સામાજીક આવૃત્તિ.

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

અમદાવાદ.

2223

ફરી છપાવવાનો હક છપાવનારને સ્વાધીન છે.

THE HONOURABLE

JAVERILAL UMIASHANKAR YAJNIK.

Honourable sir,

I beg respectfully to dedicate to you this Selection of Gujarati Poems in grateful recognition of the efforts which you, as a veteran leader of the Gujarati Community, have been making with all the strength of body, mind and means for the advancement of that community; of the extreme solicitude you have always been manifesting for the progress of Gujarati Literature and for the publication of the Poems of old Gurjar Poets with a view to bring them into special prominence; and of the kind feelings you have for long been entertaining towards me.

And I humbly trust you will be pleased to accept the same.

BOMBAY
3rd May 1890.

I. S. DESAI.

ઑનરબલ

રા. રા. ઝવેરીલાલ ઉમિયાશંકર યાજ્ઞિક.

સાહેબ—

ગુર્જર પ્રજાના એક અગ્રેસર તરીકે, આપ તન, મન, ધન અને બળથી, તેના અભ્યુદય માટે મથન કરો છો; ગુજરાતી સાહિત્યના ઉત્કર્ષ માટે, અને ગુર્જર પ્રાચીન કવિઓનાં કાવ્યો વિશેષ પ્રસિદ્ધિમાં આવે તે માટે પૂરતી કાળજી ધરાવો છો; અને મારા પ્રત્યે આજ ઘણો લાંબો સમય થયાં પ્રીતિ રાખો છો; એ સર્વના સ્મરણાર્થે, ગુર્જર સાહિત્યનો આ ગ્રંથ આપને માનપૂર્વક અર્પણ કરૂં છું,

તે સ્વીકારશો.

મુંબઈ,
નૃસિંહ જયંતિ
સંવત ૧૯૪૫.

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈ.

અપ્રસિદ્ધ અને સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યોનું સંશોધન કરી ગુજરાતી પ્રજામાં ફેલાવવાનો જે પ્રયત્ન આરંભ્યો છે તેમાં પ્રસિદ્ધકર્તા કેટલે અંશે વિજયી નિવડ્યો છે, તે આ ચોથી આવૃત્તિ બતાવે છે. ગુજરાતના જૂના કવિઓનાં કાવ્યોપર પ્રજાનો પ્રેમ છે ને તેનો સત્કાર કરવામાં તે સદા તત્પર છે, અને આ રીતે ગુજરાતના કવિઓની સેવા બજાવવામાં સંશોધન કર્તા પ્રજાની સેવા બજાવવામાં ભાગ્યશાળી થયો છે, તે માટે તે જૂના કવિઓની જ કૃપા માને છે.

ગુરુ પૂર્ણિમા
૧૯૫૭.

ગુજરાતી કવિતા

કોઇપણ દેશનો ભાષા-વિદ્યા-જ્ઞાન-વ્યવહાર સંબંધી આરંભ પ્રયત્ન તે કવિતામાં હોય છે. યૂરોપ, એશિયા, અમેરિકા અથવા આફ્રિકાના સિધિઓના મુલકની ભાષા જાણવાને જે સૌથી પહેલું સાધન આપણા હાથમાં આવશે, તે કવિતા છે. ભરતખંડની પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ સર્વમાન્ય સંસ્કૃત ભાષાનું પહેલવહેલું જો સ્વરૂપ આપણને જોવું હોય તો તે કવિતા સિવાય બીજે કોઈ પ્રકારે આપણને મળી શકશે નહિ. ભરતખંડના કવિઓએ પોતાની વાણીનું પહેલવહેલું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું, તેમાં માયા ને મહેશ્વર એ બેનાં વર્ણન હતાં, જે સર્વોત્તમ ગ્રંથ મનાય છે. તેમાં દેવતાઓની સ્તુતિ સિવાય બીજા કશાયનું વર્ણન જોવામાં આવતું નથી. એ કવિતાગ્રંથમાં અક્ષર વૃત્તથી શુદ્ધ મનોવૃત્તિના ઉદ્‌ગાર પ્રાર્થનાદ્વારે દર્શાવ્યા છે. પુરાણોમાં ઇશ્વિરસ્તુતિ સાથે ઐતિહાસિક કથન કથેલું જોવામાં આવે છે, ને તેમાં વેદના કાળથી જે છંદો ઉપયોગમાં આવતા હતા, તેમાં ઘણો વધારો શ્રીવેદવ્યાસે કીધેલો જણાય છે. પણ કવિતાના વિષયની પસંદગીમાં ઇશ્વિર સિવાય બીજો કોઈ પણ વિષય પૂર્વના આર્ય કવિઓએ પસંદ કીધેલો જણાતો નથી. કાળે કાળે સંસ્કૃત ભાષાની પડતી થઈ, ને તેમાંથી ઘણાક પ્રકારની પ્રાકૃત ભાષા થઇ, જેમાંનો એક ફાંટો તે આ ગૂજરાતી ભાષા છે. ગૂજરાતી ભાષાનું પ્રારંભસ્વરૂપ પણ કવિતામાં છે. ગુર્જર પ્રજાની રીતભાત તથા દેશાચાલ ને ધર્મ ભક્તિ સંબંધી જે કંઇ જાણવાની ઇચ્છા થાય તો તે માટે કવિતા સિવાય બીજું કોઇ સાધન નથી. પણ ગૂજરાતી ભાષા જેટલી ખેડાયલી હોવી જોઇયે તેટલી તે નથી. તે પોતાની બ્હેન વ્રિજ, હિંદુસ્થાની અને મરેઠી કરતાં ભાષા ને વિદ્યાસંગ્રહમાં ઘણી પાછળ પડી છે, તેથી તેનું જે ખરેખરું ભાષાસ્વરૂપ બાંધી શકાય, તે કાળ હજી વેગળો છે.

ગૂજરાતી ભાષાની કવિતાનો સંગ્રહ અને તેના ગદ્યનો સંગ્રહ અત્યાર સુધીમાં જે પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે પરથી મારે કહેવું પડશે કે, સામ્પ્રત કાળના વિદ્વાનો ભાષાને જેવી તુચ્છ ગણે છે, તેવી તે નથી. કવિતાના–રસાલંકાર ને પિંગલના ભેદમાં આ ભાષા મરેઠી ને હિંદુસ્તાનીથી ઘણી ઉતરતી છે, તદપિ મનને આનંદ આપવામાં, પોતાની કુમળી વાણી દર્શાવવામાં તે બીજી ભાષાની કવિતા કરતાં ઉતરતી નથી જ અલબતાં જે વિષયોની પસંદગી કરવામાં આવી છે, તે ઇશ્વિર સંબંધી છે.

તેમાં સઘળા જ કવિઓ પોતાનું ઐશ્વર્ય બતાવવામાં વિજયી થયા નથી; પણ જે ત્રણ ચાર કવિઓએ પોતાની છટાદાર બાનીમાં રસજ્ઞાન દર્શાવ્યું છે તે બીજી ભાષાના ઉત્તમ કવિઓની સાથે થોડે કિંવા ઘણે દરજ્જે પણ સ્પર્ધા કરી શકે છે—ને અર્વાચીન પ્રાકૃત ભાષાના ફાંટાઓમાં ગૂજરાતી ભાષાની કવિતા કરુણારસ દર્શાવવે પહેલે સ્થાને બિરાજે છે. રસાલંકારમાં ને કાવ્યશાસ્ત્રના નિયમોનું દર્શન કરાવવામાં મરેઠી ને હિંદુસ્થાની ભાષાએ પોતાની પ્રતિષ્ઠા ઘણી વધારી છે, પણ કવિતાની કોમળ રસમય લાલિત્યમય વાણીમાં ગૂજરાતી ભાષાની કવિતાએ કશી પણ ઓછપ રાખી નથી, ને જ્ઞાન માર્ગમાં ગૂજરાતી ભાષાની કવિતા જો કે ઘણી થોડી છે, તોપણ તે થોડી કવિતા જૂના કવિઓની કીર્તિ ઉજ્જ્વલ રખાવે એવી છે.

ગૂજરાતી ભાષાની કવિતાનો આ પહેલો સંગ્રહ અમારી તરફથી બહાર પાડતાં આપણી આ સુંદર કવિતા ને કવિ સંબંધી સહજ સંક્ષિપ્ત વર્ણન આપવાની વિશેષ અગત્ય હોવાથી આ ઘણો દુર્ઘટ વિષય અમે હાથ ધર્યો છે, ને જો તેમાં કદાપિ અમારા વિચાર જૂદા પડે તો તે વાસ્તે વિદ્વજ્જનો પ્રત્યે અમારી ક્ષમા માટે પ્રાર્થના છે. અંગ્રેજી કાવ્યશક્તિની કીર્તિ આજ કાલ આપણા દેશમાં ચોમેર ગાજી રહી છે, ને તેને મૂકાબલે દેશી સાહિત્યની ઘણી અવગણના થાય છે. પણ આટલું તો નિર્વિવાદિત છે કે, જે માર્ગે ગુર્જર ભાષાના કવિઓએ પોતાની કવિત્વ શક્તિ દર્શાવી છે તે માર્ગ, ને અંગ્રેજી કવિઓનો માર્ગ તદ્દન નિરાળો છે. જેમાં ગુર્જર કવિઓ કીર્તિ ખાટ્યા છે. તેમાં અંગ્રેજી કવિઓ કીર્તિ મેળવવાનો દાવો બાંધી શકે તેમ નથી. અલંકાર અને કાવ્ય ચતુરાઈ એ અંગ્રેજી કવિઓમાં ઘણાં થોડાં જોવામાં આવે છે, ને તેઓએ તે બાબતપર જોઈતું લક્ષ દેવા યત્ન કીધેલો હોય, એવું થોડા જ કવિઓની કવિતામાં જણાય છે; અને જ્ઞાનમાર્ગની કવિતામાં તેઓ પાછળ છે. એમ કહિયે તોપણ ચાલી શકે. અંગ્રેજી કવિઓની કવિતાની શ્રેષ્ઠતા તેમના કાવ્યકૌશલ્યમાં નથી, પરંતુ તેઓ કુદરતનાં ચિત્ર ચિતરવામાં ઘણા આગળ વધી ગયા છે, તથા બહુ પ્રકાશી રહ્યા છે. કવિતા એ મનુષ્ય મનોભાવના સામાન્ય કાળની ઊર્મિઓ દર્શાવવાનું સાધન હોવાથી, તેવી આબેહૂબ તાદૃશ્ય છબીઓ તરફ આપણો પ્રીતિભાવ ઘણો છૂટે છે. એવી કવિતાની આપણી ભાષામાં ઘણી ખોટ છે, એ તો આપણાથી ના પડાશે નહિ. અંગ્રેજીમાં તે જથાબંધ છે. કવિતાની જે બે પાઠશાળા અંગ્રેજી વિદ્વાનોએ સ્થાપી છે, તેમાં "લેક પોયટ" અને "આર્ટસ્ પોયટ" છે. અંગ્રેજોનો મોહ 'લેક પોયટ' પ્રત્યે ઘણો છે, ને તેના પક્કા ઉસ્તાદ વર્ડસ્વર્થની કવિતાપર સૌ વારી જાય છે—પણ આવી કુદરતી કવિતા રચવાપર ગુજરાતી ભાષાના કવિઓમાં એકાદ બે શિવાય

બીજા કોઇએ લક્ષ જ દીધું નથી– તેમની એ બાબતમાં શક્તિ નહોતી, એમ કહેવાનો દોષ અમે વહોરી લઇશું નહી–ને તેથી અંગ્રેજી સાથનો મુકાબલો વ્યર્થ છે, મુકાબલો સરખી વસ્તુનો જ થઇ શકે છે.

કવિતાના ત્રણ ભેદ ને ત્રણ ઉપભેદ રાખવામાં આવ્યા છે. ગીત કવિતા, વીર કવિતા ને શ્રવ્ય કે દર્શનાટ્યકાવ્ય કવિતા; અને ત્રણ ઉપભેદમાં વન–અથવા કુદરત સંબંધી કવિતા (જે વર્ડસ્વર્થ પછીના કવિઓએ ઘણી પસંદ કીધી છે,) બોધ-કવિતા ને વર્ણન કવિતા છે. અંગ્રેજી કવિઓની કીર્તિનો ઝળહળતો પ્રકાશ વીર, શ્રવ્ય ને દર્શનાટય કાવ્યમાં ઘણો છે; અને ત્રણ ઉપભેદમાં વનકવિતામાં વિશેષ છે. ગીત કવિતા તે અંગ્રેજોની નહિ જ–તેમાં તેઓ ઘણા મોળા છે. એ બાબતનું સઘળું માન એશિયાના જ કવિઓને માટે રાખવું જોઇયે. પણ ગુજરાતી ભાષામાં વીરકવિતા, નાટ્ય ને વનકવિતા વગર બીજી ભેદ ઉપભેદની બાબતમાં બહુ બહુ કાવ્યચતુરાઇ ઘણાક કવિઓએ બતાવી છે. (જુઓ પ્રેમાનંદનો વિવેક વણજારો, જીવરાજ શેઠની મુસાફરી.) એકજ વિષય પસંદ કરીને તેપર કાવ્યરચના કરવાને કોઇપણ ગુર્જર કવિએ પૂરેપૂરો પ્રયત્ન કીધો નથી, ને તેથી અમુક પ્રકારનો તે કવિ છે એમ કહી શકાતું નથી અને તે જ કારણે ગુજરાતી કવિઓ પાછળ પડેલા અંગ્રેજી ભણેલાની નજરમાં આવે છે.

અંગ્રેજીમાં આદિ કવિ હોમર કહેવાય છે. સંસ્કૃતમાં વાલ્મિક, તેમ ગુજરાતીમાં નરસિંહ મહેતાને તે પદ પ્રાપ્ત થયું છે. પણ એક શોધક એમ જણાવે છે કે, સ્થંભ-તીર્થનો વિષ્ણુદાસ એ આદિ કવિ છે. વિષ્ણુદાસનો કાળ સંવત ૧૩૦૦ નો, સમય સૈકા ૧૪ નો જણાવવામાં આવે છે, પણ તે કાળની ભાષામાં જ એકે પુસ્તક હાથ લાગે નહિ ત્યાં સૂધી તેને આદિ કવિ ગણવો મુશ્કેલ થઇ પડશે. તેથી તુરતને માટે આદિ કવિનું પદ તો નરસિંહ મહેતાને માટે જ રાખવું પડશે. પણ નરસિંહ મહેતાના કાળની જૂની ભાષા મેળવી દુર્લભછે. મારા મિત્ર રા. હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે જૂની ભાષાનો એક ઘણો જૂનો–લગભગ ૩૦૦ વરસપર લખાયલો એક ગ્રંથ મારા હાથમાં મૂકયો હતો, તેમાં આ ગ્રંથમાં આવેલાં પહેલાંજ ૧૩ પદો હતાં, જે કંઇ પણ ફેરફાર કર્યા વગર જેવી ને તેવી ભાષામાં દાખલ કીધાં છે, એપરથી નિશ્ચયપૂર્વક એમ કહી નહિ શકાશે કે, નરસિંહ મહેતાના કાળની ખરેખરી ભાષા તે એ જ છે. નરસિંહ મેહોતો જૂનાગઢનો જ્ઞાતે નાગરબ્રાહ્મણ હતો. પરાપૂર્વથી નાગરો મુત્સદ્દી વર્ગના, કેળવાયલા ને નગરના સહવાસી હોવાથી તેમની ભાષા વિશેષ શુદ્ધ હોવાનો સંભવ રહે છે, ને તેથી કદાપિ નરસિંહ મહેતાની ભાષા પહેલાં પદોમાં છે તેવી હોય, પણ બીજી તેની કવિતામાં બહુ વિકૃતિ થઇ ગઇ છે,

પરંતુ નરસિંહ મહેતાનો સમકાલીન કવિ ભાલણ છે, ને એ બંનેની ભાષા થોડે દરજ્જે એક બીજાને અનુસરતી હોય તેમ જણાય છે. હાલમાં જે કવિતાનો સંગ્રહ બહાર પડ્યો છે, તેમાં જેટલી કવિતાઓ નરસિંહ મહેતાની છે, તેમાં થોડી સિવાય ઘણીક કવિતા પ્રકૃતિ વિકૃતિ થયેલી જણાય છે. એટલે નરસિંહ મહેતાની કાવ્યશક્તિ કેવી ને કેટલી હતી, તે બરાબર રીતે કહી શકાશે નહીં. તથાપિ એ કવિની કવિતામાં પ્રેમભક્તિ ને તે સાથે સામાન્ય બીજા કવિ કરતાં વન-વર્ણન કવિતાનો વિશેષ ભાગ છે. પ્રભાતનાં વર્ણનમાં જે કુદરતનું વર્ણન નરસિંહ મહેતાની કવિતામાં જોવામાં આવે છે તેવું બીજા કોઇ ગુજરાતી કવિની કવિતામાં નથી.

ગુજરાતીમાં આદિ કવિ નરસિંહ મહેતો છતાં, પહેલા વર્ગમાં પહેલે સ્થાનકે શોભતો એવો તો પ્રેમાનંદ છે, અને બીજે સ્થાનકે દયારામ છે. આ બને કવિઓનું કાવ્ય જેટલું પ્રગટ થયું છે, તેપરથી એટલું તો કહી શકાય કે, તેઓ કુદરતી કવિઓના વર્ગના હતા. જનસ્થિતિ ને વર્ણન શક્તિમાં પ્રેમાનંદે જે શક્તિ પ્રકાશ કીધી છે, તેમાં જ તેની કીર્તિ સમાપ્તલી રહેતી નથી, પણ સંસારચિત્ર દર્શન કરાવે ને વર્ણનશૈલીમાં, રસ અને અલંકારમાં મનોભાવ અને સ્થિતિદર્શનમાં બીજો કોઈ એના જેવો ગુજરાતી કવિ થયો જ નથી. તેનું નળાખ્યાન એ સર્વોપરી ને ઉત્તમ કાવ્ય છે, ને તેમાં રસ, અલંકારચિત્ર, જનસ્થિતિ ને કંઈ કંઈ કુદરતને, એ સઘળાનો સામટો ચિતાર આપ્યો છે. પ્રેમાનંદનું ઓખાહરણ એ શૃંગાર કાવ્યમાં સર્વોપરી ગણાય છે, ને વીર કવિતામાં તેનો રણયજ્ઞ મનોરંજક છે. ઈલિયડ જે જે યુદ્ધના ભેદ હોમરે વર્ણવ્યા છે, તેમાંના કેટલાક એ કાવ્યમાં જોવામાં આવે છે—ને આપણે એટલું તો ખાત્રીથી જાણિયે છિયે કે, હોમરના ઈલિયડનું નામ નિશાન પ્રેમાનંદના જાણવામાં નહોતું. દયારામે મનુષ્યવૃત્તિ અને હૃદયભાવનું ચિત્ર મુખ્યત્વે કરીને આપ્યું છે, ને તેમાં પોતાની શક્તિ એટલી હદબહાર બતાવી છે કે, તેનાં કાવ્યનો ભાવ હૃદયપર પરિપૂર્ણ છાપ મારનાર થઇ પડ્યો છે. એની કવિતા એ ગુજરાતી સ્ત્રી ને પ્રજાનું હૃદય છે, ને તેમાં કંઈ કંઈ તાદૃશ ચિત્ર પડેલાં છે, તે છક કરી નાંખનારાં છે. સામળભટ્ટ એ પહેલા વર્ગના કવિ છે, પણ તેણે કુદરત વર્ણનપર બહુ થોડું લક્ષ આપ્યું છે—ને જે આપ્યું છે તે થોડું ને લુખું છે. પણ એની કવિતામાં તર્કશક્તિ ને બોધ બહાર પડતો છે. શામળે દૃષ્ટાંત આપવામાં કશી કચાસ રાખી નથી. આ દૃષ્ટાંતનો મોટો ભાગ છપ્પામાં છે ને તે છપ્પા એટલા બધા સુરસ છે કે, એક કવિએ કહ્યું છે કેઃ—

"છંદ ચંદ પદ સૂરકે, દુહો બિહારીદાસ;
ચોપાઇ તુલસીદાસકી, છપ્પય શામળ ખાસ."

તેમ છપ્પા તો શામળના જ કેહેવાય, ગુજરાતી કવિઓમાં પ્રભાતિયાં નરસિંહ મહેતાનાં, છપ્પા સામળભટના, ગરબા વલ્લભના અને ગરબીઓ દયારામભાઇની પોતાની જ ખાસ ગણાય છે. એ વિષયમાં બીજા કવિઓની કવિતા દાવો કરી શકે નહીં.

પહેલા વર્ગમાં શોભતા ચાર કવિઓની કવિતા ગમે તેવી ઉંચા પ્રકારની હોય, તોપણ તે કવિતાઓ, જે ભાષા ખેડાયલી છે, પૂર્ણપણાને પામી છે તેવી અંગ્રેજી ભાષાની કવિતા જોડે મુકાબલામાં લાવવા યોગ્ય નથી, એટલું જ નહિ પણ મરેઠીને હિંદુસ્તાની સાથે પણ થોડો મુકાબલો થઇ શકશે. ભાષા હજી પણ ખીલી નથી તેમ પૂર્ણ ખેડાયલી નથી, એટલે તેમાં બહુ ઉંચી કાવ્યશક્તિ ખીલી નિકળવી મુસ્કેલ છે; તથાપિ પહેલા વર્ગના કવિઓની કવિતાપરથી આટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે, ખીલતી ગુજરાતી ભાષાની એ કવિઓની કવિતા, ભાષા પૂર્ણપણાને પામ્યા પછી કોઇ પણ પ્રકારે પ્રતિમાં ઉતરતી થશે નહીં. એ કવિતાઓ ભાષામાં સાર રૂપ રહેશે જ.

બીજા વર્ગમાં ઘણા કવિઓ છે. તેમાં વલ્લભભટ, રત્નો, કાળિદાસ, મુક્તાનંદ, બ્રહ્માનંદ પ્રેમાનંદ સ્વામી ને ધીરો ઘણા સારા વખણાયલા છે. સઘળા કવિઓએ ઇશ્વરભક્તિ, કૃષ્ણકથા અને કૃષ્ણનો શૃંગાર ગાયો છે. વલ્લભભટની કવિતામાં શક્તિના ઉપાસના છે, પણ એની કવિતામાં જેવો જુસ્સો છે તેવો બીજા કોઈ પણ ગુજરાતી કવિએ ગાયો કે વર્ણવ્યો નથી. એ કવિમાં દેશભક્તિનો પૂર્ણ ભાવ હતો, તે પોતાના કળિકાળના ગરબામાં સ્પષ્ટપણે બતાવે છે. વીરકવિતામાં જે જુસ્સો જોઇયે—ને વીરરસને શોભે તેવો—તો તેમાં વલ્લભ આગળ પડતો છે. જો એણે પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય કોઇ લંબાણ વીરરસના કાવ્યમાં દાખવ્યું હોત તો એ બહુ દીપી નીકળત, પણ આપણા ગુજરાતી—કહો કે ભરતખંડના સઘળા—કવિઓએ પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય ઇશ્વરભક્તિ સિવાય બીજા વિષયમાં બતાવ્યું નથી—ને તે જ ધોરણે વલ્લભની કવિતા છે. રત્નાએ ઋતુનાં વર્ણન સાથે કૃષ્ણનો વિરહ વર્ણવ્યો છે. તે શિવાય એણે બીજી કવિતા કીધી હોય, એવું જણાતું નથી. કાળિદાસનું પ્રહ્લાદાખ્યાન ઘણુંખરું રૈદ્ર—વીરરસથી ભરપૂર છે—જો કે તે રસ ઉંચ પંક્તિનો નથી. સ્વામીનારાયણસંપ્રદાયના સઘળા કવિઓનાં કાવ્ય પોતાના ગુરુ સહજાનંદની સ્તુતિપર, કૃષ્ણોપાસનાપર ને વૈરાગ્યપર છે. જે વૈરાગ્ય

છે તે ઉંચી પંક્તિનો છે. ધીરાનાં કાફીનાં પદોમાં વીરરસનો જોસ્સો ને બોધ સાથે આત્મજ્ઞાન ઘણું ઉંચું છે. આ વર્ગના સઘળા કવિઓની કવિતાની ભાષા ઘણુંકરીને સરળ ને પ્રેમભરી રસિક છે, એટલું જ નહીં પણ તેઓનું કાવ્ય પહેલા વર્ગના ગુજરાતી કવિઓ ટક્કર ઝીલે તેવું છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો બોધ કરવામાં અખો ભક્ત ઘણો બહાર પડતો છે. એ કવિને કવિ કહેવો કે જ્ઞાની કહેવો તે હજી વિવાદિત વાત છે,–એણે પોતે લખ્યું છે કે, "જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણીશ." તો પણ કવિ તરીકે એનું કાવ્ય જુદા જ પ્રકારનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. કવિતા તરફ, કે રચના ને કાવ્યચાતુર્યપર એનું લક્ષ જણાતું નથી. એણે તો માત્ર પોતાના વિચાર જ દર્શાવવાપર લક્ષ દીધું છે. એના જ્ઞાનના વિચાર બહુ ઉંચા, ઠોક મારતા, ચિત્તવેધક છે, તેમ બોધક, શોધક, પૃચ્છક ને મનન કરવા યોગ્ય છે. વિચાર એટલા બધા તો પ્રૌઢ ને ગૂઢ છે કે, સહજમાં સમજાય નહીં, ને તેમાં પંડિતો પણ હાર પામી જાય. જે જે ઉંચા વિચાર ભભકભરી વાણીમાં એણે દર્શાવ્યા છે, તે સાધારણ સમજમાં ઉતરી શકે નહીં તેવા છે. જે ૭૪૬ છપ્પા આ ભાગમાં આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ એવો છે કે, પૂર્ણ જ્ઞાની પણ વગર સમજે સમજાવી શકે નહીં. તેમ ઘણા ટુંકા, પણ બહુ અમૂલ્ય એવા અનુભવબિંદુ તથા ચિત્તવિચારસંવાદમાં તો મોટા મોટા પંડિતો પણ ગોથાં ખાય છે, ત્યાં બીજાના તો આશરા શા ? પ્રીતમદાસે વેદાંત તથા શૃંગાર બંને ગાયા છે, પણ એનો વેદાંતનો વિષય અખા જેવો પ્રૌઢ નથી.

સ્ત્રી કવિઓથી ગુજરાતી ભાષા કમનસીબ નથી. મારવાડની પટ્ટરાણી રજપૂતાણી છતાં ભક્તાણી મીરાંબાઇની કવિતા લોકોમાં એટલી બધી પ્રસિદ્ધ છે કે, ઠામેઠામે ને ગામેગામે તેનું નામ ગવાય છે ને, તેને ભક્તમાન્ પ્રજા પ્રેમથી પૂજે છે. મેવાડના કુંભા રાણીની એ પટ્ટરાણી હતી, ને પોતાના પતિ સાથે રીસાઇને દ્વારકાં જતાં તે ગુજરાતમાં રહી હતી–તે વેળાએ ગુજરાતી પદો બનાવેલાં કહેવાય છે; પણ તેમ માનવા કરતાં તેની કેટલીએક હિંદુસ્તાની કવિતા ઘસાઇ ઘસાઇને ગુજરાતીના રૂપમાં બદલાઇ ગયેલી ધારવામાં આવે તો તે વધારે સંભવિત છે. ગમે તેમ હોય, પણ એની કવિતા ગુજરાતણો, શુદ્ધ ગુજરાતી સમજીને જ ગાય છે. નવિન જે કવિતા મળે છે, તેમાં મોટો ભાગ ગુજરાતી જ કવિતાનો છે. એની સઘળી કવિતાઓ બહુ રસીક ને પ્રેમભરી વાણીમાં છે, જે વાંચતાં રસની લહરીઓ કહીં કહીં ઉઠે છે. પુરીબાઇ એ ઉમરેઠની રહેનારી હતી; તેણે એક કૃષ્ણલીલા બનાવેલી અમારી જાણમાં છે, ને આશરે

ત્રીસેક પદો છે. એ શિવાય તેની બીજી કવિતા ઘણી ધારવામાં આવે છે. ગવરીબાઇ એ નામની એક સ્ત્રી કવિની શોધ હમણા જ થઈ છે. તેની કવિતામાં જ્ઞાન ને વેદાંતનો જ સઘળો ભાગ છે. કવિ દલપત રામે "કવિનાં નામ વિનાની કવિતા"નાં મથાળાં નીચે સીતાજીની કાંચળી મૂકી છે, પણ વડનગરમાંથી હાથ આવેલી એક પ્રતપરથી કોઈ કૃષ્ણાબાઇ નામની નાગરણની એ કવિતા જણાય છે. કવિ દલપતરામના સંગ્રહમાં કેટલીક ટુંકો ઓછી છે. આ નાગરણનું નામ લગ્ન અવસરનાં ગીતોમાં ઘણું જોવામાં આવે છે. તેની કવિતાના છેલ્લા ભાગપરથી માલમ પડે છે કે, બીજી પણ તેણે કેટલીક કવિતાઓ રચેલી છે.

ગુજરાતી કવિતાના સંબધમાં એક ત્રીજો વર્ગ પણ છે, જે જૈન કવિનો છે. જૈન ધર્મ સંબધી ઘણા રાસા જૈન કવિઓએ લખ્યા છે. એ કવિતા રસભરી છે, એમ તો કહેવાય જ નહીં. ભાષામાં ઘણાક માગધી ને જૂની ગુજરાતીના શબ્દો જોવામાં આવે છે. જેથી તે કર્ણકઠોર થઇ પડીછે. તોપણ વીર વિજય, ઉદયરત્ન ને કુમુદચંદ્ર એ ત્રણ કવિની કવિતા સારી રીતે સમજાય તેવી અને થોડીક રસિક છે.

આટલું તો ખરેખરું છે કે, ગુજરાતી ભાષાના કવિઓ જેટલા થયા છે તેમાં કવિ તરીકેની કીર્તિ મેળવનારા ઘણા થોડા છે. ઘણો ભાગ તો ભક્ત કવિનો છે. બીજા ભાગમાં ઘણો ભાગ કવિનાં નામ તળે આપ્યો છે. તેમાં ઘણા ભકતકવિઓ છે, તેઓનાં સઘળાં કાવ્યોમાં કૃષ્ણ–ગોપીનો શૃંગાર, નીતિ ને ભકિત એ જ મુખ્ય વિષય છે. એટલે આ સઘળા કવિઓ કવિના નામ કરતાં ભકતનાં નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ જણાયછે, ને પોતાના ભકિતભાવના આવેશમાં જે જે કવિતાઓ લખી છે તે તે સઘળીમાં કવિતાની ખૂબીઓ થોડી જોવામાં આવે છે. પણ એ સઘળો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો ઉમેરો કરવામાં ઉપયોગી થાય જ. નવિન કલ્પિત વિષય પસંદ કરવામાં સામળભટ શિવાય બીજા કોઇએ પણ પ્રયત્ન કરેલો જણાતો નથી. સઘળા કવિઓએ ભાગવત, ભારત ને રામાયણમાંથી જ પોતાના વિષયો ચુંટી કાઢેલા છે. પુરાણની ઉપકથાઓ અથવા મુખ્ય કથાઓમાં પોતાની તરફના રસ અલંકારથી વિસ્તારીને કવિતાઓ રચવામાં આવેલી છે, એટલે તેમની તર્કશકિતની અજમાયસ થઇ શકે નહિ. સામળભટે બે કે ત્રણ વાર્તાઓ કલ્પિત બનાવી છે, તોપણ તેમાંએ ફારસી આદિ જૂની કવિતાઓમાંથી કંઇ જ સહાયતા લીધી નથી, એમ કહી શકાય નહીં.

બ્રહ્મભજન, ઇશ્વિરયજન ને કૃષ્ણકીર્ત્તન એ ગુજરાતી ભાષાના કવિઓના મુખ્ય વિષય થઇ રહ્યા છે, ને તેમાં કેટલીક કવિતાઓ ગીત કવિતામાં ગવાતાં આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે, ને તલ્લીન થઇ જવાય છે. તેની કોમળ મધુરી વાણીથી આનંદસાગરમાં જાણે તરતાં હોઇયે તેમ ભાસ થાય છે. ગમે તેમ કહેવામાં આવે તથા ગુર્જરી પ્રજાનું આ કવિતા સાહિત્ય ભાષાશાસ્ત્રમાં એક રુડો ભંડાર છે ને તે કવિતા વાંચતાં યોગાનંદ, બ્રહ્માનંદ ને પ્રેમાનંદનું ભાન જૂદે જૂદે પ્રસંગે જૂદી જૂદી રીતે કરાવે છે, એવી કવિતા વિશેષ કૌવતમંદ થઇ ગુર્જરી પ્રજાનો રંગ પ્રકાશિત કરે, એ રુડી ઇચ્છા દર્શાવી, આ કવિતાવિવેચન પૂર્ણ કરીશું.

गुजराती भाषाना जय श्रीरंग विराजो.

સાંકળીયું.

	પૃષ્ઠ.
નરસિંહ મહેતો.	
શૃંગાર.	
કોણ પુન્યે કરી.	૧
સફલ રજની હુઈ.	૧
હજી ન ધરાયો.	૨
નીત નીત લાછવર	૨
વહાલાજી તમોરે	૨
પાછલી રાતના	૨
પલંગ પાયે તને	૩
સાંભળો કામની	૩
મેહેલ પીતાંબર	૩
અમશું કપટતણી	૪
સમીરે સાંજના	૪
ટળતો ટળતો હીંડીશ ...	૪
કેસર ભીના કહાનજી... ...	૪
મોહુરેં લટકે	૫
કામણગારોરે	૫
કુમકુમને પગલે	૫
આ જોને કોઈ ઉભીરે ...	૫
મોહ્યા મોહ્યા મુનિવર ...	૬
હરી આવ્યા છે	૬
આ શો ચતુરાનાં	૬
તારા દલડાની વાતો	૭
મને રોકે છે કાનવર... ...	૭
મારૂં વૃંદાવન છે	૭
તું મારે ચાંદલીએ	૭
ખંમખંમરે ચાંદલા	૮
પંથીડાને ન્યાળતી	૮
મીઠડા બોલા નાથરે	૯
જાગોરે જશોદાના	૯
જશોદાના જીવન	૯
ભોળીરે ભરવાડણ	૧૦
વહાલાને જોતાંયે	૧૦
આજનો સાંડવડો	૧૧
મારેરે આંગણિયે	૧૧
હું રંગ રાતી ને...	૧૧
હિંડોળે હિંચે મારો	૧૨
આ દિસે સખી મેહૂલો ...	૧૨
મેહૂલો ગાજે ને માધવ ...	૧૨
ગાળ કોઇને નવ	૧૨
હવે કેમ વસીયે...	૧૩
ભક્તિ.	
જાગ્યને જાદવા...	૧૩
સમરને શ્રી હરી.	૧૩
ધ્યાન ધર હરિતણું	૧૪
હરિતણું હેત તને	૧૪
કૃષ્ણ કિર્તન વિના	૧૪
હરિ હરિ રટણ કર	૧૫
બાપજી પાપ મેં	૧૫
તારા દાસના દાસની	૧૫
સારમાં સાર અવતાર... ...	૧૬
રાત રહે જ્યારે...	૧૬

	પૃષ્ઠ.		પૃષ્ઠ.
નંદના નંદશું	૧૬	વિપ્ર ચાલ્યા વળી	૨૬
પ્રેમરસ પાને તુ	૧૬	ધન્ય તું ધન્ય તું	૨૬
બળિતણે દ્વારે હરિ	૧૭	**બાળલીલા.**	
ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર... ...	૧૭	હવે ક્યાં જઇયે...	૨૭
શા સુખે સૂતો સંભાર ...	૧૮	જશોદાજી જમવાને તેડે ...	૨૭
સાધુ સાચે ભજો	૧૮	જશોદાજીને ખોળે બેઠા ...	૨૭
પારકી હુંશે મહતા કરે ...	૧૮	જમો જમોરે નહાના... ...	૨૭
ધન્યરે ધન્ય મહા	૧૮	જળ કમળ છાંડી જાને ...	૨૮
ઉઠ ઉતાવળો, ચાલ્યને... ...	૧૯	**જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય.**	
મારા નાથજી મુજને	૧૯	જે ગમે જગતગુરુ	૨૯
ભૂતળ ભક્તિ પદારથ... ...	૧૯	અખિલ બ્રહ્માંડમાં	૨૯
આંખ અણિયાળી	૨૦	શરીર શોધ્યા વિના	૨૯
મન માન્યું શામળિયા... ...	૨૦	જાગીને જોઉં તો	૩૦
એક ગમે ગોપીનો	૨૦	જુવાનીને દહાડેરે	૩૦
તારા દાસના ચરણની ...	૨૧	જ્યાંલગી આતમા	૩૦
ગિરિ તળાટી ને કુંડ... ...	૨૧	સુખ દુઃખ મનમાં ન... ...	૩૧
એવારે અમો એવારે... ...	૨૧	**પ્રેમાનંદ ભટ.**	
હળવે હળવે હળવે	૨૨		
દ્રૌપદીની પ્રાર્થના.		**ઓખાહરણ.**	૩૨
દ્વારકાના વાસીરે...	૨૨	**દાણલીલા.**	૧૦૫
કોણ એ સમાના, કામની ...	૨૨	**નળાખ્યાન.**	૧૧૫
સુદામા ચરિત્ર.		**મામેરું**	૨૧૮
જદુપતી નાથ તે	૨૩	**સુદામા ચરિત્ર**...	૨૪૧
સાંભળો ભામિની	૨૩	**અખો.**	
સ્વામી સાચું કહ્યું	૨૩	**છપ્પા.**	
વીનતિ વળી કહું	૨૪	વેષનિંદા અંગ	૨૬૧
ચાલિયો વાટમાં	૨૪	આભડછેટ અંગ	૨૬૨
ભાગ્ય જો જો બાઈ... ...	૨૫	ગુરુ અંગ	૨૬૨
છપ્પન ભોગ જ્યાં	૨૫	સહજ અંગ	૨૬૩

	પૃષ્ટ.
કવિ અંગ.	૨૬૩
વૈરાગ્ય અંગ.	૨૬૩
વિચાર અંગ.	૨૬૫
દોષ અંગ.	૨૬૬
માયા અંગ.	૨૬૭
ક્ષમા અંગ.	૨૬૮
તીર્થ અંગ.	૨૬૯
સ્વાતીત અંગ	૨૭૧
ચેતના અંગ	૨૭૨
કૃપા અંગ.	૨૭૨
ધીરજ અંગ	૨૭૩
સુજ અંગ	૨૭૩
મહાલક્ષ્ય અંગ...	૨૭૬
વિશ્વરૂપ અંગ	૨૭૬
સ્વભાવ અંગ	૨૭૭
પ્રપંચ અંગ	૨૭૮
જ્ઞાની અંગ	૨૭૮
જીવ ઈશ્વર અંગ...	૨૭૯
ચાનક અંગ	૨૮૩
ભક્તિ અંગ	૨૮૩
દોષ અંગ	૨૮૪
પ્રાપ્તિ અંગ	૨૮૫
ભાષા અંગ	૨૮૬
પ્રતીતિ અંગ	૨૮૭
ખળજ્ઞાની અંગ...	૨૮૮
જડભક્તિ અંગ...	૨૯૦

	પૃષ્ટ.
સગુણભક્તિ અંગ	૨૯૨
દંભ ભક્તિ અંગ	૨૯૩
આત્મલક્ષ અંગ	૨૯૫
જ્ઞાનદગ્ધ અંગ	૨૯૭
વિભ્રમ અંગ	૨૯૮
આત્મા અંગ	૩૦૨
વેપવિચાર અંગ	૩૦૫
જીવ અંગ	૩૦૮
સંત અંગ	૩૦૯
દશવિધજ્ઞાની અંગ	૩૧૧
વેદ અંગ	૩૧૨
અજ્ઞાન અંગ	૩૨૧
મુક્તિ અંગ	૩૨૩
પુટકળ અંગ	૩૨૪

સામળભટ.

નંદબત્રીશી.	૩૩૭
પંચદંડ	૩૯૪
અંગદવિષ્ટિ	૪૨૬
રાવણ મંદોદરી સંવાદ ...	૪૮૯

કાળિદાસ વસાવડનો.

પ્રહ્લાદાખ્યાન.	૫૨૨
ધ્રુવાખ્યાન	૬૦૦

મુક્તાનંદ.

ઉદ્ધવગીતા.	૬૦૯

વિભાગ ૨ જો.

પૃષ્ઠ.

ભાલણ.
શિવ ભીલડી સંવાદ. ... ૬૭૫
ગોપી ગોવિંદનો સંવાદ.
એણી વાટે ન જઈયે ૬૮૧
દુધ પીયો જાવા દો ૬૮૧
જાઓ નંદના ગોવળિયા ... ૬૮૨
ઉભી રહેરે આહીરડી ૬૮૨
ઓરા આવરે આહીરડા ... ૬૮૨
ભીખુભાંન કેરી બેટી ૬૮૩
છબીલા નંદનારે ૬૮૩

વલ્લભભટ.
શણગારનો ગરબો ૬૮૪
કળિકાળનો ગરબો ૬૮૮

રત્નો.
ઓદ્ધવજીના મહિના... ... ૬૯૩

જીવરામ ભટ.
જીવરાજ શેઠની મુસાફરી ... ૬૯૯

પ્રીતમદાસ.
કક્કો ૧ લો. ૭૦૫
કક્કો ૨ જો. ૭૦૯
ગુરુ મહિમા ૭૧૧
જ્ઞાન માસ ૭૧૪
શૃંગાર સંગ્રહ
રસીએ રંગ ૭૧૯
સ્નેહ વધારી ૭૨૦

પૃષ્ઠ.

પાતળિયો પ્રાણ... ... ... ૭૨૦
તનની પીડા સઉ ટળી... ... ૭૨૦
શામ સોહાગી ૭૨૦
નવ રસના ભર્યા... ... ... ૭૨૧
પામી પ્રેમ સ્નેહીને ૭૨૧
સખી શામળીયો વર ૭૨૧
પ્રેમ સુધારસ પીજીએ ૭૨૧
સખી શ્યામ કિશોર ૭૨૨
જુવે જુવંતી જરુખે ૭૨૨
ઓ આવેરે ઓ આવેરે ... ૭૨૨
ચાલ સખી જોવાને ૭૨૨
સુરભી સંગ શામળિયો ૭૨૩
સુંદર રૂપ રસિકવર ૭૨૩

જ્ઞાન તથા ભક્તિ પ્રકાશ.
રામજી સત્ય છે... ... ... ૭૨૪
સંત વિના સંસારમાં ૭૨૪
સંત તે તીરથ રૂપ છે ૭૨૫
પ્રીત વિના પ્રભુ ૭૨૫
ગુરુ ગમે ઘટમાં... ... ... ૭૨૬
આ તનમાં તીરથરે ૭૨૬
સદ્‌ગુરુને શબ્દેરે... ... ... ૭૨૬
પુરણાનંદ પોતેરે ૭૨૬
ભુલ ઘણી ભાંગીરે ૭૨૭
જગતનું સુખ ઝાકળનું... ... ૭૨૭
મિથ્યા માયામાં... ... ... ૭૨૮
હું માહરું તે સંસારનું ૭૨૮
રામ રસાયણ ૭૨૯

	પૃષ્ઠ.
જાણે નહીં જગજીવન...	... ૭૨૯
પરમારથ પીછો નહી ...	... ૭૩૦
સાકુટ નરનો સંગ ...	... ૭૩૦
જે મુખમાં નહીં ...	... ૭૩૦
સત્ય સુધા શ્રીકૃષ્ણ ...	... ૭૩૦
કુરમ ફળી પેરે અંગ ...	... ૭૩૧
કયારે તાહરી કામ ...	... ૭૩૧
જે જન હરિનું... ...	... ૭૩૧
આનંદકારી અચલ ...	... ૭૩૨
લંપટરે તુંને લાજ ...	... ૭૩૨
માયા સહુને મોહ ...	... ૭૩૨
કાયા કલ્પદ્રુમ	... ૭૩૨
નિરમળ નામ નિરંતર...	... ૭૩૩
નામ વિના ગતિ મુક્તિ...	... ૭૩૩
રામ સુધારસ	... ૭૩૩
તું તારું તન દેખ તપાસી	... ૭૩૩
તું તો રામ રટણ કર ...	... ૭૩૪
સંત પારસ ચંદન ...	... ૭૩૪
સંત લક્ષણ ત્રીસ ...	... ૭૩૪
સદ્ગુરુના તે શબ્દ ...	... ૭૩૫
કાયા બનીરે તાહરી ...	... ૭૩૫
મનમાં જાણે છે મરવું...	... ૭૩૬
જતન કરયે જીવવું ...	... ૭૩૬
લંપટ શે નથી લાજતો	... ૭૩૭
હરિનો મારગ છે શૂરાનો	... ૭૩૭
સંત સમાગમ જે જન	... ૭૩૭
હરિ મહિમા મોટા જન	... ૭૩૮
સંત કૃપાથી છૂટે માયા	... ૭૩૮
ભજન કરી લે ભાવેરે...	... ૭૩૯

	પૃષ્ઠ.
જા સદ્ગુરુને શરણેરે ...	... ૭૩૯
કર હરિ સમરણ સાચું...	... ૭૩૯
જે પરમારથ પીછેરે ...	... ૭૪૦
સખી આજ આનંદ ...	... ૭૪૦
શું કર્યું ગીતા ગાઇને ...	... ૭૪૧
રેવાશંકર.	
બાળલીલા	... ૭૪૨
કૃષ્ણ રામ.	
કળિકાળનું વર્ણન ...	... ૭૫૫
દેવીદાસ.	
નાનો ઈશ્વર વિવાહ ...	... ૭૭૦
રણછોડ ભક્ત.	
રાધા વિવાહ	... ૭૭૬
નરભેરામ.	
નીતિ પ્રેમ વિષે ...	... ૭૭૯
રઘુનાથદાસ.	
ઓધવજીનો સન્દેશો.	
ઓધવજી આવ્યારે ...	... ૭૮૩
ઓધવજી અમ સાથે ...	... ૭૮૩
ઓધવજી માધવરે ...	... ૭૮૪
ઓધવજી સંદેશો ...	... ૭૮૫
ઓધવજી અબળા ...	... ૭૮૬
નિષ્કુળાનંદ.	
વૈરાગ્ય વિષે.	
જનની જીવોરે ગોપીચંદ	... ૭૮૭
જંગલ વસાવ્યું	... ૭૮૭
હું બલિહારી એ વૈરાગને	... ૭૮૮

	પૃષ્ઠ.
ત્યાગ ન ટકેરે વૈરાગ વિના ...	૭૮૯
અંભેરે જડ ભરતી જોગી ...	૭૮૯
ઋષભ કુંવરની રીતને... ...	૭૯૦
જડરે ભરતની જાતનાં... ...	૭૯૦
જોગી છવોરે એવા	૭૯૦
પ્રથમ વૈરાગ જેને પ્રગટે ...	૭૯૧
વૈરાગને વિઘન ઘણાં	૭૯૧
વૈરાગ્ય વિણુ એ વાણી ...	૭૯૨
જેનુંરે મન વનશું	૭૯૨
વાય વાય જો કુમતિ	૭૯૨
ધિક ધિક તારો જો	૭૯૩
બળો બળો કુમતિ	૭૯૩
એક અચંબો આવે	૭૯૩
સત વાત એક સાંભળો ...	૭૯૪
એક વાત વળી સાંભળી ...	૭૯૪
એક મૂરખને હાથ	૭૯૪
જેમ સર્પને પાળીને	૭૯૪
લટકાળો લટકંતોરે	૭૯૫
શામળિયો સ્નેહનો	૭૯૫
છબીલાની છબી જોઇને ...	૭૯૫
છોગાળા તારા છોગલાં ...	૭૯૫

બ્રહ્માનંદ.

શૃંગારનાં પદો.

છેલા ચાલંતા ગજચાલ ...	૭૯૬
આરા આવોને પ્રાણ આધાર...	૭૯૬
વાલી લાગે છે વ્રજચંદ. ...	૭૯૭
રુડી લાગે છે વ્રજરાજ ...	૭૯૭
હેલિ જોને આ નંદકુમાર ...	૭૯૭
શોભે નટવરજીને શિશ... ...	૭૯૭

	પૃષ્ઠ.
આંખડલિ શરદ સરોજ ...	૭૯૮
સખિ કેસર ભીનો કાન... ...	૭૯૮
લટકાળા તારે લટકેરે	૭૯૮
રુડું ભાલ તિલક	૭૯૯
માણીગર મોલિડું	૭૯૯
વ્રજ જીવન શામ	૭૯૯
ચાલો ચાલો સૈયરનો	૮૦૦
જોને જોને સખી એનું... ...	૮૦૦
આવો આવોને નંદજીના ...	૮૦૦
તારી આંખલડી અલબેલ ...	૮૦૧
સખી નંદતણે દરબાર	૮૦૧
આરા આવોને સુંદર શ્યામ ...	૮૦૨

ઈશ્વરને ભજવા વિષે.

પ્રભુ સાથે કરને...	૮૦૨
શરણું તું તો લેનરે	૮૦૩
માનિ લે શિખામણરે	૮૦૩
વિષયમાં વળુંધ્યોરે	૮૦૩
રે સગપણ હરિવરનું	૮૦૪
રે લગની તો હરિવરથી... ...	૮૦૪
રે શિર સાટે નટવરને	૮૦૪
રે ધરિયા અંતર ગિરિધારી ...	૮૦૫

દેવાનંદ.

પ્રભુ સાથે પ્રીતિ કરવા વિષે.

કર પ્રભુ સંગાથે...	૮૦૬
મળ્યો મનુષ્યનો.	૮૦૬
તારા મનમાં જાણે	૮૦૭
તારે માથે નગારાં વાગે... ...	૮૦૭

માયાની મોહિનીમાં ઈશ્વરને ભૂલી ગયો.

પૃષ્ઠ.
ભજ્યો નહીં ભગવાનને ... ૮૦૭
અંતે જાવું છે એકલા... ... ૮૦૮
ભુલિ ગયો ભગવાનને... ... ૮૦૮
પ્રભુ ભજી લેને પ્રાણીઆ ... ૮૦૮
જનમ સંગાતી વિસર્યો ... ૮૦૯
ભવસાગરનો પાર ન ૮૦૯
સગપણ સાચું ૮૦૯
દેખ વિચારી દિલમાં ૮૧૦
હૈયાના ફુટ્યા ૮૧૦
દુનિયામાં ડાહ્યો ૮૧૦
અજ્ઞાની તારા ૮૧૦
પામર તેં પ્રાણી ૮૧૧
ઈશ્વરને ઓળખવા વિષે.
આવો રુડો અવસરરે... ... ૮૧૧
કાયા માયા કુડીરે ૮૧૨
કાળ તારી કેડેરે ૮૧૨
પ્રભુ ભજ પ્રાણીરે ૮૧૩
પ્રેમાનંદ.
સ્વામી નારાયણનો વિજોગ.
સજની શ્રીજી મુજને ..., ... ૮૧૪
મનડું મુર્ત્તિમાં ૮૧૪
સજની નિમખ ન વિસરે ... ૮૧૫
લટકાં લટકાળા ઘનશ્યામ ... ૮૧૫
સહજાનંદ અંગવર્ણન.
શોભા શી કહુંરે રુડી ૮૧૬
હરિને નિરખ્યારે તેણે ૮૧૬
રંગનો ભીનોરે જોઇ ૮૧૬
ચરણ હરિનારે શોભે ૮૧૭
એ ચરણનારે ભોગી ૮૧૭

પૃષ્ઠ.
સુંદર શોભેરે રસિયો ૮૧૭
શૃંગારનાં પદ.
હું તો વારીરે ગિરિધર લાલ ... ૮૧૮
આવો રસિયા રાજીવ નેણ ... ૮૧૮
મારી પ્રીતિ પ્રાણ આધાર ... ૮૧૮
નહીં મેલુંરે સુંદર શ્યામ... ... ૮૧૯
ધીરો ભક્ત.
આત્મજ્ઞાન વિષે.
આત્માતત્ત્વ શોધીરે ૮૨૦
સંત મળે સાચારે ૮૨૦
તરણા ઓથે ડુંગરરે ૮૨૧
મન તુંહી તુંહી બોલેરે ૮૨૧
અંતે સંતને તેડાવેરે ૮૨૨
ખબરદાર મનસુખાજી ૮૨૨
મુનિજન મોલારે... ... ... ૮૨૩
થાણદાર થયારે ૮૨૩
જગજીવન મને મોહન ૮૨૪
આજ સાહેલી અમર વર ... ૮૨૪
રાસ લીલા.
મહારાજાની વાંસલડી ૮૨૫
હરિ મારે ઘેર આવ્યા ૮૨૫
મંજુકેશાનંદ.
અજ્ઞાન નરને શિખામણ.
નર અજ્ઞાની સાંભળને ... ૮૨૬
શું સમજીને મુખથી વેણાં ... ૮૨૬
જોને જાગીને અંતરમાં ... ૮૨૭
નર તન પામી હાર્યો ૮૨૭
સારને અસારરે... ... ... ૮૨૭
નામ તો બતાવેરે ૮૨૮

	પૃષ્ટ.
મુખે બ્રહ્મ ભાખેરે ...	... ૮૨૮
કાયાથી જીવ ન્યારોરે ...	... ૮૨૯

ભોજો ભક્ત.

જ્ઞાનના ચાબકા.

દેસિ સંતતણી લાવીરે...	... ૮૩૦
ભેખ તો ભાવરથકી ભુંડારે	... ૮૩૦
જોઇ લો જગતમાં આવારે	... ૮૩૦
ભરમાવી દુનિયા ભોળીરે	... ૮૩૧
મૂરખો રળી રળી કમાણોરે	... ૮૩૧
મૂરખો માની રહ્યો મારુંરે	... ૮૩૧
ભક્તિ શિશતણું સાટુંરે	... ૮૩૧
દૂનિયાં દીવાની કહેવાશેરે	... ૮૩૨

રામકૃષ્ણ ભક્ત.

કૃષ્ણલીલાનાં પદ.

પહેરોને પિતાંબર ...	... ૮૩૩
સુંદર કાંઈ ન દેખુંરે ...	... ૮૩૩
નામ તમારું સુણતાંરે...	... ૮૩૩
ટેવ પડી છે તમનેરે ...	... ૮૩૩
નિરખતાં નાથને મારી...	... ૮૩૪
સ્નેહે બાંધી સુંદરી ...	... ૮૩૪
મહારા કાનજી તમને ...	... ૮૩૪
વહાલા વિઠ્ઠલજીરે ...	... ૮૩૪
મુજને તુજ વીણ ...	... ૮૩૫
નંદના છૈઆ છોજી હો...	... ૮૩૫
પ્રેમ પુષ્ટ કર્યાં છો હો ...	... ૮૩૫
ગોપી ઘેલી દીસે હો ...	... ૮૩૫
આવ હરિ વહાલા આવરે	... ૮૩૬
નંદજીનો કુંવર કોડામણો	... ૮૩૬
પહેલે તે મોહન મીઠડો	... ૮૩૬
ધુતારા ધરણીધર તારી	... ૮૩૬
હસવા સરખી હરિસું ...	... ૮૩૭
નહીં જાઉં તે જમના ...	... ૮૩૭

રાજે.

કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોપીના પ્રેમ વિષે.

હરિ મેં ન્હાવે ક્યમ ...	... ૮૩૮
તેં તો ઘેલું કીધું ગામ ...	... ૮૩૮
વહાલા વારે તે વાત ...	... ૮૩૯
મારા મન ગમતા મહારાજ	... ૮૩૯
કુંણ બોલે તમારી સાથ...	... ૮૩૯
જેનો પીયુડો પરઘેર જાય	... ૮૪૦
કાગળ મોકલુંરે... ...	... ૮૪૦
ઉગો સરદ પુનમનો ચંદ...	... ૮૪૦
આજની ઘડીરે	... ૮૪૧
આવોની લાલ	... ૮૪૧
આજને આવ્યા... ...	... ૮૪૨

રાધિકા સ્વપ્નામાં પરણ્યાં તે વિષે.

ઉગતે વહાણે રાધાની ...	... ૮૪૨
એટલે ત્યાં તો બોલ્યાં ...	... ૮૪૨
એટલે વળતી માતા ...	... ૮૪૩
માતા મારી કૃષ્ણને ...	... ૮૪૩

ભુખણ ભક્ત.

ઇશ્વરને ભજવા વિષે.

કશી વાતનો ખરખરો...	... ૮૪૪
પિતા માત સંતાન ને ...	... ૮૪૪
ઘણા પુન્યના ભાવથી ...	... ૮૪૫
તમે અવતર્યાં લક્ષ ...	... ૮૪૬
રમ્યા રંગ તે ગોપિકા ...	... ૮૪૬

	પૃષ્ટ.
શાંતિદાસ.	
કાનુડાની બાળલીલા વિષે.	
કોણે દીઠડો કાન ...	... ૮૪૮
જુઠડાને ક્યાં ઝાલું ...	... ૮૪૮
કોઇ કન્યા નહિ આપે...	... ૮૪૮
કાનુડો કાળજાની કોર છે	... ૮૪૮
કાનુડે કામણ કીધલાં...	... ૮૪૯
જાને ગોવાલણી જૂઠી...	... ૮૪૯
મનડાં વ્યાકુળ હરિ આવતાં	... ૮૪૯
મન માને ત્યાં જાઓછો જી	... ૮૪૯
વારો જશોદા માવડી ...	... ૮૪૯
જળ ભરવાને કેમ જાઉં	... ૮૫૦
આવો મારે ઘેર માણવા	... ૮૫૦
ક્યારે મળશે કહાન ...	... ૮૫૦
માછીડારે હોડી હલકાર	... ૮૫૦
શોભણદાસ.	
રાધિકાના રોષવિષે.	
રગભેર રમતાં રાસમાંરે	... ૮૫૧
સ્વપ્ણું મુકોને રાધિકારે...	... ૮૫૧
મારો નાથ બન્યા નવ...	... ૮૫૨
કૃષ્ણ વિરહના મહિના.	... ૮૫૨
દયારામ.	
ચાતુરીનો ગરબો ...	... ૮૫૬
મીરાં ચરિત્ર	... ૮૬૦
પ્રેમ પરીક્ષા	... ૮૬૩
હનુમાન ગરુડસંવાદ ...	... ૮૬૫
શૃંગાર	... ૮૬૭
પ્રેમની પીડા તે ...	... ૮૬૭
પ્રીતડીની રીત અતી ...	... ૮૬૭
શ્યામરંગ સમીપે ન જાવું	... ૮૬૮
આવોની મારે ઘેર માણવા. ...	૮૬૮
આંખ ભરો મા અલબેલડા ...	૮૬૮
લલીતાજી આવ્યાં પ્રેર્યાં	... ૮૬૯
શીખ સાસુજી દે છે ...	... ૮૬૯
એવાં વચન સુણીનેરે ...	... ૮૭૦
હું શું જાણું જે વહાલે ...	... ૮૭૧
હવે હું સખી નહીં બોલુંરે	... ૮૭૧
કાળજડું કોર્યું તે કોને	... ૮૭૧
માનીતી તું છે મોહનતણી	... ૮૭૨
ચાલ બ્હેલી અલબેલી ...	... ૮૭૩
ચતુરા ચેટક એવું જાણીરે	... ૮૭૪
મુને અંગોઅંગ લાગી ...	... ૮૭૪
લોચન મનનેરે... ...	... ૮૭૫
નીતિ ભક્તિ.	
હરિનામ માળા. ...	... ૮૭૫
ગુરુગોવિન્દ કૃપા... ...	... ૮૭૫
શરણ પડ્યો છુંરે શ્રીહરિ	... ૮૭૬
દરશન દ્યોનીરે દાસને ...	... ૮૭૭
જીવ જાણી લે	... ૮૭૭
મોટાનું વચન સુખધામ	... ૮૭૮
જે કોઈ જન કલ્યાણે ...	... ૮૭૯
રટ શ્રી રાધા રાધાવર ...	... ૮૮૦
ચિત્ત તું શિદને ચિંતા...	... ૮૮૧
સાંભળ શિક્ષા તું મન...	... ૮૮૧
જે કોઇ પ્રેમ અંશ ...	... ૮૮૨
સાધુ શ્રમ ના કરશોરે ...	... ૮૮૩
સાચું તે સગપણરે ...	... ૮૮૩
મનજી મુસાફરરે ...	... ૮૮૪
મીરાંબાઈ.	
સતભામાનું રુસણું ...	... ૮૮૫

પૃષ્ટ. પૃષ્ટ.

કૃષ્ણકીર્તનનાં પદ.

મુજ અબળાને મોટી ૮૮૭
ક્યાં ગયોરે પેલો ૮૮૭
બોલ મા બોલ મા ૮૮૮
પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે ... ૮૮૮
લે લાગી મને તારી ૮૮૮
કાલે પરણાવશું ગોપી... ... ૮૮૮
હારે કોઈ માધવ લ્યો ૮૮૮
થનક થનક તાથૈરે ... ૮૮૯
ગોવિંદો પ્રાણ અમારોરે ... ૮૮૯

કૃષ્ણાબાઇ.

સીતાજીની કાંચળી ૮૯૦

પુરીબાઇ.

સીતામંગળ ... ... ૮૯૬.

ગવરીબાઇ.

ઉપદેશનાં પદો.

સોહં સોહં બ્રહ્મ એ ભજ ... ૯૦૦
પૂર્ણ બ્રહ્મ પુરી રહ્યો ૯૦૦
જયજય દીનદયાળ ૯૦૦
હરિનામ બીનારે ઓર... ... ૯૦૧
આત્મજ્ઞાન વિના પ્રાણીને ... ૯૦૧
બ્રહ્મનો ભેદ જાણે જન ... ૯૦૨
પ્રથમ પંચમ ભાગથી ૯૦૨
આદ અનાદિનો એક છે ... ૯૦૩
સુખ સાગર શિવરાજ ૯૦૪
માયા તણી શોભા જોઇને ... ૯૦૪
માયા મોહકો છાંડી કે... ... ૯૦૪

જૈનકવિ.

ઉદયરત્ન.

સ્ત્રીઓને શિખામણ... ... ૯૦૫

કુમુદચંદ્ર.

પુરુષને શિખામણ ૯૦૮
કોશ ૯૧૧

बृहत्

કાવ્યદોહન.

નરસિંહ મેહેતો.

જુનાગઢનો વડનગરો નાગર–ગુજરાતનો
સૌથી જુનો ભક્ત કવિ.

શૃંગાર.

પદ ૧ લું.—રાગ પ્રભાત.

કોણ પુન્યે કરી નાર હું અવતરી, શ્રીહરિ દીન થઇ માન માગે;
અમર અવિગતિ કહે, અકલ કો નવ લહે, તે કમલાવર કંઠ લાગે.
યજ્ઞ યાગે યજી યોગ ધ્યાને ધરી, બહુ વ્રત આદરી દેહ કષ્ટે;
તોય તે શ્રીહરી, સ્વપ્ને ન પેખીએ, તે હરી નિરખીએ પ્રેમ દષ્ટે.
શેષ સુખાસન શેજ સદા સહી, ભુવન જસું વૈકુંઠ કાહાવે;
તે પેં અધિક જે મંદીર માહરૂં, એમે પીતાંબર પલંગ આવે.
ભગતવછલતણું બિરદ પોતે વહે, વેદ પુરાણ એમ શાસ્ત્ર વાણી;
નરસિંહાચો સ્વામી ભલેરે મળિયો, કીધી કૃપા મુને દીન જાણી.

પદ ૨ જું.

સફલ રજની હુઈ આજની અભિનવી, પલંગ બેસાડી વાહાલે હાસ્ય કીધું;
કર દર્પણ ધરી વદન અવિલોકવા, પ્રેમનું ચુંબન ગાલે દીધું.

ગુજરાતી સાહિત્ય [illegible]

કુસુમના ટોડર કંઠ ભૂપણ ધરી, ભૂજ ભીડી ભુધરે હૃદયા સાથે;
સુરત સંગ્રામશું હું એને જઈ ભડી, જીત્યો યદુનાથ દ્રય બાહુ બાથે.
મદનના સૈન્યશું માન માગ્યું ઘણું, જુદ્ધ જીત્યું રણ હાથ આવ્યું;
ચૌદ ભુવનતણો નાથ મેં વશ કર્યો, અજિત જીત્યાતણું બિરદ કહાવ્યું.
જેમ ગજયુવતિ માતંગ મદગલીતા, સુંદરી સેજ હરિસિંહ આવ્યો;
નરસિંહાચા સ્વામી સુભટ સુરાસુર, કેસરી કાન સાહી નચાવ્યો.

પદ ૩ જું.

હજી ન ધરાયો રંગ તે રમતાં, ચાર પોહોર નીશા નિકર નિમગતાં—ટેક.
અધર સુધારસ પીજી પીજી પીધિરે, કેસરી કામને મેં પુંઠડી ન દીધિરે. હજી.
પીન પયોધર પાખર કીધિરે, સુરતસંગ્રામે હું વઢતી સૂધિરે. હજી.
નખ શીખા લગે તાકી તાકી મૂકીરે, કેસરી કામશું વઢતી ન ચૂકીરે. હજી.
ઉદ્યો દિવાકર રજની વીતીરે, નરસિંહાચા સ્વામી સંગમ જીતીરે. હજી.

પદ ૪ થું.

નીત નીત લાડીવર લક્ષણ રૂડાં, મોટેરાં થઇએ રે ત્યમ બોલીએ કૂડાં.
માત યશોદા જાણેરે માહારો લાડકો પુત્ર, વાહાલાજીએ ઠામ ઠામ માંડ્યાં ઘરસૂત્ર.
જેહનું બ્રહ્માદિક ધ્યાન ધરે સુર મુનિ ગાયે, દષ્ટે પડી નારય વિના રમી ન જાયે.
શીખ દેતાં દુભાશો મા શામળા કાહાન, નરસિંહાએ એ નારયને દીધું સનમાન.

પદ ૫ મું.

વાહાલાજી તમોરે નહાંનડીઆ, અમોરે નહાંનડલાં, સર ખે સરખી જોડ મળી;
પેહેલું આલિંગન દો મારા વાહાલા, પછે અમો દેઇશું લળીઅલળી.
સુંદરીઓનો સ્વભાવ છે એવો, પીયુને મળવા હિંડે ઘણું;
આલિંગન એણીપેર દો મહારા વાહાલા, રખે હમ દેખે હઠ જાણું.
તમે નહાના હું હજી નહાની, નણદી આઘાં પાછાં કરે;
સાસુને ઘેર એ લાડકડીરે, તે અમ વારી કેમ વરે.
શું કરે, સાસુ શું કરે નણદી, જેહના હૃદેમાં હું રે વસ્યો;
નરસિંહાચા સ્વામી સુજશું રમતાં, સંસારમાં તેને ભેય કશો.

પદ ૬ ઠું.

પાછલી રાતના, પધારિયા નાથજી, ઘૂમતે લોચને અંગ ડોલે;
બેહુ પાસાં સુંદરી, બાહે કંઠે ધરી, શોભિત ભવન કો નહીરે તોલે.

હું રે સન્મુખ હુઈ, રીસ મનની ગઈ, ઉભી રહી ચકિત ગતિ પ્રેમ નિરખું;
પ્રભુયને રંસભરી, સુખદાજ શર્વરી, નાર સૌભાગ્યતા જોઈરે હરખું.
ચોકતણા ચાર, ચરણશું મુક્તિ ધરી, પ્રભુને પધરાવિયા પલંગ પીઠ;
ભોગ સંજોગથી, અધિક સુખ ભોગવ્યું, એરે સુરત એણીપેર દીઠ.
ભણે નરસિંહયો નિત નેહ તે નવનવા; જાંહાંરે ગોવિંદ ગુણની સમાધી;
શું જાણે બ્રહ્મા સુર સ્નેહની વારતા, ભર્યા અધિકારની આધિવ્યાધિ.

પદ ૭ મું.

પલંગ પાયે તને કુસુમમાળાવડે, બેહુ કર બાંધ્યો લાજ લોપી;
માહરે મંદિરથકિ કોણ મૂકાવશે, શું કરશે સહુ શોકય કોપી.
તું વનમાળી કાંહાવે, હું કુસુમ વનવેલડી, નીર નિત સીંચતો કાં અરોપી;
ભમર જાએ ફુલ, ફુલ મકરંદ વશ, કમળમાં હેત ન રહ્યોરે રોપી.
પ્રીતનો કરનાર પ્રેમના પાત્રશું, તન મન પ્રાણ ત્યાં મેલે સોંપી;
ભણે નરસઈઓ જેમ રીસ ઉતરે, ત્યમ તું શિખ શાણી દે રે ગોપી.

પદ ૮ મું.

સાંભળો કામની કૃષ્ણ કાયર કહે, તાહરા મંદિરથકો નહીરે જાઉં;
અવર કો નાર નહીં તૂજ સારખી, જેહને ફૂલ કરી હું બંધાઉં.
તું વનવેલડી, હું વનમાળી, સીંચવે સમર્થ દ્રષ્ટિ કરૂં;
તુજ પાસલે રાખું શીતલ પાણિ ધરી, પ્રેમની વાડ કરૂં.
સાંભળો સુંદરી એમ કહે શ્રીહરિ, જેની ફૂલમાળા કરી હું રે બાંધ્યો;
ચૌદ ભુવનતણાં બંધન છેડવું, મેં જાણ્યું તેં મોહની મંત્ર સાધ્યો.
માન તું માનની, માન માગી કહું, નહીં તજું મંદિર બોલ દીધો;
નરસિંહાચો સ્વામી, સર્વે રસ લહ્યો, સુરત સગ્રામ આધીન કીધો.

પદ ૯ મું.

મેહેલ પીતાંબર, અંબર માહરૂં, સુરજ ઉગ્યો સુઈ કયમ રહીએ;
અમ ઘર સાસુ નણંદ જૂઠી વસે, કંથ પૂછે ત્યારે શુંરે કહીએ.
સાવજ શબ્દ કરે અતિ સુંદર, દીપક તેજ તો ક્ષીણ થાએ;
કંઠથી કુસુમનો હાર કરમાઈયો, બાહેર રાગ પંચમ ગાયે.
તું તારે મંદિરે, પ્રેમશું પોઢીઓ, માહરે મંદિર દૂર જાવું;
લોકની લાજ, લોપીરે લક્ષ્મીવર, હું રે વળતી હવે નહીં રે આવું.

ધેન દોહોવી ઘેરરે, વાછરૂ વલવલે, મહીરે વલોવવું આજ માહારે;
કંઠથી બાહર કાઢિ કમલાપતિ, કાલ આવે હવે કોણ તારે.
સુરત સંગ્રામની, શાંતિજ હુઈ, રહીરે ઉજાગરી, શીશ નામી;
નરસિંહાચો સ્વામી સુખસાગર પોઢિયો, વિરહની વેદના ત્યારે વામી.

પદ ૧૦ મું.

અમશું કપટતણી વાતજ છાંડ, મારે ઘેર આવો તો,
કાંઇ ઉદ્દંડ મ માંડ, મારે ઘેર આવો તો.
જુઠાં જુઠાં મ બોલીશ, જાણું તારી વાત;
નીશા વશી રમી નાહાશી, આવ્યો છે પ્રભાત.
અંગચેહેન તારે દીસે છે ઘણાં, જોઇને વીમાસી બોલે ચતુરસુજાણ;
ઘેર આવ્યોરે શેં ન દીજે માન, નરસઇઆચો સ્વામી સુખનું નિધાન. મારે.

પદ ૧૧ મું.

સમીરે સાંજના સોડમાં સુતાં, નણદલીએ સાદ કીધોરે;
હવું પ્રભાત પીયુ થયો ઘેલો, ઉંઘરેટો જઈ સુતોરે.
હરિનું પીતાંબર સેજે રહ્યુંરે, પાલટીને પટકૂલ ગયો;
કયમ કદી વનજાઉંરે મહી વેચવા, દુરિજન લોકે બોલ કહ્યોરે.
દીઠડે ડાઢ ગળે, અસતીઆ બહુ બળે, તો અભિમાન શું કરીએ;
નરસિંહાચો સ્વામી ભલે મળિયો, ભવસાગર ઉતરીએરે.

પદ ૧૨ મું.

ટળતો ટળતો હીંડીશ મારે, આલિંગન દીધા વિના કયમ સરેરે;
આગે અમ ઘર નણદલ જુઠી, ઉઠીને અદેખી હરેરે.
સાસુ સસરો માત પીતારે, જે બોલે તે સહીએરે;
પૂર્વે એશું અનુભવ છેરે, તો મૂકી કયમ જઇએરે.
એ રસ જાણે જવલ્લોરે જોગી, કે વળી મુનિવર જાણેરે;
શુક સનકાદિક નારદ જાણે, જેને વેદ વખાણેરે.
એ રસ જાણે વ્રજનીરે નારી, કે દેવે પીધોરે;
ઉગરતો રસ ઢળતો હુતો. નરસિંહીએ ઝોંટીને લીધોરે.

પદ ૧૩ મું.

કેસર ભીના કહાનજી, કસુંબે ભીની નાર;
લોચન ભીનાં ભાવશું, ઉભાં નંદદ્વાર.

એમાં સુંદર કોને કહીએ, વનિતા ને વ્રીજનાથ;
પરખી પરખી ધરો તમને, માણકડાં બેહુ હાથ.
વેગે કુંજે પધારીયા, તો લચકે થઈ ઝગઝોળ;
નરસહિંઆચો સ્વામી ભલે મળિયો, રંગતણા બહુ રોળ.

પદ ૧૪ મું.

મોહ્યુંરે લટકે, મારૂં મન મોહ્યુંરે લટકે.

ગાતર ભગ કીધાં ગિરધારી, જેમરે માર્યાં ઝટકે; મારૂં મન.
વેણુ વજાડી વહાલે મારે વનમાં, રગતણે કટકે; મારૂં મન.
મન મારૂં મોંળીડેરે અટક્યું, પેલે પીતાંબર પટકે; મારૂં મન.
નરસઇના સ્વામીની સંગે રમતાં, રસ વાધ્યો ચટકે; મારૂં મન.

પદ ૧૫ મું.

કામણગારોરે, કહાના તું તો કામણગારોરે.

મને કાંઈ કામણ કીધાંરે, મારાં ચિત્ત હરીને લીધાં; કહાના.
મારી સાસુડી સંતાપેરે, પેલી નણદી ઓળંભા આપે; કહાના.
મને ભોજનીયાં નવ ભાવેરે, મને નિંદ્રા તે કઇપેરે આવે; કહાના.
મને પગની ભરાવી આંટીરે, મને મુખનાં તંબોળે છાંટી; કહાના.
હું તો પૂરણ પદને પામીરે, મને મળ્યો નરસૈયાનો સ્વામી; કહાના.

પદ ૧૬ મું.

કુમકુમને પગલે પધારો, રાજ કુમકુમને પગલે.
મસમસતા મોહનજી પધાર્યા, ડગમગતે ડગલે; પધારો.
મસ્તક પાઘ પિતાંબર સોહિયે, લીલાં અંબર રંગ લે; પધારો.
મુખ ઉપર શ્રમજળનારે મોતી, જોતાં મન હરી લે; પધારો.
સાકર કેરા કરા પડ્યા છે, આંગણિયે સઘળે; પધારો.
દૂધડે મેહ વુઠયો નરસૈંયા, રસ વાધ્યો ઢગલે; પધારો.

પદ ૧૭ મું.—રાગ સોરઠ.

આ જોને કોઇ ઉભીરે, આળસ મોડે.

બાંયે બાજુબંધ બેરખા પુંચી, મનડું મોહ્યું છે એને મોઢે; આ જોને.
ઝાંઝર ઝમકે ને વિંછુવા ઠમકેરે, હિંડે છે વાંકે અંબોડે; આ જોને.
સોવરણ ઝારીને અતિરે સમારીરે, માંહી નીર ગંગોદક તોલે; આ જોને.
નરસૈંયાને પાણી પાવાને કારણ, હરિજી પધાર્યા કોડે; આ જોને.

પદ ૧૮ મું.

મોહ્યા મોહ્યા મુનિવર રાયારે, ગોરી તારે તાળુડે;
રૂપ સ્વરૂપ કળ્યું નવ જાયે, મેં તો જાણી છે ઇશ્વરી માયારે; ગોરી.
રૂમઝુમ રૂમઝુમ નેપૂર બાજે, પાવલે તે ચીર અતિ ચાંપેરે;
ઘુંઘટમાં મુખ એણીપેર શોભે, મોટા મુનીજનનાં મન કાંપેરે; ગોરી.
ગોરૂં શું વદન ને ગળસ્થળ ઝળકે, ઉપર દામણી લળકેરે;
સાળુડાની કોર એણીપેર શોભે, જાણે ગગનમાં વીજળી ચળકેરે; ગોરી.
વશીકરણ વેણ તમે કયારે ગુંથાવી, સુંદરી શણગટ વાળીરે;
આ ચોળી તમે કયાં શીવડાવી, જેને મોહી છે વ્રજની નારીરે; ગોરી.
ચંચળ દષ્ટે ચોદેશ ન્યાળે, માંહી મદનનો ચાળોરે;
નરસૈંયાચો સ્વામી જોવા સરિખડો,કોઈ સુંદરીનું વદન નિહાળોરે; ગોરી.

પદ ૧૯ મું.

હરી આવ્યા છે નારીના વેશેરે, એને કોઈ જુવોરે;
શિવ બ્રહ્મા જેનું ધ્યાન ધરે છે, તેને જોઈ જોઈ દુઃખડાં ખુવોરે. એને. ટેક.
બંધવ એનો તતક્ષણ ઉઠ્યો, આવ્યો મંદિર જાણીરે;
રતનબાઈ ઘણું વ્યાકુળ ફરે છે, તમો લ્યોને મેહેતા જળપાણીરે. એને.
પરમેશ્વરે પુત્રી કરી જાણી, સભામધ્ય આણીરે;
અંતરધ્યાન થયા અલબેલો, વાત સહુકોએ જાણીરે. એને.
જેજેકાર થયો જગમાંહી, હરખ વાધ્યો છે હઇએરે.
નરસૈંયાચો સ્વામી ભલે મળીયો, એનાં ચરણ કમળ ચિત્ત લઇએરે. એને.

પદ ૨૦ મું.

આ શો ચતુરાનાં ચિત્તનો ચાળોરે, એને કોઈ ન્યાળોરે. ટેક.
બ્રહ્માએ તો નથી ઘડી ભામિની, એ તો આપે બનીને આવીરે;
ત્રણ લોકનું તેજ તારુણી, એ તો છબિ છબિલે બનાવીરે. એને.
ઘડ્યું ઘરેણું એનેરે હાથે, હાથે ભરી છે ચોળીરે;
સાળુડે ભાત નારી કુંજરની, કસુંબાના રંગમાં બોળીરે. એને.
વાસ પુર્યો એણે વૃંદાવનમાં, ગોવરધન થકી આવેરે;
એ નારીની જાત કોઈ જાણે, તેનો ફેરો ફાવેરે. એને.
કહીએ છીએ પણ કહ્યું ન માને, એ તો નારી નહિ ગીરધારીરે;
બ્રહ્મા ઇન્દ્ર શેષ સારદા, એના ચરણતણા અધિકારીરે. એને.

અંતર હેત પોતાનું જાણી, એ તો આવે છે અંતરજામીરે.
વ્યભિચાર મૂકી જુઓ વિચારી, એ તો નરસૈંઆચો સ્વામીરે. એને.

પદ ૨૧ મું.

તારા દલડાની વાતો મેં જાણીરે, ગીરધર દાણીરે;
આણી શેરડીએ લુંબો ને ઝુંબો, પેલી દેખે છે સૈયર સમાણીરે; ગીરધર.
સૌ સખીઓમાં વહાલા સરખુંરે જાણી, ના ગણે દૂધ કે પાણીરે;
છેલપણું મૂકી દોને છબીલા, અમે કહીશું નંદજીની રાણીરે. ગીરધર.
વૃંદાવનને મારગ જાતાં, મારી નવરંગ ચુંદડી તાણીરે;
નરસૈંયાના સ્વામી સંગે રમતાં, મારી અંતરે પ્રીત લપટાણીરે. ગીરધર.

પદ ૨૨ મું.

મને રોકે છે કાનવર દાણીરે, નહિ જાઉં જમના પાણીરે;
એકવાર જમના પાણીરે ગયાંતાં વહાલા, મારી સાથે સૈયર સમાણીરે. મને.
વૃંદાવનને મારગ જાતાં, મારી નવરંગ ચુંદડી તાણીરે;
જારે પાણી મોકલવાંરે હોય તો, સાથે મોકલો સૈયર સમાણીરે. મને.
મરકલડે મારાં મન હરી લીધાં, હું તો લાલચમાં લપટાણીરે;
નરસૈંયાચા સ્વામીની સંગે રમતાં, હું તો મોહનસંગમાં માણીરે. મને.

પદ ૨૩ મું.

મારૂં વૃંદાવન છે રૂડુંરે, વૈકુંઠ નહિ આવું,
નહીં આવું નંદજીના લાલ, નહીં આવું.—ટેક.
એશાને રેહેવું ને ટગટગ જોવું, નહીં ખાવું નહીં પીવુંરે. વૈકુંઠ નહિ.
વેમાન મોકલો તો મોકલો વેહેલું, હું આવીશ સૌના પેહેલુંરે. વૈકુંઠ નહિ.
બ્રહ્મના લોક તો છે અતિ કુડાં, વાસી વ્રજના રૂડાંરે. વૈકુંઠ નહિ.
જે વિજે એ પોળીયા હુતાં, તેને તત્ક્ષણું મેલ્યા કહાડીરે. વૈકુંઠ નહિ.
નરસૈંયાચો સ્વામી અંતરજામી, તમે સાંભળોને સારંગપાણીરે. વૈકુંઠ નહિ.

પદ ૨૪ મું.—રાગ કેદારો.

તું મારે ચાંદલીએ ચોંટયો, સારા મુરતમાં શામળિયો;
ક્ષણું એક વહાલા અળગા ન થાઓ, પ્રાણજીવન વર પાતળિયો; તું મારે.
ખડકીએ જોઉં ત્યારે અડકીને ઉભો, બારીએ જોઉં ત્યારે એઠારે;
શેરીએ જોઉં ત્યારે સન્મુખ આવે, વહાલો અમૃતપેં અતિ મીઠારે. તું મારે.

જમતાં જોઉં ત્યારે જોડે બેહો, સુતો જોઉં ત્યારે સેજડીએ:
વૃંદાવનને મારગ જાતાં, આવીને વળગ્યો બેલડીએ. તું મારે.
પ્રીત કરે તેની કેડ ન મેલે, રસ આપે અતિ રસિયોરે;
નરસૈયાચો સ્વામી ભલે મળીઓ, મારા હૃદય કમળમાં વસિયોરે. તું મારે.

પદ ૨૫ મું.

ખંમખંમરે ચાંદલા મા કરીશ વહાણલું, મારા પ્રાણજીવન ઘેર આવ્યારે;
પૂરવ જનમની પ્રીત જે હતી, પુરુષોત્તમ પધાર્યારે. ખંમખંમરે.
પેલા ભવનો વાલમીઓરે, ચૌદ ભુવનનો સ્વામીરે;
જનમ કોટી કોટી તપ કીધાં, ત્યારે વિઠ્ઠલ વર પામીરે. ખંમખંમરે.
બપૈયા પિયુ પિયુ કરેરે, કોયલ મધુરે વાસેરે;
હું તને વારૂં કુકડલારે, રખે વહાણલું પ્રકાશેરે. ખંમખંમરે.
ચંદ્ર વિંટયો જેમ ચાંદરણીએ, તરુવર વિંટયો વેલીરે;
ગોવિંદ વિંટયો ગોવાલણીએ, હસાગવની હેલીરે. ખંમખંમરે.
સાહેર સોહીએ લેહેરે લેહેરે, જેસી લેહેર તુરંગરે:
નરસૈયાચો સ્વામી ભલે મળીયો, ગોપીવર ગોવિંદરે. ખંમખંમરે.

પદ ૨૬ મું.—રાગ પંથીડા.

પંથીડાને ન્યાળતીરે હો, જોતી હું તો પીતાંબર પગલાં;
મધ્ય નીશા સમેરે હો, ભરતી હું તો લડસડતી ડગલાં.
સ્યામા સ્યામનેરે હો, હીંડું હું તો મારગડો જોતી;
નેણામાંહે નીર ઝરે હો, ચતુરાં ચીરવડે લોહોતી.
ચોદિશ ન્યાળતીરે હો, જાણે હું તો વન ચરતી હરણી;
સુધબુધ વીસરીરે હો, પ્રભુ મારા એ તારી કરણી.
ગોપી સઉ ટોળે મળીરે હો, મનડામાં કો ધારે એક વિચાર;
ચાલો સૈયરો ત્યાં જઇએરે હો, જ્યાં હોય નાગર નંદકુમાર.
જઇને પૂછયું દ્રુમનેરે હો, દીઠા કોઈ નાગર નંદકુમાર;
આણે આણે મારગડે હો, આવ્યાં અમે લક્ષ ચોરાશી વાર.
ભૂલી ભૂલી ત્યાં ગઇરે હો, જ્યાંહાં આ જમુનાજીનાં તીર;
વહાલો અહિંયાં બેસતારે હો, જમતા કરમલડો ને ખીર.
લેખણ કર ગ્રહીરે હો, અક્ષર લખવા નંદકુમાર;
અક્ષર હું તો કેમ લખુંરે હો, બાઇ મારે નયણે વહે જળધાર.

જોબન મેં તો જાળવ્યુંરે હો, જાણ્યું મારા ભૂધરને ભેટ કરેશ;
જો હરિ નહિ મળેરે હો, બાઈ મારા પાપી પ્રાણ તજેશ.
જ્યારે એ શું પ્રીત કરીરે હો, મનડામાં હતીરે મોટી આશ;
નરસૈંયાચો સ્વામિ મળ્યોરે હો, વહાલે મારે ફરી રમાડ્યોરે રાસ.

પદ ૨૭ મું.—રાગ સોહુણી.

મીઠડા બોલા નાથરે, આવો મારા મીઠડા બોલા નાથરે;
એક ઘડી એકાંતે આવો તો, કહું મારાં મનડાં કેરી વાતરે. આવો.
આજ આનંદ મારે અતિ ઘણો, વહાલે પ્રેમે સહાયો મારો હાથરે;
તરીયાં તોરણ મારે દ્વારે બંધાવું, મંગળ ગવરાવું સારી રાતરે. આવો.
વૃંદા તે વનની કુંજગલનમાં, સહુ સખીઓની સાંથરે;
નરસૈંયાચા સ્વામી સંગે રમતાં, હવે તો હુવો પરભાતરે. આવો.

પદ ૨૮ મું.—રાગ પંચમ પ્રભાવ.

જાગોરે જશોદાના જીવન, વાહાણેલાં વાયાં;
તમારે ઓશીકે મારાં, ચીર ચંપાયાં. જાગોરે. ટેક.
પાસુંરે મરડો તો વહાલા, ચીર લેઉંરે તાણી;
સરખી સમાણી સૈયરો સાથે, જાવું છે પાણી. જાગો.
પંખીડાં બોલેરે વહાલા, રજની રહી થોડી;
સેજલડીથી ઉઠો વહાલા, આળસડાં મોડી. જાગો.
સાદડી * પાડું તો વહાલા, લોકડીઆં જાગે;
અંગુઠો મરડું તો પગના, ઘૂઘરા ગાજે. જાગો.
સાસુડી જાગેરે વેરણ, નણદી જાગે;
ઓ પેલી પાડોસણને ઘેર, વલોણું વાગે. જાગો.
જેને જેવો ભાવ હોય તેને, તેવુંરે થાએ;
નરસઈયાચા સ્વામી વિના રખે, વાહાણલું વાએ. જાગો.

પદ ૨૯ મું.

જશોદાના જીવન ઊભા, જમનાને તીરે;
મોરલી વજાડે મોહન, મધૂરી ધીરે. જશોદાના—ટેક.
પીતાંબરની પલવટ વાળી, ઉર લેહેકે માળા;
કાનબીચ કુંડળ લળકે, દીસે રૂપાળા. જશોદાના.

* ધીમો સાદ.

પરભાતે ઊઠીને ગોપી, ગૌને હેરાવે;
ઓ કાનુડા ! ઓ કાનુડા ! કહીને બોલાવે. જશોદાના.
આજ તો અમારી ધેને, દૂધ થોડેરાં દીધાં
રખેરે શામળિયે વહાલે, દોહીને પીધાં. જશોદાના.
સાંભળરે સલૂણી સ્યામા, વાતલડી મારી;
તુજ સરખી સલક્ષણી છે, ગાવલડી તારી. જશોદાના.
એવાં એવાં વચન સુણી, ગોપી આનંદ પામી;
ભક્તવત્સલ ભૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈંના સ્વામી. જશોદાના

પદ ૩૦ મું.

ભોળીરે ભરવાડણ હરિને, વેચવા ચાલી;
સોળ સહસ્ર ગોપીનો વહાલો, મટુકીમાં ઘાલી. ભોળીરે—ટેક.
અનાથના નાથને વેંચે, આહીરની નારી;
શેરીએ શેરીએ સાદ પાડે, લ્યો કોઇ મોરારી. ભોળીરે.
મટુકી ઉતારી માંહી, મોરલી વાગી;
વ્રજનારીને સેજે જોતાં, મૂરછા લાગી. ભોળીરે.
બ્રહ્માદિક ઇંદ્રાદિક સરખા, કૌતક એ પેખે;
ચૌદ લોકના નાથને કાંઈ, મટુકીમાં દેખે. ભોળીરે.
ગોવાલણીના ભાગ્યે પ્રગટ્યા, અંતરજામી;
દાસલડાંને લાડ લડાવે, નરસૈંનો સ્વામી. ભોળીરે.

પદ ૩૧ મું.

વહાલાને જોતાંયે મહારી, ભૂખલડી ભાંગી;
ઘરમાં રહીને શું કરૂં માહારી, આંખડલી લાગી. વહાલાને—ટેક.
શામળી સુરતે મન, મોહીને લીધું;
કાંઇક શામળિયે વહાલે, કામણ કીધું. વહાલાને.
સંસારીનું સુખ હું તો, તજીને બેઠી;
મધુરી મૂરતી મારે, પાંજરીએ પેઠી; વહાલાને.
સોનાની સાંકળીએ મુને, બાંધીરે તાણી;
મનડાની વાતોરે પેલે, મોહનિયે જાણી. વહાલાને.
તુજ મુજ વચ્ચે વહાલા, અંતર નથી;
નરસૈંયાચા સ્વામીની લોકે, કથની કથી. વહાલાને.

પદ ૩૨ મું.

આજનો માંડવડો મારો, મોગરડે છાયો;
રાધાજીને સંગે વહાલો, રમવાને આયો. આજનો—ટેક.
ગોપીએ ઘુઘરડી ઘમકે, રેશમની દોરી:
શામળીઓ શામળો રંગે, રાધીકા ગોરી. આજનો.
દહી દૂધ ને કરમલડો, માંહી સાકર ઘોળી;
માહારા વહાલાજી આરોગે, પીરસે ભમરભોળી. આજનો.
શોળે ને શણગાર સજ્યા સખી, ઓઢણ સાડી;
શ્રી વૃંદાવનમાં વિઠ્ઠલ સાથે, રમત માંડી. આજનો.
અખંડ હેવાતણ મારે, એ વર રૂડો;
નરસૈંયાચા સ્વામીએ મુજને, પેહેરાવ્યો ચૂડો. આજનો.

પદ ૩૩ મું.

મારેરે આંગણિયે, કોણે પંચમ ગાયો;
ધસમસ્યા આવીને વહાલે, પાલવડો સાહ્યો. મારેરે.
પીતાંબર હાર ગળે, મુગટ શોભંતો;
મદેરે ભર્યોરે પ્રભુ, માનની મોહંતો. મારેરે.
વાંસલડી વાઇને વહાલે, મોહ પમાડી;
પ્રેમશું પાતળિયે વહાલે, હૃદિયાશું ભીડી. મારેરે.
મંદરિયામાં આવી વહાલે, માંડ્યો વિહાર;
ભણે નરસૈંયો પામી, પૂરણ આધાર. મારેરે.

પદ ૩૪ મું.—રાગ કાલેરો.

હું રંગરાતી ને હું મદમાતી, શામળિયા સંગ હીંચુંરે,
કોડ ભર્યો અતિ કુંવર નંદનો, આલિંગન દેઈ સીંચુંરે. હું રંગરાતી.
હીંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હિંચતાં કેલિ કીજેરે;
ઘુમરડી ઘુમાવે ગોકુલપતિ, લહાવો લડસડ લીજેરે; હું રંગરાતી.
અલ જાઈએ અલવેશર સાથે, વિલસત જમના માનુંરે;
લેહેરી લેતાં અંગ સમાગમ, અધરપાન કીધું છાનુંરે. હું રંગરાતી.
હિંડોળે હુલરાવું તમને, હેતે કરીને ગાઉંરે;
નરસૈંયાચા સ્વામી સંગે રમતાં, કાનજીને કંઠ વિંટાઉંરે. હું રંગરાતી.

2223 ,

પદ ૩૫ મું.

હિંડોળે હિંચે મારો વહાલો, હિંચંતાં રંગ લાગ્યોરે;
શામાને શામળિયા સાથે લાજતણો ભય ભાગ્યોરે. હિંડોળે.
શામાને સોહાવે દંપતી, રસિયાશું રસ વાધ્યોરે;
લેહેરી લેતાં અંગસમાગમ, વીચંતડો વર લાધ્યોરે. હિંડોળે.
દીનોનાથ હિંડોળે હિંચે, ફુલ્યો મદન મદમાતોરે;
નરસૈંયાચો સ્વામી ભલે મળિયો, માનુનીમાં રંગરાતોરે. હિંડોળે.

પદ ૩૬ મું.

આ દિસે સખી મેહુલો આવે, નાવ્યા મારા નાથ વિદેશીરે;
અનંગ આહેડીએ ધનુષ્ય ચઢાવ્યું, અમે અબળાની પેર કેશીરે. આ દિસે.
ઘન અતિ ગાજે ને વીજ ઝબૂકે, મેહુલીએ ઝડ માંડીરે;
નગણા નાથને શું કહીએ મારી બેની, આણે અવસરે ગયો છાંડીરે. આ દિસે.
આગે દિન દોહેલડાની ગમ, દાદૂર મોર ખીવરાવેરે;
વિરહણિયો વાહે જેમ ચાત્રક, સૂતાં સાલ જગાવેરે. આ દિસે.
આણીપેરે જેણે હરિ ના ભજ્યારે, તે નર પશુડાં કહીએરે;
નરસૈયાચા સ્વામી વિના દહાડલા, દૈવને લેખે લહીએરે. આ દિસે.

પદ ૩૭ મું.

મેહુલો ગાજે ને માધવ નાચે, રૂમઝુમ વાગે પાએ ઘુઘરડીરે;
તાલ પખાજ વજાડે રે ગોપી, કૃષ્ણ વજાડે વેણુ વાંસલડીરે. મેહુલો.
પેહેરણ ચરણાં ને ચીર ચુંદડી, ઓઢણ આછી લોમલડીરે;
દાદુર, મોર, બપૈયા બોલે, મધુરીશી બોલે કોયલડીરે. મેહુલો.
ધન વંસીવટ ધન જમનાતટ, ધન વૃંદાવનમાં અવતારરે;
ધન નરસૈંયાની જીભલડીને, જેણે ગાયો રાગ મલ્લારરે. મેહુલો.

પદ ૩૮ મું.—રાગ વસંત.

ગાળ કોઇને નવ દીજે મારા વહાલા, ગાળ કોઇને નવ દીજે;—ટેક.
હુંરે ગોરી ને તુંરે શામળિયો, મારૂં અંગ કાળું થાય; ગાળ.
મારા ઘરમાં પીંડારી માંડે, નારગડે નખ લાગે;
અમ ઘેર નાવલીઓરે ખંતી, સાચો ઉત્તર માગે. ગાળ.
અમ ઘેર નણદી છે અદેખી, હેવા જોતી હીડે;
નરસૈંયાચા સ્વામી કહું તુજને, સાસરિયે નહિ તેડે. ગાળ.

પદ ૩૮ મું.

હવે કેમ વસીયે શ્રી વૃન્દાવનમાં, લુટાલુટ મંડાણી;
નંદતણો નાનડીઓ નરહરી, થઇ બેઠો છે દાણી. હવે.
એકનું ઢોળે ને એકનું ફોડે, એકનું મહિ માથેથી પાડે;
એકને તો વહાલો અણઘટ બોલે, એકને તો વઢાડે. હવે.
એકને આપે ચીર પાટી, એકને આપે ચોળી;
એકને વહાલો ધક્કાજ મારે, એકને નાંખે ઢોળી. હવે.
સકળ સૈયરો ટોળે મળિને, રમવા ભમરભોળી;
નરસૈંયાચો સ્વામી નવલ રંગીલો, તે રમે છે હોળી. હવે.

ભક્તિ.

પદ ૧ લું.—રાગ પ્રભાત.

જાગને જાદવા, કૃષ્ણ ગોવાળિયા, તુજ વિના ધેનમાં કુણ જાશે?
ત્રણસે ને સાઠ ગોવાળ ટોળે મળ્યા, વડેરે ગોવાળિયો કુણ થાશે? જા.
દહિતણાં દૈથરાં, ઘીતણાં ઘેબરાં, કઢિયલ દૂધ તે કુણ પીશે?
હરિ તાર્યો હાથિયો, કાળિનાગ નાથિયો, ભૂમિનો ભાર તે કુણ લેશે? જા.
જમુનાને તીરે, ગૌધણ ચરાવતાં, મધુરીસી મોરલી કુણ વાશે?
ભણે નરસૈંયો તારા ગુણ ગાઈ રીઝિયે, બૂડતાં બાંહેડી કુણ સહાશે? જા.

પદ ૨ જું.

સમરને શ્રીહરી, મેલ્ય મમતા પરી, જોને વિચારિને મૂળ તારૂં;
તું અલ્યા કોણ ને, કોને વળગી રહ્યો, વગર સમજે કહે મ્હારૂં મ્હારૂં. સ.
દેહ તારી નથી, જો તું જુગતે કરી, રાખતાં નવ રહે નિશ્ચે જાયે;
દેહ સંબંધ તજે, નવનવાં બહુ થશે, પુત્ર કલત્ર પરિવાર વ્હાયે. સ.
ધનતણું ધ્યાન તું, અહોનિશ આદરે, એજ તારે અંતરાય મોટી;
પાસે છે પિયુ અલ્યા, તેને નવ પરખિયો, હાથથી બાજી ગઈ થયોરે ખોટી. સ.
ભરનિદ્રા ભર્યો, રૂંધિ ઘેર્યો ઘણો, સંતના શબ્દ સુણિ કાં ન જાગે;
ન જાગતાં નરસૈંયા લાજ છે અતિ ઘણી, જન્મોજન્મ તારી ખાંત ભાગે. સ.

પદ ૩ જું.

ધ્યાન ધર હરિતણું, અલ્પમતિ આળસુ, જેથકી જન્મનાં દુઃખ જાયે;
અવર ધંધો કરે, અરથ કાંઈ નવ સરે, માયા દેખાડિને મૃત્યુ વહાયે. ધ્યા.
સકળ કલ્યાણ શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણમાં, શરણ આવે સુખપાર ન્હોયે;
અવર વેપાર તું, મેહેલ્ય મિથ્યા કરી, કૃષ્ણનું નામ તું રાખ મ્હોયે. ધ્યા.
પટક માયા પરી, અટક ચરણે હરી, વટકય મા વાત સુણતાંજ સાચી;
આશનું ભવન આકાશ સુધી રચ્યું, મૂઢ એ મૂળથી ભીંત કાચી. ધ્યા.
અંગ જોબન ગયું, પલિત પિંજર થયું, તોય નથી લ્હેતો શ્રીકૃષ્ણ કહેવું;
ચેતરે ચેત દિન, ચાર છે લાભના, લીંબુ લ્હેકાવતાં રાજ લેવું. ધ્યા.
સરસ ગુણ હરિતણા, જે જનો અનુસર્યા, તે તણા સુજશ તો જગત બોલે;
નરસૈંયા રંકને, પ્રીત પ્રભુ શું ઘણી, અવર વેપાર નહિ ભજન તોલે. ધ્યા.

પદ ૪ થું.

હરિતણું હેત તને, કયમ ગયું વીસરી, પશુરે ફેડીને નરરૂપ કીધું;
હાડ ને છેડ કરિ, સહુ તને હાંકતું, આજ વધારીને માન દીધું. હ.
ઘાંચીનું ગાળિયું, કંઠથી ટાળિયું, નેત્રના પાટા શ્રીનાથે છોડ્યા;
તેતણાં ચરણને, નવ ભજ્યો કૃતઘ્ની, તેં ન ગુણ પાડના હાથ જોડ્યા. હ.
પગ ઠેકી કરી, માગતો મૂઢ મતી, ઘાસ પાણી કરી શબ્દ શીણા;
આજ ગોવિંદ ગુણ, ગાઈને નાચતાં, લાજ આવે તને કર્મહીણા. હ.
લાંબીશી ડોક ને કાંકોલ ચાવતો, ઊંટ જાણી ઘણો ભાર લાદે;
આજ અમૃત જમે, હરખે હળવો ભમે, વૈકુંઠનાથને નવ આરાધે. હ.
પીઠ અંબાડી ને, અંકુશ માર સહિ, રેણુ ઉડાડતો ધરણી હેઠો;
આજ ચુવા ચંદન, આભ્રણ અંગ ધરી, વેગે જાય છે તું વેહેલે બેઠો. હ.
અન્ન ને વસ્ત્ર ને ભૂષણ સર્વ જે, તેહનો તૂજને હતો ઉધારો;
નરસૈંના સ્વામિએ સર્વ સારૂં કરયું, તે પ્રભુને તમે કાં વિસારો. હ.

પદ ૫ મું.

કૃષ્ણ કીર્તન વિના, નર સદા સૂતકી, વિમળ કીધે વપૂ શુદ્ધ ન થાયે;
સકળ તીરથ શ્રીકૃષ્ણ કીર્તન કથા, હરિતણા દાસ જ્યાં હેતે ગાયે. કૃ.
પૂર્ણ પુરુષોત્તમે, નવલ રંગી તજી, અન્ય દેવે જેનું મન મોહે;
કોટી ચિંતામણિ, કામધેનુ તજી, મહિપિના પુત્રનું દૂધ દોહે. કૃ.

ગર્ગ જોશી જશ, ગાય જેનો સદા, નારદ નામ મુખથી ન મૂકે;
તે બ્રહ્મ દ્વાર આવીને ઉભા રહ્યા, ગોપિકા મુખ જોવાને ઢૂકે. કૃ.
અજ, ભવ, સુરપતિ, સ્વપ્ને પેખે નહીં, નેતિ નેતિ કહી નિગમ વામે;
નરસૈંયો રંક, જશ ગાઇને રીઝવે, સહસ્ર મુખે શેષ પાર ન પામે. કૃ

પદ ૬ ઠ્ઠું.

હરિ હરિ રટણ કર, કઠણ કળિ કાળમાં, દામ બેસે નહીં કામ સરશે;
ભક્ત આધીન છે, શ્યામસુંદર સદા, તે તારાં કારજ સિદ્ધ કરશે. હરિ.
અલ્પ સુખ સારૂ શું, મૂઢ ફૂલ્યો ફરે, શીશપર કાળ રહ્યો દંત કરડે;
પામર પલકની, ખબર તુજને નહીં, મૂઢ શું જોઇને મૂછ મરડે. હરિ.
પ્રૌઢ પાપે કરી, બુદ્ધિ પાછી ફરી, પરહરી થડ શું ડાળે વળગ્યો;
ઇશને ઇર્ષા, છે નહીં જીવપર, આપણે અવગુણે રહ્યો રે અળગો. હરિ.
પરપંચ પરહરો, સાર હૃદિયે ધરો, ઉચરો હરિ મુખે અચળ વાણી;
નરસૈંયા હરિતણી, ભક્તિ ભૂલીશ મા, ભક્તિવિના બિજું ધૂળધાણી. હરિ.

પદ ૭ મું.

બાપજી પાપ મેં, કવણ કીધાં હશે, નામ લેતાં તારૂં નિદ્રા આવે;
ઉંઘ આલસ્ય, આહાર મેં આદર્યો, લાભવિના લવ કરવી ભાવે. બાપ.
દિન પુઠે દિન તો વહી જાય છે, દુરમતીનાં મેં ભર્યાં રે ડાલાં;
ભક્તિ ભૂતલ વિષે, નવ કરી તાહરી, ખાંડ્યાં સંસારનાં થોથાં ઠાલાં. બાપ.
દેહ છે જૂઠડી, કરમ છે જૂઠડાં, ભીડભંજન તારૂં નામ સાચું;
ફરિ ફરી વરણવું, શ્રીહરિ તુજને, પતિતપાવન તારૂં નામ જાચું. બાપ.
તારી કરુણાવિના, કૃષ્ણ કોડામણા, કળ અને વિકળનું બળ ન ફાવે;
નરસૈંયા રંકને, ઝંખના તાહરી, હેડ બેડી ભાગો શરણ આવે. બાપ.

પદ ૮ મું.

તારા દાસના દાસની, નિત્ય સંગતવિના, ભ્રષ્ટ થાય ભૂધરા મંન મારૂં;
દુષ્ટની સંગતે, દુષ્ટ મતિ ઉપજે, શ્રવણ કીર્તન નવ થાય તારૂં. તા.
પૂર્ણ વિષપાનથી, દુર્જિન દોહેલા, વિષ પીધે તન તેજ મરશે;
તુજથકી વેગળા, તેહની સંગતે, જન્મ કોટીતણાં સુકૃત હરશે. તા.
અમૃતની ઉપમા, સાધુને નવ ઘટે, રાહુની દુષ્ટતા ન ટાળી તેણે;
પ્રહ્લાદ નારદે ગર્ભસંગત કરી, વશ કર્યા વૈકુંઠનાથ જેણે. તા.
ચતુરધા મુક્તિ છે, જૂજવી જૂક્તિની, તાહરા તેહને નવ રાચે;
બેહુ કરજોડીને, નરસૈંયો વીનવે, જન્મોજનમ તારી ભક્તિ જાચે. તા.

પદ ૯ મું.

સારમાં સાર અવતાર અબળાતણો, જે બળે ભળિભદ્ર વીર રીઝે;
પુરૂષપુરૂસાતન, શું કરૂં હે સખી, જેથી નહિ માહરૂં કાજ સીઝે. સાર.
મુક્તિ પર્યન્ત તો, પ્રાપ્તિ છે પુરૂષને, સત્ય જો સેવકભાવ રાખે;
રસભર્યું રૂસણું, નાથ નોહરા કરે, તે નહીં નારી અવતાર પાખે. સાર.
ઇન્દ્ર આદિક અજ ઇશ ને મહામુનિ, ગોપિકા ચરણરજ તેહ વંદે;
ગોપીથી આપનું, અધમપણું લેખવે, નરપણું નવ રૂચે આપ નંદે. સાર.
વેદ, વેદાંત ઉપનિષદો ખટ મળી, જે મથીને રસ પ્રગટ કીધો;
તે રસ ભાગ્યનિધિ ભામની ભોગવે, અહોનિશ અનુભવ સંગ લીધો. સાર.
સ્વપ્ન સાચું કરે, ગિરિધર શ્યામળો, પ્રણમું હું પ્રાણપતિ પાણ જોડી;
પંથનું જેમ પશુ, પુંછળ વળગ્યું ફરે, નરસૈંના નાથજી નાથ તોડી. સાર.

પદ ૧૦ મું.

રાત રહે જ્યારે, પાછલી ખટ ઘડી, સાધુ પુરૂષને સૂઈ ન રહેવું;
નિદ્રાને પરહરી, સમરવા શ્રીહરી, એક તું એક તું એમ કહેવું. ટેક.
જોગિયા હોય તેણે જોગ સંભાળવા, ભોગિયા હોય તેણે ભોગ તજવા;
વેદિયા હોય તેણે વેદ વિચારવા, વૈષ્ણવ હોય તેણે કૃષ્ણ ભજવા. રા.
સુકવિ હોય તેણે સદગ્રંથ બાંધવા, દાતાર હોય તેણે દાન કરવું;
પતિવ્રતા નારિયે કંથને પૂછવું, કંથ કહે તે તો ચિત્ત ધરવું. રા.
આપણે આપણા, ધર્મ સંભાળવા, કર્મનો મર્મ લેવો વિચારી;
નરસૈંના સ્વામિને, સ્નેહથી સમરતાં, ફરી નવ અવતરે નર ને નારી. રા.

પદ ૧૧ મું.

નંદના નંદશું, નેહ જેને નહીં, તેરે માનવ ખર શ્વાન તોલે;
ભૂતળ ભાર કરવાને એ અવતર્યા, પ્રેતની પેરે સંસાર ડોલે. નં.
દષ્ટીથકી ટળો, ભોગ તેના બળો, શિલા પડો તેના મુખ માથે;
જીવતા જન તે તો જમ જેવા જાણવા, પ્રીત નહિ જેહને કૃષ્ણ સાથે. નં.
કીર્તિ શ્રીકૃષ્ણની, જીભથી નવ ભણે, તેરે મુખે દેવરાય તાળું;
ભણે નરસૈંયો જેણે, હરિને જાણ્યા નહીં, તેહનું કુટુંબ સદાય કાળું. નં.

પદ ૧૨ મું.

પ્રેમરસ પાન તું, મોરના પીછધર, તત્વનું ટૂંપણું તુચ્છ લાગે;
દૂબળા ઢોરનું, કૂશકે મન ચળે, ચતુરધા મુક્તિ તેઓ ન માગે. પ્રેમ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

17

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

મોરલીની ધુની સુણી, વનિતા વ્યાકુળ થઈ, ગોપિકા કેરડાં વૃંદ આવે;
નરસૈંયાને મન, આનંદ અતિ ઘણો, પુષ્પ મુક્તાફળ લેઈ વધાવે. ધ્યાન.

પદ ૧૫ સું.

શા સુખે સૂતો સંભાર શ્રીનાથને, હાથ તે હરિ વિના કોણ સ્હાયે;
તાત ને માત સુત, ભ્રાત ટોળે મળ્યાં, દોહિલી વેળા સૌ દૂર જાયે. શા.
ઉંધે મસ્તક હતો, ઉગ્ર તપ આચરી, ભક્તિ કીધી ભગવાન કેરી;
અવતરી પાશ બંધાયો માયાતણે, લંપટી લાલચે લીધો ઘેરી. શા.
દિવસે ચોદશ ભમ્યો, રાત નિદ્રા વિષે, સ્વપ્નમાં સાંભરે મોટી માયા;
પલક પરવાર નહિ, હરિને ભજવાતણો, જ્યાં લગી જીવ સંજોગ કાયા. શા.
ધન ધામે કરી મોહિ રહ્યો લોભિયો, વેદના વીસરી ગર્ભ કેરી;
નાથ ત્રિલોકના, હરિ ન સંભારિયા, જયારે રાખ્યો તો જઠરામાં ઘેરી. શા.
જાગ્યરે જીવડા, વાજ આવ્યો ઘણું, કેટલોએક પ્રતિબોધ દીજે;
નરસૈંના સ્વામીને, નિત્ય સંભારતાં, દેહનાં દુકૃત દૂર કીજે. શા.

પદ ૧૬ સું.

સાધુ સાચે ભજો, ચરણ ગોવિંદનાં, માનવી દેહ તે તત્ત્વ કહિયે;
કૃષ્ણ કહો કૃષ્ણ કહો, વળિ વળિ કૃષ્ણ કહો, કૃષ્ણ કહેતાં સઉ સૂખ લહિયે. સાધુ.
કૃષ્ણ સેવાતણી, અમર ઇચ્છા કરે, મૂઢમતિ માનવી કાંઇ ન જાણે;
કૃષ્ણનું નામ રખે, હૃદયથી વીસરે, ધન્યમાં ધન્ય કૃષ્ણ જ પ્રમાણે. સાધુ.
જેને જોવા મહા મુનિજન વન ભમે, વિઠ્ઠલો વનમાં ગાયો ચારે;
ભણે નરસૈંયો જે ચતુર નર તે ખરો, અહર્નિશ કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ ધારે. સાધુ.

પદ ૧૭ સું.

પારકી હુંશે મહતા કરે પ્રાણિયા, પુણ્ય પાખી સર્વ વાત ખોટી,
કે તેં તો કર્પણ કોદરા વાવિયા, કયાંથી જમે તું તો દાળ રોટી! પારકી.
કે તેં તો દાન કદી આપ્યું અન્ન તણું, કયાંથી દૂહે તું તો ઘેર ઝોટી!
કે તેં તો કથિર સોનારને આપિયું, કયાંથી પેહેરે તું તો કનક ટોટી! પારકી.
પુણ્યથી રિદ્ધિ છે, પુણ્યથી સિદ્ધિ છે, પુણ્યથી પેહેરશો ડગલો ડોટી;
ભણે નરસૈંયો તું, પુણ્ય કર પ્રાણિયા, પુણ્યથી પામશે પદવી મોટી. પારકી.

પદ ૧૮ સું.

ધન્યરે ધન્ય મહાપુણ્ય જશોદાતણું, પુત્રભાવે પરિબ્રહ્મ રાજે;
નંદનો નંદ આનંદ થઈ અવતર્યા, શેષ બળિભદ્ર સંગે બિરાજે. ધન્યરે

અમર આહીર અરધાંગ ગોપાંગના, વૃક્ષવેલી સર્વ ઋષીરાણી;
ભક્તિ તે રાધિકા, મુક્તિ જશોમતી, વ્રજ વૈકુંઠ તે વેદવાણી. ધન્યરે.
નિગમ વસુદેવજી, ગાય ગોપી ઋચા, દેવકી બ્રહ્મવિવાદ કહાવે;
બ્રહ્મા કરલાકડી, વેણુ મહાદેવજી, પંચવદન કરી ગાન ગાવે. ધન્યરે.
ઇંદ્ર અર્જુન અહંકાર દુર્યોધન, દેવતા સર્વે અવતાર લીધો;
ધર્મ તે રાય યુધિષ્ટિર જાણજો, દાસનો દાસ નરસૈંને કીધો. ધન્યરે.

પદ ૧૯ મું.

ઉઠ ઉતાવળો, ચારયને વિઠ્ઠલા, ગોવિંદ ગાયને વચ્છ ધાવે;
જાગયને જાદવા, જનની જશોદા વદે, કહાન કાં ઘણી તને નિદ્રા આવે. ઉઠ.
દંતધાવન કરો, આળસ પરહરો, રજની તિમિર ગયું પોહો ફાટયું;
ફેર ને કરમળો, શે ન શીરાવતો, દહિરે દામોદરા થાય ખાટું. ઉઠ.
આરણા બાહાર બળિભદ્ર ઉભા રહ્યા, જોરે વાહાલા તારી વાટ જોયે;
નરસૈંના સ્વામિનું, મૂખડું દીઠડે, માતાનું મનડું અતિરે મોહે. ઉઠ.

પદ ૨૦ મું.

મારા નાથજી મુજને, ભક્તિ દેજો સદા, દીન જાણીને સંભાળ લેજો;
ભક્તિ આપી ભલા, ભાવથી ભુધરા, અંતે આવી અહોનીશ રહેજો. મારા.
ભક્તિ કારણ મારો, દેહ દુર્બલ હજો, દેહ કારણ રખે સ્નેહ જાયે;
આજ મન સાથ જદુનાથ જો વીસરે, વળતી વલે મારી કુણ થાયે. મારા.
કર્મ કુડાં કરી, ખાણ ચારે ભરી, નાસવા નીસર્યો નામ બારી;
કૃષ્ણ કિર્તન વિના, જામ જાએ વૃથા, જેમ રહે જૂગટે સિદ્ધિ હારી. મારા.
હું ગર્ભ નાના ફર્યો, નિત્ય ઉજાગરો, નવ ઠર્યો નાથજી શરણ પાખે;
ભવવિષે બૂડતાં વા'ર ને બુમ નહિ, બાંહ્યગ્રહી મુજને કોણ રાખે. મારા.
અલ્પ આયુષ્યમાં, કલ્પના મનુષ્યને, આજ કીધું વળી કાલ કરવું;
શ્વાસનો શો વિશ્વાસ નહિ નિમિષનો, આશ અધુરી અને એમ મરવું. મારા.
ઉત્તમ મધ્યમ, વરણ તું વિઠ્ઠલા, પ્રકટ થઇને દરશન પમાડો;
નરસૈંયા રંકને, ટંક કરુણા કરો, દીનબંધુ વળ્યો આંક આડો. મારા.

પદ ૨૧ મું.

ભૂતળ ભક્તિ પદારથ મોટું, બ્રહ્મલોકમાં નાંહિરે;
પુણ્ય કરી અમરા પુરી પામ્યા, અંતે ચોરાસી માંહિરે. ભૂતળ.

હરિના જન તો મુક્તિ ન માગે, માગે જન્મોજન્મ અવતારરે;
નિત્ય સેવા નિત્ય કિર્તન ઓચ્છવ, નિરખવા નંદકુમારરે. ભૂતળ.
ભરતખંડ ભૂતળમાં જનમી, જેણે ગોવિંદના ગુણ ગાયારે;
ધન ધનરે એનાં માત પિતાને, સફલ કરી એણે કાયારે. ભૂતળ.
ધન વૃંદાવન ધન એ લીલા, ધન એ વ્રજના વાસીરે;
અષ્ટમાહ સિદ્ધિ આંગણિયેરે ઊભી, મુક્તિ છે એમની દાસીરે. ભૂતળ.
એ રસનો સ્વાદ શંકર જાણે, કે જાણે શુક જોગીરે;
કાંઈએક જાણે વ્રજનીરે ગોપી, ભણે નરસૈંયો ભોગીરે. ભૂતળ.

પદ ૨૨ મું.

આંખ અણિયાળી સઉકો આંજે, આંજ્યામાં ઘણો વેહેરો રે;
જ્યાંલગિ પિયુ પ્રેમે ન બોલાવે, આભરણ સઘળાં ડેહેરો રે. આંખ.
મોહો મચકોડે મોહન ન રીઝે, હૃદયાભ્યંતર જોય રે;
આવળ કેરાં ફૂલ અતિ સુંદર, શીશ ન ઘાલે કોય રે. આંખ.
સાચે મને અને સત્ય વાદે, સદા શામળિયો રાચે રે;
નરસૈંયાના સ્વામીનો રસ ઊંડો, ભરિ લેવો ઘટ કાચે રે. આંખ.

પદ ૨૩ મું.

મન માન્યું શામળિયા સાથે, વશ કરિ નેણની સાને રે;
બોલ્યું ન ગમે બીજા કોનું, કામણ કીધાં કહાને રે. મન.
મોરલી વજાડે જેમ વેધાયે, મૃગનાદ સાંભળિ કાને રે;
તેમ વેધાઈ રહ્યું મન મારૂં, ગોવિંદજીને ગાને રે. મન.
જે જે રાગ જેને હોય વલ્લભ, તે રીઝે તેને તાને રે;
નરસૈંયો રીઝે મન ભીને, હરિરસ અમૃત પાને રે. મન.

પદ ૨૪ મું.

એક ગમે ગોપીનો વહાલો, અવર બીજાનું મારે કામ કશું;
બાપતણા સમ ખાઈને કહું છું, નંદલાલ વસ્યે ગામ વસ્યું. એક.
શામળિયો સુંદર વર સજની, તેને દેખી મારૂં મન વિલસ્યું;
એને મૂકી જે બિજાને ભજશે, તેનું કાળે લાળે* કરમ ઘસ્યું. એક.
છેલછબીલો ને છોગાળો, ગોકુળિયાળો ગુણ ભંડાર;
નરસૈંયાનો સ્વામી શામળિયો, વૈષ્ણવ જન કેરો દાતાર. એક.

---

*લાળ=લીઆળો=કોલસો.

પદ ૨૫ મું.

તારા દાસના ચરણની, રેણુ મસ્તક ધરૂં, જેથકી કોટિ કલ્યાણ પામું;
નિરખતાં નેહશું, નેત્ર અમૃત ઠરે, ભવતણાં પાપ તે ક્ષણમાં વામું. ટેક.
ભક્તને ભેટતાં, કિલ્બિષ નવ રહે, જ્ઞાનદીપકથકી તિમિર નાસે;
ધન્ય ધન્ય ભાગ્ય જે, સાધુ સંગત કરે, કૃષ્ણ કીર્તનથકી કૃષ્ણ ભાસે. તારા.
એક ક્ષણવાર જે, સતસંગત કરે, ધન્ય ઘડી જંતુની તે જ જાણો;
ભણે નરસૈંયો, ભવસાગર બૂડતાં, હરિજન નાવ નિશ્ચે પ્રમાણો. તારા.

પદ ૨૬ મું.

ગિરિ તળાટી ને કુંડ દામોદર, ત્યાં મેહેતાજી નહાવા જાય;
ઢેઢ વરણમાં દૃઢ હરિભક્તી, તે પ્રેમ ધરિને લાગ્યા પાય. ગિરિ.
કરજોડીને પ્રાર્થના કીધી, વિનતિતણાં બહુ વધારે વચન;
મહાંત પુરુષ અમારી અરજ એટલી, અમારે આંગણે કરોરે કીરતંન. ગિરિ.
પ્રેમ પદારથ અમો પામિયે, વામિયે જન્મ મરણ જંજાળ;
કરજોડતામાં કરુણા ઉપજી, મેહેતાજી વૈષ્ણવ પરમ દયાળ. ગિરિ.
પક્ષાપક્ષી ત્યાં નહિ પરમેશ્વર, સમ દૃષ્ટિને સર્વ સમાન;
ગૌમૂત્ર તુલસી વૃક્ષ લીપજો, એવું વૈષ્ણવે આપ્યું વાકયદાન. ગિરિ.
મેહેતાજી નિશાએ આવ્યા, લાવ્યા પ્રસાદ ને કર્યો ઓચ્છવ;
ભોર થયા લગિ ભજન કીધું, સંતોષ પામ્યા સઉ વૈષ્ણવ. ગિરિ.
ઘેર પધાર્યા હરિ જશ ગાતા, વાતા તાળ ને શંખ મૃદંગ;
હસિ હસિ નાગર તાળિયો લે છે, આ શારે બ્રાહ્મણના * ઢંગ. ગિરિ.
મૌન ગ્રહીને મેહેતાજી ચાલ્યા, અધવધરાને શો ઉત્તર દેઉં;
જાગ્યા લોક નર નારી પૂછે, મેહેતાજી તમે એવા શું ? ગિરિ.
નાત ન જાણો ને જાત ન જાણો, ન જાણો કાંઇ વિવેકવિચાર;
કરજોડીને કહે નરસૈંયો, વૈષ્ણવતણો મને છે આધાર, ગિરિ.

પદ ૨૭ મું.

એવારે અમો એવારે એવા, તમે કહો છો વળિ તેવા રે;
ભક્તિ કરતાં જો ભ્રષ્ટ કહેશો તો, કરશું દામોદરની સેવા રે. એવારે.
જેનું મન જે સાથે બંધાણું, પેહેલું હતું ઘર રાતું રે;
હવે થયું છે હરિરસ માતું, ઘેર ઘેર હીંડે છે ગાતું રે. એવારે.
સઘળા સાથમાં હું એક ભુંડો, ભુંડાથી વળિ ભુંડો રે;
તમારે મન માને તે કહેજો, સ્નેહ લાગ્યો છે મને ઊંડો રે. એવારે.

---

* એક પ્રતમાં "નાગરના" છે.

કર્મ ધર્મની વાત છે જેટલી, તે મુજને નવ ભાવે રે;
સઘળા પદારથ જેથકી પામે, મારા પ્રભુની તોલે નાવે રે. એવારે.
હળવાં કર્મનો હું નરસૈંયો, મુજને તો વૈષ્ણવ વાહાલા રે;
હરિજનથી જે અંતર ગણશે, તેના ફોગટ ફેરા ઠાલા રે. એવારે.

પદ ૨૮ મું.

હળવે હળવે હળવે હરજી, મારે મંદિર આવ્યારે;
મોટે મોટે મોટે મેં તો, મોતીડે વધાવ્યારે. હળવે.
કીધું કીધું કીધું મુજને, કાંઇક કામણ કીધુંરે;
લીધું લીધું લીધું મારૂં, ચિતડું ચોરી લીધુંરે. હળવે.
જાગી જાગી જાગી હું તો, હરિ મુખ જોવા જાગીરે;
ભાગી ભાગી ભાગી મારા, ભવની ભાવટ ભાગીરે. હળવે.
ફૂલી ફૂલી ફૂલી હું તો, હરિમુખ જોઇને ફૂલીરે;
ભૂલી ભૂલી ભૂલી મારા, ઘરનો ધંધો ભૂલીરે. હળવે.
પામી પામી પામી હું તો, મહા પદવીને પામીરે;
મળિયો મળિયો મળિયો મેહેતા, નરસૈંયાઓ સ્વામીરે. હળવે.

પદ ૨૯ મું.—દ્રૌપદીની પ્રાર્થના.

દ્વારકાના વાસીરે, અવસરે આવજોરે, રાણી રુકમિણિકેરા કંથ;
દુષ્ટ દુર્યોધનરે, લાગ્યો મને પીડવારે, પ્રભુ મારા ચૌદશ ન્યાળું તારો પંથ.—ટેક.
સોડ તાણીને રે, શું રે સુતો શામળારે, આળસ મોડીને ઉઠો આજ;
લક્ષ્મીજી તાળાંસેરે, પાવન તારા પાવલાંરે, અમપર મેહેર કરો માહરાજ. દ્વા.
આહુ ચેકારે, ગજ મૂકાવિયો રે, કીધી તમે સુધન્વા સહાય;
નરસિંહરૂપે રે હિરણ્યકશિપુ હણ્યોરે, પ્રહ્‌લાદ ઉગાર્યો લાગ્યો પાય. દ્વા.
છપ્પનક્રોડ રે જાદવ તાહરા રે, સાથ બળિભદ્ર સરીખા ભ્રાત;
કાળીનાગ નાથ્યો રે, જરાસંઘ જીતિયોરે, તે બળ કયાં ગયું મારા નાથ. દ્વા.
વસમી વેળામાંરે, વહારે ચડો વિઠ્ઠલારે, ધાજો તમે છત્રપતી નિરધાર;
અસવારી કરજોરે, ગરૂડની ઊપરે રે, નરસૈંયો વિનવે વારંવાર. દ્વા.

પદ ૩૦ મું.

કોણ એ સમાના, કામની દત્ત પ્રીળિયેલ રામા;
દ્રૌપદીની લજ્જા રાખવા, હરિ ઉભા છે સામા. કોણ.
વહાલોજી ગયાતા વાડિયે, સર્વે સુંદરી સાથે;
શેલડીની છોઇ ઉતારતાં, છરી એઠી છે હાથે. કોણ

માનની મંદિર સિધાવિયાં, ચીથરડું રે લેવા;
દ્રૌપદીએ ચીર વધેરિયું, હરિને હાથે બંધેવા. કોણ.
ત્રીકમે તેના તાંતણા, લખી રાખ્યા છે લેખે;
નવસે નવાણું ચીર પૂરિયાં, સઘળી સભા રે દેખે. કોણ.
ગરુડે ચઢીને ગોવિંદ આવિયા, આવ્યા અંતરજામી;
ભકતઉદ્ધારણ ભૂધરો, મેહેતા નરસૈંના સ્વામી. કોણ.

પદ ૩૧ મું.–સુદામા ચરિત્ર.

જદુપતી નાથ તે, મિત્ર છે તમતણા, જાઓ વેગે કરી કૃષ્ણ પાસે;
પ્રીત પૂરવતણી, હેત ધરશે હરિ, મનના મનોરથ સફળ થાશે. જદુપતિ.
ઘેર બાળક સહુ, દુઃખ પામે બહુ, અન્ન ને વસ્ત્રથી રહે છે ઊણા;
નિરધન સરજિયાં, પુણ્ય કીધા વિના, કર્મના દોષ તે આવી પૂણ્યા. જદુપતિ.
જદુપતિ જાદવો, ભકિતવશ માધવો, કરશે કરુણા પ્રભુ દીન જાણી;
ગોમતીસ્નાનથી, કોટી અઘ નાશશે, નિર્ખતાં કૃષ્ણને પ્રેમ આણી. જદુપતિ.
કૃષ્ણને હળિમળી, શિઘ્ર આવો વળી, જાણશે દુઃખ અંતરજામી;
વિનતિ મનમાં ધરો, આળસ પરહરો, સહાય થાશે નરસૈંનો સ્વામી. જદુપતિ.

પદ ૩૨ મું.

સાંભળો ભામિની, કાન ધરિ કામિની, કવણ કહાવું હું કૃપણ પાપી;
ત્રિભુવન નાથ તે, મહિપતી માધવો, કેમ બોલાય ત્યાં વાત ચાંપી. સાંભળો.
દિવસ ઝાઝા થયા, બાલપણને ગયા, નરપતિ નવ પ્રીછે પ્રીત જુની;
દુર્બલ રંક હું, ભિક્ષુક બાપડો, નવ લહું ચોકશી ખોટી ચુની. સાંભળો.
ઉગ્રસેન અક્રુર, ઓદ્ધવ છે ત્યહાં, બળિભદ્ર ને અનિરૂદ્ધ પાસે;
કોટી જોદ્ધા જયહાં, ઉભો રહીશ કયાં, કોણ આવી મ્હારો હાથ સહાશે. સાંભળો.
જડિત રત્નો મણિ, કાંતિ ભાસે ઘણી, તિમિર નાવે તેની જ્યોત પાસે;
ત્યાં કેમ બોલી શકું, વેણ વદતો થકું, ધમણ ધમતો રહું સ્વાસોસ્વાસે. સાંભળો.
મૌન બેસી રહો, સુખ દુઃખ સઉ સહો, ભોગવો કર્મ જે ભાગ્ય ચોટયું;
દુરિજન લોક તે, છોને લવતાં રહે, નરસૈંના સ્વામીનું બિરદ મોટું. સાંભળો.

પદ ૩૩ મું.

સ્વામિ સાચું કહ્યું, બોલવું નવ રહ્યું, કંથનાં વચન તે વેદ વાણી;
ભવતણું નાવ તે, ભકિત ભૂધરતણી, તેહ હું પ્રીછવું સ્નેહ આણી. સ્વામિ.

નથિ હરિ વેગળા, ભક્તિ ભાવે મળ્યા, રાય ને રંક તે એક ધારે;
લખપતી કોટિધ્વજ, મંન નાણે રતી, શક્ર સરિખાં ત્યાંહા નહિરે સાહે. સ્વામિ.
બ્રહ્મણ્ય દેવ, દયાળ શ્રીકૃષ્ણજી, નિજ જન જાણિને સૂધ લેશે;
પ્રીતની રીત તે, જાય નહિ વીસરી, બાળલીલાતણાં ચરિત્ર કહેશે. સ્વામિ.
"નથિ કાંઇ ઓઢવા, ભેટ લેઇ જવા, કેમ કરી જાણશે કૃષ્ણ કામી;
દત્ત નથિ આપણું, વદન લજામણું, નિરખતાં લાજે નરસૈંનો સ્વામી". સ્વામિ.

પદ ૩૪ મું.

વીનતિ વળી કહું, ભેટ લાવી દઉં, પોતિયે તાંદુલ ગાંઠ બાંધો;
જાણશે થોડે ઘણું, ભાવ ભોજનતણું, ધન્ય કૃષ્ણસું સ્નેહ સાંધો. વીનતિ.
ભિલડીનાં બોર તે, ભાવે આરોગિયાં, જૂઠું અન્ન આહિરનું લીધું;
ભક્ત વિદૂરની, ભાજી ભાવે જમ્યા, ભૂપનું નોતરૂં પાછું કીધું. વીનતિ.
પેરે પેરે પાંડવ, કષ્ટ નિવારિયાં, ભક્ત કારણ કંઇ દુષ્ટ તાર્યા;
ઊંચ ને નીચનું, એને છે પારખું; પતિત અધર્મિ કંઇ કોટી તાર્યા. વીનતિ.
ભક્તિવશ વિઠ્ઠલો, સંત સાથે મળ્યો, સમોવડને નવ ચૂકે ટાણે;
સંત સમરે જહાં, આવી ઉભો રહે, ભક્તના મનતણો ભાવ જાણે. વીનતિ.
જાઓ વેગે કરી, નિરખો મુક્તિપુરી, ધન્ય ધન્ય તારૂણી સ્નેહ ન્યાળો;
નરસૈંના નાથને, નિરખો નિશ્ચય કરી, કામનિયે કંથને બાંહે ઝાલ્યો. વીનતિ.

પદ ૩૫ મું.

ચાલિયો વાટમાં, જ્ઞાનના ઘાટમાં, મિત્ર મોહનતણું નામ લેતો;
ધન્ય એ નાર અવતાર સફલ કર્યો, કૃષ્ણ હે કૃષ્ણ મુખ એમ કહેતો. ચાલિયો.
માગવું મૃત્યુ પ્રમાણ છે પ્રાણિને, લોભ કીધે ત્યાંહાં પ્રીત તૂટે;
કહ્યું મેં અબલા, સૂખે બેસી રહો, માગતાં તો બધો મર્મ ફૂટે. ચાલિયો.
માગિયું મેં નથી, શું મુખે કહું કથી, ભોગવું કર્મ જે ભાગ્ય લાવ્યો;
શ્રીપતિનાથે મને રંક સરજાવિયો, એમ કરતો દ્વિજ દ્વાર આવ્યો. ચાલિયો.
આવી ઊભો રહ્યો, કંઠ ગદગદ થયો, કોટી સૂરજ શશિ જ્યોત ભાસે;
ઉર દયા આણિને હરિજન જાણિને, પોળિયે જઇ કહ્યું કૃષ્ણ પાસે. ચાલિયો.
મંદિરે તેડિયા, ચાલીને ભેટયા, ત્રિવિધિના તાપ તે સર્વ નાઠા;
હેમસિંહાસને, લેઇ બેસાડિયા, તાણતાં વિપ્રનાં વસ્ત્ર ફાટાં. ચાલિયો.
તેલ ફૂલેલ મર્દન કરાવિયાં, શુદ્ધ ઉષ્ણોદકે સ્નાન કીધું;
કનકની પાવડી, ચરણ આગળ ધરી, કૃષ્ણે ચરણોદક શીશ લીધું. ચાલિયો.

પુનિત પિતાંબર, પહેરવા આપિયું, કનકને થાળે પકવાંન દીધાં;
ભાવતાં ભોજન કૃષ્ણ હાથે કર્યાં, લીધું આચમન ને કાજ સિધ્યાં. ચાલિયો.
કૃષ્ણે પલંગપર, પોતે પધરાવિયા, દધિસુતા વીંજણે વાયુ ભરતાં;
સત્યભામાદિક, નારી નિરખી રહી, નરસૈંના નાથ પદસેવ કરતાં. ચાલિયો.

પદ ૩૬ મું.

ભાગ્ય જો જો બાઇ, કૃપણ ભિક્ષુકતણું, રુક્મિણી આદિ સૌ નારી બોલે;
હળધર જોગ્ય તે, ભોગ પહોંચાડિયા, અજ અંબરીષથી અધિક તોલે. ભા.
આ કૃપણરૂપ તો, પ્રગટિયું કયાં થકી, વસ્ત્ર મેલાં દિસે કર્મ ફૂટયો;
ત્રિગુણને દુર્લભ, સેજ રસાતણી, વશ કરી નાથને પાપ છૂટયો. ભા.
અંગ અતિ કમકમે, ધમણ મ્હોડે ધમે, ઉધરસે ને વળી નાક લૂતો;
જો જો કૌતક હરી, દેહ દશા પરી, કૃપણ તે કૃષ્ણને સંગ સૂતો. ભા.
પહોડીને ઉઠિયા, સ્નાને બેસાડિયા, વદન પખાળવા નીર દીધું;
કનક ઝારી ભરી, શીત જળ આપિયું, કનક કટોરે તે પાણી પીધું. ભા.
શ્રીમુખે બોલિયા, કહોને બાંધવ તમો, બ્રહ્મચારી કે ગૃહધર્મ કીધો;
કુશળ છે બાલગોપાલ સહુ તમતણાં, ભાગ્ય મોટું મને ચિત્ત લીધો. ભા.
ગૃહસ્થના ધર્મમાં, હુંય વળગી રહ્યો, હું તે મારી વળી ગત્ય ભૂલ્યો;
મિત્ર સુદામાની, શુદ્ધ લીધી નહીં, કામિની કેફમાં હું જ ફૂલ્યો. ભા.
સાંદીપનિ ગોરને, ઘેર આપણ ભણ્યા, ધન્ય ધન્ય દિવસ તે સફળ કહાવ્યો;
એક રેણી રહ્યા, વન વિષે આપણે, સર્પણ ભાંગતાં મેઘ આવ્યો. ભા.
અન્ન લીધા વિના, ભૂખ્યા બેશી રહ્યા, ગોરાણીએ આપણી પીડ જાણી;
વિસરી ગયું છે કે, વીર તને સાંભરે, સાંદીપનિ ગોરની અચળ વાણી. ભા.
ભાભીએ ભેટ જે, મોકલી મુજ ભણી, ભાવશું ભાઇ તે લાગે મીઠી;
સંકોચતો ગાંઠડી, વિપ્ર આધી ધરે, નરસૈંના સ્વામીએ નજરે દીઠી. ભા.

પદ ૩૭ મું.

છપ્પન ભોગ જ્યાં, કવણ તાંદૂલ ત્યાં, આપતાં ઊર સંકોચ આવે;
જે રે જોઇએ તે, આવી મળે કૃષ્ણને, તાંદૂલ ભેટ તે તુચ્છ કહાવે. છ.
(પણ) ધાઇ લીધા હરી, મૂઠી તાંદૂલ ભરી, પ્રેમે આરોગિયા તૃપ્તિ પામી;
ઇંદ્ર કુબેરથી, અધિક વૈભવ કર્યો, રુક્મિણી કર ગ્રહ્યો શીશ નામી. છ.
એક રહ્યાં અમો, એક બીજા તમો, ભક્તને અઢળક દાન કરતાં;
પ્રેમદાએ પ્રેમનાં, વચન એવાં કહ્યાં, હાથ સહાયો ત્રીજી મૂઠી ભરતાં. છ.

વનિતા વચન તે, વિપ્ર સમજ્યો નહીં, ચાલવા ઘર ભણી શીખ માગી;
નરસૈંને નાથે દુર્બળપણું ટાળિયું, ભૂખનાં દુઃખની ભીડ ભાગી. છ.

પદ ૩૮ મું.

વિપ્ર ચાલ્યો વળી, કૃષ્ણ સાથે મળી, ચિત્તમાં શોચી વિચાર કરતો;
આપ્યું તો કાંઈ નહીં; ત્રિઠ જાણી નહીં, તે તણો શોચ હૃદયે જ ધરતો. વિપ્ર.
અષ્ટ મહા સિદ્ધિતણી, રિદ્ધિ નવ નિધિતણી, સંપત્તિમાં રહ્યો ભોગ માણી;
કામની કંથને હું, દ્વારિકાં આવિયો, અમતણી ત્રીઠ તો નવ જાણી. વિપ્ર.
બાલ ગોપાલ જે, વાટ જોતાં હશે, તેહને જોઈ અમો શુંય કહેશું;
મિત્ર મોહનતણું, હેત જયારે પૂછશે, કામનીને ઉત્તર કેમ દેશું. વિપ્ર.
એમ ચિંતા કરે, નેત્રથી નિર ઝરે, કર્મની વાત મનમાંહિ ધારી;
નરસૈંનો નાથ તો, અતિ ઘણો લોભિયો, પીતાંબરી પણ લીધી ઉતારી. વિપ્ર.

પદ ૩૯ મું.

ધન્ય તું ધન્ય તું, રાય રણછોડજી, દીન જાણી મને માન દીધું;
નહિ મુંજ જોગ તે, ભોગ પહોંચાડિયા, આજ અંબરીષથી અધિક કીધું. ધન્ય.
કનકને આસને, મુજને બેસાડિયો, રુક્મિણી કૃષ્ણનો હાથ સહાતાં;
હેત કરિ કરિ હરિ, ચરણ તળાંસિયાં, ખટ રસ ભોજન ખાંતે ખાતાં. ધન્ય.
બાલપણાંતણો, સ્નેહ નવ વિસરિયો, મિત્ર મોહનતણી પ્રીત સાચી;
હેતથી હળી મળી, માન દીધું મને, રંક બેસાડિયો કનક માંચી. ધન્ય.
ધન્ય ધન્ય કૃષ્ણજી, સંત સેવા કરી, ધ્યાન ધરતો હું નિજ દ્વાર આવ્યો;
રત્નજડિત મણિ, ભવન શોભા ઘણી, દેવ શું દ્વારિકા આંહિં લાવ્યો. ધન્ય.
કનકની ભૂમિ ને રત્નના થાંભલા, અર્કની જ્યોત ઉદ્યોત દીસે;
ખાન ને પાન વિહાર સ્થાનક ઘણાં, કામની નિરખતાં કામ હીસે. ધન્ય.
સાત નવ વરસની, દીઠી ત્યાં સુંદરી, નારી નવજોબના બહુ રુપાળી;
સોલ શણગાર તે, અંગ સુંદર ધર્યા, દેવ વિમાનથી રહ્યા નિહાળી. ધન્ય.
સહસ્ર દાસી મળી, દીશે વીંટી વળી, કામની કંથની પાસ આવી;
સ્વામી રે સ્વામી હું, દાસી છું તમતણી, ચાલો મંદિર વિષે પ્રેમ લાવી. ધન્ય.
ગોમતી સ્નાન કરિ, કૃષ્ણજી નિરખિયા, પુણ્ય પ્રકટ થયું પાપ નાઠું;
તેથકી સમૃદ્ધિ આ, સકલ તે સાંપડી, મટી ગયું આપણું ભાગ્ય માઠું. ધન્ય.
કૃષ્ણ કહેતા તે નિજ ધામ પધારિયા, નવલ જોબન થયાં નર ને નારી;
વિનતિ ઉચ્ચારતાં, રજનિ વીતી ગઈ, નરસૈંના સ્વામીની પ્રીત ભારી. ધન્ય.

બાળલીલા.

પદ ૧ લું–રાગ વસંત.

હવે ક્યાં જઇએ શામળીઆ વહાલા, જોર અમારૂં કીધું;
નાનકડી ગોપીનું ગોરસ, વાટી વાટીને પીધું. હવે ક્યાં.
નાસંતાં નહિ છૂટે રે, દૃષ્ટિથકી નહિ ચૂકું;
ઘેરીને લેઈ હું ઘરમાં ઘાલું, બાંધીને આજ મૂકું. હવે ક્યાં.
ઓશીઆળો આંગણિએરે ઉભો, અન્યાય થયો અપાર;
ભલે મળ્યો મેહેતા નરસૈંયાચો સ્વામી, ભકતતણો દાતાર. હવે ક્યાં.

પદ ૨ જું.

જસોદાજી જમવાને તેડે, નાચંતા હરી આવે રે;
બોલે મીઠડા બોલડીઆ ને, અંગો અંગ નચાવે રે. જસોદાજી.
મુખની શોભા શી કહું જાણે, પૂનમચંદ બીરાજે રે;
નેત્ર કમળના ચાંળા જોઈ જોઈ, મન્મથ મનમાં લાજે રે. જસોદાજી.
અંજન બેઉએ નયણે સાર્યાં, ઉર લટકે ગજમોતી રે;
તિલકતણી રેખા અતિ સુંદર, માતા હરખે જોતી રે. જસોદાજી.
સ્નેહ જણાવીને પુત્રનો કાંયે, આવીને કોટે વળગ્યો રે;
લાડકડો અતિ લાડ કરે છે, ક્ષણું ના મેહેલું અળગો રે. જસોદાજી.
ખોળે બેસાડીને ભોજન કરતાં, માતા આનંદ પામી રે;
ભકતવચ્છલ ભૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈંયાચો સ્વામી રે. જસોદાજી.

પદ ૩ જું.

જસોદાજીને ખોળે બેઠા, સુંદર વ્રજનો નાથરે;
ભોજન કરતાં મેહેતે દીઠા, જેના જુઠડા હાથરે. જસોદાજી.
ભોજન કરી રમવા સંચર્યા, જનુનીએ બીડી બાથરે;
આભ્રણ સઘળાં એઠાં કીધાં, અંગે વળગ્યો ભાતરે. જસોદાજી.
મુખ કેરાં મરકલડાં જૂવે, ગોપી જનનો સાથરે;
ભણે નરસૈંયો આનંદ વાધ્યો, ગોવિંદના ગુણ ગાતરે. જસોદાજી.

પદ ૪ થું.–રાગ માલવ.

જમો જમોરે નહાના લાડકડા, માતા જસોદાના બાલકડા;
રાડ ના કીજે સામળીઆ વહાલા; તારી જનુની કરે કાલાવાલા. ટેક.

મધુરો શો કોળીઓ મેહેલો મુખ માંહી, વાહાલા હળવે હળવે લીજેરે;
કઢયાં દૂધ સાકર સંગાથે, એક ઘૂંટડે પીજેરે. જમો.
વેણુ વાગે વાહાલાજી તમારી, બલભદ્રપે મોટી થાયરે;
ભક્તશિરોમણી જનુની વાહાલાને, એવે એવે વચને વાયરે. જમો.
કૌતક જોતાં વ્રજની ગોપી, તન મન ધન ત્યાં વારેરે;
નરસૈંયાચા સ્વામીનું મુખડું, ફરી ફરી જસોદા ન્યાળેરે. જમો.

પદ ૫ મું.—પ્રભાતિયું.—નાગદમન.

જલકમલ છાંડી જાનેબાળા, સ્વામી અમારો જાગશે;
જાગશે તને મારશે, મને બાળહત્યા લાગશે. જલ. ટેક.
કહે રે બાલક તું મારગ ભૂલ્યો, કે તારા વેરીએ વળાવિયો;
નિશ્ચય તારો કાળજ ખૂટયો, અહિંઆં તે શીદ આવિયો. જલ.
નથી નાગણ હું મારગ ભૂલ્યો, નથી મારા વેરિએ વળાવિયો;
મથુરા નગરીમાં જુગટું રમતાં, નાગનું શીશ હું હારિયો. જલ.
રંગે રૂડો રૂપે પૂરો, દીસંતો કોડીલો કોડામણો;
તારી માતાએ કેટલા જન્મ્યા, તેમાં તું અળખામણો. જલ.
મારી માતાએ બેઉ જન્મ્યા, તેમાં હું નટવર નહાનડો;
જગાડ તારા નાગને, મારૂં નામ કૃષ્ણ કહાનડો. જલ.
લાખ સવાનો મારો હાર આપું, આપું રે તુજને દોરિયો;
એટલું મારા નાગથી છાનું, આપું તુજને ચોરિયો. જલ.
શું કરું નાગણ હાર તારો, શું કરું તારો દોરિયો;
શાને કાજે નાગણ તારે, કરવી ઘરમાં ચોરિયો. જલ.
ચરણ ચાંપી મૂછ મરડી, નાગણે નાગ જગાવિયો;
ઉઠોને બળવંત કોઇ, બારણે બાલક આવિયો. જલ.
બેઉ બળિયા બાથે વળગિયા, કૃષ્ણે કાલિનાગ નાથિયો;
સહસ્ર ફેણા ફુંફવે જેમ, ગગન ગાજે હાથિયો. જલ.
નાગણ સૌ વિલાપ કરે જે, નાગને બહુ દુઃખ આપશે;
મથુરા નગરીમાં લેઇ જશે, પછી નાગનું શીશ કાપશે. જલ.
બેઉ કર જોડીને વીનવે, સ્વામી, મૂકો અમારા કંથને;
અમે અપરાધી કાંઇ ન સમજ્યાં, ન ઓળખ્યા ભગવંતને. જલ.
થાળ ભરી શગ મોતિયે, શ્રીકૃષ્ણને રે વધાવિયો;
નરસૈંયાના નાથ પાસેથી, નાગણે નાગ છોડાવિયો. જલ.

જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય.

પદ ૧ લું.—પ્રભાતિયાં.

જે ગમે જગતગુરુદેવ જગદીશને, તે તણો ખરખરો ફોક કરવો;
આપણો ચિતવ્યો અર્થ કાંઇ નવસરે, ઉગરે એક ઉદ્વેગ ધરવો. ટેક.
હું કરું હું કરું, એજ અજ્ઞાનતા, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે;
સૃષ્ટિ મંડાણ છે, સર્વ એણીપેરે, જોગી જોગેશ્વરા કોઇક જાણે. જે.
નીપજે નરથી તો, કોઇ ન રહે દુઃખી, શત્રુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે;
રાય ને રંક કોઇ, દષ્ટે આવે નહીં, ભવનપર ભવનપર છત્ર દાખે. જે.
ઋતુ લતા પત્ર ફળ, ફુલ આપે યથા, માનવી મૂર્ખ મન વ્યર્થ શોચે;
જેહના ભાગ્યમાં, જેહને જે લખ્યું, તેહને તે સમે તે જ પોહોંચે. જે.
ગ્રંથ ગડબડ કરી, વાત ન કરી ખરી, જેહને જે ગમે તેને પૂજે;
મન કર્મ વચનથી, આપ માની લહે, સત્ય છે એ જ મન એમ સૂજે. જે.
સુખ સંસારિ મિથ્યા કરી માનજો, કૃષ્ણ વિના બીજું સર્વ કાચું;
જુગલ કર જોડી કરી, નરસૈંયો એમ કહે, જન્મપ્રતિ જન્મ હરિને જ જાચું. જે.

પદ ૨ જું.

અખિલ બ્રહ્માંડમાં, એક તું શ્રીહરી, જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે;
દેહમાં દેવ તું, તેજમાં તત્ત્વ તું, શૂન્યમાં શબ્દ થઈ વેદ વાસે. ટેક.
પવન તું પાણિ તું, ભૂમિ તું ભૂધરા, વૃક્ષ થઇ ફૂલી રહ્યો આકાશે;
વિવિધરચના કરી, અનેક રસ લેવાને, શિવથકી જીવ થયો એ જ આશે. અ૦
વેદ તો એમ વદે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુંડલવિષે ભેદ ન્હોય;
ઘાટ ઘડિયા પછી, નામ રૂપ જુજવાં, અંત્યે તો હેમનું હેમ હોય. અ૦
વૃક્ષમાં બીજ તું, બીજમાં વૃક્ષ તું, જોઉં પટંતરો એ જ પાસે;
ભણે નરસૈંયો એ, મનતણી શોધના, પ્રીત કરૂં પ્રેમથી પ્રગટ થાશે. અ૦

પદ ૩ જું.

શરિર શોધ્યા વિના, સાર નહિ સાંપડે, પંડિતો પાર નહિ પામો પોથે;
તાંદુલ મેલીને, તુષને વળગી રહ્યો, ભૂખ નહિ ભાગે એમ હાલે થોથે. શ૦
રસના સ્વાદમાં, સર્વ રૂંધાઇ રહ્યા, વિગતિ ગુરુ જ્ઞાન વિના રે ગુંથે;
વાણી વિલાસમાં, વિવિધ વાણી વડે, પરહરી વસ્ત્રને વળગે ચુંથે. શ૦

શબ્દ શીખે ખરો, સકલ વિદ્યા ભણે, અધ્યાત્મ ઊચરે આવી ઓઠે;
પ્રપંચ પિંડમાં રહ્યો, અહંકાર નવ ગયો, આથડ્યો એમ અનંત કોઠે. શ૦
શાસ્ત્ર કથા કહે, રજનિમાં આથડે, એમ અજ્ઞાનમાં શીશ ગોઠે;
ભણે નરસૈંયો જે, ભેદ જાણી જુઓ, મેં તો રચી કહ્યું પદ ચોથે. શ૦

પદ ૪ થું.

જાગીને જોઉં તો, જગત દીસે નહીં, ઉંઘમાં અટપટા ભોગ ભાસે;
ચિત્ત ચૈતન્ય વિલાસ તદ્રૂપ છે, બ્રહ્મ લટકાં કરે બ્રહ્મ પાસે. ટેક.
પંચ મહાભૂત પરિબ્રહ્મ વિષે ઊપન્યાં, અણુ અણુમાંહિ રહ્યાં રે વળગી;
ફૂલ ને ફળ તે તો વૃક્ષનાં જાણવાં, થડથકી ડાળ તે નહિ રે અળગી. જા૦
વેદ તો એમ વદે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુંડળ વિષે ભેદ નોયે;
ઘાટ ઘડ્યા પછી, નામ રૂપ જૂજવાં, અંતે તો હેમનું હેમ હોયે. જા૦
જીવ ને શીવ તો, આપ ઇચ્છાએ થયા, રચી પરપંચ ચૌદ લોક કીધા;
ભણે નરસૈંયો એ, તે જ તું તે જ તું, એને સમર્યાથી કંઇ સંત સીધ્યા. જા૦

પદ ૫ મું.

જુવાનીને દહાડે રે, હરિને જાણ્યા નહીં રે, મોહ્યું પર દારા સાથે મંન;
કાંઇકને મોહ્યો રે, કામિનીના કલ્પમાં રે, કાંઇએક જોડવા ધાયો ધંન. જુ.
પચીસ ને પચાસ રે, પરપંચમાં ગયાં રે, દોહિલા આવ્યા સાઠ વર્ષના દંન;
સિત્તેરને સૂધી રે, કાંઈ સમજ્યો નહીરે, પછે ચાલ્યો સાધન કરવા વંન. જુ.
આંખડીએ ન સૂઝેરે, ગળે બહુ નાસિકારે, બોલે તે તો સંભળાય નહીં કરણ;
માયા તો ન મૂકે રે, તૂટે નહીં તૃપણારે, ઓળખાયા નહીં અશરણ શરણ. જુ.
હાથમાં લાકડીરે, ચરણ ચાલે નહીરે, તૂટીને શિથિલ થયું છે તંન;
મુખમાંહી દંતરે, એકે દીસે નહીરે, તોયે પાપી ઉદર માગે અન્ન. જુ.
ભાગ્ય જેનું ભલુંરે, આ અવસરને ઓળખ્યોરે, તે તો પ્રાણી કેહેવાય હરિના જંન;
નરસૈંના સ્વામીનેરે, સુખમાં સંભારજોરે, જો હોય પેલા ભવનું પુન્ય. જુ.

પદ ૬ ઠું.

જ્યાંલગી આતમા તત્ત્વ ચિંતયો નહીં, ત્યાંલગી સાધના સર્વ જૂઠી;
માનુષ દેહ તારો, એમ એળે ગયો, માવઠાંની જેમ વૃષ્ટિ વૂઠી. જ્યાં૦
શું થયું સ્નાન સેવા ને પૂજાથકી, શું થયું ઘેર રહિ દાન દીધે;
શું થયું ધરિ જટા ભસ્મ લેપન કરે, શું થયું * વાળ લોચન કીધે. જ્યાં૦

* વાળ લોચન-લુંચન કરાવવા-ચૂંટાવવા તે.

શું થયું તપ ને તિરથ કીધાથકી; શું થયું માલ ગ્રહી નામ લીધે;
શું થયું તિલક ને તુલસી ધાર્યાથકી, શું થયું ગંગજલ પાન કીધે. જ્યાં૦
શું થયું વેદ વ્યાકરણ વાણી વદે, શું થયું રાગ ને રંગ જાણે;
શું થયું ખટ્દર્શન સેવાથકી, શું થયું વરણના ભેદ આણે. જ્યાં૦
એ છે પરપંચ સહુ, પેટ ભરવાતણા, આત્મારામ પરિબ્રહ્મ ન જોયો;
ભણે નરસૈંયો કે, તત્ત્વદર્શન વિના, રત્નચિંતામણિ જન્મ ખોયો. જ્યાં૦

પદ ૭ મું.–રાગ વેરાવળ.

સુખ દુઃખ મનમાં ન આણિયે, ઘટ સાથે રે ઘડિયાં;
ટાળ્યાં તે કોઈનાં નવ ટળે, રઘુનાથનાં જડિયાં. સુખ દુઃખ–ટેક.
નલ રાજા સરખો નર નહીં, જેની દમયંતી રાણી;
અર્ધે વસ્ત્રે વનમાં ભમ્યાં, ન મળ્યાં અન્ન ને પાણી. સુખ દુઃખ.
પાંચ પાંડવ સરખા બંધવા, જેને દ્રૌપદી રાણી;
બાર વરસ વન ભોગવ્યાં, નયણે નિદ્રા ન આણી. સુખ દુઃખ.
સીતા સરખી સતી નહીં, જેના રામજી સ્વામી;
રાવણ તેને હરી ગયો, સતી મહા દુઃખ પામી. સુખ દુઃખ.
રાવણ સરિખો રાજ્યો, જેની મંદોદરી રાણી;
દશ મસ્તક છેદાઈ ગયાં, બધી લંકા લુંટાણી. સુખ દુઃખ.
હરિશ્ચંદ્ર રાય સતવાદિયો, તારાલોચનિ રાણી;
તેને વિપત્તિ બહુ પડી, ભર્યાં નિચ ઘેર પાણી. સુખ દુઃખ.
શિવજી સરખા સતા નહીં, જેની પાર્વતી રાણી;
ભોળવાયા ભીલડી થકી, તપમાં ખામી ગણાણી. સુખ દુઃખ.
સર્વ દેવને જ્યારે ભિડ પડી, સમર્યા અંતરજામી;
ભાવટ ભાંગી ભૂધરે, મેહેતા નરસૈંને સ્વામી. સુખ દુઃખ.

શું થયું તપ ને તિરથ કીધાથકી; શું થયું માલ ગ્રહી નામ લીધે;
શું થયું તિલક ને તુલસી ધાર્યાથકી, શું થયું ગંગજલ પાન કીધે. જ્યાં૦
શું થયું વેદ વ્યાકરણ વાણી વદે, શું થયું રાગ ને રંગ જાણે;
શું થયું ષટ્દર્શન સેવાથકી, શું થયું વરણના ભેદ આણે. જ્યાં૦
એ છે પરપંચ સહુ, પેટ ભરવાતણા, આત્મારામ પરિબ્રહ્મ ન જોયો;
ભણે નરસૈંયો કે, તત્ત્વદર્શન વિના, રત્નચિંતામણિ જન્મ ખોયો. જ્યાં૦

પદ ૭ મું.—રાગ વેરાવળ.

સુખ દુઃખ મનમાં ન આણિયે, ઘટ સાથે રે ઘડિયાં;
ટાળ્યાં તે કોઈનાં નવ ટળે, રઘુનાથનાં જડિયાં. સુખ દુઃખ—ટેક.
નલ રાજા સરખો નર નહીં, જેની દમયંતી રાણી;
અર્ધે વસ્ત્રે વનમાં ભમ્યાં, ન મળ્યાં અન્ન ને પાણી. સુખ દુઃખ.
પાંચ પાંડવ સરખા બંધવા, જેને દ્રૌપદી રાણી;
બાર વરસ વન ભોગવ્યાં, નયણે નિદ્રા ન આણી. સુખ દુઃખ.
સીતા સરખી સતી નહીં, જેના રામજી સ્વામી;
રાવણ તેને હરી ગયો, સતી મહા દુઃખ પામી. સુખ દુઃખ.
રાવણ સરિખો રાજ્યો, જેની મંદોદરી રાણી;
દશ મસ્તક છેદાઇ ગયાં, બધી લંકા લુંટાણી. સુખ દુઃખ.
હરિશ્ચંદ્ર રાય સતવાદિયો, તારાલોચનિ રાણી;
તેને વિપત્તિ બહુ પડી, ભર્યાં નિચ ઘેર પાણી. સુખ દુઃખ.
શિવજી સરખા સતા નહીં, જેની પાર્વતી રાણી;
ભોળવાયા ભીલડી થકી, તપમાં ખામી ગણાણી. સુખ દુઃખ.
સર્વ દેવને જ્યારે ભિડ પડી, સમર્યા અંતરજામી;
ભાવટ ભાંગી ભૂધરે, મેહેતા નરસૈંને સ્વામી. સુખ દુઃખ.

પ્રેમાનંદ ભટ.

આ કવિ ગુજરાતી ભાષામાં સર્વોપરી છે.

ઓખાહરણ.

કડવું ૧ લું.—રાગ રામગ્રી.

શ્રી ગુરુ ગોવિંદને ચરણે લાગુંજી, ગણપતિ સારદા વાણી માગુંજી;
અંતર્ગતમાં ઇચ્છા છે ઘણીજી, ભાવે ભાખું કથા હરિતણીજી.
જે સાંભળતાં સુખ થાયેજી, મનની તે ચિંતા જાયેજી;
ચતુર્દશ લોક જેને માનેજી, તેના ગુણ શું લખિયે પાનેજી.

ઢાળ.

પાને તે લખ્યા જાય નહીં, શ્રી ગણેશના ગુણગ્રામ;
સકળ કારજ સિદ્ધિ પામે, મુખેથી લેતાં નામ.
ગજવદન ગજનાસિકા, વળિ દંત ઉજ્જ્વળ એક;
આયુદ્ધ ફરસી કર ગ્રહી, જેણે હણ્યા અસુર અનેક.
શુદ્ધ બુદ્ધ બે સ્યામા છે, સુત લાભ ને વળી લક્ષ;
સિંદૂર અંગે શોભિતું, મોદિક અમૃત ભક્ષ.
નીલાંબર પીતાંબર પેહેર્યાં, ચઢે સેવંત્રા સેવ;
મારા પ્રભુજીને પ્રથમ પૂજીએ, જય દુંદાળો દેવ.
ગૌરિનંદન વિશ્વવંદન, ભીડભંજન દેવ;
તેંત્રીશ ક્રોડમાં દીપતો, સુર નર કરે તારી સેવ.
સેવું બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી, રૂપ મનોહર માત;
બ્રહ્મચારિણી ભારતી, તું વૈષ્ણવી વિખ્યાત.
શ્વેત વસ્ત્ર ને શ્વેત વપુ, શ્વેત વાહન હંસ;
વિશ્વંભરી વરદાયિની, કરે કાટી વિઘ્નનો ધ્વંશ.

કરુણાકટાક્ષી કમલનયની, કમળભૂ કન્યાય;
વેદ કર્મ જટા ઉપનિષદ, ધર્મશાસ્ત્ર ને ન્યાય.
બ્રહ્મવિદ્યા ને યોગવિદ્યા, પુરાણ અષ્ટાદશ;
ગાન તાન રસાલ તાલ, એ સર્વ તારે વશ.
દુહા ગાથા ને કવિત કથા, છંદ ભેદ ને નાદ;
એ તરંગ તારા સરસ્વતી, છે શબ્દના સંવાદ.
ચતુર્ભુજ ને ચાતુરી, વર્ણવું તારા વ્યાસ;
વૈશંપાયન વાલ્મિકી, તુંને માને વેદવ્યાસ.
જૈમિનિ ને સૂત પુરાણિક, તેને કૃપા તારી હવી;
તેં જ ભટ્ટાચાર્ય કીધો, કાળિદાસ કીધો કવી.
કરુણાલ તું ને દયાળ તું, હું કિંકર તારો માય;
રંક જાણી આપ વાણી, ગ્રંથ પૂરણ થાય.
સહકાર ફળ વામણો ઇચ્છે, અપંગ તરવા સિંધુ;
તેમ દાસ તારો હું ઇચ્છું છું, બાંધવા પદબંધ.

વલણ.

પદબંધ બાંધુ કથા કેરો, આખ્યાન ઓખાહરણરે;
વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ માગું, મા કરો ગ્રંથ સંપૂર્ણરે.

કડવું ૨ જું—રાગ રામગ્રી.

એણી પેરે બોલ્યા શ્રીશુકદેવજી, બાણાસુરનો ઉતાર્યો અહમેવજી;
હરે આપ્યા સહસ્ર હાથજી, ચક્રે છેદ્યા તે વૈકુંઠનાથજી.

ઢાળ.

વૈકુંઠનાથે હાથ છેદીને, ઉતાર્યું અભિમાન;
પરીક્ષિત પૂછે શુકદેવને, કહો ઓખાનૂં આખ્યાન.
વ્યાસનંદન વદે વાણી, વર્ણવૂં પૂર્ણાનંદ;
રસિક કથા ભાગવતતણી, તે મધ્યે દશમસ્કંધ.
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, સુણ બાસઠમો અધ્યાય;
આખ્યાન ઓખાહરણનૂં, અનિરુદ્ધહરણ કથાય.
પરબ્રહ્મથી એક પદ્મ પ્રગટ્યૂં, તેથી પ્રજાકર;
પ્રજાપતિનો મરીચિ, તેના કશ્યપ નામે કુંવર.

શબ્દ શીખે ખરો, સકળ વિદ્યા ભણે, અધ્યાત્મ ઉચરે આવી ઓથે;
પ્રપંચ પિંડમાં રહ્યો, અહંકાર નવ ગયો, આથડ્યો એમ અનંત કોટે. શ૦
શાસ્ત્ર કથા કહે, રજનીમાં આથડે, એમ અજ્ઞાનમાં શોશ ગોટે;
ભણે નરસૈંયો જે, ભેદ જાણી જુઓ, મેં તો રચી કહ્યું પદ ચોથે. શ૦

પદ ૪ થું.

જાગીને જોઉં તો, જગત દીસે નહીં, ઉંઘમાં અટપટા ભોગ ભાસે;
ચિત્ત ચૈતન્ય વિલાસ તદ્રૂપ છે, બ્રહ્મ લટકાં કરે બ્રહ્મ પાસે. ટેક.
પંચ મહાભૂત પરિબ્રહ્મ વિષે ઉપન્યાં, અણુ અણુમાંહિ રહ્યાં રે વળગી;
ફૂલ ને ફળ તે તો વૃક્ષનાં જાણવાં, થડથકી ડાળ તે નહિ રે અળગી. જા૦
વેદ તો એમ વદે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુંડળ વિષે ભેદ નોય;
ઘાટ ઘડ્યા પછી, નામ રૂપ જુજવાં, અંતે તો હેમનું હેમ હોય. જા૦
જીવ ને શીવ તો, આપ ઇચ્છાએ થયા, રચી પરપંચ ચૌદ લોક કીધા;
ભણે નરસૈંયો એ, તે જ તું તે જ તું, એને સમર્યાથી કંઇ સંત સીધ્યા. જા૦

પદ ૫ મું.

જુવાનીને દહાડે રે, હરિને જાણ્યા નહીં રે, મોહ્યું પર દારા સાથે મંન;
કાંઇકને મોહ્યો રે, કામિનીના કરપમાં રે, કાંઇએક જોડ્યા ધાયો ધંન. જુ.
પચીસ ને પચાસ રે, પરપંચમાં ગયા રે, દોહિલા આવ્યા સાઠ વર્ષના દંન;
સિત્તેરને સુધી રે, કાંઇ સમજ્યો નહીં રે, પછે આવ્યો સાધન કરવા વંન. જુ.
આંખડીએ ન સૂઝે રે, ગળે બહુ નાસિકા રે, બોલે તે તો સંભળાય નહીં કરણ;
માયા તો ન મૂકે રે, તૂટે નહીં તૃષ્ણા રે, ઓળખાયા નહીં અશરણ શરણ. જુ.
હાથમાં લાકડી રે, ચરણ ચાલે નહીં રે, તૂટીને શિથિલ થયું છે તંન;
મુખમાંહી દંત રે, એકે દીસે નહીં રે, તોયે પાપી ઉદર માગે અન્ન. જુ.
ભાગ્ય જેનું ભલું રે, આ અવસરને ઓળખ્યો રે, તે તો પ્રાણી કહેવાય હરિના જંન;
નરસૈંના સ્વામીને રે, સુખમાં સંભારજો રે, જો હોય પેલા ભવનું પુન્ય. જુ.

પદ ૬ ઠું.

જ્યાંલગી આતમા તત્વ ચિંતયો નહીં, ત્યાંલગી સાધના સર્વ જૂઠી;
માનુષ દેહ તારો, એમ એળે ગયો, માવઠાંની જેમ વૃષ્ટિ વૂઠી. જ્યાં૦
શું થયું સ્નાન સેવા ને પૂજાથકી, શું થયું ઘેર રહિ દાન દીધે;
શું થયું ધરિ જટા ભસ્મ લેપન કરે, શું થયું * વાળ લોચન કીધે. જ્યાં૦

* વાળ લોચન—લુંચન કરાવવા—મૂંડાવવા તે.

શું થયું તપ ને તિરથ કીધાથકી; શું થયું માલ ગ્રહી નામ લીધે;
શું થયું તિલક ને તુલસી ધાર્યાથકી, શું થયું ગંગજલ પાન કીધે. જ્યાં૦
શું થયું વેદ વ્યાકરણ વાણી વદે, શું થયું રાગ ને રંગ જાણે;
શું થયું ખટ્દર્શન સેવાથકી, શું થયું વરણના ભેદ આણે. જ્યાં૦
એ છે પરપંચ સહુ, પેટ ભરવાતણા, આત્મારામ પરિબ્રહ્મ ન જોયો;
ભણે નરસૈંયો કે, તત્ત્વદર્શન વિના, રત્નચિંતામણિ જન્મ ખોયો. જ્યાં૦

પદ ૭ મું.–રાગ વેરાવળ.

સુખ દુઃખ મનમાં ન આણિયે, ઘટ સાથે રે ઘડિયાં;
ટાળ્યાં તે કોઈનાં નવ ટળે, રઘુનાથનાં જડિયાં. સુખ દુઃખ–ટેક.
નલ રાજા સરખો નર નહીં, જેની દમયંતી રાણી;
અર્ધે વસ્ત્રે વનમાં ભમ્યાં, ન મળ્યાં અન્ન ને પાણી. સુખ દુઃખ.
પાંચ પાંડવ સરખા બંધવા, જેને દ્રૌપદી રાણી;
બાર વરસ વન ભોગવ્યાં, નયણે નિદ્રા ન આણી. સુખ દુઃખ.
સીતા સરખી સતી નહીં, જેના રામજી સ્વામી;
રાવણ તેને હરી ગયો, સતી મહા દુઃખ પામી. સુખ દુઃખ.
રાવણ સરિખો રાજીયો, જેની મંદોદરી રાણી;
દશ મસ્તક છેદાઇ ગયાં, બધી લંકા લુંટાણી. સુખ દુઃખ.
હરિશ્ચંદ્ર રાય સતવાદિયો, તારાલોચનિ રાણી;
તેને વિપત્તિ બહુ પડી, ભર્યાં નિચ ઘેર પાણી. સુખ દુઃખ.
શિવજી સરખા સતા નહીં, જેની પાર્વતી રાણી;
ભોળવાયા ભીલડી થકી, તપમાં ખામી ગણાણી. સુખ દુઃખ.
સર્વ દેવને જ્યારે ભિડ પડી, સમર્યા અંતરજામી;
ભાવટ ભાંગી ભૂધરે, મેહેતા નરસૈંને સ્વામી. સુખ દુઃખ.

પ્રેમાનંદ ભટ.

આ કવિ ગુજરાતી ભાષામાં સર્વોપરી છે.

ઓખાહરણ.

કડવું ૧ લું.–રાગ રામગ્રી.

શ્રી ગુરુ ગોવિંદને ચર્ણે લાગુંજી, ગણપતિ સારદા વાણી માગુંજી;
અંતર્ગતમાં ઇચ્છા છે ઘણીજી, ભાવે ભાખું કથા હરિતણીજી.
જે સાંભળતાં સુખ થાયેજી, મનની તે ચિંતા જાયેજી;
ચતુર્દશ લોક જેને માનેજી, તેના ગુણ શું લખિયે પાનેજી.

ઢાળ.

પાને તે લખ્યા જાય નહીં, શ્રી ગણેશના ગુણગ્રામ;
સફળ કારજ સિદ્ધિ પામે, મુખેથી લેતાં નામ.
ગજવદન ગજનાસિકા, વળિ દંત ઉજ્જ્વળ એક;
આયુદ્ધ ફરસી કર ગ્રહી, જેણે હણ્યા અસુર અનેક.
રુદ્ધ બુદ્ધ બે સ્યામા છે; સુત લાભ ને વળી લક્ષ;
સિંદૂર અંગે શોભિતું, મોદિક અમૃત ભક્ષ.
નીલાંબર પીતાંબર પેહેર્યાં, ચઢે સેવંત્રા સેવ;
મારા પ્રભુજીને પ્રથમ પૂજીએ, જય દુંદાળા દેવ.
ગૌરિનંદન વિશ્વવંદન, ભીડભંજન દેવ;
તેંત્રીશ ક્રોડમાં દીપતો, સુર નર કરે તારી સેવ.
સેવું બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી, રૂપ મનોહર માત;
બ્રહ્મચારિણી ભારતી, તું વૈષ્ણવી વિખ્યાત.
શ્વેત વસ્ત્ર ને શ્વેત વપુ, શ્વેત વાહન હંસ;
વિશ્વંભરી વરદાયિની, કરે કાપી વિઘ્નનો ધ્વંસ.

કરૂણાકટાક્ષી કમલનયની, કમળજા કન્યાય;
વેદ કર્મ જટા ઉપનિષદ, ધર્મશાસ્ત્ર ને ન્યાય.
બ્રહ્મવિદ્યા ને યોગવિદ્યા, પુરાણ અષ્ટાદશ;
ગાન તાન રસાલ તાલ, એ સર્વ તારે વશ.
દુહા ગાથા ને કવિત કથા, છંદ ભેદ ને નાદ;
એ તરંગ તારા સરસ્વતી, છે શબ્દના સંવાદ.
ચતુર્ભુજ ને ચાતુરી, વર્ણવું તારા ન્યાસ;
વૈશંપાયન વાલ્મિકી, તુંને માને વેદવ્યાસ.
જૈમિનિ ને સૂત પુરાણિક, તેને કૃપા તારી હવી;
તેં જ ભટ્ટાચાર્ય કીધા, કાળિદાસ કીધા કવી.
કરૂણાલ તું ને દયાળ તું, હું કિંકર તારો માય;
રંક જાણી આપ વાણી, ગ્રંથ પૂરણ થાય.
સહકાર ફળ પામણો ઇચ્છે, અપંગ તરવા સિંધુ;
તેમ દાસ તારો હું ઇચ્છું છું, બાંધવા પદબંધ.

વલણ.

પદબંધ બાંધું કથા કેરો, આખ્યાન ઓખાહરણે;
વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ માગું, મા કરો ગ્રંથ સંપૂર્ણે.

કડવું ૨ જું—રાગ રામગ્રી.

એણી પેરે બોલ્યા શ્રીશુકદેવજી, બાણાસુરનો ઉતાર્યો અહંમેવજી;
હરે આપ્યા સહસ હાથજી, ચક્રે છેદ્યા તે વૈકુંઠનાથજી.

ઢાળ.

વૈકુંઠનાથે હાથ છેદીને, ઉતાર્યું અભિમાન;
પરીક્ષિત પૂછે શુકદેવને, કહો ઓખાનું આખ્યાન.
વ્યાસનંદન વદે વાણી, વર્ણવું પૂર્ણાનંદ;
રસિક કથા ભાગવતતણી, તે મધ્યે દશમસ્કંધ.
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, સુણ બાસઠમો અધ્યાય;
આખ્યાન ઓખાહરણનું, અનિરુદ્ધહરણ કથાય.
પરબ્રહ્મથી એક પદ્મ પ્રગટ્યું, તેથી પ્રજાકર;
પ્રજાપતિનો મરીચિ, તેના કશ્યપ નામે કુંવર.

તેથી હિરણ્યકશિપુ, પ્રહ્લાદજી, તેથી વિરોચન;
વિરોચનનો બળી બલિ, તેનો બાણાસુર રાજન.
તે શોણિતપુરમાં રાજ કરતો, ઉપન્યો મન વિચાર;
વર પામું ઈશ્વર આરાધું, વશ વરતાવું સંસાર.
તેણે શુક્રાચાર્યને પૂછીયું, લાગી ગુરુને પાય;
કહો ગુરુજી તપ કર્યાનો, શુદ્ધ મને ઉપાય.
શુક્ર બોલ્યા હેત કરીને, સૂણ બાણાસુર રાજન;
સર્વથકી ઉત્તમ ઉપાસન, કહું પરમ નિધાન.
ગંગા તટે જઈ તપ કરો, ઉપાસો મહાદેવ;
ભોળો શંભુ પ્રસન્ન થઈ, વર આપશે તતખેવ.
શુક્રનાં વાયક સાંભળી, થયો બાણ મન ઉલ્લાસ;
તપ કરવાને ચાલિયો, મન ધરીને વિશ્વાસ.
કૌભાંડ નામે મોટો મંત્રી, તેને સોંપ્યું પૂર;
કૈલાસ નિકટે ગંગાતટે, જઈ તપ કરે અસૂર.
આસન વાળીને લાગી તાળી, જપે ભોળો દૃઢ મંન;
શત વરસ એમ વહી ગયાં, ઉધઈ વળગી તંન.
તૃષા, શીત ને ગ્રીષ્મ વેઠે, ઓઢવા અવનિ ને આભ;
શ્રવણે સુગ્રીવે માળા ઘાલ્યા, મસ્તકે ઉગ્યો ડાભ.
ક્ષુધા તૃષા તજીને બેઠો, અઘોર માંડ્યું તપ;
માળા ફેરવે મનતણી, જપે જોગેશ્વરનો જપ.
ઈંદ્રે મોકલી અપ્સરા, તપધ્યાન કરવા ભંગ;
બાણાસુર ચૂકે નહીં, પરભવે નહીં અનંગ.
વૃષભે ચઢી શિવ આવિયા, ધરીઅતીત કેરૂં રૂપ;
બાણાસુરને બોલાવિયો, ભાવે કરીને ભૂપ.
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખીયું, ત્યારે દીઠા શંકર જાણ;
ઘણી હર્ષીને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી નિરવાણ.
માગ્ય માગ્યરે મહીપતિ, એમ કહે છે ઉમિયાનાથ;
બાણાસુર કહે નાથજી, મને આપો સહસ્ર જ હાથ.

વલણ.

સહસ્ર હાથ આપો હરજી, ગણો ગણપતિ સમાનરે;
વિપત પડે તો આવજો, એમ કહી શિવ હવા અંતરધ્યાનરે

કડવું ૩ જું.–રાગ યમન–કલ્યાણ.

આવ્યા આવ્યા ઉમયા સહિત મહાદેવ, દીઠી દીઠી અસુરતણી ઘણી સેવ.
નયણે નીરખ્યો શ્વાસ જ દેહ, દીઠો સુકાં કાષ્ટવત તેહ.
તેને લાગી શંભુજીસું તાળી, બાણાસુર બેઠો આસન દ્રઢ વાળી.
એવાં એવાં તપનો માંડ્યો અભ્યાસ, માથા ઉપર ફુટી નિકળ્યાં ઘાસ.
એના તપનો નહીં આવ્યો પાર, એમ વર્ષ ગયાં છે એક હજાર.
એવું તપ જોઇને બોલ્યા ત્રિપુરારી, તમે સાંભળો પાર્વતી નારી.
એને તપે ત્રૈલોક આખું ડોલે, બાણાસુર તો બોલાવ્યો નવ બોલે.
તમે કહો તો એને વર આપું, ને હું સત્ય વચન કરી થાપું.
વળતાં બોલ્યાં પાર્વતી રાણી, એવા દુષ્ટને નાપો શૂલપાણી.
દૂધ પાઇને ઉછેરો છો સાપ, તેથી તમે પામશો મહા સંતાપ.
પહેલાં તમે ભસ્માંગદ વરદાન દીધું, વરદાન પામ્યો કારજ એનું સીધ્યું.
વરદાન રાવણાદિકને આપ્યા, તેણે દુષ્ટે જાનકીનાથ સંતાપ્યા.
તે માટે ઝાઝું શું તમને કહિયે, હરિ એવા દુષ્ટથી વેગળા રહિયે.
પછે તમને શી શીખામણ દીજે, ભોળા શંભુ રૂડું જાણો તેમ કીજે.
જાઓ નારી પાનીએ બુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી.
એવું કહીને બોલ્યા તે ભોળાનાથ, દીધા બાણાસુરને શિર હાથ.
ઉઠ ઉઠ પુત્ર તું વર માગ્ય, તું તો સમાધી તજીને જાગ્ય.
વાણી શંભુની સુણીને જાગ્યો, તેણે શિવજી પાસે વર માંગ્યો.
સ્વામી મને સહસ્ર હાથ જ આપો, મુજને પુત્ર કરીને થાપો.
એક એક હસ્ત એવો કીજે, હસ્તી સહસ્રતણું બળ દીજે.
અસ્તુ અસ્તુ કહિને શિવે વર આપ્યો, તેને તો પુત્ર કરીને થાપ્યો.
વરદાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો, તેને બધા નગ્ર લોકે વધાવ્યો.

વલણ.

વધાવ્યો ત્યાં લોક સર્વે, આનંદ ઘણો મન થાય રે;
આવી રાજ બેઠો બાણાસુર, તેને ઉલટ અંગ ન માય રે.

કડવું ૪–થું.–રાગ કેદારો.

વર આપી વળ્યા વિષધારીરે, સહસ્ર ભુજ પામ્યો અહંકારી રે;
બોખારીને કહે પામ્યો હું જ્યારે, હું તો થયો છું અક્ષય રે.
અભિમાની બોલે એમ ગર્વ વચન રે, પુર વિષે આવ્યો રાજન રે;
સહુને આનંદ વાધ્યો મંન રે,............................

ઢાળ.

પાય લાગે પ્રજા પુરની, આવી મળ્યો પરધાન;
સહસ્ર ભુજ અંબુજ ફૂલ્યાં, તરુવરને સમાન.
જાણે જગમાં વડડાળ ફુલી, હસ્ત એમ રાજાતણા:
પોહોંચે પોહોંચી ઝગમગે, જેવી શેષનાગની ફણા.
એકએક હસ્તે સહસ્ર હસ્તિબળ, વસુધાતળ વશ કીધું:
નાગવર્ગ ને સ્વર્ગ જીતી, એક ચક્રવે રાજ કીધું.
ચોસઠ દેશ ને ચારે દિશા, બાણે વરતાવી આણ;
પાયે પૃથ્વીને ધ્રુજાવે, જુદ્ધ જુદ્ધ વદે મુખ વાણ.
મંત્રી સાથે વઢવું માગે, બાથ ભીડીને અંગ:
માતંગ મારે હયને પછાડે, પાડે પર્વત શૃંગ.
ભરાવે બાથ ને હાથ ઝાટકે, મુખે ભાખે મેઘસ્વર;
વઢનાર પાખે બાણ શરીરે, પ્રગટ્યો પ્રાક્રમજ્વર.
ગણ ગાંધર્વ ને અપ્સરા સાથે, કૈલાસ ગયો રાજાન;
બાણાસુરે શંકરદ્વારે, માંડ્યું સંગીત ગાન.
થૈ થૈકાર ધમકાર ઘુઘરના, અબલા પગમાં ઠમઠમતા;
મંદિરમાંથી મહાદેવ નિકળ્યા, રામાની સંગે રમતા.
અસુર ઇશ્વર ને અપ્સરા નાચે, તે ઇન્દ્રાદિક જોય:
ચંગ મૃદંગ ને વીણા રસના, શબ્દ એકઠા હોય.
મહાદેવજી રસમગ્ન હવા, રાયને થયા તુષ્ટમાન;
બાણાસુરને કહે ઉમયાવર, માગ્ય માગ્ય વરદાન.
રાય કહે પ્રભુ પ્રથમ તમે, આપ્યા સહસ્ર હસ્ત:
તે ભુજબળ મારૂં કોણે ન ભાગ્યું, મેં જીત્યા લોક સમસ્ત.
સ્વામી બળ આપ્યું તો જોદ્ધો આપો, એ માંગવું છે મારે;
તમે વઢો કે વઢનાર આપો, જે મારા મદને ઉતારે.
તવ રીસ ચઢી અંતર ઇશ્વરને, તું માગતાં ચુક્યો મૂર્ખ:
તારા ભુજનો ભાર ઉતારશે, ત્રિલોક પૂજન પુરૂષ.
પુત્રી તારીનો વડસસરો તે, તારા ભુજને હણશે:
થડથી છેદીને કર તારાના, કટકે કટકા કરશે.
તવ બાણાસુરને શુદ્ધ હવી, એ તો મેં માંગ્યો શાપ;
કડાક કડાક કટકા થાશે ત્યારે, કેમ ખમાસે અદાપ.

ભૂપ કહે સાંભળિયે સ્વામી, તમ વચન પ્રમાણ;
એટલું માગું આપ કને, આગળથી થાએ જાણ.
શિવ કહે તારી ધર્મધ્વજ, આપ્રણિયે ભાંગી પડશે;
ત્યારે તો તું જાણજે, રિપૂ આવી ગડગડશે.

વલણ.

ગાજશે શત્રુ કહી વળાવ્યો, નગ્રમાં આવ્યો સોય રે;
આસન બેશી દહાડી બાણાસુર, ધ્વજા સામું જોય રે.

કડવું ૫ મું.—રાગ બિલાવર.

વળિ વળિ પૂછ્યું પરીક્ષિત રાયજી, શુક દેવજી કહોને કથાયજી;
દેવ કન્યા પ્રગટી જેહજી, દૈત્ય પુત્રીતણો સંદેહજી.

ઢાળ.

દૈત્યપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી કહોને સત્ય;
વિસ્તારીને વર્ણવો, ઓખાતણી ઉતપત્ય.
શુકદેવ વળતું બોલિયા, તમે ભલી પૂછી વાત;
ઓખાની ઉત્પત ક્યમ હવી, કહું તમને સાક્ષાત.
એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જાય;
ઉમયાજી ઘેર એકલાં, તેણે વિચાર્યું મનમાંય.
શિવને દિવસ થાશે ઘણા, નંદી ને ભૃંગી સંગ;
સતાન મ્હારે કાંઇ નહીં, તે માટે સ્યોને સંગ.
શિવજી કહે કરજો પ્રગટ, ઇચ્છાથકી સંતાન;
તપ કરવાને જાઉં છું, ધરવાને હરિનું ધ્યાન.
એમ કહીને શંકર ચાલ્યા, આવ્યા તે ગંગાતીર;
દઢ આસન વાળીને બેઠા, મનમાં રાખી ધીર.
દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આવ્યો;
પરસેવો ઉમયાને અંગે, થયો તે તો નવ ભાવ્યો.
માર્જન કરવા ઇચ્છા કીધી, મલી ન દીઠું અંગ;
સુગંધી તેલ કઢાવિયાં, જલ ઉષ્ણ મૂક્યું પ્રસંગ.
પાર્વતીએ મન વિચાર્યું, મંદીરમાં નથી કોય;
હું પુત્ર એક પ્રગટ કરું, જે દ્વાર આગળ જોય.

પછે દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડ્યું પુત્રનું રૂપ;
તેના હાથ પગ ને ઘુંટણ, પહાની, ઠુંઠડું અંગસ્વરૂપ.
ચતુર્ભુજ ને શુંઢ મ્હોટી, મ્હોટું તે મસ્તક સંગ;
કપોલ ગ્રીવા સુંદર શોભે, વિચિત્ર દીસે અંગ.
તેના વામ કરમાં કમળ આપ્યું, બીજે ફરસો જાણ;
ત્રીજે હાથે જલકમંડલ, દક્ષિણ ફરશી પાણ.
બાજુબંધ ને બેરખા, કુંડળ ઘાલ્યાં કર્ણ;
કટીએ શોભે મેખલા ને, ઘુઘરા બાંધ્યા ચર્ણ.
તેને સર્પનું ઉપવીત આપ્યું, મોદિક આપ્યો આહાર;
મુષકનું વાહન આપ્યું, ઉર સેવંત્રાનો હાર.
તેનું ઘૃત સિંદૂરે અંગ ચરચ્યું, કાયા કાંચનની પરિણામ;
પ્રતિહાર કરીને થાપીઓ, ગણપતિ ધરિયું નામ.
મુખ વચન માતાજી બોલ્યાં, હું માર્જન કરું આ વાર;
કોઇ પુરુષ આવે આંગણે તો, રાખજે ઉભો દ્વાર.
એકલો બાળક બારણે બીશે, વિચાર્યું મન માત;
એની પાસે જોડ હોય તો, બેઠાં કરે બેઉ વાત.
વામ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડ્યું કન્યાસ્વરૂપ;
તેની શોભા શી વર્ણવું, શુકદેવ કહે શુણ ભૂપ.
તેનું વદન પુનમચંદ્ર સરખું, નેન નિર્મળ જાણ;
નાસિકા શુકચાંચ સરખી, દર્શન બીજ પ્રમાણ.
તેના અધર અતિ ઓપે રાતા, કપોલ ગ્રીવા જેહ;
ભુજદંડ છે ગજસુંઢ સરખા, કુચ બીજોરાં તેહ.
તેની જંઘા જાણે કદલી સરખી, ઉર ઉજ્જ્વળ અંગ;
તેના ચરણ જાણે પદ્મની, કેસરી કટીનો લંક.
કર કંકણ ને મુદ્રિકા, કંઠે પુષ્પનો હાર;
કરણે ઝાલ ઝબુકે, પાયે નેપુરનો ઝમકાર.
મસ્તકે ગુંથી રાખડી, કંઠે મુક્તાનો હાર;
અણવટ પગે વીછુવા, કટીમેખલા શણગાર.
તેને ચણિયો ચોળી પેહેરાવિયાં, શિર ઘાટડી પરિણામ;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, તેનું ઓખા ધરિયું નામ.

તેને ઢીંગલાં ને ટોલડી, કુંડલી કોથળી જેહ;
પાંચ કોડાં દાબડી વેલણ, રમવા આપ્યાં તેહ.
કુંમકુમ ચંદન ચાંદલો, કાજળ સિંદુર સંગ;
તેલ તંબોલ ને નાડાછડી, કરી તે પૂજા અંગ.

વલણ.

કરી પૂજા અંગ સોહિયે, કુંવરી કન્યા જેહરે;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, એમ ઓખા પ્રગટી તેહ રે.

કડવું ૬ ઠું.-રાગ રામગ્રી.

વળી વળી પૂછ્યું પરીક્ષિત રાયજી, શુકદેવજી કહોને કથાયજી;
ઉમયા અંગથી ઉપની જેહજી, દૈત્ય પુત્રીતણો સંદેહજી.

ઢાળ.

સંદેહ મ્હારા મનતણો, તે ટાળીએ ઋષિરાય;
એ ભ્રાત ભગિની દ્વારે મૂકી, રચ્યો કુણ ઉપાય.
ત્યારપુઠે શું થયું, મુને સંભળાવોને એહ;
વિસ્તારીને વર્ણવો, શુકદેવજી સર્વે તેહ.
શુકદેવ વળતું બોલીયા, તું સાંભળ રાજકુમાર;
ઉમયાએ ઓખાની પ્રત્યે, એમ કહ્યું તેણીવાર.
હું મંદિરમાં માર્જન કરૂં છું, ત્યાં દીધી શીખામણ;
કોઇ પુરુષ આવે આંગણે તો, કરજે મુજને જાણ.
એમ કહીને ગયાં ઘરમાં, ઉતાર્યું ઉષ્ણોદક સાર;
બાવનાં ચંદન ઘોળીયાં તે, કનકપાત્ર મોઝાર.
વસ્ત્ર આભુષણ તજીને, નહાય છે ઉમયા માત;
મોકળે કેશે નેત્ર મીંચી, બેઠાં છે સાક્ષાત.

રાગ મારુની દેશી.

ઋષિ નારદજી તેણીવાર, હતા બ્રહ્મસભા મોઝાર;
ઋષિએ મન કરયો વિચાર, હું તો જાઊં ત્યાં નિરધાર.
શિવ ઉમિયાને વઢવાડ, માંહોમાંહી કરાવું રાડ;
એવું વિચારયું ઋષિરાય, જ્યાં ઉમિયાજી બેઠાં નહાય.

આવ્યા અંતરિક્ષથી ઋષિરાય, ત્યારે દીઠી પાર્વતીએ છાંય;
જાણે પેહેરૂં તે વસ્ત્ર સુવેખે, રખે ઉઘાડું અંગરે દેખે.
તે માટે શીરના કેશ, તેણે ઢાંક્યું તે અંગ સુવેશ;
જોઇ ઋષિ નારદ સિધાવ્યા, શિવ પાસે ગંગાતટે આવ્યા.
આવી બોલ્યા શિવસું વાણી, મારી વાત સુણો શૂલપાણી;
તમે ધરી બેઠા શું ધ્યાન, ઘેર પ્રગટ્યાં છે બે સંતાન.
એવું સાંભળતાં તત્કાળ, ઉઠી અંગમાં મોટી જ્વાળ;
એવું કહિને ચાલ્યા છે મુન્ય, મહાદેવ હવા અતિ શૂન્ય.
શિવ ઘરમાં પેસે જ્યારે, પેલે જોદ્ધે વાર્યા ત્યારે;
અલ્યા ચોરટો છે કે ભિખારી,નહાવા બેઠાં છે માત અમારી.
શિવ ગરમાં પેસે જ્યારે, જોદ્ધે અટકાવ્યા ત્યારે;
માંહોમાંહી થયો સંગ્રામ, બેમાં કોઈ ન છાંડે ઠામ.
જટા સાહીને નાંખ્યા છે ઇશ, મહાદેવને ચઢી અતિ રીસ;
ઢીકા પાટુ ને ગડદા સાથ, અન્યોઅન્ય ભીડી બે બાથ.
ધાયા ભુત ભૈરવ વૈતાળ, રણે કોપ્યો ઉમિયાનો બાળ;
ઘણું કોપ્યા શ્રીત્રિપુરારી, ગાજ્યા ગણપતિ બદ્રીશ ધારી.
બેહૂ સરખા છે બલવંત, ઘણું કોપ્યા તે ઉમિયાના કંથ;
કોપ્યા ગણપતિ તે બહુ અંગ, સર્વ સેનાનો કીધો ભંગ.
નાઠી સેના દેખી બળધીશ, કોપ્યા ગણપતિ કોપ્યા ઇશ;
બેનું રૂપ ભયંકર ભાસે, દેખી મુનિવર નાવે પાસે.
જટા સાહીને નાખ્યા ઇશ, ત્યારે શિવને ચઢી અતિ રીશ.

ઢાળ.

જટીલ જોગી વ ભસ્મભોગી, દીસતો અવધૂત;
આજ્ઞા વિના અધિકાર ન જાવા, જો હોય પૃથ્વીનો ભૂપ.
વચન એવું સાંભળીને, કોપીયા શિવ રાય;
ત્રિશૂલ મારી શિર છેદિયું, જઈ પડ્યું ચંદ્રરથમાંય.
ઓખા મનમાં ત્રાસ પામી, દેખીને દારૂણ કર્મ;
માતાની પાસે કેહેવા ન ગઇ, નવ લહ્યો આગળ મર્મ.
મહાદેવ મંદિરમાં ગયા, ઝબક્યાં તે ઉમયા મંન;
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખિયા, શિર કેશે ઢાંક્યું તંન.

વસ્ત્ર પેહેરીને થયાં બેઠાં, પૂછીયું શિવરાય;
એ બાલક તો બારણે મૂક્યાં, કેમ આવ્યા મંદિરમાંય.
શિવ કહે શિર છેદિયું, પેલો પુરુષ હતો જેહ;
સ્ત્રીહત્યા મેં નવ કરી, જીવતી તો મૂકી તેહ.
એમ કહેતાં ઉમયા પડ્યાં પૃથ્વી, એ શું કીધું શિવરાય;
અંગથકી ઉત્પન્ન કર્યાં, બેઉ બાલક તમારાં થાય.
હમણાં તે મારા પ્રાણ કહાડું, કાં જીવાડો એહ;
શિવ કહે શિર છેદીયું, જઈ પડયું પર્વત તેહ.
એક મુરતમાંહી મસ્તક આણી, મેહેલો તે એને અંગ;
નંદી ભૃંગીને મોકલ્યા, જઇ જોયા પર્વતશૃંગ.
મસ્તક તો લાધ્યું નહીં, એક હસ્તી દીઠો વંન;
એકદંત ને મહા ઉન્મત્ત, જઇ વિદારયું તંન.
મસ્તક લઇને આવિયા, શિવ ઉમયા કેરી પાસ;
મહાદેવે મસ્તક જ્હોડીયું, વરદાન દીધૂં હાથ.
મ્હારે હાથે દુઃખ જ પામ્યો, મુજ પેહેલો પૂજાય;
શુભ કામે સ્મરણ કરે, તેનૂં સિદ્ધ કારજ થાય.

વલણ.

વરદાન એવું આપીયું, શિવે તેણે ઠામરે;
પેહેલી પૂજા કરી પોતે, ગજવદન ધરિયું નામરે.

કડવું ૭ મું.—રાગ મારૂ.

ઉમિયા આવ્યાં તે મંદીર બહાર, નવ દીઠી તે ઓખા કુમાર;
મિઠાની કોઠડી હુતી જ્યાંહે, કન્યા નાશીને પેઠી ત્યાંહે.
ઉમિયાને ક્રોધ ચડયો અપાર, ઓખાને શાપ દીધો તેણી વાર;
ત્યાર પૂઠે તે શું થાય, તેની કહું હવે કથાય.

ઢાળ.

શાપ પુત્રીને હવો, તે સાંભળો કહૂં રાય;
વરસ એક લગણ પુત્રી, રહેજે લવણની માંય.
વચન એવું સાંભળીને, દુઃખ પામી મંન;
લવણ મધ્યે કોમળ કાયા, કેમ જાશે વરસ દંન.

ગદગદ કંઠે ઓખા બોલી, દયા કરો મુજ માત;
અપરાધ કિંચિત્‌માત્ર છે, તેમાં આવડી શી વાત.
મેં શાપ તમારો શીશ ચડાવ્યો, અનુગ્રહ કેમ થાય;
માતા કહે મહિમા વાધશે, તારો મૃત્યુલોકની માંય.
પછે પાર્વતીજીએ પ્રેમ આણી, કહ્યો માસ જ એક;
વરસ આખે ઉત્તમ કહિયે, ચૈત્ર માસ વિશેક.
તે માસે તે લવણ કેરો, કરે સંગ્રહ જેહ;
પાર્વતીજી પુત્રીને કહે, તે દુઃખ પામે દેહ.
ચૈત્ર માસે વ્રત અલૂણું, કરે જે સ્ત્રીજંન;
સંસારનાં સુખ ભોગવે, પામે પુત્ર કલત્ર ને ધંન.
ચૈત્રકેરા દિન ત્રીશે, અંન અલૂણું ખાય;
માતા કહે સત્ય જાણજો, તે સ્વર્ગવાસી થાય.
માતા કહે મહિમા કહૂં, એવો ચૈત્ર નિર્મળ જાણ;
એક માસ અલૂણું ન કરે, તેનું મિથ્યા જીવ્યું જાણ.
વ્રત કરીને દાન કરવું, લવણકેરૂં જેહ;
આખ્યાન સાંભળે પાતક જાયે, નિર્મળ થાયે દેહ.
પાંચ દહાડા પાછલા, વ્રત કરે સ્ત્રી જંન;
કરે ભોજન લવણ પાખે, એક ઉજ્જ્વળ અન્ન.
હું શાપમોચન તુજને કહું છું, ઓખાને કહે છે માય;
શ્રી ભગવાનકુલમાં વર થશે, તે ગ્રહશે તારી બાંય.
સર્વે દોષ ટળશે તેથકી, સાંભળ ઓખાબાઈ;
સંતોષી એમ એ સર્વે કહી, આનંદ પામ્યાં સહી.
પછે ઓખા લવણમાં પેઠી, શાપ મટાડવા કાજ;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહું બાણાસુરનું કાજ.

વલણ.

કથા કહું તે સાંભળો, ધરીને એક ધ્યાન રે;
તે પછી શું નીપન્યું, વિસ્તારું રાજાન રે.

કડવું ૮ મું.—રાગ વેરાડી.

એક સમે ચંડાલણી, ઉભી રાજદ્વાર;
વાસીદં વાળી કરી, કીધું ઝાકઝમાળ. એક સમે—ટેક.

રાજા તે સૂતા ઉઠીયા, અતિ પ્રાતસકાળ;
મુખ આડી સંનમાર્જની, રાખીરે ચંડાળ. એક સમે.
તે જોઇ બાણાસુરે પૂછિયો, સઘળો વિસ્તાર;
મુખ આડી સનમાર્જની, કેમ રાખી તેં નાર. એક સમે.
ચંડાલણી કહે રાયજી, સાંભળો મહારાજ;
વહાણામાં મુખ કેમ દાખવું, જાણી કીધી મેં લાજ. એક સમે.
રાજા કહે સત્ય બોલ તું, નહિકર દેશુંરે દંડ;
શા માટે આડી ધરી, સનમાર્જની રંડ. એક સમે.
વળતી ચંડાળણી એમ વદે, સાંભળોરે ભૂપાળ;
સાચું બોલૂં છું હું હવે, રખે દેતારે ગાળ. એક સમે
પ્રાતસમે જોવું નહીં, વાંઝીયાનૂં વદન;
તમારે કાંઈ છોરૂ નથી, સાંભળોને રાજંન. એક સમે.
તે માટે સનમાર્જની, આડી કીધી મેં રાય;
સાચું બોલી છું જે ઘટે, તેવો કરજોરે ન્યાય. એક સમે.
રાજાએ સત્ય માન્યું સહી, નવ કીધોરે ક્રોધ;
રાજ મૂકી કૈલાસે ગયો, બાણાસુર જોધ. એક સમે.
તપ કરવા વેગે ગયો, દ્દઢ રાખી વિશ્વાસ;
ધ્યાન ધર્યું મહાદેવનૂં, મુને પુત્રની આશ. એક સમે.

કડવું ૯ મું.—રાગ મારૂ.

તેણે સમે રાણી કહેવારે લાગી, જોઈ રાજાનૂં રૂપ;
બાણમતી એમ બોલીયાં, રાય થયો વૃક્ષસ્વરૂપ.
રાય એ વરને શું લાવીયા, તમારી કોણ આવશે સંગ;
અપત્ય સે નવ લાવીયા, હૂં દૂલાવત ઉછરંગ.
બાણમતી દુઃખ પામી કહે, બહુ બળતણૂં શું કામ;
સતાન મ્હારે કાંઇ નથી, શિર વાંઝીયાનૂં નામ.
રાયે રિધિસિધ ત્યાગ કીધી, ચાલીયો વનમાંહે;
કૈલાસ ગિરિએ આવીયો, બેઠા છે શિવજી જ્યાંહે.
તાતને ચરણે લાગીયો, તવ પૂછ્યું શિવરાય;
સંતાન મ્હારે કાંઇ નથી, કાંઇ પુત્ર પુત્રી થાય.

ત્યારે પાર્વતીજી બોલીયાં, મારે પુત્ર એક ગણેશ;
તે તો આપ્યો જાય નહીં, ત્રિલોકનો દેવેશ.
અપત્ય કો આપે નહીં, જે પોતાનૂં સંતાન;
તેંત્રીશ કોટીએ પૂજા કરી, મૃત્યુલોકમાં માન.
દેવ દૈત્યમાં પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન થાય;
વચન એવું સાંભળી, મન ઝાંખો થયો છે રાય.
પૂછે ઉમાએ શિવને કહ્યું, પુત્રી લવણમાં છે જેહ;
તેને ત્રીશ દહાડા થયા પૂરા, આપોને પુત્રી તેહ.
ત્યારે પુત્રી કહેવા લાગી, સાંભળો મુજ માત;
કૈલાસે હૂં ક્યારે આવું, સત્ય કહોને વાત.
ફાગણ વદ તૃતીયાને દીવસ, તૂં આવજે મુજ પાસ;
ગોર કરીશ જો પુત્રી મ્હારી, તો પૂરીશ તારી આશ.
તે ભરચું ભાજન લઇને ચાલ્યો, લવણ મધ્ય કુમાર;
માંથે ચડાવી થયો મારગ, આવ્યો નગર મોજાર.
પછે ભાજન ભાંગીને કન્યા કહાડી, દીઠું તે સુંદર રૂપ;
પંચામૃતે પખાળી કરી, શણગાર સજાવ્યા ભૂપ.
ભાટ ચારણ ગુણ ગાંધર્વને, ત્યાં આપીયાં બહુ દાન;
તરીયાં તોરણ બાંધીયાં, જાણે પુત્રી પુત્ર સમાન;
ગજે બેસાડી નગર મધ્યે, ફેરવી લાવ્યો રાય;
વાજીત્ર વાજે અતિ ઘણાં, વળી બંદી જશ બહુ ગાય.
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો, પહેલી દેવકન્યા રાય;
સંદેહ મનનો ટાળીએ, પછે દૈત્યપુત્રી થાય.
નિત્ય રાજસભામાં બાણ બેશે, ધરે બહુ અભિમાન;
એવું જોઇને બોલિયો, કોભાંડ જે પરધાન;
ગર્વ ન કીજે રાયજી, કાંઇ મન વિચારી જોય;
પાંચ દહાડા પુરૂષને, કાંઇ છાયા ફરતી હોય.

વલણ.

છાયા ફરતી પુરૂષને, સરખી સદા ન હોયરે;
ગર્વ કદી નવ કીજીએ, માનો રાજા સોયરે.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ સામેરી.

બાણાસુર નૃપ ઓચર્યો, દેશું તે કન્યાદાન;
તેને પુણ્યે પામશું, ફળ કોટી યજ્ઞ સમાન.
આકાશ વાણી એમ હવી, સાંભળજે રાય નિરધાર;
પુત્રી ઇચ્છાવરે પરણશે, કારણરૂપ કુમાર.
ત્યારે રાજા વિસ્મય પામ્યો, છે કાંઇ કારણ વાત;
આકાશ વાણી એમ હવી, કાંઇ વરતશે ઉત્પાત.
શુક્રાચાર્યને તેડીયા, પ્રશ્ન પૂછ્યું રાય;
આકાશ વાણી સુણીને, મને ચિંતા મન બહુ થાય.
જન્મપત્રિકા કરો એહની, અશુભ ગ્રહ જે હોય;
તેને હું કરું પાધરા, કર મૂછ ઘાલ્યો સોય.
શુક્રાચાર્ય જ બોલીયા, એ બળતણું નહિ કામ;
વિચારીને જોને રાજા, મનમાં મોટી હામ.
તે ભવિષ્ય ટાળ્યું નવ ટળે, સહુ કહે જે આડે આંક;
નિમિત્ત કો ચૂકે નહીં, ત્યાં અહતણો શો વાંક.
જન્મપત્રિકા કરી એહની, સાંભળ રાજકુમાર;
એ કન્યા જ્યારે પરણશે, ત્યારે વરતશે હાહાકાર.
મન વિચારી રાજા બોલ્યો, શુક્ર પ્રત્યે એમ;
એ કન્યા નવ પરણાવું, એ વાતનો મારે નેમ.

વલણ.

નિયમ મારે એ વાતનો જે, પરણાવવાનો હું નહીં;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે ઓખાને, માળિએ ચઢાવીએ સહી.

*સાખી.

એમ કહિને માળીએ, રાખી ઓખાબાઇરે;
રખવાળો બહુ મૂકીયા, સુણો પરીક્ષિત રાયરે.

કડવું ૧૧ મું.—રાગ લલિત.

ઋષી કહે સુણ રાય અનુભવી, એક કથા મધ્ય બીજી નવી;
બાણાસુર વર પામીને વળ્યો, તે એકલો મૃગીયાએ પળ્યો.

---

* બે પ્રતમાં આ સાખી છે, ને બેમાં નથી છતાં આપી છે.

મહા વનમાં ગયો રાય બાણ, સારંગને કર્યો સાવધાન;
મૃગીયાએ ગયોરે વનમાં તાત, ઓખા ચિત્રલેહાયે જાણીરે વાત.
ચિત્રલેહાને કહે ઓખાય, ચાલો સહિયર પુજીયે ઉમિયાય;
ચંદન પાત્ર કુસુમનારે હાર, શ્રીફળ, ફોફળ મૂક્યાં સાર.
નૈવેદ્ય બીજોરાં ને શર્કરા સાર, પૂજા થાળ ગ્રહી કર નાર;
ઉપહાર લઇને ચાલ્યાં સતી, મનમાં વિરહની થઈ ચટપટી.
ગંગા નહાવા ગયાં ઉમયા માત, તે ઓખા ચિત્રલેહાએ જાણી વાત;
સંગાથે લીધી સહસ્ર જ સખી, બાંધી આયુધ અબલા અંગરખી.
મદને ઘેલી બંન્યો રે જતી, થઇ છે ઉદય ભાગ્યની રતી;
જઈ પાર્વતીને લાગ્યાં પાય, મસ્તકે કર મૂક્યો ઉમિયાય.
લીધું ચરણામૃત અંજલિ ભરી, ષોડશોપચારે માની પૂજા કરી;
કુસુમહાર કંઠે ધરાવતી, અગર ધૂપે કરી આરતી.
પૂજા કરી ફરી લાગ્યાં પાગ, વદે દેવી દીકરી વર માગ;
કન્યા કહે રૂપ કંદર્પ કોડ, એવા વરની માગૂં જોડ.
ઉમયા કહે માગ્ય બીજી વાર, તોએ તેણે માગ્યો ભરથાર;
ત્રીજી વાર કહ્યું માગ્ય ફરી, આપો સુંદર સ્વામી ઓચરી.
દેવી કહે વરદાન હશે ખરાં, જા કન્યા પરણે ત્રણ વરાં*;
ઓખા કહે કર્મે દઈ હાથ, ત્રણ નાથ તે મહા ઉત્પાત.
મેં પૂજ્યાં તમને સ્વારથ, એમ પરણે લોકમાં હસારથ;
દેવી કહે ટાળું સંદેહ, ત્રણવાર પરણીશ તેનો તેહ.
શુભ સ્વામી ઇચ્છે જો તરત, તો જઈ કરજે અલૂણું વરત;
કુંવરિ કહે કંથનું શું જાણુ, વ્રત કર્યાનું કુણ એંધાણ.
દેવી કહે તેની ચિંતા કશી, વૈશાક સુદી દ્વાદશી;
ભોગવશે સ્વામી અંગ તુજતણું, મધ્ય રાત્રે આવશે સ્વપનૂં.
તુજને સ્નેહ ઘણો વ્યાપશે, ચિત્રલેહા આણી આપશે;
ગયાં ઉમિયાજી કરુણા કરી, ઓખા પધાર્યાં મંદિર ભણી.
મૃગીયા રમીને આવ્યો તાત, પુત્રી વર પામ્યાની જાણી વાત;
ચિન્તા ચિત્તમાં થઇ છે ઉદે, ભય દાવાનલ પ્રગટ્યો હદે.
વિચાર ઉપન્યો અંતર ઘણો, વડ સસરો જે પુત્રીતણો;
તે સગાઇ કાંઇએ નહીં ગણે, નિશ્ચે મ્હારા ભુજને હણે.

* વાર.

પુત્રી ઘડપણ પાળે શું, માટે ઓખાને મારૂં હુંય;
જ્યારે નાશ પામે ઓખા રે બાઈ,નહીં વેવાઈ ને નહીં રે જમાઈ.
વેવાઈ હોય તો છેદે પાણ, માટે ઓખાને મારૂં નિર્વાણ;
ભૂપતિ ક્રોધાતૂર જ થયો, નગ્ન ખડ્ગ ખેંચીને ગયો.
જ્યાં પુત્રીને મારવા જાય, ત્યાં આવ્યા ઋષિ નારદ રાય;
નારદ કહે રાય ખડ્ગ જ ધરી, ક્યાં ચાલ્યા તમે ક્રોધ જ કરી
રાજા કહે છે માંડીને વાત, જાઉં છું પુત્રીની કરવા ઘાત;
ઋષિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, શું કરે પુત્રી ન્હાનું બાળ.
તુજને લાગશે સ્ત્રીહત્યાય, માટે કરોને એક ઉપાય;
આપણ બાળકને પરણાવીએ કાંય, રાજ્ય કુંવારી પરણાવીશ માંય.
નહીં જમાઈ વેહેવાઈ કોય, પછે તારે શી ચિંતા હોય;
ગયા નારદ એવું કહી, બાણે બાળકી મારી નહીં.
ઢળાવ્યું શીશું દૈત્ય નરેશ, ન હોય ઘરમાં પવન પ્રવેશ;
દશ સહસ્ર મૂક્યા રખવાળ, મેડી ઉપર ચઢાવી બાળ.
પાસે મૂકી બાળ સનેહ, વિધાત્રી નામે ચિત્રલેહા તેહ;
જોઈએ અંન વસ્ત્ર ને પાણી, બાંધી દોરીએ લીએ છે તાણી,
રહી સખી બે મનમાં મોદ, ખાઈ પી કરે હાસ્ય વિનોદ;
ઉપજે કામ દઢ મન રાખતી, ઘણું દોહ્યલા દહાડા નાખતી.

વલણ.

નાખતી દિવસ દોહ્યલા, સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપરે;
એમ કરતાં ઓખાને આવ્યું, વર વરવાનું રૂપરે.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ ગોડી.

વર વરવાને જોગ થઇ, પ્રગટયાં તે સ્ત્રીનાં ચેનજી;
ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, એક વાત સાંભળને બેનરે;
સૈયર શૂં રે કીજે, મારી બેનીરે, દહાડલા કેમ લીજે.—ટેક.
જમપેં ભૂંડું મ્હારૂં જોબનીયૂં ને, મદ પૂરણ મુજ કાયજી;
પિતા તો પ્રીછે નહીં, મારો કુંવારો ભવ કેમ જાય રે. સૈયર.
સહુકો સાસરે જાય ને આવે, સૈયરો મુજ સમાણીજી;
હું અપરાધ વણ ઘણું રે પિડાણી, આંખે ભરૂં નિત્ય પાણી રે. સૈયર
એરે દુઃખે હૂં દુબળી, મુને અંન ઉદક નવ ભાવેજી;
આ અવાસરૂપી શૂળી રે સહેવી, નિદ્રા તે કેઇ પેરે આવે રે. સૈયર

ધન્ય ધન્ય તે કામની, જેણે કંથને કંઠ ગ્રહી રાખ્યોજી;
હું અભાગણીએ પરણ્યા પીયુનો, અધરસુધારસ ન ચાખ્યો રે. સૈયર.
મર્યાદાસહીત માટે માણસ, કરે આંખ્યનો અણસારોજી;
તે સુખ તો મેં સ્વપ્ને નદીઠું, વ્યર્થ ગયો જન્મારોરે. સૈયર.
સ્વામી કેરો સંગ નહીં નારીને, એથી બીજું શું નરતુંજી;
હવે આશા શી પરણ્યાતણી, મારું જોબન જાયે ઝરતુંરે. સૈયર.
બીજી વાત રુચે નહિ, ભરથારભોગમાં મગંનજી;
જ્હાં વર આવે તો તરત વરું, નવ પૂછું જોશીને લગંનરે. સૈયર.
વચન રસીક કહેતાં કરુણાભેર, આવે લટકતી ચાલેજી;
પ્રેમ કટાક્ષે પીયુને બોલાવે, તે હૃદિયા ભીતર સાલેરે. સૈયર.
મરકલડે મુખે ને મધુરે વચને, મર્યાદા મન આણીજી;
શાક પાક મેં પીયુને ન પીરસ્યાં, આઘો પાલવ તાણીરે. સૈયર.
એવાં સુખ મે નયણે નદીઠાં, મારું કર્મ અતિ કઠોરજી;
જન્મ મારો એળે ગયો, જેમ વગડાનું ઢોરરે. સૈયર.
જલ વિના જેવું માનસરોવર, ચંદ્ર વિના નિશા જેવીજી,
એમ કંથ વિનાની કામની, હું અભાગણી તેવીરે. સૈયર.
અરણ્યમાં જેમ વેલી ફૂલી, ત્યાં નહીં ભોગી ભમરજી;
તેમ વપૂવેલી જોબન ફૂલ્યું, ન મળ્યો ભોગી વરરે. સૈયર.
જળવિના જેવી વેલડી, લવણ વિના જેમ અન્નજી;
ભરથાર વિના જેમ ભામની, તેને દોહલા નાખવા દંનરે. સૈયર.
એમ સૂખ હું મિથ્યા ગણું છું, હું તો લેવાઇ મારે પાપેજી;
આ બંધોગીરી કરમે કીધી, શળિયે ચઢાવી બાપેરે. સૈયર.
અકળ ગતિ છે ગોવિંદજીની, શું નિપજશે એનીજી;
ગોવિંદજીનું ગમતુંરે થાશે, મનકું મારું રહે નહીંરે. સૈયર.

વલણ.

મન મારું રહે નહીં, વિરહવહ્નિ થયો ઉદેરે;
એમ વલવલતી ઓખાને દેખિ, ચિત્રલેહા વાણી વદેરે.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ મેવાડાની દેશી.

શીખામણ દે છે ચિત્રલેહા જો, તૂં તો સાંભળ બાળ સનેહા જો;
એમ છોકરવાદી નવ કીજે જો, બાઇ બળિયા બાપથી બ્હીજે જો.

એવું નીચ સમજવું તોરું જો, આપણ મ્હોટાં માબાપનાં છોરું જો;
એમ લાંછન લાગે કુળમાં જો, અતિષ્ટા જાએ એક પળમાં જો.
કીજે કર્યું હોય જે તાતે જો, નવ જઈએ બીજી વાટે જો;
હું તો રહિ છું રક્ષા સારુ જો, એની તું માણસ નહીં વારુ જો.
મેં ન થયું તારું રક્ષણ જો, બાઇ તુજમાં પ્રગટ્યું અપલક્ષણ જો;
તૂંમાં કામકટકદલ પ્રગટ્યું જો, હવે મારે રહેવું નથી ઘટતું જો.
જોને રાય બાણાસુર જાણે જો, અંત આપણ એનો આણે જો;
મત્રી દુઃખદાયક છે વળતી જો, હું તો ભુંડી કહેવાણી તુંજ મળતી જો.
મારા સમ જો તું કરે મન વ્યગ્ર જો, એમ સ્વામી ન પામીએ શીઘ્ર જો;
થાકે ડગલાં ન ભરીએ લાંબાં જો, ઉતાવળે ન પાકે આંબા જો.
હું પ્રીછી કામનું કારણ જો, એની રાખ્ય હૈયામાં ધારણ જો;
પિયુને મળવું કોને નથી ગમતું જો, સઉને જોબન હીંડે છે દમતું જો.
તૂંમાં જ્ઞાન અક્કલ નથી અર્થ જો, કારાગૃહમાં તે કયાંથી કંથ જો;
મારી ઓખાબાઇ સલૂણાં જો, તમે વ્રત કરોને અલૂણાં જો.
આવ્યો ચૈત્ર માસ એમ કરતાં જો, પછે ઓખાજી વ્રત આચરતાં જો;
અલવણ અન્ન જમી દિન ખુવે જો, દીપક બળે ને ભૂમિએ સુવે જો.
માત ઉમિયાને આરાધે જો, દેહ દમન કરે મન વાધે જો;
થયું પૂરણ વ્રત એક માસે જો, કોણ જાણે એકાંત અવાસે જો.

વલણ.

અવાસ એક સ્થંભ વિષે, વ્રત કીધું ઓખાયરે;
થયો સ્વપ્નસંજોગ સ્વામીનો, તે ભટ પ્રેમાનંદ ગાયરે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ કેદારો.

નાથ વિના હું એકલી, કેમ કરીને રહેવાય;
કામજ્વર પ્રગટ થયો, જ્વાળા કેમરે સહેવાય. નાથ વિના૦ ટેક.
માતપિતા વેરી થયાં, જેણે દુઃખમાં નાખી;
વાંક વિના વિપત ઘણી, આ શૂળીએ રાખી. નાથ વિના૦
મારો હરખ રહ્યો હૈડા વિષે, રંડાપો વળગ્યો;
કંથ વિજોગ છે દોહલો, પ્રાણજીવન અળગો. નાથ વિના૦
શણગાર સજીને હું શું કરું, દેખાડું કોને;
સેજ બિછાવી સ્વામી વિના, જોઉં કોના મોંને. નાથ વિના૦

ઉજડ વનમાં હું રહું, નહીં કોને જોઉં;
તસ્કરની જેમ માતને, કોઠીમાં રોવું. નાથ વિના૦
મારી દિન દિન કાયા દૂબળી, સૈયર શું કરીએ;
કંથ વિજોગ છે દોહલો, ફાટીને મરીએ. નાથ વિના૦
હોએ સુખ ઘણું પીયર વિષે, તોએ ઓછું આવે;
ભાઇ ભોજાઇ મેણાં દીએ, નઠારી કહાવે. નાથ વિના૦
કોનો રે પીયુ મેં પરભવ્યો, પેલા ભવનીરે માંહે;
તે દૈવે મુને દંડ દિધો, આવી આ ભવ માંહે. નાથ વિના૦
રાત વેરણ થઇ માહરી, નહીં વહાણું વાએ;
પ્રેમાનંદ પ્રભૂ જો મળે, તો સુખડું થાએ. નાથ વિના૦

કડવું ૧૫ મું.—રાગ કેદારો.

શુકદેવજી વાણી વદે, ઓખા ભરી છે પૂરણ મદે;
વૈશાખ સુદી દ્વાદશી હૂતી,, સ્વામી સ્વામી કરતી સૂતી.
સુખે નિદ્રા કરે છે બાળ, તન તમે ઉઠે વ્રેહજ્વાળ;
વ્રેહની જ્વાળાનો તાપ ન સમે, ઘણા દોહલા દિવસ નિર્ગમે.
સમય સંજોગ સૂર્યને અસ્તે, કુચમર્દન કરે છે સ્વહસ્તે;
અધર કરડે ચુંબન દે ઘેલી, બેઉ ચરણ હ્રદેપર મેહેલી.
લડથડતી આવે હીંડી, ચિત્રલેહાને પાડે ભુજ ભીડી;
સુતાં સજ્જાએ એકઠાં વળગી, સૈયરને ન કરે અળગી.
પર્યંકે પ્રેમદા રમે, એમ આળે નિશા નિરગમે;
કાંઈ લખીત વાત છે ભાવી, જુગ્મ કામનીને નિદ્રા આવી.
ઓખા ઉંઘમાં ન જાણતી હૂતી, સખીની સેજે જઇને સૂતી;
તેને થાવા ન દે ઉપરાંઠી, અન્યોઅન્ય ભરાવે આંટી.
સુતી સ્વામી સ્વામી કરતાં, થાવા લાગ્યાં સ્વપ્નાંતર ત્યાં;
થઇ સ્વપ્ને ઓખા આનંદી, વર મળ્યો છે વ્રેહનો ફંદી.
મડપ મનુષ્યે ભરાયો ખચખચી, દીઠી નૌતમ ચોરી રચી;
એક સ્વામી તે રુપે રસાળો, તેની સાથે મળ્યો હથેવાળો.
ચાર મંગળ ફેરા ફરિયાં, કંસારના ભોજન કરિયાં;
દાસી ગીત ગાયે છે વરણી, ઓખા પીયુજીશું ઉઠી પરણી.
લાયક સ્તંભ પોતાની મેડી, ત્યાં પિયુજીને લાવ્યા તેડી;
પીળી પાઘ ને વાઘો લાલ, શીર તોરો છે ફૂલ ગુલાલ.

શોભે ભૂષણ તે નવરંગ, હાથે મીંઢળ શોભે અંગ;
એહાં શય્યાએ શ્યામા ને સ્વામી, એવું સ્વપ્ન તે પ્રેમદા પામી.
વાધ્યો વામાને સ્નેહનો રોગ, સ્વપ્ને પામી સુખ સંભોગ;
નાથ બોલાવે કરી આદર, પ્હોંતી શામાની સાદર.
રતિસંગ્રામ કરે છે નિઃશંક, ગ્રહી અધરે દેતી ડંખ;
તુટ્યો હાર વછુટી મેખલા, રમે રતિ સુખ આસન કળા.
સ્વપ્ને નારીને મળીઓ નૃપ, કન્યા ખલીત થઇ કંદ્રપ;
ભાંગી નાખ્યો તે ભોગનો ભેદ, ઉપન્યો અમૃત પરસ્વેદ.
મધૂરી બોલે જંતરણી, એમ મ્હોડે વાત અંતરની;
સ્વપનામાં રજની જાગે, તે તો કન્યાને રૂડું લાગે.
મનમાંહી તે મન ગયું પેશી, ખાવું ખાધું તે એકઠાં બેશી;
બિડી અરધી કરડી નાથે, આપી ઓખાજીને હાથે.
ખાતાં મુખ મરડ્યું બિડી ખોટી, પિયુને રીસ ચઢી પ્રીત ખોટી;
અનિરુદ્ધ વિમાસે મંન, ચિત્ત લાગ્યું વિચાર ઉત્પંન.
કહે મુજ કુલ ખોઈ લાજ, રખે જાણે શ્રી મહારાજ;
હું તો થઈ ગયો કામી અંધ, પરનારી સાથે શો સંબંધ.
એમ વિચારે ભરથાર, વિરહાતૂર બાણકુમાર;
પતિને જોઈ મોહ જ પામી; પછે વિરહની વેદના વામી.
બિડી પાનની અરધી કરડી, ખાધી મન વિના મુખ મરડી;
ભરથારને ભ્રાંત જ આવી, સેજેથી નાથ ગયો રીસાવી.

વલણ.

રીસાવી ગયો રમણ કરતાં, સ્વપ્નાંતરની વાતરે;
ઓચિંતી ઉઠી ઓખા જાગી, સાચે માંડ્યો આંસુપાતરે.

કડવું ૧૬ મું–રાગ સામેરીની સાખી*.

સામેરી સજન વળાવિયો, તાતી વેલ્ય માંહે;
હું ન સરજી વાદળી, પિયુને પળ પળ કરતી છાંયરે.
સાહેલી સાગર ઉલટ્યો, રતન તણાયાં જાય;
કરમ હીણો ભરે મુઠડી, તેના શંખલે હાથ ભરાયરે.

* જુદી જુદી ચાર પ્રતોમાં આ સાખીઓ જોવામાં આવી, તોપણ એ પ્રેમાનંદની જ [ર]ચેલી હશે, એમ ખાતરીથી કહી શકાય નહિ.

સેજે સુતાં સ્વપનો ભયો, પિયા ગૃહી મોરી બાંહે;
ઓચિંતા ઝબકી ગઇ, પીયુ ન દેખૂં ત્યાંહેરે.
સુણીં ત્યારે. પિયુ સાંભરે, જાગું તો પિયુ જાય;
રૈન કે સ્વપ્નાંતરે, ક્યું જિઊં મોરી માય.
સ્વપ્નામેં પિયુ આવીયા, ઉંધે લાગો ધાય;
બલિહારી એ સ્વપ્નાકીરે, મત સ્વપ્ના હો જાયરે.
સ્વપ્નાને તોરા કહા કીયા, મત જગાવે મોય;
જો મેરા પિયા ના મીલે, તો મેં મરૂંગી સોયરે.

રાગ સામેરી.

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસે સેજલડી ફરી ફરીરે.—રામા.
ઉઠીને સજ્જાપર બેઠી, વિચાર વિષે પેઠીરે;
ચતુરાં ચક્ષુને ચોળીને જોતી, પછે નેત્રે નિર ભરી રોતીરે. રામા.
ભુજ દઇને લલાટેરે બેઠી, વિરહભરી છે બાળીરે;
થરથર ધ્રુજે ને કાંઇ નવ સુઝે, રૂવે છે આંસુડાં ઢાળીરે. રામા.
મુખે કરડે છે આંગળી, મેં વણસાડ્યું થોડાને કાજેરે;
મેં મુઇ મોહોડું મચકોડ્યું, બિડી ન ખાધી તે દાઝેરે. રામા.
લડથડતી ચાલે ન પાલવ ઝાલે, ભમર ભોળી ભાળેરે;
કરે સ્વામીને સાદ સંભારી, નૈણે તે આંસુડાં ઢાળેરે; રામા.
ધબ ધબ ગઇ નારી, તપાસી બારી, દિઠી તે ભોગળ બીડીરે;
જોઇ ચારે ખુણે, ને મસ્તક ધુણે, વિલપે વિજોગની પીડીરે. રામા.
કરે કાલાવાલા, મનોરથ ઠાલા, ઠણઠણતી દે છે સમરે;
તમારે હસવૂં, મ્હારે રોઇ મરવું, ધીરજ રાખું કયમરે. રામા.
આપી સંભોગ સુખ, પછી દેવૂં દુઃખ, મારી નિર્બળ કર્મની રેખારે;
અતીશે મા તાણો, દયા મન આણો, તમને બાપના સમ દ્યો દેખારે. રામા.
જુઓ પ્રીત તપાસી, હૂં છૂં દાસી, દંડ દ્યો અપરાધ સારૂરે;
કરો સ્નેહ, કે બહાલા તજું દેહ, અતિ ઘણું તે નહીં વારૂરે. રામા.
મિટે મિટ માંડો, ને ખટપટ છાંડો, ન બોલો તો કંઠ નાખું વહાડીરે;
બીડી માટે થયાં મન ખાટાં, કહો તો મુખના તંબોળ લઉં કહાડીરે. રામા.
અરે નાથજી ન જઇએ હાડે, રાડ તે ફોગટ શ્વાસૂરે;
અમોપર ન આવે દયા, દેખી મારી આંખડીએ આંસૂરે. રામા.

અનેક ઉપાય કીધા કન્યાએ, ન બોલ્યો નાથ આશા ભાગીરે;
વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ, થઇ ગતિ મંદ, પછે ઓખા તે રોવા લાગીરે. રામા.

કડવું ૧૭ મું.–રાગ રસિક મહ્લાર.

મારો પીયુ પરદેશી થઇ રહ્યો, રિસાવ્યો ભરથાર;
રત્ન આવ્યુંતું હાથમાં, રાખી ન શકી આણીવારરે. મારો.
હવે દોષ દેવો શો કર્મને, હાસ્યમાં થયું કલ્પાંત;
મેં તો મરકલડે મુખ ફેરવ્યું, મારા નાથને પડી છે ભ્રાંતરે. મારો.
હવે વહેલા પધારોને નાથજી, મ્હારું હ્રદય ફાટીરે જાય;
સુખસાગર વહી ચાલીયો, જોબન તણાયું જાયરે. મારો.
વ્યાકુળ મન કન્યાતણું, કેશ છુટા છે ચારે દીશ;
હાથ ઘસે કલ્પાંત કરે, હવે શું થાશે જગદીશ. મારો.
પેલે ભવે કર્મ શાં કર્યાં, પાપી પતિ વિજોગની જવાળ;
હુંશ રહી હઇડા વિષે, રંગમાં ડશીયોરે વ્યાળ. મારો.
ચો દિશા ભાળે ભામિની, ઓચિંતા દ્યો દરશંન;
ઉઠે બેસે અવની પડે, જેમ જળ વિના તલપે મીન. મારો.
એમ રુદન કરે સુંદરી, જાગી ચિત્રલેહા તત્કાળ;
તેણે હૃદિયા સાથે ચાંપીને, ચુંબન દીધું ગાલ. મારો.
તાત તારો જો જાણશે, આપણ બેનો આણશે અંત;
સાચું કહેને મારી બેનડી, તેં શું દીઠું સ્વપંન. મારો.

વલણ.

ઓખા કહે સુણ બેનડી, મુને ભાવ ન લગારરે;
ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પ્રાણ લાવતાં શી વારરે.

કડવું ૧૮ મું.–રાગ વેરાડી.

આશા ભંગ થઈ ભામીની, રૂવે સ્તુતિ કરે સ્વામીની;
ચિત્રલેહા ભણી તે ગઇ, ઉઠ બેનિ તું શું સુઇ રહી.
છે ચતુર કૌભાંડ કુમારી, પૂછે વાત સકળ વિસ્તારી;
ચિત્રલેહા કહે સુણ બાળી, કેમ રૂવે છે આંસુડાં ઢાળી.
જાગિ સૈયર બે બાફળી, કેમ રૂવે છે કન્યા વ્યાકૂળી;
આવડી ઓખા શાને કાંપી, શકે ઓથારે તુજને ચાંપી.

મારિ મીઠી તું રહે છાની, તને રક્ષા કરે રે ભવાની;
કહે બેનિ તને શું હવું, સ્વપ્નામાં દિઠું કાંઇ નવું.
ઓખા કહે છે કર્મે દેઇ હાથ, થોડા સારૂ દુભ્યો મેં નાથ;
હસતાં રમતાં ચઢી ગયો ક્રોધ, ફોકટ પ્રૌંસ્ થયો વિરોધ.
કર દીવો ને ઘર નિહાળિયે, છે તો આટલામાં પિયુ માળિયે;
ચિત્રલેહા કહે ઘેલી થઇ, દેવે અહિંયાં અવાયે નહીં.
આવિ ન શકે પ્રાણી પંખના, એ તો સ્વપ્નાની ઝંખના;
પિયુ પિયુ કરતાં તું સૂતી, માટે સ્વપ્નામાં દીઠો પતી.
સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન, સ્વપ્ને વંઝા પ્રસવે તન;
જાગે ને ઠાલો ઉછંગ, સ્વપ્ન મૃગજળના તરંગ.
ઇંદ્રજાળની જેવી વસ્ત, ગ્રહિયે ને ઠાલો હસ્ત;
લભ્ય ન થાય દીઠું સ્વપ્ને, દર્પણ રુપ ન આવે કને.
ગાંધર્વ નગર ને ગગન કુસુમ, ભોગ અસ્થિર સ્વપ્નના તેમ;
નિદ્રાવશ મન કયાંહીં ભમે, સ્વપ્ન સુખ નહિ સાચું કયમે.
ચિત્રલેહાયે દીધિ હારણ, સખી ઓખાને આપે ધારણ;
કુંવરીનું મનાવા મન, કીધો દીપક ફેરવ્યો ભવન.
તપાસ્યું માળિયું ચારે પાસ, પડિ ઓખા થઇને નિરાશ;
વાધિ વિરહતણી વેદના, મૂર્છાગત થઈ અચેતના.
ચિત્રલેહાએ બેઠી કરી, હૃદયે ચાંપી બે ભુજ ભરી;
કામવશથકી મન લાજતું, વિરહતપ્ત છે તન દાઝતું.
છાંટિ સખિયે પાયું નીર, વિરહે વ્યાકુળ સ્વેદ શરીર;
ચિત્રલેહા કહે સુણ સતી, સાવધાન થા તું, લાવું પતી.
કેમ વિસર્યું ઉમાનું વચન, સ્વપ્ને વરશો સ્વામીન;
ઓખા કહે મને સ્મરણા થઇ, આણી આપ પ્રભૂને અહી.
વિધાત્રી કહે શું તેનું નામ, સ્વપ્ને સ્વામીનૂં કોણ ગામ;
કોણ જાત પિતા ને માત, લઇ આવું કહે માંડી વાત.
ઓખા કહે કર્મે દઇ ભૂજ, વારે વારે શું પૂછે મુજ;
મન મળવા રહ્યું ટમટમી, તેનું રુપ અંતર રહ્યું રમી.
ઓખા કહે હું તો ઘેલી થઇ, નામ ઠામ પુછાયું નહીં;
નાત જાત ને માત પિતાય, પ્રીછિ નહિ જે પ્રથમ પૂછાય.

રુપ-કળા મને મન ગમી, તે સ્વરુપ રહ્યું ચિત્ત રમી;
બાઇ તે નાથે મિથ્યા મને દમી; સુખ સુરજ ગયો આથમી.
નિશા નહિ જાયે નિર્ગમી, મળવા મનડું રહ્યું ટમટમી;
વિરહ દુઃખ ન રહેવાય ખમી, લાવ નાથને ચરણે નમી.
સખી કહે કર્મે દઇ હાથ, તું માંડી કહે બધી વાત;
મિથ્યા વાત કહે છે મને, નામ ઠામ વિના લાવું કેને.
તું કાંઇએક આશરો વદ્ય, તારા સ્વામીને લાવું સદ્ય;
ઓખા બોલે છે આલપંપાળ, આવે તો ઓળખું તત્કાળ.
ઘણું રુપ સબળ છે સારું, તેણે ચિત્તડું ચોર્યું છે મારું;
લાવ સખિ શીઘ્ર તેહને, નહિ તો પાડું મારા દેહને;
સ્વામી વીના તો જીવવું વૃથા, માટે પિંડ પાડું સર્વથા.

વલણ.

પિંડ હું પાડું સર્વથા, આજ ન આવે સ્વામીરે;
ચિત્રલેહા રુપ ચીતરે, કાગળમાં બહુ કામીરે.

કડવું ૧૯ મું.—રાગ નટની દેશી.

કાગળ રંગ લીધોરે વિધાત્રી, ભાતયભાત્યનાં ચિતરે સ્વરુપ;
સ્વર્ગના સુર પાતાળના પન્નગ, લખીયા તે ભૂમીના ભૂપ. કાગળ.
વાયુ વરુણ ને પાવક લખીયા, જક્ષરાય ને જંમ;
ઓખા કહે તૂં લઘુને મૂકીને, વૃદ્ધને દેખાડે છે ક્યમ. કાગળ.
ગણેશ ઇશ ને અંબુઇશ લખીયા, લખીયા તે સેનાના ધીશ;
જુગ્મ તુરૈયા સઉ જોવડાવ્યા, તોએ ધુણાવે શીશ. કાગળ.
પ્રભાકર સુધાકર લખીયા, ગિરીજાવર ગંભીર;
ઓખા કહે એમાં કોઇ નહીં, મારા સ્વામીજી કેરું શરીર. કાગળ.
અષ્ટ વસુ ગુણ ગાંધર્વ લખીયા, લખીયા તે બારે મેહ;
સપ્ત જળનિધિ અષ્ટ ધાતુકર, લખી તે તેની દેહ. કાગળ.
વેદ મુનિ ને જુગ્મ વિણાધર, લખીયા તે ચિત્રવિચિત્ર;
મારુતગણ ને લખીયા વિદ્યાધર, સપ્ત ઋષિજી પવિત્ર. કાગળ.
શત કૌરવ ને પાંચ પાંડવ, દેશ દેશના રાય;
કન્યાના કોઇ મનમાં ન આવે, આકુળ વ્યાકુળ થાય. કાગળ.
ચિત્રલેહા મનમાંહી વિચારે, મેં લખીયા તે ઠામોઠામ;
વિષયી પુરુષ ભામનીના ભોગી, શ્રીકૃષ્ણતણું એ કામ. કાગળ.

ચતુરભુજ પીતાંબરધારી, લખીયા તે શ્રીમહારાજ;
દીઠા શ્રીકૃષ્ણ ને ઓખા ઉઠી, કીધી વડસસરાની લાજ. કાગળ.
અરે સહિયર એ બિયાનારે કુળમાં, છે મારો ભરથાર;
તવ પ્રદ્યુમ્નને લખી દેખાડ્યો, લાજ કીધી બીજી વાર. કાગળ
કન્યા કહે અવયવ પ્રભુના, આ પુરુષ કોઇ વૃદ્ધ;
ચિત્રલેખાએ લખી દેખાડ્યો, કાગળમાં અનિરુદ્ધ. કાગળ.
મુગટ ભમરપર વદન સુધાકર, નેત્ર બે અબૂજ;
ઘેલી ઓખા ધાઇને ભેટી, કાગળને ભરી ભૂજ. કાગળ.
ધન્ય ધન્ય નાથજી, હાથ ગ્રહીને, ન મૂકીએ તે બીડી સારુ;
હૃદય અબળાનું હોય કાચું, કુણ ગજું છે મારું. કાગળ.
ના ના બોલો મારા સમ છે, લાજો છો શા માટે;
ચિત્રલેહા કહે ન હોય સ્વામી, વળગ્યામાં કાગળ ફાટે. કાગળ.

વલણ.

કાગળ ફાટે કામની, ચિત્રલેહા બોલી વાણીરે;
ઓખા કહે તું દ્વારિકાથી, આપ્ય પ્રભૂને આણીરે.

કડવું ૨૦ મું.—રાગ મારૂ.

ઓખા કહે છે સુણ સાહેલી, લાવ નાથને વ્હેલી વ્હેલી;
બાઇ તું છે સુખની દાતા, લાવ સ્વામીને થાય સુખ શાતા.
ઓખા તને તો પડ્યા એ હેવા, સખી આણ્યાના ઉપાય કેવા;
તને પરણ્યાતણું મન થાય, નથી લાવ્યાનો એક ઉપાય.
દૂર પંથ છે દ્વારામતી, કેમ જવાય મારી વતી;
ત્યાં તો જઈ ન શકે રાય શક્ર, રક્ષા કારણ ફરે છે ચક્ર.
જીવતાં તો ફરી ન અવાય, નિશ્ચે મસ્તક છેદન થાય;
જાવું જોજન સહસ્ર અગિયાર, તારો કેમ આવે ભરતાર.
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કર જોડીને કન્યા કહે છે;
બાઈ,તારી ગતિ છે મોટી, તને તો ન કરે કોઇ ખોટી.
સહિયરને સહિયર હોય વાલી, બાઇ તે મને હાથે ઝાલી;
આપણે બે બાળસંઘાતી, તું તો પ્રાણદાતા છે વિધાત્રી.
માબાપ વેરી થયાં મારાં, મેં તો ચરણ સેવ્યાં છે તારાં;
ચિત્રલેખા તું દીન દયાળ, એમ કહિને પગે લાગી બાળ.

ચિત્રલેહાએ ધારણા દીધી, પછી કાયા પક્ષિણીની કીધી;
બોલિ ચિત્રલેહા સત્ય વાણી, ક્ષણ એકમાં આપું આણી.
તે શું પરણાવું રુડી રીત, તો તું જાણજે મારી પ્રીત;
ઓખા કહે રહેજે રુડે આચરણે, રખે અનિરુદ્ધને તું પરણે.
સખિ સુંદર વરને જાણી, રખે થાતી તું પટરાણી;
એનો અતિશે છે હાથ રુપાળો, રખે મેળવે તું હાથેવાળો.
બાઇ જાદવ વર છે રુડો, રખે પહેરીને બેસતી ચુડો;
બાઇ જઇને આવજે તર્તે, રખે તે સાથે મંગળ વર્તે.
સખિ આવજે વહેલી વહેલી, વહાણું વાતાં પહેલી પહેલી;
બાઇ તારો છે વિશ્વાસ, રખે કરતી મને નીરાશ.
કોઇ ન જાણે એવું કરજે, વેગે સ્વામીને લઇને ફરજે;
જો જાણશે પીતા બાણ, તો તો આપણા લેશે પ્રાણ.
તું તો કરજે સ્વામીનું જતંન, મુજ રંકને હાથ રતંન;
પછે પંથે વળાવિ વિધાત્રી, પક્ષિણી મન. વેગે જાતી.
દ્વારિકા પહોંચી કામિની, છેલ્લી દોઢ પહોર જામીની;
જાવા કીધું નગરમાં મન, એવે આવ્યું સૂદરશન.
જેવું મસ્તક છેદે બળમાં, કન્યા પેઠિ ગોમતિના જળમાં;
એવે નારદ ઋષિ ત્યાં આવી, ચક્રભયથકી કન્યા મૂકાવી.
કહે નારદ સૂદરશન, એને લઇ જવા દેજે તંન;
એ તો કામ છે કૃષ્ણને ગમતું, માટે રખે તું એને દમતું.
પછે ઉદકની અંજલિ લીધી, મંત્રે વિધાત્રી નિર્ભય કીધી;
તામસી વિદ્યા ઋષિએ આપી, પછે પીઠ પ્રેમદાની થાપી.
હવે અલ્પ રહી છે રાત્રી, જા લે અનિરુદ્ધને તું વિધાત્રી;
ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ પાસે, ઋષિ, નારદ વળિયા આકાશે.
ચાલિ ચિત્રલેખા જોતિ ગામ, સામસામાં શોભિતાં છે ધામ;
સપ્ત ભોમિના ભવન તે ભાસે, જોતાં ભૂખ તરસ તે નાસે.
બહુ કળશ ધજા બિરાજે, જોતાં અમરાપુરી તો લાજે;
શોભે છજાં ઝરુખા ને માળ, મણીમય થંભ ઝાકઝમાળ.
બારી બારી ને ગોખે જાળી, લીલા કાચ મૂક્યા છે ઢાળી;
લીંપી ભીતે સોનાની ગાર, ચળકે કામ તે મીનાકાર.

ભલાં ચૌટાં શેરી ને પોળ, સામસામી હાટનિ ઓળ;
ઘેર ઘેર તે વાટિકા કુંજ, કરે ભ્રમર તે ગુંજાગુંજ.
મોટા માતંગ ધૂમે ને ડોલે, ગુણગાન બંદીજન બોલે;
દીસે દ્વારિકા વૈકુંઠ સરખી, ચિત્રલેહાયે નગરી નરખી.
દુર્ગ કોસીસાં રુડાં બિરાજે, ચારે પાસે રત્નાગર ગાજે;
ત્યાં ગોમતિનો સગમ, ઉદ્ધરે સ્થાવર ને જંગમ.
શકે અવાસ અડશે વ્યોમ, જાણે વૈકુંઠ આણ્યું ભોમ;
ઘેર ઘેર હરિગુણ ગાય, ચિત્રલેહા તે જોતી જાય.
વસુદેવનાં ઘર નીહાળી, ગઇ જ્યાં વસે શ્રીવનમાળી;
સોળ સહસ્ર નારી વિહારી, દીઠા ઘેર ઘેર દેવ મુરારી.
હરિના સાઠ લાખ છે તંન, જોયાં તેહતણાં ભવંન;
જોયું કામધામ ઝાતકાર, દીઠો મેડિયે કામકુમાર.
અનિરુદ્ધ સુતો છે હિંડોળે, ત્યાં દાસીઓ વાયૂ ઢોળે;
શોભે દીપક ચારે પાસ, બે ચરણ તળાંસે દાસ.
ત્યાં બાવનાં ચંદન બહેકે, બહુ હિંડોળે ફૂમતાં લેહેકે;
કામકુંવર તે કામ જ જેવો, ચિત્રલેહાને ચોરી લેવો.
લેવા કુંવરનું કારણ, સમર્યું નિદ્રાનું ધારણ;
રાતે જે કોઇ જાગતું હતું, તે તો જે જેમ તે તેમ સૂતું.
ધારણ ભારણ ભારી કાયા, વ્યાપ્તમાન થઈ જોગમાયા;
અનિરુદ્ધતણી કિંકરી, તે તો સૂતી નિદ્રાયે ભરી.
ચિત્રલેહા ઘરમાં ગઈ, પણ કુંવર જાગ્યો નહીં;
ત્યાં વિચાર અંતરમાં કીધો, કડાં કાઢી હિંડોળો લીધો.
બે બે ડાંડી કરમાં ઝાલી, ખેચર રીતે તે ચતુરા ચાલી;
કરે યત્ન અંતરમાં વહાલ, આવિ ઉડિ જે આવે ન આલ.
ગોવિંદે ગોઠવણી કીધી, જાણિ જોઇને જાવા દીધી;
ઘેર ઓખા જુવે છે વાટ, નાવ્યા નાથ ને થાય ઉચાટ.
એવે સાંભળિ પાંખ જ વાગી, ત્યારે ઓખાની આરત ભાંગી;
લાવિ ચિત્રલેહા કહેવા લાગી, આપ વધામણી સુખ માગી.
આ નાથ તારો હિંડોળે, નર નારિ મળો તમે ટોળે.

સાખી.

ટોળે મળો તમે તારુણી, આ તારો ભરથાર;
પછે ઓખાયે ચિત્રલેહાને, દિધા સોળ શણગાર.

કડવું ૨૧ મું.—રાગ મારૂની દેશી.

ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, તેં આપ્યું પ્રાણનું દાન;
સખી કહીને કેમ બોલાવૂં, તૂં છે દેવી સમાન.
દીપક જાગતો કરીને કન્યા, પરણ્યાની પાસે આવી;
શું સુતા નિદ્રાવશ સ્વામી, હિંડોળે સોહાવી.
કામકુંવરને આ શી નિદ્રા, સુવું સારું લાગે;
દૂર પંથથી કંથ પધાર્યા, તોએ સુતા નવ જાગે.
રજની અલ્પ રહી છે રાણા, ઉંઘ તે તમને આ શી;
જોને સખી એ ભીયા દિસે છે, કુંભકરણના ઉપાસી.
ઊંચે સ્વરે જઇને બોલાવે, ચરણ નેપૂર વજાડે;
હસ્યા મિષે હિંડોળો હલાવે, તોએ ન આંખ ઉઘાડે.
વાયૂ ઢોળે ને ચરણ તળાંશે, મુખ કરે સ્તવંન;
એવે સમે અનિરુદ્ધને આવ્યું, નિદ્રાવશમાં સ્વપંન.
કોઇક નારી મુજને લાવી છે, હીંડોળો કરીને હરણ;
એકાંત વાસમાં રાજકન્યાનું, કીધૂં મેં પાણિગ્રહણ.
તેના પિતાએ મુજને બાંધ્યો, હાક તે ચોદશ વાગી;
લાવ્ય ભોગળ મારું સેનાને, સાચે તે ઉઠયો જાગી.
હસી ખસી ઓખા રહી અળગી, હાકી ઉઠયો આ શૂંય;
અનિરુદ્ધ ગાભરો થઇને કહે છે, કયાં આવ્યો છું હૂંય.
હિંડોળો એ નિશ્ચે મારો, નોહે એ મેડી મ્હારી;
દાસી ચાર દિસતી નથી, આ બે કોણ રાજકુમારી.
ઓખાએ ચિત્રલેહાને પ્રેરી, તે બોલી શીર નામી;
હૂં તમને હરી લાવી છું, ક્રોધ ન કરશો સ્વામી.
આ બાલા છે બાણાસુરની, ઓખા છે એનૂં નામ;
સ્વપ્નાંતરમાં વરી ગયાં છો, તમ આવે થયો વિશ્રામ.
આ નારી પ્રભૂજી તમારી, સમાવો તનનો તાપ;
સ્ત્રી ભરથાર બંન્યો રહો છાનાં, ન જાણે એનો બાપ.

વચન સાંભળી વિધાત્રીનાં, ચઢી અનિરુદ્ધને રીશ;
શું કરું જે ખડ્ગ નથી, નહિં તો છેદત બન્નેનાં શીશ.
ગામ મુકાવ્યું ને ધામ મૂકાવ્યું, મુકાવ્યૂંરે કુટુંબ સ્વજંન;
કેમ વરું અસુરની કન્યા, હું જાદવ કુળનો તંન.
પરું જોઇને ઓખા કહે છે, જાદવ કુળ તો પવિત્ર;
વિચારીને બોલો નાથજી, જાણું પિતામહનાં ચરિત્ર.
રીંછસુતા ને કુબ્જા દાસી, તેથી હું નથી નરતી;
તાત તમારો પરણીને લાવ્યા, તે તો પ્રગટ નથી કરતી.
અનિરુદ્ધને તવ હાસ્ય આવ્યું, રીશ ગઇ ઉતરી;
અવળે મુખે શું રે બોલો છો, જુવોને પાછાં ફરી.
એવે સમે ઋષિ નારદ આવ્યા, ઇશ્વરી ઇચ્છાય;
ગાંધર્વવિવાહ તત્ક્ષણ કીધો, પરણાવ્યાં વર કન્યાય.

વલણ.

વરકન્યા પરણાવિયાં, નારદ હવા અંતરધ્યાનરે;
નર નારી સુખ ભોગવે, ઇંદ્ર ઇંદ્રાણી સમાનરે.
નર નારી આનંદ ઘણો, વાધ્યો પ્રેમ અપારરે;
વિધાત્રી તુજને નમૂં, મુને મેળવ્યો ભરથારરે.

કડવું ૨૨ મું.–રાગ ચોપાઇ.

શુકજી બોલ્યા પરમ વચંન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજંન;
મળી બેઠી બેઉ સૈયારી, બોલી વચન કૌભાંડ કુમારી.
સુખ ભોગવે સ્યામા ને સ્વામી, ચિત્રલેહા કહે શિર નામી;
અન્ન બેનું આપે છે રાય, ત્રીજું માણસ કેમ સમાય.
તમે નર નારિ ક્રીડા કીજે, બાઇ મુજને તો જાવા દીજે;
રડતિ ઓખા તે વળતું ભાખે, બાઇ કેમ જવું તુજ પાખે.
તમે તાતને ઘેર ન જવાય, જો જાઓ તો વાત ચરચાય;
રહિ એકઠાં દહાડા નિર્ગમશું, આપણ ત્રણે વેહેંચી અન્ન જમશું.
બાઇ રહિશ કદી હું ભૂખી, નહિ તુજને થાવા દેઊં દુઃખી;
તને આપીશ મારો ભાગ, નથી હમણાં જવાનો લાગ.
દુઃખ થાશે તો દેઇશું થાવા, પણ નહિ દેઉં બેનડી જાવા;
ચિત્રલેહા કહે સુણ શાણી, રખે આંખે તું ભરતી પાણી.

પ્રધાનપુત્રી કહેવાઉં છું માત્ર, હું છું બ્રહ્માણિ માનવ ગાત્ર;
તુજઅર્થે લિધો અવતાર, માટે મેળવ્યાં સ્ત્રીભરતાર.
એમ કહિને થઇ અદર્શન, ચિત્રલેહા ગઇ બ્રહ્મસદન;
ઓખાએ રોઇ આંખો ભરી, કંથે આસના વાસના કરી.
સ્વામીએ સંબોધી નારી, સુખે વિધાત્રી મેલી વિસારી;
બેઉને વિસરિ વિજોગની પીડા, નર નારિ કરે કામક્રીડા.
આસન ભેદે બંનો છે પૂરાં, નર નારી રતિજુદ્ધે શૂરાં;
બેની છે ચડતી જોબન કાયા, પ્રીતિબંધને બાંધી માયા.
સ્નેહઅર્ણવ ઓખા નારી, ઝીલે અનિરુદ્ધ નાથ વિહારી;
જે જે જોઇએ તે ઉપર આવે, ભક્ષ ભોજન કરે મન ભાવે.
પહોંત્યો ઓખાનો અભિલાષ, પછે આવ્યો વૈશાખ માસ;
જાળિયે બારિયે વાયુ વાયે, ત્યમ ત્યમ હર્ષ અધિક તે થાયે.
આવ્યા વર્ષા કાળના દિન, ગાજે વરસે ને થાય પરજન્ય;
થાય આકાશે વિજળી પૂરી, બોલે કોકિલા વાણી મધૂરી.
ત્યાં તો મોર બપૈયા બોલે, મહા તપસીનાં મનડાં ડોલે;
માળિયા તળે સાગર ગાજે, અંગે નવ સપ્ત શણગાર સાજે.
તેલમર્દન મંજન અંગે, ચરચે ચંદન કેસર સંગે;
નેત્રે અંજન આભરણ સાર, મુખે તાંબુલ કેરો આહાર.
તપે નિલવટ ચાંદલો તેવો, ચન્દ્ર શરદ પુનમના જેવો;
શીર રાખડી શોભા ઘણી, ચોટલો જાણે નાગની ફણી.
શીશફૂલ સેંથે સિંદૂર, તેણે મોહ્યો અનિરુદ્ધ શૂર;
કાને ઝાલ અમૂલક જોઈ, કામકુંવર રહ્યો છે મોહી.
નાકે સોહે મોતીની વાળી, તેને અનિરુદ્ધ રહ્યો છે ન્યાળી;
નારિ તારિ નાસિકાનો મોર, નો'ય ભૂષણ ચિત્તનો ચોર.
રક્ત અધર હસે મંદ મંદ, નહિ હાસ્ય એ મોહનો ફંદ;
પંકજમાં મેઘબિંદુ પડતાં, મોતિ મોરનાં અધરે અડતાં.
ચપળ નેત્ર ઝિણું અંજન, જાણે ગાલે પડ્યાં ખંજન;
મોહ્યો મોહ્યો તે મુખને મોડે, મોહ્યો મોહ્યો ભ્રકુટિને જોડે.
મોહ્યો મોહ્યો સ્નેહને સંધે, મોહ્યો મોહ્યો હાર ગળબંધે;
મોહ્યો મોહ્યો તે હસ્તકમળે, મોહ્યો મોહ્યો ઉરગળસ્થળે.

મોહ્યો મોહ્યો અલકા લટે, મોહ્યો મોહ્યો કેસરી કટે;
મોહ્યો મોહ્યો તે પેરણ ફાળી, મોહ્યો મોહ્યો તે ક્ષુદ્રઘંટાળી.
મોહ્યો મોહ્યો અગરજાને બેહેકે, મોહ્યો મોહ્યો ચાલને લેહેકે;
મોહ્યો મોહ્યો ઝાંઝરને ઝમકે, મોહ્યો મોહ્યો ઘુઘરીને ઘમકે.
મોહ્યો મોહ્યો તે પ્રેમને પાશે, મોહ્યો મોહ્યો તે મંદ મંદ હાસે;
દેખિ એક સ્થંભનૂં ધામ, તેથી વિસર્યું દ્વારિકા ગામ.
ઘણું ભક્ષ ભોજન પામ્યો આપ, તેણે વિસરિ ગયાં માબાપ;
પામ્યો અધરામૃતનું પાન, ગયું વિસરી હરિનું ધ્યાન.
નિરંકૂશ વિષયનો સ્વાદ, તેણે વિસરી કુળમરજાદ;
ઓખા સ્નેહતણો સાગર, તેણે વિસર્યો રત્નાગર.
અનિરુદ્ધની ચાલ છે ગમતી, હીંડે નારી નેહથી નમતી;
મહિલા મહિલા એમ આચરતો, હીંડે નારિની પુંઠે ફરતો,
ઘેલો કીધો છે મૃગયાનેણી, નવ જાણે દિવસ કે રેણી;
અંગોઅંગ કામ રહ્યો રમી, ચારે નેત્રે ઝરી રહ્યો અમી.
સ્ત્રીએ મોહની મદિરા પાઇ, આલિંગન દે ધાઇ ધાઇ;
શુદ્ધ બુદ્ધ તો વિસરી ગઇ, એમ ચોમાસૂં ગયું વહી.

વલણ.

ગયું ચોમાસું વિષય રમતાં, આવ્યો આશ્વિન માસરે;
કન્યા ટળી નારી હવી, ઓખા પામી વિલાસરે.

કડવું ૨૩ મું.—રાગ દેશાખ.

વર્ષા ઋતુ વહી ગઇરે, રમતાં રમતાં રંગ વિલાસ;
સુખ પામ્યાં ઘણુંરે, તવ આવ્યો આશ્વિન માસ.
એક સમે સહીરે, શરદ ઋતુ સમે નર ને નાર;
માણકહારી પૂર્ણિમારે, ઉત્તમ દિવસ આવ્યો સાર.
ચંદ્રકિરણ ચાંદણીરે, બેઠાં હિંડોળે નર ને નાર;
હાસ્યવિનોદશુંરે, કરતાં ક્રીડા વિવિધ પ્રકાર.
રક્ષક રાયનારે, તેણે દીઠી રાજકુમાર;
કન્યા રુપ ક્યાં ગયુંરે, ઓખાજી દીસે છે હવે નાર.
ચિત્રલેહા છે નહીંરે, એકલડી દીસે છે એહ;
રાતી રાતી આંખડીરે, પ્રફુલ્લિત દીસે એની દેહ.

હિડે ઊર ઢાંકતીરે, શક થયા છે નખપાત;
અધરપર શામતારે, છે કોઇ પુરુષ દંતના ઘાત.
સેવક સંચર્યોરે, કાંઇએક દેખી મંન વિચાર;
મંત્રી કૌભાંડનેરે, જઇને કહ્યા સમાચાર.
પ્રધાન પરવર્યોરે, જ્યાં છે અસુર કેરો નાથ;
રાયજી સાંભળોરે, મંત્રી કહે છે જોડી હાથ.
લૌકિક વારતારે, કંઇક આપણને લાંછન;
રસના છેદીએરે, હું કેમ કહું કહણ વચંન.
બાળકી તમતણીરે, તે તો થઇ છે નારી રુપ;
વારતા સાંભળીરે, આસનથી ડગીયો છે ભૂપ.
ધજા ભાંગી પડીરે, તે તો આફૂડી અકસ્માત;
બાણ કોપ્યો ઘણુંરે, મંત્રી સાચી કહોને વાત.
શિવે કહ્યું તે થયુંરે, તારી ધજા થાશે પતંન;
ત્યારે તું જાણજેરે, કોઇ શત્રૂ થયો ઉત્પંન.
જાઓ મંત્રી તમેરે, જુવો પુત્રીની શી છે પેર;
કોઇ જાણે નહીંરે, તેમ તેડી લાવોને ઘેર.
પરધાન પરવર્યોરે, સાથે ડાહ્યા ડાહ્યા જંન;
ઓખાજીને માળીએરે, હેઠા રહીને વદેરે વચંન.
કૌભાંડ ઊચર્યોરે, ઓખાજી દ્યોને દર્શન;
ચિત્રલેહા ક્યાં ગઇરે, ચાલો તેડે છે રાજંન.
થરથર ધ્રૂજતીરે, પડી કાંઇ પેટડીયાંમાં ફાળ;
શું થાશે નાથજીરે, આવી લાગી મહા જંજાળ.
તમો રખે બોલતારે, કંથજી દેશો મા દરશંન;
મુખ ઊડી ગયુંરે, થયાં સજળ બન્યો લોચંન.
બાળા બેબાકળીરે, કંપે કદલિ સરખા ચર્ણ;
કસણ કસ્યા વીનારે, કંચુકી અવળાં છે આભ્રણ.
બારીએ બાળકીરે, ઊભી રહી છે ત્યાં આવી;
કૌભાંડે કુંવરીનેરે, અભય વચને બોલાવી.
ચિત્રલેહા ક્યાં ગઇરે, તું એકલી કયમ દેખાય;
કન્યારુપ ક્યાં ગયુંરે, કેમ તું નારીવેશ જણાય.

શરીર સંકોચતીરે, કાં બેબાકળી તું બ્હેની;
ઘરમાં કુણ છેરે, શીઘ્રે સાચે સાચું કેહેની.
ગલસ્થળે કર દીસેરે, કોઇ પુરુષ દંતના ઘાત;
શણગટ તાણતીરે, બોલે આખી ભાગી વાત.
દિલ વારૂ નથીરે, કીધું ચિત્રલેહાએ શયંન;
તેણે હું વ્યાકુળીરે, દુઃખણી ભરુ છઉ લોચંન.
મંત્રી ઓચરેરે, બાઇ કાં બોલો આળપંપાળ;
હેઠાં ઉતરોરે, નહીં તો ચઢીને જોશું માળ.

વલણ.

માળ જોઇશું તમતણો; ભાંગશે તમારો ભારરે;
એવું જાણી હેઠાં ઉતરો, રાય કોપ્યો છે અપારરે.

કડવું ૨૪ મું.—રાગ રામકલી.

કન્યાએ ક્રોધ જણાવિયો, હાટક્યો પરધાન;
લંપટ બોલતો લાજે નહીં, ઘડપણે ગઇ સાન. કન્યાએ
પાપી પ્રાણ લેવા કયાંથી આવિયો, બોલતો ક્ષુદ્ર વચંન;
એવા સારુ કીધી જોઇશે, જીભલડી છેદંન. કન્યાએ.
હું તો ડાહ્યો દાનવ તુંને જાણતી, ભારેખમ કૌભાંડ;
એવું આળ કોને ન ચઢાવીએ, ભાંગી પડેરે બ્રહ્માંડ. કન્યાએ,
કેહેવા દેની તું મારી માતને, પછે તારીરે વાત;
હત્યા આપું હું તુજને, કરું ઝંપાપાત. કન્યાએ.
કૌભાંડ લાગ્યો કંપવા, પુત્રી પરમ પવિત્ર;
પછે કાલાવાલા માંડીયા. ન જાણ્યું સ્ત્રીનું ચરીત્ર. કન્યાએ.
બાઇ રાજાએ મુજને મોકલ્યો, લોકે પાડયો વિરોધ;
પૂછયા માટે શું આવડો, રંક ઉપર ક્રોધ. કન્યાએ.
એવું કહેતાં સેવક મોકલ્યો, બાણાસુરનીરે પાસ;
રાજાએ મંત્રીને કહાવિયું, ચઢી જુવોને અવાસ. કન્યાએ.
કૌભાંડ ક્રોધ કરી ગાજીઓ, વજડાવ્યાં નિશાન;
માળિએથી બંન્ને ઉતરો, બાણાસુરની આણ. કન્યાએ.
દાસને આપી આજ્ઞા, સ્થંભ કરોને છેદંન;
ઓખાએ આંસુડાં ઢાળિયાં, ચંપાશે સ્વામીન. કન્યાએ.

હોંકારો અસુરનો સાંભળી, ઉભો થયો અનિરુદ્ધ;
મેઘની પેરે ગાજીઓ, કાંપી નગરીરે બદ્ધ. કન્યાએ.
મંત્રી કહે સુભટ સાંભળો, કો બોલ્યો જોદ્ધો અહીં;
આપણે નાદે હાંકી ઉઠીયો, મેઘ શબ્દથી સહી. કન્યાએ.
ઓખાએ નાથ બાથ ઘાલીઓ, શું જાઓ છો વહી;
મરડી મરડી જાઓ જુદ્ધને, દૈવડા જાઉં કહીં. કન્યાએ.
આશો ઉજમ વડવાતણો, સામું નથી કામધામ;
દાનવને માનવ જિતે નહીં, ન હોય ઋતુસંગ્રામ. કન્યાએ.
નાથ કહે સુણો સુંદરી, વાત સઘળેરે થઈ;
હવે ચોરી શાની આપણે, બેશીએ બારીએ જઈ. કન્યાએ.

વલણ.

જઈ બેઠાં નર નારી બંન્યો, વાત વિપરીત કીધીરે;
છજે ભજે કામકુંવર, ઓખા ઊછંગે લીધીરે.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ રામગ્રી.

જોડી જોવા મળ્યા જોદ્ધ ટોળેજી, ઓખા લીધી અનિરુદ્ધે ખોળેજી;
કેડ બાંહેડી ગ્રહી છે બાળાજી, દેખી કૌભાંડને પ્રગટી જ્વાળાજી.

ઢાળ.

જ્વાળા પ્રગટી ને ભાલ ભ્રુકુટી, સુભટ તેઆ જમલા;
મંત્રી કહે ભાઈ સબળ શોભે, જેમ હરિઓછંગે કમળા.
લઘુરુપ કોઈ લક્ષણવંતો, સુતાની સંગે બેઠો;
પ્રવેશ નહીં જ્યાં પવનકેરો, તો માળિયામાં કેમ પેઠો.
નિસ્શંક નિર્ભય થઈને બેઠાં નિર્લજ્જ નર ને નારી;
કુચગ્રહણ ચુંબન કરે, કાંઈ લજ્જા ન આણે હમારી.
ઓખાએ ઉત્પાત માંડિયો, ધાઈ ધાઈને દે સાંઈ;
પ્રધાન કહે કોઈ પુરુષ મોટો, કારણ દીસે છે કાંઈ.
અંબુજવરણી આંખડી, એ ભ્રુકુટી મુગટે ચાંપી;
રોમાવળી વાંકી વળી, વડવાને રહ્યો છે ટાંપી.
માળ ઘેર્યો સુભટ સર્વે, બોલતા અતાડ;
અહો વ્યભિચારી જન ઉતર હેઠો, એમ કહે કૌભાંડ.

અરે અલ્પ આયુષ્યના ધણી, યમપુરીના માર્ગસ્થ:
અસુરેશ સરખો રીપૂ મસ્તક, કેમ બેઠો થઇ સ્વસ્થ.
બાણરાયની કિંકરી, તેની અમરે ન થાયે આળ;
તે તૂં રાજકન્યાની સંગે, ચઢી બેઠો કેમ માળ.
સાચું કહે જેમ શીશ રહે, કુણ ન્યાત કુળ ને નામ:
જથારથ હોય તે બોલજે, કેમ સેવ્યું ઓખાનું ધામ.
અનિરુદ્ધ વળતૂં બોલિયો, તમે સાંભળો સુભટ માત્ર;
હું ક્ષત્રીનંદન ઇચ્છાથી આવ્યો, બાણાસુરનો જમાત્ર.
મંત્રી કહે અલ્યા બોલ્ય વિચારી, ઉતરશે અભિમાન;
જમાત્ર શાને બાળકા, કોણે આપ્યું કન્યાદાન.
અપરાધી પ્રાણી ઉતર હેઠો, છે બાણાસુરની આણ:
આ દૈત્ય તારા પ્રાણ લેશે, મરણ આવ્યું તુજ જાણ.
જીવવાનો ઉપાય નહીં, પડી જેવારે ચૂક;
હોય કેસરી તો હાંકી ઉઠે, પણ દીસે છે જંબૂક.
બોલ બળના સાંભળી, બળે બોલ્યો કામબાળ:
બારીની ભોગળ કરમાં લીધી. ઇચ્છા કીધી દેવા ફાળ.

વલણ.

ફાળ દેઉં ને અંત લેઉં, હોકારો જવ કીધોરે:
ઓખાએ અનિરુદ્ધને, ઊંચકી ઘરમાં લીધોરે.

કડવું ૨૬ મું.—રાગ સોરઠી.

કામનીએ જ્યારે કટક જ દીઠું, અને થઇ નીરાશ;
અરે દૈવ તેં એ શું કીધું, મને હુતી મોટી આશ.
વાલા કેમ વઢશોરે, મારા નાંધડીઆ ભરથાર. વાલા. ટે
બોલાવી બોલે નહીં, પડી થઇ આશા ભંગ;
ઉઠાડી બેઠી કરી, તેનું વદન નિહાળે કંથ. વાલા.
સ્વામી તું કેમ સાંખીઓરે, રાંકને ઘેર રતંન;
ઘાડે કષ્ટે હું પામી, મારો મદન મનોહર કંથ. વાલા.
તીવ્ર બાણ જ્યારે છુટશેરે, કેમ સહેશો કોમળ શરીર;
એવું શ્રવણે સાંભળીને, હાંકી ઉઠયો વીર. વાલા.
મારા પીતાનેરે જાણ થયું છે, કટક મોકલ્યું પ્રૌઢ;
બાણાસુર નથી જાણતો, એવો કેમ થયો છે તે મૂઢ. વાલા.

અરે સ્વામી તમે હાલે હાથે, આયુધ નથીરે એક;
ચાર લાખ વીર પાઠવ્યા, સામા થતાં થશે વિવેક. વાલા.
અબળા તુંને શું કહું રે, તું તો થઇ રે અજાણ;
બારતાણી ભોગળ કહાડીને, લેશે સર્વના પ્રાણ. વાલા.
ઓખા તુંને શું કહુંરે; તું તો ઘેલી નાર;
તારા બાપે વીર મોકલ્યા, તે તો મારે લેખે ચાર. વાલા.
અજતણાં તાંડાં જુથ મળીઆં, પંચાએનન મળીઓ એક;
તેનું પ્રાક્રમ કેટલું, તમે કહોની વિનતા વિશેક. વાલા.
એમ કરતાં નહીં છુટીએરે, કાલાવાલા તે ફોક;
જુઓની વહાલી હું જુદ્ધ કરૂં, જેમ જુએ ગામનાં લોક. વાલા.
અનિરુદ્ધ મરડીને નીસર્યોરે, ઓખાએ સહાયો હાથ;
પ્રીતમ વઢવા નહીં દઉં, મારા મદન મનોહર નાથ. વાલા.

કડવું ૨૭ મું.—રાગ મારૂની દેશી.

ઓખા કહે કંથ એમ ન કીજે, બળીયાશું વઢતાં બીહીજે;
એ ઘણા તમો એક જાતે, સેના મોકલી મારે તાતે.
દૈત્યને વાહન ને તમે પાળા, નાથજી તમે ઠાલામાલા;
એને ટોપ કવચ ને બખ્તર, તમારે અંગે સોહે પીતાંબર.
દૈત્યને સાંગ બાણ બહુ ભાલા, એ કઠણ તમે સુંવાળા;
એ તો મદોન્મત્ત બહુ બળિયા, તમે સુકોમળ પાતળિયા.
સ્વામી પછે અસુરને ભેદો, પહેલાં મસ્તક મારૂં છેદો;
તમને દેખી દેખીનેરે મોહું, તમે જુદ્ધ કરો તે કેમ જોઉં?
ઇચ્છા અંતરની ગઇ બીટી, દૈત્યે માળીયું લીધુંરે વીંટી;
પ્રભુ પ્રાણ કંપે છે મારા, સુવા દૈત્ય કરે છે હોંકારા.
ઘણું ક્રોધી વરિયો છે બાણ, હરિ ઇંદ્રનું જાએ ઓસાન;
જક્ત ભય પામે બાણની હાકે, બાણે પૃથ્વી ચઢાવી ચાકે.
જેને નાદે મેરુ હાલે, ચક્રવર્તી સાથે નહીં ચાલે;
ક્ષત્રી સાથ રહે સર્વ બીહીતો, નાથજી તમે કહાંએરે છતો?
મંત્રી કાંત રહ્યો છે કરડી, શું જાણો છો મુંછરે મરડી;
માટે પહેલાં તે મુજને મારો, પછે નાથજી રણમાં પધારો.
શશી સૂર્યવંશી નૃપ જેહ, તેની થરથર ધ્રુજે દેહ;
પ્રધાન ક્રોધી પાવકની જ્વાળ, તેથી વિશેષ બાણ ભૂપાળ.

એમ કહિ ભરતી લોચંન, દેખી વારે છે સ્વામીન;
કંથ કહે ન કરૂં સંગ્રામ, તો નાસી જવાનો કુણ ઠામ.
અંત્યે છુટતાં છૂટશું નહીં, કાં ન મરીએ સામા થઈ;
નથી ઉગરવાનો ઉપાય, માટે ભય પામે શું થાય?
નાઠે લાંછન લાગે કુળમાં, પ્રતિષ્ઠા જાએ એક પળમાં;
મોચર બોલે ને મણિધર ડોલે, ન ડોલે તો સર્પને તોલે.
ઘન ગાજે કેસરિ દે ફાળ, ન ઉછળે તો જાણવો શિયાળ;
ક્ષત્રી નાસે દેખીને દળ, ન હોય પુરૂષ જાણવો વ્યંડળ.
હાંક્યો વાઘ ન માંડે કાન, શાર્દૂલ નહીં જાણવો શ્વાન;
ઘરમાં ઘોઘરો રહે પેશી, યુદ્ધો ચરણ વહોણો રહે બેશી.
એમ કહીને ઓખા અળગી કીધી, ભડ ગાજ્યો ને ભોગળ લીધી;
અસુર સેનાપર કોપિયો, છજેથકી ઠેકીને પડિયો.
જેમ ગ્રાહ પેસે બહુ જળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ પેઠો દળમાં;
જેમ ઇન્દુ પેસે વાદળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ ધાયો બળમાં.
દૈત્યને આવ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાજ્યો અનિરુદ્ધ ઘન અખાડો;
પડતામાં બહુ પડતાળ્યા, ભોગળ પ્રહારે ધરણીએ ઢાળ્યા.
કોભાંડે સેનાને પ્રેરી, જાદવ જોદ્ધો લીધો ઘેરી;
ગજજુથમાં લઘુ કેસરી, બહુ વીંટી વળ્યા છે વેરી.
ચંદનને બાવળિએ ઝીટી, અસુરે અનિરુદ્ધ લીધો વીંટી
દાનવ કહે માનવ શુંય, અમે સિંહમાં મૃગબાળ તુંય.
મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરો, તો તો મૃત્યુથકી ઉગરો;
મંત્રીવાયક એવાં સાંભળી, ધાયો અનિરુદ્ધ બહુ ઉકળી.
નાંખે દૈત્ય ભારી મુદ્ગલ, તેમ અનિરુદ્ધ ભુજભોગળ;
વીશ સહસ્ર અસુર ત્રુટયા, એકીવારે શર બહુ છૂટયાં.
આયુધધારા રહી છે વરસી, પડે પરીઘ પટ્ટી ને ફરસી;
દાનવ ધાયા છે ટોળે ટોળાં, વરસે ભિંડીપાલ ને ગોળા.
થાય દુંદુભીનાં ગડગડાટ, થાય ખાંડાતણા ખડખડાટ;
હાટયા હસ્તી દે હલકાર, થાય ખડ્ગતણા ચળકાર.
મંત્ર અગ્નીના ધુધવાટ, બોલે બાણતણા સુસવાટ;
રથ ચક્ર ગાજે ગડગડાટ, હોય હયતણા હણહણાટ.

છૂટે બાણો સણસણાટ, થાય ગગને ધ્વજ ફડફડાટ;
દેખિ દોહલો નાથનો ઘાટ, થાય ઓખાને ઉચાટ.
દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મુકાવે વાટ;
કોઇને ઝીકયા ઝાલીને કેશે, કોઇને ઉડાડયા પગની ઠેશે.
કોઇને હણ્યા ભોગળને ભડાકે, કોનાં મુખ ભાગ્યાં લપડાકે;
કોઈ અધસરતા કોઇ પૂરા, એમ સેના કરી ચકચૂરા.
તે રણ ભયાનક ભાસે, બળ દેખીને ઓખા ઉલ્લાસે:
મેં તો આવડું નહોતું જાણ્યું, ચિત્રલેહાએ રત્ન જ આણ્યું.
શોણિતસ્પર્શ થયો છે દીલે, નાથજી રણ રૂધીર ઝીલે;
ભડ ગાજ્યો ને પડયું ભંગાણ, નાઠો કૌભાંડ લઇને પ્રાણ.
હવું બાણાસુરને જાણ, એક પુરુષે વાળ્યો ઘાણ;
અસુરેશને ચઢિયો કોપ, સજ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ.
સર્વ સૈન્ય તે તત્પર કીધું, ચઢયો રાય દદામું દીધું;
પ્રલય અગ્ની જેવો જાજ્વલ્ય, બાણરૂપ થયું મદતુલ્ય.
ચઢયો રાય ક્રોધે ગડગડીયો, જાણ્યું ઓખાએ રણ તાત ચઢિયો;
સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ ભાલા ઝાલ્યા.
વાગી હાક ને ચઢિયો બાણ, તે તો થયું ઓખાને જાણ.

વલણ.

જાણ થયું જે તાત ચઢિયો, કુણ જીતશે સહસ્ર હાથરે;
આંસુડાં ભરતી ને શોક ધરતી, ઓખા સાદ કરતી નાથરે.

કડવું ૨૮ મું.—રાગ મારૂ.

મારા સ્વામીજી ચતુરસુજાણ, બાણદળ આવ્યુંરે જાદવજી;
દીસે સૈન્ય તે ચારેરે પાસે, હવે શું થાશેરે જાદવજી.
એ બળિયા સાથે બાથ, નાથ કેમ બીડોરે જાદવજી;
હું કહું છું તમારી દાસી, નાસીને હીંડોરે જાદવજી.
આ દળ આવ્યું બળવંત દિસે, રીશે રાતારે જાદવજી;
એકલડા અસુરને મુખે, રખે તમે જાતારે જાદવજી.
આ ગજ આવે બળવંત, દંત કેમ સહેશોરે જાદવજી;
અસૂર અર્ણવ ધાયા, તણાયા જાશોરે જાદવજી.
એવું જાણીને ઓસરિએ, ન કરિયે ક્રોધરે જાદવજી;
એકલડાંને આશરો શાનો, માનો પ્રતિબોધરે જાદવજી.

ધીરા થાઓ ને ધાઓ, વઢો તો ફાંસૂરે જાદવજી;
મારી જમણી ફરકે છે આંખ્યરે, વરસે આંસુરે જાદવજી.
મને દિવસ લાગે છે ઝાંખો, નાખોને ભોગળરે જાદવજી;
તે તો ન સમજે સમજાવ્યું, આવ્યું દળરે જાદવજી.
તમે મુજ દેહડીના હંસ, મૂકોને જુદ્ધરે જાદવજી;
પાછા વળોજી લાગું પાય, માનો મારી બુદ્ધરે જાદવજી.
ઘેલી દીસે છે ઘરણી, તરુણી તારી ટેવરે રાણીજી;
અમો બાણથકી નહિ ઓસરશું, કરશું સેવરે રાણીજી.
અનિરુદ્ધ જો રણથી ભાજે, લાજે શ્રી ગોપાળરે રાણીજી;
નાઠે અર્થ ન એકે સીઝે, શી કીજે ચાલરે રાણીજી.

વલણ.

ચાલ શી કીજે અંત આવ્યો, ઉગારશે મોરારરે:
ધસ્યો નાથ ને હાથ ધસિયા, રોવા લાગી નારરે.

કડવું ૨૯ મું.—રાગ મેવાડો.

ઓખા કરતી તે કંથને સાદ, હોરે હઠીલા રાણા:
એ શા સારુ ઉન્માદ, હોરે. હઠીલા રાણા.
હું તો લાગું તમારે પાય, હોરે હઠીલા રાણા;
આવી બેશો તે માળિયામાંહ્ય, હોરે હઠીલા રાણા.
હું તો બાણુને કરું પ્રણામ. હોરે હઠીલા રાણા;
છે કાલાવાલાનું કામ, હોરે હઠીલા રાણા.
એ તો બળિયા સાથે બાથ, હોરે હઠીલા રાણા;
તે તો જોઈને ભરિયે નાથ, હોરે હઠીલા રાણા.
એ તો તરવું છે સાગર નીર, હોરે હઠીલા રાણા;
બળે ન પામીએ પેલું તીર, હોરે હઠીલા રાણા.
અનેકમાં એક કોણ માત્ર, હોરે હઠીલા રાણા;
સામા મળ્યા છે કુપાત્ર, હોરે હઠીલા રાણા.
મને થાય છે માનશુકંન, હોરે હઠીલા રાણા;
મારું જમણું ફરકે લોચંન, હોરે હઠીલા રાણા.
મારો ત્રૂટ્યો મોતીનો હાર, હોરે હઠીલા રાણા;
હાળે નેત્રે વહે જળધાર, હોરે હઠીલા રાણા.

દીસે નગરી તે ઉજ્જડ રાન, હોરે હઠીલા રાણા;
દીસે ગગને ઝાંખો ભાણ, હોરે હઠીલા રાણા.
રૂવે શ્વાન વાયસ ને ગાય, હોરે હઠીલા રાણા;
એવાં માઠાં શુકન થાય, હોરે હઠીલા રાણા.
હું તો ધ્રુજતી દેખું ધરણ, હોરે હઠીલા રાણા;
એ તો સાગર શોણિત વર્ણ, હોરે હઠીલા રાણા.
આવ્યા અગણિત અસ્વાર, હોરે હઠીલા રાણા;
અહીં થાય છે હોહોકાર, હોરે હઠીલા રાણા.
ઓ દુંદુભીએ વાળિયો થાય, હોરે હઠીલા રાણા;
એ તો સૈન્ય તમપર ધાય, હોરે હઠીલા રાણા.
ઓ આવ્યું દળવાદળ, હોરે હઠીલા રાણા;
ઓ ઝળકે ભાલાનાં ફળ, હોરે હઠીલા રાણા.
પાખર અન્તર પહેર્યા ટોપ, હોરે હઠીલા રાણા;
દૈત્ય ભરાયા આવે કોપ, હોરે હઠીલા રાણા.
ઓ વાજે ઘુઘરમાળ, હોરે હઠીલા રાણા;
અશ્વ દેતા આવે ફાળ, હોરે હઠીલા રાણા.
એ તો શૂરવીર મહા કાળ, હોરે હઠીલા રાણા;
પડે પેટડિયામાં ફાળ, હોરે હઠીલા રાણા.
નાથ જુવો વિચારી મન, હોરે હઠીલા રાણા;
જુદ્ધ રહેવા દ્યો રાજન, હોરે હઠીલા રાણા.
જો લોપો મારી વાણ, હોરે હઠીલા રાણા;
તમને પિતામહની આણ, હોરે હઠીલા રાણા.
આવ્યો બાણ તે પ્રલય કાળ, હોરે હઠીલા રાણા;
મેઘાડંબર છત્ર વિશાલ, હોરે હઠીલા રાણા.

વલણ.

મેઘાડંબર છત્ર બિરાજે, ઉલટી નગરી અંદરે;
અગણિત અસ્વાર આવિયા, તેણે વિંટી લીધો અનિરુદ્ધરે.

કડવું ૩૦ મું.—રાગ સામેરી.

આવી સેના અસુરની, અનિરુદ્ધ લીધો ઘેરી;
કામકુંવરને મધ્યે આણી, વીંટી લીધો ચોફેરી.

અમર કહે શું નીપજશે, ઇચ્છા તે પરમેશ્વરી;
રીપૂ ગજના યૂથમાં, અનિરુદ્ધ લઘુ કેસરી.
બાણરાયને શું કરે, ભોગળ લીધી ફ્રોટ;
વેરી વાયસ કોટી મળ્યા, ત્યાં કેમ જીવે પોપટ.
બાણાસુરે સુભટ વાર્યા, કોઈ ન કરશો ઘાત;
છે વીર થોડી વયતણો, હું પૂછું એને વાત.
માળીએથી ઓખા નિરખે, રુદન મૂક્યું છોડી;
આ જીવન પુઠે યોદ્ધા ઉભા, રહ્યા બેહૂ કર જોડી.
બળવંત બહેકે અતિ ઘણું, સેના છે બીહામણી;
આ પવનવેગી પાખરા, હય આવ્યા તે હણહણી.
આ સુભટે ભાથા ભીડીયા, હીંડીયા સ્વામી ભણી;
આ ખડ્ગ ખેડાં ઝળકતાં,ચળકતાં ભાલાનાં અણી.
આ ગજ આવ્યા સામટા, હય હીસંતા હણહણી;
ટોપટોકર પહેર્યાં બખ્તર, છે સેના બીહામણી.
આ દળ બળનું કેમ સહેશો, સ્વામી સકોમળ;
પ્રાણનાથને પીડશે, પ્રગટયાં તે કર્મનાં ફળ.
દૈવના દીધા દૈત્યને, દયા નહીં લવલેશ;
લઘુ વયમાં છો કંથજી, નથી આવ્યા મૂછે કેશ.
ચાર દિવસનું ચાંદરણું, સુખડું ગયું તે વહી;
પાપી પીડે છે પ્રભૂને, કરમડાં જાઉં કયહીં.
કંથજી મ્હારો એકલો, વીંટી વળ્યા અસૂર;
એવું જાણીને સહાય કરજો, શામળિયા સ્વસૂર.
કષ્ટ નિવારણ કૃષ્ણજી, હું થઇ તમારી વધૂ;
જો આશા અમારી ભાંગશો, લાજશે જદુકુળ બધું.
પ્રજા પ્રતિપાલન કરો છો, પનોતા શ્રી મોરારી.
સંભાળ સર્વની કીજીએ, ન મૂકીએ વીસારી.
અમને આશા તમતણી છે, અમો તમારાં છોરું;
લાજ લાગે વૃદ્ધને, કોઇ કહેશે કાળું ગોરું.
એવું જાણી આવજો, છો દામોદરજી દક્ષ;
પક્ષી પલાણો પ્રભૂજી, પુત્રની કરવા પક્ષ.

ભગવંત ભજતી ભામની, ભરતાર રિપુદલ મધ્ય:
કોઇ કહે પિતા બાણને, એ બાળક ને તું વૃદ્ધ.
ગદગદ કંઠે ગોરડી, ગતિ ભંગ જાણે ઘેલી:
એવું ઇચ્છું છું જે પ્રાણ જ કાઢું, મરું તે સંગ્રામ પહેલી
મુખ વક્ર બિહામણાં છે, મૂછ મ્હોટી મ્હોટી:
એવા અસુર આવી મળ્યા, સંખ્યા થઇ સતે કોટી.
દળ વાદળસૈન્ય ઉલટ્યું, મધ્ય આવ્યો અનિરુદ્ધ:
વીર વીંટ્યો વેરીએ, જેમ મક્ષિકાએ મધ.
ધનુષ ધરિયાં પાંચશે; બાણે ચઢાવ્યાં બાણ:
રાગ મારુ ગાય ગુણીજન, ગડગડિયાં નીશાન.
ગગને આભજ ઢાંકીયો, શોભિયો જેમ ઇંદુ:
ઉપમા તે ઉડુગણતણી, લલાટે સ્વેદનાં બિંદુ.
લઘુ કુંજરની સૂંઢ સરખા, શોભિતા બે ભૂજ:
શરાસન સરીખી ભ્રુકુટી ને, નેત્ર બે અંબુજ.
તૃણ માત્ર ત્રેવડતો નથી, બાણને તે મહાબાહુ;
અસુર સાથે શોભિયો, જેમ ચંદ્રમા ને રાહુ.
જાદવે જોયું વક્ર દષ્ટે, રાતાં કીધાં ચક્ષ:
વપુ શોભે ભુજ ફૂલ્યું, જેમ અરણ્યનૂં વૃક્ષ.
આ સમે જો હોત કુહાડો, અથવા ભોગળે ધાર;
અસુરને હળવો કરત, ઉતારત ભૂજનો ભાર.
શું વસ્યું બાણનું દિલ છે, તેમાં વસે સર્પનો સાથ;
પંડમાં પૂર્વજ રહ્યા, પિંડ લેવા કાઢે હાથ.
કાષ્ટના કે લાખના, શૂં મીંણના ચોહોત્રા કર:
અથવા કોઇ પક્ષી દીસે છે, વિકરાવ્યા છે પર ?
તવ હાસ્ય આવ્યું બાણને, બાળક કેવળ બાળ;
કૌભાંડ કહે અજ્ઞાન નથી, રાય તમને દે છે ગાળ.
બળીસુત અંતર બળ્યો, બોલ્યો બાળક બળવાન:
શૂં કરું જે લાંછન લાગે, નહિ તો દેત કન્યાદાન.
સુભટ નિકટ રાય સર્વે, બોલિયા બહુ ગર્વ:
નિપટ લંપટ નથી બ્હીતો, ધાયા હણવા સર્વ

કુળ લજામણો કુણ છે, તસ્કર નર નિર્લજ્જ;
અપરાધ કરી કેમ ઉગરશે, સિંહના મુખથી અજ.
ગમ નહીં અમરને, તો કેમ આવતાં ફાવ્યું;
અજ્ઞાને આવી ચડ્યો, કે ભૂતે મનડું ભમાવ્યું ?
શક્રે સ્વર્ગથી નાંખીયો, કાંઇ કારણ સરખું ભાસે;
સાચું કહીશ તો નહીં હણું; બાળ રહેજે વિશ્વાસે.
કોણ કુળમાં અવતર્યો, કોણ માત તાત ને ગામ;
અનિરુદ્ધ કહે વિહીવા મળ્યો,હવે ન્યાત કુળનું શું કામ?
પિતૃ પિતામહ માહરા, તે પ્રસિદ્ધ છે સંસાર;
ચોરી છત્રપતીની કરી, તું ચતુર હોય તો વિચાર.
જાદવ કુળ છે મુજતણું, મુજ નામ છે અનિરુદ્ધ;
જેન છેડશો તો સમુદ્રમાંહી, નાખીશ નગરી બદ્ધ.
બાણ સામું જોઇને, કૌભાંડ વળતું ભાખે;
ચોરી કરી કન્યા વરે, કુણ વિના જાદવ પાખે.
પૌત્ર જાણી કૃષ્ણનો, બાણે તે ધસિયા કર;
નીચ વરે કન્યા વરી, કરમડા બેઠું ઘર.
રીશે તે અંતર પરજળ્યો, ધનુષ ધરિયાં બાણ;
મંત્રીને મહારાજ કહે છે, જોદ્ધો મોટો જાણ.
હાકાને અનિરુદ્ધ વટાર્યો, થયો તે દારુણ શોર;
ઓખા નેત્રે નીર ભરે જે, કંથને પહોંચે જોર.
અસુર બળિયા પ્રાક્રમી, ઉછળતા દે ફાળ;
દશો દિશાથી વછૂટયા, કહે ન જાય જીવતો બાળ.
પરીઘ પટ્ટી ગુરજ ગદા, ત્રિશુલ ને તોમર;
મોઘરી મૂસળ સરસ કાંતી, ઢાંકી લીધો કુંવર.
અંધકાર માયા આસુરી, વરસે શલ્યાશિખર;
પડે હય હસ્તી ને ચેમર, વહે માંસ ને રુધીર.
હય ગજ રથ લથબથ અટકે, લટકે છે વાહન;
દુંદુભી ગડગડે ખેડાં ખડખડે, રણમાં પડ્યા બહુજન.
સાંગ સળકે ખડ્ગ ચળકે, ઝળકે ભાલાની અણી;
રીપુલાખની લાખમાં, અનિરુદ્ધ જડીયો છે મણી.

ફેરવી ભોગળ બળ કરી, રિપુદલ દળ્યું જદુજોદ્ધ;
તાળા પછાડ્યા આડાં પાડ્યા, કરી કામકુંવરે ક્રોધ.
અંગ રાતાં શીશ કાટ્યાં, શુરા ધરણીએ પાડ્યા;
પલવટ વાળી પ્રાક્રમી, બહુ જોદ્ધાને નસાડ્યા.
ભુજ વિષે ભોગળ ધરી, દે તો અનિરુદ્ધ માર;
હય ગજ રથ પાળા સર્વ નાઠા, હવો તે હાહાકાર.
પ્રહાર પૂરણ રથ ચૂરણ, ગજ અશ્વ પાછા વળ્યા;
શોણિતપુરભણી ચાલિયા, વીર ધરણી ઉપર ઢળ્યા.
રણમાં તે રોળી મૂકતો, અનિરુદ્ધ ઇંદ્ર સમાન;
અસુર સુરથી નાસતા, શાર્દુલથી જેમ શ્વાન.
હૈડું તે હરખ્યું નારનું, સુણી નાથનો હોકાર;
અનિરુદ્ધ તારુણી દેખતાં, કીધું સૈન્ય તારેતાર.
દશ સહસ્ર જોદ્ધા બાણના, મારી કીધા ચકચૂર;
સમુદ્રમાં સંગમ હવો, વહ્યું તે શોણીતપુર.
ઘુંઘાણ પડીયું રણવિષે, કરે અસુર નાસાનાસ;
ભંગાણ દેખી બાણ ધસિયો, સજ્યો તે નાગપાશ.
ભોગળ છેદી ભુજતણી, મૂક્યા તે સહસ્રજ સર્પ;
કામકુંવરને બાંધીયો, પછે ગાજ્યો છે નૃપ.

વલણ.

નરપત ગાજ્યો મેઘનીપેરે, ઉતરાવી ઓખાયરે;
વરકન્યા બંધન કરી, પછે બાણ મંદિર જાયરે.

કડવું ૩૧ મું.—રાગ રામગ્રી.

બંન્યોને બાણે બાંધીયાં, નૌતમ નર ને નાર;
અનિરુદ્ધ રાખ્યો મુખ આગળે, ગુપ્ત રાખી કુમાર. બંન્યોને.
ચૌટામાં ચોર જણાવિયો, ઢાંક્યો વ્યભિચાર;
છાની ઓખા મંદિર મોકલી, રાખ્યો કુળનોરે ભાર. બંન્યોને.
છે શરદ ઋતુ તડકો ઘણો, તપે તાવડ શીર;
કેસર રંગની અર્ચના, ભીંજ્યું સઘળું શરીર. બંન્યોને.
લક્ષણવંતો હીંડે લ્હેકતો, મ્હેકતો બહુ વાસ;
દૈત્યનું દળ પુંઠે પળે; દોરી હીંડે છે દાસ. બંન્યોને.

પેચ છુટયો પાઘડીતણો, આવ્યો પાગ પ્રમાણ:
ચોરે મોરજ મારીઓ, કરે લોક વખાણ. બંન્યોને.
ઓખા જો પુનરપિ પરણશે, હશે ભવ્ય ભરથાર:
તે સ્વામી શું સુખ પામશે, લીધો એણે સાર. બંન્યોને.
કો કહે દૈવત એહમાં, દીસે રૂપ રસાળ:
કટાક્ષમાં કામની પડે, જોવામાં મોહજાળ. બંન્યોને.
ભુલવણી ભ્રકુટી વિષે, ભલી ભૂલેરે નાર:
કુંવારી કન્યાને કામણ કરે, એવો કામકુમાર. બંન્યોને.
ચિહ્ન કંઠે કાંકણતણાં, પડયાં ભામનીભૂજદંડ:
ઓખાએ અમૃત ચાખીયું, કીધો અધરને ખંડ. બંન્યોને.
સખી પ્રત્યે સખી કહે, દેખી અંગઅવેવ:
બાંધ્યો એ જુવે આપણ ભણી, એની એવી શી ટેવ. બંન્યોને.
આશા પહોંતી માસ ચારમાં, લીધો સ્નેહનો સ્વાદ:
સુખેથી ભરમ ભાંગ્યો ઘણો, લાગ્યો લોકાપવાદ. બંન્યોને.

વલણ.

લાગ્યો લોક અપવાદરે, પામ્યો દેવકન્યાયરે:
બાણાસુરે અનિરુદ્ધને રાખ્યો, કારાગૃની માંહરે.

કડવું ૩૨ મું.—રાગ જોગી આશાવરી.

શ્રી શુકજી એમ કહે કથા, સાંભળ પરીક્ષિત રાય:
કામકુંવર ને કન્યા રાખ્યાં, કારાગૃહની માંહ્ય.
નાના વિધનાં બંધન બાંધ્યાં, કહાડી ન શકે શ્વાસ:
એકએકનાં મુખ દેખી દયામણાં, થાય અતિ ઉદાસ.
બીક બાણાસુરતણી, રાણી ભરે છે ચક્ષ:
પુત્રી જમાઇને ભૂખ્યાં જાણી, છાનું મોકલે ભક્ષ.
બંધન દેખી કંથનું, ઓખા ભરે છે નયણે નીર:
અનિરુદ્ધ આપ બળે કરી, અબળાને આપે ધીર.
આદરું તો અસુર કુળને, ત્રેવડું તૃણ માત્ર;
શોભા રાખવા સ્વશુરની, બંધાવ્યું છે મેં ગાત્ર.
મરડીને ઉઠું તો શીઘ્ર છુટું, દળું દાનવ દઇ દુઃખ:
શું કરું જે સ્વશુરપક્ષમાં, રાખવું છે સુખ.

શા માટે ચિન્તા કરો છો, ગોવિંદ છેદશે બંધ;
આકાશ અવની એક થાશે, એવું કરશે જુદ્ધ.
અગ્ન્યાસ્ત્રની ધૂમ ચાલશે, અસુર થાશે અંધ;
સહાય કરશે શામ રામજી, એઉના છુટશે બંધ.
મહારા સમ જો સુંદરી, આંખો કરો મુખચંદ;
આ બંધનપે દુઃખ અધિક છે, તારાં આંસુડાંનાં બુંદ.
એમ કીધી આસવાસના, હરિ આવ્યાનું હારદ;
કોઇએ ન જાણે તેમ કારાગૃહમાં, આવિયા ઋષિ નારદ.
લજ્જા પામ્યો કામકુંવર ને, નીચી કીધી દૃષ્ટ;
શરીર ધ્રુજે અતિ ઘણું, બોલી ન શકે સ્પષ્ટ.
શેં લાજછ તું પ્રાક્રમી, હસી બોલ્ય મુજ સંગાથ;
બાણુની બાળકી વર્યો, તારી પૃથ્વીમાં થઈ ખ્યાત.
દીપાવ્યો વંશ વાસુદેવનો, બંધાએ લાંછન શુંય;
કાલ્ય માધવ મોકલું જઈ, દ્વારિકાંથી હુંય.
ઘોડે ચડે તે પડે પૃથ્વી, ભણે તે નર ભૂલે;
ઉડલમાં તેં આલ લીધો, અંતર શેં નહીં ફૂલે.

વલણ.

અંતર શેં ન ફૂલે જુદ્ધા, મૂકાવશે ભગવાનરે;
અનિરુદ્ધની આજ્ઞા લઈ, ઋષિ હવા અંતરધ્યાનરે.

કડવું ૩૩ મું.—રાગ બેહાગ.

દયા ન આવી ઓખા રડેરે, છે દૈત્યપતી દુરમંત; મારી સજની.
આકરી બાંધી શ્રીજવર સાથે, વેર વધાર્યું સત્ય. મારી સજની.
પાતળિયા પંકજ પિયુજીને, નાગપાશના બંધ; મારી સજની.
બાંધી લીધો બળ કરીને, કામળરૂપ મદન. મારી સજની.
ધાજોરે ધરણીધર શ્રીવર, આપદા પામે નાથ; મારી સજની.
પુત્ર તમારા ઉપર પ્રહાર જ, કરે છે દૈત્યનો સાથ. મારી સજની.
ભારે દળ કૌભાંડે મહેલિયું, વકાર્યો બળી વીર; મારી સજની.
તોએ રણથી નવ ઓસરિયો, સાગરનું જેમ નીર. મારી સજની.
ભેદ કરીને બાંધી લીધો, શા નાગપાશના બંધ; મારી સજની.
શ્વાસ ન માયે બહુ અકળાયે, અંગ આકર્યાં સંધ. મારી સજની.

તાપ સમાય નહીં સ્વામીને, હું કરું દેહની પાત; મારી સજની.
વાર લાગે લક્ષ્મીવર તમને; તો થાશે મહા ઉત્પાત. મારી સજની.
કમળમુખ શ્રમથી સુકાયું, કન્યા કરે આક્રંદ; મારી સજની.
અનિરુદ્ધ સમરે શામળિયાને, કમળાવર ગોવિંદ. મારી સજની.
ત્રાહે ત્રાહેરે ત્રિકમજી, સુતની કરજો સહાય; મારી સજની.
વિપત વેળા વહારે ચઢીને, કરો ભગતની રક્ષાય. મારી સજની.
ગજ ગ્રાહથી મુક્ત પમાડ્યો, કીધી હરિશ્ચંદ્ર રક્ષાય; મારી સજની.
દાનવ કુળ નિકંદન કીધાં, કીધી પ્રહ્લાદની સહાય. મારી સજની.
આજ આંખેથી આંસુડાં ચાલે, જાશે મારા પ્રાણ; મારી સજની.
સુખ શરીર શાતા નહીં અંગે, લાગ્યો દવ નિર્વાણ. મારી સજની.
મનસા વાચા એ વર વરિયો, અવર તે મિથ્યા જાણ; મારી સજની.
રૂપ અને ગુણવંતો સ્વામી, સત્ય કહું છું પ્રાણ. મારી સજની.
તાત કઠોર દયા નહીં હૃદયે, કોમળ મ્હારો કંથ; મારી સજની.
પ્રહાર કરીને બાંધીરે લીધો, શ્રીહરિ વેગળે પંથ. મારી સજની.
કોણ સહોદર આવે અવસર, શોધ કરવાને જાય; મારી સજની.
નાત ભ્રાતને જાણ નહીં તો, કુણ ઉઠીને ધાય. મારી સજની.
પિતા પિયુજીને વેરીરે દેખે, પરભવે બદ્ધ પેર; મારી સજની.
નાગતણા ફુત્કાર હળાહળ, ફેરવી નાંખે લ્હેર. મારી સજની.
ટળવળે અંગ અમીરે ઉઠ્યો, કંઠ પડીયો શોષ; મારી સજની.
પૂર્વતણાં કર્મ આવી નડીયાં, કોને દીજે દોષ. મારી સજની.
તાત કહે તો કટારે પાડું, વિષ ખાઉં આ વાર; મારી સજની.
સ્નેહ ન જાણે કોઇ રે મનનો, કાં પીડે ભરથાર. મારી સજની.
તાતતણે મન કાંઇ નહીં, મુને સબળો લાગે સ્નેહ; મારી સજની.
છોરુ પોતાનાં જાણી કીજે, દયાળ ન દીજે છેહ. મારી સજની.
બાણાસુર મહા પુરુષ જ્ઞાતા, જેથી ચૂક ન થાય; મારી સજની.
બાળક ઉપર પ્રહાર શો કરવો, જદપિ હોય અન્યાય. મારી સજની.
વહાલા થઇને વેર જ વાળો, શું નથી આવતી લાજ; મારી સજની.
નીચ પદારથ નથી કુળ નીચું, કૃષ્ણકુંવર મહારાજ. મારી સજની.
નીચું નાક ન હોય એથી, નિરર્થક શો સંગ્રામ; મારી સજની.
મોટા સાથે વિરોધ ન કરીએ, નહીં નિર્બળ હળધર શ્યામ. મારી સજની.

સકળ પૃથ્વી ચાક ચડાવી, અસુરનો ફેડયો ઠામ; મારી સજની.
વેર વધારી વિઠ્ઠલ સાથે, ક્યાં કરશે વિશ્રામ. મારી સજની.
સ્વામી મારાને શૂર સમરથ, તેને ચઢશે કોપ; મારી સજની.
ભદ્ર ઇચ્છે જો તાત પોતાનું, વિષનું બીજ મા રોપ. મારી સજની.
જુદ્ધ સમે આકાશે રહીને, જુવે છે નારદ દેવ; મારી સજની.
ભય મા આણીશ અમો જાશું દ્વારામતી, જુદ્ધ કરશું તતખેવ. મા. સ.
નિર્ભય રાખી વિદ્યાધર ગયા, પરવરિયા આકાશ; મારી સજની.
પહોંતા ઋષિ ઉતરિયા હેઠા, ભેટયા શ્રી અવિનાશ. મારી સજની.

વલણ.

ભેટયા શ્રી અવિનાશને, કુશળ વારતા પૂછે વળી;
કહે નારદ અનિરુદ્ધને રાખ્યો, કારાગૃહમાં દૈત્યે મળી.

કડવું ૩૪ મું.—રાગ વેરાડીની ચાલ.

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, બાંધ્યો તે જાદવ જોધ;
હવે દ્વારીકાની કહું કથા, જાદવ કરે શોધાશોધ,
હિંડોળા સહિત કુંવર હરિયો, રુવે છે કિંકરી;
હાહાકાર હવો પુર વિષે, અનિરુદ્ધની થઇ ચોરી.
રતિ અતિ આક્રંદ કરે છે, મળ્યાં વિનતાનાં વૃંદ;
રુક્મિણી રોહિણી દેવકી, સર્વે કરે આક્રંદ.
જાદવે સર્વે કહ્યું માધવને, શું બેઠા છો સ્વામી;
વાર વિલંબ ન કીજીએ, એમ કુળને લાગે ખામી.
વસુદેવ કહે શામ રામને, શું બેઠા છો ભૂપ;
શોધ કરો અનિરુદ્ધની, ક્યાં ગયો કુંવર અનૂપ.
ઉગ્રસેન કહે આશ્ચર્ય મ્હોટું, કેમ હર્યો હીંડોળો;
દેવ દૈત્ય રાક્ષસનું કારણ, તે ખપ કરીને ખોળો.
સાથને જદુનાથ કહે છે, શાને કીજે શ્રમ;
ગોત્રદેવીને એમ જ ગમતું, કુંવર હર્યાનું કર્મ.
અગીઆર વરસ અમેં ગોકુળ સેવ્યું, મામાજીના ત્રાસે;
પ્રદ્યુમ્નને શંબરે હર્યો તે, આવ્યો સોળમે વરસે.
પૂરિ અનિરુદ્ધ તેમ આવશે, સાચવશે કુળ દેવી;
કૃષ્ણે કુટુંબને રોતું રાખ્યું, આશા દીધી એવી.

પાંચ માસ એમ વહી ગયા, જાદવ છે સર્વે દુઃખી;
શોણીતપુરથી કૃષ્ણસભામાં, આવ્યા નારદ ઋખી.
હરિ આદે જાદવ થયા ઉભા, માન મુનીને દીધું;
આદરશું આસન આપીને, અર્ઘ્યપૂજન કીધું.
સમાચાર સર્વે કૃષ્ણે પૂછ્યા, નારદ વળતૂં ભાખે;
ઉત્પાત વાત જે તમારા કુંવરને, બાણ બાંધીને રાખે.
ઈસ્વરી ઇચ્છાએ ઓખાને પરણ્યો, સંબંધ એવો સાંધ્યો;
આપદા અનિરુદ્ધ વેઠે, બાણાસૂરે બાંધ્યો.
વાત સાંભળી વધામણીની, વજડાવ્યાં નિશાન;
શામ રામ કામ થયા તત્પર, જીતવા રાય બાણ.
સજ્જન સર્વે અતિ સુખ પામ્યાં, છે કુંવરને કુશળ.
ગરુડ ખેડ્યો ગોવિંદજીએ, લીધી સેના સકળ.
સંકર્ષણ ને સાત્યકી, સંગાથે ત્રીજો પ્રદ્યુમન;
ત્રણ જોદ્ધા પાસે બેસાડી, કૃષ્ણે ખેડ્યો ખગજન.
એક પહોરમાં પંખી પહોંતો, અસુરે સાંભળી પંખ;
રીપૂ હૃદય વિદારવા, શામળે તે ફુંક્યો શંખ.

વલણ.

શંખ ફુંક્યો શામળે, ઊછળ્યો સહસ્ત્રપાણરે;
ત્રાસે નાસે લોક પુરના, પડ્યું બહુ બુંબાણરે.

કડવું ૩૫ મું.—રાગ સારંગ.

શંખ શબ્દ વિષે કારણ, રીપૂ દળનું વિદારણ;
કૃષ્ણનું જાણ તે બાણને થયું, બાણ પ્રાક્રમ તે ક્યાં ગયું.
અનિરુદ્ધ કહે સુણ સુંદરી, શંખ વાગિયો આવ્યા હરી;
છુટ્યાં બંધન જાદવથકી, ગાજ્યા હળધર ને સાત્યકી.
બોલે પ્રદ્યુમ્ન મ્હોટે સ્વરે, બાણ પાણ છેદાયા ખરે;
ગોવિંદ ગત્ય ન જાએ કળી, જાદવસેના આવીને મળી.
મંત્રી કહે સુણો અસુરેશ, દળ જાદવનું ચાંપે દેશ;
અનુચર આવ્યા ને લાવ્યા વાત, દળ છે અસંખ્યાત.
મંત્રીને કીધી નેત્રસમસ્યાય, સૈન્ય તત્પર આપી આજ્ઞાય;
દુંદુભી નાનાવિધ ગડગડે, શસ્ત્ર ધરી વીર વાહન ચડે.

પાતાળના ભૂપ કહાવ્યા લખી, સૈના ટોપ સજે ઉજરખી;
પાખર બખ્તર સુવરણમાળ, ટચકારે ઘોડા કે ફાળ.
મોર દામણી ફુમતડાં ફરકે, છાયા પોતાની દેખીને ભડકે;
ભલા અસ્વાર ઉપર લટકે, હીસે હય હિંડે ને મટકે.
વાદળિયા વેગે નાચંત, ખૂટા પગ જેમ પાછિ પંથ;
કાબરા કાળા ને કસૂરી, પંખાળા ઉડે છે અસૂરી.
કુમેદ લીલા ને પંચવરણા, ઉજ્જવળ આરબી ઘોડા હરણા;
પાખરા પવનવેગી ઘોડા, અસ્વાર બહુ જુદ્ધે જોડા.
સજળ વાદળ જેવા હાથી, તે ઉપર મોટા મહારથી;
રથ પાળા અસ્વાર અનંત, ધીર ધસે ને કરડે દંત.
પ્રચંડ બીક મોટા પહાડ, સળગે ઉગ્ર લવકાવે દાઢ;
પૂર પોગે સૈના નવ માય, હણો નાદ કરતા જાય.
ટોળાં ઉપર ટોળાં આવે, પગને પ્રહારે ધરણી ધ્રુજાવે;
રીસ અંતરમાં ઘડહડિયો, જુદ્ધે રાય બાણાસુર ચઢિયો.
દશે દીશના માર્ગ બહુ રધ્યા, કોપી શંખ સાહે પૂરિયા;
ઉઠ્યા ભુજ બાણાસુર મલ, પૃથ્વી થવા માંડી ઉથલ.
ગર્જના કીધી મહીપાળ, ખળભળિયાં સાતે પાતાળ;
બ્રહ્મલોક જઈ પહોંચ્યો નાદ, શ્રીકૃષ્ણને આણે કીધો સાદ.
ખગાન્ધ આવ્યા છો બાપ કરી, નહીં જાવા દઉં કુશળે ફરી;
ઉન્મત્ત જાદવ ઉજ્જડકળ, તમો દમો સંસાર સકળ.
કુંવારી કન્યાને કપટે વરો, છત્રી ખગનાં લક્ષણ કરો;
સાવજે વાંક થઈને ફરો, દરમાં સર્પ પેસે પારો.
કેડું કર્યું શીદ કુંવરે, શું આવ્યા છો તે ઉપરે;
ત્યારે હસી બોલ્યા ભગવાન, અમો લઈ આવ્યા છું જાન.
જો વિધાત્રાએ કીધો સંબંધ, વર કન્યાના છોડ બંધ;
બાણને મન ચઢિયો કાળ, સંબંધ શાનો રે ગોવાળ.
એવી આપીશ પેરામણી, સહુને મોકલું જમપુરી ભણી;
એમ બાણાસુર બોલ્યો વંક, શ્રીકૃષ્ણે સજ્યું સારંગ.
કોલાહલ કટક બે થયાં, ઉભાં આયુધ કરમાં ગ્રહ્યાં;
નેજા ફરકે ફરે તરવાર, દદ જુદ્ધ થયું તેણીવાર.

તોમર ત્રિશૂળ ધર્યાં મૂશળ, ગાજ્યા હળધર કર ધરી હળ;
છપ્પન કોટી જાદવ ગડગડિયા, દાનવ ઉપર ત્રૂટી પડિયા.
માનવથી દાનવ દળ દળાય, દેખી બાણાસુર અકળાય;
બોલ્યો બાણ ધરી અભિમાન, કૃષ્ણતણું ઉતારું માન.
વાધ્યા જાદવ અસુર સમાન, બાણે ધરિયું શિવનૂં ધ્યાન;
અગિયાર કોટી ગણની સેનાય, લઇ પધાર્યા શંકરરાય.
ભૂત પ્રેત ભૈરવ વૈતાળ, સપ્ત જ્વર વ્યાધિ ને વ્યાળ;
શકિોતરી શાકણી સિંહારી, તે લઇને આવ્યા ત્રિપુરારી.
વૃષભે ચડી આવ્યા બાણનાથ, જાદવ સેનાનો કરવા ઘાત;
વાગે શીંગ ડમરુ ને ડાક, ગાજ્યા હરિહર દઇને હાક.

વલણ.

હાક મારી શકરે, ક્યાં ગયા કેશવ રામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, હરિહરનો સંગ્રામરે.

કડવું ૩૬ મું.—રાગ સામેરી.

આવ્યા જુદ્ધે તે શંકર રાયજી સેવકની કરવા સહાયજી;
ભોળોનાથ ને શ્રી ભગવાનજી, દેખી રીઝ્યો અસુર રાજાનજી.

ઢાળ.

રાય રીઝ્યો અસૂરનો, તે શરણ શંકરને ગયો;
પાય લાગી પંચવદનને, સમાચાર સઘળો કહ્યો.
પુત્ર પ્રદ્યુમનતણો, તેણે લગાડ્યું લાંછન;
જામાત્ર પદવી ભોગવી, છાનૂં સેવ્યું ઓખાનું ભવંન.
બંધને અનિરુદ્ધ રાખ્યો, મને હણતાં તે દયા આવી;
એવા અપરાધ ઉપર આવ્યા, કૃષ્ણ કટકને ચડાવી.
વાત વિરોધની સાંભળી, શિવને તે ચડિયો ક્રોધ;
જાઓ જાદવની સેના સંહારો, શિવે વકાર્યા જોધ.
શાકણી શકિોતરી સંચરી, ભક્ષ ભક્ષ વદતી વાચ;
જુદ્ધે ચાલ્યા ભૂત ભૈરવ, પ્રેત ને પીશાચ.
મહા સુભટ બળિયા પ્રાક્રમી, દંદ જુદ્ધનું કરું શૂં વખાણ;
ગડગડિયા સાત્યકી અહંકારી, સન્મુખ મૂકે બાણ.

બાણાસુર બળિભદ્ર સામો, શંકર ને શ્રીકૃષ્ણ;
સાત્યકી ને સ્વામી કાર્તિક, નંદી ને ચારુદ્રષ્ટ.
કૃતવર્મા કૌભાંડ સામો, સાંબ ને ધુમ્રલોચન;
શોણીતાક્ષ ને સોમકેતુ, ગણપતિ ને પ્રદ્યુમન.
રથી સામા રથી આવ્યા, હસ્તી સામા હસ્તી;
જાદવને શ્રીહરિ હકારે, હણો શિવના ઉપસ્તી.
અસુર જાદવ મળ્યા એકઠા, સામેસામા ધીર;
છપ્પન કોટી ને બોતેર કોટી, વઢતાં પાડે વીર.
ભોગળે ભોગળ પડે ફરસી, ગુરજના ઝળકારા;
ગગનમાં જેમ વીજળિ ચમકે, તેમ ખડ્ગતણા ચળકારા.
સાંગ લીધી પરીઘ ભાલા, ભોગળ ને ભીંડીમાળ;
શર ચક્રથી ચૂર થાતા, વઢે વીર વિક્રાળ.
સરખા ને મહા સુભટ બળિયા, થયો રણસંહાર;
હસ્ત ચરણ ને શ્રવણ નાસિકા, છેદે થાય હાહાકાર.
પ્રબળ માયા આસુરી, થયો ઘોર અંધકાર;
શર ચક્રે ચૂર થાતાં, વહી શોણિતની ધાર.
અસ્તી ચર્મ ને મેદ કાદવ, જાદવ દૈત્ય દળાય;
ચર્મ ચૂકી મામ મૂકી, કાયર પુરુષ પલાય.
શોણિતની સરિતા વહી, ભયાનક ભાસે ભોમ;
પગ પ્રહારે રુધિર ઉડાડે, શું સાયર થાશે વ્યોમ.
કુતૂહલ દેખિ દેવ કાંપ્યા, હવો તે હાહાકાર;
બળભંગ ભુજંગ હવો, કેમ સહેશે તે ભૂમીભાર.
નયણે નિરખી નવ શકે, શામ રુધીરપ્રવાહ;
જોગણીનું ભક્ષ ચાલ્યું, સુખી સીંચાણા થાય.
વ્યાઘ્ર સિંહ ને ભૂત પ્રેત, શીવ સેનાની નૃત્ય;
સંતોષ પામી શાકીણી, કલ્લોલ કરતી કૃત્ય.
ઓખા અનિરુદ્ધ કારણે, રોલાણા તે રાણી જાયા;
કુસુમ સજ્જાએ પહોડતા, તે રુધિર નદીએ તણાયા.
સાગરશું સંગમ મલ્યો, શોણિતની સરીતા વહી;
અસ્તી ચર્મ ને માંસની, બે પાળ બંધન થઇ રહી.

માતંગ અંગ મસ્તક વિના, શું ગ્રાહ છે વિક્રાળ;
કુંભસ્થળ જાણે કાચબા, નર શીશ કેશ શેવાળ.
ભાસે ભુજંગ સમ નરકરો, મુખકમળશું કમળ;
નેત્ર મચ્છ ને મુગટ બગલા, નર નામ શું વમળ.
પ્રવાહે તણાયા રથ જાતા, શોભીતાં શું વહાણ;
દેખીને દારુણ નદી, કોપે ચઢયા ત્રીશૂલપાણ.

વલણ.

ત્રીશૂલપાણી સાંઢીયા, વૃષભ હાંક્યો ભુધર ભણી;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, હવે કહું રાડ હરિહરતણી.

કડવું ૩૭ મું.–રાગ સારંગ.

શંકર આવ્યા છે સંગ્રામે, ધર્યું ચાપ તે સુંદર શ્યામે;
ગાજે ગરુડે છેલછબીલો, હાંકે પોઠીયો હરજી હઠીલો.
કૃષ્ણે ચક્ર ચડાવ્યું ચાક, મૂક્યું શંકરે પીનાક;
આવી મળિયા બે ભગવાન, થયો સંસાર આંદૂલમાન.
વાગી હરિહરતણી હાક, પુરમાં રાંધ્યા રહ્યા છે પાક;
ચળ્યા વિધાત્રિના લેખ, ધ્રુજે ધરા ને સળક્યો શેષ.
ફાટ્યું આકાશ તૂટ્યાં અભ્ર, પડ્યા ગર્ભવંતીના ગર્ભ;
કરી ચાપ તે મડલાકાર, શિવે બાણ મૂક્યાં છે બાર.
જાદવસેના નાખી ઉરાડી, લઇ સમુદ્રમાંહી પાડી;
આવે બાણ તે મેઘની ધાર, કરે ભૂત પ્રેત પૂકાર.
તે પૂઠે મૂક્યાં પંચવીશ, છેદ્યાં આવતાં શ્રીજુગદીશ;
શત સહસ્ર અયુત લક્ષ કોટ, વરસે બાણ તે દોટાદોટ.
છૂટે બંધુક નાળ ને ગોળા, ફેરવે ક્રોધે ભિંડીમાળા;
સણસણતાં શર બહુ છૂટે, તેણે કપાળ ભડનાં ફુટે.
વળગે ભૂત પ્રેત આવર્ણ, વઢે ચુડેલ અવળે ચર્ણ;
મસ્તક શગડી ધીકધીકાવે, કિલકિલ કરતી ઉપર આવે.
હરખી શાકીણી ડાકણી સર્વ, આવ્યું જાણે ઉજાણીનું પર્વ;
ચુસે કંઠ ને ઘુંટડા ભરે, મુખે રુધિરના રેલા ઉતરે.
કેટલી વારુણીમાં થઇ મગ્ન, વસ્ત્ર વોણી ફરે છે નગ્ન;
ગ્રહી ભમાવે જોદ્ધ ગગ્ન, જાદવ સેના કીધી ભગ્ન.

કેટલીની તે આંખ્ય કપોળ, કોનાં મુખ જાણે મ્હોટી પોળ;
લંબસ્તની વિપરીત વાન, કોના ભૂમીએ ભરાએ કાન.
જીભ સળકે સર્પાકાર, મુખે કિલકિલ કરે ઉચ્ચાર;
ઘણા જાદવ ખાધા કરડી, નાઠી સેના તે મારગ મરડી.
ધાયા રાક્ષસ દેતા માર, જદુ સેનાએ ખાધી હાર;
છૂટે દુર્ગ નાળ ને ગોળા, નાઠા જાદવ ટોળેટોળાં.
પ્રગટ્યો મહાદેવને વળી ખાર, વાળ્યો જાદવનો સંહાર;
વદે ડાકિની શાકિણી સંહારી, એમ કોપ્યા શ્રી ત્રિપુરારી.
નાઠું સૈન્ય દીઠું ચોપાસ, ત્યારે કોપિયા શ્રી અવિનાશ;
હરિયે ચક્ષુ કીધી વક્ર, પછે મૂક્યું સુદર્શન ચક્ર.
છેદ્યાં ડાકિણીશાકિણીનાં શીશ, રંડા નાસે ને પાડે ચીસ;
કોને ભાલા વાગ્યા ભચોભચ્ચ, કોઇનાં નાક છેદાયાં ટચ્ચ.
છેદ્યા હસ્ત શ્રવણ ને ચરણ, નયણે ઉડે રુધીરનાં ઝરણ;
ફરી જાદવ જુદ્ધે વળિયા, ઠામઠામથી આવીને મળિયા.
આવ્યા સામા જાદવ જંન, દેખી ખીજ્યા પંચવદંન;
મૂકે શિવ અપરિમિત બાણ, ભલા સુભટ તજે છે પ્રાણ.
કૃષ્ણે મૂક્યું મોહાસ્ત્ર બાણ, મોહ પામ્યા પીનાકપાણ;
કીધું પોઢિયા ઉપર શયંન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજંન.
રણે કોપ્યો બળીનો બંધ, ધાયા ગણપતિ ને વળી સ્કંધ;
મહાક્રોધ અભ્યંતર આણી, ધાયા ધનુષ વિષે શર તાણી.
ઘણી જાદવ સેના મારી, ક્રોધથકી કો ન ઉગારી;
ધસ્યા રાક્ષસ કરતા માર, જાદવમાં થયો હાહાકાર.
ત્યારે ધાયો સાત્યકી શૂર, કીધી અસુર સેનાને ચૂર;
પ્રગટ્યું માયાતણું તીમીર, મંત્રે નીવારે તે જદુવીર.
છેદ્યાં કવચ ભાલા તે છેક, નાઠા અસુર મૂકીને ટેક;
ગાજ્યો બાણાસુર ઉન્મત્ત, તાણ્યાં ધનુપ તે પંચ શત.
નાખે બાણ તે દાનવ દક્ષ, શત સહસ્ત્ર અયુત ને લક્ષ;
નાઠી સેના તે ભડભડાટ, હસ્તી ચીસ પાડે ચડચડાટ.
પડે જાદવમાં બહુ ભંગ, ત્યારે કોપ્યા શ્રી સારંગ;
શામે આકર્સ્યું સારંગ, બાણે ભેદ્યું તે બાણનૂં અંગ.

કૃષ્ણે છેદ્યો ધ્વજાનો દંડ, રથ કીધો તે શતખંડ;
છેદ્યું છત્ર અતિ અનોપ, કાપ્યાં કવચ આયુદ્ધ ને ટોપ.
બાણે પાડ્યો મસ્તકનો ટોપ, દેખી કૃષ્ણને ચઢિયો કોપ;
કીધા વાહન વીના વીર, ગતિ ભંગ થયાં શરીર.
છેદવા માંડ્યા જ્યારે હાથ, આવી બાણાસુરની માત;
કોટરા એવું તેનું નામ, દેખી નગ્ન ને લાજ્યા શામ.
નવ મૂક્યું સુદરશંન, નાસી છુટ્યો બાણ રાજન;
પાછો ક્રોધ કરી તે વાર, થયો જુદ્ધ કરવા તૈયાર.
રાયે ફરી કટક સજ કીધું, બાણે વડવા દદામું દીધું;
જ્યાં ઉભા શ્યામ ને રામ, આવી કીધો મહા સંગ્રામ.
પછે માંડ્યું આસુરી કર્મ, વરસે માંસ રુધીર ને ચર્મ;
ધાયો સમુદ્ર વાધે જેમ પર્વ, વરસે અસ્થિ ઉપદ્રવ.
નાસે જાદવ બળિયા સર્વ, ભલા સુભટ તજે ગર્વ;
હલધર નાઠા મૂકી મામ, દૈત્યે દારુણ કીધો સંગ્રામ.
નાખે કર્દમ કાંટા સર્પ, વરસે શલ્યા દાનવ નર્પ;
પાડ્યું જાદવમાં ભગાણ, નાઠા હલધર લઈને પ્રાણ.
દાનવ રાય મૂકે દોટ, કોની ગ્રહીને મરડે કોટ;
ઘેનાં ગ્રહી અફાળે શીશ, ખેદ પામ્યા શ્રી જુગદીશ.
ગરુડ થયો છે ગતિ ભંગ, શલ્યા પ્રહારે ભાંગ્યું અંગ;
રથ વોણા કીધા રામ, મૂકી મામ ને નાઠા કામ.
સુંદર શ્યામજી કીજે સહાય, જાદવ કરે છે ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય;
દેખીને દેવ પામ્યા બીક, બાણે વાળી રુધીરની નીક.
ખીજ્યા કૃષ્ણ ખેડ્યો ખગજંન, અતિ ક્રોધ ચડ્યો છે મંન;
ચક્ર લીધું છેદવા હાથ, કીધી ઇચ્છા તે વૈકુંઠ નાથ.
એમ કોપ્યા શ્રી જદુનાથ, હવે છેદું બાણના હાથ;
મૂક્યું ચક્ર તે બીજીવાર, દૈત્યોમાં થયો તે હાહાકાર,
નાઠો બાણ વાળીને મૂંહ, હરિયે ચક્ર તે મૂક્યું પૂંઠ;
અંગો અંગમાં લાગી જ્વાળ, જેમ છેદે કો વડની ડાળ.
એમ કપાય બાણના પાણ, ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય વદે મુખ વાણ;
અંગે વહે શોણિતની ધાર, કાપ્યા કર બાણના તે વાર.

આવી બેઠું સુદરશંન, અકળાયો બાણ રાજંન;
જેમ છેદે વૃક્ષની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા ગોપાળ.
જેમ ઝુડે વૃક્ષને વંન, તેમ કર કીધા છેદંન;
પછે રાખ્યા કર ત્યાં ચાર, પડ્યો બાણ તે ભુમી મોજાર.
અંગે રુધીર વહે વિવર્ણ, જેમ પર્વતથી નીસરે ઝરણ;
સૂતો કરે શિવનું ધ્યાન, પ્રભુ રાખો સેવકનું માન.

વલણ.

બાણાસુર પૃથ્વી પડ્યો, પીડા પામ્યો પંડરે;
વળી સદાશિવ કોપે ચઢ્યા, કંપ્યા ચૌદ બ્રહ્માંડરે.

કડવું ૩૮ મું.—રાગ રામગ્રી.

જ્યારે જોગી પુરણ ક્રોધજી, છેક તણાયા વાધ્યો વિરોધજી;
બાણને લાવ્યો ઉચલી કૌભાંડજી, સેવક દીઠો માંસનો પિંડજી.

ચાલ.

પિંડ જાણે માંસનો એવી, દીઠી અસુરની કાય;
વિશ્વ પ્રલેની ઇચ્છા કીધી, ધનુષ ધર્યું શિવરાય.
ક્રોધે ભાળી કહે કપાળી, તેં ટાળી મારી મરજાદ;
એ પણ મારું જે સર્વ સંહારું, ઉતારું ઉન્માદ.
વૃષભ હાંક્યો ને ગરુડ તાક્યો, મુખે બોલ્યો મેઘસ્વર;
મંત્ર ફૂંક્યો ને કૃષ્ણ હૂંક્યો, મૂક્યો કાળજ્વર.
જાદવ સેના થઇ આકળી, તાવે તે પીડ્યાં તંન;
કૃષ્ણે મૂક્યો એકાંતરો, તેણે બીજ્યા પંચવદંન.
શિવે હંકાર્યો ટાઢીઓ, વરસે જેમ હુતાશંન;
તરિઓ મૂક્યો ત્રીકમે, તેણે દમ્યા દાવનજંન.
પશુપાળે મૂક્યો પિત્તજ્વર, વાતજ્વર મૂક્યો લક્ષ્મીવર;
મહાદેવે પછે મૂક્યો, સદ્યઘાત કાલજ્વર.
લોહદંડ તેના હાથમાં છે, નેત્ર લોહીવરણ;
ધસ્યો પણ પાછો ખસ્યો, જોઇ અશરણશરણ.
કૃષ્ણે મૂક્યા જેટલા, તેણે રાખી શિવની લાજ;
સપ્તજ્વર સ્તુતિ કરે, તમો બન્યો છો મહારાજ.

જ્વરને વર હરિએ આપ્યો, હરિકથા ભજે જેહ;
નિન્દા કરે શિવકૃતણી, પીડજો તેની દેહ.
ઓખાહરણ જે સાંભળે, અંતર આણી વહાલ;
કષ્ટ હોએ જો જ્વરતણું, મૂકજો તેનો ખ્યાલ.
પછે અગ્ન્યાસ્ત્ર મૂક્યું શંકરે, પ્રગટ્યો તે હુતાશંન;
સેના દીઠી દાઝતી, હરિએ પ્રેર્યો પરજંન્ય.
વરસાદે વહ્નિ સમાવીઓ, થઇ દૈત્ય ઉપર વૃષ્ટ;
પવનાસ્ત્ર મૂક્યું શંકરે, ટાળ્યું અસુરનું કષ્ટ.
ધૂળ કોટ થયો વાયુથી, રજે ભરાણાં જાદવ ચક્ષ;
સર્પાસ્ત્ર મૂક્યું ત્રિકમે, તેણે વાયુ કીધો ભક્ષ.
સેના નાસે બાણની, પ્રગટ્યા તે સર્પ અપાર;
પછે મહાદેવે ગરુડાસ્ત્ર મૂક્યું, તેણે કીધો નાગસંહાર.
ખગે ચંચના પ્રહાર માંડ્યા, દમ્યા જાદવ શૂર;
કૃષ્ણે શલ્યા કોટ પ્રગટી, ગરુડ કીધા ચૂર.
શંકરે વજ્રાસ્ત્ર મૂક્યું, પર્વત કીધા શત ખંડ;
ભૂધરે બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યું, ડોલ્યાં ત્રણ બ્રહ્માંડ.
મહાદેવે રુદ્રરૂપ કીધું, બાણું સર્વ સંસાર;
પશુપતાકા કહાડીઓ, ત્યારે હવો હાહાકાર.
ધ્રૂજે ધ્રુવ ને મેરુ ડગીઓ, ખળભળ્યાં પાતાળ;
સાગરે મરજાદ મૂકી, ડોલ્યા દશ દીગપાળ.
શિવને ક્રોધ શેષ સળક્યો, ડોલીઆ દીગ્ગજ;
ચંદ્ર સૂરજ ઝાંખા થયા, આપદા પામ્યો અજ.
અષ્ટ પર્વત ગળ્યા ભૂમીએ, થઇ સુકી વનસ્પતી સર્વ;
જક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર કાંપ્યા, અપ્સરા ને ગંધર્વ.
ચૂક્યા તાપસ તાપથી, ધ્યાનથી ચૂક્યા ભગત;
ક્રોધજ્વાળા જોગેશ્વરની, બળે સઘું જગત.
ત્રૈલોક્યમાં ખુંબાણ વરત્યું, થાએ ગર્ભના પાત;
વાયુ રંધાયો વિશ્વનો થઈ કોટી જીવની ઘાત.
કષ્ટ જાણી સૃષ્ટિનું, શ્રી વૈદરભી વલ્લભ;
બાણ મૂક્યું સંજીવન, થયું જગત નવ પલ્લવ.

પુનરપિ પ્રલ્લે માંડીઓ, વિષ્ણુએ માંડ્યો વાદ;
મુનિવર અમર આવીઆ, તે કરે આરત નાદ.
સુરરાય ને સરસ્વતી, કરે છે વેદસ્તવન;
તોએ ક્રોધ મૂકે નહીં, પછે આવ્યા કમલાસન.

વલણ.

કમળભૂ અંતરિક્ષથી આવ્યા, ક્ષમા ક્ષમા એમ ઓચરે;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, પછે બ્રહ્મા સ્તુતિ કેવી કરે.

કડવું ૩૮ મું.–રાગ કેદારો.

તે કરે છે બ્રહ્માયરે, નમો નમો; હું તો ઍઉને લાગું પાયરે, નમો નમો.
ત્રિભોવનના તાતરે, નમો નમો; કાંઇ આરંભ્યો ઉત્પાતરે, નમો નમો.
ઓ જોડી ઉભા હાથરે, નમો નમો; જુદ્ધ મૂકી દો દીનાનાથરે, નમો નમો.
ા ગંગાધર પશૂપાલરે, નમો નમો; તમો ગરુડ ચઢ્યા ગોપાળરે, નમો નમો.
ટાધારી ભસ્માધારરે, નમો નમો; મોર પીંછના ધરનારરે, નમો નમો.
મીયાવર જોગેશરે, નમો નમો; મહા સિદ્ધ છો ઋષી કેશરે, નમો નમો.
ય પીનાક ત્રીશલપાણીરે, નમો નમો; સારંગધર પુરુષ પુરાણીરે, નમો નમો.
મે જગત્પિતા કહેવાઓરે, નમો નમો; પ્રજાને કાં મૃત્યુ ઉપજાઓરે, નમો નમો.
ખઆપી દુઃખ કોઇનાપેરે, નમો નમો; ઉછેરી વૃક્ષ કોઇ ન કાપેરે, નમો નમો.
ડી ઘરમાંન કીજે ઘાતરે, નમો નમો; સુધા કહિએ વિશ્વની વાતરે, નમો નમો.
હન દીજે લાડ લડાવીરે, નમો નમો; નવ નાખીએ ઉચાં ચડાવીરે, નમો નમો.
ઘટે સ્નેહ તમ તૂટેરે, નમો નમો; તો પ્રજાનું આયુષ ખુટેરે, નમો નમો.
ીજે યુદ્ધ કરતા માતંગરે, નમો નમો; થાય દ્રુમવેલીનો ભંગરે, નમો નમો.
ામા સાગર જુદ્ધે જાયરે, નમો નમો; તેથી જગત બાંધું તણાયરે, નમો નમો.
ાપ માંડ્યો સદાશીવેરે, નમો નમો; તો પ્રજા કઇ પેરે જીવેરે, નમો નમો.
આવી સ્તવે છે ઋષી સમરે, નમો નમો; સ્વામી વિશ્વ થયું છે તમરે, નમો નમો.
તવે ભારતી રહી એક મંનરે, નમો નમો; ગુણ ગાય ચાર નીગંમરે, નમો નમો.
સ્તવે નાગ પામ્યા છે કષ્ટરે, નમો નમો; સ્તવે શિવને પર્વત અષ્ટરે, નમો નમો.
નમે તાપસ ને સંન્યાસીરે, નમો નમો; સ્તવે સહસ્ર ઋષી અઠ્યાશીરે, નમો નમો.
નમે દૈત્ય થયા કાયરરે, નમો નમો; કરે સ્તુતિ સાત સાયરરે, નમો નમો.
એમ સ્તુતિ સર્વે કીધીરે, નમો નમો; ન મૂકે શિવે વાત લીધીરે, નમો નમો.
હાકી ઉઠ્યા કૃષ્ણ ને હરરે, નમો નમો; ક્રોધ પૂરીત કમળાવરરે, નમો નમો.

ક્રોધ દૃષ્ટિ આવ્યો અત્યરે, નમો નમો; વ્યાપ્યો કાળ બન્યો ને મંનરે, નમો નમો
શિવે વાદ વિપરીત માંડ્યોરે, નમો નમો; બેઉઅભાર બ્રહ્માજીનો છાંડ્યોરે, નમો નમો
ચેત વનવાસી ગોવાળરે, નમો નમો; હું પ્રીછ્યું પશુપાળરે, નમો નમો
કામબહુ શામાના સંજોગીરે, નમો નમો; ખરા ભિલડીકેરા ભોગીરે, નમો નમો
સ્ત્રી હત્યાએ દેહથઇકાળીરે, નમો નમો; શું કેવડાવો છો કપાળીરે, નમો નમો
હો નિર્દય મામાના મારણરે, નમો નમો; હો સ્વસુરના સંહારણરે, નમો નમો
તેં જાચી ઋષીની નારીરે, નમો નમો; ખરા જન્મતણા ભીખારીરે, નમો નમો
ગયો જન્મ ઓઢતાં કાંબળી, નમો નમો; કંઇ કથા રુડી ન સાંભળી, નમો નમો
હો બળિના દ્વારપાળરે, નમો નમો; છોજી બાણ નગ્ર રખેવાળરે, નમો નમો
એવું કહેતાં શિવ દાધ્યારે, નમો નમો; ગયા હાડ બન્યો જુદ્ધે બાધ્યારે, નમો નમો

વલણ.

બાધ્યા બન્યો મરજાદ મૂકી, જગત પ્રલ્લે થાય રે;
વાહન મૂકી ધસ્યા બન્યો, મધ્યે પડ્યા બ્રહ્માયરે.

કડવું ૪૦ મું.—રાગ કેદારો.

ફરી સ્તુતિ બ્રહ્મા કરે, નમો નમો; વિનય વાયક ઓચરે, નમો નમો.
જય જય ત્રિભુવનરાયરે, નમો નમો; શિવતમનેનમૂંછું પાયરે, નમો નમો.
જે જે વૈકુંઠ રાયરે, નમો નમો; જે જે પતિ કૈલાસરે, નમો નમો.
જે જે દેવ મુરારીરે, નમો નમો; જે જે ત્રીપુરારીરે, નમો નમો.
જે જે ત્રીગુણાતીતરે, નમો નમો; જે જે ઇંદ્રજીતરે, નમો નમો.
જે જે ગરુડારૂઢરે, નમો નમો; જે જે વાહન પશુ પ્રૌઢરે, નમો નમો.
જે જે કમળાવરરે, નમો નમો; જે જે ઉમયાધરરે, નમો નમો.
જે જે કોટી મદનરે, નમો નમો; જે જે પંચ વદનરે, નમો નમો.
જે જે પીતાંબરરે, નમો નમો; જે જે વાઘાંબરરે, નમો નમો.
જે જેરૂપે ચિત્ત ચોરરે, નમો નમો; જે જે કર્પૂરગૌરરે, નમો નમો.
જે જે પરાત્પરરે, નમો નમો; જે જે દીગાંબરરે, નમો નમો.
પ્રભૂ પરમેશ્વરરે, નમો નમો; જે જે જોગેશ્વરરે, નમો નમો.
જે જે પતિ વૈકુંઠરે, નમો નમો; જે જે નીલકંઠરે, નમો નમો.
જે જે ટાળો જગના તાપરે, નમો નમો; જે જે ઉતારો બેઉ ચાપરે, નમો નમો.
જે જે સ્તવે ચતુર્મુખરે, નમો નમો; ત્યારે શિવે નાંખ્યું ધનૂષરે, નમો નમો.
જે જે અશરણશર્ણરે, નમો નમો; જે જે . ઊતર્યા ધર્ણરે, નમો નમો.

જે આદિ અંતરે, નમો નમો; જે જે ભોળા બળવંતરે, નમો નમો.
ચન બ્રહ્માએ ભાંખ્યાંરે, નમો નમો; ત્યારે ધનુષ બન્નોએ નાખ્યાંરે, નમો નમો.
હરિહર ભેટાડ્યારે, નમો નમો; પડિયા જોદ્ધા ફરીને ઉઠાડ્યારે, નમો નમો.
તેડ્યો બાણાસુર રાયરે, નમો નમો; તે તો નમ્યો હરિને પાયરે, નમો નમો.

વલણ.

સંસાર આનંદ પામીયો, પ્રસન્ન થયા બ્રહ્માયરે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે કથા, હવે વિવાહ કેઇ પેરે થાયરે,

કડવું ૪૧ મું.—રાગ સારંગ.

વળી શુકજી વદેરે વચંન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજંન.
બ્રહ્માએ હરિહરને ભેટાડ્યા, પડ્યા જોદ્ધા તે ફરીને ઉઠાડ્યા.
તમો બંન્યો કરો એવાં કામ, તો પૃથ્વીનો કુણ ઠામ.
ઇંદ્રે કીધો અમૃત પરજન, ઉઠ્યા જોદ્ધા તે નવજોબંન.
છુટ્યું બંધન અનિરુદ્ધ મળિયા, ઘણા દિવસના વિજોગ ટળિયા.
બાણાસૂર તે પાએ નમીયો, હાથ કાપ્યા તે દુઃખ સમીયો.
જ્વર પ્રગટ્યાં હુતા જે સાત, બ્રહ્મા પ્રત્યે કહે છે વાત.
જ્વરે બ્રહ્મા પ્રત્યે કહ્યું, સ્વામી આજ્ઞા આપો ત્યાં રહું.
બ્રહ્માજી કહે છે વાણી, તમે રહેજો જગતમાં જાણી.
અર્ધા મનુષ દેહને દ્વાર, અર્ધા વનસ્પતી મોઝાર.
ત્યાં રહેજો તમારો વાસ, એમ જ્વરની પૂરી આશ.
ઓખાહરણ સૂણે ધરી ભાવ, તેનો જાય અજીરણ તાવ.
શુકદેવ કહે સુણ રાય, હરિ હરતણો સમુદાય.
કહે હરિને તેડાવો જાન, વિધિએ આપું કન્યાદાન.
આપી આજ્ઞા શ્રીકૃષ્ણે આવી, જાદવને લાવો સમજાવી.
અક્રુર સાત્યકી બંન્યો ગયા, જાદવ કુટુંબ સહુ લાવીયા.
હીંડે જાદવરાણી મોડામોડ, ટોળે થાતી તે છપ્પન ક્રોડ.
રાય લખી લખી પત્ર તેડાવે, ઠામ ઠામથી સહુકો આવે.
રાયે રચના કીધી સારી, લીંપ્યો મંડપ કનકની ગારી.
હેમગિરી વિંધ્યાચળ બોલાવ્યા, ઉદયાચળ અસ્તાચળ આવ્યા.
ત્રિકુટાચળ મેરુ મૈનાક, ગંધમાદનગિરિ ચક્રવાક.
અજમેલ ગીરી સુશીલશૃંગ, બ્રહ્મગીરી નતાલ અભંગ.

માગ્યા તુંગ્યા શહેરમાં ભેર, ધડ માદવગીરી શાલ્હેર.
દેવગીરી કનકાચળ પધરાવ્યા, અષ્ટકૂળ પર્વત ત્યાં આવ્યા.
આવ્યા દેવ કોટી તેત્રીશ; ઋષી સર્વે દે આશીશ.
નવ કુળ તેડાવ્યા નાગ, આવ્યા મોટા રાય સુહાગ.
તેમાં રાજકુળ છત્રીશ, જાચક જન આવ્યા બહુ દીશ.
અનિરુદ્ધને પીઠી ચોળાય, શુભ નારીયો મગળ ગાય.
પીઠી ચડાવો પટરાણી, જાદવ સ્ત્રીઓ ગાએ સાધુ વાણી.
પંચ શબ્દ દુંદુભીનાદ, વાજે વાજીત્ર શોભા વાદ.
જોવા ત્રીભુવનથી સહુ આવ્યા, રાય બાણને મન ઘણું ભાવ્યા.
બાણ ઉતારે ઉતરાવે, કૃષ્ણજી ગ્રહશાંતિક કરાવે.
વિવાહ મંગળની રચનાય, સજાઇ વરઘોડાની થાય.

વલણ.

વરઘોડો ચઢે અનિરુદ્ધનો, જાદવ તત્પર થાયરે;
બાણાસુરને માંડવે, જાદવ રાણી ગીત ગાયરે.

કડવું ૪૨ મું–રાગ દેશ.

આદિતની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રાંદલ જાગવોરે.
બ્રહ્માની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, સાવિત્રીને જાગવોરે.
ચંદ્રમાની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
છ્યાવરને તેલ સીંચારો કે, રોહીણીને જાગવોરે.
શ્રી કૃષ્ણની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, લક્ષ્મીને જાગવોરે.
પ્રદ્યુમ્નની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો.
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રતી વહુને જાગવોરે.
મહાદેવની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
ઓખાને તેલ સીંચારો કે, ઉમીયાને જાગવોરે.
ગણપતિની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
ઓખાને તેલ સીંચારો કે, સુધબુધને જાગવોરે.
બાણાસુરની ઘરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
ઓખાને તેલ સીંચારો કે, બાણમતી જાગવોરે.

વલણ.

તેલ ચંપેલ ચડાવો સજની, સર્વે મળીને આવો;
નિદ્રામાંથી જાગૃત થઇને, ગીત મધુરાં ગાવો.

રાગ ધોળ.

પીઠી ચોળો પીઠી ચોળો પટરાણીરે, મગ દળો મગ દળો હો રાણીરે.
પગ ધુવો પગ ધુવો વરની ભાભીરે, ઓખાજી તો રહેજો અખંડ સોહાગીરે.
ચંદન ચરચ્યાં છે અપારરે, ભૂષણ પહેરાવ્યાં છે સારરે.
વર તો વરઘોડે ચડિયારે, અશ્વ અનુપમ ને હીરા જડિયારે.
તેના તેજતણો નહીં પારરે, ત્યાં તો નિરખે છે નરનારરે.
નિરખી નિરખી દીએ છે આશિશરે, જીયાવર જીવજો કોડ વરીશરે.

કડવું ૩૪ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

વળી તે વિહિવા માંડીયોને, છૈયા જાદવરાય;
રુક્મિણી મન આનંદ ઘણોરે, ત્યાં તો માનુની મંગળ ગાય.
અનિરુદ્ધજીની ઘોડલી.

સજન સહુ ટોળે મળ્યાં ને, સુરિનર મળ્યા છે અપાર;
પાનનાં આપ્યાં બીડલાં, તેપર શ્રીફળ કોફળ સાર. અનિરુદ્ધજીની.
સુવા ચંદન છાંટણારે, કેસર કુંમકુમ સાર;
ભાટ બંદીજન બહુ મળ્યા, તે તો બોલે છે જયજયકાર. અનિરુદ્ધજીની.
વાજીત્ર વાગે અતિ ઘણાં ને, માંહી ભેરીનો નાદ;
ઢોલ દદામાં ગડગડેરે, ત્યાં તો સરણાઇએ લીધો વાદ. અનિરુદ્ધજીની.
અપ્સરા નાચે ઈંદ્રની, માંહી નારદ તુંબરુ ગાય;
મધુરીસી વેણા વાજતી, એનો આનંદ ઓચ્છવ થાય. અનિરુદ્ધજીની.
સાંબેલાં સર્વે શોભતાં ને, અસ્વાર થયા વરરાય;
થનગન તેજી નચાવતારે, એવા સુર નર અતિ હરખાય. અનિરુદ્ધજીની.
શોણીતપૂર પાટણ ભલૂરે, ફુલડે સોહાવી વાટ;
અનિરુદ્ધ વરઘોડે ચઢ્યારે, ત્યાં શેરીએ સોહાવ્યાં હાટ. અનિરુદ્ધજીની.
ચંચળ ચાલે ચાલતી ને, રંગે રાતે વાનં;
મખીઅરડે મોતી જડ્યારે, ઘોડીનું પંચકલ્યાણી નામઃ અનિરુદ્ધજીની.
પલાણ પરવાળાતણાં ને, નંગ પીરોજાં સાર;
રતન જડિત્ર બે પિંગડારે, તેની ઝગમગ જ્યોત અપાર. અનિરુદ્ધજીની.

ઘાટ તે પહેર્યો શોભતોને, રામણ દીવો હાથ;
મોડ બાંધ્યો રાણી રુક્ષ્મિણીરે, જેને શ્રીકૃષ્ણ સરખા નાથ. અનિરુદ્ધજીની.
છત્ર ચામર ને વાવટારે, દીવાનો નહીં પાર;
પુઠે તે આવે જાનરડીરે, તે તો મંગલ ગાતી નાર. અનિરુદ્ધજીની.
વર વહેલા થઇ તોરણ ચડ્યારે, સાળો છાંટે નીર;
તેને મનવાંચ્છિત આપ્યુંરે, પછે બાજઠે ઉભા વીર. અનિરુદ્ધજીની.
સાસૂ આવી સજ થઇરે, પોહોંતી મનની આશ;
ઓખાને અનિરુદ્ધ પરણશેરે, ગુણ ગાય પ્રેમાનંદદાસ. અનિરુદ્ધજીની.

કડવું ૪૪ મું.--રાગ ત્રિતાલી ચોપાઇ.

અનિરુદ્ધ ત્યાં મંડપે આવ્યા, બાણાસુરને મન ઘણું ભાવ્યા.
મુખથી બોલ્યા અમૃત વાણી, પૂંખે પારવતી પટરાણી.
ધુંશળ મૂશલ રવાઇ ને ત્રાક, પૂંખી તાણ્યૂં જ્યાવરનું નાક.

બિભાસ.

ધુંસળે મા પૂંખીશ ઉમયા, ધુંશળે વૃષભનું જોતરુંરે;
મૂંસળે મા પૂંખીશ ઉમયા, મૂંસળે અમૃત ખાંડણુંરે.
રવાઇએ મા પૂંખીશ ઉમયા, રવાઇયે મહિનું વલોવણુંરે;
તરાકે મા પૂંખીશ ઉમયા, તરાક એ વિશ્વનું ઢાંકણુંરે.
સરૈયે મા પૂંખીશ ઉમયા, સરૈયા વૃષભનૂં ચારણુંરે;
ઇંડી પીંડીએ મા પૂંખીશ ઉમયા,ઇંડી પીંડી એ ઉંદર વોખણુંરે.

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઇ.

કોતી નાખી છે ઇંડી પિંડી, ઉમયા હરખે હરખે હીંડી;
ગળે ઘાટ ઘાલીને તાણ્યા, જ્યાવરને માયરામાં આણ્યા.
આડા અંતરપટ ધરાય, હસ્તે હસ્તમેલાપક થાય;
જોશી કહે છે સાવધાન, ગર્ગાચાર્યને દે અતિ માન.
સહૂ મળી ત્યાં મંગળ ગાય, એવા આનંદ ઓચ્છવ થાય;
આવી બેઠા મોટા રાજાન, બાણાસૂર તે દે ઘણું માન.

વલણ.

કોડ પોહોંતા મનતણા, પ્રેમે આપ્યાં પાનરે;
વર વહુ આવ્યાં ચોરીયે, દે બાણ કન્યાદાનરે.

કડવું ૪૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

સુર અસુર તો આવી મળ્યા, મનમાં તે આનંદ ભર;
બાણરાય ને પ્રદ્યુમન, કરવા બેઠા મધુપર્ક.
હરિ હર સભામાં બેઠા, સુર તે તેત્રીશ કોડ;
અવર રાણા ને રાયજી, સરખા તે સરખી જોડ.
વાજીત્ર વાગે અતિ ઘણાં ને, બંદીજન કહે શુભ કૃત્ય;
રાગ રંગ થઈકાર થાય છે, કરે અપ્સરા નૃત્ય.
શુક્રાચાર્ય કહે બાણરાયને, દ્યોને કન્યાદાન;
આ દિવસ નહીં આવે ફરી, સાંનિધ્ય શ્રી ભગવાન.
બાણરાય કહે શીઘ્ર મંગાવૂં, જે જોઇએ તે આજ;
કન્યાદાન દઉં કોડથી, અનિરુદ્ધને શ્રી મહારાજ.
જળપાત્ર કુંમકુમ દધી દૂર્વા, શ્રીફળ કોફળ જેહ;
કનકપાત્ર કર ગ્રહીને, રાણીજી લાવ્યાં તેહ.
વેદમંત્ર ઉચ્ચારથી, કરે પૂજા તતખેવ;
પૂજાપો વિધવિધ ચડાવે, ભણીને ઋષી દેવ.
કર અંજલિ લેઇને, પછે બોલીયો રાય બાણ;
કન્યાદાન લીયો અનિરુદ્ધજી, જોડું છું બે પાણ.
અનિરુદ્ધ કર આગળ કરે, મનમાં અતિ ઉલ્લાસ;
ઓખા અનિરુદ્ધ રાજી થયાં, કીધું નેત્રમાં હાસ્ય.
સુતાનો સંકલ્પ કરીને, હરખ્યો રાય બાણ;
તે દાનની દક્ષણા પછી, આપિયાં કોટિક દાન.
ગજ અશ્વ ને ભુમી દાસી, કનકપાત્ર અનેક;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહેતાં ન આવે છેક.

કડવું ૪૬ મું.—રાગ ત્રિતાલી ચોપાઇ.

મંગળ ફેરા ત્યાંરે ફરાય, મળી માનુની મંગળ ગાય;
હર્ષ ધરે બાણ મનમાંય, સાંનિધ્ય શ્રી વૈકુંઠરાય.
પહેલે મંગળે ત્યાં સાર, આપ્યા રથ સહીત તોખાર;
બીજે ધેનૂ આપી અપાર, ત્રીજે કુંજરકેરી હાર.
ચોથે કુચી સહિત ભંડાર, આપી કીધો છે નમસ્કાર;
બાણાસુર બોલ્યો મુખ વાણ, સપુટ કરી બે પાણ.

હું તો સેવિશ તમારાં ચર્ણ, સુધ રાખજો અંતસ્કર્ણ;
એમ રાયે કન્યાદાન દીધું, વિવાહ કર્મ સંપૂર્ણ કીધું.
હરિનો કોઇ ન જાણે પાર, બંન્યો કીધાં સ્ત્રી ભરતાર.

વલણ.

કારજ પૂરણ મંગળ વરત્યાં, જોવા મળ્યો સંસારરે;
ચોરીમાં દંપતી બનો, આરોગે કંસારરે.

કડવું ૪૭ મું.–રાગ બિભાસ.

કંસાર જમો જમોરે જમાઈ, તારી રુડી દીસે છે કમાઈ;
છોરા તું તો કાળો ન કળીયો, છોરા તું તો સીગોમાંથી સળીયો.
છોરા તુ તો નખ જેવડો ન્હાનો, કેમ આવ્યો છૈયા છાનો;
મારી ભોળી ઓખા બેન, તારાં ચોરતણાં છે ચેન.
મારી કન્યા ન જાણે કાંઇ, તેને કપટે કીધું તેં સાંઇ;
છૈયા છત્રપતિએ ઝાલ્યો, કેવો કારાગૃહમાં ઘાલ્યો.
તારા બાપનો બાપ તેડાવ્યો, તેણે પગે લાગીને છોડાવ્યો;
તારી કમળા માતા છે ધાડી, તૂંને નવ દેખાડે ઘીની વ્હાડી.
તારો પીતા જે છે કામ; તેનૂં ચંચળ ચિત્ત નહી ઠામ;
શામરામે શું લડાવ્યાં લાડ, જેણે ખાધું અંન ભરવાડ.
અમને દાનવને માનવ જોતાં ખામી, નીચ વરે ઉંચ કન્યા પામી;
તારો વંશ તો કીયો કામ, તેણે લજાવ્યૂં બાણાસુરનૂં નામ.
ક્યાંથી પેહો તું ખંખોળી, તેં તો છેતરી ઓખા ભોળી;
તારા પુણ્યતણો નહીં પાર, રાજપુત્રી પામ્યો પીંડાર.
રુડી વહૂ પામ્યો તૂં રાચ, એક વાર અમ આગળ નાચ;
એમ રામા કરે બહુ રીત, અન્યોન્ય ગાય છે ગીત.
વળતી દેવ કન્યા ગાય વરણી, તે તો કેશવની જાનરણી;
તમે લાંબી શું લૂલી હલાવો, રૂપે ભુંડણ સરખી ભાવો.
અમારો અનિરુદ્ધ તીખો મરી, એ તો સ્વપ્નામાં ગયો વરી;
કન્યાને મન એ વર ભાવ્યો, તેણે આદર દઇને તેડાવ્યો.
વર વહુ બન્યો એકઠાં મળીયાં, બાણાસુરનાં તે હઇડાં દળીયાં;
તેણે કીધો એ ઉપર કોપ, ભાંગ્યાં કવચ ને વળી ટોપ.

શું થયું સિંહસુતને સહાયા, હરિ હળધર કેવા ધાયા.
અમારા શ્યામ રામ જ્યારે રૂઠા, ત્યારે વેવાઇ કીધા હૂંઠા.
રણમાં રઝળ્યા રાણાના અંગૂઠા, છોડી આપિને જીવતા છૂટ્યા.
મ્હોં મારીને કન્યા લીધી, ઘર વસાવવા વહૂઅર કીધી.
એમ ગીત ગાય છે વરણી, વર કન્યા તે ઉઠ્યાં પરણી.
ઋષિ સહસ્ર અઠ્યાશી ધીશ, દે છે વધૂ વરને આશીશ.
માગણ ઉચિત પામ્યાં દાન, સહુને સંતોષે ભગવાન.
અતિ આનંદ ઓચ્છવ થાય, નારી ગીત અનૂપમ ગાય.

વલણ.

ઘર વસાવવા વહૂઅર કીધી, ઘેર જશું આનંદરે;
પરસ્પર વિનોદની વારતા, કહે ભટ પ્રેમાનંદરે.

કડવું ૪૭ મું.—રાગ રામગ્રી.

સાંભળો પરીક્ષિત રાયજી, કંસાર પૂરો થાળી માંયજી;
ઘૃત ખાંડ નાખી લાવીજી, રાણી માયરા મધ્યે આવીજી.

ઢાળ.

કંસાર રીતે ને પરમ પ્રીતે, આરોગે નર નાર;
સ્વજન નરખે ને મન હરખે, ઉલટ અંગ અપાર.
જાદવ સઘળા જાનઇયા, માનીયા જેમ દેવ;
તેલ મર્દન અંગ મંજન, કરે છે સેવક સેવ.
ખાન પાન ભક્ષ ભોજન, નાનાવિધ પકવાન;
જાનને ઘણું માન દીધું, રીઝવ્યા ભગવાન.
ઘુઘરા ઘમકે ઢોલ ઢમકે, થાય છે સંગીત ગાન;
અપ્સરા નાચે ને રાય રાચે, જાચક પામે દાન.
હાથા તોરણ બારણે, કેસર અંગ ઢોળાય;
ભાતભાતના સુગંધાદિક, અંગ લેપન થાય.
મંડપ શોભા મહા મનોહર, વિધવિધ પેરનાં કામ;
કહે કવિ ત્યાં શું વખાણું, દીઠે પહોંચે હામ.
શ્રીકૃષ્ણ શિવ સભા મધ્ય બેઠા, જાદવ છપ્પન કોડ;
અનિરુદ્ધ ઓખા બીરાજતાં, જાણે માલતી ચંપક છોડ.

શ્રીકૃષ્ણ જાદવ વદે વાણી, સાંભળો બાણરાય;
પેરામણી પ્રદ્યુમ્નને કરીને, જાન કરો વિદાય.
વિદાય આપો રાય અમને, થાય છે બહુ દીન;
બાણાસુર કહે વેગે કરીને, આજ્ઞા દેશું સ્વાધીન.
ચરણરેણુ હું તમારો, મારો શો અધિકાર;
જે જોઇએ તે લખાવો, હું આપી કરૂં નમસ્કાર.

કડવું ૪૮ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

સાત્યકી કહે છે લખો કાગળમાં, એક લાખ માતંગ; રાયજી.
સાજસંગાથે પાણીપંથા, પંચ લાખ તુરંગ; રાયજી.
રથ પટકુળ પામરી સુરભી, ધરે જે રોકારોક; રાયજી.
મન ઇચ્છ્યું અમે માગીને લીજે, ન રહે મનમાં શોક; રાયજી.
છપ્પન ક્રોડ જાદવને કાજે, આયુધ સહિત શણગાર; રાયજી.
જાદવજુવતી જે કોઇ ઘેર છે, તેને પટકુળ સાર; રાયજી.
દેવકી રુક્મિણી રોહણી રેવતીને, આપો સોળ શણગાર; રાયજી.
સુભદ્રાને ચીર પાંચ વરણું, વળી સોળે શણગાર; રાયજી
અનેક ગામ ને દેશજ આપો, તો હાથ ધરે શ્રીરામ; રાયજી.
લક્ષ ગામ ચાર દેશ આપીને, કરો પ્રભૂને પ્રણામ; રાયજી.
રોક જોઇએ તો સોનું રૂપું, બળીભદ્રને પૂછો તેહ; રાયજી.
પ્રદ્યુમ્ન વેહેવાઇ તમારો, મનગમતી વસ્તુ જેહ; રાયજી.
ઘણું અમે શું લખાવિયે રાણા, સગપણ સાંધ્યાં હાડ; રાયજી.
જમાઇ જે માગે તે આપો, તેમાં અમને શો પાડ; રાયજી.
ભુરસી દક્ષિણા બ્રાહ્મણને આપો, તેનો અહીં સો આંક; રાયજી.
જન જાચકને સહુ કોઇ આપે, જે હોય દરિદ્રી રાંક; રાયજી.
રીતભાત સાત્યકીએ લખાવી, તે સર્વે આપી બાણ રાય; રાયજી.
કર જોડીને ઉભો સન્મુખ, શ્રીકૃષ્ણને નમ્યો પાય; રાયજી.

વલણ.

પાય નમ્યો પરિબ્રહ્મને, આનંદ અંગ ન માયરે;
છપ્પન ક્રોડને પેરામણી કરી, પૂજ્યા ત્રિભુવન રાયરે.
ત્રિભુવનપતિ સંતોષિયા, આપ્યાં વસ્ત્ર વાહનરે;
પુત્રી આપી પાયે લાગ્યો, કીધી સ્તુતિ સ્તવનરે.

કડવું ૪૯ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

ત્રી પધારેરે, સૌભાગ્ય સાસરે, ભાગ્ય તમારૂંરે તુલના કુણ કરે;
મે અપરાધી બહુ, અવગુણ ભર્યાં, પુત્રી તમનેરે, અતિ દુખિયાં કર્યાં.

રાગ બીભાસની.

દુઃખ પામી દીકરી તે, મરણ લગી કેમ વીસરે;
માતા પિતા વેરી થયાં તારાં, મનની ખટપટ કેમ નીસરે.
બાઈ બાપે તુંને બંધનમાં રાખી, દુઃખ વેઠ્યું બહુ દીકરી;
મોટું ઘર કુળ પામી તે તો, તું તારે ભાગ્યે કરી.
ઉગ્ર પુણ્યે ઓખાબાઈ તમો, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથને;
તે સુખઆગળ દુઃખ વિસાર્યું, જોખમ બાણના હાથને.
શિક્ષા દઉં તને દીકરી, મારી તારી લાજ વધારજે;
જો પ્રીતે પીયુ આજ્ઞા આપે, તો પિયરભણી પધારજે.
ઉગ્રસેન હળધર પ્રદ્યુમન, વાસુદેવ ત્રિભુવન ધણી;
સ્વસુર પક્ષમાં સર્વ કુટુંબની, સેવા ભક્તિ કરજો ઘણી.
રુક્મિણી જાંબુવતી ને ભદ્રા, સત્યભામા સત્યા સુંદરી;
લક્ષ્મણા કાલિંદી વૃંદા, અષ્ટ પટરાણી ખરી.
રતી રંભાવતી દેવકી, માયાવતી સતી રેવતી;
રખે દીકરી આળસ કરતી, તું ચરણ તેનાં સેવતી.
રુડી ભુંડી વાત સાંભળિ હોય, કોઈ આગળ નવ ચોહેરીયે;
ઉઘાડા કેશ ન મૂકીએ, ઘણું ઝીણું વસ્ત્ર ન પેહેરીએ.
કામ ઘરનાં બતાવ્યાં કરિયે, ન કરિયે કાંઈ અરૂપરૂં;
પૂછ્યા પૂઠે સૂક્ષ્મ સાદે, બોલીએ જાઈને ખરૂં.
પાત્ર પગે નવ ઠેલિયે, ક્ષમા રાખીએ બહુ ઉદરે;
આઘું ઓઢી ચાલીએ, રાખીએ દૃષ્ટિ ભૂમિપરે.
સંતાપ સાસરે ન કીજીએ, પિયરને ન વખાણિયે;
લક્ષ દુઃખ હોય સાસરે, પણ સ્વામીને ન જણાવિયે.
દાસી માણસનો સંગ ન કીજે, નીચને મળે માઠું સહી;
સાસુ રીસ કરે ઘણી, પણ સામો બોલ કરિયે નહિ.
સાસુ નણંદ ને જેઠાણીની, સેવા ભક્તિ કરજો ઘણી;
પર ઘેર નિત્ય જઈએ નહીં, ગયે હલકાઈ થાયે આપણી.

મ્હોટે સ્વરે હસીએ નહીં, કોઇ સાથે તાળી નવ દીજીએ;
ઉભાં રહી ઉઘાડે માંથે, પુત્રી પાણી ન પીજીએ.
ભરથાર પેહેલું જમીએ નહીં, બાઈ ઉચ્છિષ્ટ જમીએ નાથનું;
તુંકારીએ નહીં સેવક આદે, મન રાખીએ સર્વ સાથનું.
માત પિતા ને ભ્રાત ભગિની, પિયર સુખ ન સંભારીએ:
આવો બેસો જીજી કહીને, કુળની લાજ વધારીએ.
સહુને ગમતું બોલીએ, બાઈ અહંકાર કરીએ નહીં;
હસતું વદન નિત્ય રાખીએ, સુખ દુઃખ સમાન ગણીએ સહી.
દિવસે ન સુઇએ દીકરી, બેહેન વચન પિયુનું પાળીએ;
સાસુજી જ્યારે સાદ કરે, ત્યારે જીજી કરી ઉત્તર આલીએ.
સ્વસુર જેઠની લાજ કીજે, ન બોલીએ ઉંચે સ્વરે;
એમ ઘણી શીક્ષા દઇ માતા, પુત્રીને વિદાય કરે.

વલણ.

વિદાય કરે પુત્રીને, ધન વસ્ત્ર દઈ અપારરે;
માત પિતા વળાવવા આવ્યાં, સાથે કુટુંબ પરિવારરે.

કડવું ૫૦ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

બાણાસુર મળી ઘેર જાયરે, સહુ સુવાસણ ગીત ગાયરે;
અનિરુદ્ધ પામ્યો શુભ કન્યાયરે, ત્યાં જાદવ હસતા જાયરે.
સાહેલી મળી સહુ ટોળેરે, અન્યોન્ય મળીને બોલેરે;
પછે ગીત ગાય છે વરણીરે, ઓખાને લઇ જાય છે પરણીરે.

રાગ ફટાણાની ચાલ.

આવ્યો આવ્યો દુવારકાંનો ચોર, એના વડપિતાએ ચાર્યાં ઢોર,
લાખેણી લાડી લઇ ગયોરે. ટેક.
એનું શું કરીએ વખાણ, એણે જિત્યો તે રાય બાણ, લાખેણી.
આવ્યો આવ્યો કામકુમાર, જદુકુલનો એ શૃંગાર, લાખેણી.
આવ્યો આવ્યો નંદતણો ગોવાળ, એ તો મામા કંસનો કાળ, લાખેણી.
આવ્યો આવ્યો હળધરકેરો વીર, ગાયો ચારી તે જમના તીર, લાખેણી.
આવ્યો ગોપીઓનો માખણ ચોર, એ તો નાગર નંદકીશોર, લાખેણી.
એની મધુરી છે બહુ વાણી, એનો વડપિતા મહીનો દાણી, લાખેણી.
એને મન આનંદ બહુ થાય, સખી ઓખાને લઇ જાય, લાખેણી.

એમ સૈયરો ગાએ ગીત, મન આણીને બહુ પ્રીત, લાખેણી.
ત્યાહાં આનંદ સહુને થાય, ભટ પ્રેમાનંદ જશ ગાય, લાખેણી.

રાગ કેદારો.

ઓખા બાઇ ચાલ્યાં ચાલણહાર, સાથ મૂક્યો સહિયરતણોરે;
મૂક્યાં માતપીતા પરીવાર, સાથ લીધો જાદવતણોરે.
ઓખા બાઇએ ભરીયાં નયણે નીર, મનમાં આનંદ અતિ ઘણોરે;
ચિત્રલેહા આવી દેવા ધીર, મિલાપ કરી ઓખાતણોરે.
બન્યો ભેટ્યાં હૈડાં સાથ, મનમાં આનંદ પામ્યાંરે,
ભલે પામી તું અનિરુદ્ધ નાથ, દુઃખ તે સઘળાં વામ્યાંરે.
આપણ રમતાં સહિયર સાથ, સુખમાં તે બહુ મહાલતાંરે;
હવે લીધો બાઈ જાદવ સાથ, અમને મૂકી થયાં ચાલતાંરે.
મોહોટું ઘર પામી સહિયર તું, રાજી હું મનમાં થઇરે;
સુખમાં તારે બાકી શું, પીડા તુજ મનતણી ગઇરે.
બેની ડાહ્યાં થાજો આપ, માયા મનમાં રાખજોરે;
બોલ્યું ચાલ્યું કરજો માફ, વેહેલાં તે દર્શન દાખજોરે.
ત્યારે કહે છે ઓખાબાઇ, ચિત્રલેહાને પાયે પડીરે;
બેની તુજ સાચી સગાઇ, સહુ સહિયરમાં તું વડીરે.
બાઇ તેં ઝાલ્યો મારો હાથ, રક્ષા કીધી મુજતણીરે;
મેળવી આપ્યો તેં અનિરુદ્ધ નાથ, દયા આણી તેં ઘણીરે.
જ્યારે જપતિ પતિ મનની માંહી, વ્યાકુળ બેની હું થતીરે;
સુબોધ કરતી મુજને ત્યાંહી, સમજ મુજમાં ન હતીરે.
અનેક ગુણ છે તારા બેન, તે મુજને નહીં વિસરેરે;
તુજ વિના મુજને નહીં ચેન, હેતે મુંજ હૈડું ઠરેરે.
બાઇ તુજને કહું આપોઆપ, સહિઅર કો દિન આવશેરે;
અપરાધ મારો કરજો માફ, કુશળતા અમો કહાવશુંરે.
એમ કહી ભરતી નયણે નીર, ચિત્રલેહા છાની રાખતીરે;
બેની ભીંજે તારાં ચીર, હૈડાં સાથે ચાંપતીરે.
એટલે આવી ઓખાની માત, નયણે નીરધારા વહેરે;
પુત્રી મારી સાંભળ વાત, મુજ શીખામણ મન લહેરે.

તુજને કહેતી ગુંજની વાત, દૂર પધારશો દીકરીરે;
હવે મુજને કોણ કરશે શાંત, કોને જોઇને રહું ઠરીરે.
બેની મધુરી બોલતી વાણ, તે મુજને બહુ સાંભરેરે;
વહાલી તું તો મારા પ્રાણ, વિસારી નહીં વિસરેરે.
બેની રૂડાં તારાં ભાગ્ય, દીપાવ્યો જાદવ સાથનેરે;
પુત્રી રહેજો અખંડ સૌભાગ્ય, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથનેરે.
એમ દીધો ત્યાં આશીર્વાદ, મહિયર વહેલાં આવજોરે;
સેવો પવિત્ર સાસુના પાદ, દુઃખ હોય દોહ્યલાં કહાવજોરે.
ઓખાબાઇ રહેજો દ્વારીકાંમાંહી, ત્યાં અમને સંભારજોરે;
ગોમતી નહાજો જઇને ત્યાંહી, ત્રણે પક્ષને તારજોરે.
એમ કહી દૂર રહી ત્યાં માત, નિરખે છે નયણાં ભરીરે;
એટલે આવ્યો સહિયર સાથ, મળવા તૈયારી કરીરે.
સાસરે જાઓ છો તમે બેન, ગમશે નહીં અમને કંઇરે;
તુજ વિના નહીં અમને ચેન, સહિ તું સમી કો નહીંરે.
બેની રમતાં આપણ સાથ, સહિયર ટોળે સહુ મળીરે;
હવે પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથ, પાછાં પિયર આવજો વળીરે.
બેની તું મા આંસુ પાડ, છાની રહેને તું જરીરે;
એટલે ત્યાં આવ્યો કૌભાંડ, બેની વાત કહું ખરીરે.
અદકી ઓછી કહી હોય વાત, તે મનમાં નવ રાખજોરે;
ક્ષમા કરજો માહારી માત, વહેલાં મુખડું દાખજોરે.
એમ સર્વે મળી ભેટ્યાં ત્યાંહે, માતપિતા સહિયર સહુરે;
વાત કરે છે માંહોમાંહે, મનમાં આનંદ છે બહુરે.

વલણ.

ઓખાને સંતોષિયાં, ન્યૂન ન રાખી કાંયરે;
જાનીવાસે ગોત્રજ આગળ, દોરડો કેમ છોડાયરે.

કડવું ૫૧ મું.—રાગ ધોળ મંગળ.

બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, છબીલી દોરડો નવ છુટે;
તારો મહાદેવ બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે.
તારી પાર્વતી માત તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;
તારો ગણપતીભ્રાત તેડાવ, છબીલી દોરડો નવ છુટે.

તારો બાણાસુર બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છૂટે;
તારી બાણુંમતી માત તેડાવ, છબીલી દોરડો નવ છૂટે.
તારો કૌંભાંડ કાકો તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છૂટે;
સગાં સર્વંને વેગે કહાવ, છબીલી દોરડો નવ છૂટે.
હવે કન્યાની જાનરડી ગાય, હો લાડા દોરડો નવ છૂટે;
ત્યાં તો આનંદ ઓચ્છવ થાય, છબીલા દોરડો નવ છૂટે.
બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, હો લાડા દોરડો નવ છૂટે;
તારો શ્રીકૃષ્ણ વડવો તેડાવ, છબીલા દોરડો નવ છૂટે.
તારો પ્રદ્યુમ્ન બાપ તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છૂટે;
તારો હળધર કાકો તેડાવ, છબીલા દોરડો નવ છૂટે.
તારી રતિ માત તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છૂટે;
તારી ગોવાળ મંડળીને કહાવ, છબીલા દોરડો નવ છૂટે.

વલણ.

એમ રીતભાત ત્યાં કરી, ગોત્રજને લાગ્યાં પાયરે;
ગોર આશીશ દે ઘણી, બાણાસુરની કીધી રક્ષાયરે.

કડવું ૫૨ મું.—રાગ સિંધુડો.

પવિત્ર કીધું અસુર કુલ જે, વેહેવાઇ વિશ્વંભર થયા;
પુણ્ય મારાં પૂર્વ જન્મનાં, પ્રભુજીએ કીધી દયા.
પ્રહ્લાદ અર્થે નૃસિંહ હવા ને, હિરણ્યકશિપુ ઉદ્ધારિયો;
બલિ કારણ વામન હવા, મારા ભુજનો ભાર ઉતારિયો.
હિરણ્યાક્ષ માટે વરાહ હવા, એમ બાણે વાણી ઓચરી;
સર્વેપેં મુને ઘણી કૃપા જે, અનિરૂદ્ધે ઓખા વરી.
અપરાધ મારો ક્ષમા કરિયે, હરિ તમ સામો હું વઢ્યો;
એવું કહીને રાય બાણાસુર, કૃષ્ણને પાગે પડ્યો.
બેઠો કીધો કર ગ્રહી, શ્રીકૃષ્ણે વખાણ્યો બહુ;
જદુકુલ દીપાવ્યું અમારું જે, તમ પુત્રી થયાં વહુ;
અન્યોન્યે માન દીધું, જાદવ સહુ તત્પર થાય;
સાસરે વળાવી ઓખાને તે વારે, માતા દે શીક્ષાય.
પુત્રી પિયરને દીપાવજો, જો પામ્યાં મોટું સાસરું;
જશ કમાજો દીકરી, ડહાપણ જશ રાખો ખરું.

એમ કહીને ઓખા વળાવ્યાં, ભેટયાં પુત્રી માય;
જાન વળાવી વળ્યો પાછો, આનંદે બાણરાય.
કૈલાસ ગયા ગિરિજાપતિ, કૃષ્ણ પધાર્યા દ્વારામતી;
ઓખા અનિરુદ્ધ ઘેર આવ્યાં, ભેટયાં રુક્મિણી રેવતી.
ઉત્તમ કથા ભાગવતતણી, સાંભળતાં સુખકારી;
પાપ સઘળાં પ્રલય થાયે, પરમ પદ પામે ભારી.
વ્યાધિ ને સપ્ત જ્વર સમે, જો સાંભળે સ્નેહે કરી;
સુખ સંપત્તિ પરિવાર વાધે, મનકામના પૂરે હરી.
શ્રી રામચંદ્ર પ્રતાપથી, પદબંધ કથા હવી;
કાલાવાલા માની લેજો, જથારથ કહે કવી.
વીરક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે ગામ;
ચતુર્વંશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ નામ.

વલણ.

નામ નારાયણતણું, ભાંગે ભવજંજાળરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ભજો શ્રી ગોપાળરે.

સમાપ્ત.

દાણલીલા.

કડવું ૧ લું.—રાગ સામેરી.

શ્રી ગુરુ ગણપતિને શિર નામી, પ્રથમે પ્રણમું ત્રિભુવનસ્વામી;
દેવી સરસ્વતી વાણી દીજે, દાણલીલા પદબંધ કીજે.

ઢાળ.

પદબંધ કરું એક દાણલીલા, માંહી શબ્દના બહુ સ્વાદ;
હરિજનને પ્રિય લાગશે, કૃષ્ણ ગોપીનો સંવાદ.
લોભીને ધન વંઝાને તન, તસ્કરને કાળી જામની;
ત્યમ હરિજનને વલ્લભ લાગે, કથા સુંદરસ્યામની;
માનુષી દેહ દોહેલે પામ્યો, સ્મરણ કીર્તન નવ કર્યું;
નિષ્ફળ જન્મ તેનો ગયો, યૌવન માતાનું હર્યું.
સંવાદ ગોપી કૃષ્ણનો, જે ગાય શીખે સાંભળે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, તેને સાચી પ્રીતે સદ્ય મળે.

રાગ—કાનડો.

મોહનજી મથુરાને મારગ, થઇ બેઠા છે દાણીરે;
મહિયારીનાં મહી લૂંટે એ, વાત રાધાજીએ જાણીરે. મોહન.
ચંદ્રાવળી, રાઇ, ચંદ્રભાગા, લલિતા વિશાખા દાસીરે;
મનોરમા, રત્નાવળી રૂપાં, તેડી સાત*સાહેલી પાસરે. મોહન.
બોલબંધ કીધો સખી સાથે, ચાલો આપણ જમના જઇયે;
ગોરસની ગોળી લ્યો માથે, સહુકો મહિયારી થઇયેરે. મોહન.
સખી કહે કાં નહિ રાધાજી, સહુ અલબેલી સોંડીરે;
દાણ રીત ભાંજે ભૂધરની, નથી આપવી એક કોડીરે. મોહન.
ઘેર ઘેરથી ગોપી થઇ ટોળે, ગોપિ ગોવિંદની વહાલીરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જિતવા સહુકો ચાલીરે. મોહન.

---

* અત્રે કવિની ભૂલ જણાય છે. શ્રી રાધિકાજીની અષ્ટ સખી છે ને તેનાં
મ આ પ્રમાણે છેઃ—લલિતા, વિશાખા, ચંદ્રભાગા, સંધ્યાવળી, તુંગભદ્રા,
ામા, ભામા ને તુલસી.

કડવું ૨ જું.—રાગ મારુ.

બોલબંધ કીધો વ્રજનારીરે, આજ જિતવા કુંજબિહારીરે;
એમ બોલ્યાં રાધિકા રાણીરે, જોઇએ કેમ થયા પ્રભુ દાણીરે.
રખે કો આપો એક કોડીરે, સહુ ઝગડો કરવા દોડીરે;
આપ આપણા સાથની ટોળીરે, માથે લીધી ગોરસની ગોળીરે.
તાજી છાસ ને સદ્ય વલોવીરે, કઢ્યાં દૂધમાં સાકર ઘોળીરે;
દધી માખણ ને ઘૃત થીણાંરે, મેવા મીઠાઇ મગદળ ફીણ્યાંરે.
ભાત ભાતનાં ભોજન ભરિયાંરે, પ્રેમદાએ મસ્તક ધરિયાંરે;
પંચરંગી ઓઢણી માથેરે, બાજુબંધ ચૂડલા હાથેરે.
વીંટી અંગુઠી કંકણ ચૂડીરે, જોતાં અબલા દીસે ઘણું રૂડીરે;
શીષફૂલ રાખડી ને ત્રોટીરે, જાણે દિનકર પ્રગટ્યા કોટીરે.
નાકે વેસર ભાલે ટીલીરે, શોભે આંખ આંજી છે રસીલીરે;
ગલુબંધ ગોફણો માળારે, શોભે દાંત રંગ્યા છે કાળારે.
ઝમકે ઠમકે કંકણ કેલીરે, જાણે જુગ્મ થઈ હેમવેલીરે;
કેસર ચંદન ને કસ્તૂરીરે, વપુલેપન વાસ મધૂરીરે.
પેર્યાં ચીર ચરણાં ને ચોળીરે, લાંબી લોબરી સાળુ પટોળીરે;
કોઈ પદ્મની ચિત્ત ચકોરીરે, કોઇ શામલડી કોઈ ગોરીરે.
કોઇ મુગ્ધા બાળકિશોરીરે, કોઈ છેલછબીલી છોરીરે;
નાખે પ્રેમપાશની દોરીરે, લે માધવનું ચિત્ત ચોરીરે.
કરે વાત દેઇ દેઇ તાળીરે, આજ જિતવા શ્રી વનમાળીરે;
એમ બોલ્યાં રાધિકા રાણીરે, તમે સાંભળો સહિયર સમાણીરે.
તમે બીશો મા મન બાઇરે, કદી આવે ગોવાળા ધાઇરે;
તમો ઉત્તર હાંકીને દેજોરે, સુખે નામ જ અમારું લેજોરે.
આજ જિતવા કુંજબિહારીરે, સહુ ટોળે મળી બ્રીજનારીરે;
તમે સૈયર રાખજો ટેકરે, નથી આપવી કોડી એકરે.
અમો ઝગડો હરિશું કરશુંરે, આજ જિતીને પાછાં ફરશુંરે;
જો હું કૃષ્ણનો નાદ ઉતારુંરે, તો નામ રાધિકા મારુંરે.
દીઠા દૂર થકી શ્રી વનમાળીરે, બીજે માર્ગ ગઈ વ્રજબાળીરે;
ભટ પ્રેમાનંદના સ્વામીરે, સહુ સમજ્યા અંતરજામીરે.

કડવું ૩ જું.–રાગ સાખી.

બ્રીજનારી આણંદ ભરી, તેણે દીઠો દાણનો ઘાટ;
તે મારગને પરહરી ગોપી, લીધી બીજી વાટ.
જાતી દીઠી સુંદરી, ત્યારે બોલ્યા શ્રી અવિનાશ;
ગોપને આપી આજ્ઞા, તેડી લાવો અમારી પાસ.

વલણ.

મદોન્મત્ત સહુ જાતી દીઠી, દૂરથી વ્રજબાળા રે;
શ્રી હરિએ તે અવસરે, હંકાર્યા સહુ ગોવાળા રે.

છંદની ચાલ (ભુજંગી).

માથે માટ ગોરસનાં જાય ગોપી, ચાલી ચોરટી આપણું દાણ લોપી;
જઇ રીત લ્યો આપણી રાખો ખોળી, નાપે દાણ તો લાવજો પાછી વાળી.
ધાયા ગોપ ઉતાવળા ચરણ બેઠી, ગ્રહી લાકડી પાવડી હાથ ગેડી;
આવ્યા વેગે ધાઇ પહોંતા પાઉપ્યાદા, ઉન્મત્ત અદ્‌ભૂત આહીરજાદા.
રહ્યા આણ દઇ આંતરી વાટ રોકી, ક્યહાં જાઓછો ચોરટી નાર ટોંકી;
નંદલાલ સાથે તમે રાઢ માંડી, ક્યહાં જાઓ છો પાધરો પંથ છાંડી.
આપો દાણ દયાળનું ગોપ માગે, જાવા દીજે તો અમારી રીત ભાંગે;
ઘેરી વાટ ગોવાળીયા ગર્વ ભાખે, બોલી બોલ સખિયો કો નવ સાંખે.
રોકો પ્રેમદાને મહીમાટ માથે, બોલી નાયકા બોલ સખિ સર્વ સાથે;
ઓળખ્યા વિના રાઢ મિથ્યા વધારો, ગુણહીણ ગોવાળિયા ગાય ચારો.
કરો વાત મોટાઇની વેર વધારો, ખોશો લાજ કે આજે પાછા પધારો;
નહીં દાણ પામો તમો એક કોડી, હુતી તાત ભીરાંત કે આવ્યા ઘ્રોડી.
ઘણો લાભ લેશો તમો આજ બેટી, કાને સાંભળી છે બ્રખૂભાન બેટી;
છઉ ધણિયાતાં નહીં જાઉં હાર્યાં, આજ રાધિકા આંહિ પોતે પધાર્યાં.
સુણી ગોપનો સાથ બહુ ખેદ પામ્યો, આવ્યો કૃષ્ણ પાસે ત્યાં ગોપ સુદામો;
કહે ગોપ ગોવિંદને ગદ્‌ગદ્ વાણી, છે એ ગોપીના જુથ્થમાં રાધા રાણી.
બોલાવી ન બોલે અહીં નવ આવે, ધાયે મારવા સર્વ કોને બિહાવે;
આપો આજ્ઞા તો જઇ જુદ્ધ કીજે, બ્રખૂભાનસુતાથકી નવ બીજે.
કરી આંખ રાતી વદે કૃષ્ણ વાણી, એવી રાધિકા કોણ રાજાની રાણી;
મુને ગોપિએ જાણ્યો આહીર ભોળો, ફોડો માટ માથાતણાં મહીરે ઢોળો.

આવે ઈંદ્ર રાણી તોય. દાણ લેશું, લૂટો ગોરસાં રે અમો જવાબ દઇશું;
સુણી ગોપ કોપ્યા ભડ સબળ ધાયા, તાણી તારુણીના ત્યાં પાલવ સાહ્યા.
ગેડી આંકડે મોતીની માળા ત્રૂટે, પડે લાકડી પાવરી માટ ફુટે;
પીએ છાસ ગોવાળિયા મહીરે લૂટે, નાના ગોપના ગોપીઓ ગાલ ચુંટે.
બોલ્યાં રાધિકા ગોપિકા સર્વ વારી, ચાલોકૃષ્ણ પાસે સહુકો મહિયારી;
પશુપાળ પિંડારિયા દાણ માગે, ખોટા વાદ વિવાદમાં ખોડ લાગે;
વઢવાડ વણસાડવા વિવેક લાવી, પ્રેમાનંદ પ્રભુતણે પાસ આવી.

કડવું ૪ થું.—રાગ મારુની દેશી.

આવી મદોન્મત્ત સહુ નાર, જ્યાં વનમાળી છે;
છે ઝગડો કીધાનો વિચાર, ગોપે ખાળી છે.
સંભળાય પરસ્પર વાત, એટલે ઉભી છે;
જેનાં ફોડ્યાં મહીનાં માટ, ગોવાળે દૂભી છે.
છે ક્રોધે રાતી આંખ, મનમાં મળવું છે;
મનમાંહે છે અભિલાખ, જિતીને વળવું છે.
જેણે ફોડ્યાં મહીનાં માટ, તેના કર સાહ્યા છે;
તેને છોડાવવાને ગોપ, બીજા સૌ ધાયા છે.
જેહેને થયું છે જાન, તે વઢવા ચાલી છે;
ભાંગી દોણી નાખી છે છાશ, ગોળી કર ઝાલી છે.
રાધાએ મોકલી નાર, નામ તેનું રાઇ છે;
છે રૂપે સુંદર બાળ, ઘણું એક ડાહી છે.
આવી અલબેલી તત્કાળ, જ્યાં વનમાળી છે;
છે યૌવનનું અભિમાન, શોભા સહુ ન્યાળી છે.
બેઠા જ્યાં ગોકુળનાથ, કદમની છાંયા છે;
કંદર્પ કોટિ લાવણ્ય, પ્રભુની કાયા છે.
આવી રાઇએ કર્યો પ્રણામ, જી વિનતિ મારી છે;
ગોકુળની આ સહુ નાર, દાસી તમારી છે.
આંહોમાંહે લેવું શું દાણ, એ લઘુતાઇ છે;
જાશે નંદરાયની લાજ, જે પ્રભુતાઈ છે.
ભોળી ગોકુળની સહુ નાર, જે વાયક સાંખ્યું છે;
જાણશે કંસાસુર કાળ, નંદને વાંકું છે.

બીજી નારી કને લો દાણ, તેમાં શી બાધા છે;
આજ નથી લીધાનો લાગ, ટોળામાં રાધા છે.
વારો ગોવાળિયાને નાથ, ઘણું સંતાપે છે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ, ઉત્તર શો આપે છે.

કડવું ૫ મું.—રાગ કાલેરો.

અરે રાઇ તું ડાહી થઇ આવી, પ્રીતમાં ભય દેખાડેરે;
કહે તારી રાધા રાણીને, જે દાણ અમારું પહોંચાડેરે. અરે રાઇ.
ગોકુળ વૃંદાવન છે મારું, તેમાં કંસતણું શું ચાલેરે;
જો રાધિકાનો પિતા આવે તો, દાણ અમારું આલેરે. અરે રાઇ.
ડહાપણ આણી બોલે છે વાણી, તું રીત અમારી ભાંગેરે;
દાણ દધીનું આપતાં ગોપી, એવડું દુઃખ શું લાગેરે. અરે રાઇ.
વઢો ઝગડો કે સાંજ પડો, પણ દાણ ગોરસનું લેશું રે;
એ વાતે જે જન દુભાશે, તેહને ઉત્તર દેશું રે. અરે રાઇ.
આજ્ઞા આપી ગોપ સર્વને, જાવા નવ કો પામે રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુને ચરણે, રત્નાવળી શીર નામે રે. અરે રાઇ.

કડવું ૬ ઠું.—રાગ ખંટ.

સુંદર શ્યામળારે, ઓ પ્રીતમ પાતળા રે.—ટેક.
પ્રાણજીવન પ્રભુ છો મારા, નાગર નંદકિશોર;
અમે મહિયારી પારકી નારી, ન કીજીએ આવડું જોર. સુંદર.
નંદરાયની આણ માનું છું, શ્યામ સાંભળ કાન;
મહી માટે ઉખળશું બાંધ્યો, તોય ન આવી સાન. સુંદર.
કહણ રાજ છે કંસનું રે, આવડો ન કરિયે વાદ;
કોઇ મળશે મથાની નારી, ઉતારશે તારો નાદ. સુંદર.
ભલા ગોપની વહુ બેટીનાં, નિત્ય ભંગાવો માટ;
દાણ નોહે પણ ભીખ માગવી, લોકમાં કહેશે લાંઠ. સુંદર.
લાંઠ કહો કે ભીખ કહો કે, કોહો કૃષ્ણ અજાણ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ કહે ગોપીને, આપો અમારું દાણ. સુંદર.

કડવું ૭ મું.—રાગ કાફી.

દાણ માગે રે, કાનુડો દાણ માગે રે;
આજ લગે નહીં સાંભળ્યું, કોણે લીધું આગે રે. કાનુડો. ટેક.

આગે સવાયાનું ગોરસું, તારે પૈસા જાઇયે રે;
વેપાર દીઠો આ વ્રજનો, શું મૂળમાંથી ખોઇયે રે. કાનુડો.
મટુકીમાં મિરાત આ મોટી, છે છાશનું પાણી રે;
તે છત ઉપર નહોતું જાણ્યું, કોઇ બેસશે દાણીરે. કાનુડો.
દાણની દોલત જોડતામાં, મૂળગું ખોશો રે;
મહિમા જાશે નંદનો તે, લાલજી જોશો રે. કાનુડો.
ભાંગી કોડી ભૂધરા, નહીં આપિયે બ્હોણી રે;
અમો ફરી જાશું ગોકુળ, રાખો છાશની દોણી રે. કાનુડો.
પ્રેમાનંદ પ્રભૂ બોલિયા, શાને આકળાં થાઓ રે;
છાશની દોણી શું કરું, દાણ આપીને જાઓ રે. કાનુડો.

કડવું ૮ મું.—રાગ પરજ.

શ્યામ સોહામણારે, કહાન કોડામણારે;
સાંભળ અલ્યા શ્યામળિયારે, ગોકુળના શોહામણરે.—ટેક.
તું પતિવ્રતાનો બંધુ કહાવે, તારી કીકીમાંહે કામણરે. શ્યામ.
તું ચોર ચિત્ત નવનીત તણો, ખુટ્યાં ગૌનાં દામણરે;
માત જશોદાએ ઉખળે બાંધ્યો, તોયે ન લાગી શીખામણરે. શ્યામ.
તેં તો ગોકુળ રાખ્યું રેલતું, ધરિયો ગોવર્ધનરે;
માસી મારી ધાવતાં, તેં વશ કર્યા વ્રજજનરે. શ્યામ.
બ્રહ્માદિકને ભોળવ્યા, તેં પીધો દાવાનળરે;
ચૌદ ભુવન માતાને દેખાડ્યાં, એવું તારું બળરે. શ્યામ.
કંસરાયનું કોણ ગજું, તેં માર્યો છે દશકંધરે;
મન માને તે કરો પ્રભુજી, કહે ભટ પ્રેમાનંદરે. શ્યામ.

કડવું ૯ મું.—રાગ ખટ.

મૂકયા પિંડારિયા પ્રેરી, રાધાને લીધી ઘેરી;
હૃદેમાં રોશ આણી, બોલ્યા પછે ચક્રપાણી.
જાઓ કયમ દાણ લોપી, મળી આવી છે ગોપી;
દાણની રીત ભાંગે, ગોપને લાજ લાગે.
ખળકે વેણ કાળી, ધૂતારી ધાબળા વાળી;
મહીનાં માટ માથે, સોનેરી ચૂડો હાથે.
હીંડે છે કેડ ઘોળી, કસમસ થાયે ચોળી;
લટકે નાકે મોતી, મરકલડે જાય જોતી.

ફેરવે ફીફી કાળી, માંહોમાંહે દેતી તાળી;
મનમાં ગાળ દેતી, મુખે કંઇ જાય કહેતી.
પોતાના ગુણને ગાતી, મહિયારી મદમાતી;
છેડો ન ઓઢે શીશે, જોબનનું જોર દીશે.
લટકે પાગ માંડે, પોતાની હઠ ન છાંડે;
એની જો હઠ મૂકાવું, તો દાણી નામ કહાવું.
વઢતાં વાય જો વહાણું, સહુને વાજ આણું;
પ્રભુનો રોશ જાણી, રાધાજી બોલ્યાં વાણી.

વલણ.

રાધા કહે સહુ નારને, તમે રખે મેલો ટેકરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃષ્ણને, નથી આપવી કોડી એકરે.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ સોરઠી.

લૂટે લૂટેરે મારગમાં ચોર, વસ્તીની વાટે;
એ તો નાગર નંદકીશોર, જમનાને ઘાટે.—ટેક.
કેયમ જઇએ મથુરા નગરી, બેઠો દાણી જમના ઘાટેરે;
ગોપીજનને ખાળી રાખે, દાણની કોડી માટેરે. વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦
કંસરાયની આણ ન માને, એને વાધ્યો ઘણો ઉન્માદરે;
વ્રજ નારીનાં દૂધ દહીનો, શ્યામળિયો લે સ્વાદ. વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦
નંદ સાધુ ને સતી જશોદા, આ કાનુડો કોણ સરખોરે;
સર્વાંગે ચંચળ ખોટારો, નખ શિખ બાઈ તેને નરખોરે. વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦
એણે ઘેલાં કીધાં ગોપ ગોપીને, વળી વશ કર્યું વ્રજગામરે;
જમના ઘાટે દાણ દધીનાં, કાઢ્યું કુળમાં નામરે. વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦
ઘરમાંથી મહી માંખણ ચોરે, વળી માર્ગમાંહી મહી લૂટેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુએ મુખ માગ્યું, દાણ આપે તે છૂટેરે. વસ્તી૦ લૂ૦ લૂ૦

કડવું ૧૧ મું.—રાગ કાફી.

એની મેં જાત જાણી, નંદનો કુંવર દાણી;
ચોરીને છાશ પીતો, હાંકતાં ત્યારે બીતો—ટેક.
મેં જાણ્યું જે કંસરાયે, બેસાડ્યો છે દાણી;
ચાલો ચોરને લઇને આપણ, મથુરામાં તાણી. એની મેં.
મા બાપે બહુ લાડ લડાવ્યાં, તેણે પડી કુટેવ;
તો નામ મારું રાધિકા, એનો ઉતારું અહમેવ. એની મેં.

મોરલીમાંહે મારી નાંખે, બોલે મીઠાં વેણ;
સાધવીનારીનાંસત્ય ચૂકાવે, કામણગારાં નેણ. એની મેં.
કદમ ઉપર ચઢીને બેઠો, ચોરી આપણાં ચીર;
ઘરથકી ધૂતારો લંપટ, જોયાં નગ્ન શરીર. એની મેં.
પાંપણ ઉપર પાઘજ લેહેકે, લોબરી ઓઢી લાલ;
આ આવે આપણી ભણી, એની લટકતી છે ચાલ. એની મેં.
મુખે વાણી વઢવાની ને, અંતરમાં આહ્‌લાદ;
પ્રેમાનંદ કહે કૃષ્ણલીલા, રાધા કૃષ્ણનો સંવાદ. એની મેં.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ ખટ.

શ્રીકૃષ્ણ—ધૂતારી ઘુમટાવાળીરે, આંજ્યા વિના આંખડી કાળીરે;
જાઓ કાહાં આપ્યા પાખીરે, રાધાને રોકી રાખીરે.
વઢતાં વાયે વહાણુંરે, સહુએને વાજ આણુંરે—ટેક.
ઉંચી ને અલબેલડી રે, મુખ ઘણું ગુમાન;
જોબનિયાનું જોર જણાવે, હું ઉતારું અભિમાન. ધૂ. આં.

રાધિકા—નાનડી વયમાં નામ જ કાઢ્યું, લોક કરે વખાણ;
મોં ખાયે ને આંખ જ લાજે, માંહો માંહે શું દાણ.
ચાલો પાધરી વાટેરે, સાંખું છું નંદને માટે રે.—ટેક.

શ્રીકૃષ્ણ—આ ગોકુળમાં વસે ઘણી રે, મોટી જાત આહીર;
વહેવારની વાતે લજ્જા શાની, દીસે વઢકણની પીર. ધૂ. આં.

રાધિકા—પાધરી વાટે તે લડેરે, જેને હોયે એ બાપ;
દાણની શું તેં મહોર કરાવી, કંસે કીધી શું છાપ. ચા૦ સાં૦

શ્રીકૃષ્ણ—છાપ તો તારો બાપ કરાવે, રાંકડો વૃષભાન;
અમો કુંવર નંદજીતણા, કોની નવ માનું આણ. ધૂ. આં.

રાધિકા—સમજી બોલો શ્યામળા વહાલા, લોક સાથે શાં લાડ;
ભીખ માગીને પેટ ભરો તો, પરમેશ્વરનો પાડ. ચા૦ સાં૦

શ્રીકૃષ્ણ—ગોપી ગાળ દીયો અહંકારી, છે જોરાવરનો પોરો;
ભીખ માગ્યાની પેર કહું, તું કોન ઘરની ઓરો. ધૂ. આં.

રાધિકા—કાન ધર્યાનું કામકાજ શું છે, સમજ્યાં મનની વાત;
એવો કો દેખતી નથી જે, મુને અડાડે હાથ. ચા૦ સાં૦

શ્રીકૃષ્ણ—જો આવે રાણી ઇંદ્રાણી, તો મૂકી જાએ માન;
તારું સર્વસ્વ લેઉં સુંદરી, તો નામ ધરાવું કાન. ધૂ. આં.

ધિકા—તું છ વર્ષ છોકરો ને, ચોરી પીતો છાશ;
સર્વસ્વ આપું શ્યામળા, તું આવે જો મુજ પાસ. ચા૦ સાં૦
ીકૃષ્ણ—તું મદમાતી આહીરડી, હું નિપટ નાનું બાળ;
બાળપણું દેખાડશું, થવા દેની સંધ્યા કાળ. ધ્રુ. આં.
સંવાદ કરતાં દિવસ વીત્યો, અબળા આકળી થાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ જાવા દીજે, ગોપિકા લાગે પાય. ચા૦ સાં૦

કડવું ૧૩ મું.—રાગ કાફી.

સુંદર શ્યામળા રે, અમો હાર્યાં ને જિત્યો તુંયરે;
ત્યારે લેતો તેલે હમણાં, તારે જોઇએ સુંય સુંદર શ્યામળારે.—ટેક.
દિવાકર અસ્તાચળ પહોંચ્યો, પડી પ્રભુજી સાંજરે;
પરણ્યા પિયુજીને ઉત્તર દેવા, કયમ તજીએ ઘર માઝ. સું. શ્યામ.
સાસુ વાઘણ નણદી નાગણ, જેઠ તે જેવો જમરે;
સુરભિસુત સરખો સ્વામી, તેને ઉત્તર દીજે કયંમ. સું. શ્યામ.
અંત્યે લ્યો તે લ્યો હમણાંથી, અસુર અમને થાય રે;
ગૃહસ્થાશ્રમની બેડી મોટી, જઇ દોવી છે ગાય. સું. શ્યામ.
તમો પુરુષ ને અમો નારી, દોહલો લોકાચારરે;
ટુંકારા માટે મરવું પડશે, અબળાનો અવતાર. સું. શ્યામ.
તમો અમ સાથે કૌતક કીધું, અમો કીધું છે હાસરે;
આજ થકી તમારી ત્રિકમ, મૂલે લીધી દાસ. સું. શ્યામ.
પ્રથમ આવીને તમ સંઘાતે, કીધો જે સંવાદરે;
અઘટતું બોલાયું હોય તે, ક્ષમા કરો અપરાધ. સું. શ્યામ.
અમો આવશું મહી વેચવા, તમો તે લેજો દાણરે;
ગોરસકેરું શું ગજું છે, અમો તે સોંપ્યા પ્રાણ. સું. શ્યામ.
અમને તો નવ ગમે દીઠું કો, તમ વિણ ગોકુળનાથરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, વેચાયાં તમારે હાથ. સું. શ્યામ.

પદ ૧૪ મું.—રાગ ખટ.

જિત્યા જીવણ ને હારી સુંદરીરે લોલ;
લોકાચાર ને ઘર ગઈ વીસરીરે લોલ.
વિઠ્ઠલજીએ વાહી વાંસળીરે લોલ;
ગોપી વિહ્વળ થઈ સહુ વ્યાકુળીરે લોલ.

અકળ ગતિ તે નવ જાયે કળીરે લોલ;
ગોકુળ ગઇ તે ગોપની મંડળીરે લોલ.
દાણ વિવાદ ત્યાં ભાંગી ગયોરે લોલ;
રસ બોધ હૃદયા હર્ષજ થયોરે લોલ.
શ્યામળિયોજી તો ત્યાં સજ થયારે લોલ;
ગોપી સાથે તે કુંજભવન ગયારે લોલ.
ગોરસ ગોળી મેલી તે સહુએ વેગળીરે લોલ;
સહુ વહાલાલજીને વીંટી વળીરે લોલ.
ત્યારે રાધાજીને કહે શ્રીહરિરે લોલ;
લજ્જા મનથી મૂકો પરહરીરે લોલ.
એવું સુણતામાં રાધા હસીરે લોલ;
ભાગ્યો ઘુંઘટ, ચીર ગયું ખશીરે લોલ.
દીધું આલિંગન હેત વ્યાપિયુંરે લોલ;
કુંજમાંહે રહી રતિ સુખ આપિયુંરે લોલ.
જેટલી હૂતી વ્રજ સુંદરીરે લોલ;
તેટલાં રૂપ ધરિયાં શ્રી હરિરે લોલ.
દાણ મિસે તે લીલા બીજી થઇરે લોલ;
રંગવિલાસમાં રજની વહી ગઇરે લોલ.
ગયો ચંદ્ર ને ભાનુ ઉગ્યો સહીરે લોલ;
ત્યારે વ્રજ વનિતાને સાન થઇરે લોલ.
પ્રેમાનંદ પ્રભુને પાયે પડીરે લોલ;
સહુ ગોપીએ વિદાય માગી લળીરે લોલ.

પદ ૧૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

નમો નારાયણ રાધા રાણી, દુઃખ ભંજન દામોદર દાણી;
ઘેર ગઇ ગોપિકા આનંદ આણી, પ્રભુજીની માયા કોણે ન કળાણી. નમો.
પડોશણ સાસુ નણંદ જેઠાણી, કરે વાત પરસ્પર અંગ એંધાણી;
સુણે ભણે દાણલીલા ધન્ય તે પ્રાણી, જમકિંકર ન શકે તેનેરે તાણી. નમો.
એ અદ્દભુત લીલા બુદ્ધ સારુ વખાણી, જેમ સાગરથી ભર્યું ચંચળ પાણી;
તેમ પ્રેમાનંદે દાણલીલા વખાણી, શરણાગત રાખો સારંગપાણી. નમો.

દાણલીલા સમાપ્ત.

નળાખ્યાન.

કડવું ૧ લું.—રાગ કેદારો.

શંભુસુતનું ધ્યાન જ ધરું, સરસ્વતીને પ્રણામ જ કરું;
આદરું, રુડો નૈષધનાથ રે.

ઢાળ.

નૈષધનાથની કહું કથા, પુણ્યશ્લોક જે રાય;
વૈશંપાયન વાણી વદે, અર્ણિક પર્વ મહિમાય.
રાજ્ય હારી ગયા પાંડવ, વસ્યા દ્વૈત વનમોઝાર;
એકલો અર્જુન ગયો કૈલાસે, આરાધ્યા ત્રિપુરાર.
પશુપતાકાસ્ત્ર પશુપતિયે આપ્યું, પછે ગયો સ્વર્ગમાંહે;
કાલકેતુ પુલોમા માર્યો, પંચ વર્ષ રહ્યો તાંહે.
યુધિષ્ઠિરરાય અતિ દુઃખ પામ્યા, ઉપન્યો ઉદ્વેગ;
પુનરપિ પારથ નહીં આવ્યો, ભાઇએ કીધો તાંહાં નવો નેગ.
એવે સમે એક તાપસ આવ્યો, બૃહદશ્વ એવું નામ;
પૂજા કીધી પાંડવે, આપ્યો વસવાનો ઠામ.
ચાતુર માસ તાંહાં રહ્યા, કુંતીસુત કરે સેવાય;
રાત રાતના વારા ફરતી, પાંડવ ચાંપે પાય.
એક વાર યુધિષ્ઠિર બેઠા, તળાંસવાને ચર્ણ;
તે સમે અર્જુન સાંભર્યો, ભરાયું અંતઃકર્ણ.
ધર્મરાયને ઋષિજી પૂછે, જળે ભીના પગ માહારા;
શે દુઃખે સતવાદી રાજા, નેત્રે ભરે જળધારા.
ધર્મ કહે સાંભળીએ સ્વામી, ઉઠી ગયો અર્જુન;
અવળા સવળા સાંધે સવ્યસાચી, માટે કરું છું રુદન.
ભીમસેનની પાસે જો હું, માગું દાતણ પાણી;
બડબડતો જાએ રીસાવી, લાવે વૃક્ષ મોહોટું તાણી.
પ્રાતઃસામગ્રી નકુળ પાસે, કદાપિ જો મેં માંગી;
એક પોહોર તો વાર લગાડે, એટલી કરે વરણાગી.

સહદેવને જો કામ દેઉં, સાધુ મંન ન આણે શેષ;
પણ મધ્યાહ્નને ઘરમાંથી નીસરે, જોતો જોતો જોય.
દક્ષિણ દિશાએ જોગણી જો, જાઉં તો દુઃખ પામું;
પૂર્વ દિશાએ પરવરું તો, ચંદ્રનું ધ્રર છે સાહામું.
એવી રીત તો ત્રણે ભાઇની, મુજથી નવ સહેવાય;
દ્રૌપદીને મોકલું તો, હરણ કરી કો જાય.
વણ માગે વેળાએ આપે, જે જોઇયે તે આણી;
ફળ જળ મુખ આગળ લેઈ મેહેલે, તે તો ગાંજીવપાણી.
તેહેના ગુણ હું નથી વિસરતો, રહ્યો છૌં હૃદયા રાખી;
સુખ સંતોષ વિના છૌં સૂનો, મુનિ હું પારથ પાખી.
નિઃશ્વાસ મૂકી ધર્મ એમ પૂછે, કાહોને બૃહદશ્વ ઋખી,
વન વસવું ને વિજોગ પડીઓ, હું સરખો કો દૂખી.
રાજ્યાસન ધન ભુવન રિધ, તેહ અમો સર્વ હારી;
એહેવું કોને હવું હશે સ્વામી, પીડા પામે નારી.
વળતા વાણી વદે બૃહદશ્વજી, શું આણે વૈરાગ;
નળ દુઃખ પામ્યો અરે પાંડવ, નથી તેહેનો સોમો ભાગ.
રૂપ રાજ્ય ને ધંન બળ તે, ન મળે નળસમાન;
અનેક કષ્ટ તેહેના જેવું, કો ન ભોગવે રાજાન.
ભીમકકુમારી નળની નારી, રૂપ શું કહું મુખ માંડી;
તે રાણી જાહાં નહીં ફળ પાણી, નળે વનમાં છાંડી.
દાસીરૂપ ધર્યું દમયંતી, કુબડું થયું નળગાત્ર;
તેહેનાં દુઃખ આગળ યુધિષ્ઠિર, તાહારું દુઃખ કોણ માત્ર.
કર જોડીને ધર્મ એમ પૂછે, કાહો મુજને ઋષિરાય;
ઘણું દુઃખ પામ્યો નળરાજા, શા કારણ કહેવાય.
કોણ દેશનો નરેશ કહાવે, કેમ પરણ્યો દમયંતી;
તે રાણી નળે કેમ છાંડી ને, કાંહાં મૂકી ભમયંતી.
ઉતપત્ય કાહો નળદમયંતીની, અથ ઇતિ કથાય;
દુખીઆનું દુઃખ સાંભળતાં માહારી, ભાગે મનની વ્યથાય.

વલણ.

વ્યથા ભાગે માહારા મનની, કહે યુધિષ્ઠિર રાજાનરે;
વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ તે, નળતણું આખ્યાનરે.

કડવું ૨ જું.—રાગ ગોડી.

બૃહદશ્વજી મુખ વાણી વદે, રાય યુધિષ્ઠિર ધરતા હૃદે;
નૈષધ નામે દેશ વિશાળ, રાજ્ય કરે વીરસેન ભુપાળ.
તેહને સુરસેન બાંધવ જંન, તે બેહુને એકેકો તંન;
તે રૂપે પુટડા જેવા કામ, નળ પુષ્કર બંન્યોનાં નામ.
પછે નળને આપી રાજ્યાસંન, પિતા કાકો બંન્યો ગયા વંન;
ચલાવે રાજ્ય નળ મહામતિ, પુષ્કરને કીધો સેનાપતિ.
જિત્યા દેશ વધારી ખ્યાત, શત્રુ માત્ર પમાડ્યા શાંત;
ભૂપતી સર્વ નૈષધને ભજે, નળ પુષ્કરે કીધો દિગ્વિજે.
પ્રજા સુખે ઉઘાડે બાર, ન કરે ચોરી ચોર ચખાર;
સત્યે યમપતિ કીધો સાધ, પુરમાંહે કોને નહીં વ્યાધ.
કનકે ભરીઆ છે કોઠાર, જેહેવાં ધન તેવા દાતાર;
જાચકના દારિદ્રય કાપીઆં, નળે મુખ માગ્યાં ધન આપીઆં.
ભિક્ષુક કહે ભલું નળનું રાજ, ગયું દુઃખ હોલાણી દાઝ;
કીર્તિ થઇ નળની વિસ્તીર્ણ, જેમ સૂરજનાં પ્રસરે કીર્ણ.
પુણ્યશ્લોક ધરાવ્યું નામ, વૈષ્ણવ કીધું બાધું ગામ;
ઘેર ઘેર હરિકીર્તન, એકાદશી વ્રત કરે હરિજન.
ચારે વરણ પાળે નિજધર્મ, ધ્યાયે દેવ વ્યાપક પરિબ્રહ્મ;
નળે લીધો એટલો નેમ, માગ્યું દાન આપે કરી પ્રેમ.
જો આવે મસ્તક માગનાર, તો આપતાં ન લગાડે વાર;
ઉત્તર દક્ષિણ પૂરવ દશ, વીરસેન સુતનો વાધ્યો યશ.
ત્યારે પુષ્કરને થઇ અદેખાઇ, મુજથકી વાધ્યો પિતરાઇ;
નળને નમે પ્રજા સમસ્ત, એ આગળ હું પામ્યો અસ્ત.
એહેવું જાણી મન આણી વૈરાગ્ય, ગયો વંન ઘર કીધું ત્યાગ;
નળનો વાળ્યો તે નવ વળ્યો, દારુણ વનમાં પોતે પળ્યો.
જઇને સેવ્યું પર્વત શૃંગ, તળે વહે છે નિર્મળ ગંગ;
શલ્યાનું કીધું આસન, પાંદડાંનું કીધું છત્ર રાજંન.
માનસી રાજ માંડ્યું વનતણું, કોકિલા ગાન કરે છે ઘણું;
આ મૃગ તે અશ્વ માહારે કારણે, દ્રુમ પ્રતિહાર ઉભા બારણે.
ભુંડ હસ્તી પૃથ્વી પરજંગ, એ રાજ કેમે ન પામે ભંગ;
કો લુંટી લેવા આવી નવ ચડે, ઉઘાડે બાર ખાતર નવ પડે.

એણી પેરે માંડ્યું રાજ્યાસંન, અણચાલતે વશ કીધું મંન;
એ કથા એટલેથી રહી, નળ રાજા શું કરતો તહીં.
જ્યારે પુષ્કર ઉઠી વનમાં ગયો, ભાઇ વિના ભૂપ એકલો રહ્યો;
નિષ્કંટક રાજ્ય એકલો કરે, ધર્મ આણ રાજાની ફરે.
માગાં મોકલે દેશ દેશના ભૂપ, નળ જોવડાવે કન્યાનું રૂપ;
શરીર કુળમાંહે કાહાડે ખોડ, કહે ન મળે કો મારી જોડ.
બત્રીસ હોય લક્ષણ સંપૂર્ણ, તેહેનું હું કરું પાણિગ્રહણ;
એમ કરતાં વહી ગયા દિન, એવે આવ્યા નારદ મુંન.

વલણ.

નારદ મુનિ પધારીઆ, સુણ યુધિષ્ઠિર ભૂપાળરે;
પછે વેણાપાણીએ કેમ મેળવ્યું,નળનું વેવીસાળરે.

કડવું ૩ જું.—રાગ રામશ્રીની દેશી.

એણીપેર બોલ્યા બૃહદસ્વ વાણીજી, નળને ઘેર આવ્યા વેણાપાણીજી;
વીરસેન સુતે દીધું માનજી, અર્ધપાદ્યે પૂજ્યા ભગવાનજી.

ઢાળ.

પૂજ્યા નારદ આદર આણી, હૃદેમાં અતિ પ્રેમ;
અન્યોન્યે પૂછીઓ, સમાચાર કુશળ ક્ષેમ.
રાજ્યાસન સુનું નળનું દેખી, નારદ ઋષિ એમ પૂછે;
પટરાણી દિસતાં નથી એ, કોહોની કારણ શૂં છે.
આસને બેસવું રાણી વિના, તેહેનો મોટો દોષ;
પછે પ્રતિઉત્તર વિચારી નળ, બોલીઆ ધરી શોષ.
નળ કહે તમો પ્રજાપતિના, પુત્ર વેણાધારી;
જાણતા હશો બ્રહ્માજીએ, માહરે નિરમી છે કો નારી.
સપ્તદ્વીપ નવખંડમાંહે કાંઇ કંન્યા કોટાકોટ;
ઋષિ હું વરું એવી નવ મળે, શકે છે કન્યાની ખોટ.
રૂપ તાંહાં કુળ નહીં, કુળ તાંહાં નહીં ચાતુરી ચાલ;
કો સકળ લક્ષણ હોય પૂરણ, તો હું પરણું તત્કાળ.
નારદ ઋષિ તવ ઓચર્યા, એમ ન કીજે ભૂપ;
તારા સરખું નવ મળે, કો સ્યામાનું સ્વરૂપ.

પણ તે કન્યા અલૌકિક છે, વેદ જેહેને વરણે;
તે ઇંદ્રને ઇચ્છે નહીં તો, તુંને કાંહાંથી પરણે.
નળ કહે એ મહા મુનિ તે, કન્યાનું કોણ નામ;
કવણ રાયની દીકરી ને, કવણ તેહનું ગામ.
નારદ કહે સકળ દેશ મધ્યે, ઉત્તમ વિદર્ભ દેશ;
તાંહાં રાજ્યાસન કરે છે, ભીમક નામ નરેશ.
તેહને ઘેર એક તારુણી, વજ્રતી નામ નિદાન;
પુણ્યદાન અપાર કીધાં, પણ પેટે નહીં સંતાન.
એવે સમે એક દમન નામે, આવીઓ તાપસ;
આતિથ્ય કીધું તેહનું ને, જમાડ્યો ખટ રસ.
ઘણા દિવસની ગઇ ક્ષુધા, ને પામીઓ સંતોષ;
ત્રિકાળ જ્ઞાને જાણીઓ, રાણીનો વંઝા દોષ.
પૂછીને ત્યાં ખરું કીધું, નિશ્ચે નહિ સંતાન;
કરુણા આણી આપિયું, રાય રાણીને વરદાન.
ત્રણ પુત્ર ને એક પુત્રી, હશે રૂપનાં ધામ;
એંધાણી રાખજે એટલી, જે માહારે નામે નામ.
એહેવું કહીને ઋષિજી, પામીઆ અંતરધાન;
કેટલે દિવસે રાણીને પછે, આવીઆં સંતાન.
દમન દંતુ દુર્દમન, દમયંતી નામ જ ધર્યાં;
હર્ષ પામ્યો ભૂપતિ, બાળક ચારે ઉછર્યાં.
દમયંતી જે દીકરી તે, મુખે વરણી ન જાય;
અંગ તણી તો ઉપમા, નળ કશીએ ન અપાય.

વલણ.

ઉપમા ન અપાય નળ મેં, એમ બોલ્યા વેણાધારી રે;
નળ કહે નારદ પ્રત્યે, તેહનું રૂપ કહો વિસ્તારી રે.

કડવું ૪–થું. રાગ આશાવરી.

નારદનાં વચન સુણી, બોલ્યા નૈષધધણી;
ભીમક તણી કુંવરી છે, કહેવી ફૂટડી રે.

ઢાળ.

ફૂટડી કેહેવી દમયંતી, કહો તેહેનું વીખાણ;
નારદ કહે રે સાંભળો, વીરસેન સુત સુજાણ.

ગુણ ચાલ ને ચાતુરી, અદ્‌ભુત સુંદર વેશ;
તેહને હું કેમ વર્ણવું, વર્ણવી ન શકે શેષ.
બુદ્ધિ પ્રમાણે માનનીનું, કરૂં છું વરણુંન;
જ્યમ સાગરમાંથી ચાંચ જળની, ભરે પક્ષીજંન.
દમયંતીનો ચોટલો, દેખી અતિ સોહાગ;
અભિમાન મૂકી લજ્જા આણી, પાતાળ પેઠો નાગ.
ભીમક સુતાનું વદન સુધાકર, દેખીને શોભાય;
ચંદ્રમા તો ક્ષીણ પામી, આભમાં સંતાય.
સૃષ્ટિ કરતાં બ્રહ્માજીએ, ભર્યું તેજનું પાત્ર;
તે તેજનું પ્રજાપતિયે ઘડ્યું, દમયંતીનું ગાત્ર.
તેમાંથી કાંઇ શેષ વાધ્યું, ઘડતાં ખેરો પડિયો;
બ્રહ્માએ એકઠું કરીને, તેનો ચંદ્રમા ઘડિયો.
નળ કહે નારદને, એ વખાણ ભાવ ન પહોંતો;
દમયંતી હમણાં અવતરી, ચંદ્ર પહેલો નહોતો?
નારદ કહે બ્રહ્માજીએ, સઉ પહેલી ઘડીને રાખી;
પણ પૃથ્વિમાં અવતારી નહિ, ભરથાર એવા પાખી.
વિરંચિએ વૈદર્ભી નાંખી, ઉદય હવડે પામી;
તે જો અહિંયાં અવતરી, તો નિર્મ્યો હશે કો સ્વામી.
નળ કહે આગળ વિસ્તારો, એ ભેદ મેં સાંભળિયો;
ચંદ્ર પહેલી ચતુરાં, સંદેહ મનનો ટળિયો.
નારદ કહે સાંભળો રાજા, મીન ને મધુકર;
નેત્ર ભ્રુકુટી દેખિને, જળ કમળ કીધાં ઘર.
નાસિકા વેસર દેખીને, કળાધર ને કીર;
તેણે અરણ્ય પર્વત સેવિયાં, ધારી શક્યા નહિ ધીર.
દમયંતીના અધર દેખી, પેટ વેધ્યું પ્રવાળી;
એ કામિનીનો કંઠ સાંભળી, કોકિલા થઇ કાળી.
રસના વાણી સાંભળી, સરસ્વતીને આવ્યો વૈરાગ;
કુંવારી પોતે રહી, સંસાર કીધો ત્યાગ.
દંત દેખી દાડમ ફાટ્યું, કપોત સંતાડે મહોને;
તે નાદ કરતો ફરે વનમાં, કહે દુઃખ કહું હું કોને.

દમયંતીનાં કુચ દેખી, હાર્યું કુંજર કૂળ.
તે હીંડતાં ચાલતાં હાથી, માથે ઘાલે ધૂળ.
હસ્તકમળથી કમળ હાર્યું, જળમાં કીધું ઘર;
ઉદર દેખી દમયંતીનું, સુકાયું સરોવર.

વલણ.

સરોવર સુકાયું સાંભળી, નળરાય મનમાં રંજ્યા;
દમયંતીની જંઘા દેખી, કેળ રહી કાક વંઝા.

કડવું ૫ મું.—રાગ સામેરી.

દમયંતી છે દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાઉં ગીતા;
નારદજી વાયક એમ બોલે, નહિ ઉપમા તારુણીની તોલે.
દમયંતી દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાઉં ગીતા. ટેક.
જોઈ ભિમક સુતાની કટી, સિંહની જાત વનમાં ઘટી;
હંસને પણ થઈ ચટપટી, ચાલ્ય ગોરીની આગળ મટી. દમયંતી.
રામા અંગની રોમાવળી, વનસ્પતી દવે મરે છે બળી;
તેનાં વસ્ત્ર રહ્યાં જળહળી, દેખી આભમાં પેસે વીજળી. દમયંતી.
પગપાનીથી હાર્યો અળતો, રહે અબળાને પાગે લળતો;
નેપુરનો નાદ સાંભળતો, રહે ગાંધર્વનો સાથ બળતો. દમયંતી.
વરણથી ચંપક નવ ભજિયો, માટે મધુકરે તેને તજિયો;
એવું રૂપ બ્રહ્માએ સજિયું, બીજું કોઇ નથી નીપજિયું. દમયંતી.
હવે શણગાર વખાણું સોળ, મંજન ચીર હાર તંબોળ;
ઉઠે સુગંધના કલ્લોલ, અંગે અરગજાના રોળ. દમયંતી.
શીશફૂલ રત્નરાખડી, શોભે ભમરમાં ચુની જડી;
ગોફણો રહ્યો અગશું અડી, કટિમેખલાશું પડે વઢી. દમયંતી.
ગળુબંધ કંઠે નવરંગ, મુક્તાહાર છે બે સંગ;
શકે ગિરિ કરીને ભંગ, સ્તન મધ્યે વહે છે ગંગ. દમયંતી.
વાયે ઓઢણી રહિ છે ઉડી, ખળકે કંકણુ ને કર ચુડી;
રૂપે રતિ તો સંભ્રમે બુડી, એવી કોઇ મળે નહિ રૂડી. દમયંતી.
વાજે નેપુર કેરો ઝણકો, અંગુઠે અણવટનો ઠણકો;
અંગુલિયે વીછવાનો રણકો, બોલે મધુર ઝાંઝરિનો ઝણકો. દમયંતી.
જેણે દમયંતી નવ જોઇ, તેણે ઉમર એળે ખોઈ;
જાણે કાયા કનકની લોઇ, એવી જગમાં બીજી ન કોઈ. દમયંતી.

જેમ નદીમાં ભાગીરથી, તેમ શ્યામામાં શ્રેષ્ઠ સર્વથી;
ત્રણ લોકમાં જોડી નથી, જાણે સાગરથી કાઢી મથી. દમયંતી.
ઈંદ્રાદિક પરણવા ફરે, મહીલા મનમાં નવ ધરે;
અશ્વિની કુમાર આગળ પળે, તે ન આવે આંખ્ય જ તળે. દમયંતી.
જ્યારથી એ પુતળું અવતરિયું, નારી માત્રનું માન ઉતરિયું;
દમ્યું જગત સ્વરૂપ ઉદે કરિયું, માટે દમયંતી નામ ધરિયું. દમયંતી.
જોગી થઈ તજ્યું હશે સર્વસ્ત, તીર્થ નાહ્યો હશે સમસ્ત;
ગાળ્યાં હશે હીમાળે અસ્ત, તે ગ્રસશે દમયંતીનો હસ્ત. દમયંતી.
વખાણ સાંભળિને સબળ, રુધિર અટવાયું પળ પળ;
નારદ પ્રત્યે બોલ્યો નળ, સ્વામી પરણવાની કહો કળ. દમયંતી.
નારદ કહે મારું કહેણ ન લાગે, હું નવ જાઉં તારે માગે;
મને મોહનાં બાણ વાગે, બ્રહ્મચર્યવ્રત મારું ભાગે. દમયંતી.
એવું કહી પામ્યા અતરધાન, મોહ પામ્યો નળ રાજાન;
લાગ્યું દમયંતીનું ધ્યાન, કામજ્વર થયો વહ્નિ સમાન. દમયંતી.
વૈદ મોટા મોટા આવે, વગડાની ઔષધિ લાવે;
તાપ કોઈયે ન શમાવે, મંત્રી કહે શું થાશે હાવે દમયંતી.

વલણ.

હવે શું થાશે કહે મંત્રી, વિચારે છે મનરે;
નીલાં વસ્ત્ર પહેરી અશ્વે બેશી, નળ રાય ચાલ્યો વનરે.

કડવું ૬ ઠું.—રાગ વસંત.

અનંગ અનળ તે નળને પ્રગટ્યો, વન ગયો વહ્નિ સમાવા;
હયે બેઠો ચિંતામાં પેઠો, લાગ્યો આકુળ વ્યાકુળ થાવા. અનંગ. ટેક.
નીલાં વસ્ત્ર ને નીલો વાઘો, મૃગયાનો શણગાર;
અઘોર વનમાં રાયે દીઠું, માનસરોવર સાર. અનંગ.
સુભટ સાથે કોય મળે નહિ, એકલો ન પડે ગમ્ય;
હયથકી હેઠો ઉતરીને, વન જોવા લાગ્યો રમ્ય. અનંગ.
વૃક્ષ વારુ ચારોળીનાં, ચંદન ચંપા અનંક;
નાનાવિધનાં પુષ્પને ભારે, વળિ રહ્યાં છે વંક. અનંગ.
મોગરો મરડાઈ રહ્યો ને, મગી અરણી ને મરેડી;
આંબલિ આવળ ને અગથિયા, બેખરા ને અરેડી. અનંગ.

કદલિ થંભ શોભે અતિ સુંદર, સાકર સરખી શેલડી;
લવિંગલતા ને લિંબુ લલિત વળી, વિરાજે વૃક્ષવેલડી. અનંગ.
નાળીએરી નારંગી નૌતમ, નીચાં નમ્યાં બહુ નેત્ર;
કેફળિ ફ્લસિ સુંદર દીસે, ખજુર ખારેકનાં ક્ષેત્ર. અનંગ.
પીપળા પીપળિ વડ ને ગુલર, દાડમડી ને પલાશ;
અશ્વથિ ઉતરી નળ રાજાયે, વન નિરખ્યું ચોપાસ. અનંગ.
જળ ફળ સબળ દેખી નળ હરખ્યો, ઉત્તમ આંબા સાખ;
બાબચિ બીજોરી ને ચિનિકબાલા, ઝુલે ઝુમખા દ્રાખ. અનંગ.
સુંદર કુમુદનિ સરોવરમાંહે, વાયુ પ્રહારે નમંતી;
દેખી અનળ તે બમણો વ્યાપ્યો, સાંભરી દમયંતી. અનંગ.
શીતળ વાયુ વહ્નિ સરખો, લાગે રાયને તંન;
નમ્ર વૃક્ષ છે કદળીનાં, તેને દેતો આલિંગન. અનંગ.
રંભન ચુંબન કરે કેળને, થડથી મરડી પાડે;
મુખથી શબ્દ કરે જેમ કોઈ, મોટો મેગળ ત્રાડે. અનંગ.
એવે સમે બહુ હંસ ત્યાં દીઠા, સુવર્ણનાં છે અંગ;
તે દેખી દમયંતી વિસરી, ટળી ગયો અનંગ. અનંગ.
નહોતું દીઠું તે મેં દીઠું, આવ્યો દીસ અનુક્રમી;
આવી કનકની જાત પંખીની, બ્રહ્માયે કયારે નિરમી. અનંગ.
એક હાથ પડે એમાંથી, પાળું પાસે રાખું;
રમાડું જમાડું એને, દુઃખદહાડા ખોઇ નાખું. અનંગ.
શરપ્રહાર કરું જો એને, તો એ થાય નિધન;
ગ્રહણ કરવું જોઇએ જીવતું, ભૂપ વિમાસે મન. અનંગ.
એવે સકળ પંખીનો રાજા, દીઠો પૃથ્વીમાંય;
વૃક્ષતણે થડ નિદ્રા કરીને, ઉભો છે એક પાય. અનંગ.
તેને દેખી નળ મનમાં હરખ્યો, ભેદ કરી પરવરિયો;
અંબર ઓઢી અંગ સંકોડી, શ્વાસ રુંધન કરિયો. અનંગ.
દ્રુમ થડ પુંઠે નળ ભડ આવ્યો, બેશી આઘો ચાલ્યો;
લાંબો કર કરી લઘુલાઘવીમાં, પંખીનો પગ ઝાલ્યો. અનંગ.

વલણ.

ઝાલ્યો પંખી જાગી ઉઠ્યો, નળને કીધા ચંચના પ્રહારરે;
પછે પોતાની વાણીએ કરી, કરવા લાગ્યો પોકારરે.

કડવું ૭ મું.—રાગ મારુ.

હસે માંડ્યોરે વિલાપ, પાપી માણસાંરે; શું પ્રગટ્યું મારું પાપ. પા૦
એ કાળા માથાના ધણી, પા૦ જેને નિર્દયતા હોયે ઘણી. પા૦
એ તો જીવને મારે તતખેવ, પા૦ હવે હું મુઓ અશ્વમેવ. પા૦
ટૂંપી નાખશે માહારી પંખાંય, પા૦ મુને શેકશે અગ્નિમહાંય. પા૦
કોણ મૂકાવે કરી પક્ષ, પા૦ માહારે મરવું ને એહેને ભક્ષ. પા૦
આ મજ સરખું રતન, પા૦ તે એળે થાશે નીધંન. પા૦
ટળવળી મરશે માહારી નાર, પા૦ તે જીવશે કેહેને આધાર. પા૦
ગ્રહ્યો નારીએ દીઠો નાથ, પા૦ ધાયો સહસ્ત્ર સ્ત્રીનો સાથ. પા૦
નાથ ઉપર ભમે સ્ત્રીવૃંદ, પા૦ ઘણું કરવા લાગ્યાં આક્રંદ. પા૦
હંસીએ દીધો શાપ, પા૦ તારી સ્ત્રી એમ કરજો વિલાપ. પા૦
હંસ નારીને કહે વચંન, હંસી સાંભળોરે;
તમે જાઓ સર્વ ભુવંન, આંહાંથી પાછાં વળોરે.
જે કાંઇ લખ્યું હશે બ્રહ્માય, હં૦ તે અક્ષર નવ ધોવાય. આં૦
કેમ છૂટીએ કર્મના બંધ, હં૦ આપણે એટલો હશે સંબંધ. આં૦
જો અણઘટતું કીધું અમે, હં૦ મને વારી રાંખ્યો નહિ તમે. આં૦
આપણે વસવું વૃક્ષ ને વ્યોમ, હં૦ આજ મેં નિદ્રા કીધી ભોમ. આં૦
જે થાએ થાનકભ્રષ્ટ, હં૦ તે પામે મહારી પેર કષ્ટ. આં૦
સર્વને દેઉં છૌં શીખામણ, હં૦ તમો ધરણિ મા મૂકશો ચર્ણ. આં૦
એમ કહેતો સ્ત્રીને ભરતાર, હં૦ દેખી નળે કીધો વિચાર. આં૦
પંખી સર્વ પામ્યાં છે રોપ, હં૦ તે દે છે મુજને દોપ. આં૦
તમો હંસ ધરો વિશ્વાસ, હં૦ હું નવ કરવાનો નાશ. આં૦

વલણ.

નવ કરવાનો નાશ એહેવી, વાળી નળે કહીરે;
વચન સુણી નળરાયનાં, હંસને વાચા થઇરે

કડવું ૮ મું.—રાગ મારુ.

મનુષની પેરે પંખી બોલ્યો, મુને મુકી જુઓ એક વાર;
પ્રાણદાન તું આપીશ તો, કાંઇ કરીશ ઉપકાર.
મૂક મુજને સર્વથા આ, રુવે છે સહસ્ત્ર સુંદરી;
એહેને આસના વાસના કરીને, હું આવીશ તુજ કને ફરી.

વચન સુણી વીર વિસ્મે પામ્યો, અસ્યા હવે નહિ ચૂકું;
રૂપ ને વાણી બે ગુણ તુજમાં, મરતાં લગે નવ મૂકું.
હંસ કહે વિશ્વાસ આણો, અમો બ્રહ્માના વાહન;
આકાશ અવની એક થાયે તો, જુઠું ન બોલું વચન.
નળ કહે હું વીરસેન સુત છૌં, નૈષધ માહારૂં ગામ;
દેશપતિ ને ક્ષત્રી કેવળ, નળરાય માહારૂં નામ.
હુંથી વિઘ્ન થાયે નહીં, પ્રાણની પેરે પાળું;
અમો રાજવંશીને રૂડું લાગે, તાહારૂં બોલવું રઢીઆળું.
ખટપટ ટાળો મરણની ને, રખે આણો શોક;
એમ જાણી રોહો મુજ પાસે, જવાની આશા ફોક.
પંખી કહેરે પુણ્યશ્લોક માહારી, માતા રોઇ રોઇ મરશે;
એકનો એક છૌં તેહને, માતા કેહેને જોઇ ઠરશે.
એક સહસ્ર રૂપે છે નારી, ઘેર ત્રણ છે પટરાણી;
માહારૂં બંધન જાણી સર્વકો, તત્ક્ષણ તજશે પ્રાણી.
વાહાલી સ્ત્રીએ પુત્ર પ્રસવ્યો, મેં તેહનું મુખ નથી જોયું;
અરે નળરાજા હું રંકનું તેં, સુતનું સુખ કાં ખોયું.
આપણ બન્યો મિત્ર થયા, તેહેનો સૂરજ દેવતા સાખી;
રૌરવ નરકે હું પડું જો, ન પાળું વાચા ભાખી.
ગુરુદ્રોહી સ્વામીદ્રોહી, એ પાતિક લાગે મુજને;
જો નારીને મળી આવી, શીશ ન નમાવું તુજને.
ત્રાહે ત્રાહે કરી નળ બોલ્યો, મૂકું છું નિરધાર;
તું જાણે પરમેશ્વર જાણે, સમતણો વિચાર.
પ્રતિજ્ઞા માટે મૂકું છું, મળવાને તારી નાર;
નહિ આવે તો શું કટક ચઢાવું, કે તુંને કહાડું ન્યાતબહાર.
એહેવું કહીને પંખી મૂક્યો, હંસ ઉડ્યો આકાશ;
રુદન મા કરશો એમ કહેતો, આવ્યો પ્રેમદા પાસ.
સમાચાર કહ્યો શ્યામાને, સમજાવી સુંદરી;
વળાવી નારીને પોતે, આવ્યો નળકને ફરી.
જેમ કો અંધ આનંદ પામે, ફરી આવે લોચન;
તેમ રાયનું હંસને દેખી, હરખ્યું અતિસે મન.

ભૂપ કહે આ કાળને વિષે, પંખી બહુ સતવંત;
પ્રતિજ્ઞા પાળી પોતાની તુંને, વાહલા હશે ભગવંત.
હંસ કહે હો ભૂપતિ, સાંભળ માહરા મિત્ર;
બોલ્યું વાચક પાળીએ નહિ તો, કાગ ને અમો શો અંત્ર.

વલણ.

અંતર શો અમો કાગ કરતાં, મિત્ર જો અમારી પેર રે;
હંસ સાથે અશ્વ બેસી, નળરાય ચાલ્યો ઘેર રે.

કડવું ૯ મું–રાગ દેશાખ.

નળરાજા મંદિર આવીઓ, સુભટ હંસ સાથે લાવીઓ;
સૈન્ય સઘળું સાહામું જાય, હંસને દેખી વિસ્મે થાય.
આ વસ્ત કાંહાંથી પામ્યા રાજાન,એણી પેરે પૂછે પરધાન;
નળ કહે સરોવર માન, તાંહાંથી મૂને આપ્યો ભગવાન.
એ માહારે થયો છે વીર, એમ કહી આવ્યો મંદીર;
કનકનું કીધું પિંજર, હંસને રહેવાનું ઘર.
એકઠા બેસી બન્યો જમે, દ્યૂત ક્રીડા તે રસિયા રમે;
અન્યોન્ય કાઢી લે તંબોલ, મુખે વાણી કરતા કલ્લોલ.
હંસવિના ન ચાલે ઘડી, પ્રેમ રેહેણે પ્રીત જે જડી;
અશોક વાટિકામાં એક વાર, બન્યો બેઠા ગુણ ભંડાર.
હંસે વાત વ્રેહેની કરી, ત્યારે નળને દમયંતી સાંભરી;
દીઠો જામ્યો અકસ્માત, નેત્રે કીધું આંસુપાત.
હંસ પૂછે મારા વીર, તાહારે નયને કાં વહે છે નીર;
નળ કહે શું પૂછે મૂને, એટલું સૂજ નહીં પડે તૂને.
પરણ્યા કુંવારા ન જુઓ અમો, ઘરમાં ભાભી દીઠી હશે તમો;
હંસ બોલે ને કર ઘસે, મેં જાણ્યું ભાભી પીહેર હશે.
તમો કુંવારા ન જાણ્યા માટ, શું પૃથ્વીમાં કન્યાનો દાટ;
પોતાની પાંખે લોહ્યું જળ, ખગે રોતો રાખ્યો નળ.
મરકલડું કરી મહીપતિ, મિત્ર સાથે બોલ્યો વીનતિ;
જે દહાડે મેં તમને ગ્રહ્યા, તે બોલ શું વિસરી ગયા.
તેં કહ્યું નળ મૂક એક વાર, કાંઇ હું એ કરીશ ઉપગાર;
ભાઇ તે બોલ્યું કહી એ પાળશો,અમોહારું દુ:ખ ક્યારે ટાળશો.

વળતો હંસ કહે મહારાજ, હું સરખું કાંઇ સોંપો કાજ;
મહા કઠણ જે કારજ હશે, તે હું સેવકથી સર્વે થશે.
નળ કહે તમો ફરો સર્વથી, પણ મ્હારી જીભ ઉપડતી નથી;
કપરૂં કામ કેમ દેવાય, કદાપિ થાય કે નવ થાય.
ન થાય તો તમો પામો ખેદ, લાજે ઘેર નાવો વાયક વેદ;
હંસ કહે અમથો નવ વળું, હું રીસાવાનું નોહું પૂતળું.
ચૌદ લોકમાં ગયાની ગત્ય, તાહારૂં કારજ થાશે સત્ય;
નળ કહે હો પંખીજંન, શરીર સુનાનું ચંચ રતંન.
એહેવી તમારી દીસે દેહ, કાંહાંથી વર પામ્યા ભાઈ એહ;
હંસ ભણે સાંભળ હો નળ, સરોવરમાં છે સોનાનાં કમળ.
નિત્ય ભોજન કરવું તેહ, જેવું જમવું તેવી દેહ;
પાળ પગથીએ જડ્યાં રતંન, ચંચ ઘસું અમો પંખીજંન.
તેહેની વળગે છે રેખાય, માટે રત્નજડિત ચંચાય;
હવે માં પૂછશો આડી વાત, કામ શું છે કોહોની ભ્રાત.
નળ કહે એક વિદર્ભ દેશ, કુંદનપુર ભીમક નરેશ;
તેહને દમયંતી દીકરી, કારણરૂપે તે અવતરી.

વલણ.

કારણરૂપે તે અવતરી, વણ દીઠે મોહ થયો અમને;
તે નારીસું વેહેવા મેળવો, એહવું માગું છૌં તમકને.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ રામગ્રી.

હસીને બોલ્યો વિહંગમ વાણીજી, ભ્રાત શું માગ્યું લજ્જા આણીજી.

ઢાળ.

માગી માગીને શું રે માગ્યું, એક દમયંતી નારી;
દેવકન્યા આણી આપું તો, કવણ ભીમક કુમારી.
વિદ્યાધરી ને કિન્નરી, ગાંધ્રવી તે રૂપનિધાન;
તે નારીનાં રૂપ આગળ, દમયંતી મૂકે માન.
કોટી કન્યા પરણાવું, પદ્મની. ગૌર ગાત્ર;
તેહેની કાંતિ આગળ દમયંતી, તે દીસે દાસી માત્ર.
અતળ વિતળ સુતળ તળાતળ, રસાતળ પાતાળ;
ત્યાં પેસી નાગકન્યા આણી આપું, કોણ ભીમકની બાળ.

નળ કહે હું સફળ શ્યામા, પામ્યો પંખીરાય;
કોટી કારજ તેં કર્યાં, મેળવ વૈદર્ભીસું વેહેવાય.
એક માસનો વાયદો, હંસે કર્યો સુજાણ;
ત્યારે નળ કહે ત્રીસ દહાડા, ત્રીસ જુગ પ્રમાણ.
ત્યારે દિવસ આઠની અવધ કરી, કહેતો ગયો ગુણવાન;
પીઠી કરજો રાજાજી, તત્પર કરજો જાન.
ભૂપ કહે પ્રયાણ તે, હંસ મેં ન કહેવાય;
હું તો તું વિના એકલો, પ્રાણ વિના જેમ કાય.
હવે એમ જાણી વિલંબ મા કરશો, રખે કરતા કોસું સ્નેહ;
જો અવધ વટશે આવ્યાની તો, પડશે માહારો દેહ.
વિશ્વાસ આપ્યો વીરને, પછે પરવર્યો ખગેશ;
થોડે કાળે આવીઓ, જ્યાંહાં વિદર્ભ દેશ.
ભીમક રાયના ઘરની વાડી, ત્યાં દમયંતીનું ધામ;
તે વાડી મધ્યે આવી હંસે, લીધું નળનું નામ.
ચંદ્રમા મસ્તકે આવ્યો, પૂર્ણિમા મધ્ય જામની;
સખી સાથે દ્યૂત રમે છે, દમયંતી જે ભામની.
તેણે સમે તાંહાં હંસલે, વખાણ્યો નળ રાજાન;
શબ્દ સુંદર સાંભળી, શ્યામાએ ધરિયો કાન.
હરિ વદનીએ હંસ દીઠો, બેઠો ચંપક છોડ;
આ શું સુનાનું સાવજું, થયું ઝાલવાનું કોડ.
શોભતું ને બોલતું, કરે નળની વિખાણ;
એ પંખી કર ચડે નહીં તો, તજું માહારો પ્રાણ.
અબળા હેઠી ઉતરી, ઝાંઝર કાઢ્યાં તત્કાળ;
હંસે દીઠી કામની, ત્યારે બેઠો નીચી ડાળ.
દોડે આડી અવળી અંગના, કરે ઝાલવાનો ઉપાય;
હાથમાંથી હંસ નાહાસે, ચપળ નવ ઝલાય.
પંખી કહેરે પ્રેમદા, અમો કમળના રહેનાર;
નળ વિના કો ન ઝાલે, તું કોણ જે ગ્રેહેનાર.

વલણ.

ગ્રેહેનાર તું કોણ મૂર્ખી, તુંને કાંહાંથી નળની શુદ્ધરે;
વચન સુણીને વામાએ, વિચારી ઝાલવાની બુદ્ધ રે.

કડવું ૧૧ મું.—રાગ મારુ.

ચતુર ભીમકની કુમારી, તેણે અકલિત વાત વિચારી;
નથી હંસ દે તો મુને સહાવા, પણ નવ દેઉં એહેને જાવા.
પંખી ધીરે કમળને કાજે, હાથ આપ્યા મને મહારાજે;
જોગવાઇ જગદીશે મેલી, મહારી કમળ જેવી હથેલી.
શરીર સઘળું કહીંએ સતાડું, પાણપંકજ એહેને દેખાડું;
પોતાનાં વસ્ત્ર દાસીને પેહેરાવી, બેઠી ચેહેબચામાં આવી.
મસ્તક મૂક્યું પલાશનું પાન, વિકાસી હથેલી કમળ સમાન;
મધ્ય મૂક્યું જાંબુનું ફળ, જાણે ભ્રમર લે છે પીમળ.
પોતે નાસિકાએ ગણગણતી, ભામા ભમરાની પેરે ભણતી;
હંસે હરિવદની જાણી, ન હોય પંકજ પ્રેમદાનો પાણી.
એસું જઇ થઈ અજ્ઞાન, પરણાવવો છે નળ રાજાન;
આનંદ આણી અંબુજભણી ચાલ્યો, બેસતાં અબળાએ ઝાલ્યો.
દમયંતી કહે શેં ન નાઠો, હલ્યા ગાડુઓ થઇને ગાઢો;
મુને દોડાવી કીધી દુઃખી, મુવા પહેલાં હું ન ઓળખી.
તારા અવગુણ નહીં સંભારું, મુને બાપના સમ જો મારું;
હંસ કહે શું જાઓ છો ફૂલી, નથી બેઠો હું ભ્રમે ભૂલી.
હુંમાં પ્રાક્રમ છે અતિ ઘણું, ચંચપ્રહારે તારા હસ્ત હણું;
દમયંતી કહે હંસ ભાઈ, તારે મારે થઈ મિત્રાઈ.
અન્યોન્યે તે બોલ જ દીધો, હાથેથી મૂકીને ખોળે લીધો;
તમો વિખાણ કીધું સબળ, તે ભીઆ કોણ છે નળ.
તેનાં કોણ માત ને તાત, મુને વિખાણી કહો વાત;
હંસ બોલ્યો મુખે તવ હસી, અબળા દીસે ઘેલી કશી.
તેના ગુણ બ્રહ્મસભામાં ગવાય, નળ તે વિષ્ણુ આગળ વખણાય;
એ ભીઆ મોટા ચતુરસુજાણ, જે હું નળની કરુંરે વિખાણ.
નળ દીઠો નહીં તે નર રોઝ, સાંભળ્યો નહીં તે વ્રખડોજ;
જોયો નહીં તેનાં લોચન કહેવાં, મોરપીછ ચાંદલીઆ જેવાં.
એટલામાં મન વિહ્વલ કીધું, ચિત્ત મહિલાનું આકરશી લીધું;
બેહુ કર જોડીને નમયંતી, હંસ પ્રત્યે કહે દમયંતી.
હું પૂછું છૌં બીહીતી બીહીતી, નળની કથા કહો અથ ઇતિ;
છે બાળક વૃદ્ધ જોબન ધામ, શે અર્થે નળ ધરાવ્યું નામ.

તમે આવડો છો વરણ્યો, છે કુંઆરો કે પરણ્યો;
એવાં વચનને સાંભળી, ત્યારે હંસ બોલ્યો કળકળી.
નળ છે કુંવારો નથી કન્યા, છે બ્રહ્માનો મોટો અન્યા;
અમો કોટાનકોટ નારી નિરખી, ન મળે નળને પરણવા સરખી.
એકવાર બ્રહ્માએ શું કરીઉં, સકળ તેજ એક પાત્રમાં ભરીઉં;
તે તેજનો ઘડ્યો નળરાય, કાંઇએક રજ વાધી પાત્રમાંય.
તેની એક થપોલી હવી, આકાશે ઉપન્યો રવી;
વાહાણે સાંજે નળ બાહેર નીસરે, તેજવંત વનમાં ફરે.
સૂરજ ઝાંખી કહાડે કોર, વાહાણું સાંજ તેણે ટાહાડો પોહોર;
અદૃષ્ટ જ્યારે થાય રાજાન, નિશ્ચંત ભાનુ તપે મધ્યાહ્ન.

વલણ.

મધ્યાહ્ને નળ જાય મંદિરમાં, માટે સૂરજ તપે ઘણું;
હંસ કહે હો હરિવદની, શું વિખાણ કરું તે નળતણું.

કડવું ૧૨ મું.–રાગ જેતશ્રી.

હંસ ભણે હો ભામની, બ્રહ્માંડ ત્રણ જોયાં સહી;
નળની તુલના મેળવું પણ, મહીતળમાં તૂલના કો નહીં.–તુલના૦
જુગ્મ રવિસુત રૂપ, આગળ જાય નાખી વાટ;
ગંભીરતાએ વર્ણવું, પણ અર્ણવમાં ખારાટ.–તુલના૦
શીતળતાએ શશિ હાર્યો, મૂકે કળા પામે કષ્ટ;
તેજથી આદિત ફરે નાઠો, મેરુ કરી પૃષ્ઠ.–તુલના૦
ઐશ્વર્ય યુદ્ધે ઇંદ્ર હાર્યો, ઉપાય કીધા લાખ;
નળ આગળ મહિમા ગયો માટે, મહાદેવ ચોળે રાખ.–તુલના૦
નૈષધ રાયના રૂપ આગળ, દેવને થઇ ચિંતાય;
રખે આપણી સ્ત્રિયો વરે નળને, સર્વે માંડી રક્ષાય.–તુલના૦
લક્ષ્મીનું મન ચંચળ જાણી, વિષ્ણુ મન વિમાસે;
પ્રેમદાને લઇ પાણીમાં પેઠા, બેઠા શેષને વાંસે.–તુલના૦
હીમસુતાને હર લેઇ નાઠા, ગયા ગૂફામાંય;
સહસ્ર આંખો ઇન્દ્રે કરી, કરવા નારીની રક્ષાય.–તુલના૦
સિદ્ધિ બુદ્ધિને ધીરે નહીં, રાખે ગણપતિ અહોનિશ પાસ;
ઋષિપત્નીને ઋષિ લેઇ નાઠા, જઇ રહ્યા વનવાસ.–તુલના૦

પાતાળમાં લેઇ પદ્મનીને, વસિયા વરુણ તે ભૂપ;
સ્વાહાને સાચવવા વહ્નિયે, ધર્યાં અડતાળિશ રૂપ.—તુલના૦
ચંદ્ર ને સૂરજ નાઠા ફરે છે, રખે વરતી નારી;
નારદજી આગળથી ચેત્યા, માટે રહ્યા બ્રહ્મચારી.—તુલના૦
હંસ ભણે હો ભામની, એમ સઉએ શ્યામા સંતાડી;
નળના વપુના વાનથી, સર્વે સૃષ્ટી કષ્ટ પમાડી.—તુલના૦
પુરુષને અદેખાઇનું બળવું, નારીને દહે કામ;
અનલ પ્રગટ્યો સર્વને, માટે નળ ધરાવ્યું નામ.—તુલના૦
જપ વ્રત જેણીએ કર્યાં હશે, સેવ્યો હિમપર્વત;
તે નારી નળને પરણશે જેણે, કાશી મૂકાવ્યું કરવત.—તુલના૦
બ્રહ્માજીની સૃષ્ટિમાં કો, ન મળે જાચક રૂપ;
નળને દાને દારિદ્ર્ય છેદ્યાં, ભિક્ષુક કીધા ભૂપ.—તુલના૦
ત્યારે નરમ થઇ દમયંતી બોલી, નિર્મળ નળ ભૂપાળ;
જેમ તેમ કરતાં ભાઇ મારો, ત્યાં મેળાવ વેવિસાળ.—તુલના૦
હંસ કહે શેકટ શાંશાં જેમ, વામણો ઇચ્છે આંબાફળ;
તેમ તુજને ઇચ્છા થઇ, ભરતાર પામવા નળ.—તુલના૦
હજાર હંસ હું સરખા ફરે છે, નૈષધપતિના દૂત;
બપ કરી પરણાવીએ, તો તું સરખું કંઇ ભૂત.—તુલના૦
વચન સુણી વિહંગમનાં, અબળાએ મૂક્યો અહંકાર;
ભુંડા એમ શું મુને નિભ્રંછો, આપણે મિત્રાચાર.—તુલના૦
સ્નેહ તે સત્કર્મનો એમ, વદે વેદ ને ન્યાય;
એમ જાણી પરણાવ મુજશું, લાગું તારે પાય.—તુલના૦

વલણ.

પાયે લાગું ને નળ માગું, હવે આવી તારે શર્ણેરે;
નહીંતર પ્રાણ જાશે માહરા, ને પીડ પડશે ઘર્ણેરે.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ વેરાડી.

ભણે હો ભગિની મારી, ભીમક રાજ કુમારી;
...ય નળ તુજને પરણાવું, મુને દયા આવે છે તારી. હંસ ભણે.
...ો મળતાં ને પ્રાણ જ આપું, પૂરું મનની આશ;
...ા મોહ લગાડું નળને, નાખી ઉંચા નીચા પાશ. હંસ ભણે.

એક જડીબુટ્ટી સુંઘાડું નળને, તત્ક્ષણ થાશે ઘેહેલો;
આફ્ણીએ આંહાં આવીને રેહેશે, વેહેલો સર્વની પેહેલો. હંસ ભણે.
નળને તું નિરધાર પરણશે, એ માહારો સંકેત;
રખે ત્યાર પેહેલી કોને વરે, પછે હું થાઉં ફજેત. હંસ ભણે.
આવશે નળનાં રૂપ લેઇને, દેવતા મોટા ઘાતી;
વણ તપાસે વરીશ મા, રખે ડાહી થઇ વહવાતી. હંસ ભણે.
નળ અમરમાં વેહેરો શું છે, ઓળખાવ્યો તે વેશ;
દેવ રહેશે અંત્રિક્ષ ઉભા, નવ મળે નીમેષ. હંસ ભણે.
સ્વયંવર તું ઘર રચાવે, વળી કરે એક વાનું;
તારો પિતા નોહોતરું મોકલે, તું પત્ર લખજે છાનું. હંસ ભણે.
હંસ રાયનાં વચન સુણીને, વામા કરે વિદાય;
જાઓ કહું તો મારી જીભ કાપું, ગયા વિના કામ ન થાય. હંસ ભણે.
હોરે વિહંગમ હોરે વિહંગમ, મારો વિરહનો વહ્નિ સમાવો;
વીરસેનસુતને વિવાહ અર્થે, વીરા વેહેલા વેહેલા લાવો. હોરે વિ૦
તારા વહોણી નળનો વિજોગ છે, હું એ એ દુઃખે દુઃખાળી;
અન્ન ન ભાવે નિદ્રા ન આવે, મેળાપ તમારા ટાળી. હોરે વિ૦
વિશ્વાસ આપીને વાત વેહેવાની, રખે જાતા વીસરી;
સ્વયંવરમાં નળ નહીં આવે તો, પ્રાણ જાશે નીસરી. હોરે વિ૦
જો તમો નાથ આણી નહિ આપો, તો કોણ આપશે વળતું;
મોટું પુન્ય છે મનુષ્ય રાખ્યાનું, અનંગ અગ્નિથી બળતું. હોરે વિ૦
માત તાત ને સગા ભાઇ હું, તેને લાજું કહેતી.
કેમ કહું નળને પરણાવો મુને, સર્વે કહે અલેતી. હોરે વિ૦
ગુહ્ય વાત તે મિત્રને કહીએ, વહાલાની હોય ચોરી;
વણ રોગે આ વપુની વેદના, તું હંસ જાણે મોરી. હોરે વિ૦
તારી આશા સૂત્રનો તંતુ, પ્રાણ રહ્યો છે વળગી;
વેહેવા વાત મિથ્યા સાંભળતાં, દેહ થાશે પ્રાણથી અળગી. હોરે વિ૦
વિશ્વાસઘાતનું પાપ છે મોટું, તમો ડાહ્યાને શું કહીએ;
વૃદ્ધની વાત કરી જાઓ છો, નથી કીધી નાહાને છેએ. હોરે વિ૦
હંસ કહે હો ભામિની, નિશ્ચે રહે તું વિશ્વાસે;
એમ કહીને ખગ તાંહાંથકી, ઉડી ગયો આકાશે. હોરે વિ૦

આવી મળ્યો નળ રાજાને, વાત કહી જે વીતી;
સમાચાર કહ્યો જઈ હંસે, નળને અથ ઇતિ. હોરે વિ૦
પંખી કહે પુણ્યશ્લોકજી, વીતી વાત શું કરું;
દિન દશ પાંચમાં આવ્યું દેખશો, પરણ્યાનું નોહોતરું. હોરે વિ૦

વલણ.

નોહોતરું આવશે સ્વયંવરનું, હંસે વાત નળને કહીરે;
વેવિશાળ મળ્યું, દૂતત્વ ફળ્યું, તેમાં કાંઇ સંદેહ નહીરે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ મહલારની દેશી.

બન્યો મિત્ર મળીને બેઠા, પૂછે નળ ભૂપાળજી;
વીર વિહંગમ કોહોને વારતા, કેમ મેળ્યો વેવિસાળજી.
ગામ ઠામ ને રૂપ ભૂપ ગુણ, ગોત્ર ને આચાર્યજી;
સર્વાંગે સંપૂર્ણ શ્યામા, માન્યું તારું અંતસ્કર્ણજી.
કેમ ગયો કેમ દૂત થયો, વાત કહો મુને માંડીજી;
તે કન્યા કેમ બોલી તુજ સાથે, લજ્જા મનની છાંડીજી.
પંખી કહે સાંભળીએ સ્વામી, કન્યા વર્ણન વિવેકજી;
શેષ છેક ન પામે સ્તવતાં, શું કહું જિહ્વા એકજી.
કુંદનપુર તે કુંદન જેવું, જોતાં મોહ ઉપજાવેજી;
વૈકુંઠ ત્યાં આણ્યું પ્રસ્થાને, અમરાપુરીને લજાવેજી.
ચારે વર્ણ ધર્મને પાળે, જે પોતાનાં કર્મજી;
સુખનિવૃત્ત નિરભે પ્રજા ને, આણ ભીમકની ધર્મજી.
આનંદ ઓચ્છવ ને હરિસેવા, ઘેર ઘેર વાજીંત્ર વાજેજી.
વાસવ વિષ્ણુ વિરંચિ ઇચ્છે, વાસ સુખને કાજેજી.
વિદ્યા મૂકાવી નિશાચરની, તે શાખ્યા દિશાચર કામજી;
જુગ્મ કપાટ વિજોગપુરમાં, જુઆં રહે અષ્ટ જામજી.
કર્મત્યાગ પારધિએ કીધાં, ગુણિકાએ ગ્રહી લજ્જાજી;
ઉચાટ એક અધર્મીને વર્તે, સકંપ એક ધ્વજાજી.
ભુવન ભવ્ય ભૂપ ભીમકનાં, ભુવન ત્રણ વ્યતિરેકજી;
ઘરની વાડી પરમ મનોહર, મધ્યે અવાસ છે એકજી.
સપ્ત ભોમ તે વ્યોમ સમાને, ફરતી બારી જાળીજી;
દશ સહસ્ત્ર નારી આયુધધારી, કરે કન્યા રખેવાળીજી.

ચંદન ચંપક ચારોળી ને, વટ વાળો વેલડીજી;
ફણસી ફોફળી, ને શ્રીફળી, આંબા સાખ સેલડીજી.
બીલી કોઠી દ્રાખ દાડમી, નારંગી ને નેત્રજી;
અખોડ ખજુર ને લવંગલતા, બહુ ખારેકનાં ખેત્રજી.
શીતળ જળાશય કમળ કેતકી, કુસુમપૂરણ કુંજજી;
મલિઆગર મોગરા માલતી, ખટપદ ગુંજાગુંજજી.
વેલ વળી એખરો કળી, શીતળ વાય સમીરજી;
વચણ પંખી રચણ બોલે, ડોલે રાજા ગીરજી.
સાગ શીશમ ને શરગવા, સાદડીઆ તાલ તમાલજી;
કરેણ કામ બાબચી બદ્રિકા, જાવંત્રી જાયફલજી.
વાડ વાટિકા વંક વોલામણી, કેળ વંન બીજોરીજી;
બેલડીએ સાહેલડી વળગી, હીંડે ગુણવંત ગોરીજી.
તે વનમાંહે હું ગયો ને, હવો તે હર્ષ પૂર્ણજી;
વૃક્ષજુથમાં પેસી બેઠો, ગોપવીને ચર્ણજી.
દાસી સર્વ થઇ નિદ્રાવશ, ઇંદુ આવ્યો માથેજી;
દમયંતીએ દ્યુત આરંભ્યુ, માધવી સખી સાથેજી.
તેણે સમે મેં તમો વર્ણવ્યા, શ્યામાએ ધરીઆ શ્રવણજી;
ઉઠી બાળી અટાળીએ આવી, જોતી નેત્રે તીક્ષ્ણજી.
પાસે દાસી બંન્યો રાખી, ચતુરા ચોદશ ભાળેજી;
આ વનમાં કોઈ જન આવ્યો છે, બોલી કરે આ કાળેજી.

વલણ.

આ કાળે બોલી કોણ કરે છે, જુએ વનમાં ફરી ફરીરે;
હંસ કહે હું હવો વિસ્મય, શું વખાણું એ સુંદરીરે.

કડવું ૧૫ મું.—રાગ ધનાશ્રી.

ભૂપ મેં દીઠી ગર્વઘેલડી, સખી બે મધ્ય ઉભી અલબેલડી;
કદળીસ્થંભ જુગલ સાહેલડી, વચ્ચે વૈદર્ભી કનકની વેલડી

ઢાળ.

વેલ જાણે હેમની, અવેવ ફૂલે ફૂલી;
ચકિત ચિત થયું માહરું, ને ગયો દૂતત્વ ભૂલી

સામસામા રહ્યા શોભે, વ્યોમ ભોમ બે સોમ;
ઇંદુમાં બિંદુ બિરાજે, જાણે ઉડગણ ભોમ.
ઉભે અમિનિધિ કીરણ પ્રગટ્યાં, કળા થઇ પ્રકાશ;
જ્યોતેજ્યોતથી સ્થંભ પ્રગટ્યો, શું એથી થંભ્યો આકાશ.
કામનીનો પરિમળ બેહેકે, કળા શોભે લક્ષ;
શકે ધરાધર વાસ લેવા, ચડ્યો ચંદનવૃક્ષ.
કુરંગ મીનની ચપળતા, શું ખંજન જાળે પડિયાં;
નેત્રઅણિઅગ્રે શ્રવણ વિંધ્યા, સોય થઇ નીમડિયાં.
શકે નેત્ર ખેત્ર છે મોહનું, ડોડાળાં અંબૂજ;
ભ્રુવ શરાસન દૃષ્ટિ શર, હાવ ભાવ બે ભૂજ.
ગળસ્થળ નારંગ ફળશા, આદિત્ય ઇંદુ અંકોટી;
અધર પ્રવાળી દંત કનકરેખા, જિભ્હા જાણે કસોટી.
કીર આનનપર શ્રીખંડ શોભે, કોયલ બોલે અણછતી;
વનલતાપર પંખી બેઠા, નવ રહેવાયું મારી વતી.
અધરરસ પર શ્વેત બિંદુ, મેં જાણ્યું કરું ગ્રાસ;
ઉદર સર આભરણ અંબુજ, જઇને પુરું વાસ.
નાભી નીકટ મેખલા, રહે ગમન સાથ અમારો;
રોમાવળિ દ્રુમ કુચ ટોડા, ઉરમંડળ શું ઉવારો.
અંગ રંગ તરંગ યૌવન, જોતાં તૃપ્ત ન થઇયે;
ક્ષુધા તૃષા પીડે નહીં, રૂપસુધામાં રહિયે.
કુચભૂષણ કદળી પત્ર ઉપર, શબ્દ તેનો ઉઠે;
તાં બોલે પંચાનન પ્રહારથી, શું લાગો મેગલ પૂઠે.
કેળશાખાયે જલજ જુગમ ચઢ્યાં, ગજ એથી પામે ખેદ;
યુગ્મ અંબુજ તાંહાં મળીયાં, મળ્યા મધુકર વેદ.
સ્કંધ પદના તે કદળી સરખા, ખટ તોયજ તોય પાખે;
સુદ્ધ બુદ્ધ નવ રહી મારી, હું બોલિ ઉઠ્યો અભિલાખે.
વદી વાણી વ્યોમચરની, પડ્યો મૂર્છા ખાઇ;
હાટક રૂપ દેખી સખિ સાથે, મુજને ગ્રહવા ધાઈ.
મોહવારુણી પી પડ્યો, કન્યાયે ગ્રહ્યો આવી;
ભુજઅંબુજ મેં પણ ભેદ્યાં, તોએ મન નવ લાવી.

નાત ગામ ને નામ પૂછ્યું, સ્વામી તારો કૂણ;
રટણ રસનાયે કરે બાધી, એવો વરણ નિપૂણ.
સ્વામી નળ ને વર્ણન નળનું, દૂત નળનો છુંય;
ગિરિ તરુવર કે ધાતુ ફળ કે, કુસુમ નળ તે શુંય.
પ્રાણ નળ કે ઉદર નળ, કે જળ નળ ગ્રેહનો;
રહે તુજ મળ્યો કાંતિ કમળે, એ વરણ તેની દેહનો.
પરઅગ્ર વૃશ્ચિક આંકડો, ભેદ્યું નિજ ભુજતળ;
શકે તારા નાથની એવી, કાયા છે કોમળ.
શબ્દ સુણી શ્યામા તણો, હું સહિ રહ્યો તે કાળ;
તમ પ્રતાપે તારુણીને મેં નાખી મોહજાળ.
અમૃતઘટ થાયે જો ઊંણો, અમર પાન જ્યારે કરે;
વૈદર્ભીની વાણી સુધા જાણી, લેઇ કુંભ પૂરો ભરે.
વિનતાવદન. વિધિએ કીધું, સાર શશીનું લીધું;
નક્ષત્રનાથને લાંછન ભાસે, કલંક લાગટ કીધું.
ગ્રહેશ ને શર્વરીપતિ તે, ગોપ્ય ઉભા ફરે;
વૈદર્ભીના વક્ત્ર આગળ, અમર તે આરતિ કરે.
કચસમૂહની રાવ કરવા, વિધિકને કળાધર. ગયો;
કર અધર ચંદ્ર કાઢ્યો ઠેશે, તે અદ્યાપિ અંતરિક્ષ રહ્યો.
સંસાર .સર્વનું સાર લીધું, દિવ્ય દેહડી થવા;
ઘડિ દમયંતી ને ભુજ ખંખેર્યાં, તેના તો તારા હવા.
જગ્ન જાગ ને ધર્મ ધ્યાન તીરથ, કીધાં હશે સમસ્ત;
તેને પુણ્યે પુણ્યશ્લોકજી, ગ્રહશો દમયંતીનો હસ્ત.
ભાગ્ય ભૂપ એ તમતણું, જે વશ વૈદરભી વળી;
વેવિશાળ મળ્યું ને દૂત ફળ્યું,નવ શકે તેનું મન ચળી;
કાલ આમંત્રણ આવશે, તમે કરો તત્પર જાન;
એ વાત નિશ્ચે જાણજો, તેના સાક્ષી શ્રીભગવાન.
આનંદ નળ પામ્યો ઘણો, પણ સ્વપ્ન સરખું ભાસે;
વિશ્વાસ મન નથી આવતો, જે વિવાહ કેઇ પેરે થાશે.

વલણ.

થાશે સંબંધ ભિમકસુતાનો, એ આશ્ચર્ય મોટું સર્વથા;
કહે પ્રેમાનંદ કહું હવે, દમયંતીની કથા.

કડવું ૧૬ મું.—રાગ ગોડી.

હંસ વળાવિને વળી વનિતા, જ્યાં પોતાનું ધામ;
દમવા લાગ્યો દમયંતીને, નળના વિરહનો કામ.
વખાણબાણ શ્યામાને વાગ્યાં, પંખી ગયો મોહ મેલી;
રોમે રોમે વહ્નિ પ્રગટ્યો, લાગી તાલાવેલી.
ઘડિયે ઘરથી બહાર નિસરે, બેસે જઇને અટાળી;
ચંદ્રકિરણ અગ્નિથી અદકાં મારશે મુજને બાળી.
વણ પરણ્યાંને વ્યાકુળ કરવા, વ્યોમ વસ્યો છે પાપી;
શું કહિયે કમળાપતિને રાહુનું, મસ્તક નાખ્યું કાપી.
સિંહિકાસુતને શરીર હોત તો, મુજને ચિંતા થોડી;
સુધાકરને ગળત પેટમાં, બળી થાત રાખોડી.
જળપાત્ર વિષે ઇંદુબિંબ દીઠું, સખીને કીધી શાન;
લાવ્ય ભોગળ રિપુને મારું, પ્રહારે પિષ્ટ સમાન.
એમ કરતાં પ્રાતઃકાળ થયો, તારુણીને આવ્યો તાવ;
અન્ન ન ભાવે નિદ્રા ન આવે, વાતતણો નહિ ભાવ.
અગ્નિના તણખા સરખા લાગે, ટાઢક ચરચે જેહ;
વાયુ વ્યાધના બાણ સરીખો, નિસરે સોસરો દેહ.
દુઃખતું જાણી આવી રાણી, જોયું વસ્ત્ર ઉઘાડી;
ચુંબન કરીને પૂછે માતા, શું દુઃખ છે તને માડી.
લાડકવાઇ ક્યાં થકિ જીવે, છે કર્મ અમારાં દોખી;
અક્ષત ઉતારો દૃષ્ટિ બેઠી હોય, કોઇની મેલી ચોખી.
પરણ્યાનો ઓરિયો નવ વીત્યો, જાત સાસરે સમોતી;
રત્ન દીકરી ક્યાંથી જીવે, ત્રણ ભાઇની બેહેન પનોતી,
આવડો તાવ તે તારુણિને શો, દૈવને ઘેર વળ્યો ડાટ;
કહે કુંવરી અંતરની આપદા, અમને થાય ઉચાટ.
મુખ મરડી દમયંતી બોલી, ઘરડાં માણસ નઠોર;
પરણ્યાં કુંવારાં કાંઈ ન પ્રીછે, ફોકટ કરવો સોર.
હું સમાણી જાય સાસરે, તેના જોને ભોગ;
તેનીપેરે મારે થાશે, આપુરો જાશે રોગ.
વચન સુણીને સમજ્યાં રાણી, પુત્રી થઇ પરણનારી;
ભામિનીએ કહ્યું ભીમકને,પુત્રી કાં લગી રાખશો કુંઆરી.

વહાણું વાય ને દુઃખવા આવે, જો જીવે આ વારકી;
કોહોને ભાએગે કાળથી ઉગરે, પરણાવી કરો પારકી.
દીકરી માણસ મોટી થઇ ત્યારે, પીહેર નવ સોહાયે;
સ્વયંવર કરીને પરણાવો, જાંહાં એની ઇચ્છાયે.
રાયે પુત્ર તેડાવ્યા પોતાના, કહ્યું બેહેનને પરણાવો;
દેશ દેશના જે રાજા, દૂત મોકલી તેડાવો.
અંન ધંન તૃણ સામગ્રી, મંડપને રચાવો;
ધવળ મંગળ ગીત નફેરી, અપછરા નચાવો.
સ્વયંવરની સામગ્રી માંડી, મોટા મળ્યા રાજાન;
નળને તેડવા ભીમકે મોકલ્યો, સુદેવ નામે પ્રધાન.

વલણ.

પ્રધાન નૈપધ મોકલ્યો નારદે, કીધું હતું વિખાણરે;
દમયંતીએ પત્ર પાઠવ્યો, વાંચી નળે દીધાં નિશાણરે.

કડવું ૧૭ મું.—રાગ સારંગ.

આવી સુદેવે આપ્યો કાગળ, હૃદયા ચાંપી વાંચે નળ;
સ્વસ્ત શ્રી નૈષધપુર ગામ, પુણ્યવંત પુણ્યશ્લોક નામ.
છે કાલાવાલાની કંકોતરી, લખ્પીતંગ દમયંતી કિંકરી;
આંહાં આવી ગયા ખગપત, કહે તે વારતા માનજો સત.
મેં તમને સમર્પ્યું ગાત્ર, આ સ્વયંવર તે નિમિત્ત માત્ર;
મીન નીરની કરજો પ્રીત, માહારા સરખું કરજો ચિત્ત.
વાંચ્યો કાગળ ને હરખ્યો નળ, તત્પર કીધું જાનનું દળ;
અતિ શીઘ્રે સાંચરે રાય, શુકને મળી સવચ્છી ગાય.
કોરંગ કોરંગનીને સાથ, સાહામાં ઉતરયાં દક્ષિણ હાથ;
હંસ ભણે ભલાં શુકન, તું દમયંતી પામે રાજન.
વિદર્ભ જઇને સિધ કીજીએ, મને આજ્ઞા હવે દીજીએ;
વળિ કો સમે આવિશ રાજન, તું છે મારો પ્રાણજીવન.
ભાઇ તુજને કહું વીનતી, દ્યૂત ના રમશો નૈષધપતી;
નવ કરશો સ્ત્રીનો વિશ્વાસ, એ બે થકી થાય વિનાશ.
ચાલ્યો ખગપતિ વીનતી કરી, નળ રાજાએ આંખડી ભરી;
હંસ કહે સાંભળ રાજન, એમ કરિયે ન કાચું મન.

માત પિતા સુત બાંધવ જેહ, સર્વે વેર સંબંધે મળ્યું તેહ;
તારે કાજે મેં રાજા એહ, ખગપતિનો ધાર્યો દેહ.
હું છું બ્રાહ્મણ ને તું છે ભીલરાય, પૂર્વ જન્મની કહું કથાય;
મારા ઘરમાં હું દુઃખિયો થયો, કાશિ કરવત મૂકાવા ગયો.
એવો સમો મનમાં ધરી, ચાલ્યો વનમાં સમર્યા હરી;
અઘોર વનમાં ભૂલો પડ્યો, તારે સ્થાનક આવી ચડ્યો.
તેવામાંહે રજની થઇ, દ્વાદશ કોશમાં વસ્તી નહીં;
તેવા વનમાંહિ રહેતો તુંય, ત્યાં આવીને ચડિયો હુંય.
તારે સ્થાનકે આવી રહ્યો, ત્યાં તું પણ ચિંતાતુર થયો;
મારી આગતા સ્વાગતા કરી, પણ સૂવાની ચિંતા ધરી.
નહાનિ હતી ગુફા છેક, આવ્યું માણસ માય ન એક;
તારી સાધવી નારી સુજાણ, મારું આસન કર્યું નિર્વાણ.
તું તો વીરા બાહર રહિયો, રાક્ષસે આવી તને મારિયો;
માંસ ચરણ હસ્ત હેઠે રહ્યું, નવ જાણું તેનું શું થયું.
તારી સ્ત્રીએ તજ્યો ત્યાં પ્રાણ, કાષ્ટ ભક્ષ કરી નિવારણ;
મરતાં એવું બોલી સતી, એ જ વર દેજો કમળાપતિ.
એવું જ્યારે સ્ત્રી બોલી વચંન, ત્યારે મેં વિચાર્યું મન;
શું જીવું હત્યા લઇ કરી, એને તું મેળવજે હરી.
એવું કહીને હું તે વાર, પડ્યો બળતા અગ્નિમોઝાર;
તે માટે પંખી અવતાર, લીધો નૈષધમાં આ વાર.
એવો બોલ ખગપતિયે કહ્યો, શીર નામીને ઉભો રહ્યો;
આજ્ઞા આપો તો તત્પર થાઉં, અમો અમારે સ્થાનક જાઉં.
એવી વિનંતી હંસે કરી, નળરાયે આંખડિ ભરી;
એ શું બોલ્યો તું મારા વીર, તારા વિના ધરું કેમ ધીર.
આપ્યું તેં મને પ્રાણનું દાન, તું છે મારા બંધુ સમાન;
હંસ કહે તેં ખરું કહ્યું વીર, પણ સાંભળ પરમ સુધીર.
તારું ઋણ છૂટ્યો હું ભ્રાત, હવે રહેવાની કરિશ ન વાત;
એમ કહિને ઉડ્યો આકાશ, ત્યારે નળે મૂક્યો નિઃશ્વાસ.
નળ પોહોંતો વિદ્રભ દેશ, તાંહાં મળ્યા મોટા નરેશ;
ચોહોફેર સબીરનાં ધામ, વસ્યા રાજા તેટલાં ગામ.

સાગરમાં નાવ હોયે જેમ, ભીમકનું નગ્ર દીસે તેમ;
ગજદળ હયદળ ને માનવ, તેણે અંન થયું મોઘું સરવ.
રસકસ સાહામું નવ જોવાય, તૃણ જળ ટાંકે તોળાય;
રંક લોકની ચાલે અરજના, માગ્યાં મૂલ આપે ગરજના.
ભીમક લે સર્વનો તપાસ, જે જોઇયે તે ફેરવે દાસ;
નગર ભરાયું ખચખચી, રાયે મંડપ રચના રચી.
હીંડોળા બાંધ્યા ધારણે, કદળીસ્તંભ રોપ્યા બારણે;
ચિત્રામણ ચિતરિયાં ભીત, નાના પ્રકારની કરી રીત.
મંડપ લીંપ્યો કનકની ગાર, સાહામાં સાહામી આસનની હાર;
જેહેને જાંહાં બેઠાનો ઠામ, તાંહાં રાજાનાં લખિયાં નામ.
એ કથા એટલેથી રહી, એક નવીન વારતા થઇ;
નારદને કલહની ટેવ, ગયા સ્વર્ગ જાંહાં બેઠા દેવ.
પૂજ્યા અર્ચ્યા પ્રીત અપાર, તવ ઇન્દ્ર પૂછે સમાચાર;
કહો ઋષિ પૃથ્વીની પેર, કો પુરુષ ન આવે અમારે ઘેર.
પૃથ્વીમાં પડતી સાધુની કાયે, તે આવતા સ્વર્ગ માંહે;
અમરાવતીનો સુનો ઘાટ, જમપુરની વેહે છે વાટ.
જમપુર ભરાઇ વસ્યું, આહાં કો નાવે તે કારણ કશું;
કહે નારદ સાંભળીએ સત્ય, હવડાં મનુષ જાયે અવગત્ય.
દમયંતી દમયંતી કરતા મરે, તે સર્વ જમપુરી સાંચરે;
ત્યાં સ્વયંવર મંડાયો આજ, મળ્યા છે પૃથ્વીના રાજ.
શું અપ્સરાનાં વોહો છો વના, દમયંતીની દાસી દેવાંગના;
વિદર્ભ દેશ ને કુંદનપૂર, જાઓ જોવા શું બેઠા સૂર;
કહી નારદ થયા અંતરધાન, છાના દેવ થયા સાવધાન.
સંભારી રૂપ મનમાં ફૂલતા, ચાર દેવને લાગી લૂલતા;
ઇંદ્ર અગ્નિ વરુણ ને જમ, ઉઠી ચાલ્યા જે જયમ ત્યમ.

વલણ.

જયમ ત્યમ ચાલ્યા દેવતા, ધરી જુજવાં રૂપરે;
વિદર્ભ ગયા મનભંગ થયા, દેખી નળનું રૂપરે.

કડવું ૧૮ મું.—રાગ સારંગ.

નળને જોવા ઇંદ્ર રહ્યા છે, એટલે આવ્યા જમજી;
અગ્નિ વરુણ પૂઠેથી આવ્યા, પૂછે માંહોમાંહે ક્યમજી.

અન્યોન્યે ચોરી કરતા, બોલે જુજવાં કામજી;
ચારે દેવ માંહોમાંહે છેતરે, ન લે પરણ્યાનું નામજી.
અગ્નિ કહે શું અધર્મ બોલવું, સર્વે દમયંતીના લોભીજી;
મનના મનોરથ રાખો મનમાં, નળ આગળ કાંતિ ન શોભીજી.
પછે તાળી દેઇ હસ્યા માંહોમાંહે, કપટ કીધું લાગજી;
સ્વયંવરમાં ચારે જઇ જોઇએ, કોહોનું ભળશે ભાગ્યજી.
વરુણ ભણે વૈદર્ભી વર્યાની, મૂકો મનની આશાજી;
પરણશે નળ આપણી ફજેતી, છેદાશે અધરસું નાસાજી.
અગ્નિ કહે હો વાસવ રાજા, મૂકો હૈયાનો હર્ષજી;
દમયંતીને તમો ન પામો, જો તપો શત વર્ષજી.
ભીમક સુતાને આલિંગન નહિ દે, અભાગિયાં આપણાં ગાત્રજી;
વીરસેન સુત આગળ વિષ્ણુ ન પામે, તો આપણ કોણ માત્રજી.
જદપિ મનસા નળની મૂકી, આપણી મમતા કરે જી;
ગુણ વોહોણી જો હોય દમયંતી, ભલા આપણી વરેજી.
લક્ષણ વોહોણી દમયંતી છે, રૂપ યૌવન ઉનમત્તજી;
ગોળ મૂકીને ખોળને ખાયે, નોહે ચતુર પશુવતજી.
બેહુ પ્રકારે એહેને ન વરવી, માટે પાછા ફરવુંજી;
માણસ વરે ને દેવ ફરે એથી, આપે ભલું મરવુંજી,
શક્ર કહે નળરાજાને, જમરાજ લો જમલોકજી;
આપણીએ આપણને વરશે, થશે હસુનું કીધું ફોકજી.
વરુણ ભણે જે એ શી લઘુતા, વણ ખુટે મરે ક્યમજી;
એમ ચાલતું હોય તો લઉં દમયંતીને, એમ કહેવા લાગ્યા જમજી.
અગ્નિ કહેરે ભલો શ્રમ કીજે, કદાપિ થાય સાચોજી;
દમયંતી ભણી દૂત થૈ જાય, ચારે નળને જાચોજી.
પછે નળ પાસે આવ્યા સ્વર્ગવાસી, વેશ વિપ્રનો ધારીજી;
ત્રિપુંડ તાણ્યાં પુસ્તક કરમાં, અતી સુંદર ઝારીજી.
નળે નિર્મળ બ્રાહ્મણ દીઠા, આપ્યાં આદરમાનજી;
આસન આપી પૂજા કીધી, પછે પૂછે રાજાનજી.
કામકાજ અમ સરખું કહીએ, હરિ મોહોટા છે કરનારજી;
વિપ્ર કહે અમો આવ્યા છૈયે, તુંને જાણી ગુણભંડારજી.

નળ કહે જે માગો તે આપું, માનજો અવશ્યમેવજી;
વચન લેઇ વિપ્ર વેશ મૂકીને, થયા પ્રત્યક્ષ દેવજી.
વજ્ર પાશ જ્વાળા ગ્રહી, જમે ગ્રહ્યો જમદંડજી;
જળાહળ મંદિર થઇ રહ્યાં, જાણે ઉદયા માર્તંડજી.
ચકીત રાજા થઈ રહ્યો, કરતો દંડપ્રણામજી;
નળ વિના કો દેખે નહીરે, દેવ રૂપનાં ધામજી.

વલણ.

રૂપધામ તે દેવતા, વિનતિ નળરાયને કરેરે;
તું દૂત થઇ જા કન્યા કને જો, દમયંતી અમને વરેરે.

કડવું ૧૯ મું.—રાગ એહાગડો.

દેવ કહે હો રાજા મિત્ર, પુણ્ય શ્લોક પરમ પવિત્ર;
કૃપા કરી કન્યા કને જાઓ, વેવિશાળિયા અમારા થાઓ.
મહિલાને મારો મોહનાં બાણ, ચારે ચતુરનાં કરજો વખાણ;
ભાગ્ય હોશે તેહેને વરશે, જેહેના કર્મનું પાંદડું ફરશે.
નળ કહે રક્ષક બળીયા હોય, મુને પેસવા નવ દે કોય;
દેવ કહે જાઓ જોગીને વેખે, દમયંતી વિના કો નવ દેખે.
ચારે કરે નળને અણુસારા, બે ગુણ અદકા બોલજો મારા;
એવું સાંભળી ચાલ્યો નળરાય, ત્યારે દેવને વિમાસણ થાય.
રૂપવંત નળનેરે જોશે, કન્યાનું સધે મન મોહોશે;
વાત કહે નહીં આપણી વરણી, વેવિસાળિયો બેસશે પરણી.
દૃષ્ટે દૃષ્ટ જયારે મળશે, ગુણ આપણા નવ સાંભળશે;
નળને લેવરાવ્યો જોગીનો વેષ, શીખવ્યું તેમ કરજો વિશેષ.
રૂપ પાલટીને નળ પળીયો, દેવે અનુચર એક મોકલીઓ;
દૂતને દેખે નહીં નળરાય, આગળ પાછળ બંન્યો જાય.
પેઠા ઘરમાં પાધરા દોર, કો નવ દેખે દિવસના ચોર;
જ્યાં દમયંતીનું અંતઃપૂર, ત્યાં આવ્યો નળ રાય શૂર.
દીઠી દેવકન્યા જેવી દાસ, જે રમતી રાણીને પાસ;
કોઇ નાયકા તો ત્યાં નાહાતી, કોઇ કન્યાના ગુણ ગાતી.
કોઇ શ્યામળી ને કોઇ ગોરી, કોઇ મુગ્ધા ને કોઇ છોરી;
કોઇ કામ કરતી હાલે માલે, કોઇ વસ્ત્ર બાંધે ઘડી વાળે.

રહે આપઆપણે સાજે, હાર ગુંથતી કન્યા કાજે;
એમ જોયો હેઠલો માળ, પછે બીજે ચડ્યો ભૂપાળ.
ત્યાં દાસીનું જુથ જોયું, પછે ચડ્યો જ્યાં ત્રીભોયું;
વસે છે દમયંતી નારી, સહસ્ર દાસી સેવા કરનારી.
કેટલી ગાન કરે સ્વર ઝીણા, કો નાચે વજાડે વીણા;
વાતે રીજવતી ચતુરસુજાણ, કેટલી કરતી કન્યાનું વિખાણ.
એકાંત ત્યાં છે ઓરડી, હીંડાળે હીર દોરડી;
હરિવદની બેઠી હીંચે, દાસી કેશમાં ધૂપેલ સીંચે.
કિંકરી પાસે માથું ગુંથાવે, કહે સેંથો રખે વાંકો આવે;
ભીંત માંહે જડીઆ ખાપ, વણ ધરે દીસે છે આપ.
આગળ દમયંતી પાછળ દાસી, સાહામાં પ્રતિબિંબ રહ્યાં પ્રકાશી;
મુખકમળ કન્યાનું ઝળકે, સામો ચંદ્ર બીજો જાણે ચળકે.
શોભે નારી જોબનધામ, મુખે નળરાજાનું નામ;
એવું ભૂપતિએ રૂપ જોયું, મોહબાણે મનડું પરોયૂં.
અંગરંગથી આડો આંક, મોહ્યા દેવતણો શો વાંક;
ચારમાં કોનું ભાયગ ભળશે, રત્ન આ કર કોને ચઢશે.
મુને પરણુત મનની રુચે, અંત્રાઇ થયા દેવ આવી વચે;
ભલું ભાવી પદાર્થ થયો, નળે વિવેક મનમાં ગ્રહ્યો.

વલણ.

ગ્રહ્યો વિવેક શોકને તજી, જ્ઞાન તે હૃદયે ધરેરે;
સત્ય પોતાનું પાળવા, દેવનું માગ્યું કરેરે;

કડવું ૨૦ મું.–રાગ સામેરી.

બેઠી દમયંતી શીશ ગુંથાવા, સ્વયંવરને સાંતરી થાવા;
સામી ભીતમાં જડી છે ખાપ, વણ ધરે દીસે છે આપ.

ઢાળ.

આપ દીસે વણ ધરે, પ્રતિબિંબ જોતી દષ્ટ;
દાસી ને દમયંતી બેઠાં, નળ આવી રહ્યો છે પૃષ્ઠ.
પ્રતિબિંબ પડ્યું દર્પણમાં, પ્રેમદાએ દીઠા પૂર્વ;
ગઇ ખુણે નાહાસી તેડી દાસી, શું બેસી રહી છે મૂર્ખ.

માધવી વળતું વદે બાઈ, શા માટે નાહાસી ગયાં;
મેં કો ન દીઠું તમે દેખી, આવડું શું વિસ્મય થયાં.
ઘેલી તાહારી મીટ મસ્તકમાં, મેં દર્પણ રાખ્યું દૃષ્ટિમાં;
સ્વરૂપ દીઠું દિવ્ય નળનું, ન મળે બીજી સૃષ્ટિમાં.
વેશ છે વેરાગીનો જાણે, નાટક કોએક લાવ્યો;
શકે તો એ પ્રાણજીવન, નળરાય નિશ્ચય આવ્યો.
સાહેલી કહે પ્રીછો તમો, કાં દીઠું છે જે અંખના;
નળ આવીને કેમ શકે જ્યાં, નાં આવે પ્રાણી પંખના.
કામની કહે તે પ્રીછીયું, તું દાસી માણસનો અવતાર;
ન માને તો આવ કૌતક, દેખાડું બીજીવાર.
પુનરપિ બેઠાં પૂઠે પૂઠે, દર્પણમાં મીટ જોડ;
સ્વરૂપ નળનું દેખાડ્યું, જેની કાંતિ કંદર્પ કોડ.
દાસી રાણી થયાં બેઠાં, ઝબકારે ઝબકી વિજળી;
દમયંતી કહે દાસીને કાં, માહારી વાત કહેવી મળી.
પછે સ્તુતિ માંડી શ્યામાએ, અંતરપટ આડો ધરી;
દેવસ્વરૂપ થાઓ દેખતા, ત્યારે નળે દેહ પ્રગટ કરી.
આપી આસન કરી પૂજન, પછે પૂછે કિંકરી;
કહો દેવપુરુષ કાંહાંથી આવ્યા, વેશ જોગીનો ધરી.
નળ કહે તું નીચ માણસ, કેમ વદું હું વૈખરી;
દમયંતી પૂછે તો બોલું, નહીંતર જાઉં પાછો ફરી.
દમયંતી કહે દેવજદાપી, પણ થઇ આવ્યા સંન્યાસી;
કપટ રૂપને કન્યા કેમ પૂછે, માટે પૂછે દાસી.

વલણ.

દાસી સંન્યાસી જોગ છે, કેવળ નોહે અતીતરે;
વચન સુણીને નળ મન હરખ્યો, હરી લીધું ચિત્તરે.

કડવું ૨૧ મું.—રાગ મારુ.

મન મોહ પામ્યો મહિપતી, ધન્ય દેવ જે વરશે સતી;
ભોગી ભૂપને ભામિનિ ભોગ્ય, ઘટે દેવને અમો અયોગ્ય.
નારિ પ્રત્યે નળ એમ કહે છે, જો તું જોગીરૂપને લહે છે;
અમો ન જાઉં વિષયાની વાટે, અહિંયાં આવ્યો હું સાધવી માટે.

હું તો દૂત છું દેવતા તણો, પાળું છું આચાર આપણો;
તારું પૂર્વ જનમનું પૂન્ય, ભાગ્યમાંહિ કાંઇ નથી ન્યૂન.
જે દેવદૂત ઘેર આવ્યો, મોદવર્ધન વારતા લાવ્યો;
અળગું કરોને અંતરપટ, કરું વાત આણીને ઉલટ.
અમો રૂપ કોટાનકોટ ધરું, તજી સ્વારથ પરમાર્થ કરું;
સાંભળીને બોલ રસાળા, પટ તજીને નીસરી બાળા.
પરિસ્વેદ મુક્તા રહ્યાં ટબકી, બહાર નીસરિ વીજળી ઝબકી;
હિંડતાં હાલે જયમ દ્રુમવેલી, નળ નિકટ ગઇ ગર્વઘેલી.
તારુણીનો પ્રતાપ ન માયો, ઝબકારે નળ ઝંખવાયો;
દીઠી મદપૂરણ માતંગી, નળ તકિયે બેઠો ઉઠંગી.
ઘુઘરિ ઝાંઝરની ઝણઝણતી, પગને અંગુઠે પૃથ્વી ખણતી;
કર દીધો છે ગળસ્થળે, એવી નારી દીઠી નળે.
પ્રેમે પ્રેમે થયાં બે ભેળાં, મોહ્યો મહીપતિ દેખી મહિલા;
સત્યવાદિએ સત્ય જ રાખ્યું, મનથી પરણવું કાઢી નાખ્યું.
રખે ઇન્દ્ર નારીને નરખે, નળ મન પાછું આકરખે;
બેઠો આસને આસન વાળી, માંડી વાત તે સત્ય સંભાળી.
પરમારથે દેવની વતી, ગોષ્ટિ માંડિ છે નૈષધપતી;
અહો લલિતા અંબુજલોચની, સુખવર્ધનિ દુઃખમોચની.
બેસો આસને લજ્જા છાંડી, પૂછું વાત કહો મુખ માંડી;
કન્યા કહે કહો જે કહેવું, મુને ઘટે છે ઉભાં રહેવું.
પર પુરુષ બેઠાં કેમ બેસું, જાણે નળ તો કહેશે એ શું;
વારુ થયું જે તમે મળીયા, શું નૈષધનાથે મોકલીયા.
વળી કહોને કહાવ્યું જેહ, સાંભળવા ઇચ્છું છું તેહ;
વળતા બોલ્યા વીરસેનસુત, નહિ હું નળનો દેવનો દૂત.
નળ નળ મુખ શું ભાખે, તજી સુધા વિષ કાં ચાખે;
તજી સ્વજન શત્રુને કેમ મળીએ, મૂકી ચંદન કાં વળગે બાવળીએ.
તજી રત્ન કોડી કો આણે, તજી મદગળ મહીષ પલાણે;
તજી ધેનુ અજા કો બાંધે, તજી સાળ કુસકા કોણ રાંધે.
માટે હું છૌં તારો નેગીયો, દેવ તેજપુંજ નળ આગીયો;
ઘેલી નળ માનવ શા લેખે, અમરને તું કાં ઊવેખે.

વાસવ વહ્નિ ને વરુણ રાય, જમ આદે વર્યાની ઇચ્છાય;
મોકલ્યો છૌં મળીને ચારે, તો હું આવ્યો છૌં માનવી દ્વારે.
તું ત્રિભોવનપતિને ભજ, નળ અલ્પ જીવને તજ;
માગ અમરાવતીનો વાસ, અમર ઇક્ષુ ને નળ ઘાસ.
સુર પરણે તુંને નહીં મર્ત, નળ વરે દુઃખનું નહીં નિવર્ત;
સુરસંગે ભોગવવા ભોગ, નળ અલ્પ આયુષ ભર્યો રોગ.
મનુષ્યને વ્યાધિ શત ને આઠ, મરિ મરિ અવતારનો ઠાઠ;
મનુષ્યને વિજોગ પીડે, આયુષ્ય ઉતાવળું હીંડે.
મનુષ્યને ઘડિયે શત ઘાત, પીડે જ્વર શિત સન્નિપાત;
માનવ ભર્યાં હોય મળ મૂત્ર, ઘેલી તે સાથે ઘરસૂત્ર.
ગંગાજળ તજી કૂપનું અણાવે, તજી કીર કો કાગ ભણાવે;
દેવ સુખ સમૂહના દાતા, નવ ઓસરે અમૃત પાતા.
ઇંદ્ર મંદિર હીંડોળે હીંચ, તુંથી દેવાંગના વૃંદ નીચ;
પી સુધા ભોગની વારુણી, થા ત્રૈલોકપતિની તારુણી.
થઇશ અમર સુધાને પીતી, પરણ ઇંદ્રને જગ જિતી;
છાસઠ સહસ્ર રંભા આદે, થઇ તૃપ્ત વાસવ સંગસ્વાદે.
ઇન્દ્રાણીને છે તારી બીક, રખે દમયંતી થાતી અધીક.
પરણી ઇંદ્ર સાચવ આ તક, જોની કલ્પવૃક્ષ પારિજાતક.
રથ ઐરાવતનું સુખ લેરે, વરવા વાસવને હા કહેરે;
કરી શણગાર સર્વાંગે, ઘટે રહેવું ઇન્દ્ર અર્ધાંગે.
વર વહ્નિને હો બાળી, નહીં સમો આવે વળી વળી;
સર્વ દેવતાનું એ વદન, અગ્નિરૂપ તે કોટી મદન.
વળી વરવા ઇચ્છે છે જમ, તેને ના કહેવાશે ક્યમ;
છે વરુણને ઇચ્છા ઘણી, રઢ લાગી છે તમતણી.
મૂકો બાળ અવસ્થાની ટેવ, ફરી માણું ન મોકલે દેવ;
હંસ મિથ્યા કરી ગયો લવ, રૂપ હીણ છે નળ માનવ.

વલણ.

નળ માનવ કદરૂપ કાયા, નળ નિંદ્યો નળેરે;
પોતે પોતાનું આપ નિંદ્યું, તે દેવતાનો દૂત સાંભળેરે.

કડવું ૨૨ મું.–રાગ રામગ્રી.

નળને નિંદ્યો પ્રેમદા દાધીજી, દૂતત્વ ન સીધ્યું વિષ્ટિ ન વાધીજી;
બે દુઃખ દાધી ગુણવંત ગોરીજી, વહ્નિ વિજોગનો મૂક્યો સંકોરીજી.

ઢાળ.

નિન્દા કીધી નળતણી છે, વિજોગ વહ્નિ પ્રથમ;
કોમળ કદળી કુંહાડાના, ઘાવ સહે કહો કયમ.
વિરહિણી ધ્રણી વિકળ થઇને, પડી પૃથ્વી માંહે;
સાહેલી ચાંપે હૃદે ને, મુખે વદે ત્રાહે ત્રાહે.
આશ્વાસના કરતી કિંકરી, વળી શ્યામાને સાન;
દૂત પ્રત્યે કહે કન્યા, શું કરૂં સુર રાજાન.
અપ્રાપ્તિ અમને અમરની ને, અલ્પ માનવ કાય;
જઇ કહો તમો દેવને જે, એ કારજ નવ થાય.
ઉત્કૃષ્ટ અમર નિકૃષ્ટ નળ મેં, તમથી જાણ્યું આજ;
પણ નૈષધપતિને પિંડ સોંપ્યો, અન્યતણું નવ કાજ.
અકળ અજ ને અનંગ અરિ જો, વરવા આવે ત્રણ;
તોહે પણ મૂકું નહીં ચિત્ત, ચોહોંટ્યું નળને ચર્ણ.
વીરસેન સુતનો દૂત હંસ, મેં દીધી તેને આશ;
ના કહું તો લાજે જનુની, જનમાં હોએ હાસ.
તમો પધાર્યા દૂત થઇને, દેવનું કરવા હેત;
શકે તો નળ વિષ્ટિએ આવ્યા, સુરસું કરી સંકેત.
જથારથ બોલોરે જોગી, ભોગી છો ભૂપાળ;
મનમાં છો તેવા દેખું છૌં, હંસે નાંખી મોહ જાળ.
સંન્યાસી કહે સુંદરી, કોણ માત્ર નૈષધપત્ય;
દેવ વિના નોહે મનુષ્યને, અગોપ આવ્યાની ગત્ય.
બુદ્ધિ હીણ બાળા દેખાય છે, માનવ ઉપર મોહ;
સ્વર્ગ સદન મૂકીને કાં, ઇચ્છે નળ ઘર ખોહ.
તું નહીં વરે તો દેવ ચારે, કરશે બલાત્કાર;
કલ્પ વૃક્ષ તુંને તાણી લેશે, જો જાચશે સુર લગાર.
દમયંતી કહે દેહ પાડું, જળમાં કરું જળશાયી;
વરુણ વસે છે નીરમાં તુંને, સદ્ય જાશે સાહી.

પાવક પ્રગટી કાષ્ઠ સીંચી, માંહે કરું ઝંપાપાત;
વહ્નિ વરવા રહ્યો બેશી, વારુ વિવાહની વાત.
કંઠપાશ કરું કે વિષ પીયું, જેમ તેમ પાડું કાય;
તો અવગતે જમલોક પામે, સદ્ય વરે જમરાય.
અનશન વ્રતે તપ કરું, મરું ગુફામાં પેસી;
તે પુન્યે તું સ્વર્ગ પામશે, ઇન્દ્ર રહ્યો છે બેસી.

વલણ.

બેસી રહ્યો છે સુરપતી, તું મુંએ ન છુટશે ઘેલીરે;
અંતે અમર વરે ખરા માટે, પરણ પ્રેમદા પહેલીરે.

કડવું ૨૩ મું.—રાગ દેશાખ.

દૂત કહે સાંભળ સુંદરી, અમર ન મૂકે પરણે ખરી;
તવ કન્યા કહે જોગી જંન, તમારું નળના જેવું રે વદંન.
જેવું હંસે રૂપ વર્ણવ્યું, તેવું તમારું દર્શન હવું;
નૈ હું નળ દેવનો દાસ, નારી કહે ન આવે વિશ્વાસ.
બ્રહ્મા કરે કોટી ઉપાય, નળ જેવો અન્ય નહીં નિરમાય;
જો સત્યવાદી હો તો સત્ય વદો, તાતના સમ જો મિથ્યા વદો.
સાંભળી નળને આવ્યું હાસ્ય, દેખી દમયંતી ગઇ પ્રભુ પાસ;
શીદ નહાસો છો અરાપરા, પ્રીછ્યા સ્વામી તમે ખરા.
તોએ નળ સત્યથી નવ ચળે, તે સર્વ દેવનો દૂત સાંભળે;
ધસી દમયંતી ગઇ પ્રભુ પાસ, નળ અંતર્ધ્યાન હવો આકાશ.
જ્યારે મીટામીટ જ ટળી, ત્યારે ભીમક તનયા ધરણી ઢળી;
મૂળ સ્વામીની લે છે સદા, મળી જાતાં વાધી આપદા.
દાસી પ્રતિબોધે છે સબળ, બાઈ તમને વરશે નળ;
વદે બૃહદસ્વ હો ધર્મ રાય, નળ પહેલો દૂત શીઘ્રે જાય.
વદે સેવક ઇંદ્રને નમી, શે અર્થે રહ્યા છો ટમટમી;
નળનું કાંઇએ ન લાગ્યું કહેણ, ન છૂટે હંસે ઝારયું પ્રેમ રેણ.
કામિની કુંદન નળ હીરો સાર, જડનારો હંસ સોવણકાર;
નળે દૂતત્વ મન મૂકી કર્યું, પણ કન્યાયે શ્રવણે નવ ધર્યું.
જેમ ગતિ કરે બળીયો મારુત, તેમ વર્ત્યો વીરસેનનો સુત;
નળને સત્યે મેઘ વૃષ્ટિ કરે, નળને સત્યે ધરા શેષ ધરે.

નળ નોહે તો મેરુ નિશ્ચે ડગે, ધર્મ રહ્યો છે નળ રાય લગે;
તમે ન પરણો તો કર્મનો વાંક, બાકી નળે વાળ્યો આડો આંક.
એવે સમે રાય આવ્યા તહીં, અથ ઇતિ વાર્તા સહુ કહી;
સ્વામી મારું કહ્યું મન ન ધરે, બીજો મોકલો જેનું કહ્યું કરે.
મારે વિષે લીનતા તો હવી, બીજી ન ગમે વાર્તા નવી;
ત્યારે દેવતા કરે વિચાર, ફરી જાતાં હશે સંસાર.
આપણો શ્રમ કેમ જાએ વૃથા, તે માટે વરવી સર્વથા;
જો કન્યાને ગમ્યો નળ ભૂપ, તો આપણ લીજે નળનાં રૂપ.
દેવ કહે સુણો નૈષધરાય, અમો ધરું તમારી કાય;
પંચ નળ રહિયે એક હાર, ભાગ્ય હોય તેને વરશે નાર.
નળ કહે રે કાં નહીં સ્વામ, મેં આવવું તમારે કામ;
માનવ ક્યાંથી સુરની સંગત, દેવ ચારની પામું પંગત.
બોલ બંધ કીધો નળ દેવ, કાલે એમ કરવું અવશ્યમેવ;
એ કથા કરી ધર્મ એટલે, હવે કન્યાની કોણ થઇ વલે.
ગઈ દમયંતી જ્યાં છે માત, તવ સ્વયંવરની કીધી વાત;
લાડ વચન કન્યાનાં ગમે, ઘરમાં ભીમક આવ્યા તે સમે.
પુત્રીને શીર મૂક્યો ભુજ, કાલે વરને વરજે તું જ;
ઝંખના તુંને છે જેતણી, તે આવ્યો છે નૈષધધણી.
પુત્રી મનમાં પ્રસંન થઇ, પોતાને અંતઃપુર ગઇ;
રાય ભીમક સભામાં આવ્યા, શત પડાદારને તેડાવ્યા.
આગના દીધી વૈદર્ભ રાય, જાઓ વજાડો પડો સેના માંહે;
આવજો સભામાં રાજકુમાર, કાલ કન્યા આરોપશે હાર.
પ્રાણી માત્ર આવજો સજ થઇ, જાઓ પડો વજાડો એમ કહી;
જેણે શિબિર ઉતર્યા હોય ઘણા, ત્યાં સેવક ફરે ભીમકતણા.
ઠામ ઠામ પડા વાજતા, ક્ષત્રી શણગારે સાજતા;
મલસ્નાન કરે ને અંગ ઉલટ, ફરી ફરી બાંધે મુગટ,
રાતમાં શીખે ચાતુરી ચાલ, રખે વીસરી જાતા કાલ;
આખી રાત થયા સાંતરા, ઢળી ઢળી પડે છે ઉજાગરા.

વલણ.

ઉજાગરા આખી રાતના, શણગાર સજતાં થયું વહાણુંરે;
સ્વયંવરમાં ભૂપતિ મળિયા, કવિ કહે શું વખાણુંરે.

કડવું ૨૪ મું.—રાગ સોરઠી.

વૈશંપાયન કહે રાજન, સાંભળ સ્વયંવરનું વર્ણન;
પડો વાજ્યો સુણ્યો સર્વ રાતે, ઉઠ્યા ઉજમ થાતે પ્રભાતે.
શીઘ્રે જઇએ વર્યાની તકે, તેડાં મોકલ્યાં ભાઇયો ભીમકે;
નોહે અતિ કાળ કીધાનું કામ, માંડવે નવ મળશે બેસવાના ઠામ.
ભીડ ભરાઇ ગામ ભાગળથી, રંક જાયે રાય આગળથી;
મળે શૂકન સામા તેડે, શૂકન વદે ને રથ ખેડે.
કરે તિરસ્કાર સેવકપર રીસ, પડે મુગટ ઉઘાડાં શીશ;
જાયે અસ્વાર બહુ અલબેલા, હય હીંડે જાણે જળના રેલા.
ભરાયે રથ માંહોમાંહે અટકે, ત્રાડે હસ્તી ઘોડા ભડકે;
અસ્વાર પડે છે નીસરી, તે મળે કહીંએ નવ ફરી.
વાહન પડઘાનો ચાલ્યો છબ, ચરણ રેણુએ છાયો નભ;
થઇ રહ્યું છે અંધારું ઘોર, પડી રહ્યો છે શોહોરાશોહોર.
બોલે દુંદુભીના બહુ ડંક, અકળામણનો વળ્યો અંક;
સર્વને દમયંતીનું ધ્યાન, પ્રાણી માત્ર વર નહિ કો જાન.
સ્વયંવર જોવા કારણે, પ્રજા મળી મંડપ બારણે;
દ્વારે ઉભા છે જ્યોષ્ટિકાદાર, તેડે જેને જેવો અધિકાર.
ડાહ્યા થઇ મંડપમાં પેશે, નામ વાંચે ને આસને બેસે;
એક મંત્રી સેવક ખવાસ, ત્રણ ત્રણ સેવક રાયને પાસ.
કોણ રૂપ મંડપની રચના, વર્ણવી શકે શું એક રસના;
કદલીસ્તંભ રોપ્યા દ્વારે, માંડ્યાં આસન હારોહારે.
યશગીત બંદીજન બોલે, મહા ઉન્મત્ત મેગલ ડોલે;
નાનાવિધ ચિત્ર ચિતરીયાં, જાણે દેવવૃંદ ઉતરીયાં.
ઉડે અબીલ ગુલાલના છંટા, વાજે ઢોલ ને ઘુઘરા ઘંટા;
સભામાંહે બેઠા મહા મુનિ, લાગી વેદશાસ્ત્રની ધુની.
જાતિ જોગી બેઠા પાવંન, રાયનાં ભાટ ભણે ભાવંન;
રાયને છત્ર ચામર ઢળે, મુગટે મણિ જળહળે.
અગર ધૂપ ત્યાં ઉવેખે, વાજીંત્ર નાદ આવે અલેખે;
નટુઆ કરે છે નર્ત, ફરે ફૂદડી કહાડે સર્ત.

બોલે ઘુઘરી કેરા રણકા, ગર્વ ઘેલી નાચે ગુણિકા;
પગ પાનીએ શોભે ધરા, વાજે કંકણ ને ઘુઘરા.
ગીત ગાએ કોકીલસ્વરા, અનગ વધારે અપ્સરા;
જાણે મંડપ નગરી અમરા, નાચે નારી નરચિત્તહરા.
ભીમક ભૂપને દે છે માન, આવી રહ્યા સર્વ રાજાન;
ગાનારી ગાએ ગીત ગાથા, બાંધ્યાં તોરણ દેવાય હાથા.
વસ્ત્ર કેસરમાંહે ઝકઝોળ, બેસે આસને આરોગે તંબોળ;
વર થઇ બેઠા પ્રાણી માત્ર, સમાં કર્યાં છે વરવાં ગાત્ર.
શરીર ક્ષુદ્ર કાષ્ટનાં ખોડ, તેને દમયંતી પરણ્યાનાં કોડ;
બાળ યૌવન ને વળી વૃદ્ધા, તેને દમયંતી પરણ્યાની શ્રદ્ધા.
કો તો મોટા ઘરના કુંઅર, કો કહે આદ્ય અમારું ઘર;
આશા અભિમાને ભર્યા નર, વાંકા મુગટ ધર્યા શિરપર.
ઘરડા થયા નાના વર, વત્તાં કરાવતાં વાગ્યા છર;
તન મન કન્યાને અર્પણ, આગળથી નહીં ટાળે દર્પણ.
કેટલાક કરે તિલકની રેપ, કેટલાક કરે માંહોમાંહે દ્વેષ;
કેટલાક કરે પૂછાપૂછ, હું કહેવો કહી મરડે મૂછ.
જેનાં મુખ માંહે નહીં દંત, તેને પરણવાનું ચંત;
કેવળ વૃદ્ધ ડાચાં ગયાં મળી, તે બેઠા ટુંપાવી પળી.
જોશીની પ્રણિપત કરી, દેખાડે હાથ ને જન્મોતરી;
જો દમયંતી મુને પરણે, તો જોશી હું લાગું ચરણે.
જેનાં બેસી ગયાં ગળસ્થળ, મુખમાં રાખ્યાં બબ્બે ફોફળ;
એમ ઉંચાં કરી ગલોઠાં, ઘેલા જુએ કાચમાં કોઠાં.
પૂરણ આશાએ સર્વ કોય, પણ કન્યા નળની વાટ જોય.

વલણ.

વાટ જુએ છે નળતણી, દાસીને કહે છે સતીરે;
હું મંડપમાં પછે આવું, પ્રથમ આવે નૈષધપતીરે.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ રામગ્રી.

મંડપમાંહે ભૂપતિ મળીયાજી, અભિમાને ભર્યા રૂપબુદ્ધિ બળીયાજી;
તેડા કન્યાને ભીમક આચરેજી, વૈદર્ભી શણગાર અંગે ધરેજી.

ઢાળ.

શણુગાર સજતી સુંદરી તે, શોભતી શ્રીકાર;
નળ નથી આવ્યો મંડપે, માટે લગાડે વાર.
કૃષ્ણાગર મર્દન વાસવર્ધન, મહીલા કરે મંજન;
બહુ નાર આવે વધાવે, વરસે મુક્તા પરજંન.
શુભ વચન બોલે શકુન વંદે, ઉદયો હર્ષ અનંત;
ભેરી નાદ થાયે ને ગીત ગાયે, બહુ કિંકરી નાચંત.
માનપૂરણ માનુની, મહીપત મોહવા કાજ;
સ્વયંવરના સુભટ જિતવા, ધરે શ્યામા સાજ.
પ્રેમપાશ લીધો પ્રેમદા, નાંખવા મંડપ ક્ષેત્ર;
ભ્રુકુટીધનુષ આકર્શિયું ને, બાણ બંન્યો નેત્ર.
તારુણીને તેડાં મોકલે, રાય ભીમક વારોવાર;
કુંવરી બાહેર નીસરે, કરમાં ગ્રહીને હાર.
વાજીત્ર વાજે ઘોષ ગાજે, થાય કુસુમની વૃષ્ટ;
રાજા માત્ર જુએ બારણે, કેમ મળે દ્રષ્ટે દષ્ટ.
એ કન્યા આવી, એ કન્યા આવી, ઘોષ એવો થાય;
શર શબ્દ વાજે ગાન થાએ, વાંકા વળી જુએ રાય.

વલણ.

જુએ રાજા ફરી ફરી, કેવું હશે કન્યાનું રૂપરે;
એવે સમે દેવ ચાર સાથે, આવિયો નળ ભૂપરે.

કડવું ૨૬ મું.—રાગ મારુ.

વાગી સ્વયંવરમાં હાક, તે નળ આવ્યોરે;
ભાંગાં ભૂપ સર્વનાં નાક, એ નળ આવ્યોરે.
જાણે ઉદયો નૈષધભાણ, તે નળ આવ્યોરે;
અસ્ત થયા સહુ તારા સમાન, એ નળ આવ્યોરે.
તેજ અનંત અનંગનું અંગ, તે નળ આવ્યોરે;
જાણે કનક કાયાનો રંગ, એ નળ આવ્યોરે.
ઝળકે ઝળહળ જ્યોત, તે નળ આવ્યોરે;
મુગટપર ચળકે ઉદ્યોત, એ નળ આવ્યોરે.

જ્યોત રવિની પેર કુંડળ લહેકે, તે નળ આવ્યોરે;
અરગજા અંગે બહેકે, એ નળ આવ્યોરે.
શોભે વદન પુનેમનો ચંદ, તે નળ આવ્યોરે;
કમળનયન પ્રેમના ફંદ, એ નળ આવ્યોરે.
જાણે નાસા કીરની ચંચ, તે નળ આવ્યોરે;
કોયે ન દેખે સરખા પંચ, એ નળ આવ્યોરે.
કંઠે ગજમુક્તાનો હાર, તે નળ આવ્યોરે;
કર કુંજર શુંડાકાર, એ નળ આવ્યોરે.
હૃદે નાભિકમળ શોભાળ, તે નળ આવ્યોરે;
કટીએ જિત્યો કુંજરકાળ, એ નળ આવ્યોરે.
ચાલતો શાર્દૂલની ગત્ય, તે નળ આવ્યોરે;
નિરાશ થયા નરપત્ય, એ નળ આવ્યોરે.
એ તો દમયંતીનો પ્રાણ, તે નળ આવ્યોરે;
હવે એ પરણે નિર્વાણ, એ નળ આવ્યોરે.
કન્યાને થયું તવ જાણ, એ નળ આવ્યોરે;
જેનું હંસે કીધું વિખાણ, તે નળ આવ્યોરે.
તેજે તો તપે જાણે ભાણ, એ નળ આવ્યોરે;
શીતળતાએ સોમ સમાન, તે નળ આવ્યોરે.
ગતે કરીને જેવો વાય, એ નળ આવ્યોરે;
મહિમાએ શંકર રાય, તે નળ આવ્યોરે.
મન સ્થિરતાએ જેમ મેર, એ નળ આવ્યોરે;
જાણે ધને બીજો કુબેર, તે નળ આવ્યોરે.
સત્યવાદી શિબિ સમાન, એ નળ આવ્યોરે;
ઐશ્વર્યે નિઘોષ રાજાન, તે નળ આવ્યોરે.
એ તો જુદ્ધે જાણે ઇંદ્ર, તે નળ આવ્યોરે;
ત્યાગી જેવો હરિશ્ચંદ્ર, એ નળ આવ્યોરે.
વિદ્યાયે ગુરુ શુક્ર જેમ, એ નળ આવ્યોરે;
દુઃખહર્તા ધન્વંતરિ તેમ, એ નળ આવ્યોરે.
દમયંતી ઘણું હરખે, એ નળ આવ્યોરે;
રખે વાર લાગે મન ફરકે, એ નળ આવ્યોરે.

એક આસને બેઠી નાર, એ નળ આવ્યોરે;
દાસી ઉંચલી ચાલે ચાર, એ નળ આવ્યોરે.
શોભે સુંદર અતિ સકુમાર, એ નળ આવ્યોરે;
જઇ પહોંતાં મંડપદ્વાર, એ નળ આવ્યોરે.

વલણ.

બાહેર પધાર્યાં પ્રેમદા, ચતુરાં ઉંચલે ચારરે;
નળ બેઠો સિંહાસન, ચતુરા ચિંતતી તેણી વારરે.

કડવું ૨૭ મું.–રાગ સારંગ.

મંડપ મધ્યે માનુની, આસન બેઠી જાય;
સ્વયંવર સુભટ ને સુંદરી, વર્ણવું તે શોભાય.

છંદ હરિગીતની ચાલ.

નૃપભિમક તનયા, રૂપ બનયા, રસીલી રંગ પૂરણા;
નર અંગના, દેવાંગના, માનિની મનમદ ચૂરણા.
દુઃખમોચની, મૃગલોચની, છે લલિત લક્ષણવંતિ એ;
નિજ મન ઉલાસી, વેણા વાસી, અલક લટ વિલસંતિ એ.
રાખડિ અમુલ્યે, શીશ ફુલે, સેંથે સીંદુર શોભિયાં;
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત, ભૂપનાં મન લોભિયાં.
મુખ સુધાસિંધુ, અધર બિંદુ, ભ્રકુટિ ભમર બે ગુંજ છે;
બે નેત્ર નિર્મળ, દિસે છે કમળ, ફૂલ ફૂલ્યાં કુંજ છે.
આંજેલ અંજન, ચપલ ખંજન, મીન મૃગ બે હારિયાં;
પડ્યા રાય શૂરા, જાય પૂરા, બાણ કટાક્ષે મારિયાં.
જુએ વિવિધ પેરે, નયન ઘેરે, તિલક ભાલે કીધલાં;
દીપક પ્રકાશા, એમ નાસા, કીરનાં મન લીધલાં.
શોભીત દાડમ, બીજ રદ જયમ, ચિબુક મધુકર બાળરે;
ગળબંધ જુગતા, હાર મુક્તા, માણિકમય શોભાળરે.
અબળાના અંબુજ, જ્યમ જુગ્મ ભુજ, બાજુબંધ ફુમતાં ઝુલે;
થાય નાદ રણઝણ, ચૂડિ કંકણ, મુદ્રિકા કર બહુ મુલે.
દશ આંગળી, મગની ફળી, નખ જોત્ય જયમ પુખરાજ છે;
ફૂલના મનોહર, હાર ઉપર, આભૂષણ બહુ સાજરે.
પડિ વેણિ કટિપર, જાણે વિષધર, આવી કરે પયપાનરે;
ગુચ્છ કુસુમ ઉદે, કુચ હ્રદે, કુંજર કુંભસ્થળ માનરે.

અલકાવલિ લલતિ, વહે સલિતા, ઉદર પોયણપાનરે;
છે ચિત્રલંકી, કટી વંકી, મેખલા ઘુઘર ગાનરે.
બે જંઘા રંભા, તણા થંભા, હંસગત્ય પગ છાંડતી;
સુખપાળ મૂકી, રાય ઢુંકી, જાય પગલાં માંડતી.
નેપૂર ઝમકે, અણુવટ ઠમકે, ઘુઘરિનો ઘમકાર છે;
ઘાઘરે ઘુઘર, અમુલ્ય અંબર, ફુલેલ છાંટ્યાં અપાર છે.
ત્યાં અગરબત્તિ બળે, ચમર શિર ઢળે, રસિલિ રામા રાજતી;
ગાય ગીત કલોલક, ચંગ ઢોળક, મૃદંગ વેણા વાજતી.
વળિ કીત્ત અતિ ધ્વણિ, બોલે બંદણિ, ચાલે જ્યેષ્ઠિકદારત્યાં;
પંચ કામબાણે, કરિ સંધાણે, રાજપુત્રને માર ત્યાં.
ભરમાઇને ભુપ, પડ્યા મોહકુપ, પ્રેમપાશે બાંધિયા;
ઠામથી ડગિયા, સ્વાર્થ રગિયા, સામી મીટે સાંધિયા.
કો આડા ઉતરે, ખુંખારા કરે, ભામિનિ નિચું ભાળેરે;
કો આસને પળ્યા, લડથડ્યા, શક્રે આવી લીધો કાળેરે.
બોલી ન શકિયા, ચિત્ર લખિયા, કો નમે વારે વારેરે;
કો સમિપ ધશિયા, મુગટ ખશિયા, પુંઠથિ સેવક ધારેરે.
કો કનક કાપે, લાંચ આપે, સાહેલીને સાધેરે;
જોઇયે તે લીજે, વખાણ કીજે, વિવાહ મારો વાધેરે.
લાંબિ ડોક કરતા, નથી નરતા, કહે હાર આરોપરે;
ફરી મુગટ બાંધે, પ્રેમ સાંધે, પડ્યા નવ ગ્રહ કોપરે.
રાય ગોરાં ગાત્રે, તૃણ માત્રે, તારુણી નવ લેખતી;
જોઈ મૂખ મરડે, આંખ થરડે, સર્વને ઉવેખતી.

વલણ.

અનેકને ઉવેખતી, આઘી ચાલી નારરે;
ગઈ એક નળ જાણી કરી, દીઠી પંચ નળની હારરે.

કડવું ૨૮ મું.—રાગ સારંગ.

મન ઇચ્છા નૈષધ રાયતણી, કન્યા ગઇ પંચ નળ ભણી;
જુએ તો ઉભા છે નળ પંચ, કન્યા કહે આ ખોટો સંચ.
હંસનું કહ્યું અવરથા ગયું, નળ નાથનું વરવું રહ્યું;
એક નળ સાંભળીઓ ધરા, આ કપટી કો આવ્યા ખરા.

પાંચે નળ ચેષ્ટાને કરે, લેવા માળ કંઠ આગળ ધરે;
ત્યારે દમયંતી થઈ ગાભરી, દીઠું વિપરીત ને પાછી ફરી.
આવી જાંહાં પિતા ભીમક, અરે તાત જુઓ કૌતક;
હું એક નળને આરોપું હાર, દેખી પંચને પડ્યો વિચાર.
ભીમક કહે આશ્ચર્ય જ હોય, તું વિણ પંચ ન દેખે કોય;
શકે દેવતા તાંહાં નિરધાર, થઇ આવ્યા નળને આકાર.
એ પરીક્ષા નિમેષ નહીં ચક્ષ, વીરજ વસ્ત્ર ઉભા અંતરીક્ષ;
વાત સાંભળી ભીમકતણી, કન્યા આવી પંચ નળ ભણી.
પિતાએ મારગ દેખાડ્યો, નારીએ નળ શોધી કહાડ્યો;
દમયંતી જેમ વરવાને જાયે, ધસી ઇંદ્ર નળ આગળ થાયે.
એક એકને અળગા કરે, લેવા હાર કંઠ આગળ ધરે;
નહીં આવે સંચ પૂરી, ત્યારે દમયંતી થઇ ગાભરી.
ઇંદ્રે મનમાં શાપ્યો હુતાશંન, વાંદરાના જેવું થયું વદંન;
અગ્નિએ જાણ્યું એ ઇંદ્રનું કાજ, રીંછમુખ થાજો મહારાજ.
વરુણે શાપ મનમાંહે દીધો, જમને માંજર મુખો કીધો;
ધર્મે અંતર ઇચ્છ્યું એવું, વરુણનું મુખ થાજો શ્વાનના જેવું.
રીંછ, વાનર, શ્વાન, માંજાર, કન્યા કહે વર રુડા ચાર;
ઇંદ્ર રાય વાણી એમ ભણે, ખાધાવેધ માંડ્યો આપણે.
જમ કહે કાં હસાવો લોક, શાપ કીધા માંહોમાંહે ફોક;
દમયંતી વિચારે વળી, સમાન શોભે પંચ નળી.
કોને વરીએ કોને ઉવેખીએ, વરમાળ કોને આરોપીએ;
જોવાને મળ્યા રાજકુમાર, તે એક નળ દેખે નિરધાર.
બુદ્ધિમાન નારી છે ઘણું, માન મૂકાવે દેવતાતણું;
ચારોને પૂછે કરી પ્રણામ, તમારા તાતનાં શાં શાં નામ.
લોભવિષે નહીં ગણ્યું પાપ, વીરસેન પાંચેનો બાપ;
કન્યા વળતી કરને ઘસે, સખી સામું જોઈ જોઈ હસે.
સખી કહે શું ઘેલાં થયાં, શું કપટરૂપને વળગી રહ્યાં;
બીજા પુરુષ છે રૂપનાં ધામ, સાંભળો દેશ દેશનાં નામ.
દેશ સકળ નરેશનાં નામ, દાસી કહે વર્ણવી ગુણગ્રામ;
તોયે કન્યાને ન ગમ્યા કોય, ફરી ફરી પાંચે નળને જોય.

હું હું નળ પાંચે ઓચરે, પણ કન્યા કોને નજ વગે;
નારદજી અંતરીક્ષ આવીઆ, ઈંદ્રાણી આદે તેડી લાવીઆ.
ચારે દેવની ચારે નાર, ગગને દીઠી ભરતાર;
લજ્જા પામ્યા લોભી ઘણું, એ કારજ તે નારદતણું.
કન્યાએ દીઠી દેવાંગના, અમર જાણીને માંડી વંદના;
અમો અલ્પ જીવ કરૂપ, તમો ભારેખમ છો ભૂપ.
અમો જમ જરાથી ત્રાસીએ, પૂજનીક તમને ઉપાસીએ;
તમો અમને ભીમક રાજાન, હું તમને પુત્રી સમાન.
એમ કહીને ભરીયાં ચક્ષ, લાજ્યા દેવ થયા પ્રત્યક્ષ;
ઈંદ્ર વરુણ વહ્નિ જળરાય, શોભે મંડપે જય જય થાય.
નળને થયા તુષ્ટમાન, દેવ કહે માગો વરદાન;
બબ્બે વર આપે સુરરાજ, નળનું સહજે સરીયું કાજ.
કમળમાળ આપી ઈંદ્રરાય, લક્ષ વર્ષે નહીં સુકાય;
અશ્વમંત્ર આપ્યો રાજંન, દિન એકે હીંડે શત જોજંન.
કહે અગ્નિ નવ દાઝે તુંય, જ્યાં સમરે ત્યાં પ્રગટું હુંય;
ધર્મ કહે ભોગવે રાજભોગ, ત્યાં લગે પુર મધ્યે નહીં રોગ.
જે કરશે તારી કથા વાંછના, તેને નવ હોયે જમજાચના;
વરુણ ભણે સાંભળ નળ રાય, શુકું વૃક્ષ નવપલ્લવ થાય.
સમરયું જળ ઉપજે તત્કાળ, આઠે વર પામ્યો ભુપાળ;
પછી દમયંતીને આપ્યો વર, અમૃતસ્ત્રાવીયા થજો તુંજ કર.
સર્વે સ્તુતિ કીધી દેવતણી, વિમાને બેસી ગયા સ્વર્ગભણી;
દમયંતી હરખી તત્કાળ, નળને કંઠે આરોપી માળ.
સાધુ રાજા સર્વે બેસી રહ્યા, અદેખિયા ઉઠીને ગયા;
વરકન્યા પરણ્યાં રીત કરી, ભીમકે પહેરામણી ભલી કરી.
લાડ કોડ પહોંતાં કુંવરીતણાં, નળને વાનાં કીધાં ઘણાં;
નળ દમયંતી બન્યો જાય, વોળાવી વળ્યો ભીમક રાય.
વાજતે ગાજતે નળ વળ્યો, એવે કલિયુગ સામો મળ્યો;
વરવા વૈદર્ભી નારદે મોકલ્યો, આવે ઉતાવળો શ્વાસે હળફલ્યો.
બેઠો મહીપ ઉપર કળીકાળ, કંઠે મનીષનાં શીશની માળ;
કરમાં કાતુ લોહશૃંગાર, શિર સગડી ધીકે અંગાર.

જૈ વરૂં દમયંતી રૂપનિધાન, જુએ તો મળી સામી જાન;
જાણ્યો કન્યાને નળ વર્યો, કળી ક્રોધે પાછો ફર્યો.
જો નળે પરણવા દીધો નહીં, આજથી લાગું પૂઠે થઈ;
નળ રાજા આવ્યા પુરવિખે, કરે રાજ નારીસું સુખે.
ભોગવે ભોગ વિવિધ પેર, સ્વર્ગતણું સુખ પામે ઘેર;
પ્રભુ પત્નીને વાધ્યો પ્રેમ, સાચવે બહુ સત્ય ને નેમ.
ચોહો વર્ણ પાળે કુળધર્મ, ચાલે યજ્ઞાદિકનાં કર્મ;
તેણે કળીનું ચાલે નહીં, હીંડે છિદ્ર જોતો અહીં તહીં.
નગર પૂઠે ફેરા બહુ ખાય, સંત આગળ પ્રવેશ ન થાય;
સહસ્ત્ર વર્ષ વહીને ગયાં, દમયંતીને બે બાળક થયાં.
જુગ્મ બાળ સાથે પ્રસવ્યાં, પુત્રપુત્રીરૂપે અભિનવાં;
નળ દમયંતી હરખે ઘણું, બાળક વડે શોભે આંગણું.
એક દિવસે નળ ભૂપાળ, મગાવ્યું જળ થયો સંધ્યાકાળ;
રહી પાહાની કોરડી ધોતાં પાગ, કળી પામ્યો પેઠાનો લાગ.
સંધ્યાવંદન કીધું રાજાન, પ્રવેશ કળીનો થયો તે સ્થાન;
જ્યાં શય્યા સૂતો ભૂપાળ, સર્વાંગે વ્યાપ્યો કળીકાળ.

વલણ.

કળીકાળ વ્યાપ્યો રાયને, ભ્રષ્ટ થયો નૈષધધણીરે;
હવે વહરાકું પીત્રાઇને, કહી ચાલ્યો પુષ્કર ભણીરે.

કડવું ૨૯ મું.—રાગ કહાલેરો.

કળીજુગ દ્વાપર મળીને આવ્યા, પુષ્કરકેરે પાસરે;
હસ્ત ઘસે ને મસ્તક ધૂણે, મુખે મૂકે નિઃશ્વાસરે. કળીજુગ.
વેશ વિપ્રનો ધર્યો અધર્મી, ને બન્યો મસ્તક ડોલેરે;
નૈષધપતિ બેઠો તપ કરવા, થઇ તરણાંને તોલેરે. કળીજુગ.
એક કુળમાં ઉદય બન્યોના, તું જોગી નળ રાણોરે;
તે ભોગ ભોગવે નાના વિધના, તારે નહીં જળ દાણોરે. કળીજુગ.
કળિ કહે છે જો જો ભાઇયો, કર્મે વાળ્યો આડો આંકોરે;
એક જ બોરડીના બે કાંટા, એક પાધરો એક વાંકોરે. કળીજુગ.
તારા પિતાસું અમારે મૈત્રી, તે માટે હિત કીજેરે;
એમ કહી કર ગ્રહી ઉઠાડ્યો, આવ આલિંગન દીજેરે. કળીજુગ.

ભેટતામાં પિંડ પુષ્કરના મધ્યે, કીધો કળીએ પ્રવેશરે;
તેડી ચાલ્યો નૈષધપુર ભણી, કરવા નળસું ક્લેશરે. કળીજુગ.
વાટે જાતાં વારતા પરઠી, ન મળતું નાંખો જાંશારે;
કળી કહે તું દ્યૂત રમજે, હું થાઊં બે પાશારે. કળીજુગ.
પ્રથમ પોણ કરજે વૃષભનું, દ્વાપર થાશે પોઠીરે;
સર્વસ્વ હરાવી લેજે નળનું, એ વાત ગમતી ગોઠીરે. કળીજુગ.
જદ્યપિ પુષ્કર પવિત્ર હુતો, નોહોતી રાજની અભિલાષારે;
ઉપજી અરિસ્યા નળરાય ઉપર, મલ્યા જુગ બે અદેખારે. કળીજુગ.
વૃષભવાહન પાસા કરમાં, આવ્યો રાજસભાયરે
બાંધવ જાણી દયા મન આણી, નળ ઉઠી ઊભો થાયરે. કળીજુગ.
ભલે પધાર્યા પુષ્કર ભાઇ, જોગી વેશને છાંડોરે;
આ ઘર રાજ તમારું વીરા, રાજની રીતિ માંડોરે. કળીજુગ.
આસન આપી કરે પૂજન, પૂછે કુશળી ક્ષેમરે;
નળને કહે બીજી વાતે ન રાચું, દ્યૂત રમવાનો પ્રેમરે. કળીજુગ.
નળ કહે બાંધવ દ્યૂત ન રમીએ, એ અનર્થનું મૂળરે;
તું જોગેશ્વર કાં ઉપજાવે, ઉદર ચોળીને શૂળરે. કળીજુગ.
પુષ્કર કહે મારો પાંચ મુદ્રાનો, પોઠી જિતું કે હારુંરે;
એકી પાસે બળદ મારો, એકી પાસે રાજ તારું રે. કળીજુગ.
કળીને સંગે પુણ્યશ્લોકને, પાપતણી મતિ આવીરે;
દ્યૂત રમવું અપ્રમાણ છે પણ, વાત આગળ ભાવીરે. કળીજુગ.

વલણ.

ભાવી પદારથ ભૂપને, વેઠવું છે બહુ કષ્ટરે;
દ્યૂત રમવા બેઠો રાજા, કીધો કળીએ ભ્રષ્ટરે.

કડવું ૩૦ મું.—રાગ મેવાડો.

નળ રાજાએ દ્યૂત આરંભ્યું, સત્ય થયું સર્વ શોકજી;
નગ્ર મધ્યે વારતા જાણી, ત્રાહે ત્રાહે કરે લોકજી.
દમયંતીએ નળને કહાવ્યું, બળદ ભણી માં જોશોજી;
એ વૃષભમાં વેરી છે કારમો, રાજ રમતાં ખોશોજી.
ડાહ્યા લોક નગરના વારે, ઘણું વારે પરધાનજી;
કળીજુગે બુદ્ધ ભ્રષ્ટ જ કીધી, કહ્યું કાનું ન ધરે કાનજી.

બેઠા બાંધવ પોણુ પરઠીને, ડોલે પુષ્કર રાયજી;
જે હારે તે રાજ મેલી, ત્રણ વરસ વન જાયજી.
ત્રણ વરસ ગુપ્ત જ રહેવું, વેષ અન્ય ધરીજી;
કદાચિત્ પ્રીછયું પડે તો, વન ભોગવે ફરીજી.
મહિમા મોટો કળીજુગ કેરો, નળને ગમી તે વાતજી;
નળ કહેરે નાખ પાસા, ત્યારે વરસ્યો શોણિત વરસાદજી.
હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, વાયુ સામટો વાયજી;
નાખ્યા પાસા પુષ્કર જિત્યો, સર્વસ્વ હાર્યો રાયજી.
હાર્યો નળ ને પુષ્કર જિત્યો, જૈ બેઠો સિંહાસનજી;
આણ પોતાની વર્તાવી પુરમાં, કહે નળને જાઓ વનજી.
વનકુળ પહેરી વન વસો ને, કરો વનફળ આહારજી;
એક વસ્ત્ર રાખો શરીરે, બાકી ઉતારો શણગારજી.
સર્વ તજી એક વસ્ત્ર રાખી, ઉઠ્યો નળ ભૂપાળજી;
દમયંતીને કહાવિયું તું, પીયેર જાજે આ કાળજી.
રુદન કરતી રાણી આવી, બાળક ઝાલ્યાં હાથજી;
શીશ નામીને સ્વામીને કહે, મુને તેડો સાથજી.
સુખ દુઃખની કહીએ વારતા, એકલાં નવ સોહાયજી;
હું સેવાને આવું સહીરે, થાકો તો ચાંપું પાયજી.
કંથ કહે હો કામિની, તું આવે મુજને જંજાળજી;
એ દુઃખ સઘળાં વેઠીએ પણ, ટળવળી મરે બંને બાળજી.
રોતી કહે છે કામિનીરે, જેમ છાયા દેહને વળગીજી;
તેમ હું તમારી તારુણીરે, કેમે ન થાઉં અળગીજી.

વલણ.

જો અળગી કરશો નાથજી, તો પ્રાણ તજું તત્કાળરે;
નળ કહે આવો વન વિષે તો, પીયેર વળાવો બાળરે.

કડવું ૩૧ મું.—રાગ મેવાડો.

મોસાળ પધારોરે, મોસાળ પધારો—
મોસાળ પધારો બાહુઆંરે, મારાં લાડવાયાં બે બાળ;
નમાયાં થઇ વરતજો, સહેજો મામીની ગાળ—મોસાળ૦

હૃદયા ચાંપેરે; રાણી હૃદયા ચાંપે,–
હૃદયા ચાંપે પેટનેરે, એ છેલ્લું વેહેલું લાડ;
હવે મળવાં દોહલાંરે, મળીએ તો પ્રભુનો પાડ–મોસાળ૦
થયાં માત વોહોણાંરે, થયાં માત વોહોણાં,–
માત વોહોણાં થયાં દામણાંરે, નહીં કો રુડો સાથ;
રુએ રાણી હૃદયા ફાટે રે, કોણ માથે ફેરવશે હાથ–મોસાળ૦
મંદિરના ગુરુજીરે, મંદિરના ગુરુજી,–
મંદિરના ગુરુજી સુદેવજીરે, તમારે ખોળે સોંપું બે તંન;
જઇ કહેજો મારી માતનેરે, જીવની પેરે કરજો જતંન–મોસાળ૦
પુત્રી જમાઇરે, તમતણાં પુત્રી જમાઇ,–
પુત્રી જમાઇ તમતણાં, કહેજો વનમાં પુર્યો વાસ;
જઇ કહેજો મારા તાતનેરે, અમ જોગીનો લે તપાસ–મોસાળ૦
ચુંબન કરતીરે, માવડી ચુંબન કરતી,–
ચુંબન કરતી માવડીરે, ફરી ફરી મુખ જોય;
હૈયેથકાં નવ ઉતરેરે, એમ કહી દમયંતી રોય–મોસાળ૦

વલણ.

રોયે રાણી અતિ ઘણું, વત્સ સોંપ્યાં ગુરુકર માંહેરે;
ઋષિ સાથે બે બાળકાં, વોળાવ્યાં નળરાયેરે.

કડવું ૩૨ મું.–રાગ વેરાડી.

બાળકાં વોળાવ્યાં ઋષિ સંગાતે, દમયંતી કરે આક્રંદ;
હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, મળ્યાં સહિયરનાં વૃંદ.
પડો વાગો પુષ્કર પાપીનો, નળને કો નવ રાખે;
એક અંજળી જળ ન પામ્યાં, જો ભમ્યાં પુર આખે.
દ્વાર અડકાવે નળને દેખી, જે પોતાનાં લોક;
તરશી દમયંતી પાણી ન પામી, કંઠે પડીઓ શોષ.
એક રાત રહ્યાં નગરમાં, ચાલ્યાં વાહાણું વાતેં;
પુણ્યશ્લોકની પૂઠ જ લીધી, કળી થયો સંગાતે.
જ્યાં વાવ સરોવર કુવા આવે, પાકાં ફળની વાડી;
રીપુ કળીજુગ આગળ જઇને, સર્વ મેહેલે ઉડાડી.

ફળ જળ ને પત્ર ન પામ્યાં, રાણી કરે આંસુપાત;
વનમાં ફરતાં રુદન કરતાં, વહી ગયા દીન સાત.
અકેકું પટકૂળ પહેરયું, પ્રેમદા કોમળ કાયા દાઝે;
પાય પંકજપત્ર જેવા, તીવ્ર કાંટા ભાંજે.
એક માન સરોવર આગળ આવ્યું, તેમાં દીઠું પાણી;
ઘણા દિવસની તૃષા સમાવવા, પીધું રાય ને રાણી.
વારંવાર પાણી પીએ ને, બેસે વળી હીંડે;
નર નારી વારિએ તૃપ્ત થયાં, પણ ક્ષુધા પાપણી પીડે.
સ્વામી કહે સાંસતાં થઇયે, સ્યામા બેશ થઇને સ્વસ્થ;
જૈ સરોવરમાં શોધી લાવું, જો જડે એક બે મચ્છ.
થોડા જળમાં પેઠા નળ રાજા, ઢીમરનું આચરણ;
સાધુ રાયને શ્રમ કરતાં, મચ્છ જડીઆં ત્રણ.
આણીને અબળાને આપ્યાં, વામા કહે થયું વારુ;
નળ કહે આપણ બે પ્રાણીને, શું હોશે એટલા સારુ.
ભાર્યાના ભુજ મધ્યે સોંપી, ભૂપ ગયો બીજી વરાં;
કળીજુગ સર્પ થઇને બીહાવે, મચ્છ નાશે અરાંપરાં.
નળે શ્રમ કીધો ઘટી બે, મચ્છ ન ચઢીયાં હાથ;
પેલાં ત્રણે મચ્છ વહેંચીને લીજે, વિચાર્યું મન સાથ.
નળ આવ્યો નિરાશ થઇને, ત્રણ મીનમાં ચિત્ત;
એટલામાં દમયંતીજીને, થઇ આવ્યું વિપરીત.
અમૃતસ્ત્રવિયા કર અબળાના, સજીવન થયાં મચ્છ પળમાં;
હાલ્યાં મહીલા મૂકી દીધાં, ઉડી પડ્યાં જઈ જળમાં.
ઘેલી સરખી મીનને કાજે, પાણીમાં વેવલાં વીણે;
હવે સ્વામીને શો ઉત્તર આપીશ, રુદન કરે સ્વર ઝીણે.
વીહીલે મુખ દીઠી વૈદરભી, નાથ આવતો નીરખે;
ચોહોદશ ભાળે આંસુ ઢાળે, સ્વાતિબિંદુ શું વરષે.
રોતી પત્ની પતિયે દીઠી, ઘોળું મુખ થયું દીન;
કહેરે પાપિણી શંકે મુજ પાખે, ભક્ષ કર્યાં તેં મીન.
હું ક્ષુધાતુર ફરીને આવ્યો, રઝળ્યો પાણી માંહે;
દોઢ દોઢ મચ્છ ભોજન કીજે, લાવ પાપિણી કાંહે.

હૃદે ફાટતે બોલી રાણી, આંસુ પડે મોતી દાણા;
ક્ષુધાતુર પાપણીએ મચ્છ ભક્ષ્યાં, મેં ન રહેવાયું રાણા.
નળ કહે હંસે શીખામણ દીધી, વિદાય થયો આકાશ;
એક દ્યૂત ન રમીએ, બીજું ન કીજે, નારીનો વિશ્વાસ.
એ વાનાં વાર્યાં તે કીધાં, હાથે દુઃખ લીધું માગી;
હું ભુખ્યો તે તેં મચ્છ ખાધાં, શું આગ પેટમાં લાગી.
દમયંતી હા હા કરે, જાણે સમ ખાઉં સાને;
સજીવન થયાં ઉડી ગયાં, કહું તો રાય નવ માને.

વલણ.

ન માને રાજા એ આશ્ચર્ય મોટું, ઉઠી ચાલ્યો નળ રાયરે;
અણતેડી રાણી દમયંતી, પતિની પૂઠે ધાયરે.

કડવું ૩૩ મું.—રાગ વેરાડી.

આગળ નળ પૂઠે પ્રેમદા, સતીને અંતર આપદા;
નળ તિરસ્કાર હીંડતા કરે, હૃદે ફાટે અબળા આંખ ભરે.
ખાધાં મચ્છ હશે ગત ઘણી, તો હીંડે છેરે પાપિણી;
પીરે પાણી ફરી ફરી, કાં જે મચ્છ ખાધાં પેટ ભરી.
બે મારગ આવ્યા આગળે, વિદાય કીધી નારી નળે;
તું નહીં નારી હું નહી કંથ, આ તારા પીયરનો પંથ.
મારો સંગ તુજને નહીં ગમે, પીયરમાં પેટ ભરીને જમે;
મુને નાથજી કરજો ક્ષમા, મારે નથી પીયરની તમા.
ફોકટ કરો મુજપર રીસ, અજુગત આળ ચડાવો શીશ;
દેવતાનું મુને વરદાન, તે કાં નવ જાણો રાજાન.
હોતી વાત કામનીએ કહી, કળીને જોગે નળ માને નહીં;
આગળ પાછળ બંને જાય, કળીએ કીધી બગની કાય.
થોડી પાંખ ને માંસ જ ઘણું, લોભાણું મન રાજાતણું;
પંખીમાં દિસે ઘણો ભાર, નર નારીનો પૂરણ આહાર.
કોણ પ્રકારે બગને હણું, ઉપર વસ્ત્ર નાખું મુજતણું;
ઉફરાટી કરી સુંદરી, નળ ચાલ્યો દેહ નગ્ન કરી.
લાજ્યાં પંખી ને લાજ્યું વંન, લાજ્યો સૂરજ મીચ્યાં લોચંન;
સ્વાદ ઇંદ્રિયે પીડ્યો મહારાજ, થયો નગ્ન લોપીને લાજ.

પીતાંબર ઝાલી ભૂપાળ, જેમ માછી ગ્રહી નાખે જાળ;
બગ નિકટ ગયો જવ રાય, તેમ તેમ કળી આઘેરો જાય.
ધાઇ વસ્ત્રનો નાંખ્યો પાસ, કળીજુગ લૈ ઉડ્યો આકાશ;
એક વસ્ત્ર પંખી ગયો લેઇ, નળ બેઠો કપાળે કર દેઇ.
અરે દૈવ તેં એ શું કરયું, વસ્ત્ર જતાં કાંઇ ન ઉગરયું;
ગયું રાજ છત્ર મહિમા ઘણો, ન રહ્યો અંગે સૂત્ર તાંતણો.
વિહંગમ વસ્ત્ર ગયોરે હરી, દમયંતી મા જોશો ફરી;
પાછે પગે ગઇ સ્ત્રીજંન, આપ્યું અર્ધું વસ્ત્ર સ્વામી ઢાંકો તંન.
એકેકો છેડો પહેરયો ઉભે, તીરથ નાહે તેવાં શોભે;
અંન વિના અડવડીયાં ખાય, સતને આધારે ચાલ્યાં જાય.
મહા વનની આવી જંખજાળ, તે સ્થાનકે થયો સંધ્યાકાળ,
બંને બેઠાં દ્રુમને તળે, ચુંટી પત્ર પાથર્યાં નળે.
દુઃખની વાત કરી નવ નવી, દમયંતી નિદ્રાવશ હવી;
ક્ષુધા અંગોઅંગ રહી હસી, મુખ જાણે પૂનેમનો શશી.
નળે સુતી દીઠી સુંદરી, નિઃશ્વાસ મૂક્યો બે નયણાં ભરી;
કોણ દિવસ આવ્યો શ્રીહરી, એ દુઃખે પ્રાણ ન જાય નીસરી.
વૈદરભી વસુધાવશ પડી, દુઃખ નોતું દીઠું એક ઘડી;
ઘણે દોહેલે વરી મેં એહ, રુએ રાજા જોઇને દેહ.
નખથી નિરખતાં જોયું મુખ, ત્યારે મનમાં લાગું દુઃખ;
કળિ વળી તેનું ચિત્ત ફેરવે, રાજા મનમાં દ્રૈષ મેળવે.
શી સગાઇ પરતનયાતણી, દુષ્ટ દમયંતી એ પાપિણી;
શી પ્રીત છેહ દીધો જેણીએ, હું વિના મચ્છ ખાધાં એણીએ.
મલીન મન એનું નિર્ધાર, કો સમે મારો કરે આહાર;
ન ઘટે એસું રહેવું મળી, રાયને ઉપજાવે બુદ્ધિ કળી.
તે સમેની હૃદેની દાઝ, મૂકું વનમાં એકલી આજ;
બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ મન રાજાતણું, કળીનો પ્રેર્યો ક્રોધે ઘણું.
મનમાંહે આશંકા ગણે, એક વસ્ત્ર પહેરયું બે જણે;
મધ્યે ચીર ફાડું બળ કરી, થાય શબ્દ જાગે સુંદરી.
હોય છુરી તો છેદું પટકૂળ, કળી થયો કાતું અનર્થનું મૂળ;
નળે લીધું છુરીકા શસ્ત્ર, વચ્ચેથી વહેર્યું અડધું વસ્ત્ર.

કટકા બે પટકુળના કરી, મૂકી નળ ચાલ્યો સુંદરી;
ગયો ડગલાં સાત જ ભરી, પ્રીત શ્યામાની સાંભરી.
નળ વિમાસણ મનમાં કરે, એકલી એ ફાટીને મરે;
વર્યો હું દેવતા પરહરી, વળી વનમાં સાથે નીસરી.
ત્રૈલોક મોહન એ માનિની, કેમ વેદના સહેશે રાનની,
ન ઘટે મૂકી જાવું મને, નળ આવ્યો દમયંતી કને.
દીઠું મુખ અંતર પરજળ્યો, સંભારી મચ્છ ને પાછો વળ્યો;
કળી તાણે વાટ મનતણી, પ્રેમ તાણે દમયંતી ભણી.
વિચાર વારિનિધિમાં પડ્યો, આવાગમન હીંડોળે ચઢ્યો;
સાત વાર આવ્યો ફરી ફરી, તજી ન જાયે સાધુ સુંદરી.
બળ પ્રબળ કળીનું થયું, પ્રેમ બંધન ત્રુટીને ગયું;
સર્પ કંચુકીને તજે જેમ, મેં દમયંતી તજવી તેમ.
વૃક્ષ પત્રને જેમ પરહરે, પુનરપિ તે અંગી નવ કરે;
જેવું હોય વમનનું અંન, તેવી મારે એ સ્ત્રી જંન.
કો વેળા મુને મારે નેટ, હુંપેં વહાલું એને પેટ;
એવું કહીને મૂકી દોટ, ઉવાટે દોડ્યો સાસોટ;
ત્યાં લગે ધાયો ભૂપાળ, રહ્યો જ્યાં થયો પ્રાતઃકાળ.

વલણ.

કાળ ઉદે અરુણ તણો, ત્યાં લગે ધાયો ધીશરે;
જાગ્યો હૃદે થયું દુઃખ ઉદે, જ્યારે દીઠો દીશરે.

કડવું ૩૪ મું.—રાગ રામગ્રી.

નળ જળ નયણે ભરે ને, કરે વિવિધ વિલાપ;
વ્યાકુળ અંગ પોતાતણું, અવની પછાડે આપ.
વૈદરભી વામા, રંક રામા, એકલડી વન મધ્ય;
ભય ધરશે, ને ફાટી મરશે, જીવ્યાની ટળી અવધ્ય.
નહીં મળે ફરી, કોકીલા સ્વરી, શે ઉપન્યો વિખવાદ;
મનગમયંતી, બોલ દમયંતી, નળે માંડ્યો સાદ.
વિશ્વ મોહિની, સૃષ્ટિ દોહિની, સુંદરી સુજાણ;
વિરહિણી વલ્લભ, દર્શન દુર્લભ, બોલ પિયુના પ્રાણ.

વન ફરતો, રુદન કરતો, જોતો આવ્યાની વાટ;
કળીએ ચરણ ધરણનાં ભુંસ્યા, વન કીધું નિર્વાટ.
વડડાળે ભૂપાળ વળગ્યો, તે રુએ હૃદયા ફાટે;
મોહ ધારણ, કર્મ કારણ, કહે ભૂજ દેઈ લલાટે.
રાય વિલપે ઘણું કળપે, સંભારે સુખ સ્નેહ;
કબુધ આવી, મંન ભાવી, અન્યાએ દીધો છેહ.
અજગર, વાઘ, વરુ નાગ, છે દારણ વનની હદ;
કરાડ કોતર, સિંહના સ્વર, શ્યામા ફાટી મરશે સદ.
દોહલે પામી, ગજગામી, દેવ ગયા નિર્મુખ;
સ્વયંવર સાથ, સાંભળી વાત, સર્વ પામશે સુખ.
કોણ નેત્ર લુહે, રાય રુએ, એવે શબ્દ સાંભળ્યો ગાઢો;
લોહ પ્રેમજળ, મૂકાવ રાય નળ, બળતાને બાહેર કાઢો.
સાંભળી ઘાણી, જાણી રાણી, રોઈ રોઈ બેઠો સ્વર;
હરખે ભરાયો, સ્વરે ધાયો, વીરસેન કુંવર.
પાડે બરાડા, બળે દવાડા, તરફડે મોટો વ્યાળ;
કહે દયાસિંધુ, દીનબંધુ, કાઢ નળ ભૂપાળ.
વહ્નિ વરદાન, ગયો સુજાણ, નાગે કીધો નમસ્કાર;
આપ પ્રાણદાન, હો ગુણવાન, કાંઇ હું એ કરીશ ઉપકાર.
વિષથી ન બીધો, નાગ લીધો, જોજન દેહ પ્રમાણ;
ખાંધે ચહડાવી, મૂક્યો બહાર લાવી, શાતા પામ્યો પ્રાણ.
પુણ્યશ્લોક સાચા, વિપ્ર વાચા, મળ્યો વૈદર્ભીકાંત;
પૂછે નળ, દાધો સબળ, મુને કહે માંડી વૃત્તાંત.

વલણ.

વૃત્તાંત કહે ભાઇ કોણ છે, પામ્યો બહુ પરિતાપરે;
સર્પ કહે રાય સાંભળો, મુને હવો ઋષિનો શાપરે.

કડવું ૩૫ મું–રાગ દેશાખ.

બોલ્યો નાગ કરી પ્રણામ, રાય મારું કરકોટક નામ;
હું પ્રાચિન કર્મે પામ્યો સંતાપ, સપ્ત ઋષિએ દીધો શાપ.
વિમાન જાતું હતું સ્વર્ગ ભણી, અજ્ઞાનતા જાગી મુજ તણી;
ફુત્કારી ફણા નાખી જ્વાળ, દાધા સપ્ત ઋષિ ચહડ્યો કાળ.

પતિત તેં નાંખી વિષની લેહેર, બળ દવમાં અવની ઉપેર;
બહુ કાળ લગે વસો વહ્નીમાંય, ભોગવ દુઃખ જીવ નહીં જાય.
મેં જાણ્યું શાપ ટળે નહીં ખરો, મુને શાપનો અનુગ્રહ કરો;
વહ્નિ વેદના દોહેલી ઘણું, કહ્યું દર્શન થાશે નળતણું.
પુણ્યશ્લોક બાહેર કહાડશે, તે તુંને શાતા પમાડશે;
તે દિવસનો વન દાઝું છૌં અહીં; સાત સહસ્ર વરસ ગયાં વહી.
તે તમો આજ દુઃખ ટાળીયું; પુણ્યશ્લોકપણું પાળીયું;
મારી દેહને અતિ સુખ થયું, ઋષિ વચનનું ફળ લહ્યું.
એવું કહીને સર્પ જ ધસ્યો, કરકોટક નળને કંઠે ડસ્યો;
લાગી વિષજ્વાળ દાધો ભૂપ, કાળી કાયા થયું કુબડું રૂપ.
કાજળપેં શ્યામતા વિશેષ, વાંકું મુખ પંચવર્ણા કેશ;
છતે દાંતે ડાચાં ગયાં મળી, નીસરી ખુંધ ફટી ખેવડ વળી.
નળ કહે ધન્ય કદ્રુકુમાર, ઘણો રુડો કર્યો ઉપકાર;
તુંને મેં આપ્યું પ્રાણદાન, તેં હુંને કીધો સાહી સમાન.
નાગ કહે રે રખે દુઃખ ધરો, જોતાં એ ઉપકાર છે ખરો;
ગુપ્ત રહેવું સંવત્સર ત્રણ, કો નવ ઓળખે એવું વર્ણ.
ત્રણ વસ્ત્ર આપું છઉં ભૂપ, પરિધાને થાશે મૂળગું રૂપ;
તે જોયાં પહેરી પરીક્ષા કરી, તત્ક્ષણ કાંતિ ભૂપની ફરી.
હરખ્યો નળ થયું દિવ્ય કામ, નાગે બાહુક ધરિયું નામ;
ભૂપાળ વ્યાળ થયા વિદાય, ગયો અયોધ્યા નૈષધરાય.
દેખી માણસ નાહાસે અરાંપરાં ધાયે બાહુક પૂંઠે છોકરાં;
જે જે મારગ મહીપતિ પળે, ત્યાં માણસ જોવાને મળે.
હસે લોક રૂપે લીહ વાળી, પૂંઠે છોકરાં પાડે તાળી;
રાજસભામાં રાજા ગયો, પ્રતિહાર સાથ ખસીને રહ્યો.
હસી સભા હસ્યો ઋતુપર્ણ, વિધિએ આ ક્યાં નિર્મ્યું વર્ણ;
હારે કાજળ ને જાંબુફળ, જાણે રૂપે બીજો નળ.
કહો કોણ છો સ્વરૂપના ધામ, કેમ આવવું પડ્યું શું કામ;
નળ કહે મારું બાહુક નામ, આવ્યો ઉદર ભરવા કામ.
અશ્વમંત્ર જાણું રાજંન, એક દિવસે ખેડું શત જોજંન;
કહે ઋતુપર્ણ મોટું કારણ, આ રૂપ ને વિદ્યા અસાધારણ.

નળ ઈંદ્ર વિના કો જાણે નહીં, મંત્રપ્રાપ્તિ તુંને કયાંથી થઈ;
મંત્રપાઠ કરતા નળરાય, હું નળનો સેવક શીખ્યો વિદ્યાય.
કો સમે પ્રકાશી ભણતા તેહ, ત્યાંથી વિદ્યા હું પામ્યો એહ;
નૈષધનાથ તે વનમાં ગયો, તે દુઃખે હું આવો થયો.
આવ્યો છઉં રહેવા તમકને, અંનવસ્ત્ર આપજો મને;
નહીં કરું હું નીચું કામ, નહીં ધરાવું સેવક નામ.
રાયજી તમને નહીં નમું, સ્વયંપાક કરીને જમું;
રાજા કહે રહો જેમ તેમ, વિદ્યાવાન જવા દેઉં કેમ.
હયદાસપતિનો અધિકાર, સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર;
જદ્યપિ માન પામે ઘણું, પણ કહેવાયે દાસત્વપણું.
અશ્વપતિ મહારાજા થયો, હયશાળામાં વાસો રહ્યો;
છે વિજોગની વેદના ઘણી, નિત્યે સુએ શ્લોક એક ભણી.

श्लोकः स्वागतावृत्तं.

आतपे धृतिमता सह वध्वा यामिनीविरहिणा विहगेन ।
सेहिरे न किरणा हिमरश्मेर्दुःखिते मनसि सर्वमसह्यम् ॥

ભાવાર્થ–વસંતતિલકા છંદ.

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે સંગ રંગ રમતાં રવિતાપ સાંખે
રાતે વિજોગથકિ ચંદ્રપ્રકાશ ખૂંચે, જો દુઃખ હોય દિલમાં કશુંએ ન રુચે

રાગ ચાલતો.

એવું કહિને કરે શયંન, વિસ્મય થાય પાડોશી જંન;
બાળ બીહામણો આવી વસ્યો, કદરજને વિજોગ તે કશો.
તે સ્ત્રીએ સુકૃત શું કરયું, જેણે આ સ્વરૂપને વરયું;
વારુ થયું જે વીપત પડી, આ ભૂતથી છૂટી બાપડી.

વલણ.

બાપડી છૂટી લોક કહે, રહ્યો રાયને રીઝવીરે;
બૃહદસ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, દમયંતીની શી ગત હવીરે.

કડવું ૩૬ મું.–રાગ દોહરા.

સ્વપ્નું આવ્યું નારને, મૂકી જાય છે નાથ;
જાગી ઉઠી અચાનકે, ગ્રેહેવા પ્રભુનો હાથ.

વૈદર્ભી થઈ ગાભરી, વળી જુએ ચોપાસ;
એમ અબળાના હ્રદે કારમાં, બીહું તમારે હાસ.
જોયું વંન ફરી ફરી, સમ દેઇ કીધા સાદ;
પછી રુએ બહુ વિધકરી, પામી અતિ વિષાદ.

રાગ મારુ.

અમો અબળા માણસ બીજે, નવ કીજે હાસ, હો નળરાય;
કેમ ધીરજ ધરું હું નારી, તમારી દાસ, હો નળ૦
રાત્ર અંધારી તો માહરી, વલે કોણ થાશે, હો નળ૦
તમ ચર્ણકેરી આણ, પ્રાણ મુજ જાશે, હો નળ૦
આંહાં તો બોલે સાવજ, નાગ વાઘ ને વરુ, હો નળ૦
બોલો બોલો વાહો છો ક્યમ, સમ હું તો મરું, હો નળ૦
હાંહાંજી જાઓ છો હાડ, રાડ થશે ધ્રાંસુ, હો નળ૦
અગોપરહ્યા ન આવે દયા,દેખી આંખડીએ આંસુ, હો નળ૦
તમારાં પગલાં નવ પેખું કંથ, પંથ કેમ લહુંરે, હો નળ૦
નિશા અંધારી ભયાનક, સ્થાનક કેમ રહુંરે, હો નળ૦
નૈષધ દેશની રાણી, તાણી અતીસેં રોયરે, હો નળ૦
પ્રભુજી અંગ અવેવ મારા, તારા જોયરે, હો નળ૦
ઘેલી સરખી ચાલે, વાહાલે વછોડીરે, હો નળ૦
માંડ્યું વલવલવું, જોવું રોવું, મૂક્યું છોડી, હો નળ૦
વલવલતી વૈદરભી વાટે, ઉચાટે ભરી, હો નળ૦
કારણ સ્વામી શુંય, હુંય પરહરી, હો નળ૦
વહાલા નવ દીજે છેય, નેહ વિચારો, હો નળ૦
કર્મે વાળ્યો આડો આંક, શો મારો, હો નળ૦

વલણ.

શો અપરાધ મારો સ્વામી, દારુણ વનમાં મૂકી ગયારે;
અલ્પ ભ્રાંતે હું તજી, અંતર ન ઉપજી દયારે.

કડવું ૩૭ સું.—રાગ રામગ્રી.

વૈદરભી વનમાં વલવલે, અંધારી રાત;
ભામિની ભય પામે ઘણું, એકલડીરે જાત. વૈદરભી.

રસનાયે નામ જ નળતણું, મુખ જપતીરે જાય;
શુદ્ધ નથી શરીરની, ભાંજે કંટક પાય. વૈદરભી.
રોઇ રોઇ રાતી આંખડી, ભરે આંસુ નીર;
નયણે ધારા બબ્બે ઝરે, વહે અંગ રુધીર. વૈદરભી.
હીંડતાં તે આખડે, પગમાં વાગે ઠેસ;
ચાલંતી ઉભી રહે, ભરાયે કાંટે કેશ. વૈદરભી.
અંગે ઉઝરડા પડ્યા ઘણા, વહે શોણિતધાર;
હો નળ હો નળ બોલતી, બીજો નહીં વિચાર. વૈદરભી.
ઉંડા કોતર ઉતરે, ચઢે ગિરિ કરાડ;
અશુદ્ધે ઉઘડકે નહીં, પાડે વાઘ બરાડ. વૈદરભી.
વાંકી વાટ ટીંબા ટેકરા, ભયાનક ખોહ;
રાફ માંહે સાપ ફુંફવે, ઘણું ઘુઘવે ઘોહ. વૈદરભી.
શબ્દ પશુ પંખીતણા, ન પડે કાંઇ પ્રીછ;
વરુવણીઅર બીહાવે અરણ્યમાં,ધાયે વળગવા રીંછ. વૈદરભી.
શૂકર રોઝ ચિકારડાં, ચીતરા દે ફાળ;
ફાલુ નાદ હોયે ઘણા, બહુ બોલે શીઆળ. વૈદરભી.
આંબા આંબલી લીમડા, અરીઠા અપાર;
શીમળ સમળી સેગઠા, ન સૂઝે પંથ વિચાર. વૈદરભી.
ખેર ખાખર ને કાચકી, કંટાળા થુએર;
બાવળીયા બહુ બોરડી, સરગુવા સમેર. વૈદરભી.
આખડી પડતી સુંદરી, ચરણે વેલા વિંટાય;
છૂટા કેશ કામિનીતણા, ઝાંખરે ઝીંટાય. વૈદરભી.
વૃક્ષ અથડાએ અંગસું, મૂકે કાંટામાં પાય;
શુદ્ધ નથી રે શરીરની, ભજતી નળરાય. વૈદરભી.
દિવસ નિશા પ્રીછે નહીં, એવું ઘાડું અરણ્ય;
દમયંતી ભૂલી ભમી, ત્યાં દિવસ ત્રણ. વૈદરભી.
અંન ઉદક પામી નહીં, નહિ બેસવું શયંન;
ત્રણ દિવસ એમ વહી ગયા, ભમયંતાં વંન. વૈદરભી.

વલણ.

વન ભયાનક ભામિની ભમી, દિવસ ત્રણ ગયા વહીરે;
વાટ ઘાટ ને ગામ ઠામ કાંઇ, પ્રેમદા પામી નહીરે.

કડવું ૩૮ મું.—રાગ રામગ્રી.

ભૂલી ભમે છે ભામિની, નૈષધનાથની નારરે;
હો નળ હો નળ બોલતી, ભીમકરાજ કુમારરે. ભૂલી.
ધોવાયું કાજળ આંસુએ કરી, વેદનાએ વ્યાકુળરે;
અર્ધ ઉઘાડી દેહડી, નાથે ફાડ્યું છે પટકૂળરે. ભૂલી.
એવે દીઠો એક ચીતરો, ધાઇ દમયંતી ઉલટરે;
પૂછે ભાળ નળ ભૂપાળની, છે તારા જેવી કટરે. ભૂલી.
શાર્દૂલ દીઠો વાટમાં, વૈદર્ભી પૂછે ધરી વહાલરે;
નૈષધનરેશ વાટે મળ્યા, છે તારા જેવી ચાલરે. ભૂલી.
સાવજ થાયે ગાભરા, ભય પામી નાશી જાયરે;
રખે વનદેવી અમને ઝાલતી, પશુઅરિ કંપાયરે. ભૂલી.
પૂછે ઉંચાં દ્રૂમને, તારી ગગને ગઇ ડાળરે;
તરુવર જો મારી વતી, કહીં દીસે ભૂપાળરે. ભૂલી.
પર ઉપકારી સદા તમો, વળી શીતળ તારી છાંયરે;
નૈષધનાથ ક્યહું દીઠડા, જોઉં છૌં વનમાંયરે. ભૂલી.
તરુ ઉત્તર આપે નહીં, તેમ તેમ રાણી રોયરે;
પુણ્યશ્લોકે જ્યારે પરહર્યાં, શત્રુ થયાં સર્વ કોયરે. ભૂલી.
અજગર પડ્યો છે વાટમાં, વીકાશી મુખ ભાગરે;
દમયંતીએ જાણ્યું નહીં, તેનાં મુખમાં મૂક્યો પાગરે. ભૂલી
ચરણ ગળ્યો જાનું લગે, વિષ ચઢી ગયું શરીર રે;
પડી ભોમ સાદ નળને કરે, મુખે પાડે રીર રે. ભૂલી
અજગર આનંદ પામીઓ, ભલું જડ્યું ભક્ષ રે;
વૈદર્ભી ઘણું વલવલે, ઉંચાં ચઢી ગયાં ચક્ષ રે. ભૂલી.
કંઠે બંધાઇ કાયકી, મુખે પડીઆ શોષ રે;
મરણ સમે મૂકે નહીં, હદે રસના પુણ્યશ્લોક રે. ભૂલી.
રોતી રાણી સાંભળી, પારધી આવ્યો ધાઇ રે;
પગ દીઠો અજગર મૂખમાં, તેણે શ્યામાને સાહી રે. ભૂલી.
પારધીએ અજગર મારીઓ, કોહોવાડાને ઘાય રે;
જત્ન કરીને મૂકાવીઓ, નળપત્નીનો પાય રે. ભૂલી.
વૈદર્ભીને વિષ ચઢ્યું નહીં, છે વાસવનું વરદાન રે;
કરતળ વાસ સુધાતણો, દેહી રહી પરમ નિધાન રે. ભૂલી.

વલણ.

દેહી રહી પરમ નિધાન, હળાહળ ગયું ઉતરી રે;
કહે ભટ પ્રેમાનંદ પછે, શું દુઃખ પામી સુંદરી રે.

કડવું ૩૯ મું.–રાગ મારુ.

વિષધર માર્યો વ્યાધે આવી, મહીલા મૃત્યુથકી મૂકાવી;
વ્યાધે અજગર લીધો હાથે, ચાલ્યો તેડી દમયંતી સાથે.
પારધી હીંડ્યો જગને જિતી, વૈદર્ભી જાય બીહીતી બીહીતી;
ગયો એક તળાવની તીર, પ્રક્ષાલન કીધું સર્પ શરીર.
દેખતાં દમયંતી પ્રત્યક્ષ, તે અજગર કીધો ભક્ષ;
મુખનું પાસું રહેવા દીધું, બાકી શરીરનું ભોજન કીધું.
દમયંતી વિસ્મય હવી, આ તો વાર્તા દીઠી નવી;
જીવાંતક કહે હો નારી, તમો દીઠી વિદ્યા અમારી.
મનની ખટપટ સઘળી છાંડો, પ્રેમ કટાક્ષ મુજપર માંડો;
હું તો પારધીપતિ છૌં વ્યાધિ, પટરાણી કરું ભલે લાધી.
કુણ માત તાત કુણ સ્વામી, વન નીસર્યાં વૈરાગ પામી;
એકલાં આવ્યાં આણી દશે, કોણ નામ બોલો રળી રસે.
કોણે વચન કહ્યું કવરધું, કાં અંબર અંગે અરધું;
શું નળ નળ મુખે જપો, છો ડાહ્યાં ઘેલામાં ખપો.
જદ્યપિ દુઃખ તમને પડિયું, પણ ભાગ્ય મારું ઉઘડિયું;
એમ કહિને ગયો સ્પર્શ કરવા, ત્યારે અબલા લાગી ઓસરવા.
ધસ્યો રાહુ ચંદ્રને ચાંપે, તેમ દમયંતી થરથર કાંપે;
મા ભરિશ ઓરું ડગ, તુજ પર ત્રૂટી પડશે ખડ્ગ.
હું તો ભીમક રાયની બાળી, અલ્યા હું નહિ ચૂકવાવાળી;
હું તો દમયંતી નળની નારી, પારધિ કહે ભાગ્યદશા મારી.
એવું કહીને પારધિ ધસિયો, અબળાને ક્રોધ મન વસિયો;
મૂર્ખ કહ્યું માનરે મારું, હો જમપુરના વટે સારુ.
ઉપકાર તારો હું જાણું, તે માટે હું દયા કાંઈ આણું;
બળ મા કર તું મુજ સાથે, મૂર્ખ મરણ ચઢયું છે માથે.
કેમ જાવા દેઉં ભોળી ભામ, મુજ વિરહીતણો વિશ્રામ;
હુંમાં શો અવગુણ જ દેખો, મને શા માટે ઉવેખો.

મારે મંદિર સ્ત્રી છે તરણ, તે રહેશે તમારે ચરણ;
આપણ બે જીવ જીવશું જડિયાં, કોણ સુકૃતથી સાંપડિયાં.
થનાર હશે તે દૈઈશ થાવા, પણ નહિ દેઉં તમને જાવા;
સુખે પારધિ વંશમાં વરતો, હું નળથી નથી કાંઇ નરતો.
લક્ષણવંતિ મને લોભાવો, પૂરી વાસ સદન શોભાવો;
અન્ન વસ્ત્ર વિના ન દુભાવો, લ્યો ગૃહસ્થાશ્રમનો લાવો.
ભક્ષ દુઃખ ન ધરશો ચિત્ત, શત પશૂ વેધું છું નિત્ય;
ઉંચું જોઈ કહે ધન્ય વિધાતા, મને દમયંતીનો દાતા.
મારી કર્મ દશા છે ચઢતી, વૈદર્ભી પામ્યો રડવડતી;
દેવ નહીં પામ્યા ખપ કરતાં, મને વાર ન લાગી વરતાં.
તૃણનો મેરુ ને મેરુનું તરણ, તારી લીલા અશરણશરણ;
ભોગવી ન શક્યો નૈષધ સ્વામી, નળે ખોઇ નારી મેં પામી.
શું નળ નળ જંખના લાગી, પહોર નિશાયે ગયો ત્યાગી;
શે લોભે લ્યો નળનું નામ, જેણે દુખિયાં કીધાં આમ.
બોલો આધાર પ્રાણજીવન, ધાયો દેવાને આલિંગન;
ક્રોધે સતિયે સંભાળ્યું સત્ય, રોઈ સમર્યાં કમળાપત્ય.
વિઠ્ઠલજી ચડજો વારે, હું તો રહી છું તમ આધારે;
છો વિપત સમેના શ્યામ, મધુસૂદન રાખો મામ.
આપ્યું પદ ધ્રુવને અવિચળ, ગ્રાહથી મૂકાવ્યો મદગળ;
રાખ્યો પ્રહ્‌લાદ વસિયા થંભ, રક્ષા કરો ધરો ન વિલંબ.
સત્ય હોય સદા નિરંતર, અસત્યથી હોઉં સ્વતંતર;
ન મૂક્યા હોય નળ મનથી, કુદૃષ્ટે ન જોયું હોય અન્યથી.
આપત્કાળ રહી હોઉં સત્યે, નળ સમરી રહી હોઉં શુભ મતે;
પંચ મહાભૂત સાક્ષી ભાણ, ન ચૂકી હોઉં નળનું ધ્યાન.
સત્ય બળે દેઉં છૌં શાપ, ભસ્મ થજો વ્યાધિનું આપ;
વચન નીસરયું મહિલાનાં મુખથી, અગ્નિ લાગ્યો પગના નખથી.
સ્તવન કીધું બેહુ કર જોડી, નમતામાં થયો રાખોડી;
પ્રેમદા પામી પરિતાપ, ઉપકારીને દીધો શાપ.
જદ્યપિ વ્રત ન ભાંગું, પણ લૌકિક લાંછન લાગું;
લોકને પારધિનો સંદેહ, માટે પાડું હું મારી દેહ.

પ્રાણત્યાગે નથી હું બીતી, શું કરું સ્વામી પાખે જીવી;
કેશનો પાંગરો ગુંથી ગ્રંથે, લેઈ ભરાવ્યો ફાંસો કંઠે.
હો વિષ્ણુ એટલું માગતી મરું, નળની દાસી થઈ અવતરું;
એવે કળજુગે ધાર્યું મંન, કરું કૌતક હું ઉત્પન્ન.
મરણથી ઉગારી લીધી, ત્યાં માયા કળીએ કીધી;
દીઠી તાપસ આશ્રમ વાડી, ગઈ દમયંતી ફાંસો કાહાડી.
નગ્ન દિગંબર છે મહંત, થઈ પાસે હરખ્યું ચંત;
બોલે કળીજુગ નાસા ગ્રહી, અપ્રીત મન્છ માટ થઈ.
શકે ભીમકસુતા દમયંતી, તજી નાથે હીંડે ભમયંતી;
અલ્પ અપરાધની ભ્રાંતે, કામની તજી છે કાંતે.
ભીમક સુતા આનંદી અપાર, જોગી જગદીશને અવતાર;
ફરી ફરીને પાગે નમે, નળનું પ્રશ્ન કરોજી તમે.
મુનિ કહે નળને છે ક્ષેમ, પણ ઉતરયો તુજથી પ્રેમ;
નળ નારી શોધે છે અન્ય, તું કરજે જે ઉપજે મન.
તવ હરખ્યો પ્રેમદાનો પ્રાણ, મારા પ્રભુને છે કલ્યાણ;
લક્ષ નારી કરો રાજાન, પણ મારે નળનું ધ્યાન.
ઠરી ઠાર તે જાણી નળ, નારીએ લીધાં જળ ફળ;
પામી વિરામ કીધું શયંન, નિદ્રાવશ થઈ સ્ત્રીજંન;
સ્વપ્નાંતર દીઠા નળ રાય, જાગી તો દુઃખ બમણું થાય.

વલણ.

નળની સ્ત્રી નિંદ્રામાં, સ્વપ્નવિષે પુણ્યશ્લોકરે;
ચાર ઘડીએ જાગી ચતુરા તો, આશ્રમ વાડી ફોકરે.

કડવું ૪૦ મું.—રાગ મહ્લાર.

ભીમકસુતા જાગી કરીને, ચારે દિશાએ જોયરે;
નહીં તાપસ વન બીહામણું, નળની નારી રોયરે.
હું પાપણીને પગલે કરીને, મુનિએ મૂક્યો ઠામરે;
મેં કોણ કૃત્ય રે આચર્યાં જે, વિપત પડે છે આમરે.
હીંડે સાદ કરંતી વનમાં, ત્રિભોવન નાયક નરરે;
ગગને રહ્યા હરખે ઘણું, મેં ઉવેખ્યા અમરરે.

લક્ષણવંતે લોક હસાવ્યા, સ્વયંવરના સર્વરે;
અજ રિપુને વાડી જાય છે, કૌતક કરું પર્વરે.
એવું જાણી મારા નાથજી, દાસીની લેજો સંભાળરે;
હો વિહંગમ વેવિશાળિયા, મને મૂકી નળ ભુપાળરે.
હો વજાવતી માવડી મારું, ઢાંક ઉઘાડું ગાત્રરે;
હો ભીમક મારા તાતજી, શોધી મનાવજો જામાત્રરે.
હો નૈષધ દેશના રાજીયા, અણચિંત્યું દો દર્શનરે;
ભુપરૂપને જાણી ભામણે, હો સલુણા સ્વામીનરે.
વૈદરભી નાથ વિજોગણી, વિરહે વ્યાકુળ શરીરરે;
ચતુરાને વન ચાલતાં, આવ્યું સરિતા તીરરે.
આનંદી અબળા અતિ ઘણું, ઉતરતા દીઠા લોકરે.
ધાઇને પૂછે પ્રેમદા ભાઈ, દીઠા કહીં પુણ્યશ્લોકરે.

વલણ.

પુણ્યશ્લોક છે એ સાથમાં, પૂછે નળની નારીરે
નદી ઉતરતાં આશ્ચર્ય પામ્યા, પરદેશી વેપારીરે.

કડવું ૪૧ મું.—રાગ મારુ.

ભરી પૂછે સતી, વેપારીરે, ક્યહું દીઠા છે નૈષધપતિ, વેપારીરે.
ગયા છે પરહરી, વેપારીરે; છે તમમાં વાત કહો ખરી વેપારીરે.
દેખાડો નળ નાથને, વેપારીરે; રુડું હજો સઘળા સાથને, વેપારીરે.
બોલો જળ તીર છો, વેપારીરે; તમે વિપત સમેના વીર છો, વેપારીરે.
બ્રહ્માએ વાળી હવરે, વેપારીરે; મારો સ્વામી ઓળખીએ સવરે, વેપારીરે.
અદ્ભુત ગોરું ગાત્રરે, વેપારીરે; દીઠે અડસેઠ વળે જાત્રરે, વેપારીરે.
મુખ મુછ વાંકડી, વેપારીરે; મોટી આંખ ચાલ છે ફાંકડી, વેપારીરે.
જેની છે લટકતી, વેપારીરે; કાંતિ મણિ જેવી ચળકતી, વેપારીરે.
મોતીનું લેહેરીયું, વેપારીરે; અરધું પટકુળ પેહેરીયું, વેપારીરે.
માણેક ચળકતાં, વેપારીરે; કરણે કુંડળ લળકતાં, વેપારીરે.
આંબાની કાતળી, વેપારીરે; વિશાળ હૃદે કટિ પાતળી, વેપારીરે.
સાકરથેં મીઠડા, વેપારીરે; એવા નૈષધનાથ દીઠડા, વેપારીરે.
જરા એમ ઓચરે, સુણ શ્યામારે, નિર્લજ વનમાં શું ફરે, સુણ શ્યામારે.
કહે ફૂસા વન વસી, સુણ શ્યામારે; કો કહે દીસે રાક્ષસી, સુણ શ્યામારે.

કો કહે મોટી પાપિણી, સુણ શ્યામરે; કો કહે દીસે શાકિણી, સુણ શ્યા
કો કહે હું નૈષધપતિ, હો ઘેલીરે; આવ આલિંગન દીજે સતી, હો ઘેલી
વાંકી દૃષ્ટે જોયે ઘણા, હો ઘેલીરે; દુઃખ પામ્યામાં નહીં મણા, હો ઘેલી
રાતી નાવ બેઠી સુંદરી, સુણ રાયરે; લોકમાંહે મળી ઉતરી, ધર્મરાય
વેપારી ત્યાં વાસો રહ્યા, સુણ રાયરે; બે પોહોર નિશાના ગયા, ધર્મ
નયણે આંસુડાં ગળે, સુણ રાયરે; દમયંતી બેઠી ઝાડ તળે, ધર્મ
ગજજૂથ જળ પીવા આવ્યાં, સુણ રાયરે; સિંહ થઇ કળીએ બીહાવીઆં, ધર્મ
ભડકી મેગળમંડળી, સુણ રાયરે; વેપારી માર્યા મગદળી, ધર્મ
જે સતીને કુત્સિત વાક્ય બોલીયા, સુણ રાયરે; તે પાપી ગજે રગદોળીયા, ધર્મ
અધિષ્ઠાતા વેપારીતણો, સુણ રાયરે; તેડ્યો જીવતો સાથ આપણો, ધર્મ
ભાઇઓ કુતૂહલ મોટું હવું, સુણ રાયરે; મુને ઘટે છે વન બીજે જવું, ધર્મ
એવે કળીજુગ પાપી આવીયો, સુણ રાયરે; વેષ તે જોશીનો લાવીયો, ધર્મ
તિથિપત્ર વાંચીને એમ કહે, સુણ રાયરે; એતો વેપારી કો જીવતો ન રહે, ધર્મ

વલણ.

નહીં રહે કો જીવતા, ઉત્પાત દારુણ હોયરે;
એ કૃત્યા આવી કાલની, તેણીએ ખાધા સર્વ કોયરે.

કડવું ૪૨ મું.—રાગ મેવાડો.

દેખાડી દીધી હો, કળિયે સુંદરી; ધાયા વેપારી હો, લાવ્યા બંધન કરી.
સર્વે ઠરાવી હો, અબળા શાકિણી; નળને સમરે હો, મધુર ભાષિણી.
બોલ્યો અધિકારી હો, મારો સર્વે મળી; પડ્યા ત્રુટી હો, અબળાને નાંખી દળી.
ગડદા ને પાટુ હો, પહાણા ને લાકડી; એણી પેરે મારી હો, બાળા બે ઘડી.
રહ્યું બોલાતું હો, કંટે કાંટા પડે; બંધન ત્રુટ્યું હો, નાહાસતી આખડે.
હું વધૂ દેખી હો, પૂર્વજ લાજ્યા; મુને રાખો હો, નૈષધ રાજ્યા.
ત્રાસે નાહાસે હો, પાછું ફરી જુએ; રાજ માર્ગે હો, દમયંતી રુએ.
અંગે ઢીમાં હો, રુધિર ધારા ઝરે; બહુ સળ ઉઠ્યા હો, અવિલોકન કરે.
ઉષ્ણ જ રેણુ હો, ચરણે દાઝેરે; કળી પુઠે પડીયો હો, દેવા દુઃખ કાજેરે.
નગ્ર એક આવ્યું હો, અબળા ઓહોલાસીરે; રાજ કરે છે હો, ભાનુમતી માસીરે.
પુરમાં પેઠી હો, આપત અવસ્તારે; ઘેલી જાણી હો, લોક સહુ હસતારે.
બાળક પૂઠે હો, તાળી પાડેરે, શે ઢાંકે કાયા હો, રેણુ ઉરાડેરે.
વૈદરભી વીહીલી હો, શેરી ચહુટે ફરેરે; નાંખે કાંકરા હો, કર આડો ધરેરે.
છજે બેઠી હો, માસી ભાનુમતીરે, મોકલી દાસી હો, તેડાવી સતીરે.

વલણ.

સતી તેડાવી રાણીએ, જૈ અબળા ઉભી રહીરે;
ભાણેજે માસી ઓળખી પણ, માસીએ ભાણેજ ઓળખી નહીંરે.

કડવું ૪૩ મું.—રાગ ગોડી.

દમયંતી મંદિરમાં પળે, અવાસ ન આવે આંખડી તળે;
ભાનુમતી જોઇ વિસ્મય હવી, કહે પ્રેમદા કોણે પરભવી.
પ્રભુતા તારા તનમાં રમે, ભાગ્યવાન દીસે કાં વન ભમે;
છો રુદ્રાણી બ્રહ્માણી કે વૈષ્ણવી, કોણ કારણ રૂપ ધર્યું માનવી.
લૌકિક કષ્ટ વેઠો છો માત, કહો મન મૂકી જથારથ વાત;
બાઇ હું માનવી સર્વથા, કર્મ જોગે ભોગવવી વ્યથા.
નર નારીએ તીર્થ જાત્રા માંડી, અંતરિયાળ પ્રભુ ગયા છાંડી;
ન જાણીએ શું દુઃખ મનમાં ધરી, નિશાએ નાથ ગયો પરહરી.
કર્મ કથા એ માતા મારી, માસી કહે સાંભળ નારી;
કહીં એક તું દીઠી છે ખરી, જાણે ભગિનીની દીકરી.
પણ તેને નોહે અવસ્થા એવી, રૂપે છે તું દમયંતી જેવી;
સુખે રહે સદનમાં સતી, તું મારે જેવી ઇંદુમતી.
સુબાહુ મારો સુત જેહ, બેન કહીને રાખશે તેહ;
કહે દમયંતી રાખી મામ, નહીં કરું હું નીચું કામ.
દહાડી એક વિપ્રને આપું અંન, હવિષ્યાન્ન કરું ભોજંન;
એવું સાંભળી હરખ્યાં રાણી, રાખી પ્રેમદા ઉલ્લટ આણી.
સતી નામ ધરાવી રહી, દમયંતી ઓળખાઇ નહીં;
રાત દિન કરે નળનું ધ્યાન, વિદેશી વિપ્રને આપે આમાન.
તેડાવે ટેહેલીઓ વાટે જતો, જાણે નળ સ્વામી થાય છતો;
હવિષ્યાન્ન જમે ને અવની સૂએ, દેહ દમન કરી દિન ખૂએ.
સાંભળરે સુખ ત્યારે તન તપે, રાત દિવસ નળને જપે;
એમ ઘણા દિવસ ગયા વહી, કળીને મન ચિન્તા થઇ.
નળથી મંન ચળે નહીં સતી, તો કેમ વરાય મારી વતી;
જો દ્વેષ આણે નળ સાથે, તો દમયંતી આવે હાથે.
કાંઇ વળી વિપત પાડું, એને માસી સાથે વઢાડું;
માસીની કુંવરી ઇંદુમતી, એક દિવસ નહાતી હતી.

દમયંતી પાસે તે સમે, સંગ ઈંદુમતીને ગમે;
મોતીનો હાર કંઠેથી કાહાડ્યો, ભીંતને ટોડલે વળગાડ્યો.
ટોડલામાં પેઠો પાપી કળી, મુક્તાફળની માળા ગળી;
ઈંદુમતીએ માંડ્યો શણગાર, જુએ તો નવ દેખે હાર.
અહરો પહરો તે ખોળ્યો ઘણું, વિચાર્યું એ કૃત્ય દાસી તણું;
પૂછ્યું તેડીને એકાંત, બાઇ તુજપર આવે છે ભ્રાંત.
લાવ વહેલી ક્યાં મૂકી માળા, દમયંતીને લાગી જ્વાળા;
બાઇ બેન મા ચહડાવો આળ, પૃથ્વી જાશે રસાતાળ.
જોઇ બોલવું વદને વાંક, સ્વામીદ્રોહી પડે કુંભીપાક.

વલણ.

કુંભીપાક પડે સર્વથા, સાચું ન બોલે જેહરે;
ઘેર રાખી રંક જાણી, હશે કાં આપો છેહરે.

કડવું ૪૪ મું.—રાગ પરજીયો.

ઈંદુમતી કહે બાઇ સાંભળ, લોકને કાં સંભળાવો;
કહે વૈદરભી વણ ચોરીએ, શા માટે અકળાવો.
હાથમાંહેથી હાર લઇને, ના કહે કેમ ચાલે;
તસ્કર કરીને તો બાંધે, જો વસ્તુ હાથે ઝાલે.
મિથ્યા હું કહેતી નથી, કોણ માળા લે તુજ પાખે;
એવી ચોરટી હું હઉં તો, રાજમાતા કેમ રાખે.
માતા મારીએ માન દીધું, સતી સરખી જાણી;
અસાધવી મુને કેમ ઓળખી, શું લેતાં ગ્રહ્યો છે પાણી.
અમે પરીક્ષા તારી કરી, જો ભરતારે પરહરી;
બાઇ હું મેણાં જોગ થઇ, તમારા ઘરની પેટભરી.
ચોરી કરવી આંખ ભરવી, એ તે ક્યાંનો ન્યાય;
એવે રાજમાતા પધાર્યાં, રોઇ બંને કન્યાય.
આપ આપણું દુઃખ કહે માતાને, નયણે ઢાળી આંસુ;
એક કહે મારો હાર લીધો, એક કહે ચોરી પ્રાંસુ.
ચતુર શિરોમણી રાજમાતા, અંતરમાં વિમાસે;
માળા ગઇ તે મોટું અચરજ, સતીને કેમ કહેવાશે.

તું તો દેવી જેવી દીસે છે, નારાયણની દાસ;
આપો હાર ક્લેશ નિવર્તે, જો કીધું હોય હાસ.
સરખે સરખાંમાં હોય કૌતક, આપો હાર મોંતી તણો;
રાજકુંવર રીસાળ ઘણું છે, જાણે થશે ક્લેશ ઘણો.
માળા હોયે આપણા ઘરની, તો ફરી શોધ નવ કીજે;
છે શ્વસુર પક્ષની સર્વે જાણે, તેને શો ઉત્તર દીજે.
હૃદે ફાટતે કહે દમયંતી, અપવાદ દીધો એવો;
હાં હાં બાઈજી હાર તમારો, લીધો છે મેં દેવો.
ન ઘટે રાજમાતાજી તમને, દુઃખ દેવું ઘેર રાખી;
અમો ન હોઉં ચોરી કરનારાં, છૌં જશનાં અભિલાખી.
ઇન્દુમતી કહે આપે છૂટશો, શો શોહોર કરવો ઠાલો;
માળા મારી કરમાં મૂકો, જો જસ હોયે વહાલો.
સેવક સખીઓ એમ કહે છે, એણીએ માળા લીધી;
મારો બાંધો તાણો પછાડો, અબળા આકળી કીધી.

વલણ

કીધી એ નિશ્ચે ચોરટી, રાજમાતાએ જણાવી રીસરે;
દમયંતી દુઃખ પામી ઘણું, પછે સમર્યા શ્રી જુગદીશરે.

કડવું ૪૫ મું.—રાગ મારુ.

હો હરિ સત્યતણા સંઘાતી, હરિ હું કહીંએ નથી સમાતી;
હરિ મારે કોણ જન્મના કરતું, પ્રભુ ચોરીથકી શું નરતું.
હરિ હું શા માટે દુઃખ પામું, પ્રભુ જુઓ હું રાંકડી સામું;
હરિ તમે ગ્રાહથી ગજ મૂકાવ્યો, તો હું ઉપર શો રોષ આવ્યો.
હરિ હું નથી દુઃખની ધીર, તમો છો વિપત સમેના વીર;
હરિ તમે મન અપરાધ ન લાવો, હરિ તમે અનાથ બંધુ કહાવો.
હરિ હું હરખે હણાઇ, હરિ હું ચોરટીમાં ગણાઈ;
હરિ હું કેની ને કોણતણી, હરિ જુઓ હું રાંકડી ભણી.
હરિ હું તારી સેવા ચૂકી, તો નળે વનમાં મૂકી;
હરિ મેં વિપ્ર ન પૂજ્યા હાથે, તેથી શું તરછોડી નાથે.
હરિ મેં શિવ ન પૂજ્યા જળે, તો શું રોતી મૂકી નળે;
હરિ દોહેલે ઉદર ભરવું, હરિ મુજને ઘટે છે મરવું.

હરિ હું ભરતારે છાંડી, હવે દુઃખ કહું કેને માંડી;
હરિ મેં કોણ પાતક કીધાં, હરિ મેં સાધુને મેણાં દીધાં.
હરિ મેં રાખ્યું હોય સત્ય, જો વહાલા હોય નળપત્ય;
મારા કોટિક છે અવગુણ, પણ તમો તો છો રે નિપુણ.
અપરાધ સર્વ વિસારી, ચઢો વિઠ્ઠલા વહારે મારી;
જો નહિ આવો જગદીશ, તો પ્રાણ મારો હું તજીશ.
એવું કહિને આંખે ભર્યું જળ, અમો અબળાતણું શું બળ;
એવું મનમાં ધરીયું ધ્યાન, સતીની વારે ચઢ્યા ભગવાન.
અંતરજામીએ બુધ દીધી, સતીએ આંખ રાતડી કીધી;
કહે માસીને કરી ક્રોધ, ફરી કરો હારની શોધ.
સાખી સૂરજ વિષ્ણુ ને વાય, જો મેં કીધો હોય અન્યાય;
બાઇ હાર તમારો જડજો, લેનારો ફાટી પડજો.
એવું કહેતામાં કળીજુગ નાઠો, ત્યારે તડાક ટોડલો ફાટ્યો;
માંહે થકો પડ્યો નિસરી હાર, સતીને ત્રુઠ્યા વિશ્વાધાર.
અંત્રિક્ષથી અકસ્માત, વરસ્યો હારતણો વરસાદ;
એક એકર્પે અદકાં મોતી, રાજમાતા ટગટગ જોતી.
પછે દમયંતીને પાગે, રાજમાતા ફરી ફરી લાગે;
બાઇ તું છે મોટી સાધ, મારો ક્ષમા કરો અપરાધ.
ઇંદુમતી થઇ ઓશીયાળી, મુખડું ન દેખાડે વાળી.

વલણ.

વાળી મુખ દેખાડે નહીં, સત સતીનું રહ્યું રે;
બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, વૈદર્ભ દેશમાં શું થયું રે.

કડવું ૪૬ મું.—રાગ દેશાખ.

બૃહદસ્વજી કહે કથા રે, સુણો ધર્મ ભૂપાળ;
સુદેવ સાંચર્યો રે, લેઇને તે બંને બાળ.
માધવી કેશવી રે, સખી દમયંતીની જેહ;
શોભે સાહેલડી રે, જેમ પ્રાણ વહોણી દેહ.
કુંદનપુર આવિયા રે, ઋષિ સખી ને સૂત;
દેખીને દોહેલા રે, ભીમકે જાણ્યું થયું અકૃત.

છોરુ છેહ પામીયારે, રાયે હૃદયાસું લીધાં;
માબાપે મૂકીયારે, દીસે દામણાં બીધાં.
સુદેવ શોકે ભર્યોરે, દુઃખે દાધી દાસીની જોડી;
મીટે મીટ મળીરે, મોટે સ્વર રુદન મૂક્યાં છોડી.
જાતાં જામાત્રનેરે, જાણ્યું જોગી થઇને જાવું;
સજન સાંભર્યું રે, માંડયું નળના ગુણનું ગાવું.
પૂછે વજ્રાવતીરે, બોલો સુત સાહેલી;
દીકરી ક્યાં ગઇરે, બે બાળકડાંને મેલી.
નાથ નૈષધતણોરે, ગયો માયા ઉતારી;
સુદેવે વાર્તારે, ભૂપને કરી વિસ્તારી.
વિલપે વિદર્ભપતીરે, નિઃશ્વાસે સાગર સૂકે;
ભીમકની ભામિનીરે, બાળક હૃદેથી નવ મૂકે.
કુટુંબ ટોળે મળીરે, ભૂમિ સ્વયંવરની નીરખે;
દમયંતીએ જ્યાં નળ વર્યોરે, હીંડ્યાંનાં પગલાં પરખે.
રાણી કહે રાયજીરે, ફરી શોધ પૂજ્યની કીજે;
જમાઇજી નવ જડેરે,તો આપણ જોગવટો લીજે.
શોધી કહાડો સર્વથારે, જો મારું જીવવું જાણો;
દીકરી મળ્યા વિનારે, મુખે નવ મૂકું જળ દાણો.
ભીમકે મોકલ્યારે, સેવક સહસ્ર એક;
ખપ કરી ખોળજોરે, કહાડજો ક્ષિતિ કેરો છેક.
ઉડતી વાર્તારે, ભીમકે સાંભળી કાન;
દમયંતી એકલીરે, નળે રોતી મૂકી રાન.
વણજારે કહ્યુંરે, અમે દીઠી સરિતાને તીર;
રૂપ ઘણું હતુંરે, જાણ્યું શક્તિનું શરીર.
કેશ છૂટા હતારે, વસ્ત્ર તે અડધું અંગ જાણ;
વાત ખરી મળીરે, વદતી હતી નળ નળ વાણ.
માતા વિલપે ઘણુંરે, દુઃખે દાધું અંતઃકર્ણ;
મેળાવો કયાં હશેરે, દીકરી રવડી પામશે મર્ણ.
વજ્રાવતી માતનેરે, નીર આવે નેણ અપાડ;
પુત્રોને શોધવારે, સુદેવને ચહડાવ્યો પાડ.

વલણ.

પાડ ચહડાવ્યો સુદેવને, કહે રાણીને રાયરે;
ગુરુજી તમ વિના અર્થ ન સરે, એમ કહી લાગ્યાં પાયરે.

કડવું ૪૭ મું.-રાગ રામગ્રી.

બ્રાહ્મણ ચાલ્યો અનુચર વેશજી, અટણ કરતો દેશદેશજી;
કળા પાડી વરવું ગાત્રજી, જીર્ણ વસ્ત્ર ગ્રહ્યું તુંબીપાત્રજી.

ઢાળ.

પાત્ર કરમાં રહિત જોખમ, જ્યેષ્ટિકા જીર્ણ વસંન;
દુઃખી દરિદ્રી સરખો દેખીએ, જદ્યપિ છે સંપંન
નિરખે ઓવારા નવાણુના, જ્યાં નીર ભરતી નાર;
જોયાં જુથ જુવતીતણા, પણ ન જડી ભીમકકુમાર.
તીર્થ જાત્રા જગન જાચણ, જ્યાં સ્ત્રીઓનો સંવાય;
અજાણ્યો થઇ જુએ બ્રાહ્મણ, શીશ ધુણીને જાય.
પગે અટણ રસનાએ રટણ, મુખે દમયંતીનું નામ;
એમ કરતાં સુદેવ આવ્યો, રાજમાતાને ગામ.
વિપ્ર પુરમાં આવિયો, વધામણી પામ્યો તર્ત;
સાંભળ્યું જે રાજમાતા, ઉજવે છે વર્ત
પૂર્ણાહુતિ વેળા હુતી, જોવા મળ્યાં બહુ જંન;
દાસી સાથે દમયંતી કરે, પંથીનું દર્શન.
અપૂર્વ મનુષ્યનું કરે દર્શન, નીરખે નરની કાય;
વિચાર એવો વૈદર્ભીને, આવી મળે નળરાય.
વેદ અધ્યયન કરે વાડવ, અભિષેક આશીર્વાદ;
કિંકરી બહુ ગીત ગાયે, હોય ભેરી નાદ.
દીક્ષા લેઇ સુબાહુ, બેઠો તેજસ્વી જંન;
હુતદ્રવ્ય હોમાએ વિવિધ પેરે, ધુમ્ર ગયોરે ગગંન.
દાન આપે ગાય સવચ્છી, રાય ભર્યો અહમેવ;
જગંન કેરા કુંડની આગળ, આવી રહ્યો સુદેવ.
દેહ દુર્બળ રેણુએ ભર્યો, જ્યેષ્ટિકાએ તુંબી ભરાવ્યું;
સભા સર્વ ખડખડ હસી, આ રત્ન ક્યાંથી આવ્યું.

જગ્નમંડપ જોયો નહીં, નહીં જોયો દિક્ષિત નરેશ;
ઘેલો જસો આવ્યો ધસ્યો, સર્વને મારે ઠેસ.
લોક કહે હો ઘેલીયા, ટેહેલીયા અંતરના અંધ;
ભિક્ષુક ભ્રષ્ટ વિકળ દ્રષ્ટ, શો સ્ત્રી સાથે સંબંધ.
કહ્યું કોનું નવ સાંભળે, છે કલેવરમાં કષ્ટ;
એવે સુદેવ ને દમયંતીની, મળી દ્રષ્ટે દ્રષ્ટ.
નિમેષ થાતી રહી નયણે, વિચારમાં પડ્યાં એહ;
મારે પિયરથી પધારિયો, સુદેવ સાચો એહ.
વિપ્ર કો વિદર્ભનો એ, નહાનપણ મખ્ય નેહ;
માંહોમાંહે જોયાં કરે, સર્વને થયો સંદેહ.
ગુરુએ ગોરી ઓળખી, જડ્યું અબળાનું એંધાણ;
ભામિનીના ભાલ ઉપર, વિધિએ નિર્મ્યો ભાણ;
અગોપ રાખતી માસી મંદિર, કેશકેરી લટ;
ખસી વેણી સૂરજ ઝળક્યો, હ્રદે ભરાયું ઉલંટ.
સમીપ આવ્યાં સામ સામાં, નેત્ર જળ જેમ નેવ;
સાથે બંન્યો બોલિયાં, હો દમયંતી સુદેવ.

વલણ.

સુદેવ દમયંતી મળ્યાં, ધરણી ઢળ્યાં મૂર્ચ્છા હવીરે;
સભા સર્વ વિસ્મય થઇ, આ તો વાર્તા દીસે નવીરે.

કડવું ૪૮ મું.—રાગ વેરાડી.

મૂર્ચ્છાથી મહીલા જાગી, પૂછ્યું ગોરને પાગે લાગી;
શકે છો ધરના મુની, હા દીકરી કાં તું સુની.
દુર્બળ કોણ કારણે, દાસી માસીને બારણે;
ઓળખી નહીં તુંને માડી, મેં દેહીની કળા પાડી.
શું માસીએ દુઃખ દીધું, નાથજી પાછળ કીધું;
નાથજીએ તને કાં મૂકી, હું નેટ કાંઇએક ચૂકી.
નથી બાઇ તું ચુકવાવાળી, નહીં તજે અન્યા ટાળી;
માતા પિતા જે તારાં, રોતાં હશે તે ચોધારાં.
પીયરથી આવ્યો સતી, શું પ્રગટ્યા નૈષધપતી;
હા નળની થઇ છે શોધ, મુજને દ્યો છો પ્રતિબોધ.

હા નિશ્ચય નળ પ્રગટ, છે વાણીમાંહે કપટ;
છોરુને છેહ કાં આપ્યાં, છતે બાપે થયાં નબાપાં.
રાજમાતાજી એમ પૂછે, ઋષિ તારે ને એને શું છે;
એ કોણ કોને જાણેજી, એ તો તમારી ભાણેજી.
કેઇ ભાણેજી એ મારી, દમયંતી નળની નારી;
એ વાત તે કેમ નીપજી, ભરતારે એને કાં તજી.
દ્યૂત રમીને નૈષધ હાર્યા, તે માટે વન પધાર્યા;
શું જાણીએ શા કાજે, ત્યાજ કરી મહારાજે.
તું દમયંતી દીકરી, હા થઇ રહી કિંકરી;
સુણી માસી ધરણી ઢળી, સભા થઈ વ્યાકુળી.
સુદેવ કહે છે નાટ, એમ ભુલ્યાં તે શ્યામાટ;
જે પોતાનું પેટ, તેને કેમ વિસરીએ નેટ.
હું વરાંસીરે બાપ, એમ માસી કરે વિલાપ;
ત્યાં થઇ રહ્યો હાહાકાર, સુદેવ કરે સૌને ધિક્કાર.

વલણ.

સુદેવ કહે ધિક્કાર રે, ઓળખી નહીં સુંદરી સતીરે;
રાજકુંવર લાજ્યો ઘણું, રુએ અતિસે ઇંદુમતીરે.

કડવું ૪૯ મું.—રાગ ગોડી.

કાયા કુસુમરૂપે કિંકરીને, દેખી દાધો સુદેવ;
અજાણ્યાં થઇને ઇહાં રહ્યાં, થઈ દાસી કીધી સેવ.
અન્યોન્યે વાત પૂછી ને, હૃદયે પામ્યાં શોક;
રાજમાતા સુબાહુને, સુદેવે દીધો દોષ.
માસી મૂર્છા પામિયાં રે, હવો હાહાકાર;
દમયંતી પરદાસત્વ ભોગવ્યું, પ્રીછ્યો નહિ પરિવાર.
રાજમાતા લજ્જા પામ્યારે, આવ્યાં દમયંતી પાસ;
દીકરી દુઃખે દહાડા નિર્ગમ્યારે, વરત્યાં થઇને દાસ.
અધર્મ આળ ચહડાવિયુંરે, ઓછું આપ્યું અન્ન;
ભોજન પેટ ભરી નવ પામિયારે, વસતું લેખ્યું વંન,
છબીલી તું મુજને છાનું કહેત, તો નિશ્ચય ન પ્રગટત નેટ;
પરાધીન પિંડ પોખિયોરે, પરવશ ભરિયું પેટ.

રત્ન મારી દીકરી, મેં ગણી દીકરી સમાન;
વૈદરભી વિપત વેઠી ઘણીરે, ખોયું વપુનું વાન.
દાસપણે રહી બાપડીરે, તેણે દુઃખે હું બાળી;
દુર્બળ દારિદ્ર્ય જણાવિયુંરે, નહીં વાલની વાળી.
સુવાને કાજે સાથરોરે, વસ્ત્ર પહેરવાને જાડું;
શીતળ નીરે નાહી દીકરી ને, નહીં નેહેરી ને નાડું.
દાધું કલેવર મારુંરે, ચીરી કોયલા કહાડું;
ફુલફુલી મારી દીકરી રે, અન્ન જમી દીધું ટહાડું.
હવે જીવીને શું કરુંરે, વિષ ખાઇને પોહોડું;
થઇ ગોઝારી બેન આગળેરે, શું દેખાડીશ મોહોડું.
ઇંદુમતી મુખ સંતાડતીરે, હું થઇ છેક છછોરી;
હું ભુંડી ભવોભવ વાર્તારે, ચહડાવી હારની ચોરી.
લજ્જા સાગરમાં બૂડી ગયોરે, મસીઆઇ જે સુબાહુ;
સુત સૂરજને આવી ગ્રસ્યોરે, અપરાધ રૂપીઓ રાહુ.
એમ ઓશિયાળાં સર્વ થયાંરે, બોલી દમયંતી વાણ;
માસી તમ ઘેર સુખ પામી ઘણુંરે, સાખી સારંગપાણ.
દોહેલા દહાડા ઉતર્યારે, રહી મારી લાજ;
પુત્રી સરખી હું ગણીરે, ન દીધું નીચું કાજ.
માસી ભાણેજ બન્યો મળ્યાંરે, ઓળખ્યાનાં આલિંગન;
શત સહસ્ર સ્વાગત માંડી પછેરે, માન્યો ઘણું મુનિજંન.
વસ્ત્ર વાહન આપિયાંરે, વિનવિયો વિપ્રરાય;
ઘણુંએક દમયંતીને આપ્યુંરે, માસી લાગી પાય.
સુબાહુ સાથે મોકલ્યોરે, વળાવ્યાં કુન્દનપૂર;
સુખ શોભાએ જાયે સુંદરીરે, પંથ ઘણા છે દૂર.
ભાનુમતી ભેટી ઘણુંરે, દીકરી મારી સાધ;
તું છો છત્રપતીની અંગનારે, મારો ક્ષમા કરો અપરાધ.
પગે લાગી માગી આજ્ઞારે, બેસી બેડી સુખપાલ;
બેન માસી જાતાં માગીયુંરે, વૈદરર્ભી રાખે વહાલ.

વલણ.

વહાલ રાખે વૈદરભી, ક્ષેમે મળજો નૈષધધણીરે;
થોડે કાળે પહોંતી પ્રેમદા, પીયર ગઇ વધામણીરે.

કડવું ૫ . મું.—રાગ મેવાડો.

હરખ ભર્યાં સુદેવે વાણી ભણી, હો દમયંતી.
ઓ આવી નગરી ભીમકતણી, હો દમયંતી.
કહો તો લઇ જાઊં વધામણી. હો દમયંતી.
પીયર પુરી જુઓ, નળની વિજોગણી, હો દમયંતી.
ઓ દીસે ગડકેરા કાંગરા, હો દમયંતી.
ઓ હસ્તી સાંકળ લાંગર્યા, હો દમયંતી.
ઓ પેલાં ઘર વાડી ઝાડુઆં, હો મુનિજી.
શું કરતાં હશે મારાં બાળુઆં, હો ગુરુજી.
કેમ જીવી હશે બે સાહેલડી, હો મુનિજી.
મુને દેખીને માતા થાશે ઘેલડી, હો ગુરુજી.
ઓ જાય સ્ત્રીનાં જોડલાં, હો મુનિજી.
ઓ હણહણે બાપજી કેરાં ઘોડલાં, હો ગુરુજી.
ઓ દીસે સ્થળ સ્વયંવરતણું, હો મુનિજી.
ત્યાં હાર્યું દેવે દેવતાપણું, હો ગુરુજી.
મુને ન વિસરે અવસ્થા રાનની, હો મુનિજી.
ક્યારે દેખું જાત જજમાનની, હો ગુરુજી.
પિયુ વિના પિયરિયું ત્રસે, હો મુનિજી.
નળ વિના ઉજાડ કો નવ વસે, હો ગુરુજી,
સ્વાસ ભર્યો સુદેવ પુરમાં સાંચર્યો, સુણ રાયજી.
વધામણી વધામણી એમ ઓચર્યો, સુણ રાયજી.
સભા સર્વ વિસ્મય હવી, સુણ રાયજી.
જાણે પ્રગટ્યો નૈષધ રવી, સુણ રાયજી.
હરખે ભીમક પૂછે ફરી ફરી, હો મુનિજી:
ઓ આવે રાય તમારી દીકરી, કહે મુનિજી.

ચાલ્યો ભીમક કુંવરી ભણી, ક્યાં દમયંતી.
વજાવતી જાતી હરખે ઘણી, ક્યાં દમયંતી.
ધાયાં ભાઇ ને ભોજાઇ લજ્જા વિસરી, ક્યાં દમયંતી.
હરખે ભરયાં ઝાંઝર પડે નિસરી, ક્યાં દમયંતી.
ઘેલી સરખી સાહેલી મળવા ધસી, ક્યાં દમયંતી.

શીશ ઉઘાડાં પાલવિયા જાય ખસી, ક્યાં દમયંતી.
વાયુ ભરયા કેશ શોભે મોકળા, ક્યાં દમયંતી.
અંબર છૂટે ત્રૂટે કટિમેખલા, ક્યાં દમયંતી.
આવીરે પીયર પ્રજા સોહામણી, હો દમયંતી.
દીકીરે દીકરી દુઃખે દાંમણી, હો દમયંતી.
ભુજ ભરી મહિયરીયાંને મળે, હો દમયંતી.
જુએ માવડી ભુજ મૂકી ગળે, હો દમયંતી.
મારી માવડી આવડી શે દુર્બળી, હો દમયંતી.
શું પૂછે માત પ્રીત પીયુની ટળી, કહે દમયંતી.
આંસુ ફેડી તેડી મંદિરમાં ગયાં, સુણ રાયજી.
દાસી વેષનાં વસ્ત્ર મૂકાવિયાં, સુણ રાયજી.

વલણ.

મૂકાવ્યો વેષ માત તાતે, બાળક મૂક્યાં ખોળેરે;
બે વરસે બાળકાં તે, માતાને મળીયાં ટોળેરે.

કડવું પર મું.—રાગ આશાવરી.

વૈશંપાયન વાણી વદે, સુણ જનમેજય ભૂપાળરે;
બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, મળ્યાં બંન્યો બાળરે.
સાથ ભ્રાત ને ભોજાઈ મળ્યાં, માતા ને વળી તાતરે;
દમયંતીને નાથ વિયોગે, અંતર માંહે અશાતરે.
કુટુંબ સર્વે પૂછે પ્રેમે, શી શી વાર્તા વીતિરે;
ઘટે તેવો સમાચાર સતીએ, કહ્યો અથ ઇતિરે.
ફરી શોધ નળની મંડાવી, ભીમકે મોકલ્યા દાસરે;
પ્રભુ પાખે દમયંતી, પાળવા લાગી સંન્યાસરે.
અલવણ અંન અશન કરવું, અવનીપર શયંનરે;
આભૂષણ રહિત અંગ અબળાનું, કાજળ વિના નયંનરે.
નિયમ રાખ્યો નાનાવિધનો, ઉગ્ર આખડી પાળેરે;
પતિવ્રતા તો પિયુને ભજે ને, અન્ય પુરુષ નવ ભાળેરે.
નામ નળનું, ધ્યાન નળનું, સખીસું નળની વાતરે;
દુઃખે જાયે દિવસ ને રયણી, નયણે વરસે વરસાદરે.

પરદેશી પંચ વિપ્રને, નિત્ય આપે આમાનરે;
વૈદરભી જાણે વાડવ વેષે, આવી મળે રાજાનરે.
એવે આવી ઋતુ વર્ષાની, વૈદરભી વિરહ વધારણરે;
ગાજે મેહ ઉધડકે દેહ, સખી આપે હૈયાધારણરે.
વિનતા હીંડે વાડી માંહે, દ્રુમ લતાને તળેરે;
સુગંધ સંઘાતે બિન્દુ શીતળ, ગોરી ઉપર ગળેરે.
કોકિલા બપૈયા બોલે, તે શબ્દ ભેદે અંગરે;
વિરહિણી તે વીજળી જાણે, ભેદે હૃદયા સંગરે.
વર્ષાકાળે વિજોગ પીડે, માનિનીને મન ભાલોરે;
વૈદરભીને વર્ષા કાળ વીત્યો, આવ્યો ઋતુ શિયાળોરે.
આકાશ અંગિયા અંબુજ ઉઘડ્યાં, નિર્મળ ઇંદુ શરદેરે;
પતિવિજોગ પીડે છે પાપી, સતિ રહેછે સત્ય બરદેરે.
દુઃખે દિવસ નાંખે દમયંતી, એક વરસ ગયું વહીરે;
ત્રણ સંવત્સરની અવધ વીતી, નાથ આવ્યો નહીરે.
સુદેવને તેડી સ્તુતિ કીધી, આંસુ નયણે ઢાળીરે;
નૈષધનાથને કોણ મેળવે, હો ગુરુજી તમ ટાળીરે.
જન્મના તમો છો હેતસ્વી, કારજ મનથી કરવુંરે;
ન ધરે કહ્યાની વાટ જોવી, શોધવા નિસરવુંરે.
ધીરજ આપી નૈષધનારને, વેશ નાનાવિધ ધરતોરે;
દમયંતીએ શીખવ્યો હીંડે, ટેહેલ સઘળે કરતોરે.
રથે બેઠા ફરે મુનિવર, સેવક સેવા કરેરે;
જ્યાં ગામ આવે ત્યાં કળા પાડી, વેશ ટેહેલીઆનો ધરેરે.
ડોઢ માસ ગયો અટણ કરતાં, આવ્યો અયોધ્યા માંયરે;
સભા માંહે ટેહેલ નાખી, જ્યાં બેઠા ઋતુપર્ણ રાયરે.
અલભ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઇ, પરિસાજ તેનો કીધોરે;
ધર્મધોરિંધર ધિક્ક તુજને, ફરી તપાસ ન લીધોરે.
રંકે રત્નનું જત્ન ન થાયે, જાત નીવડી નેટરે;
વિલપે છે વસ્તુ વોહોરતીઆ વિના, કાં ભરે પરઘેર પેટરે.
કુળ લજાવ્યું કરમી માણસે, કીર્તિ કીધી ઝાંખીરે;
જ્ઞાની પુરુષ વિચારી જોજો, ટેહેલ સુદેવે નાખીરે.

સભા સહુ વિસ્મય થઈ કાંઈ, ટેહેલ છે મરમાળીરે;
ગેહેલીયો ટેહેલીયો કરીને કહાડ્યો,કોઇ ઉત્તર નાપે વાળીરે.
સુદેવ ગયો હયશાળા મધ્યે, ટેહેલ નાખી તેણે ઠારરે;
મહીલાનાં કહાવ્યાં વચન સુણીને,બાહુક નિસર્યો બહારરે.
કદ્રુપ કાયા કામળ ઓઢી, કરમાંહે ખરેરોરે;
પ્રગટ ખારે ખંખારીને બોલ્યો, તીખો ને તરેરોરે.
કારમો સરખો કપોળ ચહડાવે, ટુંકડા કર નચાવેરે;
નાસિકાએ સડકા તાણે ને, નયણાં મચમચાવેરે.
ભારે વચન કહ્યાં તેં બ્રાહ્મણ, નિસર્યો મેહેણાં દેવારે;
વસ્તુને વિપત તો વોહોરતીઓ, કરતો હશે પરવેર સેવારે.
વોહોરયું તે કાંઈ રત્ન જાણીને, કાચ થઇ નિવડીયુંરે;
તત્ત્વ રહિત માટે તજ્યું છે, નથી છૂટી પડીયુંરે.
તેહ મિત્રને તજીએ જેનું, મળવું મન વિના ઠાલુંરે;
તે સ્ત્રીને પરહરિએ જેનું, પિયુ કરતાં પેટ વહાલુંરે.
વાંક નહીં હોયે વોહોરતીઆનો, રહ્યો હોશે નિજધર્મેરે;
વસ્તુ વિપત પામતી હશે તે, પોતે પોતાને કર્મેરે.
ગૂઢ વચન કહી ઘોડારમાં, બાહુક જઈને બેઠોરે;
સુદેવ તો સાંસાંમાં પડ્યો, પ્રાણ વિચારમાં પેઠોરે.
એ બોલી તો નૈષધનાથની, હારદ અનાહૂતરે;
નળ ભૂપ એને કેમ કરી માનું, રૂપે બીજો ભૂતરે.
જઠરભરણ કો રીપનું જણ્યું, ફરી ન જાય બોલાવ્યોરે;
પડોશીને પૂછી કહાડ્યું, ત્રણ વરસ થયાં આવ્યોરે.
રાજાએ પ્રીત કરીને રાખ્યો, અશ્વવિદ્યા કોઇ જાણેરે;
પવિત્ર નૈવેદ્યને પાળે, વિજોગનું દુઃખ આણેરે.
એવું સાંભળી સુદેવ ચાલ્યો, આવ્યો વિદર્ભ દેશરે;
વૈદર્ભી તવ આનંદ પામી, વિપ્ર પૂછ્યો વિશેષરે.
શ્યામાએ સમાચાર પૂછ્યો, કહીં સ્વામીની ભાળરે;
સુદેવ કહે નિસાસો મૂકી, જડ્યો નહીં ભૂપાળરે.
દેશ વિદેશ ગામ ઉપગામ, અવની ખોળી બાધીરે;
અટણ કરતાં અયોધ્યામાં, શોધ કાંઇએક લાધીરે.

સભા નવ સમજી ઋતુપર્ણની, રહ્યાં મસ્તક ડોલીરે;
બાળબીહામણો ઘોડારમાંહેથી, બાહુક ઉઠ્યો બોલીરે.
સ્વરૂપ જોઇ હું છળ્યો છઉં, સ્વપ્નામાં બીહાવેરે;
નાઠો આવ્યો છઉં ફરી ફરી જોતો, રખે પૂંઠથી આવેરે.
ભૂત પિશાચ કે જમકિંકર, પ્રેત અથવા રાહુરે;
અયોધ્યામાં રોતાં રાખવા, બાળકને તે હાઉરે.
તેણે ટેહેલનો ઉત્તર આપ્યો, કાંઇ સ્વાદ ઇન્દ્રિનો વાંકરે;
કહે વસ્ત ખોટી થઈ નિવડી, શું કરે વોહોરતીઓ રાંકરે.
પિયુજનથી પેટ જ વહાલું, તેનો સંગ તે માઠોરે;
બેહુને દુઃખ સરખાં હોશે, કહી ઘોડારમાં નાઠોરે.
એ બોલી તો બાહુકીઆની, જુઓ વિચારી બાઇરે;
મર્મવચન સુણી મહિલાનું, હૃદે આવ્યું ભરાઇરે.

વલણ.

ભરાયું હૃદે રાણીતણું, ને આંસુ મૂક્યાં રેડીરે;
બાહુક નોહે એ નૈષધપતી, સુદેવ લાવો તેડીરે.

કડવું ૫૨ મું.—રાગ સોરઠી મારુ.

આંસુ ભરીને કામની કરે, વાણીનો વિચાર, ગુરુજી;
એ નોહે બાહુકના બોલડા, હોયે વીરસેન કુમાર, ગુરુજી.
એ જીવન પ્રાણાધાર, ગુરુજી, જાઓ મા લગાડો વાર, ગુરુજી.
ભ્રાંત પડે છે રૂપની, તે પ્રગટ્યાં મારાં પાપ, ગુરુજી.
રૂપ ખોયું કહીં રાયજી, એ કોણે દીધો હશે શાપ, ગુરુજી.
મારા જાએ તનના તાપ, ગુરુજી, તમવડે થાય મેળાપ, ગુરુજી.
અશ્વરક્ષકનો નોહે આશરોરે, જાણે અંતરની વાત, ગુરુજી.
બોલે બોલ જ મારીઆરે, નોહે ઘોડારીઆની ઘાટ, ગુરુજી.
હું જાણું બોલ્યાની જાત, ગુરુજી, હોય પુષ્કરજીનો ભ્રાત, ગુરુજી.
પુનરપિ જાઓ તેડવારે, જીવન વસે છે જાંહે, ગુરુજી.
પરીક્ષા એ પુણ્યશ્લોકની, એક દિવસે આવે આંહે, ગુરુજી.
જાઓ અયોધ્યામાંહે, ગુરુજી, હવે બેસી રહ્યા તે કાંહે, ગુરુજી.
જઇ કહો ઋતુપર્ણ રાયને, તજી વૈદર્ભી નળ મહારાજ, ગુરુજી.
સ્વયંવર ફરી માંડિયોરે, છે લગ્નનો દહાડો આજ, ગુરુજી.

એ વાતે નથી લાજ, ગુરુજી, જેમ તેમ કરવું કાજ, ગુરુજી;
કપટે લખી કંકોતરીરે, ઋતુપર્ણને નિમંત્રણ, ગુરુજી.
સુદેવ તેડી લાવજો, જોઇએ બાહુકીઆનાં આચરણ, ગુરુજી;
એનું કેવું છે અંતઃકર્ણ, ગુરુજી, એનાં જોઇએ વપુનેવર્ણ, ગુરુજી.

વલણ.

આચરણ અશ્વપાલકતણાં, ત્યાં આવે ઓળખાયરે;
પત્ર લેઇ પરપંચનો સુદેવ, આવ્યો અયોધ્યા માંયરે.

કડવું ૫૩ મું.—રાગ સામેરી.

સુદેવ સભામાં આવિયો જ્યાં, બેઠો છે ઋતુપર્ણ;
કરમાંહે આપી કંકોતરી, ઉપર લખ્યું નિમંત્રણ.
પ્રીત વિશેષે પત્ર લીધું, કીધું અવિલોકન;
સ્વતિ શ્રી અયોધ્યાપુરી, ઋતુપર્ણ રાય પાવંન.
વિદર્ભ દેશથી લખીતંગ ભીમક, નળે દમયંતી પરહરી;
એને દેવનું વરદાન છે માટે, સ્વયંવર કીજે ફરી.
પૃથ્વીના ભૂપતી આવશે, તમો આવજો ખપ કરી;
સૂરજ વંશીને વરવો નિશ્ચે, કુંવરીએ ઇચ્છા ધરી.
ભૂપતિ આનંદે ભર્યો, સભામાંહે એમ ભાખે;
ભાઇ વેદવાણી દમયંતી, કોને નહીં વરે મુજ પાખે.
અધર ડસે કર ઘસે, વિપ્ર ઉપર આંખ કહાડે;
નોહોતરીયો નિર્માલ્ય દીસે, આવ્યો લગ્નને દહાડે.
સુદેવ કહે હું ક્યમ કરું, વેગળું તમારું ગામ;
શત ઠામ થાતાં આવવું, કંકોતરીનું કામ.
ધાઇ ગયા સર્વ ભૂપ જે, પ્રથમ રૂપના પળકા;
ઋતુપર્ણ આસનથી ઉઠે બેસે, થાય પરણવાના સળકા.
આહા ગઇ દમયંતી હાથથી, કંકોતરી આવી મોડી;
એક નિશાનો આંતરો હોત તો, જાત જેમ તેમ દોડી.
ત્રાહે ત્રાહે બોલે મસ્તક ડોલે, નિસાસા મૂકે ઊંડા;
વૈદરભી વરતાં વેર વાળ્યું, અરે બ્રાહ્મણ ભુંડા.
સાંઢ તો સાંપડી નહીં, નહીં પવનવેગી ઘોડા;
કંસાર દમયંતીના કરનો, નહીં જમે આ મોહોડાં.

સભામાં બેઠો નિરાશ થઇ, પ્રધાન બોલ્યો વચન;
પેલો બાહુકીઓ શે અર્થ આવશે, બેઠો વણસાડે અંન.
ઋતુપર્ણ આનંદ પામ્યો, મોકલ્યો સેવક;
લાવ તેડી બાહુકીઆને, જે જાણે ગયાની તક.
શ્વાસ ભરાયો દાસ આવ્યો, અશ્વપાલકની પાસ;
ઉઠો ભાઇ ભૂપ તેડે છે, ગ્રહો પરોણો રાસ.
બાહુક ચાલ્યો ચાબક ઝાલ્યો, મુખે તે બડબડતો;
આવ્યો નીચી નાડે નરખતો, નાકે તે સરડકાં ભરતો.
સભા મધ્યે સર્વ હસ્યા, આ રત્ન રથખેડણ;
ઋતુપર્ણ બોલ્યો માન દેઇ, આવો દુઃખફેડણ.
ઘણે દિવસે કારજ પડયું છે, રાખો અમારી લાજ;
તમો પરણાવો વૈદરભીને, વિદ્રભા જાવું આજ.
સમુદ્ર સેવ્યો રત્ન આપે, મેં સેવ્યા એમ જાણી;
આજ વિદર્ભા લેઇ જાઓ, ગ્રહું દમયંતીનો પાણી.
બાહુક વળતો બોલિયો, ફૂલાવિને નાસા;
આ ભિયા પરણશે દમયંતીને, અરે પાપિણી આશા.
હંસ કન્યા કેમ કરે, વાયસસું સંકેત;
નિર્લજ્જની સાથે અમે આવું, તો પછે થાઉં ફજેત.
છછોરા ન થઇએ રાયજી, પરપત્નીસું તલખાં;
કેમ વરે વર જીવતે તો, મિથ્યા મારવાં વલખાં.
પુણ્યશ્લોકની પ્રેમદા ને, ભીમક રાજકુમારી;
તમો વિષયીને લજ્જા શાની, થાય ફજેતી મારી.
રાય કહે હયપતી, મારીવતી હયને હાંકો;
મારે તો સર્વસ્વ ગયુંરે, તમો જેવારે ના કોહો.
બાહુક વળતો બોલિયો, જ્યાં હોયે સ્વયંવર;
અંતર નહીં સેવકસ્વામીમાં, આપણ બંન્યો વર.
હાસ્ય કરીને કહે રાય, વર તમો પરથમ;
ભાગ્ય ભડશે કન્યા જડશે, ત્યાં જઇએ જયમ ત્યમ.
દુબળા ઘોડા ચાર જોડ્યા, રથ કર્યો સાવધાન;
શીઘ્રે ત્યાં શણગાર સજ્યા, સાંચર્યો રાજાન.

રાણી કહે ઋતુપર્ણને, પરહરી હુંપર પ્રેમ;
ક્ષત્રી થઇને કરો ઘઘરણું, નવ હોયે અંતે ક્ષેમ.
પતિએ તજી તે અણછતી, કાંઇએક ગોરી ગૂધ;
બાહુક વડે પરણવી રાય, થયું ઉજળુ દૂધ.
સૂરજ વંશતણી એ શોભા, તમથી ઝાંખી હોય;
રીસ ચડી ઋતુપર્ણને, પછી ધણીઆણીને ઘોય.
અમો ભ્રમર કોટિ કુસુમ સેવું, તું શું ચલાવીશ ચાલ;
વીજળી સરખી લાવું વૈદરભી, કરું સોકયનું સાલ.
એમ કહી સભામાં આવ્યો, દુદુભિ રહ્યાં છે ગાજી;
રીસ કરી કહ્યું બાહુકને, કાં જોઆ દુર્બળ વાજી.
કરણ લૂલા ને ચરણ રાંટા, બગાઇ બહુ ગણગણે;
અસ્થિ નિસર્યાં ત્વચા ગાઢી, ભયાનક હણહણે.
ચારે નોહે ચાલવાના, આગળ નીચા પાછળ ઊંચા;
ખુંધા ને ખોડે ભર્યા, બે કરડકણા બે બૂચા.
ઋતુપર્ણ જોઇ શીશ ધુણાવીને, બોલ્યો વળતી ખીજી;
એ જોડી શું કુરૂપ લાવ્યા, જોડ ઘણી છે બીજી.
પવન વેગે પાણીપંથા, શત જોજન હીંડે ઠેઠ;
એવા ઘોડા મૂકીને કાં, જોઆ દૈવની વેઠ.
બાહુક કહે શી ચેષ્ટા માંડી, શું ઓળખો અશ્વની જાત;
જો પુષ્ટ હયને જોડશો તો, હું ન આવું સાથ.
એ અશ્વ રાખવો ને રથ હાંકવો, ચડી બેઠો ભૂપાળ;
રાસ પરોણો પછાડીઓ, બાહુકને ચડ્યો કાળ.
આટલીવાર લગે લજ્જા રાખી, બોલ્યો નહીં મા મૂચ;
તું આગળથી રથે કેમ બેઠો, હુંપેં તું શું ઉંચ.
ઋતુપર્ણ હેઠો ઉતર્યો, વિધવિધ વિનય કરતો;
જાય રાય પાસે બાહુક નાસે, તે રથ પૂંઠે ફરતો.
પ્રણિપત્ય કીધું ઋતુપર્ણે, હયપતિ હઠ મૂકો;
ઉપકારી જન અપરાધ મારો, બેઠો તે હું ચૂકો.
બાહુક કહે યદ્યપિ રાસ ઝાલું, બેસીએ બંન્નો જોડે;
તુંને હરખ પરણાતણો ત્યમ, હુંએ ભર્યો છૌં કોડે.

સામસામા ચક્ર ધરીને, બંને સાથે ચઢ્યા;
ચેડી દીધી બાહુકે ત્યારે, અશ્વ ઢળીને પડ્યા.
મુગટ ખસી ગયો રાયજીનો, માન શુકન હુઆ;
બાહુકે અશ્વ ઉઠાડિયા, હાંકે ને કહે ધણી મુઆ.
અંન એવા અશ્વ નિર્બળ, ખાંચે ખીજી ખીજી;
રાય કહે લોક સાંભળે, એ વિના ગાળ દ્યો બીજી.
સુદેવ તાણી બેસાડીઓ, રાય કહાડે છે ડોળા;
શેરીએ શેરીએ જાન જોવા, ઉભાં લોકનાં ટોળાં.
દુર્બળ ઘોડા દરિદ્ર બ્રાહ્મણ, જોગ સારથિનો જોડો;
વૈદર્ભીને વરવા ચાલ્યા, ભલો ભજ્યો વરઘોડો.
હાંકે ને હીંડે પાછા પાછા, ઝુંસરી કહાડી નાંખે;
તાણી દોડે ઘરભણી, ઉભા રહે વણ રાખે.
પૃષ્ઠ ઉપર પડે પરોણા, કરડવા પાછા ફરે;
પોહોળે પગે રહે ઉભા, વારે વારે મળ મૂત્ર કરે.
રાય કહે હો હયપતિ, નથી વાત એકો સરવી;
બાહુક કહે ચિંતા ઘણી છે, મારે દમયંતી વરવી.
ઘણે દોહેલે ગામ મૂક્યું, રાયે નિસાસા મૂક્યા;
પુણ્યશ્લોકે હેઠા ઊતરી, કાન અશ્વના ફૂંક્યા.
અશ્વમંત્ર ભણ્યો ભૂપતિએ, ઈંદ્રનું ધર્યું ધ્યાન;
અશ્વ ચારે ઉતપત્યા, ઉચ્ચૈઃશ્રવા સમાન.
અવનિએ અડકે નહીં, રથ અંતરિક્ષ જાય;
દોટ મૂકી બેઠો બાહુક, રખે પડતા રાય.
માંહોમાંહે વળગીને બેઠા, ભૂપ ને બ્રાહ્મણ;
રાય વિમાસે વરે કન્યા, વરુઆમાં વશીકર્ણ.
કામણગારો કાળિયો, એના ગુણ રસાળ;
ત્રણ કોડીનાં ટટુઆં, એણે કર્યાં પંખાળ.
હસી રાજા બોલિયા, થાબડી બાહુકની બંધ;
તારે પુણ્યે મારે થાશે, વૈદર્ભીસું સંબંધ.
વાજી વિદ્યા વાસવની, તુજ કને પરિપૂર્ણ;
નાની વાત નોહે ભાઇ, રહે વિદ્યાનું સ્મરણ.

ઐરાવત ને ઉચ્ચૈઃશ્રવા, હારયો ગરુડનો વેગ;
તારે હાંકવે હમણાં થઇશું, વિદર્ભ ભેગાભેગ.
વિખાણે પોતાનાં ભાગ્યને, ભૂપ કહાડે ઘેલાં;
જો દમયંતી મુજને વરે તો, બાહુક પૂજું પહેલાં.
ભીમકસુતાસું હસ્તમેળાપક, જો થાશે હયપતિ;
બાહુક કહે વિલંબ શો છે, પ્રબળ તારી રતિ.
વાટ ઓસરે વાત કરતાં, ઉડતા ચાલે અશ્વ;
રાય વિદ્યાને વખાણે, ન જાણે મનનું રહસ્ય.
તાણ્યા ન રહે ત્રેહેકત, દે દોટ ઊપર દોટો;
એક ઝાંખરે વળગી રહ્યો, રાયની પામરીનો જોટો.
હાં હાં રાખ કહેતાં હય દોડ્યા, રથ ગયો જોજંન;
બાહુકે રથ રાખ્યો કહે, લઈ આવો રાજંન.
રાય વળતો બોલિયો, શ્રમ મંન વિચારી;
દમયંતીના નામ ઉપર, નાખી પામરી ઓવારી.
જા લાવ બાહુક તુંને આપી, પામરી બેહુ જોડ;
બાહુક કહે દમયંતી ઉપર, તું સરખા ઓવારું ક્રોડ.
રાય મોટા દાનેશ્વરી બોલ્યા, બાહુક જાચક તું થા;
પરણવા જાઉં દમયંતી, લેઉં તારી પામરીના ચુંથા.
એવું કહી રથ ખેડીઓ ને, રાય મંન વિમાસે;
રંક હોય તો સદ્ય લાવે, મોટો કેમ વરાંસે.
હયપતિ તમમાં વિદ્યા મોટી, ગુણે વળિયો છેક;
તારે પ્રતાપે મુજ કને છે, અક્ષ વિદ્યા એક.
ગણિત શાસ્ત્રને હું જાણું છઉં, કહો તો દેખાડું કરી;
એક બેહેડાનું વૃક્ષ આવ્યું, બાહુક પડ્યો ઉતરી.
રાય પ્રત્યે કહેરે બાહુક, ગર્વ વચન શાં આવડાં;
બેહેડાંની જમણી ડાળે, કેટલાં છે પાંદડાં.
રાયે વિચારીને કહ્યું, સહસ્ત્ર ત્રણ ને શત ત્રણ;
બાહુકે જઇ વૃક્ષ છેદી, ડાળ પાડી ધરણ.
ગણી જોયાં બાહુકે, ઉતર્યાં તંતોતંત;
ઉત્કૃષ્ટ વિદ્યા દેખીને, હરખ્યું નળનું ચંત.

ફરી આવ્યો રથ પાસે, કહ્યું રાય તમો ધન્ય;
ભૂપ કહે જો મન મળે તો, વિદ્યા લીજે અન્યોન્ય.
માંહોમાંહે મંત્ર આપ્યા, મને મન ગયાં મળી;
પરીક્ષા કરવા વિદ્યાની, નળે ડાળ છેદી વળી.
કલ્પ્યાં તેટલાં પત્ર ઉતર્યાં, ગણિત સંખ્યા મળી;
બીજી વિદ્યાને પ્રતાપે, દેહમાંથી નિસર્યો કળી.
પાડાનું ચર્મ પહેરીયું, ઉંટ ચર્મનાં ઉપરણાં;
ટુંકડા ચરણ ને શ્યામ વરણ, કેશ છે પંચવરણા.
કરમાં કાતી આંખ રાતી, મુખે રુધિરના ઓધરાળા;
ભરવો રીસે સગડી શીશે, ઉડે અગ્નિની જ્વાળા,
નિસરી નાઠો ભયે ત્રાઠો, ઊઠ્યો નળ નરેશ;
લપડાક મારી સગડી પાડી, ગ્રહ્યા કળીના કેશ.
વીજળી સરખું ખડ્ગ કહાડ્યું, ન જાય જીવતો પાપી;
રાજભ્રષ્ટ કીધો દુઃખ દીધું, રહ્યો દેહમાં વ્યાપી.
રગદોળ્યો રેણુ માંહે રોળ્યો, કેમ પડ્યો હુતો પૂઠે;
આંખ તરડે દાંત કરડે, મારે ખડ્ગની મૂઠે.
ઉઠે અડવડે અવની પડે, અકળાવ્યો અલેખે;
બાહુકના હસ્ત કળીનાં અસ્થ, ઋતુપર્ણ નવ દેખે.
રુદન કરતો આંખ ભરતો, કળી પાગે લાગે;
પુણ્યશ્લોકજી ઉગારીએ, નવ મારીએ ઘણું વાગે.
અરે અધર્મનાં મૂળિયાં, તુને જીવતો કેમ મૂકું;
અમો ઘણું તેં રવડાવ્યા, નથી નેત્રનું જળ સૂક્યું.
અરે પાપી ધર્મછેદન, વિશ્વ વેદનાકારી;
વિજોગદાતા છેદન શાતા, તેં તજાવી નારી.
અવગુણ કહેવા કરાવી, સેવા પારકે મંદિર;
વદે દીન વાણી મરણ જાણી, નેત્રે ભરિયાં નીર.
મહારાજ વળતી મારજો, ગુણ અવગુણ બે જોઈ;
નળ કહે અવગુણ ભાજન તેં, સૃષ્ટિ સર્વ વગોઈ.
સ્વામી બે ગુણ મોટા મુજમાં, અવગુણના છેદન;
નળ કહે ગુણ અવગુણ તું, બેઉનું કર વર્ણન.

સ્વામી પ્રથમ અવગુણ વર્ણવું, મારું જે આચરણ;
જ્યાં હું ગયો ત્યાં ધર્મ નહીં, ને ભ્રષ્ટ ચારે વર્ણ.
દંભી લોભી ને લલૂતા, બ્રાહ્મણને કરું ભ્રષ્ટ;
અલ્પ આયુષ ને અલ્પ વિદ્યા, અલ્પ મેઘની વૃષ્ટ.
અનાચાર ને અપરાધ બહુ, અનંત આભડછેટ;
સિદ્ધ હોય સંન્યાસી શીળિયો, ભ્રષ્ટ કરું હું નેટ.
મર્યાદા લાજને મૂકાવું, ઉન્માર્ગ મંડાવું;
જપ તપ તીરથ ને જાત્રા, દાન દયા છંડાવું.
ધ્વંસ કરું હું ધ્યાનમાં, તાપસને ડોલાવું;
અભક્ષાભક્ષ અસ્પર્શાસ્પર્શ, અસત્ય વાક્ય બોલાવું.
સ્વજન વૈર ને પરશું મૈત્રી, હોય નીચ સંગત્ય;
વૈષ્ણવતા ફેડી વિષય સ્થાપું, એવી મારી મત્ય.
માત પિતાને પુત્ર ઊવેખે, દેખે સ્યામામાં સાર;
ક્રીડા કામે આઠે જામે, સ્ત્રીમાં તદાકાર.
વિખવાદ કરતાં જન્મ જાય, ગાય ગોરીના ગુણગ્રામ;
લંપટ નિર્લજ થઈ અતિ, જપે નારીનું નામ.
હેલામાં બ્રહ્મચર્ય મૂકાવું, જતિ પડે મોહમાંજ;
પાખંડી લાંઠ સુખે જીવે, એવું મારું રાજ.
હું વ્યાપું ત્યાં હરિ,હર નહી, નહિ દેવ દેવસ્થળ;
જ્ઞાન ગોષ્ઠિ કથા નહીં, એવું મારું બળ.
સ્વામીદ્રોહી ને મિત્રદ્રોહી, ગુરુદ્રોહી નર ઘણા;
વચનદ્રોહી ને બ્રહ્મદ્રોહી, એ સઉ ગુણ આપણા.
પ્રજા ખોટી રાજા લોભી, નિરંકુશ લંપટ નાર;
વ્યભિચારિણી દ્રોહકારિણી, ભમતી હીંડે બહાર.
ભરથાર પહેલી કરે ભોજન, સૂએ સ્વામી પહેલી;
થાકે નહીં તે વાત કરતાં, વઢકણી મન મેલી.
ક્રોધમુખી ને ચોરટી, લોભણી ને લડતી;
સાચી વાત મળે નહીં ને, આઠે પહોર બડબડતી.
ચોડા બોલી સાધુમુખી તે, સુતો સ્વામીને વેચે;
પૂછ્યો ઉત્તર આપે નહીં ને, બોલે પેચે પેચે.

અભડાવે રસોઈ અન્ન ચાખે, જણાય પરમ પવિત્ર;
કળિ કહે છે મારે પ્રતાપે, એવાં સ્ત્રીનાં ચરિત્ર.
પંડિત દુઃખિયા ને મૂર્ખ સુખિયા, ભોગી રોગે ભરિયા;
અસાધુ સુખે અન્ન પામે, સાધુ ઘડિયે નહિ ઠરિયા.
દાતાર જ્યાં ત્યાં ધન નહીં, દાતાર નહીં ત્યાં ધંન;
ખાનાર જ્યાં ત્યાં અન્ન નહીં, ખાનાર નહીં ત્યાં અન્ન.
રૂપ હોય ત્યાં ગુણ નહીં, ને ગુણ ત્યાં નહીં રૂપ;
શા શા અવગુણ વરણવું, છે પ્રતાપ મારો અનૂપ.
શિષ્યની સેવા ગુરુ કરે, સાધુ અસાધુનું આચરણ;
સ્ત્રીની સેવા કરે સ્વામી, શુદ્રને સેવે બ્રાહ્મણ.
છળ છળભેદ અધિક અધિકારી, અઘટિત કરે અન્યાય;
અન્ન વિક્રય હય વિક્રય, કરે વિક્રય ગાય.
પરપતિસંગ ને પરનિંદા, ઇર્ષ્યા અપલક્ષણ;
ઉપવીત અન્ન સીમંત અન્ન, ક્રિયા અન્ન ભક્ષણ.
કન્યા વિક્રય ભૂમિવિક્રય, કરે અકરાનું કામ;
શય્યા લે ને ગોદાન લે, ને બોળે બાપનું નામ.
વાટ પડાવે વિશ્વાસઘાતી, માંહોમાંહે વૈર સાંધે;
પંચ દેવનું પૂજન તજીને, અસુરને આરાધે.
વૈરાગી વિષયી ને જોગી તે ભોગી, ખોટા વણજ વેપારી;
વિષય સેવન કરે ને ગર્ભ ધરે, નવ વરસની નારી.
સુરભિ દૂધ થોડું કરે ને, દુકાળ ને દુર્ભક્ષ;
શોક રોગ વિજોગ ઘેર ઘેર, સદા ભરે જળ ચક્ષ.
કોનું રુડું નવ દેખી શકું, મારે કો સાથે નહિ સ્નેહ;
કળિ કહે નળ રાયજી, છે અવગુણ મારા એહ.
વિશેષ કેશ આમળી ઝાલ્યો, ચડી રાયને રીસ;
હવે ન મૂકું અધર્મી, હું છેદું તારું શીશ.
અધર્મી અવનિ વિષે, આવડો તારો ઉન્માદ;
તારો વધ જાણી મને, સઉ દેશે આશીર્વાદ.
ભયને ધરતો રુદન કરતો, રાયને કહે કળી;
પછે મુજને મારજો, બે ગુણ મારા સાંભળી.

કૃત ત્રેતા દ્વાપરે, શત વર્ષ તાપસ તાપે;
તોય તેને હરિ હર બ્રહ્મા, દર્શન કોય ન આપે.
કળી કહે મારા રાજ્યમાંહે, ધ્યાન ધરે વિશ્વાસે;
તો તેને ઇષ્ટદેવતા તે, આવી મળે ખટ માસે.
એ ગુણ છે એક માહરો, હવે બિજો કહું વિસ્તારી;
શત વાર દાન કરે ત્રણ યુગે, એકવાર પામે ફરી.
ભાવે કભાવે મારા વારામાં, જે હેતે નર નાર;
પુણ્ય કરે જો એક વારે, તો પામે શત વાર.
નળ કહે જા નહિ હણું, ઉપજી મુજને માયા;
અનંત અવગુણ તાહરા તે, બે ગુણે ઢંકાયા.
મારા રાજ્યમાં તું નહીં, જો હોય જ્યાનું કામ;
કળિ કહે હું ક્યાં વસું, વસવાનો આપો ઠામ.
જ્યાં જાઉં ત્યાં નામ તમારું, તો ક્યાં રહું હું દાસ;
નળ કહે બેડાના દ્રુમમાંહે, સદા તારો વાસ.
જ્યાં કથા હોય મહારી, અથવા હરિકીર્તન;
એવે સ્થાનક તું નહીં, તેનું લીધું વચન.
રાય બેઠો રથ ઉપર, ઋતુપર્ણ સમજ્યો નહીં;
હર્ષ પૂર્ણસું હય હાંક્યા, જાણે પ્રેમસરિતા વહી.

વલણ.

વહી ચાલ્યો પ્રેમરસ, રથ ગાજતો ગડગડાટરે;
કહે ભટ પ્રેમાનંદ નાથની, વૈદરભી જુએ વાટરે.

કડવું ૫૪ મું.—રાગ ગોડી.

દમયંતી કહે દાસીને, સુણ સાધવી;
છે વિપ્રનો વાયદો આજ, મહિલા માધવી.
ઠેઠ ઋતુપર્ણ આવશે, સુણ સાધવી;
જો હોશે નળ મહારાજ, મહિલા માધવી.
અવધ પહોંતી છે વનતણી, સુણ સાધવી;
થયા ત્રણ સંવત્સર, મહિલા માધવી.
એવડા અવિનય શા વસ્યા, સુણ સાધવી;
પ્રભુ ફરી ન તપાસ્યું ઘર, મહિલા માધવી.

ન સંભાર્યાં બાળક બાહુડ્યાં, સુણ સાધવી;
કઠણ પુરુષનાં મન, મહિલા માધવી.
હું મોઇ જીવી જોઈ નહીં, સુણ સાધવી;
વેઠ્યું હશે કેમ વંન, મહિલા માધવી.
એ વાયસ બોલે બારણે, સુણ સાધવી;
આજ ફરકે ડાબી આંખડી, સુણ સાધવી.
વળી ફરકે ડાબું અંગ, મહિલા માધવી;
શું મનનો માન્યો આવશે, સુણ સાધવી;
થાશે શુકનકેરાં ફળ, મહિલા માધવી.
શ્રવણે વધામણી સાંભળું, સુણ સાધવી;
કો કહે પધાર્યા નળ, મહિલા માધવી.
વધ થાશે વેરી વિયોગનો, સુણ સાધવી;
ગયો જડશે સંજોગ, મહિલા માધવી.
વીરસેન સુત આવશે, સુણ સાધવી;
ત્યારે ટળશે સઘળો રોગ, મહિલા માધવી.
કો કહેશે આવી વધામણી, સુણ સાધવી;
નથી આપવા સરખી વસ્ત, મહિલા માધવી.
અર્પીશ હાર હૃદયાતણો, સુણ સાધવી;
પ્રણમીશ જોડીને હસ્ત, મહિલા માધવી.
બારીએ બેસી નિહાળીએ, સુણ સાધવી;
એવે ઉડતી દીઠી રજ, મહિલા માધવી.
આ રથ આવે છે ગરજતો, સુણ સાધવી;
વળી ફરકે ગગને ધ્વજ, મહિલા માધવી.
આ પડઘી પડે અશ્વચરણની, સુણ સાધવી;
એ હાંકણીમાં છે વિચાર, મહિલા માધવી.
આ પરોણો ઉંચો ઉછળે, સુણ સાધવી;
હોય નળમુખનો ટચકાર, મહિલા માધવી.
રથ આવ્યો ગામને ગોવાંદરે, સુણ સાધવી;
હા હા હોય અયોધ્યાભૂપ, મહિલા માધવી.
દીસે સુદેવ મેલે લુગડે, સુણ સાધવી;
પણ હાંકણહાર કરૂપ, મહિલા માધવી.

વલણ.

કરૂપ ખેડણ રથતણો, કયમ કહીએ એ નળરાયરે;
અવસ્થા જોઇ ગામની, ઋતુપર્ણ, દુઃખિયો થાયરે.

કડવું ૫૫ મું.—રાગ કેદારો.

ઋતુપર્ણ કહે છે વિપ્રને એ, શું કારણ સુદેવરે;
ભ્રાંત પડે છે મુજને, નથી સ્વયંવરનો અવેવરે.
મુનિ મુને મિથ્યા લાવિયો, કાંઇ દીસે છે કપટરે;
રિપુલોક હસાવીયા, ફેરો પડ્યો ફોગટરે.
વિવાહકર્મ નથી દીસતું, નથી રચ્યો માંડવરે;
દુંદુભિ શે નથી બોલતાં, નથી થતું તાંડવરે.
સુદેવ વળતો બોલીયો, છે છાનું વિવાહનું કર્મરે;
કંકોતરી કોને લખી નથી, નહીં ભાંજવો ભીમકને ભર્મરે.
ક્ષણુંએક રહીને આવજો, પુંઠેથી મહારાજરે;
આગળથી તે સાંચર્યો, વધામણી લેવા કાજરે.
વૈદરભી જુએ વાટડી, વિપ્ર આવ્યો ઘર માંયરે;
હરખે ભરી તવ સુંદરી, મુનિને લાગી પાયરે.
રુડી કહેજો વધામણી, શું પધારે પ્રાણનાથરે;
બાઇ રુડી પેરે નથી ઓળખ્યો, શત જોજન કીધો સાથરે.
છે રૂપ તેહેનું બીહામણું, જાણે બીજો નળરે;
બાહુકને પરીક્ષાને તેડજો, એકાંત વાડી સ્થળરે.
દમયંતી હરખે ઘણું, જો આવ્યા છે ઋતુપર્ણરે;
નગરલોક હસે ઘણું, જોઈ સારથિકેરો વર્ણરે.
ભીમક રાય સામા ગયા, રથથી ઉતરયા રાયરે;
ત્રણે રાજકુંવર આવી મળ્યા, ઉઠી સર્વ સભાયરે.

વલણ.

સભા સર્વ બેઠી થઇ, આસને બેઠો ભૂપ રે;
ભીમક આદે સર્વ કો, જુએ સારથિનું રૂપ રે.

કડવું ૫૬ મું.—રાગ કેદારો.

ભૂપ ભીમક સ્તુતિ કરે ધણીરે, ભલે પધાર્યા અયોધ્યા ધણીરે;
થાકા અવેવ દીસે દેહેનારે, એકલા શેં નથી સેનારે.

હય દુર્બળે વળીયો છેકરે, સારથિ સંસાર વત્રેકરે;
કાંઇ અટપટું સરખું દીસરે, એહવે બાહુક બોલ્યો રીસરે.
ઋતુપર્ણ મુકો રથ તાણીરે, ઉઠો ઘોડાને કરો ચારપાણીરે;
નાખ્યો પરોણો ને રાસરે, જઇ બેઠો ઋતુપર્ણ પાસરે.
આવે લાગતો રાય આઘો ખસેરે, સભા મુખે વસ્ત્ર દેઇ હસેરે;
તેમ મચમચાવે આંખડીરે, ખોળામાં વસ્ત્રની ગાંઠડીરે.
ઋતુપર્ણને બાહુક પૂછેરે, કાં વહેવાનો વિલંબ શું છેરે;
રાજા રાખે સાને વારીરે, તેમ બાહુક બોલે ખંખારીરે.
ઋતુપર્ણને પૂછે ભીમકરે, આ શું સખા કરે છે જકરે;
એ મિત્ર કયાંથી ઉપરાજ્યોરે, જેથી કામ હીડે છે લાજ્યોરે.
કોહો કાંહાંથી આવ્યા રાણારે, ઘણું થાકા રેણુ ભરણારે;
ઋતુપર્ણ કહે આ ભીયા ગુણીરે, નથી એકુ વિદ્યા ઉણીરે.
કોઈ વિદ્યાએ ન જાય વાધીરે, તે માટે મૈત્રી બાંધીરે;
રથહાંકણી વિદ્યા હાથેરે, મેં મૃગયા તેડ્યા સાથેરે.
વન ભમતાં થયો અતિકાળરે, આંહાં આવી ચહડ્યા ભૂપાળરે;
ભીમક કહે કીધી કરુણારે, આજ સહેજે સ્વામી પહરુણારે.
ભૂપ ભીમકે હલફલ કીધીરે, રસોઇની આજ્ઞા લીધીરે;
ભૂપ બાહુક છે તે ભેદીરે, આ ભીયા છે આત્મનિવેદીરે.

વલણ.

આત્મનિવેદી છે સારથિ, હસ્યો ભીમક ભૂપાળરે;
અંન વમન થાય દર્શને તે, આવડો શો સુગાળરે.

કડવું ૫૭ મું.—રાગ નટની.

બાહુક મોકલ્યો વાડીમાંહે, રસોઇ સ્થળ એકાંત;
કહે વૈદરભી કીજે પરીક્ષા, પુણ્યશ્લોકની પડે ભ્રાંત.
ભીમક રાયે આજ્ઞા આપી, અશ્વનો લ્યો તપાસ;
ઋતુપર્ણ ઉતર્યા ભવ્ય ભુવને, કરે સેવા દાસ.
દમયંતીયે ભીમકને કહાવ્યું, આજ્ઞા તમારી લીજે;
બાહુકમાં છે ગુણ નળરાયના, અમે પરીક્ષા કીજે.
એકાંત વાડી દમયંતીની, કીધું રસોઇનું સ્થળ;
ઠાલો કુંભ આણીને મુકયો, મુક્યાં કાંઇ નહીં અનળ.

બીજાં પાત્ર મુકયાં નાનાવિધ, મુક્યું નહીં મેક્ષણું;
માધવી કેશવી મુકી સેવાને, જાણે સર્વ લક્ષણ.
દમયંતી બેઠી ઝરુખે, અંતરપટ આડો બાંધી;
તેડી લાવો રૂપાળાને, જુઓ કેમ જમે છે રાંધી.
દાસી એક તેડવાને આવી, ચાલો કંદર્પ ક્રોડ;
અમારી વાડીને શોભાવો, ચાલો ચંપક છોડ.
ઉઠ્યો નળ ચાલ્યો અંતઃપુરમાં, આનંદ અંતર આણી;
સખી સાહેલી આશ્ચર્ય પામે, હસે તે સણગટ તાણી.
જુએ હેરીને દમયંતી, વિસ્મે થઇ મનમાંહે;
આ સ્વરૂપની ન મળે જોડી, જોતાં ત્રણ ભુવનમાંહે.
શરીર દીસે દવનું દાધું, સ્કંધે જાડો પગે પાતળો;
ટુંકડા કર ને નસ નીસરી, મોટો પેટનો નળો.
કાંહાં નળ કાંહાં બાહુક, કાંહાં સુરજ રાહુ મંડળ;
વાંકું મુખ ને મસ્તક મોટું, પાઘડી ઉંડળ ગુંડળ.
એ સાથે શી ગોઠડી, ઋતુપર્ણને ભાવે લાગી ભવની;
હીંડતાં પગને સ્પર્શે કરીને, કાળી થાય છે અવની.
પણ એહેને વિદ્યા હય હાંકયાની, આશ્ચર્ય સરખું દીસે;
કતરાતો આવે નાક ફુલાવે, ભ્રુકુટી ભરી છે રીસે.
દમયંતી પાસે હસતી હસતી, ભાભી આવી ત્રણ;
બાઇ આ પુતળું કયમ પધરાવ્યું, વારુ રૂપ ને વર્ણ.
કદાચિત નળજી નીવડશે, ને રહેશે એહેનું અંગ;
કોહો બાઇ તમો એ પુરુષનો, કહી પેરે કરશો સંગ;
શાપ હશે કોઇ તાપસનો, ન જાશે કોઇ ઉપાંગે;
આ ભીયા આસન બેસશે તમો, કેમ રહેશો વામાંગે.
જાંહાં હશે તાંહાંથી કાલ આવશે, બાઇ તમારો સ્વામી;
એમ વલખાં શું મારો છો, કાંઇ ધીરજ ધરો ગજગામી.
વૈદરભી કહે કૌતુક મુકો, બેશી કરો પરીક્ષા;
જાઓ સેવા કરો બાહુકની, દાસીને દીધી શિક્ષા.
કેશવી માધવી બંને આવી, બાહુકજીની પાસ;
હદે ભરાયું નળરાજાનું, ઓળખી બંનો દાસ.

સુકાં વૃક્ષને સ્પર્શ કર્યો તે, તે થયું નવપલ્લવ;
દાસી તવ આનંદ પામી, હોય વૈદરભીનો વલ્લભ.
કહે સહીયારી હો આચારી, મન ન આણશો ધોકો;
દ્રુમ તળે સ્થળ પવિત્ર કીધું, અમો દીધો છે ચોકો.
નહાવાનું તાંહાં વસ્ત્ર પહેરે, પાઘડી પછેડી વરજે;
જંઘાયે ગુંછળાં કેશતણાં ને, શરીર ભર્યું છે ખરજે.
નિચું ઉંચું ભાળે શરીર ખંજવાળે, દાસીયે અવિલોકન કીધો;
રાંટે પાયે હીંડે બડબડતો, ઠાલો કુંભ જઇ લીધો.
વરુણમંત્ર ભણ્યો નળરાયે, તત્ક્ષણ કુંભ ભરાયો;
વીસ ઘડા રેડ્યા શીર ઉપર, ઉભો રહીને નાહાયો.
દાસી અતિ આનંદ પામી, કૌતુક દીઠું વળતું;
ચુહુલા મધ્યે કાષ્ઠ મુક્યાં, અગ્નિવિણ થયું બળતું.
ઉભરાતું અંન કરે હલાવે, કડછીનું નહીં કામ;
દાસી ગઇ દમયંતી પાસે, બોલી કરી પ્રણામ.
વાજી વૃક્ષ ને જળ અનળ, એ ચાર પરીક્ષા મળી;
અંન લાવો અભડાવી એહેનું, વૈદરભી કહે જાઓ વળી.
રમતી રમતી નેહે નમતી, નિરખતી નિજ ગાત્ર;
એક બાહુક વાતે વળગાડ્યો, એક લેઇ નાઠી અંનપાત્ર.
અરે પાપિણી કહી બાહુક ઉઠ્યો, દાસીયે મૂકી દોટ;
માધવી કહે પૂરી કરો રસોઇ, હું દેઇ આપું અબોટ.
ફરી પાક નીપાવ્યો નળરાય, બેઠો કરવા ભોજંન;
પછે દમયંતીયે જોયું ચાખી, અણાવ્યું જે અંન.
સ્વાદ ઓળખ્યો એ નળ નિશ્ચે, પાક પરમ રસાળ;
કિંકરી ફરીને મોકલી ત્યારે, સાથે બંને બાળ.

વલણ.

સાથે બંને બાળ ને, નળ કને આવી કિંકરી;
બાહુકે દીઠાં બાહુઆં તાહારે, આંખડી જળે ભરીરે.

કડવું ૫૮ મું.–રાગ રામગ્રી.

બાહુકે દીઠાં બાહુઆં, ઉલટ્યું અંતઃકર્ણ;
દામણાં માહારાં બાળકાંને, દેખીને આવે મર્ણ. બાહુકે૦

કળજુગે કલ્પાંતજ કીધું, બાળક વરત્યાં મોસાળ;
કોણ કૃત્ય મેં આચર્યાં, તજી અબળા અંતરિયાળ. બાહુક૦
સન્જોગ સાગર ઉલટ્યો, નયણાં શ્રવણ સમાન;
આલિંગન દેવા કારણે, સુતને કીધી સાન. બાહુક૦
મળવાને તેડ્યાં મીઠડાં, કર લાંબા કીધા ધીશ;
છળ્યાં બીનાં બાળકાં તે, પાડે ચીસે ચીસ. બાહુક૦
દાસીએ ચાંપ્યાં હૃદે સાથે, કીધો બાહુકનો તિરસ્કાર;
રહેવા દે તારું રમાડવું ભાઇ, રુએ છે રાજકુમાર. બાહુક૦
બાહુક કહે બાળકને મુને, સાંઈ દેવાનો સ્નેહ;
નારે ભાઇડા ભેટતાં થાયે, કાળી કુંવરની દેહ. બાહુક૦
છે છત્રપતિનાં છોકરાં, તુંને મળવાનું કેમ મન;
શે દુઃખે થાય છે ગળગળો, રોતાં ફૂટશે લોચન. બાહુક૦
બાહુક વળતો બોલિયો મારે, એવાં બાળકની જોડ;
આ દેખીને તે સાંભર્યાં, થયું રમડવાનું કોડ. બાહુક૦
દાસીએ કહ્યું દમયંતીને, બોલ્યો બાહુક જે વાત;
બાઇ આશ્ચર્ય દીઠું અતિઘણું, કાળો કરે આંસુપાત. બાહુક૦
દમયંતીએ પૂછ્યું ભીમકને; નળની પડે છે ભ્રાંત;
આજ્ઞા હોય તો બાહુકને, પૂછું તેડી એકાંત. બાહુક૦
ભીમક કહે સતી સુતા, તુંને શું દેઉં શીક્ષા;
સુખે બોલાવો બાહુકિયાને, કરો નળની પરીક્ષા. બાહુક૦
વૈદરભી આવ્યાં અંતઃપુરમાં, જ્યાં પોતાની મેડી;
આજ્ઞા આપી દાસીને, લાવો બાહુકને તેડી. બાહુક૦
શીઘ્ર આવી સાહેલડી, અંતરમાંહિ ઉલ્લાસ;
ઉઠો બાહુકજી ઉતાવળા, દમયંતીની પાસ. બાહુક૦
રાયજી વળતો બોલિયો, હું છું દીન કંગાલ;
વરુવા સાથે વૈદર્ભીને, વાત કર્યાનું શું વહાલ. બાહુક૦
સોમવદની સુંદરી, સારંગનયના સુજાણ;
વાત કરતાં બ્રહ્મચર્ય ભાંગે, વાગે મોહનાં બાણ. બાહુક૦
પરઘરમાંહે અમો નવ પેસું, સ્ત્રીનાં ચંચળ મન;
સાધુ પુરુષને સદ્ય પાડે, આવીને દે આલિંગન. બાહુક૦

દાસીને તવ હાસ્ય આવ્યું, દૈવનાં કૌતુક જોય;
વિશ્વમોહિની દમયંતી તે,આ ભિયાને કયમ નહિ મોહોય. બાહુકે૦
બોર ન ખાય કો કરતણાં, વિપરીત વપુનું વાન;
એવા ઉપર વળી કર્મ લક્યાં, વળી રૂપનું અભિમાન. બાહુકે૦
બલાત્કારે તેડ્યો બાહુક, દાસી થઇ બાંહેધર;
નીચી નાડે નળ ચાલિયો, જ્યાં ગૃહિણીનું ઘર. બાહુકે૦
જાતાં કહે છે કિંકરીને, બ્રહ્મચર્યને છે ઘાત;
વૈદરભી વિકારે ભરી, મને વશ કરવાની વાત. બાહુકે૦
માધવી કહે બોલ વિચારી, કોણ ભાંગે છે ધર્મ;
વૈદરભી તને ક્યમ નહિ વરે, કરે અગ્નિ કર્મ. બાહુકે૦
નથી આશરો ગયા તણો, કહિ ભીડાવ્યાં કપાટ;
દાસીએ દેખાડી આંખડી, ત્યારે ચાલ્યો પાધરી વાટ. બાહુકે૦
બાહુકને બારણે બેસાડ્યો, ઢાળિ રૂપાનો બાજઠ;
દમયંતી ઉમરા ઉપર બેઠી, આડું ધરિ અંતરપટ. બાહુકે૦
બાહુક ખુંખારે આળસ મોડે,માંડ્યાં વિષયીનાં ચિહ્‌ન;
ચિત્ત મળ્યું ત્યાં ચક્ર કશોરે, જો નથી ભિન્નાભિન્ન. બાહુકે૦

વલણ.

જો નથી ભિન્નાભિન્ન તો, મધ્યે અંતરપટ કશું;
નહિ બોલો જો મન મૂકી, તો અમો ઉઠીને જશું.

કડવું ૫૯ મું.—રાગ કાફી.

વિનય સગાથે બોલ્યાં, વૈદરભી સુંદરી;
શા માટે ઉઠી જાઓ છો, તેડાવ્યા ખપ કરી.
અમને રહેવું ઘટે, બાંધી અંતરપટે;
બોલું કેમ પ્રગટે, પરપુરુષ નિકટે.
બેસોજી બાજઠે, બોલોજી ઉલટે;
ન પૂછું કપટે, બોલવું નિર્મળ ઘટે.
પુરુષ છેડાયો હઠે, ચાલે પોતાની ચટે;
હીડે નારીને નટે, લાજે નહીં રાજવટે.
જે નર જન મને કાળા, મુખે વિષની જ્વાળા;
મૂકે વિજોગનાં ભાલાં, કેમ સહી શકે બાળા.

બાહુકજી છો આચારી, સુણો વિનતિ મારી;
કો એમ મૂકે વિસારી, દોહેલે પામી નારી.
નવનવા નેહ ઉદે, વહાલાના વાયક વદે;
ભરી હોય જો મદે, પુરુષનાં કઠણ હૃદે.
વળગી હીંડે કાંડે, નવનવી પ્રીત માંડે;
જણાય દુઃખને ટાંડે, સ્નેહીને નિશ્ચે છાંડે.
જાણિયે મળિયે વહેલાં, દેખીને થઇએ ઘેલાં;
નારી ન પ્રીછે પહેલાં, પુરુષનાં મન મેલાં.
વહાલપણાં કહીંએ ગયાં, મુખે કહેતા આલૈયા;
વજ્રપેં કઠણ હૈયાં, તરછોડ્યાં નાનાં છૈયાં.
બ્રહ્માએ પુરુષ ઘડિયા, નારીને જીવે જડિયા;
દુઃખના દહાડા પડિયા, વેરીડા થઇ નિવડિયા.
પ્રીતડી જેની વ્યાપિ, તેને મારે અદ્યાપિ;
ફળ બે રૂડાં આપે, વૃક્ષને થડથી કાપે.
રખે મારી વેલ શૂકે, પ્રવાસ જળ વહેતું મૂકે;
તે જાણી ચતુરા શું ચૂકે, ફરી આવી ન ઢૂંકે.
જે સ્થળનું જળ પીજે, શલ્યા ત્યાં કેમ દીજે;
જેપર દયા ધરીજે, તેનો જીવડો નવ લીજે.
જેનો હાથ ગ્રહીએ, તેને મૂકી નવ જઇએ;
અમો અબળા છઇએ, વેદના કોને કહીએ.
જેને પામી માનવ જને, દેવતા ન આણ્યા મને;
તેને ન મૂકીએ વને, રાખીએ પોતાકને.
બેસી એક પાટે, કામિની કપટઘાટે;
થોડા અન્યાય માટે, ન મૂકીએ ઉજડ વાટે.
અબળાનાં કોણ બળ, કદળીપેં કોમળ;
નયણે ભરે જળ, કડવાં કર્મનાં ફળ.
વનમાં વાઘ ગાજે, પાવલીએ કાંટા ભાંજે;
બીજા લોકને દાઝે, શઠ સ્વામી નવ લાજે.
વનમાં રામા રુવે, કોણ આંસુડાં લુએ;
ફરી તપાસી ન જુએ, પોતાનું કુળ વગુએ.

આઘી ધરે અલેખે, વગડામાં ઉવેખે;
સ્વામી ન આવે તેખે, વેરીડા દેવ દેખે.
ન જાણે નાર મોરી, છે છત્રપતિની છોરી;
અજગરે ગળી ગોરી, ચતુરાની શી ચોરી.
નયણે આંસુ રેડે, પારધિ લાગો કેડે;
તારુણીને તેડે, છબીલીને છંછેડે.
મળ્યા લંપટ લોકો કામી, કેમ જીવે ગજગામી;
કુળને લાગે ખામી, ન બોલે શઠ સ્વામી.
નીચપણું નફ્ફેટ, કુળ લજાવ્યું નેટ;
કરી માસીની વેઠ, પ્રેમદાએ ભરયું પેટ.
કર્મની લાંબી દોરી, ચઢી શિર હારની ચોરી;
ન જાગે નાથ અઘોરી, ભાંગો શીર ઇંધણઘોરી.
ન કરે પ્રેમદાની મીટ, વળી હવે આડી લીટ;
પુરુષ હૈયાના ધીટ, મન જેહેવાં વજ્રકીટ.
કહેતાં નહીં આવડે, દુઃખે હૈયાં ધડધડે;
ખોટું આળ ચહડે, ગગન ત્રુટી પડે.
પૃથ્વી જાય પાતાળે, સતીને જૂટે આળે;
વિચાર ભણી ન ભાળે, જાણે કૂડી ગાળે.
જે કો વિશ્વાસ કરે, પુરુષનો આધાર ધરે;
તે ઘેલી શીદ ઠરે, રોઇરોઇને મરે.
ખપ કરીને વરી, દુઃખની અંતે કરી;
બાહુક કહો વાત એ ખરી, તેને કાંઇ પૂછશે હરિ.
છે કર્મની વસમી ગતિ, ભૂશી નવ જાયે રતિ;
શત્રુ થયો પ્રજાપતિ, બ્રહ્માને દયા નથી.
ભલાનો વેરી બ્રહ્મા, કઠણ તે કૃતવર્માં;
લખે લેખ કર્માધર્માં, કલેશને ઘાલે ઘરમાં.

વલણ.

કલેશ ઘાલે ઘરવિષે, પ્રજાપતિ કઠણ ઘણું;
બાહુકજીને પ્રશ્ન પૂછે, જોયું ડહાપણ તમતણું રે

કડવું ૬૦ મું.–રાગ છંદ ભુજંગીની ચાલ.

દહે દેહ વિજોગની વેદજ્વાળા, મારે મર્મનાં બાણ પૂછે પ્રશ્ન બાળા;
તારી બુદ્ધ બાહુક બળવંત દીસે, કાંઇ જાણવા ભેદ મમ મંન હીસે.
દિસે શારદા વાસ તમ જીભ અગ્રે, ભલું કીધું પધાર્યા ભીમક નગ્રે;
વિનય યુક્ત દિસો સર્વ સિદ્ધિવાન, ભૂત ભવિષ્ય જાણો તમો વર્તમાન.
એક શોભિતા પુરુષ તે મૂર્ખ મોટા, જેવા સીપમાં મોતીના દાણા ખોટા;
એક રૂપહીણ પુરુષ બહુ ગુણ ભરિયા, જેમ સાચા હીરા રજુજુક્ત કરીયા.
બાહુક આપના સમ જો વૃથા ભાખું, તમ ઉપર વિશ્વ ઓવારી નાખું;
ઇંદ્રવારુણીનાં ફળ કરમાં સાયે, પણ ભક્ષ કરતાં તેના પ્રાણ જાયે.
એક રૂપવંત નારી કો નર નીરખ્યો, તેજવંત શોભે કોટિ કંદર્પ સરખો;
ધરે છત્ર સર્વત્ર જેની આણ વરતે, કરે નવનવા ભોગ જન નિત્ય પ્રત્યે.
એવા પુરુષને મોહી કોઇ નાર પહેલી, તપ તેજ સરખી છીવે ગર્વ ઘેલી;
વર અમર મુનિવરતણી આશ ત્રોડી, પંખીરાજનાં વચનપર પ્રીત જોડી.
તજ્યાં માત ને તાત પીયર પડોશી, નવ જાણ્યું જે નાથજી છે સદોષી;
સોંપ્યાં તન મન પ્રાણ નિર્દોષ જાણી, સુણો બાહુકજી કહું કર્મ કહાણી.
જેમ પારધિ કપટના કણ ચણાવી, પાડે પંખીને ફંદમાં સ્નેહ જણાવી;
વેધે મૃગને જેમ ઘંટા વજાડી, તેમ પ્રેમદા પ્રેમને પાશ પાડી.
બહુ રંગ વિલાસનાં સુખ દેખાડી, ગયા હાડ અંતે તે વિપત્ત પાડી;
જ્યાં કંદ ને મૂળ નહીં ફળ પાણી, તેવે ઠામ મૂકી કરી અનાથ રાણી.
ન કોયે કરે એવું કર્મ કીધું, અપરાધ પાખે ઘણું દુઃખ દીધું;
શત ખંડ કીધી તે વિજોગ શસ્ત્રે, ફરી વંનમાં તારુણી અર્ધ વસ્ત્રે.
ત્રણ દિવસ ત્રણ રયણી વનમાંહે ભટકી, નિર્દય નાથને વાત શી મંન અટકી;
ગ્રહી અજગરે સુંદરી શિથિલ કીધી, મળ્યો પારધિ ઈશ્વરે રાખી લીધી.
કહી ડાકિણી શાકિણી ને સિંહારી, પાશ પહાણ પાકુ બહુ માર મારી;
પરાધીન થઇને નીચું કામ કરિયું, ધરી દાસી નામે દુર્ભર ભરિયું.
ચહડી ચોરી માથે મોતી માળકેરી, કરતાં પ્રીત વહાલાં થયાં સર્વ વેરી;
ત્રણ વર્ષ નાખ્યાં શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી, નહીં કુંકું કાજળ નહીં નાકું નેહેરી.
હવિષ્યાન્ન પરાધીન અન્ન પામી, તોય તેણીએ ન તજ્યો નિજ સ્વામી;
તપ નિયમ રાખી નિજ દેહ બાળ્યો, ગૃહસ્થરાજની નારે સંન્યાસ પાળ્યો.
કહો બાહુક રાય એ ધર્મ કેવો, ધટે નાથને એવો છેહ દેવો;
સર્વ પાપમાં શ્રેષ્ટ વિશ્વાસઘાત, તેને પૂછશે કહો કાંઈ વૈકુંઠનાથ.

બાહુક એહ પ્રશ્નનો ઉત્તર દીજે, એવા કપટી પુરુષને શું ય કીજે
સુણી મર્મવાણી નળનાથ રીઝયો, જોવા પ્રિત વિશેષ મહારાજ ખીજ્યો.
સુણો પ્રશ્નના ઉત્તર ભીમક બાળા, તે પુરુષને પ્રભવી પ્રેહજાળા,
પરી સુંદરી પ્રેમદા સાધુ જાણી, મોહ્યો નાથ તેને કીધી પટ્ટરાણી.
બીજી નારીનાં સામું સ્વપ્ને ન જોયું, ગુણહીણ સ્ત્રીસાથ આયુષ્ય ખોયું
સગાં મિત્રની પ્રીત તે નાથે ફેડી, ગયો પુરુષ તીર્થે નારી સાથ તેડી
વને સાત અપવાસ ભમતાંરે કીધા, મચ્છ રાખવા નારને ત્રણ દીધા
કીધો શ્રમ બીજાં મચ્છ નવ લાધાં, પેલી પાપિણી નારે તે મચ્છ ખાધાં.
કહો ભીમકબાળા થઈ વાત એવી, પૂછે બાહુક પ્રશ્ન તે નાર કેવી;
જોતાં છે અપરાધ એ નોહે નહાનો, તેને મૂકતાં નાથનો વાંક શાનો
ગ્રહી અજગરે- સુંદરી આંસુ ઢાળે, તેમ કંથ ડસ્યો હશે સર્પ કાળે;
થયું શાકિનિ નામ અપવાદ એવો, કહ્યો હશે ભરતારને ભૂત જેવો.
જેમ સ્ત્રીએ કીધી પરઘેર વેઠ, તેમ તેણે ભરયું હશે પરઘેર પેટ;
કોણ કોનાં દુઃખને કહીને રોશે, બુદ્ધિવાન પ્રાણી કર્મ સામું જોશે.
ધોળો સાળુ પહેરી સ્ત્રીએ પિંડ પીડ્યો, કાળું કામળુ ઓઢીને કંથ હીંડયો;
એ પ્રશ્ન ઉત્તર કહ્યા મેં વિચારી, વળી પૂછવું હોય તો પૂછ નારી.
કહી મર્મની વાત નિજ નાથ જાણ્યો, ભાંગ્યો ભેદ મનમાંહે ઉત્સાહ આણ્યો;
એવી ગુહ્ય વાણી બીજો કોણ ભાખે, એવું કોણ બોલે નળ નાથ પાખે.
થયું ભેટવા મન મર્યાદ નાઠી, અંતરપટનું વસ્ત્ર ગયુંરે ફાટી;
ગજગામિની ભામિની પ્રેમ માતી, આવી નાથ પાસે ગુણગ્રામ ગાતી.
કરી પ્રદક્ષિણા પછે પાય લાગી, બોલો નૈષધનાથ કહ્યું માન માગી;
અપરાધ પ્રાણીતણા કોટિ હોયે, પરિબ્રહ્મ તો કરુણા મીટ જોયે.
વન માંહે મૂકી અપરાધ પાખી, છે મચ્છ આહારના વિષ્ણુ સાખી;
તમ ચરણ વિષે મમ મંન રાખું, તમ પાખે હું પેટમાં ધૂળ નાખું.
અમો અબળા નારીમાં બુદ્ધિ થોડી, કરે વિનતિ પ્રેમદા પ્રાણ જોડી;
નથી રૂપનું કામરે ભૂપ મારા, થઇ કિંકરી અનુસરું ચરણ તારાં.
સુણી વિનતિ નારની દીન વાણી, ઉઠ્યો બાહુક અંતર પ્રીત આણી;
કરકોટક નાગનો મંત્ર ભાખી, જીર્ણ કામળું દૂર દીધુંરે નાખી.
ત્રણ નાગનાં વસ્ત્ર પરિધાન કીધાં, હરખી સુંદરી કારજ સર્વ સીધ્યાં;
જવ મૂળગું રૂપ મહારાજ ધરિયું, શ્વસુર ધામનું તિમિર તે સદ્ય હરિયું.
જેમ તરુવર પુંઠે વિંટલાય વેલી, તેમ કંથને વળગી રહી હર્ષઘેલી.

વલણ.

હર્ષે ઘેલી સુંદરી, ભેટી ભીડી બાથરે;
જયજયકાર ઘરમાં થયો, દેખી નૈષધનાથરે.

કડવું ૬૧ મું.–રાગ સારંગ.

વરત્યો જયજયકાર હો, નૈષધ નાથને નિરખીજી;
ફરી ફરી લાગે પાય હો, સાહેલી હૃદયા હરખીજી.
નળ દમયંતી જોડી હો, જોઇ દોડી દાસજી,
સાસ ભરી સાહેલી હો, આવી ભીમકની પાસજી.
રાયજી વધામણી દીજે હો, અદ્‌ભુત હર્ષની વાતજી;
ઋતુપર્ણના સેવક હો, નિવડિયો નળનાથજી.
બાહુક રૂપ પરહરયું હો, ધરયું મૂળગું સ્વરૂપજી;
સુણી સૈરંધ્રીની વાણી હો, હરખ્યો ભીમક ભૂપજી.
વાજે પંચશબ્દ નિશાન હો, ગુણીજન ગાયે વધાઇજી;
પુણ્યશ્લોકને મળવા હો, વર્ણ અઢારે ધાઇજી.
નાના ભાતની ભેટ હો, પ્રજા ભૂપને લાવેજી;
કરે પૂજા વિવિધપ્રકારે હો, મુક્તાફળ કુસુમ વધાવેજી.
તોરણ હાથા દેવાએ હો, માનુની મગળ ગાએજી;
દે મુનિવર આશિષ હો, અભિષેક બહુ થાએજી.
વાજે ઢોલ નિશાન હો, મૃદંગ ભેર નફેરીજી;
સમગ્ર નગરે આનંદ વરત્યો હો, શણગાર્યાં ચૌટાં શેરીજી.
મન ઉત્સાહ પૂરણ વ્યાપ્યો હો, ભીમક દીયે બહુ દાનજી;
ગયા અંત:પુરમાં રાય હો, દીઠું રૂપનિધાનજી.
કાંતિ તપે ચંદ્ર ભાનુ હો, વિલસે શક્ર સમાનજી;
કંદર્પ કોટિ લાવણ્ય હો, દીઠો જમાઇ જાજ્વલ્યમાનજી.
પડ્યો ભીમક પૂજ્યને પાયે હો, હસી આલિંગન દીધુંજી;
આપ્યું આસન આદરમાન હો, પ્રીતે પૂજન કીધુંજી.
અર્ઘ્ય આરતિ ધૂપ હો, ભૂપતિને પૂજે ભૂપજી;
નખ શિખ લગે ફરી નિરખે હો, જોઇ જોઇ રૂપજી.
શ્વસુર શ્વસુરપત્ની હો, શાલક શાલાહેલીજી;
દમયંતીને ઘણું પૂજે હો, ગાયે દાસી સાહેલીજી.

લક્ષ્મી નારાયણ શિવ ઉમયા હો, તેવું દંપતી દીસેજી;
દીધું માન શ્વસુરવર્ગે હો, પૂછ્યું નૈષધ ઇશેજી.

વલણ.

નૈષધ ઇશે પૂછિયું, કુશળ ક્ષેમની વાતરે;
સમાચાર પરસ્પર જાણ્યો, હરખ્યો સઘળો સાથરે.

કડવું ૬૨ મું.—રાગ સામેરી.

નળરાયનું રૂપ પ્રગટ સાંભળી, સંસાર સુખિયો થાયરે;
પરમ લજ્જા પામિયો, દુઃખી થયો ઋતુપર્ણ રાય. હાવાં હું શું
મેં સેવક કરીને બોલાવિયો, નવ જાણ્યો નૈષધરાયરે;
ધિક્ પાપી હું આત્મા, હવે પાડું મારી કાય. હાવાં હું શું
જવ મન કીધું દેહ મૂકવા, તવ હવો હાહાકારરે;
જાણ થયું અંતઃપુરમાં, નળ ભીમક આવ્યા બહાર. હાવાં હું શું
હાં હાં કહીને હાથ ઝાલ્યો, મળ્યા નળ ઋતુપર્ણરે;
ઓશિયાળો અયોધ્યાપતિ, જઇ પડ્યો નળને ચરણ. હાવાં હું શું
પુણ્યશ્લોક પાવન સત્ય સાધુ, જાય પાતિક લેતાં નામરે;
તેવા પુરુષને મેં કરાવ્યું, અશ્વનું નીચું કામ. હાવાં હું શું
જેનું દર્શન દેવ ઇચ્છે, સેવે સહુ નરનારથરે;
તે થઇ બેઠા મમ સારથિ, ગ્રહી પરાણો હાથ. હાવાં હું શું
શત સહસ્ર જેણે જગ્ન કીધા, મેરુતુલ્ય ખરચ્યાં ધંનરે;
તે પેટભરી નવ પામિયા, હું પાપીને ઘેર અંન. હાવાં હું શું
જેનાં વસ્ત્રથી લાજે વિદ્યુલ્લતા, હાટક મૂકે માનરે;
તે મહારાજ મારે ઘેર વસ્યા, કરી કાંબળું પરિધાન. હાવાં હું શું
મેં તુંકારે તિરસ્કાર કીધો, હસ્યાં પુરનાં લોકરે;
ત્રણ વરસ દોહેલે ભોગવ્યાં, મેં ન જાણ્યા પુણ્યશ્લોક. હાવાં હું શું
આળસુને ઘેર, ગંગા આવ્યાં, ઉઠી નહીં નહાયો મૂર્ખરે;
તે ગતિ મારે આજ થઇ, મેં જાણ્યા નહીં મહાપુરુષ. હાવાં હું શું
શ્રાવણકીટને ઘેર જાયે, જેમ ધરાધર શેષરે;
જેમ નીચ મનુષ્યને ઘેર જાયે, ભિક્ષાને મહેશ. હાવાં હું
જેમ ચકલીને માળે આવે, ગરુડ ગુણભંડારરે;
તેમ મારે ઘેર આવી વસ્યા, વીરસેનકુમાર. હાવાં હું

કૃપણને ઘેર કમળા વસિયાં, ઘેર ન પ્રીછે વ્યયતણીરે;
મારે ઘેર નળ વસ્યા જેમ, ભીલને ઘેર પારસમણી. હાવાં હું શું કરુંરે
અંધપત્નીતણાં આભૂષણ તે, વૃથા સહુ શણગારરે;
તીવ્ર આયુધ કાયરને કર, મર્કટ મુક્તાહાર. હાવાં હું શું કરુંરે.
રા અમૃતનો ભર્યો કો, મુરખને પ્રાપ્તિ થઇરે;
ભૂર ભોગી વારુણીનો, સુધાપાન પ્રીછે નહીં. હાવાં હું શું કરુંરે.
શ્વાસ મૂકે ને કંઠ સૂકે, થઇ ભૂપને વેદનાયરે;
રાધ વિચારી પોતાનો, ઋતુપર્ણ દુઃખિયો થાય. હાવાં હું શું કરુંરે.
યશ્લોકને પાયે લાગે, ફરી ફરી કરે વિનતિરે;
કૃતકર્મનાં કોણ પ્રાયશ્ચિત્ત, ભર્યાં લોચન ભૂપતિ. હાવાં હું શું કરુંરે.
ક માંહે પરજળુ કે, હળાહળ ભક્ષ કરુંરે;
વું મારું ધિક્ક છે, દેહ હું નિશ્ચે પરહરું. હાવાં હું શું કરુંરે.

વલણ.

પરહરું દેહ, માહરો, ગોજારો જીવીને શું કરુંરે;
ઋતુપર્ણનું પરમ દુઃખ દેખી,સમાધાન નળે કર્યુંરે.

કડવું ૬૩ મું.—રાગ મારુ.

ઋતુપર્ણની પીડા જાણી, નૈષધનાથ બોલ્યા ત્યાં વાણી;
ન થઇએ કાયર આંસુ આણી, એમ કહી લોહ્યાં લોચન પાણી.
આપત્કાળ કર્મ શું કહીએ, જે જે દુઃખ પડે તે સહીએ;
કોને આસરે નિશ્ચે જઇએ, પંચ રાત્રિ સેવક થઇ રહીએ.
ગુપ્ત રહ્યાનું કારજ સીધ્યું, મારું દુઃખ તમે હરી લીધું;
જે જનુનીનું પય મેં પીધું, તેણે એવડું સુખ નથી લીધું.
દશ માસ તે પેટમાં રાખે, અધિક થાય તો ઓછું ભાખે;
ત્રણ વરસ લગી કોણ રાખે, ભલાઇ તમારી થઇ જુગ આખે.
જ્યાં લગે સંપત્તિ હોય, ત્યાં લગે પ્રીત કરે સર્વ કોય;
ફર્યો સમો ત્યારે સદ્ય વિયોગ, નમતાં તે સામું ન જોય.
જે લોભના લીધા માયા માડે, થાય પરીક્ષા દુઃખને દહાડે;
ક્ષત્રી જણાએ ઉઘાડે ખાંડે, ભુડા મિત્ર તે ભીડે છાંડે.
કર્મકથા મેં મારી જાણી, ચોહો વર્ણનાં પોષ્યાં પ્રાણી;
જ્યારે વન નીસર્યાં હું ને રાણી, પ્રજાએ ન પાયું પાણી.

થયો પુષ્કર બાંધવ વેરી, અફેકું અંબડ નીકળ્યાં પહેરી;
કીધાં કૌતક લોકે શેરી શેરી, તે દુઃખસાગરની આવે છે લહેરી.
મને ભાઇ પ્રજાએ કહાડી નાખ્યો, સ્વાદ સંસાર સગાઇનો ચાખ્યો;
ઋતુપર્ણ તમો શરણ રાખ્યો તે ઉપકાર ન જાયે ભાખ્યો.
શત કલ્પ કરે કો ગંગાસ્નાન, કરે કોટી જગન દે દાન;
કુરુક્ષેત્ર કરે જપધ્યાન, નહિ ફળ શરણદાન સમાન.
દુઃખ દેખી કલ્પે પુરના લોક, શુભ સમે આંસુ ભરે તે ફોક;
એમ કહી ભેટયા પુણ્યશ્લોક, ટાળ્યો ઋતુપર્ણનો શોક.
ત્યારે ઋતુપર્ણ કહે છે શીશ નામી, અપકીર્તિ મેં બહુ પામી;
તમો સકળ નરપતિ સ્વામી, સ્વારથ અંધ થયો હું કામી.
ભીમકતનયા જનેતા જેવી, પતિવ્રતા સાધવી દેવી;
તે ઉપર કુદૃષ્ટિ એવી, એથી અન્યાય વાત બીજી કેવી.

વલણ.

તેવી વારતા અધર્મ છે, શું કરું હું દેહ ધારીરે;
વૈદરભી મુજમાતા જેવી, વરવાની મેં બુધ કરીરે.

કડવું ૬૪ મું.—રાગ ધવલ ધન્યાશ્રી.

લજ્જાકૂપમાં ભૂપતિ પડિયો, ઉંચું ન શકે ભાળીજી;
ચતુરશિરોમણી નૈષધનાથે, વેળા વાત સંભાળીજી.
ભીમકરાયના પુત્રની પુત્રી, સુલોચના એવું નામજી;
દમનકુંવરતણી તે કુંવરી, શુભ લક્ષણ ગુણધામજી.
અનંગ અંગના સરખી સુંદર, દમયંતી શું બીજીજી;
ઋતુપર્ણને તે પરણાવી, દમયંતીની ભત્રીજીજી.
પહેરામણી ઘણું પ્રીતે આપી, સંતોષ્યો ઋતુપર્ણજી;
અયોધ્યાપતિ ચાલ્યો અયોધ્યા, નમી નળને ચર્ણજી.
પરસ્પરે આલિંગન દીધાં, નળે આપી અશ્વવિદ્યાયજી;
પંચ રાત્રી રહ્યાં સ્ત્રીપુત્ર સાથે, પછે વિદાય થયા નળરાયજી.
પ્રજા સર્વ સંગાથે લઇને, ભેટી નૈષધ જાયજી;
નાના વિધનાં વાજીંત્ર વાજે, શોભા ન વર્ણી શકાયજી.
ચતુરંગ સૈન્ય બહુ ભીમકે આપ્યું, સાથે થયો નરેશજી;
નળ રાજા ઘણા જોદ્ધા સંગાથે, આવ્યા નૈષધ દેશજી.

તે સમાચાર પુષ્કરને પોહોંતો, તેમ જ ઉઠ્યો રાયજી;
પ્રજાસંગાથે સામો મળવા, પ્રીતે પાળો પળાયજી.
હયદળ પાયદળ ગજદળ રથદળ, કળ ન પડે કેકાણજી;
પ્રબળદળ સકળ પુરવાસી, નિરખવા નળ તરસે પ્રાણજી.
વાહન કુંજર ધજા અંબાડી, મેઘાડંબર છત્રજી;
કનક કળશ ઘંટા બહુ ઘમકે, શોભે સુરીયાં પત્રજી.
ભેરી ભેર મૃદંગ દુંદુભિ, પટહ ઢોલ બહુ ગાજેજી;
વેણા વેણુ શરણાઇ શંખધુની, તાળ ઝાંઝ ઘણું વાજેજી.
ઉદધિ પર્વણી જાણે ઉલટ્યો, ચંદ્ર પૂર્ણ નળ માટજી;
શ્રવણ પડ્યુ સંભળાય નહીં, થઇ ભારે ભીડ પુરવાટજી.
ભીમકનંદન કહે નળ પ્રત્યે, સૈન્યને આજ્ઞા દીજેજી;
પુષ્કર આવ્યો ક્રોધ ધરીને,સજ થાઓ જુદ્ધ કીજેજી.
નળ કહે ત્રણે શાલક પ્રત્યે, મિથ્યા વિરોધ વિચારજી;
પુષ્કરનું મન થયું નિર્મળ, નાશ પામ્યો કળી વિકારજી.
સાધુ પુરુષને કુબુદ્ધિ આવે, તે તો પૂર્વકર્મનો દોષજી;
પુષ્કરે કીધું કળીનું પ્રેર્યું, કહે વિચારી પુણ્યશ્લોકજી.
ધ્રુવ ચળે રવિ પશ્ચિમ પ્રગટે, પાવક શીતળ હાથજી;
વિધિ ભૂલે નિધિ સાતે સૂકે, પુષ્કર ધનુપ ન સાયજી.
એમ ગોષ્ટિ કરતો પુષ્કર આવ્યો, બંધન કરી નિજ હાથજી;
દંડવત્ કરતો ડગલાં ભરતો, ઘણું લાજતો મન સાથજી.
નળ ઉઠ્યો બાંધવને દેખી, ગ્રહી કર બેઠો કીધોજી;
મસ્તક સુંઘી પ્રશંસા કીધી, ભુજ ભરી હૃદયા લીધોજી.
એક આસને બેઠા બંને બાંધવ, શોભે કામ વસંતજી;
ત્યારે પ્રજાએ ઘણી પૂજા કીધી, આપી ભેટ અનંતજી.
પુષ્કરે ઘણું દીન જ ભાખ્યું, થયાં સજળ લોચનજી;
હું કૃતઘ્ની કઠણ ગોઝારો, મેં દંપતી કહાડ્યાં વનજી.
ત્રણ અપરાધે વિપરીત કીધું, દીધું દારુણ દુઃખજી;
સાત સમુદ્ર ન જાય શ્યામતા, ધોતાં મારું મુખજી.
પુષ્કર વીરને નળે સમજાવ્યો, કહીને આત્મજ્ઞાનજી;
એક ગજે બેઠા બેહુ બાંધવ, આવ્યા પુરનિધાનજી.

ધ્વજા પતાકા તોરણ બાંધ્યાં, ચિત્ર સાથિયા શેરીજી;
અગર ધૂપ આરતિ થાયે, વાજે ભેરી નફેરીજી.
ધવળ મંગળ કીર્તન ગાથા, હાથા કુંકુમરોળજી;
ચહુટાં ચોક રસ્તાને નાકે, પ્રજા ઉભી ટોળે ટોળજી.
કુસુમ મુક્તાફળે વધાવે, ગોખ ચહડી નર નારીજી;
નૈષધ નગરીની શોભા સુંદર, શું અમરાપુરી ઉતારીજી.
અભિજિત લગ્ન મુહૂર્ત સાધી, નળ બેઠો સિંહાસનજી;
મળવા સર્વ સગાં આવ્યાં તે, વોળાવ્યાં રાજનજી.
જુદ્ધપતિ પુષ્કરને કીધો, નળે કીધા જગ્ન અનંતજી;
ધર્મરાજ કીધું નળરાયે, વરસ સહસ્ર છત્રીસ પર્યંતજી.
નળના રાજ્યમાં બંધન નામે, એક પુસ્તકને બંધનજી;
દંડ એક શ્રીપાતને હાથે, ધન્ય વીરસેનનંદનજી.
કંપારવ ધજાને વરતે, પવન રહે આકાશજી;
કુળકર્મ પારધિ મૂક્યાં, જીવનો ન કરે નાશજી.
ભય એક તસ્કરને વરતે, કમાડને વિજોગજી;
હરખ શોક સમતોલ લેખવે, ત્યાજ વિષયના ભોગજી.
ચતુર્વરણ તો સર્વે શૂરી, જ્ઞાનખડ્ગ તીવ્ર ધારેજી;
દેહ ગેહ મધ્યે ખટ તસ્કર, પીડી ન શકે લગારેજી.
શૌચ ધર્મ દયા તત્પરી, આપે તે ગુપ્ત દાનજી;
હરિભક્તિ નથી તેનું નામ દરિદ્રી, જેને ભક્તિ તે રાજાનજી.
તેહ મુઓ જેની અપકીર્તિ પુંઠે, અકાળ મૃત્યુ ન થાયજી;
માગ્યા મેહ વરસે વસુધામાં, દૂધ ઘણું કરે ગાયજી.
માતપિતા ગુરુ વિપ્ર વિષ્ણુની, સેવા કરે સર્વ કોયજી;
પરનિંદા પરધન પરનારી, કુદષ્ટે નવ જોયજી.
એવું રાજ નળનાથે કીધું, પુણ્યશ્લોક ધરાવ્યું નામજી;
પછે પુત્રને રાજ આપી ગયા, તપ કરવા ગુણગ્રામજી.
અનશન વ્રત લેઇ દેહ મૂક્યો, આવ્યું દિવ્ય વિમાનજી;
વૈકુંઠ નળ દમયંતી પહોંતાં, પામ્યાં પદ અવિધાનજી.
બૃહદશ્વ કહે હો રાય યુધિષ્ઠિર, એવા હવા ન હોયજી;
એ દુઃખ આગળ તારાં દુઃખને, યુધિષ્ઠિર શું રોયજી.

કાલે અર્જુન આવશે રાયજી, કરીને ઉત્તમ કાજજી;
કથા સાંભળી પાયે લાગ્યો, મુનિવરને મહારાજજી.
યુધિષ્ઠિર કહે પરિતાપ ગયો મનનો,સાંભળી સાધુચરિત્રજી;
અવિચળ વાણી ઋષિ તમારી,સુણી હું થયો પવિત્રજી.
થોડે દિવસે અર્જુન આવ્યા, રીઝ્યા ધર્મરાજાનજી;
વૈશંપાયન કહે જનમેજય, પૂર્ણ થયું આખ્યાનજી.
કરકોટક ને નળ દમયંતી, સુદેવ ઋતુપર્ણ રાયજી;
એ પાંચેનાં નામ લેતાં, કળજુગ ત્યાંથી જાયજી.
પુત્ર પૌત્ર ધન ધાન્ય સમૃદ્ધિ, પામે વળી નર નારજી;
બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ ટળે ને, ઉતરે ભવજળ પારજી.
વીરક્ષેત્ર વડોદરા કહાવે, ગરવો દેશ ગુજરાતજી;
કૃષ્ણસુત કવિ ભટ પ્રેમાનંદ, વાડવ ચોવીસા ન્યાતજી.
ગુરુપ્રતાપે પદબંધ કીધો, કાલાવાલા ભાખીજી;
આરણ્યક પર્વની મૂળ કથામાં, નૈષધ લીલા દાખીજી.
મુહૂર્ત કીધું સુરતમાંહે, થયું પૂર્ણ નંદરબારજી;
કથા એ નળ દમયંતી કેરી, સારમાંહે સારજી.
સંવત સત્તર બેતાળો વર્ષે, પોષ સુદિ ગુરુવારજી;
દ્વિતીયા ચંદ્ર દર્શનની વેળા, થઇ કથા પૂર્ણ વિસ્તારજી.
તે દિવસે પરિપૂરણ કીધો, ગ્રંથ પુનિત પદબંધજી;
શ્રોતા વક્તા સહુને થાશે, શ્રીહરિકેરો સંબંધજી.

નળાખ્યાન સંપૂર્ણ.

મામેરૂં.

કડવું ૧ લું.—રાગ આશાવરી.

શ્રીગુરુ ગણપતિ શારદા, હું સમરું સુખે સર્વદા;
મનમુદા કહું મામેરું, મહેતાતણુંરે.

ઢાળ.

મામેરું મહેતાતણું, પદબંધ કરવા આશ;
નરસિંહ મહેતો ભક્ત બ્રાહ્મણ, જુનાગઢમાં વાસ.
ભાભીએ એક વચન કહ્યું, મહેતાને લાગી દાઝ;
પરિત્યાગ કીધો ઘરતણો, મહેતો વન ગયા તપકાજ.
તે વનવિષે એક દેહેરું દીઠું, અપૂજ્ય શિવનું લિંગ;
નરસૈંયે તેની પૂજા કીધી, અંતરમાંહિ ઉમંગ.
ઉપવાસ સાત મહેતે કર્યાં, તવ રીઝ્યા શ્રીમહાદેવ;
કમળની પેરે લિંગ વિકાસ્યું, પ્રભુ પ્રગટ થયા તતખેવ.
કર્પૂર ગૌર સ્વરૂપ શોભા, ધર્યાં ઉમયા ડાબે પાસ;
બિરાજે જટામાં જાહ્નવી, નિલવટ ચંદ્ર પ્રકાશ.
છે રુંઢમાળા સર્પભૂષણ, વાઘાંબર ગજ ચર્મ;
વાજે ડાક ડમરુ શંખ શૃંગી, મહેતે દીઠા પરિબ્રહ્મ.
તવ નરસૈંયો જઇ પાયે લાગ્યો, ત્યારે મસ્તક મૂક્યો હાથ;
માગ્ય માગ્ય હું કૃપાળ છું, એમ બોલ્યા ઉમયાનાથ.
મહેતો કહે મહાદેવજી, એક માગું છું સ્વામીન;
તમતણું દર્શન પામિયો, હવે વિષ્ણુનું દર્શન.
ધન્ય ધન્ય સાધુ શિવ કહે, તને ભક્તિની છે આશ;
અખંડ વ્રજમાં ગયા તેડી જ્યાં, હરિ રમે છે રાસ.

વલણ.

રાસમંડળતણી રચના, લીલા શી વખાણે કવી;
નરસૈંયો કૃતારથ થયો, તે કૃપા શ્રીહરની હવી.

કડવું ૨ જું.-રાગ ધન્યાશ્રી.

અદ્ભુત લીલા રાસ વિરાજેજી, દર્શન કીધે ભવદુઃખ ભાજેજી;
ગોપિકા ગાય વાજિત્ર વાજેજી, મહા સુખ દીધું શિવ મહારાજેજી.

ઢાળ.

મહારાજ શિવ મહારાજજીએ, ગ્રહ્યો મહેતાનો હાથ;
તે સદાશિવને દેખીને, સામા આવ્યા વૈકુંઠનાથ.
હરિ હર હરખીને મળ્યા, નમી ગોપી શિવને પાય;
નરસૈંયો જઇ નમ્યો નાથને, તવ પૂછે ગોકુળરાય.
કહો સદાશિવ આ કોણ છે, તમે દેખાડ્યો આ ઠામ;
મહાદેવ કહે એ દાસ તમારો, વિપ્ર નરસિંહ નામ.
ભક્તિ ઇચ્છે તમારી, કીર્તન કરે ગુણ ગાય;
કરુણા કરો શ્રીકૃષ્ણજી, તવ બોલ્યા વૈકુંઠરાય.
હાથ ગ્રહી તમે તેડી લાવ્યા, સદાશિવ ભગવાન;
એ નરસૈંયો મેં ભક્ત કીધો, ઉદ્ધવ વિદુર સમાન.
મસ્તક ઉપર હાથ મૂકી, કહે શ્રીગોપાળરે;
દુઃખ વેળા મને સંભારજે, હું ધાઇ આવીશ તત્કાળ.
કરજે તું કીર્તન ભક્તિ મારી, તરીશ ભવસંસાર;
આ દીઠી તેવી લીલા ગાજે, કેવળ રસ શણગાર.
પછી રાસમંડળતણી રચના, દેખાડી તેણીવાર;
નરસિંહ મહેતા પ્રત્યે બોલ્યા, સ્વામી શ્રીત્રિપુરારીરે.
રખે લોકાચાર મનમાંહિ ગણતો, મસ્તક સાટે ભક્તિ;
રાધાકૃષ્ણનો વિહાર ગાજે, જુએ તેવી જુક્તિ.
અંતર્ધ્યાન થયા એમ કહિને, ભોળા શંકર દેવ;
પળ માત્રમાં નરસૈંને મૂક્યો, જુનેગઢ તતખેવ.
થઇ નરસૈંયાની નિર્મળવાણિ, કવિ શક્તિ ભક્તિ અપાર;
રાધાકૃષ્ણશું રંગ લાગ્યો, ગણે તૃણવત સંસાર.
પછી તાલ વાતા ગીત ગાતા, પધાર્યા પુરમાંય;
નરસિંહ મહેતો જઇને નમિયા, ભાભીકેરે પાય.
તમને ગોરાણી મેં પ્રમાણી, હુંને કહ્યું કઠણ વચંન;
હરિ હર બંને મુજને મળ્યા, તે ભાભી તમારું પુણ્ય.

વલણ.

પુણ્ય તમારું માત મારી, મને મળ્યા શ્રીપરિબ્રહ્મરે;
છે સાધવી સ્ત્રી મહેતાતણી, પછી માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમરે.

કડવું ૩ જું.—રાગ વેરાડી.

મહેતે માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ, પતિવ્રતા ઘેર નારી પર્મ;
દામોદરની સેવા કરે, માળા તિલક ને મુદ્રા ધરે.
સાધુ વેરાગી વૈષ્ણવ સંગ, શંખ તાળ ને વાજે ચંગ;
ચોક માંહી તુળસીનાં વંન, અહર્નિશ થાયે કિર્તન.
નહિ ખેતી ઉદ્યમ વેપાર, હરિભગત મહેતો તદાકાર;
જે આવે તે વૈષ્ણવ જમે, ગુણ ગાઇને દહાડા નિર્ગમે.
વિશ્વંભર પૂરું પાડે અન્ન, વિશ્વાસ ઘણો મહેતાને મંન;
બે સંતાન આપ્યાં ગોપાળ, એક પુત્રી ને એક જ બાળ.
શામળદાસ કુંવરનું નામ, તે પરણાવ્યો રુડે ઠામ;
કુંવરબાઇ નામે દીકરી, પરણાવ્યાં રુડો વિવાહ કરી.
પામ્યાં મરણ પત્ની ને પુત્ર, મહેતાનું ભાંગ્યું ઘરસૂત્ર;
પતિવ્રતા વહુ વિધવા થઇ, કુંવર બાઇ તે કુશળી રહી.
સ્ત્રી પુત્ર મરતે રોયાં લોક, મહેતાને તલ માત્ર ન શોક;
ભલું થયું ભાંગ્યો જંજાળ, સુખે ભજશું શ્રીગોપાળ.
કુંવર બાઇપછે મોટી થઈ, આણું આવ્યું ને સાસરે ગઇ;
સસરો શ્રીરંગમહેતો નામ, મોટું ઘર કહાવે બહુ દામ.
છે સાસરિયાંને ઘણું અભિમાન, ધનનું તે અતિ કરે ગુમાન;
નણંદ જેઠાણી વાંકું ભણે, કુંવર બાઇને દુબળી ગણે.
આવો વૈષ્ણવની દીકરી, સાસરવેલ સૌ પાવન કરી;
ચેષ્ટા કરે સાસુ ગર્વે ભરી, કુંવરબાઇ નવ બોલે ફરી.
છે લઘુવેષ નહાનો ભરથાર, તે નવ પ્રીછે વિવેક વિચાર;
કુંવર બાઇનું આવ્યું સીમંત, સાદર વાત ન પૂછે કંથ.
રૂપ દેખી અતિ વહુવરતણું, સાસરિયાં મન હરખે ઘણું;
કહે મહેતો હરિનો છે દાસ, મોસાળાંની શી કરવી આશ.
વહુનો ઓરિયો વિંતે ખરો, કાંઇક મોસાળું ઘરથી કરો;
દુર્બળની દિકરી રાંકડી, આચાર કરી બાંધો રાખડી.

ન કહાવ્યું પિયર ન કોને કહ્યું, પંચમાસી તો એળે ગયું;
સીમંતના રહ્યા થોડા દંન, કુંવર બાઇને થઇ ચિંતા મંન.
ઓશિયાળી દીસે દામણી, વહુવર આવી સાસુ ભણી;
બોલી અબળા નામી શીશ, બાઇજી રખે કરતાં રીશ.
આપણો ગોર પંડ્યો ખોખલો, જુનાગઢ સૂધી મોકલો;
મોકલો લખાવી કંકોતરી, તવ સાસુ બોલી ગર્વે ભરી.
કાં વહુવર તને ઘેલું લાગ્યું, મા મુઇ ત્યારે મહિયર ભાંગ્યું;
તાળ વજાડે કીર્તન કરે, નાચી ખુંદીને ઊદર ભરે.
દરિદ્ર ઘરમાં ફેરા ફરે, તે મોસાળું કયાંથી કરે;
જે સગાંથી અર્થ નવ સરે, શું થાયે તેને નોતર્યે.
મહેતાને વહાલું હરિનું નામ, જોવા મળશે બાધું ગામ;
તમને ડોસો મળવાનું હેત, અમો નાતમાં થઇએ ફજેત.
તમારો સસરો લાજે બાઈ, વણ આવે સરશે વેવાઇ;
કુંવર બાઈ તવ આંસુ ભરી, સાસુ પ્રત્યે બોલી ફરી.
બાઇજી એમ બોલતાં શું ફગો, દુર્બળ પણ પોતાનો સગો;
અહિં આવી પાછા જાશે ફરી, એ મિષે મળશું બાપ દિકરી.
સાસુને મન કરુણા થઇ, પોતાના સ્વામીને પૂછયું જઈ;
રહ્યા સીમંતના થોડા દહાડા, કુંવર વહુ લે છે આડા.
લખી મોકલો કંકોતરી, મળવા દ્યોને બાપ દિકરી;
વેવાઇને લખીએ એક પત્ર, જેમ તેમ કરતાં આવજો અત્ર.
શ્રીરંગ મહેતો પરમ દયાળ, કાગળ એક લખ્યો તત્કાળ;
સ્વસ્તિશ્રી જુનાગઢ ગામ, જે હરિ વૈષ્ણવનો વિશ્રામ.
નાગરી નાતતણા શણગાર, સાધુ શિરોમણિ પરમ ઉદાર;
ભક્ત નાયક વૈષ્ણવના ધણી, સદા કૃપા હોય કેશવતણી.
સર્વોપમા જોગ કરુણાધામ, મહેતા શ્રીપંચ નરસૈં નામ;
અહિં સહુને છે કુશળ ક્ષેમ, લખજો પત્ર તમો આણી પ્રેમ.
એક વધામણિતણો સમાચાર, અમારાં ભાગ્યતણો નહિ પાર;
કુંવર વહુને આવ્યું સીમંત, અમ ઉપર ત્રૂઠા ભગવંત.
માઘ શુદિ સપ્તમી રવિવાર, મુહૂર્ત અમે લીધું નિર્ધાર;
તમો તે દિન નિશ્ચય આવજો, સગાં મિત્ર સાથે લાવજો.

ન આણુશો મનમાં આશંક, તમ આવે પામ્યા લખ ટંક;
ઉજળો સગો આવ્યો બારણે, સોનાનો મેરુ કીજે વારણે.
જો મહેતાજી નહિ આવો તમો, ખરેખરા દૂભાઇશું અમો;
આપ્યું પત્ર ગુરુના કરમાંય, પંડયો ખોખલો કર્યો વિદાય.
કુંવરબાઇએ તેડ્યા ઋષિરાય, એકાંતે બેસાડી લાગી પાય;
ત્યાં બે દહાડા પરુણા રહેજો, મહેતાને સમજાવી કહેજો.
કાંઇ મોસાળું સારું લાવજો, સંપત્ત હોય તો ત્યાં આવજો;
કાંઇ નામ થાય જો પૃથ્વી તળે, સાસરિયાંનું મેણું ટળે.
જો અવસર આ સૂનો જશે, ભવનું મેણું મુજને થશે;
બોલ બાણુ નણદી મારશે, શત્રુનું કામ દિયર સારશે.
રખે નાગરી નાતે કૌતક થાય, તમારે માથે છે વૈકુંઠ રાય;
પંડયો ખોખલો કીધો વિદાય, સદ્ય પહોંતો જુનાગઢ માંય.

વલણ.

જુનાગઢમાં આવિયા, મહેતો લાગ્યા પાય રે;
સ્તવન સ્તુતિ પૂજા કરી, પછે માંડી પાટ સુખદાયરે.

કડવું ૪ થું.–રાગ ધનાશ્રી.

ખોખલે પંડે પત્ર જ આપ્યું, મહેતાજીને હાથજી;
વધામણી કાગળમાં વાંચી, સમર્યા વૈકુંઠનાથજી.
મામેરું પુત્રીને કરવું, ઘરમાં નથી ખોટો દામજી;
ત્રિમકજી ત્રેવડમાં રહેજો, દ્રવ્યતણું છે કામજી.
ભોજન કરાવી દક્ષિણા આપી, મહેતો લાગ્યા પાયજી;
મોસાળું લેઇ અમો આવિશું, પંડયો કીધો વિદાયજી.
નરસૈં મહેતે ઘેર તેડાવ્યા, સગા તે વૈષ્ણવ સંતજી;
મોસાળું લઇ આપણે જાવું, છે કુંવર બાઇનું શ્રીમંતજી.
જુની વેલ ને ધૂંસરિ વાંકી, સાંગી સોટા ભાગીજી;
કોના તળાયા ને કોની પિંજણિયો, બળદ આણ્યા બે માગીજી.
મહેતાજી મામેરે ચાલ્યા, સમર્યા શ્રી જગદીશજી;
ત્રણ સખિયો સંધાતે ચાલી, વેરાગી દશ વીશજી.
સંપુટ ત્રાંબાની ડાબલીનો, તેમાં બાળમુકુંદજી;
કંઠે હાર કરીને રાખ્યા, દામોદર નંદનનંદજી.

વલની પૂંઠે કોથળો બાંધ્યો, માંહી ભર્યાં વાજિત્રજી;
ગાંઠડી એક ગોપીચંદનની, તુળશી કાષ્ટ પવિત્રજી.
મોસાળાની સામગ્રીમાં, તિલક ને તુળસીમાળજી;
નરસૈંયાને નિર્ભય છે જે, ભોગવશે ગોપાળજી.
બળ હીણા બળદો શું હીંડે, ઠેલે વૈષ્ણવ સાથજી;
સાર પાડે ને ઢાળ ચઢાવે, જે જે વૈકુંઠ નાથજી.
એક બળદ ગળિયો થઇ બેસે, આખલો તાણી જાયજી;
પગાને પુંછ ગ્રહી ઉઠાડે, કૌતુક કોટી થાયજી.
સાલે સાલ જૂજવાં દીસે, રથતણાં બહુ વક્રજી;
સાંગીનો બહુ શબ્દ જ ઉઠે, ચૂચવે છે બહુ ચક્રજી.
ચડે બેસે ને વળિ ઉતરે, લે રામ કૃષ્ણનું નામજી;
મધ્યાહ્ને મહેતાજી આવ્યા, જોવા મળ્યું ઉંના ગામજી.
શું જાણે વૈષ્ણવનો મહિમા, વિપરી પુરનાં લોકજી;
કોડ પહોંતા કુંવર વહુના, મામેરું છે રોકજી.

વલણ.

રોક મામેરું મહેતો લાવ્યા, જુઓ વૈષ્ણવની વસાતરે;
એકેકી માળા આપશે તો, પહેરશે નાગરી નાતરે.

કડવું ૫ મું.—રાગ મારુ.

સુણી શ્રીરંગ મહેતો આવ્યા ધાઇ, ભાવે ભેટ્યા બંને વેવાઇ;
મળ્યો જમાઇ જમાઇનો ભ્રાત, મળ્યો સહુ નાગરનો સાથ.
કપટે ભેટી પાછા ખસે, જોઇ જોઇ સામગ્રીને હસે;
ઉતરવા ઘર આપ્યું એક, ઝાઝાં ચાંચડ મચ્છર વિશેક.
ખાડા ટેકરા વસમો ઠામ, ઉપર નળિયાનું નહિ નામ;
કોહ્યું છાજ ને જૂની વળી, ભીંત્યો દાદશ બેવડ વળી.
ઝાઝા માંકણ ઝાઝા જૂઆ, ત્યાં મહેતાના ઉતારા હૂઆ;
વેવાઇ ગયા ઊતારો કરી, બોલે હસણી નાત નાગરી.
કુંવર વહુનો વૈષ્ણવ બાપ, દર્શન કરીને ખોઇએ પાપ;
મહેતાને જોવા હરખે ભરી, ઘેર ઘેરથી ચાલી સુંદરી.
મન વિના મહેતાને નમે, સારું થયું જે આવ્યા તમે;
માંહો માંહિ કહે સુંદરી, મહેતો દીઠે દીઠા હરિ.

જુઓ સાથ કેવો ફૂટડો, એને પરમેશ્વર ત્રુઠડો;
કુંવર વહુનું ભાગ્યું દુ:ખ, એવું કહીને મરડે મુખ.
જુઓ બળદ મહેતાજી તણા, બુગાઇઓ શબ્દ કરે છે ઘણા;
વજાડશે મંડપમાં ચંગ, નાગરી નાતમાં રહેશે રંગ.
આ ગાંઠડી વળગાડી લટકે, તાળના જોડા બાંધ્યા પટકે;
તુળસી કાષ્ટતણો એ ભારો, હવે મામેરાનો શો ઉધારો.
છાબમાં તુળશી દળ મૂકશે, ઉભો રહીને શંખ ફૂંકશે;
વેરાગી હરિના ગુણ ગાશે, એટલે મોસાળુ પૂરું થાશે.
એમ નાગરી કૌતુક કરે, ટોળ કરીને પાછી ફરે;
કુંવર બાઇએ જાણી વાત, મોસાળું લઇ આવ્યા તાત.
ઉતાવળી મળવાને ધશી, બોલી નણદી મર્મે હશી;
આ શું પિતા પુત્રીનું હેત, શાને કરવા આવ્યો ફજેત.
લજાવ્યું સાત પેઢીનું નામ, સાથે વેરાગીનું શું કામ;
શું મળવા ચાલ્યાં એકલાં, એ બાપથી ન બાપાં ભલાં.
કઠણ બોલ એવો સાંભળી, કુંવર બાઇ બોલી પાછી વળી;
નણદી શું મચ્છર આવડો, પુંઠળથી બાઇ શું બડબડો.
સુખી પિતા હશે જે તણો, તે પુત્રીને લાભ જ ઘણો;
કોનો પિતા લખેશરિ કહાવે, તે તો મારે શે ખપ આવે.
શંક પિતા આવ્યો મુજ ઘેર, એક કાપડું સોનાનો મેર;
તમે મન માને તે કહો, એ પિતા મારે જીવતો રહો.
મર્મ વચન નણદીને કહી, પછે પિતા પાસે પુત્રી ગઇ;
દૂરથકી દીઠી દીકરી, મહેતાએ સમરયા શ્રીહરિ.
અન્યોન્ય નયણાં ભરી, ભેટયાં બેઉઓ આદર કરી;
મહેતે મસ્તક મૂકી હાથ, પાસે બેસાડી પૂછી વાત.
કુંવર બાઇ કહો કુશળ ક્ષેમ, સાસરિયાં કાંઇ આણે છે પ્રેમ;
રુડો દિવસ આવ્યો દીકરી, તો મોસાળુ કરશે શ્રીહરિ.
કુંવર બાઇ બોલી વીનતિ, મોસાળું કાંઈ લાવ્યા નથી;
નાગરી નાતે રહેશે કેમ લાજ, વિના દ્રવ્ય આવ્યા શે કાજ.
નિર્માલ્ય નિર્ધનનો અવતાર, નિર્ધનનું જીવ્યું ધિક્કાર;
નિર્ધનને કોઈ નવ ગણે, નવ રાખે ઊભો આંગણે.

ચતુરપણું નિર્ધનનું જેહ, ઘેલામાંહી ગણાએ તેહ;
લોક બોલાવે દુર્બળ કહી, એથી માઠું કાંઈ બીજું નહીં.
પિતાજી કાંઈ ઉદ્યમ નવ કરો, ધનનો નવ રાખો સંઘરો;
આ અવસર સચવાશે કેમ, પિતાજી તમે વિચારો એમ.
નથી લાવ્યા કંકુની પડી, નથી લાવ્યા મોડ નાડાછડી;
નથી માટલી ચોળી ને ઘાટ, એમ શું આવ્યા બારેવાટ.
કેમ કરી લજ્જા રહેશે તાત, હું શે ન મુઈ મરતે માત;
માતા વિના સુનો સંસાર, માતા વિના તે શો અવતાર.
જે બાળકની માતા ગઈ મરી, બાપની સગાઈ સાથે ઊતરી;
જેવું આથમતા રવિનું તેજ, મા વિના એવું બાપનું હેત.
સુરભિ મરતાં જેવું વચ્છ, જળ વિણ જેવું તલફે મચ્છ;
ટોળાં વછોઈ જેવી મૃગલી, મા વિના દીકરી એકલી.
લવણ વિના જેવું ફીકું અન્ન, ભાવ વિના જેવું ભોજન;
કીકી વિના જેવું લોચન, મા વિના તેવું બાપનું મન.
ઘડો ફુટે રઝળે ઠીકરી, મા વિના એવી દીકરી;
ગોળ વિના મોળો કંસાર, માતા વિના સૂનો સંસાર.
શીદ કરવા આવ્યા ઉપહાસ, સાથે વેરાગી પાંચ પચાસ;
શંખ તાળ ને માળા ચંગ, એ મોસાળું કરવાના ઢંગ.
ન હોય તો પિતા જાઓ પાછા ફરી, એવું કહીને રોઈ દીકરી;
મહેતે મસ્તક મૂક્યો હાથ, કરશે મોસાળું વૈકુંઠનાથ.
પહેરામણી કરવી હોય જેટલી, આસામી લખી લાવો તેટલી;
લખજો સાસરિયાં સમસ્ત, વિસારશો મા એક વસ્ત.
વચન મહેતાજીનાં સુણી, કુંવરબાઇ આવ્યાં સાસુભણી;
મારે પિતાએ મોકલી હૂંચ, લખો કાગળમાં જોઇએ શું ય.
મુખ મરડીને બોલી સાસુ, શો કાગળ ચીતરવો ફાંસુ;
છાબમાં તુળસીદળ મૂકશે, ઊભો રહીને શંખ ફૂંકશે.

વલણ.

ફૂંકશે શંખ ઊભો રહી, નરસૈંયો મોસાળું શું કરે;
સંવાદ વહુઅરનો સાંભળી, પછે વડ સાસુ એમ ઓચરે.

કડવું ૬ ઠ્ઠું.—રાગ સામેરી.

વડ સાસુ ઘણું ભારે માણસ, બોલ્યાં પરમ વચંન; વહુજી;
વડી વહુઅર તમે કાંઇ નવ જાણો,છે મહેતો વૈષ્ણ્વ જંન. વહુજી.
જેને સ્નેહ સ્યામળિયા સાથે, તેને શાની ખોટ; વહુજી;
પહેરામણી મન ગમતી માગો, કરો નાગરી ગોઠ. વહુજી.
કુંવર બાઇને કાગળ આપો, લખો લખાવું જેમ; વહુજી;
રુડો વેવાઇ આંગણે આવે, કોડ ન પહોંચે કેમ. વહુજી.
લખો પાંચ શેર કંકુ જોઇએ, શ્રીફળ લખો સેં સાત; વહુજી;
વીશ મણ વાંકડિયાં ફોફળ, મળશે મોટી નાત. વહુજી.
પાંચ વસ્ત્રના પંચવિશ વાઘા, ચાર ચોકડી તાસ; વહુજી;
લખો પછેડી પંદર કોડી, પટોળાં પચાસ. વહુજી.
સાઠેક મુગટા ને સોએક સણિયાં, ચીર લખો ચાલીસ; વહુજી;
ધોતિયાં તો બ્રાહ્મણને જોઇએ, તે લખો કોડી સાર. વહુજી.
બે કોડી જરકશીની સાડી, રેશમી કોડી બાર; વહુજી;
સાદી સાડિયો લખો ત્રણસેં, છાયલ લખો સેં ચાર. વહુજી.
ઘરસાડી લખો દશ વિશ કોડી, સોળ કોડી લખો ધાટ; વહુજી;
છીંટ મોરવી ટુંકડી સોએક, નવ કોડી લખો નાટ. વહુજી.
મશરુ ગજિયાણી દરિયાઈ, લખો થાન પંચાસ; વહુજી;
હજાર બારસેં લખો કાપડાં, લોક કરે બહુ આશ. વહુજી.
સોલસેં લખો શેલા સાળુ, તેલ પાનનો શો આંક; વહુજી;
આશરા પડતું મેં લખાવ્યું, બાપ તમારો રાંક. વહુજી.
તમને સોળ શણગાર ઘડાવે, બાપ લડાવે લાડ; વહુજી;
ઘટે જમાઇને સોનાનાં સાંકળાં, તેમાં અમને શો પાડ. વહુજી.
સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, કહેતાં પામું ક્ષોભ; વહુજી;
ઘરડાં અમે માટે ધર્મે લખાવ્યું, ન મળે ઝાઝો લોભ. વહુજી.
એ લખ્યાથી અદકું કરો તો, તમારા ઘરની લાજ; વહુજી;
તવ મુખ મરડી નણદી બોલી, સિદ્ધ થયાં સર્વે કાજ. વહુજી.
ભારે મોટા બે પહાણ લખોની, જે મહેતાથી અપાય; વહુજી;
ડોશી કહે શો શોર કરો છો, લખતાં તારું શું જાય. વહુજી.

વલણ.

શું જાય લખતાં તાહરું, વડ સાસુ વિકરાળ રે;
કાગળ આપ્યો હાથમાં, પડી પેટડિયામાં ફાળ રે.

કડવું ૭ મું.—રાગ મારુ.

ડાટ વાળ્યો રે, ડોસીએ ડાટ વાળ્યો રે;
વડ સાસુ વેરણ થઇ મારી. હરખ હૈયાનો ટાળ્યો રે. ડોસીએ.
મીઠાં વચની ને થોડા બોલી, હીંડે હરિગુણ ગાતી રે;
પરમારથી થઇ પત્ર લખાવ્યું, મનમાં મોટી કાતી. ડોસીએ.
કાગળ લઇને કુંવર બાઇ આવ્યાં, પિતા કેરે પાસે રે;
વડ સાસુએ વિપરીત લખાવ્યું, કહો હવે શું થાશે. ડોસીએ.
લખેશ્વરીથી ન પડે પૂરું, એવું માંહી લખાવ્યું રે;
સાધુ પિતાને મહા દુઃખ દેવા, મુને સિમંત શાને આવ્યું. ડોસીએ.
સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, વસ્ત્રતણું નહિ લેખું રે;
તાતજી હું તમારી પાસે, કોડી એક ન દેખું. ડોસીએ.
પિતાજી તમો પાછા પધારો, અહિં રહે ઇજ્જત જાશે રે;
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, રહો તમે વિશ્વાસે;
ડોસીએ રુડું કીધુરે, આપણું કારજ સિધ્યું રે. ડોસીએ.
શ્યામળિયો અવસર નહિ ભૂલે, તું કાં આંસુડાં પાડે રે;
દામોદર કાંઈ નથી દોહલો, નહિ કરજે કાઢે. ડોસીએ.
કુંવરબાઇ તમે ઘેર પધારો, આપણું એમાં શું જાશે રે;
જો મામેરું હરિ નહિ કરે તો, ઉપહાસ એનો થાશે. ડોસીએ.
પંચાળીનાં પટકુળ પૂર્યાં, નવસેં ને નવાણું રે;
તે રીતે મામેરું કરશે, તું થાવા દેને વહાણું. ડોસીએ.
વિશ્વાસ હ્રદેમાં રાખો તમો, છો વૈષ્ણવની બાળ રે;
આપણું એ પ્રતિપાલન કરશે, શ્યામળિયો ગોપાળ. ડોસીએ.
હૈડે હેત દીકરીને આવ્યું, સુણી તાતની વાણી રે;
કુંવર બાઈ ફરી મંદિર આવ્યાં, વિશ્વાસ ઉરમાં આણી. ડોસીએ.

કડવું ૮ મું—રાગ ગોડી.

જોજો રે કૌતક કલિજુગનાં, વૈષ્ણવની ચેષ્ટા થાયરે;
વાંકા બોલી નાત નાગરી, સહેજે બોલે અન્યાયરે. કૌતક. ટેક.

ભોજન કરવા મહેતાજી તેડ્યા, સાથે બહુ વેરાગીરે;
ટોળે મળે સહુ નાત નાગરી, જોઇ જોઇ હસવા લાગીરે. કૌતક.
ચીર્યાં તિલક ને તુળસીની માળા, છાપાં અંગ બિરાજેરે;
વેવાઇનાં રૂપ જુઓરે બાઇઓ, કોટિક કંદર્પ લાજેરે. કૌતક
મલાર ગાશે નહાતી વેળા, વરસશે વરસાદરે;
પ્રસાદ કરતાં થાળ ગાશે, જમશે જાદવનાથરે. કૌતક
સ્નાન કરી સઉ નાગર બેઠા, જેને જેશું મળતુંરે;
મહેતાજીને નહાવા અર્થે, જળ મેલ્યું કળકળતુંરે. કૌતક
જેમ તેલ કઢા તાતી ઉકાળી, સુધનવાને તળવારે;
તેમ વેવાણે જળ ઉકાળ્યું, મહેતાજીને છળવારે. કૌતક.
ઉષ્ણોદક ઉનું દેખીને મહેતે, માગ્યું ટાઢું પાણીરે;
મર્મ વચન મુખ મરડીને બોલી, કુંવર બાઇની જેઠાણી. કૌતક.
માગ્યા મેહ વરસે મહેતાજી, તો અમ પાસે શું માગોરે;
બાજઠે બેઠાં તાળ મંગાવી, બોલ હૃદેમાં વાગ્યો. કૌતક..
સ્મરણ કીધું શ્યામળિયાનું, આલાપ્યો રાગ મલારરે;
નાગર લોક જોવાને મળિયા, બોલે વ્યંગ ઉચ્ચાર. કૌતક.

કડવું ૯ મું.—રાગ સોરઠ મલાર.

મહેતાજી બેઠા બાજઠે, સમર્યા શ્રીગોપાલ;
મલાર ગાયો પ્રીતમશું, મેઘ ગર્જ્યો વજાડી તાળ. મહેતાજી.
ઉપહાસ થાય તારા દાસનો, શ્યામળા કરો સહાય;
નાંખ્યું ઉષ્ણોદક અતિ ઉકળ્યું, શ્રીફળ ફાટી જાય. મહેતાજી.
જેમ કઢા ઉકાળી તેલની, કોપ્યો હંસધ્વજરાય;
તારી કૃપાએ ટાઢું થયું, ઉગાર્યો સુધન્વાય. મહેતાજી.
હુંડી શીકારી તેં શ્યામળા, આપ્યા રૂપૈયા સેં સાત;
તે વિશ્વાસે વળગી રહ્યો, વિઠ્ઠલ મોકલજો વરસાદ. મહેતાજી.
સમોવણ નહિ આપો શ્યામળા, કરશો મામેરું કયમ;
વિનતિ નરસૈયાની સાંભળી, પ્રેર્યો ધન પરિગ્રહ. મહેતાજી.
પળમાંહિ આભે ઘટા થઇ, ચોદશ ચઢયો અંધકાર;
ગગનં વિષે ઘન ગડગડે, થાય વીજતણા ચમકાર. મહેતાજી

ઉડે કોરણ બહુ કાંકરા, વરસે મૂશળધાર;
વહેવાઇના ઘરમાં જળ ધસ્યું, કરે લોક પોકાર. મહેતાજી.
સર્વ નાગરીઓ પાયે પડે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
અમો અજ્ઞાને ન ઓળખ્યા, તમે શિરોમણી સાધ. મહેતાજી.
શ્રીરંગ મહેતો સ્તુતિ કરે, વહેવાણો માગે માન;
વરસાદ વિસર્જન થયો, કીધું મહેતાજીએ સ્નાન. મહેતાજી.
ઠગ નાગર કહે થયું માવઠું, એમ થાય છે બહુ વાર;
પ્રતીત ન પત્યક્ષ પારખે, કલિજુગનો પ્રકાર. મહેતાજી.

વલણ.

મહેતોજી ભોજને બેઠા, કરમાં લીધી તાળરે;
ટોળું વેરાગી તણું, તેણે ગાવા માંડી થાળરે.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ સામેરી.

મહેતે ગાઇ પ્રસાદની થાળી, આરોગાવ્યા શ્રીવનમાળી;
લીધો પ્રસાદ પૂરણ પ્રીતે, પછે શું થયું રજની વીતે.

ઢાળ.

વીતી રજની કીર્તન કરતાં, થયો પ્રાતઃકાળરે;
કુંવરબાઇ આવ્યાં પિતા પાસે, હવે મોસાળાંની કરો ચાલરે.
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, જઇ ન્યાતને તેડાં કરો;
વિશ્વાસ આણી મંડપમાંહી, એક છાબ ઠાલી જઇ ધરો.
જ્ઞાતિ સગાં સહિત પધરાવો, સર્વકુટુંબ પરિવારજી;
છે વાર જ્ઞાતિ મળ્યાતણી, નથી મોસાળાંની વારજી.
કુંવરબાઇ કહે તાતજી મને, કેમ આવે વિશ્વાસરે;
ઠાલી છાબ હું કેમ ધરું, થાય લોકમાં ઉપહાસરે.
મહેતોજી કહે પુત્રી મારી, છો વૈષ્ણવની દીકરી;
તારે મારે ચિંતા શાની, મોસાળું કરશે શ્રીહરી.
મર્મ વચન સુણી તાતનું, સાસુ કને આવી વહુ;
મારો પિતા મોસાળું કરે છે, સગાં મિત્ર તેડો સહુ.
ખોખલે પંડ્યે તેડાં કીધાં, મેળવ્યું બધું ગામ;
વહેવાઇ વરગ એણીપેરે બોલે, મહેતો મૂકીને જાશે મામ.

મંડપમાં મહેતોજી આવ્યા, હાથ ગ્રહી છે તાળરે;
નાગર સઉ ઉભા થઇ, કહે પ્રેમે જેગોપાળરે
મંગાવી એક છાબ ઠાલી, તે ચોકમાં આણી ધરી;
મહેતાજીએ શંખ પૂર્યો, વિનતિ શ્રીહરિની કરી.

કડવું ૧૧ મું.—રાગ મારુ.

મહેતે વજાડયો શંખ, સમર્યા વનમાળી;
લાગી હસવા ચારે વર્ણ,માંહોમાંહિ દે તાળી.
જુઓ મોસાળાના ઢંગ, વહેવાઇએ માંડ્યા;
નાગરના વહેવાર, એણે સર્વ છાંડ્યા.
છાપાં તિલક ને તાળ,જુઓ તુળશી માળા;
નરસૈંયો કરશે નૃત્ય, ગાશે ટોપીવાળા.
જોવા મળી નાગરી નાત્ય, બહુ ટોળે ટોળાં;
મુખ મરડી કરે વાત, આપશે ઘરચોળાં.
બહુ નહાની મોટી નાર, મંડપમાં જ મળી;
કરે વાંકી છાની વાત, સાકરપે જ ગળી.
મહેતાને કરે જેશ્રીકૃષ્ણ, હશી પરું જોતી;
મુખ ઉપર લળકે સાર, વેસરનાં મોતી.
સજ્યા સોલ શણગાર, ચરણા ને ચોળી;
જોબન મદભરી નાર, કરે બહુ ઠંઠોળી.
માળા મોતી હાર, ઊરપર લળકે છે;
જડાવ ચૂડો હાથ, કંકણ ખળકે છે.
સમી રહી ઓઢે ચીર, શણગટ વાળે છે;
અણિયાળાં લોચંન, કટાક્ષે ભાળે છે.
છૂટે અંબોડે નાર, વેણી લાંબી છે;
ઝાંઝર ઝમકે પાય, કડલાં કાંબી છે.
કેસર તિલક વિશાળ, ભાલે કીધાં છે;
કોઇએ નહાનાં બાળ, કેડે લીધાં છે.
કોઈ જોવા ઠાલી છાબ,અબળા ઉઠે છે
કોઈ વહુવાર લજ્વાળ, નણદી પુઠે છે

કો શીખવી બોલાવે બાળ, વારી રાખે છે;
કો વાંકા બોલી નાર, વાંકું ભાખે છે.
એવાં કૌતક અનેક, સહુકો દેખે છે;
સહેજે બોલે અન્યાય, હરિને લેખે છે.
બાઇ કુંવર વહુનો બાપ, કરશે મામેરું;
લઇશ પટોળી સાર, સાડી નહિ પહેરું.
વૈષ્ણવને શી ખોટ, કોટે માળા છે;
વહેવારિયા દશ વીશ, ટોપીવાળા છે.
કુંવર વહુ ધન્ય ધન્ય, પિયર પનોતી છે;
બાપે વગાડ્યો શંખ, સાદર પોતી છે.
વાંકા બોલા વિપ્ર, બોલે ઉપહાસે;
મૂકો છાબમાં પહાણ, વાયે ઉડી જાશે.
મૂક્યો દીકરીએ નિઃશ્વાસ, આવી પિતા પાસે;
મહેતે કીધી સાન, રહેજે વિશ્વાસે.

વલણ.

વિશ્વાસ રાખો દીકરી, કરમાં લીધી તાળરે;
કાગળ મૂક્યો છાબમાં, મહેતે સમર્યા શ્રીગોપાળરે.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ સારંગ.

ઠાલિ છાબમાં કાગળ ધરિ, નરસિંહ મહેતે સમર્યા હરિ;
વેરાગી સર્વ પુઠે ગાય, નાગરને મન કૌતક થાય.
વાંકાં વચન બોલે વેદિયા, મહેતો માધવમાં ભેદિયા;
જુઓ છાબમાં મૂક્યું સાર, આ દિસે કમખાની હાર.
તે બોલ અંતર નવ ધરે, મહેતો સ્તુતિ માધવની કરે;
જય દામોદર બાલમુકુન્દ, નરકનિવારણ નંદાનંદ.
વિશ્વેશ્વર વૃન્દાવનચંદ, દેવકિનંદન આનંદકંદ;
ગોપિનાથ ગોવિંદ ગોપાળ, અનાથબંધુ દીનદયાળ.
હું સેવકની લેજો સંભાળ, મોસાળાંની કરજો ચાલ;
મુખે કીર્તન હાથે તાળ, નાસ નાગરી બોલે આળ.
છે દોહેલો લોકાચાર, લજ્જા રાખજો આણીવાર;
મારા શેઠ તું નંદકુમાર, શું કરશે પાપી સંસાર.

તમો પ્રતિપાળો પોતાના દાસ, માટે મુજને છે વિશ્વાસ;
અંબરીષનો નિવાર્યો ત્રાસ, તમે ભોગવ્યા છે ગર્ભવાસ.
લીધો મચ્છતણો અવતાર, શંખાસુરનો કીધો સંહાર;
કચ્છપરૂપ ધર્યું મોરાર, ચૌદ રત્ન મથી કાઢ્યાં બહાર.
માર્યો હિરણ્યાક્ષ મહા પાપી, ધરણી સ્થિર કરીને સ્થાપી;
અજામેલ સરખો મહા પાપી, પુત્રને નામે પદવી આપી.
પ્રહ્લાદની દોહલી જાણી વેળા, પરમેશ્વર પ્રગટ થયા વહેલા;
ધ્રુવનો જન્મમરણ ભય હર્યો, અવિચળ પોતા સરખો કર્યો.
પોપટ પઢાવતી પુંશ્ચલી, વૈમાને બેશી વૈકુંઠ પળી;
તમો ઉચ્છિષ્ટ આરોગ્યા બદરી, તો પરમ ગતિ પામી શબરી.
લગાર ચરણ નમાવ્યું શીશ, વિભીષણ કીધો લંકાધીશ;
તાર્યો કુટુંબ સહિત તે માછી, નવ પામ્યો જન્મ પીડા પાછી.
છો દોહેલી વેળાના સાથી, તમે ગ્રાહથી મૂકાવ્યો હાથી;
બટુક વેષ થયા વામન, જાતું રાખ્યું ઈંદ્રાસન.
પ્રભુ પાંચાલિનું દુઃખ જાણ્યું, પૂર્યાં ચીર નવસેં નવાણું;
કૌરવથી જિતાડ્યો પારથ, કુરુક્ષેત્રમાં હાંક્યો રથ.
રુક્માંગદ તાર્યો સંસાર, હરિશ્ચંદ્રની કીધી વાર;
શંખ પૂજતો રાજકુમાર, ચંદ્રહાસ રાખ્યો ત્રણ વાર.
તમે સુધન્વા બળતો રાખ્યો, જે પિતાએ કઢામાં નાંખ્યો;
વહેરાતાં નવ રોયો રજ, મુક્તિ પામ્યો મુરધ્વજ.
ખાંડવ વન ખગ લીધાં રાખી, ગજઘંટા તે ઉપર નાંખી;
વિદુરની આરોગ્યા ભાજી, તેની પ્રીતે થયા તમો રાજી.
સુદામાના લેઈ તાંદૂલ, નવનિધ, આપી તે અમૂલ્ય;
મદ મઘવાના મનનો હર્યો લીલાએ ગોવર્ધન ધર્યો.
દાવાનળ પીધો જદુરાય, બળતાં રાખ્યાં ગોપી ગાય;
કુબ્જાની તમે લીધી અર્ચા, તમે લોકતણી સહિ ચર્ચા.
અનાથબંધુ દીનદયાળ, હું સેવકની લેજો સંભાળ;
તમો છો દામોદર દક્ષ, હું સરખા સેવક છે લક્ષ.
મારે એક તમારી પક્ષ, પરમેશ્વર થાજો પ્રત્યક્ષ;
મારે માથે દુઃખનાં વૃક્ષ, તેથી લાજે તમારો પક્ષ.

ધનવંત છે નાગરી નાત, તેમાં દુર્બળ મારી જાત;
દુઃખે દુભાયે તેત્રીસ ક્રોડ, કલ્પવૃક્ષને લાગે ખોડ.
શોભા વૈષ્ણવની જો ગઇ, કળા તમારી ઝાંખી થઈ;
મુને સગાં થઇ લાગ્યાં જમ, તમને નિદ્રા આવે ક્યમ.
સગાં સૌ બેસાડ્યાં આણી, પુત્રીના કરમાંહિ પિંગાણી;
છે કંકુવોણી કંકાવટી, પુત્રીને થાએ ચટપટી.
મધ્યાહ્ન ઉપર થઇ બે ઘડી, વહેલા આવો વેળા વટી;
કુંવરબાઇ તારે આશરે, હું દુર્બળથી અર્થ ન સરે.
શું સૂતો વૃંદાવન માંય, ત્યાં શું રાધાજી ચાંપે પાય;
લલિતા વિશાખા ચંદ્રાવળી, તને ઉત્તમ નારી કો મળી.
રંગમાં જાએ શર્વરી, તેણે ભક્ત ગયો વીસરી;
જાગી જો રે જાદવપતિ, સાંભળ સેવકની વીનતિ.
કબીરને જેમ કરુણા કરી, સમર્યે દર્શન દીધું હરિ;
ભક્ત એક દામોદરજી, તેનું પય પીધું તમે હરજી.
ત્રિલોચનનું મહા દુઃખ હર્યું, સેવક થઇને પાણી ભર્યું;
અભયદાન કોળીને દીધું, મીરાંબાઇ તણું વિષ પીધું.
સેના માટે નાપિક થયા, વપન કરવાને પ્રભુજી ગયા;
હું તમને કદી નવ સંભારતો, લાવતો ઘાસ મહિષી ચારતો.
નવ જાણતો ધોળાપર કાળો, ભાભીએ મને કીધો ગોવાળો;
સદાશિવે મને કીધો દાસ, દેખાડ્યો મને અખંડ રાસ.
મેં જોયો તમારો વિલાસ, તેવો મેં કીધો અભ્યાસ,
લોક બોલે મને ઉપહાસ, મારે મન તારો વિશ્વાસ.
બોલાવિએ પોતાનો કહી, તેને ત્રિકમ તજિએ નહીં;
ખીચડો જમાડવા આવ્યા નાથ, હું માટે કીધા પંચ હાથ.
હું મધ્ય રાતે તરસ્યો જાણી, ઝારી લઇને પાયું પાણી;
મને સાચો કીધો કોટી વાર, હુંડી શિકારી શ્રીમોરાર.
તમો તે રીતે મોસાળું કરો, હાલી છાબ સોનૈએ ભરો;
જો નહિ આવો સુંદરસ્યામ, તો નાગર સાથે છે કામ.

વલણ.

નાગર સાથે કામ છે, સમજી લેજો વાતરે;
સુણી નરસૈંની વિનતિ, ઉઠી ધાયા વૈકુંઠનાથરે.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ પ્રભાતી.

ઉધડકી ઊઠિયો, વેગે વૈકુંઠપતિ, ગરુડ ક્યાં ગરુડ ક્યાં વદત વાણી;
ચાલ્ય ચતુરાં, ચતુર્ભુજ ભણે ભામિની, નષ્ટ નાગરે મારી ગત્ય જાણી. ઉ.
નરસૈંયો નાગરો, ભક્ત તે માહરો, છાબ ભરો તેહની શીઘ્ર થાઓ;
જન ઘણા હઠ કરે, ગયા વિના નવ સરે, રિદ્ધિ સિદ્ધિ લેઇ સખી જાઓ. ઉ.
હાથ હેમ સાંકળાં, નંગ બહુ નિર્મળાં, શુભ શણગાર જઇ અંગ સારો;
રીત ને ભાત્ય, રોકડ રખે વિસરો, દીન થઇ કરગરે દાસ મારો. ઉ.
ચીર ચરણાં ઘણાં, હોય ચતુરે વણ્યાં, અધિક એક એકથી અમૂલ્ય જાણો;
સ્વપ્ને કો નવ પડે, નામે કો નવ જડે, અંગ આળસ તજી તેહ આણો. ઉ.
ઈંદ્ર બ્રહ્મા જેનો, પાર પામે નહીં, માગે મુખ બોલતાં વદત વાણી;
નાથ લક્ષ્મીતણો, એણીપેરે આવિયો, અગણિત ગાંઠડી સંગ આણી. ઉ.

રાગ મારુ.

ભક્ત નરસૈંયાનું દુઃખ જાણીરે, ઉઠી ધાયા પુરુષપુરાણીરે;
થયા શેઠ તે સારંગપાણીરે, સાથે લક્ષ્મી થયાં શેઠાણીરે.
નંદ સુનંદ ગરુડ સાથેરે, વસ્ત્ર ગાંઠડિયો તેને માથેરે;
રથે બેઠા શ્રીગોપાળરે, ધમકે ઘોરીને ઘુઘરમાળરે.
લોકે ઓળખ્યા નહિ જગદીશરે, સાથે વાણોતર દશ વીશરે;
સર્વે જોઇ જોઇ વિસ્મય થાયરે, પ્રભુ આવ્યા મંડપમાંયરે.
છડીદારે વાડ મૂકાવીરે, નાગરી નાત જોવાને આવીરે;
આ વહેવારિયો કોઇ આવ્યોરે, સાથે ગાંઠડિયો ઘણી લાવ્યોરે.
કોઇ જાણે ન ત્રિભુવન ભૂપરે, વહાલે લીધું વણિકનું રૂપરે;
રથ ઉપરથી ઉતરિયારે, હરિ સભામાંહી સાંચરિયારે.
ખટ દર્શને ખોળ્યો ન લાધેરે, જેને ઉમયાવર આરાધેરે;
ન જડે ધ્યાને દાને બહુ જાગેરે, તે હરિ અણવાણે પાગેરે.
જે ચૌદ લોકનો મહારાજરે, મહેતા માટે થયા બજાજરે;
વાઘો શોભે કેશર છાંટેરે, બાંધી પાઘડી અવળે આંટેરે.
કાને કુંડળ હીરે જડિયાંરે, નેત્ર પ્રલંબ શ્રવણે અડિયાંરે;
એક લેખણ કાને ખોશીરે, નામ ધર્યું દામોદર દોશીરે.
ઝીણા જામા ને પટકા ભારેરે, હરિ હળવે હળવે પધારેરે;
ખાંધે પછેડી ઓઢી નાથેરે, બેઉ છેડા ગ્રહ્યા છે હાથેરે.

વિંટી વેઢ દશે આગળીએરે, સાદાં મોજાં પહેર્યા સામળીએરે;
ઘણા વાણોતર છે સાથેરે, કોણે ઝોળા ગ્રહ્યા છે હાથેરે.
ઘણા સેવક સેવામાં સજરે, ઉદ્ધવના હાથમાં ગજરે;
પ્રભુ પુંઠે કમળા રાણીરે, સભા મોહી જોઇ શેઠાણીરે.
ઉતર્યાં નાગરીઓનાં અભિમાનરે, જાણે ઉગ્યા શશિયર ભાણરે;
ભલું ભાલ ભમર રૂડી રાજેરે, રત્ન જડિત્ર રાખડી છાજેરે.
વિશાળ લોચન ચંચળ ચાલેરે, કે શું ખંજન પડિયાં ગાલેરે;
છે અધર બિંબ પરવાળીરે, મસ્તક ઉપર વેણ વિશાળીરે.
બાજુબંધ ગલુબંધ માળરે, નાકવેસર ઝાકઝમાળરે;
કટી ઘમકે ક્ષુદ્ર ઘંટાળીરે, પહેરણ ચંપકવરણી સાડીરે.
ઝમકે ઝાંઝર ઉજ્જવલ પાગેરે, વિછુવા અણવટ બહુ વાગેરે;
જડાવ ચૂડો કંકણ ખળકાવેરે, માયા મહેતી રૂપે આવેરે.
મોહી સભા લક્ષ્મિને નિરખીરે, દેવી દીસે વાણિયણ સરખીરે;
લલિતા વિશાખા બે ખવાસીરે, છે ભક્તિ મુક્તિ ચારે દાસીરે.
આવ્યા સજોડે દેવાધિદેવરે, મહેતે હરિ ઓળખ્યા તતખેવરે;
ભલે આવ્યા શેઠ શ્યામળિયારે, મહેતો માધવજીશું મળિયારે.
મળતાં બોલ્યા સુંદરસ્યામરે, મારું પ્રગટ ન લેશો નામરે;
રખે વાત અમારી ચરચોરે, તમારે જે જોઇએ તે ખરચોરે.
કુંવર બાઇનાં પૂરો કોડરે, એમ કહી બેઠા રણછોડરે;
પછે સભા સહુ સાંભળતારે, હરિ વચન બોલ્યા છે વળતારે.
જાઓ શેઠાણી દુઃખ કાપોરે, કુંવર બાઇને હૈયાશું ચાંપોરે;
એવું કહેતામાં કમળા હીંડયારે, કુંવર બાઇને હૈયાશું ભીડયારે.
મારી બીકી ન ભરીએ આંસુરે, તેડો કયાં છે તમારી સાસુરે;
મળી નાગરીઓ સૌ બેચારરે, જોઇ રૂપ મેલ્યો અહંકારરે.
વેવાણ કમળાને એમ પૂછેરે, મહેતા સાથે સગપણ શું છેરે;
કોકિલા સ્વરે અમૃત વાણીરે, ત્યારે હસીને બોલ્યાં શેઠાણીરે.
વેવાણ તમોએ શું નવ જાણિયારે, તમો બ્રાહ્મણ ને અમો વાણિયારે;
વેપાર દોશીનો ઘેર કોઠીરે, અમારે ઓથ નરસૈંયાની મોટીરે.
અમો ધન મહેતાજીનું લીજેરે, વેપાર કાપડનો કીજેરે;
અમો આવ્યાં મોસાળું કરવારે, ઠાલી છાબ સોનૈએ ભરવારે.

મહેતે જે જે વસ્ત્ર મંગાવ્યાંરે, અમો લખ્યા પ્રમાણે લાવ્યાંરે;
એવું કહીને બેઠાં શેઠાણીરે, સહુ નાગરી સાંસે ભરાણીરે.
તેડ્યા શ્રીરંગ મહેતો વહેવાઇરે, ભાવે ભેટ્યા શ્રીજદુરાઇરે;
ત્યારે વિસ્મય થયા સહુ નાગરરે, છાબ ભરી તે કરુણા સાગરરે.
મહેતાને કહે વનમાળીરે, કરો પહેરામણી સંભાળીરે

વલણ.

સંભાળી કરો પહેરામણી, એવું કહે સુંદરશ્યામરે;
વળી ઘટે તે માગજો, અમો વાણોતર સરખું કામરે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ મારુ.

મહેતે તેડાવી દીકરી, આ છાબ જુઓ સોનૈએ ભરી;
પહેરાવો સહુ નાત નાગરી, આવો અવસર નહિ આવે ફરી.
કંકાવટીને કરમાં ધરી, સાસુ પાસે વહુ સંચરી;
હાંકીને ગર્વે ઓચરી, જુઓ છાબ સોનૈએ ભરી.
વૈષ્ણવ કહીને દેતાં ગાળ, એ શું મોસાળું કરશે કપાળ;
તમો નિંદતાં તુળસી ને તાળ, તેણે વશ કીધા ગોપાળ.
જુઓ કમાઇ દુર્બળતણી, જીવે છે હરિના ગુણ ભણી;
જો લખ્યાથી આશા હોય ઘણી, તો માગી લેજો પહેરામણી.
સાંભળી કુંવર વહુની વાણી, સાસુએ તેડ્યાં ગોર ગોરાણી;
પૂજ્યા પાગ કરમાં પિગાણી, આઠ વસ્ત્ર આપ્યાં તેને આણી.
પછે નાગરની ભીડ ઘણી ભાળી, પછેડીની પલવટ વાળી;
આવ્યા છાબ પાસે વનમાળી, છોડે ગાંઠ આપે વસ્ત્ર ટાળી.
મહેતાજી કહે લ્યો દીકરી, સસરાને આપો પામરી;
ગડી જરકશી વાઘાની કરી, હેમ સાંકળી ઉપર ધરી.
એ વરના મુખ આગળ ધરો, નીચું જોઇને પાછાં ફરો;
પહેરામણી મન ગમતી કરો, રખે પગલું પાછું ભરો.
સજોડે તેડ્યાં જેઠ જેઠાણી, આઠે વસ્ત્ર ત્યાં આપ્યાં આણી;
પ્રીતે પૂજ્યાં દીયર દેરાણી, ખુસટિયો તવ બોલ્યાં વાણી.
જ્યાં નરસૈંયો ત્યાં નવ નીધ, દીયરિયો બેઠો હર કીધ;
પંચ મોર સોનાની લીધી, પછી પહેરામણી ચાલતી કીધી.

પહેરામણી નણદીએ અટકાવી, કુંવર બાઈ પિતા કને આવી;
બે તોલાની રાખડી લાવી, દશ તોલા આપી સમજાવી.
આપ્યા સાસુને સોળ શણગાર, પહેરાવી કીધો નમસ્કાર;
તવ કોપ્યાં વડ સાસુ અપાર, સર્વ કુટુંબનો કીધો તિરસ્કાર.

વલણ.

તિરસ્કાર કીધો ડોસીએ, હવે પહેરામણી પહેરું નહીંરે;
વડી વહુઅર આગળ થઈ, ને હું ઘરડી બેશી રહીરે.

કડવું ૧૫ મું.—રાગ મેવાડો.

વડી વહેવાણ રીસાયાં જાણી, લક્ષ્મીજી પાસે આવ્યાંજી:
સારું ખીરોદક ખાંધે મૂકી, ડોસીને સમજાવ્યાંજી.
જે જેકાર થયો મંડપમાં, ગીત ગાય છે રામાજી;
મોસાળું તે મહેતાજીનું, બીજા સર્વે ભામાજી.
પોતે પોતાનાં સગાં તેડ્યાં, જેનો જ્યાં સગવેડજી;
મનવાંછિત પહેરામણી દેખી, માંડી તેડાતેડજી.
ઘેર ઘેર વાત થઈ નાગરમાં, મહેતો કરે મામેરુંજી;
વિચાર કરતી અબળા દોડી, મનમાની સાડી પહેરુંજી.
ચાર વરણ સઉ ચરણે ચાલી, આવ્યાં મંડપમાંયજી;
પલવટ વાળી શ્રીવનમાળી, તતક્ષણ આવ્યા ત્યાંયજી.
મહેતોજી ઊભા તાળ વજાડે, ગાય વેરાગી ગીતજી;
વડસાસુ કુંવર વહુને કહે, પહેરામણીની રીતજી.
શ્રીરંગજી ને શામળ મહેતો પામ્યા ધોળાં શેલાંજી;
હેમજી ખેમજી મહેતાને. દશેક ખાંધે મેલ્યાંજી.
કભાય કોને પામરી પટકા, નામ ન જાયે ગણિયાંજી;
કોને મુગટા કોને પિતાંબર, કોને શેલાં શણિયાંજી.
મગિયાં દોરિયા અસાવળી કોને, શેલાં પટ્ટુ સાલજી;
ગુજ્જી પેચ પાઘડીઓ તોરા, દીસે ઝાક ઝમાલજી.
પાયજામા નીમા પછેડી, જામા અવળા બંધજી;
વસ્ત્રતણો તો વરસાદ વરસ્યો, જ્યાં દોશી કરુણાસિંધજી.
બાજુબંધ બેરખા અતિ સુંદર, વેઢ વીંટિયો છાપજી;
દુગદુગી માળા ને માદળિયાં, આપ્યાં મોતી અમાપજી.

કોને કંદોરા ને કંઠી પહોંચી, કોને સાંકળી માળજી;
કનક કડાં ને કાંને કુંડળ, જડાવ ઝાક ઝમાળજી.
પહેરામણી પુરુષોને પહોંતી, તેડ્યો અબળા સાથજી;
પિયળ કાઢીને ખાંધેમૂક્યાં, પટકુળ નાના ભાત્યજી.
ગંગા વહુને ગજીયાણી સાડી, સુંદર વહુને સાળુજી;
ગોરે અંગે સુંદર શોભે, માંહે કાપડું કાળુંજી.
છબીલી વહુને છાયલ ભારે, ભાત્ય તે રાતી ઘોળીજી;
કોડ વહુને કલગેર આપી, પ્રેમ વહુને પટોળીજી.
રામકુંવરને કૃષ્ણકુંવરને, આપ્યા ઉત્તમ ઘાટજી;
છેલ વહુને છીંટ જ આપી, નહાની વહુને નાટજી.
પાંન વહુ તો પીતાંબર પહેરે, તાકે બચ્ચીબાઇજી;
રૂપકુંવરને રાતો સાળુ, દેવકુંવર દરિયાઇજી.
શ્યામકુંવરને સોનેરી સાળુ, ગુણકુંવરને ઘરચોળુંજી;
લક્ષ્મી વહુને, લાછા વહુને, લાલ વહુને પટોળુંજી.
જશમાંદે જશોદા જીવી, જમુના જાનકી વહુવજી;
ચરણા ચોળી ને ઘરસાડી, પહેરી ઉભાં સહુવજી.
માનબાઇ ને વેલ વહુ ને, રંભાવતી ને રૈયાંજી;
જૂનાં કાઢીને નવાં પહેરાવ્યાં, હેઠાં મૂકી છૈયાંજી.
જાબની પાસે છબીલો બેઠા, જે જોઇએ તે આપેજી;
મશરુ ગજિયાં ને ગજિયાંણી, ગજ ભરીને કાપેજી.
પાટ પીતાંબર અતલસ અંબર, ચોળે રંગે ચીરજી;
શોભે સુંદર ભાત્ય નવરંગી, પુતળીઓ ને કીરજી.
સાડી જરકશીની ઓઢણી, ચળકે સુંદર જોરજી;
કેસર છાંટ્યા ઘોળા સાળુ, ફરતી કસબી કોરજી.
ચંદ્રકળા ને મોરવી શોભે, દરિયાઇમાં દોરજી;
અતલસ પાંચ પટા આભૂષણ, સોના રૂપાની મહોરજી.
કોને અકોટી કોને ટોટી, ગળુબંધ બહુ મૂલજી;
કોને ભમરી કોને સેંથો, ત્રસેંથિયાં શીશફૂલજી.
કો મહેતા પાસે માળા માગે, ઉભી રહી કર જોડેજી;
કેટલીએક પોતાનાં બાળક, મહેતા આગળ ઓડેજી.

વલણ.

ઓડે બાળક જાણે કંઇ આપે, મનવાંછિત પામ્યાં સહુ:
સાસરિયાંનું મહેણું ટળ્યું, પિયર પનોતી કુંવર વહુ.

કડવું ૧૬ મું.–રાગ ધનાશ્રી.

કોડ પહોંત્યા કુંવર વહુના, ભાગ્યું ભવનું મહેણુંજી;
મનવાંછિત પહેરામણી પામ્યાં, જેને જેવું લેણુંજી.
નાગરી નાત્ય કુટુંબ પાડોશી, ચાકર કોળી માળીજી;
પહેરામણી સહુકોને પહોંતી, વાચા પ્રભુએ પાળીજી.
સોળે શણગાર કુંવરબાઇને, આપી દીધું માનજી;
કનક પહાણુ બે છાબમાં મૂક્યા, હરિ થયા અંતર્ધ્યાનજી.
સભા સહુકો વિસ્મય પામી, અલૌકિક શેઠ શેઠાણીજી;
મહેતાને સહુ પાયે લાગે, ભક્તિ સાચી જાણીજી.
કુંવરબાઇની નણદી આવી, બડબડતી મુખ મોડેજી;
પહેરામણી કોઇને નવ પહોંતી, વેવાઇને અવખોડેજી.
પહેરામણી પરનાતિ પામ્યાં, ઘરનાં માણસ ગયાં ભૂલીજી;
એક કટકો કાપડું નવ પામી, પુત્રી મારી ફુલફુલીજી.
મને આપ્યું તે લ્યો ભાભી પાછું, રાખડીબંધામણજી;
નામ મહેતો પણ નોહે નાગર, દીસે દુર્બળ બ્રાહ્મણજી.
કુંવરબાઇ પિતા કને આવી, તાત હવે શું થાશેજી;
આટલું ખરચતે મેણું રહ્યું તે, હવે કયમ જીવાશેજી.
વિસરી દિકરી નણદી કેરી, નાનબાઇ તેનું નામજી;
છ મહિનાની છે તે છોકરી, એક કાપડાનું કામજી.
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, સમરો શ્રીગોપાળજી;
એક તાંતણો મુજથી ન પામો, એઠો વજાડું તાળજી.
ફરી ધ્યાન ધર્યું માધવનું, ત્રિકમ રાખજો ટેકજી;
પચરંગી ત્યાં કાપડું સુંદર, આકાશથી પડ્યું એકજી.
નણદી સંતોષી કુંવર બાઇની, મહેતાજી માગે વિદાયજી;
સહસ્ર મહોર સોનાના પહાણા, મૂક્યા તે છાબમાંયજી.
નાગર લોક સહુ પાયે લાગે, પ્રજા કરે વખાણજી;
નાગરી નાત્યે મોટો નરસિંહ, માથે સારંગપાણજી.

ધન્ય મહેતાજી તમ સમોવડ, આ કલિયુગમાં નોયજી;
નાગરી નાત્યનો મહિમા રાખ્યો, ઉજળું કિધું સહુ કોયજી.
અમને તો વિશ્વાસ નોતો જે, મહેતો કરે મામેરુંજી;
સર્વની લજ્જા પ્રભુએ રાખી, મેણું ટળ્યું ભવ કેરુંજી.
પછે મહેતાજી વિદાય માગે, બોલે બેઉ કર જોડીજી.
કુંવરબાઇને વોળાવો, વેલ્ય આણી છે જોડીજી.
પછે કુંવરબાઈ વેલે બેસી, જુનેગઢ તે જાયજી;
સહુકો વોળાવી પાછાં વળિયાં, ધન્ય ધન્ય વૈકુંઠરાયજી.
વીર ક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે ગામજી;
ચાતુર્વંશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, ભટ પ્રેમાનંદજી નામજી.
સંવત સત્તર ઓગણચાલો, આસો શુદિ નવમી રવિવારજી;
પૂરણ ગ્રંથ થયો તે દિવસે, યથા બુદ્ધિ વિસ્તારજી.
પ્રીતે કરી જે ગાય સાંભળે, દારિદ્ર્ય તેનું જાયજી;
એવું જાણી ભક્તિ કરે તેને, સન્મુખ વૈકુંઠરાયજી.

વલણ.

વૈકુંઠનાથ સન્મુખ હોય, જો નિર્મળ મને સાંભળે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, તેને માધવજી નિશ્ચે મળે.

મામેરું સંપૂર્ણ.

સુદામા ચરિત્ર.

કડવું ૧ લું.—રાગ આશાવરી.

શ્રીગુરુદેવ ને ગણપતિ, સમરું અંબા ને સરસ્વતી;
પ્રબળ ગતિ, વિમળ મતિ અતિ પામીએરે.

ઢાળ.

શુક સ્વામી કહે સાંભળ રાજા, પરીક્ષિત પુણ્ય પવિત્ર;
દશમસ્કંધ અધ્યાય એંશીમે, કહું સુદામાચરિત્ર.
સાંદીપનિ ઋષિ સુર ગુરુ સરખા, વિદ્યાવંત અનંત;
તેને મઠ ભણવાને આવ્યા, હળધર ને ભગવંત.
તેની નિશાળે વડો વિદ્યાર્થી, ઋષિ સુદામો કહાવે;
પાટી લખી દેખાડવા રામ કૃષ્ણ, સુદામા પાસે આવે.
સુદામો, શ્યામ, સંકર્ષણ, અન્ન ભિક્ષા માગી લાવે;
એકઠા બેસી અશન કરે તે, ભૂધરને મન ભાવે.
સાથે સ્વર બાંધીને ભણતા, થાય વેદની ધુન્ય;
એક સાથરે શયન કરતા, મોરલિધર, બળ, મુન્ય.
ચોસઠ દહાડે ચૌદ વિદ્યા, શીખ્યા બેઉ ભાઈ;
ગુરુને ગુરુદક્ષિણા આપી, વિઠ્ઠલ થયા વિદાઈ.
કૃષ્ણ સુદામો ભેટી રોયા, બોલ્યા વિશ્વાધાર;
માનુભાવ ફરીને મળજો, માગું છું એક વાર.
ગદ્ ગદ્ કંઠે કહે સુદામો, માગું દેવ મોરારી;
સદૈવ તમારા ચરણ વિષે, મનસા રહેજો મારી.
મથુરામાંથી કૃષ્ણ પધાર્યા, પૂરી દ્વારિકાવાસી;
સુદામે ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યો, મન જેનું સંન્યાસી.
પતિવ્રતા પત્ની છે પાવન, પતિને પ્રભુ કરી પ્રીછે;
સ્વામી સેવાનું સુખ વાંછે, માયા સુખ નવ ઇચ્છે.
દશ બાળક થયાં સુદામાને, દુઃખ દરિદ્રે ભરિયાં;
શીતળાએ અમી છાંટો નાંખ્યો, થોડે અન્ને ઉછરિયાં.

અજાચક વ્રત પાળે સુદામો, હરિ વિના હાથ ન ઓડે;
આવી મળ્યું તો અશન કરે,નહિ તો ભુખ્યાં સાથરે પોઢે.

વલણ.

પોઢે ઋષિ સંતોષ આણી, સુખ ન ઇચ્છે ઘરસૂત્રનું;
ઋષિપત્ની ભિક્ષા માગીને લાવે, પૂરું પાડે પતિ પુત્રનું.

કડવું ૨ જું.—રાગ વેરાડી.

શુકજી કહે સાંભળ નરપતિ, છે સુદામાની નિર્મળ મતિ;
માયાસુખ નવ ઇચ્છે રતિ, સદા મન છે જેનું જતિ.
મુનિનો મર્મ કોઇ નવ લહે, સઉ મેલો ઘેલો દરિદ્રી કહે;
માગ્યા વિના કોઇ કેમ આપે, ઘણે દુઃખે કરી દેહ કાપે.
ભિક્ષાનું કામ કામિની કરે, કોનાં વસ્ત્ર ધુએ ને પાણી ભરે;
જેમ તેમ કરીને લાવે અન્ન, નિજ કુટુંબ પોષે સ્ત્રીજન.
ઘણા દિવસ દુઃખ ઘરનું સહ્યું, પુરમાં પછે અન્ન જડતું રહ્યું;
બાળકને થયા બે ઉપવાસ, ત્યારે સ્ત્રી આવી સુદામા પાસ.
હું વિનવું જોડી બે હાથ, અબળા કહે સાંભળીએ નાથ;
બાળક ભૂખ્યાં કરે રુદંન, નગરમાં નથી મળતું અન્ન.
ન મળે કંદ મૂળ કે ફળ, બે દિવસ થયાં લેઇ રહે જળ;
સુખ શય્યા ભૂષણ પટકૂળ, પ્રભુ ક્યારે થશે સાનુકૂળ.
ભૂખ્યાં બાળક જુએ માનું મુખ, સ્ત્રી કહે સ્વામીને દુઃખ;
હું કહેતાં લાગીશ અળખામણી,સ્વામી જુઓ આપણા ઘરભણી.
ધાતુપાત્ર નહીં કર સહાવા, સાજું વસ્ત્ર નથી સમ ખાવા;
જેમ જળવિણ વાડી ઝાડુવાં, તેમ અન્નવિણ બાળક બાઢુવાં.
વાયે ટાઢ બાળકડાં રુએ, ભસ્મમાંહિ પેશીને સૂએ;
હું તે ધીરજ કેઇપેરે ધરું, છોકરાંનું દુઃખ દેખીને મરું.
નીચાં ઘર ભીંતડિયો પડી, શ્વાન માંજાર આવે છે ચડી;
અતિથિ ફરી નિર્મુખ જાય, ગવાનિક નવ પામે ગાય.
કરો છો મંત્ર ભણીને સેવ, નૈવેદ્ય વિના પૂજો છો દેવ;
પૂજ્ય પર્વણી કો નવ જમે, જેવો ઉગે તેવો આથમે,
આ બાળક પરણાવવાં પડશે, સત કુળની કન્યા ક્યાંથી જડશે;
શ્રાદ્ધ સંવત્સરી સહુકો કરે, આપણા પિત્રી નિર્મુખ ફરે.

અન્ન વિના પુત્ર મારે વાગલાં, તો ક્યાંથી ટોપી આંગલાં;
અણોટિયું પોતિયું નવ મળે, સ્નાન કરે છે શીતળ જળે.
નખ વાધ્યા ને વાધી જટા, માંહિ ઉડે રક્ષાની ઘટા;
દર્ભતણી તૂટી સાદડી, નાથજી તેપર રહો છો પડી.
બીજે ત્રીજે પામો છો આહાર, તે મુજને દહે છે અંગાર;
હું તો દરિદ્રસમુદ્રમાં બૂડી, એવાતણમાં એક જ ચૂડી.
સૌભાગ્યના નથી શણગાર, નહિ કાજળ નહીં કિડિયાં હાર;
નહિ લલાટે દેવા કંકુ, અન્ન વિના શરીર રહ્યું શકું.
હું પૂછું છું લાગી પાય, આવું દુઃખ ક્યાંસૂધી સેવાય;
તમે દહાડી કહો છો ભરથાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર.
જે રહે કલ્પ વૃક્ષની તળે, તેને શી વસ્તુ નવ મળે;
જે જીવ જળમાં ક્રીડા કરે, તે પ્રાણી ક્યમ તરશે મરે.
પ્રગટ કરી સેવે હુતાશ, તેને શીત આવે ક્યમ પાસ;
અમૃત પાન કીધું જે નરે, જમકિંકરનો ભય ક્યમ ધરે.
જેને સરસ્વતી જીભે વશી, તેને અધ્યાત્મ ચિંતા કશી;
સદ્ગુરુનાં જેણે સેવ્યાં ચરણ, તેને શાનું માયાવરણ.
જે જન સેવે હરિને સદા, તેને જન્મ મરણ શી આપદા;
જેનું મન હરિચરણે વસ્યું, તે પ્રાણીને પાતક કશું.
જેને સ્નેહ શામળિયા સાથ, તેનું ઘર નવ હોય અનાથ;
છેલ્લી વિનતિ દાસીતણી, પ્રભુ પધારો ભૂધર ભણી;
તે છે ચૌદ લોકના મહારાજ, બ્રાહ્મણને ભીખતાં શી લાજ.

વલણ.

લાજ ન કીજે નાથ મારા, માધવ મનવાંછિત આપશેરે;
દીન જાણીને દયા આણી, દરિદ્રનાં દુઃખ કાપશેરે.

કડવું ૩ જું—રાગ ગોડી.

જઈને જાચો જાદવ રાય, ભાવઠ ભાંગશેરે;
હું તો કહું છું લાગીને પાય, ભાવઠ ભાંગશેરે.
ધન નહિ જડે તો ગોમતિમાં જઈ, દર્શન ફળ નહિ જાય; ભાવઠ—ટેક.
સુદામો કહે સ્ત્રીને, નથી માગતાં પ્રતિવાય;
પણ મિત્ર આગળ મમ મૂકી, માગતાં જીવ જાય. મામ ન મૂકીએરે.

ઉદર કારણે નીચ કને જઈ, કીજે વિનય પ્રણામ;
તો આ સ્થાનક છે મળવાતણું, મામે વણુશે કામ. ભાવઠ.
જાદવ સઘળા દેખતાં કેમ, ઓડું જમણો હાથ;
હું દુર્બળનું રૂપ દેખીને, લાજે લક્ષ્મી નાથ. મામ ન.
જે પુરુષ તે ઉદ્યમીરે, જઈ કરે પોતાનું કાજ;
બ્રાહ્મણનો કુળ ધર્મ છે, તેમાં ભીખતાં શી લાજ. ભાવઠ.
અંતર્યામી અજાણ નથીરે, સ્ત્રી તમને કહું વારંવાર;
દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણીની, રક્ષા કરે મોરાર. મામ ન.
શો ઉદ્યમ કરિયે એવું જાણી, સંતોષ આણિયે મંન;
સુખ લીલામાં હરિ વિસરે, ભાવ થાય આપણો ભિન્ન. મામ ન.
જાચવા ન જઇયે ને પડિરહિયે તો, કયમ જીવે પરિવાર;
એક વાર જાચો જાદવા, તમને નહિ કહું બીજીવાર. ભાવઠ.
રાજા થઈ વિભીષણ જાચ્યા, મહા વીર ધીર જગદીશ;
પ્રભુ સામાં પગલાં ભરે તો, ટળે દારીદ્રય ને રીસ. ભાવઠ.
જોડવા પાણી દીન બોલવી વાણી, થાય વદન પીળું વરણ;
એ ચિહ્ન છે જાચકતણાં, જાચવાથી રુડું મરણ. મામ ન.
જગતના મનની વાર્તા જાણે, અંતરજામી રામ;
ઈહાં બેઠાં નવનીધ આપશે, ત્યાં ગયાનું શું કામ. મામ ન.
સુદામો કહે નારને, કયમ ચાલે મારા પાય;
મિત્ર આગળ મામ મૂકિયે, ધિક્ક પડો મારી કાય. મામ ન.
કહેવું નહિ પડે કૃષ્ણજીને, નથી અંતરજામી અજાણ;
ઘટ ઘટમાં વ્યાપી રહ્યો છે, પૂરણ પુરુષ પુરાણ. ભાવઠ
દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણી, શો કરે ઉદ્યમ;
એવું જાણી સંતોષ આણો, હરિ વિસારશે કયમ. મામ ન.
તમો જ્ઞાની વૈરાગી ત્યાગી થઈ બેઠા, પંડિત ગુણભંડાર;
હું જુગતે જાચું કયમ કરી, અબળાનો અવતાર. ભાવઠ ભાંગશેરે.

વલણ.

અવતાર સ્ત્રીનો અધમ કહિને, ઋષિપત્ની આંસુ ભરે;
દુઃખ પામતી જાણી પ્રેમદા, પછે સુદામોજી ઉચરે.

કડવું ૪ થું.—રાગ રામગ્રી.

પછે સુદામોજી બોલિયા, સુણ સુંદરીરે;
શી કહું હું શિખામણ, ઘેલી કોણે કરીરે.
જે નિર્મ્યું છે તે પામિયે, સુણ સુંદરીરે;
વિધિયે લખિ વૃદ્ધિ હાણ, ઘેલી કોણે કરીરે.
દીધા વિના ક્યાંથી પામિયે, સુણ સુંદરીરે;
નથી આપ્યું જમણે હાથ, ઘેલી કોણે કરીરે.
જો ખડધાનજ વાવિયે, સુણ સુંદરીરે;
તો કયાંથી જમિયે શાળ, ઘેલી કોણે કરીરે.
જળ વહી ગયે શી શોચના, સુણ સુંદરીરે;
જો પ્રથમ ન બાંધી પાળ, ઘેલી કોણે કરીરે.
એકાદશી વ્રત નવ કર્યાં, સુણ સુંદરીરે;
નવ કીધા તીર્થોપવાસ, ઘેલી કોણે કરીરે.
અગ્નિ તૃપ્ત કીધા નહીં, સુણ સુંદરીરે;
નહિ શ્વાન વાયસ ગૌગ્રાસ, ઘેલી કોણે કરીરે.
બ્રહ્મભોજન કીધાં નહીં, સુણ સુંદરીરે;
નથી કીધા હોમ હવન્ન, ઘેલી કોણે કરીરે.
અતિથિ નિર્મૂળ વાળિયા, સુણ સુંદરીરે;
તો કયાંથી પામિયે અન્ન, ઘેલી કોણે કરીરે.
હરિપ્રસાદ લીધો નહીં, સુણ સુંદરીરે;
નિત્ય અશુદ્ધ કીધો આહાર, ઘેલી કોણે કરીરે.
આપ ઉદર પાપે ભર્યું, સુણ સુંદરીરે;
ધૂટ્યાં પશુતણો અવતાર, ઘેલી કોણે કરીરે.
સંતોષ અમૃત ચાખિયે, સુણ સુંદરીરે;
હરિચરણે સોંપી મંન, ઘેલી કોણે કરીરે.
ભક્તિયે નવનિધ્ય આપશે, સુણ સુંદરીરે;
ધરો ધીર તમે સ્ત્રીજંન, ઘેલી કોણે કરીરે.
આંખ્ય ભરી અબળા કહે, ઋષિરાયજીરે;
મારું જડ થયું છે મંન, લાગું પાયજીરે
એ તો જ્ઞાન મને ગમતું નથી, ઋષિરાયજીરે;
રુએ બાળક લાવો અન્ન, લાગું પાયજીરે.

અન્ન વિના ચાલે નહીં, ઋષિરાયજીરે;
મોટા જોગેશ્વર હરિભક્ત, લાગું પાયજીરે.
અન્નવિણ ભજન સૂઝે નહીં, ઋષિરાયજીરે;
જીવે અન્ને આખું જગત, લાગું પાયજીરે.
શિવે અન્નપૂર્ણા ઘેર રાખિયાં, ઋષિરાયજીરે;
સૂર્યે રાખ્યું અક્ષયપાત્ર, લાગું પાયજીરે.
ઇંદ્ર સેવે કામધેનુને, ઋષિરાયજીરે;
તો આપણે તે કોણ માત્ર, લાગું પાયજીરે.
સુર સેવે કલ્પ વૃક્ષને, ઋષિરાયજીરે;
મનવાંછિત પામે આહાર, લાગું પાયજીરે.
ધર્મ પ્રાણ અન્ન વિના નહી, ઋષિરાયજીરે;
ઉભો અન્ને સકળ સંસાર, લાગું પાયજીરે.
ફેરાનું ફળ જાશે નહીં, ઋષિરાયજીરે;
જઈ જાચો કૃષ્ણ બળદેવ, લાગું પાયજીરે.
વિધિયે લખ્યા અક્ષર દરિદ્રના, ઋષિરાયજીરે;
ધોશે ધરણીધર તતખેવ, લાગું પાયજીરે.

વલણ.

તતક્ષણ ત્રિકમ છેદશે, દરિદ્રકેરાં ઝાડ રે;
નાથ પધારો દ્વારિકા, હું માનું તમારો પાડરે.

કડવું ૫ મું.—રાગ સામગ્રી.

કહે શુક જોગી સાંભળો રાયજી, ફરી ફરી પ્રેમદા લાગે પાયજી;
વિપ્ર સુદામો આપ વિચારેજી, નિશ્ચે જાચવા જવું પડશે મારેજી.

ઢાળ.

જાવું પડશે સર્વથા, ઘણું રુએ અબળા રાંક;
અન્ન વિના બાળક ટળવળે, એમાં માતતણો શો વાંક.
પત્નીપ્રત્યે કહે સુદામો, તું સાંભળ મારી વાત;
કહો ભામિની ભગવંત આગળ, ભેટ શી મૂકું હાથ.
કાકા કહીને કુંવર આવે, કૃષ્ણસુતસમુદાય;
ખાવા માગે મુજકને, ત્યારે શું મેલું કરમાંય.

સુણી હરખ પામી પ્રેમદા, ગઇ પાડોશણની પાસ;
બાઇ આજ કામ કરો મારું, જાણે વણ મૂલે લીધી દાસ.
દ્વારામતી મમ પતિ જાય છે, જાચવા જાદવરાય;
અમો બમણું કરીને આપશું, કાંઇ આપો ઉછીતું માય.
પાડોશણને દયા આવી, આ દુર્બળ આવી લેવા;
સુપડું ભરીને કાંગ આપ્યા, આ બાઇ તમારે દેવા.
ઉખળે ઘાલી ઓખણ્યા, તેને કીધા શ્વેત;
તગતગતા કરી કરમાં આપ્યા, ઋષિજી પામ્યા હેત.
મારગમાં છોવાય નહીં, છે ત્રિકમના તાંદુળ;
લેઇ જાવા છે દ્વારામતિ, નથિ બાંધવા પટકુળ.
ઉપરાઉપરી બંધન બાંધ્યાં, ચીથરાં દશ વીશ;
રત્નની પેરે જત્ન કીધું, જ્યમ ચડે છોડતાં રીશ.
ઋષિ સુદામાને કહે બાળકડાં, કરીને રોતાં મૂખ;
પિતાજી એવું લાવજો, જ્યમ જાય આપણી ભૂખ.
દીન વાણી સાંભળીને, મુનિએ મૂક્યો નિઃશ્વાસ;
સુદામો કહે પુત્રને, પરિબ્રહ્મ પૂરશે આશ.
ઋષિ સુદામો સંચર્યા, વોળાવી વળ્યો પરિવાર;
ત્યાગી વૈરાગી વિપ્ર છે, ને ભક્તના શણગાર.
ભાલ તિલક ને માળા કંઠે, રસનાએ ભણતો જાય;
મુખ કુસ્યનું* જાળું વાધ્યું, કદ્રુપ દીસે કાય.
પવને જટામાંથી ભસ્મ ઉડે, ધૂમ્ર ગોટાગોટ;
ઉપાનરેણુએ અભ્ર છાયે, જોજન કોટાન કોટ.
ધસમસે ને ધાય મુનિવર, મુખે શ્વાસ ન માય;
જે મારગમાં સામું મળે તે, દેખી વિસ્મય થાય.
તૈલાભ્યંગ સ્વપ્ને ન ઇચ્છે, છે લૂખું ઋષિનું ગાત્ર;
એક હાથમાં જેષ્ટિકા, એક હાથે ગ્રહ્યું તુંબિપાત્ર.
કૌપીન જીરણ વસ્ત્રનું, વનકૂળ છે પરિધાન;
પણ ભાગ્યભાનુ ઉદે થયો, હરિ કરશે આપ સમાન.

---

*કુસ્યનું—કુશનું; કુશનું જાળું વાધ્યું અર્થાત્ દાભના ભોયાની માફક ઉગેલા અને ઓળ્યાચોળ્ય જાળાની માફક લાગતા મોંપરના વાળ વધેલા તે.

વલણ.

આપ સમાન કરશે કૃષ્ણજી, શુકજી કહે સુણો નરપતિ;
થોડે શ્રમે ઋષિ સુદામો, પહોંતા પુરી દ્વારામતિ.

કડવું ૬ ઠું.—રાગ સારંગ

ઋષિ કહે સાંભળ નરપતિ, સુદામે દીઠી દ્વારામતિ;
કનક કોટ ચળકારા કરે, મણિમય રત્ન જડ્યાં કાંગરે.
કોઠા કોશિસાં શોભે પર્મ, જેવું વિશ્વકર્માનું કર્મ;
દુર્ગે ધજા ઘણી ફરફરે, દુદુંભિ ઢોલ ત્યાં ગડગડે.
સુદર્શન ફરતું ત્યાં શોહે, ગંભીર નાદ સાગર મન મોહે;
ત્યાં તો ગોમતી સંગમ થાય, ચારે વર્ણ ત્યાં આવી નહાય.
પરમ ગતિ પ્રાણી પામે ઘણા, નથી મુક્તિપુરીમાં મણા;
ઋષિ સુદામે કીધું સ્નાન, પછી પુરમાં પેઠા ભગવાન.
રૂપ જોઇ જોવા સૌ મળે, ખીજવે બાળક પુંઠળ પળે;
જાદવસ્ત્રી તાળી દેઇ હસે, ધન્ય નગર આવો નર વસે.
કીધાં હશે વ્રત તપ અપાર, તે સ્ત્રી પામી હશે આ ભરથાર;
કોઇ કહે ઇંદુ કોઇ કહે કામ, એને રૂપે હારશે કેશવ રામ.
પતિવ્રતાનાં મોહશે મન, મર્મ વચન બોલે સ્ત્રીજન;
કોઇ કહે હાઉ આવ્યો વિક્રાળ, દેખાડો રોતાં રહેશે બાળ.
ઘણી ચેષ્ટા પુંઠળથી થાય, સુણી સુદામો હસતા જાય;
પુઠે બાળક કાંકરા નાખે, ઋષિજી રામકૃષ્ણ મુખથી ભાંખે.
પાડે તાળી વજાડે ગાલ, પુઠે ફરિ વળ્યાં નહાનાં બાળ;
કોઈ વૃદ્ધ જાદવે દીઠા ઋખી, સાધુની દૃષ્ટિ તેણે ઓળખી.
તેણે બાળક સહુ કાઢ્યાં હાંકી, પૂછ્યા સમાચાર ઊભા રાખી;
કૃપાનાથ ક્યાંથી આવિયા, આ પુરને ક્યમ કીધી મયા.
પ્રત્યુત્તર બોલ્યા ઋષિજન, મને હરિ દર્શનનું મન;
તે જાદવે કીધો ઉપકાર, દેખાડી દીધું રાજદ્વાર.
હરિ મંદિર આવ્યા ઋષિ રાય, ઉભા રસ્તે ચાલ્યું નવ જાય;
દ્વારપાળ દિગ્પાળ સમાન, ધામ એટલે ઉગ્યા ભાણ.
શોભે હાટ ચૌટાં ને ચોક, છજાં ઝરૂખાં બારી ગોખ;
અટારી જાળી મેડી માળ, જડિત્ર કઠોડા ઝાકઝમાળ.

ચળકે કામ ત્યાં મીનાકારી, અમરાપુરી નાંખું ઓવારી;
સભામાં સ્ફાટિકમણિના થંભ, થઇ રહ્યો છે નાટારંભ.
મૃદંગ ઉપંગ મધુરાં તાળ, ગાયે હરિનાં ગીત રસાળ;
રમક ઝમક ઘુઘરી થાય, તે સુદામોજી જોતા જાય.
ધ્વજા પતાકા કળશ બિરાજે, જાંગડ જાંગડ દુંદુભિ વાજે;
ઓલે શરણાઈ નફેરી, ઉત્સવ મંગળ શેરિએ શેરિ.
હરતા ફરતા હીંડે ઘોડા, બાંધ્યા હેમતણા અછોડા;
ડોલે મદગળતા માતંગ, ગજશાળાનો નવલો રંગ.
હેમકળસ ભરી લાવે પાણી, દાસીઓ જાણીએ ઇંદ્રાણી;
છપ્પન કોટી જાદવની સભા, નવ રાખે દાનવની પ્રભા.
અનંત યોદ્ધા ઉભા પ્રતિહાર, સાચવે શામળિયાનું દ્વાર;
ત્યાં સુદામો ફેરા ફરે, સંકલ્પ વિકલ્પ મનમાં કરે.
ગહન દીસે છે કર્મની ગતિ, એક ગુરુના વિદ્યારથી;
એ થઈ બેઠો પૃથ્વીપતિ, મારા ઘરમાં ખાવા રજ નથી.
રમાડતો ગોકુલ માંકડાં, ગુરુને ઘેર લાવતો લાકડાં;
તે આજ બેઠો સિંહાસન ચડી, મારે તુંબડી ને લાકડી.
વળી ઋષિને આવ્યું જ્ઞાન, અલ્પ જીવ હું એ ભગવાન;
એકવાર પામું દર્શન, તો હું જાણે પામ્યો ઇંદ્રાસન.
છે વિવેકી હરિના છડિદાર, પૂછ્યા સુદામાને સમાચાર;
માનુભાવ કેમ કરુણા કરી, તવ સુદામે વાણી ઓચરી,
હું દુર્બલ બ્રાહ્મણ અવતાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર;
પ્રભુને જઇ કહો મારો પ્રણામ, આવ્યો છે વિપ્ર સુદામો નામ.

વલણ.

નામ સુદામો જઇ કહો, ગયો ઘરમાં પ્રતિહારરે;
એક દાસી સાથે કહાવિયો, શ્રીકૃષ્ણને સમાચારરે.

કડવું ૭ મું.—રાગ મારુ.

સુતા શય્યાએ શ્રીઅવિનાશરે, અષ્ટ પટરાણીઓ છે એ પાસરે;
રુક્મિણી તળાંસે પાયરે, મિત્રવિન્દા ઢોળે છે વાયરે.
ધર્યું દર્પણ ભદ્રા નારીરે, જાંબુવતિયે ગ્રહી જળ ઝારીરે;
યક્ષકર્દમ સત્યા સેવેરે, કાલિંદીજી અગર ઉસેવેરે.

લક્ષ્મણા તાંબુલ લાવેરે, સત્યભામા બીડી ખવરાવેરે;
હરિ પોઢ્યા હિંડોળા ખાટરે, પાસે પટરાણી છે આઠરે.
બીજી સોળ સહસ્ર શત સ્યામારે, કોઈ હંસગતિ ગજગામારે;
મૃગાનેણી ને ચંદ્ર ચકોરીરે, કોઇ શ્યામલડી કોઈ ગોરીરે.
કોઇ મુગ્ધા બાળ કીશોરીરે, ખળકાવે કંકણ મોરીરે;
ચપળા ચિતડું લે ચોરીરે, કોટે હાર કંચુકી કોરીરે.
કોઇ ચતુરા સંગિત નાચેરે, કોઇ રીઝવે ને ઘણું રાચેરે;
એક બીજીને વાત વાસેરે, સરખા સરખી ઉભી પાસેરે.
હરિ આગળ હરિગુણ ગાતીરે, વસ્ત્ર વિરાજે નાનાભાતીરે;
ચંગ ઉપંગ મૃદંગ ઘણાં ગાજેરે, શ્રીમંડળ વેણા વાજેરે.
ગાંધર્વીકળા કોઇ કરતીરે, શુભ વાયક મુખ ઉચરતીરે;
ચતુરા નવ ચૂકે તાળીરે, બોલે મર્મવચન મરમાળીરે.
જેથી રીઝે પ્રાણાધારરે, એમ થઇ રહ્યો થેઇથેઇકારરે;
એવે દાસી ધાતી આવીરે, જોઇ નાથે પાસે બોલાવીરે.
બોલી સાહેલી શિર નામીરે,દ્વારે દ્વિજ આવ્યો કોઇ સ્વામીરે;
ન હોય નારદ અવસ્યમેવરે, નહીં વસિષ્ઠ ને વામદેવરે.
ન હોય દુર્વાસા ને અગસ્ત્યરે,મેં તો ઋષિ જોયા છે સમસ્તરે;
નહીં વિશ્વામિત્ર કે અત્રીરે, નથી લાવ્યો ચિઠ્ઠિ કે પત્રીરે.
દુઃખી દરિદ્ર સરખો ભાસેરે, એક તુંબી પાત્ર છે પાસેરે;
પિંગળ જટા ભસ્મે ભરિયોરે, ક્ષુધારૂપી નારીને વરિયોરે.
શરિયે શરિયે થોકાથોકરે, તેને જોવા મળ્યાં બહુ લોકરે;
તેણે કહાવ્યું કરી પ્રણામરે, મારૂ વિપ્ર સુદામો છે નામરે.
એમ દાસી કહે કર જોડરે, ખરો ખરો કહે રણછોડરે;
મારો બાળા સ્નેહી સુદામોરે, હું દુઃખિયાનો વિસામોરે.
ઉઠી ધાયા જાદવ રાયરે, નવ પહેર્યાં મોજાં પાયરે;
પીતાંબર ભૂમિ ભરાયરે, રાણી રુક્મિણી ઉંચાં સાયરે.
અતિ આનંદે ફૂલી કાયરે, હરિ દોડે ને શ્વાસે ભરાયરે;
પડે આખડે બેઠા થાયરે, એક પળ તે જુગ જેવી જાયરે.
સ્ત્રીઓને કહી ગયા ભગવાનરે, પૂજા થાળ કરો સાવધાનરે;
હું જે ભોગવું રાજ્યાસંનરે, તે તો એ બ્રાહ્મણનું પુન્યરે.

જે કોઇ નમશે એનાં ચરણ ઝાલીરે, તે નારી સહુપે મને વહાલીરે;
તવ સ્ત્રી સહુ પાછી ફરતીરે, સામગ્રી પૂજાની કરતીરે.
સહુ કહે માંહો માંહી બાઇરે, કેવા હશે શ્રીકૃષ્ણના ભાઇરે;
જેને શ્યામળિયાશું સ્નેહરે, હશે કંદર્પ સરખો દેહરે.
લઇ પૂજાના ઉપહારરે, રહી ઉભી સોળ હજારરે;
બાઇ લોચનનું સુખ લીજેરે, આજ જેહનું દર્શન કીજેરે.
ઋષિ શુકજી કહે સુણ રાયરે, શ્યામળિયોજી મળવા જાયરે;
છબીલોજીએ છૂટી ચાલેરે, 'દીધી દોટ તે દીનદયાળેરે.
સુદામે દીઠા કૃષ્ણ દેવરે, છૂટ્યાં આંસુ શ્રાવણ નેવરે;
જૂએ કૌતક ચારે વર્ણરે, ક્યાં આ વિપ્ર ક્યાં અશરણશર્ણરે.
જૂએ દેવ વિમાને ચઢિયારે, પ્રભુ ઋષિજીને પાય પડિયારે;
હરિ ઉઠાડ્યા ગ્રહી હાથરે, ઋષિજી લીધા હૈડા સાથરે.
મળ્યા જાદવ જોવા પૂઠેરે, પ્રેમનાં આલિંગન નવ છૂટેરે;
મુખ અન્યોન્યે જોયારે, હરિનાં આંસુ સુદામે લોયારે.
તુંબિપાત્ર ઉલાળિને લીધુંરે, દાસત્વ દયાળે કીધુંરે;
ઋષિ પાવન કર્યું મુજ ગામરે, તમે પવિત્ર કર્યો રંક ધામરે.
તેડી આવ્યા વિશ્વાધારરે, મંદિરમાં હરખથી અપારરે;
હસ્ત ઝાલી હરખે મુરારીરે, જોઇ હાસ્ય કરે સહુ નારીરે.
ઘણું વાંકાં બોલાં સતભામારે, આવા ફુટડા મિત્ર સુદામારે;
હરિ તેને ઉઠીને શું ધાયારે, ભલી નહાનપણાંની માયારે.
ભલી જોવા સરખી જોડીરે, હરિને સોંઘા એને રાખોડીરે;
જો કોઇ બાળક બાર નિકળશેરે, તે તો કાકાને દેખી છળશેરે.
તવ બોલ્યાં રુક્મિણી રાણીરે, તમે બોલો છો શું જાણીરે.

વલણ.

શું બોલો વિસ્મય થઈ, હરિભક્તને ઓળખો નહીં;
બેસાડ્યા મિત્રને શય્યા ઉપર, ઢોળે વાયુ હરિ ઉભા રહી.

કડવું ૮ મું.—રાગ સોરઠી.

ભક્તાધીન દીનને પૂજે, દાસ પોતાનો જાણી;
સુખ શય્યાપર ઋષિને બેસાડી, ચમર કરે ચક્રપાણિરે. ભક્તા.
નેત્રશમસ્યા નાથે કીધી, આવી અષ્ટ પટરાણી;
મંદ મંદ હસે સતભામા, આધો ઘુંઘટ તાણી રે. ભક્તા.

જેની નાભિકમળથી બ્રહ્મા પ્રગટ્યા, આ જગ પળમાં કીધું;
જેણે મુખમાં જગત દેખાડ્યું, માતાનું મન લીધું રે. ભક્તા.
વિશ્વામિત્ર સરખા તાપસને, દોહેલે દર્શન દીધું;
તેણે સુદામાના પગ પખાળી, પ્રીતે પાદોદક પીધું રે. ભક્તા.
પોતાને ઓઢવાની પીત પછેડીએ, લોહ્યા ઋષિના પાય;
ઊભા રહી કર વિંઝણો ગ્રહીને, વિઠ્ઠલ ઢોળે વાયરે. ભક્તા.
થાળ ભરી વૈદર્ભી લાવ્યાં, ઘૃતપક્વ પક્વાંન;
શર્કરા સંયુક્ત ઋષિને, કરાવ્યાં પયપાનરે. ભક્તા.
શુદ્ધાચમન તંબોળ ખવરાવ્યાં, ધરી પ્રેમ શામળવાન;
વાંછ્યું તે પ્રસાદ પ્રમાણે, આરોગ્યા ભગવાનરે. ભક્તા.
જે સુખ આપ્યું સુદામાને, તે હરિ બ્રહ્માદિકને નાપે;
ફરી ફરી મુખ જૂએ મુનિનું, આનંદ મુકુંદને વ્યાપેરે. ભક્તા.
સુદામાને ચિંતા મોટી, રખે દેખે કાયા કાંપે;
પેલી ગાંઠડી તાંદુલતણી તે, જંઘા નીચે લેઈ ચાંપેરે. ભક્તા.

વલણ.

જંઘા નીચે ચાંપે ઋષિ, ગાંઠડી તંદુલતણી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જાણ્યાતણી ગત્ય છે ઘણી.

કડવું ૯ મું.—રાગ મલાર.

ગોવિંદે માંડી ગોઠડી, કહોને મિત્ર અમારા;
સાંભળવા આતુર છું, સમાચાર તમારા, ગોવિંદે.
શે દુઃખે તમો દૂબળા, એવી ચિંતા કેહી;
મન મૂકીને કહો મને, મારા બાળ સનેહી. ગોવિંદે.
કોઈ સદ્‌ગુરુ તમને મળ્યો, તેણે કાન શું ફૂંક્યો;
વેરાગી ત્યાગી થયા, સંસાર શું મૂક્યો. ગોવિંદે.
શરીર પ્રજાળ્યું જોગથી, તપે દુઃખે દેહી;
છો તે કિયે દુઃખે દૂબળા, મારા પૂર્વ સનેહી. ગોવિંદે.
કે શત્રુ કોઈ માથે થયો, ઘણાં દુઃખનો દાતા;
કે કાંઈ ચોરીએ ગયું, તેણે નહિ સુખશાતા. ગોવિંદે.
કાંઈ ધાતુપાત્ર કને નહીં, આવ્યા તુંબડું લેઈ;
વસ્ત્ર નથી કાંઈ પહેરવા, મારા બાળસનેહી. ગોવિંદે.

કે સુખ નથી સંસારનું, કાંઈ કર્મને દોષે;
ભાભી અમારાં વઢકણાં, તે શું લોહિડું શોષે. ગોવિંદે.
કે શું ઉદર ભરાતું નથી, તેણે સૂકી દેહી;
એ દુઃખમાં કીયું દુઃખ છે, મારા પૂર્વ સનેહી. ગોવિંદે.
પછી સુદામોજી બોલિયા, પ્રભુને શીશ નામી;
તમારું અજાણ્યું કાંઈ નથી, છો અંતરજામી. ગોવિંદે.
અમને તો દુઃખ વિજોગનું, નહીં પ્રભુજી પાસે;
આજ હરિ હુંને જો મળ્યા, પિંડ પુષ્ટ જ થાશે. ગોવિંદે.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ રામગ્રી.

પછી શામળિયો બોલિયા, તને સાંભરેરે;
હાજી નહાનપણાંની પેર, મને કેમ વિસરેરે.

આપણ બે મહિના પાસે રહ્યા, તને. હાજી સાંદીપનિ ઋષિને ઘેર. મને.
અન્નભિક્ષા માગી લાવતા, તને. હાજી જમતા ત્રણે ભ્રાત; મને.
આપણ સુતા એક સાથરે, તને. સુખ દુઃખની કરતા વાત. મને.
પાછલી રાતના જાગતા, તને. હાજી કરતા વેદની ધુન્ય; મને.
ગુરુ આપણા ગામે ગયા, તને. હાજી જાચવા કોઈક સુન્ય. મને.
કામ દીધું ગોરાણિયે, તને. કહ્યું લેઈ આવોને કાષ્ટ; મને.
શરીર આપણાં ઊકળ્યાં, તને. હાજી માથે તપ્યો અરીષ્ટ. મને.
સ્કંધે કહોવાડા ધર્યા, તને. ઘણું દૂર ગયા રણછોડ. મને.
આપણે વાદ વદ્યા ત્રણે બાંધવા, તને. હાજી ફાડ્યું મોટું ખોડ. મને.
ત્રણે ભારા બાંધ્યા દોરડે, તને. હાજી આવ્યા બારે મેહ. મને.
શીતળ વાયુ વાયો ઘણો, તને. ટાઢે થરથર ધ્રુજે દેહ. મને.
નદિયે પૂર આવ્યું ઘણું, તને. ઘન વરસ્યો મૂશળધાર. મને.
એક દિશા સૂઝી નહીં, તને. થયા વીજતણા ચમકાર. મને.
ગુરુજી ખોળવા નીસર્યા, તને. કહ્યું સ્ત્રીને કીધો તેં કેર. મને.
આપણને હૃદિયા શું ચાંપિયા, તને. પછે તેડીને લાવ્યા ઘેર. મને.
ગોરાણી ગૌ દોતાં હતાં, તને. હતી દોણી માગ્યાની ટેવ. મને.
મેં નિશાળેથી કર વધારિયો, તને. હાજી દીધી દોણી તતખેવ. મને.
જ્ઞાન થયું ગુરુપત્નીને, તને. તમને જાણ્યા જગદાધાર. મને.
ગુરુદક્ષિણામાં ; માગિયું, તને. હાજી મૃત્યુ પામ્યો જે કુમાર. મને.

મેં સાગરમાં ઝંપાવિયું, તને. તમો શોધ્યાં સપ્ત પાતાળ; મને.
હું પંચાનન શંખ લાવિયો, તને. હાજી દૈત્યનો આણ્યો કાળ. મને.
સંયમની પુરી હું ગયો, તને, પછે આવી મળ્યો જમરાય; મને.
પુત્ર ગોરાણીને આપિયો, તને. હાજી પછે થયા વિદાય. મને.
આપણે તે દિનથી જૂદા પડ્યા, તને. હાજી ફરિને મળિયા આજ; મને.
હું તુજ પાસે વિદ્યા ભણ્યો, તને. મને મોટો કર્યો મહારાજ. મને.

વલણ.

મહારાજ લાજ નિજ દાસની, વધારે છો શ્રીહરી;
પછિ દરિદ્ર ખોવા દાસનાં, સૌમ્ય દૃષ્ટિ શ્યામે કરી.

કડવું ૧૧ મું.–રાગ વસંત.

સકળ સુંદરીઓ દેખતાં, ગોષ્ટિ ગોવિંદે કીધી;
પછે દરિદ્ર ખોવા દાસનાં, ગાંઠડી દૃષ્ટિમાં લીધી. સકળ. ટેક.
મનવાંછિત ફળ આજ હું પામ્યો,મિત્રજી મળવા આવ્યા;
ચતુર ભાભીએ ભેટ મોકલી, કહો સખા શું લાવ્યા. સકળ.
અઢળક ઢળિયોરે શ્યામળિયો, મુષ્ટિ તાંદુલ માટે;
ઇંદ્રનો વૈભવ સેજમાં આપ્યો, સ્વલ્પ સુખડી સાટે. સકળ.
ચરણ તળે ચાંપી રહ્યો સુદામો,કૃષ્ણજી કહે છે કહાડો;
અમજોગ જો ભેટ ન હોય તો, દૂરથકી દેખાડો. સકળ.
એ દેવતાને દુર્લભ દીસે, જાચે જાદવ રાય;
જો પવિત્ર સુખડી પ્રેમે આપો,તો ભવની ભાવટ જાય. સકળ.
ભગવાનની સ્ત્રીઓ ભર્મમાં ભૂલી, જૂએ મળી સમસ્ત;
અમૃત ફળ કે સંજીવન મણિ, હરિ હોડે છે હસ્ત. સકળ.
આમ હરિ જ્યારે હાથ લગાડે, ઋષિ ખસેડે આમ;
ભક્તહેત પોતે દેખાડે, સઉને સુંદરશ્યામ. સકળ.
અવલોકવા ઊભી સઉ નારી, કર ધરી કનકનાં પાત્ર;
જદુપતિને જાચે સઉ નારી,અમને આપજો તિલ માત્ર. સકળ.
સુદામો ચિંતામાં પડિયો, લજ્જા મારી જાશે;
ભર્મ ભાંગશે તાંદુલ દેખી, કૌતક મારું થાશે. સકળ.
સ્ત્રીને કહેથી હું થયો લોભી, તુચ્છ ભેટ અહિંયાં આણી;
લજ્જા લાખ ટકાની ખોઇ, ઘર ઘાલ્યું ધણિયાણી. સકળ.

સુદામાના મનની શોચના, શ્યામળીએ સઉ જાણી;
હસતાં ખસતાં પાસે આવી, તાંદુલ લીધા તાણી. સકળ.
હેઠળ હેમની થાળી મેલી, વસ્તુ લેવા જગદીશ;
છોડે છબીલો પાર ન આવે, ચીથરાં દશ વીશ. સકળ.
પટરાણિઓ જોઇ અચરજ પામી, છે પારશ કે રત્ન;
અમર ફળ કે સંજીવન મણિ, આવડું કીધું છે જત્ન. સકળ
કણ વેરાણા ને પાત્ર ભરાણું, જોઇ રહ્યો જુવતીનો સાથ;
તાંદુલના કણ હૃદિયે ચાંપી, બોલ્યા લક્ષ્મીનાથ. સકળ.
સુદામા] મેં આ અવનીમાં, લીધા બહુ અવતાર;
આ તાંદુલનો સ્વાદ છે એવો; નથી આરોગ્યો એકે વાર. સકળ.
મોટા મોટા મિત્ર મેં જોયા, ધ્રુવ અંબરીષ પ્રહ્લાદ;
આ તાંદુલનો એકે મિત્રે, દેખાડયો નથી સ્વાદ. સકળ.
તુચ્છ ભેટ ભારે કરી માની, વિચાર્યું ભગવાન;
સાત જન્મસૂધી સુદામે, નથી કિધાં પુણ્યદાન. સકળ.
જાચક રૂપ થયા જગજીવન, પ્રીત હૃદેમાં વ્યાપી;
મુખમાં મુઠ્ઠી તાંદુલ મૂકયા, દારિદ્રય નાંખ્યાં કાપી. સકળ.
કર મરડીને ગાંઠડી લીધી, સાથેનાં દુઃખ મોક્ષ્યાં;
જેમ જેમ ચીથરાં છોક્ષ્યાં નાથે, ભવનાં બંધન તોક્ષ્યાં. સકળ.
જ્યારે તાંદુલ મુખમાં મૂકયા, ઉડી છાપરી આકાશ;
તેણે સ્થાનક સુદામાને થયા, સપ્ત ભૂમિના અવાસ. સકળ.
ઋષિપત્ની થયાં રુક્મિણીસરખાં, શ્યામ સરીખા પુત્ર;
એ વૈભવને કવિ શું વખાણે, જેવું કૃષ્ણનું ઘર સૂત્ર. સકળ.
બીજી મુઠી જ્યારે મુખમાં મૂકે, ત્યાં ગ્રહ્યો રુક્મિણીએ પાણ;
એમાં શું ઓછું છે સ્વામી, અમને આપો ચતુરસુજાણ. સકળ.
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ને નવ નિધી, તે મોકલી વણ માગી;
તે સુદામો નથી જાણતા, જે ભવની ભાવઠ ભાંગી. સકળ.
હાથી ડોલે ને દુંદુભિ બોલે, ગુણિજન ગાયે સાખી;
જડિત્ર હિંડોળો હેમનો બાંધી, હીંચે છે હરિણાક્ષી. સકળ.
હીરા રત્ન કનકમય કોટી, હાર્યો દ્રવ્યે કુબેર;
કોટિધ્વજ લાખેણાં વાજે, છપ્પન ઉપર ભેર. સકળ.

વલણ.

વાજે ભેર અખુટ ભંડારની, ત્રુઠા શ્રીગોપાળરે;
એમ રાત વાતમાં વહી ગઇ, થયો પ્રાતઃકાળરે.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ મેવાડો.

શુકજી કહે સાંભળ રાજન, પરમ કથા પ્રૌઢી પાવન;
વળી વિચારે કમળાપતી, મેં સુદામા સરખું આપ્યું નથી.
એકેકો કણ જે તાંદુલતણો, ઇંદ્રાસનપેં મોંઘો ઘણો;
દુર્બળ દાસના ભાવની ભેટ, પરમ વિધિએ ભરાયું પેટ.
હું એ સરખો થઇ વનમાં તાપું, વૈકુંઠની રિદ્ધિ એને આપું;
સોળ સહસ્ર સાથે રુક્મિણી, સેવા કરે સુદામાતણી.
દ્વારિકા આપવા ઇચ્છા કરી, વળિ મુંઠી શ્રીનાથે ભરી;
ત્યારે રુક્મિણીએ સહાયો હાથ, અમે અપરાધ શો કીધો નાથ.
સામું જોઇ રહ્યાં દંપતી, શોળ સહસ્રમાં પ્રીછતી નથી;
સકળ નારીને કરુણા કરી, તાંદુલ વહેંચી આપ્યા કરી.
તેમાં મૂક્યો સ્વાદ અપાર, સ્ત્રી આગળ રાખ્યો મિત્રનો ભાર;
હાસ્ય વિનોદ કરતાં વહી શર્વરી, થયો પ્રાત સુદામે જાચ્યા હરિ.
મને વિદાય કરો જગજીવન, હરિ કહે પધારિયે સ્વામીન;
વળી કૃપા કરજો કોઇ સમે, ઠાલે હાથે નરહરિ નમે.
પ્રભુ પોળ લગી વોળાવા જાય, કોડી એક ન મૂકી કર માંય;
સત્યભામા કહે સુણો જાંબુવતી, કૃપણ થયા કેમ કમળાપતી.
બ્રાહ્મણ વળિ મિત્ર પોતાતણો, દરિદ્ર દુઃખે પીડેલો ઘણો;
તેને વાળ્યો નિર્મુખ ફરી, રુક્મિણી કહે શું સમજો સુંદરી.
એલડિયે વળગ્યા વિશ્વાધાર, સુદામે જાતાં કર્યો વિચાર;
એના વૈભવ આગળ વળિયો છેક, પણ મને ન આપી કોડી એક.
સ્ત્રીની ચોરી મનમાં ધરી, પણ કાંઇક ગુપ્ત મને આપશે હરી;
માધવ માર્ગે વોળાવા ગયા, પછી સુદામોજી ઊભા રહ્યા.
વિઠ્ઠલજી હવે પાછા વળો, તવ ભેટીને રોયા શ્યામળો;
વળ્યા કૃષ્ણ ફરિ મળજો કહી, પણ કરમાં કાંઇ મૂક્યું નહીં.
ઋષિ સુદામે મૂક્યો નિઃશ્વાસ, ચાલ્યો બ્રાહ્મણ થઇને નિરાશ;
ઋષિ પામ્યો મનમાં સંતાપ, નિંદા કરવા લાગ્યો આપ.

હું માગવા આવ્યો મિત્ર કને, તેપેં મૃત્યુ શે નાવ્યું મને;
સ્ત્રીજિત નર તે શબ સમાન, રંડાયે ઉપજાવ્યું અપમાન.
એકાંતરા જો મળે જે અન્ન, કંદમૂળ કીજે પ્રાશંન;
ભૂખે મરે બાળક નહાનડાં, ખવરાવિયે સૂકાં પાંદડાં.
પવન પ્રાશીને ભરીએ પેટ, નીચ પુરુષની કરીએ વેઠ,
કાષ્ઠ કે તૃણનો વિક્રય કરી, અથવા પર ઘેર પાણી ભરી.
અથવા વિષ પીને પોઢીએ; પણ મિત્ર કને કર નવ ઓડિયે;
અજાચક વ્રત મૂક્યું આજ, ખોઇ લાખ ટકાની લાજ.
દામોદરે મને કીધી દયા, મૂળગા મારા તાંદુલ ગયા;
કૃપણને ધન હોયે ઘણું, એને નગર છે સોનાતણું.
બાંધી મુઠી ને મિત્રાચાર, મોટો નિર્દય નંદકુમાર;
એને આપતાં શું ઓછું થાત, હું દુર્બળની ભાવઠ જાત.
સામા મળી મને ભેટ્યા હરિ, પાગ પખાળીને પૂજા કરી;
આસન વ્યંજન ભોજન ભલું, મુજ રાંકને કોણ કરે એટલું.
એ સર્વ ધૂર્ત કપટીની સેવા, લટપટ કરી મારા તાંદુલ લેવા;
જેનું લે તેનો નવ રાખે ભાર, હરિને નિંદુ તો મને ધિક્કાર.
જો ગોપીનાં મન લીધાં હરી, તો કમળાનું સુખ પામ્યાં સુંદરી;
ઋષિપત્નીનાં ખાધાં અન્ન, તો સાયુજ્ય મુક્તિ પામ્યાં સ્ત્રીજંન.
ચંદન કુબ્જાજીનું લીધ, સ્વરૂપ લક્ષ્મી સમાણું કીધ;
જો ભાજી પત્રનો કીધો આહાર, તો વિદુર તાર્યો સંસાર.
કૃપા કરી મને જગદાધાર, પણ મારું કર્મ કઠોર અપાર;
વિવેક જ્ઞાન સુદામે ગ્રહ્યું, ધન નાપ્યું તો સારું થયું.
ધને કરી મદ મુજને થાત, ભક્તિ પ્રભુની ભૂલી જાત;
કૃષ્ણે મુજને કરુણા કરી, દારિદ્ર દુઃખ ન લીધું હરી.
સુખમાં વ્યાપે ક્રોધ ને કામ, દુઃખમાં સાંભરે કેશવ રામ.

વલણ.

રામ સાંભરે વૈરાગ્યથી, ઋષિ જ્ઞાનઘોડે ચડ્યા;
વિચાર કરતાં ગામ આવ્યું, ધામ દેખી ભૂલા પડ્યા.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ રામગ્રી.

શુકજી ભાખે હરિગુણ ગ્રામજી, દીઠું સુંદર કંચન ધામજી;
મેડી અટારી અદ્ભુત કામજી, ઋષિ વિચારે ભૂલ્યો ઠામજી.

ઢાળ.

ઠામ ભૂલ્યો પણ ગ્રામ નિશ્ચે, ધામ કોઇ ધનવંતનાં;
એ ભુવનમાં વસતા હશે, જેણે સેવ્યાં ચરણ ભગવંતનાં.
એવું વિચારી વિપ્ર વળિયો, બધું નગર અવલોકન કરી;
ઋષિ ઇચ્છા આણી સર્વ જોતા, તે ભુવન પાછળ ફેરા ફરી.
પછી સુદામો પડ્યા સાંસામાં, વિચાર કરે વેગળા જઇ;
આ ભુવન કોણે કર્યાં હશે, પર્ણકુટી મારી ક્યાં ગઇ.
એ વિશ્વકર્મા રચી રચના, મનુષ્ય પામર શું કરે;
કુટુંબ મારું ક્યાં ગયું, ઋષિ વામ દક્ષિણ ફેરા ફરે.
કોઇ કીર્તિ બોલે હસ્તી ડોલે, હયશાળામાં હય હણહણે;
દાસી કનક કલશ ભરી પાણી લાવે, ઉભા અયુત સેવક આંગણે.
દુંદુભિ વાજે ઢોલ ગાજે, મંડપ તાંડવ થાય છે;
મૃદંગ ધમકે ઘુઘરી ઘમકે, ગીત ગુણિજન ગાય છે.
જોઇ સુદામે નિઃશ્વાસ મૂક્યો, કોઇ છત્રપતિનાં ઘર થયાં;
આશ્રમ ગયાનું દુઃખ નથી, પણ બાળક મારાં ક્યાં ગયાં.
હોમશાળા રુદ્રાક્ષમાળા, મારી પત્ર કુશની સાદડી;
ગોપીચંદન સન્માર્જની ગઇ, વિપત્ય આવડી કયમ પડી.
દૈવની ગત્ય ગહન દીસે, પડ્યો પ્રાણ કર્મ આધીન;
કુટુંબ વિટંબની વેદના, હુંને દૈવે દંડ્યો દીન.
તુટી સરખી ઝુંપડી ને, લુંટી સરખી નાર;
સળ્યાં સરખાં છોકરાં, નવ મળ્યાં બીજી વાર.
સંકલ્પ વિકલ્પ કોટી કરતાં, ઋષિ આવાગમન હિંડોળે ચઢ્યા;
બારીએ બેશી પંથ જોતાં, નિજ કંથ સ્ત્રીની દૃષ્ટે પડ્યા.
સાહેલી એક સહસ્ર લેઇને, સતી ગઈ પતીને તેડવા;
જળઝારી ભરીને નારી જાએ, જાણે હસ્તિની કલશ રેડવા.
હંસગમિની ને હર્ષ પૂરણ, અભિલાષ મનમાં ઇચ્છિયા;
ઝાંઝર ઝમકે ઘુઘરી ઘમકે, વાજે અણુવટ વીછિયા.
સુદામે જાણી આવી રાણી, ઇંદ્રાણી કે રુક્મિણી;
સાવિત્રી કે સરસ્વતી, કે શક્તિ શિવશંકરતણી.
સાહેલી સહુ વીંટી વળી, પદ્મિની લાગી પાય;
પૂજા કરીને પાલવ ગ્રહ્યો, તવ ઋષિજી નાઠા જાય.

થર થર ધ્રુજે ને કાંઇ ન સૂજે, ધ્રૂટિ જટા ઉઘાડે શીશ;
હસ્ત ગ્રહેવા જાય સુંદરી, તવ ઋષિજી પાડે ચીશ.
હું તો સેજે જોઉં છું ઘર નવાં, મને નથી કપટ વિચાર;
હું તો વૃદ્ધ ને તમો જોબન નારી, છે કઠણ લોકાચાર.
ભોગાસક્ત હું નથી આવ્યો, મને પરમેશ્વરની આણ;
જાવા દ્યો મને કાં દમો છો, તમને હજો કલ્યાણ.
આંગણામાં કોઇ નર નથી, આ દીસે સ્ત્રીનું રાજ્ય;
તમને પાપણિયો પરમેશ્વર પૂછશે, હુંને કાં આણો છો વાજ્ય.
ઋષિપત્ની કહે સ્વામી મારા, તમે રખે દેતા શાપ;
દારીદ્ર્ય ગયાં નવાં ઘર થયાં, શ્રીકૃષ્ણ ચરણપ્રતાપ.
એવું કહી કર ગ્રહીને ચાલી, તું સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપ;
સુદામો પેઠા પોળમાં, થયું કૃષ્ણ સરખું રૂપ.

વલણ.

રૂપે બીજા કૃષ્ણજી, જરા ગઈ ને જોબન આવિયું;
એલડિયે વળગ્યાં દંપતી, જાણે કામ જોડું લજાવિયું.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ ધનાશ્રી.

નિજ મંદિર સુદામો ગયા, તતક્ષણ કૃષ્ણજી સરખા થયા;
દંપતી રાજ્ય શોભાએ ભર્યાં, શ્રીકૃષ્ણે દુઃખ દોહિલાં હર્યાં.

ઢાળ.

દોહેલાં ગયાં ને શોહેલાં થયાં, ભર્યાં ભવન લક્ષ્મીવડે;
એક મુષ્ટિ તાંદુલ આરોગ્યા, તે લક્ષ જન્મે નવ જડે.
વસન, વાહન, ભોજન, ભૂષણ ભવ્ય ભંડાર;
ચામર, આસન, છત્ર બિરાજે, ઇન્દ્રનો અધિકાર.
મેડી અટારી છજાં જાળી, ઝમકે મીણાકારી કામ;
સ્ફાટિક મણિએ સ્થંભ જડ્યાછે, કૈલાસ સરખું ધામ.
વિશ્વકર્મા ભૂલે બ્રહ્મા, જોઈ ભવનનો ભાવ;
માણક મુક્તા રત્ન હીરા, ઝવેર જોત્ય જડાવ.
ગોળી ગોળા ઘડા ગાગર, સર્વ કનકનાં પાત્ર;
સુદામાના વૈભવ આગળ, કુબેર તે કોણ માત્ર.

ત્યાં જાચકનાં બહુ જુથ આવે, નિર્મુખ કોઇ નવ જાય;
જેને સુદામો દાન આપે, લક્ષપતિ તે થાય.
ઋષિ સુદામાના પુર વિષે, ન મળે દરિદ્રી કોય;
કોટિધ્વજ ને લક્ષદીપક, અકાળ મૃત્યુ ન હોય.
યદ્યપિ વૈભવ ઇન્દ્રનો પણ, ઋષિ રહે છે ઉદાસ;
વિજોગ રાખે જોગનો, થઇ ગૃહસ્થ પાળે સંન્યાસ.
વેદાધ્યયન અગ્નિહોત્ર હોમે, રાખે પ્રભુનું ધ્યાન;
માળા ન મૂકે ભક્તિ ન ચૂકે, એવા વૈષ્ણવ ઋષિ ભગવાન.
સુદામાનું ચરિત્ર સાંભળે, તેનું દુઃખ દારીદ્રય જાય;
ભવ દુઃખ વામે મુક્તિ પામે, મળે માધવરાય.
વીરક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે ગામ;
ચતુર્વેશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, ભટ પ્રેમાનંદ નામ.
સંવત સત્તર આડત્રીશમાં, શ્રાવણ શુદી નિદાન;
તિથિ તૃતીયા ને ભૃગુવારે, પદબંધ કીધું આખ્યાન.
ઉદર નિમિત્તે સુરત સેવ્યું, ને ગામ નંદરબાર;
નંદી પુરામાં કીધી કથા, જથા બુદ્ધિ અનુસાર.

વલણ.

બુદ્ધિમાને કથા કીધી, કરનારે લીલા કરી;
ભટ પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, શ્રોતા બોલો જે હરિ.

સુદામાચરિત્ર સંપૂર્ણ.

અખો.

અમદાવાદનો સોની તથા સહુથી શ્રેષ્ઠ વેદાંતી કવિ.

છપ્પા.

વેષનિંદા અંગ.

સૂતર આવે તેમ તું રહે, જ્યમ ત્યમ કરિને હરિને લહે;
વેષ ટેક છે આડી ગલી, પેઠા તે ન શકે નિકળી;
અખા કૃત્યનો ચડશે કષાય, રખે તું કાંઇ કરવા જાય. ૧

રંગ ચઢે તે જાણો મેલ, પોત રહે તે સામું સેહેલ;
આપે આતમ સ્વયંપ્રકાશ, કર્મ ધર્મનો કાઢી પાશ;
અખા એવી સદ્‌ગુરુની કથા, સમજે નહીં તો વાધે બલા. ૨

ખટ્ દર્શનના જુજવા મતા, માંહો માંહી ખાધા ખતા;
એકનું થાપ્યું બીજો હણે, અન્યથી આપને અધિકો ગણે;
અખા એ જ અંધારો કુવો, ઝગડો ભાંગી કોય ન મુવો. ૩

સમજી રહે તો સઘળો લાભ, કાયકલેશે વાધે ગાભ;
હું માને તો હોય સંતાન, આતમતાનું થાએ જાન;
અખા હરિ જાણી હું ટાળ, જન્મ કોટિની ઉતરે ગાળ. ૪

માની ત્યાં માયાનો ભાગ, માને માયા પામે લાગ;
કેવળમાં જે બીજું ભળે, કલ્પિત ભ્રમ ટાળ્યો નવ ટળે;
અખા નિજ આતમને સાધ્ય, ઓષધ વોણી જાયે વ્યાધ્ય. ૫

હું ટાળી અછતો થઇ રહે, હરિ પ્રભા માંહેથો વહે;
પોતાપણેથી જે નર ટળે, અણુ આયાસે હરિમાં ભળે;
અખા વાત સમજી લે વિધ્યે, જ્યાં છે ત્યાં આકાશ જ મધ્યે. ૬

પડે નહીં જે પૃથ્વી સુવે, કને નહા તે કહો શું ખુવે;
ટાઢું ઉનું નોહે આકાશ, પાણીમાં નોહે માંખણ છાશ;
બ્રહ્મજ્ઞાન એવું છે અખા, જ્યાં નહિ સ્વામી સેવક સખા. ૭
એક નહીં ત્યાં બીજું કશું, જાણું નહીં શું વાસો વસું;
પંચ નહીં ત્યાં કેની શાખ્ય, વણ રસના અચવ્યો રસ ચાખ્ય;
અખા સમજે તો સમજી જુવે, બાપના બાપને ઘેલાં રુવે. ૮

આભડછેટ અંગ.

આભડછેટ અંત્યજની જણી, બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવ કીધા ધણી;
બારે માસ ભોગવે એ બેય, સૌને ઘેર આવી ગઈ રેય;
અખા હરિ જાણે જડ જાય, નહીં તો મનસા વાચા પેશીરે ક્યાંય. ૯
પોતાનાં પડખાં નવ જુવે, હાડ ચામડાં મૂરખ ધુવે;
શુદ્ધ કેમ થાય જો ચામડું, મોટું માંહે એ વાંકડું;
હરિ જાણ્યા વિના ભૂલ્યા ભમે, અખા પાર ન પામે કયમે. ૧૦
ઈશ્વિર જાણે તે આચાર, એ તો છે ઉપલો ઉપચાર;
મીઠાં મહુડાં માન્યાં દ્રાખ, અંન નોય અંનમાંની રાખ;
સોનામુખી સોનું નવ થાય, અખા આંધળીને પાથરતાં વાણું વાય. ૧૧

ગુરુ અંગ.

ગુરુ થઈ બેઠો હોંશે કરી, કંઠે પહાણ શકે કયમ તરી;
(જયમ) નાર નાંનડી હવું પ્રસૂત, વળતી વાધે નહીં અદ્ભુત;
શિષ્યને ભારે ભારે રહ્યો, અખા એમ મૂળગેથો ગયો. ૧૨
પોતે હરિ નહીં જાણે લેશ, કાઢી બેઠો ગુરુનો વેશ;
સાપને ઘેર પરોણો સાપ, મુખ ચાટી ચાલ્યો ઘેર આપ;
એવા ગુરુ ઘણા સંસાર, તે અખા શું મૂકે ભવ પાર. ૧૩
તું તારું સમજીને બેશ, કાં ચોળે દિલે પ્યારી મેશ;
તુંબડું જયમ માંહેથું મરે, જે લઈ પેશે તે સૌ તરે;
તરુવર ફળ દેવા નવ જાય, અખા આવી જાચે તે ખાય. ૧૪
પંહેલો તું પરમારથ પ્રીછ, પછે ગુરુ થવાને ઇચ્છ;
પારો મુવો તે રોગ નિર્ગમે, પછે ભોજન બોળું તે જમે;
ત્યમ નિરાશે મળે નારાયણ, અખા તું પહેલે એવું જાણ. ૧૫

તું તારા મનમાંહી પ્રીછ, શાને મોટપ લે છે શીશ;
ઝીણું મળતાં મોટું થાય, મોટું કણ્યકા થઇને જાય;
અખા તાત વિચારે વિષ્યેં, શિષ્ય ધણી તો રહે સાંનિધ્યે. ૧૬
આપે આપ પૂરણ બ્રહ્મ હરિ, પોત પસાર્યું રચના કરી;
ચૈતન્ય બ્રહ્મશલાનું ચિત્ર, ઋષિ જક્ષ માનવ પશુ પિત્ર;
થાય જાય એ માયા ભેર, અખા ચૈતન્ય નોહે ઉચ્છેદ. ૧૭

સહજ અંગ.

ધર્મ સતવાદી ભીમવંત, સહદેવ જોશી જાણે તંત;
અર્જુન બાણાવળી નકુળ ચતૂર, સહાય જેને શ્રીકૃષ્ણ હજૂર;
વન ભોગવતા દુઃખિયા થયા, પામી રાજ્ય અધૂરા ગયા;
સહેજે જે થાયે તે થાય, કર્ત્તવ્યનું બળ અખો ન ગાય. ૧૮
સુધું સમજી સુખિયો થા, મૂકી આપ ઇશ્વરમાં જા;
ધર્મ અર્થ મોક્ષ ને કામ, એ માયા પગ મૂક્યાં ઠામ;
નિઃસ્પૃહી તે નિરાળો રહે, અખા લાલચિયો લીધે વહે. ૧૯
સમજે ત્યાં અવળું છે તાન, બીજું ઇચ્છે એહ જ જ્યાન;
સોના માંહે બીજું ભળે, મૂળ રૂપ તેનું જ્યમ ટળે;
જ્યમ છે ત્યમ એ છે આતમા, અખા કેની એવી છે ક્ષમા. ૨૦

કવિ અંગ.

કવિતા ઘણા કવિ કવી ગયા, અદ્યાપિ કવે પ્રત્યક્ષ રહ્યા;
વળી આગળ કવસે બહુ કવિ, મનની વૃત્ય જો જો અનુભવિ;
અખા મનાતીત ત્યમનું ત્યમ, મનની વૃત્યમાં મનની ગમ્ય. ૨૧
જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ, કિરણ સૂર્યનાં કેમ વરણીશ;
શબ્દ તણો છેડો કેમ થાય, આકાશને કેમ તોળ્યું જાય;
એવું વચન અલિંગીતણું, અખા નહિ કોય પર આપણું. ૨૨
સ્થિત્ય નહીં આશા પર તણી, પિંડ બ્રહ્માંડનો થાએ ધણી;
અચવ્યું સરખું દીસે આપ, ભૂત ભવિષ્યનો નોહે થાપ;
અખા જોજ્યાં ચિદ્આકાશ, આવિર્ભાવ વિના સ્યો નાશ. ૨૩

વૈરાગ્ય અંગ.

જો ઉપજે તો ભલો વૈરાગ્ય, બીજાં કૃત્યનો ન છૂએ પાગ;
હેલામાં હરિ પામે વેદ, જો ઉપજે સાચો નિર્વેદ;
જ્યમ ફુલ પાછળથું ફળ નિદાન,અખા વૈરાગ્ય તે પરમ નિધાન. ૨૪

વૈરાગ્ય વિના તે ઉપજે ખેદ, મારું તારું ભેદાભેદ;
એ સત્ય વૈરાગ્ય ગોળીની ખોટ, લાગે તો થાએ લોટપોટ;
જો ભાગે અખા પર કે પાગ, તોય ટળે તે ઉડવા લાગ. ૨૫
સત્ય વૈરાગ્ય સ્વામીનું હૃદે, મહા પુરુષ સર્વે એમ વદે;
જે વૈરાગ્ય દેખાડે કરી, એ તો મન કેરી મશ્કરી;
પલકે પલકે પલટે ઢંગ, એ તો અખા માયાનો રંગ. ૨૬
સૂરજ તેમ સાચો વૈરાગ્ય, પડતાં ન જુવે જાગ્ય કુજાગ્ય;
સહુને તેજ કરે તે સહી, પડછાયો પોતામાં નહીં;
જ્યાં ઉપજે સાચો નિર્વેદ, નોહે અખા ત્યાં ભેદાભેદ. ૨૭
સત્ય વૈરાગ્ય સ્વે જાણો હરિ, ત્યાં માયાને શું ગ્રહિયે આદરી;
જેમ નવ ગ્રહનાં રત્ન મૂલવાય, પણ પારસનું મૂલ ન થાય;
અખા તે વૈરાગ્ય વિચાર, વેશ તુંને નહિ મૂકે પાર. ૨૮
પતિ કહાવે તો મનને જિત્ય, બાકી જે કરશે તે રીત્ય;
ચાર વર્ણ ને આશ્રમ ચાર, જ્યાં અવતરે ત્યાં વેષ વહેવાર;
અખા વાત પામ્યો શી નવી, એ લાગું તે છૂટ્યો ભોગવી. ૨૯
એમ સમજે નર પામે પાર, જે તું પ્રથમ હતો કર્તાર;
મુજ જાતે જે રે છે હરિ, વચ્ચે હું રહ્યો માથે કરી;
અખા એમ વિચારી રહે, શીશ પોટલો નાખી વહે. ૩૦
ગોળે મરે કાં શોધે વખ, તપી ભમી કાં પામે દખ;
ફરતા ફરતા દીસે ઘણા, જેમ તાતી વેળુમાંહે ચણા;
અખા ઉડી જો અળગો પડે, વસ્તુ વિચાર સદ્‌ગુરુથી જડે. ૩૧
હેત વિના પ્રવૃત્તિ વધે, હોસે કુબુદ્ધિ એસે ગધે;
દેખાદેખી સહુ કોઇ કરે, કોણ જુવે જે શું છે સરે;
અખા જો વિચારી જુવે, રોતાં દેખી સહુ કોઇ રુવે. ૩૨
ઘરમાં ઘાયલ મન કામના, કરે કર્મ મોહ્યાં દામ ચામનાં;
કુંલે શેકે કેમ નિર્વાણ, જો નહી ઉપજે આતમ જાણ્ય;
સૌનામાં સૌ ઉપજે મરે, અખા સમજ તે મોટી સરે. ૩૩
ભૂનાં ભાંડ એક જોતાં શરુ, લાગ્યો અગ્નિ કહાવ્યું ઠીકરુ;
તેમ જીવ શિવ વસ્તુગત એક, અહંતા કેરી લાગી ટેક;
અખા જીવ અહંતા ભાગ, ઉજ્જ્વલમાં જેમ કાળો ડાઘ. ૩૪

અગમ પંથમાં મોટો ભલ્લ, ચાલી શકે કોય એકલમલ્લ;
સામો મળે નવ વાંકો જાય, નિજ બળ બળિયો ત્યાં ઠેરાય;
બાકી અખા હોકારા કરે, ભૂમિ વિના કોઇક પગ ધરે. ૩૫
વણ ખાંડે જગતીમાં જિત્ય, જો કોઇ સમજે આતમ રીત્ય;
જાઇશ માં ખોવા પામવા, ઇચ્છિશ માં ટળવા ને થવા;
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ દાસી છે એ, જો અખા તો એ ઘેર રહે. ૩૬

વિચાર અંગ.

આપ વિચારે મળશે રામ, વણ સમજ્યો લે કોનું નામ;
બોલે ચાલે જેવડે સુણે, તેને જીવ લેખે નવ ગણે;
કેમ અખા હરિ મળશે તને, કંઠે હાર પાછળ પડ્યો કને. ૩૭
પૂરો તે જે પૂરણ લહે, બીજા વેતાકેડે વહે;
જે નર દેખે સઘળે હરી, પૂર્ણ ભક્તિ તો તેણે કરી;
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો રામ, અખા સઘળાં એનાં નામ. ૩૮
ધીર ધીર મન ધસતું રાખ્ય, કર્મ શાસ્ત્રની ન પૂછે સાખ્ય;
આગળ મને વિષયે લાલચી, તેને બ્રહ્મ દેખાડ્યું રચી;
અખા મોટું છે એ વાંકડું, જેમ કરડ્યું વિંછીએ માકડું. ૩૯
સાચું કહેતાં જુઠું સમે, પણ સુધી વાત સૌને નવ ગમે;
જેમ દીવે અંધારું ટળે, બ્રહ્મજ્ઞાને પરપંચ પળે;
જગતતણી જુગતી શું પ્રીત, અખા ન સમજે આતમ રીત. ૪૦
ત્રણ ગુણનો સઘળો સંસાર, ગુણવડે ચાલે દેહવ્યાપાર;
કાલ ભરાવ્યે ચાલે ગાંઠ, મન આદિ સઘળો આ ઠાઠ;
અખા વસ્તુની ચૈતન શક્તિ, જે સમજ્યા તે પામ્યા મુક્તિ. ૪૧
હું નહીં ગુણ ઇંદ્રિ દેહવાન, પ્રકૃતિ પુરુષનું નહિ મુજ માન;
મુજમાં સહુ હું સર્વાતીત, હું છું ત્યાં નહીં દ્વૈતાદ્વૈત;
અખા એમ સમજી રહે જેહ, જિવન્મુક્ત યોગેશ્વર તેહ. ૪૨
પીછે તો ગુણ પારે રહે, ગુણમાં આવે તેને દહે;
જે ઉડ્યો જાયે આકાશ, તે નોહે પૃથ્વીની પાસ;
અખા એમ સમજ્યો તે હરિ, તેને સરખી દરી સુંદરી. ૪૩
અહં બ્રહ્મ જાણીને રહે, શબ્દ પ્રવાહમાં શેને વહે;
વસ્તુ વિચાર વિના અન્ય અભ્યસે, જેમ કંચન તે કથીરે ઘસે;
અખા સમજીરે તું મનમાંહી, બીજાની નવ ઝાલીશ બાંહી. ૪૪

દોષ અંગ.

દોષ ન જોઇશ કેના ભૂર, તો હરિ દેખીશ બહુ ભરપૂર;
મેલી આંખે ક્યમ દીસે વસ્ત, જેણે જોયાં આમિષ ને અસ્ત;
અખા તો જ દીસે આતમા, જો નાવે રસના તાસમાં. ૪૫
હરિજન સ્વે હરિ નહિ માનવી, જેમ સરિતામાં ભલિ જાહ્નવી;
તેની નિંદા કરતાં ક્રૂર, નિજ આતમથી પડશે દૂર;
હરિજન સર્વાંગે હરિવડે, અખા વેલો તાણ્યો આવે થડે. ૪૬
પુરુષાકારે પૂરણ બ્રહ્મ, જેણે સમજ્યો મૂળગો મર્મ;
કર્મ વાક્ય જીવ બુદ્ધિ ગાય, સ્વયં વિના સિદ્ધાંત ન થાય;
નિજનું જ્ઞાન નિજ રૂપે હોય, પાળો અખા જ્યમ થાયે તોય. ૪૭
પૂરણતામાં સર્વ સમાય, નદીવડે સાગર ન ભરાય;
જેમ દાવાનલ બાળે સર્વ, તેમ જ્ઞાનદોષ દહે સર્વ;
દેહવિકાર હરિજનને કશા, અખા જેહની મોટી દશા. ૪૮
અણાલંગી હરિજનની કળા, કર્મને બાંધે આઘી બલા;
અહંતા પોત વિના નોહે ભાત્ય, દિવસ વિના તે શેની રાત્ય;
લૌકિક લેખું રહે લોકમાં, અખા જિત નહિ ફેકફેકમાં. ૪૯
રૂડું જાણી નથી રાખવા, કૂડું જાણી નથી ત્યાગવા;
તન તપાશી મુજને સોધ્ય, બાહ્ય ઉપચાર મૂકી બુધ્ય બોધ્ય;
તજ્યા ભજ્યા વણ તે યોગેશ, અખા જો માને ઉપદેશ. ૫૦
તજતાં ભજતાં નહિ પૂરવે, જૂનું તજ્યે મન લાગે નવે;
જ્યાં જેવો જીવ કાઢે વેશ, તે સાથે મન કરે પ્રવેશ;
મનની રીત્ય જે ગુંથે જાળ, કાઢ્ય અખા આતમની ભાળ્ય. ૫૧
હરિ જાણીને સુવે નચંત્ય, સુલભ મારગ સમજ્યા સંત;
સનકાદિકે ન ભજ્યો પ્રપંચ, જનકાદિકે ન તજિયો રંચ:
તજવું ભજવું તે સંસાર, અખા સમજતાં આવે પાર. ૫૨
સર્વાતીત શ્રુતિ કહેતા હવા, માયા રંગ બીજા નવનવા;
મનને જોડ માયાશું ઘણો, કરે ઉપાય તે ભજવાતણો;
વસ્તુ વિષે છે મનનો અંત, તેહ અખા લે વિરલા સંત. ૫૩
હું નહીં તું નહી તે ન કહેવાય, જે જોતાં જોનારો જાય;
ત્રણ્ય પ્રકાર વિના જેમ તેમ, તેથી હેઠો મનનો વેમ;
નહીં પદાર્થ જોવા ઝાલવા અખાં સરખું છે નહિ પ્રીછવા. ૫૪

વસ્તુ અનોપમ છે તે માંય, તો તે કહીએ કેમ ઉપાય;
ઉપમા સર્વ છે માયાવડે, તે ત્યાં કૈવલ્યે નહિ અડે;
અખા વસ્તુ ગુંગાનો ગોળ, ત્યાં ઉપમા તે માયાની ટોળ. ૫૫
સગુણને ઉપમા સર્વે ઘટે, જે ઉપમા ને ગુણ બંને વટે;
જ્યાં થાવા ને જાવા નથી, ત્યાં વાણી શું કાઢે કથી;
અખા તેવડે સર્વે જાણ્ય, તેને કથી શકે ક્યમ વાણ્ય. ૫૬

માયા અંગ.

માયાના ગુણ કર્મ રૂપ નામ, માયાના ગુણ શ્વેત ને શ્યામ;
માયાને મારા પારકા, દેવ દાનવ બે માયા થકા;
માયાના ગુણ જ્યાં નવ છબે, તેને અખા તે કોણ આલંબે. ૫૭
વસ્તુ નથી ઇન્દ્રિયને ગ્રાહ્ય, શાથી જંત ટળે શું બાહ્ય;
બાહ્ય મુખ્ય અંતરપટવડે, અંતરપટ માયા રહી ઘડે;
માયાનાં કૃત્ય માયા લગે, અખા વિચારે પડશે વગે. ૫૮
ક્ષર પિંડને અક્ષર આતમા, જે સમર્યો સરજ્યો વાતમાં;
તત્ત્વ ચોવીશતણો સમુદાય, મુજવડે સહુ આવે જાય;
હું પૂરણ ચૈતનઘન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
અખા જે સમજ્યો તે આવ્યો, જેણે એ માર્ગ અનુભવ્યો. ૫૯
મનશું વાત વિચારી અખે, જ્ઞાની તે માયા ભખે;
નાહો છૂટે નહીં એથકી, અળગી નહીં છાયા દેહથકી;
જે આશ્રમ દર્શનને ગ્રહે, રસબસ થઇ માયા ત્યાં રહે. ૬૦
ભેદુ માયા સમૂળી ગળે, સામું ટળે ને આપે ટળે;
આપાપર ટળતે ઉગરે, સેજ લક્ષ તેમાં સ્થિત કરે;
અખા જિત્યનું ન ધરે માન, જિત્યો હારે ઝાલે કાન. ૬૧
મહા વળગણી માયા પાપિણી, જેમ સેવતાં ડસે સાપણી;
સિદ્ધિ કાજે યોગી જન, થાવા અજર કરે છે જતંન;
મંત્ર અઘોર ખવાડે નર્ક, અખા ન દેખાડે આતમ અર્ક. ૬૨
દેહ ઇંદ્રિય ગુણનાં સર્વ કૃત, દીસે માયા કરતી તર્ત;
તે ક્યાંથી તાણી લે અખા, માન વિના પણ રહેશે ક્ખા;
સર્વે જાણ્યે ભૂતવિકાર, સમજે સેજે પામે પાર. ૬૩

અખા જીવંતણી એ વજા, અજને ઠામે પૂજે અજા;
ઇંદ્રિય ગ્રાહ્ય નહીં હરિલિંગ, જીવને જોઇએ નાના રંગ;
રંગ ઢંગ માયામાં ઘણા, સૌકો સેવક માયાતણા. ૬૪
સૌકોની માયા છે માત, મળવા ન દીએ કેને તાત;
પિતાતણું વદન જે જુવે, માતાને ખોળે નવ સુવે;
તાત ભજંતાં આડી થાય, અખા સહુ માયાગુણ ગાય. ૬૫
મુક્તિ વાંચ્છવી એજ બંધન નામ,(જેમ)ઘડી માપતાં પ્રગટ્યો જામ;
વસ્તુ અમોઘ ઇંદ્રિય ગુણવત્ય, માયાની જાણે સંસત્ય;
અખા વિચારે ત્યમનું ત્યમ, તો સમજે જો હોય ગુરુગમ. ૬૬
જ્યમ સર્પે નર સમણે ડસ્યો, તે દેખે વેખે મરતક જશો;
મણિમંત્ર મેલી ઔષધિ, મૃત્યુ પામ્યો કરતાં વિધિ;
સર્વ મંત્ર ઔષધ ઉપચાર, જાગે અખા ટળ્યો સંસાર. ૬૭
અખા સર્વ માને ત્યાં ભેદ, માને તેને વિધિ નિષેધ;
બંધ મોક્ષ ચૈતનને કશા, જોતાં જડની જડશે દશા;
એ તો વિચાર વિના ઉધરે, દીસે ફરતું ફરતાં ફરે. ૬૮
માનણહાર શોધ્યે નવ જડે, વણસોધ્યે નવ ભમવું પડે;
પડછંદો નર માન્યો નરે, જેમ બોલે તેમ ઉત્તર કરે;
મૂળ તપાસી જોયું અખે, મારો ભ્રમ પૂર્યો મુજ વિખે. ૬૯
અણુલિંગી કરતાની કથી, માંઇ બહાર ચસમાને નથી;
તો તેજ બળ પોખે આંખ્યને, જો જો ભેદ યોગસાંખ્યને;
કહેતામાં તે સમજી જશે, અખા ગુરુનો કર શિર હશે. ૭૦

ક્ષમા અંગ.

કિલ્બિષ જન્મ કાલનાં જાય, જેનાં નામતણો મહિમાય;
એવાં નામતણો જે ધણી, તેની મોટપ જોતાં ઘણી;
તેની ભક્તિ કરે ઓળખી, એ સમરેથી અખા નર સુખી. ૭૧
જે બોલે ચાલે સાંભળે, કરતાથકો કેમાં નવ ભળે;
નર નારી ને નપુંસકલિંગ, જળચર થળચર ખેચર અંગ;
કર્ત્તા ભર્ત્તા હર્ત્તા જેહ, અખા ભક્ત જે જાણે એહ. ૭૨
પૂજ્ય તેને સમજી ઓળખી, જે વચને વચને ટાળે દુઃખી;
નરવેશે હરિ પૂરણ બ્રહ્મ, સૂકતે કરી સમજાવે મર્મ;
ગુણાતીત ગુણ અંગી કરી, આપે આપ સમજાવે હરી. ૭૩

પૂજંતાં પ્રતિમા ગુણ સેજ, પણ બોલતી મૂર્ત્તિમાં હરિ છેજ;
જડ મૂર્ત્તિ મુખ બોલે નહીં, ચેતન રહે તુજ સેવા સહી;
પિંડ ન જોઇશ જોજે વસ્ત, અખા મળે હરિ હસ્તેહસ્ત. ૭૪
અખિલ જગત્ મૂર્ત્તિ રામની, મહા જ્ઞાનીની મૂરત કામની;
જડથી ચૈતન મૂરત ભલી, જ્ઞાની મૂરત સર્વોપરી;
કારણ તેનું એક વિશેષ, અખા હું ન મળે જ્યાં શેષ. ૭૫
કોટિ વર્ષ પ્રતિમા પૂજિયે, પણ જ્ઞાની મૂરત પામી સેવિયે;
પોતા સરખો હરિજન કરે, મોટું માતમ જ્ઞાતા ધરે;
જડ ચૈતન્ય ગમે તે પૂજ, અખા સેવન તેની સૂજ. ૭૬
પૂજાનો એ ભાળે ભેવ, જે પૂછ્ નિપન્યા શુકદેવ;
જનક વિદેહી સેવ્યા દ્વિજે, તે બેઠા જ્ઞાનીને ધ્વજે;
અખા જ્ઞાનીનો મહિમા ઘણો, ઇશે ઇશ રખે કોઇ ગણો. ૭૭
દીસે સૌ સરખાં વરતંત; ખાતાં પીતાં મરતાં જંત;
એક અધિકતા જ્ઞાની ધરે, હરિશું વૃત્ય સ્વતંત્રજ કરે;
અખા તે વૃત્યમાં બહુ ભાવ, જળને ભારે તર્યું જાય નાવ. ૭૮
ભક્તિ એકાસી પૂરી થઇ, બ્યાસીમી મુખ્ય આવી રહી;
તેવો ભકત જ્ઞાનીને ભજે, નવ નીકાશ નહીં રહે રજે;
પંચ કરે તે સૌકો કરે, અખા એવું વિરલા મન ધરે. ૭૯
સોળે અંશે હરિ જાણી હદે, જેની વાણી બીજું નવ વદે;
જેમ અગ્નિથી દિવો થયો, દીવામાં દાવાનલ રહ્યો;
તે માટે હરિજન સ્વે હરી, અખા રખે કો પૂછો ફરી. ૮૦

તીર્થ અંગ.

તીર્થ કોટિ હરિજનને ચરણ, કૃપા હશે તે જાશે શરણ;
બારે કાળે હરિજનને હદે, હરિ બોલાવે તે જન વદે;
મહા મોટા જનનો પ્રતાપ, અખા થાય હરિ આપેઆપ. ૮૧
જો મુક્તિ વાંછે માનવી, તો એ કાશી એ જાહ્નવી;
પ્રગટ મુક્તિ આપે હરિદાસ, હરિ દેખાડે સર્વાવાસ;
અખા નહીં ઉધારે પડી, હરિજન મુક્તિ આપે રોકડી. ૮૨
રામ રડવડતાં હુકે મળ્યો, ઘેલો તે ઘર સુખથી ટળ્યો;
હું મારું ખોયાશું કામ, મળે અખા ઘર બેઠા રામ;
હરિવણ જાણે ક્ષેપણ કાળ, ધોયે હીર ન થાયે વાળ. ૮૩

છળ નિંદા જો નહીં વિસરે, ખડિયો કાંધે શું નિસરે;
મન જાણે હું પાવન થયો, પણ રેખ દોષ પેલો નવ ગયો;
અખા પડી એ સઘળી વેઠ, જો નહીં લાધી હરિની પેઠ. ૮૪
હેતેશું હરિજનને મળે, મૂકી માન માર્ગમાં ભળે;
હરિની તું પ્રીછી લે પેરય, પછી ફરય કે બેશી રહે ઘેરય;
અખા આ તંન જોને હાડ, દહી મથી ઘી અળગું કાઢય. ૮૫
એમ સમજે તે પામે પાર, હરિથી બીજો તે સંસાર;
તપ ત્યાગે કરી તીરથ ફેર, વને તપે બેસી રહેજે ઘેર;
કાળા ધોળા સઘળા કેશ, અખા હરિ જાણીને બેશ. ૮૬
લોભે લોક બડાઇતણો, ઊંદર કાજે ડુંગર ખણો;
આગળ એક રીઝવવું મન, તેને કાજે બહૂ જતન;
અખા શું છે કીધે થવા, વ્યસની ચાલ્યો ખાવા હવા. ૮૭
જે કરતવ મોટા આદરે, કરતાં દેખી સૌ કો કરે;
માયા મત નિરંતર સાવ, સૌ બેઠા પણ એક જ નાવ;
અખો તેહને મોટો વદે, જેને રામ રમે છે હદે. ૮૮
ધન્ય તને કોય મોટો કુળે, કોય વિદ્યા કોય ખાંડા બળે;
એ મોટમ સઘળી જાય ટળી, આતસબાજી પલકે બળી;
અખા કારણ વિના વડપણ વડું, જેમ અલ્પ મૂલે તારે તુંબડું. ૮૯
કૃત્યે ન મળે વસ્તુ અમૂલ, મટે જાડ્ય તો ભાગે ભૂલ;
કોય શૂર કોય દાતા દયા, કોય તપસી સતવાદી થયા;
સૌને જોઇએ અધિક થઇ મળે, અખા વસ્તુથી સૌ કો ટળે. ૯૦
સાચી વાત ન માને રગે, સૌ લાગ્યા માયાની ઠગે;
પ્રત્યક્ષ દેવ પોતામાં વસે, મૂરખ સામો જાણી ધસે;
જેમ છે તેમ ન શકે ઓળખી, અખા શી પેરે થાશે સુખી. ૯૧
ચુસે અસ્થિ શ્વાન મહા દુઃખે, નિસરે રુધિર પોતાને મુખે;
રાતો રંગ દેખી મલકાય, પણ કારણ પડયું પોતામાંય;
સઘળે રચાણું તારું મન, અખા ગમે તેમ કરે જતન. ૯૨
શબ્દતણી માંડી છે જાળ, ચાળા કરે છે માયા કાળ;
ચણ મૂકે માંહી ફળકામના, મોહ્યા પશુ પડે દામ ચામના;
ત્રણ ભુવનમાં એક પારધી, અખા કોક ઊગરે સારધી. ૯૩

જ્યારે ઊપની મન કામના, ત્યારે ફેર પડ્યા ગામના;
સેજે નર થાયે નિષ્કામ, તો નથી લેવા જાવો રામ;
જેમ સૂર ઉગેથી વાદળ ટળ્યું, અખા ધામ દિસે નિર્મળું. ૯૫

અર્થ સમજે છૂટે અનરથ, જ્યમ અળગો છોડી નાંખ્યો રથ;
કટકે નામ જુજવાં સહી, પણ વેલ વચ્ચેથી દિસે નહીં;
અખા દેહ ગુણના વ્યાપાર, વાસ્તે તું રાખે નિર્ધાર. ૯૫

સ્વામીનું પદ સર્વાતીત, જે કોય સમજે આતમ રીત;
ચુંબક દેખી લોહ ચેતન થાય, ચુંબક તેમનો તેમ છે પ્રાય;
હીર્ણું ગુણ તેમ છે દેહ વ્યાપાર, અખા આત્મા આપ વિચાર. ૯૬

સ્વાતીત અંગ.

દેશ કાલનો મહિમા ક્રમ, ભાવ ભેદ નહીં પદ મર્મ;
સત્ય જુગ ત્રેતા દ્વાપર કળી, લઘુ દીર્ઘ હસ્તે આંગળી;
અખા હાથ ચૈતન તેમ એક, એમ સમજવો વસ્તુવિવેક. ૯૭

હીસે મન જુગ મહિમા સુણી, અદકે ઓછે નહીં કોય ધણી;
જુગ જુગના વર્તમાન, ક્યાં રે જપ તપ યજ્ઞ ને ધ્યાન;
અખા એ માયા વિસ્તાર, ચારેના ઊદરમાં ચાર. ૯૮

મુક્તિબંધ નહીં જુગ માટ, અણજાણ્યા છેલ બાંધે ઘાટ;
સાઠ સહસ્ર સાગરના તન, થયા અવગતિયા પામ્યા પતન;
ત્યારે અખા કલિજુગ ક્યાં હતો, એ બારે કાળ માયાનો મતો. ૯૯

અચાનક જ્ઞાન ઉપજે એમ જાણ,કાંઇ દેશ કાલનું નહીં પ્રમાણ;
જેમ અકસ્માત્ પડે પર્જન્ય, ઋત કઋત નહીં મેઘને મન્ય;
વય વર્ણ દેશ કાળ જ કશા, અખા જ્ઞાનની મોટી દશા. ૧૦૦

ધરા અવતાર ચોવિશે વિષ્ણુ, તેમાં પૂરણ બ્રહ્મ કહાવ્યા કૃષ્ણ;
તેથી બળિયા બીજા હતા, માનવ દાનવ બહુ દેવતા;
છતે પિંડે કેવળ કૃષ્ણ રહ્યા, અખા અધિક તે તેણે કહ્યા. ૧૦૧

કૈવલ્યને આધારે સહુ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ જ બહુ;
સહુ તેમાં થઇ રહે જાય, અદકી ઓછી વસ્તુ ન થાય;
તું તદ્રૂપ વિચારે અખા, બાકી શબ્દ સઘળાં મોં રખા. ૧૦૨

ચેતના અંગ.

વારંવાર માનવદેહ નથી, પામ્યો તો ચેતે ઘરથી;
જ્યારે જર્જર થાશે અંગ, ઇન્દ્રિય મૂકી જાશે સંગ;
ત્યારે અખા જપમાલા ગ્રહે, ભાંગ્યે ઘડે પાણી કેમ રહે. ૧૦૩
તાપ મેલે જેમ લોઢાતણો, વાયે અગ્નિ કાંઇ થોડો ઘણો;
તકેતક થઇ આવે કાજ, હાજર રાખે સઘળો સાજ;
એમ અખા પરમેશ્વર ભજે, પડ્યે મને કાંઇ નહીં નીપજે. ૧૦૪
અવસર ચેતે તે નર ભલો, શૂરો જેમ ઝુઝે એકલો;
મહારથી તેમ સાચા હરિજન, મનમાં નાણે તન કે ધન;
જેમ તેમ કરી સારે નિજ કાજ, અખા જાઓ કે રેજો લાજ. ૧૦૫
વૃદ્ધ થયો વંઠ્યું મન તન, ઉપાય ટળ્યો ને ખુટયું ધન;
ત્યારે ધર્મ સાધવા જાય, કોધું કાપડ સોદો થાય;
અખો ભજી નહીં જાણ્યો નાથ, ભોંયે પાડ્યા ચારે હાથ. ૧૦૬
હરિ ભજતાં જોઇએ હેત પ્રીત, માંહે આતુરતા સંતની રીત;
સદ્‌ગુરુનું શરણ ગ્રહેવું ખપે, હરિને કાજે મન બહુ તપે;
તે નર હરિને પામે નિર્વેદ, અખા એજ ભજવાનો ભેદ. ૧૦૭
આરત વિના ભજે શું થશે, પીતળ સોનામાં કેમ જસે;
દુઃખિયો દુઃખ નિગમવા કાજ, નવરો રુડી ચલાવા બાજ;
કથા કિર્તન બહુ કરતા ફરે, અખા હરિ પ્રાપ્ત લેખે સરે. ૧૦૮
આતુરતા આણી આરાધ, સન્મુખ થઇ સદ્‌ગુરુને સાધ્ય;
સદ્‌ગુરુ મળે તો સેજે તરે, સમજ વિના સૌ ફેરા ફરે;
હરિ વિના ફોકટ ફાંફાં જાણ, અખા રામ નોહે પાણી પહાણ. ૧૦૯

કૃપા અંગ.

પૂરણ બ્રહ્મ પ્રીછવા કાજ, નવધા ભક્તિ વૈષ્ણવ સાજ;
જેમ કશી વસ્ત કનેથી પડી, આદર કરતાં પાછી જડી;
અલ્પ આદરે જો આવે હાથ, તો અખા કાજ શું શોધ્યા સાથ. ૧૧૦
હરિમણિ કંઠે પોતાને અમૂલ્ય, તે પડ્યો જાણી બહાર ખોળે ધૂળ;
કર્મ કાચની કણિકા જડી, વ્યસને લાગ્યો કાઢે હડી;
અલ્પ પ્રાપ્ત ને અતિ આયાસ, અખના જાણે આતમ પાસ. ૧૧૧

હરિની ઇચ્છાયે હરિ મળે, તે તો અખા અંતરમાં ગળે.
જનક ખટ્વાંગે ક્યાં નવધા કરી, વિચાર કરતાં પામ્યા હરી;
કૃપા હરિ હસ્તણીશું કાજ, ઢોળે કળશ તો પામે રાજ. ૧૧૨
સાત દને પરીક્ષિત રાજાન, બ્રમ ગયો ભેટ્યા ભગવાન;
બીજા બહુ ત્યાં બેઠા હતા, શુકના મુખની સુણતા કથા;
તે તેવાના તેવા રહ્યા, અખા હરિની જોઇએ મયા. ૧૧૩
અખા કામ છે સમજ્યા સાથ,પણ કૃપારૂપિણી જોઇએ આથ;
બીજો સઘળો દેહવ્યાપાર, જન્મ મરણ ન ટળે સંસાર;
કૃપા સમજ અર્થ સર્વે કૃત્ય, જો ઉપજે તો પામે તર્ત. ૧૧૪
વણ સમજે સબળો સંસાર, સમજે જાયે સઘળો ભાર;
જેમ જેમ સાચું માને જન, તેમ તેમ વાધે દને દન;
અખા પ્રેત બીહીનાને ખાય, (પણ) ધીરજવાન તે કુશળે જાય. ૧૧૫
એક અપીણ બીજો સંસારી રસ, અધિક કરે તેમ આપે કસ;
જેમ જેમ અધિકું ખાતો જાય, અંગે અકલે હીણો થાય;
જો મૂકે તો સુવે સરે, નહીં તો અખા તે ખાતો મરે. ૧૧૬
ત્યમ એ ભોગતણો સંસાર, જીર્ણ થયો તો પડિયો આહાર;
નવો નીપજે તેમ લાગે સ્વાદ, તો કેમ જાએ ભવની વ્યાધ;
અખા ખસ જેમ ચંચાળ્યે થાય,(અને)ઘસી ફેદી તો સમૂળી જાય. ૧૧૭
જાય સમૂળો તેમ સંસાર, કરતાં આત્માતત્ત્વવિચાર;
અન્ય ઉપાય નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાએ નવા;
કર્મ કરતાં નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેપ. ૧૧૮

ધીરજ અંગ.

બ્રહ્માદિક નવ પામ્યા પાર, એમ જાણીને ખાશો માર;
અગમ અગોચર સૌને હરિ, બ્રહ્મા કીટ લગી માયા આવરી;
અખા હરિ જો મળનારા થાય, ન ગણે ઊંચ નીચ રંક રાય. ૧૧૯
કુળ અધિકાર અધ્યયન ચાતુરી, પાપી મૂર્ખ ત્યાં ન જુવે હરિ;
જેમ વાયની વલણે લાગે લાય, પણ ડાબું જમણું ન ગણે વાય;
ત્યમ ઉંચ નીચ ન ગણે નારાયણ, અખા એમ ખરાખરી જાણ. ૧૨૦

સુજ અંગ.

સમી સુજ સુજે તે પામ, સુજવિના સૌ ચાલ્યા ચામ;
સુજે દુઃખ તે સુખ નીવડે, સુજ્યા વિના જ્યાં ત્યાં આથડે;
અખા સુખ આલે નરહરિ, અણલિંગી સુજ આવી ખરી. ૧૨૧

સુજે ભજવા તજવા નથી, રાજ કરે કે ભીખે ઘેરથી;
દુઃખ સુખ કાળે આવે જાય, પણ સુજાળો તે ધણી ન થાય;
અખા સુજ વોહોણી તે હાણ્ય, રાજે ભીખે ન ટળે તાણ્ય. ૧૨૨
સુજાળાને સરખું સદા, કારણ વિના તે પામ્યો મુદા;
ચારે જુગ સુજ આગળ ફરે, (પણ) જુગ બળ તેને નવ આવરે;
સુજ વસ્તુ નિરંતર ભજે, અખા અચાનક જો ઉપજે. ૧૨૩
જ્યારે હવી અણલિંગી સૂજ, આપપર વિનાની જે બુજ;
એકલમલ અણલિંગી ઓજ, ચિદ અચાનક પામી ચોજ;
તે સ્થળનો સાથી ત્યાં તેજ, ધાર્યું જેનું ગુણ પારે હેજ. ૧૨૪
નિર્ગુણમાં ગુણની ઉપાધ્ય, જીવપણાની લાગી વાધ્ય;
ગુણી જીવ નિર્ગુણ સાચા હદે, તે ધ્યેય ધ્યાતા સત્ય જાણી વદે;
દ્વૈત રોગ લાગ્યો મન વિષે, અખા અદ્વૈતપણું સમજ્યા પખે. ૧૨૫
સાધન લખિરે વેદ પુરાણ, અદ્વૈતની ઉપજવા જાણ્ય;
ધ્યે ધ્યાતા જાણવા એક, નવધા ભક્તિનો કીધો વિવેક;
સાબુખારે પટ ઉજ્જવળ થાય, અખા ભક્તિ વૈરાગ્યે દ્વૈત પળાય. ૧૨૬
ચૈતન્ય બ્રહ્મ સદોદિત સદા, સેજ કલ્લોલ કરે છે ચિદા;
નાટક ચાલ્યું જાય સદાય, કો કહે કર્મ કો કહે માય;
પણ એવાનું એવું અખા, વચે અણછતી કરે પખપખા. ૧૨૭
અંત જુઓ જેની નહીં આદ્ય, કોયે કાળ પડે નહીં ખાધ્ય;
નિત નિત થાતું જાય નવું, કો ન કહે મુજ આગળ હવું;
અખા વિચારી જો એહને, પણ વળગીશ નહીં તું દેહને. ૧૨૮
જ્યારે જગત વિચાર્યું જને, તે ઊંઠ હાથને ન રહે તને;
દિસે સ્વતંત્ર ભૂતમાં ભૂત, અદકું ઓછું નહીં અદ્‌ભૂત.
અખા વિચાર વિના સંસાર, જો સમજે તો ઘરમાં પાર; ૧૨૯
જન કોય ભૂખ્યો ઊંઘી ગયો, કરે આહાર સ્વપ્નવશ થયો.
ભક્ષ કરે પણ માંહે ભૂખ, ઠાલીની ઠાલી રહે કુખ;
તેમ અખા સઘળો સંસાર, ત્રિગુણ ભોગનો કરતો આહાર. ૧૩૦
પ્રત્યક્ષ મૂકી જુવે પરોક્ષ, કર્તવ્યને શિર મૂકે દોષ;
સભર ભરાઇ રહ્યો છે નાથ, હિંડતાં લાગે હરિને હાથ;
અખો કહે ફેરવવું મન, જો જાણો તો જાણો જન. ૧૩૧

એમ જાણે તે હરિનો જન, મારે પોતે ક્યાંથું મન;
દેહ હરિ ઇચ્છાયે થયો, અણછતો હું તે આવી ગયો;
તારું કર્યું ને તું છે નાથ, એમ જાણી અખે ઝાટક્યા હાથ. ૧૩૨
અહંકાર વિચારે કર્યો નિરધાર, હરિસાગરનો જોઇએ પાર;
અહંકાર પાર કાઢવા ગયો, વિચાર વિચારી બેશી રહ્યો;
પાર કાઢતાં અહંકાર ટળ્યો, વિચાર અખા વર્ત્યો હરિ ભલો. ૧૩૩
મળે વિચારે હરિ તે ખરો, બીજા સરોડાં કાં સાંભરો;
કૃષ્ણ ઉદ્ધવનો એ નિરધાર, સ્વરૂપ મારું લહે સદ્વિચાર;
ગુણ ગુણને કાજે અવતરે, અખા દ્વૈત નોહે માહરે. ૧૩૪
જેને જગત માને હરિ કરી, તે કૃષ્ણે ગીતા ઉચરી;
અર્જુન મહારે નહીં અવતાર, ગુણ ગુણ શું વરતે નિરધાર;
મારું ને હું એ જ્યાં નહીં, તે જ શકે અખા સુજ લહી; ૧૩૫
હરિના હોય તે હરિને લહે, બીજા હરિની મોટપ કહે;
સાગર ઉંદર માંહેલો મર્મ, માલમ જાણે જે કુળધર્મ;
બીજા જળવડે કરે વ્યાપાર, અખા જ્ઞાનિજન લે નિર્ધાર. ૧૩૬
હરિ સેવક ને કો હરિપુત્ર, કુંવરનું બાંધ્યું ઘરસૂત્ર;
સેવક તે જાણે નિજ દાસ, આપ અન્ય ને રાખે પાસ;
આત્મજ છે તો એક આતમા, ત્યાં અખા કેની શી તમા. ૧૩૭
તાત્પર્યમાં તાણાતાણ, સેજમાં નહિ વૃદ્ધ ને હાણ;
સેજ તેજ સ્વે હરિનું રૂપ, તાત્પર્ય તે જીવ સ્વરૂપ;
અખા તે માટે સેજ જ સાર, ચૈતન્ય તે પરમેશ્વર નિર્ધાર. ૧૩૮
માયા મૂકીશ મા તું અખા, નત્તરો થઇને સુઇને જા;
મરતાં પહેલો જાને મરી, અણહાલ્યું જળ રહે નીતરી;
ત્યાં કર્મરૂપિયાં ઘાલ્યાં ઢોર, મેલું મન અંધારું ઘોર. ૧૩૯
અખા જીવનો અવળો ન્યાય, મેલું વેલું ફાટી જાય;
ઉન્મત્ત મનને યોગ સાધવો, જો કર્મ ઓધ કરે નહીં નવો;
જેમ છુટી ધેનુ મારતી ફરે, અંધારે બાંધે ટેવ વિસરે;
અખા તે જાણી કર્યો ઉપાય, ત્યાં સિદ્ધિ લાગી બગાય. ૧૪૦
એક જ્ઞાની બીજા સાધનવંત, બેનો લક્ષ મળે નહીં તંત;
સ્થિતિ બાંધી સૌ સાધન કરે, અચવ્યું આપ તજ્ઞજ ઉચ્ચરે;
જેમ અનલ અવનિપર નાવ ક્યમે, અખા ભૂચર તે ભુપર શમે. ૧૪૧

મહાલક્ષ્ય અંગ.

તત્ત્વમસિ પદ કહાવે ત્રણ્ય, વેદે જેનું કર્યું વિવર્ણ;
કૈવલ્ય ઇશ્વર ત્રીજો જંત, તેને જાણે પંડિત સંત;
જુક્ત ભલી સમજાવા મન, એ જ અખા અધ્યારોપણ અન્ય. ૧૪૨
જેમ છે તેમ રહી શકતો નથી, જીવને ટેવ પડી ઘરથી;
અંતર્ભૂતને પ્રેરે માય, સંકલ્પ વિકલ્પ મન કરતું જાય;
અખા એ બીજો અહંકાર, આપ નહીં તો નહીં સંસાર. ૧૪૩
થયું નોતું હમણાં નથી થવા, રહ્યા સંકલ્પ ઉપજતા નવા;
નિયંતા ઇશ્વર હું નિમિત્ત જીવ, મારે પુરાતન કર્મ સદૈવ;
એક કેવા ને કો નવ રહ્યો, જ્યારે અખા ભ્રમ મૂળગો ગયો. ૧૪૪
અંતર ઉપજી મોટી બલા, હું ભુંડો ને હરિ તે ભલા;
બે આરોપણ એને વિષે, એને વેદ માયા કરી લખે;
અખા ઉપજતું રહે જો એહ, પ્રાયે જાણે કૈવલ્ય તેહ. ૧૪૫
અદબદમાં ઉપજે તે જીવ, જીવના કલ્પ્યા ઇશ્વર શિવ;
જ્યારે જંતે તપાસ્યું આપ, રજ્જુ નહિ તો શેનો શાપ;
અખા તેમનું તેમ સદાય, બંધ મોક્ષ વણસમજ્યા માંય. ૧૪૬
વાત અલૌકિક અનુભવતણી, પ્રપંચ પારે રહેણુ આપણી;
પંખી ઓછાયો પડિયો જાળ, પણ પોતે ઉડે ચલગ નિરાળ;
અખા જ્ઞાનીની એવી કળા, વર્ત્યાં જાય તે ઉપરછળા. ૧૪૭
અખા સમજ તે સાધન રાજ, બેઠાં બેસાર્યાં સીઝે કાજ;
નર નૌકામાં આસન કરે, બેઠો બાધી પૃથ્વી ફરે;
કાયકલેશ કરવો નવ પડે, સૂજ સમજમાં સર્વે જડે. ૧૪૮
સૂજ વિના સઘળાં સાધંન, વાધે અદકાં દંનેદંન;
ઘાણીનો બળદ ઘરમાં ફરે, દશ ડગમાંહે થાકી મરે;
એમ અખા સઘળો સંસાર, સમજવિના નહીં પામે પાર. ૧૪૯

વિશ્વરૂપ અંગ.

આળાં ચર્મ કેરાં બહુ રૂપ, નટ દેખાડે ભાત્ય અનૂપ;
ચામ બેડામાં બેઠો છપી, રમી રૂપ છપાવી લે ખપી;
ખેલ ચાલે જે દીપક વડે, તેને અખા કાંયે નવ નડે. ૧૫૦

લક્ષ ચોરાશી ખાણે જંત, પડતાં ન મળે ઈશ્વર અંત;
દીપક તે પર્મ ચૈતન બ્રહ્મ, જેવડે ચાલે ઈશ્વર કર્મ;
અખા એમ સમજી રે જેહ, તેને નથી કોય કાળે દેહ. ૧૫૧
પ્રભુ પામવા મારગ એક, સદ્‌ગુરુ શરણે જ્ઞાન વિવેક;
બીજા મારગ કોટાનકોટ, રહે આવર્યા ગુણની ઓટ્ય;
અખા નૌકાના મુખક જથા, વાર પાર ન જાણે કથા. ૧૫૨
વસ્તુ જાણવા સાધન કાજ, આરોપી બોલ્યા કવિરાજ;
ફળ તેનું તે જ્ઞાન વિવેક, જેમ તેમ કરિ હરિ જાણે એક;
સમઝી અખા સર્વ ધોઇ કાઢ્ય, નહીં તો હરિ માર્ગમાં થાશે આડ્ય. ૧૫૩

સ્વભાવ અંગ.

સ્વયં ભાવે નભ ઉલ્લસે સદા, જેમ હેમ પર્વત અદબદા;
ઘન ઘટા વિના થાયે વૃષ્ટ, એમ જ્ઞાની તે હોએ પુષ્ટ;
ગળી પાલો ગંગા થઇ વહે, ત્યાં અખો શું સાધન કહે. ૧૫૪
નિરાધાર નાટક અટુપટું, સ્વતઃ સિદ્ધ દીસે સામટું:
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય સેજે થાય, પ્રવાહતણી પેરે ચાલ્યું જાય;
તેમાં આચાર્યે કીધી જુક્તિ, કલ્પો બંધ ને માની મુક્તિ. ૧૫૫
દર્શન ભેદ દાવા મત ઘણા, ગઢ બાંધી રહ્યા આપ આપણા;
એક એકપેં હુંકી રહ્યા, અમે પામ્યા બીજા વહેતા ગયા;
અખા નાટકની એવી રીત, મન લાગે છે દ્વૈતાદ્વૈત. ૧૫૬
જે છે તે ત્યાં આપોઆપ, બીજે તે નારાયણ થાપ;
સમી સમજ સમજ્યાવિના સૌ, આપાપણા મત તાણે બૌ;
અખા ચાલ્યો મત માયાતણો, દ્વૈત અધ્યાસ સૌને છે ઘણો. ૧૫૭
પંડિત ડાહ્યા વિચારો સાત, પણ સાતવાતની એક જ વાત;
જો પ્રગટ હરિ વસનારા થાય, ત્યાં સાધન ધર્મ ન જુવે કાંય;
અખા સાધન બીજાં જે બૌ, કાળ કર્મ કર સોંપ્યાં સૌ. ૧૫૮
ભણે ગણે હરિ નાવે હાથ, દાન તપસ્યા કાળને સાથ;
વ્યાકરણ વેદ સમાધિ અભંગ, જોતાં સર્વ માયાનું અંગ;
અખા અણલિંગી પદ અનૂપ, જ્યાં ધ્યેય ધ્યાતા ન રહે રૂપ. ૧૫૯
પૂર્વજન્મ કર્મ અનુસાર, ઉત્તમ મધ્યમ ભોગ સંસાર;
જેણે હું મમતા સત્ય માન્યો દેહ, ત્રિવિધ કર્મ કલ્પે છે તેહ;
પ્રાય અખા જ્યાં દ્વૈતઅભાવ, ત્યાં પૂર્વ જન્મનો શિયો ઠરાવ. ૧૬૦

મહા વિચાર વિચાર્યો અખે, જે ગગનચંદ નાવે જલવિષે;
વચ્ચે લહરી તરંગ બુદબુદા, બિંદુ વિકાર ઈંદુને નહિ કદા;
એમ પરમાત્મા જાણે પિંડચં, તે મહાત્મા તારક ભૂમંડ્ય. ૧૬૧

પ્રપંચ અંગ.

પ્રાય પ્રપંચ આળ પંપાળ, પંડિતે તેનાં ગુંથ્યાં જાળ;
શ્લોક સુભાષિત મીઠી વાણ્ય, તેણે મોહ્યા કવિ અજાણ;
કહે અખો મર્મ સમજ્યા પખે, સંસ્કૃતનું પ્રાકૃત કરી લખે. ૧૬૨
કવિએ શક્ય જણાવા કાજ, ગાજે જેમ રોહેણીનો ગાજ;
વૃષ્ટિ થવાને નવ ગડગડે, સામો અવષ્યથો પાછો પડે;
મિથ્યા સંસાર સાચો કવિ કવે, રખે અખા તું એવું લવે. ૧૬૩
પૂજાવા મનમાં બહુ કોડ, શબ્દતણા જોડે છે જોડ;
ભૂખ્યો નર બહુ તક્ર જ પિયે, જાણે ઉદર ભરીને પુષ્ટિ પામિયે;
તેણે પ્રાય નહીં ને વાધે રોગ, એમ અખા નોહે આતમભોગ. ૧૬૪
કવિ થઇને અધિકું શું કવ્યું, જોતાં નહીં બ્રહ્મ અણચવ્યું;
રાગ દ્વેષની પૂંછ્ય કરી, કવી વ્યાપાર બેઠો આદરી;
તેમાં અખા શું પામે લાભ, વાયે ગયો જેમ સ્ત્રીને ગાભ. ૧૬૫
કહે અખો હું ઘણુંએ રટ્યો, હરિને કાજે મન આવટ્યો;
ઘણાં કૃત્ય કર્યાં મેં બાહ્ય, તોય ન ભાગી મનની દાઝ;
દર્શન વેષ જોઇ બહુ રહ્યો, પછે ગુરુ કરવાને ગોકુળ ગયો. ૧૬૬
ગુરુ કર્યા મેં ગોકુલનાથ, ગુરુએ મુજને ઘાલી નાથ;
મન મનાવી સદ્ગુરુ થયો, પણ વિચાર નગરાનો રયો;
વિચાર કહે પામ્યો શું અખા, જન્મ જન્મનો કયાં છે સખા. ૧૬૭
બહુ કાળ હું રોતો રયો, આવી અચાનક હરિ પ્રગટ થયો;
ત્રણ મહા પુરુષ ને ચોથો આપ, જેનો ન થાયે વેદે ઉથાપ;
અખે ઉર અતર લીધો જાણ, ત્યાર પછી ઉઘડી મુજવાણ. ૧૬૮
પરાત્પરબ્રહ્મ પ્રગટ થયા, ગુણ દોષો તે દિનના ગયા;
અચ્યુત આવ્યાનું એ એંધાણ, ચવ્યું નચાવે અખો અજાણ;
જે નરને આત્મા ગુરુ થશે, કહ્યું અખાનું તે પ્રીછશે. ૧૬૯

જ્ઞાની અંગ.

સકળ લોક ત્યમ જ્ઞાતા પુરુષ, એમ જાણે તે નર છે મૂરખ;
દેહ વિષે સૌ સરખા ગણે, જેમ કંચન તાર ત્રાપડમાં વણે;
અખા અમૃત તે પાણી નોય, રસ જાણી ગણશો મા તોય. ૧૭૦

જ્ઞાનીનો લક્ષ પરપંચપાર, જેમ નાવ ચાલે ધ્રુવને આધાર;
વણ પાળી જેમ વહે છે નદી, આવી મેલાણ કરે ઉદધી;
જેમ દીપકકેરી ગત્ય ગગન એમ, પરબ્રહ્મમાં અખા તું ગણ. ૧૭૧
સેજ સ્વભાવે સર્વાતીત, દ્વૈત તેજ ભાસ્યું અદ્વૈત;
જેમ દુમાસ વિષે બહુ દીસે ભાત્ય, પણ પોતથકી નહિ અળગી જાત્ય;
અખા જ્ઞાતા દેખે અશું, અદ્દ્ભુત કારણ જ્યાં ઉલસ્યું. ૧૭૨
સમજ્યો સમજ્યાની ગત લહે, જેમ સ્વપ્નસાખ્ય બીજો નવ કહે;
નિજ પિંડ આદે ચૌદે લોક, વસતાં રહે તે દેખે કોક;
સમજણહાર વિના સમજવું, કહે અખો હું એવું કવું. ૧૭૩
ભવન ત્રણ સ્ફુર્ણ મનતણું, જેમ સૂર્ય કારણ રેણી દિનતણું;
સૂરજ વિના નોહે દિન રાત, તેમ તે વિના કોણ દેખે ભાત;
અખા તેમ જે મનને લહે, ત્યારે સેજે પરમ કારણ રહે. ૧૭૪
પરાપાર પરમેશ્વર વસે, સેજે સેજ ત્યાંથી ઉલ્લસે;
આપે આપની પામે ભાળ્ય, ત્યારે જાય જગતજંજાળ;
અખા વાત એ સાચી જાણ, તેહ વિના મનરખતી વાણ. ૧૭૫

જીવ ઈશ્વર અંગ.

કામ સકળ હરિથી નીપજે, પણ હરિ શિર પોતે નવ લે રજે;
જીવથકી કાંઇ નવ થાય, હું હું થૈ ફોગટ બંધાય;
શકટ તળે જેમ ચાલે શ્વાન, એમ અખા ધરવું સૌ માન. ૧૭૬
ભલું જાણ તો હરિમાં ભળ, વાંકો જાતો વારે વળ;
કર્મ કરે ને ફળની આશ, એ તો હરિમાર્ગમાં મેવાસ;
લોભે લાગો ચાલે ગામ, અખા સુવાનું નાવે ઠામ. ૧૭૭
ખરા વગુતા પંડિત જાણ, કર્મતણું બાંધ્યું બંધાણ;
ભણી ગણી થઇ બેઠા પૂજ, પણ અળગું રહ્યું આત્માનું ગુહ્ય;
ભેદ ન લહ્યો વાંચ્યાં કાંકડાં, કાળે અખા ફેરવ્યાં માંકડાં. ૧૭૮
હરિજન તો હરિલક્ષણે રહે, બાહ્ય ઇંદ્રિય વિષય સર્વ ગ્રહે;
અંતર રહે અકર્તા થઇ, ત્યારે કર્મ કરતાં લાગે નહીં;
તેમ ભાંજે ઘડે સેજે સંસાર, પણ અકર્તા રહે કિરતાર. ૧૭૯
દેહદમન મુંડાનું કર્મ, મૂરખ જાણે માંડ્યો ધર્મ;
પીડે પિંડ તે પેટને કાજ, કાયા કશી જાચે મહારાજ;
વિષે વળૂંધ્યો વ્યસની થયો, અખા આત્મપરિચય ગયો. ૧૮૦

ભક્ત જક્તને વેર સદાય, હરિજન આપ્યું હરિનું ખાય;
દ્રવ્ય હરિ ને હરિ દાતાર, વચ્ચે વેતાગરો જીવ વહે ઉપકાર;
એ તો હરિનો શત્રૂકાર, સ્થાવરજંગમ પામે આહાર;
એમ જાણે દીધે હરિ ફળે, અખા અહંકારે આણું વળે. ૧૮૧
આપોપું ગાળે અર્થ સરે, મન મૂકી અણછતું ઉભું કરે;
મિથ્યા હુંપણું માને સત્ય, કર્મ સંધાથે તેને સત્ય;
પચ્યા વિના બહુ કાચાં મરે, અખા સદ્‌ગુરુ ન મળ્યો શું સરે. ૧૮૨
શિર ફેરે શિવ જાણ્યા માટય, જીવતે મૃત તે એવું નહીં ઘાટ;
કાળ કર્મ ને પિતૃ ગ્રહ દેવ, કેડે થઈ વહેતો અહમેવ;
હરિ અણજાણ્યે સર્વે ખરું, અખા પ્રભુ પ્રીછે પાધરું. ૧૮૩
હરિજન હોય તો હીંશી બોલ, રાજપુત્રને શેની દોલ્ય;
ચાંલ મલપતો નહિ ચાસંધ, ભર્મ કર્મના ભાગ્યા બંધ;
અર્કથકો નાશે અંધકાર, અખા હરિજનને શો સંસાર. ૧૮૪
હરિજન જક્તની અળગી દશા, જળચરસ્થળચર એકઠા વસ્યા;
અવની ઉપર લાગી લાય, જળચર હોય તે જળમાં જાય;
ભૂચરની કાંઈ બીજી પેર, એમ જાણી અખા આદેર્ય. ૮૮૫
હરિ હો તો હરિ ઓળખો, વણચાખ્યું બીડું કાં ભખો;
સ્વાદ ન આવે રંગ ન થાય, તેમ ભકત ભકત કહિ લોકો ગાય;
જ્યાં હું હુવો ત્યાં હરિ તો ખરો, વંદો તેની નિંદા કાં કરો. ૧૮૬
જેમ મચ્છ પ્રત્યે માછી દે દાન, તેમ દમે ભકત દુભાય ભગવાન;
લોક લોભ ઉપાય બહુ કરે, જેમ જમતાં રમતાં સુખ સરે;
તે દેખી ન શકે સંસાર; કરે નિંદા અખા લે શિર ભાર. ૧૮૭
ભકત તો તે જે પ્રીછી ભજે, ફોતરાં ભાંગે નહીં તાંદુળ તજે;
સર્વાવાસ લહે હરિ મળે, નહીં તો એઠો કંકોડી દળે;
એક સ્વામી સઘળે વિસ્તરો, એમ અખા જાણો તે કરો. ૧૮૮
ખટપટને ખટપટવા દે, તું અળગો આવી પ્રીછી લે;
જંગી ઢોલ ઘણા ગડગડે, ત્યાં ઝીણી વાત કાને નવ પડે;
નિરદાવાના જનને ખોળ, તે અખા બેસાડે બોલે બોલ. ૧૮૯
પાને પોથે લખિયા હરિ, જેમ વેળુમાં ખાંડ વિખરી;
સંતે ખાધી કીડી થઇ, અને વંચકે તો સબુદ્ધિ વહી;
તે માટે તે તેવા રહ્યા, અખા સંગ પારંગત થયો. ૧૯૦

ભણ્યું ગણ્યું તે એટલું કરે, જેમ બેસે વાયુ સુકાય વૈતરે;
તેણે ફળે કરી પંડિત પૂજ્ય, સંતને સુફળની પડ સૂજ્ય;
સંત તે જ હરિધનના ધણી, અખા ગત્ય આપે આપણી. ૧૯૧
પંડિત તે વિદ્યા કર્ષણી, સંત તો છે તે ફળના ધણી;
બી પાણી હરિનું નિર્ધાર, ઉપાય કરાવી આપે આહાર;
અખા ભોગ ભોગીને કાજ, વઢે સેવક રાજાને રાજ. ૧૯૨
પુલિશ મા નામ વૈષ્ણવ ધરે, શું થયું ઘેર ઘેર ખાતો ફરે;
કોઇ રાજા નામ ધર્યો નોય રાજ, નરપતિ થયે નરપતિનું કાજ;
અખા અર્થ ઇચ્છિશ મા કશા, અખા તે જ મોટાની દશા. ૧૯૩
કોય આળસ કોય ક્રોધે થયો, વાટે વેષ પહેરીને ગયો;
નહિ મહેનત વેઠે નહિ સાય, વંદે વિશ્વ એ ફળ મહિમાય;
હરિને અર્થે અખા એક વિચાર, પછે સમું પડે તેમ રહે સંસાર. ૧૯૪
વિશ્વ વિચારે કાંઇ નવ લહે, વહેતા સાથે સૌ કો વહે;
આડંબર કરે મોહે કરી, જે જ્યાં તે ત્યાં બેઠા ઠરી;
અખા પશુ જેમ યવનને હળે, મહાજન મૂકી તે સંગે પળે. ૧૯૫
અણસમજ્યો જીવ ને બીજું ઝાંખરું, જ્યાં દેખે ત્યાં વળગે ખરું;
પ્રકૃતિ મળે તો ત્યાં તે અડે, નહીં તો પાછું વાટે પડે;
એમ અખા સઘળો સંસાર, ઝામર ઝોળે કરે વ્યાપાર. ૧૯૬
ભલું જાણે તો પાછો ભાજ, પય ટળે જેમ પ્રગટે આજ;
દૂધ રહે તો થાય નહીં નવું, ઘૃત સાહત પડે ડાટવું;
એમ અખા વિશ્વ કાચું શમે, જામણ વિના બહુ ઘૃત નિર્ગમે. ૧૯૭
વિશ્વ વસ્તુમાં શાનો ફેર, જેમ મણ એકના ચાળીશ શેર;
નાના કાંટલે સઘળા પિંડ, મણ કહિયે વૈરાટ બ્રહ્માંડ;
હરિમાં વિશ્વ ને વિશ્વમાં હરિ, એમ અખા સૌ ઘરનું ઘર કરી. ૧૯૮
વિશ્વ ભજંતાં વસ્તુ ભજાય, નીર નદીને સાગરે જાય;
લોક સકળ હરિ વેદ જ વદે, બ્રાહ્મણ મુખ ને સંતને હદે;
મુખે જમે વાણી ઉચ્ચરે, પણ હૈયામાં હોય તે કરે;
તે માટે હરિ ભજવા સંત, અખા ભવનો આણો અંત. ૧૯૯
મોટમ દીધી હરિજન ખમે, હરિશું બોલે હરિશું રમે;
જનને દીઠે હરિ સાંભરે, તે જો હરિજન સાથે ફરે;
જેમ દીવે સમરસ ઊજાસ, એમ અખા હરિ ને હરિદાસ. ૨૦૦

હરિજનને ગ્રહ કહો શું કરે, જે ગ્રહ બાપડા પરવશ ફરે;
રવિ ભમતો ને શશિનો ખે, રાહુ તો ધડવોણો વહે;
કાણો શૂક્ર ને લુલો શનિ, બૃહસ્પતિયે સ્ત્રી ખોઇ આપણી;
ગ્રહોનો ગ્રહ હરિ તે મુજ હૃદે, અખા દીન વચન કોણ વદે. ૨૦૧
એક પરમેશ્વર ને સઘળા પંથ, એ તો અળગું ચાલ્યું જુથ;
જેમ અગ્નિ અગ્નિને સ્થાનક રહ્યો, અને ધુંવાડો આકાશે ગયો;
અળગો ચાલ્યો તે કેમ મળે, એમ અખા સૌ અવળા વળે. ૨૦૨
બાજરો જીવ જુગત શું કરે, પ્રકૃતિ પાપિણી પૂંઠે ફરે;
જે જે સાધન સાધે સહાય, તેજ વાતના મળ બંધાય;
અખા અમર થયાનું કામ, રાખવા હીંડે સૌ કો નામ. ૨૦૩
કીધું સર્વ હરિનું થાય, મૂરખ કર્મતણા ગુણ ગાય;
નૃગ રાજા કાકિડો કર્યો, વિભીષણને શિર કર ધર્યો;
સત્ય પાળતો હરિશ્ચંદ્ર દુઃખી થયો, જરાસુત વેરી તે વૈકુંઠ ગયો.
એવો અસંભાવ્ય હરિ મન વસ્યો, એમ જાણી અખો આળસ્યો. ૨૦૪
ક્રય વિક્રય બાબત શોભવા, સ્વામી સેવક રંગ નવનવા;
વચ્ચે લોભની વીટણ કરી, રસથી જીવ કરે આદરી;
આપ લે નિશ્ચે નારાયણ, અખા તું તે એવું જાણ. ૨૦૫
કર્મ નામ તે હરિના વતાં, તુંમાં પ્રથમ સકળ ક્યાં હતાં;
મનુ ઊપજતાં, ક્ષત્રી થયા, સનકાદિક તે યોગી રહ્યા;
જગત નોતું ત્યાં ક્યાંથી કર્મ, અખા હરિનો મોટો મર્મ. ૨૦૬
જીવ ભક્તિ કરે શ્યાવડે, સામગ્રી હરિની નીવડે;
તેનું લાવી તેને સજે, પોતાને તો મળે નહીં રજે;
જાણ્યું આપ સમર્પું હસ્ત, તે તો નીવડી તેની વસ્ત;
અખો જે જે કરવા ગયો, ત્યાં એમ અણબોલ્યો રહ્યો. ૨૦૭
સમજી રહિયે તો સમું પડે, નહિ તો કાંઇનું કાંઇ નીવડે;
જે જે કરવું તે અહંકાર, તે ત્યાં હરિને લાગે ભાર;
ભાર ચઢ્યો નિશ્ચે ઉતરે, એમ જાણિ અખો શું કરે. ૨૦૮
ધામધૂમ તે ધનનો ધગા, મોહ અહંકાર મહેલીને ગા;
માવઠે મહે વરસે ગડગડે, ફૂળ ન ઉમટે ને લાગાં પડે;
રત વિના કર્ષણ ક્યાંથી ફળે, એમ અખા હરિ ક્યાંથી મળે. ૨૦૯

મર્મ ન સમજે ભર્મે પડ્યા, કરે અહંકાર હીંડે ઉથડ્યા;
ટીલાં ટપકાં કાઢે ખાસ, જાણ્યો મારગ પણ છે મેવાસ;
વંદે ચરણ ને નંદે પિંડ, ભક્તિ નોયે અખા પાખંડ. ૨૧૦
પોતે પરતક્ષ દેવ ઉપાસ્ય, અન્ય ઉપાસન માયા હાસ;
જેમ જેમ મેલ ચઢે લૂગડે, તેટલું ધોયે પોત ઉઘડે;
આદરવો આતમઅભ્યાસ, અખા સંભાળે આપણ પાસ. ૨૧૧
કુબુદ્ધિ જીવ અને કપાસ, તે પીલ્યાવોણા નાવે રાશ;
તે માટે કહે છે ભગવાન, જાણે દેહદમને આવે સાન;
ધેન ઉછળતી ને ડેહેરો ગળે, અખા જો હરિ વળણે વળે. ૨૧૨

આનક અંગ.

હઠ કરિ નહિ ઓળખ્યા હરી, કાચો જીવ જાશે નિસરી;
જેમ નિભાડે ભાજન કાચું રહ્યું, ન સર્યું કામ માટીથી ગયું;
છતી બુધ્યે હરિ નહિ અભ્યસ્યો, તો ડાહ્યા થતા ઠેકાણે થશો. ૨૧૩
ભણ્યા ગણ્યા ભલ પાંકે પંચ, ન્યાય ઉકેલે જાણે સંચ;
સભાપતિ થઇ બેસે મધ્ય, આતમની નવ જાણે વિધ;
અખા ક્યાંય ન ફુંવારિ ગાય, ઠાલા આવ્યા ને ભૂલા જાય. ૨૧૪
મૂક્ય મચ્છર ને પરહર માન, ચતુરાઇ સામું છે જાંન;
કરકરો થયે કાળ નવ ખિયે, જોરે જમ જિત્યો છે કિયે;
ગલિત થયે ઉતરશે ગાળ, અખા હરિ મળવાનો એ કાળ. ૨૧૫
નિત્ય નિમિત્ત બે માથે પડ્યાં, જેમ બાળક હીંડે કાંધે ચડ્યાં;
પુન્ય ન લાગે પાડ ન થાય, પેટ પડ્યાં કેમ નાખ્યાં જાય;
નિષ્કર્મ થઇ નર હરિને જાણ્ય,તોજ અખા ટળશે તું જ તાણ્ય. ૨૧૬

ભક્તિઅંગ.

ભલું ભૂંડું કહે પૂરવતું નથી, પેરે પેરે મેં જોયું મથી;
એક પિંડ અવેરતાં બહુ, નામ રૂપ ગુણ કર્મ તેમ સહુ;
એક શરીર અવેવ તે ઘણાં, ઉત્તમ મધ્યમ ઇંદ્રિય હરિતણાં. ૨૧૭
જે ઇંદ્રિયે જે કરવા કર્યું, તેથી કામ ત્યાં તેવું સર્યું;
મુખે બોલ બોલે છે બહુ, અને ગુદે બોલે તો નંદે સહુ;
કુબુદ્ધિ એ જીવ છે હરિવડે, અખા એ ઠામે જોડ નવ પડે. ૨૧૮

સત્સવાદી ને સૂર્ય એ બે, બોધ પ્રકાશ સૌ કોને દે;
જેમ અર્કે ઉગેલું કમળ શમે, તેમ કુબુદ્ધિને સાચું નવ ગમે;
અખા અદ્રોહી બુદ્ધે બોલે સમ, રવિની રીત જે ટાળે તમ. ૨૧૯
જ્ઞાની થઈ કહિ મારે ગાલ, મુક્ત થઇ વઢવાનો ખ્યાલ;
ભક્તિ જ્ઞાન ત્યાં ઠામે હશે, એ તો બેઉ લઢે છે રસે;
અખા એ જ નિઃકારણ વેર, જેમ ચૌટે ભેંશ ને વઢવાડ ઘેર. ૨૨૦
ભક્ત દેખે સઘળે ભગવંત, તેને દુભે તો શાના સંત;
જ્ઞાનીને નિર્દાવો ઘટે, તે નિત્યે બેશીને આથડે;
ભક્તિ જ્ઞાન નોહે એ ભેદ, વંઠા જીવ અખો કહે વેદ. ૨૨૧

દોષ અંગ.

નહિ પાપી ને નહીં પુન્યવંત, એકલ મલ તે સાચા સંત;
કાળચક્ર તે સ્વભાવે ફરે, સેજે ઉપજે સેજે મરે;
એમ જાણીને અખા જા ભળી, પુનરપિની કચકચ ગઇ ટળી. ૨૨૨
ગ્રંથમાંહી જેમ હોય તેમ હો, ગણતરી નીસરે તેને શેનો ભો;
તું જાને જીવતો મરી, પછી દેણું લેણું રેશે ઠરી;
તાણ્યો જીવ અખા ગયો ટળી, હવે શાંશો વાણો રેશે મળી. ૨૨૩
સદ્‌ગુરુ મારગ સદા અળગ, જેમ પંખીને ગત્ય સળંગ;
પગ નહિ દીસે પંથ કપાય, તેમ સદ્‌ગુરુ મારગ ઉપર જાય;
ઉપાય અખા નહિ લક્ષ શું કામ, કર્મ ધર્મ તો જ્યાં રૂપ નામ. ૨૨૪
ડાંડી પાઘડાં કર ને ઠામ, જો નહીં જાણો આતમરામ;
મરડી મૂછ મુખ વાંકા બોલ, કાલ વાગશે ઢીલા ઢોલ;
અખા વરણાગી વણશી જશે, ભુંડાં ભગળ ઉઘાડાં થશે. ૨૨૫
ખાટા થઇને નહિ ખટી વળો, કાં ઘાટા થઈ ગોવિંદથા ટળો;
એક મેલો મંત્ર ને બીજો કુતર્ક, સાધકને મુખે મૂકે નર્ક;
અખા ઇશ્વરને નહી છેતરે, લાંબો દાંતો વેલો ખરે. ૨૨૬
કળ વકળ કાળ મન કશી, શું બાળક છે જે છેતરશો હશી;
હિરણ્યકસ્યપેં વર માગ્યો છળે, હરિયેં તે ઘાટ ઘાલ્યું કળે;
તો અખા તે હરિશું શી હોડ, હથેલીથી ઉજળો તે કોઢ. ૨૨૭
અણછતો જીવ તું કાં થાય છતો,જોને વિચારિ પહેલો ક્યાં હતો;
જે કાળથા નિરમ્યા જીવ, ત્યાર પહેલો ત્યાં હતો શિવ;
વચ્ચે બીજું ક્યાંથી વળી, એમ જાણી અખા જા ટળી. ૨૨૮

વા પાણી સઘળો સંસાર, તેનો શું આણે ઇતબાર;
મારુત માટીને લઈ ચઢે, તેનું નામ તે પિંડજ પડે;
વંટોળે તે વપુ વાવડે, અખા આતમને કાંઈ નવ અડે. ૨૨૯
વડપણ મેલી વસ્તુવિચાર, તન તપાસી રહે સંસાર;
કોઇ વર્ણ વેપ અહંકારે મરે, વહાણ સોનાનું તે નવ તરે;
એક મિશાલે બ્રહ્મા કીટ, જોઈ વિચારી અખા ગુરુ મીટ. ૨૩૦
ભૂત પંચનો આ સંસાર, મુરખ વહે તે વરણ અહંકાર;
ભાત ચાલવા વર્ણાવર્ણ, કોહિ મસ્તક હસ્ત કટિ ચર્ણ;
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને શૂદ્ર, હરિનો પિંડ અખા કોણ ક્ષુદ્ર. ૨૩૧
જાણપણું મેલીને જાણ, આફણિયે રે,શે નિરવાણ;
જાણ થયે જાણ્યું નહિ જાય, જાણણહારો બીજો થાય;
ઓળાયો નરને શું ટળે, સ્વે થાય અખા જો પોતે ટળે. ૨૩૨
પિંડ બ્રહ્માંડે ને બ્રહ્માંડ પિંડે, વસ્તુ વિચારે જો તે અખંડ;
શું શાથી કો અળગું પડે, જો સમરસ પિંડ બ્રહ્માંડજ વડે;
જેમ વૃક્ષને પત્ર આવે ને ખરે,તો સ્વર્ગ નર્ક અખા શું કરે. ૨૩૩
ભમે ભાવના બીજી થઇ, જેમ જાગ્રત અવસ્થા સ્વપ્ને ગઇ;
તેજ મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર, સ્થૂલ થઇ પસર્યો સંસાર;
સ્વપ્ન સંસાર જાગ્રતમાં ટળે, એમ અખા વિશ્વ બ્રહ્મમાં ભળે. ૨૩૪
જારે આશ્રમે મન જેતણું, તેને નિદ્રા ઘેરે ઘણું;
નિજ રૂપે ત્યાં રહી નવ શકે, નાના કર્મ ધર્મ બહુ બકે;
મધ્યે વ્યસન લાગ કરી જીવ, અખા આદિ અંત્યે તે શિવ. ૨૩૫
કોઇ એક ઉત્તમ વ્યસની થયા, કોઇએક મધ્યમ વ્યસનમાં વહ્યા;
ઉત્તમ મધ્યમ બેએ વ્યસન, જેમ મદ્ય કપુર બે ઘેરે તન;
સત્કર્મ વિકર્મ બેયે વિકાર, અખા નિજરૂપે રહે નિરધાર. ૨૩૬

પ્રાપ્તિ અંગ.

બાધું બોલે આવ્યું રાજ, બેઠાં બેસાર્યાં સીધ્યું કાજ;
વણ કીધે મરિ લેખે રહ્યો, પ્રીતે કરી પારંગત થયો;
હવે મારે સઘળે સુખરાસ, અખા સ્વપ્નાંતર દીઠો વાસ. ૨૩૭
કામ સકળ મુજ પૂરણ થયું, બ્રહ્મ સાગરમાંહિ મળી ગયું;
બોલું ચાલું હરિની સાથ, અતિ પોતે જે રૈને આથ;
હું હરિમાં અને મુજમાં હરિ,એમ અખા નખશિખ રહ્યો ભરી. ૨૩૮

આવું જાઉં જો અળગો હોય, જેમ વેધ્યુ માર ન ભૂલે કોય;
વ્યાપકની વ્યક્તિ કેમ થાય, કો' આકાશ કેમ વહેંચ્યું જાય;
સલંગ જાણ્યું તાં તું તો અળગ, પાંખ આવી પડતું રહ્યું ખગ. ૨૩૯
મારે એમ પડ્યું પાધરું, હુંપણું મટયું એજ આદર્યું;
કર્મ અહંકારતણું ગયું મૂળ, જેમ આકડાનાં ઉડે તૂલ;
ન લહ્યા સરખું મેં ત્યાં લહ્યું, એમ અખા જથારથ થયું. ૨૪૦
વાંકું સમું જાણું ત્યાં હરી, હું તો મારે બેઠો ઠરી;
ભલા ગૃહસ્થને વાડે ગાય, એમ આપ સોંપ્યું હરિમાંય;
છીંડું ખોળતાં લાધી પોળ, હવે અખા કર ઝાકમઝોળ. ૨૪૧
બાવનેથી બુધ આઘી વટી, ભણ્યા ગણ્યાથી રહિ ઉલટી;
ઉઘડ ભાંગ્યું ટાળ્યું આપ, સેજે ટળિયો દ્વૈતનો થાપ;
હવે રહ્યો તે હું કે હરી, વિગત કરે અખો શ્યે કરી. ૨૪૨
મારે મોટો હુનર જડ્યો, જે ઈશ્વરરૂપી જહાજે ચડ્યો;
પંચ સહિત ઉતરિયો પાર, પગ નહીં બોળું જળ સંસાર;
હું હસ્તો રમતો હરિમાં ભળ્યો, અખો જાણે તે વળણે વળ્યો. ૨૪૩
એ સુખમારગ મેલીને શઠ, કાયકલેશ કરે કાં હઠ;
ગીતામાં ગોવિંદ મુખ કહે, જે મારું શરણ ગ્રહિને રહે;
મુજ વાચક જે માને અખા, તેને સ્કંધ લહિ ઉતારું સખા. ૨૪૪
પરમ ગુહ્ય હરિનું એ હદે, મહા પુરુષ મુનિ એમ વદે;
જે અહંબ્રહ્મ જાણીને રહે, શરણ જાવું શિવ એને કહે;
અળગું નથી અખા શું કળો, આકાશને કેમ લાગે શળો. ૨૪૫

ભાષા અંગ.

ભાષાને શું વળગે ભૂર, જે રણમાં જિતે તે શૂર;
સંસ્કૃત બોલે તે શું થયું, કાંઈ પ્રાકૃતમાંથી નાશી ગયું;
બાવનનો સઘળો વિસ્તાર, અખા ત્રેપનમો જાણે પાર. ૨૪૬
સંસ્કૃત પ્રાકૃત જે વડે ભણે, જેમ કાષ્ટ વિષે રહ્યો ભાથા કણે;
તે છોડ્યાં બાણો નાવે અર્થ, તેમ પ્રાકૃત વિના સંસ્કૃત તે વ્યર્થ;
બધા દામ વેપારી લખે, અખા વ્યાજ નોય છુટા પખે. ૨૪૭
હરખે કરખે અનુભવ કશા, આકાશ ઊદરમાં વરતે દશે દિશા;
જ્યારે જેનું રાજ જ જાણ, ત્યારે માનવી તેની આણ;
જ્ઞાનગગનમાં નોહે દેશ કાળ, એ તો અખા અજાણ્યા બોલે આળ. ૨૪૮

જ્ઞાનાધિક નોય સિદ્ધિ વડે, સિદ્ધિ નામ શણગારે પડે;
એક મતી કહાવે સાધવી, તેમ સૈજ ન ઇચ્છે સિધિ વાધવી;
અખા અણલિંગી નાવે સંસાર, એ તો ફોકટ માયા ઉડાવે વાર. ૨૪૯
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ઇશ્વરને વિખે, તેને વેદ માયા કરિ લખે;
તેની કણ્યકા તે આ જીવ, તો સિદ્ધિ સહિત કેમ થાએ શિવ;
લોક પતીજે તે સિધ્ધ વડે, અખા અનુભવને કાંઇ ન અડે. ૨૫૦
મૂળગો અહંરોગ નહીં ટળ્યો, તેમાં સિદ્ધિરૂપી ભરમજ ભળ્યો;
જેમ પેલો ઘેલો હોય બુધ્યવિખે, વળી વ્યસને લાગ્યો માદક ભખે;
અખા અહંકારને ટાળી જોય, તું ન રહે તો સિદ્ધિ સાથે સિદ મો'ય. ૨૫૧
પોત ન લહ્યું પછે પોતે થયા, ઉત્તમ મધ્યમ વ્યસને વહ્યા;
માયાકૃતનો નાવે અંત, માને નહીં તો જો વેદાંત;
અખા ઉપનું ન માને આદ્ય, ક્રય વિક્રય વિના શી વ્રધ્ય. ૨૫૨
પ્રપંચ પ્રીછી જોયો ખરો, નહીં ઉપજ ને નહીં તો વરો;
જ્યાંથું ઉપનું નવ ઘટે, શઢ ન વળે જ્યાં જઇ આવટે;
જાતું મરતું દીસે ખરું, અંતે અખા ભર્યાનું ભર્યું. ૨૫૩
જેમ દુધે ફીણ ફીસોટા થાય, તોલ ન વધે આકાશ રુંધાય;
જેમ અગ્નિ જોગે જળ ઉભરે, તેમ તત્ત્વે તત્ત્વ જગત અવતરે;
વકર્યાં તત્ત્વ ધરે રૂપ નામ, અખા ઉત્પત્ત લે ઠામનું ઠામ. ૨૫૪
પંચતણા પંચવીશેં તત્ત્વ, વાસનાલિંગ તે તેનું સત્ત્વ;
ભૂત ભૂત પ્રત્યે વિચરે, અને મૃત્યુ નામ પરપોટો મરે;
ભૂતકલ્લોલ સદા સર્વદા, ચિદ્વિલાસ અખા મન મુદા. ૨૫૫
ચલન વલણ તે ચેતનતણી, પંચરૂપે આપે થયો ધણી;
આપ આપમાંહી વિસ્તર્યું, ન કર્યાં સરખું તે ત્યાં કર્યું;
જેમ છે તેમનું તેમ છે જાણ, સમજે સાન અખા નિર્વાણ. ૨૫૬

પ્રતીતિ અંગ.

હરિ પામવા સૌ તપ કરે, અખો હરિમાં મેળે ફરે;
મારે સમરસ સૈજ સંજોગ, સાવ સ્વતંતર પામ્યો ભોગ;
જેમ ભર સાગરે તીમિંગલ રમે, હું હરિમાં તો દેહ કોણ દમે. ૨૫૭
પેરે પેરે મેં જોયું મથી, જે હરિવિના પદારથ નથી;
તો આઠ વેંતનો હું જે ઘડ્યો, તે તે કયાં અળગો જઇ પડ્યો;
એમ જોતાં હરિ લાગ્યો હાથ, ટળ્યો અખો ને એ રહી આથ. ૨૫૮

ઉમેરણ જે ઉસરજી કર્મ, હરિમારગમાં જાણે શ્રમ;
સ્વાથું લઇને શ્યામાં ભરું; અખંડ બ્રહ્મની ખંડણા કરું;
અખા એ ત્યાં છે અદબદ, અહંપણાની ચુકી હદ. ૨૫૯
અનુભવી જ્ઞાન ત્યાં એવું કથે, કર્મધર્મ ભાજી કરે જથે;
આતમતત્ત્વ માંહેથી ધરે, નામ રૂપ ક્રુઆ શું કરે;
એમ અખા ત્યાં કીધી આથ્ય, હવે કામ શું ઝાલે હાથ. ૨૬૦
છાંછળ માંછળની નહીં વાત, એ તો રમવી વાત અઘાત;
ખોવું મન ને લેવી વસ્ત, નાખ્ય નસંક લાધે નહીં અસ્ત;
કે તુટે કે અડે ન આઢ્ય, અખા હરી અર્થે હડિયું કાઢ્ય. ૨૬૧
ક્યાંથો અવસર પામ્યો વળી, મોતી વેહે પરોવા વીજળી;
મરે ત્યાં તો સૌં કો મરે, પણ સુરતે જે સ્વામી અર્થ કરે;
અખા પામું હરિ કે ખોર્ઊં સંસાર, સર્વ નિગમું કે પાડું બાર. ૨૬૨
તપ તીરથ શ્યા વડે હથિયાર, પુરુષ ચીંથરાનો એ સંસાર;
તે ઉપર આયુધ શ્યાં વહે, મારિશ કેને તું તું કહે;
પેસ ખેતરમાં ઘાલી હામ, ભ્રમ કશો ન અખા રૂપ નામ. ૨૬૩

ખળજ્ઞાની અંગ.

જ્ઞાન કથી શું કીધું ઘાટ, અંતર અવિદ્યાયેં વેધ્યાં હાડ;
અનુભવ કરે ત્યારે એક આતમા, મુખ નિંદ્રા દીસે નહીં ક્ષમા;
અખા કથ્યું પણ ન લહ્યું જ્ઞાન, શું ગુરુ આગળ માંડયાતાં કાન. ૨૬૪
ભલો કહાવ્યો પણ ભલપણ ક્યાં, જેમ ગોખર હિંડે ગોધણમાં;
વેષ પે’રે વીટંબના વધી, વંઠ્યું દૂધ થયું નહિ દધી;
કવિતા થયે ન કાઢ્યું કર્મ, અખા ન સમજે મૂળગો મર્મ. ૨૬૫
મહા પુરુષ કહાવે માંઇમલી, વેષ પેર્યો પણ ટેવ ન ટળી;
સ્તુતિ નિંદા અદેખાઈ આદ્ય, પે’રે ખાય પણ વાધી વ્યાધ્ય;
અખા કૃપા વિના જીવ કબુધી, પાકું ઇંદ્રારણું ને કટુતા વધી. ૨૬૬
કથા સુણી શ્રોતા શું ખટ્યો, ગુણ ગાઇને ગાનારો વડ્યો;
થયા ગયા તે પોથે લખ્યા, પણ વણ થયાની લહો પારખ્યા;
વણ થયો વિગત સર્વે કરે, તેને લહે અખા અર્થ સરે. ૨૬૭
બાણુ બાણ્યાને સૌ કો મોહ્ય, પણ બાંણાવળીને કોઇક જોય;
શ્રોતાવક્તા બિજું આણ, ટલે બે ને રહે નિરવાણ;
નામ હુય વંચકને સભા, અખા સહુ વહે કાળની પ્રભા. ૨૬૮

સાચો જુઠાના ગુણ ગાય, જુઠે સાચો નવ લેવાય;
દર્પણ તો મુખ સુખને ગ્રહે, પ્રતિબિંબ કેમ બિંબને લહે;
આદર્શ સ્થાની જે નામ રૂપ, અખા શું તે લહે સત્ય હરિભૂપ. ૨૬૯
અખે વિચાર વિચાર્યો ખરો, જે વાંક સર્વ આપણમાં ભર્યો;
બુદ્ધિ વોણો જીવ લૈ નવ શકે, પઢે જક્તદોષ કાઢી મુખ બકે;
સદ્‌ગુરુ જો ઉઘાડે બાર, અખા હરિ દીસે સંસાર. ૨૭૦
કામ ક્રોધ જે જક્ત આચરે, તે દેખી જીવ નિંદા કરે;
એ તો પાંચે રૂપે માયા રમે, કળ ભરાવિને ભવમાં ભમે;
વિચાર વિચારી હરિને જાણ, નિંદા કરે અખા છે હાણ્ય. ૨૭૧
ઊંચ નીચ દેખે તે ભર્મ, ભર્મે થાપ્યા કર્ત્તા કર્મ;
વળી ડાહ્યો ભ્રમ કહે કર્તા રહી, પણ વસ્તુ વિચાર ગયો વિસરી;
ધર્મ કર્મ નહીં કર્તા કોય, અખા પોતે વિચારી જોય. ૨૭૨
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, વ્યસને જીવ પમાડ્યો ધંધ;
લોભ મોહ પાંચે થયાં છતાં, પ્રાયઃ પ્રકૃતિ ઉદરમાં હતાં;
તેણે મોહ્યો જીવ રોગિલો થયો, ત્યારે અખા વસ્તુ વિચારજ ગયો. ૨૭૩
વર્ણ ધર્મ તું રહે મૂળગે, જેણે સર્વ પડે ત્યાં વગે;
જાત વિચારે તે આતમા, અને આશ્રમ તો તારા તુજમાં;
તેં જાણ્યો છે તે નોહે ધર્મ, અખા કુસકા કુટ્યે શ્રમ. ૨૭૪
ધરે પિંડ કાંઈ એકતા કરે, તેમાં જીવ આપોપું ધરે;
જડ દેહ સંગે જડતા ગ્રહે, ચૈતન પક્ષ મૂકીને દહે;
અખા કુબુદ્ધે પ્રીછે પિંડ, પણ આત્મા પ્રીછે છે અખંડ. ૨૭૫
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, પંચ ભૂતનો એ સંબંધ;
પ્રાયઃ પ્રકૃતિ છે સંસાર, વિચરે ભૂત ધરે અવતાર;
અખા તન તપાશી જુવે, કાં જીવપણે જન્મારો ખુવે. ૨૭૬
જ્ઞાની સુર સૌ કો થઇ ફરે, સુભટ તે જે અવસરે મરે;
સુખે ઘેર બેઠા સૌ જાણ, પણ વરતે જે શોભે ઘમસાણ;
અખા કથણીથી અનુભવ તે અલગ, ઉંચા ચડે આકાશે જ સલગ. ૨૭૭
પ્રપંચ આધારે પરબ્રહ્મને કથે, મહી વિના પાણી જેમ મથે;
શ્રમ કરે પણ નાવે સાર, જેમ નપુંસક વહે હથિયાર;
એમ અખા નોહે સદ્‌જ્ઞાન, માદક કેમ કરે જળપાન. ૨૭૮

કર્મ ધર્મ એ ભર્મને ભલાં, એકે ન રહે એક એકલાં;
ઉર્ધ વેણી ધેનુ ચાટે ચર્મ, કર્મ ત્યાં ભર્મ ત્યાં કર્મ;
વસ્તુ વિચાર પશુને કશો, અખા ભર્મે ભર્મ અભ્યસો. ૨૭૯
મરતું દીસે તે નોય મર્ત, ચાલે સચરાચર કાળનું કૃત્ય;
વેતું ફરવત કાઢે ગાર, તેમ શનૈઃ શનૈઃ મરે સંસાર;
તો અખા પરને ક્યાં રુવે, આપ વિચારી શે નવ જુવે. ૨૮૦
નહીં ઉપજ ને નહીં ત્યાં વરો, કયાં આકાશ ને ભેળું કરો;
એ ભર્મે ભ્રમ માન્યો ઉપન્યો, ત્રાય સુવર્ણને ક્યાંથો બન્યો;
અખો નહીં તો કેને કવે, થાશે માપ માપણહાર મુવે. ૨૮૧

જડભક્તિ અંગ.

પંડ પખાળે પૂજે પાણ, મનમાં જાણે હું તે જાણ;
આપે આતમ બારે ભમે, મુરખ સામું માંડી નમે;
ડાહ્યો પંડિત થઈ આદરે, તે અખા ધાર્યું કેમ કરે. ૨૮૨
ગુણ જોઈએ તો ગુરુને શોધ, જે ગુરુ આપે તત્ત્વનો બોધ;
પરને વળગ્યો હીંડે અંધ, આંખ્યાળો નવ વળગે ખંધ;
સદ્‌ગુરુ વિના ગળે બાંધી શલા, એમ અખા ભમ્યાં ભલભલા. ૨૮૩
હરિ કહે છે તે કહે ક્યાં વસે, તેને જાણ કાયા કાં કસે;
બ્રહ્મજ્ઞાનમાં સર્વે વળે, જેમ બહુ મહોર સોનું એકલે;
તૃણ માર્યે કેમ પાડો મરે, એમ અખા સૌ સાધન કરે. ૨૮૪
ગુણ ગાવા તે ગુણિનું કર્મ, ધારણા ધ્યાન યોગીનો ધર્મ;
ભક્તિવૈરાગ્યવૈષ્ણવ કહે કથી, પણ વસ્તુપણામાં કર્ત્તવ્ય નથી;
અખા પ્રપંચ હોય વિધવિધે, જ્ઞાન પિધું સાધકે જે દીધું સંધે. ૨૮૫
સુધ માંહી સાધન તે કશું, તેજમાં રૂપ કાંઇ વાસો વસ્યું;
જેમ મીનને તરવું તે સહેજ, પંખી જેમ આકાશે રહે જ;
તેમ જ્ઞાતાને સાધન તે સુઝ, એમ અખા સાંને કરી બુઝ. ૨૮૬
બોલે ચાલે તે હરિ વડે, પશુ પથ્થરને લાગી પડે;
કોય પત્ર સેવે કોને વસ્ત્રપૂજ, એમ ગઈ આતમની સૂઝ;
મોદ ભર્યા માને નહીં વાત, અખા અણજાણે આતમઘાત. ૨૮૭
હરિમાં રહે તે ગુણ શું ગાય, પાપી પાવન થાવા જાય;
કુંવારી લે વરનું નામ, સદા શોહાગણ સંગે સ્વામ;
પોતે પોતાને કરવો સાદ, એ તો અખા ઘેલાંનો વાદ. ૨૮૮

હરિ મળે જન રસબસ થાય, જે અળગો તે લેવા જાય;
કાંઇ તરે શું કહેતું ફરે, કોને બ્યંડળ કેને વરે;
દ્વૈત નહીં ત્યાં રીત જ કશી, એમ અખા જોજે અભ્યસી. ૨૮૯

કરતા કોણ ને સાધન કશું, મુણિ માની મન કરવા ધસ્યું;
વાતે વાત વાધ્યો વિસ્તાર, જેમ ધુંવાડો થયો નવસાર;
અખા વિચારી જોતાં ફોક, જેમ ઊંડો કુવો ને ફાટી ખોખ. ૨૯૦

ઉંઘ્યો કહે ઉંઘ્યો સાંભળે, તેણે જડપણું એનું નવ ટળે;
જેમ ચિત્રામણના દીવા વડે, કેમ રાત અંધાની દષ્ટે પડે;
શું સાંભળે ને અખો શું કહે, જો માયા લાલચથી બીહે. ૨૯૧

પ્રપંચ પારે રહે છે રામ, સદા સર્વદા ન્યારું ધામ;
તેવડે ચાલે આ સંસાર, આગમાપાઇ તે નીરધાર;
અખે રામ ઓળખિયો તેહ, ઉદર આભ્યંતર નાવે જેહ. ૨૯૨

શબ્દજાળ કર્મના ગ્રંથ, એમાં સાર ન લાધે અંત;
સાચું સાધન જે કો કરો, વાગવિલાસ સકળ પરહરો;
શબ્દાતીતને જાણે જેહ, અખા સાચું સાધન એહ. ૨૯૩

સાચું સાધન શુદ્ધ વિચાર, જે હું મારાનો કાઢે પાર;
એ મૂકી અન્ય સાધન કરે, જેમ ભ્રમરોગી વિન્યા વાવરે;
નિજ આત્મ જાણ્યા વિન ભર્મ, અખા નહિ છૂટે કર્તા કર્મ. ૨૯૪

શબ્દજાળ માયાનું ફુંડ, ત્યાં નર પશુ પડે મતિ મૂઢ;
શણગારી વાણી સૌ ગાય, ભોળા જીવ સાંભળવા જાય;
અખા શું વાંચ્યું સમજ્યો કશું,આંખનું કાજળ ગાલે ધસ્યું. ૨૯૫

અજ્ઞાની ને ઉંટ બચકું, ઝાલ્યું મૂકે નહિ મુખ થકું;
અખા અણજાણ્યે પેઠું કાન, ચાલ્યો પંથ દર્શન ને માન;
કેને કર્તા ન જાણ્યો જડે, વઢે ઢીક ને કટારી કડે. ૨૯૬

ભણે ગણે શી સાધી વાત, અવળાં પડ વળ્યાં વળી સાત;
ઊંચ નીચ હદિયામાં હતાં, અખા થાપીને કીધાં છતાં;
પાંડિત્ય કરતાં લાગું પાપ, પાઈ દૂધ ઉછેર્યો સાપ. ૨૯૭

શું સમજ્યો ગુરુ શરણે જઇ, જો ભ્રાંત્ય છોત્ય ઘર વાંસે રહી;
અજ્ઞાન તો રેંચે નવ ગયું, વાધ્યો ભર્મ એ અદકું થયું;
અખા હલાવ્યો હાલો હળ્યો,એ સગુરાથી નગુરો ભલો. ૨૯૮

આપ્ત રામ કહે તે ગુરુ, બીજા ગુરુ તે લાગ્યાં વરુ;
ધન હરે ધોખો નહિ હરે, સંબંધ સંસારી સાચો કરે;
અખા શું સમજ્યો ગુરુ કરી, સચરાચર દીઠા નહીં હરી. ૨૯૯
કર્મ કરી શું હરખે હળ્યા, એ તો દામ ઉલેખે પળ્યા;
જેને લેખે જીવ જ ટળે, તે જ સમજતાં નામું વળે;
તત્ત્વજ્ઞાન વિણ બીજું અખા, તે રમવું જેમ કાચ કાંચકા. ૩૦૦
કહે અખો મુજ આવે હસું, એ ક્યાંથું ટીખળ મનમાં વસ્યું;
હિરણ્યગર્ભ હરિ આપોઆપ, ત્યાં દ્વૈત અચાનક લાગ્યું પાપ;
કોણ સુણે ને અખા કોણ કહે, હરિની વાત તો એહ જ લહે. ૩૦૧
હું તું થૈ બોલ્યા એ ખરું, તે હું જ નહીં તો શું ઉચરું;
જેમ મૌઅરમાં વાજે સાદ, એકલો ગારુડી પૂરે નાદ;
એહ અખા એવો શો ભેદ, તો હું માને શો વિધિ નિષેધ. ૩૦૨
આપે આપમાં ઉઠી બલા,એક કહે રામ ને એક કહે અલ્લા;
અલ્લા રામ તે કેનું નામ, કોણ સંભાળે તે નિજ ધામ;
કહે અખો ઉપજાવ્યો કળો, કળકલે બાળ રમે એકલો. ૩૦૩

સગુણભકિત અંગ.

સગુણ ભક્તિ મોતી ધુંવરી, મનમોહન દીસે તે ખરી;
અંતર તાપ ક્ષુધા નવ સમે, સામા મનોરથ પેરે દમે;
એ અખા સમજ દેહ વેહવાર, જન્મમરણ ન ટળે સંસાર. ૩૦૪
પડતું સુવર્ણ ને બીજું મન, તેનું ધોવું ધાવું નોય જતન;
જો મર્મખાર અગ્નિને મળે, તો થાય ચોંહું મન પાછું વળે;
મનની કીધી સર્વ ઉપાધ્ય, મનાતીત અખા આરાધ્ય. ૩૦૫
અણજાણ્યે જ્યાં ગુરુ કરી પડે, ભાત્ય પટોળેથી કેમ ખડે;
અવળા શબ્દ પેઠા કાનમાં, વાધ્યો રોગ નાવે માનમાં;
અખા આત્મ વિન અવળી વજા, ફરે કાછ પણ ન ફરે કજા. ૩૦૬
બહુ વિધ છે શાસ્ત્રનું જાળ, ઉર્ણનાભિ મૂકે નિજ લાળ;
જીવ બુદ્ધ્યે કરી ગુંથ્યા ગ્રંથ, સમતે સહુ વધારે પંથ;
પણ જ્ઞાન તો છે આતમસૂઝ, અખા અનુભવ હોય તો બૂઝ. ૩૦૭
મુક્તિ ભક્તિ બે વાંછે ભ્રમ, પણ બેઉથી અળગો આતમ ધર્મ;
જીવ થઈ થાપે ભકિત ભગવંત,જીવ થઈ મુક્તિ મન માને જંત;
એ તો તેમનું તેમ છે અખા, દ્વૈત વિના નોહે પખપખા. ૩૦૮

આત્મ લક્ષ માને પર આપ, વણ સંતાને કેનો બાપ;
વણ જોનારે દર્પણ જથા, બિંબ પ્રતિબિંબની કોણ કહે કથા;
અખા દ્વૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૩૦૯

દંભ ભકિત અંગ.

જો હરિ માર્ગે ચાલે જંત, વેષ અભિમાન શું કાઢ્યા દંત;
જેમ તેમ પંથ કાપ્યાસું કામ, તો આવે હરિરૂપી ગામ;
અખા મોહ્યો પંથે ભમ્યો, વાદ કરતાં આયુર્ નિર્ગમ્યો. ૩૧૦
વેષતણું રાખે અભિમાન, સામું તેણે થાયે જાન;
સંસારી મળ ધોવા કાજ, સાબુ મેલને દીધે વાજ;
અખા મેલ જો નવ નીકળે, તો મેલું તે કઈ પેર ટળે. ૩૧૧
નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ સમાનું ધન, ઉંધ્યો નર તેનું કરે જતન;
જાગ્યે રુડું કુડું ટળે, જ્ઞાની તે જે પાછો વળે;
અખા પ્રપંચ નહીં મારણ, ઠાલો શું થઈ બેસે જાણ. ૩૧૨
તપ તીરથ દેહ દમવા કાજ, જાણી ઉન્મત્ત આવે વાજ;
ફળ સંભાળાવી કીધું ખરું, હરિ મળવાનું કારણ પરહર્યું;
અખા એ સર્વ મનનો તોર, કોડી વટાવે નાવે મોહોર. ૩૧૩
હરિ જાણીજે તે હરિવડે, મન જનથી જે અળગે પડે;
બીજાં કર્મ મનથી નીપજે, મન સૂઝે જે તેને ભજે;
અખા તે માટે ત્યાં રહે ચેત, જ્યાં રહીને નિગમ કહે નેત. ૩૧૪
અખા તે જ નર ચેત્યો ખરો, જે ચાલ્યો માથે ઉપરો;
ઊંઠ હાથમાં સૌ કો રમે, જાગ જોગ એટલામાં ભમે;
મુક્તિ ચતુર્ધા એટલા લગે, પણ પદ રહી જોતાં પડશે વગે. ૩૧૫
અણલિંગી મોહોટો ઉપદેશ, જે ઇચ્છે અજ વિષ્ણુ મહેશ;
લિંગ ચતુષ્ટયથી પર યથા; જ્યાં ન મળે જક્ત સંબંધી કથા;
અખા એ ત્યાં ચિદ્દઆકાશ, પણ પ્રાયઃ શબ્દ નોહે સમાસ. ૩૧૬
ભકિત કરતાં ભરમે બહુ, પણ ભજનભેદ ન જાણે સૌ;
જ્યાં શુચિ અગ્ર રહેવા નહીં ઠામ, એમ ભરી પૂરણ રહ્યો રામ;
ત્યાં તો કરતા દીસે ઘાત, તો એમ અખા કેમ ઘાતે વાત. ૩૧૭
પેલે ઓળખ્યા હરિ પછી ભજે, કાં વોરે જોયા વિના વજે;
ચૈતન્ય બ્રહ્મ કહે વેદ વાણ્ય, તું તો માને પીતળ પાણ્;
આતમની અવગણના કરે, અખા ભકિત કેમ પડશે વરે. ૩૧૮

જ્ઞાન વિના ભક્તિ તે અશી, ભસસે શ્વાન જેમ ઉઠે ભશી;
લારે લાર જેમ ચાલ્યો સોર, ત્યાં કોણે દીઠો તો ચોર;
જે જેણે દીઠું સાંભળ્યું, અખા તે તે વળણે વળ્યું. ૩૧૯

જેવી શાસ્ત્ર સંત વાણી વંદે, તેવું નરને આવે હ્રદે;
હું મમતા દેહ જો ઓળખાય, સર્વાવાસ હરિ ત્યારે જણાય;
સચરાચર જાણ્યાવિણ હરી, અખા દ્રોહબુદ્ધી જ્યાં ત્યાં કરી. ૩૨૦

જ્ઞાન વિના ભક્તિ નવ થાય,જેમ ચક્ષુ હીણો જ્યાં ત્યાં અથડાય;
તે માટે જ્ઞાની ગુરુ કરો, હરિ દેખાડે સભરો ભર્યો;
ગુરુ જ અખા નવ જાણે રામ, તે શિષ્યને શું આપે નામ. ૩૨૧

જોતાં વિચારી સ્વે નિજ ધ્રામ, ઉપાધિ આવવા નોતું ઠામ;
આવી અચાનક ઉડી બલા, સુખી દુઃખી નર ભુંડા ભલા;
પંડિત જાણ થાપે જીવ કર્મ, અખે માયાનો પ્રીછ્યો મર્મ. ૩૨૨

નિજ શક્તિએ કર્યું આકાશ, તત્ત્વે તત્ત્વ હવો પ્રકાશ;
અંશે અંશ ભૂતિક પિંડ થયા, સત્તા બળવડે ચાલી ગયા;
જેમ ખડક્યાં પાત્ર અગ્નિથી ઉષ્ણ, એમ અખા બળ વ્યાપ્યું વિષ્ણુ. ૩૨૩

પાત્ર માત્રમાં હોય વરાળ, પિંડ સાથે હોય મનની જાળ;
મનને જોઇયે સર્વે વિષય, પણ મૂળ અગ્નિને નવ લખેય;
વિષયને મન તે આ સંસાર, અખે એવી વિધ્યે કાઢ્યો પાર. ૩૨૪

મુજ જોતાં એ મન સુખી દુઃખી, પણ મનાતીત ન શકે પારખી;
મનના માર્યા જાએ એહ, એમ સમજણ નહિ સમજે તેહ;
ચૌદ લોક રૂપે મન થયું, અખા મનાતીત જેમનું તેમ રહ્યું. ૩૨૫

પ્રપંચપાર પરમેશ્વર રહે, કાં ગુણનાં કૃત તે સાચાં કહે;
ગુણ તે જાય મરે અવતરે, તેને સત્ય જાણે તે ફેરા ફરે;
ગુણ પારે જેનો અભ્યાસ, અખા તે નોહે સ્વામી દાસ. ૩૨૬

અખે જગતથી અવળું કર્યું, જીવત મૂકી મૃતક આદર્યું;
મૃતક શમું મીઠું કાંઇ નથી, સારમાંથી સાર કાઢ્યું મથી;
પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ જીવતાને ભય, પણ અખા મુવો તે નિર્ભય. ૩૨૭

રામ નામ પ્રીછે ગુણ ઘણો, જેમ અમૃતમાં ગુણ પીધાતણો;
વણ સમજ્યો સુડો નિત્ય કહે, રામ કેઠ પંજરમાં રહે;
ક્યાં પૂજે ગાયો પરીક્ષિતે, અખા મુક્તિ પામ્યો પ્રીછતે. ૩૨૮

આત્મલક્ષ અંગ.

આકાશ આઘેરી જાણો વસ્ત, ત્યાં નહિ મળે ઉદય ને અસ્ત;
ઉદય અસ્ત તો જ્યાં આકાર, તે જાણો સઘળો સંસાર;
તે સંસાર સ્થાન છે શૂન્ય, આંહીં અખા રાખે જો મૂન્ય. ૩૨૯
જે આકારને માને સત્ય, તે શૂન્યવાદી તેમાં નહિ વ્રત;
આકાર નિરાકારને જે કે નથી, મિથ્યા વાદ કરતાં મરે એ મથી;
શૂન્યવાદી એ એનું નામ, અખા એથી પર હરિનું ધામ. ૩૩૦
ગુણવાદી ગુણને કહે હરિ, તે માયા રચિત જાય ઉસરી;
તે માટે ગુણને સ્થળ શૂન્ય, ખટદર્શન મત પાપ ને પુન્ય;
કુટજ્ઞાની કહે સત્ય આકાશ, અખા એ મિથ્યા અભ્યાસ. ૩૩૧
વસ્તુને ઉપમા શૂન્યતણી, તે માટે વસ્તુ તે શૂન્ય જ ઘણી;
તે માટે શૂન્યવાદી નામ, શૂન્ય કને લહ્યું મૂળગું ધામ;
તે માટે તે તેવા અખા, પ્રપંચ પાર નવ ગયા લખા. ૩૩૨
અતિ ઘણો આઘો પરમેશ, મન તણો ત્યાં નોહે પ્રવેશ;
અમન તે નર આઘેરો જાય, ત્યાં શબ્દ પહોંચે નહિ કાય;
સહુ ઉપાસે મનની વૃત્ય, અખા ન લાધે હરિની નર્ત્ય. ૩૩૩
શૂન્યવાદિ શૂન્ય કુચા ભખે, પણ શૂન્ય તત્ત્વને નવ ઓળખે;
સાકારી આકારને ગાય, તે ત્યાં કાળે પીટી જાય;
તે માટે તત્ત્વદર્શી ખરો, અખા જે સર્વે ઉફરો. ૩૩૪
સાચો અંતરજામી ગોર, બીજો ગુરુ બાજીગર મોહોર;
તેનો અર્થ કહેવા શોભવા, સંસારીનું મન લોભવા;
પણ રીધ આવે જેમ રૂપૈયાવડે, તેમ અખા આતમથી આતમ જડે. ૩૩૫
સ્થાપર પરપંચ બેસે ઘાટ, જેનું મૂળ મિથ્યા છે નાટ;
જગત થયું તે ત્રણ ગુણ વડે, ત્રણ ગુણને તે માયા ઘડે;
તે માયા તો નહીં પ્રમાણ, તો અખા શું થાએ જાણ. ૩૩૬
ઉધ્યા બરલે પંડિત કવી, જે મનની વૃત્તિ રહ્યા અનુભવી;
એક એકનું બોલ્યું નવ મળે, ખટ દર્શન જુજવાં આફળે;
સૌને હું મારાનો થાપ, અખા ન સમજે આપે આપ. ૩૩૭
દષ્ટ પદારથ થાએ ફોક, ચર અચર ને ચૌદે લોક
ગુંથે ગ્રંથ વાંચે સાંભળે, તે ત્યાં કાળે સઘળા ટળે;
અખો શો રાખે નિરધાર, જે બોલું તે થાય સંસાર. ૩૩૮

મનવા કરતાં મનશું અખે, પ્રપંચ દીઠો ચૈતન વિષે;
નિર્મળ દર્પણ હોય અતિ સાર, તેમાં ભાસે બહુ આકાર;
જેમ તે તેમ જાણે આતમા, તે નર કહિયે સર્વોત્તમા. ૩૩૯

આતમ સમજ્યો તે નર જતી, શું થયું ધોળાં ભગવાંવતી;
બોડે તોડે જોડે વાળ, એ તો સર્વ ઉપલો જજાળ;
પ્રીછીને સંકોડે વ્યાપ, તો અખા રહે આપે આપ. ૩૪૦

વણ સમજે દાવાગિર ઘણા, વેષ વખાણે આપ આપણા;
ટળવું ઘટે ત્યાં સામો થાય, વણ સમજે એમ વાંકો જાય;
પેર્યો વેષ ને વાધી ઠેક, એમ અખા કેમ થાએ એક. ૩૪૧

અખો શું કવિતાપણું કરે, જો વાત કશી ન પહોંચે શરે;
કે લેવું કે મૂકવું કહે, તે તો ત્યાં આઘેરું રહે;
કેવું કરતાં આવે લાજ, સમજયા સરખો છે મહારાજ. ૩૪૨

ઉકલ પડે તે જોડયું ખરું, જેણે જીવપણું જાયે પરું;
બાકી સઘળો મોહ જોડાય, મનનું ગમતું સૌ કો ગાય;
અખા અર્થ સહિત કે જો સાત, નાચે પૂત તવ લાજે માત. ૩૪૩

આપ ઇચ્છાએ સગુણ જ થયો, ત્યાં કોણ શિખામણ દેવા ગયો;
પસર્યું પોત તે અકસ્માત, કાળ કર્મ શિર મૂકે વાત;
અખા તે ઇચ્છા છે સદા, પણ જકત સત્ય માની જે જદા. ૩૪૪

જકતભાવ નહીં જ્યાં લેશ, ત્યાં સત્ય મિથ્યાનો શું ઉપદેશ;
કેનાં જન્મ કર્મ રૂપ નામ, સીમ કશી જ્યાં ન મળે ગામ;
અખા નહીં જ્યાં પ્રાય: પિંડ, એ તો જેમનું તેમ અખંડ. ૩૪૫

કૈવલ્યને કો કેમ કરી કવે, પોતે પોતાને શું સૂચવે;
દ્વૈત વિના નહીં બેસે ઘાટ, એકલો ત્યાં નવ બોલે નાટ;
અખા લક્ષ સહિત જે દ્વૈત, તે કે તે કવતે છે અદ્વૈત. ૩૪૬

કોઇક સત્ય થાપે સંસાર, કોઇક સત્ત્વ કહે નિરાકાર;
એના થાપણહારા ટળે, જેમ છે તેમ ત્યાં કો નવ કળે;
અખે મૂળ વિચાર્યું આપ, થાપણહારનો રાખ્યો થાપ. ૩૪૭

સગુણ નિર્ગુણ કથવો રહ્યો, બાંધ્યો રુંધ્યો સ્વામી લહ્યો;
સદા હરિ બોલતો ચાલતો, ખાતો પીતો ને માલતો;
અખો કહે વેદાંતનો સાર, કૈવલ્ય બ્રહ્મ પ્રભા આકાર. ૩૪૮

જોગ ધ્યાન તપ તીરથ ત્યાગ, ભક્તિ કર્મ ને વૃક્ષ વૈરાગ;
વિષય વર્ત્ય નાના વિધ ભોગ, ચાલ્યો જાય છે ચેતન જોગ;
અખા સર્વ સ્વામીના રંગ, સદા સર્વદા આપ અભંગ. ૩૪૯
અખા જોતાં ત્યાં વસ્તુ વડે, બીજું આપોપું નવ જડે;
એમ જોતાં કોણ કેને ભજે, પામણહાર ન લાધે રજે;
અદબદ સ્વામી અટલ અનાદ્ય, એ સમજ્યા વિના સઘળો વાદ. ૩૫૦
હાથ પગાળો સુંદર શ્યામ, એવો અટકળ્યો લોકે રામ;
એવા પ્રભુતણા અમે દાસ, જેનો હશે વૈકુંઠમાં વાસ;
ક્યારે કે તે લે અવતાર, તો એમ અખા કેમ પામે પાર. ૩૫૧
સકળ ચરણ શિર કર અવેવ, સકળ શબ્દ બોલે જે દેવ;
તેમાં ઉગી નીકળ્યું સહુ, નિત્ય ખરે નિત્ય વાધે બહુ;
કેમ કહું કો કાળે અવતાર, જો તે વડે ચાલે સંસાર, ૩૫૨
કદલીસ્થંભ ઘણાં પડ વળે, વચમાંથી લુંબો નીકળે;
જક્ત કાતરો કેલ મહા ભૂત, જે વડે રંભા તે અદ્ભુત;
અખા અરૂપી ઉગ્યો જોઇ, પૂર્વપક્ષ ન કરશો કોઇ. ૩૫૩
એમ અખાને હરિ ત્યાં જડ્યો, કાયક્લેશ કરવો નવ પડ્યો;
ત્યાં લગે ધૂપ પૂજાપર વાલ્ય, જ્યાં નહિ લાધી હરિની ભાળ્ય;
અજ્ઞાન સહુને મૂસળ માંય, અળગા અળગા સૌ કો ધાય. ૩૫૪
તરણા ઓથે ડુંગર રહે, એવો ઉખાણો સર્વ કહે;
તરણું તે જીવનો અહંકાર, તે પાછળે રહ્યો કર્તાર;
અખા અહંકાર વધાર્યો ગમે, તે માટે જીવ ભવમાં ભમે. ૩૫૫
કર્મ ગ્રહે એવું શું સદા, સુખમાંથી આવે આપદા;
જેમ વગડામાં કીજે તાપણું, તેણે સૂઝે ન સૂઝે થોડું ઘણું;
કર્મતણી એવી ચકચુંધ, અખા ન ભાગે મનની રૂંધ. ૩૫૬

જ્ઞાનદગ્ધ અંગ.

જ્ઞાનદગ્ધ તે બળ્યા ઓગણા, કથતાં વધતાં દીસે ઘણા;
વાવ્યાં ન ઉગે અન્ન ન થાય, તેમ બ્રહ્મ કર્મ બેઉથાં જાય;
કહે અખો નર વંઠ્યા શરે, નર નારીની નિંદા કરે. ૩૫૭
બ્રહ્મ કર્મ ઉભેથા ભ્રષ્ટ, જેમ અધછેદ્યાં કુક્કટને કષ્ટ;
સંપ્રદાય શુદ્ધ નાવ્યું જ્ઞાન, મનમાં તે જ્ઞાનીનું માન;
કહે અખો નર મુક્તા ફરે, નગર છૂટી ધેનુ ઓખર કરે. ૩૫૮

દોષ દૃષ્ટિ દુર્મતિ નવ ટળી, તો શું સાધ્યું કથા સાંભળી;
ગુરુવચન પાળે તે સંત, ઘાટ ઘણેરા કાઢે દંત;
કહે અખો હરિની નહિ મયા, સાંભળીને સામા શઠ થયા. ૩૫૯
એક શકું જ્ઞાન કથે દામણા, તે હરિ ફળ પામે વામણા;
પાપ પુણ્યના ભેદ અમો લહ્યા, જે હતું તે સમઝી રહ્યા;
કહે આપે મૂકે વાધે માન, અખા એહ તે શકું જ્ઞાન. ૩૬૦
શકું જ્ઞાન ને વ્યંડળ મૂંછ, કરપી ધન કૂતરાનું પૂછ;
એ ચારેથી અર્થ ન થાય, સામું એબ ઉઘાડે કાય;
અખા અમલ વિન હાકમ જશે, કથ્યું જ્ઞાન પણ હરિ નવ વસે. ૩૬૧
જ્ઞાનીનાં નોયે ટોળાં ટોળ, મુક્તા નોયે સર્વ ગજકપોલ;
શબ્દવેધિ જોયા કોય સંત, શંખ સકળ નોય દક્ષણાવંત;
બેઉમાં નિપજે કો એક જન, બાકી અખા રમાડે મન. ૩૬૨

વિભ્રમ અંગ.

કોને ક્યાં થઇ બેશે જંત, જોતાં સૌનો આધે અંત;
જેનું જેનું વાંછે શરણ, તે ત્યાં સઘળા પામે મરણ;
જેમ નાળગોળે તુંબડીની આશ, એમ ન ભાંગે મનની જાશ. ૩૬૩
ત્યારે મન પામ્યું નિજ ભાન, જયારે થઇ રહ્યું સર્વ સમાન;
સત્ય પુરી મધ્ય મારું આશ, સર્વ સરખું જ્યારે ભાંગી જાશ;
જેમ કરી ક્વાથ રોગીને વિષે, અખા અરોગી સર્વે ભખે. ૩૬૪
હોંશે જીવ કર્માધીન થાય, વ્યસને વ્યસની માદક ખાય;
પોતે જોતાં પૂરણ બ્રહ્મ, ભાત્યે જોતાં સર્વે ચર્મ;
ચૌદે લોક અખા એક ઠાઠ, ત્યાં ઉંચ નીચ તે મનનો ઘાટ. ૩૬૫
અખા શોધીને શળ બેસાર, સદ્ગુરુ સંગે જાઇશ પાર;
ઇંદ્રિય ગ્રાહ્ય પરમેશ્વર નથી; ભર્મે કોઇ ન મરશો મથી;
દૃષ્ટ પદારથ માન્યે સિધે, તારો સંકલ્પ જાણ તે વિધે. ૩૬૬
સ્વયં પરમેશ્વર વ્યાપી રહ્યો, અનંત કોટિ રૂપે એક થયો;
જેમ જાર છોડ સહિત પાનોઢ્ય, તેમ એક બ્રહ્મ સઘળે આઢોઢય;
એમ જોતાં તું બીજો નથી, ફોકટ અખા તું ન મરીશ મથી. ૩૬૭
મૂળ ડાળ પત્ર ફળ ફૂલ, સુવર્ણ ઝાડ જેમ એક જ મૂલ;
રૂપ રંગ શોભા એકાંત, તેમાં બીજું દેખે ભ્રાંત;
અન્ય નથી અખા કો કાળ, આપ આદે દઇ એવું ભાળ્ય. ૩૬૮

શ્વાન સ્વપચ ગૌ બ્રાહ્મણ જોય,, રામ થકી અળગો નહીં કોય;
તત્ત્વ એક ને ચૈતન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
આપે અખા ચલાવે ખેલ, એમ સમજતાં પડે ઉકેલ. ૩૬૯
ઉંચ ખરા તે ઉંચ ન જાણ, નીચ તે નોહે નીચ નિર્વાણ;
ઉંચમાં રામ બમણો નથી ભર્યો, નીચ પિંડ ઠાલો નથી કર્યો;
કહે અખો સ્વપ્નામાં બકયો, જેમ છે તેમ જોઈ નવ શક્યો. ૩૭૦
મૂલ સૂજ જેને ઉપજે, તે નર કાંઈ ભજે ન કે તજે;
માલ જોઇને વોરે ઘાટ, અધિકું ન ગણે નખશિખ માટ;
અખા સઘળો મોહવ્યાપાર, જોતાં વસ્તુ વિચારે પાર. ૩૭૧
એક જ્ઞાની ને બીજું નાવ, તર્યાં તાર્યાંનો એને ભાવ;
ભૂપતિ ભીખારી ગર્દભ ગાય, ચેતન જાણી તાર્યાં જાય;
આદ્ય અંત ન ગણે ને વહે, અખા વસ્તુવિચારે રહે. ૩૭૨
સર્વાતીત સર્વ રૂપે સદા, એવું ચેતન સમજો સદા;
તેમાં આવ્યા ચૌદ લોક, અદકું ઓછું થઈ ગયું ફોક;
અખા મોટા તે અનુભવ વડે, હૈયે ઉપાધ્ય કરવી નવ પડે. ૩૭૩
કાં પરોક્ષ જુવે પરમેશ, તે રહેશે આપોપું શેષ;
ભાવાંતરનો પડિયો ફેર, અહંભાવ મોટું અંધેર;
અહં બ્રહ્મ સત્ય માનો ભાવ, ત્યારે અખા સ્વતંત્ર જ સાવ. ૩૭૪
અહં બ્રહ્મ રોપી રહે થંભ, પ્રાત્યે પરમેશ્વર ઉગ્યો શંભ;
સદા સર્વદા ચાલ્યું જાય, તું અણછતો ઉભો શાને થાય;
અખા તપાસી જો તું તુને, તન જડે બાર જે ભૂલ્યો કને. ૩૭૫
વેદવચન માને સત્ય કરી, આપોપું સંભાળે ફરી;
એ મૂકીને થઇશ મા ભલો, તો વલોણે પડશે વલો;
નહીં પામો આતમ નવનીત, અખા આણ્ય તું નીજ પરતીત. ૩૭૬
પુણ્ય રાખ્યે નવ જાએ પાપ, અગ્નિ રાખ્યો તો રાખ્યો તાપ;
જોત્ય કરે પણ લાગે ઝાળ, શોભે તેમ વધે જંજાળ;
અખા તે માટે વસ્તુ વિચાર, જે હસતો રમતો પામે પાર. ૩૭૭
વસ્તુ વિચારે એટલો લાભ, નિર્વિકાર સદા રે આભ;
કોટિ બ્રહ્માંડ ઉદરમાં રમે, આપ આયાસ નહી કો સમે;
અચવ્યો લક્ષ એવો છે સદા, અખા નોહે દ્વૈત આપદા. ૩૭૮

સર્વે સુખની સીમા જ્ઞાન, જે સકલ તેજનું આપે ભાન;
રવિ રથ બેઠ જે નર ફરે, તેને તિમિર કેમ આવરે;
લક્ષાલક્ષ વિના જે લક્ષ, અખા ન મળે પક્ષાપક્ષ. ૩૭૯
જ્યાં પ્રાણી ત્યાં છે પ્રાણેશ, તું જોતો હીંડે પરદેશ;
પેલું ત્યાં એક વાંકું થયું, અખા આપોપું વિસરી ગયું;
વિસર્યું તો સંતને જઇ પૂછ, તોડે જોડે કાં ડાઢી મૂછ. ૩૮૦
જીવતણી છે અવળી સૂજ, ધાય ધૂપે કો પાટલ પૂજ;
બાહ્ય કર્મ કરતાં ઘુંચાઇ, મતદર્શનના મળ બંધાઇ;
અખા જાઓ છે અહંતા કાટ, ત્યાં ભીડ્યાં છે કર્મકપાટ. ૩૮૧
ષટદર્શન કરતા વિખવાદ, મધ્યે માયા પોષે સ્વાદ;
દાન દયા શીળ કહેતાં જાય, મંત્ર જાપ તીરથ મહિમાય;
અખા બાળકની પેરે થયું, બોરાં સાટે ઘરેણું ગયું. ૩૮૨
ખરાબ થયો જીવ વ્યસને કરી, કર્મ વોર્યાં ને ખોયા હરિ;
આગલ્યા ભવને સારુ કરે, ધન તન મન ત્યાં બહુ વાવરે;
મને જાણે એ હરિ ભજન, વાધે વેળ અખા એ અવતરણ. ૩૮૩
અતિ જુની મહા મોહની જાળ, કંઠે પડ્યાં થયા બહુ કાળ;
અળગાં ઉપાસન અળગા દેવ, કરી હિમ્મત બાંધે અહમેવ;
અખા એહ મોટો ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર ક્યાંની વાત. ૩૮૪
સાર હતું તે ક્યાંયે રહ્યું, વ્યસની મન ક્યાંયે વહી ગયું;
ચોર બોલાવ્યા સાથે ઘણા, તે ઠગતા જાય થઈ આપણા;
પરબ્રહ્મ મૂળગું ઘર અખા, કેમ પામે જેને એવા સખા. ૩૮૫
કોય કહે મોટો શિવદેવ, કોયં કહે વિષ્ણુ મોટો અહમેવ;
કોય કહે આદ્ય ભવાની સદા, બુધ કલ્કીના કરે વાયદા;
જૈન કર્મની સદા દે શીખ, યવન માને કલમે શરીફ;
અખા સૌ બાંધે બાકરી, ક્યાંય ન જુવે હરિ પાછો ફરી. ૩૮૬
ઘણા' શબ્દ પડ્યા જે કાન, તેને તેનું લાગ્યું ધ્યાન;
કોય સુશળ પરવાહે વહ્યા, કોઈ શબ્દને ગ્રાહે ગ્રહ્યા;
એમ ગોથાં ખાતો સંસાર, અખા વિના વસ્તુવિચાર. ૩૮૭
લોક ચૌદ ચૈતનનો ઠાઠ, નિપજતાં જાય ઘાટે ઘાટ;
સુર અસુર પશુ નર નાગ, સૌજે પડતા જાએ ભાગ;
પિંડ પહેલો ત્યાં નોતો જીવ, અખા પરવા છે એમ જ સદૈવ. ૩૮૮

પ્રવાહ પુરાતન ચાલ્યો જાય, આગળ દીસે ને પાછળ ભુંસાય;
મોઢે ફૂલ્યા ને પાછળ અદીઠ, ખપે ખરું ને રહે અનીઠ;
અખા જો બેસે એ ઘાટ, એ સમજ્યા વિના સર્વ અટાટ. ૩૮૯

પોતામાં વીખે વીખણું, નહીં સંભાળે ઘર આપણું;
થઈ ગયું ને વળિ આગળ થશે, તેની વાત કરે સૌ રસે;
એમ ચાલ્યો અવળો સંસાર, અખા ઘરમાં ખોયો સાર. ૩૯૦

વેલ ન દીસે દીસે પાન, દીસે કીરણ ન દીસે ભાન;
પ્રવાહ ન દીસે દીસે તરંગ, તેમ ચિદ્ ન દીસે દીસે અંગ;
અખા દેખણહારો દ્વૈત, ટળતે રહે તે સર્વાતીત. ૩૯૧

સર્વાતીતમાં ઉત્પત્તિ અંત, શેષનાગ વૈકુંઠ પરજંત;
ચૈતન કારણ કારજ ભૂત, પટ કારજ ને કારણ સૂત;
અખા જાણ અરૂપી વડે, તે જોતાં અનુભવ નીવડે. ૩૯૨

એમ જાણ્યા વિણ હાલા સહુ, ઘણાં આચરણ આચરે બહુ;
સર્વે સ્વપ્નાંતરના ભોગ, જપ તપ સંયમ સાધન જોગ;
કહે અખો જે ખરો જાગશે, તેને એવો અનુભવ હશે. ૩૯૩

લોહનાં બાર ને રૂપાના દેવ, એક દેરાસરમાં થાતી સેવ;
તેમાં આવી પારસ રહ્યો, સર્વ સાજ સોનાનો થયો;
ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ જ્ઞાનવડે, અખા સર્વે હરિ નીવડે. ૩૯૪

અખા શમસ્યા સરખી ખરી, જો સમજે તો નીપજે હરી;
ઉંડા જળમાં રત્ન જ પડ્યું, કેમ ડબકી ખાય કને તુંબડું;
છોડ તુંબીફળ જડશે રત્ન, અખા સમજ તો મોટું જત્ન. ૩૯૫

ડહાપણ ભોળપણ છાંડી રહે, આડ્ય કરે હરિ મારગ બે;
ભોળાંને અસુજની આડ્ય, વિચક્ષણ પડ્યો ચતુરાઇની ખાડ્ય;
અખા તરવું તેને માથે ભાર, હીરા છાર બે નાખે પાર. ૩૯૬

ઘણું પંડિત ડાહ્યા ગુણવાન, ન્યાય પારખું સંગિત ગાન;
અષ્ટાવધાની પિંગળ કવી, મંત્રભેદ ઔષધ અનુભવી;
અખા એટલે જો હરિ નવ ખટ્યો, તો ભોળપણથો આવો વટ્યો? ૩૯૭

જેમ શિલા એક ટાંકી ચીતરી, અણઘડી બીજી મેલે ભરી;
બે નાખી ઉંડા જળ વિષે, પણ સરખી બેઉ તરવ વિષે;
પંડિત મૂરખ સરખા નીવડે, અખા દ્વૈતને રૂપક ચડે. ૩૯૮

ચતુર તે જે ચતુરાઇ વમે, વર્ત્તન માત્ર જગતમાં રમે;
લક્ષ સદા રહે ત્રિગુણાતીત, વહ્નિને લાગે નહીં શીત;
ભવજલથી કોરો નીસરે, અખા એવો ચતુર તે તરે. ૩૯૯
અખા રામ સ્વતંતર ભાળ્ય, જેણે જાય સર્વ જંજાળ;
ઉઠ હાથનું ગણતાં આપ, તે નર જાણે નહીં અમાપ;
ઉત્પત્તિ લય કેવા માત્ર, રામરસે ભરવાનું પાત્ર. ૪૦૦
તે તારાની વિદ્યા સરે, સામે પ્રવાહે જે કોય તરે;
કર્મ ધર્મનો વહે છે પ્રભા, તેમાં તણાતા ઠોકે સઉ ખભા;
અખા જે બ્રહ્મ સામો જાય, તેવા ભક્તને ગીતા ગાય. ૪૦૧
પરબ્રહ્મ પ્રાય પોતામાં વસે, સદ્‌ગુરુ ગમે તે જો અભ્યસે;
ત્રાંબાં પીતળ નિપજે ધાત, પ્રાયઃ છે સુવર્ણની જાત;
કાષ્ઠ પાષાણ ન થાયે હેમ, અખા જ્ઞાનવણ બીજું તેમ. ૪૦૨
તું તીરથ કાં સામું જુવે, કાં પોતાને પ્રતિબિંબે રુવે;
એવી બુધ જેણે આદરી, તેણે આપથી બીજો કીધો હરિ;
તું કલ્પદ્રુમ કાં કલ્પી રમે, અખા એમ પ્રીછે અર્થ શમે. ૪૦૩

આત્મા અંગ.

તન તીરથ તું આતમ દેવ, સદા સનાતન જાણે ભેવ;
અડસઠનું અધિદૈવત સદા, તે જાણે ટળે કોટી આપદા;
તીરથ માર્જન કીધું અખે, જન્મ મરણ નહીં તેને વિષે. ૪૦૪
જમલો છે જોજો જગદીશ, તું પડછંદો ને તે ઇશ;
ઉલટ ભેદ પામે આરામ, જો તારું મૂળગું નિજ ધામ;
અખા અક્ષર તું ક્ષર નોય, પ્રતીત તુંને જો તારી હોય. ૪૦૫
સુધું કહેતાં ન માનો દુઃખ, વેહેતે જળે ન દીસે સુખ;
ઠેરાણે ભાસે જેવું યથા, વણ ઠેરાણે પામ્યો વ્યથા;
જ્ઞાન એક સઘળે પિંડ વસે, અખા કૃત્સ્નની પૂજા હશે. ૪૦૬
અહંમાયા બહુ રૂપે કરી, આપોપે સહુએ આદરી;
કોય કહે દેખું પચરંગ, કોય શેષશાયી દેખે સુચંગ;
કોને મુક્તાફળ દૃષ્ટે પડે; કોય કે મારે જ્યોતિ જળહળે;
અનના મત સર્વે આદર્યા, અખેપદથી સઘળા ખર્યા. ૪૦૭

દીઠાને કાં વળગે ભૂર, અણદીઠું વેધે તે શૂર;
દૃષ્ટ પદારથ જુઠો થશે, વૈકુંઠાદિ સર્વે જશે;
ધ્યાન ધરે દીસે જંજાળ, અખા નોય એ હરિની ભાળ. ૪૦૮

ધ્યાને દીસે તે જાગ્યે જાય, ખોટાનો શો કરો ઉપાય;
ઈન્દ્રજાળની વિદ્યા કાં મોહોય, એ તો કર્ત્તવ્ય છોકરાં જોય;
ભરમીશ માં એ દેખી ભાત, અખા કૃત્ય રહિત છે વાત. ૪૦૯

કર્ત્તવ્ય સઘળું મનનું જાણ્ય, મન ઉભેથી ટળે નહિ તાણ્ય;
મન ઉભે ઉભો સંસાર, ફોકટ કેમ વહે છે ભાર;
અર્થ અખા તો થાએ ખરો, જો ઉપાય મન અમનનો કરો. ૪૧૦

કલ્પે જલ્પે કથતે જ્ઞાન, વળી નવરો થઇને ધરશે ધ્યાન;
મર્કટ રાજ બેસાડયું જેમ, ફળ દીઠે વળિ હું તું તેમ;
અખા એમ નહિ રીઝે રામ, અંતરના સાક્ષીથી કામ. ૪૧૧

નિગમે ગાયો સમ્યક્ નવ લહ્યો, નવ આવ્યો ને નવ ગયો;
સદા સનાતન છે અવિકાર, છતે અહંકારે ન લહે પાર;
અખા વસ્તુ સરીખો થાય, તો હીરે હીરો વેંધાય. ૪૧૨

વર્ણાશ્રમ શું વળગે અંધ, જાણે એ માયાનો દ્વંદ્વ;
લેહેર વળગ્યો કો તવ તર્યો, નિજ બળ આવ્યું તે ઉગર્યો;
હાડ ચર્મ કાં દેખે ભૂર, અખા બ્રહ્મ રહ્યો ભરપૂર. ૪૧૩

અણછતો બોલ સૌ કાને ચડ્યો, પણ કોણ કીયાંથી અળગો પડયો;
પાંચતણી સઘળી માંડણી, આપે બોલે માંહે ધણી;
આપોપાથી બુધ્ય જ પડી, અખા દ્વૈતની કાળપ પડી. ૪૧૪

ગ્રીછીને હરિભક્તિ આદરે, તો અંત્યે પડે સહુ વરે;
હું તે કોણ હરિ શી વસ્ત, જે જાણી અહું જઇ હસ્ત;
એમ જાણી જપે મળે ભગવાન, નહિ તો અખા વરવોણી જાન. ૪૧૫

સદ્વિચાર તે સાચિ ભક્તિ, જેણે જીવ શીવની લહિયે વ્યક્તિ;
જીવશિવતણું લીધું હેત, તે પોતો જ્યાં વેદ કહે નેત;
એમ ભક્તિ આવે કણસડે, નહિ તો અખા જુગજુગ રડવડે. ૪૧૬

એક મૂળ મંત્ર સાંભળજો સત્ય, જેણે પદાર્થ લહિયે નિત્ય;
જીવતણું જે જીવજપણું, અને ઐશ્વર્ય જે ઈશ્વરતણું;
એ બેના બે વિકાર જો તજે, તો શેપ ભાગ અખા નીપજે. ૪૧૭

જીવપણું વિચારે વળગે, સદ્ગુરુવચને પડશે ત્રગે;
રજ્જુ ભુજંગ જેમ દીપવડે ટળે, વણ વિચારે ભર્મ જ ફળે;
ભર્મ કર્મનો વ્યસની થયો, ત્યારે અખા ઇશ્વર સાક્ષી રહ્યો. ૪૧૮

જીવ ટળવા સૌ જતનજ કરે, તેમ તેમ તે ઓહોળો વિસ્તરે;
જેમ મૂર્ખ ખસ ખણી નિર્ગમે, તેમ તેમ તે ઘણું ઘણું દમે;
ઔષધ્યે કંડુ થાએ શાંત, તેમ સદ્વિચારે અખા જીવ શાંત. ૪૧૯

ભક્તિ જ્ઞાન કથે વૈરાગ, દેહ દર્શન તે ન કરે ત્યાગ;
ત્યાં લગે એકે નવ ફળે, શુદ્ધ શૂરો ઉપરથો બળે;
અંતર અગ્નિ ન લાગે કયમે, ફોકટ દંન અખા નિર્ગમે. ૪૨૦

વિચારે ભક્તિ થાય વણ કરી, જ્ઞાન કથ્યા વિણ પામે હરી;
વણ ત્યાગે જ ફળે વૈરાગ્ય, સદ્વિચાર જ્યારે આવ્યો ભાગ્ય;
હરિ જાણ્યા વિણ જે જે કરે, તેને અખા ક્લેશ ઉગરે. ૪૨૧

તપ તીર્થ દાન વ્રત નેમ, ઘર બેઠાં તે પામે એમ;
સદ્વિચાર થડ જેણે ગ્રહ્યું, તેને શાખા પત્ર બારુ નવ રહ્યું;
સદ્વિચાર વિણ કરે જે ઘણું, તે કુડય ઉપર અપ્પા લીપણું. ૪૨૨

રહેણી વિના કહેણી જે કથે, મહિ વિના પાણી જે મથે;
જેમ કોયલસુતને પાળે કાગ, વસંત ઋતુએ ઉડિ જાએ જાગ;
લક્ષ વિના કેહેણી જોઇ અખે; ભક્તિ દંભ કુતર્ક જ્ઞાન લખે. ૪૨૩

જ્ઞાની છે હરિનું નિજ રૂપ, ચિહ્ન વિના કેમ કહિયે ભૂપ;
રાજપૂત્ર દળાણું નવ દળે, કાળ માયા જેને દ્વારે રળે;
શેષ શંકરનું જીવન જ્ઞાન, એવી નિધિ અખા વિણ સાન. ૪૨૪

કુબુદ્ધિ કુતર્ક ને જ્ઞાન જ કહે, વિષય દંભ ભક્તિ કરે ગ્રહે;
ક્રોધિ ક્રોધને કહે વૈરાગ, હંસઆસને બેસાડયો કાગ;
ત્રણનેનાવ્યો અખા હરિ હાથ, જેમ રૂપા ભરોંસે શીપની આથ. ૪૨૫

જ્ઞાનતણો મહિમા અતિ ઘણો, તે જાણે જે વિરલો જણ્યો;
ધ્યે ધ્યાતા તેણે પદ નથી, નિરાલંબ પદ એટલા વતી;
કથ્યા ભણ્યાનું નહીં ત્યાં કામ, જો પ્રીછે અખા નિજ ધામ. ૪૨૬

ઉંઠ હાથ તરુ ચંદનતણો, ઉગે વણ વાવ્યો હોય નહીં ઘણો;
બ્રહ્મવેત્તાનું એ દૃષ્ટાંત, કૃત્ય રહિત જો હોય મહાંત;
એકે ચિહ્ન ન હોય તે વિષે, તે સરખો અખા તેને લખે. ૪૨૭

છાયા તરુએ તરુ નવ ફરે, તેમ બ્રહ્મવેત્તા કાંઇએ નવ કરે;
કૃત્ય એક નોહે તે વિષે, અચિંત તરુકેરાં ફળ ભખે;
નિજપદ બેઠો રહે તે વીર, નિત્યાનંદ અખા છે ધીર. ૪૨૮
જેમ કલ્પદ્રુમથી રિધ નીપજે, પોતે કાંઇ ભજે નવ તજે;
સામાનો સંકલ્પ જ ફળે, પોતાનો અનુભવ ન ચળે;
વિદેહીતણી હોય એવી રીત, ગ્રહે અખા જો ઇચ્છે છત. ૪૨૯
બ્રહ્મરસ જેને ઘટ ઠરે, તે ત્રિલોકની સ્થિતિ નવ કરે;
નવ દીસે તેને પદ રહે, દીસે તેને જાણી ખહે;
થાતાં પહેલો જેવો હતો, તે એવો અખા છે છતો. ૪૩૦
ધ્યાતા ને ધ્યેય જો બે રહેય, તો કૃત્ય ન ખુટે ન ટળે ભેય;
ધ્યાતા ધ્યેમય જ્યારે થાય, તો દ્વૈત ઉપાધ્ય સર્વે રહી જાય;
કથે રહે સ્વસ્વરૂપ જ વિષે, તો જ્ઞાનવંત અખા વેદ લખે. ૪૩૧

વેષવિચાર અંગ.

દર્શન વેષતણી કહું વાત, પંથ પુરાતન સઘળી ધાત;
સ્વેચ્છાએ અવધૂત જ રહ્યા, પછે ચાલ્યા આવ્યા ક્યાં તેને ગ્રહ્યા;
શિવે વેષ ધર્યો અભિનવો, તે પહેલો અખા કેણે અનુભવ્યો. ૪૩૨
રાજવેષ ધરે નોય રાજ, પંથ રહે કાંઇ ન સરે કાજ;
અંત કારણ એનું કાંઇ નથી, નિર્દાવે વર્તે તે જતી;
સેજમાંહે મહા પુરુષ જ રહે, બાહ્ય દૃષ્ટિ અખા વેશને ગ્રહે. ૪૩૩
શેષ શંકર મુનિ જે પદ રમે, તે પદ પ્રીછ અખા કાં ભ્રમે;
શુક મોટા કહાવ્યા જે વડે, રખે કબુધ તુંને આશા નડે;
જ્ઞાન ભ્રષ્ટ તે આશા કરે, સત્ત્વ છાંડી અખો નહીં ગ્રહે. ૪૩૪
જીવ કલંક અખા ટાળે ટળે, આશાએ જીવ ભ્રમમાં ભળે;
આશાવાનતણું નામ જીવ, પદ નિરાશ બેઠો તે શિવ;
મર્કટ મન તે આશા લગે, જોય વિચારે અખા તું વગે. ૪૩૫
જક્તનામ જગદીશજતણું, જોયામાં કારણ છે ઘણું;
ચિત્ત સહિત જોતાં તો જક્ત, ચિત્ત રહિત હરિ છે અવ્યક્ત;
શાર્દૂલસુત માતાને મળે, અન્ય અખા રિપુ જાણી પળે. ૪૩૬
મોટું વૈગુણ્ય ચિત્તનું પડ્યું, વસ્તુ વિષે દ્વૈત પડ ચડ્યું;
પડે ભાત નાનાવિધતણી, ચિત્ત ઉપાધ્ય વાધી અંત્ય ઘણી;
માદક પુરુષને ઘેલો કરે સ્વસ્વરૂપ અખા તેને વીસરે. ૪૩૭

ચિત્ત સમતે નિશ્ચળ મન થાય, નિશ્ચળ મન તે શિવ સદાય;
શિવતણે પદ દ્વૈત જ નથી, ચિત્ત ઉપાધિ વાધી અણછતી;
ચિત્ત કલ્પિત અખા અવતાર, એ સત્શાસ્ત્ર જાણો નિર્ધાર. ૪૩૮
વિષય માદક પુરુષે ભક્ષ કર્યો, ત્યારે બુધ નેત્રે ભર્મ જ સ્ફુર્યો;
ભ્રમ પડતે હરિ દૃષ્ટિ ગઈ, નેત્રમાયા આવી રહી;
માયાબળ છે અખા પ્રચંડ, તેનાં દર્શન છનું પાખંડ. ૪૩૯
સર્વ વિકાર એ મનનો જાણ, ચોર્યાશી લક્ષ ને ચારે ખાણ;
દૃષ્ટ પદારથ ચિત્તનો ઘડ્યો, ચિત્તવત એને ચિત્તસું જડ્યો;
ચિત્તરૂપી રોગ મનને થયો, અખા આપોપું ભૂલી ગયો. ૪૪૦
પહેલું મન તે સામું ધસ્યું, જઇ માયા કેરે ચિત્ત વસ્યું;
માયાતણો ત્યાં બહુ વિસ્તાર, હરિને પરઠવા દશ અવતાર;
ચિત્ત અંગી કરતે ભ્રષ્ટ થયો, અખા દોષ હરિનો ગ્રહ્યો. ૪૪૧
અખિલ બ્રહ્મનો શું અવતાર, ચિત્ત ઉપાધિતણો વિસ્તાર;
કહી જાય તો ફરી અવતરે, વણ સમજે દોષ સ્થાપન કરે;
ચિદ્ અર્ણવ સદા ભરપૂર, અખા ઉત્પત્ય લય લહેરે પૂર. ૪૪૨
ચિદાનંદ કેરાં સૌ રૂપ, દૃષ્ટ પદારથ આપે ભૂપ;
અખિલ ભુવનમાં રહ્યો પરવરી, નિત્યાનંદ આપે કરે હરી;
સદા સર્વદા છે અવિનાશ, અખા નિરંતર સર્વાવાસ. ૪૪૩
વણ વિચારે વિશ્વનું ભાન, જ્યાં લગે નવ કાઢ્યું માન;
વસ્તુ વિચારે વિશ્વ જ નથી, હરિને કર્તા કહું શ્યાવતી;
હરિ કર્તાને કહો શ્યાતણો, જો કલ્પિત ભ્રમ અખા આપણો. ૪૪૪
ગુરુ મારે એમ જ પ્રીછવ્યો, હરિ દેખાડ્યો તે અણચવ્યો;
વિશ્વનિયંતા જો કહેવાય, અખંડ બ્રહ્મની ખંડણા થાય;
ગુરુ ગોવિંદ જેને ત્યાં હશે, અખા આપોપું દેખાડશે. ૪૪૫
સાચો ગુરુ કેને નવ ભજે, જુઠાથી કાંઇ નવ નીપજે;
રસાયન કેને નવ મળે, ધૂર્ત વિત્ત લઇને પળે;
એ બે બેની સદાએ ખોટ, અખા નહીં મળે કોટાનકોટ. ૪૪૬
સાચો ગુરુ જાણી જે જક્ત, કનક કામિની નોહે આસક્ત;
બીજા સઘળા આળપંપાળ, ધનને અર્થે માંડે જાળ;
તેથી કહો તે શું નીપજે, અખા અંતર માયાને ભજે. ૪૪૭

ગુરુ શિષ્યની ત્યાં એવી વાત, શુદ્ધ પારસને સઘળી ધાત;
શુદ્ધ પારસને જે જે અડે, તે તે કંચન થઈ નીવડે;
તે આદર કેનો નવ કરે, સેજ ઐશ્વર્ય અખા તે ધરે. ૪૪૮
સદ્‌ગુરુ શિષ્યને વચન જ કહે, જિજ્ઞાસુ શિષ્ય તત્ક્ષણ ગ્રહે;
મોરપત્નિ પડતું બિંદુ ધરે, તેનો તદ્‌ત બરહી થઇ પરવરે;
પડ્યું ગ્રહે તેની થાય ઢેલ, ગુરુ શિષ્યનો અખા આ ખેલ. ૪૪૯
ગુરુ શિષ્ય કેરી સાંભળ જુક્ત, સ્વાંતબુંદે જેમ જામે શુક્ત;
જેવે આદરે કરીને ગ્રહે, તેવું મુક્તા જામી રહે;
આદરવંત તે વચન જ ઠરે, જો અખા સદ્‌ગુરુ આદરે. ૪૫૦
ગુરુ શિષ્યની સાંભળ તંત્ર, એકે પોહોરે મુદ્રા જંત્ર;
કર્તા ધર્તા હોય સાવધાન, ઉઠે મુદ્રા સઘળી સમાન;
ચંત ચળે જો એકેતણું, મિથ્યા કાર્ય હોય અખા ઘણું. ૪૫૧
ભક્તિ જ્ઞાન અને વૈરાગ, પદાર્થ એક ત્રણ નામ વિભાગ;
તેને અજાણ્યો કહે જુજવા, સમઝ્યાને તે એક જ હુવા;
અનુભવતાં જાણીજે ભેદ, ભક્ત જ્ઞાન અખા નિર્વેદ. ૪૫૨
જક્તભાવ હૃદેથી ગયો, ત્યારે ત્યાં વૈરાગ જ થયો;
જ્યાં જુવે હરિ દષ્ટે પડે, ત્યારે ભક્તિ સરાણે ચડે;
દ્વૈતભાવ અખા જ્યારે ગયું, ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાન જ થયું. ૪૫૩
જો ભક્તિ કરે ને નંદે જ્ઞાન,તો ભક્તિ નંદી આણે અભિમાન;
વૈરાગી કહે જુક્તા બેય, સાચો સંસાર મૂકી દેય;
એ દ્વેષે હરિ કહિએ રહિ ગયો, અખા અહંકાર આગળ થયો. ૪૫૪
હરિમય સર્વ દેખે તે ભક્ત, જ્ઞાની આપે છે અવ્યક્ત;
અહર્નિશ મન જો વેધ્યું રહે, તો કોણ નંદે ને કોને કહે;
વણ પામે બકવાદ જ કરે, ગળે ગર્જના અખા ઉગરે. ૪૫૫
કુળવધૂ તે પરને નવ ભજે, તેમ સાધવી તે ત્યાં નીપજે;
આપ છુપાડે પોતાતણું, કંથમાન હોયે ત્યાં ઘણું;
તે ભક્તની ત્યાં એવી રીત, નમ્રપણે અખા છે છત. ૪૫૬
જ્ઞાનીને પર કોયે નથી, મન અમન થયું તે વતી;
ઉત્તમ મધ્યમ સઘળું ગયું, મન જાતે સર્વે લીન થયું;
ગત દિવસનું સ્વપ્ન જ જેમ, હું તું ભાવ અખા થયો તેમ. ૪૫૭

જીવ અંગ.

સ્થાવર જંગમ કેરી વાત, નિકટ દેખાડ્યું છે સાક્ષાત;
પંચ મહાભૂત તે સ્થાવર જાણ, જંગમ ચૈતન્ય એ વેદ વાણ;
એક પિંડમાં 'વરતે બે, ઉગ્ર બુદ્ધે અખા જોઇ લે. ૪૫૮
સ્થાવર જંગમ કેરો ભેદ, બુદ્ધ માને કહું માને વેદ;
બહાર જોતાં નાવે પાર, પંચભૂતમાંહિ વિસ્તાર;
જંગમ પવન નીર ને તેજ, સ્થાવર આકાશ મહિ એજ. ૪૫૯
પિંડને લેખે છે બ્રહ્માંડ, બ્રહ્મા આદ્યે કીટ ને અંડ;
પ્રાક્રમ વિષે અધિકું ન્યૂન હોય, કારણ પ્રત્યે સમતા સોય;
અખા એ અનુભવ હૃદે રાખ, જેની ભાગવત ગીતા પૂરે સાખ. ૪૬૦
એમ જોતાં ભાસે નહીં ભિન્ન, માયાચિત્રથી ઉતરે મન;
કારણવેધી બુદ્ધિ જ રહે, કારજકેરું ચિત્ર ન લહે;
ચિત્તવિચિત્ત દૃષ્ટેથું ગયું, ત્યારે અખા ધામ મૂળગું રહ્યું. ૪૬૧
મૂળગે પદ તો દ્વૈત જ નથી, સ્વપ્ન ઉપાધ્ય જાગ્રત નહીં રતી;
ઉત્તમ મધ્યમ કર્મકાંડ જોગ, નિદ્રાવાનને સઘળો ભોગ;
જાગતાને સ્વપ્નનાં કૃત્ય, મૂલગી વૃત્યે અખા છે વૃત્ય. ૪૬૨
આપ થાતે વ્યાપે સત્ય થયો, વ્યાપ્યો આપોપું ભૂલી ગયો;
ચતુર પુરુષ જેમ શીતળ થયો, સ્વસ્વરૂપ તેને વિસરી ગયો;
અખા નિજ બુદ્ધે અંગી કરે, શિથિલપણું સમ્યક્ વિસ્તરે. ૪૬૩
ચિદ્ અર્ણવકેરા બુદબુદા, ઉપજે ખપે સ્વભાવે સદા;
અસ્તિ નાસ્તિ એની ન કેવાય, નર છાયા જેમ સાથે થાય;
સૂરજધામ કેવાને બે, એમ જીવ શિવ અખા જોઇ લે. ૪૬૪
નવ દીસે તેને સત્ય જાણ, દીસે તેને નાશ પ્રમાણ;
દૃષ્ટ પદારથ જુઠો થાય, ઘાટ દૃષ્ટ હેમે ઠેરાય;
પસર્યુ આપ સચરાચર વિષે, એમ જોતાં પદ પામ્યું અખે. ૪૬૫
અણછતે છતાનો ભ્રમ, પણ બ્રહ્મવેત્તા જાણે એ મર્મ;
વાગ્વિલાસ તે સાચો થયો, જૂઠે સાચું ભૂલી ગયો;
માયા ઇચ્છા નારદને થઇ, ત્યારે પૂર્વ બુદ્ધિ અખા ભૂલી ગઇ. ૪૬૬
અરૂપીનો પંચ આવાસ, પંચે પસર્યો સર્વાવાસ;
ઇંદ્રજાળ અવિદ્યાનું જાળ, દીસે સત્ય ને આળપંપાળ;
અણચવિયું આપાપું લખો, એટલા ઉપર શું કહે અખો. ૪૬૭

સંત અંગ.

દશરથ પહેલો હતો જે રામ, નંદ વસુદેવ પહેલું કૃષ્ણ નામ;
ચોવીશે તેમાંથી થાય, પણ તે કાંઇ આવે ન કે જાય;
અવિનાશી લેશે તે સંત, ત્યાં કારણ નહિ દર્શન ને પંથ. ૪૬૮
દ્વૈતભાસી તે નોહે સંત, જેમ બે બાજુના હસ્તીદંત;
મનમાં આશા માયાતણી, કીરત બહાર ચલાવે ઘણી;
બ્રહ્મભરોસે આવ્યો ભ્રમ, અખા સરાણે ઊગર્યો શ્રમ. ૪૬૯
અગમ પંથ તે જઇ નવ શકે, જૂઠું અન્ન શ્વાન જ ભખે;
પરાધીન રહે દેહવાન, બુદ્ધિવોણાને નહિ ત્યાં સાન;
અખા અણજાણ્યું રહ્યું આપ, જન્મ ધરે સાથે પુણ્ય પાપ. ૪૭૦
જો ભુંડા તું છે ચિદ્ અંશ, જોને વિચારી તારો વંશ;
તું રાજપુત્ર કાં દીનમાં ભળે, કાં વિચાર વોણો ઘરઘર ફરે;
નિજ પદ બેસ ટળી જા જંત, એમ અખા પદ પામ્યા સંત. ૪૭૧
પૃથ્વી અપ તેજ વાયુ આકાશ, એ જાણજો પોતે અવિનાશ;
હંસ ભખે કમળના તંત, તેમ આપ વિચાર કરે મહંત;
કલણારહિત કોઇ નિર્બંધ, નર આકારે અખા ગોવિંદ. ૪૭૨
નિર્દ્વંદ્વિ અંતર્ગત મુદા, કૃપાવાન ધીરજવંત સદા;
રાગ વિરાગ નહિ તે વિષે, અહંકાર નિરહંકાર કો નવ લખે;
નિરાધાર અખો કે વીર, જગત તૃણવત્ સહિત શરીર. ૪૭૩
બ્રહ્મવેત્તા રહે તુર્યાપાર, તો બાહ્યદૃષ્ટિ શો કરે નિર્ધાર;
ત્રણ અવસ્થા સૌને વિષે, તુર્યા ઉલ્લંઘીને કોણ લખે;
જેહ લખે તેવા તે થાય, જથારથ અખા રહીને જાય. ૪૭૪
બ્રહ્મવેત્તાને જીવ નવ કળે, રાત દિવસ એકઠાં નવ મળે;
ત્યાં કળણ નહીં ને જીવ અચેત, શિવપદ બેઠાં સર્વ લે હેત;
ઉંચે આસન બેસે કોય, નીચી ભૂમીકા દેખે સોય. ૪૭૫
જગતદૃષ્ટિ તે ચર્મને વિષે, બોલનારાને કોય નવ લખે;
પાંચ તત્ત્વની ઓથે રહે, હાથોહાથ અખા બોલે લહે;
દર્શ્યો હોય તો કહેજો હા, વિનદર્શન મન વાયો વા. ૪૭૬
સુવર્ણાગર સોનીને ભોગ, બીજા લોકને ન મળે જોગ;
તે સસલાં જાણી મૂકી જાય, અનુભવી હોય તે કરે ઉપાય;
અનાયાસ થાય એક ભવી, રિદ્ધ પામે અખા અભિનવી. ૪૭૭

અણુ પામી શિષ્યનું ઘર લહ્યું, ચિત્ર વિચિત્ર જેને વિષે રહ્યું;
શુદ્ધ બુદ્ધે વિચાર જ કર્યો, બીજો ઉપાય નથી ઉકલ્યો;
ઉત્તમ મધ્યમ સ્વપ્નમાં ફસ, જાગે અખા થાય સર્વે વ્યર્થ. ૪૭૮
દેહ સૌ એની દૃષ્ટે પડે, દેહી કોય ન મીટે ચડે;
ભાત પડે છે પોત જ વિષે, રચના ઘાટ ઘાલે પારખે;
કેવામાં પ્રીછે જે સાન, અખા અગમનું આવે માન. ૪૭૯
બીજે ઉપાયે હરિ નવ મળે, કોટી જન્મ લગે આફળે;
કમળ ઉપર જળ ઝાકળ પડે, તેમ તેમ તે સૂકે કે સડે;
જેથી ઉપન્યો તેજ હજૂર, બીજે ઉપાય અખા પડે દૂર. ૪૮૦
જેને તું જાણે આકાશ, તે તુંજ વિચારી જોને પાસ;
તે નોહે ખુણે ખાંચરે, પ્રત્યક્ષ મુખે મુખ વાતો કરે;
સંકલ્પ ચઢ્યા ન દીસે દેહ, તેમ અખા રહ્યો છે તેહ. ૪૮૧
ભોગ કાજ ઉદ્યમ કાં કરે, તુજને ભોગ ખોળતો ફરે;
વણ વાંછ્યો આવે જેમ રોગ, એણે લેખે જાણે ભોગ;
કર્તાએ કીધું તુજ કાજ, નવ મૂકે અખા મહારાજ. ૪૮૨
કાળે દ્રુમ વિણ વાંછા ફળે, ઋતુવિના ફળ શોધ્યાં નવ મળે;
જેમ મૂર્ખ સૂર્યને લેવા જાય, વાણે ઉદય આફણીએ થાય;
અખા એમ કાં લેવાને ધસે, અવધ વોણો તે કેમ આવશે. ૪૮૩
એમ જાણી ધીરજ મન ધરે, અજગર વ્રત મહાપુરુષ આદરે;
જો જાણે મધ્યે કિર્તાર, ફોકટ હું થઇ કાં વહે ભાર;
ચક્રચૂડામણ તારો તાત, ધીરજ ધરે અખા સાક્ષાત. ૪૮૪
આહાર આશાએ જીવ સૌ થાય, આશાએ દેવ ક્ષીરસાગર જાય;
આશાએ તપિયા દેહને દમે, આશાએ વ્રત તીર્થ સૌ ભમે;
રાય રંક આશાના દાસ, આશા અખા માયાનો પાશ. ૪૮૫
જ્યારે પદ બેઠો નહિ રાસ, ત્યારે રવિ જ્યોતિ હોય પ્રકાશ;
કૃતકૃત્ય કહીએ મહાપુરુષ, જેનો આસપાસ ગયો અભ્રખ;
જેમ વાદળ ટળે નિરાળો સૂર્ય, અખા પ્રકાશ તો આશા દૂર. ૪૮૬
જીવશિવમાં અંતર કાંઇ નથી, જેમ રૂપું નરું કહાવે જળવંતી;
જળ નામે રૂપુ સંત તેમ, આશા ઘટે શિવ અવ્યક્ત જેમ;
સદ્વિચારે આશા જાય, અનાયાસે અખા વસ્તુ થાય. ૪૮૭

સદ્વિચાર વડે હરિ મળે, બીજે ઉપાયે ક્લેશ નવ ટળે;
જેમ જેમ તેનો કહે ઉપાય, તેમ જીવપણું જાડું થાય;
જ્યારે પદ બેશે નહિ રાશ, ત્યારે સ્વે અખા સચરાચર વાસ. ૪૮૮

દશવિધજ્ઞાની અંગ.

દશવિધ જ્ઞાની લક્ષણ લક્ષ, તેનાં કહું આચરણો મુખ્ય;
નામ એક પણ લક્ષણ જુજવાં, પૃથ્વી એક ને ભિન્ન ભિન્ન કુવા;
કૂપ કૂપ જુજવા નિઃસ્વાદ, એમ અખા મન વણિયા વાદ. ૪૮૯
શુષ્ક જ્ઞાની કહાવે કેટલા, જ્ઞાનદગ્ધ જોતાં એકલા;
કો વિતંડા કહાવે નરા, જ્ઞાનખળ કેટલાએક ખરા;
નિંદક જ્ઞાની નિપજે ઘણા, કો ભ્રમજ્ઞાની અખા મનતણા. ૪૯૦
હઠજ્ઞાની ઘણા મન વિષે, શઠજ્ઞાની સુખું નવ લખે;
શૂન્યવાદી તે નવમો જાણ્ય, શુદ્ધ જ્ઞાની દશમો પરમાણ;
એ દશે જ્ઞાનીના નામ કહ્યાં, હવે લક્ષણ કહું અખા જે રહ્યાં. ૪૯૧
શુષ્ક જ્ઞાની નિરસ હોય હૃદે, વાણી જાણી લુખું વદે;
હિંસે નહિ તે સર્વાવાસ, ચૈતન જાણી નોય ઉલ્લાસ;
એ લક્ષણ શુષ્ક જ્ઞાની તણું, જ્ઞાનદગ્ધ અખા હવે ભણું. ૪૯૨
જ્ઞાનદગ્ધ હોયે અધબળ્યો, સંગ સમાગમે રહે તે મળ્યો;
બાહ્ય કર્મે જલાણી મત્ય, માંહે આપોપું હતા સત્ય;
અનુભવ અંકૂર ન ફુટે ત્યાંહાં, જેમાં અખા દગ્ધ છે સ્પૃહા. ૪૯૩
વિતંડ નર હોએ તે અસો, પોતાને નિશ્ચય નહીં કશો;
વાદ કર્યા ઉપર બહુ હામ, લક્ષ વિના વિદ્યાની મામ;
ક્લેશ કરતાં કાપે કાળ, અખે વિતંડની કાઢી ભાળ. ૪૯૪
જ્ઞાનખળને ખળતાનો થાપ, કુટિલ જુક્તિ ઉપજે બહુ આપ;
જ્ઞાનવચનને આગળ કરે, એથે રહી વિક્રમ આચરે;
વદે ખરો પણ ખળતા કાજ, અખા તે સરખો અંતર્બાહ્ય. ૪૯૫
હવે નિંદક જ્ઞાની કહિયે સોય, પહેલું દોષનું દર્શન હોય;
સંત સમાગમમાં તે ફરે, લાંછન જોઈને હૃદિયે ધરે;
આત્મજ્ઞાનતણી કરે વાત, પણ નિંદકની અખા એવી ધાત. ૪૯૬
બ્રહ્મ જ્ઞાનીને અંતર ભર્મ, હૃદે વસ્યું પણ ન સમજે મર્મ;
અંતર અન્ય ઉપાસન કરે, કર્તા હર્તા આપ ઉચ્ચરે;
અખા તે ન સમજે સાંગ ઉપાંગ, ભ્રમે ન ટળે વાસના લિંગ. ૪૯૭

હઠજ્ઞાની સિદ્ધિને વસ્તુલખે, કહે બ્રહ્મ જ્ઞાન નોહે સિદ્ધિ પખે;
કહે ચૈતન્યે ભરયું બ્રહ્માંડ, સિદ્ધિ વિના પણ કાચો પિંડ;
અખા લક્ષ હઠ જ્ઞાની તણો, સિદ્ધિ ત્યાં પૂર્ણ બ્રહ્મ ગણ્યો. ૪૯૮
શઠ જ્ઞાની તે ગ્રંથ બહુ સુણે, બહુ વાંચે બહુ પાઠ ભણે;
ગ્રંથ પ્રતીતે માને વાત, સમ્યક્ ભાસે નહીં સાક્ષાત;
શઠપણે ન ટળે ચકચૂંખ્ય, અખા અંતરથી ન ટળે રુખ્ય. ૪૯૯
શૂન્યવાદીને શૂન્યે શૂન્ય, વિશ્વ નહીં નહીં પાપ ને પુન્ય;
ઉત્પત્તિ નહીં, નહીં સમાસ, સ્વપર નહીં, નહિ સ્વામી દાસ;
એમ વર્તે શૂન્યવાદી ખરો, પણ અખા ન ચાલે શૂન્ય ઉફરો. ૫૦૦
શુદ્ધ જ્ઞાની તે રૂપ અરૂપ, મીંહિ નિધ આશે છે તદ્રૂપ;
સર્વ સહિત છે સર્વાતીત, જે પોષક આદ્ય ઊદ્ગીત;
અખા અનિર્વચનીય તે આપ, લક્ષ લાગે તે લહે અમાપ. ૫૦૧
દશ પ્રકારના જ્ઞાની લખ્યા, પણ નવે તે દશમા વિણ મથ્યા;
નવેનો લક્ષ ત્યારે શુદ્ધ થાય, જ્યારે અનુભવ દશમા ઘેર જાય;
અખા જે છે સદા અવાચ્ય, જો સમજે તો સમજી રાખ્ય. ૫૦૨

વેદ અંગ.

વેદે વિચારી જોયો બ્રહ્મ, વિશ્વ તે શું ને કેનો કર્યો મમ;
વિચાર કરતાં બેઠું ઘાટ, એમ ચાલ્યો જાય સત મિથ્યા ઠાઠ;
સત ચૈતન્ય ને મિથ્યા માય, અખા એમ દીઠો પરવાહ. ૫૦૩
ઠેરાવીને લખિયો લેખ, પંચભૂતને તેવો શેષ;
તત્ત્વે તત્ત્વની ઉપજ ગણી, માંય ચૈતન્યતા ચૈતન ધણી;
લક્ષ ચોરાશી બીબે ભાત્ય, એ અખા વેદના મનની વાત. ૫૦૪
પ્રવાહ ચાલ્યો જાય એણે મર્મ, જીવાપત્તિ આળેખ્યાં કર્મ;
તેર કાંડ ધ્રુમમારગ લખ્યો, છેલ્લી વારે અર્ચી ઓળખ્યો;
ઉપન્યા કેરો કરયો નિષેધ, અખા ઉપનિષદ માથું વેદ. ૫૦૫
નેતિ નેતિનો એહ જ અર્થ, ઉપન્યું ગયું તે જાણ્યું વ્યર્થ;
શેષ લહી કહ્યું નેતિ નેત, હાથ ખંખેર્યો એણે હેત;
અખા ચૌદમું પ્રિછ્યા પખે, જીવ ગુંથાણો તેરને વિષે. ૫૦૬
તેર કાંડ માયાનું જાળ, કર્મ ફળ જીવ ઇશ્વર કાળ;
એ સર્વ ઘાટ બેસાડયું વેદ, વિપત કલ્પિ કીધો ભેદ;
અખા ખટકે નહિ જે તેર, ચૌદ વાળિ તે ચાલી શેર. ૫૦૭

વેદની જુક્તિ પુરાણે અહિ, તેણે ઇશ્વરપદ રાખ્યું સહિ;
મોટાં ચરિત્ર ત્યાં ઇશ્વિર કહ્યાં, સાધારણ તે જીવમાં ગયાં;
સામર્થ્ય દેખી બાંધ્યું માન, અખા એ પુરાણતણું નિદાન. ૫૦૮
વેદનો લક્ષ તે કૈવલ્ય રહ્યો, ઇશ્વર લક્ષ તે પુરાણે ગ્રહ્યો;
ઇશ્વરના ચોવીસ અવતાર, તે માંહે વળી સાર ઉદ્ધાર;
તેને સ્થળ વળી પ્રતિમા કરી, એમ અખા માયા વિસ્તરી. ૫૦૯
ચારે જુગનું એ વર્તમાન, પરંપરા જોતાં અનુમાન;
જ્ઞાનતણી નિરંતર સૂન્ય, પ્રવાહ પડે કર્મ પ્રતિમા પૂજ્ય;
અખા ન ટળે દેહ અભ્યાસ, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે વાસ. ૫૧૦
છે પોતે પરમેશ્વર આપ, રાખ્યો ત્યારે દ્વૈતનો થાપ;
એ આશ્ચર્ય તે કોને કહું, જે પોતા સરખું સૌને લહું;
અખા વિચાર્યા સરખી વાત, પૂછ્યું ત્યાં પરતંતર ભાત. ૫૧૧
જ્યાં જેમ થાય તેમ સેજે થાય, કર્તવ્યને શિર તે દેવાય;
અટક્યું ન રહે કાંઇ કાજ, આગળ આગળથી થાએ સાજ;
કરણહાર ન દીસે કોય, અખા સૌ એ કર્તા હોય. ૫૧૨
અખા પરમેશ્વર જોતાં અશો, કહ્યો ન જાએ કોયે કશો;
કોણ કળે ને કેને કળે, એકવડે સઘળા ચળવળે;
જેમ મેઘ બહુ બુંદે કરી, બિંદુ મેઘને જુવે કેમ ફરી. ૫૧૩
માંહિ બહાર ન જાયે કહ્યો, બાંધ્યો રુંધ્યો પોતે લહ્યો;
સહેજ સહજ પુર્‍યું આકાશ, ઉપજ સાથે અખા સમાસ;
આગળ સગુણ નિપજતું જાય, પાછળ નિર્ગુણ થઇ ભૂસાય. ૫૧૪
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ચાલ્યું જાય સદા, કોઇ સંભાળી જુવે જદા;
નિર્વેદ વિના સર્વે અવિવેક, મહાનિધમાંથી સર્વે ભેવ;
રમી રમી પાછે રસ થાય, અખો રામ એવાને ગાય. ૫૧૫
જે ઉપજે તે પાછું વળે, ચૌદ લોક લોકપાળે ટળે;
સૂનું ન રહે ફીટ્યા માટ, તેમનું તે બેહું રહે ઘાટ;
દષ્ટ પદાર્થ તે દષ્ટમાન, અખા તેમનું તેમ નિધાન. ૫૧૬
એમ જોતાં અખો તે કશો, બાધા મેઘમાં એક બુદ જ શો;
ફેરાનું તે શું પ્રમાણ, સાવ નિરંતર પાણી જાણ;
જેમ છે તેમ છે જ નિદાન, અળગું જાણવું એહ જ જાન. ૫૧૭

અખે રામ એવો ઓળખ્યો, કાગળ મશી ન જાએ લખ્યો;
પ્રસ્તે બેઠે તે નવ મળે, નખશિખ લગે તે નવ ચળે;
સહેજે સહેજ ઘલાણી હામ, અખા નિરંતર ફાવ્યો રામ. ૫૧૮
વસ્તે અસ્ત પામ્યું મન જદા, દરિદ્ર હો કે હો સંપદા;
દરિદ્ર નવ ઘેન સુખનું માન, જ્યારે પામ્યું મૂળ નિધાન;
આદ્ય કર્મ કીધે જીવ થયા, કારણ આદ્ય શાના પર રહ્યા. ૫૧૯
અખા વિચારે બેઠું ઘાટ, આપેઆપ ચૈતનનો ઠાઠ;
પંડિત જાણ કહો એ મર્મ, અણજાણે શું સાધન ધર્મ;
વ્યક્ત કરે તે વકતા ખરો, અખા અણજાણે ભૂલા ફરો. ૫૨૦
કરતો રહે તો છૂટે કર્મ, એ આશય જાણ્યાનો મર્મ;
જો તું જીવતો કર્તા હરી, જો તું શિવ તો વસ્તુ ખરી;
અખા એમ જાણે તે આપોઆપ,ગીતા વિષે હરિ રાખ્યો થાપ. ૫૨૧
ગીતાને અધ્યાય સાતમે, ભક્ત ચાર કહ્યા તે સમે;
તેમાં ત્રણતણો હરિ કહે હું ભૂપ, પણ જ્ઞાતા તે મારું નિજરૂપ;
કાર્ય પ્રત્યે બહારે રમું, અખા અંતે ત્યાં વિરમું. ૫૨૨
શાને સમજે તે નર ખરો, ભણ્યે ગણ્યે માણે આફરો;
ભણિયા બહુ ભમતા ભવમાંય, ભાત કુભાત વચ્ચે ન રહેવાય;
રહ્યથી વાત કરે હરિતણી, અખા અક્ષર મતિ નહિ આપણી. ૫૨૩
જે વિરલા રશિયા હરિતણા, કેસરિસિંહ દીસે નહિ ઘણા;
સુભટના સૈન્ય મધ્યે વિચાર, તેમ માળા મુદ્રા સારોદ્ધાર;
અનળ પંખી અતિ ઉંચો ચડે, અખા કોય દર્શન નવ કરે. ૫૨૪
અખા અક્ષરપદ તું ત્યાં રમે, જ્યાં ચવે નહિ ત્યાં વિરમે;
નિત્ય નિવેદન એહ જ જાણ્ય, આત્મતત્ત્વ સઘળે પરમાણ;
ત્યારે સર્વ પડે પાધરું, જ્યારે હુંપણાનું આવે શરું. ૫૨૫
ઓળખ આપ હવડાં હરિ મળે, બાહ્યથકો અંતર્ગત વળે;
અન્વય વ્યતિરેકે હરિ ભાળ, તુપને ત્યાગે રહે તે સાળ;
અક્ષર આપ અવસ્થા ફરે, અખા તુંજ આદ્યે મધ્યે સરે. ૫૨૬
પહેલી હરિશું લાગી પ્રીત, તેણે ભાંગી લૌકિક રીત;
એમ કરતાં સગપણ નીકળ્યું, તેણે ત્યાં કાંઇ કહેવું ટળ્યું;
સ્વામી સેવક પ્રીતે હતો ભાવ, સગપણ અખા સ્વતંતર સાવ. ૫૨૭

માતા તન સઘળો સંસાર, પિતા પુત્રનો એક નિર્ધાર;
પિતા પુત્રને શરીર જ નથી, ભાસે તે ભ્રમની મોરથી;
માતા તન ને ધ્યાતા ધ્યેય, પિતા પુત્ર અખા નિઃશ્રેય. ૫૨૮

કાંઇ ન જાણ્યે જાણ્યો રામ, જાણપણે ભૂલો નિજ ધામ;
જેમ જેમ અદકું જાણતો જાય, તેમ તેમ હુંના મળ બંધાય;
યદ્યપિ કથે જીવ બ્રહ્મજ્ઞાન, તોય અખા નહીં મૂકે માન. ૫૨૯

જાણ થાય બહુ વિદ્યાવડે, તેમ તેમ આવરણ અદકાં ચડે;
નિત્ય ધોતાં પટ રાતું થાય, પાણીનું પડ ચડતું જાય;
મૂળગું પટ જોતાં તે મેલ, અખા અજલિંગીપણું અલેલ. ૫૩૦

નિજ પણની ભૂલ્યે કરિ જીવ, ભૂલ ટળી તો સદા એ શિવ;
તે શિવ તો પોતે છે સદા, વિદ્યાના મળ નોહે કદા;
અખા વસ્તુ તો સહેજે સહેજ, જીવ રહે,તો પ્રાયઃ મળ રહેજ. ૫૩૧

સમજ્યો નર શો બાંધે ઘાટ, આપાપર ટળી ગયો છે નાટ;
અકસ્માત ઉપન્યો વિચાર, અસત્ય નિત્ય બાંધ્યો સંસાર;
અનંત બ્રહ્માંડનો દ્રષ્ટા આપ,અખો કહે શરીર આદે દઇ વ્યાપ. ૫૩૨

અખા વિચાર્યા સરખી વાત, વિચાર્યા વિના થાય ઉત્પાત;
વેદ ચાર બ્રહ્માના કહ્યા, સ્મૃતિ પુરાણ ઋષિ ઉચ્ચરયા;
ચવ્યો પદારથ સર્વે કહ્યો, અચવ્યો ત્યાં અભોગત રહ્યો. ૫૩૩

જે રહિયો વ્યાપી વિસ્તરી, તેની ત્યાં કથા નવ કરી;
ધર્મે કર્મે લાગ્યા બહુ લોક, સોદો ન થયો રોકારોક;
નગદ માલ ઉધારે પડ્યો, એમ અખા જીવ તો રડવડ્યો. ૫૩૪

ઇયાં અખા કોઇ શું કરે, જો માયા આડિ પરપંચ ધરે;
જેમ અશ્વ અશ્વિનીને ભોગવે, નેત્રે પટ બાંધ્યો જોગવે;
પટ છોડી દેખાડે તુરિ, અખા એવી નિપજ ખરી. ૫૩૫
એણી પેરે એ ત્યાં થાય, જે વડે પરવાહ ચાલ્યો જાય;
તેનો કોય ન જાણે મર્મ, દેખે જીવને જીવનાં કર્મ;
અદષ્ટ પદારથ થાય દષ્ટમાન, અખા સમજ તો સમજે સાન. ૫૩૬
અમૂર્તિ મૂર્તિ આ સહુ, અણનામીનાં નામ જ બહુ;
અકર્તા કર્મ સર્વે કરે, અનિર્વચનીય વચન ઉચ્ચરે;
અખા એમ ખરા તે માન, બીજી વાતે ન ઘાલીશ કાન. ૫૩૭

પરબ્રહ્મ જોવાને મન, બહુ ભાંતનાં કરે જતંન;
પૂતળિને કેમ જુવે ચક્ષ, દેખણહાર પૂતળિ છે મુખ્ય;
દર્પણ માંડી જોવા જાય, તેહ અખા નિજ છાયા પ્રાય. ૫૩
રૂપધારિ રામ જોવા કાજ, શરીર કૃત કરતા બહુ બાહ્ય;
ધ્યે ધ્યાતા થઇ આવે સેજ, એ તો ચેતનમાં ગુણ છે જ;
જીવ બ્રહ્મને બાથે સાય, એ અખા હોય જ નહિ પ્રાય. ૫૩
વિચાર અણલિંગી કેમ ઉપજે, જેમ કોય નરને ઘેલા ભજે;
શિથિલ થઇ જાય તેની વૃત્ત્ય, તેમ કૈવળપણું પામે તર્ત;
ભાવના ફેર પડે છે મંન, અખા નહીં કો સાક્ષી અન્ય. ૫૪
પ્રાગે સર્વ ચૈતન્યનો ઠાઠ, સત્ય મિથ્યા રૂપ આઠ કાઠ;
શેષનાગ વૈકુંઠ પર્યંત, મણિગણ બહુ ને એક જ તંત;
દેવ નર નાગરૂપ સિંધુમાં ફેર, સમજે અખા ટળે અંધેર. ૫૪૧
સર્વ એક કારજનાં રૂપ, કારણ સમજ્યું તે જ અનૂપ;
કારજ કીટ પતંગ બ્રહ્માય, કારણ વડે સૌ ચાલ્યું જાય;
જે ઘટ અખા કારણ ઉલસે, તે તો સ્વયં થઈ વિલસે. ૫૪૨
લોક ચૌદ હીરાની ખાણ, ઓપાણો તે થયો નિર્વાણ;
વણ ઓપાણે સૌ કાંકરા, જાત વિષે સર્વે આકરા;
જે ઘટ હુવો પોતે પ્રકાશ, તે અખા નોય સ્વામી દાસ. ૫૪૩
આજ્ઞ અવિદ્યા સૌને વિષે, તેણે આપોપું નવ ઓળખે;
ભસ્મે દેહ અધ્યાસી થયો, કર્મ કરી ચૌદ લોક વલ્યો;
તેહ ભૂલ ટાળવા માટ, અખા ભક્તિ ઘાલી છે ઘાટ. ૫૪૪
જાણ્યું જીવ નવધા આદરે, ભક્તિરસે કર્મરસ વિસરે;
ઇશ્વર સાથે રતિ બંધાય, તો કાંઇ સુરત ચેતનમય થાય;
ત્યાં સગુણભક્તિ ગાયો સાકાર, અખા મડાણે મોહવ્યાપાર. ૫૪૫
ભક્તિ દેખાડી એટલા માટ, કર્મ ગહનમાં પાડી વાટ્ય;
જાણ્યું સુધે મારગ જશે, સર્વાવાસ હરિને જાણશે;
અખા અવતરી ધ્યેયને બકે, પોતાથી છૂટી કેમ શકે. ૫૪૬
સર્વાવાસ જાણ્યા વિણ રામ, અખા થયું નથી કેનું કામ;
બીજી ભક્તિ તે મોહનો ઘાટ, રાજમાર્ગમાં પડે છે વાટ;
પુષ્પિત વાણી તે મેવાસ, સુખ સરખું પણ મહા આયાસ. ૫૪૭

એક વસ્તુવિચાર વિચાર્યો મને, પરબ્રહ્મ જાણવો જને;
આપ આદ્યે દે ચૌદે લોક, પંચભૂતકેરો સૌ થોક;
લોક લોક પ્રત્યે લોકપાળ, એવું ધર છે અખા વિશાળ. ૫૪૮
વૈકુંઠાદિ ઉંચા માળ, નીચા જોતાં આદિ પાતાળ;
તેમાં બળિયા બળિયા બહુ, એક અધિપતિ ને પ્રજા સહુ;
અખા જોતાં એક માંડણી, મહા કારણ તે અળગો ધણી. ૫૪૯
તેમાં નિંદ્ય સબળે પોપાય, અવિરલ પ્રવાહ ચાલ્યો જાય;
વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવ ને શેષનાગ, ઐશ્વર્ય ઓછાં અદકાં ભાગ;
ત્રિગુણાતીતવડે એ સહુ, અખા સમજે તો સારું બહુ. ૫૫૦
લોક ચૌદ ત્રણ ગુણના કર્યાં, અષ્ટાદશ વર્ણે આવર્યાં;
એણે લેખે બહુ બ્રહ્માંડ, બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડે બહુ વિધિ માંડ;
લૌકિક લેખું એ સાં કહ્યું, અખા અલૌકિક અળગું રહ્યું. ૫૫૧
જેમ ચિતારો ચિત્રશાળા કરે, અનંત ભાતનાં રૂપ ચિતરે;
અનંત અવયવ ભાવ ભેદ નામ, જોતાં ચિતારાનાં કામ;
દીઠી સુણી વાત બહુ લખે, અખા ન નિપજે જોયા પખે. ૫૫૨
એ ચિતારાની પેરે નથી, જે સર્વ કાઢ્યું અપામાંહીથી;
રૂપે રૂપે સંચાર્યું આપ, તેણે ચૌદે વ્યાપ્યો વ્યાપ;
કળને ભરાવી ચૈતનવિષે, માટે તે નાટક છે અખે. ૫૫૩
અદ્‌ભુત કળા ચિતારાતણી, આપે આપની નીપજ ઘણી;
બીજે બીજું ભરાતું જાય, ચૌદ લોકની નીપજ થાય;
થાય ભાત પણ સામર્થ્ય પોત, એમ અખા જો ઓતપ્રોત. ૫૫૪
અરૂપી તે રૂપે બહુ થયો, સ્વસ્વરૂપે જેમ હતો તેમ રહ્યો;
જેમ અગ્નિથી દીપક થાય, પછે દીવા ચાલ્યા જાય;
હુતાશન તેમનો તેમ અખે, હાણ્ય વૃદ્ધિ નહીં ચૈતન વિષે. ૫૫૫
નાટકનો એમ નીપજે ભેદ, હું નથી કહેતો કહે છે વેદ;
જેને સ્વસ્વરૂપ પામ્યાનો અર્થ, માયા મોહ કરવો હોય વ્યર્થ;
પ્રગટ પ્રમાણ કહે છે અખો, જાણો તે એ પેરે લખો. ૫૫૬
સુખિયા દુઃખિયા દીસે બહુ, પણ માયાના કીધા છે સહુ;
સુખિયા પલમાં દુઃખિયા થાય, ધન તન લજ્જા ફીટી જાય;
રંક હોય તે થાએ રાય, અખા એહ માયામહિમાય. ૫૫૭

માયાનાં મર્કટ સહુ લોક, પલકે સુખ ને પલકે શોક;
કપિને જેમ શણગાર્યો નટે, ભીખ મગાવે રહ્યો ચૌવટે;
અખા લે સર્વે ઉદાલ્ય, કંઠે દોરડી પુંઠે કાળ. ૫૫૮

પલકે રિધ સિધ આવે ઘણી, જીવ જાણે હું સૌનો ધણી;
જેમ વરઘોડે મળિ બહુ વના, પલક રહી ને થાએ ,ફ્ના;
અખા માયા કરે ફજેત, ખાતાં ખાંડ ને ચાવતાં રેત. ૫૫૯

બાળકરૂપે ઘરડો તે શૂન્ય, સત્ય માન્યું સ્વપ્નાનું ધંન;
બાળક રમતને માને ફોક, ઘરડો સત્ય માને હર્ષ શોક;
પશુ મુવો કે ભૂત ન થાય, માણસ અખા અવગત કહેવાય. ૫૬૦

પંચ ઇંદ્રિયનું અતિશય જ્ઞાન, એ માણસને આપ્યું માન;
સામું તેને ચડ્યો અહંકાર, કર્યા મૂકયાનો રાખે ભાર;
અવળી સુજય અખા જીવની, અંતર માયા અતિ પ્રિય બની. ૫૬૧

કાંઇ ન દીસે જીવને હાથ, થઈ બેસે તે સૌનો નાથ;
ધન તન દોલત ઉડી જાય, રહ્યો રુવે પણ કાંઇ ન થાય;
મરડે મૂછ પણ માંહે કલૈબ્ય, અખા એહનું લક્ષણ જીવ. ૫૬૨

નાટક ચાલે માયાતણું, સકળ જીવ શણગારી ઘણું;
કાળ ફેરવે ચૌદ ચોવટે, એકને આપે એકનું ઝટે;
અખા વગોવે માયા કાળ, જાણુ પંડિત શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૩

બાળક જેમ રમાડે શ્વાન, દૂરથકી દેખાડે ધાન;
પુંછ હલાવે ચાટે લાળ, ઉંચું કરી ભરાવે ફાળ;
લલચાવ્યો દેશાંતર જાય, અખા એમ રમાડે માય. ૫૬૪

આશા જનને બહુ પરભવે, દેવ આગળ જઈ દુઃખ દાખવે;
દશે આંગળાં મુખમાં ધરે, દીન વચન નેત્રે નિર ભરે;
ત્યાંથી ટાંક ન પામે ધૂળ, અખા લાલચે ન મળે મૂળ. ૫૬૫

કહે અમને કોણ શકે છેતરી, એવું બાંધે બરદ આદરી;
ક્ષણે ક્ષણે લુંટાતો જાય, ધન તન સજ્જન સૌને ખાય;
છાનો નહીં પ્રગટે ઠગે કાળ, પંડિત જાણુ શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૬

ઝોંટી લે રાજાનાં રાજ, તપસીનાં તપ કરે અકાજ;
શ્રીમંત કેરાં ધનને હરે, પંડિતની વિદ્યા ભક્ષ કરે;
યુવતીનાં યૌવન હરે કાળ, તોય અખા નવ જાગે બાળ. ૫૬૭

કાગળમાંથી જાય કપૂર, શોકે સૌને એનું નૂર;
ગર્વ ગાંઠથી મોહે અજાણ, સૌને પીલે એક જ ઘાણ;
ખોખાં કરી નાંખે તત્કાળ, અખા એવો કરડો કાળ. ૫૬૮

ઘોડા પૂર આવે જેમ નદી, ક્ષણમાં સંપત દીસે વધી;
પળમાં તેનો થાયે વરો, જેવો છાશતણો આફરો;
એમ સંસાર આવે ને જાય, અખા તેને ક્યાં પ્રતિવાય. ૫૬૯

સહિત દેશ વૈકુંઠ ગયા રામ, કુળ લઇ કૃષ્ણ પહોંતા નિજ ધામ;
પ્રાકૃત જીવતણી શી વાત, મોટે ઠામે ઘાલ્યો ઘાટ;
થયો પદારથ ટાળે કાળ, વળગ અખા નિર્ગુણની ચાલ. ૫૭૦

પુન્ય પાપ લખિયાં ઋષિ જને, જેણે જેવું માન્યું મને;
બ્રાહ્મણ કહે સત્ય કરવા યજ્ઞ, પશુવધ કીધે હોય પુન્ય;
જૈન કહે એ હિંસા પાપ, અખા ધર્મ પણ જુજવા થાપ. ૫૭૧

લખ્યા પ્રમાણે સહુ કો વદે, ધર્મ રાખવો સૌને હૃદે;
બોલ્યું ન મળે કેનું એક, આપ આપણી રાખે ટેક;
જાંગડ રાખી સૌ આચરે, અખા સહુ કો વદતા મરે. ૫૭૨

માણસર્પે દેવ ઉત્તમ લખે, ત્યાં મદ્ય માંસને ભખે;
તેને માથે ન ગણે પાપ, બળી આપીને સૌ કહે બાપ;
અખા ગહન એ ચાલ્યું જાય, રામ જાણે નિસ્તારો થાય. ૫૭૩

બહુ સામર્થ્ય હોય છે જ્યાં, બુધનું બળ નહિ ચાલે ત્યાં;
દેવી દેવ રાક્ષસ સિદ્ધિવંત, તેનાં ચરિત્ર ન સમજે જંત;
તેને શિર ન ગણાએ પાપ, અખા બુધ્ય લગણ આલાપ. ૫૭૪

બુદ્ધિ પ્રમાણે લખી લખી ગયા, બુદ્ધિ પ્રમાણે વાંચે રહ્યા;
બુદ્ધિ પ્રમાણે સૌ સાંભળે, બુધ્યાતીતથી સૌ ચળવળે;
તેને અખા સમજે જે કોય, પરાતીતથી પોપણ હોય. ૫૭૫

જેમ અરૂપ અગ્નિ રહે ચમક વિષે, પ્રગટ થયા પછિ સહુ લખે;
રૂપ ધરી બહુ પરાક્રમ કરે, બુધ્ય વિલાસ સહુ કો આદરે;
પણ પ્રગટયાને કાળની દવા, અરૂપ અખા સદોદિત સદા. ૫૭૬

અરૂપી અગોચરથી બળ કરે, દ્રુમ વિષે જેમ નિર પરવરે;
થડ મૂળ શાખા પત્રને ફૂલ, રગો રગે નીર ચડયું અમૂલ;
પાણિ સદા અખા અવિનાશ, પણ થઇ આવ્યું તે થાએ નાશ. ૫૭૭

ફળ જોવા હીંડે નીરને, પણ કેમ દેખે અંતરથી હીરને;
ફળ સ્થાનક દેહાદિક રૂપ, અને જળસ્થાની તે વસ્ત અરૂપ;
અખા જોતાં તો સર્વે રાન, પણ ઉપન્યું તે ટળે રૂપ નામ. ૫૭૮
અખા એમ જ ધરજે ધ્યાન, આપણિયે જડશે સ્વસ્થાન;
બીજું તે મનની શોચના, અંતરજાણ ન ટળે રોચના;
પરાપાર પ્રાણેશ્વર નાથ, નહિ સમજે તે ઘસશે હાથ. ૫૭૯
પિંડ શોધે પ્રાણેશ્વર જડે, બીજું તેને રૂપક ચડે;
પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ સેવક બહુ સ્વાદ, પરોક્ષ ઉમેદ કરે બહુ વાદ;
ગળી ચોપડી સઘળી વાત, લુખો રામ અખા સાક્ષાત. ૫૮૦
રામ નોહે પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ, સ્વયં રહેશે આપોપું શોષ;
ત્રિગુણ ધુંવાડે આંખ્ય બહુ ભરી, ચૌદ લોક રહ્યા આવરી;
આતમ અખા સદોદિત સદા, જીવને ત્રિગુણની લાગી દધા. ૫૮૧
સુઝ પડે તે સમજે સાર, અન્ય કલ્પે ઉપલો વહેવાર;
વાદળ ખોખું શોષે નીર, કાદવમાંથી પીએ હીર;
એમ પ્રપંચ પરમેશ્વર લહે, અખો દેખી ચાખી કહે. ૫૮૨
સ્વામી અખાનો સઘળે મળે, લોક ચૌદે તેમાં આફળે;
બ્રહ્મા આયુષ પંથમાં જાય, રામરૂપ પૂરું ન પમાય;
એવું અદભદ એણે જડયું, તે માયલું સર્વ ઘાટે ઘડયું. ૫૮૩
અખા અદ્ભુત મોટી વાત, પ્રાકૃત જીવ કહે ઉત્પાત;
ભવ્ય જીવ કહે એ ભલું, સિંહનું બાળ રમે એકલું;
કેશરીકેરી મોટી ફાળ, પ્રાકૃત જીવો બિયે શિયાળ. ૫૮૪
પ્રાય: પરમેશ્વર છે મનાતીત, પાણીથી અળગેરું શીત;
શીત યોગે જેમ નીર જમાય, તે ઉપર સૌ હીંડી જાય;
વસ્તુ વડે એમ જાણો મન, એમ અખા સમજે હરિજન. ૫૮૫
જળ જામે ને જળ વિઘરે, તે બાધી અવની પરવરે;
હીમ ન દીસે તેમાં રંચ, તેમ એ જાણો મનના સંચ;
ત્યાં હીમ તેમ હ્યાં રામ, અખા મન સત્તાનાં કામ. ૫૮૬
અખા લાઘવ સમઝવામાંય, જો અંતર્યામી થાએ સહાય;
સામો હોય તો સાહે હાથ, પોતે પોતાના લેખો નાથ;
છે હુમાયુ પંખીની પઠે, કોય હેતુ વાદ કરશો મા હઠે. ૫૮૭

અગ્નિ કાષ્ટ મેલીને પંખ, ઉપર ઉડી નાખે નિસ્શંક;
નિજ ઇચ્છાયે બાળે કાય, સ્વાંત સુંદ ફરિ પરગટ થાય;
એમ અખા હોય બ્રહ્મવિચાર, ઉત્પન્ન લય જ્યાં હું તું સાર. ૫૮૮
અખે વિચાર્યું મનની સાથ, જે કાંઇ ન દીસે તારે હાથ;
તો ફાંશી શિદ રાખે મામ, કશું ન નિપજે તો શું કામ;
શરીર તારું તારે વશ નહિ, તો બહાર બળ દેખાડે કહીં. ૫૮૯
ઇંદ્રિય વણશે વણશે કાય, ગમે નહીં વાળ ધોળા થાય;
સ્વર્ગ સૂધી તે ઘાલે હામ, પોતાનું નિર્માણે ચામ;
ફેકટ ગાડાં લુંટી પડે, અખા ન કોયે પારે પડે. ૫૯૦
અખા ઇચ્છે જો આતમભોગ, નિવૃત્તિ વિના તે ન મળે જોગ;
કથે જ્ઞાન પણ બાંધ્યો વાઘ, તેને મુક્ત ન પામે ભાગ્ય;
મુવે મુક્ત હશે તેમ હશે, જીવતે વાઘ જો પાંજરે વસે. ૫૯૧
છૂટા છો પણ બાંધ્યાં હેઠ, જેમ શકરાને દોરો પેટ;
ઉડે ખરો પણ નાવે જાય, પેટે બાંધ્યો દોર તણાય;
અખા એમ નિવૃત્તિ વિના, જીવને તે ન ટળે ભ્રમના. ૫૯૨
અજ્ઞાનીથી જ્ઞાની ભલો, જે મન વડે ચુકાવ્યો કલો;
પણ વર્તવા પ્રવૃત્તિમાં ધાંખ, જેમ પોપટની કાઢી પાંખ;
કદાચ અખા તે ઉડી જાય, પાછો તેને પ્રવૃત્તિ સાય. ૫૯૩

અજ્ઞાન અંગ.

અજ્ઞાને જે પહેરે વેષ, બહાર નીકળે દેખાદેખ;
જેમ વાઘ ગૌધણને હણ્યો, વર્તી તે માંહી કે ભણ્યો;
તેને છે આમિષનો આહાર, પ્રસંગ મળે અખા પ્રતિકાર. ૫૯૪
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની અળગી વાત, વિચાર વિના નવ આવે ઘાત;
જેમ કો ભાડે રથ જોડી જાય, બળદ મરે રથ કટકા થાય;
નોહે ચિંતા તેને પ્રતિકાર, અખા જેને સત્ય વિચાર. ૫૯૫
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિને બેહો વરી, જેમ વેશ્યા રાખી ગૃહિણી કરી;
પ્રસંગ મળે કરતી તે કરે, વિચાર વિના સૌ એમ આચરે;
મન ઇન્દ્રિય ત્યાં ન કરે કહ્યું, અખા એમ એક વાંકું વહ્યું. ૫૯૬
યથારથ વર્ત્તે તો જ્ઞાન, જેમ કો રંક થયો રાજાન;
જેમ કરતો તેમ વળતું કરે, જાડું જગ વિક્રમ આચરે;
અખા કરી ન જાણ્યું રાજ, શું થયું જો તો પામ્યો સાજ. ૫૯૭

જો અખા ઓળખે આતમા, તો સર્વ વાતની ભાગે તમા;
લાલચ લોભ જૂઠો પ્રતિકાર, સૂર્ય ધામમાં નોહે અંધકાર;
શીખી સાંભળી વાતો કરે, પોતે અગ્નિ કેમ ટાઢે મરે. ૫૯૮

જ્ઞાનતણો છે સત્ય ઉપદેશ, ત્યાં જૂઠું ન રહે લેશ;
સાચી કથણી કથતા જાય, ઉદર અર્થ કરે અન્યાય;
કહે અખો એવું શું ભણ્યું, ગુંજાતાપ વાનરતાપણું. ૫૯૯

જ્યારે જ્ઞાનનો ઉગ્યો રવી, રાત ગઇ રત પ્રગટી નવી;
કૃત્ય જાશે અંધારાતણાં, મોહ નિશામાં ફરતા ઘણા;
અખા નોય દરિદ્રની વાત, અમૃત ભોગ કે લાંઘણ સાત. ૬૦૦

આતમાનું તે કરે અકાજ, સંસારની તે રાખે લાજ;
દેહસુખને આતમસુખ કહે, જેમાંનું કાંઇએ નવ રહે;
જીવને મૃત્યુ છે જેવડે, એક સત્ય વાક્યે તે શું તૂટી પડે. ૬૦૧

ધન આયુર્ વિદ્યા બળ રૂપ, સ્વર ચાતુરી ન્યાય સિદ્ધ ભૂપ;
જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ્ય, ચારે વ્રત તપ તીરથ ત્યાગ;
અખો કહે સર્વે એ ભાલ, જોતાં આપે આપનો માલ. ૬૦૨

જીવ જીવને રે અનુમાન, તાણ્યું ધનુષ આવી રે કાન;
જે જે દ્વારોમાં જીવ ભળે, તેજ રૂપી કલણમાં કળે;
મૂળગું અખા અદબદ છે ઓજ, સમજે તો સમજી લે ચોજ. ૬૦૩

જેને નથી રૂપ ગુણ નામ, જોતાં તેનાં સઘળાં કામ;
પંસર્યું આપ વિચિત્રતા ભાત, વેદે કહી એ મુખની વાત;
બહુ મુખનો મોટો મહારાજ, તો અખો શું કહે તેનાં કાજ. ૬૦૪

પ્રણવ પ્રકારે ઘાલ્યો ઘાટ, એક બાહેર દેખાડી વાટ;
જે છે તે ત્યાં અસંખ્યાત, શબ્દે કહિયે શબ્દની વાત;
જે છે તેને અખો કેમ કહે, તેની વાત તો તેજ જ લહે. ૬૦૫

કહે અખો મૂકી નિઃશ્વાસ, હું તો છું તારો આભાસ;
તારી વાત કરે છે તું, ઓછાંયા મધ્યે વર્ત્યો હું;
બહુ તેજ મધ્યે હું રહ્યો, ત્યારે શેષ ઓછાંયો ગયો. ૬૦૬

અખા સઘળો આ વસ્તુવિનોદ, હાંસી કહો કે તત્ત્વનો બોધ;
પોતાની ઠગ પોતા સાથ, ઇચ્છા અમલ ખાધી તે હાથ;
તારું ઘેલપણું તે હું, સાજો તેનું ત્યાં તુંનો. ૬૦૭

એમ અખા સહીયારી વૃત્ત, હાથોહાથ દીસે છે તર્ત;
નટતણી હાલે આંગળી, હું હાલું જાણે પૂતળી;
તેનો બોલ પોતે નટ કહે, ઉંડે વિચારે અમથું રહે. ૬૦૮

મુક્તિ અંગ.

મુક્તિ પામવા મુખ્ય વૈરાગ્ય, જો બહુ પાસથીં છૂટે રાગ;
ધ્યેય ધ્યાતાથી આઘો વટે, તે અનુભવતાં ચોક ચોવટે;
બીજી અખા રસાળી વાત, સર્વાતીત નોહે સાક્ષાત. ૬૦૯
જે કીજે તે સર્વે રાગ, રાગ વિના નવ ઉપડે પાગ;
રાગ જેવારે પાછો વળે, ત્યારે નિજ આતમને મળે;
દષ્ટ પદારથસું વૈરાગ્ય, ત્યાં અખા જડે તુ જ ત્યાગ. ૬૧૦
જન જાણે છે જે વૈરાગ, તે ત્યાં સામો ઉપજે રાગ;
વૈરાગ હોય ત્યાં નોહે દ્વેષ, તે ત્યાં શામો બાંધે ક્લેશ;
આપોપાનો થાયે ત્યાગ, ત્યારે અખા સાચો વૈરાગ. ૬૧૧
જેહ વડે તપ તીરથ કરે, વિષય ભોગ કે સુખ આદરે;
જેણે કરી નિપજે બહુ કામ, તે શોધી કાઢવો આ ઠામ;
તે વિણ જાણો રાગ વિરાગ, અખા ઉછળી ભાંગવો પાગ. ૬૧૨
જેમ તેમ કરી સમજવો મર્મ, હું તે શું ચૈતન કે ચર્મ;
એ જ સમજવું પરથમ જને, પછે ઘેર રહેજે કે જાજે વને;
એ સમજ્યા વિણ ગૃહસ્થ અતીત, વર વિવાહ વિણ ગાવાં ગીત. ૬૧૩
સમજણમાં નથી રાગ વિરાગ, જેમ વાયુ હીંડે વિના પરાગ;
લોક ચોક લગી પરવરે, સમજણથી અર્થ સઘળો સરે;
અખા રામ નથી ઘેર કે વને, જ્યાં જાશે ત્યાં પોતા કને. ૬૧૪
પાદ પાણી નેત્ર મુખ નાક, સકળ અંગનો સમજે તાક;
એમાંનું એક જો જાય, ધણી માટે જીવે ન રખાય;
અખા ન દીસે તારો લાગ, પર સાથે શો રાગવિરાગ. ૬૧૫
વેલ પરાઇ બેઠો જન, હું જ ધણી એમ માને મન;
કાળ સદા ખેડે સારથિ, બેઠો ફરે અવિનાશી રથી;
અખા એમ જાણે સઘળો પંચ, લેવું મૂકવું ટળે પાખંડ. ૬૧૬
ગેબી નીપજ થઇ પિંડતણી, ત્યારે તું ત્યાં ન હોતો ધણી;
સહેજે ઉપન્યું વંઠ્યું તન, ત્યારે કાંઇ ન ચાલ્યું મન;
વચ્ચે શિદ પાડે છે ડાઘ, અખા કશો તુ જ રાગ વિરાગ. ૬૧૭

ઉપર છંડ્યો માર્ગ લે અખા, નહીં કો સાથી કો નહીં સખા;
ધણી થયામાં સઘળો ધંધ, જેમ રૂપ નહીં દેખે અંધ;
ગગનગામિને નહીં અટકાવ, યુવતીને મન બહુ ભાવ. ૬૧૮
ઉંઘ્યાને સ્વપ્નાંતર ઘણાં, ઉત્તમ મધ્યમ વેદે ભણ્યાં;
જાગ્યા ઉંઘ્યાથી અળગું હદેય, ત્યાં અખો આરોપી વદેય;
સમજ્યાને છે સરખું સદા, અણસમજ્યો ભોગવે આપદા. ૬૧૯
અખો જેહ નર રહે અમન, તેવું કરવું સર્વ જતંન;
જેમ જિહ્વા પંચામૃત ખાય, ખાતી કરતી નહીં લેપાય;
પણ ખાધે કર થાય ચીકણો, એવો ભેદ અર્ણલિંગીત ।. ૬૨૦
અખા અલિંગી વાત અગાધ, લિંગી નરને નહીં તે સાધ્ય;
સકળ લોક તે વૃક્ષ જ કહે, પણ છે ન કહે જે બીજે રહે;
જોતાં સઘળો લક્ષમાં ફેર, લક્ષ ઉદ્યોત ને લક્ષ અંધેર. ૬૨૧
સામો કો દુઃખ દાતા નથી, જેમ તાળી ન પડે એક હથી;
સ્વપ્ને દીસે નરો અનંત, તેમ જ અછતાં પ્રગટે જંત;
અખા વસ્તુપણે જાગશે, તેને એનો અનુભવ હશે. ૬૨૨
અછતો દ્વેષ ને અછતો રાગ, રાગ દ્વેષ માયાનો ભાગ;
જે તજશે તે દ્વેષે કરી, જે ભજશે તે રાગ આદરી;
સ્વસ્વરૂપ ત્યાં બેઉએ નહી, ગુરુલક્ષે અખા જો ઘેરથી. ૬૨૩
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિના સઘળા વેશ, ભિક્ષુક થાકે થાય નરેશ;
રમત રમે છે માયા કાળ, મધ્ય અહંકાર વહે છે ગાળ;
મહાનિધમાં રાજાની દષ્ટ, અખા રમત પાસે નહીં સ્પષ્ટ. ૬૨૪
કારણ દષ્ટિ હોયે જંન, તેનો અનુભવ નોય અસંન;
દેખે કીરણ સરિખાં સૂર, જેનું વસ્તુ વિષે છે ઉર;
અખા ચક્ષુ આંજે ગુરુદેવ, તે કોઇ સમજે એનો ભેવ. ૬૨૫
સમજુ તે અણસમજુ થાય, અણસમજુ સરખું સમજાય;
એની કોયે દીયે નહિ સામ્ય, અનુભવ જે ઉપન્યો તે દામ્ય;
નિજ ઘર વરતી જે કો હશે, અખા તે એકમાં પહોંચશે. ૬૨૬

ફુટકળ અંગ.

તિલક કરતાં ત્રેપન વહ્યાં, જપમાળાનાં નાકાં ગયાં;
તીર્થ ફરી ફરી થાક્યા ચર્ણ, તોય ન પહોંતા હરિને શર્ણ;
કથા સુણી સુણી ફૂટ્યા કાન, અખા તોય નાવ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન. ૬૨૭

એક મૂર્ખને એવી ટેવ, પથ્થર એટલા પૂજે દેવ;
પાણીને દેખી કરે સ્નાન, તુળશી દેખી તોડે પાન;
એ તો અખા બહુ ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર એ ક્યાંની વાત. ૬૨૮
મુક્તિ બંધ પૂછે મતિમંદ, શોધી જોતાં રુવે ગોવિંદ;
પ્રાણ પિંડમાં હું કે હરિ, જો જુવે અખા વૃત્તિ કરી;
બંધ મોક્ષ ન કરે ઉચ્ચાર, આકાશ કુસુમનો નોહે હાર. ૬૨૯
પિંડ જોતાં કો મૂકતો નથી, ત્રિવિધ તાપ ભોગવે ધરથી;
સકળ ઇંદ્રિયપેં છૂટો રમે, રાગ દ્વેશ કોએ નવ દમે;
સત્ય સંકલ્પ ને અમર કાય, સર્વ રૂપ જાણે મહિમાય;
ત્યારે અખા મુમુક્ષુ મંન, જાણે તે જાણી લે જંન. ૬૩૦
જે ધરી આવ્યો ભૌતિક કાય, દેવ નર નાગ કહ્યો નવ જાય;
કાળ સત્તામાં તે ત્યાં ખરો, એ તો મન કાઢો કાંકરો;
મન વચન કર્મ હરિમાં ઢોળ, અખો સમજ્યો અંશે સોળ. ૬૩૧
ગહન ગતિ છે કાળજતણી, જેણે જે જે વાતો ભણી;
તે તેનાં પામ્યાં પરમાણ, પડછંદાની પેરે જાણ;
માંહોમાંહે દુર્ઘટ અગાધ્ય, અખા જીવને નાવે સાધ્ય. ૬૩૨
અનુભવી આગળ વાદ જ વદે, ઉંટ આગળ જેમ પાળો ખદે;
ઉંટતણાં આઘાં મેલાંણ, પાળાના તો છૂટે પ્રાણ;
અખા અનુભવી ઇશ્વર રૂપ, સાગર આગળ શું કુદે કૂપ. ૬૩૩
આંવી નગરીમાં લાગી લાય, પંખીને શ્યો ધોખો થાય;
ઉંદર બીચારા કરતા સોર, જેને નહીં ઉડ્યાનું જોર;
અખા જ્ઞાની ભવથી કેમ ડરે, જેની અનુભવ પાંખ આકાશે ફરે. ૬૩૪
જો જો રે મહોટાના બોલ, ઉજ્જડ ખેડે વાગ્યો ઢોલ;
અંધે અંધ અંધારે મળ્યા, જેમ તલમાંહિ કોદરા ભળ્યા;
ચેંસ ન થાય ન થાયે ઘાણી, કહે અખો એ વાતો જાણી. ૬૩૫
આંધળો સસરો ને શણગટ વહુ, કથા સુણવા ચાલ્યું સહુ;
કહ્યું કાંઈ ને સમજ્યાં કશું, આંખ્યનું કાજળ ગાલે ઘસ્યું;
ઉંડો કુવો ને ફાટી બોખ, શિખ્યું સાંભળ્યું સર્વે ફોક. ૬૩૬
વ્યાસ વેસ્યાની એક જ પેર, વિદ્યા બેટી ઉછેરી ઘેર;
વ્યાસ કથા કરે ને રડે, જાણે દ્રવ્ય અઢેકું જડે;
જો જાણે વાંચ્યાની પેર, અખા કાં ન વાંચે પોતાને ઘેર. ૬૩૭

ગજા પ્રમાણે પ્રબોધે જીવ, બંધનમાંહી રાખે સદૈવ;
સાચી વાતને સંત જ વદે, તેને મૂર્ખ ઉલટો નિન્દે;
અખા આંધળે લુંટયો બજાર, સંત ગુરુનો એવો વિચાર. ૬૩૮
જગત્પ્રમોદી દાઝ ન ટળે, કુવાડામાંથી કાઢે જલે:
સમજુને છે સરખો લાવ, તે ગુરુના મનમાંય અભાવ;
એમ જાણીને રીશે બળે, અખા જ્ઞાનીની નિંદા કરે. ૬૩૯
વિષયી જીવથી પ્રીત જ કરે, તત્ત્વદર્શી ઉપર અભાવ જ ધરે;
ખાન પાન વિષયાદિક ભોગ, તત્ત્વદર્શીને સર્વે રોગ;
અખા તે ગુરુના મનમાં ખરા, જીવ આવકાર દઈ બેસાડે પરા. ૬૪૦
ગુરુ થઈ બેઠો સૌનો સાધ, સ્વામીપણાંની વળગી વ્યાધ;
તે પીડાથી દુઃખિયો થયો, રોગ કરાર અનુભવથી ગયો;
વાંચક જાળમાં ઘુંચવી મરે, અખા જ્ઞાનીનું કહ્યું કેમ કરે. ૬૪૧
જ્ઞાનીને તો સર્વે ફોક, બ્રહ્માદિ લગી કલ્પ્યા લોક;
ત્રણ કાંડ કાળની માંડણી, તત્ત્વવેત્તાએ એવી ગણી;
તેની વાત ન જાણે ગૂઢ, અખા ગુરુ થઈ બેઠો મૂઢ. ૬૪૨
સ્વામી થઈને બેઠો આપ, એ તો મનને વળગ્યું પાપ;
શિષ્ય રાખ્યાનો શિરપર ભાર, ઉપર લાગ ને અંતર પ્યાર;
આશા રજ્જુને બાંધ્યો પાશ, અખા શું જાણે જ્ઞાનીની આશ. ૬૪૩
જ્ઞાની ગુરુ ન થાયે કેનો, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર તેનો;
અન્ય જીવની તેને શી પડી, જે તેને ઘેર નિત્ય કાઢે હડી;
સેજ સુભાવે વાત જ કરે, અખા ગુરુપણું મનમાં નવ ધરે. ૬૪૪
ગુરુ થઈ મૂરખ જગમાં ફરે, બ્રહ્મવેત્તાની નિંદા કરે;
ભૂત કાળમાં જે થઈ ગયા, તેની મનમાં ઈચ્છે મયા;
અખા વેલી કેમ ટાળે વ્યથા, જે નિત્ય વાંચે મડદાંની કથા. ૬૪૫
જે પગલાં અગ્નિમાં જળે, તેને શરણે કાળ કેમ ટળે;
પડતું પક્ષી રાખે આકાશ, એમ પગલાં તે આપે વાસ;
નહીં પગલાંને શરણે જા, ત્યારે અખા ભવની મટે અજા. ૬૪૬
ચરણ શરણ તો ખોટી કરી, વણ ચરણોનો દીઠો હરી;
ચરણ જળે કે ભૂમાં દાટય, શ્વાન શિયાળિયાં કરડે કાટ;
તેની શરણ અખો શું ગ્રહે, જે સમજે તે એવું લહે. ૬૪૭

જો જો રે ભાઇ વાતનું મૂળ, પેટ ચોળી ઉપાડયું શળ;
એક સમે ખર ભાડે ગયો, કાંદા દેખી ગળિયો થયો;
ખરે આપી તેજીને પેર, એવું જાણી અખા જુતો ઘેર. ૬૪૮
કથા કરી તે શુકજી ખરી, પરીક્ષિતને મેળાવ્યા હરી;
શાખ થઈ ત્યારે આપ્યું શું, નગ્ન થઇ ગયા વનમાં પશુ;
નિ:પૃહિની એવી છે કથા, અખા બીજી પેટ ભર્યાની વ્યથા. ૬૪૯
રઘુ જદુરાજની વાત જ કહે, દત્ત ભરથનું ઓઠું લહે;
અજગર વરતી વનમાં પડ્યા, તે ક્યાંઇથી આવી ચડ્યા;
તેને પોતા સરખા કર્યા, અખા ઘેર ઘેર ઉપદેશ ન કહ્યા. ૬૫૦
દેહાભિમાન હતું પાશેર, વિદ્યા ભણતાં વાધ્યું શેર;
ચરચા વદતાં તોલું થયો, ગુરુ થયો ત્યાં મણમાં ગયો;
અખા એમ હલકાથી ભારે હોય, આત્મજ્ઞાન તે મૂળગું ખોય. ૬૫૧
શશશૃંગનું વહાણ જ કર્યું, મૃગ તૃષ્ણામાં જઇને તર્યું;
વંઝ્યાસુત બે વહાણે ચડયા, ખપુષ્પનાં વસાણાં ભર્યાં;
જેવી શેખશલીની કથા, અખા હમણાં આગળ એવા હતા. ૬૫૨
જ્યાં જોઇએ ત્યાં કૂડે કૂડ, સામે સામાં બેઠાં ધૂડ;
કોય આવી વાત સૂરજની કરે, તે આગળ જઈ ચાંચ જ ધરે;
અમારે હજાર વર્ષ અંધારે ગયાં, તમે આવા ડાહ્યા ક્યાંથી થયા;
અખા મોટાની તો એવી જાણ્ય, મૂકી હીરો ઉપાડયો પાણ. ૬૫૩
લીલાં વૃક્ષને ઓથે રહે, જેમ પારધી પશુને ગ્રહે;
એમ હરિને ઓથે ધુતારા ઘણા, ઉપાય કરે કનક કામનીતણા;
અખા ગુરુ શું મૂકે પાર, જેના શિષ્ય ગર્દભ ને ગુરુ કુંભાર. ૬૫૪
અંગ આળસ ને તપશી થયો, ઘર મેલીને વનમાં ગયો;
કામ બાણ ન શક્યો જાળવી, રડવડતી એક આણી નવી;
શ્વાન ભસાવે હીંડે છક્યો, અખા હગ્યો નહીં ઘર નવ રખ્યો. ૬૫૫
ગોરીના થાવા વડ ભાગ, માતા પાસે આજ્ઞા માગ;
બળધની તે કેમ થાય ગાય, મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય;
જ્ઞાન વિના તે સાધન એવાં, અખા તેમાં ન લેવા દેવા. ૬૫૬
સો અંધામાં કાણો રાવ, આંધળાને કાણાપર ભાવ;
સૌનાં નેત્રો ફૂટી ગયાં, ગુરુ આચાર્ય જ કાણા થયા;
શાસ્ત્રતણી છે એક જ આંખ્ય, અખા અનુભવની ઉઘડી નહિ ઝાંખ્ય. ૬૫૭

મુંડ મુંડાવી હરિને કાજ, લોક પૂજે ને કહે મહારાજ;
મન જાણે હરિએ કૃપા કરી, માયામાં લપટાણો ફરી;
સૌને મન તે કરે કલ્યાણ, અખા એને હરિ મળ્યાની હાણ. ૬૫૮
જ્ઞાતાનો એવો ઉપદેશ, પંચના ગુરુ તે સઘળો વેશ;
ઘર ઘર મહાત્મ્ય વધારતા ફરે, દામ ચામનાં જતન જ કરે;
અખા જ્ઞાતાની ન માને વાત, સાચું કહેતાં ખીજે સાત. ૬૫૯
હરિને કાજે ઘાટ જ ઘડે, નિજ સ્વરૂપથી પાછો પડે;
પાણો હું પર્વત લહું, એ આશ્ચર્ય તે કેને કહું;
અખાથકી તે બીજો હરી, જેમ પર્વતમાંથી પાણો જ ખરી. ૬૬૦
જાણપણામાં જાડા થયા, ડહાપણ ડોળી રાબડ રહ્યા;
નીર હતું તે કીચમાં ગયું, આતમ થકી તે અળગું રહ્યું;
છે તો ઘણો નવ દીસે ચંદ, કહે અખો માયાનો ફંદ. ૬૬૧
અનંત કાળમાં અદકા ખરા, બ્રહ્મવેત્તા એ સૌથી પરા;
વેદ બ્રહ્માએ પૂજ્યા હરિ, તેથી લક્ષ તે જન્નો દૂરી;
ભૂત ભવિષ્ય ને અજપા જાપ, અખો નહીં તો શેનો થાપ. ૬૬૨
વૈષ્ણવ ભેખ ધારીને ફરે, પ્રસાદ ટાણે પત્રાવળાં ભરે;
રાંધ્યાં ધાન વખાણતા જાય, જેમ પીરશે તેમ ઝાઝાં ખાય;
કીર્તન ગાઇને તોડે તોડ, અખો કહે જુવાનીનું જોર. ૬૬૩
જ્યારે મન પામ્યું નિજ ભાન, ત્યારે સર્વે થયું સમાન;
સમ પુરી મધ્યમ મારૂ આજ્ય, સર્વસ્વ હાર્યે ભાંગે જાજ્ય;
જેમ કરી ક્વાથ રોગીને વિષે, પણ અખા અરોગી સર્વે ભખે. ૬૬૪
કે આળસ કે ક્રોધે થયો, વાટે વેષ પહેરીને ગયો;
નહિ મહેનત વેઠે નહિ શાય, વંદે વિશ્વ એ ફળ મહિમાય;
હરિને અર્થે એક વિચાર, અખા સમું પડે તેમ રહે સંસાર. ૬૬૫
જાય સમૂળો સઘ સંસાર, કરતાં આત્મતત્ત્વ વિચાર;
અન્ય ઉપાયે નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાએ નવા;
કર્મ કરતાં નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૬૬૬
અખા વસ્તુ વિચારે બ્રહ્મ, અંતરભૂત જાણવાં કર્મ;
જેમ પ્રત્યક્ષ પોગર દિશે લોહ માંય, ગાળે ત્યારે ફીટી જાય;
પાછો વળી ઘડાએ ઘાટ, ત્યમનો તેમ પોગરનો ઠાઠ. ૬૬૭

તેજ લોહનું જ્યારે દર્પણ કરે, શિકલ કરીને મશકલો પૂરે;
તેજ નીકળે પોગર ઢંકાય, આપોપું દીસે તે માંહે;
અખા જ્ઞાનની એવી પેર, કોટી જુગે કાં આજ આદેર્ય. ૬૬૮
લોહ ગળતે દીસે પોગર ગળ્યા, ઘાટ થાતાં તે પાછા વળ્યા;
અહંતારૂપી લોહ છે સદા, ઘાટ થયા વિના રહે કદા;
અખા અહંતા લોઢું માર્ય, મર્યો પછી તે તરશે વાર્ય. ૬૬૯
જે જળમાં લોહ બૂડી જતું, તે ઉપર દીસે રમતું;
તેમ ભવસાગર હરિસાગર થયો,જ્યારે આપોપાનો ભાર જ ગયો;
અખા મધ્યથો જા તું ટળી, બંધ ને મોક્ષ થકી ક્ષમા મળી. ૬૭૦
અખા બ્રહ્મ છે બાધું નામ, તે મધ્યે અળગાં અળગાં ગામ;
જેમ બાધું જોતાં એક જ ઝાડ, વિગતે જોતાં ભાંગે જાડ્ય;
રંગ સ્વાદ પત્ર ફળ ફૂલ, સદ્ગુરુ મળે તો ભાંગે ભૂલ. ૬૭૧
જાગ જોગ મંત્ર પળ ને સિદ્ધિ, એ બ્રહ્મ ઉદરમાંહેલી રિદ્ધિ;
અંશી નર ઉંઘ્યો આપમાંહી, સ્વપ્ને ભોગવે ત્રણ તાંપ ત્યાંહી;
વિધિ સહિત પરબ્રહ્મને જાણ, ત્યારે અખા ટળે ભવતાણ. ૬૭૨
આત્મલક્ષમાં નહિ પર આપ, વણ સંતાને કેનો બાપ;
વણ જોનારે દર્પણ જથા, બિંબ પ્રતિબિંબની કોણ કહે કથા;
અખા દ્વૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૬૭૩
બ્રહ્મજ્ઞાની બહુ ભેળા થઈ, બ્રહ્મના દેશની વાત જ કહી;
બ્રહ્મવિદ્યા રહી બ્રહ્મને દેશ, પોતામાં નવ આવ્યો લેશ;
થઈ ઠગ વાતો સહુ કોઈ કહે, અખા અણચવ્યો કોક જ રહે. ૬૭૪
અણચવિયાનાં એ એંધાણ, જે સારાં માઠાં ઝીલે બાણ;
અધ્યાત્મ ન જાણે આત્મ થકી, નોખો નોખો કહે છે બકી;
પોતે જાણે હું આત્મવેત્તા થયો, તે થાવામાં દેહ ભાગ જ રહ્યો. ૬૭૫
પોતે ટળીને સઘળું પ્રીછ, વાટે ચાલતાં આંખ્ય મ વીચ;
અદ્વૈત દ્વૈતનાં કરે છે કામ, સગુણ નિર્ગુણ ધાર્યાં નામ;
સગુણ નિર્ગુણ એ બે છે જોગ, પોતે ટળશે પડશે ભોગ. ૬૭૬
પોતે ટળ્યા તે પિછ્યા જાણ, તેને શોભે સઘળી વાણ;
પોતે ટળ્યા વિન્યા શા કામના, એ તો અકૃતે વધારી કામના;
કહે અખો કાં ફોકટ ફુલ્ય, ભણ્યા ગણ્યા પણ ન ટળી ભૂલ. ૬૭૭

ભણ્યા ગણ્યા તો તે પરમાણ, જો જાણપણું ટાળીને જાણ;
મૂળ સ્વરૂપે જો કોઇ થયો, તેને ભણ્યાનો સ્વભાવ ગયો;
અખા એમ સમજ્યા તે મહંત, તેને સત્ચિત્આનંદ વદે વેદાંત. ૬૭૮

વેદાંતે વાત વિચારી અશી, ને શ્રોતા વક્તા સમજ્યા જશી;
વેદાંત વાચક મોટો ભેદ, આસુરીનો કર્યો ઉચ્છેદ;
દૈવી તો ધણીનું રૂપ, અખા આસુરી ઉંડો કૂપ. ૬૭૯

આસુરી દૈવીને ગડબડ થઈ, દીસે દૈવી તેમાં આસુરી રહી;
માટે જ્ઞાની ટળતા ફરે, જેમ રુડે ઘેર જાતાં શ્વાનથી ડરે;
અખા શ્વાન જો અલ્લે થાય, તો રુડાને ઘેર રુડો જાય. ૬૮૦

ઘર તો સઘળાં રૂડાં કર્યાં, ત્યાં અસુરી રૂપે ભસે કૂતરાં;
સમજુ ઘણા પણ શ્વાનનો સંગ, વણ ટેવે જેમ વણશે રંગ;
અખા આસુરી કુતરાં જાણ, આશાની ભક્તિ મોટી હાણ. ૬૮૧

નિરાશી ભક્તિ જે કોઈ કરે, તેનું સહેજે કારજ સરે;
સ્વરૂપ તે અરૂપે અદ્વૈત થાય, દ્વૈતાદ્વૈતનો લેશ જ જાય;
આત્મ અનુભવે હોય પ્રકાશ, અખા અહંકાર તે પામે નાશ. ૬૮૨

અહંકૃતિ તજી સ્મરણ કરો, મન ક્રમ વચન હરિવડે આદરો;
ગવરાવ્યા જશ હરિના ગાઓ, હરિના છો ને હરિના થાઓ;
અહંતે અણછતા ન થયા, છતા ધણીથી છેટા રહ્યા. ૬૮૩

છતો ધણી તું છબીલો જાણ, જેની શોભે સઘળે વાણ;
છતો ધણી છે વાણી રહિત, છતો ધણી છે શબ્દાતીત.
એમ વાચ્ય અવાચ્ય જેને સબળું ઠર્યું, અખા તેહનું કારજ સર્યું. ૬૮૪

સાચો મારગ જે કોઈ લિયે, મિથ્યા મારગ મૂકી દિયે;
અટળ વસ્તુને અહોનિશ ધાય, ટળણે બાંધણે બાંધ્યો ન જાય;
ટળમાં રહે અટળશું પ્રીત, અખા એવા પુરુષની થાશે જીત. ૬૮૫

જાણી વસ્તુ ને ઉપનો વૈરાગ, અણછતું આવરણ ન પામે લાગ;
ઓળખ્યા ચોર ને સાવચેત થયા, વળતા તે તો કુશળ રહ્યા;
અચેતને ચોર લુંટી ગયા ભાઇ, સાવચેતને ઘેર આનંદ વધાઇ. ૬૮૬

આનંદ વધાઈ અનુભવથી થાય, અજ્ઞાન ગાંઠો ફૂટી જાય;
અનેક જુગતું આવરણ જેહ, જ્ઞાનવજ્રથી ભાંગે તેહ;
ધન ધન જ્ઞાની જનનું ગાત્ર, જગત જાણ્યું જેણે તૃણમાત્ર. ૬૮૭

જ્ઞાની તે જે કરે વિચાર, પરપંચ તજે ને સંઘરે સાર;
સકળ કામના સવળી કરે, વાસના વપુ ઠેકાણે ઠરે;
ટાળે આપ ને ભાળે ઈશ, અખા એવા પુરુષને મળે જગદીશ. ૬૮૮
મોટી તાણ છે પંથજતણી, નથી જુજવા એક છે ધણી;
પોતાના ઈષ્ટની પાળવી ટેક, સકળ ઈષ્ટનો અધિપતિ એક;
જેમ રાજા એક ને પ્રજા જુજવી, અખો એ રીતે જુવે અનુભવી. ૬૮૯
રાજાનું જેમ શેહેર જ એક, પ્રજા જુજવી વર્ણ વિવેક;
દંભી હોય તે રહ્યા ચડભડે, તેનું નામ તે ખરડે પડે;
સર્વેને મળતો થઇ જાય, અખા આખું શેહેર તેના ગુણ ગાય. ૬૯૦
એ દૃષ્ટાંત ન સમજે કોય, સહુનું બળ સહુમાંહે હોય;
જ્ઞાની જ્ઞાને કરીને કહે, મતિયો મતના મતમાં રહે;
જાવા દ્યો જાણે તેમ થાઓ, આપણ આપણા અવગુણ ગાઓ. ૬૯૧
અવગુણ મ જોશો પ્રભુ મહારાજ,તમારા બાનાની તમને લાજ;
જેમ કોઈ કેના થઈને ફરે, તે તો તેની પક્ષ જ કરે;
તમે તમારાની પ્રભુ કરો સાર,અખા કરું વિનતિ તજી અહંકાર. ૬૯૨
અહંકાર તજીને ઓરો રહ્યો, મન કર્મ વચને તમારો થયો;
જેમ કાષ્ટની પુતળી નાચે નરી, તે કળ સુતારે તમારે કરી;
વાજું વજાડો તો વાજે તદા, વણ વજાડ્યું ન વાજે કદા. ૬૯૩
વાજું હું તમો વજાવણહાર, તે વાજું શ્યાને ધરે અહંકાર;
તે જાતાં સર્વ તમારાં કામ, આ અછતાનું અછતું નામ;
ધણધણ વાજું ધનિકર થવે,અખા આસુરી કર્તવ્ય અવળું લવે. ૬૯૪
આસુરીના ફેરા ફરે છે જંન, તે નવ જાણે વસ્તુ તંન;
મૂળ આસુરી નવ ઓળખે અંધ, તો દૈવીનો ક્યાં મળે સંબંધ;
ચોર શાહાની ચિંતા કરે, અખા વળતો શાહ ચોરથી ડરે. ૬૯૫
ડર્યા શાહ તે પારે થયા, જખ મારીને ચોર જ રહ્યા;
કાઢી મૂક્યા ક્રોધ ને લોભ, સાથી કીધા શીળ સંતોષ;
જ્ઞાનેન્દ્રિય કર્મેન્દ્રિય જેહ, સર્વે સવળી થઈ છે તેહ;
અંતઃકરણ કહિયે જે ચાર, થાય અહર્નિશ જ્ઞાનવિહાર; ૬૯૬
જ્ઞાની વિહારી ગોપી જશા, તેમ જ્ઞાની જેને ગોપીની દશા;
ગોપી ભૂલી ઘર ને બાર, ગોપી ભૂલી કુટુમ્બ પરીવાર;
પોતાની દેહ પણ ભૂલી ગઇ, અખા કામની કુળવંત થઇ. ૬૯૭

પ્રસન્ન થઈ પ્રભુ પ્રેમે મળ્યો, જોગ જોગારથ કરવો ટળ્યો;
વિધિ નિષેધ ને થાપ ઉથાપ, સંકલ્પ વિકલ્પ ટળ્યો સંતાપ;
પ્રગટ્યો ઉરમાં પ્રેમાનંદ, પિયે સુધારસ પ્રેમદા વૃંદ;
સખી સમાગમ સદા નિજધામ, અખા એ રસ તેનું નામ. ૬૯૮
અખે રસની ચાલે છે નદી, તે બ્રહ્મવેત્તા પીએ ભગવદી;
આળપંપાળ જેને આળસ્યું, સમ દૃષ્ટિ સમજ્યા તે સમું;
કેઈ કંઇ કહેણી કથતા ફરે, અખા બ્રહ્મવેત્તા ભાગ્યે નીસરે. ૬૯૯
બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શે ભાઇ, જે બ્રહ્મ કલામાં રહ્યા સમાઇ;
મેલી આંખે જે કોઇ ધાય, બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શ્યા જાય;
અખા આંખ જો ઉપજે નવી, તો બ્રહ્મવેત્તા દર્શે અનુભવી. ૭૦૦
મેલી આંખને બેસે મળો, કથા કીર્તન કરે થઇ ભલો;
પછી સામસામા થઇ કરે જવાપ, અહંકૃતિ જ્ઞાને વાધે આપ;
કેટલાકને જુદ્ધ કથ્યાનું જોર,અખા સિદ્ધાંત ન સમજે કરે બકોર. ૭૦૧
સમજુને સમજુનો સંગ, અણસમજુને આપે અંગ;
સમજુ અણસમજુ મર ભેળા ભમે, ભેળા બેસે ને ભેળા જમે;
અણસમજુ તે આંધળા કુવા,સમજુ સજ્જન સરસો ગાઉ જુવા. ૭૦૨
વસે વેગળા મર સમજુ સજ્જન, તોયે ત્યાંથી અર્પે મંન;
પ્રપંચ રીતે ન રાચો ભાઇ, એવી પરાપરની છે સગાઇ;
એમ અનુભવી અનુભવીને લખે, અળગો રહે વિંધાણા પખે. ૭૦૩
બ્રેહે વેંધ્યો તે જાણે આપ, સાજાને શ્યો બ્રેહેનો સંતાપ;
સાજો તે સાજાને ગાય, બ્રેહની વેદના વેંધ્યાને થાય;
સાજા તો શાકટને જાણ, બ્રેહનો વેંધ્યો તે જ્ઞાની વખાણ. ૭૦૪
શાકટને તો અનીતિ સાર, જેમ કાગને અશુભનો આહાર;
તો તો તેનું માને સુખ, કાળો કાળનાં ભોગવે દુઃખ;
શાકટને લાગે સુધારસ બાણ, પણ જ્ઞાનીના તો વેંધે પ્રાણ. ૭૦૫
જ્ઞાની વર્જ્યને સુધા કરિ ગણે, શાકટ તો સુધાને વિષ ભણે;
શાકટ જ્ઞાની બેઉ જાણવા માંય,અળગા કોઇકોઇ મ કેશો ક્યાંય;
શાકટનો પ્રવૃત્તિ પરિવાર, જ્ઞાનીનો તો નિવૃત્તિ કુમાર. ૭૦૬
એ બેઉને કરિયે એક, તો ગાદિયે બેસે જ્ઞાન વિવેક;
જ્ઞાની વિવેકી ઠેરાવ્યા રાય, આસુરીનાં થાણાં ઉઠી જાય;
અદલ થયું ત્યારે સવ્વાશેર, વિષ્ટિ કરતાં ચૂક્યું વેર. ૭૦૭

આનંદ મંગળ ઓચ્છવ થાય, હરિનાં જન તે હરિજશ ગાય;
હરિજશ ગાય તે શું કહે, આપ ટાળી ભજનમાં રહે;
ઉઠી અખા શહેરની શોભા નવી, જેમ વીતી રજની પ્રગટ્યો રવી. ૭૦૮
હું હું રૂપી વીતે રાત, તેને ટળતાં થાય પ્રભાત;
જેને પુરુષોત્તમ થાય પસાય, તેને સર્વે સવળું થાય;
અખા વસ્તુ આફરડી નવ મળે, આરત રાખી ધણીને બળે. ૭૦૯
આરત વિના ન ઉપજે હેત, આરત વિના પૂજારો પ્રેત;
પુંશ્ચલી લેશ ન માંડે પગ, જોર કરીને થાક્યા ઠગ;
ઉપાડે ઘણા પણ ઉભી ન થાય, અખા જોર કરનારા પાછા જાય. ૭૧૦
નથી વાંક વિસ્વંભર તણો, જે કહિયે તે વાંક આપણો;
જેમ કોઈ ભોજન જમાડવા કરે, ત્યાં રીશાણો તે રીશે ફરે;
પૂર્ણાનંદ પીરસનારો રહે, અખા અભાગિયાને કોણ કહે. ૭૧૧
પૂર્ણાનંદ તે પૂર્ણ દયાળ, સર્વ જીવની કરે સંભાળ;
દયા સારુ લે દશ અવતાર, અસુરનિકન્દન ભક્ત ઉદ્ધાર;
દયાએ કીધું ગીતા ભાગવત, દયા કરી સમજાવ્યા સંત;
દયા સારુ દાખવ્યા ધર્મ, અખા હરિનો મોટો મર્મ. ૭૧૨
આત્મ ઉપકાર કઈ પેરે કરે, કોણ ઉપકારે આત્મા ઠરે;
ભક્ત યથારથ જે કોઈ હોય, આત્મા સહિત સમર્પે સોય;
કરી સમરણ નિર્મળો થાય, અખા ધણીના થકા હેરાય. ૭૧૩
દેહ કાળ દ્વૈત પદને નડે, જેમ સજીવન સાથે સજીવન લડે;
પણ જીવન્મૃત જે વિરલા નમે, તેને તે સજીવન શું દમે;
જડ ચૈતન્ય તે શબના સમાન, અખા તે જ સજીવન જેને વસ્તુજ્ઞાન. ૭૧૪
જગત પ્રપંચ એમ ચાલ્યો જાય, જીવપણે જીવે તે સજીવ કહેવાય;
જડવત જીવનો એવો મતો, જીવન્મૃત જ્ઞાની ગણવો અણજીતો;
મૃતજ્ઞાની તે સજીવન સહી, અખા જીવપણે જીવે તે જીવતો નહીં. ૭૧૫
મૂળ સ્વરૂપ કહ્યું નવ જાય, એક સ્વરૂપ તે કેમ કહેવાય;
પ્રભુ આકાશથી ઉંચા ઘણા, ઉંડાપણની નહિ કંઈ મણા;
દશે દીશામાં વ્યાપક અનૂપ, એ હદે થાય કેમ અકળ સ્વરૂપ;
પૂર્ણાનંદ કરી વિચાર, સ્વરૂપ ધારણ કર્યો ઉપકાર. ૭૧૬
જેને જડયું તેને સમું ફળ્યું, જેમ બીએ રૂપ ઢળે વણ ઘડયું;
વણ ઘડયો જેમ ઉપજે ઘાટ, અહંકૃત જ્ઞાન એ મોટો ઉચ્ચાટ;
નિત્ય અનિત્ય સમજાયું ખરું, અખા પ્રપંચને મેલે પરું. ૭૧૭

સમજુ શાખી અર્ધ આચરે, તેની તરોવડ શું પંડિત કરે;
પંડિતને પંડિતાઇનું જોર, પણ અંતઃકરણમાં અંધારું ઘોર;
અખા તેથકી પ્રાકૃત ભલા, જો આવે સમજ્યાની કળા. ૭૧૮
શબરી સંસ્કૃત શું ભણી હતી ભાઈ,કયા વેદ વાંચ્યા કરમાબાઈ;
વ્યાધ તે શું ભણ્યો તો વેદ, ગણકા શું સમઝતી હતી ભેદ;
વળી સ્વપચની સમઝ્યો રીત, અખા હરિ તેના જેવી સાચી પ્રીત. ૭૧૯
ઝીણી માયા તે છાની છરી, મીઠી થઇને મારે ખરી;
વળગી પછી અળગી નવ થાય, જ્ઞાની પંડિતને માંહિથી ખાય;
પણ ઝીણો થઇને ઝીણી હણે, અખો સાચી પ્રીત તેની ગણે. ૭૨૦
નહાયા ધોયા ફરે ફુટડા, ખાઈ પીને થયા ખુંટડા;
જગત પ્રમોદે જાડા થઈ, પણ ઝીણી માયા તે માંહી રહી;
કાય કરે તે ઝીણાની પક્ષ, તે ઝીણી જાડાને કરશે ભક્ષ. ૭૨૧
છતી આંખને જઈ આથડે, જેમ પતંગિયો દીવામાં પડે;
જો કદાપિ ઉપજે વૈરાગ, તો મીઠી માંહિથી ન દીએ માગ;
કોઈ કમાય ને કોઈ ખાય, કહે અખો મુડી કયાંથી થાય. ૭૨૨
મુડી વણ કંઈ મહીપતિ વહ્યા, મુડી વણ કંઈ લોક જ રહ્યા;
મુડી વણ કંઈ કહાવે મહંત, મૂડી વણ કંઇ ભેખ અનંત;
મુડી વણ કંઈ ધનવંત ઘણા, હીરા માણેકની નહીં કંઈ મણા;
અખા રહેણી આંક લખ્યો નહિ એક, એમ એકડા વોણાં મીંડાં અનેક. ૭૨૩
અનેક રૂપે માયા રમે, ત્યાં તેવી જ્યાં જેવું ગમે;
વળી જો કોઇને જ્ઞાન ઉપજે, તો જ્ઞાની થઇને ભેળી ભજે;
જે કર્મ હોય મૂકવા જોગ, અખા તેનો જ પડાવે ભોગ. ૭૨૪
એવા માયાના ઘણા છે ઘાટ, જ્યાં જોઇયે ત્યાં માયાનાં હાટ;
હાટે હાટે વહોરતા હોય, કોય ખાટે કોય મૂળગું ખોય;
ધન વોહોરતિયા જેણે વસ્તુ જોઇ,અખા પ્રેમનાં પાત્ર વડા નર સોઇ; ૭૨૫
મોહ માયા નરમાઇને શું કરે, બળતી અગ્નિ પણ જળમાં ઠરે;
તૃણ તરુવરને અગ્નિનો ભેય, આકાશ દાઝયું તે કોય ન કહેય;
એમ અલ્પ આનંદિ સદા અલ્પાય, અખા પ્રેમાનંદનો પ્રલય ન થાય. ૭૨૬
પ્રેમાનંદની ભક્તિ આકરી, વસમી વાટ મહા ખરે ખરી;
કામ રહિત તે કામનો વેશ, તેનો જ્ઞાની પડિતને ન લાધે દેશ;
પ્રેમાનંદી જ્યાં ગાય ને વાય, અલ્પાનંદીને અટપટું જણાય. ૭૨૭

અલ્પાનંદી પોતાને પ્રેમાનંદી ભણે, જેમ વાંઝણી પુત્ર ખોળામાં ગણે;
વાંઝણી પુત્ર શોભા અભિમાન, પણ ઉદરમાં નથી ઉપન્યું ગણે સંતાન;
એમ અલ્પાનંદી પોતાને ગણે ભલ, અખા પ્રેમાનંદ નથી ઉપન્યો પલ. ૭૨૮
ગાય વજાડે ગુણિજન ઘણા, રંગે રૂપાળા નહિ કાંઈ મણા;
કંઠ સુર તાળી ને તાન, ગમે ગંધર્વ ને પાતરનું ગાન;
પણ અખા એ તો કસબણ કહેવાયે, પતિવ્રતા પૂર્વે તેમ ગાય. ૭૨૯
પતિવ્રતા જે પિયુને ભજે, અનાયાસે અવરને તજે;
તેનાં વસ્ત્ર સાંધ્યાં જેમ તેમ, તેની બરાબરી વેશ્યા કરશે કેમ;
અખા પતિવ્રતા કરૂપણી હોય, પણ મોટો ગુણ માંહે પતિવ્રતા જોય ૭૩૦
પતિવ્રતા તે જે સાચું વદે, સાચું બોલ્યું કેને ન સદે;
સાચું જેમ લીંબડાનું પાન, તેમ કરવું લાગે સર્વે જ્ઞાન;
કડવે રોગ કાયાનો જાય, અખા મીઠાણે રોગ બમણો થાય. ૭૩૧
રોગીને તો કડવું ઘટે, લીંબડો પીધે રોગ માંહિથી માટે;
નિર્ગુણ લીંબડો જો રોગ નિર્ગમે, તો સગુણ ભોજન સુખે જમે;
નિર્ગુણ થઇ સગુણમાં મળે, તો અખા દૂધમાં સાકર ભળે. ૭૩૨
વિષય સગુણ તે વિષનું રૂપ, હરિ લીલા સગુણ તે અમૃત રૂપ;
વિષ અમૃત જો ભેળાં થાય, તો વળતું સર્વે વિષ થઇ જાય;
નિર્વિષપણે કરે પ્રેમકલ્લોલ, અખા સર્વે મીઠું જેમ ઘીને ગોળ. ૭૩૩
નિર્વિષપણું તે સજીવન દશા, વિકાર સહિત તે મુડદાં જશાં;
મુડદાંની આભડશેઠ ઘણી, તે આભડશેઠ કોઇએ નવ ગણી;
અળગી આભડશેઠ જોવા જાય, પોતાની આભડશેઠ પ્રલ્લે ન થાય. ૭૩૪
પોતાનું કોઈ ન જુવે મૂળ, કોણ છે જીવ ને કોણ છે સ્થૂળ;
કયો જીવ ને કયો એ દેશ, ક્યાંથી આવી કર્યો પ્રવેશ;
જાતો ક્યાં તે સમાશે જઈ, અખા એ અજાણપણ સર્વ માંહી. ૭૩૫
અજાણી વસ્તુ મહા અનૂપ, ધણીના અંશ ને ધણીનું રૂપ;
જેમ અર્ણવ જળ વનમાં પરવરે, જામે ત્યારે નામ તેનું નોખું ઠરે;
તેમ ધણીના અંશમાં પરવર્યા ભાઇ, અસુરી રણમાં રહી સમાઇ. ૭૩૬
અજ્ઞાની કહે હરિ એમ કેમ હોય, નોખો નોખો ઘણું વગોય;
સુખિયો દુઃખિયો થઇને દળાય, એવી ગડબડ કેમ કળાય;
અખા તેનો આણુ જવાબ, જે સુખ દુઃખથી હરિ અળગા આપ. ૭૩૭

જેમ લુણ આવી આંમ્રણમાં ઉકળે, તો આર્ણવ તેથી શે ન બળે;
તેમ સુખ દુઃખ સઘળાં જીવને, તેમાંથી કાંઈ નથી શિવને;
લુણ જળ થઇ જળમાં ભળે,એમ,સુખદુઃખ અખા દાસ થઇટળે. ૭૩૮
લુણ તો જળમાં જઈ જળ થયું, સાર લુણપણાનું નખોદ ગયું;
ધણી કહે જ્યોતમાં જ્યોત સમાઇ,એમ દાસનું નખોદ ન હોય ભાઇ;
જળનું લુણ તે જળમાં ખપે,અખા હરિના દાસ તે હજુરમાં જપે. ૭૩૯
નકલ એમ ઉરમાં નહિ આણ્ય,હરિજન રૂપ અસલ કરી જાણ્ય;
એ દીઠે આપણો સરશે અર્થ, જોયા કરે મર જુજ્વા ગ્રથ;
થડથકી તો ડાળે ચહડાય, અખા ડાળેથી થડે ઉતરાય. ૭૪૦
થડને ગ્રહો એમ સઘળા કહે, પણ ડાળ્ય વિના ફળ ક્યાંથી લહે;
એકલું થડનું થડ જો હોત, તો કોણ કહેનાર ને કોણ આ જોત;
અખા ડાળ પત્ર પુષ્પફળ થડમાં,તેમ લીલા અવતાર નામ સર્વે બ્રહ્મમાં૭૪૧
ઉપમા સહિત જે આત્મા કથે, તે મહી વિના જેમ પાણી મથે;
પાણી વિના જે મહી ડોળવું, તે ભાંગે ઘણું પણ થાય ઘોળવું;
જુગતી જાણ્યા વિના જો એકલું ધ્યાય,તો અખા એકલે નવનીત થાય. ૭૪૨
તેમ આપ ટાળી જો જુગ આચરે, તો ગુણવડે ગુણાતીતને વરે;
ગોરસને જળ ભેગાં મળે, મથે તો રૂપ મહી જળનું ટળે;
મથતાં માખણ થાય પ્રકાશ, અખા પાછી રહી તે પરકી છાશ. ૭૪૩
નવનીત કસાયો જુગતે કરી,જેમ દેહ આત્મા વડિયે ઓળખ્યા હરી;
તે વિવેકી સદ્દગુરુએ વલોવ્યું જદા,નવનીત નિરાળું પામ્યો તદા;
અનુભવ અગ્નિએ કીધું તૂપ, અખા ભાળ્ય એ બ્રહ્મસ્વરૂપ. ૭૪૪
મન મૂકી જેણે ભક્તિ કરી, તેણે દીઠા નિરંતર હરી;
પૈની પેરે ઘરમાં વસ્યો, તે શોકે ન ગયો ન હર્ષે હસ્યો;
અખા તે જ નર સુખિયો થયો, દ્વંદ્વાતીત નર સુખમાં રહ્યો. ૭૪૫
આદિ કર્મ કીધે જીવ થાય, જેને કારણ અહંતા પરહાય:
પંડિત જાણે કવિનો મર્મ, અખો જાણે જીવ સાધે ધર્મ;
એ વિગત કરે તે વકતા ખરો, અણજાણ્યે ભૂલા કાં ફરો. ૭૪૬

છપ્પા સંપૂર્ણ

સામળભટ.

સંસારી વાર્તાઓ રચનાર એક મહા કવિ.

નંદબત્રીશી.

ચોપાઈ.

શ્રી શારદાને નમાવું શિષ, આરાધું ઉમયાપતિ ઇશ;
શ્રી ગણપતિના પૂજું પાય, જેથી કામ સકલ સિદ્ધ થાય. ૧
શ્રી ગણપતિ ને શ્રી રણછોડ, આરાધું બેઉ કરજોડ;
બટુકનાથ મોટો મહારાજ, લંક્ષવસા એ રાખે લાજ. ૨
નોધારાની વાહારે ચઢે, સંકટ સમયે આવી અડે;
બહુચર માતની કરુણા ઘણી, કહું કથા નંદબતરીશીતણી. ૩
કવિતા સદ્દતણો પરતાપ, ભૂલચૂક સહુ કરજો માફ;
બ્રાહ્મણ ભાટ ચારણ સહુ વરણ, વંદુ શ્રી હરિકેરાં ચરણ. ૪
પદબંધ ચાતુરી લિલાવિલાસ, કહે કરજોડી સામળદાસ.

દોહરા.

પશ્ચિમ દિશાએ નન્દનગર, નન્દસેન રાજાન;
રાજ્યકાજ અધિકાર છે, વૈલોચન પરધાન. ૫
તે રાજા ઘણો શિળગુણી, ભોજસમો દાતાર;
કોકસમાને રુપ છે, કામતણો અવતાર. ૬
સકલ શાસ્ત્ર જાણે જુક્તિસું, ચતુર શિરોમણિ સોય;
હંસાનગર નાટક વિષે, નહિ સમોવડ કોય. ૭
મહાભક્ત ભગવાનનો, કામ સમાને રુપ;
અવિદ્યા એકે નહીં, શિલવંત ભડ ભૂપ. ૮
મદ પ્રમાણે મલપતો, છે ઇશ્વર સમ તેજ;
પરજા પાળે પ્રીતશું, સહુથી રાખે હેજ. ૯

દાન દયા કરે ઘણું, લાયક સકલ શુભ ધામ;
ધીર વીર કવિ ચાતુરી, કરે પરમારથ કામ. ૧૦
સ્ત્રી સેવે ભલી ભાતશું, ચતુર શિરોમણિ હોય;
સહુ નાયક નાટક વિષે, નહીં સમોવડ કોય. ૧૧
પ્રતાપવંત પ્રધાન છે, રાજ્યતણો સૌભાર;
અષ્ટાદશ સહુ વર્ણ જે, દક્ષ અને દાતાર. ૧૨
નગર અતિ રળિયામણું, ઈંદ્ર પુરી નિર્વાણ;
રાજ પંડિત પ્રધાન સૌ, નીતિ સકલના જાણ. ૧૩
ઘેર ઘેર મંડપ દ્રાક્ષના, વારુ એલચી વન;
પાન ફોફળ લીલા ઘણી, કદલી આમ્રનાં વન. ૧૪
કમળ ખીલ્યાં સરોવર વિષે, બોલે ચાતક મોર;
વેલ ફૂલી વાડિયો ભલી, શુક મેના ચકોર. ૧૫
ઘેર ઘેર દદામાં ગડગડે, ઓચ્છવ અધિકો હોય;
વર્ણવ કરીએ કેટલાં, સાચું કહુંછું સોય. ૧૬
રામરાજ સરીખડું, કોઇને ન ગાજે કોય;
રાજા અને રંકજન, ધર્મ રાજે સૌ સ્હોય. ૧૭
ભાર અઢાર ફળે સદા, સુખ પામે સહુ લોક;
વ્યાધિ રોગ વ્યાપે નહિ, નહિ સંકટ નહિ શોક. ૧૮

ચોપાઈ.

એક સમે પોતે રાજંન, મહિપતિયે વિચારયું મન;
તેહ સમે ગઇ છે મધરાત, રાય વિચારે હૃદયા સાથ. ૧૯
બધા નગરની ચર્ચા જોઉં; મારા મનનો સંદેહ ખોઉં;
અનેક વાત તે કેમ બોલાય, ન્યાય અન્યાય કેવો તોળાય. ૨૦
સુણી વાત બધી બહુમુખી, જોઉં પ્રજા સુખી કે દુઃખી;
ચર્ચા જોવા થયો અસવાર, અંગે ધર્યાં સોળ હથીયાર. ૨૧
વારુ ઘર મંડપ જોઈ વળ્યો, આપ એકલો પંથે પળ્યો;
જોયું ચૌટું ચાવડિ ને ચોક, જોયાં મ્હોલ મેડિને ગોખ. ૨૨
ગલી કુંચી શેરી ને પોળ, જોઈ દુકાન દોશાની ઓળ;
જોયાં વેપારી કેરાં હાટ, જોઈ દશ દિશાની વાટ. ૨૩
જોયું નગર પછિ આવ્યો બહાર, દીઠું સરોવર ભરીયું વાર;
તે વેળા એક ધોબી ધૂવે, તે તો રાજા અચરજ જૂવે. ૨૪

કરે વિચાર નગરનો ધણી, આ વેળા કોણ ધોવાતણી;
ભૂત પ્રેત કે વ્યંતર હશે, બોલાવતામાં નાશી જશે. ૨૫
છાનોમાનો પાસે ગયો, એટલે ધોબી ધોતો રહ્યો;
સંગાથે બોલ્યા બેહુ જણા, ભય પામ્યા તે મનમાં ઘણા. ૨૬
કોણ કોણ કોણ કરી દીધો સાદ, માંહોમાંહે લાગ્યો વાદ;
રાજા જાણે કોઇ ધોબી મુવો, ભડભડતો કે ભૂત જ થયો. ૨૭
પરિયટ જાણે કોઈ આવ્યો પ્રેત, કપટે કરવા મુજશું હેત;
એવો મનમાં સંદેહ પડ્યો, રાજાને મન ક્રોધ જ ચડ્યો. ૨૮

દોહરો.

રાજા કહે તું કુણ છે, આ વેળા આ દિશ;
બોલ સાચું ઉતાવળો, નહિ તો છેદું શીશ. ૨૯
ભૂત ભેગો બિતો નથી, ડાકણ કહાડું દૂર;
રાક્ષસને રોળું અમો, તુજને કરું ચકચૂર. ૩૦
ત્યારે પરિયટ બોલિયો, આણી મનમાં તાપ;
તુજથકી બિહિતો નથી, શું છે ભૂતના બાપ? ૩૧
રાજા કહે પ્રથમ કહું, હું તો મારું નામ;
ત્યાર પછી કહે તાહરું, થાય આપણું કામ. ૩૨

છપ્પો.—સમસ્યા.

કરું રંકને રાય, રાયને રંક કરીજે;
મારે વશ સહુ કોય, કોઈ વશ અમો ન રહીજે;
અનમી ને હંકારિ, વાત સહુ દિલમાં દાખું;
પુત્ર મિત્ર સહુ જન, તેમને લેખે રાખું;
મારણ પાલણ માનવ અમો, પરદેહી જીવ ઘાલું નહીં;
લક્ષ જીવ સાથે નિત નીસરું, તે એકલો આવ્યો અહીં. ૩૩

ચોપાઇ.

તે પરિયટે વિચાર્યું મંન, એ તો મારો નંદરાજંન;
ચતુરશિરોમણિ એ છે રાય, હું છું પણ એની પ્રજાય. ૩૪
એણે નામ સમસ્યામાં કહ્યું, લક્ષણ જોતામાં મેં લહ્યું;
હું પણ રાખું મારી મામ, કહું પંટતરે મારું નામ. ૩૫

છપ્પો.–સમસ્યા.

ધરે અંગ રાય ને રંક, રંક રાજાશો દીસે;
શોભે શાહ સુલતાન, માન પામે મન હીસે;
એક વસાને જંન, કરું હું લક્ષ વસાનો;
મૂજ રીસથી બને, માનવી અધ ટકાનો;
જે ઢાંકણ સહુ જગ વિષે, રૂપ સમારે તાહરું;
અમો સમારું તેહને, નામ સમજી લ્યો માહરું. ૩૬

ચોપાઇ.

અરસ પરસ ઓળખિયા બેય, ભાગ્યો મંનતણો સંદેહ;
હરખ બેઉના મનમાં થયો, રાજા પરિયટ પાસે ગયો. ૩૭
આ વેળા તે શું છે કાજ, એકલા કેમ આવ્યા મહારાજ;
નહિ સાથે હસ્તી ઘોડલા, નહિ સાથે પાવક જોડલા. ૩૮
રૂપ અનૂપમ કોમળ જાત, કાળી અંધારી માજમરાત;
સુણ રે પરિયટ રાજા કહે, કહું સંદેહ તે મનમાં લહે. ૩૯
નગરચર્ચા જોવા આવિયો, માટે સાથે નથિ કો લાવિયો;
સંદેહ એક ઉપન્યો છે મુને, તે માટે પૂછું છું તુંને. ૪૦
મધ્ય નિશાએ કેમ આવિયો, શા કાજે કોનાં લાવિયો;
મધરાતે તું બેઠો ધૂવે, બીક કોની મનમાં નવ જૂવે. ૪૧
સાચી વાત કહેને આજ, લેશ માત્ર નવ રાખિશ લાજ;
પરિયટ કહે સાંભળીએ રાય, એ સમજી લેજો સમસ્યાય. ૪૨
કહું સમસ્યા તે મનમાં ધરો, સુણી વાત ને પાછા ફરો.

છપ્પો.–સમસ્યા.

લિયે લંક લપટેણ, ઠેઠ નહિ રામ જ રાવણ;
હરણ સીતને નામ, કામ નહિ પતિત રાવણ;
હણ્યા કૌરવ જે વીર, વીર મન જો તું વિચારી;
કામિનીને મન નેહ, ન શોભે તેવણ નારી;
એક દંતધાવનની બે કરો, તેના નામે નામ છે;
નવસેં નવાણું પૂર્યાં હરી, તેહ સમારણ કામ છે. ૪૩

ચોપાઇ.

નવસેં નવાણું પૂરી સુધ લીધી, તેવું કહી સમસ્યા પૂરી કીધી;

નંદરાય.—

દિવસે સમારે નહિ શામાટ, અરધી રાતે કેમ આવ્યો વાટ. ૪૪
એ અચરત તો મુજને ઘણું, સાચું વચન સુણવા તુજતણું;
એણી પેરે બોલ્યો રાજન, ત્યારે પરિયટે કહ્યું વચન. ૪૫

છપ્પો.—સમસ્યા.

દો લોચન ખટ ચરણ, વરણ તો શ્યામ સરીખો;
ઘોર નાદ મુખ પીત, સ્વાદિયો તે પુરરસિયો;
પીએ પ્રેમ નિશદિન, શીશ મોટો સહુ અંગે;
રસિક મધુર કરિ ગાન, રહે સુગંધી સંગે;
સુઘડ છેલ નર સ્વાદિયો, મદ પ્રેમલ છે અતિ ઘણું;
તેથી આવ્યો છું આ સમે, મુજને ભય છે તે તણું. ૪૬

ચોપાઇ.

રાજા મનમાં રીઝ્યો ઘણું, વચન સુણીને પરિયટતણું;
અરે ભાઈ એવી કુણ નાર, મુજને દેખાડો આ વાર. ૪૭
જેના પ્રેમલ પટકુલ પાસ, દેખી ભમર ઉતરે આકાશ;
એવી રામા રાણી કો તણી, પૂછે એમ નગરનો ધણી. ૪૮
દેવાંગના એવી કોણ હોય, શીઘ્ર મહીપતિ બોલ્યો સોય;
તે સંભળાવો મારા વીર, મારે હૈડે નવ રહે ધીર. ૪૯
કહે પરિયટ સાંભળો હો રાય, મારા મુખથી કેમ બોલાય;
સતિ નિંદા કેમ કરીએ આપ, થાએ સ્ત્રીહત્યાનું પાપ. ૫૦
સ્ત્રીહત્યાથી ખોઇએ પ્રાણ, સમજો કોઈ ચતુરસુજાણ;
નારીનો નેહ થોડો કરે, તો ભવસાગર સહેજે તરે. ૫૧

श्लोक.

अहिक्रीडा वणिङ्मित्रं लीलया विषभोजनम् ।
त्यजेच्च योषितां संगं यदि कल्याणमिच्छति. ॥ ६२ ॥

ચોપાઇ.

નંદ રાજા એમ પૂછે ફરી, પ્રબોધ શિક્ષા પરિયટે કરી;
રાજા કહે શું દેછે શાખ, એવી હું જાણુંછું લાખ. ૫૩
સાંભળજો નરપતિ શ્રી નાથ, આખર તારો ઉપર હાથ;
જે સમસ્યા અમો કીજીએ, તે એંધાણે ઓળખી લીજીએ. ૫૪

છપ્પો.-સમસ્યા.

વર્ણ સહુથી રંક, અંક રાજાથી ઝાઝો;
વરતે અધિકી આણ, લોક માને જશ આઝો;
તમને છતે તેહ, તે તમથી ન જિતાયે;
તેહ વચન તમને કહું, એ નર જિતો હો રાય;
ભોગી તમ સરખો ઘણો, આદ્ય અધિકાર અતિ ઘણે;
પરખો જાત પ્રમદાતણી, પદ્મિની નાર ઘરતે તણે. ૫૫

ચોપાઇ.

રાજસભામાં આવે કામ, તેનું જે કહેવાએ નામ;
રાંધ્યુ અંન જેને કહેવાય, તેનુ નામ વિચારો રાય. ૫૬
એ બેનો કરો એક વિચાર, મેં કહ્યું તે નરઘેર નાર;
પંખી ઉડે જેને જોર, એ વાતનો એટલો અંકોર. ૫૭
જેને આધારે રહે છે પ્રાણ, ચેતો નામરે ચતુરસુજાણ;
એ બે પ્રીછી કરીએ પેર, મેં કહી સ્ત્રી છે તેને ઘેર. ૫૮
ચેત્યો રાજા સર્વે લહ્યું, પરિયટે જે વચન જ કહ્યું;
પ્રીત કરીને લીધો પાર, જુગતે તેને કરિયો જુહાર. ૫૯
સ્ત્રીનું નામ સમજ્યો સાનમાં, ગુણવંત રાય ગયો ગામમાં;
થયાં અંગ ને ચિત્ત પરવશ, જીવ થયો તે સ્ત્રીને હસ્ત. ૬૦
થયું મંન ચિંતાતુર અંગ, લાગ્યો તે રામાસું રંગ;
મોહ પામ્યો મન વ્યાકુળ થયો, રંગ મહોલમાં રાજા ગયો. ૬૧
ન આવે નિંદ્રા ન ભાવે અંન, સ્નેહે વ્યાકુળ રાજાનું મંન.

શ્લોક.

दर्शनाद्धरते चित्तं स्पर्शनाद्धरते बलम् ।
संभोगाद्धरते वीर्यं नारी प्रत्यक्षराक्षसी ॥ ६२ ॥

છપ્પો.

કાને સુણી તબ ક્રોડ, લાખ જબ નયણે નરખી;
બોલી તબ હજાર, સર્વ વાતે પૂર પરખી;
નજર ભઇ રસબસ, દશ મૂલ પાલવગ્રહી;
આલિંગન તબ એક, છુટો મોહ નગન જબ જોઇ;
સ્ત્રી ભાર પટંતરે, અમૂલખ કોડી દ્રામકી;
ચાખી તબ ચિત્તથી ગઇ, નહિ કોડી કામકી. ૬૩

ચોપાઇ.

કાને સુણી તવ લાખ કરોડ, માટે મહિપતિને લાગી હોડ;
દુઃખે પાપે વીતી જામિની, વિચાર કરે જોઇશું કામિની. ૬૪
જો જાણે મારો પરધાન, એ વાતે ઘટે મુજ માન;
આદ્ય હૈયે રચ્યો પરપંચ, સ્ત્રીને મળવા કીધો સંચ. ૬૫
પ્રાતસ્કાલે ઉઠ્યો રાય, સંપૂરણ કીધી સભાય;
તે વેળા આવ્યો પરધાન, મંનથકી દીધાં બહુ માન. ૬૬
કહે રાજા હું કહું તે કરો, કચ્છ દેશમાં જઇ પરવરો;
લ્યો ટકા દશ વીશ કરોડ, લાવો ઘોડા મનગમતી જોડ. ૬૭
સર્વ સૈન્ય સુંઢાડો સાથ, દ્રવ્ય અનંત રાખોની હાથ;
જે જોઇએ તે લેજો સહી, કશી વાતની ન્યૂનતા નહીં. ૬૮
બીજી વાત મા કહેશો વળી, ઊઠો શીઘ્ર કરો આ ઘડી;
જો મુજને ઉપજાવો સુખ, એ વાતનું ન ધરશો દુઃખ. ૬૯
કહે પ્રધાન સાંભળો મહારાજ, શું ઘોડાનું હમણાં કાજ;
રિક્તા તિથિ વૈધૃત્ત વ્યતિપાત, આજ જાતાં થાએ ઉત્પાત. ૭૦
કાલ પરમ માંહે ચાલશું, અશ્વ તમને આણી આલશું;
કહે રાજા સાંભળરે પ્યાત, મારા મનની ન લહે વાત. ૭૧
જે વાતનો કેડો લીજીએ, સિદ્ધ પાર તેનો કીજીએ;
સભા મધ્ય જો જાય વચન, ત્યારે હું શાનો રાજંન? ૭૨
અવજોગ તે તો પહેલો મુંને, ત્યાર પછી તો નડશે તુંને;
હમણાં જાવાનું ન કરો સહી, આજથકી પરધાન જ નહીં. ૭૩
ચાકર તે જે પાળે બોલ, માણસ તે જે પાળે કોલ;
સ્ત્રી જે પાળે પતિવ્રતધર્મ, બ્રાહ્મણ જે પાળે ખટકર્મ. ૭૪

પવિત્ર તે પાળે આચાર, હરિજન જે મૂકે સંસાર;
રાજા જેહ પ્રજાપ્રતિપાળ, સત્યવાદી નવ બોલે આળ. ૭૫
પંડિત જે પરખે પુરાણ, સાત્વિક જે હોએ સુજાણ;
જોગી તે જે પાળે જોગ, સંસારી જે સમજે ભોગ. ૭૬
વાર્તિક તે જે વ્રત આચરે, દુઃખભંજન તે સૌ દુઃખ હરે;
પુત્ર તે જે ગયાએ જાય, જિત્યો તે જે ગંગા નહાય. ૭૭
ધનપતિ તે જે ધારે ધરમ, સંન્યાસી જે જાણે બ્રહ્મ;
રળ્યો તે જે ખરચે હાથ, સારી સ્ત્રી જે સ્વર્ગે સાથ. ૭૮
જ્ઞાની તે જે જ્ઞાને સજે, ભક્ત હોય તે ભગવાનને ભજે;
વૈભવ તે જે વિભૂતિ ધરે, આશાત્યાગી તે આશ ન કરે. ૭૯
મહિપતિનું જે રાખે માન, તેનું નામ પૂરો પરધાન;
મારો વજીર ખાસો છે તું, જા આ વેળા કહું છું હું. ૮૦
કહે પ્રધાન સુણો પુરપતિ, રોષ મા ધરશો રાજા રતિ;
જે પાસો પડે તે દાય, જે રાજા બોલે તે ન્યાય. ૮૧
જે નિર્ધન બોલે તે નોય, બોલ પાળે તે શાહ જ હોય;
પંચ પ્રમાણ કરે તે ન્યાય, જે મારે મરે તે ધાય. ૮૨
નાઠો રાહ જડે ત્યાં જાય, આચાર ભ્રષ્ટ તે તો અન્યાય;
ભૂખ્યો તે જે ગમે તે ખાય, વંઠ્યો તે જે ગમે તે ગાય. ૮૩
અણચાલે થયું તે થાય, બહેક્યો મન ગમે ત્યાં જાય;
ધનવતી ચિંતવે તે થાય, અતિ બળિયો જે વજ્જરકાય. ૮૪
આંધળો જાર જે ઘરમાં રમે, ભેલ્લા નાર ગમે તે કરે;
આંચળ મુખ આપે તે ગાય, ઓસડ તે જે રોગ મૂકાય. ૮૫
જે પૃથ્વી પાળે તે રાય, પયપાન કરાવે તે સત માય;
કાયા ચિત્ત વશ કરે તે મુન્ય, અતિ બળિયો જેનું બહુ પુન્ય. ૮૬
દુખીઓ જેહ વિદેશે જાય, ગૃહસ્થ તે જે લ્હાણું લાય;
પૂજ્ય તે જે પરમારથિ થાય, સુખિયો જે નીરોગી કાય. ૮૭
ભલું કરે તે ભૂપત રાય, વાંક વિના કોપે અન્યાય;
ચાતુર તે જે કીર્તિ ચાહે, વિવેકી જે વિચારે મનમાંહે. ૮૮
રાજા કહે તે સારો દીસ, ચાકર બોલ ચડાવે શીશ;
એમ કહી ઉઠ્યો તે ઘડી, સેના સુંઢાડી પોતાતણી. ૮૯

લક્ષ્મી અનર્ગળ લીધી ઘણી, આજ્ઞા માગી મહિપતતણી;
પ્રધાન ચાલી કચ્છમાં ગયો, રાજાને મન ઓચ્છવ થયો. ૯૦
અરુણા અસ્ત પડી છે રાત, રાયે વિચાર્યું હૃદિયા સાથ;
બીજા કોઇને નવ કહિ વાત, આપે એકલો ચાલ્યો જાતોજાત. ૯૧
ક્યાંહાં નર ને વળિ કહિયે નાર, જારને મન શાનો વિચાર;
પહોંચે કે નવ પહોંચે હામ, કર મનનું ગમતું કામ. ૯૨

श्लोक.

कामातुराणां न भयं न लज्जा ह्यर्थातुराणां न च बंधुमित्रम् ।
चिंतातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न बलं न तेजः ॥ ९३ ॥

ચોપાઇ.

જાર બુદ્ધિ જેને મન વસી, લાજ મર્યાદા તેને કશી;
ગુણિકાને મન શેની લાજ, આળસુને મન શેનું કાજ. ૯૪.
ભિક્ષા તેને શાનો ભોગ, જોરાવરી તે શાનો જોગ;
ભંગીને મન શાની નાત, વ્યસનીને મન શાની જાત. ૯૫
મદ્યપાન પીએ તે શાનો પવિત્ર, ભુંડું ત્યાગે તે શાનો મિત્ર;
અકરમીને મન ઉદ્યમ કશો, સૂમ હોય તો શાનો હશો. ૯૬
શેઠાઇમાં તે શાંનુ સત્ય, પટેલાઇમાં શાની પત્ય;
પરમારથમાં શાંનું પાપ, સિદ્ધાઇ લાગે શાનો શાપ. ૯૭
સત્ય વિના તે શાની સતી, પીડા દે તે શાનો પતિ;
સંતોષીને શાનું દુઃખ, ધન વિના તે શાનું સુખ. ૯૮
દાતાને મન શાનું ધન, શૂરાને મન શાનું તન;
ભામિની ભલી વિના શો ભોગ, શુદ્ધ ચિત્ત વણ શાનો જોગ. ૯૯
દરિદ્રી હોય ત્યાં ડાહાપણ કશું, પુત્ર વિના ઘર સૂત્ર જ કશું;
નાત નહિ ત્યાં શાની રીત, હેત વિના તે શાની પ્રીત. ૧૦૦
ગુણ વિના તે શાનું રૂપ, પ્રજા પીડે તે શાનો ભૂપ;
વિવેક વિના તે શી વિદ્યાય, નિર્લજને મન શી નિંદાય. ૧૦૧
કંઠ વિના તે શાનું ગાન, જર વિના તે શાનું જાન;
દયા વિના તે શાનું દાન, મોટમ પાખે શાનું માન. ૧૦૨
હરિજનને શાનો સંસાર, ખરી વાતમાં શાનો ખાર;
કહ્યું કથે તે શાનો કવિ, શીખી વાત તે શાની નવી. ૧૦૩

ચોર્યું કહે તે શાનો ચાડ, પરહર્યું લે તે શાનો પાડ;
વેહેવાર નહિ તો શો વેપાર, કમાઈ નહિ તો શાનો કાર. ૧૦૪
જાર જનને ભય નહિ મન, નિર્ભય થઈ ચાલ્યો રાજન;
દરબાર દિવાનનો દીઠો દૂર, આવ્યો રાત ગઈ એક પૂર. ૧૦૫
વજ્જર મહોલે છે લોહનાં બાર, કીધો રાયે કરનો પ્રહાર;
ધીર પ્રતિહાર ત્યાં જાગિયો, મનમાંહી બિહિવા લાગિયો. ૧૦૬
જાગે જે કોઈ ધનનો ધણી, જાગે જેને ચિન્તા ઘણી;
જાગે રાત અંધારી ચોર, જાગે ધન વરસંતે મોર. ૧૦૭
જાગે જેના ઘરમાં સાપ, જાગે દીકરીઓનો બાપ;
જાગે જેને માથે વેર, જાગે જેહ કરે બહુ કેર. ૧૦૮
જાગે જે જપતો જુગદીશ, જાગે જેને દેવું શીશ;
જાગે જે કોઈ હોયે જાર, જાગે કુલ સકુલની નાર. ૧૦૯
જાગે જેના દેહમાં રોગ, જાગે જે કોઈ સાધે જોગ;
જાગે જે કોઈ ચોકી કરે, જાગે જે પ્રતિહારું કરે. ૧૧૦
કોણ છે રે ભાઈ માઝમરાત, જે હોય તે આવજે પ્રભાત;
નહિ ઉઘાડું મારું બાર, ખોટી થશો ને લાગશે વાર. ૧૧૧
તેવારે બોલ્યો નંદરાય, મનમાં ધરતો બહુ લજ્જાય;
લાજે જે કોઇ હોયે જાર, લાજે જેહ સુકુલની નાર. ૧૧૨
લાજે મૂરખ બ્રાહ્મણ ભાટ, લાજે મોટા માનભંગ માટ;
વચનભંગથી લાજે રાય, તપભંગથી યોગી લજવાય. ૧૧૩
લાજે લંપટ મૂકે બોલ, લાજે ત્રિયા ઉતરે જ્યાં તોલ;
નીચ કામે નરપતિ ગયો, લજ્જા પામીને બોલ જ કહ્યો. ૧૧૪
ઉઘાડ ભાઇ હું નંદ નરેશ, પ્રધાન ઘેર કરવો છે પ્રવેશ;
ઘણું જરુરનું મારે કામ, તે માટે આવ્યો આ ઠામ. ૧૧૫
શીઘ્ર ઉઘાડી ચરણે લાગ, જે જોયે તે મૂજપાસે માગ.

દોહરા.

રાય પ્રત્યે કહે પોળીઓ, સાંભળિયે રાજન;
બાર તો નહિ ઊઘાડીએ, વરત્યું ત્હારું મન. ૧૧૬
આ વેળા તસ્કર નીસરે, (કે) રમવા નિસરે જાર;
માટે જાઓ પાછા ફરી, રાખી આપનો ભાર. ૧૧૭

પ્રધાન ઘેર નહિ માહરો, સ્ત્રી સાથે શું કામ;
અરધી રાતે એકલા, ક્યમ આવ્યા આ ઠામ. ૧૧૮

ચોપાઇ.

ઉંદર બિલાડીને શાનો મેળ, અજા વાઘતણો શો ખેલ;
સિંહ ગજ એકઠાં કેમ રમે, ગરુડ સર્પ એકઠાં કેમ ગમે. ૧૧૯
અગ્નિ ઘૃત કેમ થાએ એક, વિપરીત એ દિસે છે વિવેક;
તમો રાય પુરુષની જાત, વિનતાશું શી કરવી વાત. ૧૨૦
રાજા કહે ઘડે શા ઘાટ, ઉઘાડ બાર જાવા દે વાટ;
હું જેમ જેમ રાખું છું ભાર, તેમ તેમ તું લગાડે વાર. ૧૨૧
હમણાં વાત કરું છું સહેલ, નહિ તો ચીરાવું છું મહેલ;
પ્રધાનના તો પ્રાણ જ લેઉં, ભારે દંડ તો તુજને દેઉં. ૧૨૨
ત્યારે તારું શું છે જોર, નગર વિષે તું મારો ચોર;
રુડું ચિંતવ જો સ્વામિતણું, આપ માન મુજને તો ઘણું. ૧૨૩
જો રાખે દોહોણી ને દૂધ, તો તું કાંઇ વિચારની બુદ્ધ;
મારે મન તો નથી કાંઇ ખેદ, તું મનમાં આણે કાં ભેદ. ૧૨૪
મૂરખ મિત્ર વેરીને ઠામ, વણસાડે સ્વામીનું કામ;
મનમાં ડહાપણ હોયે આજ, ઉઘાડ તુજનાં સરસે કાજ. ૧૨૫
આવડો શો રાખે છે અંક, આખર હું રાજા તું રંક.

દોહરા.

કહે પ્રતિહાર રાજા સુણો, હું બિવરાવ્યો નહિ જાઉં;
મન સમજી લાલચ દિયો, કાંઇક પ્રસન્ન થાઉં. ૧૨૬
રાય એક જેને ક્યજ, બીજો તક જે રાય;
ત્રીજો રાજા ગરજીઓ, ચોથો ઓશિયાળો થાય. ૧૨૭
કુંડળ કાઢ્યાં કાનથી, મૂલ જેનું નવ ક્રોડ;
આપ્યાં રાયે પ્રતિહારને, જેહ અમૂલખ જોડ. ૧૨૮

ચોપાઈ.

દ્રવ્ય દેખી સહુ કરે પ્રીત, દ્રવ્ય દેખીને કરે વિપરીત;
દ્રવ્ય દેખીને નારી ચળે, દ્રવ્ય દેખીને લોભી ભૂલે. ૧૨૯
દ્રવ્યે લાભ ને દ્રવ્યે હાણ, દ્રવ્યે આસવાસના જાણ;
દ્રવ્યે જીવ જાએ ને રહે, દ્રવ્યે ઘેલાને ડાહ્યા કહે. ૧૩૦

દ્રવ્યે કાયર ને દ્રવ્યે શૂર, દ્રવ્યે મેલો ને દ્રવ્યે નૂર;
દ્રવ્યે ચોર ને દ્રવ્યે શાહ, દ્રવ્યે રંક, ને દ્રવ્યે રાહ. ૧૩૧
દ્રવ્યે કરપી (ને) દ્રવ્યે દાતાર, દ્રવ્ય ઉગારે ને દ્રવ્યે માર;
દ્રવ્યે શત્રુ ને દ્રવ્યે મિત્ર, દ્રવ્યે નીચ ને દ્રવ્યે પવિત્ર. ૧૩૨
પૃથ્વીનું કારણ તે દ્રવ્ય, દ્રવ્ય થકી તે શોભે સર્વ;
કુંડળ જવ દીઠાં પ્રતિહાર, તવ તેણે ઉઘાડ્યાં બાર. ૧૩૩
ગયો મહેલ મધ્યે રાજંન, દીઠું જેવું ઇંદ્રાસંન;
દીઠો પ્રધાનકેરો મહેલ, તે આગળ શોભા સહુ સહેલ. ૧૩૪
દીઠું પાંજરું પોપટતણું, પચરંગે રંગેલું ઘણું;
તે હેઠળ માંડ્યો છે પાટ, રાજા ચાલી આવ્યો વાટ. ૧૩૫
બેઠી દીઠી ત્યાં કામિની, એવી નહિ ભૂતળ ભામિની;
ચંદ્રવદની ભૃકુટી શુભ વાંક, સિંહાકારે કટિનો લાંક. ૧૩૬
હંસાગમિની ગજગામિની, શરદચંદ્ર શોભે જામિની;
જેવી પુષ્પ લતાની વેલ, જેવી વાડીમાંની કેળ. ૧૩૭
જેવી ચંપાકેરી કળી, જેવી વીજળી ઝબકે ભલી;
જેવી રત્નાકરકુંવરી, જેવી શોભે સુરસુંદરી. ૧૩૮
જેવી કોઇ દીપે નાગણી, નહિ શામા એની સામણી;
જેવી રત્ન કમળ દીવડી, જેવી કાસ્મીરી પુતળી. ૧૩૯
જેવી ઇંદ્રતણી અપ્સરા, એવી એ માનુની મનહરા;
કામિની તેહ કમળનો વૃંદ, મુખ જાણે પૂનમનો ચંદ્ર. ૧૪૦
અંબુજદલ આકારે નેણ, અમૃત જેવાં બોલે વેણ;
પોયણપાન સરીખા પાય, કરેણકાંબ સરખી શ્રીકાય. ૧૪૧
લાયક તેમાં લક્ષણ ઘણાં, જે કહીએ તે સોહામણાં;
રામા રૂપતણો ભંડાર, નવ દીઠી એવી કોઇ નાર. ૧૪૨

દોહરા.

ચપળ નેન ખંજન સમાં, ચકવાક જુગ જોડ;
કનકકળશ ઉર ઓપતાં, ક્ષણમાત્ર નહિ ખોડ. ૧૪૩
ઉદર ઉપર ત્રિવલી પડી, પેટ તે પોયણ પાન;
ગ્રીવા કપોત સરીખડી, ઉજ્વળ ઓપિત વાન. ૧૪૪
નખશિખ શોભા નિરખતાં, ચતુરા ચતુરસુજાણ;
વ્રેહે વ્યાપિક રાજા થયો, વાગ્યાં મોહનાં બાણ. ૧૪૫

પાષાણ ઘર્ષથી અગ્નિ ઝરે, અગ્નિથી જેમ ઘૃત;
અંગ અનંગ અગ્નિ વધ્યો, આકળો થયો તર્ત. ૧૪૬
ધર્મ કર્મ સહુ વિસર્યો, થયું કામવશ અગ;
બીજું કાંઇ સૂઝે નહિ, રામાશું લાગ્યો રંગ. ૧૪૭
વિસર્યો ઇષ્ટ ગુરુ દેવતા, વિસર્યો કુળ મરજાદ;
વિસર્યો મહેલ ને મેડિયો, પ્રેમદાશું લાગ્યો વાદ. ૧૪૮
આવ્યો નિકટ તે નિરખતાં, ભર્યાભિત તે ઘનઘોર;
દૃષ્ટિ ન ચૂકે તે થકી, જ્યમ ચન્દ્રથી ચકોર. ૧૪૯

ચોપાઇ.

પોપટ પદ્મિની બેઠાં જ્યાંય, મહોલે મહિપતિ આવ્યો ત્યાંય;
સમજ્યો પોપટ સમજી નાર, ચતુર મળી બે કરે વિચાર. ૧૫૦
આવતામાં વરત્યું છે મંન, કામ આકળો છે રાજંન;
ઇશ્વર આપણી રાખશે લાજ, કામિની કહે શું કરવું કાજ. ૧૫૧
કહે પોપટ નવ ધરશો બીક, દેઉં છું નંદ રાજાને શીખ;
એમ કરતાં તે બોલ્યો વાણિ, અધિક ચાતુરી મનમાં આણિ. ૧૫૨
તું મુજને જાણે છે અજાણ, આજ થઉં હું ચતુરસુજાણ.

દોહરા.

કહે પોપટ ભલે આવિયા, પૃથ્વીપતિ ભૂપાળ;
આનંદકંદ નંદરાયજી, પ્રજાતણા પ્રતિપાળ. ૧૫૩
તાત તમો છો જગતના, પ્રધાન તમારો પુત્ર;
હું જાણું છું નિહાળવા, આવ્યા છો ઘરસૂત્ર. ૧૫૪
તંન નથી ઘેર તાહરો, હાજર છે સુતનાર;
પણ તે તારે આસરે, તમ પુત્રીને ઠાર. ૧૫૫
ખબર લેવી તમને ઘટે, ઘેર નથી જવ તંન;
પુત્ર પ્રજા સૌ તાહેરી, પિતા નંદ રાજંન. ૧૫૬
રાજા તે તો તાત છે, પ્રજા તે તો પુત્ર;
શાસ્ત્ર સાખ પૂરે સદા, સાચો અક્ષર સૂત્ર. ૧૫૭
બાઇ આવો બેસો બારણે, આવ્યા છે તમ તાત;
પિતા પાસે બેસો જઇ, કરો સુખદુ:ખની વાત. ૧૫૮
બાઇ આવોની બારણે, એહ તાત નન્દરાય;
સાસરવાસો લેઇ આવિયા, તેની શી લજ્જાય. ૧૫૯

આપણ એનાં છોકરાં, એહ આપણો તાત;
પિતા પાસ બેસો સુખે, કહો મનની સૌ વાત. ૧૬૦

ચોપાઇ.

નારી બોલી આણી ધીર, સાંભળ પોપટ મારા વીર;
અધિક બોલ તું ના બોલીશ, ચઢશે નંદ રાજાને રીશ. ૧૬૧
હુકમ રાજાજીનો લીજીએ, પછી ઉત્તર તેનો દીજીએ;
એ છે ધર્મતણો અવતાર, જાણે સકળ વિવેક વિચાર. ૧૬૨
એ છે ચૌદ વિદ્યાગુણ જાણ, માટે ઘણું શું કરું વખાણ;
ચતુર પુરુષ માટે સાંખશે, મૂરખ કોઇ મારી નાંખશે. ૧૬૩
તે માટે છાનો રહે ભ્રાત, અધિક શાને કરે છે વાત;
વિવેક વાત માહારે દિલ વસી, નંદરાયની બીક જ કશી. ૧૬૪
કંચન આગળ કથિર તે કશી, ચતુર આગળ કેવી પારશી;
હનુમાન આગળ શા ઠેકડા, કરોડ આગળ શા એકડા. ૧૬૫
ચૌદ જાણે તેને શા ચાર, સત્યવાદીને શાનો ભાર;
પુત્ર આગળ બીજી શી પ્રીત, વેદ આગળ બીજાં શાં ગીત. ૧૬૬
પરબ્રહ્મ આગળ શા પાખડ, દૈવગત આગળ તે શો દંડ;
દારિદ્ર આગળ બીજું શું દુઃખ, સ્ત્રી સતીથી બીજું શું સુખ. ૧૬૭
વિપ્ર આગળ બીજી શી નાત, ખરો કહેવાય તેની શી ખ્યાત;
જાર આગળ સ્ત્રીનું નવ જોર, હેમગિરિ આગળ નવ હોય ચોર. ૧૬૮
ગંગા આગળ બીજી શી નદી, ચકોર આગળ બીજી શી બુદ્ધિ;
શિવપૂજન આગળ શી સિદ્ધ, રાજરસોઇ આગળ શી રિદ્ધ. ૧૬૯
ભીખથકી તે ભુંડું કિયું, દેહ ભુંડી જેહનું રોગીયું;
ચન્દ્ર આગળ તે તારો કશો, રવિ આગળ આગીઓ જ શો. ૧૭૦
મૂરખ આગળ શી દુઃખની વાત, મર્ણથકી બીજી શી ઘાત;
પૂન્ય આગળ બીજું શું કામ, રામ આગળ બીજું શું નામ. ૧૭૧
કાશી આગળ બીજો શો વાસ, સુગંધમાં જેવો બરાસ;
નંદરાયને શિખ દે જેહ, બ્રહ્માએ સર્જ્યો નથી તેહ. ૧૭૨
સ્વર્ગતણું તે સુખ જ ઘણું, વખાણ કરી શકે કેમ તેતણું;
તેને વશ વરતે સહુ લોક, તે આગળ ડહાપણ સહુ ફોક. ૧૭૩
નારી કહે સુણ પોપટ સહી, એ સરખો કો ભુતળમાં નહિ.

દોહરા.

ત્યારે પોપટ બોલીઓ, સાંભળ મારી બેન;
માબાપ આગળ ચાલે સહી, જે કરીએ તે ચેન. ૧૭૪
બાળક અતિ અન્યા કરે, મન ન ધારે માબાપ;
એવું જાણીને હું કહું, વેદ પૂરાણે છાપ. ૧૭૫
ગાંડું ઘેલું બોલવું, મનમાં ન આણે સોય;
તેમ હું રાજાને કહું, ખેદ મ ધરશો કોય. ૧૭૬

ચોપાઈ.

વાડ થઇને ચિભડાં ગળે, સાંધી વસ્તુ ક્યાંથી મળે?
ખળું ખાતું હોય જો અન્ન, તો જીવે નહિ એ કે જંન. ૧૭૭
કલ્પવૃક્ષ જો કેરી ખાય, તેનો ચોર ન પેદા થાય;
નવાણું પીતું હોયે નીર, જીવજંતુ ક્યમ ધરે શરીર. ૧૭૮
મા મારે પય પીતાં બાળ, સત્યવાદી જો બોલે આળ,
રાજા થઇને લૂટી લેય, પ્રજા કોણ આગળ જઇ કહેય. ૧૭૯
રામ જપંતા નર્કે જશે, કહો કલ્યાણ જ કોનું થશે;
પિતા પુત્રિશું રમશે જાર, તે વાતનો કો પ્રીછે પાર. ૧૮૦
ગંગા નહાતાં પાપી થશે, વેદવચન કેમ સાચાં હશે;
વાહાર ત્યાંથી આવે ધાડ, તો પછી ક્યાંની કરશું આડ. ૧૮૧
મેઘ વરસંતા પથ્થર પડે, તેનો વાંક કોને શિર ચડે;
ધણીને વિખ દે ઘરની નાર, કોણ સાચવે તેણે ઠાર. ૧૮૨
પુષ્પહાર થઈ વળગે સાપ, ત્યાં તે કોણ જાળવશે આપ;
અમૃત જાણી આપે પીજીએ, વિખ થાય દોષ કેને દીજીએ. ૧૮૩
કુંડળ કરડી ખાએ કાન, કોણ આગળ જઇ કરિયે જાણ;
ચંદન જાણી ધરીએ આપ, થાય અગ્નિ તો પૂરણ પાપ. ૧૮૪
મોટા જાણી જઇએ શરણ, દે ઘાત તો પામિયે મરણ;
ઘરનો દિવાન ચાડી ખાય, તો તે દુઃખ કોને કહેવાય. ૧૮૫
જો રળનારો ચોરી કરે, તો ભંડાર શી પેરે ભરે;
છાની થાપણ લોભે લે, તો શાખ આવી કુણ દે. ૧૮૬
કોઇ જાણી દુઃખ દિયે પ્રચંડ, તેને તો રાજા દે દંડ.
(પણ) રાજા થઇ લૂટી લે આપ, તો પરજાનું પૂરણ પાપ. ૧૮૭

રઇયત ઉપર કોપે રાય, રાંક માણસ શું કરે ઉપાય;
તેને પુછનારો ઇશ્વર એક, વેદવચન કરિ જુવો વિવેક. ૧૮૮
રાજા પ્રજાને દુઃખ જ દે, તો તે આગળ નહિ સુખ લે;
મોટા જો કરે કૂડાં કાજ, તો નહિ પામે રુડાં રાજ. ૧૮૯
શામા શુક બે વાતો કરે, રાજા નંદ રુદેમાં ધરે;
ભયભીત થઇને જ આવિઓ, કાંઇક જ્ઞાન રુદે લાવિઓ. ૧૯૦
એ કહે છે પુત્રી ને બ્હેન, તે આગળ ક્યમ થાએ ચ્હેન;
એકે વાતનો ન સૂઝે ધાટ, રાજા જઇને બેઠો પાટ. ૧૯૧
આગતાસ્વાગતા દીધાં માન, આગળ મહેલ્યાં ફોફળપાન;
બોલ્યો શુક સુણ તું સુંદરી, બોલો તાતસું હેત જ કરી. ૧૯૨
પુત્રી ધર્મ કરી થાપશે, મનવાંછિત માગ્યું આપશે;
લાવ્યા પસલી આપણે ઘેર, રાજા આવ્યા રુડી પેર. ૧૯૩
ભ્રાત તાત ને એ મોશાળ, આપણ ઉપર અદકું વ્હાલ;
એ છે નોધરા આધાર, એને શિર પૃથ્વીનો ભાર. ૧૯૪
બેટી બ્હેન ને તું ભાણેજ, આપણ ઉપર અદકું હેજ;
હેત કરીને દગો જો દેય, નરકતણાં ફળ તે તો લેય. ૧૯૫
નાનાં મોટાં વ્યાપક જન, શરણાગતનું એ છે ધંન;

દોહરા.

માનિની મુખ સનમુખ કરી, શુકસું કીધી વાત;
કામભર્યો જો કોપશે, તો કરશે તુજ ઘાત. ૧૯૬
કામી કામે આંધળો, ન ગણે બ્હેન ને બાઇ;
માટે તુજને મારશે, છાનો રહેને ભાઇ. ૧૯૭

ચોપાઇ.

જોબનમદ પ્હેલો આંધળો, બીજો અંધ કામે આકળો;
ત્રીજો અંધ ધનમદ જેહને, ચોથો મદ જેની દેહને. ૧૯૮
પંચમ અંધ જે જીવ આદરે, છઠ્ઠો અંધ જે કોપે ભરે;
સાતમો અંધ દબાણો જેહ, આઠમો અંધ વ્યસનીની દેહ. ૧૯૯
એટલા અંધ વિચાર ન કરે, ના કહિયે તો નિશ્ચે મરે.

દોહરા.

વચન સુણી વનિતાતણું, શુક કહે સાંભળ વાત;
કામમદ જોબન શું કરે; જગતપિતા સાક્ષાત. ૨૦૦

અજ્ઞાન અબળા તું સમી, મેં નવ દીઠી કોય;
કહું વાત પટંતરે, મનમાં સમજી જોય. ૨૦૧

ચોપાઈ.

રાજા આવે કપટે કરી, તો કોણ પૂછે એને ફરી;
ગામ પ્રધાનને શિદ મોકલ્યો, આપ કેમ આવે એકલો. ૨૦૨
એને કરવું સઘળું સહેલ, ખરે બપોરે ચિરાવે મહેલ;
પ્રધાનને રાખે કાળાગૃહ વિષે, કોણ જોરાવર છે એ પખે. ૨૦૩
એને માથે બળિયો ધર્મ, તો કૂડાં ક્યમ કરશે કર્મ;
નંદરાયનું જાશે સત્ય, શી થાશે પરજાની ગત્ય? ૨૦૪
જો ચૂકે રાજાની દેહ, તો વૃષ્ટિ કેમ કરશે મેહ;
વણ વાંક ગજા દે દંડ, નિશ્ચે તુટી પડે બ્રહ્માંડ. ૨૦૫
જો નંદરાય ચડાવે આળ, નિશ્ચે પૃથ્વી જાય પાતાળ;
વાત કહું એક તુજને હું, કાને સાંભળ કામિની તું. ૨૦૬
જોવા કારણ આવ્યો તેહ, આપણે દૂધે વૂઠ્યા મેહ;
આજસુ ઘેર પધાર્યાં ગગ, ઉચ્છવ આજ થયો નવરંગ. ૨૦૭
આપણે ઘેર એ બ્રહ્મા ઇશ, અન્નદાતા જાણ જગદીશ;
જાણો એમને રુડા તાત, જાણો માડી જાયા ભ્રાત. ૨૦૮
દિયો માન સમજી બહુ પેર, ભલે પધાર્યા આપણે ઘેર;
પોપટે જેહ વચન જ કહ્યું, સુણતાં જ્ઞાન રાજાને થયું ૨૦૯
બેઠો આસન હેત જ કરી, પાસે ઉભી છે સુંદરી;
માનિની કહે સુણિયે મહારાજ, કાંઇક કહો અમ સરખું કાજ. ૨૧૦
દર્શન થયું પિતા તાહરું, પવિત્ર મંદિર થયું માહરું;
અમો આશરે છું તમતણે, અમપર હેત રાખો છો ઘણે. ૨૧૧
(પછે) પ્રમદા મંદિરમાં પરવરી, શાક પાક સામગ્રી કરી;
કરવા માંડ્યા ઉત્તમ પાક, રસોઇ બત્રિશી સુંદર શાક. ૨૧૨
મીઠાં મધુરાં શુભ સેલરાં, ખાટાં તીખાં અથાણાં ખરાં;
વાર ન લાગી એક ઘડી, જુગતે કરી રસોઇ ત્રેવડી. ૨૧૩
કસ્તુરી લેપન કર્યું શરીર, નહાવા કારણ મૂક્યું નીર;
મર્દન કીધું રાયે શરીર; લુછી પીતાંબર પહેર્યું ધીર. ૨૧૪
જ્ઞાન ધારી થયો નરેશ, પછે રસોડે કર્યો પ્રવેશ;
માંડી થાળ જે કંચનતણી, પીરશી માંહે સામગ્રી ઘણી. ૨૧૫

ભાવથકી કીધું ભોજંન, રિઝ્યો ઘણો મનમાં રાજંન;
ભાત વેળા થઇ જાહરે, સ્ત્રી સામું જોયું તાહરે. ૨૧૬
માનિનીએ વરત્યું છે મંન, (હજી) કામ આકળો છે રાજંન;
વનિતાએ ત્યાં કર્યો વિવેક, દેખાડ્યું દૃષ્ટાંત જ એક. ૨૧૭
ત્રાંબા પાત્રથી કાઢ્યો ભાત, તેનો રંગ ઉજ્જળ સાક્ષાત;
બીજો પીરસ્યો રૂપાથકી, દીધો રંગ પીળો નવલખી. ૨૧૮
ત્રીજો પીરસ્યો સોનાને પાત્ર, લીલો રંગ દીધો તે ભાત;
ચોથો પીત્તળને પાત્ર સુચંગ, દીધો કસુંબીતણો રંગ. ૨૧૯
પાંચમો પીરસ્યો માટીને ઠામ, ત્યાં પણ રંગ જ દીધો શ્યામ;
જુવે ભાત પચરંગીતણો, રાજા અચરત પામ્યો ઘણો. ૨૨૦
રંગ જુવે અતિશે અનૂપ, હૃદિએ વિસ્મય પામ્યો ભૂપ;
ભરે કોળિયો આણી વહાલ, મુખમાં જાતાં એક જ સ્વાદ. ૨૨૧
જમે કોળિયો રંગ વિશેક, મુખમાં સ્વાદ આવે છે એક;
શ્યામ શ્વેત કસુંબી ખાય, મુખમાં એક અમીએ જાય. ૨૨૨
માત્ર દિઠાનું છે તે સૂખ, ગળે ગયું તવ મોળું મૂખ;
દેખતામાં શોભા છે ઘણી, મુખમાં એક મજા તે તણી. ૨૨૩
રાજામાં લક્ષણ બત્રીશ, હૈડામાં નવ આણી રીશ;
સમંજ્યો શીખામણ છે એહ, ભાંગ્યો મનતણો સંદેહ. ૨૨૪
અજ્ઞાન હતું તે સર્વે ખોયું, યુવતીનાં મુખ સામું નવ જોયું;
કામિની કહે કરવો અન્ય ઉપાય, રખે મંન કાચો રહે રાય. ૨૨૫
મનમાંહે વિચારી બુદ્ધ, ઘોળી ઘેનનું દોહ્યું દૂધ;
કાળી રાતી ઘેનુ કાબરી, મૂક્યા દૂધના પ્યાલા ભરી. ૨૨૬
વિવિધ પ્રકારે કર્યો વિવેક, સ્વાદ દૂધનો સર્વે એક;
પામ્યો શીખામણ સઘળી તેહ, ભાંગ્યો મંનતણો સંદેહ. ૨૨૭
અર્ધું મન પોપટથી પળ્યું, અર્ધું નારી ગુણથી ગળ્યું;
ઉઠ્યો ભોજન સંપૂરણ કરી, આપ્યું બીડું શુભ સુંદરી. ૨૨૮
અમૂલખ અંગુઠી જેહ, પદ્મિની કરમાં સોંપી તેહ;
મંનમાં ન આણ્યો બીજો મંર્મ, ઈશ્વિરે રાખ્યો બેઉનો ધર્મ. ૨૨૯
કરી પ્રણામ તે પાછો વળ્યો, પ્રતિહારને જઇને મળ્યો;
ઉઘાડ રે મંદિર તાહરું, કુંડળ આપ પાછું માહરું. ૨૩૦

તે પ્રતિહારે કહ્યું વચંન, સાંભળ હો રૂડા રાજન;
સત્યવાદી મોટો છે રાય, તારી શોભા કહી નવ જાય. ૨૩૧

દોહરા.

કહે પ્રતિહાર સુણ નરપતિ, કહાવો ચતુરસુજાણ;
સઘળાં ડહાપણ તુજમાં, કાં બોલો થઇ અજાણ. ૨૩૨
આપી કુંડળ ને ગયા, રાય મંદિર મોઝાર;
પાછું માગો છો વળી, તે ક્યાંનો વહેવાર. ૨૩૩
રાયવચન—જે કામે કુંડળ આપિયાં, કર્યો ઘરમાં પ્રવેશ;
તે કામ કર્યાં વિણ આવિયો, માટે કુંડળ લેશ. ૨૩૪

ચોપાઇ.

કહે પ્રતિહાર સાંભળો રાય, મુજ આગળ અન્યા નહિ થાય;
બોલ્યું અબોલ્યું કરશો તમો, કુંડળ પાછું આપશું અમો. ૨૩૫
વળી કહું બીજાં દૃષ્ટાંત, જો રાજાજી છો એકાંત;
જ્યારે પશુને તરશા થઇ, સઘળાં ઢોર હવાડે જઇ. ૨૩૬
કોઇ પીએ ને કોઇ નહિ પીએ, કોશિયો પીયાવો ભરિ લીએ;
ધેનુ હાંકી ગોવાળો જાય, કોઇ બેશે કોઇ તરણું ખાય. ૨૩૭
ગોવાળાનો શાનો વાંક, લે ચરાઇ તે આડે આંક;
ગામ જમાડે રુડી પેર, દિયે નોતરું ઘેરે ઘેર. ૨૩૮
કોઈના અંગમાં હોયે દુઃખ, કોઇકને નવ લાગે ભૂખ;
જમાડનારો તે શું કરે, ચતુર હોય તે મનમાં ધરે. ૨૩૯
ખેતર વાવવાને આપિયું, તે ગણવત કરીને થાપિયું;
પડતર રાખ કે બમણું વાવ, પરઠ્યા પ્રમાણે મારું લાવ. ૨૪૦
લીધા હાથી ઘોડા ઠામ, પતીજ જોઇને આપ્યા દામ;
ગળિયો થાય કે મોતે મરે, વેચનાર તેમાં શું કરે. ૨૪૧
રાખે ચાકર ઇચ્છા ધરી, રહ્યો કબૂલ કરી નોકરી;
બેસાડી મેલે કે દે કામ, માસ થયો કે લે તે દામ. ૨૪૨
ગૃહસ્થતણે ઘેર આવ્યો પુત્ર, શોભાવ્યું બધું ઘર સૂત્ર;
વધામણીએ બોલ જ કહ્યો, પામ્યો દામ ને ન્યાલ જ થયો. ૨૪૩
રાજક દૈવક તેને થાય છે, પાછું લેવા કોણ જાય છે;
વેવિશાળીઓ વિવાહ કરે, વર રુડો કન્યાને વરે, ૨૪૪

મોજ કરે કે ભૂખે મરે, વેવિશાળીઓ તે શું કરે;
બાપે સમૃદ્ધિ મૂકી ઘણી, થયો પુત્ર સર્વેનો ધણી. ૨૪૫
રમ્યો જૂગટું હાર્યો સર્વ, ઘરબાર સહિત ખોયું દ્રવ્ય;
તેમાં શું કરે મા ને બાપ, ઊંધું કર્મ કુંવરનું આપ. ૨૪૬
નહાનો પુત્ર મૂકે નિશાળ, ગુરુએ ભણાવ્યો આણી વહાલ;
બત્રીશ લક્ષણો કીધો ઘણો, સંગ થયો પછી ગુણિકાતણો. ૨૪૭
વિસરી વિદ્યા આડે આંક, તેમાં ભણાવનારનો શો વાંક;
એવાં કૌતિક લાખ કરોડ, કહું તમ આગળ બેહુ કર જોડ. ૨૪૮
શું જાણું શા કામે ગયા, સર્યો અર્થ કે અમથા રહ્યા;
તે વાતનો હું નહીં જમાન, હું બેઠો રહું મારે સ્થાન. ૨૪૯
ઊઘાડીને જાવા દેઉં, તેટલા માટે કુંડળ લેઉં;
રાખું બહાર તો પાંછા ફરો, બીજે દહાડે જાણો તે કરો. ૨૫૦
મેં તો મારો ધર્મ મૂકીઓ, કુંડળને લોભે ચૂકીઓ;
તે કુંડળ કેમ આપ્યું જાય, ઘેર જાઓ સમજીને રાય. ૨૫૧
તમે નહિ કર્યું હોય કૂડું કર્મ, આગળ જાતાં રહેશે ધર્મ;
તરે સત્ય ને બૂડે પાપ, તેની વેદ પુરાણે છાપ. ૨૫૨
ઉપજ્યું રાજાને મન વહાલ, કુંડળ ઉપર આપી શાલ;
સાબાશ કહ્યું તે રુડી પેર, મહીપતિ આવ્યો પોતાને ઘેર. ૨૫૩
સમજ્યો પોતે પુરુષપુરાણ, બીજા કોને ન કર્યું જાણ;
રાજા પોપટ ત્રીજી નાર, ચોથો એક જાણે પ્રતિહાર. ૨૫૪
એ વાત એટલેથી રહી, પ્રધાનની ત્યાં શી ગત થઈ;
કવિ કહે હું કાંઈ નવ લહું, પ્રભુ પ્રતાપે આગળ કહું. ૨૫૫

દોહરા.

પક્ષ પંચ પૂરણ થયા, વૈલોચન પરધાન;
રાજસભામાં આવિયો, મહીપતિ દીધાં માન. ૨૫૬
લાવ્યો ઘોડા અતિ ભલા, હરખ્યું સહુનું મન;
વજીર વાસ પધારિયો, હુકમ કર્યો રાજન. ૨૫૭
મલપતો મોહોલે આવિયો, પ્રતિહારે દીધાં માન;
કુંડળ જે નવ કોટીનાં, દીઠાં તેને કાન. ૨૫૮
શાલ દીઠી સવા લાખની, જે ઓઢી પ્રતિહાર;
બળીને પ્રલ્લે થઈ ગયો, ક્રોધ વ્યાપ્યો અપાર. ૨૫૯

ચોપાઈ.

પ્રતિહાર ઉપર ક્રોધી રીશ, ભમર આપ ચઢાવી શીશ;
મેં સોંપ્યું હતું તુજને કામ, કેમ સૂનો મૂક્યો તેં ઠામ. ૨૬૦
કોણ આવ્યું ને કોણ જ ગયું, લોભે મન તારું વશ થયું;
રોકો મૂકે નહિ જે ઠામ, પ્રતિહારનું તે પૂરણ કામ. ૨૬૧
પાપી દ્રવ્યથકી ચિત્ત ચળ્યું, ફટ ફટ તારું હૈયું બળ્યું;
અરે પાપી તું ફરતો ફરે, એમ કહીને ક્રોધ જ કરે. ૨૬૨
સાચું બોલ રે કહેને વાત, નહિ તો તારી કરીશ ઘાત;
પ્રતિહાર કહે સુણો વજીર, આપ હૃદેમાં રાખો ધીર. ૨૬૩
જુઠા સાથ દાવો તાહરો, તલ માત્ર વાંક નથી માહરો;
જે દિવસના ગયા છો ગામ, સૂનો નથી મૂક્યો મેં ઠામ. ૨૬૪
રાંક માણસ નહિ જાએ કોય, આપ મન વિચારી જોય;
જે પ્રત્યે નવ ચાલે તમો, વારી કેમ શકિએછ અમો. ૨૬૫
અમો તેહ રોક્યો નવ જાય, મૂકું ઠામ તો માર્યો જાય;
તસ્કર હોય પ્રગટ કયમ કરે, ઘરમાં જઇને ખૂણે ધરે. ૨૬૬
હડામાં અન્યા ન સમાઈ, તમ આગળ ચુગલી કયમ ખાઈ;
ચુગલરૂપી કુંડળ ને શાલ, સમજો મનમાં જોઇ માલ. ૨૬૭
મેં જાણ્યું હું પામીશ વહાલ, વધામણીમાં પામ્યો ગાળ;
પ્રતિહારનાં વચન સાંભળી, પ્રધાન રહ્યો મનમાંહિ બળી. ૨૬૮
બની વાત તે પ્રતિહારે કરી, મોહેલે ગયો તે તેની ઘડી.

દોહરા.

રાખી રીસ હૃદિયા વિષે, આવ્યો મંદિર માંય;
પોપટ પદ્મિની બે જણાં, વાટ જુવે છે ત્યાંય. ૨૬૯
વૈલોચન ત્યાં નિરખિયો, કૃતાંત સરીખો કાળ;
શીશે ભમર ચઢાવિયું, અતિ રાતો વિકરાળ. ૨૭૦
પોપટ પદ્મિની સમજ્યાં, પગે નમાવ્યું શીશ;
ક્ષેમ કુશળ છે આપણે, છોડો હૃદેથી રીશ. ૨૭૧
કહે પોપટ આ અવસરે, રખે કરો મન ભર્મ;
તારા પુણ્ય પ્રતાપથી, પ્રભુએ રાખ્યો ધર્મ. ૨૭૨
પ્રણામ કરીને પદ્મિની, બોલી પતિની સાથ;
વિંટી ત્યાં નંદરાયની, દીઠી જમણે હાથ. ૨૭૩

અગ્નિ ઝાળ અદકી હતી, તેમાં રેડ્યું ઘૃત;
અગ્નિ રાળ ભેગાં મળ્યાં, ભડકો ઉઠ્યો તર્ત. ૨૭૪
નવ ખાએ નવ જળ પીએ, સુખે નિદ્રા નવ થાય;
એક વાત ઉકલે નહીં, ચિત્ત લાગી ચિંતાય. ૨૭૫
તે તો ટાળી નહિ ટળે, લાગી હૃદયા સાથ;
જ્યમ અક્ષર છઠ્ઠીતણા, (ને) પડી પટોળે ભાત. ૨૭૬

ચોપાઈ.

કહે છે શુક નામીને શીશ, તજો રાજ હૃદેથી રીશ;
સમજો મનમાં આણી પેર, નથી ખાપણ આવી તમ ઘેર. ૨૭૭
તે વાતે પ્રતિજ્ઞા કરું, દેઉં વાચા સત્ય ધી જ હું કરું;
વાત વીતી તે માંડી કહી, વિસ્તારીને સઘળી સહી. ૨૭૮
હરિએ તો રાખ્યું છે આપ, જૂઠું બોલતાં બેશે પાપ;
સમજાવ્યો વજીર બહુ રીત, કહે પાણ જોડી બહુ પ્રીત. ૨૭૯
જાર આવ્યો તે જનક જ થયો, પસલી આપી મંદિર ગયો;
કહી બહેન સુખ આણી વહાલ, આપી વિંટી આપી શાલ. ૨૮૦
તે વાતે સૂરજ સાખિયો, સતિનો ધર્મ રામે રાખિયો;
સાચી વાત કહું તમ સાથ, કહો તો અગ્નિમાં ઘાલું હાથ. ૨૮૧
પદ્મિની પોપટે કહ્યા બહુ ભેદ, તેણે તો નવ મૂક્યો ખેદ;
જેમ જેમ બે જણ વાતો કરે, તેમ તેમ રોશ અદકેરો ધરે. ૨૮૨
એને મારું કે હું મરું, ભારે દુઃખ હૃદયા ક્યમ ધરું;
એને મારું તો કોપે રાય, પ્રધાનપણું તો મારું જાય. ૨૮૩
હળવે હળવે વેર લેઇશું, રાજાને ઘણું દુઃખ દેઇશું;
એવો મનમાં રાખ્યો ક્રોધ, માને નહિ કોઇનો પ્રતિબોધ. ૨૮૪

વૈલોચન વચન—મૂરખ પોપટ ગુણહિણ ગૂઢ, શું મુખથી બોલે છે મૂઢ;
મુજને કાઢી મૂક્યો જે દંન, તે દહાડે મેં વરત્યું મંન. ૨૮૫
કાને સાંભળી તારી ખ્યાત, આપી કુંડળ રહી ગયો રાત;
કામમદ ભરી જેની દેહ, દૃષ્ટિ પડી કેમ મૂકે તેહ. ૨૮૬
ભાઇ બાપની વાતો ઘણી, તે તો મુજને કહેવાતણી;
મૂરખ નારે એ જિત્યો રાય, તેના ગુણ મુજ આગળ ગાય. ૨૮૭
સ્ત્રી ચરિત્ર વખાણો તમો, તે ડહાપણ કેમ માનું અમો;
હું સ્ત્રી ચરિત્ર ભણ્યો છું ઘણું, જાણું ચેન ચતુરાતણું. ૨૮૮

કોઇ ડાહી થઇ ફેડી નવ થાય, શૂરી થઇને બાળે કાય;
સમ પ્રતિજ્ઞા ઝાઝી કરે, દે બાધા અગ્નિમાં ધરે. ૨૮૯
વળી દુઃખિણી થઇને રોય, એણે જીવ પોતાનો ખોય;
કોટી લાખ કરે ઉપાય, તેહ આપે જૂઠી નવ થાય. ૨૯૦
ભામિની સ્નેહ માને ભરથાર, ગુણ વાજત ને હોય ગુમાર.

દોહરા.

પ્રતિજ્ઞા હું માનું નહીં, જે જે બોલો બોલ;
કામાતુરની વારતા, ગણવી મૂરખ તોલ. ૨૯૧
જેમ લી લોઢા ઉપરે, પડી પટોળે ભાત;
જેમ અક્ષર છટ્ટીતણા, જેમ બીબું જેમ જાત. ૨૯૨
અનેક ઉપાય તમો કરો, પથ્થર ઉપર નીર;
સંદેહ ટળે નહિ માહરો, કયમ કરી રાખું ધીર. ૨૯૩
એ પાણીએ મગનવ ચડે, સો મણ બાળો કાઠ;
ઇશ્વર આણ માનું નહીં, પડી હૈડે જે ગાંઠ. ૨૯૪
પડી ભાત ફીટે નહીં, સ્ત્રીચરિત્રના ઠાઠ;
છોડી પણ છૂટે નહીં પડી હ્રદેમાં આંટ. ૨૯૫

ચોપાઇ.

સ્ત્રીના સમ, વ્યસનીની પ્રીત, દ્યૂત સાચું ભંગીની રીત;
ઓરમાઇનું હેત, ગુણિકાની પ્રીત, દુઃખમાં દુઃખ વધે તે નીત. ૨૯૬
મદ્યપાનો ડાહ્યો, કાગ પવિત્ર, વિષધર અમૃત રાજા મિત્ર;
સ્વદેહે ઓલગ, પાલક પુત્ર, ઇચ્છે સ્વર્ગ ઉપાસે ભૂત. ૨૯૭
સોની સાહ, ભિક્ષુક શો ભોગ, નાગર સ્નેહ, જતિનો જોગ;
જારિણી જાત, લંપટનો કોલ, સ્ત્રીના સમ ઠગટના બોલ. ૨૯૮
મોંઢે મૂંછ નપુંસકનું નૂર, વેરી વિશ્વાસ કુશકાનો ફૂર;
વિપ્ર હીમત, કણબી કુલ રૂપ, ઘર ગોઝારો, ભિક્ષુક ભૂપ. ૨૯૯
નિર્લોભી, નાતરાનું પુન્ય, જોગીનું ગાણું, નાપિકનું સુન્ય;
કવિ સાચો, ભોળો જન ભાટ, વાળદ વેશ્યા તે કૃત્રિમ ઠાઠ. ૩૦૦
ચૂગલ સાચો તે ચોરનું ચિત્ત, અસુર આચાર, રજપૂતની પ્રીત;
આચારે અન્યા, ગુણિકા સતી, ભીખ માગતો દીઠો નરપતી. ૩૦૧
એટલાં વાનાં માને જેહ; મૂરખનો મહીપતિ કહિએ તેહ;
શુક કહે એ સાચું કહ્યું, લક્ષણ જોતામાં મેં લહ્યું. ૩૦૨

હું નહીં પક્ષીની જાત, મારી સાચી માનો વાત;
અધિક રાજાનો શો વિશ્વાસ, કૂડ રાખે હૈડાની સાથ. ૩૦૩
સર્વ સરખું નથી ત્યાં કોય, કહું પટંતર તે તું જોય;
એક શંખ નદીમાં પડ્યો, બીજો વિષ્ણુને કર ચડ્યો. ૩૦૪
એક શીપ શંખલા સમતુલ્ય, બીજીમાં મોતી અણમૂલ્ય;
એક પથ્થર દેવળ પૂજાય, બીજો પરિયટ શલ્યા થાય. ૩૦૫
એક કવિ પાખંડ જ ભણે, બીજો ગુણ શ્રીહરિના ગણે;
એક મણિનું ક્રોડે કામ, બીજા મણિનું દોકડે દામ. ૩૦૬
એક નારી હોયે શંખિણી, બીજી પદ્મિણી કે ચિત્રિણી;
એક મુત્રથી પરિયા તરે, બીજો કુળ સંહારણ કરે. ૩૦૭
એક પુત્ર ગયા શ્રાદ્ધે જાય, બીજો કુળ ડૂબાડવા જાય;
એક કણબી પસાયતું કરે, બીજા ચોરી ચાડીએ ધન હરે. ૩૦૮
એક વિપ્ર તે ખેતી કરે, બીજો ચાર વેદ ઉચ્ચરે;
એક નીર સરોવર તીર, બીજું ગંગાકેરું નીર ૩૦૯
એક બંધુ દુર્બલ હવાલ, બીજો તે બેશે સુખપાલ;
એક કાષ્ઠતણાં ઈંધણાં, બીજાં બાવના ચંદનતણાં. ૩૧૦
એક સૂત્ર સવાયે શેર, બીજું બેશે મોંઘું મેર;
એક તિલ ધાણી પીલાય, બીજે શિવશંકર પૂજાય. ૩૧૧
એક ડાબો કર અશુદ્ધ ગણાય, બીજે જમણે ભોજન થાય;
એક અગ્નિ હુતદ્રવ્ય હોમાય, બીજો ઠામ કુઠામે જાય. ૩૧૨
એક ધોરી તે હળને વહે, બીજો રાજદરબારે રહે;
એક જળ તે ખાળનું નીર, બીજું ગંગોદક સુચીર. ૩૧૩
એકને પાંચ પુત્ર જ હોય, બીજો વાંઝીયો સુત વિન રોય;
એકને વહાણતણો વેપાર, બીજો શીર ઉપાડે ભાર. ૩૧૪
એક તો નાગરવેલનું પાન. બીજાં રખડે આડે રાન;
એક અમરે ફુલ શ્રીકાર, બીજું ફુલ આવળનો હાર. ૩૧૫
એક નારી સ્વામીસું બળી, બીજી જાર પુરુષસું હળી;
એક ઘર ઘર ભીખે જોડલાં, બીજો લે ઘણાં ઘોડલાં. ૩૧૬
એકને ગામ પોતાનું જાય, બીજો રાય પૃથ્વીપતિ થાય;
એક તુંબીએ જોગી ભિક્ષા ભરે, બીજી જંત્રદરબારે ઉચ્ચરે. ૩૧૭

એક લોઢું શેર પૈસે ઘણું, બીજું અમૂલખ સમશેરતણું;
એક વસ્તુ તે દોકડે ગજ, બીજી વસ્તુ અમૂલખ ધજ. ૩૧૮
એક નર શૂરાતણ ભણે, બીજો કાયર પોબારાં ગણે;
એક શાળ અમૂલખ પ્રમાણ, બીજો સામો કણકી જાણ. ૩૧૯
એક ઓદન ભલું ભોજન, બીજું કુશકાકેરું અન્ન;
એક જંન પરમારથ કરે, બીજો પ્રાણ લોકોના હરે. ૩૨૦
એક સદાવ્રત આપે શીખ, બીજો ઘર ઘર માંગે ભીખ;
એક ભાઇ હસ્તીપર ચઢે, બીજો અણવાણો રડવડે. ૩૨૧
એક શાસ્ત્ર નવ નિત્યે ભણે, બીજો ભૂલી ફરી સ્વર ભણે;
એક અનેરાં વાસે ગામ, બીજો ઉદવસ્ત ટાળે ઠામ. ૩૨૨
એક રોપાવે વૃક્ષો આજ, બીજો કાપે સર્પણ કાજ;
એક કુંજમાં મહાલે રોજ, બીજો રણમાં ઉપાડે બોજ. ૩૨૩
એવાં કહું દૃષ્ટાંત અનેક, જો જો મનમાં કરી વિવેક;
નામ એક પણ ગુણ છે ઘણા, એક રાય બી રજપુતતણા. ૩૨૪
સૌને સરખાં ગણો ન આપ, તે વાતે લાગે મહા પાપ.

દોહરા.

કહે પધાન તું શું કહે, એ તલમાં નહીં તેલ;
મારુ મન માને નહીં, મિથ્યા લવરી મેલ. ૩૨૫
પ્રધાને પરહરી પદ્મિણી, તે જઈ રહી પિયેર;
અનેક દિવસ એમ વહી ગયા, કોઇ ન જાણે પેર. ૩૨૬
રાજા તો ભોળવાઇ ગયો, વજીરતણે મન વેર;
હૃદયે વેર જવ વ્યાપિયું, રાખ્યું હ્રદેમાં ઝેર. ૩૨૭
એક વરસ એમ વહી ગયું, થયું રાયને જાણ;
મુજ માટે તો પરહરી, ચતુરાં ચતુરસુજાણ. ૩૨૮
પરસ્પરે બહુ પ્રીછવ્યો, વૈલોચન પરધાન;
હેત દેખાડે અતિ ઘણું, દે ભરી સભામાં માન. ૩૨૯
તેણે તો માન્યું નહીં, તેડી નહીં ઘેર નાર;
એક દિવસ નંદ રાયજી, કીધો મંન વિચાર. ૩૩૦
રાય પ્રધાન બે નીસર્યા, રમવા શુભ શિકાર;
સૈન્ય સાથે બીજું નહીં, પ્રધાન રાજકુમાર. ૩૩૧

રમી શિકાર પાછા ફરસ્યા, નયનાવતી શુભ ગામ;
નેનકમલશા વહેવારીયો, આવ્યો તેણે ઠામ. ૩૩૨
તે સસરો પ્રધાનનો, આવી લાગ્યો પાય;
આદરભાવ અદકો કર્યો, બહુ વિધિ કરી પસાય. ૩૩૩
ધન્ય ગામ ધન્ય ગોદરૂં, ધન્ય આજનો દીસ;
રાય પ્રધાન પધારિયા, પ્રસન્ન થયો મુજ ઇશ. ૩૩૪
ઢાળ્યો પાટ કનકતણો, વેર્યાં પુષ્પ ચોપાસ;
કુંમકુંમ છાંટા દેવડાવિયા, રંગમહોલ્લ અવાસ. ૩૩૫
તરિયાં તોરણ બાંધિયાં, મોતિયે પુરાવ્યાં ચોક;
દૂધે ઉમર ધોવડાવિયા, અજુવાળ્યા બહુ ગોખ. ૩૩૬
ચંદન ને વળિ અરગજા, મર્દન કર્યું શરીર;
ફુલેલ અંગે સારિયાં, ઉત્તમ ગંગોદક નીર. ૩૩૭
ભાવતાં ભોજન કરાવિયાં, વિવિધ મેવા પકવાન;
મુખવાસ લવિંગ એલચી, બીડલે બાસઠ પાન. ૩૩૮
ભોજન કરિને ઊઠિયા, ઢાળ્યો ઢોલિયો એકાંત;
આણ્યા પાસા સોગઠાં, ભાંગવા મનની ભ્રાંત. ૩૩૯
વહેવારીયો કરે ચાકરી, દીપક સ્ત્રીને હાથ;
રાય પ્રધાન ત્યાં બેશે છે, અન્ય નહી કો સાથ. ૩૪૦
રાય વનિતાની વાત જે, જાણે છે સાહ આપ;
સતી કન્યા સલક્ષણી, એ વેદપુરાણે છાપ. ૩૪૧
વાત કહાડી રમવાતણી, પવિત્ર વાત વિચાર;
ચાર વિના રમવું કશું, બેનો શો વહેવાર. ૩૪૨
રાય પ્રધાન ભિલ્લુ થયા, જોવા સરખી વાત;
એક મેર તો પદ્મિની, સામો તેનો તાત. ૩૪૩
ચારે જણ બહુ ચતુર છે, જોવા સરખી વાત;
લાગી ઝડ પાસાતણી, સહુ હરખે મન સાથ. ૩૪૪
પહેલી વાત સસરો કહે, ભાંગવા મનનો ભેદ;
હવે પોબાર પડે જેહના, તે સત્ય સાચો વેદ. ૩૪૫
ન પડે (તો) જૂઠો જાણવો, ખેદ ન કરશો કાંય;
એમ કહીને ઢાળિયા, ચોપટ પાસા ત્યાંય. ૩૪૬

પ્રધાન કહે અરજ કરી, નાંખો પાસા સત્ય;
પડશે તેને પાધરું, નહિતર જાશે પ્રત્ય. ૩૪૭
સાહ કહે સાખી સત્યનો, ઇશ્વર આપોઆપ;
સાચું જૂઠું સહેજમાં, પરઠે પુણ્ય ને પાપ. ૩૪૮
વચમાં ઇશ્વિર આણિયા, સત્ય સાક્ષી કહેવાય;
રમત ત્યાં હાજર કરી, ન્યાય અન્યાય તોળાય. ૩૪૯
(શેઠ)–ગંગોદક નિર્મળ જસું, સદા પવિત્ર જ સાર;
તેવું કુળ હોય માહરું, પડ પાસા પોબાર. ૩૫૦
(રાજા)–હંસ ગયો સરોવર વિષે, દીઠું અમૃત વાર;
પિધા વિના પાછો વળ્યો, પડ પાસા પોબાર. ૩૫૧
(પદ્મિની) સિંહ મૂછ ભોરિંગ મણિ,કરતી ધન સતિ નાર;
જીવતાં પર કર જાય નહિ, પડ પાસા પોબાર. ૩૫૨
(વેલોચન)–જે માર્ગે સિંહ સાંચર્યો,ઊભાં તરણ અપાર;
તે તૃણ ઊભાં સૂકશે, પડ પાસા પોબાર. ૩૫૩

ચોપાઇ.

પ્રથમ નાંખ્યા સસરે તે ઠાર, ખેરા પડ્યા તેના પોબાર;
વહેવારીયાને હાથે ચડ્યા, તેના તરત પોબાર જ પડ્યા. ૩૫૪
ઢાળ્યા રાય ને ત્રીજી નાર, બહુ વિધથી પડિયા પોબાર;
ચોથી વાર નાંખ્યા પરધાન, ન પડ્યા પોબાર ઉતર્યું માન. ૩૫૫
હસી પડ્યા માંહોમાંહિ સાથ, પરસ્પરે તાળી દઇ હાથ;
ત્યારે વજીર વાણિ બોલિયો, મંનતણો પડદો ખોલિયો. ૩૫૬
બીજી વારના ખોટા પડે, મારે મન અચરત તો અડે;
એક વાર પાધરું આવે સોય, તે સાચું નવ માને કોય. ૩૫૭
ત્યારે સસરો બોલ્યો વાણ, સાંભળો સર્વે ચતુરસુજાણ;
સાચો ઇશ્વિર પૂરો સાખ, નાંખો વાર હજારો લાખ. ૩૫૮
ઉન્હાં તેલ તે ટાઢાં કરે, દુઃખ પડે માણસનાં હરે;
એમ કહી હસિયા સાથમાં, લીધા પાસા સસરે હાથમાં. ૩૫૯

દોહરા.

(શેઠ)–આંબે અંબફળ ઊતરે, કેળાં કદળી સાર;
બરાસ વાંસ તજે નહીં, પડ પાસા પોબાર. ૩૬૦

(રાજા)-દેવળ દેખીને ગયો, દર્શન કરવા દ્વાર;
દર્શન પણ સ્પર્શન નહીં, પડ પાસા પોબાર. ૩૬૧
(પદ્મિની)-તેજી ન સહે તાજણો, શૂરા ન સહે માર;
કુવચન સતી સહે નહીં, પડ પાસા પોબાર. ૩૬૨
(પ્રધાન)-શ્યામા સેજે સંચર્યો, સદ્ય દેખિ વળી નાર;
રમવાને મન ગમ્યું નહીં, તો પડ પાસા પોબાર. ૩૬૩

ચોપાઈ.

સસરો રાજા ત્રીજી નાર, ત્રણ જણના પડિયા પોબાર;
ન પડ્યા પ્રધાનના ઝાંખો થયો, ક્ષણું એક રહી બોલ જ કહ્યો. ૩૬૪
ત્રીજી વાર પડે પોબાર, તો હું વાત માનું નિરધાર;
કહેતામાં ગ્રહ્યા તે વાર, નાંખે છે લેઇ તેણી વાર. ૩૬૫

દોહરા.

(શેઠ)-સીતા સરિખી સુંદરી, કીધા ધર્મવિચાર;
સોને શ્યામ અડે નહીં, પડ પાસા પોબાર. ૩૬૬
(રાજા)-અમૃત પિરસ્યું થાળમાં, આપે કરવા આહાર.
દીઠું પણ ચાખ્યું નહીં, પડ પાસા પોબાર. ૩૬૭
(પદ્મિની)-ઈશ્વર બેલી સર્વનો, નોધારાં આધાર;
સત્ય રાખે સતીતણું, પડ પાસા પોબાર. ૩૬૮
(પ્રધાન)-મીની આગળ પય રહે, અગ્નિ આગળ ઘૃત સાર;
ભૂખ્યા આગળ ભોજન રહે, પડ પાસા પોબાર. ૩૬૯

ચોપાઇ.

પડ્યા પોબાર હરખ્યા જણ ત્રણ, વજીર વાત સંભળાવે કરણ;
વેદ વચન કહેવાયે ચાર, તો તે વાત માનું નિરધાર. ૩૭૦
સસરો હરખ્યો તત્ક્ષણ લીધ, નાખ્યા દાવ કરીને સિદ્ધ;
રાખ્યું સત્ય જે દેવજતણું, તે ત્રણ મનમાં હરખ્યાં ઘણું. ૩૭૧

દોહરા.

(શેઠ)-સત્યે બાંધી મેદિની, સત્યે બાંધ્યો સંસાર;
હોય સત્ય જો આ સમે, પડ પાસા પોબાર. ૩૭૨
(રાજા)-રત્ન અમૂલ્ય સુહામણું, લોભે ગયો તે હાર;
દીઠું પણ લીધું નહીં, પડ પાસા પોબાર. ૩૭૩

(પદ્મિની)—સત્ય સુકૃત જો સાધવી, ધરા ન ઝીલે ભાર;
તે ગુણ હોયે મૂજમાં, પડ પાસા પોબાર. ૩૭૪
(પ્રધાન)—અરુણ આગળ આગિયો, ઈંદુ આગળ અંધકાર;
જાર આગળ જુવતી રહે, પડ પાસા પોબાર. ૩૭૫

ચોપાઈ.

પડયા પોબાર ત્રણે જણ તણા, નપડયા પ્રધાન નાંખ્યા ઘણા;
વજીર અપમાન થયો બહુ પેર, તેણે રાખ્યું હૃદિયામાં ઝેર. ૩૭૬
પંચમાં ભૂંડો કહે છે સહુ, મનમાં ખેદ પામે છે બહુ;
પંચ પ્રમાણ કરે છે ખરું, બાકી સર્વ જૂઠું તાહરું. ૩૭૭
પંચ કહે તે જે નવ કરે, તે સુકૃત પોતાનું હરે;
એકવાર સહુ નાખો આપ, ફરિ બોલે તેને શિર પાપ. ૩૭૮
પંચવારથી પાછો જાય, તે હીણો કૂડો કહેવાય;
એવાં વાયક સુણીને કરણ, હરખ્યાં પેલાં જે જણ તરણ. ૩૭૯
લીધા પાસા ત્રણે હાથમાં, નાંખ્યા સત્યવાદી સાથમાં.

દોહરા.

(શેઠ)—અહલ્યા તારા દ્રૌપદી, સીતા મંદોદરિ નાર;
તેવું કુળ હોય માહરું, પડ પાસા પોબાર. ૩૮૦
(રાજા)—અમૃત પી અમર થયો, રત્ન ધર્યું મન સાર;
અડવા લાલચ નવ કરી, પડ પાસા પોબાર. ૩૮૧
(પદ્મિની)—પાપ રહે કાશી ગયે, બ્રહ્મ નિંદે બ્રાહ્મણ સાર;
સ્વામી વિયોગે સતી રહે, તો પડ પાસા પોબાર. ૩૮૨
(પ્રધાન)—અહીમુખે અમૃત ઝરે, ચોર આગળ ભંડાર;
કામી આગળ રહે કામિની, તો પડ પાસા પોબાર. ૩૮૩

ચોપાઇ.

ન પડયા બાર ને ઝાંખો થયો, બોલ્યાનો મારગ નવ રહ્યો;
પ્રધાન કષ્ટ પામ્યો બહુ પેર, હૃદિયામાંહે રાખ્યું ઝેર. ૩૮૪
ઠસી વાત હૃદયામાં સહી, નારી વેર સહેવાએ નહીં;
શસ્ત્રતણો ઘા રુઝે સહી, કુપત્ની વેર વીસરે નહીં. ૩૮૫
કોઇને મુખે નવ કહેવાય, પટાંતરે તે પારખી જાય;
હસતે રમતે વીતી રાત, પોહો ફાટયો ને થયું પ્રભાત. ૩૮૬

પ્રધાનનું નવ માન્યું ચિત્ત, અશ્વ ચડીને ચાલ્યો ધીટ;
વનિતાને કરિયો વાયદો, કાયામાં રાખ્યો કાયદો. ૩૮૭
ઝેર રાખી ચાલ્યો પરધાન, સતીવચન નવ સુણિયું કાંન;
મહા ભયાનક વનમાં જાય, નથી બીજો કોઇ સાથ સહાય. ૩૮૮
સુંદર વાવ્ય ને શીતળ નીર, ઝાડ ચંપાનું તેને તીર;
જઇ ઉતરિયા તેની છાંય, જળ પીવા નૃપ પેઠો માંય. ૩૮૯
પીધું નીર ને શાતા થઇ, લખ્યો દોહરો ભીતે જઇ.

દોહરા.

રાય—હણે વાઘ સહુ જીવને, માંસાહારિ ગણાય;
દઢ વિશ્વાસ કરે સહુ, આપ બચ્ચાં નવ ખાય. ૩૯૦
એમ લખી પાછો વળ્યો, આવ્યો જળથી બહાર;
પછી પ્રધાન પીવા ગયો, લખ્યા આંક જે ઠાર. ૩૯૧
વાંચી અક્ષર ખીજ્યો ઘણું, પોતે લખ્યો અંક;
આપે ડહાપણ શું કરે, પરનો કહાડે વંક. ૩૯૨
પ્રતિઉત્તર પોતે લખ્યો, સૂઝે જેવી પેર;
પ્રધાન—સાચો હોય શિદ પરવરે, કપટ કરી મુજ ઘેર. ૩૯૩
ભૂખ્યાને અણભોજ્ય શું ?, અનાથની શી આથ;
જારને મન શી દીકરી, ઉન્મત્તને શો સાથ. ૩૯૪
બીજી વાર જળમાં ગયો; રાયે વાંચ્યો લેખ;
ખોટો આણે ખરખરો, દુઃખ ન ધરતો રેખ. ૩૯૫
રાય—ગજેંદ્ર વશ અંકુશને, નારી તે વશ શર્મ;
અર્ણવ વશ મરજાદને, રાજા તે વશ ધર્મ. ૩૯૬

ચોપાઇ.

એહ લખી આવ્યો રાજાન, જળ પીવા પેઠો પરધાન;
તે વાંચી ઉત્તર આપે લખ્યો, ક્રોધ અતિશે મનમાં રખ્યો. ૩૯૭

દોહરો.

પ્રધાન—તરસ્યો જાય તળાવમાં, દેખી અમૃત તોય;
જોયે તરસ છિપે નહીં, પાછો ન વળે કોય. ૩૯૮

ચોપાઇ.

એમ લખીને આવ્યો બહાર, પછી રાજા ગયો તે ઠાર;
વાંચ્યા અક્ષર ચેત્યો ચિત્ત, કોપ તજીને લખ્યું કવિત. ૩૯૯

દોહરો.

રાય—ઘેર બેઠાં મોતી નવ હોરીએ, પ્રમાણ કરીએ બહુ પેર;
કબુલ સૌ (તે) ખોટું કરે, (જો) ગરજે જાએ ઘેર. ૪૦૦

ચોપાઇ.

વજીરે આપે વિચાર્યું ચિત્ત, જોવા ચાલ્યો વાવડી ભીત;
વાંચી વિચારશું મનડા સાથ, લીધો રાયને આડે હાથ. ૪૦૧

દોહરો.

પ્રધાન—મન વશ હોયે જેહનું; સત્ય તજે ન નિર્વાણ;
કપટ કરી નવ મોકલે, લેવાને કેકાણ. ૪૦૨

ચોપાઇ.

એમ લખી બાહેર આવિયો, ખાર હૃદેમાં અધિક લાવિયો;
વળી રાયે લખ્યો એક મર્મ, રાખવા શ્યામા કેરી શર્મ. ૪૦૩

દોહરા.

રાય—નીચ દૃષ્ટિ તે નવ કરે, જે મોટા કહેવાય;
શત લાંઘણ જો સિંહ કરે, તોએ તૃણ નવ ખાય. ૪૦૪
રત્ન જડિત હોય મોજડી, શીશ ન બાંધે નેટ;
કનક છરી હાથે ધરી, કોય ન મારે પેટ. ૪૦૫

ચોપાઇ.

વળી પ્રધાને તો વાંચિયું, અદકું વેર દિલમાં સાંચિયું;
ફરી લખ્યું દિલ આણી દુઃખ જો મુજને ઉપજાવે સુખ. ૪૦૬

દોહરા.

પ્રધાન—હેતે શું વિખ પીજીએ, સૌ અમૃતને ખાય;
પેટે પાળી ન મારિયે, વેળા તેવી રક્ષાય. ૪૦૭
તે વાંચી રાજા લખે, છેલ્લો અક્ષર આંક;
રાય—ચતુર ચિત્ત ક્ષમા કરે, પરનો હોય જો વાંક. ૪૦૮
મૂરખ તો માને નહીં, માને ચતુરસુજાણ;
સત્ય ગયું સર્વે ગયું, બોલે વેદ પુરાણ. ૪૦૯
સત્ય આધારે મેદની, સત્ય દિવાકર સૂર;
તે સત્ય જેણે મૂકિયું, તેને હત્યા પૂર. ૪૧૦
રાખી પ્રીત પટાંતરે, તે વારુ વહેવાર;
તે પડદો જો ભાગિયો, તો રહે કેમ જ કાર. ૪૧૧

તેહ વજીરે વાંચિયું, લખિયો છેલ્લો ભેદ;
પ્રધાન—અજા બાપડી શું કરે, સિહસું રાખી ખેદ. ૪૧૨
પુત્ર મિત્ર વહાલા નહીં, નહીં સ્વારથ કે દામ;
પંડિત પ્રિય વહાલા નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૩
સત્ય શીલ ડહાપણ ગયું, જાયે નિર્મળ નામ;
સત્ય પાણી વહેતું રહ્યું, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૪
નાત જાતનો ભય નહીં, ગોત્ર નહીં ગુણગ્રામ;
રાજા પ્રજાનો ભય નહીં, જ્યારે પ્રજાનો કામ. ૪૧૫
જુએ ન મરદ ન મેરી એ, જુએ ન શિવ કે સ્યામ;
આત્માનાત્મા નવ જુએ, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૬
સુખ નહિ સૂતાં સેજડી, સુખ નહિ આઠે જામ;
જળ ભોજન નિદ્રા નહીં, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૭
ગમે ન ઘર પુર મેડિઓ, ગમે ન ઉદ્યમ ઠામ;
ગમે ન વાત વિદ્યાતણી, જ્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૮

ચોપાઇ.

એવાં લખ્યાં પ્રધાન વચન, તે રાજાને લાગ્યાં મંન;
કોઇ કોઇને મુખે નવ કહે, લખી પટાંતરે છાના રહે. ૪૧૯
રાજા કહે લખું એક વાર, જો મૂરખ મૂકે અહંકાર.

દોહરા.

રાય—કમળ જળમાં નિત્ય રહે, નિમેષ, ન ભેદે નીર;
કામ ન ભેદે તેહને, જેનું શુદ્ધ શરીર. ૪૨૦
જીભને ચિકટ અડે નહીં, સોને ન અડે શ્યામ;
ગુણને અવગુણ નવ અડે, જ્ઞાનીને ન અડે કામ. ૪૨૧
નીરને અગ્નિ નવ અડે, દુષ્ટ હૃદે નહિ રામ;
લોભને લાજ અડે નહીં, જ્ઞાનીને ન અડે કામ. ૪૨૨
બ્રહ્મને કર્મ અડે નહીં, સંતોષીને ન અડે દુઃખ;
જોગીને ભોગ અડે નહીં, રોગીને ન અડે સુખ. ૪૨૩
અરૂણને તિમિર નવ અડે, સિદ્ધને નવ અડે શાપ;
સિંહને શિયાળ અડે નહીં, પરિબ્રહ્મને ન અડે પાપ. ૪૨૪
વેદને ભેદ અડે નહીં, ખળને ન અડે સત્ય;
સાચાને જૂઠ અડે નહીં, જો પ્રભુ રાખે પત્ય. ૪૨૫

અગ્નિ બાળે સર્વને, જીવ બાળ્યો નવ જાય;
મન્મથ જિતે સર્વને, જ્ઞાની નવ જિતાય. ૪૨૬
વહાલાં પાખંડ અજાણને, હરિ જનને વહાલા રામ;
સત્યને વહાલો ધર્મ છે, પાપીને વહાલો કામ. ૪૨૭

ચોપાઈ.

રાય લખી આવ્યો બારણે, પ્રતિત પ્રધાનતણે કારણે;
પ્રધાને લખ્યો એક જ બોલ, ઉતારવા રાજાનો તોલ. ૪૨૮

દોહરા.

પ્રધાન—ઉમયા ઇશે નવ જિત્યો, જિત્યો નહિ શ્રીરામ;
બ્રહ્માદિક જિત્યો નહિ, એવો અજિત છે કામ. ૪૨૯
જિત્યો નહિ મહા મુનિવરે, નવ જિત્યો રવિ ચંદ્ર;
જિત્યો નહિ વ્યાસ વિચક્ષણે, જિત્યો નહિ સુર ઈંદ્ર. ૪૩૦
જિત્યો નહિ પાંચ પાંડવે, જિત્યો ન રાવણ રાય;
જિત્યો નહિ જોરાવરે, કામ અજિત કહેવાય. ૪૩૧
જિત્યો નહિ કો દેવતા, જિત્યો નહિ કો લોક;
જિત્યો કોઈ કહે કામને, તે તો જાણવો ફોક. ૪૩૨
વેદ પઠન કવિ ચાતુરી, સઘળી વાત છે સહેલ;
કામદહન મન વશકરણ, ગગનચઢણ મુસ્કેલ. ૪૩૩
મૂર્ખ જિત્યો કહે કામને, માનો તેનાં પાપ;
સહુને હૃદે વ્યાપી રહ્યો, કામ અજિત છે આપ. ૪૩૪
કોઈ ડાહ્યો થઈ બોલશે, રાખી પોતાનો ભાર;
તેને લેજો ઓળખી, મૂરખનો સરદાર. ૪૩૫
પંચ કણ પ્રાશે અંનના, ચિત્ત ભંગ થાયે નેણ;
ઉઠી બેઠું થવાય નહિ, (પણ) કામ ન મેલે ચેન. ૪૩૬
કાં નારી કાં નર પશુ, વૃદ્ધ જોબન ને બાળ;
કાં મૂરખ પંડિત વડા, કામતણે વશ કાળ. ૪૩૭
મર્યાદાથી માન રહે, અણસમર્થ રહે આપ;
એકાંતે આરાધન રહે, વેદ પુરાણે છાપ. ૪૩૮
કાં મન્દોદરિ દ્રૌપદી, અહલ્યા સીતા શરીર;
રાખ્યું આપ જ ઈશ્વરે, કામને વશ છે હીર. ૪૩૯

નહૂપ સરખો સાધવી, શત યજ્ઞનો કરનાર;
કામ અર્થે કર જોડિયા, પૂછી લેજો પાર. ૪૪૦
પારાશર પંડિત ઘણો, નવ ખંડ જેનું નામ;
મચ્છગન્ધા મનમાં વસી, કર્તવ્ય કહિયે કામ. ૪૪૧
ઇંદ્રિ સરીખો અધિપતિ, ઈંદ્રાસન સુખ ધામ;
ગૌતમ નારી સંગે રમ્યો, કર્તવ્ય કહિયે કામ. ૪૪૨
ચતુર ચંદ્ર સરીખડો, રોહિણી સરખી રાણ;
ગુરુની નારી ભોળવી, કર્તવ્ય કહિયે કામ. ૪૪૩
કહેતાં પાર ન પામિયે, પ્રકાશિયે શિદ પાપ;
સહુકોને મન સિદ્ધ છે, જાણો આપોઆપ. ૪૪૪
હવે અક્ષર રખે લખો, ડાહ્યા થઇને આપ;
મને સિદ્ધ માન્યું અમો, (લખે) બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ. ૪૪૫

ચોપાઈ.

બેઠા બેઉ જણ સ્થાનક ઠરી, હેત પ્રીતશું વાતો કરી;
વીસારી મૂકી તે વાત, સ્નેહ વધાર્યો મનડાં સાથ. ૪૪૬
ઉષ્ણ કાળ અગ્નિની જ્વાળ, ખરા થયા મધ્યાહ્ન જ કાળ;
પ્રધાન ખોળે મૂક્યું શીશ, સૂતો રાજા તેણે દીશ. ૪૪૭
ભર નિદ્રા થઈ જ્યાહરે, વજીર વિચાર કરે ત્યાહરે;
જેના હૈડામાંહે ડાઘ, આવો ક્યાંથી પામીશ લાગ. ૪૪૮
અર્થી દોષ મનમાં કેમ ગણે, જોગી ભોગીને કેમ બને;
શૂરા કાયરનો ન મળે મેળ, પાપી ધર્મીને ન હોય બેલ. ૪૪૯
સતી ગુણિકાને ન હોય પ્રીત, રાય રંકની ન હોય એક રીત;
મૂર્ખ પંડિતને ન દે માન, સાચ જૂઠનું ન એક તાન. ૪૫૦
રાજા સાચો વહેમી પ્રધાન, ત્રીજું નહિ તેમાં અનુમાન;
અરૂપરૂ ચોપાસે જોય, માનવી માત્ર મળે નહિ કોય. ૪૫૧
કહાડી પાળી રાખી તળે, મારી તે રાજાને ગળે;
થયો અધર્મી તેહ અજાણ, માર્યો રાજા ચતુરસુજાણ. ૪૫૨
ન ગણી હત્યા પોતે મંન, મૂક્યો અશ્વ છોડીને વંન;
ઘાલ્યો રાયને ભોમી ખણી, પાપ શંકા મનમાં નવ ગણી. ૪૫૩
ચંપે બેઠાતો માળી ચડી, દીઠું અચરત નજરે અડી;
મનમાંહે થરથર ધ્રૂજિયો, સઘળી વાતે ત્યાં બૂઝિયો. ૪૫૪

નિશા સમે તજિયો તે ઠામ, આવ્યો વજીર પોતાને ગામ;
પ્રથમ ઘેર રાજાને ગયો, પૂછી વાત ને સાંચો થયો. ૪૫૫
સૂતા કે બેઠા છે રાય, ગયા વાડી કે છે ઘરમાંય;
ગયા એકઠા જુજવા વળ્યા, પાંચ દિવસ થયા નથી મળ્યા. ૪૫૬
મળ્યા વર્ણ અઢારે લોક, સહુકોને મન પ્રગટ્યો શોક;
આવ્યો અશ્વ વનથી રડવડ્યો, ધાસ્કો પ્રજા સહુકોને પડ્યો. ૪૫૭
રાણી પુત્રે દુઃખ બહુ ધર્યું, જે કરવું ઘટતું તે કર્યું;
ચિત્તમાં ચિંતા વાધી ઘણી, આશા મૂકી રાજાતણી. ૪૫૮
વાટ જોતાં થયો એક માસ, મનસા સિદ્ધથી મૂકી આશ;
કાંઇક શોક કર્યો મન ત્યાજ, પછી પુત્ર બેસાડ્યો રાજ. ૪૫૯
મોટો વજીર ને નહાનો રાય, કારભાર એમ ચાલ્યો જાય;
માળી આવ્યો પોતાને ઘેર, નિરખી પાપી પ્રધાનની પેર. ૪૬૦
સમજીને રહ્યા હૃદિયા સાથ, વાત ન સોંપી પરને હાથ;
મોટા જનની વાતો ક્યમ કરું, શાને વણ મૂટે હું મરું. ૪૬૧
ચેત્યો પોપટ પોતે મંન, પાપીએ માર્યો રાજંન;
શું કરું જે લૂણ જ ખાઉં, નહિ તો હમણાં કહેવા જાઉં. ૪૬૨
અનેક પાપ બીજાં છે ઘણાં, નથી કો લૂણહરામી સમાં;
એનું કર્યું ભોગવશે એહ, એહ વાતનો નહિ સંદેહ. ૪૬૩
એમ કરતાં સંવત્સર થયું, ત્યારસૂંધી સૌ છાનું રહ્યું;
કો કોને મોંઢે નવ કહે, પાપ કર્યું કેમ છાનું રહે. ૪૬૪
છાનો ન રહે થયો પ્રભાત, છાની ન રહે પડી જે રાત;
છાનો ન રહે ખોદ્યો કૂપ, છાનો ન રહે પાપી ભૂપ. ૪૬૫
છાનું ન રહે દેહમાં દુઃખ, છાની ન રહે લાગી ભૂખ;
છાની ન રહે સ્ત્રીની પ્રીત, ઉત્તમ મધ્યમની એ રીત. ૪૬૬
છાનું ન રહે જે અમલ પીએ, છાનું ન રહે જે દાન જ દીએ;
છાની ન રહે વ્યસનીની જાત, છાની ન રહે ભીંતરની દાઝ. ૪૬૭
છાની ન રહે કીર્તિ કોઇતણી, છાની ન રહે વિદ્યા ભણી;
છાનો ન રહે દાતાર ને જાર, છાનો ન રહે રાગ ગાનાર. ૪૬૮
છાની ન રહે વાતો જે નવી, છાનો ન રહે કહેવાયો કવિ;
છાનો ન રહે કસબી જેહ, રુડો કેપછી ભુંડો તેહ. ૪૬૯

છાનો ન રહે વૂઠ્યો મેહ, છાનો ન રહે દુઃખિયો દેહ;
મની ઉન્દરમાં ન રહે ખીર, છાનું ન રહે નપુંસકનું નીર. ૪૭૦
પારો પડે તેમાં ન રહે ટુકડો, છાનો ન રહે બહુચરનો કુકડો;
છાનું ન રહે કોઇનું આપ, છાનું ન રહે હડકાયું પાપ. ૪૭૧
ઈશ્વરને ધર્મ વહાલો સહી, માટે માળીએ દીઠું તહીં.

દોહરા.

ચંપો લેઇને ચાલિયો, વજીરતણે તે ઘેર;
કાં તું અસુરો આવિયો, વજીરે કહી બહુ પેર. ૪૭૨
કર્યો પ્રહાર ત્યાં દંડનો, હૃદે ધરીને રીશ;
આજથકી તું ચૂકશે, છેદીશ તારૂં શીશ. ૪૭૩

ચોપાઇ.

ઘેર આવ્યો પતિ માલણતણો, વ્યાપ્યો ક્રોધ હૃદેમાં ઘણો;
પેલી વાત થઇ જેટલી, તારુણી આગળ કહી તેટલી. ૪૭૪
એ વજીર પાપી કહેવાય, માર્યો આપણો એણે રાય;
ચંપા ઉપરથી મેં લહ્યું, આજ મેં તુજ આગળ તો કહ્યું. ૪૭૫
માલણ કહે રાણી પાસે જાઉં, તે વાતની વધામણી ખાઉં;
રાજાનું લેવડાવું વેર, કેમ સાંખું હું એવડું ઝેર. ૪૭૬
ત્યારે માળીએ ઘસિયા હાથ, મેં સીદ કરી સ્ત્રીથી વાત;
ત્યારે માળી બોલ્યો બંક, એ મોટા ને આપણ રંક. ૪૭૭
રંક વર્ણ ના જીરવે ધંન, જીરવે લાંઘણ કરીને અંન;
કાયરને મન ના રહે ધીર, બિલ્લિ પેટમાં ન રહે ખીર. ૪૭૮
વનિતા પેટમાં ન રહે વાત, રુડી કે ભુંડી સાક્ષાત;
માલણ માળીની વારી ન રહી, ચેતાવા રાણી પાસે ગઈ. ૪૭૯
કહ્યું સર્વ પેલું વૃત્તાંત, ભાંગી મનડાંકેરી ભ્રાંત;
ચંપા હેઠળ માર્યો રાય, હજી અસ્થિ પડ્યાં છે ત્યાંય. ૪૮૦
માન્યું રાણીએ સાચું સૂત્ર, પાસે તેડાવ્યો પોતાનો પુત્ર;
સર્વ વાત સમજાવી કહી, નિશા કુંવરને પૂરી થઈ. ૪૮૧
અંતઃકરણમાં વ્યાપી રીશ, પગની જ્વાળે ભેદ્યું શીશ;
તેડ્યો વજીર પાસે ત્યાંહાં, કહે તાત માર્યો છે ક્યાંહાં ? ૪૮૨
રખે વજીર જૂઠું ઓચરે, આવ્યો કાળ વણ ખૂટે મરે;
નહિ મૂકું તુજને આ દીશ, નીચ પાસે છેદાવું શીશ. ૪૮

પ્રધાન ત્યાંહાં નામુક્રર ગયો, કોટી ઉપાયે નવ જૂઠો થયો;
તેને સાથે તેડી પૂર પળે, ગયો વૃક્ષ ચંપાને તળે. ૪૮૪
દાટયાં હતાં તે કહાડ્યાં અસ્થ, નિકળી સાચે સાચી વસ્ત;
નગર લોકે તે દીઠું દૃષ્ટ, કોટિ પ્રકારે પામ્યાં કષ્ટ. ૪૮૫
નાખ્યાં અસ્થ ગંગાને તીર, ઘેર આવ્યાં મન રાખી ધીર;
પ્રધાનને બાંધી આણિયો, પિતાતણો ખૂની જાણિયો. ૪૮૬
બોલ સાચું ઉભો રહી ઘાટ, મહીપતિને મારચો શા માટ;
જૂઠી વાત રખે તું કરે, આવ્યે કાળ ખૂટે તું મરે. ૪૮૭
કહે વજીર સુણ નૃપના પુત્ર, સાચું કહું તમ આગળ સૂત્ર;
મુજને હય લેવા મોકલ્યો, રાતે મહોલે આવ્યો એકલો. ૪૮૮
પ્રતિહાર કર કુંડળ દીધ, પ્રવેશ ઘર મારામાં કીધ;
યુવતી સાથે ભોજન જમ્યો, વીંટી આપી રંગે રમ્યો. ૪૮૯
કામ આંધળો થયો તે જાર, તે માટે મુજને લાગ્યો ખાર;
નારી પોપટ ત્રીજો રાય, મારે મુખે નામુક્રર જાય. ૪૯૦
તે તો ખાર હઇડે ધારિયો, તારો તાત તેથી મારિયો;
કામવાસના એણે કરી, પાપ બુદ્ધિ મેં હૈડે ધરી. ૪૯૧
માર્યો મહીપતિ મેં નિશ્શંક, સાચો અક્ષર એ છે અંક;
માર્યો રાજા કીધો સ્ત્રીસંગ, એ વાતનો એટલો છે અંક. ૪૯૨

દોહરા.

કહે કુંવર વજીરને, એવો નહિ મુજ બાપ;
પતી જ પાડો મૂજને, તો ખૂન કરું હું માફ. ૪૯૩
જારબુદ્ધિ થઈ જનકને, તે જો સાચું હોય;
સુખે મંદિર પરવરો, પૂછી ન શકે કોય. ૪૯૪
પોપટ આણ્યો પાંજરેથકી, હત્યા દીધી ચાર;
કોઈની પક્ષ રાખીશ મા, કહેજે સત્ય વહેવાર. ૪૯૫
શુક કહે મેં પહેલું કહ્યું, માન્યું નહિ પરધાન;
શું કહિયે એ મૂઢને, હૃદયે રહી નહિ સાન. ૪૯૬

ચોપાઇ.

કહું સંક્ષેપે શુક કહે વાણ, જૂઠું બોલું તો ઈશ્વર આણ;
સ્ત્રી ઉપર રાયે મન ધર્યું, કહાડ્યો પ્રધાનને તે પણ ખરું. ૪૯૭

જોરબુદ્ધિ કે જોવા કાજ, તે તો જાણે શ્રીમહારાજ;
કુંડળ બે આપ્યાં પ્રતિહાર, મધરાતે આવ્યો તે ઠાર. ૪૯૮
કર્યો મેં અતિશય પ્રતિબોધ, નવ આણ્યો નંદરાયે ક્રોધ;
પદ્મિનીએ કીધી બહુ પેર, ભલે પધાર્યા મારે ઘેર. ૪૯૯
દેખાડ્યું પટાંતરે ઘણું, ગળ્યું મન નંદ રાજાતણું;
રાજા સત્યવાદી તે ગળ્યો, પસલી આપી પાછો વળ્યો. ૫૦૦
જોરબુદ્ધિ તે જનક જ હોય, તેમાં ખેદ ન કરશો કોય;
ઘેર વજીર આવ્યો જ્યાહરે, સાચાં દૃષ્ટાંત દીધાં ત્યાહરે. ૫૦૧
મેં ત્યારે સમજાવ્યો મર્મ, રાખ્યો ઇશ્વરે તારો ધર્મ;
એ મૂર્ખતણો શો વાંક, દીઠા સાચા અક્ષર આંક. ૫૦૨
મારું કહ્યું તે એ ક્યમ કરે, સહુકોનું તેજ જ જ્યાં હરે;
એને તો મન માન્યું ખરું, જેનું હૈડું કપટે ભર્યું. ૫૦૩
દુર્બળ પરોણો કોણ રાંધે ખીર, કાંબળીએ કો ન ધીરે ચીર;
એ તો સાચું બોલ્યા અમો, મન જાણો તે કરજો તમો. ૫૦૪
એવી વાત પોપટ કહી રહ્યો, પટ પ્રધાનને સહુએ કહ્યો;
બહુ અન્યા તેં કીધો ખરો, માટે સહુ કહે તે ચિત્ત ધરો. ૫૦૫

દોહરા.

કહે વજીર મેં મારિયો, પોપટને બહુ માર;
માટે મુજને મરાવવા, રાખે છે બહુ ખાર. ૫૦૬
આજ હું સંકટમાં પડ્યો, જે કરશો તે સ્હેશ;
વણ વાંકે જો મારશો, પેલે ભવ વેર લેશ. ૫૦૭
ઇશ્વર આગળ અરજ કરું, પ્રણામ કરું બહુ પેર;
પેલે ભવ તારી કને, લેઇશ મારું વેર. ૫૦૮

ચોપાઈ.

કહે કુંવર સાંભળ રે તું; ખરા વિના નહિ મારું હું;
તેડી આણી વજીરની નાર, તેને હત્યા દીધી ચાર. ૫૦૯
સાચું બોલ જે હોય વહેવાર, ઉગરશે તારો ભરથાર;
નહિ તો એને મારુ આ દીશ, તે હત્યા બેશે તુજ શીશ. ૫૧૦
ત્યારે તે બોલી છે નાર, સહુકોને કરીને નમસ્કાર;
સતી જૂઠું બોલે જ્યાહરે, બ્રહ્માંડ તૂટી પડે ત્યાહરે. ૫૧૧

સતી નાર જો બોલે આળ, તો પૃથ્વી જાએ પાતાળ;
સતી સત્ય જો મૂકે આજ, તો વિશ્વાસનું કોણ રહે કાજ. ૫૧૨
અસત્ય નવ બોલું નિર્ધાર, સત્યનો ધરણીને આધાર.

દોહરા.

સતી સત્ય જો ચૂકશે, શેષ ન ઝીલે ભાર;
બ્રહ્માંડ બધું ભાંગી પડે, રહે તે સત્ય આધાર. ૫૧૩
સત્યનો સૂરજ સાખીઓ, સત્યનો બેલી સહુ કોય;
સતી સત્ય ચૂકે નહીં, જો કુળ ઉજ્જવલ હોય. ૫૧૪
કહો તો અગ્નિ ઉપાસિયે, કહો તો રાંધું ખીર;
હસ્તી બાંધું (કાચે) તાંતણે, એટલી રાખું ધીર. ૫૧૫
કહો તો જળ બાંધું ગાંઠડે, કહો તે કરું ઉપાય;
કરી દેખાડું પારખું, જેમ પતિજ તમારી થાય. ૫૧૬

ચોપાઈ.

કહે પ્રધાન જેને માથે પડે, તે વણ પાગે મેરુ ચડે;
રાંધે ખીર અગ્નિમાં જાય, સતી નહીં શૂરી કહેવાય. ૫૧૭
કાચે તાંતણે બાંધે ગજ, તે સ્ત્રીચરિત્ર ઉપાસે ધજ;
તે માટે જૂઠી છે નાર, જો ગમે તો વણ વાંકે માર. ૫૧૮
એકે વાત ન પહોંચે સાખ, જોઈ સતી કરોડાં લાખ;
અન્યોન્ય ત્યાં વાતો કરે, દ્વિધા ચિત્ત કોનું નવ ઠરે. ૫૧૯
કો જૂઠું કો સાચું કહે, જેવું જેના મનમાં લહે;
કોઈ કહે નારી જૂઠી એહ, કોઈ કહે સાચી સતીની દેહ. ૫૨૦
કોઈ કહે સાચો પરધાન, કોઈ કહે જૂઠો છે રાજાન;
સાચા જૂઠાની પરીક્ષા થાય, ન્યાય અન્યાય ત્યાં તોળાય. ૫૨૧
કોઈ કહે સતવાદી એ ભૂપ, એવી વાતો થાય અનૂપ;
હાલે જીભ જેમ પીપળ પાન, કામિનીએ સાંભળિયું કાન. ૫૨૨
વિપરીત વાત લોકોની સુણી, સ્ત્રી ચાલી તે સરિતાભણી;
કૌતુક જોવા મળિયાં લોક, સાથે ધાઈ ચાલ્યા સહુ થોક. ૫૨૩
નદીમહી જઈ નહાવણ કરયું, ઈશ્વરનું તે ધ્યાન જ ધરયું;
રેતતણો કીધો અંબાર, તે ઉપર જઈ બીઠી નાર. ૫૨૪
અગ્નિ ઈંધણ નહીં કંઇ પાસ, સકળ લોક કરે ઉપહાસ;
સ્તુતિ કરે છે સૂરજતણી, તું છે નાધારાનો ધણી. ૫૨૫

જૂઠી લોક કરે છે આળ, ઉતાર મુજ માથેથી ગાળ;
જૂઠી હોઉં તો નિર્મુખ મેલ, નહિ તો સહૂ સતીમાં ભેળ. ૫૨૬
વિના અગ્નિ બાળે મૂજને, પ્રત્યક્ષ દેવ જાણું તૂજને;
સ્તુતિ કીધી ઘટિકા જ્યાહરે, આપ આદિત્ય આવ્યા ત્યાહરે, ૫૨૭
પ્રત્યક્ષ દેવનું પ્રગટ્યું રૂપ, ભામિનીએ દીઠો તે ભૂપ;
સાક્ષાત્કાર જગતનો નાથ, આવી આડા દીધા હાથ. ૫૨૮
તે તો અન્ય ન જાણે કોય, નારી એકલી દ્રષ્ટે જોય;
કહે પદ્મિણી સુણ હે સ્વામ, મહેલ તું મનથી અભિમાન. ૫૨૯
અગ્નિ વિના બાળું હું દેહ, તારા મનનો ભાંગે સંદેહ;
એમ કહીને નારી નમી, તેહ વાત સહુકોને ગમી. ૫૩૦
જો સત્યવાદી હશે પુરપતિ, વિના અગ્નિ બળશે એ સતી;
સાચું સાચું કહે સહુ કોય, વજીર તે તો દ્રષ્ટે જોય. ૫૩૧
એહ વાત માની સહુ મંન, ત્યારે બોલ્યો રાયનો તંન;
પ્રધાન પાપી સાંભળ વાત, તારે મુખે કહે સાક્ષાત. ૫૩૨
વિના અગ્નિ સતી બાળે દેહ, તું જૂઠો ને સાચી એહ;
રખે હવે કોઈ સાથે વઢો, લોક દેખતાં શળી ચઢો. ૫૩૩
તારે મોઢે નક્કી વાંક, ચઢાવીશ શળી આડે આંક;
કુંવર કહે સાંભળરે તું, ઘણું વિચારી મારીશ હું. ૫૩૪

દોહરા.

કહે વજીર સુણ રાયજી, સાચો માનો મર્મ;
સુખે મને તું મારજે, નવ ચૂકિશ તુજ ધર્મ. ૫૩૫
માનિની માથા ઉપરે, વરસે અગ્નિમેહ;
બાધી એહ બળી રહી, શું બળશે હવે દેહ? ૫૩૬
ઉદરમાં અગ્નિ ભર્યો, તે બાળે જળ અન્ન;
તેને એહ પ્રગટ કરે, તેથી બાળે તંન. ૫૩૭
નિશા જાળ નારી લહે, જાણે નોળી કર્મ;
તેથી દેહ બાળી શકે, તેમાં શાનો ધર્મ. ૫૩૮
એક શરાપણું એહમાં, બીજો દેહમાં ક્રોધ;
ત્રીજું કલંક ઉતારવા, દે છે બહુ પ્રતિબોધ. ૫૩૯
જૂઠો રાજા મેં હણ્યો, જૂઠી બળશે નાર;
જૂઠો તું મારિશ મુને, એમાં શો વહેવાર. ૫૪૦

ચોપાઈ.

અબળા બળતી હતી તેટલે, કાને વચન સુણ્યું તેટલે;
કલંક મારે માથે કહ્યું, અરે દૈવ આ તે શું થયું. ૫૪૧
અગ્નિમાંથી ઊભી થઈ, કર જોડીને વાણી કહી;
સાંભળો સહુ નગરનાં લોક, વજીરનો સમે કેમ શોક. ૫૪૨
શી વાતે એ માને મૂઢ, પૂછો એ પાપીને પ્રૌઢ;
મહેલી માન કેમ શૂળી ચઢે, એને મન કેમ અચરજ અડે. ૫૪૩
એની કેમ હોલાએ દાઝ, તે પ્રતીત દેખાડું આજ;
સાચું તેમાં સઘળું જોર, જૂઠું તે તો ચિત્તમાં ચોર. ૫૪૪
સહુકોએ પૂછ્યું પરધાન, ઉતારીએ માનિનીનું માન;
તું કહે તે સર્વે કરે એહ, તો સાચી નારીની દેહ. ૫૪૫
પછે વાત માનો નહિ તમો, પંચ ઇટાળી કરશું અમો;
સાચાનો પરમેશ્વર બેલ, જૂઠાતણો વળી શો મેળ. ૫૪૬
એહ વાતનો પાર જ લઉં, પછે શૂળીએ તમને દઉં.

દોહરા.

વૈલોચન કહે સહુ સુણો, સાચી હોય જો આપ;
સતી જાણું હું એહને, જીવે રાયનો બાપ. ૫૪૭
સાચું હશે તો ઊઠશે, સજીવન રાયજી થાય;
તો મન માને માહરું, એ સતવાદી કહેવાય. ૫૪૮
ટાઢાં તેલ ઉનાં કરે, ઊનાં શીતળ હોય;
જળને સ્થાનક સ્થળ કરે, પાર ન પામે કોય. ૫૪૯
બ્રહ્માંડ બાંધે ભાંગે ઘડે, આપ છે અકળ સ્વરૂપ;
પતિત મુજને સાચી પડે, જો એ જીવે ભૂપ. ૫૫૦
ત્યાર વિના માનું નહીં, સાચો અક્ષર અંક;
જો રાજા થાય જીવતો, તો માનું મુજ વંક. ૫૫૧
(પછે) પંચ ઇટાળી સહુ કરો, મારો મુજને ઠાર;
એને વધાવજો મોતીએ, છે સાચો વહેવાર. ૫૫૨
બાકી પતિત દેખાડવી, એ તો આળપંપાળ;
કરે મુવાને જીવતો, એવો દીનદયાળ. ૫૫૩

ચોપાઈ.

સહુ સાંભળીને છાના રહ્યા, પ્રતિઉત્તર તેના નવ થયા;
અચરજ વાત અનેરી હોય, સ્ત્રી સામું ત્યાં સહુકો જોય. ૫૫૪
તાળી પાડી લોક જ હસ્યા, મર્મ બોલ વનિતાને વસ્યા;
કામિનીને મન ભેદ્યું કષ્ટ, પ્રત્યક્ષ દેવ દેખાડે દષ્ટ. ૫૫૫
મહારાજ મોટો મહીપતિ, સ્તુતિ કરવા તવ મંડી સતી;
સુધન્વા તેલ તળ્યો જ્યારે, શીતળ તેલ કરચું ત્યારે. ૫૫૬
પંચાળીનાં પૂર્યાં ચીર, અનેક ભક્તની રાખી ધીર;
કાષ્ટ ભક્ષ સીતાએ કરયું, શાખ દશરથ રાજાએ પૂરયું. ૫૫૭
મહારાજ સંકટ અતિશે પડયું, કલંક વણ વાંકે શિર ચડયું;
એમ કહીને જોડ્યા હાથ, ધરતી વેહેર દેજે મુજ માત. ૫૫૮
દીધો વેહેર માતાએ માગ, સ્ત્રીએ જાવાનો જોયો લાગ;
સ્ત્રી ધરતીમાં જાય જેટલે, કૌતુક એક થયું તેટલે. ૫૫૯
થયો કડાકો મહા ઘનઘોર અંધકાર અધિક જુગજોર;
પ્રલય કાળમાં થાય છે જેમ, આ વેળામાં થયું છે તેમ. ૫૬૦
ધરતીએ જ્યાં દીધો માગ, સાક્ષાત ત્યાં આવ્યો શેષનાગ;
મહા જોગેશ્વરકેરું રૂપ, અમૃતકુપ હાથે અકળ સ્વરૂપ. ૫૬૧
નારી ઉપર આણે સ્નેહ, મનુષાકાર દેવાંશી દેહ;
પ્રમદાએ જોડ્યા બેઉ પાણ, બોલ્યા જોગેશ્વર સત્ય વાણ. ૫૬૨
કહે જોગી સાંભળ રે સતી, જીવતો થશે નગરનો પતી;
ચંપા તળે દાટ્યો રાય જ્યાં, પડયો છે અસ્થિનો કકડો ત્યાં. ૫૬૩
ચંપા ઝાડ તળે તું જા, આશા તૃપ્ત કરવાને ધા;
અમરત છાંટજે જીવશે રાય, શા માટે પાતાળે જાય. ૫૬૪
નંદ નરેશ ત્યાં જીવતો થશે, સહુના મનના સંદેહ જશે;
હું શેષનાગ આવ્યો તુજ સહાય, તારો વધારવા મહિમાય. ૫૬૫
હૃદિયા માંહે રાખી ધીર, અસ્થ ઉપરે સીંચજે નીર;
તારાં દુઃખનો લહ્યો મેં ભર્મ, ઈશ્વર રાખશે સૌનો ધર્મ. ૫૬૬
આશા દીધી શ્રીશેષનાગ, નારી પામી નવલો લાગ;
પછી નાગ અલોપ જ હોય, તે તો અન્ય ન દેખે કોય. ૫૬૭
અકાશ રવિતણો ત્યાં થયો, રાયના પુત્રે બોલ જ કહ્યો;
કાંરે બાઈ સતી છે તું, તે તો એકલો જાણું હું. ૫૬૮

કુડાં આળ બોલે સહુ લોક, આળપંપાળ બોલે છે ફોક;
આ જન માને તેવું કરો, નહિ તો મંદિર પાછાં પરવરો. ૫૬૯
મુવે કલંક તારૂં નવ જાય, મેણું તારા શિરપર થાય;
સતી નારી પાછી કયમ વળે, ગઇ ઝાડ ચંપાના તળે. ૫૭૦
નિકળ્યો અસ્થિનો કકડો એક, જુવે લોક ત્યાં કરી વિવેક;
વિશ્વનાથનું દેહેરે જ્યાંય, નાખ્યું અસ્થ જઇને ત્યાંય. ૫૭૧
તે ઉપર તવ ઢાંક્યું ચીર, સિંચ્યું અમૃતકેરું નીર;
ઘટિકા ત્રણ થઇ જ્યારે, સજીવન પુરુષ થયો ત્યારે. ૫૭૨
સાચાનો બેલી ઇશ્વિર એહ, એ વાતતો નહીં સંદેહ;
સાચી વાતે દેવ પ્રગટ હોય, પ્રત્યક્ષ જાણો સહૂ કોય. ૫૭૩
અંતરિક્ષથી ઉતરિયો ધર્મ, જો હોય સાચો મહિમા મર્મ;
સાચી સતી કહે સહુ કોય, સાચી સતીને સૌ જન જોય. ૫૭૪
અધવસો સત્યનો છે સાર, તેણે બધો ચાલે સંસાર;
પાપે બૂડે પાપે તરે, સત્ય થકી સૌ સંકટ હરે. ૫૭૫
સત્ય સ્વર્ગ ને સત્યે મોક્ષ, સત્ય થકી જાયે સૌ દોષ;
સત્ય આધારે રહે છે આકાશ, સત્ય તે જ પૂરણ પ્રકાશ. ૫૭૬
સત્ય જળમાં પૃથ્વી રહે, સત્ય તરે તે સહુકો કહે;
સત્યે સાક્ષી બોલે સહુ વેદ, સાચું સત્ય તેમાં નહિ ભેદ. ૫૭૭
સત્ય ત્યાં ઇશ્વિરકેરો વાસ, સત્યે સૂરજ રહે આકાશ;
સત્યે કોટી બ્રહ્માંડ જ જેહ, સત્ય આધારે વરસે મેહ. ૫૭૮
સત્યનું બાંધ્યું પાકે અંન, સત્ય વસે જ્યાં નહિ અભિમાન;
ક્ષણ માત્ર સૂધી સુણે સૌ ધર્મ, એ વાતનો જાણ્યો સહુએ મર્મ. ૫૭૯
સત્યનું મૂળ ગયું જ્યારે, પ્રલય કાળ થયો ત્યારે;
સૃષ્ટિ પહેલું સરજ્યું સત્ય, મોટા પુરુષ વિચારો મત્ય.; ૫૮૦
સત્ય હોનાર હોય તે હોય, સત્ય વિના બીજું નહિ કોય;
આદ્ય પુરુષ જેનું છે કૂળ, સતી સત્ય કેરું છે મૂળ. ૫૮૧
અસત્યથકી ઇશ્વિર છે દૂર, સત્ય તે નારાયણનું નૂર;
સરજનાર તે સત્ય જ હોય, સત્ય વિના બીજું નવ કોય. ૫૮૨
સત્ય તે ઇશ્વિર કેરો અંશ, સત્યે સત્ય પૂરણ પ્રશંસ;
આદિ નિરંજન કરતા કામ, સત્ય સ્વરૂપ તે તેનું નામ. ૫૮૩

સત્ય ધરા ધરે નાગેન્દ્ર, સત્યે તપે દિવાકર ચંદ્ર;
અસત્ય ત્યાં અદકેરું દુઃખ, સત્ય વાતમાં સઘળું સુખ. ૫૮૪
જિત્યો જગ જેનું સત્ય રહ્યું, સત્ય મૂક્યું તેનું સર્વસ્વ ગયું;
સ્વર્ગે જવાની વાટ જ જેહ, સત્ય નામે ઓળખાએ તેહ. ૫૮૫
બ્રહ્મ પદમાં મોટેરી મત્ય, તેનું તત્ત્વ સાચું તે સત્ય;
સત્ય ઉપર જેની હોડ, તે આગળ ઇશ્વર રહે કરજોડ. ૫૮૬
સત્ય સાથે જેનો વહેવાર, તે જાણવો ઇશ્વર અવતાર;
સત્ય ઉપરે નિર્મળ સ્નેહ, તે જાણવો ઇશ્વરની દેહ. ૫૮૭
આળસ મરડી ઉઠ્યો રાય, પુષ્પવૃષ્ટિ તે સ્થાનકે થાય;
સાબાશ સતી સહુકોએ કહી, જેજેકાર જગતમાં થઇ. ૫૮૮
પાપી પ્રધાનને સૌ કેહ, નથી રાયને કંઇ સંદેહ;
નથી નંદ રાજાને જ્ઞાન, કે શા કારણે બાંધ્યો પ્રધાન. ૫૮૯
શા માટે બાંધ્યો પ્રધાનને, શા માટે માગે એ રાંકને;
કહો મુજને એના વાંકને, ત્યારે ખબર થાએ મને. ૫૯૦
પૂર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહ્યું; ત્યારે જ્ઞાન પોતાને થયું;
જોતાંમાં છે મારો વાંક; શું કરે એ બાપડો રાંક. ૫૯૧
અતિ અઘટિત મેં આચરણ કર્યું, એને તેથી દુઃખસાગર ભર્યું;
સ્ત્રી વેર દવ નવ થાય, કામ અજિંત તે નવ જિતાય. ૫૯૨
એ શું જાણે સતિ ને રાય, નિસ્સંશય મન કેમ એનું થાય;
ભલે એણે માર્યો છે મને, ભલો ન્યાય તો સૂઝ્યો તને. ૫૯૩
એમ કરતાં સત્તિપણું સિદ્ધ થયું; કલંક એ નારીનું ગયું;
હવે એને મારશો મા કોય, હોનાર વસ્તુ તે મિથ્યા નવ હોય. ૫૯૪
છોડ્યો વજીર સરપાવ જ દીધો, જીવ્યાથકી તે વહાલો કીધો;
તે ઉપર નવ રાખી દાઝ, નંદપુત્ર બેસાડ્યો રાજ. ૫૯૫
ભલી ભાત રાખી માનિની, કથને તે સોંપી કામિની;
જોડ્યા તેહ વજીરે હાથ, સ્તુતિ કરી રાજાની સાથ. ૫૯૬
હું છઉં અપરાધી તારો, હવે સંદેહ ભાંગ્યો માહરો;
મોતીપુષ્પે વધાવી નાર, ગયા સહુ પોતાને દ્વાર. ૫૯૭
નિશ્ચે નિષ્કલંક નારી દેહ, સત્યવાદી નંદરાયનો સ્નેહ;
માનતા નારીની ચાલી ઘણી, સાચી શક્તિ તે દેવી તણી. ૫૯૮

દોહરા.

પ્રીત કરે પરનારની, કેવલ જાએ પ્રાણ;
લેશે અંત પરનારનો, તેનું નામ અજાણ ૫૯૯
નારી કરશે કૂટડી, તેને રુઠ્યો દૈવ;
પરનારીના પ્રીતથી, જાશે સુખ સદૈવ. ૬૦૦
ચતુર હોય ત ચેતજો, એક ઘડીનું સુખ;
પરનારીના ભોગથી, લક્ષ કોટિધા દુઃખ. ૬૦૧
પરનારી પાળીથકી, ભુંડી જાણો એહ;
ક્ષણું ક્ષણું કાયા કાંપશે, સદૈવ દમશે દેહ. ૬૦૨
પરસ્ત્રી દીઠે દુઃખ છે, ખોય છે ખેદે જીવ;
પરસ્ત્રી કેરી પ્રીત કરે, જાણે રુઠ્યો શિવ. ૬૦૩
આ લોકે અતિ દુઃખ છે, પરલોકે બહુ પીડ;
નારી નરકની ખાણ છે, કોટિ લક્ષધા કીડ. ૬૦૪
પરનારી નિરખી નહીં, તે જિત્યો સંસાર;
જોગી જન તે તો ખરો, ઉતર્યો તે ભવપાર. ૬૦૫

ચોપાઈ

રાવણે દશમુખ કીધાં લાજ, ખોયું લકાગઢનું રાજ;
સ્ત્રીથી ખાંપણ લાગી ચંદ્ર, સહસ્ર ભગ પામ્યો આપે ઈંદ્ર. ૬૦૬
સ્ત્રીથી કૌરવો શોયે શમ્યા, સ્ત્રીથી પાંડવ વનમાં ભમ્યા;
સ્ત્રીથી કીચક હોડે હણ્યા, સ્ત્રીથી દુઃખ પામ્યા નર ઘણા. ૬૦૭
સ્ત્રીસંગથી થયા એ હાલ, સ્ત્રીસંગથી આવેરે કાળ;
પરનારી તે જીવનો કાળ, માથે મૂકે જૂઠું આળ. ૬૦૮
સ્ત્રીને તો પગે લાગીએ, મૂકી માન દૂરથી ભાગિયે;
સ્ત્રી તે આદ્યશક્તિ કહેવાય, અજિત એ જિતી નવ જાય. ૬૦૯
સ્ત્રી ખાણ રત્નાકરતણી, સ્ત્રી બળવંત અતીશે ઘણી;
સૃષ્ટિનું મંડાણ સ્ત્રીથી હોય, તેમાં સંદેહ ન રાખો કોય. ૬૧૦
ઘણાક ગુણ સ્ત્રીમાંહે હોય, નારી જિતી શકે ન કોય;
નિર્ગોખ ને વિક્રમ રાય, તે પરદુઃખભંજન કહેવાય. ૬૧૧
ભોજરાજ જેવો ભડ ભૂપ, સકળ સૃષ્ટિ રામાથી રૂપ;
કર્ણ વિકર્ણ યુધિષ્ટિર જોય, જનક સરખા જુવતિથી હોય. ૬૧૨

વ્યાસ વસિષ્ઠ માર્કંડેય મુની, લાગી વેદતણી ત્યાં ધુની;
અનમી અહંકારી જે શૂર, નારીથી પ્રગટ્યાં એ નૂર. ૬૧૩
જોગી ભોગી સિદ્ધ સુજાણ, સૌનાં વનિતા થકી વખાણ;
પંડિત ન્યાયી ડાહ્યા ઘણા, તે સૌ તન છે તરુણીતણા. ૬૧૪
નારી મોટી નરથી ઘણું, સર્વે તેજ તે નારી તણું;
સ્ત્રી અંશે આરાસુરતણી, તેશું પ્રીત કીજે અતિ ઘણી. ૬૧૫
તે આગળ રહીએ કર જોડ, જુગમાં સ્ત્રીકેરી નહિ જોડ;
તેથી જશ જગમાં પામિયે, વેદના દુઃખ સર્વે વામિયે. ૬૧૬
પરનારીપર ન ધરો કામ, રાખે પ્રીત તો રુઠ્યો રામ;
પરનારી તે વિષની શૂળ, ડાહ્યા નર તે રહેજો દૂર. ૬૧૭
પરનારીપર ધરે જે સ્નેહ, તેના તો વાંકા નવ ગ્રેહ;
કામિનીને જિતી જેહણે, જુગ બાધો જિત્યો તેહણે. ૬૧૮
છેલ્લો અક્ષર કહું છું સહી, પરનારી સંગ કરવો નહીં.

દોહરા.

નંદરાયતણી કથા, કવિત ચાતુરી ભેદ;
શ્રોતા વક્તા સાંભળો, કોય ન ધરશો ખેદ. ૬૧૯
કથા પુનિત નંદરાયની, સુણે શીખે કે ગાય;
વિજોગ ભાંગે તેહનો, આશા પૂરણ થાય. ૬૨૦
જ્ઞાન હ્રદેમાં ઉપજે, કુબુદ્ધિ ન વ્યાપે દેહ;
સત્ય ઉપર મનસા રહે, નારાયણસું સ્નેહ. ૬૨૧
સત્ય રાખ્યું સતીતણું, રાખ્યું જગમાં નામ;
લાજ રાખો સહુ લોકની, કરજો રુડું કામ. ૬૨૨
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, અમદાવાદમાં વાસ;
સુત શ્રી વીરેશ્વરતણો, વારુ બુદ્ધિવિલાસ. ૬૨૩
સેવક સહુ કવિતાતણો, શિવ પૂજન પરતાપ;
સામળભટ કવિતા કહે, ઇષ્ટકૃપાથી આપ. ૬૨૪
માતર પ્રગણામાં રવિ, સિંહુજ સકળ શુભ ગામ;
કુણબી કરણ સમો વસે, રખીયલ રુડું નામ. ૬૨૫
તેણે કથા એ સાંભળી, સામળ ભટની પાસ;
ગ્રંથ પૂરણ કર્યો સહી, નૌતમ રસિક વિલાસ. ૬૨૬

કવિ રાખ્યો કોડે કરી, સંતોષ્યો દઈ માન;
વસ્ત્રાભૂષણ આપ્યાં ભલાં, ભાવે ભૂમિ દાન. ૬૨૭
ધન કણબી કુળ કાઉજી, માવજી સુત મેરાણ;
રખીદાસ છે ભોજ સમો, સકળ શાસ્ત્રનો, જાણ. ૬૨૮
નંદરાયતણી કથા, સુણી ઘણું દઈ માન;
સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત કહ્યું, નંદ તણું આખ્યાન. ૬૨૯
ભક્તિ કરે મનભાવશું, ઇષ્ટ ઉપાસી એહ;
સામળભટે શુભ કહ્યું, સહુનો બેલી તેહ. ૬૩૦
ગાય શીખે ને સાંભળે, તેને ગંગાસ્નાન;
આ લોકે જશ પામશે, પરલોકે બહુ માન. ૬૩૧
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વેગણપુરમાં વાસ;
નંદરાય તણી કથા, કહી કવિ સામળદાસ. ૬૩૨

નંદબત્રીશી સમાપ્ત.

પંચદંડ.

દોહરા.

શ્રી સરસ્વતિને હું નમું, પ્રીતે પૂજું પાય;
કરુણા દષ્ટે જુઓ તમો, સફળ મનોરથ થાય. ૧
આદ્યશક્તિ તું ઇશ્વરી, આરાસુરપતિ જેહ;
નવે ખંડ વ્યાપી રહી, સ્થાવર જંગમ તેહ. ૨
જેને તુજ કિરપા હવી, હવું તેને કલ્યાણ;
ન્યૂનતા એકે નવ રહી, જોતાં એહ પ્રમાણ. ૩
દશરથનંદન હું સ્તવું, નરકનિવારણ નામ;
મહારાજ રાજ રાજેશ્વર, રાજીવ લોચન રામ. ૪
ભોજરાજ મન હરખિયો, લાયક મુહૂરત લીધ;
સિંહાસન શુદ્ધ કરાવિયું, શોભા વિધવિધ કીધ. ૫
પંડિત પુરાણિક વેદિયા, મળિયા વિપ્ર સુજાણ;
કીધી શોભા અવનવી, ઝળહળ ઝળક્યો ભાણ. ૬
સિંહાસનપર પગ ધરે, ભૂપતિ ભોજ રાજાય;
બોલી હંસા પૂતળી, હાં હાં ન ધરશો પાય. ૭
એ સિંહાસન ઇંદ્રનું, અતુલ તેજ મહા મુલ્ય;
એ ઉપર બેશો તમો, થાઓ વિક્રમ તુલ્ય. ૮
એ આસન છે દેવનું, ઇંદ્રાસનનું સાર;
આભૂષણ એ સ્વર્ગનું, તેજતણો અંબાર. ૯
પાળક ગૌબ્રાહ્મણતણો, પરનાર સહોદર જેહ;
એવો જે ઉત્પન્ન થશે, આસન બેશે તેહ. ૧૦
કહે ભોજ સુણ પૂતળી, આસન એ અણમુલ્ય;
વિક્રમ હાથ કેમ આવિયું, સ્વર્ગસૂખ સમતુલ્ય. ૧૧
પંચદંડ એને જડ્યા, તેણે તે શું થાય;
તે ક્યમ જિતી લાવિયો, પોતે વિક્રમરાય. ૧૨

શું દંડે પરાક્રમ કર્યું, પ્રતાપ કર્યો શી પેર;
જિત્યા દંડ શા પરાક્રમે, હતા કોણને ઘેર. ૧૩
તે શુણવા ઇચ્છું અમો, શું કરિયું પર કામ;
તેવાં પરાક્રમ હું કરું, તો બેશું એ ઠામ. ૧૪

ચોપાઇ.

હંસા પુતળી બોલી વાણ, સાંભળ રાજા ચતુરસુજાણ;
ઉજ્જેણીનું કરતો રાજ, અસત્ય અન્યા તેને ત્યાજ. ૧૫
તેણે પરાક્રમ કીધું ઘણું, ચકવે રાજ તે વિક્રમતણું;
ધર્મવંત સહુ પુરનાં લોક, નહીં કોને વ્યાધિ કે શોક. ૧૬
સિંહાસન સોનાનું પત્ર, મસ્તક ધરે પંચદંડનું છત્ર;
ઉતપત તે સિંહાસનતણી, વિસ્તારી કહી શોભા ઘણી. ૧૭
કહી વાત તેની વિસ્તરી, શુણ મહારાજા હેતે કરી;
નગર ઉજ્જેણી અતિ અનૂપ, રાજ કરે વિક્રમ નર ભૂપ. ૧૮
અતિ પવિત્ર અષ્ટાદશ વર્ણ, કૃષ્ણકથા શુણે નિત્ય કર્ણ;
વિપ્ર સહૂકો પ્રશ્નોતરી, વેદપાઠી ને અગનોતરી. ૧૯
ક્ષત્રી રણવટ કૂદી પડે, ગૌ બ્રાહ્મણની વહારે ચડે;
વૈશ્ય કરે વેપારી હાટ, ધર્મતણી ચલાવે વાટ. ૨૦
શીલવ્રત સહુ લોક જ અતિ, પતિવ્રતા ધર્મ પાળે સતી;
એવો રાજા ચતુરસુજાણ, કોઈ કોઈની નવ લોપે આણ. ૨૧

દોહરા.

એક સમે રાજા ચઢ્યો, દેઈ દદામે ઠોર;
ધમકારે પૃથ્વી ગડગડે, વાજે વાજાં ઘોર. ૨૨
આગળ હાર હસ્તીતણી, મદ ઝરતા માતંગ;
ધજા નેજા અતિ ફરકતાં, સિંદૂર ઓપિત અંગ. ૨૩
અંબાડી અંકુશ ભલાં, ઐરાવત આકાર;
બીજા ગજ તો અતિ ઘણા, એવા સહસ્રજ બાર. ૨૪
હય અરબી કચ્છી ભલા, ખુરાસાની કાસ્મીર;
કુંતલ કાળા કાબરા, શૂર પૂર રણધીર. ૨૫
ઉજ્જ્વલ અબલખ ભૂખરા, નીલા પીળા રંગ;
જડિત પલાણ હીરે જડ્યાં; અતિ અતળીબળ અંગ. ૨૬

અનેક રથ ને પાલખી, અનમી અતિ અસવાર;
ચઢ્યા વેડાંગ બહુ વાંકડા, ઝૂઝે મહા ઝુઝાર. ૨૭
કંઇ પાળા કંઈ પાખરી, કંઈ વાજાં ચોહેચાટ;
કંઇ નાટક ચેટક ભલાં, ભણતા ભૂપતભાટ. ૨૮
જશવંતોના જશ ભણે, પિંગળ પાઠ પુરાણ;
ગુણ ભેદ ગણ બહુ ગણે, દે મનગમતાં દાન. ૨૯
વિક્રમ વાડી સચર્યો, રમવા કારણ આપ;
શેષનાગ લાગ્યો સળકવા, દુશ્મન લાગ્યો તાપ. ૩૦
સામદ સાથે સંચર્યા, તેથી શોભે દેહ;
ચઢ્યા રાય દેઈ દુંદુભિં, જેમ અષાડો મેહ. ૩૧
જેમ ગાજે સિંહ વન વિષે, જેમં પરાંઠી પૂર;
વિક્રમ સંગ સૈના ચઢી, સામદ સઘળા શૂર. ૩૨
જેમ ચઢે લંકાપતિ, જેમ અવનવો ઈંદ્ર;
જેવો ગાંડીવધર ચઢે, તારામાં જેમ ચંદ્ર. ૩૩
પુણ્ય તણો પરતાપ છે, ભલપણ કેરો ભાણ;
એહ પ્રકારે નિસરયો, વિક્રમ વીર સુજાણ. ૩૪
આવ્યો વાડિએ અતિ સુખે, દિવસ ચડ્યો ઘડી ચાર;
નૃત્ય કરે છે નાયિકા, શોભા અપરમ પાર. ૩૫
રંગ ઓછવ અદકો કર્યો, સજ્જનને સન્માન;
પુણ્ય કર્યાં બહુ પ્રીતશું, દાનપાત્રને દાન. ૩૬
તે શોભા સુખ નિર્ખતાં, દાતા હરખે મંન;
કરપી કળાઈ ખાઈ મરે, ને સૂમ છંડે તંન. ૩૭
દિવસ પોહોર રહ્યો પાછલો, ફરી અસવારી પેર;
કંચન મેહ વરસાવતે, જાવા માંડ્યું ઘેર. ૩૮
જાણ ઉજેણ મધ્યે થયું, આવે રુડો રાય;
શોભા જોવા કારણે, નર નારી સૌ ધાય. ૩૯
કાંમ અધવચ કોનાં કહ્યાં, અધવચ મહેલ્યાં અંન;
વેપાર મૂક્યો વેપારીએ, તરુણી મહેલ્યાં તંન. ૪૦
વણિક તોળતા સાં રહ્યા, કર્યો લાભ તે ત્યાંજ;
બ્રાહ્મણ ભણતા ઉઠિયા, નરપત જોવા કાજ. ૪૧

કોઈ મહેલે કોઈ માળિએ, કોઇ ઘરમાં કોઇ બ્હાર;
અટારિયે નારી ચઢે, નાનાં મોટાં નરનાર. ૪૨
રાજાનું મુખ નિરખવા, ઉલટ અંગ અપાર;
ઈશ્વરને વહાલો ઘણો, દાતાને ઝૂઝાર. ૪૩
એમ વિચારી સંચરે, નહાના મોહોટા લાગ;
મળી અસંખ્ય મેદનિ તહીં, નહિ પગમેલણ માગ. ૪૪
કાન પડયું સંભળાય નહિ, વાજે ઘોર નિશાન;
એ રીતે આવ્યો નગરમાં, વિક્રમ વીર સુજાણ. ૪૫
ગજ ઊપર વાહન કરયું, છત્ર ફરે છે શીશ;
સ્નેહ સાથ બહુ સંચર્યા, પોહોર પાછલે દીશ. ૪૬
પુર અધવચમાં આવિયું, જ્યાં ઘાંચણનું બાર;
ત્યાં એક કૌતુક નિપજ્યું, કહું સંક્ષેપ સાર. ૪૭

ચોપાઈ.

દેવદમની ઘાંચણનું નામ, એ સ્ત્રી રહે તેણે ઠામ;
મહિપત આવ્યો મોહોલ્લા પાસ, તેણે ઘેર બોલાવી દાસ. ૪૮
જાઓ માળિએ વાળો છાર, કરો અજવાળું ઘર ઘર બાર;
કહે દાસી કાંઈ આણો લાજ, આવે છે મહીપત મહારાજ. ૪૯
હવડાં છાર તે ક્યમ વાળિયે, ઊડે રજ મોહોલે માળિયે;
તો આપણે શિર દંડ જ થાય, ઘરબાર ખુંચી લે રાય. ૫૦
વચન સાંભળ્યું દાસીતણું, દમની મનમાં કોપી ઘણું;
છાર વાળ રે ભુંડી રંડ, મોટો રાય શું દેશે દંડ. ૫૧
તને મારે તો દંડ જ દઊં, કહે તો સર્વસ્વ ખૂંચી લઊં;
કહે તો ઉડાડું આકાશ, એટલું જોર રાખું હું પાસ. ૫૨
તારો રાજા ક્યમ કહું હું, મારું વચન ક્યમ લોપે તું;
જા ઉતાવળી વાળજ છાર, રાજા જાય ને લાગે વાર. ૫૩
શુણી વાત વિમાસણ પડી, તત્ક્ષણ દાસી મેડે ચડી;
ઉડાડી રજ દશોદશ ઘણી, આવી અસ્વારી રાયજીતણી. ૫૪
ઉડતી દીઠી અદકી ખેહ, રજે ભરાણી નૃપની દેહ;
ઉડાડે રીસે બહુ છાર, છારે છવાઈ થયો અંધકાર. ૫૫

ફટ ફટ રે આ રંડ ગુમાર, શું ઉડાડે છે હમણાં છાર;
અધિપતિ આવે ભિગ્યો ભાણ, કયમ રંડા છાંટે અણજાણ. ૫૬
તે વારી કોની નવ રહી, જ્યમ વારે સમ બમણી વહી;
ત્યાં છૂટ્યા દશ વીશક જોધ, અંતઃકરણમાં આણી ક્રોધ. ૫૭
કોણે મુક્કી કોણે લાત, કોણે કુદ્દાકેરી ઘાત;
છૂટી હાથથી નાઠી ત્યાંહ, આવી બેઠી દમની જ્યાંહ. ૫૮
તમારે કહ્યે હું તો ગઇ, અર્ધમુઈ મારથકી હું થઈ;
મારી લઠ્ઠ ને ભાંગ્યાં હાડ, તુજમાં બળ હોય તે દેખાડ. ૫૯
મુજને મારી મહોકમપણું, તેથી પાણી ગયું તમતણું;
કોપી દમની શુણતાં વાત, લીધો દંડ ધરમાંથી હાથ. ૬૦
આગળ જ્યાં હાથીની હાર, શ્યામા આવી તેણે ઠાર;
કોપી વાત શુણીને કરણ, મારગ રેખા કીધી તરણ. ૬૧
રસ્તા વચ રેખા ત્રણ કરી, ઘેર પોતાને પાછી ફરી;
અકસ્માત ભીંતો ત્રણ થઇ, અસ્વારી થંભી ત્યાં રહી. ૬૨
રોક્યા મારગ રુંધી વાટ, જઈ ન શકે કો આગળ ઘાટ;
સૈન્ય સહુકો થંભી રહ્યું, જાણ રાય વિક્રમને થયું. ૬૩
કોક કામિનિયે કીધો કોપ, મારગ વાટ થઇ છે લોપ;
રુંધી વાટ જાવાની માપ, રાજા આવ્યો આપોઆપ. ૬૪
ન ખોદી ખોદાય ન પાડી પડે, અધિપતને મન અચરજ અડે;
અનેક પેરે કીધા બહુ ભેદ, તોયે પાર ન પામ્યા ખેદ. ૬૫
અડાડ્યા હાથી તે સાથ, બેલદાર વળગાડ્યા હાથ;
ટાંકે ટાંકી નવ ટંકાય, ખુણો એક ઓછો નવ થાય. ૬૬
આવી દમની દંડ લઇ હાથ, બોલી રાય વિક્રમની સાથ;
બળતણું નહીં રાજા કામ, અભેદ ભીત છે એનું નામ. ૬૭
પંચ દંડ ધરાવે જેહ, પાછી ભીત કરે જન તેહ.

દોહરા.

સુંઠ તણો એક ગાંઠિયો, નથી ખાધો કો માય;
નથી મૂંછ મુખ કો તણે, જે ભીત પાછી હઠાય. ૬૮
વચન સાંભળ્યું તે તણું, મનમાં થયો ઉચાટ;
પાછો ફરિયો રાયજી, બીજી લીધી વાટ. ૬૯

ઘેર આવ્યો મહા દુઃખમાં, નવ કીધું ભોજંન;
પ્રાતઃકાળ સભા કરી, બેઠો ત્યાં રાજંન. ૭૦
ઠામ ઠામ વાતો કરે, ટોળે ટોળાં લોક;
શત્રુને સુખ ઊપન્યું, રાયજીને મન શોક. ૭૧
રાયે તેડું મોકલ્યું, માનથી દમની ઘેર;
મહેણું દીધું પંચ દંડનું, પ્રીતે કહો તે પેર. ૭૨
પંચ દંડ એ નામ શું, તે છે કોને દ્વાર;
કેવું છે કારજ વડું, હું જાણું તેણે ઠાર. ૭૩
તે મુજ શું બોલો તમો, સાચી જે શુભ વાણ;
તેમાં ખેદ ધરૂ અમો, તો ઈશ્વરની આણ. ૭૪

ચોપાઇ.

દમની કહે સમ ન વદો તમો, હવડાં નવ કહિયે તે અમો;
વગર સમજે કહું જો વાણ, પૃથ્વીપત ખોશો કંઇ પ્રાણ. ૭૫
કન્યા અમારે ઘેર અનૂપ, પ્રથમ તેહને જિતો ભૂપ;
રમત સહુ કરે એકઠી, સેત્રંજ ગંજીફો સોરઠી. ૭૬
રમો તમો જે ઉપર હોડ, મારી પુત્રી કેરી જોડ;
એ જિત્યાનો જશ કહાવશો, પંચ દંડ જિતી લાવશો. ૭૭
નાહ જિતો પુત્રીની પાસ, દંડ જિત્યાની મૂકો આશ.

દોહરા.

તેને જો તમો જિતશો, તો મુજને વિશ્વાસ;
નહિ તો કામ સરે નહીં, મૂકો દંડની આશ. ૭૮
એવું કહી પાછી વળી, મંદિર તે તત્કાળ;
કુંવરી તેડું મોકલ્યું, મોકલિ છે સુખપાલ. ૭૯
શણગાર અંગ સોળે સજ્યા, મોતી પહોવ્યાં વાળ;
પીતાંબર પટ પહેરિયાં, ભલું તિલક છે ભાલ. ૮૦
હામ કામ મૃગલોચની, સિંહલંકી સુજાણ;
વનિતા સોલ જ વરસની ભ્રુગુટી કામનું બાણ. ૮૧
દેવદમનીની દીકરી, નિર્મળ દમની નામ;
શશિવદની મૃગલોચની, રૂપતણું કેઈ ધામ. ૮૨

શીખ લેઇ માતાતણી, ચાલી ચતુરસુજાણ;
અહંકાર અતિ મન ધર્યો, રાજા તરણા સમાન. ૮૩
સુખપાલેથી ઊતરી, રાયે દીધાં માન;
આદરભાવ જ કરી ઘણો, મહેલ્યાં ફોફળપાન. ૮૪
શી શી રમત જાણો તમો, તે આચરીએ આજ;
તમો કહો તે સાંભળું, કરિયે રૂડાં કાજ. ૮૫
દમની કહે તમને ગમે, રમત માંડો જે જોડ;
હું કહું તે પછે પરઠિયે, હાર જિતની હોડ. ૮૬

ચોપાઇ.

હરખ્યો રાજા મનમાં ધાટ, માંડયો ત્રણ પાસાનો પાટ;
રાજા કહે જે તારે કોડ, તેની મુખથી બોલો હોડ. ૮૭
તું કહે તે મારે મન ખરું, કોટિ ઉપાય કરે નવ ફરું;

દોહરા.

દમની કહે હારું અમો, મૂલખરીદી દાસ;
પરણું તમને પ્રીતથી, રહું તમારી પાસ. ૮૮
જો તમો હારો રાયજી, દેશ કરવું ત્યાજ;
સેવક કરિ રાખું અમો, ભોગવું ઉજેણી રાજ. ૮૯
ચાર દિવસનો વાયદો, થોડે અદકી ધાત;
તેનો સૂરજ સાખિયો, ફરિ બોલે જે વાત. ૯૦

ચોપાઇ.

રાજા બાંધ્યો કોલે કરી, રમત રાજસભામાં ધરી;
વાયુવેગે વાત જ થઈ, બધા નગરમાં ચર્ચા થઇ. ૯૧
પ્રધાન પંડિત જોઇને રહ્યા, સુણી વાત સહુ અચરજ થયા;
રમત રમે બે પોહોર જ હોય, નવ હારે નવ જિતે કોય. ૯૨
રાજાને નવ સૂઝે ઘાટ, અંતરમાં ઉપજ્યો ઉચ્ચાટ;
તે દિવસ રમત એમ રહી, દમની ઘેર પોતાને ગઈ. ૯૩
દિવાસતે કીધું રાજંન, ભાવંતાં કીધાં ભોજંન;
બીજે દિવસ થયો જેટલે, રમત કરી જારી તેટલે. ૯૪
કોઇ કોઇથી નવ પામે હાર, ઢાળે પાસા વારંવાર;
બે પહોર મધ્યાહ્ન જ થયા, રાજમાહોલમાં રાજા ગયા. ૯૫

ગઇ જુવતી પોતાને ઘેર, કરે કામ મન વાંછિત પેર;
દુરાચાર બોલે સહુ લોક, રાજાને મન પ્રગટયો શોક. ૯૬
ત્રીજે દિવસ થયું પ્રભાત, નગર વિષે ચાલી વિખ્યાત;
રાજસભામાં નારી ગઇ, રમત હતી તે જારી થઇ. ૯૭
અનેક ઉપાય રાજાજી કરે, તેણે અર્થ એકે નવ સરે;
ખરા મધ્યાહ્ન થયા જ્યાહરે, રમત ઢાંકિ મૂકી ત્યાહરે. ૯૮

દોહરા.

નિર્મળ દમની તવ કહે, રહ્યો કાલનો દીસ;
કાલે પહેલાં જિતશો, પાગ નમાવું શીશ; ૯૯
ચેતાવું હું ચતુર નર, સભા શુણતાં પરમાણ;
વળતી કહેશો કહ્યું નહિ, પાણું પરઠણ વાણ. ૧૦૦
કાલ પહેલાં જિતો નહીં, તો પાળું મારુ વ્રત;
સેવક સહુ દેખતાં કરું, રાજ તજાવું તરત. ૧૦૧
વિક્રમ કહે વનિતા સુણો, રહેશે હુંશ તમ પાસ;
તુ જ સરખી લાખો કરી, મૂલ વિનાની દાસ. ૧૨

ચોપાઇ.

એવું કહી સ્વસ્થાનક ગઇ, રાજાને મન ચિંતા થઇ;
રખે રાંડ જિતીને જાય, તેનો કાંઇક કરું ઉપાય. ૧૦૩
નિશા ચર્ચા જોઉં બાધે ગામ, લોક વહેવાર બોલે તે ઠામ;
ગલી કુંચીને હાટેહાટ, ચોરે ચકલે વાટેવાટ. ૧૦૪
માનવી ટોળે મળિયાં બહુ, કરે વાત મુખેથી સહુ;
જિતે કાલ ઘાંચણની બાળ, લેશે રાજાજીનો માલ. ૧૦૫
કોઇ કહે એ માઠું થયું, રામરાજ વિક્રમનું ગયું;
કોઇ કહે એ તો વિપરીત, નીચ સંગાથે શાની પ્રીત. ૧૦૬
કોઇ કહે રાજા ઘેલો થયો, મમતે બોલ કામિનીને કહ્યો;
કો કહે થાશે બીજી વાત, એને માથે હરસત માત. ૧૦૭
કો કહે એ વાચા ચૂકશે, કામિનિને કહાડી મૂકશે;
કોઇ કહે માઠો કરશે મરમ, કેમ મૂકશે રાજા ધરમ. ૧૦૮
કો કહે હાથદર્પણ શું કરે, જે તે કાલ વહાણામાં ઠરે;
એવું સાંભળે વિક્રમ વીર, આવ્યો ભરે જ્યાં નિર્મળ નીર. ૧૦૯

જુથ્થ મળ્યાંતાં જુવતીતણાં, વર્ણન થાય રાજાનાં ઘણાં;
એમ કહે એ રુડું થયું, માન મોટમ રાજાનું ગયું. ૧૧૦
દહાડી ઊઠી ચરચા જુવે, નરનારીના પ્રાણ જ ખુવે;
કોઇએ છાની વાત ન થાય, ઘેર જઇને રુડે રાય. ૧૧૧
કોઇએ હશી ન ગવાએ ગીત, કોઇએ કોઇશું ન થાયે પ્રીત;
સખી સખીમાં સુખ કે દુઃખ, બોલી ન શકે કોઇએ મૂખ. ૧૧૨
જાણે રાજા સુણશે કાન, એમ સ્ત્રીનાં ઉતર્યાં માન;
ઘાંચણ નીચશું કીધો વાદ, ઊતરશે નરપતનો નાદ. ૧૧૩
બહુ મુખે બહુ વાતો કરે, હસે તાળી દઇ પાણી ભરે;
કોઇ માઠું કોઇ રુડું કહે, લક્ષણવંતો મનમાં લહે. ૧૧૪
જ્યાં જ્યાં રાજા દૃષ્ટે જોય, બીજી વાત કરે નહિ કોય;
લીધો ગામ બધાનો પાર, નવ સૂઝે એકે વિચાર. ૧૧૫
પડી પૂર નિશા જ્યાહરે, મન વિચાર કરે ત્યાહરે;
મોટા જને માન ભંગ જ થાય, પ્રાણ તજે કે વિદેશ જાય. ૧૧૬
માટે પ્રાણ તજું સર્વથી, ઉપાય બીજો એકે નથી;
કોઇને વાત જણાવી નહીં, વાત આપ હૃદેમાં લહી. ૧૧૭
ભરી પૂજન સામગ્રી સાથ, વૈતાળ વીર લીધો છે હાથ;
જ્યાં છે હરસત મોટી માય, પાળો પંથ ગયો છે રાય. ૧૧૮
ચાચર દેવી નગરજતણી, ચાલ્યો મહિપતિ માતા ભણી;
ત્યાં ધરણીપત ધરિયું ધ્યાન, ધૂપ દીપ ને ફોફળપાન. ૧૧૯
કુમકુમ ચંદન અક્ષત ઘણા, પૂજા બહુ વિધ કરિ નહિ મણા;
પ્રથમ પહોર એક નિશા ગઈ, પૂજા પૂરણ ત્યારે થઇ. ૧૨૦
ખડ્ગ પોતાની કોટે ધર્યું, આવાહન ચંડીનું કર્યું;
પ્રસન્ન થઇ છે મોટી માત, માં માં કહિને ઝાલ્યો હાથ. ૧૨૧
શા માટે તજે છે પ્રાણ, માગ માગ રે વીર સુજાણ;
માતા સર્વે જાણો તમો, મુખથી શું કહું આજે અમો. ૧૨૨
અંતરમાં પેઠી છે લાજ, પાળો લાજ ને સારો કાજ;
નીચ જાત ઘાંચણ છોકરી, મહેણું દીધું તે ડોકરી. ૧૨૩
પંચ દંડ ધરાવે જેહ, રમે દ્યૂત દમનીશું તેહ;
તે સંગાથે પાડી હોડ, જિતાડો તો પહોંચે કોડ. ૧૨૪
દિગ્વિજ્ય તે સાથે કરું, પંચ દંડ શિર છત્ર જ ધરું.

દોહરા.

ત્યારે હરસત બોલિયાં, એની ઉત્તમ જાત;
એમાં પ્રાક્રમ છે ઘણું, આગળ જોશો ખ્યાત. ૧૨૫
પ્રપંચ એ જિત્યાતણો, તે તમને કહું આજ;
તમે જાઓ ઈંદ્રાસને, ત્યાં રહેશે તમ લાજ. ૧૨૬
વૈતાળ સંગાથે પરવરો, મારો તુંજ શિર હાથ;
ઈંદ્રાસન શોભા ઘણી, ત્યાં મળશે સઉ વાત. ૧૨૭
કામ કરી ઘેર આવશો, પહોંચશે મનનાં કોડ;
એ જુવતીને જિતશો, હુંશ કરીને હોડ. ૧૨૮
છત્ર મળે પંચ દંડનું, થાશે જુગજુગ નામ;
તુજને જિતી નવ શકે, એ નહિ સહેલું કામ. ૧૨૯
પુણ્યે ગ્રહ પીડે નહીં, પુણ્યે નાસે પાપ;
ત્રિદશ વશ એક પુણ્યને, ત્રૂઠે ઈશ્વર આપ. ૧૩૦
વચન શીશ ચડાવિયું, તેડ્યો વીર અનૂપ;
પવન પહેલો પરવરયો, વીર તે વિક્રમ ભૂપ. ૧૩૧
ત્યાં ઓચ્છવ છે અતિઘણો, શોભા નૌતમ હોય;
નાચ કરે દમની તિહાં, રાજા દષ્ટે જોય. ૧૩૨
અચરજ પામ્યો અતિ ઘણું, જેશું પાડી હોડ;
નૃત્ય કરે તે તો અહીં, ઉર્વશીની જોડ. ૧૩૩
દમની નહિ કોઇ દેવતા, નહિ માનવીનું રૂપ;
એ જિતે અચરજ કશું, ભાગ્યો સંદેહ ભૂપ. ૧૩૪
સભા સહૂ ભરપૂર છે, પછવાડે છે વીર;
આ દશ્ય રાજા ત્યાં રહ્યો, મનમાં આણી ધીર. ૧૩૫
રાય ઈંદ્ર રીઝયો ઘણું, દીઠી રમત અપાર;
દમનીને ત્યાં આપિયો, અમૂલ્ય એકાવલ હાર. ૧૩૬

ચોપાઇ.

પાછળ હાથ દમનીએ કર્યો, હાર વીર વૈતાળે હર્યો;
તે દમની નવ જાણે કોય, રહ્યા દેવ સહુ દષ્ટે જોય. ૧૩૭
બીજી રમતે આપ્યાં પાન, પામી દમની મોટપ માન;
પાછળ આપ્યાં પાન તે ફરી, વૈતાળે લીધાં તે વળી. ૧૩૮

પછે કાનની લીધી ઝાલ, એવો વીર મોટો વૈતાળ;
પછે પગનું લીધું ઝેર, દમનીને નિદ્રાની ઘેર. ૧૩૯
ઉગ્યો સૂર ઊઠી સભાય, આપ આપને સ્થાનક જાય;
પ્રણમ્યો સુરનાયક બહુ પેર, વહાણે રાજા આવ્યો ઘેર. ૧૪૦
પુર મધ્યે પ્રયાણ જ કર્યું, સ્નાન દાન વ્રત પુણ્ય આચર્યું;
આવી બેઠો રાજ સભાય, દમનીને ઘેર તેડું જાય. ૧૪૧

દોહરા.

કયમ ઘર સુખે સુઇ રહી, પ્રીતે માની પાસ;
રાજા તુજને જિતશે, મૂલ ખરીદી દાસ. ૧૪૨
નોહે કામ નાઠાતણું, મોટાશું પાડી હોડ;
બોલ્યાં બોલ અહંકારનો, પહોંચાડો તે કોડ. ૧૪૩

ચોપાઇ.

બેઠી સુખપાલે તે નાર, આવી રાજાને દરબાર;
મહિપતિએ મુંછ નાંગ્યો હાથ, વદ્યો વચન દમનીની સાથ. ૧૪૪
ત્રણ દિવસ રમાડ્યાં તમો, તેમાં પરાક્રમ જોઇએ અમો;
છેલ્લે દહાડે જિતે હોડ, પહોંચે તેના મનનાં કોડ. ૧૪૫
ત્યારે દમની બોલી વાણ, સાંભળ રાજા ચતુર સુજાણ;
મારાથી કંઇ હારી ગયા, તે તો મારા સેવક થયા. ૧૪૬
મૂક્યો વાદ બેઠા તે ઠરી, રમત હતી તે જારી કરી;
જોવા મળ્યું છે બાધું ગામ, અચરજ બોલે ઠામોઠામ. ૧૪૭
બેમાં કોનું પાણી જાય, જોરાવરિની જિતજ થાય;
ઘડી એક બે રમત જ થઇ, દમની પ્રત્યે વાણી કહી. ૧૪૮
સ્વપ્નાકેરી કહું એક વાત, દીઠું ગઈ રાતે સાક્ષાત;
જોયો ઇંદ્રાસનનો નાચ, નારી તું કરતીતી નાચ. ૧૪૯
રીઝયો નરપત તુજશું સાર, હેતે આપ્યો એકાવલ હાર;
તે સાચી કે જૂઠી વાણ, સાચૂં કહે જે હોય પ્રમાણ. ૧૫૦
ત્યારે જુવતી ઝાંખી થઈ, જૂઠી વાત રાજાને કહી;
આળપંપાળ જૂઠું એ હોય, સ્વપ્નું સાચૂં કદી ન હોય. ૧૫૧
પ્રત્યક્ષ ત્યાં દેખાડ્યો હાર, ઝાંખી દમની નવ લાગી વાર;
માનભંગ થઈ જેટલે, ચુકી દાવ દેતાં તેટલે. ૧૫૨

ચટકી અટકી પેઠી ચિત્ત, એક ભાગ રાજાની જિત;
બીજી વાર બોલ્યા છે ભૂપ, સાંભળ નારી વાત અનૂપ. ૧૫૩
પાસે બેઠો તો ઈંદ્રતણે, નૃત્ય કરતીતી હેતે ઘણે;
માનિની તુજને દીધાં માન, તુજને ઈંદ્રે આપ્યાં પાન. ૧૫૪
દીઠાં પાન ઝાંખી થઇ ગઈ, એહબાકળી જોતામાં થઈ;
બે ભાગે જિત્યો તે રાય, વિમાસણ વનિતાને થાય. ૧૫૫
ત્રીજી ઘડિયે વાણી ભણી, હું જોતો તો તેણી ઘડી;
ઝાલ કાનની તારી પડી, તે મારે હાથે તો ચડી. ૧૫૬
દમની કહે એ જૂઠી પેર, ઝાલ ઉતારી મૂકી ઘેર;
રાજા કહે તું સાચી હોય, આપી ઝાલ પ્રગટ તું જોય. ૧૫૭
ત્યારે ઝાંખી થઈ તે નાર, ત્રીજી હાર થઇ તે ઠાર.

દોહરો.

એ ક્યાંથી ઈંદ્રાસને, લાવ્યો ખરાં એંધાણ;
પડી વિમાસણ માનિની, પરવશ પડિયો પ્રાણ. ૧૫૮
કહે રાજા સુણ કામિની, જૂઠી જાતે ફેર;
કહો નારી તે ક્યાં ગયું, પગ તારાનું ઝેર. ૧૫૯
સ્ત્રી કહે મૂક્યું ઘર વિષે, પડી પેટમાં ફાળ;
મનથકી મહિપત વદે, તરુણીશું તત્કાળ. ૧૬૦
મૂક્યું ઝેર તે આગળે, નિર્મળ થઈ તે નાર;
પાણીથી થઈ પાતળી, ચૂકી ગઈ તે ઠાર. ૧૬૧
પછે તે પાસા ઢાળતાં, થર થર ધ્રૂજે હાથ;
હારી હારી સહુ કહે, હસી પડ્યો સહુ સાથ. ૧૬૨
વાગી હાક હાસ્યાતણી, જિત્યો વડહથ વીર;
પ્રતાપ પુન્ય પોતાતણો, રાખ્યું પ્રભુએ નીર. ૧૬૩
વાગ્યાં વાજાં જિતનાં, ગડગડિયાં નીશાન;
હારી દમની હોડશું, જિત્યો વીર સુજાણ. ૧૬૪
ગાંધર્વ વિવાહ સહિ કર્યો, ક્ષણું ન લાગી વાર;
તે વનિતા વિક્રમ વર્યો, પ્રાક્રમ અપરંપાર. ૧૬૫
સાસુને વિક્રમ કહે, જોડીને બે હાથ;
વાત કહો પંચ દંડની, જે બોલ્યાં મુજ સાથ. ૧૬૬

સુણો આપે સજ થઈ, ધીર વીર સજ થાવ;
પ્રથમ કહું છું એટલું, કુંકણ દેશે જાવ. ૧૬૭
ધ્યાન ધરો પરશુરામનું, સોપારાઘડ ગામ;
તેમાં વિપ્ર એક વેદિઓ, શિવશર્મા છે નામ. ૧૬૮
રહેજે વાસો ઘેર તે, જો જો એ એંધાણ;
સ્ત્રી ઉમાદે તેહની, ચતુરા ચતુર સુજાણ. ૧૬૯
ચર્ચા જોઇને આવજે, ગામ ઠામ ઘર એહ;
જાગશો તો તો જીવશો, ઊંઘે ખોશો દેહ. ૧૭૦

ચોપાઇ.

રાયે મન માન્યું તે સાચ, માની દમની સાસૂ વાત;
વડા વજીરને સોંપ્યું રાજ, ચાલ્યો કુંકણ જોવા કાજ; ૧૭૧
વૈતાળ સાથે તેડ્યો વીર, ચાલ્યો મન ધરીને ધીર;
અનેક દિવસ હિંડતાં થયા, કોડ ધરી કુંકણમાં ગયા. ૧૭૨
દીઠું નગર થયો આહ્લાદ, દીઠો શિવ સુંદર પ્રાસાદ;
હરખ્યો મહીપતિ પોતે મન, પ્રીતે કીધું છે પુજંન. ૧૭૩
પામ્યો મોહોર પુજારો સાત, કર જોડીને પૂછી વાત;
શિવશર્મા છે વિપ્રજ નામ, કોને ભાઈ વસે કુણ ઠામ. ૧૭૪
કહે પુજારો બ્રાહ્મણ ઘણા, શિવશર્માની શી છે મણા;
ઊંચા નીચા ને વામણા, કો ગોરા દેહે દામણા. ૧૭૫
કાંઇ તેનું એંધાણ જ હોય, તેહ વિના પ્રીછે નહિ કોય;
શુભ એંધાણ રાખ્યું છે સાર, ઉમાદે જેને ઘેર નાર. ૧૭૬
જાઓ ડાબી પોળ નિશાળ, બેઠો વિપ્ર ભણાવે બાળ;
શીતળ છાંયાને કારણે, વૃક્ષ આંબલીનું બારણે. ૧૭૭
તેનું વચન હૈડામાં ધરી, લઘુલાઘવી વિદ્યા કરી;
રાજવંશી રઢિયાળું રૂપ, શિવશર્મા ઘેર આવ્યો ભૂપ. ૧૭૮
દંડવત કરુણાએ કર્યો, ચરણામૃત લઈ મુખમાં ધર્યો;
વિદ્યા ભણવા આવ્યા અમો, કૃપા કરી રાખોજી તમો. ૧૭૯
ગોરાણી બાહેર નીસરી, જોઈ વિક્રમને દષ્ટે ભરી;
આનંદ અદકો મનમાં થયો, રીઝીને રાજા ત્યાં રહ્યો. ૧૮૦

ઘેર વિદ્યાર્થી મારે ઘણા, સુખે રહો અહિંયાં શી મણા;
માનુભાવ મોટો જે મુખી, વિદ્યાર્થી થયો ત્યાંસુખી. ૧૮૧
કરે ગોરાણી હેત જ ઘણાં, આપે સાકરિયાં શેક્યા ચણાં;
ઉદરતણો જેવો હોય તંન, એથી અદકું રાખે મન. ૧૮૨
બાસઠ પહેલા નાના તંન, ત્રેસઠમો વિક્રમ રાજંન;
રમે જમે ભણે મન મોહ્ય, રાત દિવસ તે ચર્ચા જોય. ૧૮૩
એક દિવસ ગઈ છે મધ રાત, સુતા માનવી જાતોજાત;
સહુ કોને છે ધારણ ઘણું, જાગે રાજા વિક્રમ ભણું. ૧૮૪
ઊઠી ઊમાદે પ્રચંડ, લીધો હાથમાં ઊડણ દંડ;
નિકળી બહાર રાખી મન ધીર, તે તો દીઠું વિક્રમ વીર. ૧૮૫
માઝમ રાત ને જાતે નાર, કેમ નીકળી એકલી બહાર;
અરુપરુ જોયું અર્ધઘડી, વૃક્ષ આંબલી ટોંચે ચઢી. ૧૮૬
આંબલિ થડ પોલી શુકાય, અદૃષ્ટ થઇ ત્યાં બેઠો રાય;
ચઢી ઝાડ ઉમાદે નાર, કીધા દંડના ત્રણ પ્રહાર. ૧૮૭
ઊડ ઊડ કહ્યું મુખથી વળી, ગયું વૃક્ષ બાધું ઊચળી;
ઉપર ઉમાદે હેઠો રાય, સો જોજન સૂધી તે જાય. ૧૮૮
ત્યાં એક પ્રૌઢું છે મશાણ, સઘળું ભૂતળનું રાણ;
ભૂત પ્રેત અગ્નિ દવ બળે, સિદ્ધ લક્ષ ચોરાશી મળે. ૧૮૯
બાવન વીર ચોસઠ જોગણી, ભારે ભોગતણી ભોગણી;
ચોસઠ બેઠી ચામુંડા જ્યાં, દેવ દુંદુભિ વાજે ત્યાં. ૧૯૦
તે ઠેકાણે શોભા હોય, વર્ણન કરી શકે નહિ કોય;
જુહાર જુહાર ઉમાદે કહે, જોગણી સહુ સાંભળવા રહે. ૧૯૧
જૂઠી જૂઠી સહુકો કરે, ઉમાદે હેઠી ઊતરે;
તું સાચી ન પડી એક દીસ, આવે દુઃખવા દહાડી શીશ. ૧૯૨

દોહરા.

ઉમાદે કહે જોગણી, સાચી છું હું આજ;
ચોસઠમો આવી ભળે, થાય આપણું કાજ. ૧૯૩
બાસઠ ઘેર પહેલા હતા, ત્રેસઠમો મુજ કંથ;
ચોસઠમો આવી મળ્યો, આનંદ ઉપન્યો મંન. ૧૯૪

બત્રીસ લક્ષણા મળ્યા નહીં, તો શી કરિયે પેર;
ભોગ આપવા ભવાનીને, થયા ચોસઠ મુજ ઘેર. ૧૯૫
તમો કહો તેમ હું કરું, ટાળે આપણો રોગ;
મને કરો તમો જોગણી, ભરું ભરપૂરણ ભોગ. ૧૯૬

ચોપાઈ.

હરખ્યાં જોગણી પ્રીતે પાસ, ઉમાદે તુજને શાબાશ;
અમો કહ્યું તે મનમાં ધરો, ચૌદશ દિન નૈવેદજ કરો. ૧૯૭
વડાં બાકળા લાડુ ખીર, કરો પાક મન આણી ધીર;
ચોસઠને સ્નાન કરાવજે, હાર કરેણના ધરાવજે. ૧૯૮
સિંદુર તીલક કરજો ભાલ, પાસપાસે બેસાડી બાળ;
ભાણા માંહે ભરજો ખંડ, હાથથી હેઠો મૂકજો દંડ. ૧૯૯
તે પાછળ પ્રદક્ષણા કરો, ઉડો ઉડો મુખથી ઓચરો;
ઉદક અંજલી ભરવી હાથ, લેજો ભોગ ભવાની માત. ૨૦૦
અમો હુંકારો ત્યારે દેઇશું, અકેકો વેહેંચી લેઇશું;
આવ્યાં અમો પાછાં નહિ ફરું, નહિ તો તુજને ભક્ષ જ કરું. ૨૦૧
એવી તેણે દીધી શીખ, વિદાય થઈ મન આણી બીક;
મારયા દંડ તેણે પ્રત્યક્ષ, ચઢી આંબલીકેરે વૃક્ષ. ૨૦૨
એક ઘડીમાં આવી ઘેર, નરપત નિરખે સઘળી પેર;
ઉતરી હેઠી ઘરમાં ગઈ, રાજાને મન ચિંતા થઈ. ૨૦૩
દેખાડી સાસૂએ વાટ, મોકલ્યો ઘડવા મારો ઘાટ;
વેઠું દુઃખ મારી દેહને, ઉગારું ત્રેસઠ એહને. ૨૦૪
પરાક્રમ એમાં છે પ્રચંડ, કરામત સઘળી તે દંડ;
આવે હાથ તો જિતી લઉં, નહિ તો પ્રાણ આ સ્થાનક દઉં. ૨૦૫
કર્યો વિચાર પોતાને મંન, પ્રાતઃકાળે ઉગ્યો દંન;
શિષ્ય સર્વ સૂતા જાગિયા, ગુરુજીને પાયે લાગિયા. ૨૦૬
સર્વે નહાવણ કરવા ગયા, વિપ્ર કર્મ કરી સુખિયા થયા;
નરપત કહે જોડીને હાથ, ગુરુસંગે બેઠા સહુ સાથ. ૨૦૭
એક પ્રશ્ન જુઓ ઋષિ જંન, આપણે માથે કાંઇ વિઘંન;
જુઓ જ્ઞાન વિચાર જ કરી, સ્વપ્નામાં ભેટ્યા મન ધરી. ૨૦૮

ત્યારે સહુકો બોલ્યા બાળ, સ્વપ્નું એ તો આળ પંપાળ;
આજ કાલનો તું આવિયો, ડાહ્યો થઈ ડિંગ જ લાવિયો. ૨૦૯

દોહરા.

ત્યારે ગુરુજી બોલિયા, તમો ન સમજો કોય;
હા ભાઈ કહે તું મુજને,સ્વપ્નું શું તુજને હોય. ૨૧૦
આજથકી ચોથે દિવસ, છે ચૌદશનો દંન;
ઉમાદે નૈવેદ્દ વહેંચશે, કરશે ચંડીપૂજંન. ૨૧૧
બેસાડી ખંડ પૂરશે, કંઠ આરોપશે માળ;
ભોગ આપશે ભવાનીને, ચોસઠ ખૂટ્યો કાળ. ૨૧૨
બત્રિશ લક્ષણા સર્વ છે, તેણે માન્યું સત્ય;
ગુરુ સમેત કજો સહુ, કહે તે કરિયે ગત્ય. ૨૧૩
બિહિને નાશી નવ જશો, નહિ દેવા દેઉં નામ;
કહું તે મારગ ચાલજો, થશે તમારું કામ. ૨૧૪
દંડ લેઈ નાશું અમો, કેડે આવજો તરત;
પાછું જોવા જે રહે, તે તો પામે મરત. ૨૧૫
ધિરજ રાખી સહુકો રહ્યા, થાશે શુભ કલ્યાણ;
જો એ સાચું માનજો, નહિ તો કહેજો અજાણ. ૨૧૬
કો કહે જૂઠું બોલિયો, કો કહે સાચું ખાસ;
સાચુ માન્યું ગુરુજીએ, કીધો દ્દઢ વિશ્વાસ. ૨૧૭
પ્રતિજ્ઞા કરી આવીઆ, કોઇનું ન બેઠું મંન;
ત્રણ દિવસ એમ વહિ ગયા, આવ્યો તેરશ દંન. ૨૧૮
ત્યારે ઉમાદે ઉચરી, સાંભળો મારા સ્વામ;
મારે બાધા નૈવેદની, કહો તો કરૂં શિર નામ. ૨૧૯

ચોપાઈ.

વારુ કહીને દીધી આશ, સૌને આવ્યો દ્દઢ વિશ્વાસ;
દાળ પલાળી અડદજતણી, સામગ્રી તે કીધી ઘણી. ૨૨૦
નોતર્યા સર્વ વિપ્રના તંન, વહાણામાં ચૌદશને દંન;
રસોઈ સર્વે કીધી સાર, તેડી વિપ્ર તણા કુમાર. ૨૨૧
તમો બેસજો સર્વે સાથ, સંકલ્પ કરવો મારે હાથ;
ચોસઠ જોગણી સંતોખવી, પૂરણ પ્રીતે તે પોંખવી. ૨૨૨

સમજાવ્યા પોતે રાજંન, કોઈ બીક ધરશો મા મંન;
નાઠા સર્વ તે ક્ષુધારથી, છે પરવશ સૌ વિદ્યારથી. ૨૨૩
ગુરુપત્નીનું વચન જ જાય, વિદ્યા ભણી તે મિથ્યા થાય;
કુમકુમ ચંદન સિંદુર સાર, ઘાલ્યા કંઠ કુસુમના હાર. ૨૨૪
ભાણામાં પીરસ્યાં ભોજંન, સ્વામી સહિત બેઠા સૌ જંન;
પંચામૃત લાડૂ ને ઘૃત, પીરસી પાક સામગ્રી તરત, ૨૨૫
કહાડી કુંડ વચ્ચે આણિયા, બત્રીશ લક્ષણ જુગતે જાણિયા;
ઉમાદે વચમાં આવિયાં, ઉડણ દંડ કરમાં લાવિયાં. ૨૨૬
મંત્ર હતો તે સુણમાં લીધ, જોગણીનું આવાહન કીધ;
મહેલ્યો દંડ ને નીચી વળી, પ્રદક્ષિણા કરવાને ફરી. ૨૨૭
ઉડો ભવાની લેજો ભોગ, મનવાંછિત ટાળો મુજ રોગ.

દોહરા.

એટલે વિક્રમ ઊઠીઓ, મારી હાક પરચંડ;
નાઠો ચેતાવી સર્વને, લીધો ઊડણ દંડ. ૨૨૮
ગુરુ સહિત તે દોડિયા, પાછું ન જુવે કોય;
એટલે આવી જોગણી, કારમું કૌતુક હોય. ૨૨૯
ખાઉં ખાઉં કરતી ઉતરી, નર ન દીઠા તે ઠાર;
વેહેંચી ભાગ ચોસઠ કર્યા, ભક્ષ કરી તે નાર. ૨૩૦
હાહાકાર સઘળે થયો, કોપ્યાં સાંનાં લોક;
ચોસઠ ખાધા ભવાનિએ, સજ્જન પામ્યા શોક. ૨૩૧
નાઠા ચોસઠ એકલા, કર્યો મંન વિચાર;
વહાણું વાતે નીસર્યા, ત્યાંથી જોજન બાર. ૨૩૨

ચોપાઈ.

થાકયા ઘણી લાગી છે ભૂખ, સહુ કષ્ટી વેઠે મહા દુઃખ;
નગર સીમાડે આંબો એક, રાજા બોલ્યો કરી વિવેક. ૨૩૩
સહુ બેસો ઠરીને આ ઠામ, હું જઈને જોઈ આવું ગામ;
રહ્યા ત્રેસઠ ઠરી તે ઠામ, રાજા ચાલ્યો જોવા ગામ. ૨૩૪
વળ્યો નગર ભણી તે વાટ, નહિ માનવી ઉઘાડાં હાટ;
ભર્યા માલ ખજાના દ્રવ્ય, મનુષ્ય વિના સૂનાં છે સર્વ. ૨૩૫

હાટ ઉઘાડાં દોસીતણાં, ભર્યાં વસ્ત્ર અમૂલક ઘણાં;
પારેખ સુખડીઆ સોનાર, દુકાન હાટ છે અપરમપાર. ૨૩૬
ખોળ કરી પરાં ને કોટ, નહિ પશુ પંખી માનવી ઓટ;
અચરત પામ્યો અદકું રાય, જોતો જોતો આઘો જાય. ૨૩૭
રાય ધીર મનથી નવ ડરે, કાયર નિશ્ચે બિહિને મરે;
જોયું નગર ને લીધો પાર, એટલે આવ્યો રાજદરબાર. ૨૩૮
પેઠો મોહોલા ઉપર અડ્યો, ઊંચી અટારી ઉપર ચઢ્યો;
પાથરી છે શય્યા એક ત્યાંહે, બેઠી બિલાડી એક તે માંહે. ૨૩૯
જોઇ રહ્યો છે તેને ભૂપ, નહીં બિલાડી કારણરૂપ;
સુના મંદિરમાં બેશી રહ્યાં, નગરતણાં માણસ ક્યાં ગયાં. ૨૪૦
હું ઉજ્જણપતિ વિક્રમ રાય, આવ્યો તારા મોલ જ માંય;
બિલ્લ બોલ શું છે રે દુઃખ, ઈશ્વર તારી ભાંગે ભૂખ. ૨૪૧
બીલાડીએ સાન જ કરી, કાજળ ડાબલી આગળ ધરી;
અંજન કીધું છે જેટલે, નવજોબના થઈ તેટલે. ૨૪૨
રાજા કહે તારું શું નામ, ઉજ્જડ થયું ક્યમ તારું ગામ;
ત્યારે સ્ત્રી ત્યાં બોલી વાત, ચંદ્રશેખર તે મારો તાત. ૨૪૩
દૈત્યે માર્યાં માણસ ઘણાં, નગર ઉજ્જડ કીધાં અમતણાં;
લોક સહુ તો દુઃખિયા થયા, કોઇ ખાધા કોઇ નાશી ગયા. ૨૪૪
મને એકલી ઝાલી બાંહ, રાખી છે કારાગૃહમાંહ;
અંજન કરી બિલાડી કરે, ચારા અર્થે વનમાં ફરે. ૨૪૫
આવે છે રાતે આ ઠાર, બીજે અંજનથી કરે છે નાર;
મુજ પર રાખે છે બહુ મંન, જેવી પેટની હોયે તંન. ૨૪૬
હવડાં આવશે કરતાં વાત, જોતાં કરશે તુજની ઘાત;
તારો ડરાવ્યો તે નહિ ડરે, કોઇનો મારચો તે નહિ મરે. ૨૪૭
એવું બળ છે મહા પ્રચંડ, અજિત એની પાસે દંડ;
તે દંડ જ્યારે વાગે શીશ, એ પાપી મરશે તે દીશ. ૨૪૮
તે દંડની નિત્ય પૂજા કરે, તે પાછળ પ્રદક્ષિણા ફરે;
હેઠો મૂકે એટલી વાર, તેનો છે એને આધાર. ૨૪૯
લીધી વાત એનાં મનતણી, વળતી બોલ્યો ઉજેણી ધણી;
છાનો રાખ મને તું ઘેર, હું જ કરું પાપીની પેર. ૨૫૦
સ્ત્રીએ જોઇ તેની સૂજ, ઠામ એક દેખાડી ગૂંજ.

દોહરા.

અંજન આંજ્યું એહને, કરી બિલાડી ત્યાંહ;
રાજા જઇ છાંનો રહ્યો, તેનાં મન્દિર માંહ. ૨૫૧
એટલે પાપી આવિયો, સેજ હુતી જ્યાં ઠાર;
અંજન આંજ્યું તેહને, તત્‍ક્ષણ થઇ તે નાર. ૨૫૨
સ્નાનકર્મ તેણે કર્યું, પછે કર્યું સ્મરણ;
દંડ હતો જે હાથમાં, તેને મેલ્યો ધરણ. ૨૫૩
પ્રદક્ષિણા પોતે કરી, નમીને લાગ્યો પાય;
નિરખીને પછે નિસર્યો, મહા બળિયો તે રાય, ૨૫૪
ચેત ચેત રાજા કહે, ચઢાવીને બહુ રીશ;
દંડ હતો તે ઝાપટયો, તે પાપીને શીશ. ૨૫૫

ચોપાઇ.

તરફડી પડ્યો દૈત્ય ત્યાં તરત, પામ્યો એક પલકમાં મરત;
વાયુ વેગે વાત જ થઈ, ખબર દશ દિશા ફરી ગઈ. ૨૫૬
તરત લોક આવી ત્યાં વસ્યાં, સુખ પામ્યાં સહુ હેતે હસ્યાં;
સ્ત્રીને ઘેર આવ્યાં માબાપ, ટાળ્યા સહુ લોકોના તાપ. ૨૫૭
ન રહ્યું દુઃખ કોને મન કશું, તરત આવીને ગામ જ વસ્યું;
ત્રેસઠ જે પોતાના જંન; મનવાંછિત પામ્યા ભોજંન. ૨૫૮
રાયે જાણ્યાં વિક્રમ રાય, તત્‍ક્ષણ જઇને પડિયા પાય;
મુજને આશીંગણ કીજીએ, એ કન્યા રાયજી લીજીએ. ૨૫૯
તે કન્યાને પ્રીતે વરી, કુંકણમાં તે આવ્યા ફરી;
પ્રકાશ થયું પોતાનું નામ, મળવા આવ્યું બાધું ગામ. ૨૬૦
કુંકણરાયે વિનતિ કરી, પરણાવી પોતે દીકરી;
પુરોહિતને ઘેર કન્યા એક, ગુરુને પરણાવી વિવેક. ૨૬૧
વિદ્યાર્થીને ઘેર મોકલ્યા, રાય ઉજેણ આવ્યા એકલા;
ત્રેસંઠનાં ત્યાં ટાળ્યાં દુઃખ, ભાંગી જન્મ જન્મની ભૂખ. ૨૬૨
બેય દંડ બે કન્યા રૂપ, લઇ આવ્યો ઉજ્જેણીભૂપ;
ચતુરાં લાવ્યા ચતુરસુજાણ, હરખે ગડગડિયાં નિશાન. ૨૬૩
મહેલે ઉતર્યાં તે નર નાર, સુંદર શોભા તેણે ઠાર.

દોહરા.

જઇ દમની ચરણે નમ્યો, પોતે વિક્રમ રાય;
દંડ જિત્યા દેખાડિયા, મહેલ્યા જઇને પાય. ૨૬૪
ધન્ય અજિત ધરણીપતી, ત્રંબાવટીએ જાઓ;
જો જો ચર્ચા મહોલની, મહિસાગરમાં નહાઓ. ૨૬૫
કરે રાજ ત્રંબાવટી, ત્રંબક તેનું નામ;
ત્રંબકસેન તો બહુ થયા, પણ એ સાચું નામ. ૨૬૬
વચન લઈ તે સંચર્યો, સાસુએ દીધી શીખ;
સાથે વીર વઇતાળ છે, મન નવ આણી બીક. ૨૬૭
પહોંત્યો ગઢ ત્રંબાવટી, નિશા સમે તે ભૂપ;
અદ્દષ્ટ વિદ્યાએ કરી, દીઠું નગર અનૂપ. ૨૬૮
મહિસાગર નાહ્યા જઈ, જોયા ઘાટે ઘાટ;
નગર જ નિરખ્યું સ્નેહશું, ગયા રાજની વાટ. ૨૬૯
જોયાં ઘર પુર મેડીઓ, જોયા મહેલ અવાસ,
ચઢ્યો ઉંચો અટારીએ, સ્ત્રી દીઠી તે પાસ; ૨૭૦
ત્રિયા તેર વરસતણી, લક્ષણ ગુણ શુભ રૂપ;
તે ઠામે ઠરિને રહ્યો, પોતે વિક્રમ ભૂપ. ૨૭૧
ચર્ચા જુએ તેહની, નિશા ગઇ છે પહોર;
સાંઢ ઉપર વાહન કરી, આવ્યો દૂત તે ઠોર. ૨૭૨
મેલી ઉંટને બારણે, આવ્યો ઘરમાં તેહ;
વાટ જોતીતી માનિની, જેમ બપૈયો મેહ. ૨૭૩
તારી સાથે આવું છું, બેસો બહાર જ ઠામ;
એટલે પોપટ આવિયો, દામોદર શુભ નામ. ૨૭૪
કાગળ કોટે બાંધિયો, આવ્યો સ્ત્રીની પાસ;
પ્રણામ કીધા પોપટે, સ્ત્રીએ દીધી આશ. ૨૭૫
રાજા વિક્રમ તે જુવે, પરાક્રમ તેનાં પ્રૌઢ;
પોપટ દીઠો પોતાતણો, થઈ રહ્યો દિગ્મૂઢ; ૨૭૬
કાગળ ઉકલ્યો કામિની, તે વાંચીને જોય;
પાછળ રાજા ઉભો રહ્યો, તે નવ જાણે કોય. ૨૭૭

સ્વસ્તિશ્રી ત્રંબાવટી, રતનમંજરી નામ;
લખિતગ ધાંચણ દમની, વાસ ઉજેણી ગામ. ૨૭૮
સમાચાર એક પ્રીછજો, પાડી વિક્રમશું હોડ;
મુજને જિતી તે વરચો, લાગી મુજને ખોડ. ૨૭૯
હુંશ ન પાહોંતી આપણી, જે ધારીતી પેર;
કાળાગૃહે પડી કામિની, વિક્રમસેનને ઘેર. ૨૮૦
ભલું દુઃખ દારિદ્રયનું, ભલી વેઠવી ભૂખ;
તેથી ભૂંડું ભૂપ ઘર, સ્ત્રી માણસને દુઃખ. ૨૮૧
વાત કોઇશું થાય નહિ, બહાર નવ જવાય;
રુડું ભૂંડું જણાય નહિ, રહિ કાળાગૃહમાંય. ૨૮૨
વચને બાંધી હું રહી, જોડીને બે હાથ;
આપણ રહિયે એકઠાં, વાત કરું તમ સાથ. ૨૮૩
તમ ભણી રાજા મોકલ્યા, આવ્યા છે તુજ પાસ;
તેને તો વરજો તમો, પહોંચે મનની આશ. ૨૮૪
લખનાર નાર પોતાતણી, અચરત મોટું એહ;
પોપટ ઘર પોતાતણો, મહિપત મન સંદેહ. ૨૮૫

ચોપાઇ.

રતનમંજરિયે વાંચ્યો પત્ર, રાય વિક્રમે વાંચ્યો તત્ર;
તેનો ઉત્તર લખિયો આટ, બાંધ્યો તે પોપટની કોટ. ૨૮૬
ત્યાં જઇને તો કેજો નાથ, રતનમંજરી વરે કોઇ રાય;
સુણી શુક ચાલ્યો જેટલે, કાગળ ફાડી નાંખ્યો તેટલે. ૨૮૭
ઘેલી રાંડ ધાંચણ દીકરી, તારું પાપ જે એને વરી;
મારું રતનમંજરી નામ, નવ રહું વિક્રમ ગુલામ. ૨૮૮
એવા કંઇ આવે કંઇ જાય, વિક્રમ તો તુજને ગંધાય;
હશી પડી તે સૈયર સાથ, જો આવે વિક્રમ મુજ હાથ. ૨૮૯
મહિપત બાંધું મારે ઘેર, કોઇ ન જાણે તેવી પેર;
દાસીને હેઠી મોકલી, ઉપર રહી રાણી એકલી. ૨૯૦
આવ્યો તો જે પેલો દૂત, તેઓ ઘરમાં ભંગડભૂત;
કહો તમે કયાંથી આવિયા, સમાચાર શા શા લાવિયા. ૨૯૧
તમને નરપત તેડે આજ, સર્યાં સર્વ આપણનાં કાજ;
લીધા ઘરમાંથી શણગાર, બીજો માલ તો અપરમ પાર. ૨૯૨

રત્ન પેટી લીધો અભેદંડ, આપ્યાં દૂતને તે પરચંડ;
જાઓ મૂકો ઊંટ ઉપર જઇ, પછી આપણ બે જઇએ વહી. ૨૯૩
સાંઢણી ઉપર તે તો ધરયું, પછે વિક્રમે મન આચરયું;
દંડ પ્રતાપે નાશી જશે, હાથ ન રહી તો શી ગત થશે. ૨૯૪
દંડ પેટી ઉંટપર મૂકિયો, મૂરખ મન તે તો ચૂકિયો;
વૈતાળ ગયો તે વસ્તુ જ હરી, બેઠો રાય ધીરજ મન ધરી. ૨૯૫
ચેતવ્યા વણુ તો નવ મારિયે, ક્ષત્રી ધર્મ તે ક્યમ હારિયે;
પૂછે રાય કોણુ કરે જોર, દૂત જાર કે સ્ત્રીનો ચોર. ૨૯૬
ત્યારે દૂતને ચઢી છે રીશ, ગાળો દીધી ત્યાં દશ વીશ;
મારયું ખડ્ગ લીધા છે પ્રાણુ, પડ્યો વાટમાં તેહ અજાણુ. ૨૯૭
પછે દૂતનું લીધું રૂપ, સ્ત્રી પાસે આવ્યો છે ભૂપ;
જો ગમે તો આવો તમો, ચાલો બોટી થાઉં છું અમો. ૨૯૮
ઉઠી નાર તે આગળ થઈ, ઊંટ ઉપર બેઠી તે જઇ;
બીક ન આણી કોની ચંત, બેઠી સાંઢણી લીધો પંથ. ૨૯૯
પૂર્વ દિશા હાંક્યો જેટલે, નારી તે બોલી તેટલે;
આપણે જવું પશ્ચિમ દેશ, કેમ કરો પૂર્વમાં પ્રવેશ. ૩૦૦
મારે શું પશ્ચિમનું કામ, તેડી જાઉં છું મારે ગામ;
વાંકું વચન તે સાથે કરયું, રૂપ પોતાનું પ્રગટ જ કરયું. ૩૦૧
દંડ અને પેટી તો ગઇ, તે નારી તો નરવશ થઈ;
પેટી દંડનું ભાંગ્યું જોર, થઇ ગઇ નારી ત્યાં તો ચોર. ૩૦૨
શું નામ તાહરું ક્યાં રહે, ક્યાં લઇ જાઓ મુજને કહે;
મારું તો જૂગારી નામ, વસવું મારે માળવ ગામ. ૩૦૩
કરું કામ અણુચિંતવ્યાં ઘોર, સ્ત્રીમાણુસનો હું છું ચોર.

દોહરા.

નિઃશ્વાસ મૂક્યો નારીએ,દૈવ ન પહોંતી આશ;
મનનો માન્યો મૂકીઓ, પડ્યાં જુગારી પાસ. ૩૦૪
જુગારી હાથે સાંકળ, મર્કટ કંઠે હાર;
ઘેલી સ્ત્રી શિર બેડલું, રહે કેટલી વાર. ૩૦૫
ભંગી વ્યસની આળસૂ, લંપટ જુગારી આપ;
એવો કંથ જે કામિની, તેનાં પૂરણ પાપ. ૩૦૬

નમેરો નિદ્રાળુઓ, દીન દયાહિન રોગ;
એવો કંથ જે કામિની, તે કામિનીના ભોગ. ૩૦૭
કાગળ પોપટ લાવિયો, મુજ સહિયરનો મર્મ;
તે વિક્રમને નવ વરી, ત્યાં ફૂટયું મુજ કર્મ. ૩૦૮
પરદુઃખભંજન સુખકરણ, અજિત અભેદી આપ;
એવો પુરુષ મેં પરભવ્યો, ભોગવું તેનાં પાપ. ૩૦૯
નવ ખંડ જેની નામના, પવિત્ર જેનો દેહ;
તેવો પુરુષ મેં પરભવ્યો, તેનું ફળ આ તેહ. ૩૧૦
સુરજ દેવ સાક્ષી તમો, નિર્મળ તારું નામ;
મેળો કરજો મહીપતિ, કરો કામિનીનું કામ. ૩૧૧
અલ્યા શાપ દેઉં છું તને, હું અબળા સ્ત્રી જાત;
ક્યમ લાવ્યો મને છેતરી, કીધી મોટી ઘાત. ૩૧૨

ચોપાઇ.

ત્યારે તે બોલ્યો રાજન, તારું કોના ઉપર મન;
ત્યાં પહોંચાડી મૂકું તેને, શાને રીશ કરે છે મને. ૩૧૩
તારા મનમાં જે હોય આપ, સત્ય ન કહે તો તુજને પાપ.

દોહરા.

ત્યારે નારી બોલિ સહિ, વિક્રમ ઉજેણુ ભૂપ;
સકળ કળા ગુણ જાણુ છે, શીળવંત સ્વરૂપ. ૩૧૪
રાજ રાજેશ્વર છે ગુણી, હરસત માત હજૂર;
તેને મળવા મન ઘણું, જે નારાયણ નૂર. ૩૧૫
વચન પાળ તું તાહરું, મેળવ વિક્રમ રાય;
સરે અર્થ તવ માહરો, હૈડું શીતળ થાય. ૩૧૬
ત્યારે જુગારી બોલિયો, કેઇ વિક્રમ એંધાણ;
તેને તું ક્યમ ઓળખે, બોલ ચતુરસુજાણ. ૩૧૭
પગે પદ્મ છે તેહને, ઢીંચણ સૂધી હાથ;
જમણે હાથે ચક્ર છે; તે પૃથ્વીનો નાથ. ૩૧૮
કમળપત્રશાં નેત્ર છે, અરુણવત છે તેજ;
ચંદ્રવદન ચંચળ મતિ, નારાયણશું હેજ. ૩૧૯

છોડ્યો મણિ ગાંઠે થકી, આપ્યો સ્ત્રીને હાથ;
જાણે દિનકર ઉગીઓ, દીઠો તે નરનાથ. ૩૨૦
પાગે લાગી પદ્મિની, શું છે તમારું નામ;
વીશ વસા વિક્રમ તમો, તેજપુંજ મહા કામ. ૩૨૧

ચોપાઇ.

સાબાશ સ્યામા ડાહ્યાં તમો, જોયા વિક્રમ તે તો અમો;
નગર ચર્ચા જોવા આવિયો, પોપટ કાગળ ત્યાં લાવિયો. ૩૨૨
તે પૂંઠથી મેં વાંચિયો, પેટી દંડ મેં તો સાંચિયો;
દૂત હતો તે મેં મારિયો, ચેતાવ્યો જુદ્ધે હારિયો. ૩૨૩
તમને બેસાડી સાંઢે કરી, લાવ્યો પંથે જાઉં નહિ હરી;
મારા સમ તમને હોય મંન, ત્યાં પહોંચાડું આણે દંન. ૩૨૪
વચન સાંભળ્યું વિક્રમતણું, હરખી નાર તે મનમાં ઘણું;
ગાંધર્વવિવાહ હેતે કરી, રતનમંજરી વિક્રમશું વરી. ૩૨૫
ચાલ્યાં આવે છે તે વાટ, મટ્યા મંનતણા ઉચ્ચાટ;
એહ વાત અહિંયાથી રહી, પેલા પોપટની શી ગત થઇ. ૩૨૬

દોહરા.

કાગળ રતનમંજરીતણો, લેઇને ચાલ્યો પંથ;
તેણે વિચાર્યું આવતાં, થઇ વિસામણ ચંત. ૩૨૭
દીઠું દમલપુર વાટમાં, જુગતે જોતો જાઉં;
મળે જો મારો બધવો, સહેજે સુખિયો થાઉં. ૩૨૮
મળવાને પરદેશડે, બાંધવકેરે કાજ;
તે રહે છે આ ગામમાં, ભાંગું મારી દાઝ. ૩૨૯
એમ કહિ વળિયો ગામમાં, મળવા મિત્ર જ પેર;
બાંધ્યો રહે તે પાંજરે, નીલી ગુણિકા ઘેર. ૩૩૦
બાંધ્યું પાંજરું બારણે, ગંગારામ છે નામ;
ત્યાં દામોદર આવિયો, બંધવકેરે ઠામ. ૩૩૧
દષ્ટે દષ્ટ મળ્યા બેહુ, પહોંત્યા મનના કોડ;
ગુંજ કરવા માંડી ત્યહાં, બાંધવ જુગતે જોડ. ૩૩૨
કહો બાંધવ ક્યમ આવિયો, ગયા હતા કુણ દેશ;
સુખ દુઃખ કહો તમતણું, કાં વેઠો પરદેશ. ૩૩૩

ઉજેણીપત રાજીઓ, પવિત્ર મનશું પેર;
પરણ્યો ધાંચણુ દીકરી, હું છું તેને ઘેર. ૩૩૪
કાગળ લઇને નીસર્યો, ગયો ત્રંબાવટી ગામ;
તે રાજાની બેટડી, રતનમંજરી નામ. ૩૩૫
મહારાજ વિક્રમ આવિયા, ચર્ચા જોવા કાજ;
કરે રાજ શ્રી રામનું, મોટા જે મહારાજ. ૩૩૬
રતનમંજરી પરણશે, મારા કાગળ માટ;
વહાણું વાતે આવશે, આજ ગામની વાટ. ૩૩૭
શુભ અસ્વારી સાંઢ છે, રતન પેટી પરચંડ;
કન્યા છે તે પદ્મિની, પાસે અભેજિત દંડ. ૩૩૮
તે પહેલાં હું નિસર્યો, ખાઉં વધાઇ વરત;
તે દમની મને આપશે, હાર અમૂલક તરત. ૩૩૯
સુખશાતા છે અતિ ઘણી, આનંદ અદકો ચંત;
મળ્યા ભેટ્યા શીખ ઘો, જાઉં મારે પંથ. ૩૪૦

ચોપાઇ.

વારુ કહી તે થયો વિદાય, એક એકની કહી કથાય;
પેલે પોપટે વચન જ કહ્યું, તે ગુણિકાએ સર્વે લહ્યું. ૩૪૧
સુણ્યું વચન એ મારું ભાગ્ય, એવો હું પામું ક્યાં લાગ;
પ્રપંચ કરું હવે રુડી પેર, પેટી પદ્મિની આણું ઘેર. ૩૪૨
એવો મનમાં ઘડિયો ઘાટ, જઇ બેઠી રોકીને વાટ;
પ્રાતઃકાળ થયો જેટલે, આવી સાંઢ નિકટ તેટલે. ૩૪૩
હેઠાં ઉતર્યાં નર ને નાર, તેણે મનમાં કર્યો વિચાર;
ભક્ષ ભોજન અહિંથી લીજીએ, પછે પંથ આપણ કીજીએ. ૩૪૪
ગયા રાય તો ગામ જ માંહ, નાર સાંઢ રહી રણમાંય;
એટલે આવી ગુણિકા પાસ, મળી ભેટીને દીધી આશ. ૩૪૫
મુજને તુજશું અદકું હેત, તું તો મારી સગી ભાણેજ;
તું સગી ભગિનીની દીકરી, વારુ થઇ વિક્રમશું વરી. ૩૪૬
વિક્રમ ઉતર્યા મારે ઘેર, તેડવા મોકલી તમને ઘેર;
તેનું કપટ તો નવ જાણિયું, જ્ઞાન હૃદેમાં નવ આણિયું. ૩૪૭
મળ્યાં વળગ્યાં બાંહે હાથ, ગઈ નારી તે ગુણિકા સાથ;
રતન પેટી ને સાંઢ જ લીધ, કારજ ગુણિકાનું તો સીધ. ૩૪૮

રતનમંજરી ગઈ ઘરમાંહ, ચર્ચા ભુંડી દીઠી ત્યાંહ;
ક્યાં ગયો મારો ભરથાર, જે મારો હઈડાનો હાર. ૩૪૯
તે નર પાખે દેહ ન ધરું, કરડી જીભને હવડાં મરું;
તારા કુળમાં શો વહેવાર, મુજને કયમ લાવી આ ઠાર. ૩૫૦

દોહરા.

ત્યારે ગુણિકા ઉચરી, સજો રૂડા શણગાર;
જેવા મન તારે ગમે, ભોગવી લે ભરથાર. ૩૫૧
ગુણિકા જાત છે આપણી, મોટા જનશું પ્રીત;
નિત્ય દિવાળી આપણે, નવલા રંગ નિતનિત. ૩૫૨
પલંગ પાન ને હારડા, શુભ સકોમળ સેજ;
નર રૂડા નિત્યે નવા, ભોગવ આણી હેજ. ૩૫૩
રાજાને તો સ્ત્રી ઘણી, સંભવે નહિ સભોગ;
વારો ન આવે વરસમાં, ત્યાં તો પૂરા ભોગ. ૩૫૪
નીચ વાત નારે સુણી, અંગે ઊઠી ઝાળ;
કે મારુ કે હું મરું આણું મારો કાળ. ૩૫૫
પરવશ પડી તે શું કરે, ધારણ રાખી મન;
મોટાં મંદિર માળિયાં, ભામિની રહિ ભૂવંન. ૩૫૬
સોદો લીધો વિક્રમે, આવ્યો તેવો આપ;
વનિતા ન દીઠી વાટમાં, તનમાં પ્રગટયો તાપ. ૩૫૭
વળ્યો ગામમાં વીર તે, દંડ પોતાને હાથ;
ગલી કુંચીએ ખોળતો, વિચાર કરે મન સાથ. ૩૫૮
એમ કરતાં નિશા થઈ, દુઃખ પામી તે નાર;
તે નાઠી ઘરમાં થકી, બૂમ મારતી બહાર. ૩૫૯
મળી બહાર બહુ મેદની, માનવ જોતાં વાટ;
તે નગરના નરપતિયે, જાણી સઘળી વાત. ૩૬૦
કહે બાઇ તું ક્યાં રહે, શું દુઃખ નિશ્ચે દેહ;
વિજોગ પડ્યો પરણ્યાતણો, સાચું માનો એહ. ૩૬૧
કાષ્ટ ભક્ષિને હું મરું, એટલું મારે કામ;
બીજા શું બોલું નહીં, કોય ન લેશો નામ. ૩૬૨
કાષ્ટ ભરાવ્યાં શકટ ભરી, ચાલી સરિતા તીર;
એટલે જોવા ત્યાં ગયો, પોતે વિક્રમ વીર. ૩૬૩

ચોપાઈ.

પોતાનો પોત દીઠો દષ્ટ, ગયું મન થકી સઘળું કષ્ટ;
દીઠી પ્રીત બે જણની ઘણી, પૂછ્યું ગામકેરે તે ધણી. ૩૬૪
ક્યાંથી આવ્યા કુણ જ ગામ, પ્રકાશ કર્યું પોતાનું નામ;
દેવરૂપ દેવાંશી દેહ, અધિક પૃથ્વીપતિ પોતે તેહ. ૩૬૫
કહી પ્રતિજ્ઞા સાચી વાત, ઓળખિયો અવનિપતિ તરત;
તેડ્યો ઘેર દેઇ બહુ માન, મૂક્યાં પાન મેવા પકવાન. ૩૬૬
કંગાલને કરુણા કીજિએ, કાંઈ હુકુમ મુજને દીજિએ;
તારા નગરમાં નીલી નાર, તેને તેડાવો આ ઠાર. ૩૬૭
અણાવી સાંઢ પેટી ને ગર્થ, ઘેર બોલાવી સાર્યો અર્થ;
શીશ મુંડી ખર વાહન કરી, બધા નગરમાંહે ફેરવી. ૩૬૮
ઠરી રહ્યો ત્યાં વીર સુજાણ, ત્રબાવટીએ થયું છે જાણ;
પગલે પગલે કટક ચઢ્યું, પગલું દમલપુર માંહે પડ્યું. ૩૬૯
લાગી રાઢ આણીને ક્રોધ, માંહેમાંહે વળગ્યા જોધ;
વઢતાં દિન વિત્યા છે ચાર, માંડણરાયે કર્યો વિચાર. ૩૭૦
આપણા ઉપર ત્રંબક વઢે, શે વાંકે સેના એ ચઢે;
ગયા ભાટ નિવારણ કાજ, વઢો કુણ દિવસની દાઝ. ૩૭૧
તારા નગરમાં મારા ચોર, તેણે કામ કર્યું છે ઘોર;
રતન પેટી ને રતનમંજરી, તે તો ચોર લાવ્યો છેતરી. ૩૭૨
તેને કહાડી આપો મને, તો તો જીવતો મૂકું તને.

દોહરા.

રાજા શું જાણો નહીં, મંન વિચારો જાણ;
રતનમંજરી લાવિયો, વિક્રમ વીર સુજાણ. ૩૭૩
સુણતે આનંદ ઉપન્યો, શીતળ થઇ સૌ કાય;
પ્રદક્ષિણા દેઇને નમ્યો, વિક્રમ કેરે પાય. ૩૭૪
ધન હું ધન એ દીકરી, ધન મારો અવતાર;
હેતે આવો નગરમાં, શોભે સહુ સંસાર. ૩૭૫
દમલપુરનો રાજિયો, બોલ્યો માંડણ રાય;
વરો બેટિ એક માહરી, સકળ મનોરથ થાય. ૩૭૬

ચોપાઈ.

એક પરણી તેની કન્યાય, પાછા ત્રંબાવટીએ જાય;
રીત ભાત તે પૂરણ કરી, બીજી વાર તે કન્યા વરી. ૩૭૭
હરખે વાગ્યાં ઢોલ નિશાન, આવ્યો વિક્રમ વીર સુજાણ;
કન્યા પેટી દંડ રતન, લાવ્યો ઘેરે કરી જતંન. ૩૭૮
સ્ત્રીઓ ઉતારી મહેલાં પાસ, દેવદમનીને દીધી આશ;
વચન તમારું મસ્તક ધરું, હવે હુકમ દો તેવું કરું. ૩૭૯
આણ્યા તરણ દંડ તે દીશ, કહો તે વાત ચહડાવું શીશ.

દોહરા.

કહે દમની કહું તે કરો, આપ નગર ભૂપાળ.
વીર ભટ નામે વિપ્ર છે, તેડીને ધન આલ. ૩૮૦
બાળક પુત્રી તેહની, તેનું સરસ સ્વરૂપ;
ચર્ચા જો જો તેહની, ભોળા ન થશો ભૂપ. ૩૮૧

ચોપાઈ.

પ્રાતઃકાળ થયો જેટલે, વીર ભટ તેડ્યો તેટલે;
માન દીધું રીઝીને રાય, કુમકુમ ચંદન પૂજી પાય. ૩૮૨
રત્નથાળ તે આગળ કરી, હેતે હેમની મોરો ધરી;
મહારાજ હેતે લીજિએ, પતિતને પાવન કીજિએ. ૩૮૩
લાગ્યું બ્રાહ્મણને અદકું દુઃખ, રાજા ઉપર મરડ્યું મૂખ;
ભાઈ મારે શો એનો અર્થ, રાજદ્વારમાં જોઇએ ગર્થ. ૩૮૪
માંસ રુધિરનો ભુંડો આહાર, રાજપ્રતિગ્રહ ભારે ભાર;
દશ ખાટકી કરે જેટલું, એક ચક્રીને ઘેર તેટલું. ૩૮૫
દશ ચક્રી કરે જે આપ, તેટલું એક ગુણિકાનું પાપ;
દશ ગુણિકાતણું અઘ જેહ, એક નરપતિને ઘેર તેહ. ૩૮૬
નિંદા કરીને નાશી ગયો, કોડી એક લેવા નવ રહ્યો;
એમ કરતાં પડી જવ રાત, રાયે વિચાર્યું હૃદિયા સાથ. ૩૮૭
જોઉં ચર્ચા એના ઘરતણી, સમૃદ્ધિ છે એને ઘેર ઘણી;
વાળ્યો કાછડો ફેંટો કશી, ચાલ્યો તે બ્રાહ્મણ ઘર ધશી. ૩૮૮
કોઇને વાત ન કહી તે રાય, છાના વીર ધીર થૈ જાય;
અદૃષ્ટવિદ્યા મનમાં ધરી, ઘર ચર્ચા જૂએ તે ફરી. ૩૮૯

ઘટિકા બેય નિશા વિસ્તરી, બ્રાહ્મણની પુત્રી નીસરી;
સકલ કળા ગુણ જોબન સાર, લક્ષણ બુદ્ધિવંત છે બાળ. ૩૯૦
તેની પાસે દંડ જ એક, તેની શોભા વિવિધ વિશેક;
નિકળી ઘર મેલી બારણે, રાય નિકળ્યો જોવા કારણે. ૩૯૧
ચૌટે જઈને ઊભી રહી, પ્રધાનપુત્રી તે સ્થાનક ગઈ;
ત્રીજી તનયા વણિકજાવણી, તે સહુની શોભા છે ઘણી. ૩૯૨
ચોથી છે ક્ષત્રીની નાર, મળ્યાં એકઠાં ટોળે ચાર;
મળી સહૂ વિચાર જ કરે, અરાંપરાં ચૌટામાં ફરે. ૩૯૩
લીધાં પાન ફોફળ ને હાર, લીધા મેવા અપરમપાર;
લીધી સામગ્રી પરણ્યાતણી, લીધો ચૂડો ચુંદડી ઘણી. ૩૯૪
વસ્ત્રતણો લીધો અબાર, થયો મણ ઝાઝેરો ભાર;
આપ માથે કોઈ નવ ધરે, તું લે તું લે એમ સૌ કરે. ૩૯૫
લાવો મજુરને આણે દીશ, આપે લઈ ઉપાડે શીશ;
એક આઘી તેડવાને ગઈ, ઊભો રાય મજૂરજ થઈ. ૩૯૬
ભાર ઉપાડવાનું છે મંન, પેટ ભરી જમાડો અંન;
ઉપાડ ગાંસડી તું અમતણી, આપશું અંન સામગ્રી ઘણી. ૩૯૭
કંગાળ સરખું દીઠું રૂપ, નવ ઓળખાણો ભારે ભૂપ;
પોતાના મદમાં ચાલી જાય, ન ગણે કોને લેખામાંય. ૩૯૮
અલ્યા તું રહે છે કુણ ગામ, તારું શું કહે છે સહુ નામ;
માટકો મજુરજ નામ માહરું, કામ કરું નિત્યે તાહરું. ૩૯૯
બોલ્યો બોલ ગરીબ કંગાળ, હસે સહુ લાગે છે વહાલ;
રાજાને શિર મેલ્યો ભાર, નિકળ્યાં નગરથકી તે બહાર. ૪૦૦
વહેળા પર્વત નદી ને પહાડ, જે દેખીને ધ્રૂજે હાડ;
ચાલે ચારે ચતુરસુજાણ, જ્યાં હતું ગાંધ્રવું મસાણ. ૪૦૧
તેમાં ગયાં આણી આહ્લાદ, જ્યાં હરસત તણો પરસાદ;
ભૂત પ્રેત ને વ્યંતર ઘણાં, ટોળાં જક્ષ કિન્નર તે તણાં. ૪૦૨
અનેક જોગણી આકાશે ભમે, તે આવીને ચરણે નમે;
જઈ હરસતની પૂજા કરી, નૈવેદ્યતણી તે થાળી ભરી. ૪૦૩
સતુષ્ટ કરીને અંબે માત, પછે તેહને પૂછી વાત;
મળ્યાં એકઠાં આપે ચાર, કયમ આવ્યાં છો આણે ઠાર. ૪૦૪

ત્યારે બોલી ચારે જણી, પરણે છે સહીયર અમતણી;
પાતાળે વસે છે તેહ, કુંમકુમ વરણી તેની દેહ. ૪૦૫
પરણવા આવી હશે ત્યાં જાન, અમને દેશે ઝાઝાં માન;
કુંમકુમવતી પરણે જેહને, અમ ચારે પરણું તેહને. ૪૦૬
અમને જાવા આપો માગ, આજે વર વરવાનો લાગ;
દંડતણી ત્રણ રેખા કરો, સુખે તે સ્થાનક પરવરો. ૪૦૭
માટકા તું બેસી રહે આંહ, અમો આવશું વહાણાંમાંહ;
ત્યારે માટકો અદકું રોય, મુજને મારી નાંખે કોય. ૪૦૮
હું તો નહિ જવા દેઉં તને, હતો ત્યાં મૂકી આવો મને;
અનેક ચરિત્ર એવાં બહુ કહ્યાં, સજની ચારે મનમાં લહ્યાં. ૪૦૯
એક કહે એને મા છેડ, સુખે આપણી સાથે તેડ;
ખાશે પેટ ભરીને ધાન, કહીશું તે કરશે નિદાન. ૪૧૦
તે સ્થાનક માર્યો એક દંડ, પડી ગુહા એક મહા પ્રચંડ;
પેઠાં સહુકો વળગી હાથ, તેડ્યો માટકો પોતા સાથ. ૪૧૧

દોહરા.

નગર સમીપે જઇ રહ્યાં, દીઠું સરોવર નીર;
નહાવા કેરે કારણે, જઇ ઊભી તે તીર. ૪૧૨
દંડ વસ્ત્ર ને ગાંઠડી, બીજા શુભ શણગાર;
તે સોંપ્યું મજુરને, ક્ષણું ન લાગી વાર. ૪૧૩
થઇ નગ્ન નહાવા ગઇ, જળમાં ઝાકમઝોળ;
છાંટે નીર એક એકને, કરે આપ કલ્લોલ. ૪૧૪
સમર્યો વીર વૈતાળને, પ્રત્યક્ષ પ્રગટ હોય;
વસ્ત્ર દંડ હરી ગયો, પાર ન પ્રીછે કોય. ૪૧૫
વર આવ્યો ત્યાં પરણવા, તિલક કર્યુંતું ભાલ;
તેને વીર હરી ગયો, જાનમાંથી તત્કાળ. ૪૧૬
જળમાં રહીને માગિયાં, માટકા લાવ શણગાર;
હાથ ખંખેરી ઊઠીઓ, બોલ્યો મુખ ઉચ્ચાર. ૪૧૭
એ તો કોઇક લેઇ ગયું, ન રહ્યું મારી પાસ;
માતા હવે હું શું કરું, બોલ્યો મૂકી આશ. ૪૧૮
ફટ ભુંડા જા ગામમાં, કુમકુમવતીની પાસ;
જળમાં સૌ ઊભાં રહ્યાં, થઇ મોટી ઉપહાસ. ૪૧૯

કરયું જાણુ જઇ માટકે, મોકલાવ્યા શણગાર;
થઇ પાંચે ઘેર એકઠી, ક્ષણુ ન લાગી વાર. ૪૨૦
લગ્ન વેળા તતપર થઇ, હું જોતીતી વાટ;
ભલે આવ્યાં તમે આ તકે, મનનો ટળ્યો ઉચ્ચાટ. ૪૨૧
લાવો વર ઉતાવળો, લગન જ વેળા જાય;
વર તો ક્યાંઇ જડે નહીં, આકુળવ્યાકુળ થાય. ૪૨૨
વિક્રમ રૂપ પોતે ધરયું, ગયો આવી જ્યાં જાન;
દીઠો સુંદર મહિપતિ, દીધાં ઝાઝાં માન. ૪૨૩
હવડાં એ પરણાવિયે, રીતભાત કરી પેર;
પછે હાંકી કહાડશું, કન્યા લઇશું ઘેર. ૪૨૪

ચોપાઇ.

પીઠી ચોળી રાય શરીર, પચરંગી પહેરાવ્યાં ચીર;
લગ્નતણી તો વેળા થઇ, બેસાડ્યો ચોરીમાં જઇ. ૪૨૫
દીઠો વર શરદનો ચન્દ્ર, દિઠો અવનવો જેવો ઇન્દ્ર;
દીઠો જેમ ઉગમતો ભાણુ, તેવો વિક્રમ વીર સુજાણુ. ૪૨૬
હેત પ્રીત નારીને કરી, પાંચે કન્યા તે વર વરી;
મંગળ વર્ત્યાં ખાધો કંસાર, સનજન કહે જિત્યો સંસાર. ૪૨૭
ગોત્રજતણી જઈ પૂજા કરી, વર જોઈ સહુની આંખડી ઠરી.

દોહરા.

રાજા કહે તમે બોલિયાં, પાળો તેહ વચંન;
હું તે પેલો માટકો, આપોને ભોજંન. ૪૨૮
મુજને ભાડે મોકલ્યો, જે આવી છે જાન;
તેને ઘેર જશો તમો, શું દો છો મુજ માન. ૪૨૯
હું તો સમજી આવિયો, પેટ ભરવાને કાજ;
શિખ દો તો અમો સંચરં, તમો કરોજી રાજ. ૪૩૦
સુણીને સહુ વિસ્મે થયું, ન હોય માટકાનું કામ;
એ તો ઉજેણુપત ખરો, વિક્રમસેન તુજ નામ. ૪૩૧
પ્રદક્ષિણા કરી પાંચે નમ્યાં, કીધાં શિવપૂજંન;
અજાણે અધિપત વર્યાં, સફળ થયો એ દંન. ૪૩૨

ચોપાઈ.

વીર હરી ગયો જેટલું, તરત જ આપ્યું છે તેટલું;
વિક્રમે ત્યાં સાધી ગતી, નાની બ્હેન એક તેની હતી. ૪૩૩
જાનવાળો વર ત્યાં આણિયો, રાંક આપ હૃદે જાણિયો;
બીજી કન્યા પરણ્યો અનૂપ, માન દેઇ બોલાવ્યો ભૂપ;
ઓળખ્યો રુડો તે રાજંન, નગર હરખ પામ્યું સહુ મંન. ૪૩૪
ધન્ય ભાગ્ય આ ધરતીતણું, આવાગમન થયું તમતણું;
કન્યા પાંચ ને લાવ્યો દંડ, કર્યું કામ ભારે પરચંડ. ૪૩૫
ઘેર આવ્યો ઉજ્જેણીરાય, જઈ દમનીને લાગ્યો પાય;
વળી કહો તે હું આચરું, વચન તમારું મસ્તક ધરું. ૪૩૬

દોહરા.

કહે દમની સુણ રાયજી, જુઓ ઉજેણી ગામ;
એક વૃદ્ધ વહેવારીઓ, ધનવંત શેઠ છે નામ. ૪૩૭
ચર્ચા જુઓ ઘેર તેહને, જાળવજો શુભ પેર;
ત્યાંથી કામ સઘળું થશે, બેશી રહો પછે ઘેર. ૪૩૮

ચોપાઈ.

સભા ભરીને બેઠો રાય, સૌ કોને પૂછે છે ત્યાંય;
ધનવંત શેઠ તે કોનું નામ, વસે આપ ઉજ્જેણી ગામ. ૪૩૯
એક વજીર કહે છે વાત, એ નામે વસે છે સાત;
એક કહે નવ કરશો રીશ, ધનવંત શેઠ તો છે દશ વીશ. ૪૪૦
બીજે એક કહ્યો વિચાર, મારી પાસે છે દશબાર;
નવ તેરી ઉજ્જેણી ગામ, ધનવંત શેઠ હજારો નામ. ૪૪૧
નાત અડક કાંઇ છે એંધાણ, શી છે પેર તેની પરમાણ;
સર્વેતણી વાતો સાંભળી, નાવ્યો મનમાં એકે વળી. ૪૪૨
આવ્યો એક જન પ્રીતે પાસ, કર જોડીને કીધું હાસ;
મારી પાસે ધનવંતો સાર, થયાં વરસ એકસો ને બાર. ૪૪૩
વૃદ્ધ જરા જૂરણ આંધળો, ગાત્ર શિથિલ ને છે પાંગળો.

દોહરા.

ધન અલેખે તેહને, પેટ નથી કાંઇ તન;
સેવા કારણે ઇચ્છતો, પરણ્યા ઉપર મન. ૪૪૪

તેને કુણ દે દીકરી, કાણો વૃદ્ધ કરૂપ;
દીપક હાથે લેઇને, કોણ પડે જઈ કૂપ. ૪૪૫
સોળ વરસની બેટડી, શ્યામકુંવર છે નામ;
ભરજોબનમાં ભામિની, રહે ઉજ્જેણી ગામ. ૪૪૬
મહાસત્યવંતી સાધવી, સતીતણો અવતાર;
વ્રત કુંવારૂં આચરે, રૂપતણો ભંડાર. ૪૪૭
મા બાપ પરણવા કહે, એહ ધરે નહિ મંન;
ઘરસૂત્ર માંડું નહીં, જુવે નહીં નર જંન. ૪૪૮
વિશ્વ આવીને વિનવે, તોય ધરે નહિ કાન;
શું કરૂં હૂં છું જોબના, નહિ કર જાણેં રાન. ૪૪૯
નરનું મુખ જોવું નહીં, નરશું ન કરૂં પ્રીત;
કુંવારી થઇને રહું, રાચું એણી રીત. ૪૫૦
પંડિતે બહુ પ્રીછવી, વિખાણ કરિને વેદ;
શાસ્ત્રવચન તમને કહું, ખરી વાતે શો ખેદ. ૪૫૧
ન્યાયશાસ્ત્ર એવું કહે, કુંવારી શિર પાપ;
બાપણ માથે તેહને, સતીતણો છે શાપ. ૪૫૨
કુંવારી અબળા રહી, મૂકે પૃથ્વી પાય;
બ્રહ્મહત્યા એક ડગ ભરે, નિત્ય પોકારે નાય. ૪૫૩
ભક્તિ કરે ભરથારની, નિત નિત ગંગાસ્નાન;
પ્રદક્ષિણા પૃથ્વીતણી, ડગે ડગે ગૌદાન. ૪૫૪
શાસ્ત્ર નારિએ સાંભળ્યું, સુખ કર્યું સૌ તાજ;
તેહ વરી ધનવંતને, સેવા કરવા કાજ. ૪૫૫
ચરણ તળાંસે તેહના, પીરસે તે ભોજન;
ભક્તિ કરે ભલી ભાતશું, માનિની નિર્મળ મંન. ૪૫૬
અવિદ્યા એક નહીં, સતી શિરોમણ સાર;
દર્શન કરવા કારણે, આવે લોક અપાર. ૪૫૭
આભૂષણ આ દેશમાં, દર્શન દિવ્ય સ્વરૂપ;
એક ધનવંત તો એહ છે, માન્યો ભારે ભૂપ. ૪૫૮
પોળને મોઢે પીંપળો, તેની રૂડી છાંય;
ત્રીજું ઘર તો તે થકી, ધનવંત રહે છે ત્યાંય. ૪૫૯

ચોપાઈ.

વારુ કહી તે રાજા હસ્યો, તેનો બોલ હ્રદેમાં વસ્યો;
શાંને જોઉં હું બાધું ગામ, થાશે મારું એથી કામ. ૪૬૦
રાજા ઉઠી બેઠા થયા, સહુ સહુને ઠેકાણે ગયા;
પડી ઘોર નિશા જ્યાહરે, જોવા સજ્જ થયો ત્યાહરે. ૪૬૧
વાળ્યો કાછડો ધાટડી ઘણી, ચાલ્યો વીર ધુરંધર ધણી;
સાંભળ્યુંતું ઘરનું એંધાણ, ત્યાં જઇ બેઠો ચતુરસુજાણ. ૪૬૨
બેઠો બારણે સ્થાનક ઠરી, વિપરીત વેશ પોતાનો ધરી;
અદૃષ્ટ વિદ્યા આપ હોય, નવ દેખે તે માનવી કોય. ૪૬૩
જેવી કહીતી તેવી સતી, ચર્ચા જૂએ પૃથ્વીપતી;
કરે ભરથારની આપે સેવ, જેવી દયાળુ દેવી દેવ. ૪૬૪
કંથ કેરાં ચાંપે છે ચરણ, પછે આપ પોઢે છે ધરણ;
દીન બે ચારેક જોયું રાય, ચિત્તમાં લાવે છે ચર્ચાય. ૪૬૫
એક દિવસ જૂએ જેટલે, કૌતક એક થયું તેટલે;
મધ્યરાત ગઇ છે ઘનઘોર, એટલે એક ત્યાં આવ્યો ચોર. ૪૬૬
પાડી ખાતર પેઠો ઘરમાંહ, બળે દીપક જોતજ ત્યાંહ;
દીલે જાડો ને ફૂટડો, તેવો સ્ત્રીની દૃષ્ટે પડ્યો. ૪૬૭
રક્ત ફેંટો બાંધ્યો છે શીશ, સુંદર ધાટડી ભીડી દીસ;
રુડો કાછ પહેર્યો છે પાય, બળવંત છે વળી તેની કાય. ૪૬૮
જ્યાં પોઢીતી ધરણે નાર, આવ્યો તસ્કર તેને ઠાર;
તસ્કર તે નારીએ દીઠ, અમૃતથી લાગ્યો તે મીઠ. ૪૬૯
રામા રુદેમાં તે ઠામ, તતક્ષણ પ્રગટ્યો તેને કામ;
અગ્નિથકી ગળે જેમ ધૃત, ગળી નાર તસ્કરથી તૃત. ૪૭૦
વિચાર તેના મનમાં થયો, જન્મારો એળે મૂજ ગયો;
ભોગવ્યો નહી સંપૂરણ ભોગ, વાત કરી નવ સાધ્યો જોગ. ૪૭૧
કંથસ્વાદ કાયા નવ અડ્યો, એ જન્મારો ધૂટી પડ્યો;
એવો ઘડીઓ મનમાં ઘાટ, દીઠો તસ્કરનો બહુ ઠાઠ. ૪૭૨
નિરખ્યું રૂપ તે તસ્કરતણું, હરખી નારિ હૈડામાં ઘણું;
ક્યમ આવ્યો છે અડધી રાત, સાચી કહે તું મૂજને વાત. ૪૭૩
ત્યારે તસ્કર બોલ્યો વળી, દીઠી નારી ચિત્તે ચળી;
મારે મન છે એટલો અરથ, આવ્યો ચોરવા ઘરથી ગરથ. ૪૭૪

શિર માટે આવ્યો અહીં હું, પુછે છે તો સાંભળ તું;
પાડે બૂમ કે બોલે વાણ, મારી ખડ્ગ કાડું તુજ પ્રાણ. ૪૭૫

દોહરા.

તરુણી તસ્કરને કહે, પ્રીતિ અમશું જોડ;
હેતે ધન આપું તને, પહોંચાડું મનકોડ. ૪૭૬
મુજશું મન કરી રમો, ટાલ્ય સ્નેહની આગ;
નિત્યે દહાડી આવજે, જેહ ગમે તે માગ. ૪૭૭
ત્યારે તસ્કર બોલિયો, માનિની સાંભળ મર્મ;
દેખે કંથ આ તાહરો, તે નહી મારો ધર્મ. ૪૭૮
લોપું લાજ નહિ એહની, જે નવ દેખે દૃષ્ટ;
એ સન્નિધ તુજશું રમું, તો થાઉં હું ભ્રષ્ટ. ૪૭૯

ચોપાઈ.

કામિની કહે કંથ મારું હું, ફરીફરી શું કહે છે તું;
તસ્કર કહે મારો એહને, સંગ કરું તાહારી દેહને. ૪૮૦
ઢીંચણ મુકી પાસા તળે, અંગુઠો દીધો જઈ ગળે;
પલક એકમાં નીકળ્યો પ્રાણ, જુવે વિક્રમ વીર સુજાણ. ૪૮૧
હરખ ઉપન્યો બેહુને ઘણો, સંગ કર્યો પછે તસ્કર તણો;
તેને આપ્યું અઢકું ધન, અમ્રત જેવાં કહ્યાં વચંન. ૪૮૨
નીત નીત રમવા આવજો, સામગ્રી સાથે લાવજો;
ચોર કાઢી મૂકયો બારણે, રહ્યો રાય જોવા કારણે. ૪૮૩
દીઠો તે તસ્કરને દૃષ્ટ, મહિપતિ મનમાં પામ્યો કષ્ટ;
ખુની તસ્કર ને ત્રિજો જાર, એને માર્યાનો વહેવાર. ૪૮૪
મહેલ્યું ખડ્ગ કરીને રીસ, છેદ્યું તે તસ્કરનું શીશ;
પડતાં ચીસ નાંખી તે ઠાર, ત્યાં સ્ત્રીએ ઉઘાડ્યાં બાર. ૪૮૫
દીઠો બારણે તસ્કર પડ્યો, સ્ત્રીને મન અચરત અડ્યો;
દીઠી રાત અધારી ઘોર, માર્યો ચોકીવાળે ચોર. ૪૮૬
નારી મનથી મુકી મામ, મેં તો કુડું કીધું કામ;
કંથની હત્યા માથે લીધ, પાડી બૂમ પછે તો સીધ. ૪૮૭
અરે રાયના લોક જ ધાઓ, મારી જનારાને તો સાઓ;
મળ્યા એકઠા લાખેક લોક, શેઠ મારયો તે પામ્યા શોક. ૪૮૮
પૃથ્વીપતે જોઈ છે પેર, આવ્યો રાય પોતાને ઘેર;

દોહરા.

પ્રાતઃકાલ જ્યારે થયો, સ્ત્રીએ વિચાર્યું મંન;
દાનપાત્ર મળ્યા ઘણા, લુટાવી દીધું ધંન. ૪૮૯
મ્હેલ મેડિ ને માળિયાં, વળી જે કણ કોઠાર;
કૃષ્ણાર્પણ સરવે કર્યું, અન વસ્ત્ર શણગાર. ૪૯૦
ચાલ્યો ફેલ એ નગરમાં, ફોગટ બાધે દેશ;
સતી થાય છે સાધવી, જોબન બાળાવેશ. ૪૯૧
સતી સુંદરી નીસરી, સજ્યા સોળ શણગાર;
ચોખા વેરે ચોદશા, અશ્વિનીએ અશ્વાર. ૪૯૨
વાજાં વાજે અતિ ઘણાં, શરણાઇઓ ચોહેચાટ;
જોવા નગર બાંધું મળ્યું, જશ કહે ભારે ભાટ. ૪૯૩
માગણ જાએ માગવા, દક્ષણા લેવા દેવ;
નમે લોક સહુ નગરના, બહુ કરે છે સેવ. ૪૯૪
મળ્યા દુઃખિયા રોગિયા, ભુવન ભુવનથી ધાય;
નાનાં મોટાં નગરનાં, જુવતી જોવા જાય. ૪૯૫
થાપા દે કુમકુમતણા ઉડે અબિલ ગુલાલ;
જે જે બોલે મુખ ઘણા, ભરી ફૂલની થાળ. ૪૯૬
કોને કહે સુત આવશે, કોને આપે ધંન;
કોને કહે જશ પામશે, એમ મનાવે મંન. ૪૯૭
લોક મળીને આવિયાં, જ્યાં બેઠા છે રાજ;
સતી થાય છે સાધવી, હુકમ કરો મહારાજ. ૪૯૮
રાજા કહે ક્યાં છે સતી, મારું મન પરસંન;
છડી અસ્વારી આવશું, કરવા સતી દરશંન. ૪૯૯
શુભ કામી સતી સંચરે, દેહે વેઠે દુઃખ;
ક્ષિપ્રા તીરે આવશું, જોવા તેનું મૂખ. ૫૦૦
પ્રધાન રાયે સાંભળી, કામ કર્યાં છે તાજ;
ગયા મશાણે મહિપતિ, સતિ સત જોવા કાજ. ૫૦૧
મળિ છે ત્યાં બહુ મેદની, થાય ઘણા કલ્લોલ;
થાપા દે છે હોંશથી, કરે છે કુમકુમ રોળ. ૫૦૨
રાખ્યા સહુને વેગળા, રાય ઉભો સતિ પાસ;
પ્રણામ કરીને પ્રેમશું, દીધી તેણે આશ. ૫૦૩

રાજા કહે પાછાં વળો, જાઓ તમારે ઘેર;
ખાઓ પિઓ ખેલો જઇ, રમો જમો શુભ પેર. ૫૦૪

ચોપાઇ.

બળ કરીને તે બોલી નાર, હુકમ આપ લાગે છે વાર;
મારે કંથને છેટું પડે, દેવ સતીને તે તો નડે. ૫૦૫
રીઝું તો પ્રસંન થઇશ આપ, જો કોપું તો દેઇશ શ્રાપ;
રીઝું તો ચાલે તુજ રાજ, કોપું તો જગ હોયે તાજ. ૫૦૬
ડાહ્યા ને શું કહિએ કથી, તું સતિને ઓળખતો નથી;
માટે લાગ્ય તું મારે પાગ, વરદાન જેહ ગમે તે માગ. ૫૦૭
દે હુકમ ખોટી થાઉં છું, સ્વર્ગભુવન પ્રત્યક્ષ જાઉં છું;
પુષ્પ વૈમાન ખોટી થાય છે, દેવ દરશન માહરું વ્હાય છે. ૫૦૮
સતવાદી માટે સાંખિયે, નિકર હવડાં ઉંધો નાંખિયે;
કદાચ કોપ હૈડામાં ધરું, તો તુજને હું પ્રાજે કરું. ૫૦૯
સાંભળ્યો તેહ સતીનો બોલ, દીઠાં ફુલ રાયે અતોલ.

દોહરા.

કહે વિક્રમ સાંભળ સતી, જાણું સઘળો મર્મ;
કાલતણી સમિ સાંજનો, જોઉછું તારું કર્મ. ૫૧૦
ફોગટ ફુલ કરે ઘણી, દેખે બાધું ગામ;
જા તું મંદિર તાહરે, રાખી મનની મામ. ૫૧૧
અંગુઠો દીધો ગળે, પ્રથમ જ માર્યો કંથ;
પછે જારવિદ્યા રમી, તે જ વિચારો મંન. ૫૧૨
પછિ તેને ધન આપિયું, કાડી મૂક્યો બ્હાર;
મેં સાં મારી નાંખિયો, જાણ્યો તસ્કર જાર. ૫૧૩
તેં દીઠો તસ્કર પડ્યો, સાંભળી જ્યારે ચીસ;
ઘરમાં જઇને છેદિયું, ધનવંતકેરું શીશ. ૫૧૪
પછે માલ લુંટાવિયો, સતી ધરાવ્યું નામ;
ફેલ કરે છે તું ઘણું, દેખે બાધું ગામ. ૫૧૫
શિશ મુંડણ ત્હારું કરું, ચુનો ચોપડું તાંહ;
ખરવાહન કરી ફેરવું, બધા નગરની માંહ. ૫૧૬
કાન નાક છેદાવશું, છેદૂં પગ ને હાથ;
મારું માથે મોજડાં, જો બોલે મુજ સાથ. ૫૧૭

અડધી ડટાવું ખેટમાં, પંચઈટાળી માર;
જીભ કઢાવું તાળવે, દેખે સહુ સંસાર. ૫૧૮
માનિની સમજી મન વિષે, સાચાં સરવ એંધાણ;
બાંધું એશું બાકરી, થાય હસારથ હાણ. ૫૧૯

ચોપાઈ.

ત્યારે વળતી બોલી સતી, મહારાજ સૂણો મહિપતી;
ફેલ કર્યાંતાં તે જાણિયાં, મારા મનમાં પરમાણિયાં. ૫૨૦
જાણી સારીપેરે મને, રાયજી ફરી શું કહિયે તને;
કરવા દો મુજને મુજ કાજ, લોક દેખતાં રાખો લાજ. ૫૨૧
ઝાઝું ડહાપણ નવ કીજીએ, કેડો નારિનો નવ લિજીએ;
ઘેર ઘેર નારી છે એહ, તેમાં રાખશો માં સંદેહ. ૫૨૨
સર્વ સૃષ્ટમાં સઘળી નાર, અંતર આણો ના જ લગાર;
લાખે એક કોઇ નારી નરી, કોટીવાર શું કહિયે ફરી. ૫૨૩
મસ્તક મારે ચરણે ધરો, જગત દેખતાં મોટી કરો;
સહુ સરખી તે ક્યમ કહેવાય, રાજા કહે કયમ સંદેહ જાય. ૫૨૪
નારી કહે પ્રીછો તે પેર, જાઓ કુંચી કંદોયણ ઘેર;
ત્યાં જતાં સંદેહ ભાગશો, કામ કરી પાગે લાગશો. ૫૨૫
રાએ તેનું માન્યું વરત, સ્ત્રીને બળવા દીધી તરત;
રાખ્યો તે નારીનો ભાર, વળ્યો રાય આપે દરબાર. ૫૨૬
રાખ્યો જશ સતી તે થઇ, મળી મેદની તે ઘેર ગઇ;
એમ કરતાં વિતી ગઇ રાત, રાયે વિચાર્યું હૃદયા સાથ. ૫૨૭
કુંચી કંદોયણ રહે જ્યાં, ગયો એકલો રાજા ત્યાં;
અદસ્યવિદ્યા આપે કરી, રહ્યો કુંચીના ઘરમાં ઠરી. ૫૨૮
કુંચીને મન અદકું જ્ઞાન, મહિપતને દીધાં બહુ માન;
ધન્ય ભાગ્ય અમારું આજ, આવ્યા છો નરપત શા કાજ. ૫૨૯
અદ્દષ્ટવિદ્યા મનમાં ધરે, તેથી અરથ એકે નવ સરે;
કપટકાજ આવ્યા છો તમો, તે સરવે જાણું છું અમો. ૫૩૦
રાજાએ બે જોડ્યા હાથ, બોલ્યો તે શ્યામાની સાથ;
મોટી વિદ્યા જે માહરી, તે કયમ દ્દષ્ટ પડી તાહરી. ૫૩૧
પૃથ્વીમાં નવ પ્રીછે કોય, તે કારણ તુજમાં ક્યમ હોય;
કુંચી કહે જાણું હું પેર, જ્ઞાનદંડ છે મારે ઘેર. ૫૩૨

મજ આગળ ચાલે નહીં ચોર, ભૂત પ્રેત કરે નહીં જોર;
ઘડી એકમાં બાંધે ફરૂ, કામ ચિંતવ્યાં કોડે કરૂ. ૫૩૩
આવ્યા છો મારે દરબાર, મોકલ્યા ધનવંતની નાર;
પ્રથમ નારી નરને નમી, તસ્કર સાથે રંગે રમી. ૫૩૪
પછે તેણિએ મારયો પતિ, સવારે થવા ગઇ સતી;
કૌતક તે સઘળાં તેં લહ્યાં, કામિની આગળ માંડી કહ્યાં. ૫૩૫
સરખી નારી સરવે કહી, ત્યાંથી ચાનક તમને થઇ;
તેણે પારખું જોવા કાજ, મોકલ્યા છે મહિપત મહારાજ. ૫૩૬

દોહરા.

ત્યારે વિક્રમ બોલિયો, ખરી તમારી ખ્યાત;
આગળથી તમે ઓળખી, વીગતકેરી વાત. ૫૩૭
અદસ્ય વિદ્યા કેમ પારખી, ક્યમ દીઠો મૂજ દેહ;
ગૌહત્યા તુજ શીર છે, ભાંગ મૂજ સંદેહ. ૫૩૮
કેદોયણ તવ ઉચરી, કહું એક તુજને ગૂંજ;
તપાસું ત્રણ લોકને, એવી મારા સૂજ. ૫૩૯
પ્રતાપદંડ મુજ પાસ છે, જે દુર્લભ છે દેવ;
તેથી જાણુ જશ છે મને, સદા કરૂ છું સેવ. ૫૪૦
રાજા કહે તું છે ભલી, પ્રથમ સદેહ ભાંજ;
સ્ત્રીઓ સરવે એક છે, તેની મોટી દાજ. ૫૪૧
દેખાડો તે પારખું, માને મહારુ મંન;
સંદેહ ભાંગ્યો મનતણો, આવ્યો આણે દંન ૫૪૨
વચન સાત પરિયાતણું, આપો મુજને હાથ;
દેખીને દાઝો નહીં, તો ઉચરું તમ સાથ. ૫૪૩
વચન દીધું ત્યાં વિક્રમે, કુંચી કરમાં આપ;
જો કોપે કો ઉપરે, સ્ત્રીહત્યાદિક પાપ. ૫૪૪

ચોપાઈ.

કુંચી કહે સાંભળરે રાય, કૌતક જો મમ મંદિર માંય;
ઘરમાં બેઠા ખાએ પાન, એટલે ત્યાં આવ્યો પ્રધાન. ૫૪૫
ગુપ્ત મજુસમાં ઘાલ્યો રાય, પ્રધાનને દીધો પસાય;
આવો બેસો સુખે રહો, કામ હોય તો મુજને કહો. ૫૪૬

સાંભળ કુંચી મ્હારી વાત, આજ રાણિએ કરાવી વાત;
સ્ત્રીહત્યાદિક ખાધા સમ, માટે મહોલ જાઉં નહિ કયમ. ૫૪૭
મહિપતકેરો મહોલજ જ્યાંહ, હવડાં મુજને મોકલ ત્યાંહ;
વડી રાણી જે વિક્રમતણી, તે શું પ્રીત મારે છે ઘણી. ૫૪૮
જાવાનો નવ પામું લાગ, મનુષ્ય આગળ કો નથી માગ;
મોકલ્યાં તેડાં રાત જ સાત, મેળવવાની કરને વાત. ૫૪૯

દોહરા.

કહે કુંચી મજુસપર, આપ અસ્વારી થાઓ;
કરો પ્રહાર ત્રણ દંડના, સુખે મ્હોલમાં જાઓ. ૫૫૦
તાળું દીધું પેટિએ, પોતે રાજા પાસ;
પ્રધાન બેઠો ઉપરે, રાણી મળવા આશ. ૫૫૧

ચોપાઇ.

ઉડી મજુસ તે પ્રીતે કરી, જઇ રાણીને મહોલે ચઢી;
મનસા સિધ દીધાં બહુ માન, આપ્યું બેસણું પૂરણ પાન. ૫૫૨
આજ તાપ હૈડાનો ગયો, સફલ જન્મ અમારો થયો;
દહાડી ઉઠી જોતી વાટ, આજથકી ભાગ્યો ઉચાટ. ૫૫૩
પ્રધાન રાણી પાસે રહ્યો, પ્રીતેથી પ્રભાત જ થયો;
વનિતા કહે વહેલા આવજો, વધાઇ આગળથી કહાવજો. ૫૫૪
વજીર જઈ મજુસે ઠર્યો, પ્રહાર દંડના ઉપર કર્યો;
આવ્યો પ્રધાન કુંચીને ઘેર, નિરખી રાજાએ સઉ પેર. ૫૫૫
વાટ જોશે શ્રી વિક્રમ રાય, એવું કહીને થયો વિદાય;
નિકળ્યો નરપત ત્યાંથી તેહ, મંનતણો ભાગ્યો સંદેહ. ૫૫૬
સતવાદી તે સાંખી રહ્યો, પ્રતિઉત્તર કોને નવ કહ્યો;
કુંચી કહે સાંભળરે રાજ, સફળ થયાં તારાં મનકાજ. ૫૫૭
પ્રતાપદંડ છે મારે ઘેર, તુજને આપું પ્રીતે પેર;
બીજા દંડ જિતે જેહને, પ્રતાપદંડ આપું તેહને. ૫૫૮
મૃત્યુ લોકમાં શોભા જેહ, પંચદંડમાં વશી છે તેહ;
મારે મન હતું એક વરત, તે મેં તમને આપ્યું તરત. ૫૫૯
રાય દુઃખ દેહનાં વામિયો, પંચદંડ પુણ્યે પામિયો.

દોહરા.

માન જ દીધાં મહિપતે, કહિ દમનીને વાત;
જિત્યો જશ પૃથ્વીતણો, વાધી છે જુગ ખ્યાત. ૫૬૦
વાગ્યાં જજીર જીતનાં, ભારે હુતી ભીંત;
કરી નાંખી તે કરકડા, આપે થયો નચિંત. ૫૬૧
અખિલ રાજ તેણે કર્યું, અજિત રહ્યો નહિ કોય;
શક ચાલ્યો છે શાસ્ત્રમાં, જોતીક લખિયો જોય. ૫૬૨
પંચદંડ પરતાપથી, થયું ઇંદ્રને જાણ;
કરામત બાધા કલ્પની, પામ્યો એ પરમાણ. ૫૬૩
ઉણી એક નવ રહી, થયો ઇંદ્રવત તેહ;
માનવરૂપે મહિપતિ, થયો દેવરૂપ દેહ. ૫૬૪
દૈવત ઇંદ્રાસનતણું, ઇંદ્રતણું આસંન;
મન રીઝીને મોકલ્યું, ભૂપતને ભોવંન. ૫૬૫
અંતરિક્ષ વિમાન ઉતર્યું, શુભ સભા મધ્ય સાર;
પાછળ જડિત્ર પૂતળી, પુરણ વિશ ને બાર. ૫૬૬
સાક્ષાત્કાર કંચનતણું, જડિત રત્ન અમૂલ;
વરતુલ આકાર તેનો, જેવું કમળનું ફૂલ. ૫૬૭
ફરતું ગજ બતરીસનું, અતુલ્ય તેજ અપાર;
હાથ હાથ છેટે પુતળિ, શણગાર સહિત તે સાર. ૫૬૮
વાજાં તેના હાથમાં, વસ્ત્ર વિવેક અંગ;
શોભા કોણ કહી શકે, રાજસ રુડો રંગ. ૫૬૯
પંચદંડ તેણે જડ્યા, પુંઠળ શોભા પત્ર;
સ્ફટિક મણી હીરે જડ્યું, શીર સોહાવ્યું છત્ર. ૫૭૦
મહા પુણ્યથી પામિયો, દેવને દુર્લભ જેહ;
સ્વર્ગપુરીથી ઉતર્યું, શુભ આસન તો તેહ. ૫૭૧
અધિપતિ આસન ભોગવ્યું, બેઠા એ આસંન;
પછે સ્વર્ગ રાજા ગયો, મહિપતિ મોટે મંન. ૫૭૨
શાલિવાહન શક કર્યો, સ્વર્ગ ગયો ભડ ભૂપ;
પૃથ્વીમાં આસન ઉતર્યું, જેનું રુડું રૂપ. ૫૭૩
કહે પૂતળી ભોજ સુણ, એવો થયો તે રાય;
તેવાં જો પરાક્રમ કરો, ધરો સિંહાસન પાય. ૫૭૪

વિક્રમ મહિમા સાંભળે, આણીને મન ભાવ;
વ્યાધિ શોક પિડે નહી, સ્વપ્ને નાવે તાવ. ૫૭૫
હરસત કિરપા કરે, મહાકાળેશ્વર નાથ;
ગાય શિખે ને સાંભળે, નવનિધ ઉપર હાથ. ૫૭૬
પરમારથપર પ્રીતડી, સાહસીક ને શૂર;
દાતા જનને દિલ વસે, નિરગુણ જનને નૂર. ૫૭૭
ચરિત્ર એ ચિત્તમાં ધરે, કરે પુણ્ય મહા દાન;
આ લોકે સુખ ભોગવે, પરલોકે જશ માન. ૫૭૮
એવું કહીને પૂતળી, આપે ગઈ આકાશ;
એહ કથા પૂરણ થઇ, કહે કવિ સામળદાસ. ૫૭૯
શ્રોતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિતા કરજોડ;
સામળભટ કહે બોલજો, જે જે શ્રી રણછોડ. ૫૮૦

પંચદંડની વાર્તા સંપૂર્ણ.

અંગદવિષ્ટિ.

ઝુલણા છંદ.

આરાધું અન્નપૂરણા ચિંતા કર ચૂરણા, કરુણા કર તું ઘણું કામ થાશે;
પૂજ્ય પરબ્રહ્મને ધારી એ ધરમને, કરમ ને શરમથી ધર ધાસે.
ભંડાર અભરે ભરે સુખસાગર તરે, સકળ સંકટ હરે ગંગ ન્હાશે;
કહે કવિરાજ રાખે લખ લાજ, જે કોઈ બહુચરી ચરણ સ્હાશે. ૧
ધરમ ને અરથ ને કામ સફળ ફળે, મોક્ષ મહિમા મળે ધરમ ધામે;
સૂત્ર ને પુત્ર સપુત સુખસાગરે, દિવ્ય દાતાર ઠાર ઠામ ઠામે;
સત્ય ને શીળ સંતોષ શ્રીવંતસુખ, કોટિક જનમથી કીધ કામે;
કહત સામળ સજે તાપ ત્રિવિધ તજે, રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ શ્રી રામનામે. ૨

દુહા.

શ્રીપતિ ગણપતિ સરસ્વતિ, કરણ કોટિધા કામ;
કહે કવિ સામળ કરજોડી, ચરિત્ર હ્રદે ધરું રામ.
રાજરાજેશ્વર રામજી, જગતપાવન જશરૂપ;
લંકાગઢ કોશીસ વડે, પોત્યા ભારે ભૂપ.
સેતુપાજ બાંધી સબલ, ઉતરીયા ત્રઠ તીર;
દયાવંત દાતા નિધિ, શ્રી રાજસ રઘુવીર.
રામ હ્રદે વિચારિયું, પૂરણ આણી પ્રીત;
જુદ્ધ જોર થાએ નહીં, તો તો રુડી રીત.
વિચાર્યું વિષ્ટિકારણે, નર કુણ નિર્ભે હોય;
એમ વિચારી આપથી, સેના સામું જોય.

છપય.

હનુમાન હઠીલો હોય, જોતાં રાડ જ માંડે;
હુંકારો નવ સહે તંન, મનથી રોપ ન છાંડે;
સુગ્રીવ સિંહાસન ઠામ, કામ ક્યમ એવું કહિયે.
નલ લીલ જાંબુવાન, ચિત્ત વિશ્વાસ ન લહિયે;
શરપૂર દઢ ધીર મહા, સાહસીક લાયક લહું;
માન સન્માન સુભટ સહિત, ક્યમ અંગદ પ્રત્યે કહું.

દુહો.

નિર્મળ નજર નિશ્ચળ કરી, ચાતુર નર ચિત્ત ચહાય;
પ્રીછ્યો અંગદ પેર પ્રિય, પ્રીતે પ્રણમ્યો પાય. ૯
રાજ મુને શી આગન્યા, હુકમ ચડાવું શીશ;
વાત તમારા મનતણી, ધારી મેં જગદીશ. ૧૦

કાવ્ય છંદ.

અંગદકું કહે રામ, કામ કરનેકું જાઓ;
રાવનસેં કર બાત, વિષ્ટિ કર બેગે આઓ. ૧૧
જ્યોં બાઢે નહિ બેર, પેર ઐસી તુમ કીજે;
રાજ કરો ગઢલંક, સીત લછમનકું દીજે. ૧૨
તકસિર બકસિર તોય, કોય નહિ બેર હમારે;
ઐસી કર લે આજ, ચિત્ત જ્યોં ચાહ તુમારે. ૧૩

છપય.

નતરુ ચઢે કપિરાજ, લાજ લોપે ગઢ ભેલે;
જહં સુખસેજા ઠામ, ગામમેં બંદર ખેલે;
બંશ વિપ્રકો તંન, મનસુ શઠ ન સાંધે,
નતરુ હર સબ જોર, ચોર કર પલમેં બાંધે.
પુનિ રાવનકું રીઝાવ લ્યો, કહો સીત દેવે સહી;
સામળ કહે ઐસી બાતમેં, રોપ દોષ દેવે નહીં. ૧૪

દુહા.

અં–કહે અંગદ કર જોરકે, નિર્ગુનસો કહા નેહ;
કહા અગર ખર કાકકું, જૈસા ઊખર મેહ. ૧૫
રામ–સ્વભાવ યહ સત બાતકો, અકલ બડીકો અંક;
રામ કહે આપનો પ્રિછે, બડા ન કાઢે બંક. ૧૬

છપય.

કહા કપૂત કું ધંન, મન કહા મૂરખ સંગા;
કહા કાકકું કનક, કહા ગર્દભકું ગંગા;
કહા ખરકું અગર, કહા નિર્ગુનસોં નેહા;
કહા સુત્તકી સેવ, કહા ગરુની બિન ગેહા.
પુનિ કહા બહેરેશું ગાન, કહા ચોરસોં ચાતરી;
કહા રાવનસું રીઝબન, જૈસા દેવ ઐસી પાતરી. ૧૭

દુહો.

રામ–બ્રહ્મરાક્ષસ એ ભૂપતિ, ખરી રત્નાકર ખાણ;
દશે શીશ રણ રોળતાં, હણતાં મોટી હાણ. ૧૮

છપય.

અં–કહા મૂરખસેં મેલ, કહા કાયાબિન માયા;
કહા રંકસેં રુઠ, કહા સેના બિન રાયા;
કહા નપુંસકસેં નાર,અપંગસેં કહા અટારી;
કહા દરિદ્રકું દામ, કહા પરસ્ત્રીસેં યારી;
પુનિ કહા કુદસકો કૂટનો, કહા ધડિતસોં પારસી; ૧૯
કહા રાવનકો રીઝબન, જ્યોં અંધે આગે આરસી.

દુહો.

રામ–ઇશ શિષ્ય દશકંધ એ, રિધ સિધ રુડે રાજ;
સીતા દે તો સોંતિએ, ક્રોધ કરુ કુણ કાજ. ૨૦

છપય.

અં–કહા લંડકું લાજ, કહા ચાડીમેં ચાતર;
કહા ભીખમે ભોગ,કહા જલબિન જો જાતર;
કહા જૂઠેકી જીત, કહા ગોવિંદબિન ગાનો;
કહા ડાપણ દારિદ્ર,કહા સતબિને જ્યુ શાનો;
પુનિ કહા મરકટ કેઠે મનિ, જુહારી ઘર ઘોડલા;
કહા રાવનકું રીઝબન,જ્યોં બાવરીકે શિર બેડલા. ૨૧

દુહો.

રામ–ગુન કેડે અવગુણ કરે, એ પાપીકી પ્રીત;
અવગુણ કેડે ગુણ કરે, તેજ રુડાની રીત. ૨૨

છપય.

અં–કહા ખલકે સંગ ખ્યાલ, કહા કુશિષ્યકું બિદ્યા;
કહા બિપ્રસો બેદ, કહા નિર્મલકી નિંદા;
કહા બેદસો ભેદ, કહા નિર્ગુનસો નેહા;
કહા બેરી બિસવાસ, કહા બિન રતકો મેહા;
પુનિ કહા કીરત કહે સુમકી,રામનામ બિન બોલવો;
રાવનકું કહા રીઝબન, જ્યોં કૌવચકો ફોલવો. ૨૩

દુહા.

રામ—સો બાતનકી બાત યે, મોકું સુખ ભીલાઓ;
તો અંગદ તુંમ લંકમેં, બિષ્ટિ કરને જાઓ. ૨૪
રામ કહે અંગદ સુનો, વિષ્ટિ કરને જાઓ;
રાવનસોં બાતાં કરો, મિલ સીતા ફિર આઓ. ૨૫
રાવનસેં ઇતનો કહો, સીતા દે ગૂમાર;
નતરુ હમસેં જુધ કરો, ઘડી મેં લ્યાઓ બાર. ૨૬

ઝૂલના છંદ.

અં—આજ મહારાજ કરુણા કરો તો કહું, પ્રીતશું દીજીએ પાણ જોડું;
ગડગડે નાદ નિશાણુ નિર્ઘોષના, તે તણા ટેક જઇ તર્ત તોડું;
કોડશું જોડ બેરા દશાનનતણા, કોટિ બાણુતણાં માન મોડું;
દુષ્ટની સેવથી દેવ મૂકાવીને, ગ્રહ છય ત્રણુતણા બંધ છોડું. ૨૭

સોરઠા.

રામ—રામ કહે સુન બીર, ધીર બડે જ્યોં હારીએ;
જોલોં મરે ગુડ ખીર, તોલોં વિષ ન મારીએ. ૨૮
અં—કહો લ્યાઊં દશ શીશ, બાંધી લ્યાઉં સબ ધીરસું;
કહો તોડું ગઢ બંક, નાખું લંક સબ નીરસું. ૨૯
રામ—સુન અંગ કહે રામ, કહો વચન જો તુમ ધરે;
અબતો એહીં કામ, બિષ્ટિ કરવે બાતસું. ૩૦

ઝૂલના છંદ.

કથન અંગદ કહે શીશ નામી પ્રભુ, કોડ મુજને અતિ હોડ હાસું;
આગન્યા હોય તો જાઉં એ ગામમાં, નામ પ્રતાપથી નહિજ નાસું;
શીશ દશ છેદીને વીશ ભુજ ભેદિને, દુર્ગ પાડી કરું ક્ષેત્ર ખાસું;
રાવણો રંક રજ ચરણ પ્રતાપથી, લંક ઉદ્દવસ્ત કરી હરણ વાસું! ૩૧

દુહો.

રામ—કરુનાનિધ કહે કા કહું, અંગદ જો સુન આજ;
વચન ન માને બાવરો, કરવો ઇસ બિધ કાજ. ૩૨

કવિત.

અં—કહો તો બલવંત બાનું, કોડકું મેં બાંધ લ્યાઉં,
કહો તો આકાશમેં, ઉડાઉં છેક છેકમેં;

કહો તો સાઠ લાખ, કામનિકે કેશ ગ્રહું;
કહો તો નગર ઝધર, નિર્બંશ કરું નેકમેં;
કહો તો દશકંધકે, દશકંધકું નિકંદ કરું;
કહો તો કર બીસકે, ચાળીસ કરું ટેકમેં;
કહો તો લંક અંક ભરી, નાખું હો નિસંક નીર;
પાઉં હુકમ લાઉં સીત, આઉં ઘડી એકમેં; ૩૩

દુહો.

રામ—ડાપણ છે દશ કોટિધા, અંગદ તુજમાં એન;
એ વિદ્યાએ વિષ્ટિ કરો, ચિત્ત ચતુરાઇ એહેન. ૩૪

સોરઠો.

અં—અંગદ કહે મહારાજ, ક્ષમા કરો મોયે બંકકું;
બિશ્વપતિકો બચન, કા કહું રાવન રંકકું. ૩૫

દુહો.

રામ—એર બેર મેં કા કહું, અંગદ તુજસેં આપ;
ગુન્હો તકસિર દશકંધકો, મેલ કરો તુમ માફ. ૩૬

ઝૂલના છંદ.

અં—ઘોડલા જોડલા ટોડલા એહના, પોળિયા પોળ પરચંડ પાળ;
મોડિયાં ડેરિયાં માળિયાં જાળિયાં, રાવણા કેરલા રખવાળ;
રોળિયે ઢોળિયે નીરમાં બોળિયે, ચોળિયે એહના ચિત્ત ચાળા;
પ્રતાપ એ નામનો હુકમ હોય રામનો, લંકબાળી કરું સ્તંભકાળા. ૩૭

દુહો.

રામ—લંક બાળવી નવ પડે, રૈયત નવ લૂંટાય;
શત ગાયોનાં શિંગડાં, તેથી ટાઢાં થાય. ૩૮

છપ્પય.

અં—કહો તો ઉદયાચળ ઇંદ્રિ, સહિત અસ્તાચળ ઓપું;
કહો તો મેરું મંડાણ, રીત પ્રાચીદિશ રોપું;
કહો તો ભૂ બ્રહ્માંડ, તોલ તરતીબે તોળું;
કહો તો લંક પરલંક, બહુ જલનિધમાં બોળું;
રજ માત્ર સેવક હું રામનો, કયમ જાઉં કાસદ કારણે;
સિંહની વાત શિયાળવાં ધરે, બને ન બહુ સ્તુત બારણે. ૩૯

રામ—સાબાશ કહે શ્રી રામ, અંગદ પંચાયન પૂરો;
વીરાધિવીર દૃઢ ધીર, પૂર સામદ શુભ શૂરો;
બુદ્ધિનિધાન બત્રીશ, બાબત બોતેરી બૂઝે;
સોળકળા સંપૂર્ણ, શાસ્ત્રગત સઘળી સૂઝે;
ડાહપણ તત્ત્વ ત્રિલોકનું, ક્રોડવાર શું કહું કથી;
સકળ સૈન્ય મેં નિરખ્યું, નર બીજો નિર્ભય નથી. ૪૦
અં—માહારાજ રાજઅધિરાજ, તનુ તનુ સેવક તારો;
વાંક ગુન્હો તકસીર, ક્ષમા કરોજી મારો;
એક કરૂં છું અર્જ, રીસ ન કરો તો બોલું;
ફિકરનો ફિકર કહેણ, પ્રીત પટંતર ખોલું;
કોને સોંપો છો મોરચા, શૂર સામદ ગુણ સૃષ્ટિએ;
સ્યમ મુજને સોંપ્યું કાસદું, જે વાત વિખણો વિષ્ટિએ. ૪૧

દુહો.

રામ—પદ્મ અઢાર પ્લવંગમાં, બહુ રીછ બોતેર ક્રોડ;
વિષ્ટિ કામ સુત વાલિ વિણ, જડે ન બીજી જોડ. ૪૨

સવૈયો.

અંગદ—હુકમ હોય હજુરી કેરો, સોષી નાંખું આખો સાયર;
હુકમ હોય હજુરી કેરો, મહા કામ કરવા છું માયર;
હુકમ હોય હજુરી કેરો, જુદ્ધે જોર કરૂં ત્યાં જાહર;
કાસદ કામ સોંપ્યું સ્યમ મુજને, છેક મુને કેમ કીધો કાયર. ૪૩

દુહો.

રામ—કાયર તુંજને ક્યમ કહું, સાયર શૂર સરદાર;
જાહર છો મહા જોદ્ધમાં અપરંપાર અપાર. ૪૪

સવૈયો.

અં—અંગદ કહે આજ્ઞા દો મુજને, જેરે જુદ્ધ કરૂં ત્યાં ઝાઝું;
હાથી ભાથી સાથી એના, દેખી દિલ મારામાં દાઝું;
મંત્ર રામનો મુખ્ય છે મારે, ભડતાં ભૂપતથી નહિ ભાજું;
નીચ કામ કાસદનું કરવા, લંકામાં જાતાં હું લાજું. ૪૫

દુહો.

રામ—કાસદ કામ એ તો નહિ, એ મોટમ પદ મેર;
લંકપત શું જીત હાખવે, તેહ સવાયો શેર. ૪૬

ઝૂલના છંદ.

અં–કોતો ગઢ લંકના સહસ્ત્ર કટકા કરું, ઢંઢોળિને કરું ધૂળધાણી;
કોતો હું સાત સાગરજળ સોષિને, આળપંપાળ કરું પૂરપાણી;
કોતો રાક્ષસ બધા રોળિ નાખું વળી, જો વદો વદન મહારાજ વાણી;
કોતો દશકંધનું દેહવટ વાળિને, રોવરાવું બધી રાવરાણી. ૪૭

સવૈયા.

રામ–રામ કહે સાંભળરે અંગદ, ધર્મબુદ્ધિ હમણાં તો ધારો;
કહ્યું કરશે નહીં એ હંકારી, ભારે સર્પતણો છે ભારો;
સાગટિ નામે માર કહું નહિ, મોટા વાંક ન કાઢે મારો;
પાપી પ્હેલ કાઢે આગળથી, પૂઠે રાજ તમારો વારો. ૪૮
અં–કોતો બાંધી સાહું બળવંતો, લંકાપતિ લંકાથી લાવું;
કોતો અશોક વાડીને સોષું, કાયર નામ ક્યમે નહિ કહાવું;
કોતો પુત્ર એના પરજાળું, જરુરપણે નવ પામે જાતું;
હુકમ દિયો સામળના સ્વામી, એક ઘડીમાં શરણે આવું. ૪૯
રામ–બ્રહ્મરાક્ષસ એ ભૂપત ભુંડો, સધારવા ન પડે તો સારું;
લૂંટાય નહિ લંકાની લક્ષ્મી, ધર્મબુદ્ધિ તે માટે ધારું;
ઈંદ્રજીત સરખું રત્ન રોળાશે, માટે મન માને નહિ મારું;
વિષ્ટિ કરે માને નહિ મૂરખ, કામ પડશેજી તારું. ૫૦
અં–વિષ્ટિ કામ કરવું તે શાને, કરગરિ બોલ શા માટે કહિયે;
નગર ઝધર કરવું નિરવંશી, શત્રુવચન શા માટે સહિયે;
સુત પરિવાર સંધારું એના, હવે રાજ બેશી ક્યમ રહિયે;
લક્ષવસા સીતા અહીં લાવું, જરુરપણે અયોધ્યા જઇયે. ૫૧
રામ–અદિકા બોલ કહો છો અંગદ, શૂરપણું જાણે છે સૃષ્ટિ;
મારું મન તેથી નવ માને, રાડથકી નવ થઇએ રષ્ટિ;
શિવસેવકને માર્યા ઉપર, નથી ચાલતી મારી દૃષ્ટિ;
મુજને સુખ ઉપજાવો અંગદ, વિવેકવાત કરો ત્યાં વિષ્ટિ. ૫૨
અં–રાજ તમારે મુખ ક્યમ બોલું, જાણે હુકમ થયો તે જવાયું;
ગુણહીણો દેશે મુખ ગોળો, ભાંડ બોલશે એહ ભવાયું;
શત્રુવચન ક્યમ સાંખી રહિશું, તેહ દુઃખે મુજ તન સવાયું;
સામળ સ્વામી કહો તે કહિયે, લક્ષવસા એ વચન સવાયું. ૫૩

છપ્પા.

રામ-સાંમદ શર સાખાશ, વખાણ કરૂ શાં વાતે;
હેતે મૂક્યો શિર હાથ, રીઝથકી રઘુનાથે;
મમત ન મૂકશો માન, નૃપતિને ન કરો નમણાં;
ગુણહીણો દે ગાળ, બોલ કહેજે ત્યાં બમણા;
વળિ સામ દામ ભેદે કરી, વિષ્ટિ વધારી વાવજે;
મૂરખનું મન માને નહીં, શરપણું ત્યાં સાધજે. ૫૪
અંગદ હરખ્યો મન, હવે મન માન્યું મારૂં;
ગંમતી કરશું ગોઠ, ધીયમાં જેતી ધારૂં;
સવાયે કોટ શત સહસ્ત્ર, વાદ કરતાં વાધે;
રઢિયાળો રાવણ રાય, શત્રુવટ શોભિત સાધે;
પછે પરાક્રમથી પ્રાજે કરૂં, અગદે વિચાર્યું અંકમાં;
સામળ કહે સેવક રામનો, જઈ લૂટ પડાવું લંકમાં. ૫૫

કવિત.

અચન ચડાયો શીશ, ધાયો મહા ધીરધીશ;
દીસ ઘડી ચાર ચડે, ગયો ગુન ગાય કે;
લંક સો અતિ અનૂપ, દેખતહી રીઝ્યો ભૂપ;
રૂપ બાગ ફુલ ફલ, ચેત્યો ચિત્ત ચહાયકે;
મહીપત મહેલ આગે, જોર ચેલ બેલ દેખ;
પહેલ પ્રતિહાર કાઢે, વજ્ર કર સહાયકે;
બિકટ બાટ ટેડી ડેઢી, પર સાત માલ મેડી;
ગેડી લીયે રહ્યો ઉભો, અંગદ ત્યોં આયકે. ૫૬

છપ્પા.

સરોવર સમુદ્રાકાર, પંકજ સહસ્ત્ર ખીલે;
સ્ફાટિક મણિની પાળ, ગોપ ગુણવંતા ઝીલે;
કસ્તુરી બહેક બરાસ, વેર્યાં કેસર બહુ વાટે;
હીરા જડિત ઘણી ઘેડ, ઘુમર ઘણી ઘાટે ઘાટે;
ઇંદ્રપૂરીની ઉપમા, કહેતાં વિમાસણ કરે કવિ;
લંકલીલા લખ કોટિધા, નિરખે અંગદ નવનવી. ૫૭

નક્ષત્ર સરખી નાર, ઝવેરની જ્યોતો સરખી;
ચંપકવરણાં ચીર, પદ્મિની પૂરણ પરખી;
કનક મણીમય કુંભ, પ્રેમદા પરવરી પાણી;
આભૂષણ ઉપમાય, ઇંદ્રિકેરી ઇંદ્રાણી;
એ લખ જિહ્વાએ કવિ કહે, ભાટ ભાત ન શકે ભણી;
સામળ કહે હું કેમ કહિ શકું, લીલા લહર લંકાતણી. ૫૮

દુહા.

ચાલ્યો અંગદ ચોંપથી, મુખ જપતો શ્રી રામ;
પોતે આવ્યો પાંસરો, જ્યાં રાવણનું ધામ. ૫૯
રિદ્ધ ઉપમા રાવણતણી, કેમ કહે કવિરાજ;
મહિપત મહેલ મઘવા સમા, લંક દેશકે લાજ. ૬૦
પ્રતિહાર બેઠો પોળપર, બોલ્યો મુખથી વાણ;
કહાં જાયરે વાંદરા, મૂરખ મહા અજાણ. ૬૧

છપ્પા.

જળહળ જ્યોત ઉદ્યોત, મણિ જળહળતા જડિયા;
ચિંતામણિ ભરભીત, નવે ગ્રહ આવી અડિયા;
પરવાળા પર પોળ, સ્ફટિક સ્તંભ ઠર્યા છે;
ચુડામણિ ચોપાસ, કનક કોઠાર કર્યા છે;
અષ્ટમાસિદ્ધિ નવનિધિ રિધિ, મહાલક્ષ્મિ વાસે વસી;
શિવની આપી સમૃદ્ધિ જ્યાં, ત્યાં ઉપમા કરવી કશી. ૬૨
ઓળંગ કરે જ્યાં ઇંદ્ર, ચંદ્ર જ્યાં છત્ર ધરે છે;
દિવાકર કર દીપ, વરુણ જ્યાં નીર ભરે છે;
ચાર વદનથી વેદ, બ્રહ્માજી પાઠ ભણે છે;
ધલહલ તજી ધર્મરાય, ગાનગુણ એહ ગણે છે;
રતન ખાણ રતનાવળી, કલ્પદ્રુમ મોટાં મણી;
રિદ્ધિ ધણી રાવણ ધરે, અલખત ઇંદ્રાસનતણી. ૬૩
સાત સોનેરી કોટ, અધિક એક જોજન ઉંચા;
પાંચસે પાંસઠ પોળ, ઓળ ખરા જ્યાં ખુંચા;
દરવાજા દશ વીશ, બસેં બાસઠ છે બારી;
ત્યાં બેઠા બળવંત, ધીર નર ધનુષો ધારી;
વણ આજ્ઞાએ વિચરે નહીં, વાયુ સરખો પણ જિહાં;
એ અતળિબળ અંગદ અધિક, પલક એક પહોંતો તિહાં. ૬૪

સત્તર સહસ્ર સંગીત, વિવિધ પેર વાજાં વાજે;
ઘંટ ઘડિયાળાં ઘોર, ઘણાં નિશાન જ ગાજે;
નવ લખ નવે હજાર, નવિન નૃત્ય કિન્નર નાચે;
નાટક ચેટક નવરંગ, રાય દેખી મન રાચે;
વળી દેવદુંદુભિ ગડગડે, શોભા સુરનાયકતણી;
બાણું ક્રોડ સામંત સહિત, લાયક બેઠો લંકાધણી. ૬૫
પુખરાજ પ્રવાળાં પાટ, ઝવેરની જ્યોતે જડિયાં;
ચોરાશી જોજન ચોક, મહેલ મણિમાણક મઢિયાં;
જોજન સોળ સભાય, સિંહાસન શોભા સોહિયે;
મઘવાથી બહુ માન, મહેલ દેખી મન મોહિયે;
વૈમાન દેવ વૈકુંઠનાં, શિવ આપી સમૃદ્ધિ ઘણી;
બહો સમૃદ્ધ વિધ બારણે, લાયક બેઠો લંકાધણી. ૬૬
સહસ્ર ક્ષોણી સૈન્ય, શોભે રાવણની સાથે;
મંદરાચળ મંડાણ, હેતે ધરે એક હાથે;
સાઠ લાખ સરદાર, પ્રેમદા પ્રીતે પરણી;
અણવરી એંશી લાખ, વિવિધ રૂપાળી વરણી;
છે સાત લાખ સીત્તેર સુત, ઈંદ્રજિત આદે અતિ;
અનમી અહંકારી અંશપ્રત, રાવણ મોટો મહિપતિ. ૬૭
એક છત્ર ધર રાજ, પ્રતાપ પામ્યો તે પ્રોઢે;
દેવ દાનવ નર નાગ, કિંકરો સહુ કર જોડે;
દશ મસ્તક ભુજ વીશ, ઈશ વરદાન જ દીધું;
ચૌદ ચોકડી રાજ, કબુલ એ કર્મે કીધું;
કોઇ થયો નથી થાશે નહીં, બળવંત રાવણ સારખો;
રામ વણ કોઇ જિતે નહીં, પંડિત રુડે પારખ્યો; ૬૮
પાંચ લાખ પરધાન, પાંચ અયુતો પાગેરી;
છે દશ લાખ દિવાન, વીશ હજાર વજીરી;
સામંત સોળ હજાર, લાખ બહોતેરે રાજા;
મંડળિક છન્નું લાખ, મુગટધર જોદ્ધા ઝાઝા;
બાણું ક્રોડ બેઠા રહે, આઠ જામ દરનિશ જિહાં;
સામળ કહે અંગદ બળ અધિક, પલક એક પહોંચ્યો તિહાં. ૬૯

દુહો.

પ્રતિહાર અચરજ પામિયો, લેખી લહર લંગૂર;
રહે રહે ઉભો વનચરા, સામદ બોલ્યો શૂર. ૭૦

છપ્પો.

પ્રતિ-પેશી ન શકે પવન, ભવન ઉભો રહે ઇંદર;
સુર સહુ સેવા કાજ, ચાકરીમાં રહે ચંદર;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, આણ અવનીમાં જેની;
ઇશ સરીખા ધીશ, રહે આજ્ઞામાં એની;
તું પશુ પોળે ક્યમ પરવરે, હજુ લગણ ધીરજ ધરું;
જારે જયાંથી આવ્યો તિહાં, નહિતર કોટી કટકા કરું. ૭૧

દુહો.

અણસમજ્યો આગું ચલે, દેખત ઘોળે દીશ;
મારું મુદ્દગર જોરથી, તોડિશ તારું શીશ. ૭૨

ઝૂલણા છંદ.

અં-કહે અંગદ પ્રતિહાર સુણ પુરતણા, રાત દહાડો બેઠો દેહ દાખે;
ઓળખે નહિ અલ્યા મૂઢ મૂરખ મને, ભાર ખોવા ભલો ભૂર ભાખે;
હાથ દીઠા નથી હોંસશું માહરા, ચોરટા દેહનો સ્વાદ ચાખે;
સત્ય કહેરે અલ્યા કેમ બેઠો અહીં, કોતણાં ઝુંપડાં રીઝી રાખે.૭૩

દુહા.

પ્ર-એ મંદિર રાવણતણાં, હીરા કનક જડાવ;
તું જાવા સમરથ નહીં, બહાર રહી તું કહાવ. ૭૪
અં-પ્રતિહાર કહે પોકારીને, કેવી તારી લંક;
રાવણની સમૃદ્ધિ કહે, રાવણ રાય કે રંક. ૭૫

ઝૂલણા છંદ.

પ્ર-લંક શોભા તે લંગૂર તું શું લહે, ચિંતામણિ ચંદ ચોપાસ ચળકે;
ઇંદ્રજિત ઉપમા પૂછ તું ઇંદ્રને, શરપણું સાંભળી શેષ સળકે;
દશકંધ ડરથી દિગ્પાળ ડોલે દશે, ક્રોડ પચાસ અતિ પ્રાણ પલકે;
પોળિયો કહે પશુ પેર પ્રીછે નહીં, કુંભકર્ણ દેખી તુજ કુંભ ઢળકે.૭૬

અં–લંકલીલા લંગૂર લખ લૂટશે, મેલ મૂરખ મન માન મટકાં;
ઈંદ્રજિત ઉપમા પુણ્ય પરવારિયું, ચાર દિવસતણાં ચોળ ચટકાં;
દશકંધશીશ દશરથસુત છેદશે, લૂંટિ લેશે તાહારાં લાખ લટકાં;
રામ પરતાપથી કામ એ તો કરું, કુંભકરણતણા કોડ કટકાં.૭૭
પ્ર–લાજ ને કાજ લોપે ક્યમ માહરી, જાહરી જોખમાં કેમ જાઉં;
કેમ જાય દોઢિયે માનશું મેડિયે, મારશું ગેંડિયે પૂછ સાહું;
આજે કરું પિંડ આકાશ ઉડાડિશ હું, ચંચળપણું તારું ચિત્ત ચહાઉં;
પ્રતિહાર કે પશુતણી ગાળ ક્યમ સાંખું હું, લંકપતિનું અમો લૂણ ખાઉં.૭૮
અં–કપિવર કોપિયો લાજ લખ લોપિયો, ઓપિયો આપથી ક્રોધ કૂંડી;
રણજંગ રોપિયો ચોદિશ ચોંપિયો, ભમર ચઢાવિયાં દૃષ્ટિ ભુંડી;
શેલશું ખેલશું રેલશું નગરમાં, કેશ બાધામાં તે દાખું હૂંડી;
તારે મન અલ્યા લંકપતિ છત્રપતિ, મારે મન લંકપતિ એક લુંડી.૭૯

દુહા.

છત્રપતિ તો એક છે, રિદ્ધિપતિ રઘુનાથ;
એમ કહી પ્રતિહારનો, હોડે સહાયો હાથ. ૮૦
પ્ર.–વણ આજ્ઞાએ વાંદરા, પાગ ધરે પુરમાંય;
કાયા કોડ કટકા કરું, રહે રહે ઉભો ત્યાંય. ૮૧
અં.–અંગદ હસીને બોલિયો, રાવણ છે બહુ દૂર;
જાવાને અટકાવ ક્યમ, દશકંધની હજૂર. ૮૨
પ્ર.–વડો મૂરખ તું વાંદરા, વડિ વડિ કરે શું વાત;
પોળ બીજીએ પાહરું, દિન ઉભો રહે સાત. ૮૩
એવી પોળો સાત છે, દિન ઉભો રે પચાશ;
અરજ સુણે જો રાયજી, મનની પહોંચે આશ. ૮૪
કહાં મળવા તું આવિયો, શું લાવ્યો છે ભેટ;
શું આપે છે મૂજને, વાત પહોંચાડું ઠેઠ. ૮૫
અંગદે મન વિચારિયું, મળવા ન દે આ દિશ;
કોપ કરીને કર ગ્રહ્યો, પ્રતિહાર ચઢી રીશ. ૮૬

છપ્પો.

પોકારી પ્રતિહાર, ધીર ઉપર તે ધાયો;
દીધી ગાળ દશ વીશ, પૂછ શત્રુનો સહાયો;

અંગદપર એક પ્રહાર, કોપ કરીને કીધો;
કયમ લોપે મુજ લાજ, દાવ દોપીએ દીધો;
પછિ અંગદ ખીજ્યો અંગમાં, ઘાટ પ્રથમ એનો ઘડું;
સામળ કહે સેવક રામનો, નરપતિને વળતે નડું. ૮૭

કવિત.

પ્રતિહારે દીધી ગાળ, અંગદને ઉઠી ઝાળ;
ઉઠ્યો ત્યાંથી તતકાળ, દાવે દાંત કરડીને;
એ ચારેક ભરી ફાળ, કૃતાંત સરીખો કાળ;
અધિક કરતો આળ, ઘણી રીસ ધરડીને;
સંવાયો ધવાયો વાળ, ભલેરું તિલક ભાળ;
બુદ્ધિનિધિતણો બાળ, બાઝ્યો વપુ વરડીને;
પકડ્યો ત્યાં પ્રતિહાર, મહોકમ દીધાં માર;
કહ્યું કે શી વાર ? લીધાં પાંચે શીર મરડીને. ૮૮

દુહો.

દુસરી ખિડકી સંચર્યો, બીહીક નહીં કછુ મંન;
વે પાંચુકી તુલ હને, યે બાનરકો તંન. ૮૯

કવિત.

અડાવીને દીધી દોટ, ચાતુરીથી કીધી ચોટ;
કર્યા લોટપોટ સહુ, ધીરપણે ધાઇને;
મસ્તકની માણી મોટ, કુદિયો કનક કોટ;
અધિક જોરની ઓટ, ચઢ્યો ચિત્ત ચાહીને;
હલાવતો હાથ હોઠ, પૂછતો પ્રહાર પોટ;
ઘણા ગુણતણો ગોટ, ગયો ગુણ ગાઇને;
બેઠા જિહાં લંકાધીશ, હૃદેમાંહે રાખી રીશ;
પાંતરીશ શીશ ઉભો, સભામાંહે સાહીને. ૯૦

ઝૂલણા છંદ.

ચતુર નર ચાલિયો, મન સમો માલિયો, પાળિયો બોલ અધીક એશું;
નગર શુભ નરખતો, હૃદયમાં હરખતો, વરણતો ઝેહેરના વરખવેશું;
દશકંધશું ડોલશું, બહૂ વિધ બોલશું, બોલશે લંડ તો દંડ દેશું;
શૂરવીરપણું સાધશું, વિષ્ટિયે વાધશું, રામની પાસથી લાણુ લેશું. ૯૧

છપ્પા.

હાલક હુલક ત્રાસ, પડ્યો ડોઢી ને ડેઢી;
બૂંબારવ ચોપાસ; વિકટ વાટો જ્યાં ઢેડી;
પ્રાજે કીધા પ્રતિહાર, દ્વાર ઉઘાડી ધાયો;
પાંત્રીશ શીશ કરમાંય, અતિ અહંકારી આયો;
તે જોદ્ધા સહુ જોઇ રહ્યા, કર ઊંચો કો નવ થયો;
સામળ કહે સેવક રામનો, તે ધાહડ મલ ઘરમાં ગયો. ૯૨
ધાયો અંગદ ધીર, નીર ઉતાર્યાં નરનાં;
દેવટ કીધો દરબાર, વખાણ શાં કહું વાનરનાં;
પુરમાં પડ્યો પુકાર, છે કે હિમ્મત છુટાણી;
વાયે ચાલી વાત, લંક બાધી લુંટાણી;
ત્યાં ખલક બાધિ ખળભળી, નાસવા લાગી નારિયો;
કોઈ ઉંચી ચઢે અટારિયે, બંધ કરે કોઇ બારિયો. ૯૩
લપેટી વાટે લાખ, ઝપેટી કીધો જોયો;
અટપટી કરતો આળ, ટેક દેખાડ્યો તોરો;
કરતો હૂકાહૂક, ઊડતો એ આકાશે;
કુદતો કરતો પ્રહાર, વખાણ ઘણેરાં વાસે;
પ્રતિહારને મારી પરવર્યો, ધાટ ઘણા જણનો ઘડ્યો;
પછી રાવ થઈ ત્યાં રાવલે, રાવણ પણ રોષે ચઢ્યો. ૯૪
ગઢલંકા ઘેર ઘેર, વાત વાયુવત વાધી;
ચઢ્યું રામનું સૈન, લંક લૂંટાણી બાધી;
કહે માર્યો કુંભકર્ણ, કહે રાવણ રણ રોળ્યો;
કહે ઈંદ્રજિત અજિત તે ચાંચડવત ચોળ્યો;
ગુલબાન ઘણું ગલિ કુંચિએ, લાખ કરોડ લોકે લહ્યો;
કહે રુઠ્યો રામ રાવણપરે, ઉલ્કાપાત એવો થયો. ૯૫
દેશ બધે ડમડોલ, થયો લંકા ગુણ ગામે;
લૂટ્યા મહીપના મહેલ, કીધી અસ્વારી રામે;
માથે લીધી મોટ, રૈયત નાઠી દશ દેશે;
બહાંયે લીધાં બાળ, કામિની છૂટે કેશે;
કહે ફટ ફટરે તું રાવણા, સતિ સીતા શાને હરી;
સામળનો સ્વામી કોપિયો, કનકલંક લોહની કરી. ૯૬

સામાજીક આવૃત્તિ.

440

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં–ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

441

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

મરડતો મૂછ ને પૂંછ, ઢીંગ જેઇ પોત્યો હેઠ;
પાંત્રીશ શીશ જે પ્રાણ, ભૂપતને કરશું ભેટ;
કો સાથ કરશું વાત, કો સાથ બોલજ બોલું;
મુજ પરાક્રમ બળબુદ્ધ, તે કો આગળ જઈ ખોલું.
વાંકાં વેણ વદ્યા વિના, એ જૂઠો જાહર નહીં જડે;
અંગદ એમ વિચાર કરી, નરપતને વચને નડે ૧૧૨

દુહો.

દશકંધને દુઃખ મનાવવા, અધિપત ઓળખવા એન;
ઇષ્ટ ભારી અંગદો તિહાં, વિધો વિપરીત વેણ. ૧૧૩

કવિત.

અં—અહોતસેં બેઠે તેસે, દેખે જવ અંગદને;
ભૂપકો હૈ રૂપ કોન, બોલ્યો ક્રોધ કરકે;
લંકાપત એક સુન્યો, બાલીકી કક્ષમાંકો;
માસ ખટ પાસ રહ્યો, ભાગ્યો પાઉં પરકે;
દુજો કાર્તવીર્ય ધર, બાંધ લિયો પારણેમેં;
બાલકકી પીછાડીસેં, પડી ટાલ સરકે;
નંગાશીર કરે જો તો, બધાનીસેં બોલખુંરે;
લંપટ લરાક ચોર, લાયો રત્ન હેરકે. ૧૧૪

સા—સામદ એક સભાકો, બોલ્યો બલ જોર આપ;
ત્રિલોક સકલ માને, લંકાપત સાજકો;
બોલી તું જાને નહીં. મહીપકે મુખ આગેં;
જંગલી જટીલ જેસો, કાસદ કે કાજકો;
તનુ ટુક ટુક કરેં, તારા અબ શાયત મેં;
ગુદર્તાહીં ગુન્હો તેરો, ઇષ્ટ બલી આજકો;
અકલસેં ઓળખ લે, ભૂપ રૂપ રાવનકો;
નતરુ અવસાન આયો, તેરી દેહ તાજકો. ૧૧૫

ઝૂલણા છંદ.

અં—બોલિયો બાળ રિતે બુદ્ધિ નિધાન ત્યાં, અંગદ કહે સાંભળો ધર્મધૂતી;
કોણ રંડાએ રાવણો જનમિયો, વૃશ્ચિકી સર્પણી હરણિ કૂતી;
કરકટી મંકટી કે અજા અર્ભકી, જૂઠ જપે તે તો ખાય જૂતી;
સંદેહ ભાંગો અલ્યા સેવકો માહરો, રાવણની માત તે કવણ હૂતી? ૧૧૬

સા—લંબ પૂછ અસ્યા લંઠ લવરી કરે, મૂરખા મન ગમી મોજ માણે;
કાસદ હાસદ ઘેખ લખી લાવિયો, નીચ,નિર્માલ્ય શુભ ગાન નાણે?
કોડ તેત્રીશ કર જોડી ઉભા રહે, હોડ હરિ જેહ તેડ તાણે;
જયતણો રૂપ એ ભૂપ ભૂમંડળે, લંકપતને ત્રણ લોક જાણે. ૧૧૭
અં—ઓળખાવ અજાણ અલ્પ બુદ્ધ અધિપતિને, તોલકે પાડમાનીશ તારો;
આળ હુંકાર તારો નહીં સાંભળીએ, પાંત્રિશ ત્યમ તારો જાણુ વારો;
રિદ્ધિ રાવણ તણી પુણ્ય પરવારિયું, આવી રહ્યો એટનો આયુષ્યારો;
દશકંધ એ અધ એ ધંધ ધાયે ધર્યો, ચિત્તમાં ચેત એ ચોર મારો. ૧૧૮
સા—ઉંત્રકમાં અસ્યા અભાગિયા વાનરા, ચેતરે ચેત ચોપક્ષ ચિત્તે;
કોણ ગજું તારું કિંકરા કાસદા, બોલી ન જાણે નરપતી નીતિ;
પાગ તું લાગ પરશુરામ કર જોડીને, પામીશ લહાણ ભૂપત પ્રતે;
રાજ મહારાજ રાજેંદ્રનો રાજ્યો, રાજ સભાતણી બોલ રીતિ. ૧૧૯

છપ્પા.

અં—રામચંદ્રની નાર, સિતા સતિ માતા મોરી;
દૈત્ય દાનવ કો દુષ્ટ, ચંડાળ કરી લાવ્યો ચોરી;
દયાનિધિ દાતાર, ધર્મ દયા મનમાં ધારે;
પાછી આપે જો સીત, તો એને નવ મારે;
નહિતર દેવ દેહવટ કરે, એવી આજ્ઞા આપી મુને;
ચતુર હોય તો ચેતજે, ચેતાવા આવ્યો તુને. ૧૨૦
સા—મરદ મુંઝાણો વીર, રામની રામા લાવ્યો;
શૂર પૂર દ્દઢ ધીર, જોર કંદર્પવત્ કહાવ્યો;
દશકંધ નામ દરિયાવ, તરવાર તાતી ત્રિલોક;
જોર હોય તો જુઓ, સિતા મૂકી અશોક;
પાછી લેતામાં પીડશો, અહંકું બોલે અનર્થ થશે;
લાડ કરંતા આવો જો લંકમાં, જરૂર જીવ સહુના જશે. ૧૨૧

દુહા.

અં—જનની કુલ રાવણતણી, બહુ ઉપજાવ્યા બાળ;
જાત શ્વાન કે શૂકરી, ભુંડણ કે શિયાળ. ૧૨૨
કે વીંછણ કે નાગણી, કે કરકટની નાર;
કે અજા એ કાણ છે, બોલો નહીં ગમાર. ૧૨૩

બોલત નહિ કછુ નીચ હો, કે મુંગા કે ઢોર;
કે અમારો દીન હો, કે જાતિકે ચોર. ૧૨૪
પૂછંત હું બડિ બેરકો, ફેર ન પાઉં ધ્યાન;
કે ફૂટીહેં આંખડી, કે સુનતે નહિ કાન? ૧૨૫

ઝૂલણા છંદ.

પોકાર કરતાં ઘડી પાંચ પૂરણ થઇ, બોલતાં શે નથી કર્મ ફૂટ્યા;
રીસ ચઢશે મુને શીશ તમ તોડશું, કૃતાંત કોપતાં કાળ ખૂટ્યા;
ચોર માટે બીહો છો સહુ ચિત્તમાં, તોલ અહંકારના ટેક દૂટ્યા;
અંગદ કહે ઉત્તર શે નથી આપતા, સર્વની આંખ કે કાન ફૂટ્યા? ૧૨૬

દુહો.

વાંકાં વચન શ્રવણે સુણી, ચઢિ રાવણને રીશ;
પગની જ્વાળા પ્રગટિ તે, જઇને ભેદી શીશ. ૧૨૭
વાઘને વળી વકારિયો, શુભ છંછેડ્યો સાપ;
સિંહ પંખાળો પાખરો, અતલીબળ એ આપ. ૧૨૮

ઝૂલણા છંદ.

દેહ દાઝ્યો દશાનન ઘણું દિલ વિષે, એક આપે થયો તેહ તાથે;
ઉછળ્યો એક કર આપ આસન થકી, મુખ મૂછ મરડિ હીત હોઠ હાથે;
રા–કોણ તુજ નામ ને ગામ ને ઠામ કહે, કામ કશું છે પશુ ભૂપ સાથે;
કો તણો મોકલ્યો લ્યાં લગી આવિયો, આભ આધો ભરે બાંય બાથે? ૧૨૯
અં–વાળીનો પુત્ર ધરસૂત્ર શુભ પર્વતે, નામ અંગદ મારુ હરખ એવા;
શરણ રહું છું રઘુનાથના ચરણની, દેવનો દેવ અધિદેવ દેવા;
ધુમ્રપાને કરી ધ્યાન જોગી ધરે, ઇંદ્ર બ્રહ્મા કરે ઇશ સેવા;
તે તણી નારને તસ્કરી લાવિયો, લંક લગિ આવિયો સુખ લેવા. ૧૩૦

દુહો.

રાવણ–કહેરે અંગદ કોન હેં, બોલ બંદરો ઝટ;
મુખસેં બોલ સમાલકે, જાનું ભરિયો ઘટ. ૧૩૧

કવિત.

અં–તાતકી નિશાની એહ, દેહ પરચંડ જાકો;
મેઘ ઘન ગાજે એસો, તોર રહે તનમેં;
શૂર મહા સુભટ હેં, પૂરહેં પ્રતાપનકો;
નારાનકો નૂર આપ, પશુ જાત જનમેં;

સુગ્રીવકો સંહોદર, મિત્ર હનુમાન જુકો;
નામ નવ ખંડ જાને, બાલી બિટ્ટ બનમેં,
કક્ષિપટ રાખ્યો પાસ, પૂર ખટમાસ તાકું;
શાનપને શાન આન, સમઝ મૂઢ મનમેં; ૧૩૨

દુહો.

રાવણ–અબ તેરો આદર ભયો, અંગદ આયો અંત;
સાચો બોલ બતાય તું, કોનહિં હૈ હનુમંત. ૧૩૩

કવિત.

અં–સુન્યો હનુમાનજી જો, સેવક શ્રી રામજીકો;
અંજની કુમાર હૈ, આધાર યહ રંકાકો;
પવનકો પુત્ર, અવતાર મહારુદ્રજીકો;
મહેરનકો તારન, મારન દુષ્ટ બંકાકો;
જનમકો જતિ આપ, સતીકો શોક હરન;
પૂરન બ્રંડ ખંડનમેં, કરન નાદ હંકાકો;
અક્ષયકું માર ડાર્યો, સંધાર્યો પ્રધાન તેરો;
અંગદ કહે રાવનસું, લુટનહાર લંકાકો. ૧૩૪

દુહા.

શત યોજન સાયર તર્યો, શિરકર લછમન હોય;
અગન ઉડાઈ લંકમેં, વે હનુમંતો જોય. ૧૩૫
રાવણ–સુગ્રીવમેં ક્યા સાનપન, કહા સુગ્રીવમેં શૂર;
બાનર બાનરકી ઉપમા, નીચ ગમાવે નૂર. ૧૩૬

છપ્પો.

અં–શું સુગ્રીવનું શૂર, ચતુરપણે લે ચાહી;
વાળી સરખા વડહથ, ભુપ ભારે ગુણ ભાઈ;
હનુમંત સરખો બળવંત, હરોલ હઠીલો હાથી;
લૂટી લીધી લંક, તેહ સુગ્રીવના સાથી;
અનમી નરો નમાવિયા, બળિયાશું બાંધે બાકરી;
અઢાર પદ્મ બોતેર ક્રોડ નર, તે કરે સુગ્રીવની ચાકરી. ૧૩૭

દુહા.

પ્રાજે કરે પલ એકમાં; કરે જે ઉપર ક્રોધ;
શૂર સામદ સુગ્રીવનો, જાંબુવાન છે જોધ. ૧૩૮

રાવણ—અધિક બોલે ક્યમ અંગદા, જાંબુવાન તે કોણ;
નથી દીઠો નથી સાંભળ્યો, ક્યમ પેદા થયો આણ. ૧૩૯

છપ્પો.

અં—જોબનવંત જશવંત, અધિક પરાક્રમ આપે;
કરે સુગ્રીવ જે રાજ, તેહ એને પરતાપે;
નલ નીલ જેનાં નામ, તેહ કિંકર છે જેના;
અઢાર પદ્મનો પ્રધાન, તોલ ત્રહો પક્ષે તેના;
જિતે જાંબુવાનને, સરજ્યો નથી કોઇ સૃષ્ટમાં;
સામળ કહે અધિક પરાક્રમી, નથી વર્ષ્યાં કોઇ વૃષ્ટમાં. ૧૪૦

દુહો.

રાવણ—નલ વાનર તે કોણ નર, વાનર કરે વખાણ;
નીચ ઉપમા કરે ઊંચ તું, અંગદ નામ અજાણ. ૧૪૧

છપ્પો.

અં—નલ વાનર નર તેહ, હોડ કરી તે હાર્યાં;
નલ વાનર નર તેહ, પાણ પાણી પર તાર્યાં;
નલ વાનર નર તેહ, સાગર ખાબડ કીધા;
નલ વાનર નર તેહ, પયોધિ પયવંત પીધા;
જળ ઉપર જેણે સ્થળ કર્યો, વિકટ વાટ જળવંકમાં;
સામળ કહે નર તે નીલ નલ, લસ્કર લાવ્યો લંકમાં. ૧૪૨

દુહો.

રાવણ—કિંકર ઉપમા સિદ કરે, નીચ જાત કોણ નીલ;
મારે મન તો પિપીલિકા, તારે મન તો ફીલ. ૧૪૩

કવિત.

અં—સહસ્રાર્જુન સુર બડો, નવ ખંડકો નરેંદ્ર;
જાકે દરબાર ઠાઢો, રાવણ તું રહ્યોહે;
રમાડ્યો જમાડ્યો રીત, પશુ જાન પ્રીત કીની;
દીની શીખ દોડ આયો, લજ્જન સબ લહ્યો હે;
એક દીસ નીલ ગયો, નરેન્દ્રકે નગરમેં;
પકરી પૂરપતિકું, આકાશ બીર બહ્યો હે;
જોરકે પ્રનામ કિયો, નીલમનિ ભેટ દિયો;
લિયો જશ ઘેર આયો, નીલ નામ કહ્યો હે. ૧૪૪

દુહા.

નીલ નરકું નહિ જાનિયો, તાકો નામ અજાન;
દશકંધ જાન તું દિલ બિખે, બાનરકો બિખાન. ૧૪૫
સહસ્રાર્જુનકી પેશકશ, લ્યાયો નીલ ગુનગ્રામ;
નિરખ્યો નિલમનિ નગ્નમેં, નીલ ધરાયો નામ. ૧૪૬
લાયક લછમન સારખે, પ્રીતે રૂખે જે પાસ;
ઓળખ લો તુમ આપસેં, બસર્સે તેરે બાસ. ૧૪૭
રાવણુ—કહેરે લછમન કૌન હે, જાકો કરે બિખાન;
જૂઠી બાત જલ્પે યહાં, તો પરહે તુજ પ્રાન. ૧૪૮

કવિત.

અં—સુમિત્રાજીકો નંદન, જગતકો હે બંદન;
દુષ્ટકો નિકંદન ચંદનતરુ, સિદ્ધ સજ્જીકો;
રઘુબરકો બીર, ધર્મકો ધુરંધર ધીર;
શુદ્ધ હે શરીર સત્ય, જતિ જોગ દઢજીકો;
નરપતકો નાયક, સબ ગુનમેં લાયક;
સાયક કવિ સામલકો, પૂર્ન પ્રીત પછજીકો;
આપ ઘેર જાય પૂછ, બુઝ લછમનજીકો;
કાન નાક છેદે તેરી, બેન સૂર્પનખાકો. ૧૪૯

દુહા.

ભગિનીકું જ્યોં ભેટિયો, હોરસું બાંધી હાથ;
કાન નાક દો છેદિયે, સોઈ રામકો ભ્રાત; ૧૫૦
રાવણુ—કૈસો તેરો રામ હે, કિસ બિધ કીનો કામ;
ફેર ફેર બયે બહો, રસનામેં શ્રી રામ. ૧૫૧

કવિત.

અં—પુછે કહા રામનકું, જગતકો સર્જનાર;
ઇસ જૈસે ધ્યાન ધરે, ત્યાંકો તું ચોરહે;
ગરીબનકો નિવાજ, નાથ હે અનાથનકો;
પતિતકો પાવન પ્રતિપાલ જગ્ત કેરોહે
તાટકાકો પ્રાન લિયો, ખર દૂખર દૂર કિયો;
ત્રિશિરાકું તાર્યો અબ, આદર તો તેરો હે;

સામળ કહે સધારે, પાનીપર પહાન તારે;
અલખત અલખસેતી, આલાસો રામ મેરાહે. ૧૫૨

દુહો.

ત્ર્યંબક ત્રોડ સીતા વર્યો, નીચે આણે પાન;
તોફું છોડાયો તિહાં, સાહી રઘુબર જાન. ૧૫૩

ઝૂલણા છંદ.

રાવણ—વખાણ કરે અલ્યા વાનરા રામનું, કેટલું સાંભળ્યું જૂઠ જેવું.
શીશ સાટે કરી લંક લગિ આવિયો, લોળિયું લાભનું શુંજ લેવું;
દેહ માનવતણી એહમાં બળ કશું, સિદ્ધશી જાણીને શીદ સેવું;
જાણતો હોય તો કહે અલ્યા વાનરા, જોર કરતૂત પ્રાક્રમ કહેવું. ૧૫૪

છપ્પા.

અં—હણ્યો જેણે હિરણ્યાક્ષ સાક્ષ પ્રહ્લાદાં દીધી;
ફરશીધર ફરશુરામ, નેક નક્ષત્રી કીધી;
બલિ ચાંપ્યો પાતાળ, સહજમાં અહલ્યા તારી;
દુષ્ટનો ફેડ્યો ઠામ, વાળિને નાંખ્યો મારી;
પાષાણ તાર્યા પયોનિધિ, સેતુપાજ બાંધ્યો હવે;
મમત મૂઢ મૂરખ કરે, એ નર ઓળખશો અબે. ૧૫૫

રાવણ—મૂરખ મૂઢ અજાણ, પહાણથી દીસે પોઢો;
શઠ કેરો સરદાર, જગતમાં નહિ કો જોડો;
બાપડિયાં કાપડિયાં, જટાળાં જેઠાં જોગી;
ભુખ દુઃખ ભિખારી ભૂર, કહે તેને એ ભોગી;
એવા અસંખ્ય અલેખધા, ચરણ ચાંપે નિત્ય માહરા;
મુજ સાથે જુદ્ધ એ શું કરે, રામ લક્ષ્મણ બે તાહરા. ૧૫૬

અં—રિદ્ધિ હીરો રઘુનાથ, પથ્થર રાવણ મરિયટનો;
તે શું જાણે તોલ, રોજસ બોલી વટનો;
રિદ્ધિ અમૃત રઘુનાથ, ઝેરથી રાવણ કડુઆ;
દાતાને દુઃખ દેનાર, બુદ્ધિહીણ બુદ્ધિ બુડીઆ;
વળિ ઉપાસક તું ઇશનો, જેવડે તું જોરેં કરે;
અંગદ કહે ઇષ્ટ મારા તણું, અહર્નિશ ધ્યાન ધર્મે ધરે. ૧૫૭

ઝૂલણા છંદ.

રાવ-જા અલ્યા જીવતો કહે તારા રામને, ગામ કેમ આવિયો ધામ ધાતો;
દેહ દીઠી નથી તેં દશાનન તણી, કાન સુણી નથી વેણુ વાતો;
કુંભકર્ણ આળસ તજી ઉઠશે, લાખ સવા મણ ખીચ ખાતો;
ક્રોડ બોતેર ને પદ્મ અઢારમાં, આંખશો નહિ કોણ એક જાતો.
અં-અલ્યા રામ આંગળ કશી વાત તે તાહરી, શ્વાનની વાત શી સિંહ સાથે;
રંક કીરત કહે રાજ રાજેંદ્રને, લાભ શો લીજીએ તેહ સાથે;
દેખાડ તાહરો ડાહરો દળપતિ, માહરો બળ સહે બાંય બાથે;
ક્રોડ કુંભાતણા માન મોડું અતિ, એવી હું હોંસ રાખું છું હાથે.

દુહા.

રાવણ-વઢવા આવ્યો વાંદરા, તો તે કરીએ પેર;
જા મૂકું છું જીવતો, ઘણા હેતથી ઘેર. ૧૬૦
અં-નહી લડને મેં આયો હું, કહેને આયો બાત;
જો સૂનો તો મેં કહું, જો કહાવી રઘુનાથ. ૧૬૧
રાવણ-દેશી દુહાઇ રામકી, જો મુખ બોલે જૂઠ;
એક બાત ઐસી કહે, પ્રતિ ઉત્તર સે ઉઠ.

કવિત.

અંગદ-સુનો યું લંકાધીશ, દસહી ધરાયો શીશ;
ઇસકે પ્રતાપ આપ, બેઠે હો જુ પાંચમે;
રામજીકું સીત દીજે, રાજ બેઠે લંક કીજે;
ખીજે નહીં કોઇ સિદ્ધ, પામોગે સાંચમે;
ન તો ગઢ લંક લુટ્યો, જાનો આપ કાલ ખુટ્યો;
રુઠ્યો જબ રામ નામ, કાલ લિયો ચાંચમે;
સાલમકી યેહિ બાત, અંગદ જ્યુ કહે સાચ;
મન રાચ નાચ કરે, થયે આઇએ આંચમે. ૧૬૩
રાવણ-બાનરા બિપ્રીત બાત, કહા કહે રામજીકું;
તેરે કછુ ચાહીએ, મનમેં કા મોર હે;
જા તું તેરે રામ આગું, શીશહિ પછાર કેમે;
લે આયો લંકમેં જ્યોં, લરનેકો કોર હે;

જંગલી પ્રધાન જાકો, તાથે મે માલ દેખો;
લેખો હે તું દૂત જેસો,એસો તેરો જોર હે;
એકહી ગુલામ મેરો, મારી ચકચૂર કરે;
રામ જેસે સેવકાહ, લાખહિ કરોર હે. ૧૬૪
અં—સુનબે દશકંધ અંધ, ઓરતકો તું હે ચોર;
જગતમાતા જાનકી, કિંકર હર લાયો હે;
અબ તેરી સમૃદ્ધ ગઇ, ગઇ લંકા ઓર જાન;
નવ ગ્રહ છોર ડારે, દેવ સુખ પાયો હે;
વાકું તું નવ બુઝે, સુઝે નહીં તોય જાયે;
તું પ્રતીત જાકે ગુન, બેદ જેસે ગાયો હે;
પ્રચંડ દંડ તાકું દેગો, અબે કહ્યો મેરો માન;
તેરો ઘાટ ઘડનેકું, આપ રામ આયો હે. ૧૬૫
રાવણ—મસ્તકમેં જટાધારી, કહાવતે બ્રહ્મચારી;
બનફલ અહારી સારી, આયુધ ધરી ફરતા હે;
કહા જાને કોન કાજ,ગામ લોક કિયે તાજ;
સંગ નહીં કોઉં સાજ, રાજ કાકે કરતા હે;
દેખનમેં બીર દોઇ, ઐસે નહિ ધીર કોઇ;
અપની ઓરત ખોઈ, બાનર મેં ઠરતા હે;
સામલ કહે સુવેખી, સેના મેં બહોત પેખી;
માંકડે અલેખે દેખી, રાવણ કા ડરતા હે! ૧૬૬

દુહો.

લખ મણિયા ઘોઘા ગડગડે, પોઢા જેની પીઠ;
મરોડે મણિધરતણી, ક્યાં ડરે દેડક દીઠ? ૧૬૭

કવિત.

અંગદ—ધકેટમેં ધરા ધ્રુજે, ખેહમેં ન દિન સુઝે;
બુઝે નહિ તોય માન, મરદુંકે મોરેગો;
નાલ ગોલ બાન છુટે, ગામ કોટ લંક લૂટે;
રુઠેગો રણાયો દાઓ, દેકે ગ્રહ છોરેગો;
હનુમાનકું હકારે, ડરેગો તું તો ડકારે;
નગારે સબ ફૂટ ફૂટ, ફીટફાટ ફેરેગો;
સામલ કહે બેર બેર,આયો હે અજીત શેર;
ઘેર લેગો કરી રીશ, અપ રામ તોરેગો. ૧૬૮

ઝૂલણા છંદ.

ા-અંગદા અંગમાં શે તું સમઝે નહીં, કૂખ કાયરતણી તુજ આવ્યો !
કપુત વાળીતણા કુળ વિષે અવતર્યો, કે શકે નીચનું થાન ધાવ્યો !
શતક કટકા કર્યા તાત તારાતણા, તેતણી ભક્તિમાં ભૂર ભાવ્યો !
વાનરા સર્વનો ઘાટ ઘડાવવા, લખવસા લક્ષ્મણો આંહીં લાવ્યો !

મં-પાષાણ અજ્ઞને પ્રોછવું કેટલું, જેહમાં ગુણ નહિ જ્ઞાન જ્ઞાતા;
વીશ છે નેત્ર પણ અંધ વપુએ થયો, શોધતો શે નથી ચિત્ત ચહાતા;
જે કરે જેટલું ભોગ તે ભોગવે, તે તમો દેખશો ધંધ ધાતા;
વાળિ વૈકુંઠ પદ પામિયો પ્રીતથી, રામજી મુક્તિપદ દિવ્ય દાતા.

રા-કાપડી વેષ લઇ વન વિષે જે ફરે, શીશ જટા ધરે સંગ સારો;
સીતની શુદ્ધ નવ માસ નિરખી નહીં, આજ સાગરતણો દીઠ આરો;
લાવિઓ રીંછ લંગૂર લખ કોટિધા, માનવી મૂળ મુખવાસ મારો;
લંકપતિ છત્રપતિ રાય રાવણ સાથે, રાઢમાં જીતશે રામ તારો !

ં-એક કિંકર અહીં આવશે રામનો, તે નહીં તાહરો બોલ સાંખે;
તાત મારાતણી કીર્તિના કવિ તમો, હું ખમું બોલ જે ભુંડ ભાખે;
અન્ય જાણને ઓશિઆળ શી તાહરી, જો ઘડી એકમાં જોર ઝાંખે;
લંક પરલંક એ અંક એકે ભરી, નિમિષમાં નિધિતણે નીર નાંખે !

ા-કહે દશાનન સુણો વાળિકા દીકરા, પ્રીત સંભાર તું પેર પૂઠી;
રામ ઉપર તને હેત ક્યમ ઉપજે, તાતને મારિયો કાળ કૂટી;
પિંડ પાળે તારું વેર વાળે નહીં, પેટની વેઠમાં વાટ ઉઠી;
કર અહિં ચાકરી બાંધ્ય લાં બાકરી, રામશું રાઢ કર આવ્ય ઉઠી.

મં-બુદ્ધિબળહીણ તું ક્ષીણ આયુષ થયો, રાવણ મૂઢ મુખ શું જ ભાખું;
રાજમહારાજ અધિરાજજી કેરડાં, દર્શનો નિત્ય હું દિવ્ય દાખું;
સહ અમૃત રત્નખાણ પૂર પ્રેમની, તે તજી ઝેર નીરવત ચાખું;
સ્વામી સામળતણા ચરણ પ્રતાપથી, તુજ સમા કિંકરા કોડ રાખું !

ા-વેદ અવસાન આવ્યો હવે વાનરા, પશુય જાણી નોતા દંડ લેતા;
પંડ તારો શત ખંડ કટકા કરે, ક્રોધથી ઉઠશે જોધ જેતા;
ખાલ નખ નખ લઇ દુઃખ દઇને દમે, લંકથી છુટશો લાભ લેતા !
રામની આણ જો સત્ય તું કહે નહીં, જે તું સમા સૈનમાં સુભટ કેતા ?

અં—શુભ સુભટ ઘણા જુગ જોડે જમા, તે થકી લક્ષધા હરખ હેમે;
રૂપાતણા રાચમાં ભોજ્ય ભાવે કરે, કાંસની થાળ કંઇ પત્ર પ્રેમે;
મૃત્તિકામાંહી અશન કંઇ કોટિધા, એમ મરજાદ સહુ નરત નેમે;
તેતણી જુઠ વીણી અમો જીવીએ, હું હનુમંત એ ખંત એમે.

છપ્પો.

રા—મૂરખ મૂઢ અજાણ, જૂઠું બોલે ક્યમ ઝાઝું;
કોણ ગણતીમાં રામ, લવરી સુણતાં હું લાજું;
કોઠ બીલાં ખાનાર, લંગૂરાં કોટિક લાવ્યો;
વાઘણકેરાં દૂધ, મણિધર મણિ લેવા આવ્યો;
વળી તારુણી મારી તાટકા, તે પરાક્રમ દીઠું તમો;
વળી હોય પરાક્રમ રામનું, કહે કિંકર સુણિયે અમો. ૧૭૬

ઝૂલણા છંદ.

અં—કરતૂક પૂછે કશ્યાં એહ કરતારનાં, જેહમાં જોરના જુગત ઝાઝા;
કોટિ બ્રહ્માંડ મંડાણ સૃષ્ટિતણો, મોક્ષ મહિમાતણો મૂળ માઝા;
અવતાર અંશે કરી વંશ દિલિપ કુળ, કીધ પરમારથ કોટિ કાજા;
ગરવરાંગુણનિધિ તારિયાં તુંબ જ્યમ, શીશ રણ રોળશે રામ રાજા.
રા—વધતું વેણ વદે અલ્યા વનચરા, કેટલી બુદ્ધિ તરતીબ તારી;
પ્રાશન કરે પિલવાં વાલિઓ વાનરો, મોટાઇ જુઓ એણે નાંખ્યો મારી?
તાટકા તારુણી રાંકડી રંડ એ, જાતિયો નીચ નિર્માલ્ય નારી;
રામનાં કામ જાણે બધા જગતમાં, ધીર એ વીર એ ધર્મધારી.
અં—ત્ર્યંબક જ્યાં મોડિયું માન તુજ માંડિયું, છોડિયો ત્યાં તુંને ધર્મ ધાર્યો;
દશ મસ્તક દક્ષમાં રાખિયો કક્ષમાં, પલક એક પક્ષમાં હોડ હાર્યો;
કોટિ રાક્ષસ હણ્યા, ભય તેના નવ ગણ્યા, વેદ ભણિયા હવે તુજ વારો;
મારશે રંકને લૂટવી લંકને, પાપથી ઓસરે રામ મારો!
રાવણ—માનવી માનવી સંગ રહે છે સહુ, માંકડા સાથ મન એનું મોહ્યું;
નાતપણમાંહિથી નામ કાઢ્યું જુઓ, પરવર્યા પુરથકી રાજ ખોયું;
ક્ષત્રીવટ ખોઇને જોગ જટા ધરી, શરમ ને કરમ ને ધરમ ધોયું;
મંત્રી તુજ સારખા પ્રાક્રમી પારખ્યા, દશકંધ રામનું જોર જોયું.

ચોબોલો.

અંગદ—મંત્રી તે પુણ્યવંતા પૂરણ, ઘર બેઠા લખ લૂટે છે;
શ્રી દશરથના નંદન સાથે, ધારા વેદની છૂટે છે;

લાયક લીલા લક્ષ્મણ સાથે; અમૃતના ઘન ઉંડે છે;
અભાગિયો અક્રમી અંગદ, રત્ન પથ્થરશું ફૂટે છે? ૧૮૨

છપ્પા.

રાવણ—બોલે વધતા બોલ, તોલ ખુવે છે તારું;
રવિ સામા નાંખે રેણું, માન ઘટે નહિ મારું;
આયુષ તારું અલ્પ, એક ઘડીમાં આવ્યું;
તાતનું લેતાં વેર, ભાગ્ય ભુંડું ભાવ્યું;
અવતાર અફળ તારો ગયો, વેર ન વાળ્યું વેઠમાં;
શત્રુને જઈ શરણે રહ્યો, પાવક ઉઠો તુજ પેટમાં! ૧૮૩
અંગદ—અન્યાઇ બોલે આળ, ગાળ ગુણ હીણા દે છે;
અધર્મી અવતાર, ભાર શું માથે લે છે;
મુજને તુજપર હેત, ખેદ રાખી નહીં ખીજું;
આપણ બન્ને ભ્રાત, બતાવું કારણ બીજું;
જો વાળિ તાત છે આપણો, છૈયે સહોદર સુખમાં;
તુજને રાખ્યો તો કાખમાં, મુજને રાખ્યો તો કૂખમાં! ૧૮૪
રાવણ—વાળી સરખા ક્રોડ, ચરણ મારાં ચાંપે છે;
સુગ્રીવ સરખા લાખ, કૃત્ય દેખી કાંપે છે;
ઇંદ્ર આદિ સુર સાથ, હાથ જોડે જન ઝાઝા;
નથી સાંભળ્યો કાન, રિદ્ધિપતિ રાવણ રાજા;
ડોલાવું દશ દિક્પાળને, સળકાવું શેષ ધામને;
તું અલ્પ બુદ્ધિ સમઝે નહીં, રહ્યો વખાણે રામને. ૧૮૫
અંગદ—શેષતણો અવતાર, તેહ લક્ષ્મણજી લાયક;
ફરશીધર પરશુરામ, રામ નરપતનો નાયક;
મહાલક્ષ્મી અવતાર, માત એ સીત સતી છે;
એકાદશમો રુદ્ર, જોગ હનુમાન જતી છે;
ખસબોઇ કેસરતણી, બહો ગુણ એહેક બરાસનો;
તરણ તારણ ત્રૈલોકનું, તે સ્વામી સામળદાસનો. ૧૮૬

સવૈયો.

રાવણ—કીડીથી કુંજર ક્યમ બીહીશે, ડકર કરી દેખાડે ડકરી;
સ્વપ્નામાં સીતા નહીં આપું, પકર અમે પકરી તે પકરી;

જીવજાન તુજ જોખમ થાશે, મેલ જનાવર ઝાઝી જકરી;
શાર્દૂલ શેર સિંહસો રાવણ, બીજા બળવંતા તે બકરી ! ૧૮૭

ઝૂલણા છંદ.

અં—જોડિને કર કહું વાત તુજ કામની, નરપતિ ગર્વ તુજ એ બે જોશે;
સીત શું પ્રીત તે મોતની રીત છે, ચાંચડવત ચોળશે ચિત્ત ચહાશે;
ઇશ હતા તુજ શીશ પર ગાજતા, તે સાથે શત્રુતા બહુજ થાશે;
સામળતણા સ્વામીની નીચ નિંદા કરે, ચોકડી ચૌદનું રાજ જાશે. ૧૮૮

સવૈયો.

રા—રાંકની જાત તે રત્ન શું ઓળખે, આખર ચેતન ચાકરનો;
ગરીબતણે ઘેર પેટ ભરે તે, ઠાઠ શું જાણે ઠાકરનો;
મેરુતણો મહિમા નવ પ્રીછે, કરે વખાણ તે કાંકરનો;
"ખાખરની ખીલોડી" અંગદ, સ્વાદ શું જાણે સાકરનો ? ૧૮૯

ઝૂલણા છંદ.

અં—આરોગિયાં અમૃતફળ જેણે અતિ ઘણાં, તેહને ઝેર તે કુણ લેખે;
હાર પહેર્યાં જેણે હેમ મોતીતણા, કાચ કથીર કુણ પૂઠ પેખે;
પદ્મિની પારખી જેમણે પ્રેમદા, શંખણી દાખુ તે લાભ લેખે;
રામ હૃદે વસ્યો ત્યાંય રાવણ કસ્યો, માન સાચું નહીં મીનપેખે. ૧૯૦
રા—કપુત ઉઠ્યો અલ્યા પેટ વાળીતણે, તાતની દાઝ તો તેં ન જાણી;
તાત જેણે હણ્યો, ભય તેનો નવ ગણ્યો, પેટ ભરે તેના ગુણ વખાણી;
મુખ શું લેઇ મુજ સાથ બોલે બકે, એહ પ્રતીતથી જોર જાણી;
એ જીવ્યાપેં મળ્યું મોત માથે ભલું, બુડ ભરિ ઢાંકણી પૂર પાણી !૧૯૧
અં—મંદોદરી શુભ સતી તેહનો તું પતિ, તેટલા માટે હું બોલ્યું સાખું;
દિવસ દશ બારમાં મોત હવે આવિયું, સંભાર કોઈ ઇષ્ટને સત્ય ભાખું;
કુંજરતણે આગળે કીટ શું કોપશે, એ વિધે તાહરું જોર ઝાંખું;
રામ દે આજ્ઞા હવડાં હું કરું, લંક બાંધી તુંને નીરે નાખું. ૧૯૨
રા—ફરગરે ક્રોડ દહાડા થઈ કિંકરો, કામિની કાજથી દીન દાસ;
લેતો નથી પ્રાક્રમ લંકપતિ કેરલાં, દેવ દાનવ રહે ઘેર વાસ;
આપ અસ્વાર આસન થકી ઉઠશું, બાંધશું નરપતિ નાગ પાસ;
કારાગૃહ નાંખીને ક્રોડ પહોંચાડશું, આજ અયોધ્યાતણી મેલ આશ. ૧૯૩

કવિત.

અંગદ—કહા જાને મૂરખ, તું દશરથકે નંદનકું;
સનકાદિ જોગી જેસે, ધીર ધ્યાન ધરત હે;
પતિતકો પાવન એ, આવન હે અસુરકો;
ભક્તનકો અચ્છલ, રામ કરુના કરત હે;
શશિ શેષ શારદ હુ, નારદ અસિષ બ્રહ્મ;
ભૂધર કહાવા જે ન વાકું, ભરતપુર ભરત હે;
સામળ જાકે સ્વામીકો, પ્રતિત તું પર્મ દેખ;
ગિરિવર ગંભીર ધીર, નીર પર તરત હે. ૧૯૪

ઝૂલણા છંદ.

રા—ચીત લેતાં ઘણું સમજશો મો વસા, વાટ વાંકી ઘણી વિકટ વાંટા;
ત્રિશુલ સૂરાં બળે લહ્ર લાગે નહીં, ચોદ પથ્થર પડે છે છેક કાંટા;
રેત પીલ્યા થકી તેલ તે ક્યાં થકી, અધિક અંતર વિષે આટ આંટા;
રામને કામ છે સાથ રાવણતણે, આવો છે ગઢ સહિ કોટ કાંટા! ૧૯૫

છપ્પો.

અંગદ—અંધ થયો દશકંધ, ધન્ય ધારી શું બેઠો;
કુળ અંગારો આપ, પાપરૂપી થઈ પેઠો;
દશ છેદાશે શીશ, દીસ થયા તુજ વંકા;
ટંક થવા ઉત્કંટ, લક્ષ લૂંટાશે લંકા;
પુત્ર તારા પ્રાજે થશે, વિધવા નાર તારી થશે;
સમજ મૂઢ મન મૂરખ મને, ચૌદ ચોકડી ચોવટ જશે. ૧૯૬

ઝૂલણા છંદ.

રા—શૂર સામદ છે સુભટ કો હાજને, વાનરો મૂરખો મોજ માલે;
પૂછે ગ્રહી ફેરવો શીશ પાછળથકે, વખાણનાં નામની લાજ આ લે;
કોટ પહોંચારો કરતૂક એના તણાં, જલ ઝાલી કરી ચિત ચાલે;
સેન એનું જુવે તેમ કટકા કરો, પેસવા વંકમાં ન કો દામ ચાલે.
અં—સૃષ્ટિ બ્રહ્માતણી સરજિયો કો નથી, રામ સેવક તણે મુખ બોલે;
ત્રિલોકના નાથનાં ચરણ સેતું અમો, તેહ પ્રતાપ તું કોણ તોલે;
રાવણ રેટ જાણી તને રાજકે, વંટ ઉદ્વસ્ત કંકે ખાંત ખોલે;
સામળતણા સ્વામીની રેણ વંજનથકી, સેતુ વેચાર્યા હું માન મોલે.

કવિત.

રાવણ–અર્ણવકો નીર આરે, કનકકો દુર્ગ કોટ;
ખોટ એક નહીં લંક, દેખનેકી જાત્રહેં;
ઓલગ કરત ઈંદ્ર, અહર્નિશ દશ દીશ;
ભુજ બીશ ઇશ ધીશ, પૂજવેકો પાત્રહેં;
સામલકે સદા જોર, સાત લાખ પુત્ર કોર;
તોર ટેક દેખ મેરો, પ્રૌઢ ગુન ગાત્ર હેં;
બાલ સૂત બાલકેરે, ઉતારું અંકાર તેરે;
મેરે આગુ રામ લક્ષ્મન, માનવી કુન માત્ર હેં. ૧૯૯

અંગદ–રઘુવંશી રઘુપત, નિર્મળહેં જાકી મત;
સેનાપત સુગ્રીવ જેસેં, જુક્ત જોડ જોડ હેં;
શુભકે સુભટ સિન્ધુ, લક્ષ્મનકે બાંધ બંધુ;
ઈંદુપત અજોધાકે, બંદી છોડ છોડ હેં;
સેવકકું સાધારન, દુષ્ટનકું નિવારન;
તારક કવિ સામલકો, હિત હોડ હોડ હે;
પતિતકો પાવન ગુની, જન જશ ગાવત;
રાવન જેસેં રામ આગે, રામ ક્રોડ કોડહેં. ૨૦૦

છપ્પા.

રાવણ–દશે શીશ ભુજ વીશ, ઇશનો આદ્ય ઉપાસી;
ધરે છત્ર શિર ચંદ્ર, ઈંદ્ર ઘેર ખાસ ખવાસી;
વરુણ ભરે નિત નીર, વીર કુંભકર્ણ અભીતો;
અગ્નિ નિપાવે અન્ન, તન જેણે શક્રકું જિત્યો;
બ્રહ્મા ભણે ઘેર વેદ, ખેદ કરે નહીં કોઇ;
વિષ્ણુ માને શરમ, કરમ જોરાવર હોઇ;
રજપતિ જમરાય, વાયુ મુજ મહેલ સમારે;
નવ ગ્રહ કરે સબ સેવ, દેવ જુદ્ધસેં હારે;
કહે સામળ સમૃદ્ધ ઘણી, શશિલંક ઘેર ગામડાં;
રાવન કહે અંગદ સુનો, કોન માત્ર હે રામડા. ૨૦૧

અંગદ–મનિકે આગે મોહોર, મેર આગું જ્યોં કંકર;
રાયકે આગું રેક, લંક આગું જ્યોં છપર;

પંડિત આગું ભેદ, ખેદ આગુ જ્યૌં જોનો;
કુંજર આગું કીટ, ગીત આગુ જ્યૌં રોનો;
લછમન આગે કુંભ, કોયલ આગે જ્યૌં કગ્ગા;
સિહકે આગું શ્વાન, હંસ આગું જ્યૌં બગ્ગા,
અમૃત આગું બિખ જ્યૌં, ઇશ આગું જ્યૌં ખાવના;
અંગદ કહે એહીં પટંતરે, રામકે આગું રાવના. ૨૦૨

ઝૂલણા છંદ.

રા–ક્રોડ તેત્રીસ તો દેવ સેવે સદા, સાત સાગરતણી ખાડ ખાઈ;
ધરસૂત્ર કંચનતણા પુત્ર શત લખસવા, કુંભકો પ્રાક્રમી ભરત ભાઇ;
દશ શીશ વીસ ભુજ બાહુબળ બળ ઘણું, જગત જીવે મારા ગુણ ગાઇ;
અંગદ અંગ શતખંડ તારાં કરું, રામની વાનરા શી બડાઇ.
અં–શેષની આગળે અળશિયાં જ્યમ ફરે, સિંહને આગળે શ્વાન સોનું;
કંચન કથીર જ્યમ કેળ ને કાચકીને, અમૃતરસ આગળે વિખ બોણું;
વેદ જોડે જ્યમ ભેદ પાખંડના, દર્શન આગળ જોપ જાણું;
રામજી આગળે રાવણ ત્યમ તમો, ગાનગુણ આગળે રાંડરોણું.

કવિત.

રા–ચલતી હે આગું, આગું બનચર જીભ તેરી;
ગુદતોંહું ગુહ્ના તેરા, પશુ જાત જાની મેં;
બહાવરે આગું કહેં, બાત તો બનાય બડી;
મેરે આગું સ્વલ્પ સબે, પથર જ્યું પાનીમેં;
અનમિ અહંકારી નૃપ, નવખંડ ભૂમિમેંકે,
બલમેં બતા કો દેઉં, મુજ સમો માની હે?
તેરી તે રસનાહિ મેં, તાલુસેં નીકાલ ડાલું,
બાંદરેલ તેલ કાઢું, પીલું ઘાલ ઘાનીમેં? ૨૦૫
અં–મેરી તો બલાય બોલે, મૂરખકે ભૂપ આગું;
ચલતા ચેતાય તોકું, જો તું ચિત્ત ચહાયગો;
ખાવન હુકમ નહિ, તેરે સાથ લઢનેકો;
નાતરુ સમઝાવું તોયે, આપ દુઃખ પાયગો;
બતાઉં ઉપાય એક, રાવન તું ઉગરે તો;
સીત દેકે શીશ નામ, શેષ ગુન ગાયગો;

સામલકે સ્વામી સાથ, રાવન તું રુઠા રહે;
અંગદ કહે અંધ તુહી, ખોત માર ખાયગો. ૨૦૬

ઝૂલણા છંદ.

રા—દેવ દાનવ સહુ જિતિયા જગતપત, આણુ ત્રણ લોક અહંકાર મારો;
સૂર્ય ને ચંદ્રમાં ઇંદ્ર તે જિતિયા, શેષથી આદ્ય સંસાર સારો;
પશુ પંખી માનવી દેવ ને દાનવી, ચેતરે ચિત્ત ચિતવ્યો ચારો;
રાવણ. કહે અંગદા એક છે જિતવો, ભૂપતિ નરપતિ રામ તારો.
અં—રામ અજિત એ કોણે નથી જિતિયો, વેદ વચનથકી થીર થાપી;
તમે કહ્યા જેટલા તેટલા કિંકરા, અલખત ભોગવે એની આપી;
ભક્તવત્સલ એહ નાથ અનાથનો, નાંખે કોટિક કલિ કષ્ટ કાપી;
સામળતણાં સ્વામીને સાધુજન ઓળખે, પ્રીછે નહીં રાવણો દુષ્ટ પાપી.
રા—હડહડ્યો દશાનન દશ વદનથકી, તારા તનનું તોલ તોલ્યું;
તાતના વેરથી તન વધાર્યું તુંએ, ગુણપણું તારું ઘેર ઘોલ્યું;
માંકડતણો મહિપતિ કહે તું તે નરપતિ, જોગ લીધો જેણે રાજ રોળ્યું;
બાળબુદ્ધિ ડહાપણ અલ્યા તાહરું, તાત વાળીતણું નામ બોલ્યું.
અં—લંક બાધી બળી તોય સમજ્યો નહિ, અશોક વાડીતણો શોક કીધો;
આળપંપાળ કર્યાં નીર અર્ણવતણાં, ઔઢ પયોનિધિ પાજ પીધો;
કુંવર તુજ રત્નસ્યો રણમાં રોળિયો, સીત આણ્યાથી શો લાભ લીધો;
જો વિભીષણ મળ્યો ભ્રાત રઘુનાથને, દેશ લંકાતણો નાથ કીધો.
રા—કહે એક પુત્રથી આંહિ ઓછું કશું, જેમ પટ આગળે એક ધાગો;
સમૃદ્ધ ઘણી ભાઇની ભોમ લીધી અમો, એક એકાકીએ ભૂર ભાગ્યો;
રત્નચિંતામણી ખાણ કંઈ કોટિધા, નાગા નર જેવાને એક વાગો;
સિંધુમાં બિંદુ મુંડામાંય મુઠડી, "એક ખજુરાતણો ચરણ ભાંગ્યો !"
અં—દુષ્ટ દુર્જનને સજ્જન તે કસ્યો, ભ્રષ્ટ પાપિષ્ટ આચાર કહાવ્યો;
જાર જન જુવતીને જનેતા કહે જ્યાં, જાર તે શું કરે ચિત્ત ચહાયો!
અધર્મી અકર્મી ધર્મ ધારે નહિ, પાપની બુદ્ધિનો પાય પાયો;
નફ્ફટ પૂંઠે વૃક્ષ બાવળ ઉગીઓ, "તો કહે મારે ઠીક છાયો !"
રા—બાપનું નામ બોલ્યું બુદ્ધિહીણ તેં, સેવક થઇ શત્રુને રહે છે શરણે;
પેટને કાજ પ્રપંચ એ સ્યો કરે, વખાણ કરે વેરીનાં વિવિધ વરણે;
લાજ રે લાજ કંઇ માલ હોય મૂળમાં, તાત હણનારનાં ચાંપે ચરણ;
અંગદ તુજ સમો અખિલ અવનિ વિષે, કપૂત નથિ સાંભળ્યો કોઇ કરણ !

છપ્પય.

અંગદ– કપૂત નામ તો તેહ, સંતાડે સીત સતીને;
કપૂત નામ તો તેહ, જાપે નહીં જોગ જતીને;
કપૂત નામ તો તેહ, રામ શું ગ્રહે રીઝે;
કપૂત નામ તો તેહ, ખરું કહેતામાં ખીજે;
અહંકારી વિચારો એ આપમાં, મોત ભાગ મનમાં ભિયો;
સામળ કહે સેવક રામનો, કપૂત રાવણથી બીજો કિયો. ૨૧૪
રાવણ–બોલે બીજો બળવંત, મુછાળો હોયે મારું;
પુછાળો મારે પાપ, હોડ તે માટે હારું;
વાનર વનચર જાત, જનાવરપર શો જોરો;
શત્રુને રહે શરણ, તેહ ઉપર શો તોરો;
કાન કાસદીઆ તણા, છેદેથી મોટમ નહિ મૂને;
લંકપતિ કહે રે લંગુરિયા, તેથી જીવતો મુકું તૂંને. ૨૧૫
અંગદ–જોનાર મુજ સામું કોય, નથી જન્મ્યો કો જાતે;
જોનાર મુજ સામું કોય, મુંડ નથી ખાધી માતે;
જોનાર મુજ સામું કોય, નથી સરજ્યો બ્રહ્મસૃષ્ટે;
જોનાર મુજ સામું કોય, નથી વર્ષ્યો કો વૃષ્ટે;
મુજ સામું નથી બોલતો, જીવ રહ્યો ત્યાં જરી;
બોલે આયુશ આવિ રહ્યું, જમલોક પહોંચાડું તે ઘડી. ૨૧૬
રાવણ–જમ ચોકી કરનાર, લંક કેડે હરનીશે;
ગ્રહે ન દે કોઇ નામ, વરદાન એ આપ્યું ઇશે;
ચાંપે પનોતી ચરણ, કરમ કર જોડી રહે છે;
અષ્ટોત્તર શત વ્યાધ, ખમા ખમા નિત્ય કહે છે;
નિકટ મોત નહીં નગરમાં, માઝા કુણ લોપે મારી;
જશવંતા રાવણ જીતે જશ, જુગ બાથામાં જારી. ૨૧૭
અંગદ–દશ હતા તુજ શીશ, તે ગુણ ઘાટ ઘોળાણું;
ચૌદ ચોકડી રાજ, રિદ્ધ સિધ સર્વ રોળાણું;
આયુશ થઇ ગયું અલ્પ, સતી સીતાને શાપે;
પરવાર્યું જપ પુણ્ય, પ્રેમદા હરિ તે પાપે;
દિવસ બે ચાર દશ બારમાં, લંકાગઢ તારું ગયું;
હજુર મોત આવ્યું હવે, રાજ વિભીષણનું થયું. ૨૧૮

રાવણ–વિભીષણકેરી ભોમ, લક્ષ્મી મેં લીધી લૂટી;
પ્રેમદા સહિત પરિવાર, કહાડ્યાં લંકાથી કૂટી;
પોઠી પંચાણું કોટ, ઝવેરખાનું જે જાગ્યું;
એંકડે અશ્વ ને રિદ્ધ, અલખત સર્વે ઘેર આણ્યું;
સજ્જન દીધા એના શૂળીએ, જમલોકને તે જઇ મળ્યા;
મૂરખ મન વિચાર કર, પ્રથમ રામ તેને ફળ્યા. ૨૧૯

અંગદ–લોભીને શી લાજ, નિર્લજને શી નરનારી;
પાપીને શું પુણ્ય, અધર્મિને શો ધર્મધારી;
વ્યભિચારી શો વિવેક, શી ભગિની શી માતા;
ચડાળતણું શું ચિત્ત, કાં પિતા કાં ભ્રાતા;
લોભી લંપટ નીચ નર, કુળમાં અંગારા અતિ;
સકળ સજ્જન સહારવા, મોટા અવતર્યા મહીપતિ. ૨૨૦

રાવણ–લંકાની લીલા લહર, મૂર્ખ ત્યાં તું નહિ માયર;
કનકહીરમય કોટ, શોભિત તે પેઠ સાયર;
વરુણ વાયુ કુબેર, અધિક ભેટો તે આપે;
દિવાકર દશ દિક્‌પાળ, વચન મારું થીર થાપે;
છંનુ કોટિના છત્રપતિ, કિંકર કર જોડી રહે;
રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ રાવણતણી, લંગુર જાત તે શું લહે. ૨૨૧

અંગદ–સાત લાખ સીન્તેર, પુત્ર તારા છે પ્રૌઢા;
ઇંદ્રજિત કુંભકરણ, જુગ જાણીતા જોડા;
બાણું ક્રોડ બળવંત, શોભિતા સામદ સાથી;
છંનુ કોટિ છત્રપતિ, ભારે ભૂમિપતિ ભાથી;
એ સર્વેને સંઘારવા, પાપે કુંભ ભારે ભર્યો;
હદે વિચાર રે રાવણા, કાળ રૂપે તું અવતર્યો. ૨૨૨

ઝૂલણા છંદ.

રા–આબલાં ઓઢવા ઉબરાં વીણતાં, લાવિયો વાનરાં વેર લેવા !
માંકડાં રાંકડાં રીંછડાં પીંછડાં, સિદ્ધ જાણી કરે એહ સેવા !
હુકતાં કુદતાં ઠુકતાં ફુદતાં, જિતવા આવિયા જોધ જેવા !
નરપતિ છત્રપતિ ઇંદ્રપતિ પાસથી, સીતને પામશો તર્ત તેવા ! ૨૨૩

અ-શોક કહે લંકપતિ કોક મારે મને, અશોક શોકવત નગર નરખું !
લંકનો વંક તે એક રજ રંકવત, નિસ્શંકપે પૂરો પંક પરખું !
ઇંદ્રજીત કુંભકો તુંબકાં તોલવત, હુંબકાં દેખીને હિત હરખું !
ચરવણું ચાવણું ભૂખનું ભાવણું, રાવણ ધાવણું બાળ સરખું ! ૨૨૪

છપ્પા.

રાવણ—જુઠું બોલ્યાનું જોર, તોર દીસે છે તારો;
રખે વખાણો રામ, મેળ નહિ આવે મારો;
એવા લક્ષ કરોડ, હોડ કરતાં હાર્યા;
નમ્યા તે જીવ્યા જંત, માન કર્યું તે માર્યા;
ડહાપણ ડીંગ મારવાતણું, ગાહડ ગુણ તુજમાં ઘણું;
શું વિખાણ કરે વાનરા, રામતણું મોટમપણું. ૨૨૫
અંગદ—કુબેર તણાં વિમાન, સુખસાગર સુખ સેજે;
ઝવેર જડિત્ર મહેલ, તપે તરણીવત તેજે;
સાઠ લાખ સ્યામા સહિત, હીંચે હીંચોળા ખાટે;
અલખત અપરંપાર, પુખરાજ પરવાળાં પાટે;
દશાનન તુજપર દયા, અંગદ કહે આવે મને;
લંગુર લંકા લખ લુટશે, તે માટે કહું છું તને. ૨૨૬

કવિત.

રાવણ—આવ્યા છો અનેક જન, વાનર વિવેક વિના;
ખાસો મોકમ માર સૌ, જાસો જીવ ખોઇને;
સુવો છો શું જાણી એને, રાજ ભ્રષ્ટ થયો રામ;
ગામ ધામ ઠામ કુળ, રહ્યો ધર્મ ધોઇને;
સિદ્ધિપણું રિદ્ધિપણું, નિધિપણું નેક નહીં;
સેવક કે શહાનેટી, કર નહિ કોઇને;
સતી સીત હરી જ્યારે, તોલ અમો કર્યું ત્યારે;
જીવતા મેલ્યા તે દીસ, શીશ જટા જોઇને. ૨૨૭
અંગદ—રક્ષપતિ તારા તે, સારા સેખામાં કરું;
મરોડીને લેઉં મામ, દેઉં માર માર માર;
કનકના કોટ ઓટ, ઢપેટી દેવંટ કરું;
ફરું હરું ફોજ માંય, ભાંગું ભાર ભાર ભાર;
ચેતાવું અચેત તુંને, ચેત ચેત ચેત ચિત્ત;

આયુશનો આરો તારો, પામ્યો પાર પાર પાર;
રામચંદ્ર રાજ રુઠયો, કામી તારો કાળ ખુટયો;
લંકાસરખી લાખ તારી, લૂટું લાખ લાખ વાર. ૨૨૮

છપ્પા.

રાવણ–રામના દંતમાં દેઈ, સિતાજી હું હરી લાવ્યો;
રોતો ફરતો રાન, દશ માસે અહિ આવ્યો;
પામરકેરી પેર, ભીખારી ભાવે ભમતો;
માંકડ કુકડમાંય, રહ્યો રાજી થઇ રમતો;
મરદ મૂછાળા પાસથી, કહણુ લેવી છે કામિની;
જાઓ જાઓ મુકું જીવતા, જરૂર આજની જામિની. ૩૨૯

અંગદ–મરદ મૂછાળો હોય, તેહ શિદ થાય ભિખારી;
નરપતિ હોય નરેંદ્ર, ચોરે તે કાં પરનારી;
સામદ હોયે શૂર, રિદ્ધિપતિ રાવ કે રાણા;
તે શિદ પાડે બુમ, કાર્મુકે કર ચંપાણા;
ઉંચા અધર્મ નવ આચરે, ભુડા બોલે ભાંડમાં;
તોલ ઘટે તુંને મારતાં, રામને મન તું રાંડમાં. ૨૩૦

રાવણ–સાત લાખ છે પુત્ર, એક મારે શું થાશે;
લાખ એંશી હજાર, જામાત્ર પ્રૌઢા છે પાસે;
એક વિભીષણ ભ્રાત, ભૂર ભૂંડો થઇ ભાગ્યો;
જ્યમ ચુડેલનો પાગ, પટ આખે એક ધાગો;
લંગુર મૂઢ લવરી કરે, મમત ન મૂકે મનમાં;
કાસદ કિંકર ક્યમ મારિયે, તોલ વિચારું તનમાં ૨૩૧

ઝૂલણા છંદ.

અંગદ–કુંવર લાખ તારાકેરી કામિનિ કરું, વાંઝણી એટલી ધીર ધારું;
સ્યાંમા સાઠ લક્ષ તરુણ ઘર તાહરે, ગર્ભ ગાળું રડે તુજ સારુ;
ક્રોડ બળવંતનો અંત આણું અલ્યા, હોડ હઠ કોડથી નવ્ય હારું;
રામ રજઅંશ એ પુણ્ય પ્રશંસ, કરું હુંય નિર્વંશ એ નગ્ર તારું.

રાવણ–માંકડાં રાંકડાં જા ઘેર જીવતો, વાંકડા ફાંકડા બોલ કેવા?
કાયાતણા કટકડા કોડ કરાવશે, વનચરા પાસથી લાણુ લેવા;
ભૂખતણા મટકડા ભાવ ભૂલી જશો, ચટકડા સેવશો સિદ્ધ સેવા;
લટકતાં શીશ રેશે ધડ જુજવાં, રામ નહીં આવશે હાથ દેવા.

અંગદ–રાંકડો જાણિ કહે તું મને માંકડો, આંકડો મેલશો તોજ જીવો;
સંકટ ઘણું સાંકડો પાપ પૂરણ ઘડો, ચોર ચિત્તે ચઢ્યો કાર્જ કીવો;
પાપ પાસે પડ્યો, ઘાટ તારો ઘડ્યો, સીત હરવા અડ્યો ઝેર પીવો;
માન મોટમ મોટયો આયુષ્ય અવશ્ય ઘટયો વંશ વર્ત્યો નહિ સાખ દીવો.
રાવણ–ક્રોધ પૂરણ કરી રાય બોલ્યો ફરી, હઠ કરી તું હરિ ધીર ધારી;
દૃષ્ટિ જો મેં કરી, જાશે તું સહજ મરી, શું જાવું નથિ ફરી પુઠ પારી;
ખાંત રાખે ખરી તો રહે નહિ ઠરી, રીસ ભુંડી ભરી માન મારૂં;
વાત તારી સૂણી ભ્રાંત નહોતી કરી, જાન જોખમ કરૂં તર્ત તારૂં.

છપય.

અંગદ–રામચંદ્ર પરતાપ, કોણ મુજ સામું જોશે;
રામચંદ્ર પરતાપ, જીવ નિજ દુશ્મન ખોશે;
રામચંદ્ર પરતાપ, કોણ મને શસ્ત્રજ મારે;
રામચંદ્ર પરતાપ, ક્રોડ તુજ સરખા હારે;
શ્રી રામચંદ્ર પરતાપથી, જળને સ્થાનક સ્થલ કરૂં;
કવિ સામળ અંગદ કહે, કહે તો આભ ઉંડળ ભરૂં. ૨૩૬

ઝૂલણા છંદ.

રાવણ–હવણાં તો વંશ ગયું અલ્યા વાલીનું, મરત છે ટુંકડું તરત તારૂં;
તાળવે જીભ કાઢુ તજી તાહરી, હજુ લગી દીલમાં ધર્મ ધારૂં;
ચરણ ગ્રહી ફેરવું તરણવત તુજને, રામ ગુણ ગાય તો નિશ્ચે મારૂં;
આકાશ ઉડાડશું પવનવત પલકમાં, દેખશે દળ કપિસેન સારૂં.

કવિત.

અંગદ–ગયો તેરો તેજ સબે, હેજ હેતકારી કોય;
ગયો દમ નામ ઠામ, ગયી કીર્ત કેહેનકી;
ગયો ઘરસુત પૂત, અરથ ગરથ ગયો;
તખત અલખ ગઇ, તર્તીબ જ્યોં તાનકી;
ઘોડે જોડે ગયે પોઢે, ગયે પરતાપ તેરે;
હાથી સાથી ભાથી ભૂપ, મમત ગઇ માનકી;
જાન ગઇ જોખમ ગઇ, રાજરિદ્ધિ રોખ ગઇ;
જ્યા દિનતે લ્યાયો મૂઢ, જગતમાત જાનકી. ૨૩૮

□ મુકેશ જોષી

છપ્પો.

રાવણ—રામતણા ગુણ ગાય, છેક તેરે કયમ છાંનું;
રામતણા ગુણ ગાય, મૂઢ તે કયમ હું માનું;
રામતણા ગુણ ગાય, વચન માનું કિમ તારું;
રામતણા ગુણ ગાય, ડગે કિમ મનડું મારું;
અલ્યા રામતણા ગુણ ગાયા થકી, જોખમ તારે જાને થશે;
ઉડાડી દેઉં આકાશમાં, એટલે રામચરણે જશે. ૨૩૯

અંગદ—ગયું રાજ ધરસૂત્ર, પુત્ર સહોદર સાથી;
ઘોડા જોટા જોખ, રોખરિદ્ધ વિધ હિત હાથી;
ગયું તેજ હિત હેજ, સિંહાસન વિમાનવાસી;
દેવ કરતાતા સેવ, ગયા દિવાન ને દાસી;
પુણ્ય સર્વે પરવારિયું, મમત ગયું મૂઢ માનની;
વળી ઇશ ગયા તૂજ શીશથી, જે દિન લાવ્યો જાનકી. ૨૪૦

ઝૂલણા છંદ.

રાવણ—પૂત કપૂત તું કૂળ લજ્જામણો, ભૂપ સાથે ભિડે બળ ભારી;
નરપતિ દીકરો દૂત થઇ આવિયો, ટેક તરખીબ એ જોઇ તારી;
ક્રોડ બોંતેર ને પદ્મ અઢારમાં, રામ ને લક્ષ્મણ કારભારી;
એ સર્વ ગર્વ તે સેલ મારે મને, ચિંતવું તે દિન ચાર મારી.

અંગદ—ઇશના ઇશને શીશ નામ્યું હશે, રીસ ખમું તારી તેહ માટે;
જગદીશ એ શીશ છેદશે તાહરાં, વેદ વણ્યા જશે સ્વર્ગ વાટે;
હરનિશ દિનેશ જે દીપ દેખાડતો, તે તજ્યું આજથી જ્ઞાન ઘાટે;
વીશ વસાએ લક્ષ્મી જાતી થઇ, સીત હરી તેહ પાપ માટે.

છપ્પો.

રાવણ—રાંક ઉપર શી રીશ, કરવી તે ન ઘટે મુજને;
દેઉં છું જીવતદાન, જીવતો મૂકું તુજને;
કાસદકેરા કાન, વાઢતામાં હું લાજું;
તરણાપર શો ટેક, દીલ મારામાં દાઝું;
તું બુદ્ધિહીણુ બકતો રહે, ફૂથલી શી ઝાઝી કરે;
ગમાર જાણી નહિ ગુંદરું; ફરી બોલે નિશ્ચે મરે. ૨૪૩

ઝૂલણા છંદ.

અં-વૈષ્ણવ વિપ્રના વંશમાંહે તમો, જન્મ ધારી થયું ચિત્ત ચહાતું;
કરતાં ઉપદેશ કદાચ તું ઉગરે, સહુજના સંઘમાં ગંગ નહાતું;
મૂરખને મન તે શીખ શોભે નહીં, બેહેરા આગળે કોણ ગાતું;
શીખની રીત શી રાવણ આંગણે, "ગાંઠનું ખાઇ ઘેલા સાથ જાતું."૨૪૪

છપ્પો.

રાવણ-પેલી મહેલી રીત, અશોક વન વારુ વાડી;
ત્યાં છે અટપટી જાગ, ખેલ રત્નાકર ખાડી;
લક્ષ્મણ સરખા કોટ, રામ સરખા બહુ રાજા;
જાવું ન પામે કોય, જંન જોરાવર ઝાઝા;
તું કિંકર થઇને કરગરે, કર ઓટે બીખારી થઇ;
જો બળ હોય બુદ્ધિ હીણમાં, તો તું તેડી જા તહીં. ૨૪૫

કવિત.

અંગદ-પૂર્વ જન્મ પાપ થકી, સીતાના શાપ થકી;
અક્કલ ઓછી આપથકી, સેજ પડ્યો શૂળમાં;
અક્ષરના અંકથકી, વિધાતાના વંકથકી;
રંજાડ્યા કો રંકથકી, ધન મેળ્યું ધૂળમાં;
અહંકાર અતિ આણ્યાથકી,મમત મૂઢ માણ્યાથકી;
નિરગુણ નાણ્યાથકી, તણાયો તું પૂરમાં;
છેક બુદ્ધિ છોકી થકી, અક્કલ આપ ઓછી થકી;
રાવણ તેં હાથ ઘાલ્યો, ગોખરના મૂળમાં. ૨૪૬

ઝૂલણા છંદ.

કવિ-દૃષ્ટિ ભુંડી કરી રીસથી રાવણે, રાજ્મદ જોરથી રાજ રૂઠ્યો;
જવુંન પામે હવે જીવતો વાનરો, એમ કહી આપ અધિપત્ત ઉઠ્યો;
સુરજ સુમિ ગ્રહી સામટો સંચર્યા,કોટ કોટ્યાન વ્યોમ શરૂ છુટ્યો;
પુત્ર વાળીતણો વીંટીઓ વિધવિધે,બાણનો શીર વરસાદ વુઠ્યો. ૨૪૭
હાલક હુલક હલકાર હળહળ થયો,માર માર કરી ભુંડ ભક્ષા;
અધિપતિ આજ્ઞા કોણ લોપી શકે, શૂર સામંતણી દીધ શિક્ષા;

વીંટીઓ વાળીસૂત ઘેર ધુમ્મર ઘણે, રીસ તે દનતણી ક્રોધકક્ષા;
લખવસા લાજ કોણ લઇ શકે એહની, જેહને શીર શ્રીરામરક્ષા. ૨૪૮
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, જન્મ કોટિતણા તાપ ત્રાસે;
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, અષ્ટ મહાસિદ્ધ નવનિધ વાસે;
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, નિમિષમાં પાપના ઓઘ નાસે;
એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, બેસી વૈમાન વૈકુંઠ જાસે. ૨૪૯
શ્રવણે સુણે રામનું નામ જો સ્વપ્નમાં, તેહને ભવતણી ભીડ ભાજે;
ઇંદ્ર કંઇ કોટિધા તેહ નરને નમે, છત્રચિંતામણિ છાંય છાજે.;
અચળ ને અમર વૈભવ વૈકુંઠના, અનહદ નાદનિ વેણુ વાજે;
ઉણમ કશી તેહને દેહમાં દુઃખ કશું,સામળતણો સ્વામી જે શીશ ગાજે. ૨૫૦
અં–રીજ કે ખીજથી રામહદે રહે, જપ જાપ કે તપને મૂળ માને;
દેહ દાતાર નવ રામ કોડે કહે, સમઝિયો તે ઘણું શાસ્ત્ર શાને;
ઓધારિયા આપ ઇકોતરાં તે નરે, પોખિયો દેહ અમૃત પાને;
મરણ સમયાંતરે કરણ કિંચિત સુણે,યમદૂત નાસે જ્યમ હરણ રાને. ૨૫૧
રા–શી ઝીત કિડિ પરે, કટક તે શું ચઢે, તૃણના ઉપર તે શા કૂવાડા;
રંકપર રુઠવું રાજની રીત એ, તુચ્છ પટે કશી તાન તાડા;
ગુદરું છું ગુન્હો વાર ઘણી થઇ, બુદ્ધિહીણા બકે બોલ આડા;
લાજ ને કાજથી મૂકું છું જીવતો, કહેશે કાસદતણા કાન વાઢ્યા. ૨૫૨

છપ્પો.

અંગદ–જપે રામનું નામ, દૂત લખ જોજન નાસે;
જપે રામનું નામ, વાસ વૈકુંઠે વાસે;
જપે રામનું નામ, દોહલાં દેહવટ જાયે;
જપે રામનું નામ, અગર જળ શીતળ થાયે;
નામ જપતા જેહ જન, લજ્જા કોણ લોપી શકે;
શસ્ત્ર ઘાવ વાગે નહીં, રામ નામ જો હ્રદે રખે. ૨૫૩

કવિત.

રાવણ–દાવે બોલ્યો દશકંધ, ધાકડો કરે છે ધંધ;
બાંધી લ્યોને એને બંધ, મારી નાંખો મૂઢને;
ફેડી નાખો એનો ફંદ, છંછેડીને કરો છંદ;
મોટમ એની કરો મંદ, કહાડી નાંખો કૂડને;

મૂછ પૂછ ફૂછ કાપો, તન એનું તાપે તાપો;
અધિક એ લાણુ આપો, પ્રાજે કરો પ્રૌઢને;
વાનરો આવ્યો છે વાસે, પોકાર કરે છે પાસે;
ઉડાવી નાંખો આકાશે, આકડાના તૂરને. ૨૫૪

ઝૂલણા છંદ.

અં–નામ નર કોઇનું રામ હોય રીતમાં, બોલાવતે કોટિ કલ્યાણ કાયે;
રામ કહી નહાય કો છેક જઈ છિદ્રમાં, સહેજ ફળ ગંગ તરંગ થાયે;
અજાણ કે મૂર્ખ રસનાથકિ રામ કહે, પંચ પદારથ પ્રીતે પાયે;
સામળ કહે રામ અક્ષર એક બોલતે, દુઃખ દરિદ્ર દેહવટ જાયે.
રા–આપ અજાણ અજાણના કિંકરા, પુત્ર અજાણના ફુડકારી;
બાંધિયા નવ ગ્રહ જો અલ્યા બારણે, વેદ ભણે ઘેર બ્રહ્મ ભારી;
અહર્નિશા ઓળગે ઇંદ્ર ઉભો રહે, ધર્મ ધલહલ રહ્યો ધર્મધારી;
દિલીપકુલ દશરથ તેહનો દીકરો, ભૂપ સાથે ભિડે બ્રહ્મચારી.
અં–દેખ અલ્યા દાનવી, એ નહીં માનવી, એણે સૃષ્ટિ આ સ્થિર સ્થાપી;
એકવીશવાર નક્ષત્રી અવની કરી, કોટિધા ભક્તનાં કષ્ટ કાપી;
બળીને પૂછ બળ પ્રાક્રમ એહનું,ત્રણ ડગે લીધી ત્રિભોમ માપી;
અંગદ કહે કહું અજાણને કેટલું, પ્રીછે નહિ રાવણો મૂઢ પાપી.

છપ્પો.

કવિ–ઝળકંતી તલવાર, બાણ વરસાદ જ વરસે;
કરડંતા કરે કોપ, ધીર ધશમસતા ધરસે;
નામ ગોળા રણતૂર, માર બહુ દૈત્યે દીધો;
વીંટ્યો વાળીનો પુત્ર, ધુમ્મરમાં ઘેરી લીધો;
ત્યાં માર માર સહુકો કરે, પ્રહાર પગે પાટુતણા;
બહુ અંગદ કીધો આકળો, જોદ્ધા આવ્યા અતિ ઘણા. ૨૫૮

કવિત.

અં–અંગદ કહે એહિ સભામે, હેં કોઉ બુદ્ધનિધ;
લૂન લખ લાજ રખે, સામદ સિકારસી;
બુઝવે વે બાવરેકું, જીવ જાન રખો ચહે;
ભોગવેં ઘરસુત પૂત, કર કોઉ કારસી;

રાનીકો જાઓ ભહિ, કોઉ રાજબીજ નહિ;
સબીહિં સરિખ ખર, ખરી નીતિ આરસી;
ગ્યાન કહા ગુમારનકું, કાકકું કપૂર કહો;
મર્કટકું માનક કહા, કા અંધેકું આરસી. ૨૫૯

ઝૂલણા છંદ.

રા—એકવાર સીતા હરી, જો તું હવે ફરી, જાઉં અયોધ્યા ભણી ધીર ધાયો;
ઉદ્વસ્ત કરું એહની આણ જ્યાં લખી ફરે, જાણજો ભ્રાતને બાંય સહાયો;
નરનાર લખ કોટિધા લંક લગી લાવશું, ચિંતવું તે ઘડી ચિત્ત ચહાયો;
અંગદા સહિત બોણું સહુ અરણવે, જાણજો કૈકસી કૂખ જાયો!
કુ—એ વિધે વાક્ય સુણ્યાં જવ અંગદે, ચિત્તથી કોપ ચોપાસ ચઢિયો;
નિકટ નરપતિતણે વિકટ બહુ બોલિયો, અટપટી અંકથી આપ અડિયો;
ઝટપટી ઝાલિયો કર દશાનનતણો, ચટપટી જીભની જલ્પ જડિયો!
અં—બોળિયું કુળ અલ્યા બાપના બાપનું, કૈકસીપેટ તું પહાણ પડિયો!
કુ—તુચ્છકારો કરી ત્યાંથકી ઉઠીઓ, રીસ ઝાઝી કરી રિદ્ધ રાજા;
ગુદરે કયમ ગુહ્નો એહ ગુણહિણનો, મટે મહિપતતણી એહ માઝા;
ફેરવી નજર ચોપાસ એ નરપતે, ધસમસ્યા ધીર તરતીબ તાજા;
પ્રૌઢ આયુધ પડે અંગદા ઉપરે, માર જોરાવરી જોધ ઝાઝા.
બાંધવા માંડિયો બળ કરિ બહુ જણે, ચોગમાં બાણની ચોટ નાંખી;
વકારે વિમાંનેથકો રાય રાવણ ઘણું, શૂર સામદ કયમ રહે સાંખી;
હડબડાવ્યો ઘણું હીક હો હો કરી, તરવર્યા જોધ જ્યમ મધમાખી;
રામનું નામ અંગદતણે અંતરે, પડે જ્યમ શસ્ત્ર અંગફૂલ પાખી.
આપ જોરે કરી ઉછળ્યો અંગદો, કારમો કોપ આકાશે કીધો;
વળી ગયા હાથ તે તો રહ્યા હીંચતા, દોષી દેહવટ કરી દાવ દીધો;
બ્રહ્માંડ ભાંગી પડે એમ ભૂપર થયું, મધ્ય પડ્યો જ્યાં શૂર સીધો;
નાઠા નૃપતિ સહિત દાનવો દશદિશા, પાંચ કોટિતણા પ્રાણ પીધા.
બુમ પડી બધા દેશમાં બહો વિધે, રૈયત ઘણું નાસવા છેક છૂટી;
પ્રાજે કરી પૂંછવડે કંઇક પરાક્રમી, હિમ્મત હઠીલાતણી ટેક તૂટી;
વિદાર્યા ઘણું વાનરે નખવડે નર ઘણા, આયુષ અયુતાંતણી ખાંત ખૂટી;
વ્યાપી વાત વીપરીત સૌ વિશ્વમાં, વાનરે એકલે લંક લૂટી.

નાસતા નર દીઠા ઘણા નરપતે, વાસ બાધા માંહે ત્રાસ પેઠો;
લંગૂરનું જોર લેખે લખધા લહ્યું, અહંકાર તજે કયમ એહ એઠો;
હુંકાર ને હોડ એ મોડ કોડે કરી, ફરી ભૂપ સભા ભરી ઘાટ પેઠો;
દંત કરડી મહા મૂછ મરડી પછી, આસને રાય બળવંત બેઠો.
નાગપાશ આણિયું જોર જણાવિયું, તાણિયું બાણ ટંકાર કીધો;
ગાળ દશ વીશ ત્યાં દીધી રીસે કરી, વાળીસૂત ઘુમ્મરે ઘેરી લીધો;
રા-સંભાર કોઇ ઇષ્ટને આ સમે અંગદા, પલક એકમાં તૂજ પ્રાણ પીધો;
નામ ટાળ્યું તારું રામ તુજ શત્રુએ, દાદો ત્યમ દીકરો દાવ દીધો.
અં-કુડ બોલે અલ્યા કુંવર કૈકસીતણા, નાક છેદન કરું નિમિષ નાથે;
જીવતાં જોર દેખાડવા માંડિયું, જોર હોતે તો વળગ્ય બાંય બાથે;
પ્રીતથી પ્રત્યુત્તર કરે તો હું પરવરું, હુકમ નથી રાઢનો તુજ સાથે;
લેખ લખ્યા બ્રહ્મતણા લક્ષવસા, રાવણતણું મોત શ્રીરામ હાથે.

કવિત.

રાવણ-રાવ કહો રાવણની, રામ આગે રીસ કરી;
પરવરે પુરમાંથી, પેર કહું પ્રીતની;
જોર હોય જુદ્ધ કરો, રાઢ રણજંગમાંય;
લક્ષ્મી સહિત લંક લીજે, જાંગીર વાહો ઝીતની;
કાયર હો સાયરથી, નાસો નિરમાલ્ય થઇ;
નાસતાને મારું નહીં, રંક જેવી રીતની;
લખ કોટિ વીસ વસા, ઉત્તર કહે અંગદ તું;
દેહ જાએ આપું નહીં, આશ મૂક સીતની. ૨૬૯
અંગદ-જાણું છું જરૂર હવે, પ્રીછ્યો પૂરો પાર તારો;
આવી રહી રેખા તારા, આયુષના અંકની;
બારમો છે રાહ તુંને, પનોતી હજુર હેયે;
વાંકા એક આઠ ઇશ, વિધાતાના વંકની;
એ તો વાત રહી અહીં, કહેવી નથી કોયે તહી;
રાવ કશી રામ આગે, રાવણ તું રંકની;
વરદાન ઇશે દીધું, તુજ પાસે લાંચ લીધું;
સામળ કહે કાર્ય સિધ્યું, લાલચ મેલ લંકની; ૨૭૦

રાવણ—તરુણી હણી તાટકા, રોળ્યો રાક્ષસ રંક જેવો;
જે જે કીધું કામ રામે, હર્ષ હેત હાથનો:
બાપડો બચારો પેલો, ત્રિશિરાને તર્ત હણ્યો;
દાખ્યું અને દૈવત મેં, શોભા સમરથનો;
જાંબુ જમનારો પેલો, વાંદરીનો વાળિ બેટો;
જોર તો જણાયું એનું, દિકરો દશરથનો;
દેખાડરે દેહ દુજા, દશ શીશ વીશ ભુજા;
જિતવો અજિત રાય, રાવણ દશ માથનો. ૨૭૧

અંગદ—ત્રોડવું તરણ તુચ્છ, જમવું ઘી ખીચડીનું;
કીડી સાથે કુંજરનું, હોડે જેવું હારવું;
ઉષ્ણ કાળે નીર પીવું, પાપધન લેતા બીહીવું;
સ્હેજ દિને શ્રાદ્ધ જેવું, સોદરનું સારવું;
સૂમને નકારો કેવું, દાતા પાસે ધન ગેવું;
કહેવું કથન કંથ આગે, નીર તુંબ તારવું;
સામળ કહે સત્ય માન, અંગદ કહે જ્ઞાન આણ;
રામ હૃદે ધરે એમ, રાવણને મારવું. ૨૭૨

છપ્પો.

રાવણ—નથી મારતાં વાર, રંજકમાં રણ રોળું;
અંગદ તારું અંગ, ચિત્ત ચાંચડવત ચોળું;
કાઢું તાળવે જીભ, વદે જો વેર વાણીમાં;
વાંદરેલ કઢાવું તેલ, પીલાવું છું ઘાણીમાં;
જોર હોય તો જુદ્ધ કરે, મુજ કિંકરના સાથમાં;
એમ કહી અંગદને તિહાં, લીધો બળવંતે બાથમાં ૨૭૩

ઝૂલણા છંદ.

દશકંધ કેમે માર્યો મરશે, ચંદ્રશેખર ચરચ્યા છે ચંદન;
દશકંધ કેમે માર્યો મરશે, વૈદનાથનાં કીધાં છે દન;
દશકંધ કેમે માર્યો મરશે, નવ નાડનું કર્યું નિકંદન;
અંગદ—ઇશ્વર ગત ઇશ્વર સૌ જાણે, દશકંધ હણશે દશરથ નંદન. ૨૭૪

કવિત.

રાવણ–બાંધે છે સમશેર સહુ, ઝુઝવાને જાય રણું;
શોભા તેમાં શૂર કેરી, ધાઓ મુખ ખાય છે;
શ્યામ કહે સઉ સતી, પતિ માને આપ પતિ;
રતિવંત રામ જેવો, પાવકે પળાય છે;
દાતા દાતા કહે સહું, બોલે ન અદાતા બહુ;
બૌ લખણ લાખ જર, દેતામાં જણાય છે;
કોટિ કોટિ કરે કામ, દુઃખથી જોડાવે દામ;
ચાડિયાની જીભ માંહે, જર તો ગણાય છે. ૨૭૫

અંગદ–ચાડિ ચતુરાઇ કહે, ચિત્ત તારા માંહે ચહે;
લે તો કહું વાત અર્થ, પરમાર્થ કામનું;
કેવું પડશે ત્યાં સાચું, કામ થાશે તારૂં કાચું;
રાચે રાય રાવણ તું, દેખી જોર દામનું;
ગંગા કદિ ઉલટી વહે, નેવે નીર મોભે ચઢે;
પડે ધ્રુવ પલકમાં, મેરુ ડગે ઠામનું;
પૂર્વ રવિ પ્રાચી જાય, એટલું કદાપિ થાય;
અફળ ન જાય એક, બોલ બાણ રામનું. ૨૭૬

રાવણ–ઉગ્યો તે આથમ્યો દીસ, દુઃખવાને આવ્યું રીશ;
રીશ કરુ કેતી તુંને, ઠગવાનો ઠાઠ છે;
આવરદા દીસે તારૂં, મન કોમળ થયું મારૂં;
હારૂં એક વચન મૂઢ, કાસદા તું માટ છે;
જા લઇને કહે તહીં, શું બકે છે ઉભો અહીં;
જાહે જશે જીવ તારો, લખ્યું એ લલાટ છે;
મોકલ્યો છે શીખ દેઈ, લોભે લાભ લાંચ લઇ;
એ ભલાઇ બોલે શકે, ભૂપતનો ભાટ છે. ૨૭૭

અંગદ–કીરત કરે રામની, શેષ રવી શારદા જી;
મહા રુદ્ર ઇંદ્ર ચંદ્ર, જપ્યા જોગ જાપ છે;
વરુણ વાયુ વિશ્વેદેવ, નગ નાગ નદી નદ;
નક્ષત્ર જોતા ગ્રહ તારા, છયે ઋતુ છાપ છે;

ત્રણ દેવ ત્રણ ભોમ, ત્રણ નાદ ત્રણ વેદ;
ત્રણ કાળ ત્રણ રૂપ, અલખ એ આપ છે;
સામળ કહે અહાનશ, પુણ્યવંત રામ જપે;
રામ જેને નહિ હૃદે, તેનાં પૂર્ણ પાપ છે. ૨૭૮
રાવણ–રામ જપ રામ ભજ, રામ સાથે સ્નેહ કર;
રામજીને રીઝવીને, રામ રાખ્ય મનમાં;
રામ કેરું કર કામ, રામ કેરે વશ ધામ;
રામ રામ રાતે કહે, રામ કહે દનમાં;
રામ પેં મરાવ્યો તાત, રામ સાથે કરી વાત;
જાત જશે રામ કેતાં, તેહ લાભ તનમાં;
બધા ભાવ રામ કહ્યો, અંગદ શું ન્યાલ થયો;
ખીલાં કોઠાં વીણી ખાઇ, વશે જઇ વનમાં. ૨૭૯
અંગદ–કોટિ કોટિ ઇંદ્રપદ, કોટિક કૈલાસ સૂખ;
કોટિ રવિ તેજ જેહ, બુદ્ધ લેહેર ધામમાં,
કોટિ કોટિ વેદવાણ, કોટિ ચિંતામણી ખાણ;
કોટિક કલ્યાણ વિધ, વૈકુંઠના વામમાં;
કોટિ કોટિ કામધેન, કોટિ કલ્પવૃક્ષ ફળ;
કોટિક અમૃત અંત, કરુણા એ કામમાં;
કોટિ જપ કોટિ તપ, કોટિ તિર્થ કોટિ દાન;
સામળ કહે સર્વ સુખ, વસે રામ નામમાં. ૨૮૦
રાવણ–જેને મન જેશું નેહ, તેને મન મોટો તેહ;
એહ તારે દિલ વસ્યું, ચિત્ત ચોટ ચાખ્યું છે;
પૂજ્ય પદ પાગે લાગ્ય, તેહ પાસે વર માગ્ય;
જાઓ માગી ખાઓ સર્વ, ભાગ્ય એહ ભાગ્યું છે;
કહે લાખ લાખ વાર, મારું હૃદે રહે ઠાર;
ભાગ્યું મન ભાર કહેતે, હૃદે માંહે રાખ્યું છે;
ગ્રીછે મન માંહે પેર, ગુણ જાણે વેર વેર;
જન્મ જન્મ વેર રામ, રાવણને લખ્યું છે. ૨૮૧

છપ્પા.

રાવણે પૂજ્યા ઇશ, ત્યારે એ અજિત કહાવ્યો;
રાવણે પૂજ્યા ઇશ, ત્યારે સીતા એ લાવ્યો;

રાવણે પૂજ્યા ઈશ, દશ મસ્તક એ પામ્યો;
રાવણે પૂજ્યા ઈશ, દુઃખ સઘળુ તે વામ્યો;
ઈશ પૂજ્યા તે પરતાપથી, રામચંદ્રને જિતશું;
દીઠા મૂકયા છે જીવતા, એહ ધર્મની રીતશું. ૨૮૨
અંગદ–કનકેશ્વર મહાદેવ, કનકપૂરીપર કોપ્યો;
સીતા રૂપિયું વૃક્ષ, ઝેર તેં રાવણ રોપ્યો;
ખાંતે ફળ તે ખાઓ, ઝેર પીધે કેમ જીવો;
રૂઠયો રઘુપતિ રામ, દેશમાં નહિ રહે દીવો;
નિશકુંભલા નારાયણી, જનક જનેતા જાણજે;
માતા હરવા તેં મન કરયું, મોત અખુટે આણજે. ૨૮૩

ઝૂલણા છંદ.

રા–વાત વિવેકની તે તું શઠ શું લહે, જંગલી જટ કુડાં કર્મ કૂટે;
આકના તૂરની પેર ઉડી જશો, જે દિવસ માહરાં બાણ છૂટે;
જાનવર જાણીને મૂકીએ જીવતો, લાજ લંગૂરની કોણ લૂટે;
પ્રાજે કરી નાંખશે પલકની પલકમાં, એકલો ઈંદ્રજિત આપ ઉઠે. ૨૮૪

કવિત.

અંગદ–માન કહ્યું મૂઢ મતિ, જ્ઞાનહીણ ગૂઢ ગતિ;
શ્રાપ દીધો સીતા સતી, પડ્યો પાપ પાશમાં;
મોકલ્યો કાસદ કામે, હુકમ ન દીધો રામે;
નહિ તો વાસું ઠામ ઠામે, વાનરાં અવાસમાં;
હૃદે નથી રહેતી રીશ, ત્રોડી નાખુ તારૂ શીશ;
ભાગું ભુજ વીશ હજુ, હેત રાખું હાસમાં;
ભલપણ ભાખું ભાખ, શસ્ત્રતણી દેઉં સાખ;
ઈંદ્રજિત જેવા લાખ, ઊડાડું આકાશમાં. ૨૮૫

ઝૂલણા છંદ.

રા–ડેડરાં દાદુરાં ખેલતાં ખાબડે, તેહને હોંસ થઇ સિંધુ તરવા;
કાગલાં બગલાં મેડકાં માણતાં, ચાહ્ય તે ચિત્ત મોતી જ ચરવા;
કાપાડયાં બાપડિયાં ડાભડાં પહેરતાં, આવિયાં ઊંડળે આભ ભરવા;
કીડને પાંખ આવી તે તો તરફડે, મરણ આવ્યું માથે મેલ મરવા. ૨૮૬

કવિત.

અંગદ—લાખવરાં દૂધવડે, કાલવીએ કાજળને;
બામતા ન શમે તેની, કાલવતાં કાયરી;
બ્હેકની બરાસ માંય, લસણ લોટાએ લાખ;
ગંધ ગુણ ઘણી ઘણી, શોભે નહીં સાયરી;
કોટિ કલ્પ કાગ વસે, માનહિ સરોવરમાં;
થાય નહિ હંસ હેત, જુગમાંહે જાહરી;
દશકંધ ધંધ ધાયે, ચતુર ન ચિત્ત ચાયે;
અંગદ કહે ટેવ તેવી, કર્મ ફૂટયા તાહરી. ૨૮૭
ક—રીશ ચઢી રાવણને, કોપિયો કૃતાંત કાળ;
હુકમ કર્યો હાથ વડે, હઠીલે હજૂરમાં;
રાવણ—મારી નાંખો મૂરખને, મત્ત કરે માન માટ;
શું જુઓ છો સભા સહુ, શોક ભારે શૂરમાં;
શીદ એનું બોલ્યું સાંખો, ઊડાડી આકાશે નાંખો;
કાપો પૂછ કિંકરનું, નાક છેદો નૂરમાં;
વડા શું વિવાદ વડે, ફરી ન કો આવી ચઢે;
પ્રાજે કરો ત્યાંય પડે, લાખીણા લંગૂરમાં! ૨૮૮
ક—શિંગાળા ધીંગાળા ધાયા, અંગદના પાણ સહાયા;
દેખે રાય રાણા શૂર, શોભા પામે સાથમાં;
ઝઅકે તલવાર તીર, વીંટીઆ વાનર વીર;
અંગ શતખંડ કરો, વકારે બૈ વાતમાં;
મારો મારો કહે મૂઢ, પ્રાક્રમ દેખાડે પ્રૌઢ;
ગૂઢ ઘણા ઘાવ કરે, હથિયારાં હાથમાં;
જીવતો ન પામે જાવું, ખરે દિલે આપો ખાવું;
કીધા ક્રોડ જોધ, બળવંત લીધો બાથમાં. ૨૮૯

છપ્પા.

રૂઠ્યો રાવણરાય, ધીર ધસમસતો ધાયો;
મારી મુઠ મરોડ, શૂર પૂછેથી સહાયો;
પાગરણ પરિયટ પેર, ઝાપટી ઝીંકે જયારે;
અંગદે સમર્યા રામ, તનથી ફૂલ્યો ત્યારે;

મસ્તક પછવાડે ફેરવ્યો, સંધારવા માંડ્યો સાથથી;
સામળ કહે સેવક રામનો, હઠ કરી છુટયો હાથથી. ૨૯૦

અંગદે સમર્યા ઇષ્ટ; દાવ દોષીને દીધા;
પાંચ સહસ્ર પ્રચંડ, કિંકરો કૂટો કીધા;
પટકયા પાપી પ્રાણ, ચંચળ કંઈ ચાંપ્યા ચરણે;
પ્રાજે કીધા કંઈ પૂછ, ધીર ઢોળ્યા બહુ ધરણે;
કરડ્યા વતરડ્યા કંઇ દંતથી, અધિક જન લીધા અંકમાં;
મડોલ થયો બહુ દેશમાં, લૂટ પડી ગઇ લંકમાં. ૨૯૧

નાસે નરપતિ નાર, રાય રાવણની રાણી;
માર માર સંભળાય, વિપરીત બોલાએ વાણી;
શેરીમાં રોયાં શ્વાન, કાગણ કળકળવા લાગી;
જાગ્યો ઘુવડ ગંભીર, ભયભિત થઇ રૈયત ભાગી;
મંદોદરિએ માણસ મોકલ્યાં, જરૂરપણે જઇને જુઓ;
બૂમ પડી શી નગરમાં, ઉલ્કાપાત એ શો હુઓ. ૨૯૨

ઇંદ્રજિત થઈ જાણ, અધિક કોપેથી ચડિયો;
સજ્યાં અંગ હથિયાર, આપ પોતે જઇ અડિયો;
ભમર ચઢાવ્યાં શીશ, શર સામદ શુભ સાધ્યો;
પૂછ ચરણ પ્લવંગ, બહો જોરેથી બાંધ્યો;
જ્યમ મેરુ શૃંગ પર મેહે પડે, ત્યમ માર અંગદ ઉપર પડ્યો.
તવ કાયા લાગિ કંપવા, ચતુર નર કોપે ચઢ્યો. ૨૯૩

હૃદે સમર્યા શ્રીરામ, કામ કીધું તે વેળા;
ઉડ્યો ત્યાંથી આકાશ, ભૂપત સહુ કીધા ભેળા;
તૂટ્યા બંધ તરતીબ, કાયર કોટિ કંપાણા;
પડ્યો સભામાં શૂર, ચંડાળ ચરણે ચંપાણા;
અં—જો જોર હોય તો જુદ્ધ કરો, નહિતર આજ્ઞા દો મુને;
તું ચેત ચેતરે ચતુર નર, તરતિબવત જાણ્યો તુંને. ૨૯૪

રાવણ—નવ ગજ જેને નાક, દંત ગજ દશ દીસંતા;
ચાર હજાર ગજ ચર્ણ, હજાર હાથ હિસંતા;
પંચાણુ ગજની પુઠ, પ્રતાપ પંચાયણ પ્રોઢો;
ત્રણ હજાર તન ટેક, જગતમાં નહિ કો જોટો;

છે કાય કારમી કુંભકર્ણની, કારણ કોયે નવ કળે;
જાઓ જંગલિયો જીવતા, ઘડી એકમાં સૌને ગળે. ૨૯૫

અંગદ—વાનર કેરી વછનાગ, ખાનારો ક્ષણમાં ખૂટે;
રીંછ સાપનો રાપ, તેને અડતાં તન ત્રૂટે;
રામ કાળનો કાળ, શત્રુવટ શોભા સાટે;
તન અતલિબળ આપ, અવતાર લીધો તમ માટે;
છે જોગણીરૂપ એ જાનકી, ખાંત થકી ખપ્પર ભરે;
રણજંગ રાવણ જ્યારે રોપશે, ભૂપ માંસ ભક્ષણ કરે. ૨૯૬

રાવણ—બાંધે બહુ સમશેર, ઝુઝવા કારણ જાયે;
શૂરાતણાં વિખાણ, ઘાઓ જે શીરપર ખાયે;
સ્ત્રીઓ સહુ કેહેવાય, કોઇએક સતી નિકળશે;
પોતાના સ્વામી સાથ, બહુ અગ્નિમાં બળશે;
વિખાણ કરે તું વાનરા, તેણે મન મારું કઢે;
મરદ મૂછાળા જાણશું, જો ઇંદ્રજિત સાંમો વઢે. ૨૯૭

અંગદ—અંગદ કહે સાબાશ, મૂળ મન માન્યું મારું;
રણસંગ્રામે શૂર, દઢ મન રાખે તારું;
હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યાક્ષ, વેર ઝાઝેથી વઢિયા;
સાક્ષાત્કાર વૈકુંઠ, સ્વર્ગ સમીપે ચઢિયા;
આદ્ય અંત ને મધ્ય લગણ, સ્થિરતા મન એવું હશે;
અંગદ કહે રે સુણ રાવણા, કોટિ કલ્યાણ તારું થશે. ૨૯૮

રાવણ—રામ સરખા રણમાંય, રાખું છું હું હજારા;
મટવાશે જીવ અનેક, વાનર ને રીંછ બચારા;
ઇંદ્રજિતની આણ, હાક ફરશે રણ માંહે;
દઢતા થઇને પાગ, કોણ ટકાવે સાંહે;
કુંભકર્ણ ભૂપ ભૂખાળુવો, દેખે તે પ્રાશન કરે;
મૂરખ મન વિચાર કર, વાનર દેખી તે કયમ ડરે? ૨૯૯

અંગદ—વાનર તે તો વાળિ, કક્ષામાં રાખ્યો તુજને;
એકસો સીતેર દિન, મૂર્ખ કહેવડાવે મુજને;
વાનર તે હનુમાન, અશોક વન બાળ્યું જેણે;
વાનર તે નળ નામ, પહાણ તાર્યા જળ તેણે;

એ વાનર અંગદ સારખા, રંક કિંકર શું કહું કથી;
સુગ્રીવ સુભટ નર સારખા. નરપત તેં દીઠા નથી. ૩૦૦

રાવણ—રાજા કહેવાય રણમાંય, રાતે જે ઘુવડ બોલે;
રાણા ગોલા કહેવાય, કરે વાહન જે ખોલે;
રાજા કહેવાયે ભાટ, હીંડે કવિ કીરત કરતા;
રાજા સર્વ કોટિલ, વસ્ત્ર લોકોનાં હરતા;
અકેક ગામના અધિપતિ, એમ રાજાઓ અનેક છે;
પણ આણ સ્વર્ગ પાતાળમાં, રાજા રાવણ એક છે. ૩૦૧

અંગદ—સકળ જનાવર માંય, પ્રૌઢ ગુણ સિંહ પરવરિયો;
નવ કુળમાંય નરેંદ્ર, શેષ અવનિ શીર ધરિયો;
આઠ અધિપત માંય, મેરુ ગઢ મોટો કહે છે;
પંખી માંહે પ્રૌઢ, ગરુડ હરિ ચરણે રહે છે;
રાક્ષસમાં મોટો રાવણો, દેશમાં લંકા ગુણગ્રામ છે;
અંગદ કહે ઉતપત કારણ, સામળનો સ્વામી રામ છે. ૩૦૨

રાવણ—રામ અયોધ્યામાંય, કાલ અવતરિયો આપે;
શ્રવણ હરણ્યો તો વિપ્ર, બાણથી એને બાપે;
ખાવા પીવા જોગ, થયા જોરાવર જોટા;
કાઢી મૂક્યા વનવાસ, પ્રતાપ એ જો જો પ્રોઢા;
કનક કુરંગ નવ ઓળખ્યો, ધાયો કરમાં ધનુષાં લિયે;
અંગદ અક્કલ ગઈ તાહરી, એ બળથી રાવણ ક્યમ બિહિયે. ૩૦૩

અંગદ—દશ અવતારીક રામ, નામ તે સર્વે એનાં;
પાણી પવન આકાશ, પચમાભૂત જન જેનાં;
રસ ગંધ સ્વર સ્વાદ, જાગ્રત સ્વપ્ન મન માને;
મનસા વાચા કર્મ, વાત જન્મની જાણે;
સરજિત પાલક સંહારમાં, ભારે કરમી ભૂપ છે;
સમજ રાય રાવણ હૃદે, સ્વામી સામળનાં રૂપ છે. ૩૦૪

રાવણ—મન માનીતો તુંય, હુંય ક્યમ માનું સાચું;
તું કરે તરણનો મેર, મારે મન સર્વે કાચું;
સ્તુતિ કર જાતું ત્યાંય, તેગ શો ઝાઝો તારો;
બાહુ બાંધે બળ હોય, તો અહીં આવી દેખાડો;

નાચે પૂત પોતા તણો, માતપિતા લે ભામણાં;
બારવાટ વાજાં દલે, તુરછ વચન ત્યમ તુજ તણાં. ૩૦૫

અંગદ–માનીતો સુગ્રીવ, સન્મુખ ઉભો કર જોડી;
માનીતો પ્રહ્લાદ, પદ્દી પામ્યો જે પ્રૌઢી;
માનીતો બળિરાય, ચતુર્ભુજ ચાંપ્યો ચરણે;
માનીતો ધ્રુવ ધીર, અચળ કરી રાખ્યો શરણે;
માનીતા મહારાજના, દર્શનથી તો દિલ ઠરે;
અણમાનીતો અંગદો, માથાકૂટ તુજશું કરે. ૩૦૬

રાવણ–રાવણ કહે રે મૂઢ, પહાણથી દીસે પ્રૌઢો;
મૂરખનો મહિપતિ, જગમાં નહીં તુજ જોડો;
નફટતણો નરેંદ્ર, અધિક દીસે છે અનાડી;
વખાણીને વાત, કરે કરવી હોય ચાડી;
જે ડાહ્યો હોય તે દલ ધરે, સંક્ષેપે શિક્ષા લહે;
અંગદ શાં વગદાં કરે, કહે કેમ ઉભો રહે. ૩૦૭

અંગદ–ઉગરે કોએક જીવ, ત્યાંય બોલીએ જૂઠું;
ઉગરે કોએક જીવ, કરિએ દીઠું અદીઠું;
ઉગરે કોએક જીવ, અક્કલ ફેલાવું આડી;
ઉગરે કોએક જીવ, કરિયે ચોરી કે ચાડી;
હાંકી કાઢે છે હઠ કરી, તોય ઉભો છું બારણે;
અંગદ કહે રાવણ રંક સુણ, જીવ જીવાવણ કારણે. ૩૦૮

રાવણ–ઉગારવા આવ્યો દેહે, ઉગારવાં વાનર રીંછાં;
તે ઉડશે આકાશ, કાગ તણાં જ્યમ પીંછાં;
કોય સતી નવ થાય, પતિ કો અવર મરંતે;
આપ ન ભાળે ભૂખ, પારકું ભેટ ભરંતે;
પ્રાક્રમ પરમારથ તાહરું, કુડ કપટ કરવા કામનું;
પિતા માર્યો તે પ્રીતથી, રુડું ચિંતશે રામનું. ૩૦૯

અંગદ–ઈંદ્રજિત સરખો તંન, તેહ, તુજ રણ રોળાશે;
કુંભકર્ણ સરખો જોધ, ચાંચડવત તે ચોળાશે;
સાત લાખ પ્રૌઢા પુત્ર, કાયર થઇ કૂટાશે;
રત્ન ખાણની રિદ્ધ, લંક લક્ષ્મી લૂંટાશે;

તું શિવ વરદાનથી શૂર છે, માન મગ્ન છે મનથકી;
તુજ શીશથી ઇશ અળગા થયા, સીતા હરી તે દિન થકી. ૩૧૦

રાવણ–પૂછ ઇંદ્રને વાત, હાથ દીઠા મુજ તનના;
રેશે ઠામના ઠામ, મનોરથ તારા મનના;
બાર વર્ષ જળ અંન, તજે નિંદ્રા ને નારી;
કુંભકર્ણ* સાથે તેહ, ભડે જે ભૂપત ભારી;
એકાએક કાળ હોયે નહીં, ભાવ અક્ષર તું શું ભણ્યો;
મુજ સાથે સંગ્રામે મળે, નથી જગમાં જનુની જણ્યો. ૩૧૧

અંગદ–ઇશતણો એ ઇશ, એ જ બ્રહ્માનો બ્રહ્મા;
અવતારિક એ અંશ, કંઈ મનમાં તું શરમા;
લોઢે લક્કડ દિન રાત, હિરણ્યકશિપુ નવ મરતો;
વરદાન હતાં વિપ્રીત, અંકાર તુજ પેરે ધરતો;
તે નૃસિંહ થઈ નખે હણ્યો, તે પેરે તુજને થશે;
સામળ કહે તારા મોતની, પ્રભુએ જાગ રાખી હશે. ૩૧૨

રાવણ–રાવણ કહે રામદુવાઈ, દેઉં છું અંગદ તુજને
પલક ટકાવે પાગ, ફરી ઉત્તર દે મુજને;
શરમ નવ રાખીશ, જરૂર કહેજે ત્યાં જઈને;
વધારજે મુજ વેર, પ્રીતથી તેનો થઈને;
જો મૂછ ધરાવે મુખ પર, નીર વધારો નામનું;
રાવણ કહે આવો અહીં, મારે કામ છે રામનું. ૩૧૩

અંગદ–અંગદ કહે સાબાશ, હોડ હઠ હિમ્મત તારી;
તુજમાં પ્રાક્રમ પ્રૌઢ, ખરી નીશા થઇ મારી;
ભલું રામશું વેર, ભલું ગંગામાં મરવું;
ભલું ગયાવ્રત માંય, દંડ જે ભારે ભરવું;
ભલું પુત્ર શિષ્ય ને વિપ્રથી, હોડે કોડે હારવું;
ભલું મોત રાવણતણું, જો રામને હાથે મારવું. ૩૧૪

રાવણ–મૂરખનો સરદાર, વિના બોલાવ્યો બોલે;
મૂરખનો સરદાર, આપથી અધિક અમોલે;

---

* અત્રે ઇંદ્રજિત એવું નામ જોઇએ.

મૂરખનો સરદાર, કં લવરી જે ઝાઝી;
મૂરખનો સરદાર, પ્રૌઢ સાથે હઠ પાજી;
આણ્ય ન માને રામની, જાવા મન નહિ જાણિયે;
કહે રાવણ તું મૂર્ખપતિ, પૂરણ મેં પરમાણિયો. ૩૧૫

અંગદ–રામદુવાઈ ખાઉં. જો મુખ બોલું જૂઠું;
રામદુવાઈ ખાઉં, રીશે જો તુજપર રૂઠું;
રામદુવાઈ ખાઉં, વાત કહું પૂરણ પ્રીતે;
રામદુવાઈ ખાઉં, રાવણપર રીઝું રીતે;
છે રામદુવાઈ શ્રીરામની, ચિંતવી જે દિન રણ ચઢે;
મુજને નિશ્ચે છે એટલું, દશ મસ્તક પૃથ્વી પડે. ૩૧૬

કવિત.

રાવણ–નંવ મળે ખોટો દામ, કામ વિવાહનું માંડે;
ઉછીનું ઉધાર કરી, ધંધે ઘણું ધાય છે;
ચોર કો ચોઈમાં પડ્યો, અડ્યો સંકટમાં આવી;
છળ કરે છૂટવાનો, ચિત્ત ઘણું ચહાય છે;
કુંવારો કુંવર ઘેર, પેર નહીં પલ્લા તણી;
કન્યાતણે કાજ, વેવિશાળિયો વહાય છે;
અકરમી નર નેટ, પૂરું ન ભરાય પેટ;
અંગદની પેર પાપી, ખોટા સમ ખાય છે. ૩૧૭

સવૈયો

અં–ચક્રવર્તી રામ ચૌદ લોકનમેં, ચિંતનું દશકંધકું ચાકરિયા;
સિંહકો સિંહ સુરપતકો સુર, દશકંધ બાંધા તુમ બાકરિયા;
મહારાજ ધિરાજ શ્રીરામ મેરુપત, કિંકર રાવન કાંકરિયાં;
કલ્પવૃક્ષ કોટિ રામ કરુણાનિધિ, લંકપતિ લખ લાકરિયાં. ૩૧૮

છપ્પા.

રાવણ–અભાગી અંગદ અજાણ, રામની આણજ લોપે;
વિદાય થતો કરે વાત, કિંકર થઇને કયમ કોપે;
મારી કાઢતાં મૂઢ, વણ તેડ્યો ક્યમ આવે;
શીદ ખુવે છે જીવ, કિંકરનો કિંકર કહાવે;
લવરી કરે છે લક્ષગણી, બહુ સ્તુતિ કરે છે બારણે;
બાળ્ય અવતાર બુદ્ધિહીણ તુજ, ફૂડા પેટને કારણે. ૩૧૯

અંગદ–જઉં છું હવે જરૂર, વચન કહું છું એક છેલ્લું;
ખમું છું તારી ગાળ, મમત તુજ સાથે મેલું;
પૂછ ઘેર તારી નાર, મંદોદરી શુભ સતીશું;
કહો તો માંડની રાઢ, લક્ષ્મણ જોગ જતીશું;
પૂછી આવો તમો પુરપતિ, ત્યારસૂધી ઉભો રહું;
એમ કરતાં તમો ઉગરો, ઉપદેશ સત્ય સાચો કહું. ૩૨૦

રાવણ–અંગદ અક્કલના હીણ, વચન તું જો વિચારી;
નવ ખંડતણો નરેંદ્ર, શીખ શી દેશે નારી;
રામા વશ તે રામ, ક્રોડ વસાએ કહાવે;
પરવશ પડી તે પાશ, ઇહાં અથડાતો આવે;
નારનાં કહ્યાં તે નર કરે, નપુંસક નારે જિતિયા;
રામાને રાવણ પૂછે નહીં, એ રામતણે ઘેર રીતિયાં. ૩૨૧

અંગદ–રામતણી એ રીત, અધમતણો ઉદ્ધારણ;
રામતણી એ રીત, દુષ્ટ દાનવ સધારણ;
રામતણી એ રીત, સોગટી નામે ન મારે;
રામતણી એ રીત, હેતુ જનથી એ હારે;
રામતણી એ રીત છે, ભોગવે જે જેવું કરે;
એટલું કેતાં નવ ઓળખે, પાપે રાવણ તું મરે. ૩૨૨

રાવણ–રામતણી તુંને આણ, વદે અંગદ તું વાણી;
રામતણી તુંને આણ, પલંક પીવા રહે પાણી;
રામતણી તુંને આણ, હવે જો જીભ હલાવે;
રામતણી તુંને આણ, જો તું ચરણ ન ચલાવે;
રામ આણથી કહે જઈ તહિં, જહિં સેન સકળ છે તમતણું;
રાવણે કહાવ્યું રામથી, મહિમા દેખાડ મોટમપણું. ૩૨૩

કવિ–ઉડ્યો સુણી આકાશ, અંગદ અતલીબળ આપે;
મહિમા વધારી માન, રામ રજ ચરણ પ્રતાપે;
આવ્યો જિહાં અશોક, અલૌકિક જ્યાં છે વાડી;
દુઃખ નવ વ્યાપે દેહ, ખરી રત્નાકર ખાડી;
બેઠી સીત સ્વરૂપ તિહાં, રૂપ રઢિયાળી શુભ સતી;
પ્રદક્ષિણા દેઈ પાગે નમ્યો, મોકલ્યો છે લક્ષ્મણ જતિ. ૩૨૪

અંગદ—સાંભળજો મુજ માત, વાતમાં એહ વધાઈ;
લક્ષ્મણ સહિત શ્રીરામ, પધાર્યા ભૂપત ભાઈ;
વાનર પદ્મ અઢાર, બોતેર કોટીક સાંધી;
મળ્યો વિભીષણ ભ્રાત, પાજ સમુદ્રે બાંધી;
મેં વિવિધ પ્રકાર વિષ્ટિ કરી, ટેવ એહની ટેડિયો;
સીતા પ્રત્યે અંગદ કહે, ગઢ લંક વાનરે વીંટિયો. ૩૨૫

સીતા—સીતા કહે સુણ વીર, ધીર થઇ ધીરજ ધરજો;
જોરાવર જન એહ, કામ ઘણું પાકું કરજો;
લલોપતો નહીં લાગ, શોભે નહીં શૂરા સાથે;
મંદ્રચળ શો મેર, ઉપાડે છે એક હાથે;
કુંભકર્ણ કહેવાય છે કારમો, દેખે તેટલું ખાય છે;
એવું જાણી ઈંહાં આવજો, રામ તો મોટા રાય છે. ૩૨૬

અંગદ—કહો તો મેરુ સહિત, ઉદયાચળ હું ઉપાડું;
કહો તો લંકપર લંક, અધિક અવનિમાં ગાડું;
કહો તો બાણું ક્રોડ, જોધને બાંધી જાઉં;
કહો તો ઈંદ્રજિત કુંભકર્ણ, દૈત્ય સર્વેને સાઉં;
મા કહો તો લંકને લૂટિયે, વસુધા વિપરીત નાંખિયે;
પણ હુકમ નથી હજુરનો, માટે સર્વે સાંખિયે. ૩૨૭

સીતા—છાંનો રે ભડ ભ્રાત, વાત શી કરવી ઝાઝી;
કરો કહ્યું તે કામ, રામ જે વાતે રાજી;
કરતા હો જે કાલ, આજ સવેળા સાધો;
દેખશે કો એક દુષ્ટ, વાયુવત વેગે વાધો;
જ્યાં આગન્યા માગી અંગદે, જોધ જાવા લાગ્યો જવે;
રાક્ષસીએ બુમ પાડી ઘણી, જોધ તરવરી રહ્યા તવે. ૩૨૮

કવિ—માર માર કરતા મૂઢ, ધીર ધસમસતા ધાયા;
અંગદકેરાં ચરણ, પૂછ શત્રુએ સહાયા;
સહસ્ર લાખ કરોડ, હઠીલે હોડે હકાર્યા;
તીડાન તીડનો રાફ, વાનરપર વેદ વકાર્યા;
ત્રાસ પડ્યો ત્રહો વિધતણો, દાવાદળ બહુ દેશમાં;
દાખું લોકે દશકંધને, લંગુર આવ્યો એક દેશમાં. ૩૨૯

મોકલ્યો એક મહીપત, એંસી લખ જોધા આદે;
બહુ વિધ મેલતો બાણ, વખાણ કરૂં શાં વાદે;
પ્રાક્રમ કીધું પ્રૌઢ, અંગદને મારવા મંડ્યો;
રૂઠ્યો તેને રામ, દુષ્ટને દૈવે દંડ્યો;
જીવતો મૂક્યો એક જન, કથન રાવણને કહ્યો;
લંકા લૂંટી તારી લંગુરે, બળવંત શું બેશી રહ્યો. ૩૩૦
કરડતો દંત દશકંધ, અસ્વારી આપે કીધી;
એક પલકે અશોક, વાડી તો વીંટી લીધી;
પકડ્યો પૂછ પ્લવંગ, ઝાપટી ઝાંક્યો જ્યારે;
સમર્યા મન શ્રીરામ, તરત છુટ્યો કર ત્યારે;
ત્યાં જુદ્ધ જોર ઝાઝું થયું, હઠીલો હોડે હારિયો;
એ વાત લંકામાં વિસ્તરી, મહીપત મોટો એ મારિયો. ૩૩૧
ધરતી ડોલાં ખાય, કોય વદે નહીં વાણી;
ખબર પોતી જઈ ત્યાંય, રાય રાવણની રાણી;
ઉઠી કૂટતી શીશ, પૂતને તેડ્યો પાસે;
મંદોદરી–કયમ બેઠો બળવંત, વિપરીત થયું છે વાંસે;
લશ્કર પેઠું સર્વ લંકમાં, ભય તારો તે નવ ગણ્યો;
ઉઠ્ય ઉઠ્ય આળસ તજી, કહે છે તાત તારો હણ્યો. ૩૩૨
કવિ–મેઘરાવણ મહારાજ, ધજ ફરકાવી તેણે;
ઇંદ્રજિત જશ રૂપ, ઇંદ્ર જિત્યો તો જેણે;
ઢમકાવતો ઢોલ નિશાન, કૃતાંત સરીખો કહાવ્યો;
પિતા પાસ તે પુત્ર, એક પલકમાં આવ્યો;
એક પહોર રણજંગ મચ્યો, કહી ન શકે કોયે કવી;
સંહાર થાય સૃષ્ટિ તણો, શોભા લંક એવી હવી. ૩૩૩
પડી લંકમાં બૂમ, મમત મૂક્યો સૌ માને;
રામચંદ્રે તે તણો, કોલાહલ સુણિયો કાને;
રામે તેડ્યો હનુમંત, અંગદ લંકામાં આડ્યો;
રામ–કોપ્યો દીસે દશકંધ, પ્રૌઢ સંકટમાં હશે પડિયો;
બાળક જાણી બીવરાવશે, હાલક હુલક હલહલ હુવો;
કલેવર કળ પડતી નથી, જરૂર ખબર તેની જુવો. ૩૩૪

બહુ વિધ પડે છે બુમ, બહુ વિધ બણગાં વાજે;
બહુ છૂટે છે બાણ, ઘણાં નિશાન જ ગાજે;
ચોવિધ પડે છે ચીસ, રીશથી રણવટ ખોલે;
ધ્રુજે સર્વે ધરણ, દિક્પાળ દિશા દશ ડોલે;
રખે અંગદ માર્યો જતો, રામજી રોશ ધરી રટે;
હનુમત તમો બેશી રહ્યા, એ તો ગુણગણ નવ ઘટે. ૩૩૫

હનુમંત–રઘુનાથ પ્રત્યે હાથ, જોડી બલવંતો બોલ્યો;
અંગદ પ્રાક્રમી અનંત, ખરો પટંતર ખોલ્યો;
અંગદ સામું જે જુએ, અધિક દ્રષ્ટિએ આડી;
શેર નથી ખાધી સુંઠ, નથી જન્મ્યો કો માડી;
શ્રીરામચંદ્ર પ્રતાપથી, એ શૂર પડાવે સાખને;
દાનવ સઘળા દેહવટ કરે, દશકંધ સરખા દશ લાખને. ૩૩૬

દશરથ તણા કુળ દીપ, સુણો તો કહું એક સાચું;
સુઝે મુજને સત્ય, કિંચિત્ માત્ર નહિ કાચું;
અંગદ ને દશકંધ, વિવાદ કરંતે વઢિયા;
જોરાળા મહા જોદ્ધ, પરાક્રમી પરાજે પડિયા;
હશે બૂમ પડાવી બહાદૂરે, ખાતર નીશે તેની ખરી;
જિત નગારાં દેઈને, અંગદ આવે ફોજે ફરી. ૩૩૭

કવિ–મહોક્રમ દીધો માર, અંગદને રાયે આપે;
ન ગણે લેખા માંય, હાથ શ્રીરામ પ્રતાપે;
લખ્ખ બોતેર હજાર, તણા તો હંસ જ હરિયા;
વાડીમાં કૂપ વિશાળ, ભૂપ સહુ તેમાં ભરિયા;
બાકી બૂમ પાડી ગયા, ગઢ લંકા ગુણ ગામને;
ઉત્પાત કરીને આવિયો, શરણાંગત શ્રીરામને. ૩૩૮

દંડવત્ કીધા દશ વીશ, શીશ નમાવ્યું નેહે;
સુખનુ સાગર સર્વ, દૈવત પામ્યા સહુ દેહે;
શીશપર મૂક્યો હાથ, વાતો પૂછી રઘુનાથે;
રામ–વિષ્ટિની કહો વાત, રીઝ થઇ રાવણ સાથે;
સીતાને સહજે આપશે, કે કરવી રાઢ પડશે ઘણી;
અંગદને એમ પૂછિયું, કોટિ બ્રહ્માંડ કેરા ધણી. ૩૩૯

અંગદ–વાલીસુત કહે વાત, એની મેં કેમ કહેવાયે;
નથી સમજ્યો નરેન્દ્ર, અહંકારી એવો રાયે;
સામ દામ ને ભેદ, કર્યાં તે જુગતે ઝાઝા;
જેમ પથ્થરપર નીર, માને નહિ રાવણ રાજા;
કરગરી કહ્યું મેં કોટિધા, આંચ દેખાડી અતિ ઘણી;
પેર પેર મેં પ્રીછવ્યો, ડગ્યો નહીં લંકાધણી. ૩૪૦
એક કહીએ તો આઠ, ઠાઠમાં બોલ જ બોલે;
કહે વાનરને વનચર, આપ બળ કરે અતોલે;
ભર્યા ભોજન માંય, ચાર કણ જોયા ચાંપી;
અનેક કહ્યા ઉપદેશ, મન મેં જોયું માપી;
લોઢા ઉપર લીહ જયમ, પટકૂળ ગાંઠ જેવી પડે;
રાઢ વિના રાવણ રીઝે નહિ, માંગી સીતા તો નહિ જડે. ૩૪૧

કવિત.

છત્રપતિ છત્રપતિ, નરેન્દ્રકો નરપતિ;
રુડી કર્મરેખા રતિ, ભુપતિ મન ભાવનહે;
નમે નિત્ય નાગપતિ, સેવે સિન્ધુ સાધુ સતી;
ખગપતિ સર્બે, ગુનીજન જશ ગાવનહે;
જગ્નજાગ કરે અતિ, આશીશ નિત્ય દે અતિ;
રાતપતિ જૈસો રંગ, લંકપતિ (કો) લાવનહે;
જિતે નહિ કોય વાકુ, દશરથકે નંદન પાખી;
પંચાશ કોટકેરો પતિ, રાજેંદ્ર એ રાવન હે. ૩૪૨

છપ્પા.

મુખે ન બોલ્યા રામ, નિઃશ્વાસ મૂક્યો મન સાથે;
રાવણ સરખું રત્ન, હણવું પડશે મુજ હાથે;
આવ્યો વિભીષણ ભૂપ, આવ્યો જશ જાંબુવંતો;
આવ્યા નલ નીલ સુગ્રીવ, આવ્યો હઠકર હનુમંતો;
મહારાજ વિચાર મનમાં કર્યો, જે ચિત્ત લહે નહીં ચાતુરી;
સૌ સેવક કહે સ્વામી સુણો, "દેવ તેવી કરો પાતરી." ૩૪૩
દીધા દદામે ઘાવ, દેવ દાનવપર કોપ્યો;
લંકા ગઢ દરબાર, રામે રણસ્તંભ જ રોપ્યો;

થઇ પુષ્પની વૃષ્ટ, દેવ અમૃત ઘન વૂઠ્યા;
રાવણ રોળાશે રણ, નવ ગ્રહ બંધથી છૂટ્યા;
લંકાં ગઢ વાનરે વીંટિઓ, પોકાર પુર બાધે પડ્યો;
રાવણ તે હૈડે હરખિયો, રણજંગ રચી જુદ્ધે ચઢ્યો. ૩૪૪

હાલક હુલક હલકાર, લંકાગઢ જોરે ઝાઝા;
અનમી અહંકારી અજિત, ચઢ્યા મહીપતની માઝા;
સુભગ સુધર્મ સુબુદ્ધ, વીર બે જુગતે જોડા;
રામ લક્ષ્મણ લઘુવેશ, પૂર્ણ પ્રતાપિક પ્રૌઢા;
શેષ નાગ લાગ્યો સળકવા, દિક્‌પાળ દશ ડોલી પડ્યા;
બ્રહ્માંડ ગડગડ્યું ધ્રુજી ધરા, રામ રાવણ જુદ્ધે ચઢ્યા. ૩૪૫

થયો જવ ઉલ્કાપાત, વાત મંદોદરીએ જાણી;
સતી શિરોમણિ નાર, રાય રાવણની રાણી;
આવી ત્યાં કર જોડ, કથન કંથ આગળ કહેવા;
મન્દોદરી–રૂઠ્યો જ્યારે રઘુનાથ, ઠામ કીયો પછી રહેવા;
ભૂલો છો કેમ ભૂપત થઇ, રાય વિચારો રીતને;
રાણી કહે રીઝવો રામને, સોંપો માત સતી સીતને. ૩૪૬

રાવણ–રાણીને કહે રાય, દીસે ગતિ તારી ઘેલી;
અંગદ વિષ્ટિ કાજ, પ્રીત કરવાને પેલી;
શીશ માટે એ સીત, લાવ્યો છું લક્ષવસા એ;
વગર રાઢ વઢવાડ, આપું ક્યમ એહ દશાએ;
બોલ બોલ્યા જે છે રાવણે, અફળ જતે અનરથ થશે;
નિશ્ચે નાર નમવું નથી, હોનાર હશે તેવું થશે. ૩૪૭

મંદોદરી–ઘેલા કંથ કુબુદ્ધ, થકી તેં એ શું કીધું;
સૂતો જગાડ્યો સિંહ, મોત વણ માગ્યું લીધું;
અજિત રામ ન જિતાય, અજિત લક્ષ્મણ કહેવાયે;
દશ શીશ ભૂજ વીશ, રાળાશો રાવણ રાયે;
લંકે વિભીષણ સ્થાપશે, એટલું એને કામ છે;
રાજ રાવણ તારું ગયું, સ્વામી સામળ રામ છે. ૩૪૮

રાવણ–ફટ ફટ રાવણનાર, વાત કહું છેલ્લી છાની;
આપણે બે એકાંત, મારે મન મનની માની;

પૂર્વ જન્મની વાત, સારી પેરે મુજ સૂઝે;
કોય ન જાણે અન્ય, બુદ્ધિવંતા નર બૂઝે;
દાનવ પીટી દેવતા થશું, ઘાવ દશામે દેઇશું;
જિતશું તો જશ થશે, નહિતર વૈકુંઠ લેઇશું. ૩૪૯

મંદો—સાબાશ રાવણરાય, સાબાશ એ બુદ્ધિ તારી;
સાબાશ હઠ હિમ્મત હોડ, હવે નિશા થઇ મારી;
આદ્ય અંત એવું મન, રામ હૃદેમાં રહેજો;
અહંકાર એથી લક્ષ ક્રોડ, નરેંદ્ર નકારો કહેજો;
માતુની કહે એસું માળિયે, જુદ્ધ જોઉં છું તાહરું;
કાયર થશો મા કંથડા, વચન માનો એ માહરું. ૩૫૦

કવિ—વચન ચઢાવ્યું શીશ, ઇશ સમર્યા એક ચિત્તે;
રાવણે પેરિ માળ, રાજ રાજેશ્વર રીતે;
દાવે મોકલ્યો દૂત, પૂત દશરથના સાથે;
કાયર બેઠાછ ક્યમ, લડો હેતે મુજ હાથે;
લાવ્યા લંગૂર રીંછ વાનરાં, ક્રોડવાર શું કહું કથી;
જિસાં છે આપે અળશિયાં, શેષનાગ દીઠા નથી. ૩૫૧

સામસામાં રણતૂર, શૂર સંગ્રામે ચઢિયા;
નેવું દિવસ નિઃશંક, વીર વિવાદે વઢિયા;
વરણવે શત યુગ શેષ, તોય પૂરું નવ થાયે;
એક પાસે શ્રીરામ, બીજે શ્રીરાવણ રાયે;
રામે જાણ્યો રણજિત એ, જનુની એક રાવણ જણ્યો;
એકાણું દિવસે એક બાણથી, રામ હાથે રાવણ હણ્યો. ૩૫૨

અનમિયે મૂક્યો અહંકાર, રામ રાવણને જોઇ;
નથી જન્મ્યો કો સૃષ્ટ, નિશા સર્વની હોઈ;
રાવણનો રણજંગ, દીઠો તે અચરત અડિયો;
એ માટે અવતાર, પ્રભુને લેવો પડિયો;
ભગત શૂર ભૂમિ પતિ, બળિયો બહાદુર ઘણો;
સામળ કહે શ્રીરામજી, હઠીલો હિમ્મતે હણ્યો. ૩૫૩

રાવણ પામ્યા રાજ, અવિચળ પદવી આપે;
વિભીષણ પામ્યો લંક, પૂર્ણ તે પુણ્ય પ્રતાપે;

મળ્યાં રામને સીત, વિજોગ ભાગ્યા તે તનના;
દુંદુભિ વાગ્યાં દેવ, મનોરથ પહોંચ્યા મનના;
સીતા લેઇ સિધારીઆ, દર્શન અયોધ્યા ગામનું;
જય જયકાર જગમાં થયો, રાજ થયું શ્રીરામનું. ૩૫૪

મળ્યાં માત ને ભ્રાત, મળ્યા ભરત ભાવિક ભાઇ;
વિતક વર્ષો બે બાર, તણાં તે કહ્યાં માઇ;
હનુમાન તણી હિમ્મત, સુણીને મોટમ મેલી;
વૂઠ્યા અમૃત મેહ, રંગ રુડાની રેલી;
છત્ર ધરાવ્યું રામજી, લક્ષ્મણ ચમર કરે જિહાં;
સામળ કહે શોભા ઘણી, મેહ માગ્યા વરસે તિહાં. ૩૫૫

રામચરિત્ર પવિત્ર, ગાય જે નર ને નારી;
ઇકોતેર પરખ્યા સહિત, અધિક પામે ઉદ્ધારી;
દૂધ પુત્ર ધરસૂત્ર, પુરંદર પદવી પામે;
જન્મ મરણ જંજાળ, વેદના સઘળી વામે;
શ્રીરામચંદ્ર કૃપા કરે, ઇશ્વર પદવી આપે અતી;
સામળ કહે સેવો સહુ, રામ લક્ષ્મણ સીતા સતી. ૩૫૬

દોહરો.

શ્રોતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિ કર જોડ;
સામળ કહે બોલો સજ્જન, જે જે શ્રીરણછોડ. ૩૫૭

અંગદવિષ્ટિ સંપૂર્ણ.

રાવણ મંદોદરી સંવાદ.

દોહરો.

શ્રીસરસ્વતિ મતિ દેયણી, ઉત્પત ગત રતિ પત્ય;
શ્રુતિ સ્મૃતિ અદ્ભુત ધૃતી, દે મા રૂડી મત્ય. ૧

ચોખરો.

માત મયા કરો બરદ બાંહે ધરો, સર્વ સંકટ હરો ઈશ આતા;
ભોજ્ય ભાવે ભરો ખેલ રાખે ખરો, ઠેઠ ઠામે ઠરો સુખસાતા;
નેહ આણો નરો પલક નહિ તે પરો, એહ છે આશરો માન માતા;
સાચ સામળ ભણે વેદ વાયક તણે, આપણે એક એ દેવી દાતા. ૨
પ્રેમથી પૂજીએ સ્નેહથી સૂઝિયે, જોરથી જુઝીએ દેત દોટી;
મેરથી માણિયે અંતરે આણિએ, જુગતથી જાણિયે ચિત્ત ચોટી;
પ્રીત પરમાણિયે વિશ્વ વખાણિયે, આણિયે નહિ દલે ખાંત ખોટી;
સામળ કહે સેવિયે દેવની દેવી એ, મો શીર ગાજતી માત મોટી. ૩
ધર્મ દઢ ધીર તું નિર્મળો નીર તું, વીરનો વીર તું ભાગ્ય ભારી;
શાસ્ત્રનો સાર તું તેજ અંબાર તું, જગતનું જોર તું સિદ્ધ સારી;
વાણીમાં વેદ તું ભ્રાંતમાં ભેદ તું, મૂળમાં મેદ તું વૃષ્ટિ વારી;
કુટવાળ કાશી તણો ભાવે સામળ ભણ્યો, જે ભૈરવાનંદ આનંદકારી. ૪

છપ્પા.

શિવ સરીખો તાત, માત ઉમિયા છે જેની;
લક્ષ લાભ શુભ સુત, રિદ્ધ સિદ્ધ તનયા તેની;
ક્ષેમ કલ્યાણ જામાત્ર, પાત્ર અષ્ટ સિદ્ધિ દલ દાસી;
ત્રિદશ આદે દેવ, શેવ નવ નિધ ઘરવાસી;
પિતા પંચાનન પ્રભુ, ષડાનન વળી બંધવ ભણું;
ગજાનન ગુણ આગળો, પ્રથમ ધ્યાન ધરું તે તણું. ૫
શ્રીગુરુ વંદુ ચરણ, શરણ રહું શુભ રીતે;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઇશ, દિગ પત્ય પૂજું પ્રીતે;

શ્રીપત્ય ગુરુપત્ય સત્ય, મત્યથી માન જ માગું;
આદ્યશક્તિ ઉમયાય, પાપ લક્ષ્મિવર લાગું;
કવિ કીધા લક્ષ કોટીધા, મયા કરો માગું મતી;
સામળ કહે સિદ્ધ પામીએ, જો કરે કરુણા સરસ્વતી. ૬

ચોખરો.

તીર સરયૂ તણાં નિર શોભે નિર્મળાં, દીવ્ય દીલિપ ગુણ ગાન ગાયો;
રઘુરાજ મહારાજ અજરાજ અજિત એ, પ્રાક્રમી પુણ્ય પ્રતાપ પાયો;
અજોધ્યાપતિ ભુપતિ દેવ એ દશરથી, કોટિધા કોટિ કલ્યાણ કહાયો;
ત્રીલોક જન તારવા અધમ ઉદ્ધારવા, જનેતા ધન્ય જુગનાથ જાયો.
ઇશનો ઇશ જગદીશ એ જગતનો, ભક્ત બ્રહ્મા સમા રંગ રાતા;
કોટિ બ્રહ્માંડ મંડાણ સૃષ્ટિ તણો, વેદ વરણવિ ગુણ ગાન ગાતા;
લાયક લઘુ લક્ષ્મણો સત્ય સુલક્ષણો, માન મહા મૂલ્ય કૌશલ્ય માતા;
સ્વામિ સામળ તણો નામ મહિમા ઘણો, રામજી મુક્તિ પદ દિવ્ય દાતા.
કોટિ કંદર્પ તો માન મૂકી રહ્યા, ઇશ ઉપર જાય વિશ્વ વારી;
શેષ મહેશ કો લેશ લહે નહીં, વેદ ભેદે નહીં ભરમ ભારી;
જનક ઘેર જાગમાં માગ મૂકાવિયો, પરણિયા નિર્મળાં સીત નારી;
નવ ખડના નરપતિ છેક જે છત્રપતિ, પત્ય મૂકી ગયા હોડ હારી.

દોહરો.

આગના અપર માતકી, ગુણનિધ છોડ્યો ગામ;
સંગ સીત લક્ષ્મણ લિયે, રણમાં નિકસો રામ. ૧૦

કવિત.

શ્રી સાહેબ બડે સિંધુ, બોહો ગુણશે બંધુ;
અવનીપત્ય ઇંદુ આપ, સતી સીતસંગકું;
ધનુષબાણ પાણ લીયે, જટાજુટ મુગટ કિયે;
દિવ્ય ભક્ત દાન દિયે, આભૂષણ અંગકું;
જગતમેં લાયક જોટે, વજ્ર લંગોટ કછોટે;
મોટે છોટે વીર દો, રાજસ ગુણ રંગકું;
સામળ કહે સાહાક, લક્ષ્મણસેં લાયક;
નરપત્યસેં નાયક, આયે ગૌતમજી ગંગકું; ૧૧

છપ્પો.

કબહુક તીરથ નાય, કબહુક જાતર જોણે;
કબહુક તપસુ રીઝ, બીજ બૂક્ષ પુન્ય કે બોણે;
કબહુક મૃગયા દોરે, ઘેર આનંદે આવે;
કબહુક વાદે વરત, અમૃતફળ બનમેં પાવે;
અતિ અતિ આનંદ અહર્નિશા,સુખ સાગર શોભિત સદ્દ;
મહારાજ મૂળ એ મોક્ષકો, ઇસબિધ દિન બીતે બદ્દ. ૧૨

દોહરા.

ખાંત બડીસેં ખેચરી, સુર્પનખા શુભ રૂપ;
દેખી દીવ્ય દાતા બડે, ભાગ્ય નિધિસેં ભૂપ; ૧૩
આઈ રૂપ સબ ફેરકે, છલનકું રઘુરાજ;
નાક કટાયો પ્રેમસુ, લછમન બીરકે હાથ. ૧૪

ચોખરો.

રૂપ અનુપ સોહામણું નીરખીને, ભામણાં લેતી એ ભામિની ભેદી;
સૂર્પ–વેદ મુજને વરો નાર નિશ્ચે કરો, તો ઠરો ઠામ આ સુખ દહાડી;
રામ–રામ કહે રાંડ એ કામ મારું નહીં, લક્ષ્મણા સાથ વર વાદ વેદી;
કવિ–કહે સ્રી દેખતાં પ્રીછ્યો પેખતાં, નાંખ્યાં નાક ને કાન એ છેદી. ૧૫
ચિત્તમાં ચળચળી કાપતાં કળકળી, ગળગળી ગાત્રમાં ત્રાસ પેંઠો;
રીસની રંકમાં નાર નિઃશંકમાં, લાજતી લંકમાં દેતી દોટો;
સૂર્પ–કામનિ તુજ કારણે બળ કરી બારણે, લાવતાં એહ અધિપત્ય એંઠો;
'તોલ તુજ શું રહ્યું નાક નિશ્ચે ગયું, રાવણો રાંડવો થઇને બેઠો. ૧૬

દોહરો.

કવિ–દેખી દશાનન દુઃખી હુવો, કિયો આપસેં કોપ;
રાવણ–કોણે કામ એસો કિયો, લાજ શરમકું લોપ. ૧૭

ચોખરો.

સૂર્પ–કંદર્પ કોડામણા નંદ બે નાનડા, દેવ દશરથ તણા પુત્ર મોંઢા;
ધનુર્ધર ધીરમાં વીર અધિ વીરમાં, રામ શ્રી લક્ષ્મણો જુગલ જોટા;
સુંદરી સંગમાં રીઝતા રંગમાં, અંગે અતિ ઉજળા ઠાઠે થોથા;
નાર એ લિજિયે ભ્રાતને દિજીયે, તે થકી તેમણે ટેક તોડા. ૧૮

દોહરા.

મરદ મુછ હોય મુખ પરે, તો મરદામી માંણુ;
સીત સ્વરૂપ સોહામણી, માનિની મંદિર આણ. ૧૯
નારી જાણે નેહથી, આપઘાત કરૂં એન;
જાણું મુજ જનુની જણ્યો, તું બંધવ હું બેન. ૨૦

ચોખરો.

કવિ–છેકથી નાગ જેમ હોય છંછેડિયો, વાઘ વકારિયો ચિત્ત ચહાવું;
હઠે જેમ હાથિયો સાંઢિયો સાથિયો, ભાથિયો ભીડિયો ધીર ધાવું;
રીસ ખોહો રાખતો ભૂંડું મુખ ભાખતો, તેહને તાકતો જોરે જાવું;
પ્રતિજ્ઞા પાંકતો બળ ઘણું બાંકતો, નાર તે લંકમાં કાલ લાવું. ૨૧

છપ્પા.

માવલો એક મરિચ, લક્ષથી સાથે લીધો;
કૂડ કપટ ને કર્મ, કુરંગ કનકનો કીધો;
મહિમા જો બે મૂખ, સુખ અતિ રૂપ અનેરે;
ત્રણ ચરણ એક વદન, સદન એક સન્મુખ સારે;
જ્યાં સીતા સારે પાસે રમે,સારંગ સમીપ આવી અડયો;
મોહન રૂપ મકરંદ મૃગ, પ્રેમદાની દષ્ટે પડ્યો. ૨૨
સીતા–રહો રઢિયાળા રામ, કામ કહું તે કીજે;
ધનુષ બાણ ગ્રહો પાણ, પ્રાણ કુરંગના લીજે;
ત્વચા તણી તરબીબ, પાંગરણ પેરું પ્રીત્યે;
કવિ–હઠ લઇ બેઠાં હોડ, કોડ રામાની રીત્યે;
તવ રાજીવલોચન રામજી, કોડ વાર કહે કથી;
રામ–કુરંગ કનકનો કામિની, બ્રહ્માએ સરજ્યો નથી. ૨૩

દોહરો.

કવિ–રામા રોયણ રીશથી, નયણે ભરિયાં નીર;
રામ હદે રીઝ્યા ઘણું, ધનુષ ચઢાવ્યું ધીર. ૨૪

છપ્પો.

મારી આણું એ મૃગ, કામિનિ પર કરુણા કીધી;
સોંપ્યાં લક્ષ્મણને સીત, આણ અવની પર દીધી;

ચાલ્યા ચતુરસુજાણ, બાણ સાંધી અતિ રીશે;
મૃગે કર્યો પોકાર, ચિત્ત અતિ નાંખી ચીસે;
મૃગ–ધાઓ ધાઓરે લક્ષ્મણા, નિકટ મોત આવી મળ્યું;
કવિ–શૂળી સમું સંકટ થયું, જવ સ્વર સીતાએ સાંભળ્યું. ૨૫

દોહરા.

સીતા–દેવર ! દીનપણું કર્યું, સત્ત્વર શૂરા થાઓ;
હૃદે નામ લઇ રામનું, વીરા વારે ધાઓ. ૨૬
લક્ષ્મણ–સીતા શે સમજો નહિ, એહ વાત નવ હોય;
રંજાડે જે રામને, જુગમાં જન્મ્યો ન કોય. ૨૭
કવિ–સ્ત્રી બુદ્ધે સીતા થયાં, પરઠી પાપે પેર;
સીતા–રામ રહે જો રણ વિષે, તો ધરુણી રાખું ઘેર. ૨૮

ચોખરો.

બોલ વાગ્યા બહુ બાણ બિહામણા,દિલ થકી દુઃખ અતિ આણિ દાવો;
ધનુષ ગ્રહી ધીર ધાયો ઘણું ધસમસ્યો, કામિની વાત થકી ક્રોધ કહાવ્યો;
દુષ્ટ રાવણ નવ દિલ થકી રીજિયો, લાગ પામ્યો પોતે ફેર ફાવ્યો;
કુડથી કાપડી વેષ વપુએ ધર્યો, માંગવા મધુગરી તરત આવ્યો.૨૯

દોહરા.

રાવણ–આપ હે ઇશ્વરી આ સમે, મધુગરી ભર ધર પ્રેમ;
ભુખ્યો તરશ્યો વન ભમું, ઇશ્વરનો ધરું નેમ. ૩૦
સીતા–સતી કહે જતી સુણો, પતિએ પરઠી આણ;
રતિ રતિ ચરણ ચલે નહિ, જોગી મનમાં જાણ. ૩૧

ચોખરો.

કહે પછી કાપડી બુદ્ધ કરી આપડી, પાવડી ઉપર પાગ મેલો;
રા–ભુખ લાગી ઘણી આવિયો તમ ભણી,સીત સતિ શાણી તુજ વાસ વેલો;
વિ–બાઇએ તોરણે આવવા કારણે, પારણે પોષવા પાગ મેલ્યો;
જોરથી ઝાલિયાં ખંધપર ઘાલિયાં, રોળિયાં રોષે ને રણે રેળ્યો.૩૨

છપ્પો.

સીતા–હાહાકાર કરી પડી, રે પાપી રે દુષ્ટ;
સતીપર કુદષ્ટિ કરી, ધિક્ ધિક્ તારી બુદ્ધ;

વંશ વિદારણ તું સમો, નથી જન્મ્યો અબુધ;
જશે નિકંદન તાહરું, વાણી બોલ્યાં ગૂઢ;
વલવલે વિનતા વંન, મનમાં દુઃખ ધરે છે;
ચાલ્યો લેઇ પાપિષ્ટ ત્યાં, કામ કુડું જ કરે છે. ૩૩

કવિ–પિશાચ સંચ પરપંચ, કરી પર નાર હરે છે;
ખાંધે બેઠી બાળ, અતિ આક્રંદ કરે છે;
રોતી સતી રહે નહીં, મંદ મતિએ હેતે હર્યાં;
વંક વાટ અંકે કરી, જઈ લંકમાંહે લાયક ધર્યાં. ૩૪

કવિત–દોઢ.

રાવણ–સીતાજી મયાણી, રામજીકી રાણી, અધિક જોર આણી;
માનિની મંદોદરી માન, કામ જોર કીનો હે;
જોરાવર જાણી, મહિપત્ય મેં માની, એસી દલ આની;
પાની ગમાયો વાકે, સુખ સબે લીનો હે;
ઠાઠ એ ઠરાની, બાટ મેં બિરાની, ભાગ્યસેં ભરાની;
સરાની સાતા સબ, ચિત્ત એહ ચિન્યો હે;
ભગનીકું ભયાની, પેર મેં પહેંચાની, અંતરમેં આની;
તાનહી મલાયો તહાં, ધાયો ધાયો દીનો હે. ૩૫

ચોખરો.

મંદોદરી–પ્રેમદા પેખતા પરખ પામે ઘણો, ચેતના આણ રે ચિત્ત ચાડે;
સીતા સાટે ઘણું સાલ તું લાવિયો, પરઠિયું પાપ તે જોર જાડે;
ત્રિલોકપતિ નાથની સાથ શત્રુ થયો, કનકનો કોટ એ સત્ય પાડે;
કહે છે મંદોદરી કંથ કૂડું કર્યું, માનિની મૂળ સમૂળ કાડે. ૩૬

દોહરા.

રાવણ–પ્રેમદા તુજ બુધ પાનિયે, કર કર કામિની કામ;
સત જોજન સાયર તરી, રેપ ન આવે રામ. ૩૭

કવિ–શોક તજાવા સીતનો, હરખ થવા મન હામ;
મૂક્યાં આપ અશોકમાં, નિર્મળ જેનું નામ. ૩૮

કરૂપ ઘણું કલક્ષણી, બોહો બિહામણી બોલિ;
રાક્ષસિયો રંજાડવા, માનિની ચોકી મેલિ. ૩૯

છપ્પો.

કારમો જે કુરંગ, અલોપ થયો તે અંગે;
શ્રીલક્ષ્મણ શ્રીરામ, સ્થાનક આવ્યા બે સંગે;
કળકળતા દીઠા કાગ, બગ શોભ્યા સ્યામ સાને;
દુઃખ દાવાદલ દેહ, રમા નવ દીઠી રાને;
આકુળ વ્યાકુળ અતિ ઘણું, પગલાં જોતા પંથે પડ્યા;
ચિત ચેતન ચંચળ થયું, ધરણીપત્ય ધરણી ઢળ્યા. ૪૦

દોહરો.

ડગમગ કરતા ડગ ભરે, રામ લક્ષ્મણ ભડ વીર;
વિલાપ કરતા વલવલે, ધારણ ન રહે ધીર. ૪૧

ચોખરો.

લ–જોગથી કહે જતી માનિયે મહિપતિ, માન મેલ્યે કયમ કામ થાશે;
પાતાળમાં પરવરું સ્વર્ગમાં સાંચરું, શોધશું સર્વ વિશ્વ વાસે;
મુરજાદમાં માનવી દેવ ને દાનવી, ત્રિલોકમાં તસ્કરો સર્વ ત્રાસે;
દુષ્ટ પાપિષ્ટને દંડ ખોહો દેઇશું, નાર હરી કુણ નર સુખિ થાશે.૪૨

છપ્પો.

કવિ–ધારી દઢ મન ધીર, થીર બેએ પથ લીધો;
ઋષિમુખ પર્વત તરત, સુગ્રીવ સહોદર કીધો;
વાળિ હણ્યો તત્કાળ, નાર સોંપી નર નેટે;
ચતુર નર આતુર માસ, ઠરી રહ્યા ત્યાં ઠેઠે;
શોધ કરવા સીતાતણી, સુગ્રીવ સુભટ તે સજ થયો;
હનુમંત આદિ નળ નીલને, કથન ક્રિયાએ કરિ રહ્યો. ૪૩

દોહરો.

સુગ્રીવ–પંચાસ ક્રોડ પૃથ્વીતણી, ખોળો પૃથ્વી પીઠ;
રવિ ઉગ્યો ઢાંક્યો ન રહે, દેવ આપણી એ દીઠ. ૪૪

ચોખરો.

કવિ–ઉત્તર દશા શત એક આક્રમી પરઠિયા,પશ્ચિમે પાંચ શત ભ્રાત ભાવા;
દશ દશા દેશ વિદેશ બહુ વ્યાપરી,દક્ષણ દશાએ ઘણા દીધ દાવા;
સૂઝતા બૂઝતા પૂછતા પરવરે, મંત્ર મુખ રામના કોડ કહાવ્યા;
કામ કરું હોડશું કઠીણ બહુ કોડશું,લંક બળવંત હનુમંત આવ્યા. ૪૫

દોહરા.

દેખ્યો ગઢ લંકાતણો, મેહેજુત ભયે ઓહો મંન;
કીસ બિધ દેખે દેશકું, આય શકે નહીં અન્ય. ૪૬
ઓર અરુણ જ્યું ઉગિયો, પુંજ તેજ પ્રકાશ;
કનક કોટ કો કારમો, ઊંચો અતિ આકાશ. ૪૭

કવિત.

સૂક્ષ્મ શરીર કિયો, રામ નામ હદે લિયો;
બાંકો બલવંત બડો, ઝુકાય દિયો ઝોકમેં;
(દર) બાર દરીખાન ઘેરે, અદકી અટારી હેરે;
ગોખ જોખ ફેર ફેરે, લહ્યો સબ લોકમેં;
પેર પેર પ્રિય પેખે, દીવ્ય રૂપ નવ્ય દેખે;
લહ્યો લંક વંક અંક, ઠીક ઠેહુ થોકમેં;
નીસ(બાસ)આસ છાંડ રહ્યો,કાયા માંહિ ક્રોધ ભયો;
ચોહો પાસે દેખી અંતે, આયો હે અશોકમેં. ૪૮

છપ્પા.

એઠાં ત્યાં સીતા માત, કષ્ટ ઘણેથી કરણી;
ટોળા વિછોહિ રણ માંહિ,દીસે જેમ એકિલી હરણી;
વણ ઓપ્યું જેમ રત્ન, જલ ઝાઝામાં દીઠી;
અતિ દુ:ખ અર્ણવ માંહિ,અગન હોય જેમ અંગીઠી;
વપૂ જોઇ તે વિસ્મે થયો, શકે હોય સીતા સતી; ૪૯
આલોચ કરતો તે સમે, પરઠ્યો ત્યાં લંકા પતી.
સાઠ સહસ્ર સંગીત, કરતી શ્યામા સંગે;
ઉડે અબીલ ગુલાલ, રાચતો હૃદયા રંગે;
તાતા થેઇ થેઇ તાન, ગાન ગુણ ભૂપત ભીનો;
પડ્યો પ્રાસકો સીત, ભીત ચિત્ત લાગ્યો ચીનો;
પંચ ધનુષ પરો રહ્યો, કથન કૂડ કામિની કહ્યો;
સિતા નામ શ્રવણે સુણી, લક્ષણ બજરંગે લહ્યો. ૫૦

કવિત-દોઢયું.

રાવણ-રાબન કહે સુનો સીત, મોયસો મેલાવો ચિત્ત; છાંડ દૂર સબે ભીત;
પ્રીત નીત કહા તેરે, રામ જેસે રંકકો;

તિન લોક ફરે આણ, ચિંતામણિ રત્નખાણ; ઓહો લોક માન બાણ;
જાને સુખ ઓત મેરે, વૈભવ નિઃશંકકો;
વાકી તું છાંડ આશ, ભોગવો બિલાસ બાસ; સમૃદ્ધિ સબ તેરે પાસ;
દાસી સબ દાસ તેરે, ફર્યો કર્મ અંકકો;
તજો મન આપ લાજ, સુખકે સબ કરો કાજ; સંતાપ શોક સબે ભાજ;
તાજ કરુ મંદોદરી, રાજ્ય સોંપું લંકકો. ૫૧

સીતા—ચુપ રહે મૂઢ અંધ, મેં જાણું તું પરો બંધ; લંકમેં તો હુવે ધંધ;
કંધ દશ છેદવા હું, એસી મન હોડ હૈ;
લુંટી તેરી રમણ સેજ, પરવાર્યો તેરો તપ તેજ, સબ ઉપરસેં છાંડ હેજ;
રેજ કરો રાક્ષસકું, મેહેલાં એ મન મોડ હૈ;
શ્રીરામ જુ આધાર મેરો, ઉતારે અહંકાર તેરો, કરે રંક એ અનેરો;
હેરો કરહી કે હદ, એસો બંદી છોડ હૈ;
સામળ કે માન મૂઢ, પ્રભુકો પ્રતાપ પ્રૌઢ, ગુણ જાણે નહિ ગૂઢ;
રાબન જેસે રંક, રામ સંગ ક્રોડ ક્રોડ હૈ. ૫૨

દોહરો.

રાવણ—અમીપ તેરો આવરુ, પ્રીછે નહીં જો પેર;
કવિ—એસી કહે કર અધિપતિ, ગયો આપકે ઘેર. ૫૩

કવિત.

સીતા—સીત મન ભીત લગે, ચિંતા કર ચિત્ત માંહે;
આંહે અબ નાથે રામ, કહો કહા કીજીયે;
એસી કહે આપ માંહે, કેસી બીધ જીવ જાયે;
પાયે કહાં પ્રીતશું તો, બીખ બાટ પીજીયે;
પાપી ફેરે પાસ પડી, દુર દેશ આય અડી;
ઘડી ઘડી દુઃખ ઓહો, લાભ કાહા લીજીયે;
કેશ પાશ માત ગ્રહે, કેતે બોલ બાણ સહે;
ગલે ફાંસિ ઘાલ અબે, પ્રાન દાન દીજીયે. ૫૪

દોહરો.

કવિ—નિદ્રા બસ નારી સબે, સીત કરે દેહ અંત;
એસો અચરેત દેખ કે, કહે બાત હનુમંત. ૫૫

કવિત-દોઢીયું.

હનુમંત કહે માત, મત કરો આત્મઘાત, આયે અબ રઘુનાથ;
હાથ દોઉ જોર કહું, દુહાઇ રામ આણકી;
મેં હું અંજનીકો તંન, જુગત પતિકો જન, વાંકે ચરણે સદા મંન;
અરણવ કે નીર તીરિ, સુરત ધરો કાનકી;
રાક્ષસિ સબ ઔર નરે, નહિ મોયે કોકો ડર, દેખી લંક ઘર ઘર;
ગામ ઠામ દેખ આયો, ખાડી બંન પાનકી;
સામળ કહે સુયેખી, રાક્ષસીમેં સીત પેખી, લાજ મેં અલેખી દેખી;
મેરી તુમ માત તાત, જનક જાયા જાનકી. ૫૬

કવિ-રામ નામ સુની સિત, ચિંતા તાજ ધરી ચિત્ત, ભામિની હુઇ ભયભીત;
સીતા-રીત એ કાંહાંકી, માનવ બનચારી હૈ;
હનુ-બાત મન આપ ચીની, મુદ્રિકા લે હાથ દિનિ, પ્રણામ કર શીશ લિનિ;
બીતી હે માત એ, બાત તો ભારી હૈ;
સી-તબ બચન બોલે બાઇ, તમ સુનો જુ મેરે ભાઇ, ઉત્તમ બસ્ત કહાંસે પાઇ;
આઇ જો હાથ તેરે, મેરે આગુ ડારી હૈ;
હનુ-રાવણ હરણ કરી લાયે, ખોલતે દો બીર આયે, બેઠે હમ પાંચ ભાયે;
દીની નીસાની જાણી, આતિ શુભ સારી હૈ. ૫૭

કવિ-બાનરકો બચન સુનો, સત બોલ આપ ગીનો, તાથે પ્રતિ ઉત્તર ભનો;
સીતા-બન્યો સબે કામ, રામ આયે છોટે શીરસું.
કપી જુ સુનો બાત, કઠીન ભયે દોનું ભ્રાત, નાયો કોય તેરે સાથ;
તાથે મેં કહું માન, આણ જાણ વીરસું;
હનુ-હનુમંત કહે સુનો, બાની મનમેં ગીનાન આની, સાત સુદ્ધ નાહિ જાની;
પાનીવલ પલકમેં, આવે સબ ધીરસું;
કો તો સબ લંક જારુ, રાબનકું ચીર ડારું, શૂરબીર ધીર મારું;
સારું કહે સામળજુ, નાંખું લંક નીરસું. ૫૮

કહો તો રાક્ષસીકું રોળું, વાંકે ચાકર સબ ચોળું, ધંડ દુર્ગકું ઢોળું;
બોલું મેં માત બાત, બચનં માંનો કામકો;
કહો તો દસ શીશ તોડું, સુરકે સબ બંધ છોડું, વાંકે નિશાન ફોડું;
મોડું મહા માન ઠામે, ટાળું લંક ગામકો;

કહો તો મેં રાડ સાંધું, જીવતે સબલોકબાંધું, રાવણ જોર બીચ રાંધું;
બાંધ્યો ન જાણી ગાંજ્યો,પ્રતાપએક નામકો;
સામળ કહે કામ સારું, બન બાડીબાગ ચારુ, નીરકે નવાણુ પૂરુ;
તેરો બચન પાળું; તો સેવક શ્રી રામકો. ૫૯

કવિત.

કવિ—જનક જાયાં બાત કહે, ઘાત આપ મન લહે;
સીતા—સહે પરચંડ ફંડ, એકુને ન દીજીએ;
રામકો બચન નાહિ, દુઃખ સહુ દેહ માંહિ;
આંહી જબ આવે તાંહિ, રેખકું ન દીજીએ;
મણિકી નિશાની લીની, જાઓ એગા શિખ દીની;
બિનિ ફળ બાગમેંસેં, ખરે પરે લીજીએ;
સામળ કહે ખબર એસી, હનુમાન દષ્ટ પડી તેસી;
ધસી જાઓ રામ આગે, બાત સબે કીજીએ. ૬૦

છપ્પા.

કવિ—ગર્વવિયોનાં સેન, મહિ એક ગાય ગઇ છે;
કાગડી કંઈ કોટીક, હંસી એક હાર રહી છે;
કૌવચ કેરાં વંન, તુળશીદળ તહાં પડી છે;
છીપો સંખ્ય અસંખ્ય, ઝવેર મણિ જુગત જડી છે;
તેમ રાક્ષસીઓ મહિ ઋષિ જાણી, કથિર મધ્યે કાંચન કથી;
સામળ કહે શ્રીરઘુનાથ વિણ, ન્યારું કરવા કો નર નથી. ૬૧

ઝાઝા લસણની ખાંણ, બુંદ બરાસ તણી છે;
મૂરખ કેરી મોટ, ભલે એક ભાવ ભણી છે;
રેણું તણો છે રાફ, કિંતુ કસ્તુરી ભેળી;
ઝેર તણી છે ઝાળ, સીથિક માંહિ સાકર ભેળી;
વાડ શૂળ કાંટા તણી, ઉગી કેળ કષ્ટે થકી;
સામળ કહે શ્રી રઘુનાથ વિણ, ન્યારું કરવા કો નર નથી. ૬૨

કવિત.

બીર છંટ્યો પાઉં પરો, ધીર મનમાંહિ ધરો;
ક્યોં સબ બાગ માંહે,.. એસો ઘાટ સંનકો;

દુર્ગ પાડી કૂપ પૂરે, બેલ ફુલ ઝાડ ચૂરે;
ચુરે કીએ કામ પ્રાન, હરે ચોકી જંનકો;
ચંપાકેરે ઝાડ ચડ્યો, સબકું ત્રાસ પડ્યો;
એસો કિયો નાદ જેસો, કાટકો જુ ઘંનકો;
સામળ કહે બડાઇ, રાબનકું રાવ થાઇ;
ભયો એસો કામ નામ, ટાર્યો અશોક વંનકો. ૬૩
દશકંધ રીશે ભર્યો, ક્રોધ બોત મંન ધર્યો;
કર્યો મહા કોપ, બાસી નીસીવે જાયગો;
ધાયે સૂર. સીખ દિયો, કપિવર ઘેર લિયો;
કિયો ઘન ઘોર સોર, બોત માર ખાયગો;
અક્ષયકુમાર રાય તંન, ઓરહી પ્રધાન જંન;
તન ટુક ટુક કરે, કોન સહાય થાયગો;
સામળ કહેશીખથોડી, બાળીએ જુ બાગતોડી;
કોડ પહોંચાય તેરો, કીયો એસો પાયગો. ૬૪
હસી હનુમંત ઉઠ્યો, ગાજતો ગયંદ છૂટ્યો;
ઉઠો બત્રાડી સૂરપુર, લીયો સબ અંકકું;
કોટિકું વછુર મારે, કેતે એક ચીર ડારે;
ડારે સબ ધરનકું, કિના છેક રંકકું;
સબકો સિરદાર જાનિ, ધસી ગ્રહે ચર્ણ પાની;
પહાણપેં પિછાર છાર, ઝીક નિઃશંકકું;
સામળ કહે એક ગયો, નાસીને જો જિતો રહ્યો;
ધાઇ મળ્યો રાબનસેં, બેઠો ધડ લંકકું. ૬૫
પ્રધાન પુત્ર પ્રજાળ્યો, આપ ક્રોધ ચિત્ત આણ્યે;
માનો મહા તાપ આપ, હાથ મૂછ ઘાલિયે;
કહેતે ધાયે કોટી જોધ, અંતરમે આનિ ક્રોધ;
શોધ લેકે ધાયે જાઓ, જીવતેકું ઝાલિયે;
નાલ ગોલા બાન છૂટે, રીશ કરી સુર રુઠે;
ઉઠે હે હનુમાન જાન, સીખ સબ આલિયે;
કહેતેમે પકડ લીયો, રાબન હાથ જાય દિયો;
કીયો એણે કેર વેર, આપનકો વાળિયો. ૬૬

દેખકે મહેજુત હુવો, કપિવરકો રૂપ દેખો;
રાવણ—સત બોલ બાત કપિ, કીનકો પઠાયો હૈ;
ગામ નામ ઠામ કહો, જાત ભાત બાત લહો;
લાભ કેહા લેનેકું તું, લંક લગી આયો હૈ;
હનુ—હું રામકો ગુલામ ખાસો, આયો દેખને તમાસો;
નાહો કો પતિત પાપી, સીત લેકે ધાયો હૈ;
સામળ કહે ઘાટ ઘડું, અન્યકી મેં ઓટ અડું;
પાડું દોઇ શીંગ વાકે, આજ ચોર પાયો હૈ. ૬૭

દોહરા.

કવિ—જુલમ કિયો હનુમાનકું, ધાયો શીંગ બોહો તીર;
ન અડે ચીમટ આપકું, જાકે શીર રઘુવીર. ૬૮
રાવણ—લંકાપતિ બાણી કહત, કિસબિધ મરણો તોય;
જો ચાહે સુખ આપનો, તો બાત બતાવો મોય. ૬૯
હનુ—બુદ્ધ હિતે બિચાર મન, બાંદર કહે મોય બાનિ;
પાવક જારે સબનકું, ચિત ચતુરાઇ આનિ. ૭૦
કવિ—કપિકી બાત મનમેં બસી, અબહી મીલ્યો મેલ;
આણી વસ્ત્ર બોહો ઢગ કિયો, ઉપર છટક્યો તેલ. ૭૧
લિયો પૂછ લપેટકે, બાંધ્યો બંધ અપાર;
પાવકસેં પરજાલિયો, ઉપર દીનો માર. ૭૨
જ્યું છૂટે દારુ દરબસેં, ગગન ગઇ ઉસ ઝાલ;
ચડ્યો અટારી હુંકકે, ફુક કરતો કાલ. ૭૩
ઘેર ઘેર લોકો કરત, દોર દોર ફર ફેર;
ભડક ભડક ભૂવન જલે, જલી જાય ઘેર ઘેર. ૭૪

કવિત.

બરાબ કરી લંક સબે, વાળ્યો આડો અંક અબે;
તબે ધાયો આયો પાયો, મન બહોત સુખકું;
રબે માત સીત જરે, એસો શોચ આપ કરે;
દેખ દષ્ટ પુંઠ ફરે, ઝાળ લાગી મૂખકુ;
સીતાકું કીયો જુહાર, કુદ ગયો ઓર પાર;
આયો રામ કે દરબાર, મેટ ગયો દુઃખકું;

રામજી બધાઇ સુની, તબહી આશિષ દીની;
રામ–નિશાનીકું સત ગની, ધન માત (તેરી) કુખકું. ૭૫

છપ્પો.

હનુ–શ્રી લંકાગઢ માંય, તહાં બેઠાં સિત માતા;
દિવ્ય દીઠું દર્શન, પ્રસંન મુખ પામ્યો સાતા;
દુઃખ દાવાનલ દેહ, તેહનું મન તુમ ચરણે;
નારાયણશું નેહ, તેહ જે અશરણ શરણે;
મણિ મૂક્યો મુખ આગળે, કારણ કથી માંડી કહ્યું;
કવિ–સુણિ ચિત્ત રામ લક્ષ્મણતણું, સીત થકી શીતળ થયું. ૭૬

કવિત.

હનુ–ઉઠીએ મહારાજ, કપિનાથ સબે સાથ;
કહું વાત જોડી હાથ, કામ શિઘ્ર સિદ્ધ કીજિયે;
રામકો પ્રતાપ પ્રૌઢો, ચડો શર સબ આપ;
કીજે લંકકું ખરાબ, છાપ દેકે મન રીજિયે;
ઉઠીએ અબ આજ, બાંધો આર્ણવકું પાજ;
રોળો પાપી કેરો રાજ, કાજ કરી સીત લીજિયે;
કહે સામળ જું જોર, દુષ્ટ સિતાજીકો ચોર;
હનુમાન કહે મોર, (તોર) શિશ દંડ દીજિયે. ૭૭

દોહરો.

કવિ–બચન સુન્યો હનુમાનકો, પ્રસંન ભયે શ્રીરામ;
સુગ્રીવ સહિત ઉઠે સબે, કરબો ઇસિબિધ કામ. ૭૮

છપ્પા દુપટ.

દિયો દદામે પોર, હોંરદે ચડે રઘુ નંદન;
જે જે કરે સબ દેવ, બરખે કુસુમ ઓર ચંદન;
કપિવર પદ્મ અઢાર, રીંછ બોહોતેર ક્રોડ જાની;
સુગ્રીવ આદિ સબ સૂર, સેના બડી બહોત બીખાની;
અંબર છાયો ખેહ, ગગનમેં ઘન જ્યું દીસે;
ધસે બરાડી પૂર, સુર સામદ સહુ ટીસે;
ગાજે અર્ણવ ગંભીર, ધીર શબ્દ તીરે આયે;
પડાવ કિયો હનુમાહ, તહાં પરમ સુખ પાયે;

હુકમ કિયો કપિરાય, થયો સજ દોદિશ જાયો;
ગિરિવર અષ્ટ સુજાન, પહાંન ઉઠાકર લાયો;
આયો એગા પલકમેં, સેતુ પાજ્ય બાંધ્યો સહી;
સામળ જુંક શિર રામ જોર, ચોર રાવણ જાયે કહીં. ૭૯
કો ઉદયાચલ જાય, કો અસ્તાચલ ધાયો;
કો બંધાચલ બીર, તીર હિમાચલ પાયો;
કોઉ ગોમે ગિરિ ઘેર, કો કંભાગિરિ પહેંચો;
કો સુવેલુ શીંગ, કો મીનકાચલ એહેંચો;
દુર્ગ અનેક ગિરિ જેહ, તેહકું શિરપર લાયે;
રમત જુએ શ્રીરામ, કામ કર છીનમેં આયે;
આદ્ય ઋષિયનકો શાપ, શીખ કવિયનકું દીનો;
તાથે તારે પાહણ, કામ કાયર યહ કીનો;
રામ નામ પરતાપ, ગિરિ સબ નાંખે પળમાં;
તુંબર તરે જ્યું નીર, પાણ તરે ત્યું જલમાં;
બાંધી પાજ વિલાસ સબ, વિકટ અર્ણવ કે નીરકું;
કહે સામલ કવિ સીખ દું, બિભિષણ બડે બીરકું. ૮૦

કવિત.

વિભિષણ–બિભિષણ કહે સુણો ભ્રાત, આયે હે શ્રીરઘુનાથ;
લક્ષ્મણ અનુજ ભ્રાત, જનમકો જતી હૈ;
આપ મન જ્ઞાન આનો, વાંકો તો ગુણ બિખાનો;
દેવનકો દેવ જાણો, ત્રિલોકકો પતિ હૈ;
જાકે નામ મુક્તિ પાવે, જઠર ફરી ન આવે;
દર્શને અઘ કોટિ જાવે, અતલિબલ અતિ હૈ;
સામળ કહે કામ કીજે, રંક કેરો કહ્યો કીજે;
કર જોર સીત દીજે, શુભ શિરોમણ સતી હૈ. ૮૧
કવિ–દઢતા કર બોલ્યો ધીર, મનમાં બોહો આને પીર;
રાવણ–મેરો તુમ નાહીં બીર, (પર) કીરત બિખાની હૈ;
મોયકું કહા ડરાવે, દોનું શીશ વે ધરાવે;
જાવેગે કહાં વહાં આયે, બનચર પિછાની હૈ;
સબકું સત ખંડ કરું, લંગુરાંસેં નાંહિ ડરું;
હરું વાકો જોર વાકી, ચોહની નિશાની હૈ;

સામળ કહે માન મેલ, આ તલમેં નાંહિ તેલ;
ખેલ નાંહિ શિખ મેરે, પત્થરપેં પાની હે. ૮૨

દોહરા.

કવિ–બચન સુન્યો લધુવીરેકો, રાવનકું ઓહો રીશ;
ઓઠ બચન એસો કિયો, છિનમેં છેદે શીશ. ૮૩
વિભિ–મેં કહુ રાવન રંક હુઓ, મત કાઢો મમ બંક;
અબ તેરી સમૃદ્ધિ ગઇ, છિનમેં લુંટી લંક. ૮૪

કવિત.

કવિ–બિભિષન આય મલ્યો, દુઃખ શોક સબ ટલ્યો;
પાય પરો રામજુ કે, ચરણુ શીશ નાંમિયો;
લંકની ખબર કહી, આદ્ય અંત જેહી ભઈ;
વિભિ–ગઈ વાકી સાન મૂઢ, રાવન હે કામિયો;
મહારાજ મોયે શીખ દીજે, લંકકુ લપેટ લીજે;
કીજે એહ કામ રામ, દેખ દુઃખ વામિયો;
કવિ–શામળ કહે ભક્ત લહ્યો, આપ લંકધીશ કહ્યો;
હુઓ હે ખુસાલ નાલ, ખોત સુખ પાંમિયો. ૮૫
પલકમેં પાજ બાંધી, રાવનસેં રાડ સાંધી;
વહાંસે નીર પાર સબ, ઉતરે હે બેટકું;
બંદર વૃંદ કુદે કૂકે, દોડાદોડ કરી ઢુકે;
ચુકે નાંહિ ફાલ આલ, કરે નર નેટકું;
રાવનકું ભયે જાણ, પાણી માંહિ તારે પાણુ;
રામજી સુજાણુ જાણુ, આયે લંક હેઠકું;
બિભિષન મલ્યો જાણ્યો,સામળ કહે સાન આણ્યો;
માનો તબ તાપ આપ, (હાર) પડ્યો પૂર પેટકું. ૮૬

દોહરો.

નિકટ આયે શ્રીરામજી, ભયો મંદોદરી જાન;
જાકે રહી દશકંધપેં, બોલી મુખસેં બાન. ૮૭

કવિત.

મંદોદરી–મંદોદરી કહે કર, જોરકે સુનો હો પિયા;
જિયા જો ચાહો તો આપ, મલો જાકે રામકું;

આપકો અવગુણ જાતે, માનો તુમ કહ્યો મેરો;
તેરો તન હૈ આકુલ, મૈં જાન્યું મહા કામકું;
દેખ એક આયો દૂત, પ્રૌઢ હૈ અયુત જુત;
અતુલ અપાર માર, ગયો લંક ગામકું;
સામળ કહે એહિ ફેરો, રામજુકે પાય પરો;
કરો આપ પ્રીતસેં, જો રખા ચહો નામકું. ૮૮

કવિત-ડાઢીયું ફેર.

ચઢેગો શ્રી રામ, લુટેગો ગામ, ફેરે સબે ઠામ;
કરે બહુ કામ, ફેરેગો નામ, મરે ઠામ સબ હરેગો;
આયગો નિઃશંક, જાની તુજ્જંક, રાખેગો ડંક;
વાસ્યો હૈ અંક, લુટેગો લંક, રંક તોકું કરેગો;
દુંદુભિ બજાડે, ઘટ દુર્ગ તોડ પાડે, ખેંચેગો અખાડ;
સબકું રમાડે, મન કોકકું પહોંચાડે, આરે હાથે ભરેગો;
કહેત કવિ સામળ બાની, મનમેં તો ક્યા આની, તો કુતો રંક જાની;
સુયેગી તોયે દાની, રાની ચીત કર્યું ન ક્ષિનિ, રાવણ તું મરેગો. ૮૯

કવિત.

આયે હૈ દેવ વીર, લછમનજી બડે ધીર;
સાયરકે નીર તીર, નિરંતર ચડેગો;
જોત હૈ એહિ સુજાન, તેજકે કોટિક ભાન;
ખોલ સુન દેવું કાન, નિશાન વડે ડગેગો;
સેનકે લગે ચપેટે, લંક ગામકું લપેટે;
તોરે ચાકરકું ચપેટે, કપટ કેય લડેગો;
સામળ કવિ કહે ઓટ, બાંજકી લગી ચોટ;
આસંગે લંકાકે કોટ, તેરો વાટ ઘડેગો. ૯૦

રાવણ—સુન મંદોદરી બોલ, નાહિ કોય મેર તોલ;
વાહું તો મેં લેઉ મોલ, તુજે ભૂલ પરી હે;
દેખ જો સુનાઉં, નાહું તો કીને વાઉં;
કુંભકર્ણ જેસે ભાઉં, બાઉં સાગરકી ભરી હે;
અગન્ય નિપાયે અંન, ઈંદ્રજિત અનોપમ તંન;
સદા વૃષ્ટિ કરે ઘન, જન સેવ દાસ કરી હે;

આપકી તો એહિ રીત, હોવેગી અમારી જિત;
ભીતિ મન નાહિ ચિત્ત, જાની સીત હરી હૈ. ૯૧
દશ તો હે મેરે શીશ, ભુજ તો હે બીસ;
સહાય કરનેકુ ઈશ, રીશ ક્રોધ અતિ ભરહૈ;
બિરંચી તો ગુન ગાય, નવ ગ્રહ બાંધે પાય;
વજ્રકી તો મેરી કાય, સૂર મન ડર હૈ;
કોહુ ન જાને મરમ, ચોકી કરતે ધરમ;
બિષ્ણુ તો માને શરમ, કરમ પાયે પરે હૈ;
કનક કે ઘર સુત, સવા લક્ષ મેરે પૂત;
દુત જૈસે રામ જુથ, મોકુ કાહા કરે હૈ. ૯૨
મંદોદરી–કહે કંથ એ સુજાન, ભયો કીયું તું અજાણ;
પૂછ દેખ આપ પ્રાન, પાણ પાણિ તર્યો હે?
દેવનકો ઠારન એ, દૈત્યનકો મારન એ;
કારણ પ્રહ્‌લાદ કેરે, હિરણ્યકું માર્યો હે;
વાકી કોન બુઝે બાત, તીચે આયે દોઉ હાથ;
બાત કે પરકેમેં; ત્ર્યંબક તોર ડાર્યો હે;
આયો તો એક લંગૂર, રામજીકો દેખો નૂર;
સામળ કહે સદા શૂર, લંક જીને જાર્યો હે. ૯૩

ચોખરો.

મં–ધીર મહા વીર બે, નીર અરણવ તણાં, તીર દળ ઉતર્યાં દેઈ ડંકા;
કહે સતી સુણ પતિ, દુર્મતિ માહેરા, ભાગ્ય ભારે ધણી ભયે ભંકા;
સીત સંતાપ મહા, પાપની છાપ છે, ત્રણ તારે શિરે વેદ વંકા;
દસ અવળા હવે, શિશ તારે થકી, લક્ષ્મણે લુંટી લક્ષ જાણે લંકા. ૯૪
રા–વેઠ ઉઠી વનિતા તણી વાતમાં, પાનિએ બુદ્ધ એ જોર તારું;
શું કરું પ્રિય છે, તું ધણી પ્રેમદા, અન્ય કો હોય તો ઠાર મારું;
રીંછડાં વાંદડાં માંકડાં મેલિયાં, જુદ્ધ જિત્યાતણું સૈન્યે સારું;
સુરજ ને ચંદ્રમા, દેવ સેવે સદા, છેક છોકર થકિ હું ન હારું. ૯૫
મં–બીજ કે રીજ પણ, કહું તુંને કંથડા, આપ એ વાત મન માન માટે;
વૈમાનની સેજમાં, તેજ ત્રિલોકનું, હુંશથું હીંચિએ ખાંત ખાટે;
માળિયાં જાળિયાં, ગોખ અટારિયાં, દ્રવ્ય જાશે સર્વે બાર વાટે;
સાઠ સહસ્ર, શૃંગાર શ્યામાંતણા, ઉતરે એક હરિ સીત સાટે. ૯૬

રા–અજોધ્યા લગે, ભુમિ ઉદવસ્ત કરું, આય રાખું ઘણું જોર આજું;
દુઃખ કાયર તણી, નારી તું અવતરી, મેલ્ય લવરી પરી હુંજ લાજું;
પાતાળ ઉપર કરું, સ્વર્ગ આણું તળે, ખંડ નવ ભોમ્યનો ભાર ભાજું;
રામ લક્ષ્મણ લઘુ, બાળ એ બળ કશું, દરપણસું દેખતાં દેહ દાઝું. ૯૭

મં–વિનાશ કાળે તુંને, બુધ્ય વિપરીત થઈ, સીત સામી કુદષ્ટે જોયું;
હુંશ થઈ વાઘનાં, દૂધને દેહની, મોતની ધૂધરી ધ્યાન વોયું;
રસ અમૃત તણી ખાંણ જાણી હરી, વિખ હલાહલ બીજ બોયું;
કહેત મંદોદરી લાભ શો કહાડિયો, ચોકડી ચૌદનું રાજ ખોયું. ૯૮

રા–ક્રોડ તેત્રિશને હોડ હાંકું અમો, કહે તો ત્રિલોક આ એક કીજે;
દિગ્પાળ દશે દિશા વશ કરું વાતમાં, નાગ નદ તે તણિ લક્ષ્મી લીજે;
સાત અરણવ તણાં નીર શોષું કહો, ભોમ્યની ભાર બ્રહ્માંડ ભીજે;
નવખંડ નરપત્ય તણાં માન મોડું કશ્મ, રામની ભીત્યથી સીત દીજે. ૯૯

મં–સીત હરી આવિયો ખઇરોગ લાવિયો, નહીં ભલો ચિત્ત ચાળો;
કામી અતિ અંધ દશકંધ આપે થયો, ધંધામાં ધ્યાન એ બુદ્ધ બાળો;
સીત દ્યો તો પછે ભીત કશિ રીતની, પ્રીતશું પરવરો પંથ પાળો;
કેથ તુજ કારણે જાણીં વિધ વારણે, બારણે કળકળે કાગ કાળો. ૧૦૦

રા–લુણ હરામ કર્યું હેલીઓ મારું, રામ લક્ષ્મણ તણાં શું જોર જાણો;
માંકડાં રાંકડાં વાંદરાં વન તણાં, તે તણાં સૈન્યને શું વિખાણો;
દશાનન તણા હાથ દીઠા નથી, ત્યાં લાગી રામ સાથે મન મોજ માણો;
ફુંક મારી થકી પાણ ફાટે ઘણા, એહ અહંકાર અતિ શુંજ આણો. ૧૦૧

મં–લંકપુર પરવરી સીત એ સુંદરી, ત્યારથી પાપ વરસાદ ઉઠ્યો;
તે તણાં કરસણાં ઉગશે તે જુઓ, નાઠા થકી નરપતિ નહીં છૂટો;
વાત વિપરીત થઇ સર્વ સમૃદ્ધિ ગઇ, રાજ મહારાજ રઘુનાથ રૂઠ્યો;
કહેત મંદોદરી સૌંપ્ય એ સુંદરી, ન તો જાણજે કેથડા કાળ ખૂટ્યો. ૧૦૨

રા–કામિની કહું કરગરી સાન આણે નહિ, કુણ વનિતા તુંને વેદ વારે;
સાત સાગર તણી ખાઈ શોભે સદા, હોડ હરામ થકી કામ હારે;
વિભિષણ જઈ રહ્યો તેહ દુસ્મન થયો, તેવું કરજે ગમે મન તારે;
નેહ કરી દેહ આ શિશ નામું નહિ, એહ પ્રતિજ્ઞા છે મન મારે. ૧૦૩
ભાઇ ભુંડો થયો તેમ તું ભામિની, કથન સંભળાવિયાં કુટ કર્ણે;
માર ખાઇ મારા હાથનો તે ગયો, લાગિયો શત્રુને ચિત્ત ચર્ણે;

લડવું લંકમાં તે ઘણું દોહલું, આપ ઉડયો જશે તુચ્છ તરણે;
મહિપતિ કહે મંદોદરી તુંએ, સામળ તણા સ્વામીને જાને શરણે. ૧૦૪
મં-સ્વામિ તમ આગળે સત્ય બોલું અમો, ગાળ દેશો ઘણી વાય વાશે;
વિભિષણ ભ્રાત મળ્યો રઘુનાથને, નાથ અનાથનો ચિત્ત ચ્હાશે;
લંક લુંટાવશે એહ આગળ રહી, ખાંત અમૃત તણી એહ ખાશે;
ગ્રહ સમ તેહના વાંકા તમ દેહના, લંકનો અધિપતિ એહ થાશે. ૧૦૫

છપ્પા.

રાવણ—શી મુરખને શીખ, શી ઘેલાશું ગોષ્ટિ;
શી અદાતની કિરત, શી વેરીશું વિષ્ટિ;
શી સજ્જનશું રાડ, શી રાંકશું રૂઠી;
નાગરા શું ગાંન, પ્રિત ત્યાં શી પીઠી;
શી વાત વનિતા તણી, મોટા જન કેમ માંનિયે;
સામળ કહે શાણી ઘણું, પણ પ્રમદા બુદ્ધિ પાનિયે. ૧૦૬
મંદોદરી—ગોખરુ મૂળે હાથ, હેત ઘણેથી ઘાલ્યો;
મણિધર કેરી મણ, લેવા મહિપત તું માલ્યો;
દાવાદલ ધરી દેહ, તાડથી પડિને જીવવું;
શીંગીયો સામલ વચ્છનાગ, ઝેર હળાહળ પીવું;
રાણા રાવણ ત્યમ રામશું, અકલ ફેલાવે આડિયો;
માગ્યું મોત સામળ કહે, સૂતો સિંહ જગાડિયો. ૧૦૭
રાવણ—જાય કો પર્વત મેર, કે પાતાળે પેસે;
રહે સમુદ્રને શરણ, સુરજ મંડળ જઇ બેશે;
છેક જ થાયે રંક, કે લક્ષ લોકોને લૂંટે;
આયુર્દા ઘડી એક, નવ્ય વધે નવ્ય ખૂટે;
લલાટે લખ્યું મટે નહિ, તો નીચ થઇ નમવું કશું;
ગુણવંતને ગમે નહી, એક હાણ બીજું હશું. ૧૦૮
મંદોદરી—જોબન મદ જર મદ, અહંકાર રાખે અલેખે;
કામાતુર નર અંધ, તેહ આંખે નવ્ય દેખે;
સજ્જન મદ ને શૂર, મુરખ જન મમતી મોટા;
સાચા જે પ્રતિબોધ, તેહને મન સહુ ખોટા;

જે આખર આવ્યો અંતનો, તે કહો ટાળ્યો કેમ ટળે;
અંધો ભીતે અથડાય છે, ત્યારપછી પાછો વળે. ૧૦૯

રાવણ–કહે તું વાર કરોડ, શીખ માનું નહિ માઠી;
કાંગનુ કણ ન રંધાય, સો મણ બાળો જો કાઠી;
માંખણ ન આવે મેલ, વરસ સો વલોવે પાણી;
પત્થર ઊપર જેમ નીર, અધિક શી કહું એંધાણી;
તને કામની કોડ વસા કહું, મૂક તુ વનિતા વારવું;
રાવણને રાડ રણજંગમાં, રામ થકી નથી હારવું. ૧૧૦

મંદોદરી–સુમન તણી સુખ સેજ,હેમ હિંચો હિંદોળા ખાટે;
ચિંતામણિની ખાણ, રત્ન પરવાળી પાટે;
માગ્યા વરસે મેહ, છયે ઋતુની છાપે;
અશોક સરિખાં વંન, અલખત ભોગવિયે આપે;
નવ નિદ્ધ ને રિદ્ધ સિદ્ધ, સમૃદ્ધિ સહુ જોતાં જશે;
મંદોદરી કહે માને નહિ. વંન તારૂ ધૂળધાણી થશે. ૧૧૧

રાવણ–નિત્યે નંદે જે વિપ્ર, વંશ જરૂરી થયે;
દ્રવ્ય વિના વ્યાપાર, ત્યાં દેવાળું થાયે;
કાયરમાં રહે શૂર, તેહ કો વેળા નાશે;
રૂડી ભુંડી ખસબોઇ, પટ બેશી રહે પાસે;
જે ઘેર ચાલ ગૃહિણી તણો, કંથ કામિનીનું કહ્યું કરે;
ગર્ધવ જાણવો તે ગૃહસ્થને, આખર અર્થ તો નવ સરે. ૧૧૨

મંદોદરી–પ્રમદા તે જ પ્રધાન, પ્રીત, પ્રમદાની પ્રોઢી;
પ્રમદાથી શોભે પુરુષ, કહેવાય નરનારી જોડી;
પ્રમદા વડે ઘર સૂત્ર, પુત્ર પ્રમદાથી પામે;
અર્ધાંગ પુન્ય વિભાગ, દુઃખ વનિતાથી વામે;
ઘર છિદ્ર ઢંકાય ગૃહિણી થકી,માન સન્માન મહિમા મળે;
શુભ ઇચ્છે તે સ્વામિતણું, અંત કાળે અગ્નિમાં બળે. ૧૧૩

રાવણ–ફૂળ રુડે કન્યાય, ધણી બીજો નહીં ધારે;
સિંહ તણિ સોબત, ન હોયે વારે વારે;
શાહા પુરુષોના બોલ, એક બોલ્યા તે બોલ્યા;
દંતુસર ગજરાજ, તણા ખોલ્યા તે ખોલ્યા;

મહિપત કહે સુણ મંદોદરી, રાવણે રાડ લીધી સહી;
ન આપું કહી નારી હરી, હઠીલો હઠ મૂકે નહીં. ૧૧૪

મંદોદરી—નમે સકુળનો નાર, નમે ફળ ફુલે વેલી;
નમે સતપુરુષ કો સાધ, નમે સલિ(રિ)તા રસ રેલી;
કદી નમે નહિ કાઠ, નમે નહિ કુલય કામી;
નમે નહિ કો નીચ, હઠીલો જેહ હરામી;
નમે શ્રીરામ સરીખડા, જેણે ધર્મ મન ધારિયું;
ન નમે રાવણ નરપતિ, જેનું સુખ પરવારિયું. ૧૧૫

રાવણ—બેશી રહે બુદ્ધ હીણ, લુણ મારું તું લજાવે;
પ્રગટી કાયરની કૂખ, તોલ મારું તું તજાવે;
વેરીનાં કરે વખાણ, વપુ કરે છે વાલો;
લવરી કરે લખ વાર, કુંવર કંથ જાણી કાલો;
તુજને પૂછી લાવ્યો નથી,જુવતી તુજ કહે તો નહીં જડે;
બેશ માનિની જઇ માળિયે, જો કંથ તારો કેવો વઢે. ૧૧૬

મંદોદરી—રામ સંગાથે રાડ, કરવા નહીં સમરથ કોઇ;
નરવર તે શ્રીરામ, જોરાવરમાં શું જોઇ;
ધનુષ જે દઢ ધીર, વળગ્યા બોહો બળિયા બાથે;
ટચલી આંગળિયે તરત, ભાંગ્યું હરિ એકે હાથે;
એવાં પ્રાક્રમ અનેકધા, રાય જોશો ઘણાં રામનાં;
કંથ કેટલું કહું કરગરી, કથન કામિનીનાં કામનાં. ૧૧૭

રાવણ—અણ બોલી રહે અજાણ, જક મૂક તારી ઝાઝી;
નરમપણું કાં કહે નાર, રાવણ તેથી નહીં રાજી;
ભલું ચિંતવો ભાગ્ય, બોલ ભલાઈ ભાતે;
લક્ષ્મણ સરિખા લાખ, જિતવા જોર છે જાતે;
બાજી દેવા બળવંતશું, બાજીગર થઈ આવિયો;
રાવણ બીશે કેમ રામથી, લંગર ઘણેરાં લાવિયો. ૧૧૮

ચોખરો.

મં—લંકાના પૂરપતિ સાંભળો કહે સતિ, મહિપતિ છો ઘણું મેટ માઝાં;
લોક કહેશે કોઈ પાસે હતું નહીં, કરગરીને કહું કંથ કાજા;
સુજનને દુઃખ પમાડશો સહેજમાં, શત્રુ થાશે તારા તરત તાજા;
શ્વાન રૂએ ઘણાં શેરિયે સામટાં, મેડિયે બોલિયો રાત રાજા. ૧૧૯

રા–શુકન અપશુકન એ સરવ છે રંકને, જેહ બિએ તેને એહ સરવે;
જગતમાં જિતનું જોર બહુ ગડગડે, હોડ હડે કરી કુણ હરવે;
અપશકુન ઘણાંછે તું જો એ રામને, નાર ખોઇ રાન વન વન ફરવે;
રાય રાવણ રામાશું કહે રીશથી, શુકન મેં બાંધિયાં પાયે સરવે.૧૨૦

મં–શીખ લાગે નહીં તેહને કો તણી, જેહને રાજ મહારાજ રુઠ્યો;
પુણ્ય કે પ્રીતની પેર પ્રીછે નહીં, જે શિરે પાપ વરસાદ વુઠ્યો;
હું હું કરી ગર્વ અહંકાર અદકો કરે, તેહ છતવંતથી છેક છૂટ્યો;
નિમેષ માને નહીં કથન કહે કામિની, લખવસા કંથ તુજ કાળ ખૂટ્યો.૧૨૧

રા–મોઢે ચઢાવી ત્યમ માન માને ચડી, બોલવા માંડિયા ભાવ ભારી;
હેત દેખાડિયે છે હશી વાળિયે, જાણિયે છે ઘણું એહ નારી;
વાઘના બોલ બોલે મુજ વેરીના, ટેવ જાણે નહિ મૂળ મારી;
આગન્યા ઇષ્ટની કોડ વશ કહું, લખવશાં લોપશું લાજ તારી.૧૨૨

મં–એમ અહંકાર કરતો હિરણ્ય હઠડે, તાહરી પેરથી તે ધટાડો;
બળરાય બળ રાખતો વારાહ પણ વાધતો, મોડ્યો તેનો પૂર પાડો;
સહસ્રાર્જુન સારખો પ્રૌઢ જન પારખો, ધાટ ઘડ્યો તેનો જોર ઝાડો;
એ રામ રણ રોળશે ચંચુવત ચોળશે, કંથજી દેખશો તેહ દાડો.૧૨૩

રા–ફટરે પાપિણી અકલ જો આપણી, શત્રુ શોભાવતે હરખ હીસે;
અળશિયાં સાપથી અહિ કયમ ઓસરે, આગિયા તેજ આદિત બીસે?
અરણવ તણાં નીર ત્યાં બીદર કુણ બાપડું, રાય ઉમરાવશું રંક રીશે;
વિચાર કરજે તું વનિતા વપુ વિષે, શું લંગુરા દેખી લંકપત્ય બીશે.૧૨૪

મં–શ્રી રામ રાજા મહારાજ ધરણીપતિ, લક્ષધા કોટિધા લક્ષ લહેરે;
સમુદ્ર સુધા તણો નામ મહિમા ઘણો, મુક્તિ દાતા મહાપુણ્ય પેરે;
તેહશું રાડ રણજંગ કેમ જિતીયે, જોર ચાલે કેમ જિત ઝેરે;
વિશ્વપતિ સાથ જો વેર વધારશો, ઉડ્યા જશો આકના તુર પેરે. ૧૨૫

મં–આપ મત પાપથી શાપ માથે થયો, છાપ પડી તારું છેક જાવા;
કામની માટે તુંને કહું છું કરગરી, દેવના દેવશું મેલ દાવા;
બુદ્ધ બે બાળ છે, કાળના કાળ છે, સીત સોંપિયે એના ગુણ ગાવા;
રામ રૂપિ રૂઠશે લંક ગઢ લુંટશે, નહીં રહે પંડકો પાણિ પાવા.૧૨૬

રા–કામિની એક તું કહે તેણે શું થશે, પાનિયે બુદ્ધ ને રાત જાયે;
પૂછ તું તાહરા તંનને તરતીબે, પૂછ તું કુંભને ચિત્ત ચાહે;

પૂત્ર તું વરણુ અઢારના લોકને, રામના ગુણુ તે કુણુ ગાયે;
લાવિયો સીત નચિંત નર ભીતરથી, જોર હશે આંગમાં આપ માંહે.૧૨૭
ઇં–ઇંદ્રજિત કહે કોટિ ઇંદ્રને જિત્તીયે, આકાશ ઉડાડિયે ભોમ્ય ભારી;
પીતાતણું પાણી જાવા નહીં દીજિયે, આપિયે નહીં ફરી એહ નારી;
બાપડાં વાંદરાંથી કેમ દીજિયે, આંબળાં ઉંબરા એ જ અહારી;
ચોખુંટમાં વાત ચાલે એહ આપણી, કે રીંછથી રાયજીયે હોડ હારી.૧૨૮
મં–પૂત સપૂત હું તો તુંને જાણુતી, પાપ બુદ્ધિ તુંને આજ પરખ્યો;
ઓળખ્યો નહિ હદે રામ રઘુનાથને, નીચ દૃષ્ટિથી નરનેહ નરખ્યો;
ભારે અલખત જોઇ ભૂર ભૂલો ભલા, હાણુ હાંસું થશે હેત હરખો;
કૂખ કપૂત લજાવણો મેં લહ્યો, બીજ જેવું તેવો બાપ સરખો.૧૨૯
કુંભ–કહે પછી કુંભકો કોપ અંદકો કરી,ડાહ્યાં ઘણું દલ વિષે શું જ થાવું;
ભક્ષ કરું સર્વની દેહ ઘડી એકમાં, ઘાલી લઉં ગુંજલે ખાંતે ખાઉં;
આજની રાતમાં ભો પમાડું ઘણું, મૂળ માંકડ તણાં કોડ કાઢું;
જીવતા ઝાલીને વીંધશું બહુ જણા, ભેટ ભાભી તણી કાલ લાવું.૧૩૦
મં–કંથેરના ઝાડે કેળાં નવ ઉતરે, એહ શિરકટે નહિ ઇક્ષુ સાંઠો;
બરાસ બહેકે કરી લસણ બોઇયે બોહો, ગંધ તજે નહિ એ જ ગાંઠો;
અન્યશ્વને બાંધિયે અશ્વમાંહે જઇ, ભૂંકતાં કાઢશે કોપ કંઠો;
કહેત મંદોદરી સરવ સરીખડા, કડવી તુંબડીનો વેલો વંઠ્યો.૧૩૧
રા–સ્યામા તમો શું બિહો કોપ કારણ કિયો,બીકનો ગોલ એ તોલ તે શું;
નામનો નાશ એ નિત્ય સર્વે કહે, જગત બાધો જીવા જ્યોત જેશું;
આવવા દે ઇહાં તું અજોધ્યાપતિ, જોગ જગદીશને જબાપ દેશું;
રામની આણુ જો રામથિ રીજિયે, લંક સાટે ઘણો લાભ લેશું.૧૩૨
મં–નાર કહે નરપતિ છળ કરે છત્રપતિ, કથન કહું કોડથી કંથ કાજા;
ભય ઘણો ભીતમાં ચેત તું ચિત્તમાં, મેટશે માન મરજાદ માઝા;
અપશુકન થાયે અતિ ગ્રહની અવળિ ગતિ, જુલમ તું શા કરે જુગત ઝાઝા;
સ્વાન રુવે ઘણાં સામટાં શેરિયે, મેડિયે બોલિયો રાતરાજા.૧૩૩
રા–આજ એકાંત છે ભ્રાંત લાગું ભલી, વાત વનિતા પ્રત્યે વેણ વામું;
દશરથ તણા નંદને આદ્ય ઓળખું અમો, નેહથું દેહ નહિ શીશ નામું;
નેટ નિઃશંકશું લંક લગિ આવશે, સુર સજી સહુ સૈન્ય સામું;
આજ ઇચ્છું ઘણું કામ હું એટલું, વેરભાવેથી વૈકુંઠ પામું.૧૩૪

મં–સાબાશ રે સ્વામિજી સત્ય શ્યામા કહે, રખે હવે દીલ થકી દીન થાતો;
શૂર મહા પૂરથી સુભટ સંગ્રામમાં, મમત કરી માંડ રણજંગ માતો;
અંતર બુધ એ હશે કામ નિરભે થશે, તો ટળે લોહનો પાશ તાતો;
અધિક કહું અંકમાં વાળિના વંકમાં, ચિત્ત માંહે રખે લંક ચહાતો. ૧૩૫

દોહરા.

રાવણ–પૂછે અઢારે વરણને, કહોને સાચી વાત;
સીતા આપવી કે નહીં, ખરી બતાવો ખાત. ૧૩૬
કોની ન રગતી રાખશો, બોલો રુડી વાણ;
સત પ્રકારે સાચું કહો, ન થાયે હાંસુ કે હાણ. ૧૩૭
વેવાર વાત સહુને ગમે, એહ અક્ષર એહ આંક;
રુડી કહો એ વારતા, કોય ન કાઢે વાંક. ૧૩૮
મન ગમતું કરજો તમે, એ વાતે નહિ રીશ;
ખરી વાતે નહિ ખરખરો, તે જાણે જગદીશ. ૧૩૯
કવિ–અઢારે વરણ હવે બોલશે, પોતાને સુઝતી પેર;
પોતે બેઠો સાંભળે, તેહ ઠામ તે ઠેર. ૧૪૦
સંવાદ આ જે સાંભળે, તેને પરમેશ્વર પ્રસંન;
ગાય શીખે હેતે કરી, છે રેવાનાં દર્શન. ૧૪૧
મન માન્યાં માગ્યાં મળે, વિધવિધ પેર વિલાસ;
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ સામળદાસ. ૧૪૨
શ્રોતા વક્તા સમજતા, કહે કવિતા કર જોડ;
સામળ કહે સહુ બોલજો, જયજય શ્રીરણછોડ. ૧૪૩

ચોખરો.

રા–વિચાર પૂછ્યો એક વિપ્રને વિધવિધે, મહારાજ મહિમા કહો મંન માની;
આપવી એ ઘટે કે નહિ આપિયે, દલ તમારે કશી બુધ્ય દાની;
વિપ્ર–મહિપતિ માન મટાવિયે કેમ કરી, લાજ ઘટાવિયે હોડ હાની;
પાછી આપતામાં પરાક્રમ તે કશું, ભીખ તેને પછે ભૂખ શાંની.૧૪૪

સવૈયો.

વૈશ્ય–વૈશ્ય કહે વેવાર એ પાખી છે, આપતે લાજ છે પરિયામાં;
અથડાવો દહાડા દશ વિશેક, હાલક બુકાલેક કરિયામાં;

રાડ જુઓ એ રીંછડાં કેરી, કણ એક ભાજન ભરિયામાં;
કાયર ક્યમ થઇએ આગળથી, શું વહાણ મૂક્યું છે દરિયામાં. ૧૪૫
કણબી–કહે કણબી કેમ કામિની દીજીએ, જાત જોરાવર શું એની જાણી;
પાછા જશે અથડાઇને પોતે, કે લહેર સમુદ્રની લેશે તાણી;
લંકા સરિખડો કોટ લેશે ક્યમ, રાવણ રાય દેખિતો જે દાણી;
પૃથિવીપતિ એ પત મૂકે કેમ, છેલ્લે ક્યારે શું ગયું છેજી પાણી.૧૪૬

ચોખરો.

સઇ–ગજધર કહે દાહડા પાધરા દૈત્યના, શિવ વરદાનની છાપ છેરે;
સોત સમુદ્રની આડ છે ઓટે, અધીપત રાણોજી આપ છેરે;
દેવ હીંડે છે દશો દશ નાસતા, ત્રણ લોકમાં જેનો તાપ છેરે;
ભલું લાવ્યા છો તો ભૂપતિ ભામિની, ગજે તસુ તો માપ છેરે.૧૪૭

સવૈયો.

કુંભાર–કહે કુંભાર કરો શી વાતો, એહ તો મારગ એડો છે;
વઢતાં કુણ જિતે કુણ હારે, મહીપતિ માની મેડો છે;
લેવો ગઢ લંકાનો દુર્લભ, વંક વોળામણ વેડો છે;
શું ઘડો કે ઘેડ ઉતરશે, ચાક ઉપર હજુ પેંડો છે. ૧૪૮
લવાર–કહે લવાર મોકલો એ કુંભક, ભક્ષ કરે તોએ વાંદર ખૂટે;
નહિતર જોર કરો જંજાળનું, આપ અરાબા અનેકધા છૂટે;
રાક્ષસ મોકલો રીંછડાં સામા, રણ વિષે વરખા જેમ પૂઠે;
બળવંત રાણા બેઠા જુઓ બારણે, લુહાર ને લોઢું આફણિયે ટૂટે. ૧૪૯
સોની–કહે લાવ્યા છો સીતાને, પ્રાતે વચન એ પળવું છે;
ચોટ નાંખી છે તો ચંતા શી, રાજ્ય પદવીમાં રળવું છે;
આમે કરમ લેલાટ લખાણું, તે શું ટાળ્યું ટળવું છે;
સોનું પહેરે જો કાન જ ત્રુટે, જતરડા વચ્ચે નીકળવું છે. ૧૫૦
ઘાંચી–ઘાંચી કહે ઘણું શું જોર એમાં, માંકડાં કેરા એ માર જોરે;
બાળક એહુમાં બુધ છે કેટલી, ભૂપ ભારેનો એ જોર જોરે;
નહિ ઘોડલા જોડલા હાથિયા સાથિયા, કટક કેરા પોકાર જોરે;
હડબડવું નહીં હિમ્મત રાખવી, તેલ જો તેલની ધાર જોરે. ૧૫૧
મોચી–મોચી કહે મેં તો માંકડાં દીઠડાં, નાસે જેમ રણમાં રોઝડાંરે;
કોઠાં બિલાંને કાજે વઢે ઘણું, તુચ્છ તરણાવંત તોછડાં રે;

હૂકતાં કુદતાં હુકતાં ઝુકતાં, ફોજ નહિ એ તો ફોજડાં રે;
હીંમત રાખીએ દલ એ દાખિયે, પાણી પહેલાં શાં મોજડાંરે ૧૫૨

હજામ–નાઇ કહે છે નાત સઘળી અમને, રૈયતમાં સહુ કહેછેજી રંકા;
ગત જાણે કુણ ગોવિન્દ કેરી, અકલિત અક્ષર એહના અંકા;
સુઝ વિચારતાં તો નથી સુઝતું, લંગુર કેમ લેઇ શકશેજી લંકા;
કોથળીમાંથી સાપ જ નીસરે, વાળંદના દંન હોય જો વંકા. ૧૫૩

બારી–બારી કહે શ્રીરામ આવ્યા છે, કેટલા દહાડા ઇહાં બેસી રહેશે;
ખાવા પીવા શું પામશે પૂરણ, સુખ દુઃખ કો આગળ એ કહેશે;
દશાનન સરખો દુશ્મન છે શીર, લંકામાં આવતાં લેખાં ઓહો લેશે;
ઢોર ને ચોર થશે એકઠાં જુઓ, ઊંટડો કુણ કિનારે બેશે. ૧૫૪

દરજી–કહે દરજી દલ જાણું છું હુંય, ભૂપ આપણો ભોળો છે;
પહાણ તારી આવ્યો પરપંચે, જનાવર સંઘાતે જોરો છે;
બાળી ગયો બળવંતો કોયક, ટેક ધણેરો તોરો છે;
આરા કેડે વારો આવે, જ્યમ સોયની કેડે દોરો છે. ૧૫૫

ધોબી–પરિયટ કહે હું પ્રીછ્યો પારખું, હાથ તારે શિર હરનો છે;
નવ ગ્રહે બાંધ્યા છે નરપત, તો ભાર શો એના ડરનો છે;
હારીને જો હીંમત મૂકો, તો નામોશીનું નરનો છે;
ધોબી કેરો કુતરો નહિ, ઘાટ તણો નહિ ઘરનો છે. ૧૫૬

ભોઇ–ભોઇ કહે ભૂપત કહું તુજને, સીત હરી તે સાંખી છે;
જોરાવર જન દીસે ઝાઝા, ભાગ્ય નિધિ શી ભાંખી છે;
પચવાની નથી એહની પ્રમદા, જેવી જીવતી માંખી છે;
અંગદ વિષ્ટિયે આવ્યો તો તે, કણક મચ્છને નાંખી છે. ૧૫૭

સલાટ–સલાટ કહે શાણા છો સઉકો, વેદ વચનની વાણી છે;
સીતાજીને સ્ત્રી જાણો પણ, રામ તણી તો રાણી છે;
એહના શાપથી ઉદ્દવસ્ત થાશે, હુંશ થકી બહુ હાણી છે;
રંકનું કહ્યું રાવણ ક્યમ માને, પત્થર ઉપર પાણી છે. ૧૫૮

સાબળિયો–સાબળિયો કહે સઉ જાણો છો, જુવતી એહ લાવ્યો છે જાણી;
એહને ગમતું આપણ બોલો, વિખાણ કરો વિધવિધની વાણી;
શીખામણ દેઇને થાકી છે, રાવણની મંદોદરી રાણી;
ધરમ વાતે ધર્મ જ થાશે, દૂધનું દૂધ ને પાણીનું પાણી. ૧૫૯

ભરવાડ–ભરવાડ કહે ભૂપત પૂછે છે, સાચી વાત કહો મન માની;
દેશ ભંગ થાએ દેખંતાં, પરથમ તો પરજાને પાણી;
લંગુરાએ લંકા બાળી, જાન સહુને પહેલી બાંણી;
વઢવાડ ન થાય તો સહુને રુડું, તો રહે દૂધ દહી ને દાંણી. ૧૬૦

જતી–જતી કહે સહુકો સાંભળજો, ભુંડા લોક તો ભૂર ભમાડે;
રામચંદ્ર મોટો રિદ્ધપત રાજા, ઔઢો કોટ પણ વાંદર પાડે;
આપણો રાજાજી અતિ બળિયો, જિત્યા છે મલ્લ અધિક અખાડે;
એહ સાથે વઢતાં નહિ વાધે, વેચવો કાંશકો વરતિયા વાડે. ૧૬૧

ગોલો–ગોલો કહે ગુણવંતા આગળ, માહરી તો મોટમ મતી;
નવ ગ્રહે જિતી બાંધ્યા નરપત, રાવણ રાયની મોટી રતી;
જો જિતે તો કામ જ થાશે, નહિતર પાછી આપશે સતી;
હાર જિત છે હોડે રમવું, ક્યાં ગોલાને ઘેર ગાયો હતી. ૧૬૨

કોળી–કોળી કહે કહું કર જોડી, દેશપતિ આવ્યો છે દાવે;
શૂરો થઈ સીતાને લાવ્યો, તે કયમ કુડો કાયર કાવે;
જિતવું ને વળી જશ લેવો, નીચ નિર્માલ્ય થયે તે નાવે;
કુણ જાણે કિરતાર શું કરશે, ભીલનું ભાલોડ જો પાધરું આવે. ૧૬૩

ખતરી–ખતરી કહે હું ખડતલ કહું છું, હલહલ કરવા દોને હેલાં;
મોટા સાથે વઢશે તે મરશે, શું ખાવાં છે સાકર કેળાં;
જોર હીંમત જણાશે એનાં, ભૂપતને કહો કરને ભેળાં;
એક ઘડીમાં રંગ જ હોય, તાંણો વાણો મળશે તે વેળા. ૧૬૪

ચિતારો–ચિતારો કહે ચંતા મુજને, અધિક વાંદરાં આવી અડશે;
ઘણાક જોજન છે ઘડ ઊંચો, પણ ચહાય તે વેળા ઉપર ચડશે;
દેહવટ કરશે દેશ લંકનો, નિશ્ચે એ નરપત્યને નડશે;
શ્રીરામચંદ્ર સમજે છે સર્વે, શું મોરનાં ઈંડાં ચિતરવાં પડશે. ૧૬૫

બારોટ–બારોટ કહે બળવંતો રાવણ, ગુણ હીણે કીધી ગાંડાઈ;
રામ સંઘાતે રાડ સાંધવી, ખોટી જાણો એ ખાટાઈ;
એક ઘડીમાં ઉદ્દવસ્ત થાશે, પ્રૌઢું રાજ્ય ને પૂર પાટાઈ;
વિખાણ કરિયે તે વાટ જ ઉઠે, ભલી કેવી શી ભાટભટાઈ. ૧૬૬

ભાર–કહે પરજાપત સુણ રે ભૂપત, અતિશે વાંક તમારો છે આડો;
ચંતની કેરા ચોર કહેવાણા, તેની સાથે કરો છોજી તાડો;

હઠાવે હનમંતને જેહ હંકોલ્ચે, એવો કો તમ દાસ દેખાડો;
જગજીવન સાથે જિત કશી તમો, કોઠી ધોઇને શું કાદવ કાઢો. ૧૬૭

તંબોલી–તંબોલી કહે તમો વિચારો, ખરું લખાણું અક્ષર ખાતું;
ચૌદ ચોકડીનું રાજ પામ્યાતા, શિવ પરતાપ હતું સુખ શાતું;
અચુત ઇંદ્ર તણિ અલખત તે, જુલમ કરેથી દેખશો જાતું;
સહુકો જાણે છે સુખ ભોગવિયું,પાન ખાઇ સુખ કરિયે રાતું. ૧૬૮

સોની વાણિયો–

સોની વાણિયો કહે છે સાચું, અધિપત છે તારા મનમાં આંટો;
જોરાવરસું જુદ્ધ કરવાં છે, તલપદ નહીં એ વિપરીત વાટો;
કાળના કાળ પરબ્રહ્મ પોતે, એની સાથે વઢી શું ખાટો;
કર્યાં કરમ ભોગવશો કુડાં, રામ હાથે રધા સોનીનો કાંટો. ૧૬૯

વૈદ–વૈદ કહે વેરી શું વઢીએ, તો તો એક કહું તે કીજે;
સામ દામ ને ભેદ કરો બહુ, ખરી વાતમાં કોય ન ખીજે;
આમે જે લખ્યું તે થાશે, ધડિયે લાવો લાખેણો લીજે;
બળ દેખાડી જુઓ એ બીહે છે, પ્રથમ રેચ નેપાળાનો દીજે. ૧૭૦

વેદિયો–વેદિયો કહે એ વેદે લખાણું, મહા શાપ સતીના સુણવા છે;
લંગુરને જે લંકા લેવી, તે ડુંગરા શું ખણવા છે;
જેવું વાવિએ તેવું ઉગે, તેવા કણ પછે લણવા છે;
રામ રોળી નાંખે રાવણને, એમાં વેદ શું ભણવા છે. ૧૭૧

ભાડભુંજો–ભાડભુંજો કહે ભલું મનાવો, વિખાણ કરીને બોલો વાણી;
બાઝી તો બળ એનું શું ચાલે, જિહાં કોપી છે સીતા રાણી;
પ્રજાળી પ્લવંગે લંકા, જુગ બાધામાં વાત તે જાણી;
ખંડાશે પુવાની પેરે, રાજરિદ્ધ થશે ધુળધાણી. ૧૭૨

જોશી–જોશી કહે જોશો સહુ લોકો, કરુણાનિધે કરુણા કીધી;
રોળાશે રાવણ રણ માંહી, જો નવ્ય પાછી સીતા દીધી;
ભાઇ વિભીષણ ભૂપત થાશે, ઘડી એકમાં લંકા લીધી;
રામ રાજ કરશે અતિ રુડાં, આગળથી જનમોતરી કીધી. ૧૭૩

પંડિત–પંડિત કહે પ્રીછ્યા આગળથી, ગુણ હીણ મારે છે ગોથાં;
જે વેળા લક્ષ્મણજી ચડશે, લંકાનો ગઢ લેશે જોતાં;
રાઠ વઢવાડ માંડે છે રાવણ, એ તો સર્વે જાણો થોથાં;
શ્રીરામને હાથે મોત રાવણનું,એ તો પુરાણ લખાણાં પોથાં. ૧૭૪

કવિ–કવિ કહે કર્મ લખ્યું તે થાશે, નિશ્ચે વાત ન થાયે નવી;
વૈરભાવે અધિપત અવતરિયો, તો સીતા હરવા બુધ હવી;
જદુપતિ સાથ જિતે નહિ કોઇ, જો પશ્ચિમમાં ઉગે રવી;
જ્યાં ગત નહિ સુરજ ચંદ્રની, ત્યાંસુધી ગત કરતા કવી. ૧૭૫

મહેતો–મહેતો કહે મુરખ એ રાવણ, જક્ષણી કેરો એહ જણ્યો છે;
હજી હાથ દીઠા નથી હરિના, કરુણાનિધિને કાન સુણ્યો છે;
જ્યમ ખર દૂષણ ત્રિશિરા તાડ્યાં, તેય લેખામાં એહ ગણ્યો છે;
નાઠે નહિ મૂકે નરપતને, એ કોની નિશાળે ભણ્યો છે. ૧૭૬

રુદયો–રુદયો કહે હવે રુડું જાણો, જયડો કરતાં જશ જોડાશે;
અહંકારી અહંકાર ન છોડે, અભિમાન કેરાં માન મોડાશે;
દેવ સહુની દાઝ હોલાશે, ને તે નવગ્રહ બંધનથી છોડાશે;
રૈયતને તો કોય ન મારે, જ્યાં ત્યાંથી કપાસ લોઢાશે. ૧૭૭

ભવાયો–ભવાઇઓ કહે ભુંડું માનશો પણ, તોલ વાત કહીશું તાનો;
સીતા આપીને પાગે લાગે, જો દશાનન હોયે દાનો;
લુંટાશે સમરધ ને રિદ્ધિ બાધી, શું પાવૈને ચડશે પાનો;
સાચું કહેતાં રીજો કે ખીજો, નાચવા બેઠા ત્યાં ઘુંઘટો શાનો. ૧૭૮

આંધળો–અંધો કહે આગળથી સૂઝે, કુડાં કેરી શી કારસી;
રુઠ્યો રામ રઘુનંદન જેને, તેને વળતો કોણ વારસી;
દેવ આગળ ડહાપણ તે કોનું, પંડિત આગળ શી પારસી;
રુડી રીત રાવણને કહેવી, તે આંધળા આગળ છે આરસી. ૧૭૯

બહેરો–બધીર કહે મારી બુદ્ધ થોડી, તોય કહું એક રુડા કાજે;
રંકનું કહ્યું રાજા નવ માને, જેને છત્ર કનકનાં છાજે;
અહંકાર મહા લાવ્યો અતિ બળ, લક્ષવસા તે આપતાં લાજે;
એહ આગળ કહેશો તે મિથ્યા,જ્યમ બેરા આગળ શંખ જ વાજે. ૧૮૦

ખોડો–ખોડો કહે ખડતલ છે વાતો, એને આંગણે બોલ્યા કાગા;
સ્વાન રોયાં શેરીમાં શતધા, હદે ધાયો તે વેળા વાગા;
હીમંત ખોઇ જોઇ હનુમંતને, લંકા સહિત મહેલ જવ લાગા;
દૈવત એહમાં શું દેખો છો, ભૂપત કેરા છે પગ ભાંગા. ૧૮૧

કાણો–એક ચક્ષ તણો નર કહે છે, અધિપત છે હજુ આડામાં;
એરાવત એણે નથી દીઠા, પ્રાક્રમ કીધું છે પાડામાં;

એ હઠીલો હિમ્મત નહિ મૂકે, ટેક રાખે છે તાડામાં;
કપટ કોટિધા એના મનમાં, જયમ ખોતેર વિઘા બાડામાં. ૧૮૨

પાવૈ–પાવૈયો કહે પેર હું પ્રીછું, એ રીંછ વાંદરા કયમ વઢશે;
ઉઠ જોજન છે કોટ કનકનો, તેહનો પાડ્યો કેમ પડશે;
રામ રાજા ને રાવણુ રાક્ષસ, નિર્બળ ક્યમ નરપતને નડશે;
રીસાવી રહેશે રાવણથી તો, શું પાવઇને પાનો ચડશે? ૧૮૩

જુગારી–જુગટિયો કહે જાણું છું હું, સહુકો વાત માનો એ સાચી;
ભુંડું કામ કર્યું છે ભૂપત, લાવ્યો રામની રામા રાચી;
મહારાજ રાજ રાજેશ્વર રૂડા, હજુ જુએ પગ સામું નાચી;
આખર તો જીવતો નહિ મૂકે, બાર સોગઠી એહની કાચી. ૧૮૪

કાછીઓ–કાછીઓ કહે કલ્પ્યું મેં કોડે, દળ અતિશે હું એનું દેખું;
વાંદર રીંછ બળવંતાં છે બહુ, પેર ઘણીથી હું મન પેખું;
રૂડો વખાણો છો રાવણને, એકલો તે હું કયમ ઉવેખું;
શ્રીરામજીની આગળ રાવણુ, તે તો મૂળાપણી શું ઝાડમાં લેખું. ૧૮૫

વણઝારો–વણઝારો કહે વારો છો એને, ગુણ વાત કહો છો તે ઘેલી;
અગનીની આંચમાં આવ્યો અધિપત, પ્રિછ્યો પ્રીત નહીં એ પહેલી;
વઢતાં વાત થશે એ વિપરીત, સીતા આપવી તે છે સહેલી;
આપણ શિદ આગળથી કહિયે, શું ગુણ્ય કૂદશે બળદ પહેલી. ૧૮૬

રોગી–રોગી એક બચારો બોલ્યો, વિખાણ કરીને કોશું વઢો;
સૈન્ય સજ કરાવે રાવણ, પૂર બાધે વજડાવ્યો પડો;
કુણ જાણે કુણ હારે જિતે, દેશ બાધાનો વળશે દડો;
હિમ્મત કાં મૂકાવો એની, કુણ તાવને કહેશે ચડો. ૧૮૭

દંતારો–દંતારો કહે દેશપતિને, દુનિયાં બાધી તો હસશે;
રંજાડ ઘણો રૈયતને થાશે, પૂર બાધું તે પીડાશે;
દેહ પડશે દશાનન કેરો, નિર્માલ્ય થઇ આપે નાસશે;
ઘરડાંની કહેવત તે સાચી, જે વધતો દાંતો તે ઘાસશે. ૧૮૮

નેસ્તી–નેસ્તી એક બોલ્યો નરપતનો, સુરતા મને તો એક થઇ છે;
સીતાને લાવ્યો છે રાવણ, રૌરવ રોગ ખરો એ ખઇ છે;
દશ શિશથી રહ્યા વેગળા, લંકા કર્મ એનથી ગઇ છે;
વિચાર કરતાં વહાણું વાશે, નેસ્તીની મા ખાટલે સુઇ છે. ૧૮૯

પસાયતો–પટેલ એક કહે પાપી એ રાવણ,એનું મોત થોડે દિન મળશે;
સુખ સાગરમાં જુગતે ઝીલતો, વૈભવ તે વેળા તો ટળશે;
સીતા સતિનો શાપ થયો છે, તેહનું વૃક્ષ હવે તો ફળશે;
સાચું નવ્ય કહિયે શા માટે, શું પસાયતાં ચાંપી કળશે. ૧૯૦

માળી–માળી કહે છે મુને ગમે નહિ, વાત કરો છો જે જે મોટી;
રાવણ રાજા છે એ ડાહ્યો, લક્ષ વસા પડશે એ લોટી;
જે કહું છું તે સાચું માનો, તમો સહુ કહો છો તે ખોટી;
ઝાઝું કરશે તો સીતા લેશે,માળી રૂઠ્યો ફુલ લેશે શું લેશે ચોટી? ૧૯૧

બ્રાહ્મણ–બ્રાહ્મણ કહે ભાવિક સરજ્યું છે, રામ રાવણ વેરથી વઢશે;
હાથ દેખાડ્યા વિના હઠશે નહિ,જયમ ત્યમ જાનકીજી ન જડશે;
જે વેળા લક્ષ્મણજી કોપે, ઘડી એકમાં ઘાટ જ ઘડશે;
મેળી ધાડ એઠા છે મહીપતિ, ભિખનાં ભાંડાં ક્યમ સીકે ચડશે. ૧૯૨

કણબી–કણબી એક એઠા તો ભાળે, તે કહે છે મુજને એ ભાસે;
રાવણ રાઢ કરી શકશે નહિ, નીચ નિર્માલ્ય થઇને નાસે;
એક વાત ઉકલતી છે નહી, પડ્યો પાપ તણે એ પાસે;
સીતા સાટે સર્વે સમરથ, ગોળો ગોફણ જોતામાં જાશે. ૧૯૩

ચોવરિયો–પટેલ એક પાદરડે બોલ્યો, રાવણની નવ્ય પોતી રળી;
સીતા વેલ એ ઝેર તણિ છે, તે એહને લાગે છે ગળી;
ઇંદ્ર તણી અલખત ભોગવતો, તેહ ટેક એહની તો ટળી;
જાનકી જોખ એની લેઇ જાશે, જયમ પુંખ ન ખાધો ને હાથેલી બળી. ૧૯૪

જોગી–જોગી કહે જરૂરી જાણો, દશાનન આવ્યો છે દાવે;
કુંભકરણ કુમતિ દેનારો, કૂડ કપટ જેને મન ફાવે;
ઇંદ્રજિત પણ અન્યા બોલે, ભૂપતના મનમાં તે ભાવે;
સૂર્પનખા શિખની દેનારી, જોગી પ્રધાન તે તુંબડાં વાવે. ૧૯૫

પટેલ–પટેલ એક ચોરેથી ચેતો, બાળ પરી રાવણની બુદ્ધિ;
બ્હેને કહ્યું ત્યાંથી છે બહેક્યો, તે છે ગુણહિણી ને ગદ્ધી;
સુખ શય્યા વૈમાન તજ્યાં છે, રાજ પદવીની રીત્યો રૂંધી;
લંકામાં એ લાડકવાયો, પટેલની ઘોડી પાદર સૂધી. ૧૯૬

છીપો–છીપો કહે છાજ્યું નહિ એને, છતનો એને છાક ચઢે છે;
જગત જનેતાને એ લાવ્યો, સામો વેરી થઇને વઢે છે;

જોરાવર ઝાડ વાવ્યાં છે ઝેરનાં, તેનાં એને ફળ જડે છે;
રાવણ આખર રાક્ષસીનો તંન, જાત વના શું ભાત પડે છે. ૧૯૭

કંસારો–કંસારો કહે કહું કેટલું, રાવણથી શું રામ ડરે છે;
ફુલ્યો ફરે છે તે સર્વે ફોકટ, પોતાને હાથે હીંમત હરે છે;
ચૌદ ચોકડીનું રાજ્ય તજીને, વણ મોતેથી એ તો મરે છે;
ત્રાંબા ડોળ કરે નહિ છૂટે, ફોકટ ફાંસાફૂટ કરે છે. ૧૯૮

કંદોઇ–કંદોઇ કહે કુડો એહ કપટી, બુદ્ધિહીન થયો બાહુઓ;
એહ જાણે છે ખાઇ સાગરની, રામને મન તો છે ખાડુઓ;
રાવણ જાણે લંકા કયમ લેશે, વાંદરને મન ઘીનો ઘાડુઓ;
લંપટ લોભી સીતાને લાવ્યો, જાણે બાપનો છે લાડુઓ. ૧૯૯

સ્ત્રીઓ–વાતો કરે વનિતા લંકામાં, સખિયો સખિયોમાં સાંચલી;
કહો બાઇ કુણ હારે જિતે, ઘણીક આવી છે ધાંચલી;
એક કહે એમાં શું કહેવું, અદકી બોલી છું આંચલી;
એકાએક કહે કેમ અધિપતિ, શું પેરી બેઠો છે કાંચલી. ૨૦૦

વિધવા–એક વિધવા કહે વિખાણે છે શું, તારો બોલ ગમે નહીં ગાંડો;
વાર્યું નહીં કરે તે હાર્યું કરશે, કહિયે સુખે રાડજ માંડો;
ઘડી બેચારેક લંક લૂંટાશે, જેને ગમે તે ગામ જ છાંડો;
સુખે રાજ કયમ રાવણ કરશે, શું જિતવી છે રાંડીરાંડો. ૨૦૧

પંચ–પંચ મળી પરમાણ કર્યું છે, રાવણ કાજળ શ્રીરામજી કેશર;
રાવણ ખાબડો રામ ગંગોદક, રામ ઐરાવત રાવણ ભેંસર;
શ્રીરામ ધર્મી રાવણ અધર્મી, કહે કવિ સામળ ભટ કવેશ્વર;
જિતે રામ ને રાવણ હારે, પંચ તિહાં પોતે પરમેશ્વર. ૨૦૨

કવિ–બ્રાહ્મણ ભાટ ચારણ કો કવિતા, ખોડ ન દેશો રંક કે રાણો;
એક તો નામ શ્રીરામજી કેરું, બીજો અક્કલ થકી ઉખાણો;
જેને જેહ વણજ તે સુજે, પ્રીત થકી સહુ પંચ પરમાણો;
નિશા ચર્ચા જોઇ નરપતિએ, સામળભટ કહે સમજે શાણો. ૨૦૩
શ્રી ગુર્જર દેશ ગરુવો ગુણનિધિ, વિપ્ર શ્રીગોડ વેંગણપુર વાસી;
પિતા તે પુરુષોતમ કેરો, વીરેશ્વરનો પુત્ર તે વિલાસી;
સામળભટ શિવજીનો સેવક, આદ્ય શક્તિ કેરો ઉપાસી;
રામ ચરિત્ર આ ગાતે સુણતે, નિતપત ક્રોડ વશાએ કાશી. ૨૦૪

રાવણ મન્દોદરી સંવાદ સંપૂર્ણ.

કાળિદાસ-વસાવડનો

એ કવિનાં આખ્યાન સ્ત્રીઓમાં ઘણાં પ્રિય છે.

પ્રહ્લાદાખ્યાન.

કડવું ૧ લું.—ચાલ ચોપાયા છંદની.

સમરું શ્રીગણપતિને, ચરણે તે નામી શીશ;
સુખબુધદાયક સુધબુધનાયક, નંદન ઉમિયા ઈશ. ૧
કુંજરમુખ પ્રભુ કૃપાસાગર, સમસ્ત સુર કરે સેવ;
લમ્બોદર અતિ રૂપ સુંદર, નામ દુંદાળો દેવ. ૨
અરુણ અંબર અરુણ ભક્ષણ, અરુણ કુસુમની માલ;
અરુણ તન સિંદુર લેપન, અરુણ ચંદન ભાલ. ૩
કર કમંડલ ચક્ર ફરશી, અખેપાત્ર અનૂપ;
ચરણે નેપૂર કનક ઘૂઘર, મહા મનોહર રૂપ. ૪
મૂષકવાહન ગહન ગુણ, ગંભીર કાર્તિકસ્વામી વીર;
મોદકભક્ષણ જગતરક્ષણ, વિચક્ષણ રણધીર. ૫
વિઘ્નહર્તા સિદ્ધકર્તા, વક્ર તુંડ વિઘ્નેશ;
વિશ્વવલ્લભ દેવ દુર્લભ, અકલ અદ્‌ભુત વેશ. ૬
સર્વ પહેલો સર્વ પૂજે, ગુણ વખાણો આપ;
મુનિ માનવ ને દેવ દાનવ, જપે નિશદિન જાપ. ૭
પ્રણમું હું તે માટ પહેલો, ગણપતિ ગુણવંત;
પ્રહ્લાદનું આખ્યાન કહેવા, ઉપની મનમાં ખંત. ૮
શ્રી શારદાકેરે પ્રતાપે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;
સંક્ષેપ માત્રે કરું વર્ણન, ભક્તિ શ્રીભગવાન. ૯
કરી નવવિધ ભક્તિ જેણે, ધરી મનમાં ધીર;
દુષ્ટ દૈતનો દ્વેપ દેખી, સહ્યું દુઃખ શરીર. ૧૦

આપ્યું ચિત્ત પ્રભુચરણે, કર્યું સ્મરણ આપ;
સુખથકી હરિ નામકેરો, જપે નિશદિન જાપ. ૧૧
તે સુણીને તાત કોપિયો, જેને વિષ્ણુ સાથે વેર;
મહેલ મારા વેરીનું સ્મરણ, શીખવે ભલી પેર. ૧૨
ઘણી ભાતે ભોળવીને, ભણાવે ભાવે કરી;
પણ ન મૂકે મનથકી, નિત્ય સમરે શ્રીહરી. ૧૩
તાતને તવ ક્રોધ વ્યાપ્યો, દુષ્ટે કીધો દંડ;
તેતણા બહુ માર દેખી, ભેદે રે બ્રહ્માંડ. ૧૪
તે જ વેળા કષ્ટભંજન, દુષ્ટ કરવા ભંગ;
સ્થંભ ફોડી નાથ પ્રગટ્યા, સ્વામી શ્રીનૃસિંહ. ૧૫
તે કથાનો અતિ મહિમા, સર્વથા બોલે સ્તુતિ;
સાંભળ્યા વણ વૃથા કાયા, તે જથારથ વિનતિ. ૧૬
તે જ જ્ઞાન શ્રીવેદવ્યાસે, કહ્યું શ્રીશુકદેવને;
પરીક્ષિતને કહે શુકજી, જે ધરે કરુણા ટેવને. ૧૭
પુરાણી સુતે સૂણ્યું તે, કહ્યું નૈમિષારણ્યને વિષે;
ઋષિ સઘળા સુણી હરખ્યા, થયું તન પાતકપખે. ૧૮
સ્કંધ દ્વાદશ ભાગવતે, ગ્રન્થ કેવળ જ્ઞાન;
માંહી નિર્ગુણ ગુણ ભાવે, ભક્તિ શ્રીભગવાન. ૧૯
તે માંહી વળી તત્ત્વ ભક્તિ, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;
સાંભળે દૃઢ ભક્તિ પામે, મળે મોક્ષ નિદાન. ૨૦
તે જ માટે સરસ્વતીની, સ્તુતિ કરું કર જોડ;
સંસ્કૃતે પ્રાકૃતે કહેવા, ઉપન્યો મનમાં કોડ. ૨૧
સહાય થાવો સરસ્વતી મુને, માત મોટી આશ;
ચરણપંકજ શિશ નામી, કહે કવિ કાળિદાસ. ૨૨

પૂર્વછાંયો.

કહે કાળિદાસરે, શ્રીસરસ્વતીની સ્તુતિ કરી;
કરો કરુણા માતા મુજને, નમો નમો ત્રિપુરેશ્વરી. ૨૩

કડવું ૨ જું.—રાગ દેવ ગંધાર.

હવે કરો કૃપા ત્રિપુરેશ્વરી,મુને માત પોતાનો કરી;
નિત્ય આપ વાણી વૈખરી, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧

માતા મૂળ પ્રણવનો મંત્ર તું,બાધા તે જગની જંત્ર તું;
નવ કોટી ચોસટ તંત્ર તું, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૨

ઘટમાં કમલ ખટ ધરણ તું,પંચાસ ચાતુર વરણ તું;
અજ્ઞાન તામસ હરણ તું, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૩

ગુણ સત્વ રાજસ તામસી,ગુણરહિત પાવન પદ અશી;
સંપૂર્ણ સહુમાં તું વસી; ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૪

તું સત્વ સોહંભ હંસમાં, વ્યાપી સુરાસુર વંશમાં;
અવ્યક્ત પદના અંશમાં, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૫

આ વિશ્વમાં અવિનાશ તું,પૃથ્વી પવન આકાશ તું;
જળ જ્યોતિ પીઠ પ્રકાશ તું, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૬

નિર્ગુણ સગુણમાં સત્ય તું,આદ અંતની ઉત્પત્ય તું;
મોહોટા મુનિની મત્ય તું, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી.

તન રૂપ તારું રસભરયું,અદ્ભુત હંસ આસન કર્યું;
જપમાળ કર પુસ્તક ધરયું, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૮

મસ્તક મુગટ મંડિત તણી, ઝળકે કલા કુંડળતણી;
રવી કોટિથી શોભા ઘણી, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૯

મુખ ચંદ્રની કલા જેવું, સ્વરૂપ સુંદર વર્ણવું;
ન આવે કહ્યામાં એવું, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૦

દલકમળલોચન કામિની,છો ભક્તવત્સલ ભામિની;
તન ઝળહળે જ્યમ દામિની, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૧

નવનવાં ભૂષણ ધારણી,નખશીખ શોભા તુજ તણી;
નવ જાએ વાણીએ ગણી, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૨

તું કમળનંદનનંદની, વિદ્યા સકળ સુરવંદની;
મહા દુષ્ટ દૈત્યનિકંદની, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૩

જેને કૃપા તારી હશે, તે પરમ પદને પામશે;
તુજથી સકળ દુઃખ વામશે, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૪

તુજ દયાએ દુરિત બળે, સઘળા પદારથ તો મળે;
સંસાર દુઃખ તુજથી ટળે, ત્રૈલોક તારણ સુંદરી. ૧૫

ત્રણ કાંડ વિદ્યા વેદનો, ઉતપત્ય ભેદાભેદનો;
તુજથી પ્રગટ થઇ મેદિની; ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૬

તું સર્વવ્યાપક સરસ્વતી, વાણી વિશ્વરૂપે થઇ છતી
સુણ માત મોરી વિનતિ, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૭
છઉં ચરણ તારે શ્યામની, તું પુરતલ મનની હામની;
મને આશા તારા નામની, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૮
તે માટે સુંદરી શારદા, કહું વિષ્ણુ લીલા સર્વદા;
કષ્ટ કાપી કર તું મન મુદા, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૧૯
પ્રહ્લાદની કહેવા કથા, અભિલાષ મુજ મનપર થયો યથા;
હવે સરસ્વતી તું સહાય થા, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૨૦
તારે પ્રતાપે પ્રેમદા, બોલું પ્રભુ ગુણ સર્વદા;
અવગુણ ન ધરશો મન કદા, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૨૧
મુજ નામ કાળિદાસ છે, તનમાંહે તારો વાસ છે;
તેને એવો અભ્યાસ છે, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૨૨
તારી કૃપા એથી હવે, કહું કથા પદ નવેનવે;
બહુ રાગ કડવે જુજવે, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૨૩
જગદંબ એણી પેરે વિનવી, કર જોડીને બોલે કવી;
ત્યાંથી કથા ચાલી નવી, ત્રૈલોકતારણ સુંદરી. ૨૪

પૂર્વછાંયો.

હવે કથા કહું અતિ ઉત્તમ, નવનવી માંહે વાણ;
સંવાદ નારદ ધર્મનો, તે વદે વેદ પુરાણ. ૨૫

કડવું ૩ જું.—વલણ.

વેદ પુરાણે જે જે આખ્યાનજી, હરિજન સુણજો તે સહુ કાનજી;
નૌતમ જેમાં તે પ્રભુજીનું ધ્યાનજી.

રાગ કાફી.

હવે કથા કહું ઉત્તમ નવી, જેને સુણે તે મોટા માનવી;
સહુને શિર નામું કર જોડ, કવિજન કોય મા દેશો ખોડ. ૧
સદ્‌ગુરુનું મનમાં ધરી ધ્યાન, ઓચરું પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;
જેને સુણે સંચિત દુઃખ ટળે, પૂર્વ જન્મનાં પાતિક બળે. ૨
ગંગાદિક તીર્થનું સ્નાન, તે પુણ્ય હરિગુણ સુણતાં કાન;
પાપી જન તન પાવન થાય, સત એવો ન અન્ય ઉપાય. ૩

જેમ જાતાં પાવકની પાસ, સદ્ય શીતનો થાએ નાશ;
જેમ રજની દિનકરથી દૂર, તેમ પાતિક હરિ ધરતાં ઉર. ૪
હરિગુણનો મોટો મહિમાય, ભાગ્ય વિના પ્રાપ્ત નવ થાય;
તે માટે નિશ્ચે મન કરી, સાંભળજો ગુણ શ્રીનરહરી. ૫
એક સમે પાંડુસુત ધર્મ, માંડ્યું રાજસૂય યજ્ઞનું કર્મ;
જેને શ્રીકૃષ્ણની કૃપાય, મારી જરાસંધ મેલાવ્યા રાય. ૬
તેડી લાવ્યા પોતાને ઘેર, આદરભાવ દીધો ભલી પેર;
વળતું વચન બોલ્યા શ્રીકૃષ્ણ, પાંડવ તમને કહું છું પ્રશ્ન. ૭
વેગે કરો રાજસૂયનું કાજ, સર્વે ભૂપતિ તમે જિત્યા આજ;
તેડી પંડિત નૃપ મંડપ કરો, ઘણો હુતદ્રવ્ય વાવરો. ૮
ધર્મ કહે પ્રભુ તમને નમું, થાય કારજ જે તમને ગમ્યું;
શ્રીકૃષ્ણજીનું જાણ્યું હેત, માંડ્યો યજ્ઞ રાયે કહેતાં વેંત. ૯
તેડાવ્યા દેશોદેશના ધીશ, જેને મુગટ મંડિત મણિ શીશ;
રાજસભા મળી સઘળી સર્વ, કોઈ અભિમાની કોઇને નહીં ગર્વ. ૧૦
રાજા યુધિષ્ઠિર જોડી હાથ, પ્રાર્થના કીધી સર્વ સાથ;
વેદવ્યાસ ઋષિ હતા પાસ, પૂછી વાત ધરી વિશ્વાસ ૧૧
કહો તેને પ્રથમ કરું અર્ઘપાદ, ભૂપતિ કોએ ન કરે વિવાદ;
વ્યાસ મુનિ મુખ બોલ્યા વાણ, પહેલા પૂજો સારંગપાણ. ૧૨
ધર્મે વચન તો શિરપર ગ્રહ્યું, વહાલું ને વળી વેદે કહ્યું;
વાધ્યો હરખ મન ફુલ્યા રાય, પ્રભુ પૂજાની સામગ્રી થાય. ૧૩
કનકપાટ ઢાળ્યા તત્કાલ, પ્રેમે પધરાવ્યા ગોપાલ;
કેસર ચંદન પુષ્પ અનૂપ, અગરતણા ઉવેખ્યા ધૂપ. ૧૪
કીધી આરતી અગર કપૂર, વાજે વાજિત્ર દુંદુભિ તૂર;
બ્રાહ્મણ સર્વે ભણે સ્તુતિ સાર, જે જે શબ્દ વાંછે સંસાર. ૧૫
એવું દેખી ડોલ્યો દેશપતિ, થયો મન ક્રોધાતુર અતિ;
બોલ્યો મંદ મતિ ધન્ય ધન્ય ધર્મ, શી બુદ્ધિએ માંડ્યું યજ્ઞનું કર્મ. ૧૬
ધન્ય ધન્ય રાજા આંહી એકઠા મળ્યા, કૃષ્ણ આગળ સહુના ગર્વ ગળ્યા;
ધિક્ ધિક્ ઉંધ્યું જાણો સંસાર, જેણે પ્રથમ પૂજ્યો પિંડાર. ૧૭
યુધિષ્ઠિરની જો જો ગઇ મત, રાજા પહેલો પૂજ્યો પશુપત;
એવું કહી વળિઓ પ્રભુભણી, કૃષ્ણ વડાઇ નવ કીજે ઘણી. ૧૮
જાણું છઉં તારાં સઘળાં કર્મ, સંભળાવું તેનો સહુને મર્મ.

પૂર્વછાંયો.

મર્મ સુણાવું સર્વને, તું ગર્વ મેલ ગોવાળ;
અમ સમોવડ થાય કયમ, વન આહિર પશુપાળ. ૧૯
એ સર્વને ઓશીઆળ તારી, સહૂ રાખે મંન;
હું કહું કર્તવ્ય તુજતણાં, તે સુણે સહુ રાજંન. ૨૦

ઉથલો.

રાજા સહુ શ્રવણે સુણે, હું કહું તારી ખ્યાત;
ભેગાં મંડપમાં થયા, બેઠા હારશું હાર. ૨૧
અધિકાર જેને જેવો, તેને તે કરવું કાજ;
તું ગોવાળીઓ નહિ ચક્રવર્ત્તિ, થયો મોટો આજ. ૨૨
પાંડુસુતની પક્ષ રાખી, છલવછલની ગત ઘણી;
મંત્ર કે મોહજાળ નાંખી, હરી લીધી તેં રૂક્મિણી. ૨૩
તેણે તુજને સહુ નમે, પણ હું નમું નહીં નરપતી;
આ ભૂપ સઘળા છે સભામાં, તે બીહે છે તુજથી અતી. ૨૪
હું બીહું નહીં તુજથકી, તેં ભલા ભડ ભાળ્યા નથી;
જુદ્ધ જોઈ હિંડે છે નાસતો, કહું તે તણી કરણી કથી. ૨૫

કડવું ૪ થું—વલણ.

એણી પેરે કોપ્યો તે મન શિશુપાલજી, દેવા માંડી તે પ્રભુજીને ગાળજી;
કપટી કહીને બોલ્યો આળજી, લાગી રાય સૌને ઝાળજી.

રાગ મારુ.

અલ્યા કૃષ્ણ તું જન્મનો કપટી, તુંને ચતુરાં વજાડે ચપટી;
તારું બળીઆપણું મેં તો જાણ્યું, જેને સાધુએ સબળ વખાણ્યું. ૧
આવ્યો માત પિતાથી તું નાસી, પય પિતાં મારી તેં માસી;
વને નંદની ધેનુ ચરાવી, ગાય દોહીને ચોરે બોલાવી, ૨
કાંધે દુધની કાવડ લીધી, ચોરી છાશ ગોવાળાંની પીધી;
માથે મુગટ ધર્યો મોર પીંછ, રાખી તનયા તે ઘરમાં રીંછ. ૩
ગળે માળ ગુંજાની ઘાલી, વનમાળા ઘણી તુંને વહાલી;
તારે અબળાનો રે આસંગ, નોએ પુરુષ સમાગમરંગ. ૪
રચી રાસ નારીમાં નાચ્યો, વળી જુવતીને જઇ જાચ્યો;
કાંઇ કામણ મોહન જાણે, તેણે વિશ્વમાં તુજને વખાણે.

નાઠો કાલયવનને ત્રાશે, ઉગર્યો ગયો મુચકુંદ પાસે;
તું નિત નિત ફરતો વનમાં, હવે મોટમ આણેછ મનમાં. ૬
રાબ છાશ આહિરમાં જમતો, કાંધે લાકડી વનમાં ભમતો;
તુંને તે વાત વિસરી ભાઈ, હવે મળવા લાગીરે મીઠાઇ. ૭
પહેલાં રાખતો ધાબળી કાંધે, થયો બળીઓ પીતાંબર બાંધે;
માર્યા અઘ બક વનની વાટે, રોકી જુવતી જમના ઘાટે. ૮
ગિરિવર ગોપ મળીને ઉપાડ્યો, જળમાંથી કાળીને કાઢ્યો;
એવા ગારુડી કૈંક નિહાળ્યા, ઝાલી સર્પને પેખવાવાળા. ૯
વળી માર્યો વછાસૂર મલ, કાઢ્યા હસ્તીના દંતોશલ;
ખાઇ માખણને થયો માતો, તેણે હિંડે છે સબળ ફુલાતો. ૧૦
મારી કંસને સબળ કમાણો, મામો મારી થયો તું રાણો;
એવો ગર્વ ધરે શાને માટે, તુંને કોણે બેસાડ્યોરે પાટે. ૧૧
મોટા રાજા જે કેશવ જિત્યા, ક્યા ચક્રવર્તી તેં જિત્યા;
રાય ન થવાએ લક્ષ્મી લાધે, બળ પામે વડાઇ ન વાધે. ૧૨
એવી સો ગાળો સંભળાવી, પછે પ્રભુજીએ ભ્રકુટી ચડાવી;
રીસે રાતાં થયાં છે નેણ, કૃષ્ણે સાંભળ્યાં વસમાં વેણ. ૧૩
નાંખ્યું ચક્ર કોપ્યા અવિનાશી, છેદ્યું મસ્તક થઓ નિરાશી;
આવ્યું ચૈતન તનથી જે બહાર, જાણે દિનકરનો ઝળકાર. ૧૪
આવ્યું પાછું વૈકુંઠ જોઇ, તે તો દીઠું સભા સહુ કોઇ;
વળી નિર્ખતા સર્વ નરેશ, કીધો પ્રભુજીના મુખમાં પ્રવેશ. ૧૫
ત્યારે વિસ્મે થયા રાજા ધર્મ, તેનો કોઇ ન જાણે મર્મ;
થયા આશ્ચર્ય મન અપાર, દેખી અકલ લીલા કિરતાર. ૧૬
ત્યાં નારદ મુનિ હતા પાસે, રાજા યુધિષ્ઠિર વચન પ્રકાશે;
શિશ નામી તે ઋષિને પાએ, એમ બોલ્યા યુધિષ્ઠિર રાએ. ૧૭
સ્વામી કારણ કહો મહારાજ, અમો વિસ્મય પામિયા આજ;
મહાપાપી હતો ભૂપાલ, કેમ મોક્ષ પામ્યો શિશુપાલ. ૧૮
તમે સકળ વિદ્યાના વેદુ, સર્વ અગમ નિગમના ભેદુ;
તેનું કારણ કહો દ્વિજ દેવ, દુષ્ટ ઓધાર્યાનો અક્ષમેવ. ૧૯
એવું સાંભળી બોલ્યા મુન્ય, રાજા પુરણ તારું પુન્ય;
પૂછી પવિત્ર કથાની વાત, મારું મનડું થયું રળીઆત. ૨૦

સામાજીક આવૃત્તિ.

529

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮.

સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

એમ માતાજી મનમાં વિમાસેરે, પછી આવ્યાં પ્રભુજીની પાસેરે;
જાતાં વેંત બોલ્યા વનમાળીરે, મુખથી પીતાંબર પરું ટાળીરે. ૯
હશી પૂછે છે દેવ મોરારીરે, આજ વર્તી મેં વાત તમારીરે;
આવ્યાં દ્વારપાળકને પાડીરે, અણસમજુને શિક્ષા પમાડીરે. ૧૦
એ તો ઇચ્છા તમારી થાશેરે, બંને પારસ્વદ પૃથ્વિમાં જાશેરે;
એવું સાંભળી કમળાજી ભાખેરે, સ્વામી કોણ જાણે તમ પાખેરે. ૧૧
જેવું સરજ્યું હશે તેવું થાશેરે, બંને પારસ્વદ પૃથ્વિમાં જાશેરે;
તેમાં ન મળે કાંઇ ઉપાયરે, વિધિ અંક મિથ્યા નવ થાયરે. ૧૨
એવી રીતે પરસ્પર જાણીરે, આદિ વિષ્ણુ ને કમળા રાણીરે;
ઇચ્છા ઉપની તે હરિની માયારે, તે તો કળી ન શકે ઋષિ મુનિ ડાહ્યારે. ૧૩

પૂર્વછાંયો.

એમ ઇચ્છા ઉપની, ઉપેંદ્રની એકવાર;
આગતાની અણખતી, પૃથ્વી પડ્યા પ્રતિહાર. ૧૪

કડવું ૬ ઠું. વલણ.

એણીપેરે બોલ્યા તે નારદ સારજી, સનક સનાતન બાંધવ ચારજી;
દર્શને આવ્યા તે પ્રભુજીને દ્વારજી, ત્યારે હવો તો હાહાકારજી. ૧

ઉથલો.

પ્રભુજીને દ્વાર આવ્યા, એક સમે મુનિ ચાર;
સકોમલ વપુ કમલલોચન, કમલપુત્ર કુમાર. ૨

રાગ ધોળ.

એક સમે શ્રી સનત્કુમારરે, જ્યાં વિષ્ણુ વસે છે;
આવ્યા બ્રહ્માના સુત ચારરે, જ્યાં વિષ્ણુ વસે છે;

જેનો પંચ વરસનો વેષરે, જ્યાં; જેનો ચૌદ ભુવનમાં પ્રવેશરે, જ્યાં. ૩
તે તો ક્રીડા કરે દિન રાતરે, જ્યાં; નિત ગાયે ગોવિંદની ખ્યાતરે, જ્યાં;
એના મનમાં ઘણો છે મોદરે, જ્યાં; માંહોમાંહે કરે છે વિનોદરે, જ્યાં. ૪
મુખે ઓચરે ચારે વેદરે, જ્યાં; મનમાં નહીં ભેદાભેદરે, જ્યાં;
થયા કલ્પ કહેતાં કંઇ કાળરે, જ્યાં; દીસે પંચ વરસના બાળરે, જ્યાં. ૫
આવે વેગ ધરી વૈકુંઠરે, જ્યાં; હરિ મુખ જોવા ઉત્કંઠરે, જ્યાં;
હુતા જય વિજય છડીદારરે, જ્યાં; દ્વિજ દોડીને આવ્યા દ્વારરે, જ્યાં. ૬

તેણે રોક્યા છે ઋષિજનરે, જ્યાં; ત્યારે ક્ષોભ પામ્યા મુનિ મનરે, જ્યાં;
તેણે દીઠી : નહીં દુરમીટરે, જ્યાં; કોણે નવ દુભ્યા કુલની દીટરે, જ્યાં. ૭
મન ઉપન્યું દુ:ખ અપારરે, જ્યાં; જેને અતિ ઘણો અધિકારરે, જ્યાં;
જેને શંકર નમાવે શીશરે, જ્યાં; જેને આદર દીએ છે ઈશરે, જ્યાં. ૮
જેને બેસાડે અજ ઉછંગરે, જ્યાં; જેનું કદી નહી મન ભંગરે, જ્યાં;
જેનું સદા હરિસું ચિત્તરે, જ્યાં; જપે કમળાકંતને નિત્યરે, જ્યાં. ૯
જેનું મન રહે દીન રાતરે, જ્યાં; નિત્ય બોલે પ્રભુજીની ખ્યાતરે, જ્યાં;
તેણે પોળીઆનાં સુણી વેણરે, જ્યાં; રીસે રાતાં થયાં છે નેણરે, જ્યાં.૧૦
લાગ્યું મુનિ તણે મન દુ:ખરે, જ્યાં; ઋષિ ક્રોધેથી બોલીઆ મુખરે, જ્યાં;
તેને શાપ દીધો મુનિયે ત્યાહરે, જ્યાં; તમે દુષ્ટમા રહેશો આંહેરે, જ્યાં.૧૧
એમ આચર્યા બ્રહ્મકુમારરે, જ્યાં; કીધો પોળીઆને તિરસ્કારરે, જ્યાં;

પૂર્વછાંયો.

પોળિયાનો તિરસ્કાર કીધો, ઋષિએ તતખેવ;
પણ પુત્ર બ્રહ્માતણા, તેને રજોગુણની ટેવ. ૧૨

ઉથલો.

રજોગુણની ટેવ તેને, શાપ સાંભળ સર્વથા;
જયવિજયને શાપ હવો, તેહની કહું હવે કથા. ૧૩

કડવું ૭ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા તે નારદ મુન્યજી, સાંભળ પાવન કથા રાજેનજી;
ત્રણ ભુવન જેથી થાય પાવનજી. ૧

રાગ રામગ્રી.

ત્રણે ભુવન જેથી થાય પાવન,ટળે ત્રિવિધના તાપ;
જયવિજયનો કર્યો અનુગ્રહ, જે સનકેરે શાપ. ૨
સનકે શિર શાપ દીધો, દ્વારકેરા દાસ;
નેત્ર ભરતા દુ:ખ ધરતા, આવ્યા પ્રભુજીની પાસ. ૩
નિમિત્ત લેખે નિપન્યું, તે જાણિયું જગદીશ;
ધાઇ પ્રભુજી દ્વાર આવ્યા, સર્વ નામે શીશ. ૪
પારસ્વદ વળતું બોલિયો, તમે સાંભળો મહારાજ;
સનક સનકાદિક ચાર મુન્યે, શાપ દીધો આજ. ૫

વિપ્રને અમે વારિયા, તમ આજ્ઞાને અર્થ;
વારુ કહેતાં થયું વસમું, ઉપન્યો અનર્થ. ૬
બ્રહ્મશાપે પરજળું ને, દુઃખ પામે દેહ;
સ્વામી તમે કરુણા કરો, તાપ નિવારો તેહ. ૭
સ્તુતિ કરીને શિર નમાવે, આંગળીઓ લીધી દંત;
શાપકેરે તાપથી, ઉગારીએ ભગવંત. ૮
પૂર્વે તપ જપ ધ્યાન માંહે, નાથ રાખી ન્યૂન;
તે પુણ્યે પૃથ્વી પડું. અવતર્યા ઓછે પૂન્ય. ૯
વૈકુંઠમાં જે આવિયા, તે જીવ બીજે ધામ;
જાએ નહીં પાછો કદા, કદીએ ન લોપે કામ. ૧૦
શરણ આવ્યા તણો મહિમા,થાઓ અશરણશરણ;
જન્મનું જોખમ ટળે, માંથે મળે નહીં મરણ. ૧૧
પરમ પદ છે પ્રાણીને, વૈકુંઠકેરો વાસ;
જિહાં અજરામરપણું, યમદૂતનો નહિ ત્રાસ. ૧૨
તો અમે કેમ પડું પૃથ્વી, કહો કમલાનાથ;
વૈકુંઠવાસી શરણ સેવક, શિર તમારો હાથ. ૧૩
અવિનાશી કરો દુઃખથી, દૂર જાતાં દેવ;
નેત્રમાંથી જળ ઝરે, જેમ મેઘ મસ્તક નેવ. ૧૪
મહારાજની ઇચ્છા વિના, એ નિપજે કેમ કામ;
અનુગ્રહ એવો કરો, જે શીઘ્ર આવીએ ઠામ. ૧૫
અધક્ષણ અળગા મા રહેજો, હ્રદેથી શ્રીરણછોડ;
એ જ માગું તમ કને, સ્વામીને બેહુ કરજોડ. ૧૬
જિહાં વસુ તિહાં રાત દિવસ, ચિત્તમાં રહે ચંત;
બીજું અવર માગું નહીં, બ્રહ્માંડમાં ભગવંત. ૧૭
વળતા તે વિષ્ણુ બોલિયા, તમે મા ધરો ચિંતાય;
કરશે અનુગ્રહ તમતણો,જ્યારે સનક જ થાશે સહાય. ૧૮

પૂર્વછાંયો.

સનક થાશે સહાયરે, શ્રીવિષ્ણુ વાણી વદે;
નિમિત્ત લેખે નીપન્યું, ઉચાટ મા ધરશો હ્રદે. ૧૯
પારસ્વદશું બોલિયા, પરિબ્રહ્મ એણિપેરે વાણ;
પછે આદર કીધો ઋષિનો, સ્વયં સારંગપાણ. ૨૦

ઉથલો.

સ્વયં સારંગપાણુરે, આદર દીધો અતિ ઘણો;
નારદ મુનિ કહે સુણો રાજા,કહું મહિમા તેહ તણો. ૨૧

કડવું ૮ મું–રાગ તોટકની દેશી.

મહિમા સાંભળ રાજા શ્રવણે ધરી, સંભળાવું બોલ્યા જે દેવ હરી. ૧
આવ્યા સનક કુમારસું આદિઋષિ, જેના વદનમાં શારદા સહસ્ર મુખી. ૨
દીઠા કમળાવરે ઋષિ ક્રોધ ધર્યા, સ્તુતિ કરી શ્રીવરે હાથ ધર્યા. ૩
ઋષિ આવો પધારો બિરાજો સુખે, મારું મન દુઃખ પામે તમારે દુઃખે. ૪
એવું કોણ જે દુભી શકે તમને,જેણે તમને દુભાવ્યા તેણે દુભાવ્યા અમને. ૫
મુને વિપ્ર વહાલા ઘણું પ્રાણથકી, તે તો પ્રીછજો વિષ્ણુ પુરાણથકી. ૬
હું તો વિપ્રને વૈકુંઠમાંથી ભજું, દુભે વિપ્રને તો કમળાને તજું. ૭
મારું સર્વસ્વ વિપ્ર છે મુજ હૃદે, જેની સાક્ષ બ્રહ્માંડમાં વેદ વદે. ૮
મેં તો વિપ્ર પ્રસાદે ધરણી ધરી, મારી વિપ્ર પ્રસાદે માયા પસરી. ૯
મેં તો લક્ષ્મી વિપ્ર પ્રસાદે વરી, મેં તો વિપ્ર પ્રસાદે સૃષ્ટિ કરી. ૧૦
જય વિપ્ર પ્રસાદથી મારે સદા, ભય પ્રસાદે વિપ્ર ન લાગે કદા. ૧૧
અદ્‌ભુત લીલા મારે આદિ થકી, તે તો વિપ્રના આશિર્વાદ થકી. ૧૨
દ્વિજ નિયમ ધરી જપતપ સાધે, મુજ મંત્રને દૈવતે મુને બાંધે. ૧૩
નિત્ય કામદૂધા વિષે ઇંદ્રિ ધરે, ઋષિએ મુને રાખીઓ એણીપરે. ૧૪
જેમ શીતલ જલે કરી સ્નાન કરે, શુચિભૂત થઇ મારું ધ્યાન ધરે. ૧૫
જપ તપ ક્રિયા કરી દેહ દમે, પંચ અક્ષ હોમી હવિષ્યાન્ન જમે. ૧૬
દેવ પિત્રિ ત્રિલોક તે તૃપ્ત કરે, શાલિગ્રામ શિલાશિર તુલસી ધરે. ૧૭
ત્યારે ઇંદ્ર પ્રસન્નતા મંન પામે, પૃથ્વીપર મેઘનું નીર નામે. ૧૮
થાએ ઔષધિ અન્ન અપાર તેથી, પામે તૃપ્ત ઘણું સંસાર એથી. ૧૯
એમ સૃષ્ટિ સદા ઉત્પન્ન થાએ, કરે વિપ્ર દુઃખ ક્રિયા વિશ્વ જાએ. ૨૦
તેણે વિપ્ર વહાલા મુજ પ્રાણ થકી, તે તો પ્રીછજો વિષ્ણુ પુરાણ થકી. ૨૧
ઘણું વિપ્ર વહાલા મુને મંનમાંહે, જેને યજ્ઞે જગત તૃપ્ત થાએ. ૨૨
ત્રિલોકના સ્થંભ તે વિપ્ર જાણું, કેટલોક મહિમા હું મન આણું. ૨૩
નહીં ભિન્નતા વિપ્ર ને વિષ્ણુ વિખે, કોઇ જાણતો જૂદે રૂપે રખે. ૨૪
જુગમાંહે જે દ્વેષ કરે દ્વિજનો, તે તો વેરી થાએ બાલા મૂજનો. ૨૫
એમ વિષ્ણુ બોલે વિપ્ર ભણી, ત્યારે સ્તુતિ કરે છે કુમાર ઘણી. ૨૬

કર જોડીને શિશ નમાવી રહ્યા, ગુણ સ્વામી તમારા નવ જાએ કહ્યા. ૨૭
મુખ વાણી બોલે ગદ્‌ગદ ગીરા, મુનિ ક્ષોભ પામ્યા મનમાંહે ખરા. ૨૮
અમે પશ્ચિમ બુદ્ધિયા વિપ્ર કહાવું, ક્ષણમાં ગુણ રાજસી મન લાવું. ૨૯
તમ સેવકને અમે શાપ દીધો, રમાનાથ ક્ષમા કરી તેજ લીધાં. ૩૦
તે માટે મહારાજ અમે આજ માગું, કર જોડી કૃપાનાથ પાએ લાગું. ૩૧
અભિલાષ થયો ગુણ કીર્તિ ગાવા, ગુણ આપજો છંદ પ્રબંધ થાવા. ૩૨

પૂર્વછાંયો.

ધરી બ્રહ્મ કૃપાએ કરી, નિશ્ચે વર્ણવું જુગદીશ;
અકળ લીલા આચરુ, ચરણે નમાવું શીશ. ૩૩
એમ સૂત બ્રહ્માતણા, વરસ પંચને અનુમાન;
ભક્તિ માગું ભકતવચ્છલ, ભૂવનપતિ ભગવાન. ૩૪

કડવું ૯ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા તે નારદ વાણજી, સાંભળ રાજા ચતુરસુજાણજી;
સ્તુતિ કરે છે ગત્ય ગીરવાણજી. ૧

રાગ સામેરી.

સ્તુતિ કરે મુનિ સનક મનોહર, સાર સુંદર વાણ;
વેદોક્ત સ્વર્ગ પદ અગોચર, ગીત ગત્ય ગીરવાણ. ૨
સનક સનકાદિક સ્તવે, જયકૃત તમો અવિનાશરે;
બ્રહ્મ પુરણ નંદ માધવ, નિવારણ ભવ ત્રાશરે. ૩
જગત મંગલ કરણ કેશવ, અણુત જનપ્રતિપાલરે;
પરમ કરુણાસિંધુ સાગર, શ્રીવર દીનદયાળરે, ૪
સર્વવ્યાપક સર્વથાપક, સુરાસુર સંસારરે;
રૂપ નિર્ગુણ ત્રિગુણાતીત, ત્રિગુણાકારરે. ૫
નિરંજન ભવસાત્રભંજન, દુષ્ટગંજન દેવરે;
ભકતવત્સલ પદ અવિચલ, કુશલ કરુણા દેવ રે. ૬
સનકસહાયક વિશ્વનાયક, અકલ વાયક વેદરે;
ગુણ સ્તવે મુખ ચારથી, બ્રહ્મા ન જાણે ભેદરે. ૭
ગરુડ ગામી જગતસ્વામી, અલખ નામી આદરે;
ત્રિલોકવાસી રૂપરાશી, પ્રકાશી સ્વયંવર નાદરે. ૮

વરણ મેઘશ્યામ સુંદર, પીત પટ પરિધાનરે;
કંઠે કૌસ્તુભ ઝળહળે, તેજ કોટિ સુરજ સમાનરે. ૯
રત્ન સ્ફટિક જડિત મસ્તક, મુગટ કુંડલ કાનરે;
વદન કોટી મદન શોભા, ધરણ શ્રી ભગવાનરે. ૧૦
ચતુરભુજ ગજ સુંઢ સરિખા, દીસે શોભિત શ્રીકારરે;
બેરખા મણિ કનક વેલિયાં, ચુનીના ઝલકારરે. ૧૧
ઉર વિષે શ્રીવત્સલાંછન, કમળનાભ મોરારરે;
મધ્ય ધમકે ગોફણી, નેપૂર ચરણ ઝમકારરે. ૧૨
કરણ કમળાસંગ કેશવ, લલિત લીલા વિલાસરે;
નિગમ અગોચર ગુણ ગોવિંદ, જગતના તમે ઇશરે. ૧૩
તમે માતા તમે પિતા, મહાવર ભગિની ભ્રાતરે;
તમે સ્વામી તમે નાયક, વિશ્વપતિ વિખ્યાતરે. ૧૪
તમથકી બ્રહ્મા, એકાદશ-રુદ્ર ને ઋષિ જંનરે;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ પણ, તમ થકી થયા ઉત્પન્નરે. ૧૫
તમ થકી આ વિશ્વ બાધું, ભુવન ચૌદ પરીઅંકરે;
વર્ણ બાવન વિસ્તર્યાં, અધિકો નથી કોઇ અંકરે. ૧૬
વર્ણ ત્રેપનમો તમે, બાવનથી જે બહારરે;
પચાસ ને બે પરવર્યાં, તેના તમો આધારરે. ૧૭
પામશે જે પ્રભુ તમને, વામશે દુઃખ દેહરે;
આપથી અભિમાન જાશે, મૂલ મારગ એહરે. ૧૮
તેજ માટે નાથજી, અમે માગું નિરધારરે;
ચરણ શરણે રહું સદા, આપો એવો અધિકારરે. ૧૯
અમે તમથી ઉપન્યા, આ જગત ભેલાં જંતરે;
અજાણે અપરાધ કીધો, ભૂલ પડી ભગવંતરે. ૨૦
પારસ્વદને અમે પાડીઆ, શાપ દીધો શીશરે;
હવે તેનું જે કહો તે, કીજીએ જગદીશરે. ૨૧
ઇચ્છાએ સૃષ્ટિ રચો, બેઠા કરો કાંઇ ભ્રાતરે;
શ્રુતિને સૂઝે નહીં, વિષ્ણુ તમારી વાતરે. ૨૨
સુરાસુર સરજ્યા તમો, જુગતે તે કહાવો જુધરે;
જગદીશ કીધી જુજવી, જોતાં તે બેહુની બુધરે. ૨૩

અમને ઋષિ કીધા તમે, જપ તપ કરવા કાજરે;
અધિકાર આપો અતિ ઘણો,મૂલથકી મહારાજરે. ૨૪
વાચકસિદ્ધિ અચલ આપી, તે તમે નર્વાણુરે;
વિપ્ર વાચક નવ ફરે, તમ પ્રતાપે પ્રમાણુરે. ૨૫
શાપ આશીર્વાદકેરાં વિપ્ર બોલે વેણુરે;
જે ઉપર ઇચ્છા તમારી, જેવી પંકજનેણુરે. ૨૬
એવાં વાચક વિપ્રનાં, તે સાંભળ્યાં શ્રીનાથરે;
ઋષિ પ્રત્યે બોલિયા, મનમાં થયા રળીઆતરે. ૨૭
મહારાજ માગું તમ કને, કરુણા કરો મનમાંહેરે;
જયવિજયનો કરો અનુગ્રહ,જે શીઘ્રઆવે ઈંહાયરે. ૨૮
વળતા તે વાડવ બોલિયા, તમે સાંભળો શ્રીપત્યરે
ભક્તિભાવે અહીં આવે, સાત જન્મે સત્યરે. ૨૯
વેરભાવે આવે અહીં, ત્રણ જન્મે બેઉ જનરે;
એ વચનમાંથી જે ગમે તે, વાત ધરવી મનરે. ૩૦
વળતા તે પારસ્વદ બોલિયા,મસ્તક નામી ચરણુરે;
વેરભાવે અમે ભજીશું, શિઘ્ર આવિશું મરણુરે. ૩૧

પૂર્વછાંયો.

શિઘ્ર જઈ આવિએ શરણ, અમે વસાવશું જઇ વેરરે;
એમ કહી અવતાર લીધો, કશ્યપ ઋષિને ઘેરરે. ૩૨
હવે તેની કહું કથા, તે સાંભળ ભુપત્યરે;
જયવિજયનો જન્મ થયો, સુણુ તે તણી ઉતપત્યરે. ૩૩

કડવું ૧૦ મું. વલણ.

પછે વળી બોલ્યા તે મુનિવર સત્યજી, સાંભળ રાજા પ્રભુજીની ગત્યજી;
દૈવે કીધા તે દૈત્ય ઉતપત્યજી, શાપ પામી પડ્યા પૃથ્વીપત્યજી. ૧

ઉથલો.

દૈવે કીધા દૈત ઉત્પન્ન, જુદ્ધ કરવાને કાજ;
અવનિમાંહે અવતાર લેવા, મન ધર્યું મહારાજ. ૨
કશ્યપ ઘેર કુંવર પ્રગટિયા, દિતિસુત દુરબુદ્ધ;
સમે વનાની સંતતિએ, સુર સાથે કીધું જુદ્ધ. ૩

રાગ સામેરી.

એક સમે કશ્યપ ઋષિ પોતે,તે તો બ્રહ્માના પૂત્રરે;
જેને ઈંદ્ર, રવ, મારુત સુત, મોટું ઘણું ઘરસૂત્રરે. ૪
ધર્મ કર્મ પાળે પરિપૂરણ, ચૂકે નહીં કોઇ કાળરે;
શિશ જટા પંચકેશ વધારી, પ્રજાતણા પ્રતિપાળરે. ૫
ધર્મધુરંધર દેવ દયાનિધિ, જ્ઞાનપણે ગંભીરરે;
સ્નાન સંધ્યા ખટકર્મ ઉપાસી, ધ્યાન ધરે મન ધીરરે. ૬
અંગ સદા શુચિભૂત રહે, સત્ય વાયક પરમ પવિત્રરે;
પ્રેમેશું પૂરણ બ્રહ્મને પ્રણવે, વર્ણવે વેદચરિત્રરે. ૭
વેદ પુરાણ ને યજ્ઞ જે જે તપ, મંત્ર ભણે સ્તુતિ સ્તોત્રરે;
પાવકકુંડ પ્રદીપ્ત કરીને, હોમે અગ્નિહોત્રરે. ૮
દ્વાદશ નાર તેના ઘરમાંહે, કામિનિ મહા કુલવંતરે;
તેથકી સૃષ્ટિ સુરાસુર ઉપની, નિપન્યા રૂપં અનંતરે. ૯
રાક્ષસ જક્ષ પિશાચ ને પન્નગ, વાઘ વરાહ ને વૈતાળરે;
મેઘ મારુત ને ભયંકર દુષ્ટો, ચેટક ને ચાંડાલરે. ૧૦
દ્વાદશ કામિની કશ્યપકેરી, જોગમાયાનું જુથરે;
એકથી ઉપજે દુષ્ટ ને દુસ્તર, એકથી ઉપજે શુદ્ધરે. ૧૧
તે માટે કહું સાંભળ રાજા, વિસ્તારીને વાતરે;
એક સમે ઋષિ કશ્યપ પોતે, સંધ્યા સમે વિખ્યાતરે. ૧૨
પાવડીએ ચઢી દ્વાર પધાર્યા, માર્જન કરવા કાજરે;
દિતિએ ત્યાં સ્વામી નિહાળ્યા,આવી માગ્યું મહારાજરે. ૧૩
પુત્રનું દાન આપો હુંને સ્વામી, ઇચ્છા ઊપની આજરે;
તે માટે તમને આ વેળા, કહું છૌં લોપી લાજરે. ૧૪
એવું સુણી કશ્યપ બોલ્યા, સાંભળ નિર્લજ નારરે;
સમે વના નવ માગીએ મુખે, મનમાં વાત વિચારરે. ૧૫
સમે સંધ્યા પણ થવા આવી, અગ્નિહોત્રમાં દેવો હોમરે;
થાય અસુર જો આથમે સૂરજ, આવજે ઉગમતે સોમરે. ૧૬
એવું સુણીને સુંદરી બોલી, સાંભળો સ્વામી વાતરે;
પ્રાણ પાડું અંગીકૃત કીધા વણ,નાથ ન પડે રાતરે; ૧૭
તે સાંભળી મુનિ કશ્યપ બોલ્યા,તું કામિનિ ક્લેશ મૂળરે;
શા માટે ઉપજાવેછ સુંદરી, પેટ વલોરીને શૂળરે. ૧૮

ઉપજશે અતિ બલવંત તારા, પુત્ર વડા દુર્બુદ્ધરે;
મ્હોટા કુટુંબકલેશ લગાડશે, જોરે જગાડશે જુદ્ધરે. ૧૯
રુદ્રતણી છે પ્રદોષ વેળા,મને રોષ ધરે જટાધારીરે;
તેમાંથી ઉત્પાત જ થાશે, નિશ્ચે તે નિરધારીરે. ૨૦
સમજાવી સમજે નહીં સુંદરી, ચડ્યું અંગ અભિમાનરે;
પછે ઋષિજીએ પરવશ થઇને, આપ્યું પુત્રનું દાનરે. ૨૧

પૂર્વછાંયો.

આપ્યું પુત્રનું દાનરે, અબલા મન હરખી ઘણું;
થયા પુત્ર બે તેહને, કહું સાંભળ પ્રાક્રમ તેતણું. ૨૨
જે દહાડાના ઓદર અવતર્યા,જય વિજય બે વીર;
તે દહાડાનું મેઘ મહીપર, પૂરું ન મૂકે નીર ૨૩
મંદિરમાંથી ભાંભરે, અર્ધ નિશાએ ધેન;
સ્વાન મુખ ઉંચે રુવે, એમ થાય છે અપચેન. ૨૪
ધણધણે ધરણી એક વાયક, પડે ભાંગી ભાંડ;
શૈલ વાયુ ભોમ ગાજે, ખળખળે બ્રહ્માંડ. ૨૫
વૃક્ષ સૂકે કાન ફૂંકે, ધરણ ધણધણે શુન;
રુધિર વરસે સર્પ સરખું, રહ્યા મહાજન મુન્ય. ૨૬
મધ્ય રાતે વાયસ બોલે, કરે કાગારોળ;
પ્રાતસ્કાલે સ્વાન બોલે, હોય હાલકલોલ. ૨૭
અકાલે વરસાદ વરસે, ચડી અકસ્માત;
પડે પહાણા વ્યોમથી, એમ થાએ ઉલ્કાપાત. ૨૮
ઓદરમાંહે આવિઆ, લઈ વિષ્ણુ સાથે વેર;
એનીપેરે અવની વિષે, થાય આગમજથી એ પેર. ૨૯
દિતિ મનમાં મોદ વાધ્યો, પતિએ પૂરી આશ;
સદાશિવને લોપિયા તે, કોપીયા અવિનાશ. ૩૦

કડવું ૧૧ મું.—રાગ વેરાડી.

દિતિ જિતી ૪ળ પુત્રનું સ્વામી, પામી પરમાનંદ નારી;
દહાડે દહાડે ચડતી કળા કામિની, મુખ પુનમનો ચંદ નારી. ૧
નેત્ર વિશાળ બે વાંકી ભંમરો, પ્રાણી ન આવે પાસ નારી;
મુખ જુએ તે બીહે મનમાં, એમ પમાડે ત્રાસ નારી. ૨

જોરે ઝળુકે લલાટની લાવણ, દામિની કોટ કપોલ નારી;
અંગ વાધ્યો ઊછરંગ ઘણેરો, તન દિસતી ઝાકમઝોલ નારી. ૩
મચ્છરે મનમાં ઘણો ધરે માનિની, બોલે બલભર્યા બોલ નારી;
ત્રણ ભુવનમાં કોઇ નવ દેખે, પોતાને સમતોલ નારી. ૪
ધર્મની વાતમાં દ્વેષ કરે, નહીં ભૂદરજીપર ભાવ નારી;
જુની પ્રકૃતિ ટળી ગઇ કામિની, નવો બન્યો દેખાવ નારી. ૫
સાસરિયામાં સહુને વઢે, રઢ લીએ તે ન મેલે વાત નારી;
જેમ ઘણો ઘરમાંહે જગાડે, રીશ કરે દિન રાત નારી. ૬
અદિતિની અણખત કરે, તે ઉપર આણે રોષ નારી;
ભૂષણ વસ્ત્ર નવાં નવાં જોઇએ, રાખે નહીં સંતોષ નારી. ૭
સન્મુખ કોઇ નિહાળી શકે નહીં, તેવું થયું છે સ્વરૂપ નારી;
બોલાવે તે બીહે મનમાં, જાણે હમણાં કરશે કોપ નારી. ૮
ગત્ય ધરે ગજગામિની ગર્વે, આવે આંગણાં બહાર નારી;
ચરણે ચાલે ને ધરણી હાલે, શિર શેષ ન ઝીલે ભાર નારી. ૯
એમ કરતાં ખટ માસ જ થયા, સાતમે સંકટ થાય નારી;
ઓદરમાં ઉત્પાત જ માંડે, અતિ ઘણું અકળાય નારી. ૧૦
દોહલા દિન પૂરા કરે કામિની, રહ્યું ક્ષણું નવ જાય નારી;
માંડ કરી દિન રાત જ કાઢે, પણ પૂરું અન્ન ન ખાય નારી. ૧૧
ત્યાં ઘણા જોશી ડાઇ ડોસી, મળી મંત્રનાં પાણી પાય નારી;
ચક્રાવાની વિધિ સંભળાવે, ગર્ભપીડા જેથી જાય નારી. ૧૨
ગીત કથા ને કૌતક વાર્તા, સંભળાવે ઋષિ જંન નારી;
પંડિત પુરોહિત રક્ષા બાંધે, ઋષિ કરે હવંન નારી. ૧૩
એમ કંઇ દુઃખમાં દિન નિર્ગમ્યા, પૂરા થયા દશ માસ નારી;
તેવે સમે ચતુરાનન આવ્યા, કીધી વાત પ્રકાશ નારી. ૧૪
કુખ વધૂને બહુ દુઃખદાયક, ઉપન્યા ઉગ્ર અસૂર નારી;
ચૌદ ભોવનને ચાક ચડાવશે, કહાવશે કેવલ ક્રૂર નારી. ૧૫
પીડશે પુત્ર પ્રજા સઘળીને, આદરશે બહુ પાપ નારી;
જય વિજયનો અવતાર થયો છે, સનક ઋષિને શાપ નારી. ૧૬
એવું સુણી અબલા ભય લાગો, ભાંગો તે મનનો હરખ નારી;
ગર્ભ વિષે સુત રાખી રહી છે, સંકટથી સંત વર્ષ નારી. ૧૭

જાણે રખે સુત જન્મ ધરે તો, પૃથ્વી પીડા થાય નારી;
મેદિનીનું દુ:ખ મનમાં જાણી, પ્રસવે નહીં જુગમાંહ નારી. ૧૮
સુંદરી સકષ્ટ ભોગવે ભારી, તે વાત જાણી ત્રિપુરાર નારી;
વેશ ધરી અબધુતજકેરો, શંકર આવ્યા દ્વાર નારી. ૧૯
ચરણે લાગી ચતુરા પરિબ્રહ્મને, મહાદેવ બોલ્યા વાણ નારી;
ગર્ભ હવે પ્રસવ સતી શિઘ્રથી, વર આપું તે જાણ નારી. ૨૦
વિષ્ણુતણા એ વેરી થાશે, જિતશે બાધું જગત નારી;
પણ એને ઘેર પુત્ર રૂપે, અવતરશે એક ભક્ત નારી. ૨૧
એમ કહી તત્કાલ થયા, ઉમયાવર અદષ્ટ નારી;
માનુનીએ મન માંહે વિચાર્યું, સરજું સારે સૃષ્ટ નારી. ૨૨
દિતિએ પછી પુત્ર પ્રસવ્યા, બેલડીએ બેહુ બાલ નારી;
રૂપ ભયંકર ઉગ્ર મહા બલ, ભ્રૂ અન મુખ કરાલ નારી. ૨૩
વાજે ઢોલ નિશાન ને દુંદુભિ, નાદતણા નિર્ઘોષ નારી;
ગંધર્વ ચારણ જુથ બંધીજન, મોતીએ પૂર્યા ચોક નારી. ૨૪
દીસતી કંચન જેવી કાયા, પુત્ર નિહાળે માત નારી;
વહાલ કરી બોલાવે બેને, મહા બળિયા વિખ્યાત નારી. ૨૫
હરખ ધરી ધરી લાડ લડાવે, જાળવે જીવની પેર નારી;
આળવીતા ઉછાંછળા કુંવર, મોકલે નહીં પરઘેર નારી. ૨૬
એમ કરતાં એક સંવત્સર, પુત્ર રહ્યા વશ માત નારી;
પછે આંગણાં બહાર ફરે, તે મહા બળિયા વિખ્યાત નારી. ૨૭

પૂર્વછાંયો.

મહા બળિયા વિખ્યાતરે, બાળક બે ઉત્પન્ન થયા;
મુનિવરને માને નહીં, તેણે અધર્મી અસુર કહ્યા. ૨૮
દિતિ ઓદર અવતર્યા, તેણે કહેવાણા દૈત;
અચ્યુતશું અણુચિંતપણું, નહીં પ્રભુજીપર પ્રીત. ૨૯

ઉથલો.

નહીં પ્રભુપર પ્રીતરે, નારદ મુનિ વાણી વદે;
બળિઆ બાંધવ ઉત્પન્ન, (થયા) તે વાત ધરજે હ્રદે. ૩૦

કડવું ૧૨ મું—વળણ.

વળી વળી બોલ્યા તે નારદ વાણજી, સાંભળ રાજા તે ચતુરસુજાણજી:
દાનવ પ્રગટ્યા તે મહા જોરાણજી. ૧

ઉથલો.

જોરાવર જુગમાંહિ પ્રગટ્યા, કરે અસુર ઉન્માદ;
બળિયા બંધવ બે થયા, સુર સાથે કીધો વાદ. ૨

રાગ સારંગ.

કશ્યપને ઘેર અવતર્યા, તે ક્રૂર રૂપે કુમારરે; બલવંત બહુ
હિરણ્યાક્ષ હરિણ્યકશિપુ, નામ પાડ્યાં નિર્ધારરે. બલવંત બહુ ૩
આવી પીડે આંગણે, વધે એકને અનુમાનરે; બલવંત બહુ
સાહી લાવે ગગનમાંથી, સૂરજ સહિત વિમાનરે. બલવંત બહુ ૪
ઉડી વળગે આભને, તારાને પમાડે ત્રાસરે; બલવંત બહુ
ચંદ્રમાને કર ધરે, ને ફરે ઉચે આકાશરે. બલવંત બહુ ૫
નિર્ખતાં દિગ્પાલ ડોલે, પાડે પર્વતશૃંગરે; બલવંત બહુ
ભોમ ઉપર ભાર લાગે, ખળભળે નવ ખંડરે. બલવંત બહુ ૬
બાલપણામાં બળ એવું જે, મહી મેલે માનરે; બલવંત બહુ
તેવા દાનવ થયા પ્રૌઢા, થરથરે બ્રહ્માંડરે. બલવંત બહુ ૭
પાતાળમાંહિ પરવરે, દાનવ વધારે દ્વેષરે; બલવંત બહુ
પુછ તાણે પન્નગનું, સૂતા જગાડે શેષરે. બલવંત બહુ ૮
વરુણ સાથે વઢવા માંગે, ઉછાટે જલ અઘોરરે; બલવંત બહુ
નીરકેરા નાથ પાસે, અસુર માગે ભોગરે. બલવંત બહુ ૯
અમર સાથે આથડે ને, કરે સબળો ક્રોધરે; બલવંત બહુ
જગનમાંહે ભાગ માંગે, શીખવે પ્રબોધરે. બલવંત બહુ ૧૦
કરે અદાવત ઈંદ્રની સાથે, સુરશું રાખે વેરરે; બલવંત બહુ
ચૌદ ભુવનમાં ગદા ગ્રહીને, ફેરવે ચારે મેરરે. બલવંત બહુ ૧૧
કોપવાન કુબેરશું થઈને, રત્ન માંગે રોકરે; બલવંત બહુ
વાજ આણ્યું વિશ્વ આખું, ત્રાહે ત્રાહે ત્રિલોકરે. બલવંત બહુ ૧૨
દિગ્પાલકેરા ગજકેરા જઈ, દંત તાણી સહાયરે; બલવંત બહુ
શુંઢ સાહીને ફેરવે, વારી ન શકે કોયરે, બલવંત બહુ ૧૩
કરે ક્રીડા સિંધુમાંહે, રમે લાતોલાતરે; બલવંત બહુ
સાત સાગર ભેળાવે ભેળા, ઉછરે ઉત્પાતરે. બલવંત બહુ ૧૪
ઋષિ સાથે વેર રાખે, દુર્મતિ મહાદુષ્ટરે; બલવંત બહુ
વાધીઆ બ્રહ્માંડ સુધી, થયા પ્રૌઢા પુષ્ટરે. બલવંત બહુ ૧૫

અચલ મોટા કરે ઉંચા, ચાલવે ચોખુંટરે; બલવંત બહુ
આકાશ ચાટે જીભશું, જેમ વૃક્ષને વળગે ઉંટરે. બલવંત બહુ ૧૬
ભય ધરે નહિ મન વિખે,અલવે વખાણે આપરે; બલવંત બહુ
પુણ્યનો મારગ પરહરીને, પંડે આચરે પાપરે. બલવંત બહુ ૧૭
નારદ મુનિ સંધ્યા કરે, એક સમે ગંગાતીરરે; બલવંત બહુ
દૈત્ય હિરણ્યકશિપુ બંધુ, ઉભો રહ્યો છે વીરરે. બલવંત બહુ ૧૮
નીર નાંખે છે ઋષિ સામું, હસે મુખથી મંદરે; બલવંત બહુ
ત્યારે નારદ બોલિયા, તુંને મારશે ગોવિંદરે. બલવંત બહુ ૧૯
પછે દાનવ કહે ઋષિજી, કોણ છે એ ભૂપરે; બલવંત બહુ
એને મારું કાં મરું, તે દાખવોની ભૂપરે. બલવંત બહુ ૨૦
ત્યારે નારદ બોલિયા, એ છે દેવનો દેવરે; બલવંત બહુ
પીડા કરીશ જો અમરને, તો આવી મળે તતખેવરે. બલવંત બહુ ૨૧
ત્રણ ભુવનનો ભૂપ કહાવે, સર્વનો સ્વામીનરે; બલવંત બહુ
સુરાસુર બ્રહ્માંડમાંહે, એ જેવો નહીં અન્યરે. બલવંત બહુ ૨૨
એવું સુણીને કોપિયા, દૈત થયા ક્રોધાંતરે; બલવંત બહુ
ગોવિંદજી વેર માંડિયું, આણવા તેનો અંતરે. બલવંત બહુ ૨૩

પૂર્વછાંયો.

હું કરું કલ્પાંતરે, દૈત મન ક્રોધ ભર્યો;
તે તણો વિસ્તારરે, શ્રીવારાહ પુરાણે વિસ્તર્યો. ૨૪
વળી તેની છે કથા, શ્રી ભાગવત મોઝાર;
સંક્ષેપ માત્રે કહી વ્યાસે, પરીક્ષિતને સાર. ૨૫
રાય સાંભળ સત્યવાદી, તે તણું આખ્યાન;
હિરણ્યાક્ષ મલ મારવા, વરાહ થયા ભગવાન; ૨૬

કડવું ૧૩ મું—વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર શુદ્ધજી, મનમાં કોપ્યો તે મહા દુર્બુદ્ધજી;
દાનવ ચાલ્યો તે જોવા જોદ્ધજી. ૧

ઉથલો.

જોદ્ધ જોવા ચાલ્યો દાનવ, દેવને દેવા દંડ;
કીહાં મુજને મળે માધવ, ખોળું તે ખંડોખંડ. ૨

રાગ વેશાડી.

હિરણ્યાક્ષ હઠે ભરાણોરે, બીજો કોણ છે મુજ સમાણોરે;
કોણ દેવનો દેવ કહાવેરે, દૈત મારવા હામ ધરાવેરે. ૩
એને ખોળી કહાડું ક્ષણ માંહેરે, જઈ જિતું રહેતો જ્યાંહેરે;
જાએ નાશી તો જિવતો ઝાલુંરે, લાવી કારાગૃહમાં ઘાલુંરે. ૪
એમ કહી મૂછે કર ઘાલ્યોરે, ચૌદ લોકમાં ખોળતો ચાલ્યોરે;
જઈ ઈંદ્રપુરીમાં પોતેરે, દૈત હીંડે ઘરેઘર જોતેરે. ૫
કોઈ માધવ મુજને દેખાડોરે, પુરુષોત્તમ દ્રષ્ટે પાડોરે;
એશું ખડ્ગ વિદ્યાએ ખેલુંરે, દ્રષ્ટે દેખું તો જાતો ન મેલુંરે. ૬
તમે સાંભળો અમર મેરરે, રાખે દાનવ સાથે વેરરે;
કરે દેવ તમારી સારરે, તેને ખોળી કાહું નિરધારરે. ૭
એ તો મૃત્યુ અસુરનું આણેરે, તેની ત્રેવડ કરવી આ ટાણેરે;
જેને મુનિજન સર્વ સંભારેરે, તેનું મુખ જોવું છે મહારેરે. ૮
કહાવે અમરતણો એ સ્વામીરે, બહુ વેશ ધરે બહુ નામીરે;
તમે દેખાડો એનું ઠેકાણુંરે, નહિતર અંત તમારો આણુંરે. ૯
વળતા બોલ્યા તે સર્વે સુરરે, તું તો કાંઈ નવ જાણે અસુરરે;
એ તો અખિલ જગતના વાસીરે, તું તો જોની સઘળે તપાસીરે. ૧૦
એ તો કોયથકી નવ છેટેરે, પણ ખોળ્યા વિના નવ ભેટેરે;
ઘર મૂકી વનમાં જાયરે, તેને સન્મુખ દર્શન થાયરે. ૧૧
મોટા સદ્‍ગુરુ શિર થાપેરે, તે પણ એનું ઉપાસન આપેરે;
જે કોઈ નિશદિન સ્મરણ રાખેરે, તેને રૂપ રમાવર દાખેરે. ૧૨
તુંને વેરભાવે લાગ્યો લક્ષરે, તોએ પ્રભુ થાશે પ્રત્યક્ષરે;
એની વાત બ્રહ્મા જાણેરે, મુખથી ચારે વેદ વખાણેરે. ૧૩
તું તો બ્રહ્માને પૂછની ખ્યાતરે, જે જાણે છે એની વાતરે;
એવું સાંભળી બ્રહ્મા પાસેરે, દૈત આવ્યો છે એક શ્વાસેરે. ૧૪
આવી ઉભો તે શિશ નમાવીરે, બ્રહ્મા પૂછે છે પ્રેમ જણાવીરે;
કહે પુત્ર આવ્યો છે કેમરે, કાંઈ માંડ્યો છે ઉન્માદ એમરે. ૧૫
બોલ્યો દૈત તે જોડી હાથરે, મારી વિનતિ સાંભળો નાથરે;
મુને નારદે જે કંઈ કહ્યુંરે, તે તો વચન હૃદે મેં ગ્રહ્યુંરે. ૧૬
તુંને મારશે માધવ રાયરે, જેનો મોટો ઘણો મહિમાયરે;
જેણે મધુકૈટભને માર્યારે, મોટા બળવંત એથી હાર્યારે. ૧૭

તેને જાણો તમો મહારાજરે, તેને દેખાડી દોની આજરે;
કરી જુદ્ધ ને એને ગાળુરે, દૈત સઘળાનું દુઃખડું ટાળુરે. ૧૮
એવું સાંભળી બ્રહ્મા બોલેરે, કોઈ પુરુષ નહીં એને તોલેરે;
એ તો આદ્યપુરુષ અવિનાશીરે, એની જોત જગતમાં પ્રકાશીરે. ૧૯
એ તો કોઇનો માર્યો નવ મરેરે, એ તો તૃણનો મેરુ કરેરે;
એને ખોળીએ જો જુગ બાધેરે, તો અદ્વૈત ભાવે નવ લાધેરે. ૨૦
ઘણા દિવસ લગે તપ સાધેરે, એક ચિત્ત કરીને આરાધેરે;
એને ચરણે જે તન મન અર્પેરે, રહી ચરણને સર્વે સમર્પેરે. ૨૧
તેને મળે મધુસુદન પોતેરે, મન હંકાર સર્વે ખોતેરે;
તમો દાનવ કાંઈ નવ જાણોરે, બોલો હંકારે આપ વખાણોરે. ૨૨
ગુપ્ત વેપાર કરો અણલેખેરે, તે પણ દેવ અત્રીક્ષથી દેખેરે;
તેણે તમ ઉપર નિર્ધારેરે, મન કોપ કરે કીરતારરે. ૨૩
સુર સઘળા મેલી અભિમાનરે, ભાવે ભક્તિ કરે ભગવાનરે;
ગુણ ગોવિંદના નિત્ય ગાયેરે, તેને શ્રીહરિ થાશે સહાયેરે. ૨૪
તમે ગુણ જો ગોવિંદના ગાઓરે, ક્ષણમાં સુર સરીખા થાઓરે;
એને સુર અસુર બે સરખારે, જેમ સઘળે વરસે વરખારે. ૨૫
તમો દુઃખ દ્યો છો સુરની દેહરે, કરે સ્તુતિ પ્રભુજીની તેહરે;
સ્તુતિ સાંભળી શ્રીવર રીઝેરે, સુણી ગોવિંદ તમપર ખીજેરે. ૨૬
તેણે શ્રીહરિ તમને સંઘારેરે, દેવ પોતાના કરિને ઉગારેરે;
તમે દૈત પોતાને પાપેરે, વળી વેર કરો છો આપેરે. ૨૭
તમે સહજે કરો છો ક્રીડારે, તેમાં પૃથિવી પામે પીડારે;
તેણે તમને વિષ્ણુ વિદારેરે, તેમાં કોણ પ્રભુને વારેરે. ૨૮
તમને સરજાવ્યા શ્રીનાથેરે, વળી વેર કરો છો તમે હાથેરે;
વેર વિષ્ણુ સાથે જો કરશોરે, એના માર્યા તે નિશ્ચે મરશોરે. ૨૯
એવું સાંભળી દાવન હુંકેરે, એના સમ જો માર્યા વણુ મૂકેરે;
એણે પક્ષ જો દેવની રાખીરે, અમે જુદ્ધ કરવા અભિલાખીરે. ૩૦
એથી બીહીજીએ નવ નિર્વાણુરે, પાડું પૃથિવીમાં ભંગાણુરે;
એ તો કહાવે વિપ્રનો પતિરે, વઢે અમ સાથે અમરની વતીરે. ૩૧
બધી પૃથિવી જળમાં ઝબોળુરે, વિષ્ણુ સંઘાતે નિશ્ચે બોળુરે;
એમ કહીને અસુર પાછો વળિયોરે, આવ્યો અવનિ ઉપર અતિ બળિયોરે. ૩૨

અવનિ ખળે કરીને ચાંપરિ, બાધી પૃથ્વી તે થરથર કાંપરિ;
નવ ખંડ ધરા તત્કાલરે, શેષ સહિત ચાલી રસાતાળરે. ૩૩
ત્યારે સુરપતિ જોડી હાથરે, સહુ સંભારે વૈકુંઠનાથરે.

પૂર્વછાયો.

પૃથિવી ચાંપી ચરણશું, ડોલ્યા દશ દિગ્પાળ;
સુર બ્રહ્માદિક સ્તુતિ કરે, સર્વે દેવ દયાળ. ૩૪
વહાર કરો વૈકુંઠપતિ, કમળાનાથ કૃપાળ;
સુરસહાયક જગતનાયક, ત્રણ ભુવન પ્રતિપાળ. ૩૫

કડવું ૧૪ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા તે નારદ સારજી, સાંભળ રાજા તે ધર્મ કુમારજી;
સ્તુતિ કરે છે ઈંદ્ર અપારજી, નેતિ નેતિ તે વદે વારંવારજી. ૧

ઉથલો.

સાંભળ રાજા વચન પાવન, સ્તુતિ કરે છે ઈંદ્ર;
તે સુણીને શિઘ્રે પ્રગટ્યા, વારાહ રૂપે ઉપેંદ્ર. ૨

રાગ રામગ્રી અથવા છંદ તોટકની દેશી.

ભણે ઈંદ્ર મુનીંદ્ર ઉપેંદ્ર નમો, કરુણાવર શ્રીહરિચંદ્ર નમો;
સચ્ચિદાનંદ શ્રીઅવિનાશી નમો, કમળાવર વૈકુંઠવાસી નમો. ૩
પુરુષોત્તમ પંકજનેત્ર નમો, પરિપૂરણ બ્રહ્મ પવિત્ર નમો;
રવિ કોટિકલાવર રૂપ નમો, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ નમો. ૪
પરમેશ્વર પન્નગશાયી નમો, સચરાચર સંપદદાયી નમો;
શિર ચરણ કરાંબુજ સહસ્ર નમો, પરિધાન પીતાંબર વસ્ત્ર નમો. ૫
કીરિટાદિક લંકૃત ધારી નમો, મધુસૂદન દેવ મોરારી નમો;
શંખ ચક્ર ગદાંબુજ પાણી નમો, ખગવાહનપુરુષ પુરાણી નમો. ૬
ત્રટ નિર્ધનપાવન ચરણ નમો, જય માધવ મંગલકરણ નમો;
સુરવલ્લભ સુંદરશ્યામ નમો, જનદાયક દુર્લભ ધામ નમો. ૭
નભ વાયુ હુતાશ પ્રકાશ નમો, પૃથ્વી જલજંતુ નિવાસ નમો;
ગુણવંત અચિંત્ય અનંત નમો, ભયભંજન શ્રીભગવંત નમો. ૮
નિરાકાર નિરંજન દેવ નમો, શિવશંકર શાયક શૈવ નમો;
શરણાંગત વત્સલ નાથ નમો, નિજભક્તતણા સદા તાત નમો. ૯

ભૂવનેશ્વર ભૂધર વીર નમો, શુભ ધર્મધુરંધર ધીર નમો;
દ્વીજપાલક દીનદયાળ નમો, જગદીશ જગતકૃપાળ નમો. ૧૦
બહુ વેશ મહા બળવંત નમો, ઋષિકેશ મહેશ મુકુંદ નમો;
કરો વારાહ દયાનિધિ વેગે કરી, સુણતાં પ્રગટ્યા તતખેવ હરી. ૧૧

પૂર્વછાયો.

સુણતાં પ્રગટ થયા હરિ, સુરકારણ તત્કાળ;
વરાહરૂપ ધર્યું પ્રભુજી, જે ત્રણ ભુવનપ્રતિપાળ. ૧૨
રસાતાલ જાતી ધરા, દાઢાગ્રહપર ધરણ;
વિશ્વતણી વહારે ચડ્યા, સ્વામી અશરણશરણ. ૧૩
દાનવ સાથે જુદ્ધ રચ્યું, લીધો વરાહવેશ;
પ્રભુજીએ પૃથ્વી ધરી, જલમાં કર્યો પ્રવેશ. ૧૪
હવે તેતણી કહું કથા, તે સાંભળો રાજંન;
વ્યાસસુત શુકદેવકેરાં, સુણે સત્ય વચંન. ૧૫
હરિ હિરણ્યાક્ષ વઢે, ત્યાં થયું દારુણ યુદ્ધ;
દિગ્પાળ દશે ખળભળ્યા, ને શેષ ભૂલ્યો શુદ્ધ. ૧૬
સાત સાગર ભેળા ભળ્યા, પડ્યા પર્વત શૃંગ;
ખળભળે બ્રહ્માંડ બાધું, અસુર કેરે અંગ. ૧૭

ઉથલો.

અસુરકેરે અંગરે, બ્રહ્માંડ બાધું થરથરે;
ક્રોધ રૂપ થયા હરિ, તે સાથ સબળું જુદ્ધ કરે. ૧૮

કડવું ૧૫ મું.—રાગ સિંધુડો.

માંડ્યું જુદ્ધ તે દુસ્તર દારુણ હો, જેમ વડવાનલ કંપવારુણ હો;
વિશ્વ ડોલે વારાહ બલ સાયર હો, નિરખી નર થયા બહુ કાયર હો. ૧
કર ગદા પરસ્પર ધારી હો, તન પ્રહાર પછાડે ભારી હો;
આયુધશું આયુધ ઉછાળે હો, સુરમ દઈને ઘા સંભાળે હો. ૨
આયુધશું આયુધ છેદે હો, નાખતાં અંગ નવ ભેદે હો;
વળગીને વીર વઢ્ઢૂટે હો, ખેલતાં તે કોઈ નવ ખૂટે હો. ૩
નાંખી બાથ ને જુગતે ઝાલે હો, કોપીને કંઠે કર ઘાલે હો;
રણમાંહે પરસ્પર રોળે હો, જલમાંહે પડ્યા જલ ડોલે હો. ૪

શત પંચ સંવત્સર પૂરા હો, જલમાંહે વઢે બેહુ શરા હો;
ઢીંચણુ ઢાલ બરછી કોણી હો,નર દીએ છે અન્યોન્ય બોણી હો. ૫
વળતા પૃથિવીપર આવ્યા હો, ઈંદ્રાદિકને ઘણું અકળાવ્યા હો;
પડઘા પ્રચંડ વાજે હો, નવ ખંડ ગગનમાં ગાજે હો. ૬
ધમકારે ધરણી ધ્રુજે હો, મહા દૈત્ય દેવશું ઝુઝે હો;
જગદીશ કરે જલક્રીડા હો, પૃથિવીમાં પ્રગટી પીડા હો. ૭
દશ સહસ્ર વર્ષ વરાહ લડ્યા હો,પણ કોઇ જુદ્ધે નહિ પડ્યા હો;
મનમાંહે મહારાજ વિચારે હો, જુદ્ધ કરતાં દાનવ હારે હો. ૮
વળતું હરિ વદન વિકાસ્યું હો, તન તીક્ષ્ણ તેજ પ્રકાસ્યું હો;
મુખ દાઢ કરાળ વધારી હો, રૂઠ્યા મનમાંહે મોરારી હો. ૯
દઈ ડોટ પ્રબળ ને પાડ્યો હો, જઈ દાનવ પ્રૌઢ પછાડ્યો હો;
હિરણ્યાક્ષનું શિશ તો હાથે હો, ગ્રહી છેદ્યું તે કમળાનાથે હો. ૧૦
અંતરિક્ષથી સુર નર નિરખી હો, મનમાંહે રહ્યા છે હરખી હો;
મુખ જય જય શબ્દ સુણાવે હો, બહુ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરાવે હો. ૧૧

પૂર્વછાયો.

પુષ્પવૃષ્ટિ સુર નર કરે, દેખી દાનવ નાશ;
ઈંદ્રાદિક મુખ ઓચરે, જય જય જગન્નિવાસ. ૧૨

ઉથલો.

જય જય જગન્નિવાસરે, ઈન્દ્રાદિક એણીપેર સ્તવે;
રાજા સાંભળ વાતરે, શુક પરીક્ષિત પ્રીછવે. ૧૩
સુત સુણાવે વિપ્રને, નૈમિષારણ્યમાં તેહ;
હિરણ્યાક્ષ માર્યા પછે, નિમિત્ત નિપન્યું જેહ. ૧૪

કડવું ૧૬ મું.–વલણ.

વળતા બોલ્યા તે ઋષિરાયજી, સાંભળ રાજા તે કહું મહિમાયજી;
જેના જુગમાં તે સહુ જશ ગાયજી, સાંભળે અઘ દૂર પલાયજી. ૧

ઉથલો.

સાંભળ રાજા કહું મહિમા, હિરણ્યાક્ષને મારિયો;
તે સુણીને હિરણ્યકશિપુ, ભ્રાત ક્રોધાતુર થયો. ૨
તેણે તપ અતિ ઉગ્ર કીધું, દુઃખ દીધું દેવને;
તે કારણ નૃસિંહ પ્રગટ્યા, સુણાવું તે અવેવરે. ૩

રાગ ટોડી.

હિરણ્યાક્ષ માર્યો મહારાજે, મલ્લ મહા બળવીર, દાનવ;
હિરણ્યકશિપુ નાનેરો બાંધવ, કશ્યપનો કુમાર, દાનવ. ૪
તેતણાં પુત્ર કલત્ર સહોદર, સર્વ કરે કલ્પાંત, દાનવ;
જ્ઞાન પ્રબોધ કરી સમજાવે, કઇક દીધાં દૃષ્ટાંત, દાનવ. ૫
પછે હિરણ્યકશિપુ હોકાર્યો, કીધો મનમાં ક્રોધ, દાનવ;
દેશે દેશથી દૈત્ય તેડાવ્યા, જૂથ મળ્યા બહુ સમસ્ત, દાનવ. ૬
પૂરી સભામાં પરિયાણ કર્યું, થયા એકઠા ભૂપ સમસ્ત, દાનવ;
દંત પીશે કરપૃષ્ટ ઘશે, વળી હેઠા પછાડે હસ્ત, દાનવ. ૭
કોણ એવો મદવંતમાં આવી, જે વરાહ વેશ વિશાલ, દાનવ;
જેણે હણ્યો મુજ ભ્રાત લઘુને, હું નિશ્ચે આણું તેનો કાલ, દાનવ. ૮
વળતો વિચાર કર્યો મનમાંહે, ઇંદ્રતણો ઉપકાર, દાનવ;
વૈકુંઠનાથે હણ્યો મુજ બાંધવ, નિશ્ચે ને નિર્ધાર, દાનવ. ૯
તે માટે હવે નિશ્ચે મારે, દેવને દેવો દંડ, દાનવ;
જોર કરે તો જીવથી મારું, ખોળું ખંડો ખંડ, દાનવ. ૧૦
શત્રુ મારાને શોધી કહાડું, જેણે વિડાર્યો વીર, દાનવ;
ભ્રાતનું વેર વાળું જુગ માંહે, ત્યારપછે પીયું નીર, દાનવ. ૧૧
એમ વિચાર કીધો મનમાંહે, ધર્મનો કીજે ધ્વંશ, દાનવ;
તો સહેજે શત્રુક્ષય પામશે, પુણ્ય પ્રભુનો અંશ, દાનવ. ૧૨
ધર્મ ધરાપર જાણીએ જુગમાં, એ વિષ્ણુનું મૂળ, દાનવ;
ધર્મ લોપે ધરણી પર નાશે, દૈત્યનું જાશે શૂળ, દાનવ. ૧૩
એમ કરીને આજ્ઞા આપી, દોડ્યા દૈત્ય અપાર, દાનવ;
પુણ્યનો મારગ પાલટી નાંખી, દેવનો કીધો સંહાર, દાનવ. ૧૪
ભૂપની ઇચ્છા ઉપની જાણી, ચાલીઆ ચારે મેર, દાનવ;
મેદિની માંહે કોલાહલ માંડ્યું, કીધું હલાહલ વેર, દાનવ. ૧૫
વેદની ધૂન સૂણે ત્યાં સામટા, ધૂમ કરીને ધાય, દાનવ;
વાડવને શિર વેદના પાડે, ખડ્ગ ઉઘાડે જાય, દાનવ. ૧૬
યજ્ઞશાળા મઠશાળા સઘળી, પાડી કીધા પડથાર, દાનવ;
કુંડ સરોવર દેવનાં દેવળ, ટાળી નાંખ્યાં તેણી વાર, દાનવ. ૧૭
શ્રાદ્ધ સમાગમ સોર પડાવે, ગાંધર્વને દીએ ગાળ, દાનવ;
ગીત કથા હરિવાર્તા હોએ, ત્યાં આવી કરે આળ, દાનવ. ૧૮

લેવા ન દે મુખે મેદિનીમાંહે, નારાયણનું નામ, દાનવ;
વૈષ્ણવવેષ ધરી ન શકે કોય, ગોતે ગામોગામ, દાનવ. ૧૯
સંધ્યા સ્નાન કરી ન શકે દ્વિજ, કરવા ન દીએ કર્મ, દાનવ;
બ્રાહ્મણને શિર ભય ઉપજાવે, ધરશી નાંખે ધર્મ, દાનવ. ૨૦
ભક્તિ મારગ ભૂતળમાંથી, ટાળી નાંખ્યો તતખેવ, દાનવ;
હિરણ્યકશિપુએ સ્વર્ગે જઇને, જિત્યા સર્વે દેવ, દાનવ. ૨૧
ઇંદ્ર પોતાનું આસન છાંડી, નાઠા દેખી દુર્બુદ્ધ, દાનવ;
પર્વતમાં જઇ દેવતા પેઠા, આવતો જોઇ અશુદ્ધ, દાનવ. ૨૨
પછે તિહાંથી દૈત ઉતાવળો, જઇ પોતો વૈકુંઠ, દાનવ;
શ્રીહરિ સાથે જેમ ધરિને, જુદ્ધ કરવા ઉત્કંઠ, દાનવ. ૨૩
વળતા વિષ્ણુએ વાત વિચારી, દૈત આવ્યો છે આ કાળ, દાનવ;
જુદ્ધ નથી કરવું એ સાથે, મારવો જઈ જ્વાળ, દાનવ. ૨૪
એમ વિમાસી શ્રીઅવિનાશી, દેખે જેમ નહીં રૂપ, દાનવ;
વાયુવેષ ધર્યો મહારાજે, ભેદમાં ભુલાવ્યો ભૂપ, દાનવ. ૨૫
શ્રીવરે સૂક્ષ્મ રૂપ ધરીને, પ્રવેશ કર્યો જઈ પેટ, દાનવ;
ખોળી વળ્યો પછે ભૂપતિ બાધું, ક્ષીર સમુદ્રનું ક્ષેત્ર, દાનવ. ૨૬

પૂર્વછાંયો.

ખોળી વળ્યો વૈકુંઠ બાધું, જડ્યા નહીં જગદીશ;
ફરી પાછો ઘેર આવ્યો, રહી મનમાં રીશ. ૨૭

ઉથલો.

રહી મનમાં રીશરે, મતિમંદ એમ ત્રેવડે;
વેરી મુજને નવ મળે, તે કો દિવસ આવી નડે. ૨૮
તે માટે જઈ તપ કરું, જે બ્રહ્મા ભય પામે ઘણું;
ઇંદ્ર ઉપર અચલ થાપે, આપે અજરામરપણું. ૨૯

કડવું ૧૭ મું.—વલણ.

ઋષિજી બોલ્યા તે વચન પ્રમાણજી, મહાત પમાડું તે દાનવ રાણજી;
સાંભળો રાયે ચતુરસુજાણજી, અસુરે તપ આરંભ્યું નિર્વાણજી. ૧

ઉથલો.

સાંભળ રાજા તે ચતુર ચંત, અસુરનું તપ તેજ;
વાધિયું બ્રહ્માંડ સુધી, મુખ વખાણું એજ. ૨

મંદરાચળમાં માંડિયું, તપ અસુર આસન એક;
બ્રહ્માને મનમાં ભજે, તજે નહીં તે ટેક. ૩

રાગ પૂર્વી.

તન ટેક ન મૂકે રાજારે, મનમાંથી ન ચૂકે માજારે;
એક અંગુષ્ટને આધારરે, ઉભો રહ્યો છે વન મોઝારરે. ૪
રહ્યો તરુવરની પેર સ્થંભીરે, એમ ઘણા દિવસ દેહ દંભીરે;
મુખ મુન્ય ગ્રહી મદવંતરે, જાણે સુતો તે સર્પ એકાંતરે. ૫
અંન ઉદક દીધાં છે મેલીરે, જોઇએ જીવને વસ્તુ જે પહેલીરે;
નેત્ર ઢાળીને ધર્‌યું ધ્યાનરે, કીધું સિદ્ધ પુરુષને સમાનરે. ૬
પંચ કેશ જટા શિર વાધીરે, ઘણું શોભે તે જોગ સમાધીરે;
રુંધી શ્વાસ ચડાવી છે તાળીરે, લીધી દક્ષિણકર જપમાળીરે. ૭
એક શત સંવત્સર માંડીરે, અસુરે પ્રચંડ કાયા રુંધીરે;
થયો રાફ ફરી વળી માટીરે, નવ દીસે ત્વચા ને નાડીરે. ૮
ઉગ્યા દર્ભ તે કર્ણને દ્વારેરે, કીધાં સુગરીએ ઘર હારોહારેરે;
જ્યારે થઇ છે અવસ્થા એમરે, ઈંદ્રે જાણ્યું રીપુ થશે ક્ષેમરે. ૯
મનમાંહે વિચારે વાતરે, દૈવ ડાહ્યો ઘણું વિખ્યાતરે;
એવા દુષ્ટને વર કેમ આપેરે, જે કોઇ સુર નરને સંતાપેરે. ૧૦
પછે ઈંદ્રે સબળ બળ કીધુંરે, જઇ દાનવનું પૂર લીધુંરે;
તિહાં અસુર તે કૈક વિડાર્‌યારે, હિરણ્યકશિપુ તેણે હારરે. ૧૧
પછે હિરણ્યકશિપુની નારીરે, માતા પ્રહ્‍લાદની સુખકારીરે;
તેને મેઘ મરુતને નાથેરે, વળી શાહી લીધી છે સાથેરે. ૧૨
કીધી ઐરાવતની આગેરે, ચાલે જુવંતી સકોમલ પાગેરે;
જાણી ભક્ત જનેતા માટેરે, આવ્યા નારદ અંત્રિક્ષવાટેરે. ૧૩
જ્યારે સુરપતિએ મુનિજન દીઠારે, ત્યારે આવ્યા વાહન થકી હેઠારે;
કર જોડી દંડવત્ કીધોરે, ઋષિએ આશિર્વાદ દીધોરે. ૧૪
મુનિ બોલ્યા તે મુખથકી વાણીરે, એક આ સુંદરી કયાંથી આણીરે;
કોઇ ભૂપતિ મનમાં કોપેરે, પણ અબળાની લાજ ન લોપેરે. ૧૫
તું તો સ્વર્ગ અમરનો ઇશરે, તને આવડી નવ ઘટે રીષરે;
પછે ઈંદ્ર બોલ્યા શિર નામીરે, તમે વાત વિચારો સ્વામીરે. ૧૬
એને ગર્ભ ઓદરમાં ભાસેરે, કોઇ દાનવ પ્રૌઢ પ્રકાશેરે;
ટાણે ગર્ભ છેદન કરુ એનારે, પછે નહીં પરાભવ કેનારે. ૧૭

એવી સાંભળી વાત જેવારેરે, હસી બોલ્યા તે મુનિ તે વારેરે;
એના ઓદરમાં પ્રગટે બાળરે, તે તો પૂર્ણ ભગવંત ગોપાળરે. ૧૮
ભય હિરણ્યકશિપુનો મ ધરશોરે,એની ભક્તિએ તમે ઉગરશોરે;
પછે ઈંદ્ર તે આશ્ચર્ય પામેરે, ઋષિજીને ચરણ શિર નામેરે. ૧૯
સુંદરીને નમાવ્યું શિશરે, તમે મનમાં ન ધરશો રીશરે;
અજાણે થયો અપરાધરે, ક્ષમા કરજો જનેતા સાધરે. ૨૦
કર જોડીને સુરપતિ માંગેરે, ઉભા સ્તુતિ કરે ઋષિ આગેરે;
એ સુંદરી સ્વામીને ધામેરે, રાખો શરણ રખે દુઃખ પામેરે. ૨૧
પછે માનુનિ મુનિવરે વાળીરે, તેને પુત્રી કરીને પાળીરે;
આપ્યો મુનિવરે વર અતિભાવેરે,તું તો ગર્ભ પ્રસવ પતિ આવેરે. ૨૨
ઘણી જ્ઞાનની વાત સુણાવીરે, તેણે દુઃખની દાઝ સમાવીરે;
તે ગર્ભવાસમાં પ્રહ્લાદરે, રસ પીધો સ્તુતિ કરી સ્વાદરે. ૨૩
તેનો મર્મ મુનિજન જાણેરે, રસપાન કરે તે વખાણેરે;

પૂર્વછાંયો.

તે વખાણે જશ પ્રભુનો, જે કરે રસપાન;
પણ દુષ્ટ દાનવ નવ લહે, જેને અટલ છે અજ્ઞાન. ૨૪

ઉથલો.

અટલ છે અજ્ઞાનરે, તે નવ લહે રસ હરિતણો;
હિરણ્યકશિપુ તેમ કરે, જેમ વિષે સર્પ વાધે ઘણો. ૨૫

કડવું ૧૮ મું.-રાગ ધોળ.

પછે વાધ્યો અસુર તપ તાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે;
થયો મુનિવરને સંતાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે. ૧
કંપે સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળરે, બાધા; વળી ડોલ્યા દશે દિગ્પાળરે, બાધા. ૨
દેવ મેલી પોતાનું ધામરે, બાધા; રહેવા ખોળતા હિંડે ઠામરે, બાધા. ૩
ચૌદ લોક ચળ્યાં ચકડોળરે, બાધા; બ્રહ્મલોકમાં હાલકહોલરે, બાધા. ૪
વાધ્યું તપતણું બહુ તેજરે, બાધા; મન ભમાવી ચારે એજરે, બાધા. ૫
થયો દાનવ મહા બળવાનરે, બાધા; વર આપવો જોઇએ નિદાનરે, બાધા. ૬
કહિએ ચુક્યો નહીં તપતાલરે,બાધા; વર આપવામાં જંજાલરે, બાધા. ૭
એ તો તામસી છે દુર્બુદ્ધરે, બાધા; જુગ માંહે જગાડશે જુદ્ધરે, બાધા. ૮

એ તો દેવને દેશે દંડરે, બાધા; એ તો આચરે પાપ પ્રચંડરે, બાધા. ૯
એમ બ્રહ્મા વિચારે વાતરે, બાધા; વર આપવા આવ્યા ખ્યાતરે, બાધા. ૧૦
આવી ઉતર્યા પર્વત માંહેરે, બાધા; તપ દાનવ સાધે છે જ્યાંહેરે, બાધા. ૧૧
કર મૂકી કર્યો સાવધાનરે, બાધા; મુખ બોલ્યા બ્રહ્મા ભગવાનરે, બાધા. ૧૨
ઊઠ પુત્ર તપસ્યાથી જાગરે, બાધા; મનગમતો ઊઠી વર માગરે, બાધા. ૧૩
એવું સાંભળી જાગ્યો ભૂપરે, બાધા; દીઠું દેવ વિધાતાનું રૂપરે, બાધા. ૧૪
કર જોડીને લાગ્યો પાયરે, બાધા; સ્વામી થાજો હુંને સહાયરે, બાધા. ૧૫
જેટલા વર માગું આજરે, બાધા; તેટલા જ આપો મહારાજરે, બાધા. ૧૬
જેટલા સૃષ્ટિ તમારીના જંતરે, બાધા; મારો આણી ન શકે અંતરે, બાધા. ૧૭
જળ ભૂતળ વાયુ પ્રકાશરે, બાધા; મારો તે ન કરી શકે નાશરે, બાધા. ૧૮
શલ્યા શુષ્ક કાષ્ઠ કે દંડરે, બાધા; તેણે પડે નહીં મુજ પંડરે, બાધા. ૧૯
મંત્ર જંત્ર ને આયુધ અસ્ત્રરે, બાધા; મુને છેદે નહીં કો શસ્ત્રરે, બાધા. ૨૦
સાત ધાતુના ઘાટ અનેકરે, બાધા; મારું અંગ ન ભેદે એકરે, બાધા. ૨૧
વનૌષધિ ભાર અઢારરે, બાધા; મારો તેથી ન થાયે સંહારરે, બાધા. ૨૨
ગિરિશિખર પહાણ કોડાણરે, બાધા; મારો પડે ન નિશ્ચે પ્રાણરે, બાધા. ૨૩
ઘર ગોખલો ને ઘરબારરે, બાધા; મારો પંડ પડે ન કો હારરે, બાધા. ૨૪
અવનિપર અંબર હેઠયરે, બાધા; મુજ મૃત્યુ તે નાવે નેટરે, બાધા. ૨૫
દિન રેણ સમસ્ત મોઝારરે, બાધા; મુને મારે ન મારણહારરે, બાધા. ૨૬
જીવ યોની જે ચારે ખાણરે, બાધા; તેથી નવ મરું નિર્વાણરે, બાધા. ૨૭
એટલું માગું કર જોડરે, બાધા; પહોંચે મારા મનનો કોડરે, બાધા. ૨૮
પછે બોલ્યા બ્રહ્મા બોલરે, બાધા; તે તો વર માંગ્યા અણતોલરે, બાધા. ૨૯
નથી આપવા જેવા નિર્ધારરે, બાધા; વર દુર્લભ એ જ અપારરે, બાધા. ૩૦
આજલગે એવા નથી કોયરે, બાધા; જેને તારા જેવો વર હોયરે, બાધા. ૩૧
પણ જા તારા તપને ત્રાશરે, બાધા; વર આપીને પૂરું આશરે, બાધા. ૩૨
મુખે માગ્યું તે થાશે સત્યરે, બાધા; પણ દૈત્ય તારી છે દુર્મત્યરે, બાધા. ૩૩

પૂર્વછાયો.

દૈત્યતણી દુર્મત્યરે, વિશ્વ વિષે નિર્ધાર;
અહંકારી ઉન્મત્ત ઘણું, કરે ભોમને ભાર. ૩૪

ઉથલો.

કરે ભોમને ભારરે, દાનવ દળ મેલી ઘણું;
અચ્યુત લે અવતારરે, તો દુઃખ ભાંગે સુરતણું. ૩૫

કડવું ૧૯ મું.—વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે પ્રહ્લાદકુમારજી, લઇ વર વાધ્યો તે અસુર અહંકારજી;
સાંભળ રાજા તે કહું વિસ્તારજી. ૧

ઉથલો.

સાંભળ કહું વિસ્તારજી તેનો, પાંડુસુત પુણ્યવંત;
પામી વર દાનવ વળ્યો, તે ખ્યાત સુણ મન ખંત. ૨

રાગ ગોડી ગુજરી.

વર આપી વળ્યા ચતુરાનન જો, પછે ભૂપનું ફૂલ્યું તન મન જો;
પામ્યો વાંચ્છિત વસ્તુ પદારથ જો, જાણે મન થયો કૃતારથ જો. ૩
આગે દૈત્ય ને વરદાન લીધું જો, જેમ મેગળ ને મદ પીધું જો;
પહેલો બળિયો ને વળિ વર લીધો જો,જેમ પન્નગ પાંખાળો કીધો જો. ૪
હતો અસુર અતુલ બળ બળિયો જો,વર વાંચ્છિત પામીને વળિયો જો;
આવ્યો અસુર પોતાને મંદિર જો, તિહાં પ્રાક્રમ દીઠું પુરી ઈંદ્ર જો. ૫
બાંધું નગર કર્યું છે સૂનું જો, કોઇ ધામ જડે નહીં જૂનું જો;
દેખી ક્રોધ ચઢ્યો મનમાંહે જો, પછે તેડાવ્યા દાનવ ડાહ્યા જો. ૬
દેશદેશના દાનવ બળિયા આવી જો, એહ ક્રોધમાં ભ્રુકુટી ચઢાવી જો;
પ્રજા સઘળીને શિઘ્રે તેડાવી જો, આપ આપને સ્થાનક આવી જો. ૭
બહુ ક્રોડ અસુર થયા ભેળા જો, દૈત્ય જાણે હવે વળી વેળા જો;
દળવાદળ સેના દીસે જો, જુદ્ધ કરવાને મન નહીં હીસે જો. ૮
વાજે દશ વીશ ક્રોડ દદામાં જો, તે સુરપતિનાં પૂર સામાં જો;
વાજે વાજિંત્રના નિર્ઘોષ જો, કાને પડિયું સુણે ન ત્રૈલોક જો. ૯
ઉછાંછળા દૈત્ય અલેખે જો, મદમાતા થઇ મન મહાલે જો;
અળવિતરા અવળા ચાલે જો, જાણી જોઇને ઝઘડો ઘાલે જો. ૧૦
અવળી આળ કરે માંહોમાંહે જો, ખેલે ખડ્‌ગવિદ્યાને ચાએ જો;
અસ્ત્રશસ્ત્રની વિદ્યા સાંધે જો, એક બીજાને બંધન બાંધે જો. ૧૧
એવું સૈન્ય મળ્યું સર્વ રાણુ જો, બોલે હિરણ્યકશિપુ બહુ માન જો;
મુજ આગળ અમર કોણ માત્ર જો, ગજા વના કીધું છે ગાત્ર જો. ૧૨
એમ કહીને મુંછે કર ઘાલ્યો જો, દળ સજજ કરી દાનવ ચાલ્યો જો;
આજ સ્વર્ગે જઇ વેર વાળું જો, મારા હૃદિયાતણું દુઃખ ટાળું જો. ૧૩

મળે ઇંદ્ર તો માન ઉતારું જો, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ નામ મારું જો;
પછે દળ લઇ દાનવ ધાયો જો, ધરા ધ્રુજી ને અંબર સહાયો જો. ૧૪
દીધો સ્વર્ગ નિકટ જઇ ડેરો જો, મણિ સ્ફાટિકનો ગઢ ઘેર્યો જો;
ઇંદ્ર જાણ્યું જે દૈત્ય અભંગી જો, વર પામી આવ્યો છે ઉમંગી જો. ૧૫
એશું જુદ્ધ કીધું નવ જાય જો, વૃથા કરવો તે શાને ઉપાય જો;
શલ્યા લોહ ઉપર કર હણીએ જો, દુઃખ પોતે પોતાનું ગણીએ જો. ૧૬
ક્રોધે કાળી પાણને ડશીએ જો, દંત ભાગે પછે કર ઘશીએ જો;
એમ અમરપતિ મન ધારી જો, નાઠા લઇને પોતાની નારી જો. ૧૭
બીજા દેવતાએ દોદશ પળિયા જો,તજી ભુવન ને શિધ્ર ઉચલિયા જો;
ગયા અમર સ્વર્ગથી નાશી જો, જેયું દૈત્યે સ્થળ તે તપાસી જો. ૧૮
પછે અસુર પુરીમાં પેઠો જો, સુરસ્વામીને સ્થાનકે બેઠો જો;
આવ્યો હિરણ્યકશિપુ નર ત્યાંહે જો, ચડી બેઠો ઇંદ્રાસનમાંહે જો. ૧૯
રાજ રંગ ઘણો મન જામ્યો જો, સુર ઇંદ્રિતણું સુખ પામ્યો જો;
કર જોડીને શિશ નમાવી જો, ઘણા દૈત્ય ઉભા નિજ આવી જો. ૨૦
શોભા દાનવ તેજ અપાર જો, જાણે દિનકરનો ઝળકાર જો;
માથે મુગટ કનક મણિ ઓપે જો, તે તો ઇંદ્રગુણ છબી લોપે જો. ૨૧
કાને કુંડળ ઉર મણિ માળા જો, નેત્ર જાણે અગ્નિની જ્વાળા જો;
ધરે નવનવાં વસ્ત્ર વિભાગી જો, કરે ખડ્ગ ચંમર શોહાગી જો. ૨૨
ક્રોધ દ્રષ્ટે જે સામું નિહાળે જો, તેનાં શરીરની શુદ્ધબુદ્ધ ટાળે જો;
શોહે સ્વર્ગ ભુવનની ધરણી જો, હેમ રત્ન વિદ્રુમની વરણી જો. ૨૩
પેઠો મણિમય મંડપ મધ્ય જો, જેરે હંકારી લિધ રિદ્ધસિદ્ધ જો;
જોતાં પૃથ્વીમાં પ્રતિબિંબ દીસે જો, જેમ ભાસે તે વદન અરીસે જો. ૨૪
દ્વારે મોતીનાં તોરણ લહેકે જો, ચરચ્યાં કુંકુમ કસ્તૂરી બહેકે જો;
ફરતી કલ્પ વૃક્ષની વાડી જો, વચ્ચે અગરચંદનની ઝાડી જો. ૨૫
વીટિ વેલ તિહાં બહુ ફૂલી જો, રહ્યાં કુસમ કુસુમમધુ ઝૂલી જો;
તિહાં ગાન્ધર્વ અપ્સરા નાચે જો, ઉભા અનેક બંદીજન જાચે જો. ૨૬
દોડે જૂથ દાનવનાં જોમી જો, ભોગવે મોટા ભૂપતની ભોમી જો;
દૈત્ય હિરણ્યકશિપુની હાકે જો, ચૌદ લોક ચલ્યા છે ચાકે જો. ૨૭
બીજા નવ દિગ્પાળ ત્યાં આવ્યા જો,તે તો ભેટ ભલી ભલી લાવ્યા જો;
હય હસ્તી શિબીકા સારી જો, સિદ્ધિ લાવ્યો કૂબેર ભંડારી જો. ૨૮

વળી રથ રેવંત અજ આઝા જો, લાવે લાખો લેખે સર્વ રાજા જો;
પોત પોતાની ભોમીની ભેટ જો, ભૂપ આવી પહોંચાડે ઠેઠ જો. ૨૯
એને સેનાતણી નહીં સંખ્યા જો,એથીઅવનિનેઆભતેચમક્યાં જો;
એના તનમાં ત્રિગુણ નીરોગી જો, બ્રહ્મા ગુરુ હરિ શિવ જોગી જો. ૩૦
એવી સંપત્તિ પામ્યો અસુર જો, તેણે શશિ રવિ જિત્યા સુર જો;
પછે નારદ ઋષિ તેડી રાણી જો, આવ્યા તત્પર તુંબરુ પાણી જો. ૩૧
ફરી પુત્રીને સાસરવાસો જો, સોંપી ભૂપને ટાળ્યો વરાંસો જો;
ઘેર પ્રીછવી શ્રી ઋષિરાય જો,રાજા મનમાં તે હરખ ન માય જો. ૩૨

પૂર્વછાયો.

રાજા મનમાં હરિખયો, પામે પરમ ઉલ્લાસ;
અમરાપુરી પોતે રહ્યો, દેવ રહ્યા વનવાસ. ૩૩

ઉથલો.

દેવ રહ્યા વનવાસરે, શ્રીપતિનું સમરણ કરે;
ગગનથકી વાયક થયું, તે સુરનર શ્રવણે સુણે. ૩૪.
અવતરે છે ઘેર અસુરને, કુંવરભગત ભગવાન;
તે દુઃખ ટાળે તમતણાં, લેતાં નામ નિદાન. ૩૫

કડવું ૨૦ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ રાજા તે ભક્તની ખ્યાતજી;
બાળક પ્રગટ્યો તે ગુણ વિખ્યાતજી. ૧

ઉથલો.

સાંભળ રાજા શ્રવણ સર્વે, ભક્તગુણ વિખ્યાત;
અસુરને કુળ અવતર્યો, પણ ભજે વૈકુંઠનાથ. ૨

રાગ માલવ ગુજરી.

થયો અસુરતણે ઘેર બાળ, રૂપ મનોહર છે;
એને વહાલા ઘણું ગોપાળ, રૂપ મનોહર છે. ૩
વાજે ઢોલ નિશાન ને નાદ, રૂપ; એનું નામ ધરાવ્યું પ્રહ્લાદ, રૂપ. ૪
વહેંચે છે શ્રીફલ ફોફળ પાન, રૂપ; ગાએ માનુની મધુરાં ગાન, રૂપ. ૫
મન હરખ ઘણો ઘેર ભૂપ, રૂપ; એ શોભે તે સબળ સ્વરૂપ. રૂપ ૬

એમ મંન વિચારે માત, રૂપ; એક પુત્રથીવાધશે ખ્યાત, રૂપ. ૭
જોતાં જન્માક્ષરની વાત, રૂપ; એને પ્રભુ મળે સાક્ષાત, રૂપ. ૮
માતા લાડ લડાવે દિન રેણ, રૂપ; જેમ પાંપણ પાળે નેણ, રૂપ. ૯
માથે ટોપીમાં મોતીના હાર, રૂપ; માંહે ઘુઘરનો ઘમકાર, રૂપ. ૧૦
પહેરી ઝુલડી ઝળકતી જોત, રૂપ; જાણે અર્કતણો ઉદ્યોત, રૂપ. ૧૧
કટિ મેખલા ઘુઘરમાળ, રૂપ; થયો પાંચ વરસનો બાળ, રૂપ. ૧૨
પછે પિતાએ આણી પ્રીત, રૂપ; મેલ્યો શીખવા રાજનીરીત, રૂપ. ૧૩
જોઈ ઉત્તમ દિવસ નિર્ધાર, રૂપ; જાવા નિશાળે સજ્યો કુમાર, રૂપ. ૧૪
શોહે જરકસી પાઘડી શિશ, રૂપ; જોઈ મોહી રહે અજ ઇશ, રૂપ. ૧૫
કંઠે ઝળકે મોતીના હાર, રૂપ; ધર્યાં વસ્ત્ર તે ઝાકઝમાળ, રૂપ. ૧૬
કીધો મેગલપર અસ્વાર, રૂપ; સાથે વાજીંત્રનો નહીં પાર, રૂપ. ૧૭
સુત એણીપેર મેલ્યો નિશાળ, રૂપ; સાથે સહસ્ર પાળા અસ્વાર, રૂપ. ૧૮
સોંપ્યો ભૃગુ ગુરુને હાથ, રૂપ; ત્યાં બોલ્યો અસુરનો નાથ, રૂપ. ૧૯
એને જાળવજો ભલી ભાત, રૂપ; રુડી વિદ્યા ભણાવો દિનરાત, રૂપ. ૨૦
પછે નિશાળિયામાં નરેશ, રૂપ; વહેંચ્યાં સાકર દ્રાક્ષ વિશેષ, રૂપ. ૨૧
આપ્યા ખડિયા કનકના અપાર, રૂપ; સહુને દીધી ભલામણ સાર, રૂપ. ૨૨
પછે ગુરુજીએ જાણ્યું મંન, રૂપ; પાસે બેસાડ્યો દાનવતંન, રૂપ. ૨૩
રૂપ મનોહર ને રઢીયાળું, રૂપ; લાગે સર્વને શોભતું સારુ, રૂપ. ૨૪

પૂર્વછાંયો.

રૂપ મનોહર અતિ ઘણું, નખ શિખ નિર્મળ તંન;
કોમળ વદન વાયક મધુર, આઠે પોહોર પ્રસંન. ૨૫

ઉથલો.

આઠે પોહોર પ્રસંનરે; શ્રીગુરુજી વાણી વદે;
કહું કથા હરિભક્તની તે, રાજા તું સાંભળ હદે. ૨૬

કડવું ૨૧ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા તે મુનિ નારદજી, સાંભળ રાજા તે કહું હારદજી;
જેનો પાર ન પામે શારદજી. ૧

ઉથલો.

પાર જેનો ન લહે શારદા, કહું તેનો મર્મ;
પ્રહ્લાદની દઢ ભક્તિ પૂરણ, સુણો રાજા ધર્મ. ૨

રાગ મંગલાચરણ.

પછે ગુરુજીએ તેડ્યો; રંગીલા કુંવર રે;
લઈ મસ્તક મૂક્યો હાથ, રંગીલા કુંવર રે;

એવી વિદ્યા તુંને શીખવું, રંગી; જેમ જિતે સભાનો સાથ, રંગી. ૩
હાથ પાટી લ્યો હેમની, રંગી; માંહે લખ્યા મોટા મંત્ર, રંગી.
ગુરુતણું મન તું રાખજે, રંગી; તુંને શીખવું ઝાઝા જંત્ર, રંગી. ૪
પહેલી વેળા શિખો શીખવું, રંગી; પછે ભણ્યાનો જે ભેદ, રંગી.
બાવન અક્ષર એ વિષે, રંગી; ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ, રંગી. ૫
દીપતાં આંક દશે લખો, રંગી; લેખું કરવાને કાજ, રંગી.
સર્વ વિદ્યા તુંને શિખવું, રંગી; જેમ રુડું ચલાવે રાજ, રંગી. ૬
તાતતણું માન રાખજે, રંગી; માતાને લાગજે પાય, રંગી.
દુર્બળ દુઃખ દેઇશ મા, રંગી; રખે રાખે વેરીની સહાય, રંગી. ૭
શત્રુનો સંગ ન કીજીએ, રંગી; મિત્રને ન દેશો છેહ, રંગી.
ચોરે ચૌટે જઇશ મા. રંગી; શઠ સાથે ન કરીએ સ્નેહ, રંગી. ૮
રાજદ્વારે કો દહાડલે, રંગી; કાંએ કરીશ મા હાંસ, રંગી.
પંથતણાં પરીઆણમાં, રંગી; વણ તેડ્યે મા જાજે પાસ, રંગી. ૯
દ્યૂતવિદ્યા નવ ખેલીએ, રંગી; કુડી ન કીજીએ હોડ, રંગી.
અણજાણે નીર ન પેશીએ, રંગી; નવ બેશીએ નીચની જોડ, રંગી. ૧૦
ગીત કથા સવાદમાં, રંગી; વચ્ચે ન કરીએ વાત, રંગી.
અહર્નિશ ઉદ્યમ કીજીએ, રંગી; કાંઇક દાન દીજે વિખ્યાત, રંગી. ૧૧
રમતાં રીસ નવ કીજીએ, રંગી; દીન રેણ રહિયે રળિયાત, રંગી.
જમતાં જોર નવ કીજીએ, રંગી; ભાવતું લીજીએ ભાત, રંગી. ૧૨
સુતા તે સર્પ ન છેડીએ; રંગી; વિષ સાથે ન કીજિયે વાદ, રંગી;
વાપી કૂપ ન દેખીએ, રંગી; ઉત્પાત ન કરો ઉન્માદ, રંગી. ૧૩
પાવક હાથ ન ધાલીએ, રંગી; નવ ચાલીએ સાંકડી વાટ, રંગી.
અજાણ વસ્તુ ન પ્રાશીએ, રંગી; નવ કુદીએ અવધડ ધાટ, રંગી. ૧૪
એકલા ગામ નવ ચાલીએ, રંગી; કામ પડે જો કોટ; રંગી.
લીધું દીધું લખાવીએ, રંગી; અાંતે ન પડે ખોટ, રંગી. ૧૫
મોટ વડાઇ નવ લોપીએ, રંગી; પાળિએ ઘરમાં ધર્મ, રંગી.
દોષ કેને નવ દીજીએ, રંગી; કીજીએ આપણું કર્મ, રંગી. ૧૬

પંડને પાવન રાખીએ, રંગી; નાહીએ નિર્મળ નીર, રંગી.
મેલાં વસ્ત્ર નવ પહેરીએ, રંગી; રાખીએ શુદ્ધ શરીર, રંગી. ૧૭
ચાંપીને પાઘ નવ બાંધીએ, રંગી; નખે ન ખણિએ ધરણ, રંગી.
પ્રભાતે નવ પોઢીએ, રંગી; હસ્તે ન ત્રોડીએ તરણ, રંગી. ૧૮
છોર વિના નવ છોરીએ, રંગી; કુડી ન પૂરીએ સાખ, રંગી.
એવી વિદ્યા મેં શીખવી, રંગી; તે વાત હૃદેમાં રાખ, રંગી. ૧૯

પૂર્વછાંયો.

વાત હૃદેમાં રાખજે, રુડા રાજકુમાર.
જગતમાં જશ પેરવે, કૃપા કરે કિતાર. ૨૦

ઉથલો.

કૃપા કરે કિરતારરે, એવું મન નિશ્ચે ગણે;
જે વિદ્યા સંકટ હરે, તે વિદ્યા ભાવે ભણે. ૨૧

કડવું ૨૨ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર વાણજી, સાંભળ રાજા તે ચતુર સુજાણજી;
કહું હરિજનની વાત વખાણજી. ૧

ઉથલો.

વાત વખાણું ભક્તની, તે સાંભળ ધર્મ નરેંદ્ર;
ગુરુવચન મસ્તક ધર્યું, પણ અનુભવ ઓપેંદ્ર. ૨

રાગ ધનાશ્રી.

ગુરુજીને શિશ નમાવી કરી, કર જોડીને બોલિયો બાળ; કૃતાર્થ મને કર્યો;
સ્વામી સકળ વિદ્યા મને શીખવી, મને કરુણા કરી તત્કાળ; કૃતાર્થ. ૩
હું તો સિદ્ધો વરણ સિદ્ધ શીખિયો, તેમાં ક્ષણ નવ લાગી વાર; કૃતાર્થ;
જેનો અર્થ વિચારતાં એ થયો, માંહિ ક્રીડા કરે કિરતાર; કૃતાર્થ. ૪
મેં તો અક્ષર સઘળા ઓળખ્યા, મને લાધ્યો ભણ્યાનો ભેદ; કૃતાર્થ;
એથી શાસ્ત્ર સકળ મંત્ર જંત્ર કળા, ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ; કૃતાર્થ. ૫
એના બાવન અક્ષર બીજ સદા, માંહિ પૂરી રહ્યો પરિબ્રહ્મ; કૃતાર્થ;
તેને સમજે તે સુખ પામે ઘણું, અણસમજુને પહોંચે શ્રમ; કૃતાર્થ. ૬
મેં તો કક્કો તે કેશવ જાણિયો, ખખ્ખો ખગવાહન નિરધાર; કૃતાર્થ;
મેં તો ગગ્ગો તે ગોવિંદ જાણિયો, ઘઘ્ઘો ઘનસ્યામ મોરાર; કૃતાર્થ. ૭

મેં તો નન્નો નારાયણ લેખિયો, વળી ચચ્ચો લખ્યો ચક્રપાણ; કૃતાર્થ;
મેં તો છછ્છો છબિલો જ લેખિયો, લખ્યો જજ્જો તે જીવનપ્રાણ; કૃતાર્થ. ૮
મેં તો ઝઝ્ઝો ઝળકારી લખ્યો, નન્ને નિર્ગુણ નિરાકાર; કૃતાર્થ;
મેં તો ટટ્ટો તે ટેકધારી લખ્યો, લખ્યો ઠઠ્ઠો તે ઠારણહાર; કૃતાર્થ. ૯
મેં તો ડડ્ડો તે ડંબરધારી લખ્યો, મ તો ઢઢ્ઢો લખ્યો જગદાલ; કૃતાર્થ;
મેં તો ણણ્ણો નિરંજન જાણિયો, તત્તો ત્રિભુવનનો પ્રતિપાળ; કૃતાર્થ. ૧૦
મેં તો થથ્થો તે સ્થિરસ્થાવર લખ્યો, મેં તો દદ્દો લખ્યો છે દેવેશ; કૃતાર્થ;
મેં તો ધદ્ધો તે ધરણીધર લખ્યો, મેં તો નન્નો લખ્યો છે નરેશ; કૃતાર્થ. ૧૧
મેં તો પપ્પો તે પુરુષોત્તમ લખ્યો, લખ્યો ફફ્ફો તે ફળદાતાર; કૃતાર્થ;
મેં તો બબ્બો તો બહુ નામી લખ્યો, મેં તો ભભ્ભો લખ્યો ભવતાર; કૃતાર્થ. ૧૨
મેં તો મમ્મો તે મધુસૂદન લખ્યો, મેં તો યય્યો લખ્યો યમુનેશ; કૃતાર્થ;
મેં તો રર્રો તે રામ કરી લખ્યો, લખ્યો લલ્લો લીલાધર વેશ; કૃતાર્થ. ૧૩
મેં તો વવ્વો તે વિષ્ણુ કરી જાણિયો, લખ્યો શશ્શો શંકર્ષણ ભૂપ; કૃતાર્થ;
મેં તો ષષ્ષો તે ષટ્‌દર્શન લખ્યો, લખ્યો સસ્સો તે સત્ય સ્વરૂપ; કૃતાર્થ. ૧૪
મેં તો હહ્હો હરિ કરી જાણિયો, મેં તો શ્રી લખ્યો શ્રીપતિ નામ; કૃતાર્થ;
મેં તો ક્ષ લખ્યો રૂપ ક્ષમાકારી, ળ લખ્યો લક્ષ્મીપતિ ધામ; કૃતાર્થ. ૧૫
મેં તો અક્ષરે અક્ષર ઓળખ્યો, એવો આદ્ય પુરુષ અવિનાશ; કૃતાર્થ;
મને કાંઇ બીજું કહું નવ ગમે, ગુરુ સાચું કહું તમ પાસ; કૃતાર્થ. ૧૬
હું તો હરિ હરિ મુખમાંથી જપું, દિન રેણ રહું રળિયાત; કૃતાર્થ;
મારા મનમાં ગોવિંદ મુકુંદ વસે, નહિ ઉચરું અવર કાંઇ વાત; કૃતાર્થ. ૧૭
મારે નામ નારાયણ રામ હૃદે, કમળાવર વૈકુંઠરાય; કૃતાર્થ;
સચ્ચિદાનંદ માધવ પ્રાણ પ્રભુ, તેનો ગાઉં મુખે મહિમાય; કૃતાર્થ. ૧૮.
હું તો વંદુ સુંદર નારાયણને, દામોદર દીન દયાળ; કૃતાર્થ;
અવિનાશિ અનંત અમોઘ અતિ, વળી પૂરણ બ્રહ્મ ગોપાળ; કૃતાર્થ. ૧૯
એનું નામ ન મેલું એક ઘડી, પિંડ માંહે છે જ્યાં લગે પ્રાણ; કૃતાર્થ;
મારે તન મન ધન છે તેહ સદા, જગજીવન શ્યામ સુજાણ; કૃતાર્થ. ૨૦
એનાં ભજનનો રસ જેણે અનુભવ્યો, તેને બીજી રુચે નહીં વાત; કૃતાર્થ;
તે તો ગીત કથા ગદ્ય પદ્ય કથે, દિન રેણ રહે રળિયાત; કૃતાર્થ. ૨૧
જગદીશ પરમેશ્વર જગતપતિ, વળિ ઇશ્વર સત્ય સ્વરૂપ; કૃતાર્થ;
કહાવે ભક્તવત્સલ ભવસિંધુ વિષે, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ; કૃતાર્થ. ૨૨

હવે એક અવલક્ષણું નહીંરે તજાું, ભજાું ભાવ ધરી મન માંય; કૃતાર્થ;
મારે પ્રીતડી જે પેલા ભવ તણી, તેણે શ્રીવર થાશે સહાય; કૃતાર્થ. ૨૩

પૂર્વછાંયો.

શ્રીવર થાશે સહાયરે, મને મોટો વિશ્વાસ;
કરુણાસાગર શ્રીહરિ, તે પૂરે મનની આશ. ૨૪
જેણે ભજ્યા નહિ શ્રીહરિ, ભક્તવત્સલ ભગવાન;
અમૃતને અળગું કરી, વિષમ કર્યું વિષપાન. ૨૫

કડવું ૨૩ મું.–વલણ.

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર સારજી, સાંભળ રાજા તે ધર્મ કુમારજી;
ગુરુએ વાર્યો તે રાજકુમારજી, ફરિ ન કરીશ એવો ઉચ્ચારજી. ૧

ઉથલો.

ગુરુએ વાર્યો અસુરસુતને, સુણી વિષ્ણુનાં વખાણ;
તુજ તાત વેરીને શું ભજે, સુણ કુંવર ચતુરસુજાણ. ૨

રાગ–વણજારાનો.

અધ્યારુ વળતું બોલિયો, તને વારુંરે,
એવું વળી મ બોલીશ વેણ, કુંવર નહિ સારુંરે;
એશું તાત તારાને વેર છે, તને; સુણી રીસે રાતાં થાય નેણ; કુંવર. ૩
એ તને કોણે શીખવ્યું, તને; રાય સુણતાં થાશે વિનાશ; કુંવર;
દૈત્યને દેવશું વેર છે, તને; નામ લેતામાં લાગે હુતાસ; કુંવર. ૪
જાણ્યું અજાણ્યું બકીશ મા, તને; ક્રોધ કરશે તારો તાત; કુંવર;
આગળથી એટલું કહી, તને; ફરી મુખથી મ કાઢીશ વાત; કુંવર. ૫
અસુરતણે કુળ ઉપન્યો, તને; કહેને કયાંથી શિખ્યો પર પક્ષ; કુંવર;
તાતનો શત્રુ શ્રીરામ છે, તને; તેનાં નામનો લીધો લક્ષ; કુંવર. ૬
વેરીનું નામ ન લીજિયે, તને; શત્રુને ન નમાવવું શિશ; કુંવર;
તારો પિતા જો જાણશે, તને; તો તે રૈરવ કરશે રીમ; કુંવર. ૭
અજાણ્યું કામ ન કીજિયે, તને; એથી કારમો થાશે કલેશ; કુંવર;
બાપથી મનમાં બીજિયે, તને; જેથી સાંભળશે સર્વ દેશ; કુંવર. ૮
આગળથી આદર કરી, તને; હવે એનું ન લેશો નામ; કુંવર;
તાતને કાણે કહેવાય નહીં, તને; જો સાંભળે તો મારે ઠામ; કુંવર. ૯

તું તો બાળક જાણે નહીં, તને; શા છે દૈત્યતણા કુળધર્મ; કુંવર;
બુદ્ધિ વિના શુદ્ધિ શી પડે, તને; વણ જાણે ન કીજિયે કર્મ; કુંવર. ૧૦
બેઠા તે શત્રુને શું ભજે, તને; તું તો ઉપન્યો કુળ અંગાર; કુંવર;
કોઇ કપટિયે તને શિખવ્યું, તને; રહ્યો એ જ કરેછ ઉચ્ચાર; કુંવર. ૧૧
કોઇક પાખંડિયે પ્રીછવ્યો, તને; કોણ મળિયો તે લોભી લાંઠ; કુંવર;
દૂરથી ડુંગર દાખવ્યા, તને; તેની અરડીને બાંધી ગાંઠ; કુંવર. ૧૨
તાતથી કો અદકું નથી, તને; બીજું ભજન કરે શ્યાને માટ; કુંવર;
એની ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ત્રૈલોકની, તને; એથી અદકેરી ખોળછ ખાટ; કુંવર. ૧૩
એ મૂકી વિષ્ણુને વળગ મા, તને; જેણે માર્યો બાંધવ તુજ તાત; કુંવર;
તે સાથે સ્નેહ તારે કયમ ઘટે, તને; તને હસશે દાનવ નાત; કુંવર. ૧૪
એવું જાણી એને ઓળગે, તને; બધો વંશ લજાવણ વીર; કુંવર;
તુજ તાત તુજપર કોપશે, તને; તારી માતા નયણે ભરે નીર; કુંવર. ૧૫
વેરીશું વહાલ ન કીજિયે, તને; તેથી ગુરુજીને શિર પડે દોષ; કુંવર;
બાળક જાણી વહાલ કરું, તને; ફરી રામ કહે તો કરું રોષ; કુંવર. ૧૬
પેરે પેરે કરી પ્રીછવું, તને; એનો ફરી કરીશ મા કોડ; કુંવર;
અમે કુળગુરુ તારા તાતના, તને; હવે ફરી વદીશ મા હોડ; કુંવર. ૧૭

પૂર્વછાંયો.

વિપ્રે વાર્યો કુંવરને, ભજતાં શ્રીભગવાન;
વળતાં વચન બાળક કહે, સુધા સુધારસપાન. ૧૮

કડવું ૨૪ મું.—વલણ.

પછે બોલ્યાં તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ રાજા તે પ્રભુજીની ખ્યાતજી;
બાળક બોલ્યો તે ગુરુજી સંઘાતજી, હરિ ભજતાં ન વારો મહારાજજી. ૧

ઉથલો.

ગુરુ સાથે બાળક બોલ્યો, વચન વાર્યું નવ કરે;
અસુરને કુળ ઉપન્યો,પણ પ્રીત પ્રભુજી સાથે ધરે. ૨

રાગ સારંગ.

અણીપેરે ગુરુજી વિધવિધ ભાતે, વચન કહીને વારે રે;
તો પણ શિષ્યનાં મનમાં ન આવે; ક્ષણ ક્ષણ હરિ સંભારે;
પ્રભુપર પ્રેમ ધરેછે રે, અસુર કુળ ભક્ત ભણે છે રે—ટેક. ૩

ભણે ભણાવે કક્કા, કિક્કી, બારાખડી બોલાવે રે;
જેટલા અક્ષર રામ વિના તે, દેખી શિશ ડોલાવે.–પ્રભુ ૪
રામ નામ વણ અવર સુણાવે, તે ઉપર રહે રૂઠી રે;
નારાયણ વિના શબ્દ શ્રવણ પડે, કુંવર જાય છે ઉઠી.–પ્રભુ ૫
એક ઘડી મેલે નહીં મુખથી,રંગ રંગ રામસું લાગો રે;
અસુર રાયની બીક ન આણે, મરણતણો ભય ભાંગો.–પ્રભુ ૬
રાત દિવસ શ્રીવરને સંમરે, રામ નામ એક જાણે રે;
અંધ્યારુની અવળી વિદ્યા, ટળતી મેલી ટાંણે.–પ્રભુ ૭
વળતો ગુરુજી મનમાં કોપ્યો, આ બાળક મત થોડી રે;
લંપટ લીધી વાત ન મૂકે, શું કરીએ શિર ફોડી.–પ્રભુ ૮
છડી ચીમટીથી નવ છળીઓ, રામતણો રંગ ભીનો રે;
ભમર ચઢાવી ભય દેખાડ્યો, તોય બાળક નવ બીનો.–પ્રભુ ૯
ક્ષણ બીહીજે રીઝે નહીં જઇને, સો વાતે સમજાવે રે;
અસુરતણા ગુરુની અર્ભકને, મનમાં વાત ન ભાવે.–પ્રભુ ૧૦
કઇ કઇ વાતે ભય ઉપજાવે, બાળક બિરદ ન ચૂકે રે;
દેહ ઉપર સુખ દુઃખ દેખે પણ, મુખથી રામ ન મૂકે.–પ્રભુ ૧૧
એમ કરતાં કેટલા દિન વિત્યા, દૈત્યપતિએ તવ જાણ્યું રે;
કુંવર નિશાળે વિદ્યા શિખ્યો, સાંભળવા ચિત્ત આણ્યું.–પ્રભુ ૧૨
વળતો અનુચર એક અચાનક, આવ્યો ગુરુને દ્વારે રે;
ભરી સભામાં ભૂપતિ બેઠો, તેડી પુત્ર પધારે.–પ્રભુ ૧૩
તવ પ્રહ્‌લાદ પ્રત્યે ગુરુજી બોલ્યા,સુણ શિખામણ મારી રે;
ચાલ પિતા તેડે છે તુજને, બોલજે વાત વિચારી.–પ્રભુ ૧૪
ટાંણે કહું છું તિહાં છે બાળક, સ્થાનક ચતુર થયાનું રે;
જે વિદ્યા મુજને સંભળાવી, તે નહીં કામ કહ્યાનું.–પ્રભુ ૧૫
પછે બાળક ગુરુ સાથે બોલ્યો,સ્વામી કહું છું સાચું રે;
મારે પ્રીત પ્રભુસું બાંધી, જાણ જણને નહીં જાચું.–પ્રભુ ૧૬
ત્યારપછી મારગ પરવરીઆ, ગુરુજી શિષ્ય બે સાથે રે;
રાજકુંવર વિચારી મનમાં, હરિજન ધરીઆ હાથે.–પ્રભુ ૧૭
પંથ વિષે પ્રહ્‌લાદે પળતાં, કીર્તન કંઠ પકારે રે;
કેવળ નામ જપે કેશવનું, જે સુણી અંધક નારે.–પ્રભુ ૧૮

ગરુડારૂઢ ગદાધર શ્રીવર, શંખ ચક્ર ગદાધારી રે;
દામોદર સુંદર ગુણમંદિર, સ્વજન સંકટહારી.—પ્રભુ ૧૯
માધવ મધુસૂદન મનમોહન, નારાયણ અવિનાશી રે;
જય જગદીશ જનાર્દન અચ્યુત, વિઠ્ઠલ વૈકુંઠવાસી.—પ્રભુ ૨૦
વાસુદેવ વિશ્વંભર વિષ્ણુ, શંકર્પણ શુભકારી રે;
કમલાનાથ કમલદલલોચન, પૂર્ણાનંદ મોરારી.—પ્રભુ ૨૧
એમ સ્તવન તુલસીવરકેરું, પંથ વિષે પ્રકાશે રે;
ત્યારે પ્રથમ ગુરુ તેડી ગયા, બાળક માતા પાસે.—પ્રભુ ૨૨
જઇ ગુરુજી બોલ્યા મુખ વાણી, રાણી પુત્ર તમારો રે;
જાણ્યું અજાણ્યું મુખથી બોલે, કાંઇક વાતે વારો.—પ્રભુ ૨૩
જો રાજા એ વેણુ સુણે તો, હણે અચાનક એને રે;
અમને અલવે અપજશ બેશે, કહું દુઃખ કહીએ કેને.—પ્રભુ ૨૪
વિધવિધ વાતે વારી રહિયે, કુંવર કહ્યું નવ માને રે;
સુતને કાંઇક દીઓ શિખામણ, માતા મારગ છાંડે.—પ્રભુ ૨૫
બીજું કામ કરે નહિ કાંઈ, રામતણી રઢ લાગી રે;
પરમારથને પંથે ચાલ્યો, ત્રણે પદાર્થો ત્યાગી રે.—પ્રભુ ૨૬

પૂર્વછાંયો.

પરમારથના પંથમાં, પરવર્યો પ્રહ્લાદ;
રઢ લાગી શ્રીરામશું, તે કરે સાર સંવાદ. ૨૭

ઉથલો.

કરે સાર સંવાદરે, શ્રીશુકજી વાણી વદે;
તે તુજને માંડી કહું, રાજા તે ધરજે હૃદે.

કડવું ૨૫ મું.—વલણ.

પછે બોલ્યા તે ઋષિરાયજી, સાંભળ રાજા તે કહું મહિમાયજી;
જેને સુણતાં તે સંકટ જાયજી. ૧

ઉથલો.

જેને સુણતાં જાય સંકટ, થાય દુઃખનો નાશ;
માતા વારે કુંવરને, તે કહું વચન પ્રકાશ. ૨
કુંવર રૂપે કોડામણા, લાડકડા લઘુ વેશ;
તેને માતા પ્રીછવે, રઢ મેલવા ઉપદેશ. ૩

રાગ પૂર્વી.

પછે પુત્રને માતા પ્રીછવે, તું તો શત્રુ સમરણ શું લવે;
એવું વળીને બોલીશ મા હવે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૪
તુંને કોણે એવું તે શિખવ્યું, નામ વેરીનું તુજને વહાલું હતું;
નથી અસુરના કુળમાં કર્યા જેવું, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૫
તારે હાથે ઘાલું હેમસાંકળાં, તુંને જામા પહેરાવું જળહળા;
તારાં વિઘ્ન રહેજો વીરા વેગળાં, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૬
તારે ભૂષણ નિત્ય નવી ભાતનાં, જાણે રત્ન ઝળકે રાતનાં;
તારે અંબર જુજવી જાતનાં, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૭
તુંને જમાડું ખાજાં જલેબી, આપું ખાવા તે શાકર શેલડી;
તારે તંબોલ નાગરવેલડી, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૮
તારે ધુંજે તે ઘાલું લાડવા, લીલા પોંખ મગાવું બાહુવા;
તુંને પાલખી મેલું પહોંચાડવા, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૯
તારે ચઢવાને તેજી તરવરા, રાતા ધોળા ને કાળા કાબરા;
મેઘવર્ણા પવનવેગી પાખરા, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૦
તારે બેસવા મેગલ મલપતા, મેઘાડંબર શિરપર ઢળકતા;
તારે તોરણ રત્ન મોતિલતા, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૧
તારે સેનાતણી સંખ્યા નથી, હું તો અબળા શું જાણું કથી;
શત કોટિક રથના સારથિ, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૨
તારે શક્ર થકી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ઘણી, તારે ન્યૂન નથી નવનિધિતણી;
તાત તારો છે સહુમાં શિરોમણી, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૩
તારે રહેવાને મંદિર માળિયાં, રૂડાં રત્ન કરે અજવાળિયાં;
ચોક બારી છજાં ગોખ જાળિયાં, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૪
તારે બારણે પરજન્ય પાણી ભરે, વાયુ વાય ને વાસીદાં કરે;
અંન શીજવી અગ્નિ આગળ ધરે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૫
તારે વાદ્ય અનોપમ આંગણે, જેને કલ્પ તરુવર શોભણે;
એવી સુખસંપત ઘેર આપણે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૬
તારે ત્રણ ભુવનનું રાજ છે, તારે ઘેર ઘણેરાં કાજ છે;
ચૌદ લોકમાં તારી લાજ છે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૭
તારા તાતનો સબળો ત્રાસ છે, દિગ્પાલ તો જાણીએ દાસ છે;
તારે ત્રિભુવન ગામ ને ગ્રાસ છે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૮

તારા તાતથી દેવ નાશી છુપ્યા, ગિરિ ગહ્‌વર પર્વતમાં લપ્યા;
કેક ભૂપતિ ખડ્‌ગતળે ખપ્યા, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૧૯
રહે વૈકુંઠપતિ પણ વેગળો, ગયો ખોળવા ત્યારે નવ મળ્યો;
ક્ષીરસાગરમાં નાશી પળ્યો, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૦
એને બ્રહ્મા ન વારી શકે મુખે, તપ કરવા ગયા તેને દુઃખે;
શંભુ કૈલાસે સુઇ રહ્યા સુખે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૧
આજસૂધી તું પોઢતો પારણે, હમણાં જાવા માંડ્યું છે બારણે;
રઢ મેલોની રાજા ઉવારણે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૨
માતા મુખ ઉપર કર ફેરવે, અજ રક્ષા કરે તારી ટેરવે;
માથે મુઠી મોતિડાંની વેરવે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૩
તારા તાતની હજી લગે હાક છે, શેષ ધરણ ગગન લગે ધાક છે;
તારે અદકેરો શું અભિલાષ છે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૪
તારે જેરે જોઇએ તે માગની, પણ નામ નારાયણ ત્યાગની;
તું તો ગુરુજીને ચરણે લાગની, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૫
તારો તાત જો વાયક સાંભળે, તો પાવકની પેરે પરજળે;
ત્યારે કુંવર તમારું કારણ ટળે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૬
જેને વૈકુંઠનાથસું વેર છે, તેની આંખે હળાહળ ઝેર છે;
તારે ઋદ્ધિ સિદ્ધિ સઘળી ઘેર છે, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૭
તુંને વારે વારે સુત વિનવું, ફરી મુખથકી બોલીશ મા એવું;
રામ કહેતામાં નીપજશે નવું, રઢ મેલોની કુંવર કોડામણા. ૨૮

પૂર્વછાંયો.

રઢ મેલો કાલા કુંવર, માતા કહે તું માન;
દૈત્યરાય શ્રવણે સુણે તો, કોપે શત્રુ સમાન. ૨૯

કડવું ૨૬ મું.–વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર દેવજી, સાંભળ રાજા તે પરમ અવેવજી;
માત વિનવે નારાયણ ન સેવજી, ભક્ત ન મૂકે ભજનની ટેવજી. ૧

ઉથલો.

ભક્ત ન મૂકે ટેવ ભજનની, એટલો લાગ્યો લક્ષ;
માતા સાથે પુત્ર બોલ્યો, વર્ણવે પ્રભુજીની પક્ષ. ૨

રાગ રામગ્રી.

પછે પુત્ર કહે કર જોડીરે મા, આગે માતુનીને મત થોડીરે મા;
એવાં કડવાં વચન કેમ બોલોરે મા, બીજું કોણ શ્રીરામની તોલેરે મા. ૩
હુંને વિષ્ણુ જેવું કોઇ નથી વહાલુંરે મા, બીજું બોલવું ગમે નહીં ઠાલુંરે મા;
હુંને તાતનો ત્રાસ દેખાડોરે મા, તેનું સરજ્યું તે થાશે શરાડેરે મા. ૪
હું તો જુગમાં જિહાં લગે જીવુંરે મા, મારે મરણથકી નથી બીહીવુંરે મા;
હુંને રામતણો રંગ લાગ્યોરે મા, મારે મરણતણો ભે ભાંગ્યોરે મા. ૫
હું તો લીધા કરું રામનામ નિર્મળાંરે મા, મારે એજ હીરા ને હેમ સાંકળાંરે મા;
મારે શ્રીહરી હૃદિયામાંરે મા, મારે એ જ જળહુંળતા જામારે મા. ૬
હું રામ રામ સમરું ઘડીરે મા, મારે એ જ પછેડી ને પામરીરે મા;
હું તો લક્ષ્મીપતિસું હીંડું લોભતોરે મા, મારે એ જ મુગટ શિર શોભતોરે મા.
હું તો ગુણ ગાઉં ગોવિંદ ગોપાલનારે મા, મારે એ જ મોતીડાંની માળારે મા;
મારે દીનબંધુ બાંધી બેલડીરે મા, મારે એ જ શાકર ને શેલડીરે મા. ૮
મારે નામ નારાયણ ગાવુંરે મા, મારે એ જ અનોપમ ખાવુંરે મા;
હું તો રામ નામ જપું ઝાઝાંરે મા, મારે એ જ ઘેવર ને ખાજાંરે મા. ૯
હું તો ભજનમાં ભૂલ ન પાડુંરે મા, મારે એ જ જલેબી ને લાડુરે મા;
મેં તો પ્રભુજીનાં નામ લીધાં લખીરે મા, મારે એ જ કનક રથ પાલખીરે મા. ૧૦
મારે જ્યાં લગે શ્રીવર સાથીરે મા, મારે એ જ હેમર ને હાથીરે મા;
હું તો રામ નામ હૃદેથી નવ ટાળુંરે મા, મારે એ જ મેડી ગોખ જાળિયુંરે મા. ૧૧
હું તો રામજીનું નામ જપું દહાડીરે મા, મારે એ જ અનોપમ વાડીરે મા;
વાટે જાતાં વેહેવાર્યાને હાટેરે મા, વજ્ર માણક કોણ ખુવે કાચ સાટેરે મા. ૧૨
રસ અમૃતને હાથમાં ઢોળીરે મા, કોણ પીએ હળાહળ ઘોળીરે મા;
રુડા રામજીનું નામ વિસારીરે મા, બીજી વાત ગમે નહીં સારીરે મા. ૧૩
હુંને રામ સંઘાતે રઢ લાગીરે મા, મારો ત્રાસ ગયો છે સર્વ ભાંગીરે મા;
હુંને રામ સ્વરૂપી રત્ન લાધુંરે મા, તેમાં નિશ્ચળ થઇ મન બાંધુંરે મા. ૧૪
હુંને નારાયણ મન લાગે પ્યારોરે મા, જેથી ભવજળનો આવે ઝટ આરોરે મા;
હું તો રામજીનું નામ ન મેલુંરે મા, મારું એ જ વચન છે છેલ્લુંરે મા. ૧૫

પૂર્વછાંયો.

એ જ વચન છે છેલ્લુંરે, માતા કહું સાચી વાણ;
મેલું નહીં ભગવતભજન, અવર સુણું નહીં કાન. ૧૬

તે રસના વિષ વેલડી, જેણે ન ભજિયા રામ;
કરણધરણ પરસપર વેરી, વિના શ્રવણ હરિ નામ. ૧૯

કડવું ૨૭ મું.–વલણ.

વળતા બોલ્યા તે તુંબરુ પાણજી, સાંભળ રાજા તે ચતુરસુજાણજી;
પ્રહ્લાદ રટે શ્રીભગવાનજી, કહું હરિ ભજનનાં વચન વખાણજી. ૧

ઉથલો.

સાંભળ રાજા વચન સુંદર, જે ચવે હરિ જંન;
તેજ માંડી કહું તુજને, થાય પ્રફુલ્લિત મંન. ૨
એવું કહેતાં ભૂપત આવ્યો, મંદિરમાં તત્કાલ;
દ્વાર સન્મુખ નિકટ બેઠો, દ્રષ્ટે દીઠો બાળ. ૩
પાસે તેડીને હૃદે ભિડયો, શિશ મેલ્યો હાથ;
વહાલી વિદ્યા શી ભણ્યો, કહે પુત્ર પૂછે તાત. ૪

રાગ ચોપાઇ.

પછી બોલ્યો બાળ ભુપાળ ભણી, કહું વાત તે વાલેરી વિદ્યા તણી;
મેં તો થાપિયો શિશ શ્રિરામ ધણી, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૫
મને અધ્યારુ વિદ્યા અનેક કહે, મારું તે ભણવામાં ન ચિત્ત રહે;
મારુ ચિત્ત ગોવિંદનાં ચરણ ચહે, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૬
મારે શરણે રહેવું ઋષિ કેશવતણે, તરવો ભવસાગર ભક્તિપણે;
પ્રપંચ વિદ્યા મારે કોણ ભણે, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૭
ભણ્યાસાંહિ હું તો પંચભૂત ગણું, વાણું મિઠું તે આગળ માયાતણું;
અવર ભણતાં ભય લાગે ઘણું, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૮
કહું ઓગણપડાયાનું કર્મ કથી, જેને થાક્યા મુનિવર મોટા મથી;
એનો અસુરને કુળ અધિકાર નથી, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૯
જે કોઇ નન્ને વિટાળે વિંટાઇ રહ્યાં, મમ્મા મોળના મોદિક તેણે સહ્યા;
તેના વેદ પુરાણમાં અર્થ કહ્યા, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૦
હું તો સૈરાણિ સ્નેહ ન રાખું કદા, પાછી વાળી કુંડાળિ ન લોપું તદા;
ઢાણે ઢોકળે ચ્હાહી રહ્યો છું સદા, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૧
મેં તો એન ભેન ભાયા અનેક ભણ્યા, બિજા ભાઇના ગુણ ન જાય કહ્યા;
થાય શત્રુ ને મિત્ર બે માય જણ્યા, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૨

મેં તો એ મેં કે કે વાર લખ્યા, મેં તો આણું વગડને હવે ઓળખ્યા;
એમ હરિ રહ્યા મારી કરશે રક્ષા, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૩
લલિતર વિપ કાટેલું જેહેર લહું, લલિ સૂતાં સાપલાંથી દૂર રહું;
શાને અંગ સદાશિર ભાર વહું, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૪
આદિ ક્ષાંત વરણમાંહિ એ જ વસે, વળગ્યો નથી ને અળગો ન ખસે;
એની વાત ન જાણે તે હાથ ઘસે, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૫
સંસારમાં સાર છે નામ હરિ, નરદેહ વિના ન જપાય ફરી;
તેણે વાત હૃદેમાંહિ નિશ્ચે કરી, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠ નાથવિના. ૧૬
મારે જીવનપ્રાણ ગોપાળ સહી, જગમાંહિ છવું જગદીશ કહી;
નિશ્ચે તે વિણ અન્ય ગમે જ નહીં, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૭
હરિનામ જપું દિન રાત મુખે, અહિં લોક કૃતારથ થાઉં સુખે;
અવતાર ટળે નહિ તેને દુઃખે, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૮
પ્રભુનામતણો રસપાન કરે, અન્ય વાતમાં જીવ તેનો ન ઠરે;
તેણે ચિત્ત મારું હરિચરણે ફરે, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૯
મને બોલ્યું ગોવિંદ વિના ન ગમે, મારું ચિત્ત મુકુંદને ચરણે નમે;
મન સુંદરશ્યામને શરણે ભમે, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૦
પરિબ્રહ્મશું પૂરણ પ્રીત કરી, સમરું પુરુષોત્તમ પ્રેમ ધરી;
પડવું ન પડે ભવમાંહિ ફરી, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૧
સચ્ચિદાનંદ દેવ સમસ્ત પતિ, જેને શક્ર વિરંચિ ન જાણે રતિ;
તેનાં ચરણને શરણ છે મારી મતિ, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૨
ગુરુ તાત તમારે હું લાગું પાગે, ન તજું પ્રભુને અવસાન લગે;
મારે વાર્તા એ જ પડી છે વગે, બીજો નહિ ભજું વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૩

પૂર્વછાયો.

ન ભજું વૈકુંઠનાથ વિણ, અવર પુરુષનું નામ;
એ વિણ વિદ્યા સકળ તે, કાંઇ ન આવે કામ. ૨૪

કડવું ૨૮ મું.–વલણ.

વળી બોલ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ ધર્મકુંવર વિખ્યાતજી;
કોપ્યો સુતપર અસુર અઘાતજી, મારવા મમતે ધરી વાતજી. ૧

ઢાળ.

કોપ્યો સુતપર અસુર અદ્‌ભુત, સુણી વિષ્ણુનાં વખાણ;
રક્ત લોચન થયો ભૂપતિ, વચન લાગ્યાં બાણ. ૨

અખ્યારુપર કોપ કીધો, હેઠે પછાડ્યા હસ્ત;
કોણે મારા કુંવરને, આ કહાવી વસ્ત સમસ્ત. ૩
મળ્યો કોઇએક દુષ્ટ દુરિજન, જેને મુજપર દ્વેશ;
શિખવી આ પ્રપંચ વિદ્યા, ધરી બ્રાહ્મણ વેશ. ૪
મૂળ એ જ સ્વભાવ બાળક, જે સુણે તે નિત્ય ગાય;
પેર કશી પ્રીછે નહીં, શો તેતણો અન્યાય. ૫
વાંક વાડવ તમતણો, જરૂર નહીં જુગતે જતંન;
જુઓ વિમાશી મન વિષે, રેહું તે કેમ રહે રતંન. ૬
હવે નિશાળે જાઓ તેડી, ભણાવો બહુ ભાત;
પુત્ર સોંપું હાથ રાખો, રખોપું દીન રાત. ૭
શીખવો વિદ્યા એહવી, જે પ્રાણ થાય પ્રસન્ન;
વિસારે હમણાં કહ્યું, જે વજ્રવેણ વચંન. ૮

ઉથલો.

વજ્ર સરખાં વેણરે, આ બાળક બોલ્યો મુખથકી;
વળતું વૈકુંઠનાથનું, નામ ન જપે શિખવો નકી. ૯
વળતા ગુરુજી હાથ ઝાલી, સાથ રાખ્યો બાળ;
આવિયા તેડી તરત, નિજ ભુવન મધ્ય નિશાળ. ૧૦
ક્રોધ આણી વદે વાણી, બેશ મારી પાસ;
ભજીશ મા ભૂલ્યો થકો, હવે આજથી અવિનાશ. ૧૧

ઉથલો.

આજથી અવિનાશરે, ભજીશ મા ભૂલ્યો ફરી;
પછે ગુરુજીસું બાળ બોલ્યો, આગળ કર જોડી કરી. ૧૨

રાગ ચોપાઇ.

પેરે પેરે વિપ્રે વાર્યો, પ્રીછવીઓ પ્રહ્લાદ;
બેહુ કર જોડી બાળક બોલ્યો, ગુરુજી સંઘાથે વાદ;
રુડા રામજીને મૂકીરે, બીજાને કેમ ભજીએરે.—ટેક. ૧૩
આ જગમાં અવતરવું મરવું, કરવું પુણ્ય ને પાપ;
નવા નવા દેહ નિશ્ચે ધરવા, ક્યાં મૂળ માબાપ. રુડા. ૧૪
ગુરુજી વચન કરો વેગળું, હુ પરજળું તે દુઃખથકી;
રામ નામની રઢ મને, લાગી મનમાં દ્રઢ નકી. રુડા. ૧૫

જોતાં જીવતણી નવ લાધે, આદિ અંત ને મધ્ય;
લક્ષ ચોરાશી ફેરા ફરતા, જુગમાં જુના જંત. રુડા. ૧૬
નાહનાં મોટાં રૂપ રંગનાં, પશુ પક્ષી નર નાર;
જરા મરણને કોઇ નવ જિતે, દૈવતણે દરબાર. રુડા. ૧૭
બ્રહ્માદિકને ભુવને પહોંચે, પુણ્ય કરી નર જેહ;
પુણ્ય ઘટે પૃથિવીપર આવે, જન્મ ન છૂટે તેહ. રુડા. ૧૮
દેવ લોકની લક્ષ્મી લાવે, ધરણે થાએ ધનાઢ્ય;
કર્મ કરે અનેક નર તે, પડે ચઢીને પાટ. રુડા. ૧૯
ત્યાંથી સકળ લોકમાં ભટકે, સરજે કીટ પતંગ;
દેવતણું દર્શન પણ દુર્લભ, ભેટે નવ ભગવંત. રુડા. ૨૦
ઉંચાં કર્મ કરે જે પ્રાણી, પામે બ્રહ્મભુવન;
મોક્ષ પદાર્થ તેને દુર્લભ, વિના ભક્તિ ભગવંત. રુડા. ૨૧
કાલ પડે શિર ન પડે કલક્ષણ, લક્ષણ ખુટે છે તોણ;
અંત કાળ અવસાન સમેમાં, સહાય કરે તે કોણ. રુડા. ૨૨
ત્રિવિધ તાપો સ્વર્ગ ભોગવે, આપ આપના ભોગ;
કોઇ કોઇનો લઇ શકે નહીં, તરી માત્ર પણ રોગ. રુડા. ૨૩
માતા પિતા બંધવ ને બ્હેની, પત્ની ને પરિવાર;
ઓષડવેષડ કરોડ કરે પણ, કર્યું થાય કિરતાર. રુડા. ૨૪
અનેક પડે ને પ્રગટે, સંસારીએ કંઇ નવ છોડ્યું;
માટીમાંથી મણિ દેખાડે, બાજીગરનું બોડું. રુડા. ૨૫
પવન ગગન પાવક ને પાણી, પૃથ્વી પીઠ પ્રચંડ;
અચ્યુતની ઇચ્છાએ ઉભાં, ચૌદ ભુવન બ્રહ્માંડ. રુડા. ૨૬
પુરુષોત્તમની પસરી માયા, સીધ્યાં રૂપ અનંત;
જોતાં પ્રથમ પ્રકૃતિ સર્વની, એ લીલા ભગવંત. રુડા. ૨૭
એક પરજન્યથી સઘળી માયા, અઢાર ભાર વનરાય;
તેમાં સ્વાદ સર્વના ન્યારા, રામતણો મહિમાય. રુડા. ૨૮
શુક્રતણી જે બુંદથી પ્રગટ્યાં, પશુ પક્ષી નરનાર;
અંગં અંગના રંગ જુજવા, શ્રીવર સરજનહાર. રુડા ૨૯
જઠરાગ્નિની જ્વાલામાંહે, દેહ રહે દશ માસ;
ગર્ભ વાંઝણી ગર્ભ ધરે, પણ ચૈતન હરિને હાથ. રુડા. ૩૦

જેની નાભિકમળથી પ્રગટ્યા, પ્રજાનાથ નિર્ધાર;
જેણે ઇશ્વરની ઇચ્છાથી, સર્વ રચ્યો સંસાર. રુડા. ૩૧
બ્રહ્મા એની જ શક્તિ પ્રમાણે, સવ રચે બ્રહ્માંડ;
રૈ રૈ ચેતન તેમાં જ પ્રગટ્યું, પૂર્ણાનંદ પ્રણામ. રુડા. ૩૨
ચતુરાનન આ સૃષ્ટ રચે છે, પંચભૂતને સાસ;
નખ શિખ સૂધી રૂપ રચીને, કોણ સમર્પે શ્વાસ. રુડા ૩૩
સંસાર સરૂપે સર્પે ખાધો, જગત ઝેરને જોરે;
તેમાંથી નર કોઇક ઉગર્યા, રામ નામને મોરે. રુડા. ૩૪
જળ સ્થળ સ્થાવર ને જંગમ, જિહાં જોઇયે ત્યાં રામ;
ચૌદ ભુવનમાં સઘળે ભાસે, જોતાં ધામોધામ. રુડા. ૩૫
જન્મ જન્મનાં સ્થળ જુજવાં, માતપિતા પરિવાર;
સઘળે નારાયણ તેનો તે છે, અવતારો અવતાર. રુડા. ૩૬

પૂર્વછાંયો.

અવતારો અવતારરે, માતપિતા પરિવાર;
નવો ન થાએ નાથરે, જો તે જોબન જુજવાં. ૩૭.

કડવું ૨૯ મું વલણ.

વળતી બોલ્યા તે મુનિ તત્કાળજી, સાંભળ રાજા તે વચન રસાળજી;
ગુરુજી બોલ્યા તે જાણી બાળજી, પ્રહ્લાદની લેવા સંભાળજી. ૧

ઉથલો.

ગુરુજી બોલ્યા બાળક જાણી, શિખામણ મુખસું વદે;
વારે વારે વારું તુજને, કુંવર કાં ન ધરે હદે. ૨

રાગ મારુ.

હઠીલા કુંવર કહ્યું મારું માનોની, વેરી શત્રુને સમરેછ શાને;
તાત તહારો રળિયાત રહે, વિદ્યા ભણાવું તે જ ભણોને. હઠીલા. ૩
હું તો તારો કુળ ગુરુ જન્મથી, કંઇએ ન વાંછું નરતું;
જનક તારાને જે ગમે તે ભણની, કરની બીજું વિસરતુંરે. હઠીલા. ૪
જેમ રાજા રીઝે તેમ કીજે, માન શિખામણ સારી;
ભૂપતિ દિવસની રાત કહે તો, કોણ શકે એને વારીરે. હઠીલા. ૫
દેશે દેશ તાત તારાની, આણ અખંડિત વર્તે;
વિષ્ણુ ભજન કોઈ કરી નથી શકતાં; દવાઇ દાનવની પરતેરે. હઠીલા. ૬

વાત કહું તે સાંભળજે, તારા તાતનો વિષ્ણુ છે વેરી;
તું તેનું સમરણ એહા કરે છે, કેમ ખમે એ મન મેરીરે. હઠીલા. ૭
તે માટે જપ રામ જવા દે, દુભ્યો છે દાનવ ઝેરીરે;
તુજને મારતાં મેહેર કરે નહિ, શું કરે સર્પ એ ઝેરીરે. હઠીલા. ૮
વારૂં કહેતાં તો વસમું લાગે, રાખીશ મા મન રોષ;
આજ પછી જો ભૂપતિ ખીજે, તો મુને મ દેશો દોષ. હઠીલા. ૯
સારી સારી તને વિદ્યા શીખવું, જેણેથી રીઝે રાય;
તુજને રાય સિંહાસન આપે, મુજને કોટી પસાય. હઠીલા. ૧૦
અસ્ત્ર ને શસ્ત્ર એવાં શીખવું, જેને બળે તત્કાલ;
ત્રણ ભુવનમાં ત્રાસ પમાડીશ, દીન થાશે દિગ્પાલ. હઠીલા. ૧૧
રામનું નામ રહેવા દે તું પડતું, જપની દાનવનો જાપ;
રુડું જાણે તેમ કરની બાળક, જેમ રીઝે માબાપ. હઠીલા. ૧૨
સો વાતે તુંને સમજાવું, કાંઇક હૃદેમાં રાખ;
નહિતર ભૂપતિ ખીજશે ભાઈ, સર્વ સખાની સાથ. હઠીલા. ૧૩
કહી કહીને તુંને જીભડી થાકી, વારી વારી આવ્યો વાજ;
માત પિતા ગુરુનાં વાયક, લોપતાં લંપટ લાજ. હઠીલા. ૧૪
શિખામણ તુંને કાંઈ નવ લાગી, સંગે ન આવી સાન;
જેહ વચન ગ્રહ્યું તે ગ્રહ્યું, બીજું કહ્યું ન ધરે કાન. હઠીલા. ૧૫
સર્વ સખામાં તું શિરોમણી, ચંચળ ચતુરસુજાણ;
શામાટે બીજા જોઇને બોલે, તાત વેરીનાં વખાણ. હઠીલા. ૧૬
અસુર તણે કુળ ઉપન્યો બાળક, જોની વિચારી ચંત;
પોતાનું કુળ દૈવત મેલી, શાને ભજે ભગવંત. હઠીલા. ૧૭
એમ પ્રહ્લાદને પ્રીછવ્યો, તિહાં આવિયો અનુચર એક;
ચાલો ગુરુ સુત તેડી સભામાં, સંભારે ભૂપ વિવેક. હઠીલા. ૧૮
ત્યારે ગુરુ શિષ્યને કહે સાંભળ, ચાલ પિતાની પાસ;
રાજનીતિ સંભળાવી કહેજે, રામ નામ ન પ્રકાશ. હઠીલા. ૧૯
પછે ગુરુજી હાથ ઝાલી કરી, સાથે તેડી ગયા બાળ;
રાજસભામાં ભૂપતિ પાસે, આવ્યા ગુરુ તત્કાળ. હઠીલા. ૨૦
ગુરુ પ્રહ્લાદને આવતા દેખી, ઉભો થયો સર્વે સાથ;
અધ્યારુએ આશિશ દીધી, પ્રહ્લાદ શિર ધરી હાથ. હઠીલા. ૨૧

તાતે તેડ્યો ત્યાં પુત્રને પ્રેમશું, ખોળે બેસાડ્યો બાળ;
વહાલી વિદ્યાની વાત પૂછી, સંભળાવની શ્રવણ રસાળ. હઠીલા. ૨૨

પૂર્વછાંયો.

ભૂપતિ પૂછે પ્રેમશું, કહે કાંઇક મુજ પુત્ર;
વહાલી વિદ્યા જે ભણ્યો, તે સંભળાવો સૂત્ર. ૨૩

કડવું ૩૦ મું.—વલણ.

વળી બોલ્યા તે મુનિવર એમજી, સાંભળ રાજા તે ભક્તનો પ્રેમજી;
જેને સદા કુશળ ને ક્ષેમજી, રામભજન વણ બીજો ન નેમજી. ૧

ઉથલો.

રામભજન વણ ન નેમ બીજો, અવર ચરચા નવ કરે;
જગદીશ નારાયણ હરિ, ગોવિંદ માધવ ઓચરે. ૨
તાત સન્મુખ વાત કરતાં, રામ રસનાએ રટે;
હવે તેનો કહું મહિમા, સાંભળે સંકટ ઘટે. ૩
પ્રહ્‌લાદ બોલ્યો પિતા સાથે, સત્ય છે શ્રીરામ;
પ્રથમ વહાલી એ જ વિદ્યા, તે ન મેલું મુખ નામ. ૪

રાગ કલ્યાણ.

મુને વહાલું વહાલું વહાલું દાદા, રામજીનું નામ;
મારે અવર વિદ્યાતણું, નથી કાંઇ કામ;
મુને વહાલું વહાલું વહાલું દાદા, રામજીનું નામ.—ટેક. ૫
જુવોરે પિતાજી, આણી મુજપર પ્રીત;
મારી પાટીમાં લખાવો, રુડાં ગોવિંદજીનાં ગીત. મુને૦ ૬
મારે મન માધવ, કૃષ્ણ મુકુંદ મોરાર;
ભજું મધુસૂદન, કેશવ આપે કિરતાર. મુને૦ ૭
મારે દામોદર, અવિનાશીરે અનંત;
મારે ભજવો છે, ભક્તવત્સલ ભગવંત. મુને૦ ૮
મારે શ્રીવર, સુંદર વરજો સુદાત;
મારે નારાયણ, પ્રભુ નિર્ગુણનાથ. મુને૦ ૯
મારે પુરુષોત્તમ, પરિબ્રહ્મ વસુદેવ;
મુખ ભૂધર ભજવાની, પડી બહુ ટેવ. મુને૦ ૧૦

હું તો હ્રદે માંહિ લખી રાખું, રામ ગોવિંદ;
વળી તન મન ધન, મારે સચ્ચિદાનંદ. મુને૦ ૧૧
મારા વદનમાં, વસ્યો વિઠ્ઠલ વિશાળ;
તેણે વિસરતો નથી, હુંને મદનગોપાલ. મુને૦ ૧૨
મારે શ્રવણે, શ્રીરામનું ગાન;
મારે રામજીનું સ્મરણ, રામજીનું ધ્યાન. મુને૦ ૧૩
મારે વિષ્ણુનું વદન, સેવન શ્રીરામ;
મારે ધર્મ ને કર્મ, તે સાચો સુંદરશ્યામ. મુને૦ ૧૪
હું તો સદા ને સર્વદા, શ્રીહરિકેરે શરણ;
કીધું આપસમર્પણ, પ્રભુજીને ચરણ. મુને૦ ૧૫
મારે ધરણીધરપર, દ્રઢ થયો વિશ્વાસ;
હું તો જન્મજન્મથકી, દેવ કેરો દાસ. મુને૦ ૧૬
મારું જગતમાં જિહાં, લગી કલેવર ક્ષેમ;
મારે તપ તીરથપર, લાગ્યો પૂરણપ્રેમ. મુને૦ ૧૭
મારે નિર્ધનનું ધન, છે સારંગપાણ;
મારા મંદિરમાં જોતે જડી, મોતીડાંની ખાણ. મુને૦ ૧૮
હું તો મૂકું નહીં મુખથી, વિષ્ણુનાં વખાણ;
હું તો પૂરે પ્રેમે ભજન, કરું પુરુષપુરાણ. મુને૦ ૧૯
હું તો વિદ્યાતણું તત્ત્વ, તાપસું રુડી રીત;
ચારે વેદ વલોણામાં, વિષ્ણુ નવનીત. મુને૦ ૨૦
એ ઉંડા ભવસાગરમાં, પ્રભુ નામ છે નાવ;
નાવે માનવી દેહ વિના, ખોટા કેરો દાવ. મુને૦ ૨૧
એવા જગજીવન, ત્રિભુવન પ્રાણ;
કોણ સિંધુ માંહે કુદી પડે, મેલી મોટાં વહાણ. મુને૦ ૨૨

પૂર્વછાયો.

મેલી મોટાં વહાણરે, સાગરમાં શાને પડો;
ભવ જળ તરવા પારરે, રામ નામ નાવે ચડો. ૨૩

કડવું ૩૧ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા મુનિ પુણ્યવંતજી, સાંભળ રાજા તે એક ચિંતજી; ૧
ભક્ત ન મૂકે ભજન ભગવંતજી.

ઉથલો.

ભક્ત ન મૂકે ભજન પ્રભુનું, અસુરે કીધો ક્રોધ;
શ્યામ સુંદર નામ લેતાં, વધાર્યો છે વિરોધ. ૨
બેઠો વખાણે વિષ્ણુ કીર્તન, બીજી ન બોલે વાત;
શ્યામ સુંદર નામ લેતાં, કોપ્યો અસુર ઉત્પાત. ૩

રાગ ધનાશ્રી–કંઇક ફેર.

કોપ્યો અસુર જે વારો એને કોઇ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એવો મારે કુળ બાળક ન હોય રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૪
એ કુંવરે લોપી છે મારી લાજ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એના મનમાં ન આવ્યું મારું રાજ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૫
જ્યારે પૂછું ત્યારે મુખથકી બાળ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
તેની હુંને લાગે હૃદયમાં ઝાળ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૬
એને સુત જાણી ચડાવ્યો મેં શિશ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
નાખીઓ ખોળેથી બેસવી કરી રીશ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૭
બોલ્યો દૈત્ય રાજા દાનવની સાથ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એણે મૃત્યુ માગ્યું આપણને હાથ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૮
એ તો ઉપન્યો છે કુલ અંગારરે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એણે મુખે કરી માંગી લીધો માર રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૯
એ તો વખાણે છે મારે જેશું વેર રે, સંભારે, બેઠો શ્યામને રે;
એને મારતાં હવે ન ધરવી મેર રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૦
ઉભા અસુર જુવો છો શ્યાને કાજ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એને મારીને નિવારો દાઝ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૧
એવું સાંભળીને ઉઠ્યા દૈત્ય ક્રોડ રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
ધસ્યા ઢુકડા તે કરતા કડાઝોડ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૨
લીધો કુંડાળે ઉડાડે રહ્યા બારણે રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
જેમ વાદળાંએ વીંટી લીધો ભાણ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૩
બીક દેખાડે પછાડે હેઠા પ્રહાર રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
ખાંડાં ઉઘાડાં ઉગામે હથિયાર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૪
દૈત્ય બોલ્યા અલ્યા શ્યાને માટ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
ત તો મૃત્યુ માગી લીધું શત્રુ સાટ રે, રટે છે બેઠો શ્યામને રે. ૧૫

મૂકી દે જે મુખ લીધી તેં વાત રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
નહીં તો હમણાં કરશું તારી ઘાત રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૬
તવ બાળક બોલીઓ સુણો દૂત રે, સંભારું બેઠો શ્યામને રે;
તમે કરોની તમારું કરતૂક રે, રટું છું બેઠો રામને રે. ૧૭
જેણે બાંધ્યો છે પ્રભુ સાથે પ્રેમરે, સભારું બેઠો શ્યામને રે;
તે તો મૂકું નહી જ્યાંસુધી તન ક્ષેમરે, રટું છું બેઠો રામને રે. ૧૮
એવું સાંભળીને કોપિયા અસુર રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
જાણે કીજીએ બાળકને ચૂર રે, ભકત રટે બેઠો રામને રે. ૧૯
મારે વજ્ર ગદા તોમર ત્રિશૂલ રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
પડે ભકતને શરીરે જેમ ફૂલ રે, ભકત રટે બેઠો રામને રે. ૨૦
નાંખે ખડ્ગ ખેડાના ઘણા ઘાય રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
અંગે ભકતને તરણાંવત થાય રે, ભકત રટે બેઠો રામને રે. ૨૧
સાંગ ખંજર કટારી નાંખે ક્રોડ રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
હરિભકતને ન લાગે તેની ચોટ રે, ભકત રટે બેઠો રામને રે. ૨૨
દૈત્ય મારી મારી હાર્યા નિર્ધાર રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
અંગે ભકતને જણાણું ન લગાર રે, ભકત રટે બેઠો રામને રે. ૨૩
પછી કિંકર રાજાને લાગ્યો પાય રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે;
અનેક ઘા કીધા માર્યો નવ જાયરે, એના શિરપર બિજાનું છેરાજરે. ૨૪
એને હણી હણી થાક્યા છે હાથ રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે;
હવે જાણો તે કરોને દૈત્ય નાથ રે, એના શિરપર બીજાનું છેરાજ રે. ૨૫

પૂર્વછાંયો.

એને જાણો તે કરો, અવર કોઇક ઉપાય;
અર્ભક મારચો નવ ગયો, આયુધ કેરે ઘાય. ૨૬

કડવું ૩૨ મું.—વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર રાયજી, સાંભળ રાજા તે કહું મહિમાયજી;
હિરણ્યકશિપુ બહુ બળી ગયો મનમાંયજી, મારે અસુર તે અન્ય ઉપાયજી. ૧

ઉથલો.

મારે અસુર અન્ય રીત, ભકત રાજ ન હણાય;
બાળક ઉપર બળ કરે, જેમ રત્નપર ઘણ વાય.

તેડાવ્યા બળવંત બળિયા, અસુરતણા પ્રધાન;
તેને સુત સોંપી કહ્યું, હણો તો થાઉં તુષ્ટમાન. ૩
મારા તે વૈરીને ભજે, દીન રેણ સમરે રામ;
રંગીલો રઢ મૂકે નહીં, ન મૂકે મુખથી નામ. ૪

રાગ મેવાડો.

રંગીલો કુંવર મુખથી, રામ નામ ન મૂકે— ટેક.
લાગી લગની મગ્ન થયો મનમાં, હરિ ચિંત નવ ચૂકે;
બહુ વિધ વારી મારી જુઓ, કહી કહીને સ્વર મૂકેરે. રંગી૦ ૫
દૈત્યપતિએ જમકિંકર તેડી, સાધુ સુતને સોંપ્યો;
આ બાળકનો કાળ કરોની, લંપટે મુજને લોપ્યોરે. રંગી૦ ૬
વળતા જમકિંકર ઉદ્યમ માંડી, વિધ વિધ વાત ઉપજાવી;
ઉંડા જળમાં અગ્નિ પડે તેમ, દૈત્યે દાઝ સમાવીરે. રંગી૦ ૭
સપ્ત જ્વર ચોરાશી વાયુ, અગન અઢાર ઉવેખી;
ભક્તતણે મન તેમ થઇ લાગ્યો, જેમ જળ મસ્તક મેલીરે. રંગી૦ ૮
કાલદંડ જમદંડ અખંડિત, હરિજન અંગ હકાર્યા;
જેથી સકળ જગત લય પામે, તે પણ હઠે હાર્યારે. રંગી૦ ૯
દિનકરસુત દાનવને ત્રાશે, ક્રોડ પ્રકારે કામ્યા;
જમ કિંકરનું જોર ન ચાલ્યું, હોડ કરી દુઃખ પામ્યારે. રંગી૦ ૧૦
વળતો ધર્મ કહે સુણ રાજા, એ સુત કોણ કહાવે;
ધર્મ કરી અધર્મશું હણિએ, તો પણ અંત ન આવેરે. રંગી૦ ૧૧
અમે અમારી શક્તિ પ્રમાણે, મણા ન મૂકી થોડી;
અંતે ઇથી વાજ આવીને, આયુધ નાખ્યાં છોડીરે. રંગી૦ ૧૨
એવું સુણીને રાજા રૂઠ્યો, રહ્યો હૃદેમાં ખીજી;
બાળ ઉપર બળ કરવાને, વાત વિચારી બીજીરે. રંગી૦ ૧૩
પુરોહિત રૂપ વિક્રાળ કરીને, મનમાં વાત વિચારી;
તેડાવ્યા દિગ્પતિના મેગલ, મહા બળિયા વિષ ધારીરે. રંગી૦ ૧૪
આવ્યા મલ માતંગ મલપતા, અયુત જોજન ઉંચા;
ડોલે ધરણ ચરણ પ્રહારથી, પર્વત તેમના કુચારે. રંગી૦ ૧૫
બોલ્યો ભૂપતિ કહે કુંજરને, કામ કરો એક મારું;
આ અર્ભકના પ્રાણ હરો તો, સાચું જોર તમારું. રંગી૦ ૧૬

મેલ્યો બાળ વિશાળ વગડામાં, મોટે ઘેમર ઘેર્યો;
મન રૂઢ્યો મમત્વ વછૂટ્યો, જઇ જનને ઝંઝેડ્યોરે. રંગી૦ ૧૭
ત્યારે કુંજરપર હરિ કોપ્યા, દીઠા મદમત્ત મંતી;
નાઠા ગજ દંતોશલ કાડી, મહા દુઃખ પામ્યા દંતીરે. રંગી૦ ૧૮
પછે કરીંદ્ર કહે ભૂપતને, સાંભળ રાજા સાચું;
આ બાળકનો કાળ ન આવે, ક્રોધ કરો તે કાચુંરે. રંગી૦ ૧૯
એવું સુણીને અસુરો તેડ્યા, પવન પ્રબળ બળવંત;
આ અર્ભકનો નાશ કરીને, ટાળો ચિત્તની ચંતરે. રંગી૦ ૨૦
દૈત્ય રાજાનું કાજ વિચારી; વકર્યા મનમાં વાયુ;
પંજરમાંહે પ્રવેશ કર્યો, તે હરિજન હણવા આયુરે. રંગી૦ ૨૧
સોશે સ્વાશ સમાસને આણી, જાણે પાડું પીડા;
પણ હરિજનને લેશ ન લાગે, જિહાં કેશવની ક્રીડારે. રંગી૦ ૨૨
પવન પેટમાં પળવા લાગ્યો, ઉદરમાં અગ્નિ જ્વાળે;
ભાગ્યો ભય લાગ્યો મનમાંહે, બાળી મારવો બાળેરે. રંગી૦ ૨૩
મારુત જઇ ભૂપને મળિયો, એ બાળક બળ ભારી;
જોર કર્યું પણ જરાં ન ચાલ્યું, હું આવ્યો છઉં હારીરે. રંગી૦ ૨૪
એમ સુણીને અસુરે તેડ્યા, વાસુકી નાગ નમેરી;
ફેણ ફુંકારે પર્વત ફાટે, ઝેર હલાહલ ઝેરીરે. રંગી૦ ૨૫
સર્પ સાથે દાનવપતિ બોલ્યો, આ અર્ભકને બાળો;
કુંવર સ્વરૂપે શત્રુ પ્રગટ્યો, ડશણ કરી દુઃખ ટાળોરે. રંગી૦ ૨૬
ગ્રાસો બાળને વ્યાલ વેગથી, એ જ આજ્ઞા મારી;
પ્રાણ ગયા વણ શાંતિ ન થાશે, વારુ છઉં વિષધારીરે. રંગી૦ ૨૭
એવું સુણીને પન્નગ ઉઠ્યા, રુઠિયા વદન વિકાશી;
ક્રોડ ગરુડ નિહાળી સામા, માંડ જ છૂટ્યા નાશીરે. રંગી૦ ૨૮
મણિધર જઇ ભૂપતિની પાસે, બેઉ કર જોડી ઉભો;
આ બાળકનો કાળ ન આવે, દાનવ શાને દુભોરે. રંગી૦ ૨૯
વળી વેણ વિષધરનાં સુણી, અસુર સંબળ અકળાણો;
જે આવડો બાળક કોમળ કાયા, કોઇથકી ન મરાણોરે. રંગી૦ ૩
જળમાં ઝેર હલાહલ નાંખી, પૂરણ પાન કરાવ્યું;
અમૃતનેં અદકો ગુણ કીધો, કર્તવ્ય કામ ન આવ્યુંરે. રંગી૦ ૩૧

ગ્રોઢ પર્વત શૃંગ ચડાવી, ઉંચલી ફેંકી દીધો;
જન જાણી જગદીશે તેને, જાતે ઝીલી લીધોરે. રંગી૦ ૩૨
સાથે દાનવના કિંકર હતા, તે પણ પંડે પડિયા;
ભાંગ્યાં અંગ વિકટ પાણ વાગા, રાન વગડે રડવડિયારે. રંગી૦ ૩૩
પર્વત જેવડો કુંજર કરીને, સાગરમાં સંતાડ્યો;
કુસુમશય્યા જેવું સુખ પામ્યો, જનને માંડ જગાડ્યોરે. રંગી૦ ૩૪
નાગપાશ બંધનમાં બાંધી, સાગરમાં સંતાડ્યો;
તિહાં પણ જનને કૃપા કરીને, કમલાનાથે કહાડ્યોરે. રંગી૦ ૩૫
વળી દૂત બાળકને લઇ ગયા, ભયથી ભૂપાળ પાસે;
આ બાળકનો અંત ન આવે, એણીપેર વચન પ્રકાશેરે. રંગી૦ ૩૬
જળમાં બોળ્યો પાવકમાં રોળ્યો, ઢોળ્યો પર્વત ગ્રંથે;
એવાં સંકટ બહુ દીધાં પણ, આળ ન આવ્યું અંગેરે. રંગી૦ ૩૭
એવું સુણી દાનવ ભય પામ્યો, ચિત્તમાં વ્યાપી ચિંતા;
આ બાળકનો નાશ કરતાં, હાર્યા નર બળવંતારે. રંગી૦ ૩૮
આ બાળકથી કોક દિવસ પણ, મસ્તક અમો વિવરજાું;
મનમાં મુને આટલું સુજે, સરજનહારે સરજ્યુંરે. રંગી૦ ૩૯
દાનવ હોડ કરીને થાક્યો, જોર જરા પણ નવ ચાલે;
મહી ખોતરવા મહીપતિ બેઠો, નીચું મસ્તક ઘાલેરે. રંગી૦ ૪૦
રાત દિવસ ચિંતામાં પડિયો, જાણે જનને ચૂરું;
દહાડે દહાડે દુર્બળ થાયે, અન્ન ન ખાયે પૂરુંરે. રંગી૦ ૪૧
તેવે સમે તિહાં ભૃગુજી આવ્યા, દૈત્યે આદર દીધો;
સેવકની પેરે શિશ નમાવી, કહે કૃતારથ કીધોરે. રંગી૦ ૪૨
વળતા ગુરુ પૂછે કાં ભૂપતિ, દુર્બળ સરખો દેખું;
તુજને ભય ઉપજાવે જુગમાં, એવો પુરુષ નવ પેખુંરે. રંગી૦ ૪૩
વળતો ભૂપતિ કહે ગુરુજી સુણિયે, પુત્ર પ્રબળ થયો મારો;
શત્રુનું સ્મરણ નિત્ય રાખે, હરતલ એથી હાર્યોરે. રંગી૦ ૪૪
કોઇ દિવસ એથી ભય મુજને, મોત અચાનક આણે;
તાપ લાગ્યો તેનો તનમાંહે, ત્રેવડ કરવી ટાણેરે. રંગી૦ ૪૫
ત્યારે ગુરુ કહે સુણ રાજા, એ શી વાત વિચારે;
કાને કંઇએ સુણ્યું નહીં જગમાં, જે અજા સિંહને મારેરે. રંગી૦ ૪૬

મેલ પુત્રને મારે મંદિર, રાખું નિત્ય નિશાળે;
ફરી ભણાવું એવી વિદ્યા, જે કૃષ્ણ કહે નહીં કાળેરે. રંગી૦ ૪૭
વરુણપાશ બંધનમાં બાંધી, બાળકને બેસાડું;
રામ નામની રઢ મેલાવું, વિધવિધ ભાતે વારુંરે. રંગી૦ ૪૮
એવું કહીને શુક્ર ઘેર પધાર્યા, શિષ્યને સાથે તેડી;
વરુણપાશ બંધને બાંધ્યો, થઇ બ્રહ્દની બેડીરે. રંગી૦ ૪૯
સખા ભણો ભણાવો એને, સર્વને રાખ્યા સંગે;
જેમ પ્રહ્લાદ વચન વિસારે, તેમ લગાડો રંગેરે. રંગી૦ ૫૦

પૂર્વછાંયો.

વચન પૂર્વનું વીસરે, તેમ સમજાવો સંત;
જેમ રાજા કહે તેમ ભણો, તજ ભજન ભગવંત. ૫૧

કડવું ૩૩ મું.—વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે મુખ ઋષિ જંનજી, સાંભળ રાજા તે પાંડુ તંનજી;
હરિ ભક્તને હરિ તન મંનજી, બોલે બાળક તે પ્રેમ વચંનજી. ૧

ઉથલો.

પછે શિષ્યને એમ પ્રીછવે, પ્રેમે કરી પ્રહ્લાદ;
હું ભણાવું તે ભણો, જે માંહે સાર સંવાદ. ૨
સહુ કોઇ ભૂધરને ભજો, ભાવે કરીને ભ્રાત;
સાર નહીં સંસારમાં, એ વિના બીજી ન વાત. ૩

રાગ સોરઠી.

સહુ કોઇ ભાવે ભજો ભગવાનનેરે, મારું કહ્યું કરોની ભ્રાત;
એ વણ સાર નહીં સંસારમાંરે, મન જો જો વિચારી વાત. સહુકો. ૪
એ તો આદ્ય નિરંજન એક છેરે, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ;
ભક્ત માટે ફરે બ્રહ્માંડમાંરે, ધરે રંગ દેખે તેવાં રૂપ. સહુકો. ૫
પ્રભુ શેષશય્યાએ પોઢિયારે, શિર શેષ વદે છે વેદ;
ઇચ્છાએ ઉત્પન્ન ને પ્રલય કરેરે, તેનો કોય ન જાણે ભેદ. સહુકો. ૬
જેની નાભિથકી અજ ઉપન્યારે, ચતુરાનન પુણ્ય પવિત્ર;
સુંદર પાયે થઇ ચારે વેદસુરે, નિત્ય વર્ણવે વિષ્ણુ ચરિત્ર. સહુકો. ૭

એનું ચૈતન્ય છે ત્રૈલોકમાંરે, વિરંચાદિક કીટ પતંગ;
વ્યાપક સૂરજ કમળ જેમ વિશ્વમાંરે, તેમ સઘળે છે શ્રીરંગ. સહુકો. ૮
એનું નામ જપે નાર જેરે, નહીં નરક વાટ નિદાન;
પાપ તાપ ટળે તન માંહેથીરે, જાએ આપથકી અભિમાન. સહુકો. ૯
જેને નામ વહાલું જગદીશનુંરે, તે તો પામે પદારથ ચાર;
તેમાં સંશય નહીં સંસારમાંરે, એ તો નિશ્ચે ને નિરધાર. સહુકો. ૧૦
સંસાર રૂપિયો સર્પ છેરે, વળી તેના ત્રણ પ્રકાર;
છે મણિ મોહોરો ને ઝેર જુજવો, તેનો ભારે વિકટ વહેવાર. સહુકો. ૧૧
વિષ પંચ વસે તેને મુખેરે, તેણે પરભવી સૃષ્ટિ સમસ્ત;
તેમાં મોહોરો મુકુંદનાં નામનોરે, ઉગર્યો જેને આવિયો હસ્ત. સહુકો. ૧૨
ભય ઝેરતણું જેનું વામિયુંરે, નિકટ આવ્યો જેને મણિ મોક્ષ;
અંતર આત્મારામને ઓળખેરે, થાય પૂરણ જ્યોતિ પરોક્ષ. સહુકો. ૧૩
તે નિર્ગુણ બ્રહ્મને ઓળખેરે, ગુણ સગુણાતીત ગાય;
રામ ગોવિંદ મુકુંદ રમાપતિરે, ગરુડારૂઢ વૈકુંઠરાય. સહુકો. ૧૪
મધુસૂદન માધવ માવજીરે, સુખદાયક દીન દયાળ;
સુંદરશ્યામ દામોદર શ્રીહરિરે, કમળાવર વસ્તુ ગોપાળ. સહુકો ૧૫
જગદીશ જનાર્દન મુનિરે, અવિનાશી નિરંજન નાથ;
ભૂધર મહાવર શ્રીધર શ્રીપતિરે, સચ્ચિદાનંદ પોઢણ પાથ. સહુકો. ૧૬
વાસુદેવ નારાયણ નાથજીરે, મનમોહન દેવ મોરાર;
કેશવ કૃષ્ણ ઉપેન્દ્ર અનંત છેરે, કમળાવર ને કીરતાર. સહુકો. ૧૭
શંખ ચક્ર ગદાંબુજ શોભતરે, સુરવલ્લભ સુંદરસ્વામી;
ધર્મધુરંધર રૂપ અમોઘ છેરે, ઋષિ નાયક પૂરણ કામ. સહુકો. ૧૮
ઈશ્વર અચ્યુત સત્ય સ્વરૂપ છેરે, ભક્તવત્સલ મએકો રંભ;
આદિ અનાદિ અલૌકિક પરમ છેરે, પુરુષોત્તમ પૂરણ બ્રહ્મ. સહુકો. ૧૯
એવાં નામથકી નિત્ય સ્નેહસુરે, મુખ ગાય ગોવિન્દનાં ગીત;
મનમાં સત્ય જાણે શ્રીરામનેરે, તમે આણો પ્રભુપર પ્રીત. સહુકો. ૨૦
પ્રાણીને પાપનો તાપ લાગે નહીંરે, નિત્ય જપે તે શ્રીજુગદીશ;
કેશવ કોટી અપરાધ ક્ષમા કરેરે, ક્ષણ ચરણે નમાવો શિશ. સહુકો. ૨૧
જીવને જન્મતણું દુઃખ ટાળવારે, ઘણું તત્ત્વ નારાયણ નામ;
સુખ આપે અનોપમ સર્વથારે, વળી પૂરે તે મનની હામ. સહુકો. ૨૨

તન પાપના તાપને ટાળવારે, પ્રભુ નામ રૂપ છે શીત નીર;
પ્રેમેસું પાન કરો તેતણુંરે, ઘણું શીતલ થાયે શરીર. સહુકો. ૨૩
મનરૂપાશ્વરપિયું સત્ય છેરે, માંહે ભળિયું નથી તિલ પાપ;
રામને નામે સોંચો કરી શોધિયેરે, દઇ જ્ઞાન અગ્નિનો તાપ. સહુકો. ૨૪
ચિત્ત ત્યારે નરડી જેવું હશેરે, તેને ફુંકું તે ન કહે કોય;
અહર્નિશ અગ્નિમાં ઝીલી નીસરેરે, તોયે શ્યામ શરીર ન હોય. સહુકો. ૨૫
એમ અગ્નિ એક સંસારનીરે, ત્રણ લોકને લોપવા જાય;
તેમાં શ્રીજગદીશનાં નામથીરે, મન સંત સમાગમ થાય. સહુકો. ૨૬
તેથી મિત્ર જાણી તમને કહુંરે, પરબ્રહ્મ ભજો દિનરાત;
કોઈ કામ ન આવે અંત કાળમાંરે, વળી માત પિતા કુળ જ્ઞાત. સહુકો. ૨૭
ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ને સંપત્તિ સર્વ છેરે, અવનિ ને અખંડિત આથ;
તે પણ આવે નહીં અવસાનમાંરે, પ્રભુ નામ વિના કોઇ સાથ. સહુકો. ૨૮
ધર્મ કરી ધરાપર ખર્ચિયુંરે, તેનું સહસ્ત્રગણું ધન થાય;
તે વળી પામવાને પર લોકમાંરે, અવતાર લેવાને જાય. સહુકો. ૨૯
કોઇ ધ્યાન કરે મનથીરે, ગણે દાતા ને ભોક્તા શ્રીરામ;
મનમાં ભક્તિ રાખે ભગવાનનીરે, તે તો પામે પૂરણ ધામ. સહુકો. ૩૦
એટલું તમને કહું આજથીરે, સુખ પામવા રાખો આશ;
મુખે નામ નારાયણ ઓચરોરે, થાઓ દીનદયાળના દાસ. સહુકો. ૩૧
પૂર્ણ લગ્ન લગાડી પ્રેમસુંરે, મુખ ઓચરો શ્રીઅવિનાશ;
તો દુઃખ દેખશો નહીં અવતારમાંરે, અંત કાળે વૈકુંઠ વાસ. સહુકો. ૩૨
હુંને નારદ મુનિએ આપિયુંરે, એવું જ્ઞાન અનોપમ પર્મ;
વળી પામિયો માતાને પેટથીરે, તેણે ચક્ષુ ટળી ગઇ ચર્મ. સહુકો. ૩૩
એવું સાંભળી સર્વ વિદ્યાર્થીરે, પ્રભુ નામનો લીધો લક્ષ;
દૈસનાં વંશનો માર્ગ વિસર્યારે, સહુ વર્ણવે વિષ્ણુ પક્ષ. સહુકો. ૩૪

પૂર્વછાંયો.

સર્વ સખા વર્ણ કરે, હરિકીર્તન દિન રાત;
અર્ભકે વાધ્યું વચન; તે ન મેલે મુખથી વાત. ૩૫
એ જ સ્વભાવ અર્ભકતણો,જે સુણે તે નિત્ય ગાય;
વાત ન મૂકે વદનથી, તે પંથ વિષે ઘરમાંય. ૩૬

કડવું ૩૪ મું.—વલણ.

વળતા બોલ્યા તે ઋષિ એણીપેરજી, બાળક બેઠા તે ગુરુને ઘેરજી;
હરિની હરિભક્તપર વાધી મેરજી, સમરે જેને અસુરસું વેરજી. ૧

ઉથલો.

અસુર સાથે વેર જેને, બાળક ભજે તેનું નામ;
સુણી ગુરુજીને ક્રોધ વાધ્યો, આવિયા તે ઠામ. ૨
પ્રહ્લાદ ઉપર ક્રોધ આણી, ગ્રહ્યો ગુરુજીએ હાથ;
સોંપું પાછો ભૂપને, તું ચાલ મારી સાથ. ૩
એવું કહીને અધ્યારુએ, સહાયો શિષ્યને બાંહે;
તતક્ષણ તેડી આવિયા, રાજમંડપમાંહે. ૪
બોલ્યા ગુરુ ભૂપાળ સાથે, સંભાળ તારો બાળ;
સખા કીધા આપ સરખા, વણસાડી નિશાળ. ૫
પોતે ભણે જે મુખથકી, સહુને ભણાવે તેહ;
જળવાય નહીં એ પુત્ર અમથી, એમ ઠરાવ્યું એહ. ૬
એવું સુણીને અસુર કોપ્યો, બોલિયો બાળક ભણી;
અણખુટે માગે મૃત્યુ, કોણ છે તારો ધણી. ૭
તવ બોલિયો બાળક મુખે, કાં ભૂપ ભૂલો આમ;
મુજને ભય લાગે નહિ, રક્ષા કરે શ્રીરામ. ૮

રાગ કાફી.

વળતો બાળક મુખસું બોલ્યો, સાંભળ તું ભૂપાળ;
દાનવ કોટી ઉપાય કરે, મારો કદીએ ન આવે કાળ;
મારે તો શ્રીરામની રક્ષા છે, હૃદેમાં શ્રી રામજી લખ્યા છે. ટેક. ૯
પાવક કુંડમાં નાંખી પ્રજાળો, લીન પામે જ્યાં લોહ;
મારા શરીરને નીર જેવું લાગે, દાઝું જરા ના હોય. મારે. ૧૦
વાસુકી નાગનો લાગ ન લાગો, વાયુ આવ્યો છે વાજ;
નીર ગંભીરમાં હું નવ બૂડયો, ક્રોધ કરો શ્યાને કાજ. મારે. ૧૧
જમ કિંકરનું જોર ન ચાલ્યું, હારી હાટક્યા હાથ;
મેગલ માંથું પછાડી છૂટ્યા, તુ જ દેખતાં દાનવનાથ. મારે. ૧૨

પ્રૌઢા પર્વત શિખર ચડાવી, દોડાવી નાંખ્યો દૂર;
અંગ મારાને આલ ન આવ્યું, આભથી ભેરે ભૂર. મારે. ૧૩
ખડ્ગ કટારી ને ખંજર ખપવા, મૂક્યો બ્રહ્માંડનો ભાર;
પિંજરમાંહી પ્રવેશ કર્યો નહીં, ધારથી નહીં તરવાર. મારે. ૧૪
મન માને તે પ્રકાર કરો પણ, તોય ન આવે કાળ;
ભક્ત ઉપર જો જક્ત કોપે પણ, વાંકો ન થાયે વાળ. મારે. ૧૫
તાત તમે હુંને મારવા માંડે, મણા ન મૂકી નેટ;
તોય પંડ પ્રતીત ન આવી, હાથ પછાડ્યા જો હેઠ. મારે. ૧૬
શ્રીહરિને સંભારતાં પ્રાણી, દુઃખ ન પામે દેહ;
આ જુગમાં ઉગારીઓ હુંને, પાધરું પારખું એહ. મારે. ૧૭
દેખી પેખીને દૈત્ય કાં ભૂલો, જોની વિચારી વાત;
કોડ પ્રકાર કરો મુજ ઉપર, ગાત્ર ન લાગે ઘાટ. મારે. ૧૮
મલ મોટા મને મારી શકે નહીં, તોય ન મૂકો મરોડ;
આંધળાની પેઠે આંખે ન દેખે, કરતાં દીપક કોડ. મારે. ૧૯
નારાયણનું નામ જ લેતાં, લોપી ન શકે લોક;
વિશ્વમાં વિષ્ણુભજન જ કરતાં, ફંદ કરે તે ફોક. મારે. ૨૦
વૃશ્ચિક વ્યાલ બિડાલ ને વાંદર, વાઘ વરાહ ને વૈતાલ;
કોય ન લોપી શકે પ્રભુ ભજતાં, દાનવ ને દિગ્પાલ. મારે. ૨૧
મારું કહ્યું માનો પિતાજી, તો હજી ભજો ભગવાન;
કોડ અપરાધ ક્ષમા કરે શ્રીવર, સદા થાયે તુષ્ટમાન. મારે. ૨૨
રામ સાથે શી રીશ પિતાજી, એ છે સુરાસુરધીશ;
જે જેવું કરે તે તેવું પામે, જુજવો નહીં જગદીશ. મારે. ૨૩
શત્રુ ગણે તેને શત્રુ છે શ્રીવર, મિત્ર ગણે તેને મિત્ર;
બંધુ ગણે તેને બંધુ ગદાધર, પિતૃ ગણે તેને પિત્ર્ય. મારે. ૨૪
જગતમાં ભક્તિ વહાલી ભગવાનને, એથી આડો આંક;
સહાય કરે શરણાગતકેરી, શું રાજા શું રાંક. મારે. ૨૫
બ્રહ્મા નારદ ઇંદ્ર ઉપાસન, અન્ય કરી નિત્ય ધાય;
વેદ પુરાણથી પાર ન આવે, મોટો ઘણો મહિમાય. મારે. ૨૬
જો રે પિતા તમે વેર વસાવ્યું, તો પામશો પશ્ચાત્તાપ;
નાથ મારો તમને હાથ દેખાડવા, આવશે આપોઆપ. મારે. ૨૭

જોર કશું જગદીશની સાથે, જોની વિચારી મૂલ;
મોર કરે તેમ કેમ બીયેરે, શિયાળિયાંથી શાર્દૂલ. મારે. ૨૮
એવું સુણીને દાનવ કોપ્યો, વિક્રાળ કરડે દંત;
સિંહાસનથી આકળો ઉઠ્યો, અર્ભક આણવા અંત. મારે. ૨૯

પૂર્વછાંયો.

સિંહાસનથી ઉઠીઓ, કોપ્યો અસુર અનંત;
ઘોર વદન ગર્જના કરે, બાળકપર બળવંત. ૩૦

કડવું ૩૫ મું.–વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિ પુણ્યવંતજી, સાંભળ રાજા તે મહિમા સંતજી;
આણવા અસુર રાયનો અંતજી, રક્ષા કરવા તે શ્રીભગવંતજી. ૧

ઉથલો.

જેમાં પ્રગટ્યા શ્રીહરિ, કરુણા કરી તત્કાળ;
હિરણ્યકશિપુ ક્રોધે ભરાણો, નિકટ લીધો બાળ. ૨
સિંહાસનથી શિઘ્રે ધાયો, અડ્ગ લીધું હાથ;
અર્ભક ઊપર ઉગામિયું, દેખાડ વૈકુંઠનાથ. ૩

રાગ કલ્યાણ.

બાળા ડેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ, એમ હોકારે બકારે બોલે મૂઢમતિ;
હું તો મનમાં ન રાખું કેની બીક રતિ, બાળા દેખાડ દેખા તારો વૈકુંઠપતિ. ૪
હમણાં પ્રહાર કરીને તારા પ્રાણ હરું, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ મારું નામ ખરું;
હું તો બ્રહ્માંડમાં ભય કોનો નવ ધરું, બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ. ૫
હું તો વેરીતણે છળે બળે માર્યો નવ મરું, વર બ્રહ્માએ આપ્યા તે અભિમાન ધરું;
તેણે સકળ ભૂવનમાંહે ફુલ્યો ફરું, બાળા૦ ૬
મુને શું કરે તારો રામ રીશ કરી, મારી સન્મુખ ન શકે ધીર ધરી;
ગયો વૈકુંઠથી નાશી મારે ત્રાસે કરી, બાળા૦ ૭
ચર બ્રહ્માતણો મિથ્યા કરે કોણ વળી, જેથી પ્રગટી સૃષ્ટિ વિવિધ સઘળી;
મુને સહાય થયો છે તપમારે મળી, બાળા૦ ૮
એવો દિવસ કયો જે દેખું દેવ હરિ, જુદ્ધ કરું તેની સાથે કર ખડ્ગ ધરી;
પહેલો એ મળે તો મેલું બીજી વાત પરી, બાળા૦ ૯

એવું વચન સુણીને બોલ્યો બાળ મુખે, રાજા બળ શાને કરો બેશી રહોની સુખે;
હું તો દુબળો થાઉં છું તમારે દુઃખે, દાદા દેખાડું શું રામ મારો રહ્યો છે વ્યાપી;
બાધી સૃષ્ટિ સુરાસુર એણે થાપી, દાદા દેખાડું શું રામ મારો રહ્યો છે વ્યાપી. ૧૦

મારો પ્રભુજી વસે છે ત્રૈલોક વિષે, એને ન જાણતા આપણથી દૂર રખે;
નથી બ્રહ્માંડ કોઇ મારા નાથ પખે; દાદા૦ ૧૧

એ તો આત્મ સ્વરૂપી સહુ માંહે વસે, જેમ દર્પણ માંહે પ્રતિબિંબ ધસે;
તેમ સઘળે ગોવિંદ અળગો ન ખસે, દાદા૦ ૧૨

ત્યારે બોલિયો અસુર મન ક્રોધ થકે, અલ્યા જાણ્યું અજાણ્યું કેટલું બકે;
એક આ સ્થંભથી ઠાકોર તારો પ્રગટી શકે, બાળા૦ ૧૩

એવું સુણી બાળક કર જોડી કહે, મારા સ્વામીજી મહિમા તો સત્ય લહે;
હુંમાં તુંમાં સ્થંભ ખડ્ગ સહુમાં રહે, દાદા૦ ૧૪

પછી પ્રહ્લાદ સંભારે વૈકુંઠધણી, નિરખી પ્રેમેશું જોયું ત્યાં સ્થંભ ભણી;
માંહે દીઠા નરસિંહ ત્રૈલોકધણી, દાદા૦ ૧૫

દેખી સ્થંભને પ્રહ્લાદે પ્રણામ કર્યો, મન આનંદ આણીને પ્રદક્ષિણા ફર્યો;
એવું દેખીને દાનવપતિ ક્રોધે ભર્યો, બાળા૦ ૧૬

બાથો સ્થંભસું વછુટે ઉઠ્યો ખડ્ગ ધરી, દાઢી મુંછ પછાડી દોડી દોટ દઈ;
ફાટો કડડડ સ્થંભ ધરા ધ્રુજી રહી, બાળા૦ ૧૭

દીઠો કારમો કેસરી નર પ્રગટ થયો, રૂપ નિહાળી દાનવપતિ દૂર ગયો;
ધરી ઢાલ ખડ્ગ આવી ઉભો રહ્યો, જુઓ પિતાજી પ્રેમે સુજ વૈકુંઠપતિ. ૧૮

પૂર્વછાંયો.

ઢાલ ખડ્ગ કરમાં ગ્રહી, અસુર ઉન્મત્ત ઉભો થયો;
નરખી શ્રીનરસિંહને, જુદ્ધ કરવા સન્મુખ ગયો. ૧૯
ઉગ્ર રૂપ નરસિંહનું, તે દેખીને દુર્બુદ્ધ;
મનમાં ભય પામે નહીં, ઉન્મત્તે માંડયું જુદ્ધ. ૨૦

કડવું ૩૬ મું.—વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે મુખ બુદ્ધિવાનજી, સાંભળ રાજા તે હરિજન કાનજી;
જુદ્ધ કરે અસુરસું ભગવાનજી, નિરખે દેવ ગગને ચઢી વિમાનજી. ૧

ઉથલો.

અસુરસું નરસિંહ રૂપે, જુદ્ધ કરે જગદીશ;
તે કથાનો સુણો મહિમા, રાય માનવધીશ. ૨

રાગ કલ્યાણ.

જોતાં કડડડ સ્થંભ ફાટ્યો કારમોરે, પ્રભુ પ્રગટ્યા તે નરસિંહ રૂપ;
ભડડડ ભાગા ભડ ભૂપતિરે, છે ભક્તવત્સલ સ્વરૂપ;
રામ દેવસું જગાડ્યું જુદ્ધ દાનવેરે. ૩
ભ્રુકુટી કુટીલ બીહામણીરે, દીસે નયણામાં પાવકની ઝાળ;
નાસિકા ઘોર ઘણો આકરોરે, તેણે ડોલવા લાગ્યા છે દિગ્પાળ. રામ. ૪
ખાએ બગાસાં વિકરાળ મુખ વેગસુરે, થાય તેમાં ત્રણ લોક સમાસ;
હોંકારો કરે શ્રીહરિ આકરોરે, ચૌદ ભુવનમાં થાયે તેનો વાસ. રામ. ૫
બેહુ હસ્ત બિરાજે બલ ભર્યારે, જેવા ઝળકે તે લાલ ગુલાલ;
તલપે વિડારે શિશુ દૈત્યનેરે, હુતા હજુરી હજારો ખવાસ. રામ. ૬
અંગ ઉપરે વિકાળ રોમાવળીરે, જાંથે તે કેસરીના જેવા કેશ;
વદન તેજ રવિ કોટીનુરે, ધર્યો પ્રભુજીએ વિકાળ ઘણો વેશ. રામ. ૮
ધ્રુજે ધરણી ચરણ ધમકારથીરે, ગાજે પરછંડે ગગન બ્રહ્માંડ;
ખળભળે શિખર શૈલ્યનારે, શેષ સળવળે ચળે નવ ખંડ. રામ. ૮
એવું નિહાળી સ્વરૂપ નરસિંહનુરે, મન બીનો નહીં દાનવ નાથ;
ઢાલ ખડ્ગ કરમાં ગ્રહીરે, જુદ્ધ માંડ્યું મધુસુદનની સાથ. રામ. ૯
ત્યારે ક્રોધ કરી નરકેસરીરે, તાડ્યો તલપે કરીને તત્કાળ;
જોરાવર ઝાલ્યો જીવતોરે, વળી વેગેથી વછૂટે વિકાળ. રામ. ૧૦
નાંખી આયુધ ગગન લગે ઉછળેરે, આવે બીહાવતો દાનવ થઇ ક્રૂર;
વળગે વછૂટે રુઠે રામસુરે, ઉઠે તનમાંહે સમાયે નહીં શૂર. રામ. ૧૧
પડે લડથડે વઢે જઈ વાડસુરે, માર્યો મરે નહીં અસુર અકાલ;
ઇંદ્ર બ્રહ્મા આડાં દઈ વાદળાંરે, જોવા આવ્યા અમર ચારે ચાલ. રામ. ૧૨
દળ વાદળમાં વળે જેમ વીજળીરે,તેમ વિષ્ણુ સાથે દોડી મળે દૈત્ય;
ભારી ભુજ સહસ્રના પ્રહારથીરે, નવ ભાગો આયુધ સહિત. રામ. ૧૩
ઝાલે ઝડપ નાંખીને નરકેસરીરે, વળી વેગેથી વછૂટી વીર જોય;
દેખીને ધ્રુજવા લાગ્યા દેવતારે, મન મુનિ ન ધરી શકે કોય. રામ. ૧૪

જુદ્ધ દારુણ દેખીને વિસ્મય થયારે, ઇંદ્ર બ્રહ્મા વિચારે છે એમ;
નરહરિ આગળ જુદ્ધમાંરે, જાણ્યું રખે રહેતો દાનવ એમ. રામ. ૧૫

થાય ઉંચો નીચો ને ખેબાકળોરે, નવ ઝાલ્યો રહે નરહરિને હાથ;
ક્રીડા કરે અસુરસું શ્રીહરિરે, ભરે સહસ્ર ભુજાતણી આથ. રામ. ૧૬

નવ જાણે સુર એમાં કોણ જિતશેરે, એવો અસુર અતુલ બલવંત;
રાજજુદ્ધ જોઇ ને દૈત્ય ને દેવતણુંરે, વળી આંગળી લઇ રહ્યા દંત. રામ. ૧૭

ભોમ ભાર જંજાલે પ્રહારનોરે, ભય પામ્યો ઘણું મન ભુજંગ;
સઘળા ભેળા સમ સિંધુ સામટારે, પડે ખડ તાલે પર્વત શૃંગ. રામ. ૧૮

મલજુદ્ધ પ્રબલને બળે કરીરે, ઘણું શિથિલ થયો શેષ;
ગર્જનાએ ગર્ભ ઘણા ગળ્યારે, જાણ્યું ભૂતળ વાદળ ભેળે એક. રામ. ૧૯

એમ અસુર ને વિષ્ણુ વઢે વાદશુંરે, તેણે સુઇ ન શકે કોઇ શેજ.
તેજ પ્રકાશ્યું નરસિંહનુંરે, તેણે નભમણિ થયા નિસ્તેજ. રામ. ૨૦

એવો દિતિસુત[1] શ્રીહરિસું વઢેરે, જેમ ઉડી પડે પાવક પતંગ;
હારે નહીં હરિતણી હાકથીરે, ત્યારે કોપ્યા વળી પ્રભુ નરસિંહ. રામ. ૨૧

મુખ ડાઢ વધારી વિકરાળસુંરે, કીધું નરહરિ હાસ અટાટ;
કાયર થયો દેવના ત્રાસથીરે, ત્રાડે દડી પડ્યો દાનવ વેરાટ. રામ. ૨૨

વાગે વદનનો શબ્દ જઇ વ્યોમશુંરે, જેમ ગગનમાં ગડગડે મેઘ;
સાહી લીધો અસુરને અંકમાંરે, જેમ ખગધર વિષધર વેગ. રામ. ૨૩

સંધ્યા સમે ગ્રહી મંડપને દ્વારે, આવી ઊંબરે બેઠા અવિનાશ;
ઉદર ઉખેળે નખે સ્નેહસુંરે, કોઇ ઉભી ન શકે પ્રભુ પાસ. રામ. ૨૪

દૈત્ય ખોળે પડ્યો ખગપતિ દેવનેરે, મન ચંતવે છે મેલી નિઃશ્વાસ;
મારો અંતકાળ આવ્યો ગોપાળથીરે,તેને નિશ્ચે આવ્યો મન વિશ્વાસ. રામ. ૨૫

પહેલાં ઉરપર પ્રવેશ થતો નહીરે, ચક્ર ફરશી ને કઠણ કુલીશ.
નખથી જઠર કીધું જુજવુંરે, તેનો આવ્યો અવસાન સમેધીશ. રામ. ૨૬

પ્રભુ એણીપેરે પ્રાજે કરે દૈત્યનેરે, મારી પાપીના કહાડ્યા પ્રાણ;
આંતરડાંની માળા કંઠમાં ધરીરે, બેઠા સિંહાસન ચડીને ચક્રપાણ. રામ ૨૭

કોણ પહોંચે પ્રભુજીની ચતુરાઇનેરે, જેણે સર્વ રચ્યો સંસાર;
બ્રહ્માતણાં વચન ન લોપિયાંરે, તેમ અસુર વિડાર્યો કીરતાર. રામ. ૨૮

વર બ્રહ્માતણા સત્ય કરી પાળિયારે, દુષ્ટ માર્યો સર્વે વિચારી પ્રદોષ;
પુષ્પવૃષ્ટિ કરે સર્વે દેવતારે, વાજે દુંદુભિતણા નિર્ઘોષ. રામ. ૨૯

નિજ ભક્તને દુખ્યા માટે કોપિયારે, પ્રભુ સંહાર્યો છે દાનવ જોદ્ધ;
રીપુ ક્ષય પામ્યા પછે નરસિંહનેરે, કેમે ઉતાર્યો ઉતરે નહીં ક્રોધ. રામ. ૩૦
આવ્યા શંકર બ્રહ્મા ને શક્ર દેવતારે, રહ્યા દુરથકી કરે છે દર્શન;
સર્વ સ્તુતિ માંડી જગદીશનીરે, ગળગળ્યા પ્રભુ કરવા પ્રસંન. રામ. ૩૧

પૂર્વછાંયો.

પ્રભુજીને પ્રસંન કરવા, સ્તુતિ કરે સર્વ દેવ;
કહું તુજને તેતણો, સાંભળ રાય અવેવ. ૩૨
નરસિંહે નખ દઈ વિડાર્યો, હિરણ્યકશિપુ ભૂપાલ;
અસુર ક્ષય પામ્યા પછી, પ્રભુ ન મૂકે વેશ વિક્રાળ. ૩૩
ભક્તને જે પરભવ્યો, કોપે ગયા મહારાજ;
અંત આણ્યો અધર્મીનો, કર્યું અમરનું કાજ. ૩૪

ઉથલો.

કર્યું અમરનું કાજ, અસુર સઘળા હરખે ભર્યા;
મન પામ્યા ઉલ્લાસ, શ્રીનરસિંહે નિર્ભય કર્યા. ૩૫

કડવું ૩૭ મું—વલણ.

વળી વળી બોલ્યો તે બ્રહ્મકુમારજી, સાંભળ રાજા તે યશ કીરતારજી;
સ્તુતિ કરે છે અમર અપારજી. ૧

ઉથલો.

અમર સ્તુતિ અપાર ભાતે, કરે બેઉ કર જોડ;
રુદ્ર બ્રહ્માદિક અનેક સુરપતિ, વિનવે તેત્રીશ ક્રોડ. ૨

રાગ ચોપાઈ.

આવ્યા ઈંદ્ર મુનીંદ્ર આનંદ ધરી, કરમણિ મુક્તાફળ પુષ્પ ધરી;
ઉભા સ્તુતિ કરે પરણામ કરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩
પડે ભ્રુકુટી કનક જેમ ધરણે ઢળી, તેમ પ્રભુને વિનવે છે સુર મંડળી;
કર જોડીને સ્તુતિ કરે છે વળી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૪
સ્વામી દેવ સમસ્તનું દુઃખ ટળ્યું, ઘણા દિવસ પછી ગયું રાજ મળ્યું;
તારા ભક્તનું સ્મરણ અમને ફળ્યું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૫
હવે સાધુ સમસ્તની વ્યાધિ ગઈ, સુખે રહેશું તે સ્વર્ગ નિવાસ જઈ;
ત્રણ લોકની કલ્મષ વિનાશ થઈ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૬

દીઠો ભકતનો મહિમા અપાર અમે; જેને મારી શક્યો નહીં દુષ્ટ ક્રમે;
વળી સ્થંભ ફોડી પ્રગટ્યા છો તમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૭
એમ અમર સ્તુતિ કરે દૂર થકે, કોટિ તેજથી નિકટ જઈ ન શકે;
રસના રવિ કોટિ જેવી ઝળકે; પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૮
કર જોડીને આગળ-નિઃશંક નમે, હવે દુઃખ અમારું સમસ્ત શમે;
મન પ્રેમ ધરી પ્રભુને પ્રણમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૯
ઘણા દિવસ લગે દુષ્ટની વેઠ કરી,અંન પૂરું ન પામતા પેટ ભરી;
એની આજ્ઞા પાળતા ત્રાસ ધરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૦
થાશે જગ્ન જાગાદિક કર્મ હવે, લક્ષ સખા પંચામૃત મંત્ર ચવે;
કરશું તર્પણ નિત્ય ને હોમ હવે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૧
વળી એમ જગદીશની સ્તુતિ કરે, ગુણ ગાએ ગોવિંદના હરખ ઘણે;
છૂટ્યા દુઃખથી પ્રતાપ મુકુંદતણે; પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૨
કહે નરકનાયક હાથ જોડી, સ્તુતિ શું કરે છે મારી મત્ય થોડી;
ગારુડારુઢ છે મારી મત્ય પ્રૌઢી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૩
ભણે વરુણ વખાણ કરે મુખથી, હવે સૃષ્ટિમાં રાજ કરું સુખથી;
મુને રાખિયો દૈત્યતણાં દુઃખથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૪
કેટલા દિન દુષ્ટનું નીર વહ્યું, નિત્ય કાજ કર્યું જે એણે કહ્યું;
હવે આજથકી ઘણું સુખ થયું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૫
વળી વાયુ સમસ્ત કરે વિનતિ, અમને ઘણી દુષ્ટની પીડા હતી;
એ નિવારણ પ્રભુ કીધી મતિ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૬
કર જોડીને જક્ષકુંવર કહે, સ્વામી ઉગ્ર મહિમા તારો કોણ લહે;
સુખ પામે જે સાધક મરણે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૭
અસુરે અમને ઘણું દુઃખ દીધું, ઉપદ્રવ કરી ઘણું દ્રવ્ય લીધું;
પ્રભુ તે સમે કષ્ટ વિનાશ કીધું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૮
વદે વેદ વેદાંત ગોપાળ ભણી, હવે સહાય કરો એક બાળ તણી;
તમને ન ઘટે એવી રીશ ઘણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૯
ઘણું તીક્ષ્ણ ક્રોધ તમારે થકે, ત્રણ લોકમાં કોપ રહી ન શકે;
રખે શેષ ચળી પૃથ્વી થડકે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૦
કીધો ક્રોધ તમારે તે વાસ્યો ઘટે, જયારે મહા કલ્પાંત સમે પ્રગટે;
ત્યારે વિશ્વની ઉતપાત થાતી મટે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૧

બ્રહ્મા સ્તુતિ કરે છે ભેદ થકી, વેદ રૂષુ યજુર્ ને શામથકી;
તારા ગુણનો પરિગ્રહ પાર નથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૨
તમે આજ અલૌકીક રૂપ ધર્યું, મુનિ દેવ સમસ્તનું દુઃખ હર્યું;
ત્રણ લોકમાં તેજ તારૂં પસર્યું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૩
ઉભા ગાંધર્વ સઘળા ગાન કરે, જંત્ર વાંસળી તુંબરુ હાથ ધરે;
છંદ તાલ મૃદંગે તાન કરે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૪
નાચે કિન્નર કામિની રૂપ કળા, ગુણ વર્ણવે વિષ્ણુતણા સઘળા;
મધુર સ્વરે ગાન કરે અબળા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૫
બોલે વાણ બંદીજન લોક વળી, અમે જાચતા દૈત્યને સર્વે મળી;
ગયું આજથકી દુઃખ તેનું ટળી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૬
કોઈ રામનું નામ ન લેતું કદા, અમે બોલતા દૈત્યની કીર્તિ સદા;
ભજશું તમને રીપું માર્યો તદા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૭
એમ દેવના જયનો શબ્દ કહી, કરે વંદના વદન મુનીંદ્ર સહી;
એમ ચરણ કમળભર ઉભા રહી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૮
પ્રભુ દુષ્ટ વિનાશ કર્યો પુરથી, તોય ક્રોધ હરિ ન તજે ઉરથી;
તેનો તાપ ન જાય સહ્યો સુરથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૯
વાધ્યો તીક્ષણ તાપ પ્રતાપ ઘણો, જુગમાં ન સહેવાય નરસિંહતણો;
જાણે લય પામે ત્રૈલોક ધણો, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૦
તેવે મહાદેવે દેવની આણી દયા, ક્ષણમાં નર શ્યામ સ્વરૂપ થયા;
નૃત્ય કરતાં નરસિંહ પાસે ગયા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૧
જગદીશે દીઠું જ્યારે રૂપ એવું, એ કારમું કોણ સ્વરૂપ નવું;
એ તો નિપજ્યું કૌતક જોવાતણું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૨
પછી ઓળખ્યો વિષ્ણુએ વશાત્ર દશા, શિવ શંભુ અલૌકિક વિશ્વ વસ્યા;
મુખ સામું જોઇ નરસિંહ હસ્યા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૩
જ્યારે હાસ્ય કીધું હરિએ મુખથી, ત્યારે ક્રોધ સમસ્ત શમ્યો તનથી;
મળ્યા નરસિંહ હરિ પ્રસન્ન થઇ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૪
શિવ ભક્ત પ્રહ્લાદસું હેત આણી, નરસિંહ પ્રત્યે કહી મુખ વાણી;
એની સહાય કરો હવે સંત જાણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૫
એવું સાંભળીને ત્રૈલોકનાથે, ધર્યો ભક્ત પ્રહ્લાદને આપ હાથે;
વર માંગ કહી મેલ્યો હસ્ત માથે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૬

પૂર્વછાંયો.

માંગ માંગ વર મુખથકી, એમ કહે અવિનાશ;
તવ કર જોડી ભક્તજન, બોલે વચન પ્રકાશ. ૩૭

કડવું ૩૮ મું.—વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે ઋષિરાજંનજી, સાંભળ રાજા તે એકે મંનજી;
થયું ભક્તનું પ્રફુલ્લિત વદંનજી, બોલ્યો બાળક મધુર વચંનજી. ૧

ઉથલો.

બાલક બોલે મધુરાં વાયક, સ્તુતિ કરે નરસિંહની;
હાથ જોડી નાથ સન્મુખ, કરે વાત ઉછરંગની. ૨

રાગ જેજેવંતી.

સ્વામી નમો નમો શ્રી નરસિંહજી, શત્રુનો કીધો છે ભંગજી;
સુરનો રાખ્યો છે રંગજી, ઉગ્ર રૂપ ધારીરે. સ્વામી. ૩
પ્રગટ્યા છો ફોડીને સ્થંભ, દાનવનો ટાળ્યો છે દંભ;
વિજળી જેવો વજ્રરંભ, સેવક ઉગારીરે. સ્વામી. ૪
કહાવો છો દેવના દેવ, અંત તે સ્વયમેવ;
અધમ તાર્યાની ટેવ, છો કરુણાસિંધુરે. સ્વામી. ૫
અહર્નિશ વખાણે વેદ, બ્રહ્મા તે નવ જાણે ભેદ;
અટલ રૂપ છો દેવ, દેવ દીનબંધુરે. સ્વામી. ૬
હૃદે રહેજો મહારાજ, તમ કને માગું છું આજ;
નવધા ભક્તિનું કાજ, દેજો અંતરજામીરે. સ્વામી. ૭
જો મુજને થયા છો તુષ્ટમાન, આપો અભય વરદાન;
એટલું માગું ભગવાન, ચરણ શિશ નામીરે. સ્વામી. ૮
ભૂલો નહી પોતાતણું, ભક્તવત્સલપણું;
મુખે શું વખાણું ઘણું, સાચું બિર્દ તારુંરે. સ્વામી. ૯
વિનતિ સાંભળજો કરુણ, સર્વદા રાખો શરણ;
નિશ દિન મહારાજને ચરણ, વસે ચિત્ત મારુંરે. સ્વામી. ૧૦
અધક્ષણ નામ તમારું, હૃદેથી ન થાય ન્યારું;
અહર્નિશ મનમાં સંભારું, પ્રભુ વનવાસીરે. સ્વામી. ૧૧
પુરુષોત્તમ પૂર્ણાનંદ, માધવ મહાવર મુકુંદ;
ગૌબ્રાહ્મણપતિ ગોવિંદ, વિશ્વજન દુઃખહર્તારે. સ્વામી. ૧૨

દામોદર સુંદરશ્યામ, વિલશો છો વૈકુંઠધામ;
સહુ કોઇ સમરે નામ, ત્રિભુવન ભર્તારે. સ્વામી. ૧૩
કરતા મંગળ કલ્યાણ, જગજીવન મારા પ્રાણ;
જુગમાં વરતાવો આણ, શ્રીસારંગપાણીરે. સ્વામી. ૧૪
કૃપા કીધી અપાર, સેવકની લીધી સાર;
વિશ્વંભર એણી વાર, મહેર મનમાં આણીરે. સ્વામી. ૧૫
લીધો છે નરહરિ વેષ, રીશ ધરી ઋષિકેશ;
માર્યો છે દાનવરેસ, દેવ દુઃખ ટાળ્યુંરે. સ્વામી. ૧૬
હુવો જગતમાં જયજયકાર, સહાય થયા છો સરજનહાર;
સંતોષ પામ્યો સંસાર, પ્રભુ વેર વાળ્યુંરે. સ્વામી. ૧૭
હમણાં જેવા થયા સહાય, તેવા જ રહેજો સદાય;
એ માગું લાગીને પાય, પ્રભુ તમ પાસેરે. સ્વામી. ૧૮
અહર્નિશ ગોવિંદ ગુણ ગાન, જ્યાં સૂધી આવે અવસાન;
ત્યાંસૂધી તમારું નામ, હૃદેમાં પ્રકાશેરે. સ્વામી. ૧૯
એવું જાણી કમળાનાથ, ફરી મસ્તક મેલો હાથ;
બોલ્યા છે સેવકની સાથ, સાધુજન જાણીરે. સ્વામી. ૨૦

પૂર્વછાંયો.

શ્રીમુખહરિ વાણી વદે, સાંભળ ભક્ત સુજાણ;
મારે વૈષ્ણવ જગતમાં, જાણું જીવનપ્રાણ. ૨૧
જે મુજને નિશદિન ભજે, તેને ભજું સદાય;
જેણે મુજને નવ ભજ્યો, તે મેં તજ્યો નવ જાય. ૨૨
પરદ્રોહી પરઘાતકી, અજાણે લીએ મુજ નામ;
એકવાર જો ઓચરે, તો પામે મુજ ધામ. ૨૩

કડવું ૩૯ મું–વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર નાથજી, હરિજન ઉભો તે જોડી હાથજી;
પ્રભુજી બોલ્યા તે સેવક સાથજી. ૧

ઉથલો.

સેવક સાથે શ્રીહરિ, બોલ્યા વચન ઉપદેશ;
ભક્ત થાપો અભય કરી, કાપો કઠણ કલેશ. ૨

રાગ ચોપાઈ.

બોલ્યા નરહરિ મુખ વાત, સાધુ; મેં તો નાશ કર્યો તુજ તાત, સાધુ;
તોએ તુંને ન આવ્યો અભાવ, સાધુ; એવો સુંદર તારો સ્વભાવ, સાધુ. ૩
તારી ધીરજને ધન્ય ધન્ય, સાધુ; તારા પૂર્વ જન્મનું છે પુણ્ય, સાધુ;
તુંને આપું અભે વરદાન, સાધુ; હું તો તું ઉપર થયો તુષ્ટમાન, સાધુ. ૪
તેં તો તાતની વાત ન માની, સાધુ; મારી ભક્તિ ન રાખી છાની, સાધુ;
રાજઋદ્ધિ દેખી નવ રીઝયો, સાધુ; બીનો નહીં દેખી દાનવ ખીજ્યો, સાધુ. ૫
દૃઢ ભક્તિ કીધી બહુ ભાત, સાધુ; ભય ન ધર્યો અસુરને હાથ, સાધુ;
હવે રાજ અટલ તુંને આપું, સાધુ; ભક્ત પોતાતણો કરી થાપું, સાધુ. ૬
મારા ભક્ત ઘણા હુંને વહાલા, સાધુ; બીજા ઠાઠ કરે તે ઠાલા, સાધુ;
મુખે જપ કરો હરિનામ, સાધુ; તે તો પામે પૂરણ ધામ, સાધુ. ૭
હું તો ભીડ ભક્તની ભાજું, સાધુ; મન ગર્વ કરે તેને ગાંજું, સાધુ;
થાઉં પ્રગટ તે ભક્તને કાજ, સાધુ; એની શીઘ્ર જતી રાખું લાજ, સાધુ. ૮
મારા ભક્તને દેશે દુઃખ, સાધુ; મુને તેનું ન ગમે મૂખ, સાધુ;
હુંપર ભક્ત આણે પ્રેમ, સાધુ; તેને હું રાખું છું ક્ષેમ, સાધુ. ૯
તેને આપું પદારથ ચાર, સાધુ; તેનો વેદ વદે છે વિસ્તાર, સાધુ;
જેને ભાવ જેવો મનમાંહે, સાધુ; તેને તેવી પ્રાપ્તિ થાયે, સાધુ. ૧૦
જેવું વાવે ખેતરમાં બીજ, સાધુ; તેવું નીપજે નીરખતાં સિદ્ધ, સાધુ;
જેણે મુજને આપ અરપ્યું, સાધુ; તેને મેં પણ સરવ સમર્પ્યું, સાધુ. ૧૧
મુજ આગળ જેવું કામે, સાધુ; સંસારમાં તેવું પામે, સાધુ;
મારા ભજનતણો રસ પીધો, સાધુ; મુને જગતમાં વશ કરી લીધો, સાધુ. ૧૨
જે કોઈ પૂજન મારું કરશે, સાધુ; સુખ પોતાનું પોતે ભરશે, સાધુ;
પહેલું સ્નાન કરે જે આપે, સાધુ; પછે મુજને તે સન્મુખ થાપે, સાધુ. ૧૩
મુને ચંદન ગંધ ચડાવે, સાધુ; તેનો પ્રેમલ પોતાને આવે, સાધુ;
જેનું નૈવેદ્ય કરે મુને નિત્ય, સાધુ; તેવું પોતે પામે દિન પ્રત્ય, સાધુ. ૧૪
મારું ગાન કરી ગુણ ગાય, સાધુ; તેને અંતરે આનંદ થાય, સાધુ;
હું તો પૂજાની ઇચ્છા ન રાખું, સાધુ; પ્રેમ દેખું ત્યાં દર્શન આપું, સાધુ. ૧૫
હું તો પૂરણ છું સર્વે ભાત, સાધુ; મારે ન્યૂન નહીં કોઇ વાત, સાધુ;
તન દીલમાં અરધ નિહાળું, સાધુ; કશું અર્ક આગળ અજવાળું, સાધુ. ૧૬
જેમ પૃથ્વીમાં બીજ વિરાજે, સાધુ; તે પણ નાંખે પોતાને કાજે, સાધુ;
ધરી આપ ઇચ્છા ન ધરાવે, સાધુ; સહુ સ્વારથે બીજ વાવે, સાધુ. ૧૭

તેમ ભક્તને અનોપમ ચારે, સાધુ; પણ પોતાનો અર્થ સમારે, સાધુ;
હું તો પ્રગટાવે પ્રગટું પાસે, સાધુ; જેમ બહુ વિધ વહ્નિ પ્રકાશે, સાધુ. ૧૮
અગ્નિ નિકટ રહે શીતટાળે, સાધુ; જાયે બળ કરવા તેને બાળે, સાધુ;
એહેવો મારોસ્વભાવતું જાણે, સાધુ; વળી સત્ય કરીને પ્રમાણે, સાધુ. ૧૯
મારે સરખું સહુ સાથ, સાધુ; મિત્ર શત્રુ થાય છે હાથ, સાધુ;
જેવું જોતાં તે જંત્ર અરીશે, સાધુ; રંગ સરખું પ્રતિબિંબ દીસે, સાધુ. ૨૦
તેમ જ મુજ સાથે મન જેવું, સાધુ; તે પ્રમાણે ફળ પામે તેવું, સાધુ;
રજ સૂરજપર કોય નાંખે, સાધુ; પાછી આવી પડે નીજ આંખે, સાધુ. ૨૧
ભક્ત ઇચ્છે તે ફળ ઝટ પામે, સાધુ; જે વચન મારું પ્રમાણે, સાધુ;
તેમ હું પણ છઉં ફલદાતા, સાધુ; તે તો માનજે વચન વિધાતા, સાધુ. ૨૨

પૂર્વછાયો.

વચન વિધાતાતણાં, જે કહ્યાં શ્રીજગદીશ;
સાહે થયા છે સંતને, માધવે મેલી રીશ. ૨૩
કેશવે કમળા તેડિયાં, વિશ્વજનેતા એહ;
રાજ્યાભિષેક કરે ત્યાં, શિર મોતી વરસે મેહ. ૨૪
સિંહાસન બેસાડિયો, છાયો રાજકુમાર;
સુર સઘળા સંતોખિયા, વરત્યો તે જેજેકાર. ૨૫

કડવું ૪૦ મું-વલણ.

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિ મહાજનજી, સાંભળ રાજા ભાવ અનંતજી;
પ્રભુએ સંતોષ્યા સુર સંતજી, થયા સેવકને પ્રભુ પ્રસંનજી. ૧

ઉથલો.

સેવકને પ્રભુ પ્રસન્ન થયા, આપ્યું અનોપમ રાજ;
નારાયણ નરહરિ હુવા, તે અસુર હરવા કાજ. ૨

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

નારાયણ નરસિંહ સ્વરૂપે, પ્રગટ્યા વચન વિપ્રને મારેજી;
હિરણ્યકશ્યપ દાનવને મારી, પ્રહ્લાદ બેસાડ્યો પાટેજી. ૩
આપ્યું રાજ અખિલ અવનીનું, કોએ ન શકે કોપીજી;
હરિજન સહુને સંતોષીને, લાજ લગારે ન લોપીજી. ૪
વૈષ્ણવ ધર્મ વાધ્યો ઘણું જુગમાં, આણ અનંતની વરતીજી;
ત્રિલોક જાગી ગાય હરિ જશ, કીરતન હરિનું કરતીજી. ૫

ઘેર ઘેર હરિ મંદીર ગુણ સુંદર, માંહે દામોદર દેવજી;
ઓચ્છવ વરત આનંદ અહરનિશ, કરે પ્રભુજીની સેવજી. ૬
જગન જાપ જગ તપ ઋષિ સાધે, ખંતે કરે નિત્ય કરમજી;
અવની સ્વસ્થ અનંત આરાધે, વાધ્યો ધરાપર ધરમજી. ૭
અવની કામદુધા ઘેર દૂઝે, વ્યોમથી વરસે ક્ષીરજી;
દિન વરસાત મેઘ નવ સૂકે, માગ્યાં તે મૂકે નીરજી. ૮
સુરજ અનંત તપે નહીં સઘળે, સિંચે સુધા બહુ સોમજી;
ભાર અઢાર ફુલી વનસ્પતિ, ભાર ન ઝીલે ભોમજી. ૯
નદી નવાણું વિમલ જળ વાયુ, સાગર પામ્યો શાંતિજી;
પાવક ચંદ્ર રવિ ઊડગણુની, ઓપે અનોપમ કાંતિજી. ૧૦
એણીપેરે સ્વસ્થ થયું સચરાચર, અદ્દભુત આનંદ પામ્યાજી;
દેવ સમસ્ત વસ્યા નીજ સ્થાનક, દૈતતણાં દુઃખ વામ્યાજી. ૧૧
ભાગ્યો ભય અસૂર લોક સરવનો, પ્રભુ તણે પરતાપેજી;
ભક્ત ઉગાર્યા અસૂર સંઘાર્યા, અવિચલ નરહરિ આપેજી. ૧૨
હિરણ્યકશિપને હિરણ્યાક્ષ, એણીપેરે વિષ્ણુએ સંઘાર્યાજી;
પુનરપિ રાવણ કુંભકરણ થઈ, પૃથ્વીમાંહે પધાર્યાજી. ૧૩
તેણે નવ ખટ માસ તપ સાધી, ઇશ્વિરને ઉપાસીજી;
ચોકડી ચૌદનું રાજ લઇને, લંકા કનકપુરી વાસીજી. ૧૪
ગરવ કરયો તેણે ત્રણ ભુવનમાં, સુરપતિને દંડ દીધોજી;
તેનો મદ હરવા શ્રી રામે, રઘુકુલ અવતાર લીધોજી. ૧૫
જેને દશ મસ્તક વિશ ભુજા, બળવંત એથી બીતાજી;
જેણે રામશું રાઢ લગાડી, ગ્રહી ગયો માત સીતાજી. ૧૬
ત્યારે પ્રભુજીએ જળમાં શલ્યા તારી, હનુમંતે લંકા પ્રજાળીજી;
રાવણનાં દશ મસ્તક છેદી, જનકતનયા વાળીજી. ૧૭
ત્યારપછી હુવા પરજુગમાં, અંત આરંભ કળીકાળજી;
એ બેહુ દાનવ ફરી અવતર્યા, દંતવક્ત્ર શિશુપાલજી. ૧૮
પરિગ્રહ જય વિજયકેરા, સેવક ઋષિને શાપેજી;
અવતાર ત્રણે થયા જુગમાંહે, સંત પિતા સંતાપેજી. ૧૯
આદ્ય પ્રભુની ઇચ્છા હતી, જુદ્ધ કરવાને કાજેજી;
તે માટે પારસદને પાડી, પ્રગટ થયા મહારાજજી. ૨૦

શાપ દીધો મુનિવરે તેને, અવતરવું પડ્યું સાથજી;
પેલા ભક્ત પ્રહ્‌લાદ થયા તે, સનક ઋષિ સાક્ષાતજી. ૨૧
રાવણ બાંધવ ભક્ત વિભીષણ,- તે પણ ઋષિ અવતારજી;
દ્વાપરમાં શિશુપાલની સન્મુખ, ભીમક સનતકુમારજી. ૨૨
કમળાજીએ કીધો ક્રોધ લગારક, વસ્યો સેવકનો વંકજી;
તેણે અધમ અવતાર ધર્યો તે, જાનકી લઇ ગયો લંકજી. ૨૩
ફરી થયો શિશુપાલ પ્રબળ નર, કીધું તે કમળાનું કોડજી;
શ્રી કૃષ્ણજીએ તેનો ગર્વ ઉતાર્યો, રુક્મિણી સખા રણછોડજી. ૨૪
તે માટે તારી સન્મુખ રાજા, શ્રીવરે માર્યો શિશુપાલજી;
ત્રણ જન્મ થયા પોળિયાને, મોક્ષ આપ્યો ગોપાલજી. ૨૫
અધમ ઓધાર્યાં દેવ ઉગાર્યા, સાર્યાં તે સર્વના અર્થજી;
ભગતવચ્છલ પ્રભુ નવ ભૂલે, સરવથા સમર્થજી. ૨૬
પૂરણ ભગત પ્રહ્‌લાદ પ્રભુનો, ભક્તિ કીધી રુડી રીતજી;
પિતાએ પ્રભવ્યો ભલી ભાતે, તોએ ન મૂકી પ્રીતજી. ૨૭
ક્ષણું રાચે નાચે નીજ લઇને, ક્ષણું જાચે જગદીશજી;
ક્ષણું એક રહે ક્ષણ એક બેસે, મન પ્રેમથી રાખે પિતાજી. ૨૮
શીખે ગાયે ને સાંભળે કોઇ, નરસિંહનાં ચરિત્રજી;
પૂરણ ભક્તિ કરે પ્રભુની, થાય તે પુણ્ય પવિત્રજી. ૨૯
પરમેશ્વર પોતાના જાણી, એ મુજને વિશ્વાસજી;
બેહુ કર જોડી એણીપેરે બોલ્યા, કવિ તે કાળીદાસજી. ૩૦
મોટો મહિમા હરિજનકેરો, જગત સુરાસુર જાણેજી;
સંક્ષેપે કહે સ્મરણ માત્રે, બોલ્યા તે બુદ્ધ પ્રમાણેજી. ૩૧
સુણે પાતિક પ્રલે થાયે, ગુણ ગોવિંદના ગાતાંજી;
ઘેર બેઠાં જન જે પુણ્ય પામે, તે પુણ્ય તીરથ જાતાંજી. ૩૨

પૂર્વછાંયો.

તે પુણ્ય તીર્થો દઢ જાય, કરે માર્જન સ્નાન;
તે પુણ્ય ઘેર બેઠાં મળે, ભજંતાં શ્રીભગવાન. ૩૩
પ્રયાગ માંહે માઘ નાહે, કોટી કલંક જાય;
તે પુણ્ય તોળતાં હરિ, નામ તુલ્ય નવ થાય. ૩૪

ગયા શ્રાદ્ધ પ્રભાસ પ્રાચી, પીત્રને પિંડદાન;
તેણે ગતિ થાય પ્રેતની, હરિ જપે મહા પુણ્યદાન. ૩૫
જેણે સમર્યા શ્રીહરિ, ભાવ રાખી મંન;
તેના પૂર્વજ મોક્ષ પામે, પહોંચે સ્વર્ગ ભુવંન. ૩૬
કોટી સુરભિ ગ્રહણ સમે, આપે કાશીમાંહે;
દશ સહસ્ર સુખ મેરુ કનકના, તે પુણ્ય નવ થાયે. ૩૭
પાપ નાશે પૂર્વ કૃત્યનાં, બ્રહ્મહત્યાદિક જેહ;
આ ભવમાં નવ લાગે પરાભવ, ભક્ત દુર્લભ દેહ. ૩૮
જેણે હરિ નવ ભજ્યા, તેના ભુવનમોઝાર;
ચિંતામણિ જે કર વિષે, તે નાંખિયું નીર અપાર. ૩૯
મંદમતિ ગોવિંદને મેલી, કાં મેલી કામને કાજ;
છલ વછલ નીશ દીન કરે, વઢતો ન આવે વાજ. ૪૦
જગદીશની ઇચ્છા ન જાણે, આણે મન અભિમાન;
વિષયીને મન ભોગ વહાલા, ભક્તને ભગવાન. ૪૧

ઉથલો.

ભક્તને ભગવાનરે, મનમાં વહાલા છે સદા;
મોહ માયા લોભ મેલી, રામ સમરો સર્વદા. ૪૨
સંત દેખી કનક કામિની, હરખ હારે ઉરનો;
વ્યાલને જેમ વિષ લાગે, મધુર શબ્દ મયૂરનો. ૪૩
જેણે ચાખ્યો રામરસ, તેને અવર રસ અળખામણો;
સરસ મણિધર નિશા કરે, ધંધો ક્ષુમ્રવાદીતણો. ૪૪
સંસારમાં આ સંતના, મનમાં વસે વિષ પાન;
જ્વર ચડે ત્યારે ઝેર લાગે, મનુષ્યને મિષ્ટાન્ન. ૪૫
તેવી ભક્તિ પ્રહ્લાદજીની, સંસારકેરું સુખ;
રાજનું કારજ કરે, પણ રામ સમરે મુખ. ૪૬
તે માટે હરિભજન કરતાં, તજો આળસ મંન;
મનુષ્ય દેહે તુજને મળી, કરો સર્વ સાધંન. ૪૭
પ્રહ્લાદ નારદ પરાશર, પુંડરીક ને વેદ વ્યાસ;
સનક અંબરીષ નારદાદિક ને, ભીમક પ્રભુના દાસ. ૪૮

રાય રુકમાંગદ ને વિભીષણ, વળી ધનંજય ભક્ત;
પ્રગટ થયા પૃથવી વિષે, જાણે સુરાસુર જગ્ત. ૪૯
હનુમાન દ્રૌપદી યુધિષ્ટિર, સુદામાદિક સંત;
તે નવ મેલે મુખથકી, મહીમા ઘણો ભગવંત. ૫૦
ભક્ત પ્રભુના કળિ વિષે, થયા તે માનવદેહ;
દેવને દુરલભ થયા, વૈકુંઠ પહોંતા તેહ. ૫૧
ભજન કરતાં જનતણી, જગદીશ ઝાલે બાંહે;
ઇંદ્રનો અધિકાર આપે, કોમળ મહેલોમાંહે. ૫૨
તે માટે પ્રહ્લાદના, આખ્યાનનો અભ્યાસ;
પ્રાકૃત વાણી મન જાણી, કર્યો કાળિદાસ. ૫૩
સંવત સંખ્યા પુરાણે, શૃંગાર ઉપર એક;
ચૈત્ર સુદ એકાદશી, થયો ગ્રંથ વિષ્ણુવિવેક. ૫૪
સ્નેહે ગાય ને સાંભળે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;
થાય જેજેકારરે, તેની સાર લે ભગવાન. ૫૫
બેહુ કર જોડી કહે કવિ, મંદમતિ કાળિદાસ;
પ્રહ્લાદની સુણતાં કથા, પહોંચે તે મનની આશ. ૫૬

ઉથલો.

પોંચે મનની આશરે, પ્રહ્લાદને નામે કરી;
સર્વ શ્રોતાજન સુણો, એકવાર બોલો જેજે હરી. ૫૭

પ્રહ્લાદાખ્યાન સંપૂર્ણ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

600

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં–ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

601

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

“ગુજરાતી” પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

કેમ મોકલું વનની વાટે, કહેતાં મારાં હૈડાં ફાટે;
આંખનિ આગળ રહોરે બાળ, ઘેર બેઠા ભજિયે ગોપાળ. જેજે. ૧૪

ધ્રુવ–ઘેર ગોપાળ ન પામિયે, મનમાં મોહ ઉપજે માય;
ખાતાં પીતાં પહેરતાં માતા, કેમ દમાશે કાય;
કાયા દમતાં સરશે કાજ; તપ કરતાં મળશે મહારાજ;
વનમાં જૈ વહેલો આવીશ, માતા દો મુજને આશીષ. જેજે. ૧૫

સુરતિ–આશિષ દે છે માવડી સુતને, હજો કુશળ કલ્યાણ;
મસ્તકે રક્ષા માતનિ–કંઠે, કૃષ્ણની રક્ષા જાણ;
કંઠે કરજો કૃષ્ણ રક્ષણ, ઉરની આગળ નારાયણ;
કટી કેશવ પુરુષોત્તમ પાય, એવી આશિષ દે છે માય. જેજે ૧૬

માને આંસૂ આવ્યાં ત્યારે, થંભિને રાખ્યાં નીર;
મારી જીભે કેમ કહું વળિ, વનમાં વિચરો વીર;
વીર વચન કોનાં નવ ધરશો, તપ કરતાં માયા નવ કરશો;
તપથી તમને મળશે હરિ, વીરા વેગે પધારજો ફરી. જેજે. ૧૭

કવિ–ફેરા ફરિયો માતાનેરે; ફરીને લાગ્યો ચર્ણ;
આજ્ઞા માંગીને સંચરયો, વંદીને શુભ શકુન;
શુકને મળી સવત્સી ગાય, સુવાસિણી બેડું ભરિ જાય;
વરકન્યા પરણીને વળ્યાં, વેદ ભણંતા વિપ્ર જ મળ્યા. જેજે. ૧૮
મળ્યાં શુકન સઉ હર્ખનાં, ધ્રુવજી નિકળ્યા નગર બહાર;
આગળ જાતાં ધ્રુવજીનેરે, મળિયા બ્રહ્મકુમાર;
બ્રહ્મકુંવર ભગવાનને ચાહતા, હરિગુણ ગાતા વેણ સુવાતા;
કરજોડી કહે છે ભુપતન, ક્ષમા કરો તમે નારદ મુન્ય. જેજે. ૧૯

નારદ–નારદ કહે શીદ જાઓ છો, શું છે તમારે કામ;
કોણ તમારાં માતપિતા, શું છે તમારું નામ;

ધ્રુવ–મારું નામ છે ધ્રુવ નિર્ધાર, મારા પિતાને બે છે નાર;
રાવ રાણા બેઠા સઉ રંગ, ઉત્તમને તેડ્યો ઉછંગ. જેજે. ૨૦

ઊછંગે બેસવા હું ગયો મારી, ખાંત હૈયાની ખોલી;
દૃષ્ટિએ મુજને દીઠો ત્યારે, અપર મા એમ બોલિ;
અપર કહે અભાગિણીકેરા, જો સુખ વાંછો વન જાઓ વેલા;
ફરી જનમ લે મારે પેટ, તો તને રાજ અપાવિશ નેટ. જેજે. ૨૧

નેટ નારદ કેમ ભોગવું, એનું આપ્યું ધન;
સભા સઘળી દેખતાં, મને કહ્યાં કઠણ વચંન;
કઠણ વચન તે કેમ વિસરે, લોઢા સમ હોય તો નીસરે;
ખડ્ગતણો તો સહિયે ઘાય, પણ એ બોલ સહ્યા નવ જાય. જેજે. ૨૨
નારદ—જારે ઘેલા અત્યારથી, તે તું એવડો શો ધરે કાળ;
માન કુમાન શું તારે, તું તો પાંચ વર્ષનું બાળ;
બાળકને મા ધરવા બોલ, ખાઓ પીઓ ને કરો કલ્લોલ;
અપર માનાં એવાં હેત, વિસારીને વાળો ચેત. જેજે. ૨૩
ધ્રુવ—ચિત્ત તે કઈપેર વાળિયે મને, બોલાવ્યો નહીં બાપ;
કશાયમાં લેખ્યો નહિ હુને, ઊકળું છું તે તાપ;
નારદ—તાપ કુંવર નહીં આણિએ રતી, સુખદુઃખનું કોઈ સરિગત નથી;
હરિયે નિર્મ્યું તેમ જ હોય, કર્યાં કરમ છોડાવે નહિ કોય. જેજે. ૨૪
કો કોળે વૃદ્ધિ હાણ છે તેનો, ન ધરો હર્ખ ને શોક;
અણચિંતવ્યું જે આવી મળે, તેનો ધર સંતોષ;
સંતોષિ કુંવર ઘેર પધારો, અપર માના બોલ વિસારો;
આવ કુંવર તારા બાપને કહું, રાજ અપાવું ને માને સહુ. જેજે. ૨૫
ધ્રુવ—સભાંમાં શું દેખાડિયે, સૌકોમાં વળિ નાક;
સભામાં જ્યારે શોભશું, મન પૂરશે અભિલાખ;
લાખ લાખેણો કરશે હરિ, ત્યારે મંદિર આવીશ ફરી;
તપ કરતાં જો હરિ નહિ મળે, તો મુજ પ્રાણ તજિશ બહુબળે. જેજે. ૨૬
નારદ—બળ કીધે હરિ નહિ મળે, માનો મારું વચંન;
જન્મથકી જોગી દેહ દમે, સ્વપ્ને નહિ દર્શન;
દર્શન તમને કેમ આપશે, વન જઇને વિમાસણ થશે;
વાઘ વરુ વનમાં બહુ હશે, તે દેખીને તન ધ્રુજશે. જેજે. ૨૭
જાશે ચિત્ત સંસારમાં ત્યારે, સાંભરશે રંગભોગ;
ભૂખ તરશ જ્યારે લાગશે, ત્યારે કુંવર મૂકશો જોગ;
ધ્રુવ—જોગ ઋષિ નહિ મૂકું સ્વામ, મન ઇંદ્રિયો રાખીશ ઠામ;
મેરુ ચળે પણ હું ચળું નહીં, ઋષિજી તમ પરતાપે સહી. જેજે. ૨૮
નારદ—ઋષિ કહે તું નિસર્યો ત્યારે, જાને મધુવનમાંય;
જમનાજીમાં નાહિને તું, તપ આદરજે ત્યાંય;

ત્યાં જઇ કરજે અલ્પાશંન, જળ પત્ર ને ફળ પ્રાશંન;
વળિ તું ભજજે હરિનું નામ, સ્વરૂપ સમરજે શ્રીઘનશ્યામ. જેજે. ૨૯
શ્યામને શિશ મુગટ છે–કાને, કુંડળ મકરાકાર;
કોટે કૌસ્તુભ કટિમેખલા, પાય નેપુર ઝણકાર;
પાય પદ્મ શંખ ચક્ર ને ગદા, એવું સ્વરૂપ સમરજો સદા;
કાનમાં અક્ષર કહું છું જેહ, દ્વાદશ અક્ષર ભણજો તેહ. જેજે. ૩૦
એ કરતાં ખટ માસમાં તુજને, મળશે વૈકુંઠનાથ;
કવિ–આશિર્વાદ દેઇ દાસને, મસ્તક મુક્યો હાથ;
હાથ જોડી ધ્રુવ લાગ્યો ચરણ, આજ્ઞા માંગી વિચર્યો અરણ;
એહ કથા રહી એણે ઠામ, ઋષિ પધાર્યા રાયને ગામ. જેજે. ૩૧
મુનિ આવ્યા મહારાજને જોવા, રાયતણું સુખ મન;
માન દિધાં બ્રહ્મપુત્રને, વળિ આપ્યાં આસંન;
આપ્યાં આસંન બેઠા ઋષિ, આશા ઉત્તમ તાતને વસી;
રાજા–આ શાંરે ઋષિ સુખનાં રાજ,ધ્રુવ વિના ચિંતા અતિ આજ. જેજે. ૩૨
આજ સભામાં ઋષિજી મારે, ઉત્તમ ખોળામાંય;
ધ્રુવજી હોય તો આજ વધે બહુ, ઉછંગની શોભાય;
ઉછંગે બેસવા ધ્રુવજી આવ્યો, તેને તો મેં નવ બોલાવ્યો;
સ્ત્રીને વશંશે વિસર્યું બાળ, અપર માયે દીધી ગાળ. જેજે. ૩૩
ઋષિ એ વચને નીસરિયોરે, વીરો ગયો છે વંન;
વનમાં વાઘ વરુ હશે તેને, દેખી ધ્રુજશે તંન;
તન ધ્રુજશે રે તડકે ટાઢે, મંદિરમાં માલતો લાડે;
વાયુ વૃષ્ટિ કેમ સહેશે કુમાર, એની કાયા કોમળ સાર. જેજે. ૩૪
કોમળ પટકુળ પહેરતો કેમ, ઓઢશે મૃગચર્મ તેહ;
મસ્તક બાંધતો મોળિયું કેમ, જટા રાખશે એહ;
એહ આનંદે હરતો ફરતો, ઘોડાની અસ્વારી કરતો;
કાંટામાં તેમ સૂરો બાળ, એની શય્યા અહિં છે સાર. જેજે. ૩૫
સારા અન્ન આરોગતો તે, ફળપત્રો કેમ ખાશે?
પાણી પીતો પળે પળે તે, જળવિણ કેમ રહેવાશે?
તેનિ વતી રહેવાશે કેમ? તેહ વિના હું દાઝું એમ;
સૂધ વિનાનો થયો શરીર, વિસરતો નથિ તેહ જ વીર. જેજે. ૩૬

વળિ વીરો અહિંયાં આવતો, રમતો રંગ અપાર;
ભૂખ તરસ જ્યારે લાગતી, સુખડિ માગતો સાર;
સારી સુખડી સુંદર મેવો, કાલું કાલું બોલતો એવો;
તેણે અમને કીધાં તાજ, પુત્ર વિના શું કરવું રાજ. જેજે. ૩૭

શું કરિયે વડિ સાહેલી, ચિત્ત ઠરતું નથી કોઇ ઠામ;
શું કરિયે આ રાજ અને શું, કરિયે ધન ને ધામ;
ધન ગયું અમારે આજ, પુત્ર વિના સૌ સૂનો સાજ;
પુત્ર વિના હું દુર્બળ દુઃખી, મારા પ્રાણ જશે રે ઋખી. જેજે. ૩૮.

નારદ–ઋષિ કહે તમે મા રુવો, મને મળ્યો હતો તે બાળ;
આશિર્વાદ દેઇ મોકલ્યો, ભજવા શ્રી ગોપાળ;
ગોપાળ ભજશે દિવસ થોડે, કુંવર ઘેર પધારશે કોડે;
માંડો રાજ ને છાંડો દુઃખ, એવું કહિને વળિયા ઋખ. જેજે. ૩૯

કવિ–ઋષિને ચરણે લાગીને ધ્રુવ, વિચર્યો વનમોઝાર;
મધુવન પોંચ્યો પ્રેમથિ કીધો, ત્યાં જઇ મન વિચાર;
ત્યાં જઇ માસ કિધા ઉપવાસ, બીજે માસે ફળકંદ પ્રાસ;
ત્રીજે માસ છઠે દિન એમ, ચોથે માસે જળના નેમ. જેજે. ૪૦

નેમ ધરીને નેહથકિ ભજે, ઇશ્વિર અશરણશરણ;
પાંચમે પ્રાણ જ રુંધિયા ધ્રુવજી, ઉભા રહ્યા એક ચરણ;
ચરણ ચતુરભુજ ચિત્તમાં ધર્યાં,દ્વાદશ અક્ષર મનમાં ભણ્યા;
એમ કરતાં વિત્યા ખટ માસ,હૃદિયામાં ઓળખ્યા અવિનાશ. જેજે. ૪૧

અવિનાશીને ઓળખિયારે, એમ ઉભો રાજંન;
પૃથ્વી લાગી ડોલવા ત્યારે, ડોલિયું ઇંદ્રાસન;
ઈંદ્ર અમર સૌ એકઠા થયા, વેગે કરિ વૈકુંઠે ગયા;
જઇ કેશવને લાગ્યા પાય, મધુવનમાં કોઇ કષ્ટે કાય. જેજે. ૪૨

દેવતા–કાયા કષ્ટી વશ રાખવી એ, ઇંદ્રી મન અચેત;
અચરત એ તો અતી ઘણું એમ, બોલ્યા અમર ધરિ હેત;
અમર કહે અમને બિક લાગી, રખે લિયે ઇંદ્રાસન માગી;
વિષ્ણુ–વિષ્ણુ કહે સાંભળ સુરપતિ, રાજભોગ એ ઇચ્છતો નથી. જેજે. ૪૩

નથી ઇચ્છતો સંપત્તિને કે, નથી ઇચ્છતો સુખ તેહ;
ચરણ ધર્યાં ચિત્તે મારાં ક્ષણું, અળગો ન મુજથી એહ;

મૂજથકી અળગો નહિ એહ, એણે દમી છે પૂરણ દેહ;
સદા સ્મરણ રાખે એ મારું, કહોનિ એને કેમ વિસારું. જેજે. ૪૪
વીસાર્યો વિસરે નહિ એને, આપિશ અવિચળ અર્થ;
નામ નહીં લે તે તમતણું, કાંયે બિહોછો વ્યર્થ;
કવિ–ઇંદ્રતણી આસવાસના કરી, સુરથાનક મોકલિયા ફરી;
ગરુડે ચડી ચાલ્યા શ્રીહરી, વનમાં આવ્યા વેગે કરી. જેજે. ૪૫
કર્યો નાદ જ્યારે શંખનો ત્યારે, ધ્યાનમાંથી ધ્રુવ જાગ્યા;
નેત્ર ભરી નીહાળીનેરે, પ્રેમશું પાયે લાગ્યા;
પ્રેમે કરિ પરણામ્યા નાથ, હરિએ મેલ્યો મસ્તક હાથ;
નિર્મલ વાણી હવી પ્રકાશ, સ્તુતિ કરે કરજોડી દાસ. જેજે. ૪૬
ધ્રુવ–દાસ દયાળને વિનવો તમો, સર્વ જગતના ભૂપ;
અકળ તમારી ગતિ છે ન્યારી, અકળ તમારું સ્વરૂપ;
સ્વરૂપ નામ તમારું જેહ, ગણતાં પાર ન પામું તેહ;
સઘળી વાતે છો તમે શ્યામ, પ્રાણીમાત્ર કરે પ્રણામ. જેજે. ૪૭
પરણામી પરમાત્મા શ્રીહરિ, સારંગ પાણી હોય;
અદ્ભુત શક્તિ આપની તારો, પાર ન જાણે કોય
પાર ન જાણે કોય લગાર, હું કેમ પામિશ તારો પાર;
એવું સુણિ હરખ્યા નરહર, કુંવર કંઇએક માગ્ય તું વર. જેજે. ૪૮
વર કેમ માગું વિઠલા હું તો, કરિશ તમારી સેવા;
વિષયભોગ સંસાર છે એ તો, સુપનાનાં સુખ જેવા;
સુપના જેવી કાચી કાયા, સંસારની ધરવી શી માયા;
માયામાં ન મને મોકલો, વાહીને ન કરો વેગળો. જેજે. ૪૯
વિષ્ણુ–વેગળો વીરા ક્ષણું ન કરું વળિ, તું વહેલો આવીશ;
જે ફળ દુર્લભ દેવને મળવું, તે ફળ તું પામીશ;
તે ફળ તુજને આપું આજ, સંસારમાં તારિ ન રહે લાજ;
લોક કહે રઝળીને મુવો, સ્વજનોમાંથી પડ્યો જુજવો. જેજે. ૫૦
પડ્યો સ્વજનથી જુજવો ત્યારે, સુરતિને દુઃખ થાય;
ઘેર જાને વીરા તું તારી, વાટ જુવે છે માય;
માને બાપતણાં દુઃખ કાપો, ઇહાંથિ જૈને સૌને સુખ આપો;
મારી આજ્ઞા પાળજ, છત્રિશ હજાર વર્ષ ભોગવ રાજ. જેજે. ૫૧

રાજ ભોગવી તું આવજે તને, મોકલીશ એક વિમાન;
તેમાં બેશી તું આવજે તારું, થશે જગતમાં જાણ;
જાણ જગતમાં થાશે રાય, તેણે વધશે તુજ મહિમાય;
કવિ–આપી વચન વળ્યા ગોપાળ, જમુનાજીમાં નાહ્યું બાળ. જેજે. ૫૨
બાળકને મારગમાં જાતાં, ઉપન્યો મંન વિચાર;
જે ફળ દુર્લભ દેવ ગણે તે, મને મળ્યા મોરાર;
મળ્યા મોરાર પણ હું નહિ ફાવ્યો, હરિ તજીને માયા લાવ્યો;
આગળ ઋષિજી કહેતા એમ, તમને ત્રિકમ મળશે કેમ. જેજે. ૫૩
મુજને ત્રિકમજી મળ્યા મેં તો, જાવા દીધા ફોક;
ફરી જઈશું સંસારમાં મને, હસશે દુરીજન લોક;
લોક કહેશે એને બુદ્ધિ થોડી, રત્ન આપીને લાવ્યો કોડી;
પણ એક જશ હું મોટો લાવ્યો, હરિનાં દર્શન કરિને આવ્યો. જેજે. ૫૪
લોકો–હરિ દર્શન કરિને આવ્યોરે, રાય તમારો તંન;
રાજા–હું દુઃખિયાને શું હસોછોરે, તમે તે સર્વે જંન;
દુઃખિયાને હસવા આવ્યા, વને ગયા કેમ આવે પાછા;
વને ગયાને થયા ખટ માસ, તે કુંવરનો શો વિશ્વાસ. જેજે. ૫૫
કવિ–ઉર વિશ્વાસ ન આવ્યો ત્યારે, આવ્યા નારદ મૂન;
નારદ–હરિ દરશન કરિને આવ્યોરે, રાય તમારો તન;
રાય તમારો તન ઘણું જીવો, એ કુળમાં પ્રગટ્યો છે દીવો;
કવિ–વચન સુણી રીઝયા નરપતિ, વળતિ વધામણી આપી અતી. જેજે. ૫૬
વધામણીમાં આપ્યા રૂડા, રાયે એકાવળ હાર;
રથે બેસિને સાંચરિયા, ને સાથે સુત બે નાર;
નારીને શિરે સુવરણ ઝારી, ભેટ ભલી લીધી છે ભારી;
રાય રથેથી ઉતર્યા જ્યારે, પુત્રે પરણામ્યા તે વારે. જેજે. ૫૭
ધ્રુવ–પ્રથમ પ્રણામ અપર માને, તેં ભેટાડ્યા શ્રીપત્ય;
સુમતિ–વળતી માતા એમ બોલ્યાં તું, વાણી બોલ્યો સત્ય;
વાણી બોલ્યો તે સત્ય કહી, આપણી આશા પૂરણ થઈ;
સુરતિ–વીરા હું જોતી હુતિ વાટ, તેં મારો ટાળ્યો ઉચ્ચાટ. જેજે. ૫૮
કવિ–ઉચ્ચાટ મનનો ટાળ્યો કુંવર, તેડ્યો આનંદ ભેર;
હેતનાં આંસું આવ્યાં ત્યારે, દુધની ચાલી સેર;
સેર ચાલિ તે કુંવરે પીધી, માતાએ ઘણિ આશિષ દીધી;
સુરતિ–ઘણાં વર્ષ જીવોરે તંન, તમે કર્યાં છે કુળ પાવંન. જેજે. ૫૯

પાવન કર્યાં કુળ આપણાં, વંશે વધાર્યાં નામ;
મહિમા વધાર્યો જગતમાં તે, તેં ભજીને શ્રીરામ;
કવિ–રામ ભગત તડકામાં દીઠા, ઉત્તમે ત્યાં છાંયડા દીધા;
બન્ને ભાઇની પોતી રળી, હેતનાં આંસું આવ્યાં વળી. જેજે. ૬૦
વળિ રોપાવ્યા બારણા આગળ, કોમળ કેળના થંભ,
અક્ષત અંકુર કુમકુમ ને જળ, ભરી ચડાવ્યા કુંભ;
કુંભ ઉપર અક્ષર લખિયા જ, ધ્રુવને અવિચળ હોજો રાજ;
ઢોલ દદામા ભેરી નાદ, ધ્રુવ પધાર્યા નિજ પ્રાસાદ. જેજે. ૬૧
પ્રાસાદમાંહિ પધાર્યા ત્યારે, હરખ્યો સઘળો સાથ;
ભાવતાં ભોજન પીરસ્યાં ત્યારે, કાઢિ વિવાહની વાત;
વિવાહ કિધો અહલ્યા સાથે, પ્રેમે કરિ પરણાવ્યા નાથે;
ઈંદ્રનિ કુંવરીને રાજકુમાર, ધ્રુવજી પરણ્યા બીજી નાર. જેજે. ૬૨
નારી સાથે રંગ રમે, સુખમાં કાઢે દંન;
રાજાયે વળિ તેને આપ્યું, પોતાનું આસંન;
આસને બેઠા ધ્રુવજી જાણ, વરતાવી પોતાની આણ;
શાસ્ત્ર પ્રમાણ કરી નિર્ધાર, વરતાવે વર્ણાશ્રમ ચાર. જેજે. ૬૩
વર્ણાશ્રમના ધર્મ બધાને, સમજાવે સુજાણ;
ધ્રુવ–આપ આપના ધર્મ પાળિયે, જે લખ્યું હોય ગીર્વાણ;
ગિર્વાણ શાસ્ત્ર ભણેરે બ્રહ્મ, આયુધ બાધવાં ક્ષત્રી ધર્મ;
વૈશ્યને કરવા ખેતિ વેપાર, શૂદ્રને સેવાનો અધિકાર. જેજે. ૬૪
સેવા તે સઘળી વરણને, હરિ ભજાને નિત્ય;
વરણ ધર્મ સૌ પાળિયે સાચું, બોલિયે તે શુભ રીત;
સાચું બોલિ સંતોષ વાળિયે, મોહ માયા મત્સર ટાળિયે;
ન કરો કૂડ કપટ અન્યાય, એટલિ શિખામણ દેછે રાય. જેજે. ૬૫
કવિ–છત્રિશ હજાર વર્ષ વહિ ગયાં ત્યારે, આવ્યું વિમાન પાસ;
વૈમાને બેસીને સંચર્યા, ધ્રુવજી ગયા આકાશ;
આકાશમાં ધ્રુવ બેઠા જઇ, અવિચળ પદ તો પામ્યા તહીં;
જે ગાય ધ્રુવનું આખ્યાન, તે તો પામે અવિચળ સ્થાન. જેજે. ૬૬

ધ્રુવાખ્યાન સંપૂર્ણ.

મુક્તાનંદ.

સ્વામીનારાયણ પંથના આ કવિનાં વૈરાગ્યનાં
પદ બહુ ઉત્તમ છે.

ઉદ્ધવગીતા.

દોહરા.

શ્રી રાધાવર રસિક પ્રભુ, કૃષ્ણદેવ સુખકંદ;
વિઘ્નવિનાશક કષ્ટહર, વંદું સદા જગવંદ.
શ્રી ગોપીપતિ ચરણરજ, વંદું વારંવાર;
ઉદ્ધવગીતા આદરું, હરિજનનો શણગાર.
અક્ષરપર આનંદઘન, પુરુષોત્તમ પ્રભુ જેહ;
નિજ જનને સુખ આપવા, વ્રજમાંપ્રકટ્યા તેહ.

કડવું ૧ લું.—રાગ ધોળ.

વાસુદેવ જગતગુરુ જેહરે, થયા કૃષ્ણસ્વરુપે તેહરે;
જેને નિગમ નેતિ કરી ગાવેરે, જેના ગુણનો તે પાર ન આવેરે.
કીધાં વ્રજમાં ચરિત્ર અપારરે, ગાતાં ભવજળ પામિયે પારરે;
રમ્યા વ્રજવનિતાને સંગરે, કીધો ગર્વરહીત અનંગરે.
પછે મથુરા પધાર્યા મોરારીરે, તેને વિરહે દુઃખી વ્રજનારીરે;
જાણ્યું તે દુઃખ શ્રીબળવીરરે; તેડ્યા ઓધવ પરમ સુધીરરે.
જાદવ મધ્યે જે શ્રેષ્ઠ કેવાયરે, વહાલા હરિને તે વર્ણ્યાં ન જાયરે;
બુદ્ધિમાન ને મહાત્મા તમ જેહરે, શિષ્ય દેવગુરના છે તેહરે.
એવું જાણીને અંતરજામીરે, કર સાહી કહે બહુ નામીરે;
તમે એકાંતિક જન મારારે, એક નિમેષ ન મેલું ન્યારારે.

તો કામ પડ્યું તમ જેવુંરે, જાવું પડશે જરૂર છે એવુંરે;
જાઓ ઓધવજી તમે આપરે, ટાળો માતાપિતાનો સંતાપરે.
માતા જશોમતિ ને નંદરાયરે, સુખ પામે તે કરજો ઉપાયરે;
મુક્તાનંદને વહાલે કહ્યું એમરે, કરજો વ્રજજન રીઝે તેમરે.

કડવું ૨ જું.

ગોપી જનને મારો છે વિજોગરે, એને એ જ થયો ઉર રોગરે;
મારે સંદેશે કરી વીરરે, ટાળો ગોપિકાનું દુઃખ ધીરરે.
વ્રજનારીનું મન મારે પાસરે, મારે અર્થે તજી સુખ આશરે;
મારે અર્થે તજે સંસારરે, તેને પાળું હું કરી બહુ પ્યારરે.
અતિ વહાલામાં વહાલો હું જેહરે, વસ્યો દૂર ગોકુળથકી તેહરે;
તેને સંભારી સૌ વ્રજનારીરે, અતિ વિરહે મુઝાય છે ભારીરે.
અતિ કષ્ટે કરી સકુમારીરે, ધારે પ્રાણ તે મુજને સંભારીરે;
મુજને મળવાને જીવે છે એહરે, એમાં લેશ નહીં સંદેહરે.
મુને અર્પ્યા છે તન ધન પ્રાણરે, પ્રેમભક્તિનાં પરમ સુજાણરે;
વ્રજનારી તો છે સર્વે મારીરે, જાઓ ઉદ્ધવ વેગે વિચારીરે.
એવું કહી પ્રભુ પરમ ઉદારરે, આપ્યો ઉરથી પ્રસાદીહારરે;
આપ્યાં આભ્રણ વસ્ત્ર અનૂપરે, જોતાં હરિ સરખું થયું રુપરે.
જાઓ રથપર બેસીને તાતરે, કેહેજો મારા સંદેશાની વાતરે;
મુક્તાનંદ કહે હરિ સુખકારિરે, પ્રેરયા ઓધવ પાત્ર વિચારિરે.

કડવું ૩ જું.

એવી રિતે કહ્યું જદુનાથેરે, લિધાં વચન ચડાવીને માથેરે;
હરિચરણે નમાવીને શીશરે, ધાર્યા અંતર શ્રી જગદીશરે.
ચાલ્યા ઓદ્ધવ ગ્રહિને સંદેશરે, શોભે હરિસમ સુંદર વેશરે;
બેઠા રથપર લઇ હરિ નામરે, ચાલ્યા ઉદ્ધવ ગોકુળ ગામરે.
રવિ અસ્ત થયો જ્યારેરે, આવ્યા ઉદ્ધવ વ્રજમાં સારેરે;
નંદરાયનું વ્રજ ઘણું શોભેરે, દેખિ મુનિવરનાં મન લોભેરે.
ઉડે ગૌરજ ડમરિ ભારીરે, તેણે શોભે છે વ્રજ સુખકારીરે;
ધોળાં વાછડાં ધેનુ અપારરે, એ છે વ્રજકેરો શણગારરે.
ગાજે ગોકળિયું ગૌનાદેરે, ગોપી ગોપતણે સંવાદેરે;
ગાય ગોપીઓ હરિગુણ સારરે, વાય વાંસળી ગોપ અપારરે.

તેણે શોભે છે ગોકુળ ગામરે, અને મધ્ય છે નંદનું ધામરે;
અગ્નિ અર્ક અતિથિ ને દેવરે, તેની ગોપ કરે બહુ સેવરે.
ધુપ દીપ ને મંગલ સાજરે, શોભે ઘરઘર શ્રેષ્ઠ સમાજરે;
મુક્તાનંદ કહે ગોકુળ જોઈરે, રહ્યું ઓદ્ધવનું મન મોહીરે.

કડવું ૪ થું.

શોભા જોતાં ઓધવ હરિદાસરે, આવ્યા નંદના મંદિર પાસરે;
નંદરાયનું મંદિર સારરે, પાસે પુષ્પનાં વૃક્ષ અપારરે.
તેમાં પંખી કરે બહુ નાદરે, જાણે ઓધવને દેશે સાદરે;
એવી શોભા તે જોતાં અપારરે, આવ્યા ઓધવજી નંદદ્વારરે.
નિરખ્યા ઓધવને નંદરાયરે, જાણી હરિજન હરખ ન માયરે;
ભેટ્યા નંદ કહી શુભ વાણીરે, પૂજ્યા પુરુષોત્તમ સમ જાણીરે.
મનવાંછિત અંન જમાડીરે, પછે પલંગ ઉપર પધરાવીરે;
આપી પાનબીડી મુખવાસરે, બેઠા નંદ ઓધવજીની પાસરે.
સુખે બેઠા તે ઓધવ જ્યારેરે, બોલ્યા નંદરાય હસી ત્યારેરે;
વાસુદેવ સખા મમ જેહરે, કોને ઓધવ સુખીયા છે તેહરે.
એનો કુશળ છે સૌ પરિવારરે, કોને ઓધવ પરમ ઉદારરે;
મુવો પાપે પોતાને એ કંસરે, ગયો સેજે અધર્મીનો વંશરે.
બીખ્યા જાદવ સર્વેને એણેરે, ગયો કંસનો વંશ તેણેરે;
કોને સુખીયા છે કૃષ્ણ ને રામરે, એ છે મુક્ત નંદના શ્યામરે.

પદ ૧ લું.—રાગ ગરબી.

ઓધવ ક્યારે આવશે વનમાળીરે, થાય સુખિયા મોહન મુખ ભાળી. ઓધવ૦
ક્યારે મુજને સંભારે છે કહાનરે, નીજ માતાને કરુણાનિધાન;
અમને આઠ પ્હોર એનું ધ્યાન. ઓધવ૦
ક્યારે કહેછે ગોવાળુની વાતરે, જ્યારે ભેલા બેસે બેઉ ભ્રાતરે;
અમને મળશે કેદિ સાક્ષાત. ઓધવ૦
ગોપી ગોપને જમુનાનું વારીરે, ગાયું ગોવરધન સુખકારીરે;
કેદિ રિઝે છે વ્રજને સંભારી. ઓધવ૦
મુક્તાનંદના સ્યામને કાજરે, પૂછે ઓધવને વ્રજરાજરે;
અતિ દુઃખિયો છે વ્રજનો સમાજ. ઓધવ૦

કડવું ૫ મું.–રાગ ધોળ.

બોલ્યા નંદરાય ગ્રહિ પાણી, સુણો ઓધવજી મારી વાણી;
દાવાનળથકી અમને ઉગાર્યા, વાયુ વૃષ્ટિનાં કષ્ટ નિવાર્યાં.
વૃષભાસુર દુષ્ટને મારી, લીધાં કૃષ્ણજિયે અમને ઉગારી;
કાળીનાગ અઘાસૂર કાળ, તેથી અમને ઉગાર્યાં દયાળ.
આવ્યાં કષ્ટ દુરંત અપાર, તેથી કૃષ્ણજિયે કીધો ઉદ્ધાર;
ભારે દૈત મૃત્યુસમ જેહ, માર્યા કૃષ્ણ કૃપાનિધિ તેહ.
લીલા કૃષ્ણની અતિ સુખકારી, હાય નિર્ખવું વચન સંભારી;
ઘરનું કામ ગમે નહિં કોઇ, રહિયે હરિચરણે ચિત્ત પ્રોઇ.
નદિ શૈલ ને વન છબી ભાઇ, હરિને ચરણે અંકિત સુખદાઇ;
એને જોઇને મનડું અમારું, હરિના રૂપથી રહે નહી ન્યારું.
આત્મા વ્રજમાં શ્રીકૃષ્ણ ને રામ, જાણ્યા પુરુષોત્તમ સુખધામ;
સૂરકારજ કરવાને આવ્યા, મુને ગરગે તે ભેદ બતાવ્યા.
માર્યા મલ્લ ને ગજપતિ ઘોર, માર્યાં બળવંત કંસ કઠોર;
એવા મુક્તાનંદના સ્વામી, અમે જાણ્યા ઓધવ બહુનામી.

કડવું ૬ ઠું.

સુણો ઓધવજી એક ધ્યાન, કિધાં પ્રાક્રમ જે ભગવાન;
ત્રણ તાલ ધનુષ વિક્રાળ, ભાંગ્યું ભૂધરજી તતકાળ.
દિન સાત ગિરિ કર ધાર્યો, વહાલે ઇંદ્રનો ગર્વ ઉતાર્યો;
એક આંગળીએ ગિરિ ધારી, વાઇ વેણુ રસાળ મોરારી.
માર્યાં ધેનુક તૃણાવર્ત, કીધો બક ને પ્રલંબનો અંત;
માર્યો દૈત અરિષ્ટ કરાળ, કીધા દેવ સુખી ગોપાળ.
એવી રીતે ચરિત્ર સંભારી, વહ્યાં નંદનાં નેત્રથી વારી;
પ્રેમે ગદગદ સ્વર ન બોલાય, વળતા મુન્ય થયા નંદરાય.
સુણી સુતનાં ચરિત્ર ઉદાર, વાધ્યો માતાને પૂરણ પ્યાર;
પ્રેમ પરવશ નંદની રાણી, મુખ બોલી શક્યાં નહિ વાણી.
વહે લોચન જળ ચોધાર, પ્રેમે સ્તનથી સ્રવે પય સાર;
એવો નંદ જશોદાનો જેહ, દિઠો હરિસંગ પરમ સનેહ.
નર નારી કૃતારથ જાણી, બોલ્યા ઓધવ નંદશું વાણી.

કડવું ૭ મું.

સુણો નંદજી કહું એક વાત, તમે જાણ્યા હરિ સાક્ષાત;
તેશું પ્રિત અપાર તમારે, તમે વંદવાજોગ અમારે.
તમે વિશ્વ સકળને છો વંદ્ય, પુત્ર જેના પ્રગટ ગોવિંદ;
એવું જાણીને આનંદ પામી, ભજો કૃષ્ણ ચરાચર સ્વામી.
એ તો વિશ્વનું બીજ છે ઇશ, જાણો રામકૃષ્ણ જગદીશ;
સૌમાં વ્યાપક સૌથી ન્યારા, સરવેશ્વર પુત્ર તમારા.
એમ અંતસમે મન ધારી, ત્યાગે જે સમજી વિચારી;
તેનાં કર્મ સરવ બળી જાય, બ્રહ્મરૂપ તે મુક્ત કહેવાય.
એવા નારાયણ નર ભ્રાત, જગકારણ જગવિખ્યાત;
તમને પ્રીત અખંડ તે માંહી, હવે કહું રહ્યું નથી કાંઇ.
વ્હેલા આવશે કૃષ્ણ મોરારી, તમને મળવા તે મહાસુખકારી;
ભગવાન જદુપતિ જેહ, નિશ્ચે આવશે નહિ સંદેહ.
મામો કંસ મંડપ મધ્યે મારી, તમને જે જે કહ્યું ગિરિધારી;
તે તે સત્ય કરશે બહુ નામી, વ્હાલો મુક્તાનંદનો સ્વામી.

કડવું ૮ મું.

સુણો નંદ જસોદા માત, તમે દેખશો હરિ સાક્ષાત;
એનો સર્વના ઉરમાં નિવાસ, જેમ કાષ્ઠમાં અનળપ્રકાશ.
વ્હાલો વેરી પ્રભુને ન કોય, સમદૃષ્ટિ જગત ગુરુ સોય;
એને ઉત્તમ અધમ ન કોઈ, ભક્તિવાન વ્હાલાં જન સોય.
એને નહીં કોઈ માત ને તાત, નહિ ભારજા પુત્ર ને ભ્રાત;
એને પોતાનું પર ન કહેવાય, નહિ દેહ જનમ કલપાય.
ઊંચ નીચ મધ્યમ તનમાંઇ, એને કર્મ ન સંભવે કાંઈ;
તોય સંતનિ રક્ષાને કાજ, શુભ ચરિત્ર કરે વ્રજરાજ.
સત્વ રજ તમ ગુણ કહેવાય, એને ભોગવી નવ્ય બંધાય;
ખેલે ગુણમાં ને નિર્ગુણ જેહ, સ્રજે પાળે હરે જગ તેહ.
એવા સમર્થ કૃષ્ણ મોરારી, જેને ભજને ટળે ભ્રમ ભારી;
નિરલેપ નિરંજન જેહ, થયા કૃષ્ણસ્વરૂપે તેહ.
એનો મહિમા છે અનંત અપાર, કેતાં શેષજી પામે ન પાર;
કૃષ્ણ નિર્ગુણ અંતરજામી, એ છે મુક્તાનંદના સ્વામી.

પદ ૨ જું-રાગ સામેરી.

નંદરાય સુણો નિર્ગુણ મોહન, કૃષ્ણદેવ સુખકારી રે;
પુત્ર નહિ પુરુષોત્તમ કેના, લેજો વાત વિચારી રે. નંદ.
સરવોત્તમ એ પુત્ર સહુના, માત પિતા એ જાણો રે;
સર્વમાં પૂરા સર્વથી ન્યારા, પ્રગટયા શ્રીકૃષ્ણ પ્રમાણો રે. નંદ.
અનંત બ્રહ્માંડના એ જ છે કર્ત્તા, પુરુષોત્તમ પરિબ્રહ્મ રે;
કૃષ્ણ વિના કર્તા નથી બીજો, એ જ અલોકીક કર્મ રે. નંદ.
ચૈતનરૂપ સામળિયો વ્હાલો, વેદ વદે એમ વાણી રે;
મુક્તાનંદના નાથને સેવો, જન સુખાકારી જાણી રે. નંદ.

કડવું ૯ મું.-રાગ ધોળ-ઢાળ ત્રીજો.

ઓધવજી એમ બોલતાં, વિતિ તે સઘળી રાત;
પરિબ્રહ્મ જાણ્યા પુત્રને, જેમ પડે પટોળે ભાત.
નંદ જસોદાએ હરખશું, કર્યા ઓધવને પ્રણામ;
ઓધવ ઉઠી નાસવા ગયા, જપતા તે સુંદરશ્યામ.
ગોવિંદના ગુણ વરણવતાં, ઉઠયાં ગોપિજનનાં વૃંદ;
ગ્રહ સંભારિ દધિ મથે, મુખ જપે શ્રી ગોવિંદ.
દિપક તેજે મણિ ઝળકે, શોભે ઘણા શણગાર;
કંકણ ખળકે મહી વલોવતાં, થાય ઘણા ઝણકાર.
હાર કુંડલ સ્તને હાલે, મહિ વલોવે ગુણ ગાય;
અરુણ તે કુંભક વડે, શોભે ઘણા ઝણકાર.
ઉંચે સ્વરે ગાય ગોપી, ગોવિંદના ગુણ સાર;
ચૌદ લોકમાં શબ્દ પોંચે, એવો ધ્વનિ ઉચ્ચાર.
દધિ મથ્યાના શબ્દ ભેળો, ગોપીનો સ્વર જેહ;
મુક્તાનંદ કહે દસે દિશાનાં, હરે અમંગળ તેહ.

કડવું ૧૦ મું.

ગોપીયું હરિગુણ ગાવંત, ઊગ્યો સુરજ તેજ અંબાર;
દીઠો રથ વ્રજનારિયે, નંદજીકેરે દ્વાર.
સોવર્ણકેરા કલશ શોભે, રથ અલૌકીક એહ;
કેનો રથ આ કયાંથી આવ્યો, એવો કરે સૌ સંદેહ.

આવ્યો વળી અક્રૂર પાછો, કંસનું કરતલ કાજ;
મધુપુરી લઈ ગયો મોહનને, નિર્લજને નહિં લાજ.
કઠણ ક્રૂર સ્વભાવ એનો શાનો એ અક્રૂર;
વ્રજનો વેરી આવિયો, કરશે તે ભુંડું જરૂર.
પ્રથમ હરિયા પ્રાણ ને, વળી આવ્યો બીજી વાર;
હવે તે શુંએ સાધશે, અમને છે એ જ વિચાર.
અવર બોલી આપણું, તન માંસ લેશે મંદ;
કંસને બળિદાન દેવા, રચ્યો બીજો ફંદ.
એવું તે કહિ કહિ કામિની, દુઃખિયાં ભરે સૌ શ્વાસ;
મુક્તાનંદ સંખ્યા કરી, આવ્યા ઓધવજી હરિદાસ.

કડવું ૧૧ મું.

પ્રલંબ ભુજન પંકજ લોચન, અતિશે કોમળ ગાત્ર;
ગોપિએ ઓદ્ધવ નિર્ખિયા, હરિકૃપા કેરું પાત્ર.
પીળાં પિતાંબર પેરીયાં, કાને કુંડલ મણિમય સાર;
કમળની માળા ગળે, મુખ તેજના અંબાર.
એવા તે ઓદ્ધવ જોઇને, ગોપી કરે અન્યો અન્ય વાત;
કોણ હશે આ ક્યાંથી આવ્યા, કૃષ્ણસમ સાક્ષાત.
કૃષ્ણના જેવાં વસ્ત્ર ભૂષણ, જોઈ જોઈ વ્રજનાર;
ઓધવને વીંટી વળી, નંદજીકેરે દ્વાર.
ઓધવ કહે મુને મોકલ્યો, તમપાસ સુંદરશ્યામ;
હરિજન જાણી ગોપિકા, કર્યા પ્રેમશું પ્રણામ.
શ્રી કૃષ્ણકેરા સેવક પૂરા, ઓધવ દૃઢ હરિદાસ;
એવું જાણી એકાંત તેડી, સર્વ બેઠિ પાસ.
સિંધુસુતાપતિ ચરણ સેવક, લાવ્યા હરિ સંદેશ;
મુક્તાનંદ વ્રજનારિને, શંકા ન રહિ લવલેશ.

કડવું ૧૨ મું.

જાણ્યા અમે તમને ઓધવ, જદુપતિ સેવક નિષ્કામ;
માતપિતાની ખબર લેવા, મોકલ્યા સુંદરશ્યામ.
એ વિના વ્રજમાં કૃષ્ણને, સંભારવા જોગ ન કોય;
જુના અમારા જદુપતિ, અમે જાણિએ દૃઢ સોય.

માત પિતા સંગ પ્રીતની, આત વિકટ પ્રાંસિ જેહ;
મુનિને પણ અતિ કઠણ, તજવી ઓધવ તેહ.
અન્ય વિષે સ્વાર્થે પ્રીતિ, જ્યાં લગી સ્વારથ સાર;
પુરુષને જેમ નારિયો, પુષ્પમાં ભમરને પ્યાર.
ધનરહિતને તજે વેશ્યા, કરે અન્યસંગે પ્રીત;
પ્રજા તુચ્છ નૃપને તજે, એવી સ્વારથિયાની રીત.
વિદ્યા ભણિ વિદ્યારથી, પછે ત્યાગે ગુરુને તેહ;
તજે દ્વિજ જજમાનને, દક્ષિણા પામે જેહ.
વિહંગ ફલવિણ તરુ તજે, જમિ તજે જતિ-ગ્રહદ્વાર;
મુકતાનંદના નાથના, અમે જાણ્યા એ જ આચાર.

પદ ૩ જું.—રાગ કાલિંગડો.

ઓધવજી અમે હરિને જાણ્યા, સ્વારથિયા જદુનાથરે;
સ્વારથ લગિ પ્રીતિ બહુ રાખે, પછે ત્યાગે તેનો સાથરે.—ઓધવ૦
દગ્ધદાવ જ્યમ મૃગ ત્યાગીને, નૌતમ વનમાં જાયરે;
ઓધવજી એવાં લક્ષણ જેનાં, સ્વારથિયાં તે જ કેવાયરે.—ઓધવ૦
આરત નારીને ભમરની પેર્યે, ભોગવી ત્યાગે જારરે;
સર્વે પ્રકારે સમજીને જોયું, કૃષ્ણના એ જ આચારરે.—ઓધવ૦
એ સંગ તોય ટળે નહિ પ્રીતિ, એ છે એનાં જાદુ ભારીરે;
મુકતાનંદને નાથે અમારાં, મન હરિ લીધાં મોરારીરે—ઓધવ૦

કડવું ૧૩ મું.

એવી રીતે ગોપિજન જેહરે, ધાર્યાં મંન હરિરૂપ તેહરે;
ગોપિ બેસિ ઉધવજીને સંગરે, તજ્યો લોક લજ્યાનો પ્રસંગરે.
હરિનું રૂપ હૈયામાં સંભારિરે, બોલી પ્રેહવતી વ્રજનારીરે;
નયણે નીર વહે એક ધારરે, ગાય ગોવિંદના ગુણ સારરે.
સુણો ઓધવજી મારી વાતરે, કીધી કૃષ્ણજી અમસંગ ઘાતરે;
પ્હેલાં સુખડાં અલૌકિક આપીરે, ઘાલી ફૂપ લિધો વ્રત કાપીરે.
શોભ્યા વ્રજમાં શ્રી કૃષ્ણ ને રામરે, કિધિ બાળલીલા સુખધામરે;
તેને સંભારી અમે વીરરે, થયાં ઉનમન સરખાં અધીરરે.
એની લીલા અલૌકિક જોઈરે, રહ્યાં મનડાં અમારાં મોહીરે;
નાન બાળ હતા બળવીરરે, ઝુલે પારણે શ્યામશરીરરે.

આવી પુતના રાક્ષસી ઘોરરે, તેણે તેડ્યા મોહન ચિત્તચોરરે;
વિખપાન કરાવાને કાજરે, લિધા અંકમાં શ્રી મહારાજરે.
તેનું પ્રાણ સહીત વિખ પીધુરે, માતાતુલ્ય અચલ પદ દીધુરે;
એવા મુક્તાનંદના સ્વામીરે, કેમ વિસરે અંતરજામીરે.

કડવું ૧૪ મું.

આવ્યો વાયુને રૂપે કઠોરરે, તૃણાવંત અસુર અતિ ઘોરરે;
તેને કંઠે ગ્રહિ હરિ માર્યોરે, વ્રજવાસીનો ત્રાસ નિવાર્યોરે.
ભાગ્યું સંકટ કઠણ બળવીરરે, ગોપી ગોપને આપી ધીરરે;
બળદેવે કહી જઇ વાતરે, ખાધી મૃત્તિકા કૃષ્ણજી માતરે.
માતા રોપ કરી કહી વાણીરે, હસી બોલ્યા સારંગપાણીરે;
એ તો બોલે છે સર્વે અન્યાયરે, મારૂં મુખડું જુઓ માયરે.
જોયું મુખડું ઉઘાડીને જ્યારેરે, દીઠું જસોમતિ અચરજ ત્યારેરે;
દીઠાં મુખમાં બ્રહ્માંડ અપારરે, પામ્યાં જશોમતિ પરમ વિચારરે.
એકવાર ભુખ્યા થયા કહાનરે, માતા પયનું કરાવે છે પાનરે;
ચુલે ઉકળતું પય જાણીરે, મુક્યા મોહનને નંદરાણીરે.
મુને ધાવતો અધવચ મેલીરે, લોભે માતા ગઇ વ્હેલિ વ્હેલીરે;
એનો લોભ કરૂ હવે પૂરોરે, મુને ધાવતો મુક્યો અધુરોરે.
એવું જાણીને કોપ્યા મોરારીરે, ફોડિ મંથની શ્રી ગિરિધારીરે;
એવા મુક્તાનંદના સ્વામીરે, ઉદ્ધવ કયમ વિસરે બહુનામીરે.

કડવું ૧૫ મું.

ઓધા જશોમતિ પયને ઉતારીરે, પાછાં આવ્યાં કાજ સુધારીરે;
ત્યાં તો મંથની પરમ વિશાળરે, ફુટી દેખી હસ્યાં તતકાળરે.
મારા પુત્રનું કામ છે એહરે, જાણ્યું જસોમતિ મનમાં તેહરે;
ઘરમાં મહિડાની રેલમછેલરે, કીધી કાનકુંવર અલબેલરે.
માતા કોપ કરી વિકરાળરે, ચાલ્યાં ખોળવા દિનદયાળરે;
લીધી લાકડી કરમાં સાહીરે, ગયા માંયલે મંદિર ધાઇરે.
ત્યાં તો નવનિત ખાતા મોરારિરે, દિઠા જસોમતિ શ્રી ગિરિધારીરે;
ભેલાં કરીને માંકડલાંનાં વૃંદરે, ખાય ખવરાવે વ્રજચંદરે.
દિઠાં માતાને આવતાં જ્યારેરે, ભાગ્યા માકડલાં સંગ ત્યારેરે;
માતા ધાઇને સાયા ગોવિંદરે, ચોળિ નેત્ર રુવે જગચંદરે.

માતા બાંધવાની કરી ત્યારીરે, ધ્રુજે થરથર ભવભયહારીરે;
માતા બાંધે છે નંદકુમારરે, જેનો પામે નહિં કોઈ પારરે.
જે જે દામણું સાંધવા જાયરે, બેબે આંગળ ન્યુન તે થાયરે;
મુક્તાનંદના સ્વામીને માતરે, બાંધી બાંધિ હાર્યાં સાક્ષાતરે.

કડવું ૧૬ મું.

ઓધા ઘરમધ્યે દામણાં જેહરે, માતા આણી બાંધ્યાં સર્વ તેહરે;
તોય બે આંગળ રહિ ખામીરે, માતા વિસ્મે થઇ લજ્યા પામીરે.
ભક્તાધિન એ બરદ વિચારીરે, એક દામણે બંધાણા મોરારીરે;
એ છે કાળના કાળ અનંતરે, એના સામર્થનો નહિ અંતરે.
ભક્તાધિન નિગમ નિત્ય ગાયરે, માટે બાંધિયા જસોમતિ માયરે;
બાંધ્યા દામણે દીનદયાળરે, થયા દામોદર તતકાળરે.
જાણે સર્વને અંતરજામીરે, ગયા જમુનાતટ બહુનામીરે;
હતા વૃક્ષ કુબેર કુમારરે, કિધો જમલાઅર્જુનનો ઓધારરે.
વૃંદાવનમાં બકાસુર માર્યોરે, વૃત્રાસુરને તે સ્યામે સંહાર્યોરે;
કિધો જમણવાર જદુરાયરે, જમુનાતટ વર્ણવ્યો નવ જાયરે.
કરપાત્ર કર્યાં છે ગોવાળરે, માંહોમાંહે લડે સૌમાં બાળરે;
અન્યોઅન્ય જુઠું લડિ ખાયરે, કરે કૌતુક હરિને સુહાયરે.
બોલે મર્મવચન ગોપાળરે, સુણી ગોપ હસે તતકાળરે;
મુક્તાનંદના વહાલાની રીતરે, સૌથી ન્યારિ ને પરમ પુનીતરે.

પદ ૪ થું.–રાગ મેવાડો.

ચરિત્ર સંભારિરે, કપટી કૃષ્ણનાંરે, તનડામાં વાધે છે તાપ અપાર;
ઓધવ એ સાથેરે, અમે કિધી પીતડીરે, તે તો વિરા સહેવા દુઃખનો ભાર. ચ૦
પેલી એણે કીધિરે, પ્રીત અતિ ઘણીરે, જેજે અમે કેતાં તે કરતા કામ;
દોણું ને વલોણુંરે, કરતા કાનજીરે, હવે નવ પૂછે અમારું નામ. ચ૦
કુડી કુડી પ્રીતિરે, ઉપરથી આવડેરે, અમે એ ન જાણું ભોળાજંન;
નેહડો લગાડી, મેલી મથુરા ગયોરે, તેને દુઃખે દાઝે અમારાં તંન. ચ૦
વેરીડો વસ્યો છેરે, અમારા મૂળમાંરે, કોને વીરા ધીરજ કેમ ધરાય;
મુક્તાનંદ કહે છેરે, લગાડી મોહનીરે, વાહાલાવિના વ્રેહના દવ ન બુઝાય. ચ૦

કડવું ૧૭ મું.

ઉધા ચરિત્ર સામળીયાનાં જેહ, અમને વિસરે નહીં પળ તેહ;
રમતા રસિયો ગોવાલુંને સંગ, અંગે ચરચતા બહુ વિધ રંગ.
વાલો પ્રેમશું વેણુ બજાવે, તેને સંગ ગોવાળિયા ગાવે;
ક્યારે ભમરસંગી કરે ગાન, સંગ મેલે ગોવાલિયા તાન.
ક્યારે કોકિલનિ પેસ્ય બોલે, સુણિ શબ્દ ગોવાલિયા ડોલે;
ક્યારે હંસગતે હરિ ચાલે, સખા સંગ મનોહર મ્હાલે.
ક્યારે બકની પેટે ધરે ધ્યાન, ક્યારે નાચે મયૂર સમાન;
ક્યારે પંખીની છાયાને ભાળી, દોડે તે સંગે શ્રી વનમાળી.
ખેંચે પુછ વાનરનાં બે ભાઈ, તેને સંગ ચડે તરુ ધાઈ;
કાઢે કુટાલિયું કપિ સાંમી, કપિ સંગ કુદે બહુ નામી.
ક્યારે જળમાં તે દાદુર સાથ, કુદે અનંત ભુવનકેરા નાથ;
ક્યારે ડરપે ઓછાયાથી આપ, ક્યારે દેશે પડછંદાને શ્રાપ.
એમ ખેલે ગોવાળુમાં કહાન, જેનું બ્રહ્માદિક ધરે છે ધ્યાન;
મુક્તાનંદના હરિનો વિહાર, વીરા ખટકે છે વારંવાર.

કડવું ૧૮ મું.

ઓધા ચરિત્ર સામળિયાનાં જોઇ, રહે મુનિવરનાં મન મોહી;
બાળલીલા કરે બહુનામી, એ છે બ્રહ્માદિકના સ્વામી.
રમે શ્યામ ગોવાળને સંગ, બહુ વેશ બનાવે શ્રીરંગ;
ક્યારે કહાન રાજા બનિ આવે, સઉ ઊપર હુકમ ચલાવે.
ક્યારે ગુણિજન થઇ હરિ ગાય, ક્યારે નાર બાંકરિયું થાય;
ક્યારે વંનફૂલ લૈ સૌ હાથ, લડે સામ સામ ભરે બાથ.
ક્યારે મલજુદ્ધ થઇ માંડે ગોવાળ, લડે સામસામા દઈ તાળ;
ક્યારે વૃષભ થઇ મારે ત્રાડ, લડે સામ સામા કરિ ચાડ.
ક્યારે ભેરુ થઇ બેઉ ભાઇ, ચડે એક બીજા પર ધાઈ;
રમે બાળની પેર ગોવિંદ, સરવેશ્વર કૃષ્ણ સ્વછંદ.
બ્રહ્મા ભુલ્યા ચરિત્રને ભાળી, હરે વાછડાં ગોપ સંભાળી;
સર્વે રૂપ થયા સુખકારી, નાંખ્યો બ્રહ્માનો ગર્વ ઉતારી.
બ્રહ્મા દીન થઇ પાછા આવ્યા, વ્હેલા વછ ગોવાળિયા લાવ્યા;
મુક્તાનંદ કહે વારંવાર, કીધું બ્રહ્માજિયે સ્તવન અપાર.

કડવું ૧૯ મું.

વળિ આચરે ગોપી વચંન, સુણો ઓધવજી એક મંન;
ગિરિગોવરધન તરુ જેહ, વ્હાલે અતિશે વખાણ્યો તેહ.
વૃંદાવનમાં પશુ પંખી મોર, કર્યાં મુનિસમ નંદકિશોર;
કાળિનાગનો ગર્વ ઉતારી, કિધું નીરવીખ જમનાનું વારી.
દાવાનળનું કર્યું પ્રભુ પાંન, હર્યાં વસ્ત્ર કુમારિનાં કહાન;
કાઢ્યાં જલથિ વિવસ્ત્રાં કુમારી, આપ્યો વાંછિત વર ગિરધારી.
ઋષિપત્નિ તેડિને લીધી, જમી થાળ કૃતારથ કીધી;
ધસ્યા ઋષિયે તે હાથ અપાર, અમે ઓળખ્યા નહિ કિરતાર.
ધિક જોગ જગ્ન વ્રત દાન, ધિક ઊંચજનમ અભિમાન;
નવ ઓળખ્યા પ્રગટ મોરારી, થઈ સાથને સર્વ નિષ્ટારી.
નારિ અશુચિ અલ્પમતિ જેહ, પામિ સ્વરૂપને મને તેહ;
રાખ્યો આપણે અતિ ઘણો ગર્વ, બનિ વાત બગાડી છે સર્વ.
એમ ઋષિએ કર્યો પરિતાપ, માન સહિત નિંદ્યું ઘણું આપ;
મુક્તાનંદનો વહાલો વિહારિ, વીરા કેમ વિસરે સુખકારી.

કડવું ૨૦ મું.

ઓધા ઈંદ્રનો જગ્ન નિવારી, પૂજ્યા ગોવર્ધન સુખકારી;
કોપિ ઈંદ્ર થયો વિકરાળ, બારે મેઘ પેર્યા તતકાળ.
જોજો મનુષ્ય કનૈયાની વાત, મારો જગ્ન મટાડ્યો સાક્ષાત;
એનિ ગાયું ગોવાળને ગોપી, બોળી મારું અચળ પણ રોપી.
કૃષ્ણ સોતું ગોકળિયું ગામ, તેનું રેવા દેવું નથી ઠામ;
એવો કોપ કરી સુરરાય, લીધા પ્રલયના મેઘ સહાય.
ગાજે વિજ ને વાયુ અપાર, લાગ્યો વરસવા મુશળધાર;
તોળ્યો ગોવર્ધન ગિરિધારી, નિજદાસને લીધા ઉગારી.
એમ ગિરિને કરપર ધાર્યો, વ્હાલે ઈંદ્રનો ગર્વ ઉતાર્યો;
લાવ્યા વરુણના ઘર થકી નંદ, અમે નિરખીને પામ્યાં આનંદ.
નંદે કીધી ગોવાળુંને વાત, મારો પુત્ર પ્રભુ સાક્ષાત;
એનું વરુણે તે પૂજન કીધું, પગ ધોઇ પાદોદક લીધું.
સુણી બોલીઆ ગોપ સકામ, અમને દેખાડો નિજધામ;
મુક્તાનંદને વહાલે વિચારી, સૌને ધામ દેખાડ્યું મોરારી.

પદ ૫ મું.—રાગ મારુ.

ઓધવ એવા ગુણવંત ગિરિધારી,
ખટકે છે અમને મોહન મરમાળો, શામળો સુખકારી, ઓધવ૦
નેનંને બાણે કીધી સર્વ ઘાયલ, તલપે છે વ્રજનારી, ઓધવ૦
ઉપર ઘાવનો ડંખ ન દિસે, અંતર દુઃખ ભારી, ઓધવ૦
મનડાં હરિ મથુરાં જઇ બેઠા, કુબજા કીધી પ્યારી, ઓધવ૦
પ્રથમ દેખાડિને અમૃત અમને, પાયું છે વિખવારી, ઓધવ૦
મુક્તાનંદને વહાલે ગોપિ સર્વે, વણ મોતે મારી, ઓધવ૦

કડવું ૨૧ મું.

એક સુંદરી ડહવંતી ભારી, હરિને મળવા ઇચ્છે સકુમારી;
એના ઉરમાં અખંડ હરિ ધ્યાન, કરતો દીઠો ભમર શુભ ગાન.
કલ્પિ કૃષ્ણનો દૂતે બ્રંગ, બોલી ઓધવશું સુધ અંગ;
પ્રેમે પરવશ ગોપિકા ભારી, બોલી ઉનમત થઇ વ્રજનારી.
કપટિ કૃષ્ણના દૂત કઠોર, જાણ્યો ભમર તુને ચિત્તચોર;
ચિત્તચોર કાતુડાને સંગ, તારા તનમાં ચડ્યો તેનો રંગ.
મારી શોક્યના ઉરપર સારી, માળા રગડી છે કૃષ્ણમોરારી;
તેના કુચનું કુંકુમ જેહ, તારા મુખપર દીસે છે તેહ.
અમને અડકીશ મા તું ભાઇ, રેને વેગળો આવે શું ધાઇ;
રાતું વદન દેખાડવા કાજ, તુંને મોકલ્યો શ્રીમહારાજ.
અમને રિઝવવાને તું બ્રંગ, શાને ચરણે નમે છે સુરંગ;
જેને તે વનિતાને મનાવ્યો, જેને રંગે રંગાણો તું આવ્યો.
જાદવની સભામાં શું ધીર, હસ્યા જોગ તમે બેઉ વીર;
મુક્તાનંદના સ્વામીને પાસ, ઘણું થાતું હશે ઉપહાસ.

કડવું ૨૨ મું.

વીરા અધર સુધા એકવાર, અમને પાઓ પ્રીતમ કરી પ્યાર;
નાંખી મોહને મોહની જાળ, પછે ત્યાગ કર્યાં તતકાળ.
સુણો ભમર તમારી એ રીત, પહેલી બાંધો કુસુમ સંગ પ્રીત;
માણી મકરંદ ત્યાગો છો તેહ, એવો ભૃંગ તમારો સ્નેહ.
તારી પેરે છે નંદનો લાલ, અમને ભોળવી કીધાં બેહાલ;
માણી કુસુમની પેરય મોરારી, પછે ત્યાગ કરી વ્રજનારી.

મારા મનમાં વિચારું છું એમ, એને કમળા વરી હશે કેમ;
સુણી કપટીનાં વચન રસાળ, પામી મોહ પડી હશે જાળ.
સુણ મધુકર કહું સમજાવી, ગા મા જદુપતિના ગુણ આવી;
અમે સર્વે વિજોગિણી બાળા, જાણું જુના છે કૃષ્ણજી કાળા.
શાને ગાન કરે બહુ વાર, જાણ્યા કપટી છે નંદકુમાર;
તેની આગે તું ગાવાને જોગ, જેના ટાળ્યા મોહન કુચ રોગ.
મનવાંછિત આપશે તેહ, તેમાં લેશ નહીં સંદેહ;
મુક્તાનંદના નાથની પ્યારી, તારું કરશે તે કામ વિચારી.

કડવું ૨૩ મું.

કહેશો મધુકર જો તમે એમ, તમે અવળું બોલો છો કેમ;
મુને મેલ્યો મનાવાને કાજ, તમને ઇચ્છે ઘણું મહારાજ.
એવું કહેશો મા અમને તો ભ્રાત, અમે જાણિયે કૃષ્ણની વાત;
એનું રુચિર કપટ ભર્યું હાસ, એ છે વનિતાને બાંધ્યાવા પાસ.
એના નયનની શોભાને જોઇ, નારી માત્રનું મન રહે મોહી;
ચૌદલોકમાં વનિતા છે જેહ, એને દુર્લ્લભ કોણ છે તેહ.
સેવે ચરણ રમા કરી પ્રીત, રહે હાજર ડરતી વિનીત;
અમે શી ગણતીમાં ત્યાં ભ્રાત, કહોછો શિદ મનાવાની વાત.
જાણી દીન દયા કરે જ્યારે, એનું દર્શન પામીએ ત્યારે;
એનું ઉત્તમશ્લોક છે નામ, પાળે રંકને સુંદરશ્યામ.
બોલી અપર ભમર શું રિસાઇ, આવ્યો મથુરાં જઇને તું ભાઈ;
મેલી ચરણ રહે વેગળો વીર, તારું કૃષ્ણના જેવું શરીર.
શિખ્યો કપટ તું કૃષ્ણને પાસ, કપટી સરખો તું કપટીનો દાસ;
મુક્તાનંદના સ્વામિની રીત, તુને આવરી પરમપુનીત.

કડવું ૨૪ મું.

બોલિ બોલિ કરી ઘણો રોષ, કહિયે ક્યાં લગી કૃષ્ણના દોષ;
એને અર્થે અમે તજી લાજ, ત્યાં ગયા પુત્ર પતિ સુખ સાજ.
કાળે ઉરમાં ન આણી તે વાત, મ્હેલી મથુરાં ગયો કરી ઘાત;
એવો હરિનો સ્વભાવ સદાય, તે શું કેમ કરી પ્રીત કરાય.
માર્યો વાળિ પારધીની પેરય, હણતાં મનમાં ન આણી મેરય;
જતિ થઇને વસ્યો વન જ્યારે, બાંધી શિશ જટા શુભ ત્યારે.

રહેતો વનમાં તે વલકલ ધારી, એને વરવા આવી એક નારી;
કીધી નાક કાન વિના તેહ, એ શું કેમ કરી થાય સ્નેહ.
બની વામન ને બળીદ્વાર, કીધો વેદ તણો ઉચ્ચાર;
બળીરાય સુણી શુભ વાણી, આવ્યો સન્મુખ જોઈને પાણી.
કીધું પ્રેમ સહિત સનમાન, મૂખે માગ્યું તે આપિયું દાન;
દેતાં દાન બાંધ્યો બળિરાય, એનાં છળ વર્ણવ્યાં નવ જાય.
એનું અન્ન જમી ચાંપ્યો પાતાળ, 'એવા બંધુ તમારા દયાળ;
મુક્તાનંદના સ્વામીની વાત, કરતાં ડરિયે છૈયે ઘણું બ્રાત.

પદ ૬ ઠું.–રાગ આસાવરી.

વૈષ્ણવ જન તો તેને કૈયે, પીડ પરાયી જાણેરે—એ ટાળ છે.
મધુકર વાત મોહનવર કેરી, જાદુગારી જોરરે;
નરનારી એને ગાય સુણે તે, સાગે સંસારનો નોરરે
કૃષ્ણ કથા જેણે પ્રેમે સાંભળી, તે તો તજી કુટુંબ પરિવારરે;
પરમહંસ થઇ વનમાં વસિયા, જાણે છે સૌ સંસારરે.
શુક નારદ સનકાદિક એના, ગુણનું કરે નીત ગાનરે;
ધન દોલત ઘરબાર ન એને, ભમતા કરે રાનો રાનરે.
એવું અમે જાણિયે તોય એના ગુણ, મુખ થકી ન મેલાયરે;
પાણી પીને ઘર અમે પૂછ્યું, હવે એનો શો ઉપાયરે.
જે કોય જગમાં એને અનુસરસે, તેના તે ભવાડા ગાયરે;
મુક્તાનંદના નાથને સેવી, જગ છતરાયાં થાયરે.

કડવું ૨૫ મું.

અપર બોલી કૃષ્ણનો, નવ થાય કોય નિર્ધાર;
એના મનની વારતા, તેનો કોય ન પામે પાર.
સીતા કારણ સજ થઇને, ભાગ્યું ધનુષ કઠોર;
પ્રેમશું વરિયો પ્રેમદા, નિજ ભૂજા કેરે જોર.
સીતા સંગ કરી પ્રીત પૂરણ, વન વસ્યો લઇ સંગ;
અધઘડી અળગી ન મેલે, રાચ્યો તેને રંગ.
સુંદર મૃગ ગયો મારવા, કામિની કેરે કાજ;
રાવણ સીતા હરિ ગયો, લેઇ લંકમાં ગજરાજ.

નારી કારણ નિર્લજ થઇને, કીધો અધિક વિલાપ;
પછે એ સીતા વાળવા, ભોગવ્યા બહુ સંતાપ.
રિંછ વાનર સંગ વસિયો, નારી કારણ એહ;
ઉદધિ ઉપર પાજ બાંધી, કષ્ટ ઘણો કરી તેહ.
મુક્તાનંદના નાથને, સીતા વિના બહુ શોક;
એના મનના કપટને, વીરા કોય ન જાણે લોક.

કડવું ૨૬ મું.

ઓદ્ધવ એણે જુધમાં, હણ્યો રાવણ અતિ વિકરાળ;
વિભીષણને રાજ દીધું, એવા એ દીનદયાળ.
વિભીષણ કહે જાનકિ અતિ, ઝુરે પ્રભુ તમ કાજ;
હુકમ હોય તો લાવિયે, તમ પાસ શ્રીમહારાજ.
રામ કહે જેમ છે તેમ સીતા, તેડી લાવો અમ પાસ;
વિભીષણ તે વચન લોપી, કીધી સ્વમતિ પ્રકાશ.
સ્નાન કરાવી વસ્ત્ર આભુષણ, પેરાવ્યાં બહુ અંગ;
સીતા બેસાડયાં પાલખીમાં, આવ્યા વિભીષણ સંગ.
સીતાનાં દર્શન કારણે, દોડતાં રિંછ વાનર જેહ;
દૂર રહો એમ વિભીષણના, દૂત નિવારે તેહ.
દૂર ન રાખો કોયને, એમ બોલ્યા શ્રીરઘુનાથ;
તારે તે હલકીને આવીયા, સૌ રિંછ વાનર સાથ.
જ્યારે પાલખીમાંથી ઉતરી, કર્યું સીતાએ પ્રેમે પ્રણામ;
મુક્તાનંદને વાલમે, સામું ન જોયું શ્રીરામ.

કડવું ૨૭ મું.

ઓદ્ધવ સીતાકાજ એણિપેર, કીધો અતિશે શ્રમ;
પછે એ ત્યાગી વાંકવોણી, કેમ કળાય મર્મ.
રુદન કરી કરી જાનકી, કરજોડી કિધો વિલાપ;
રિંછ વાનર વિભીષણ સૌ, પામ્યાં અતિ સંતાપ.
પછે ત્યાં બ્રહ્મા આવિયા, સંગ તેડી દશરથ તાત;
પતિવ્રતા દૃઢ જાનકી, એવી કહી બહુ જણે વાત.
પાવક માંહી પ્રવેશ કરાવી, સીતાને લીધાં સાથ;
અયોધ્યા જઇ લોકવાણી, સુણિ વિષમ રઘુનાથ.

લોક વાણી જાણવા, મૂક્યો દૂત શ્રીરઘુવીર;
ભદ્ર નામે દૂત તેણે, સુણ્યું સર્વ સુધીર.
દૂત પાછો આવીયો, કિધું પ્રેમ સહિત પ્રણામ;
અજ્ઞાનિ હરિ વિમુખનું, પ્રભુ બોલ્યાનું નહિ ઠામ.
પછે શ્રી રામજીએ પૂછ્યું, સૌ કેતા હોય જેમ લોક;
મુક્તાનંદના નાથને, કહો સુણિને થાઉં અશોક.

કડવું ૨૮ મું.

ઓધવજી એમ સાંભળી, વાલાનાં વચન ઉદાર;
ભદ્ર નામે દૂત બોલ્યો, પામી કષ્ટ અપાર.
કરજોડી કહે સુણો રઘુવીર, લોક કહે છે જેહ;
સંક્ષેપે સર્વે કહું, તમ આગે મહા પ્રભુ તેહ.
ચોકે હાટ બજારમાં, વળી વન ને ઉપવન સોય;
જશ તમારો સઉ ઠેકાણે, વર્ણવે સર્વ કોય.
અતિ પ્રતાપી રામજી, બાંધી સાગર ઉપર પાજ;
સુર અસુર ને નૃપતિમાં, એવું કોણે ન થાય કાજ.
અતિ ભયંકર રાવણ દશમુખ, માર્યો કુટુંબ સમેત;
સીતા લઈ પ્રભુ આવિયા, રાખ્યું જાનકી ઉપર હેત.
બીજું તો સર્વ રુડું કર્યું, એક ભુડું કીધું રામ;
ગઇ નારિ ફરી લાવિયા, એવું કોઇ કરે નહિ કામ.
કેવું મન હશે રામનું, એને સિતાનો નાવ્યો અભાવ;
મુક્તાનંદના નાથનો, હવે કેમ કળાય સ્વભાવ;

પદ ૭ મું.—રાગ સામેરી.

આવો હરિ મંદિરિયે મારે, કુંવર રંગીલા કાન.
મોહિ છોગલિયે તારે—એ ઢાળ છે.
કે છે એમ લોક સૌ વાણિ, દૂત કહે રઘુનાથને.
સુણો હરિ સારંગપાણિ. કે૦
વનમાં એકલડિ જાનકિરે, ત્યાંથી હરાણી;
સિતાને રાવણ લઇ ગયો, તે તો જગ સઘળે જાણી. કે૦
કલંક ભરી એવી કામિનીરે, તે પાછી આણી;
વ્યભિચારી નર નારીને, કેવા થઇ છે રામ કાણી. કે૦

આપણા ઘરની નારિયુંરે, લેશે એ નિશાણી;
કામિનીયું બહુ બેકશે, જોઇ રાજાની રાણી. કે૦
પર પુરુષ સંગ કામિનીરે, રહેશે લપટાણી;
રાજદ્વારથી સર્વમાં, હવે રીત એ બંધાણી. કે૦
ધર્મ વિના સંસારમાંરે, પિડાશે પ્રાણી;
મુક્તાનંદ રઘુનાથમાં, આવિ ખોટ ન પુછે રાણી. કે૦

કડવું ૨૯ મું.

સુણી દૂતનાં વચન શ્રી રામરે, પૂછ્યું સર્વને તે સુખ ધામરે;
બોલ્યાં સર્વે કુટંબી એમરે, એ છે દૂતે કહી વાત તેમરે.
વહાલે શિખ સભાને દીધીરે, પોતે વાત વિચારી લીધીરે;
તેડયા ભરત શત્રુઘન વીરરે, તેડયા લક્ષ્મણ પરમ સુધીરરે.
આવ્યા હરિને હુકમ સર્વે ભાઇરે, ચરણે શિશ નમાવ્યાં છે ધાઇરે;
શોકે રામનું મુખ થયું એમરે, ગ્રહ્યો રાહુએ ચંદ્રને જેમરે.
દીઠા બંધુએ ઝાંખા ભૂપાળરે, ડર્યા ભરતાદિક તતકાળરે,
બોલ્યા શોક સહિત રઘુવીરરે, સુણો ભ્રાત તમે થઇ ધીરરે.
લેશ કરશો મા મનમાં સંતાપરે, પૂછું તેનો તે આપો જ્યાપરે;
પૂરવાસિ ને દેશનાં લોકરે, મુને ઉપજાવે અતિ શોકરે.
બોલે સિતા નિમિત્ત અપવાદરે, સુણી અંતરે થાય વિશાદરે;
બોલે વેણ મુરખ ચાવિ ચાવીરે, મુને પીડે છે અંતરે આવીરે.
અપજશથી મરણ ઘણું સારુંરે, મારા મનમાં હું એમ વિચારુંરે;
મુક્તાનંદના વહાલાની વાણિરે, સુણી બંધુ ડર્યા ભય આણીરે.

કડવું ૩૦ મું.

આધા બોલ્યા વળી રઘુવીરરે, મુને લોકો કહે છે અધીરરે;
અમે સૂરજવંશિ નરેશરે, નિંદા થાય તે કરિયે ન લેશરે.
સીતા પાપ રૂપ અતિ જેહરે, પાછી લાવ્યો હું ઘરમાં તેહરે;
તમે જાણો છો લક્ષ્મણ વાતરે, જેમ વનમાં થયો ઉત્પાતરે.
કીધું સિતાનું રાવણે હર્ણરે, પામ્યો કુટુંબ સહીત તે મર્ણરે;
સિતા લાવ્યો વિભીષણ જ્યારેરે, અમે ગ્રહણ કરી નહીં ત્યારેરે.
આવ્યા પાવક મારુત સૂરરે, આવ્યા ઇંદ્ર અને ચંદ્ર હજૂરરે;
આવ્યા બ્રહ્મા ને દશરથ તાતરે, તેણે આવી કહી મને વાતરે.

સીતા પરમ સતી રઘુનાથરે, એને ત્યાગશો મા લીઓ સાથરે;
આવી અગ્નિમાં ઝિલિને જ્યારેરે, મુને ઈંદ્રે સમર્પી છે ત્યારેરે.
મુનિ દેવ મંડળ મોઝારરે, જાણિ સીતાને શુદ્ધ અપારરે;
શુદ્ધ જાણીને લાવિયો આંઈરે, બોલે લોક તો કાંઇનું કાંઇરે.
મિથ્યા છે તોય અપજશ વીરરે, મુને ખટકે અંતર જેમ તીરરે;
મુકતાનંદનો નાથ કહે ભાઇરે, કાઢે સીતાને થાશે ભલાઇરે.

કડવું ૩૧ મું.

ઓધા વળી બોલ્યા રઘુરાયરે, કરવા પ્રથમ વચનની સહાયરે;
જેની અતિશે અકીર્ત્તિ થાયરે, તે તો નિશ્ચે નર્કમાં જાયરે.
સૌને કીર્ત્તિ આભુષણ ભારીરે, ઇચ્છે કીર્ત્તિને સૌ નરનારીરે;
કીર્ત્તિ સ્વર્ગલોક સુખ આપેરે, મહા કર્મનાં બંધન કાપેરે.
સર્વે આરંભ કીર્ત્તિને કાજરે, શિર જાતે ન ખોવી લાજરે;
મૃત્યુ લોકમાં કીર્ત્તિને ભાઇરે, પામે સુખ સંપત્ય પ્રભુતાઇરે.
આપે ઉભય લોક સુખ એહરે, રાખી કીર્ત્તિ ને ત્યાગવો દેહરે;
કાં હું મરૂ ને સીતાને કાં મારૂરે, લોપો વચન તો તમને સંહારૂરે.
મારે લોકની લાજ અપારરે, પડ્યો શોકના સિંધુ મોજારરે;
મુને ખટકે છે એ દુ:ખ ભારીરે, લેજો લક્ષ્મણજી શિર ધારીરે.
કરો રથને સવારે તૈયારરે, માનો વચન થઈ હુશિયારરે;
તમે સીતાને રથમાં બેસાડીરે, જજો વનમાં વચન દ્રઢ ધારીરે.
મુનિ વાલ્મિક દ્રઢ મતિ જેહરે, ગંગાપાર વસે છે તેહરે;
મુકતાનંદનો નાથ કહે પ્યારીરે, જ્યાં જઈ મૂકજો સમજી વિચારીરે.

કડવું ૩૨ મું.

ઓધા એમ બોલ્યા રઘુવીરરે, સુણો લક્ષ્મણ પરમ સુધીરરે;
વસ્તિ માત્ર ન હોય જેણે ઠારરે, મૂકો સિતાને વન મોજારરે.
વેલા આવજો મૂકીને દૂરરે, મારું વચન ગ્રહો થઈ શૂરરે;
આ ન કેશો વૈદેહીને વાતરે, તમે જાણ પ્રવિણ છો ભ્રાતરે.
એમ ના કેશો તમે કોયરે, શત્રુ સમાન છે સોયરે;
માટે કરજો વિચારીને કાજરે, મારે કામ પડ્યું છે આજરે.
મારી તો તમે સોટમ જાણીરે, જો ન લોપ કરો મારી વાણીરે;
કાઢો જાનકી આંહિથી જ્યારેરે, મારું વચન ગ્રહ્યું દ્રઢ ત્યારેરે.

એણે લંકાથી આવતાં તાતરે, મુને સંભળાવ્યું સાક્ષાતરે;
મારે ઋષિને પૂજ્યાની છે આશરે, ત્યારે હુકમ થશે અવિનાશરે.
એવું પૂછ્યુંતું જાનકી જેહરે, આજે આવ્યો છે અવસર તેહરે;
એનું મનગમતું કરી આજરે, સારો જુક્તિથી આપણું કાજરે.
એવાં વચન કહિ રઘુવીરરે, પામ્યા કષ્ટ વહે દગ નીરરે;
મુક્તાનંદનો વાલો કહે બોલરે, ઓધા તે સર્વે અધિક અતોલરે.

પદ ૮ મું.—રાગ પરજ.

ઓધા એવા હરિ સારંગપાણિ, એનો કોય ન શકે મર્મ જાણીરે, ઓ૦
રે પેલી સીતા તજવા કરી તૈયારી, પછે અતિ રોયા સુખકારીરે. ઓ૦
રે કઠણતા વજ્ર થકી ભારી, કોમળતા ત્રિભુવનથી ન્યારીરે. ઓ૦
રે અલૌકિક સર્વ કળા એની, એમાં નવ પહોંચે મતિ કેનીરે. ઓ૦
રે નથી એ તો કોઇ તણા સંગી, મુક્તાનંદનો વાલો રંગીરે. ઓ૦

કડવું ૩૩ મું.

ઓધા સાંભળી હરિનો ઉચાર, પામ્યા લક્ષ્મણ કષ્ટ અપાર;
કાઢી રાત રુદન કરી સોય, તેનો મર્મ ન જાણે કોય.
પ્રાતઃકાળે તે લક્ષ્મણ વીર, તેઓ સૂમંત્ર સારથિ ધીર;
લાવો સારથિ રથ તતકાળ, આજ્ઞા આપી છે દીનદયાળ.
નાંખો રથમાં તે આસન સાર, કરો અશ્વ જોતરીને તૈયાર;
સિતા રાજભવન થકી આજ, જાશે મહામુનિ પૂજવા કાજ.
દોડ્યો સારથિ સાંભળી વાત, લાવ્યો જોતરી રથ સાક્ષાત;
બોલ્યો સૂમંત્ર જોડીને હાથ, રથ તૈયાર થયો પૃથ્વિનાથ.
સુણિ લક્ષ્મણ શિઘ્ર સિધાવ્યા, વેગે રાજભુવન મધ્ય આવ્યા;
વંદ્યા સીતાને પૂજ્ય પ્રમાણી, કર જોડીને બોલ્યા વાણી.
ગંગા તીરે મુનિ વિખ્યાત, તમને ત્યાં પહોંચાડવાં માત;
રાજા રામની આજ્ઞા છે એહ, તેમાં લેશ નહિ સંદેહ.
વેલાં તૈયાર થાઓ સકુમારી, પૂજા સાજ તે લેજો સંભારી;
મુક્તાનંદને વાલે કહ્યું જેહ, કરવું આપણે હરખશું તેહ.

કડવું ૩૪ મું.

સીતા સુણિ દિયેરિયાની વાણી, વણ સમજે ઘણું હરખાણી;
લીધાં આભ્રણ વસ્ત્રના ભાર, લીધી પૂજવા સામગ્રી સાર.

ઋષિ નારિ ને મુનિવર કાજ, લીધો અતિશે અમોલિક સાજ;
સીતા બોલીયાં લક્ષ્મણ સંગ, લીધાં આભ્રણ વસ્ત્ર સુરંગ.
વીરા સંગે લીધું મેં જેહ, ઋષિપત્નિને આપીશ તેહ;
મારે આશ હતી મન એ જ, રઘુવીરે પૂરી કરી તેજ.
સુણિ લક્ષ્મણ બોલ્યા ન કાંઇ, સૌને વાત જુદી મન માંઇ;
પછે સિતાને રથમાં બેસાડી, કરી શિઘ્ર ચલાવા તૈયારી.
રાખી ચાડ ને હાંકયા તોખાર, ચાલ્યો રથ કરિ અતિ ઝણકાર;
સીતા વાટે જાતાં કહે છે વાત, મુને અશુભ શુકન થયાં ભ્રાત.
મારું ધ્રુજે છે થરથર અંગ, મારા ઉરમાંથી ભાંગ્યો ઉમંગ;
મારું જમણું નયન કર જોય, ફરકે દુઃખદાયક થઇ સોય.
મારાં મનમાં તે સુખ નથી લેશ, થયો રોમાંચિ તન વેશ;
મુક્તાનંદના પ્રભુ સંગ પ્યાર, ઓધા જાનકી ડરાવ્યાં અપાર.

કડવું ૩૫ મું.

ઓધા અપશુકન દેખી અપાર, સીતા ડરપે છે વારંવાર;
બોલી લક્ષ્મણ સંગ વચંન, મારું ભયથકી દાઝે છે તંન.
મુને સુનો લાગે છે સંસાર, મારો જીવ થયો નિરાધાર;
તેનું કારણ પરમ સુધીર, મુને ખોળે મળ્યું નહિ વીર.
રખે અવધ નગરમાં ભાઇ, આવી પીડા અચાનક ધાઇ;
મુને અશુભ જણાય છે આવું, આદરાણું નિશ્ચે ભુંડું થાવું.
સીતા એમ કહી જોડિયા હાથ, રુડું કરજો ત્રિલોકના નાથ;
એવાં આતુર જાનકી જાણી, વળી બોલિયા લક્ષ્મણ વાણી.
માતા સૌનું વિચારો છો સારું, તેણે અતિ શુભ થાશે તમારું;
એવી કરતાં પરસ્પર વાત, આવ્યાં ગોમતિતટ સાક્ષાત.
રહ્યાં ગોમતિતટ એક રાત, જોડયો અતિ રથ શિઘ્ર પ્રભાત;
હાંકયો રથ બપોરે તે જ્યારે, પો'તા ભાગિરથિતટ ત્યારે.
દેખી ગંગા વધ્યો ઉર તાપ, રોયા લક્ષ્મણ કરી સંતાપ;
મુક્તાનંદને વાલે કહ્યું જેહ, સાલે લક્ષ્મણને ઉર તેહ.

કડવું ૩૬ મું.

ઓધા બોલિપેર લક્ષ્મણ વીર, રોયા દીન થઇ તજી ધીર;
તન કંપે ને વ્યાકુળ ભારી, મુખ સુકે વહે દગ વારી.

દીઠા લક્ષ્મણ દુઃખિયા અપાર, બોલ્યાં જાનકી કરીને વિચાર;
જોઇ જાહ્નવી તટ સાક્ષાત, કહો કારણ દુઃખ કેરું ભ્રાત.
બહુ કાળથી ઇચ્છા જેહ, પામ્યાં ગંગાનું દર્શન તેહ;
અતિ હરખ સમે ભય આવો, તેનું કારણ કહિ સમજાવો.
નિત રહો છો તમે પ્રભુ સાથ, આજ દૂર જાણી રઘુનાથ;
એથી દુઃખિયા થયા હશો તાત, કહો દુઃખનાં કારણ કરી વાત.
મુને પ્રાણથી વાલા શ્રીરામ, તોય જાણી આનંદનું ઠામ;
ન કરું શોક બાળની પેર, ઋષિ પૂજી જાશું કાલે ઘેર.
તમે બાળપણું તજી ભાઇ, રાખો ધીરજ રહો સુખદાઇ;
ગંગા ઉતરી મહા મુનિ વૃંદ, વેગે પૂજીએ થૈને સ્વચ્છંદ.
વેગે નાવ મંગાવો ઉદાર, જૈયે શીઘ્ર વીરા સામે પાર;
મુક્તાનંદને વાલે કરી ઘાત, નથી જાણતી જાનકી વાત.

પદ ૯ મું.–રાગ ગરબી.

(ઓરા આવો નટવર નાનડિયા, એ ઢાળ છે.)

ઓધવ એનું કપટ અતિ ભારી, જાણે એવાં નહિ કોઇ નર નારી–ઓધવ૦

પહેલી કરે પ્રીતિ જે સંગે, રાચે રાસિયો તેને રંગે;
પછે તેને ત્યાગે સૌ અંગે. ઓધવ૦ ૧
સીતા સંગ પ્રીત કરી જેવી, કહી નવ જાય મુખે એવી,
પછે એને ત્યાગ કરી તેવી. ઓધવ૦ ૨
સિતાજી વન મેલી જ્યારે, અમે દુઃખ શું ધરિયે ત્યારે,
બોલું છું પીડાણિ દુઃખ ભારે. ઓધવ૦ ૩
જે જે એનો સંગ કરે ભાઇ, તેનું દુઃખ કોઇ ન શકે ગાઈ,
મુક્તાનંદનો પ્રભુ દુઃખદાઈ. ઓધવ૦ ૪

કડવું ૩૭ મું.

ઓધવજી એમ જાનકી, સમજ્યા વિના કહે વાત;
તે મનમાં નથી જાણતી, જે કીધી રામજિયે ઘાત.
સરળ ચિત્ત છળ કપટને, સીતા ન જાણે લગાર;
પોતા સરખો જાનકી, જાણે સરળ સૌ સંસાર.
લક્ષ્મણને કહે જાનકી, મુને વાલા અતિ ઘણું રામ;
કમળદળ લોચન શ્રીરઘવીર, સર્વ સુખના ધામ.

ઉન્નત ઉર સિંહના સરખું, કૃશોદર રઘુવીર;
ઉદરમાં ત્રિવલિ બિરાજે, ઉંડી નાભિ ગંભીર.
રાજીવ લોચન રામને, નિરખવા મન અકળાય;
વેલાં જવાય અવધપુર, કરો ભ્રાત તે ઉપાય.
વચન સુણિ સીતાતણાં, લોહ્યાં લોચન લક્ષ્મણ ધીર;
નાવિકને કહે નાવ લાવો, જાવું છે સામે તીર.
કરણધાર તે વચન સુણતાં, લાવ્યો નાવ સુજાણ;
મુક્તાનંદના નાથનું, કરવાને વચન પ્રમાણ.

કડવું ૩૮ મું.

ઓધવ એમ નાવ ઉપર, બેઠા લક્ષ્મણ ધીર;
સારથિ રથ સીતા સહિત, ઉતર્યાં સામે તીર.
નાવમાંથી ઉતર્યાં, સીતા સહિત ગુણજાણ;
સામો તટ જોઇ રામાનુજને, વાગ્યાં દુઃખનાં બાણ.
ભાગીરથી તટ જઈ કરી, પામ્યા રામાનુજ દુઃખ જેહ;
પારાવાર ન તેહ તણો, વર્ણવ્યું ન જાયે તેહ.
ગદ્‌ગદ કંઠે હાથ જોડી, લોચન વહે જલધાર;
દીન થઇ કહે જાનકીને, વચન પરમ ઉદાર.
લોકની વાણી ઉર ધરી, મુને જે જે કહ્યું શ્રીરામ;
તે તે વચન વિચારતાં, મારે ઉર થયું દુઃખ ધામ.
અંતર દુઃખનો દવ બળે, તે સમાવ્યો ન સમાય;
ધર્મસંકટમાં પડ્યો, હવે એનો શો ઉપાય.
આવું કાજ કર્યા થકી, મુને મર્ણ અતિ ભલું માત;
મુક્તાનંદના નાથની, મુને બીકે છે ઉરમાં વાત.

કડવું ૩૯ મું.

ઓધવ રામાનુજ વળી, કર જોડી કહે સુણો વાત;
લોક નિન્દિત કાજમાં, મુને પ્રેર્યો પ્રભુ સાક્ષાત.
આવાં કારજમાં સતિ, હું પ્રેરાણો છું જેહ;
દોષ ન એમાં કોઇનો, મારાં ભાગ્યનો થર એહ.
રોષ મા કરશો જાનકી, મારો દોષ નહિ લવલેશ;
આ કારજ મેં આદર્યું, રાજા રામનો ઉપદેશ.

એવાં વચન કહી હાથ જોડી, પડ્યા તે ભૂપર સોય;
રુદન કરી નિજ મરણ ઇચ્છે, મર્મ ન જાણે કોય.
એવા લક્ષ્મણ જોઇને, પામ્યાં સીતા કષ્ટ અપાર;
દીન થઇ લક્ષ્મણ પ્રત્યે, કર્યો સીતાએ શબ્દ ઉચ્ચાર.
આ દુઃખનું કારણ લગરી; હું નથી જાણતી ભ્રાત;
જે હોય તે તત્ત્વે કરી, મુને કહો યથારથ વાત;
શ્રાપ થયો રઘુનાથનો, કેના ઉપર દુઃખ છે વીર;
મુક્તાનંદના નાથથી, થયું હોય તે કહો મતિ ધીર.

કડવું ૪૦ મું.

ઓધવજી એમ જાનકી, કરી આજ્ઞા વારંવાર;
તે વાણી શિરપર ધરી, કર્યો રામાનુજે ઉચ્ચાર.
નીચું મુખ કરી દીન થઈ, બોલિયા પરમ સુજાણ;
વચન કેતાં કંઠ સુકે, ધ્રુજે થરથર પ્રાણ.
કષ્ટે કરી તોય બોલિયા, જેમ થઇતિ પુરમાં વાત;
માત સભા મધ્યે વાત આવી, સુણિ પ્રભુ સાક્ષાત.
પૂર મધ્યે સર્વ દેશ મધ્યે, સીતાનું લઇ નામ;
લોક સૌ નિન્દા કરે, એમ સુણ્યું સુખોમુખ રામ.
દુષ્ટે જેમ નિન્દા કરી છે, તે તમને કહેવાય;
તજી વિચાર ને લોક વાણિ, સત્ય ગણી રઘુરાય.
તે કારણ તમને તજ્યાં, નિર્દોષ છો તોય માત;
લોકની નિન્દા કારણે, આવો થયો અતિ ઉત્પાત.
એ કારણ વિના જાનકી, મન શંકા ન ધરશો લેશ;
મુક્તાનંદના નાથમાં, થયો લોકલજ્જાનો પ્રવેશ.

પદ ૧૦ મું–રાગ ગરબી.

(મનમોહન મંદિર આવોરે, વાટડી જોઉં છું વનમાળીરે; એ ઢાળ છે.)
ઓધવજી એમ લક્ષ્મણ વીરેરે, સમજાવી સીતા રાણી;
કહી નીતિ પરમ સુધીરેરે, સમજાવી સીતા રાણી.
કહિ કથા પુરવની ભારીરે, સ૦ જેમ રાખે દેહ વિચારીરે. સ૦
પુરજનનો દોષ દેખાડીરે, સ૦ કરી વિનતિ શાંત પમાડીરે. સ૦
ધીરજ ધર્યાની વાટેરે, સ૦ કરી વિનતિ લક્ષ્મણ ભ્રાતેરે. સ૦

વનમાં રહો હરિબળ રાખીરે, સ૦ તમે શુદ્ધ છો સૂર સૌ સાખીરે. સ૦
મુક્તાનંદનો પ્રભુ જાણેરે, સ૦ કરશે રક્ષણ દુઃખ ટાળેરે. સ૦

કડવું ૪૧ મું.

ઓધા લક્ષ્મણ બોલિયા વાણીરે, સુણો જાનકી પરમ શાણીરે;
ઋષિ આશ્રમ પાસ જઈ માતરે, તમને વનમાં મુકીશ સાક્ષાતરે.
રાજા રામની આજ્ઞા છે જેમરે, કરવું પડશે મારે હવે તેમરે;
મુનિવર કેરું આશ્રમ જેહરે, તમને સુખદાયક હવે તેહરે.
મુનિ આશ્રમ પાસ હું આવીરે, તમને તજીશ કઠોરતા લાવીરે;
રામે હુકમ કર્યો એવી રીતરે, રાખું કેમ કરી તમસું પ્રીતરે.
ગંગાતીરે તપોવન જ્યાંરે, મુનિવર કેરું આશ્રમ સોયરે;
રેજો ત્યાં તમે રાખી વિચારરે, વૃથા ખેદ મા કરશો લગારરે.
મુનિ આશ્રમ પરમ પુનિતરે, રેજો રાખી ત્યાં ઉત્તમ રીતરે;
રાજા દશરથના એ છે મિત્રરે, મુનિ વાલ્મિક પરમ પવિત્રરે.
વ્રતધારી તપસ્વી ઉદારરે, જેના ગુણનો ન પામિયે પારરે;
રેજો મુનિપદપંકજ પાસરે, કરજો તાતતુલ્ય વિશ્વાસરે.
રાજા રામની આજ્ઞા છે એહરે, તેમાં લેશ નહિ સંદેહરે;
મુક્તાનંદના વાલાને વચનરે, અવળું લેશ મા માનજો મનરે.

કડવું ૪૨ મું.

ઓધા વળી કહે લક્ષ્મણ ભ્રાતરે, રેજો સાવધાન તમે માતરે;
ધરી ઉરમાં શ્રીરામનું ધ્યાનરે, રેજો મુનિવર પાસ અમાનરે.
રાખી પતિવ્રત ધર્મ પુનિતરે, રાજા રામશું રાખજો પ્રીતરે;
એમ થાશે કલ્યાણ તમારુંરે, સત્ય માનજો વચન અમારુંરે.
સતી નારીને પતિસંગ હેતરે, પતિ પાસરે ભક્તિ સમેતરે;
પતિ લાડ લડાવે કે મારેરે, તોય પતિનો દોષ ન ધારેરે.
જેને પતિનો તે અવગુણ આવેરે, તે તો પતિવ્રતા નારી ન કહાવેરે;
નાર પતિવ્રતાનો ગુણ એહરે, રાખે પતિસંગ પરમ સનેહરે.
તમને પ્રાણથી વાલા શ્રીરામરે, તમે પતિવ્રત ધર્મનું ધામરે;
કથા કહિ સર્વ લોકને કાજરે, જાણી જેવાનો અવસર આજરે.
સુણી લક્ષ્મણ વીરની વાણીરે, અતિ દારુણ શબ્દ પ્રમાણીરે;
મુક્યાં મહા દુઃખે દેહ સંભાળરે, પડ્યાં ભૂમિ ઉપર તતકાળરે.
રહિ મુર્છા તે બે ઘડીવારરે, સીતા પામી તે કષ્ટ અપારરે;
મુક્તાનંદનો સ્વામી છે ક્રૂરરે, ઓધા મહા દુઃખ આપે જરૂરરે.

કડવું ૪૩ મું.

ઓધા એણીપેર જનક કુમારીરે, સુણિ શબ્દ પામ્યાં દુઃખ ભારીરે;
કિધિ ત્યાગ શ્રીરામ તે જાણીરે, બોલ્યાં ગદ્દગદ્દ સ્વર થઇ વાણીરે.
એનું દુઃખડું તે નવ વરણાયરે, કહેતાં વચન વ્યાકુળ થઇ જાયરે;
સીતા લક્ષ્મણને કહે વાતરે, સુણી દુઃખની વારતા ભ્રાતરે.
વીરા આ તન મારું જેહરે, કરયું દુઃખ સેવા વિધિ તેહરે;
આગે પામી હું કષ્ટ અપારરે, હજી દુઃખનો ન આવિયો પારરે.
મારાં દુઃખ કેરો વાર ન પારરે, ભાંગ્યું નાવ મહાસિંધુ મોઝારરે;
મેં તો શાં શાં કર્યાં હશે પાપરે, જેણે પામી હું મહા સંતાપરે.
નિશ્ચે સંતાપ્યા છે ભાઇરે, તેની આવી મળી જોગવાઇરે;
કાં તો બ્રાહ્મણને દુઃખ દીધું રે, કાં તો પર ધન ચોરી લીધુંરે.
કાં તો હરિજનસું કરયું વેરરે, કાં તો છાનું દીધું કેને ઝેરરે;
કાં તો કીધી વિસ્વાસીને ઘાતરે, મળ્યું આ જ તે ફળ સાક્ષાતરે.
એમ જાનકી કરીને વિલાપરે, કિધો પાપનો નિજ શિર થાપરે;
મુકતાનંદનો સ્યામ સંભારીરે, ઉંચે સાદે રુવે સકુમારીરે.

કડવું ૪૪ મું.

ઓધા એણિપેર દુઃખણી અપારરે, રોઇ વચન કર્યાં ઉચ્ચારરે;
વીરા રઘુપતિ પરમ દયાળરે, મુને કેમ ત્યાગી તતકાળરે.
હું તો પતિવ્રતા નારી કેવાઉંરે, જ્યાં જ્યાં હુકમ કરે ત્યાં ત્યાં જાઉંરે;
મારો સેજ સ્વભાવ છે જેહરે, વીરા કહિ સંભળાવું તેહરે.
રહેતી વનમાં હું રામજી પાસરે, એનાં બળનો ઘણો વિશ્વાસરે;
તોય દેખું બિહામણું જ્યારેરે, અતિ ત્રાસને પામતી ત્યારેરે.
તે હું એકલી વન મધ્યે ભાઇરે, સંગે બીજું ન કોઇ સહાઇરે;
હવે કેમ હું રહિશ વનવાસરે, મુને એ જ અંતર અતિ ત્રાસરે.
જ્યારે પૂછશે મહા મુનિ ધીરરે, તમને કેમ ત્યાગ્યાં રઘુવીરરે;
તેનો શું ઉત્તર કહું તાતરે, મારે શિર આવ્યો ઉતપાતરે.
કહેશે વાત પરસ્પર સોયરે, વિના વાંકે ન ત્યાગે કોયરે;
એનો ઉત્તર કેમ કરી દેસરે, હુંમાં દોષ નથી લવલેશરે.
ઓધા એમ સીતા દુઃખ પામીરે, જેને શિર ત્રિભુવનપતિ સ્વામીરે;
મુકતાનંદના નાથ કઠોરરે, એની ઉપર કેનું નહિ જોરરે.

પદ ૧૧ મું. રાગ રામગ્રી.

(આજ મારાં નેણુ સુફળ થયાં,—એ ઢાળ છે.)
લક્ષ્મણને કહે જાનકી, મારે સંકટ ભારી;
હરિ વિના જીવવું હરામ છે, મરવું મહા શ્રેયકારી. લ.
જો ગંગાજળમાં પડી, તજું પ્રાણને ભાઈ;
આત્મહત્યા ઉપજે, થાય અતિ અવળાઇ. લ.
બીજું દુઃખ તનને તજે, મુને અતિઘણું સાલે;
રાજવંશ રઘુવીરથી, આગળ નવ ચાલે. લ.
બે હત્યા તનને તજે, લાગે મુને મોટી;
મનસુબો મરવાતણો, એ તો વાત જ ખોટી. લ.
તજી મુજને રઘુવીરની, આજ્ઞા તમે પાળો;
મુજ દુઃખિણીના તાપની, ચિંતા તમે ટાળો. લ.
અવધ પૂરી જઇ સર્વને, મારું વંદન કેજો;
મુક્તાનન્દના નાથની, નિત સેવામાં રેજો. લ.

કડવું ૪૫ મું.

ઓધવજી વળી બોલિયા, જાનકી પરમ સુજાણ;
રામાનુજ તમે સાંભળો, મારાં વચનપરમ પ્રમાણ.
સાસુ સર્વને પ્રેમશું મારા, કેજો અનંત પ્રણામ;
કર જોડી વંદને કરી મારા, કેજો કુશળ કલ્યાણ.
એમ કેજો રઘુનાથને, તમે ધર્મ ધોરધર ધીર;
ભ્રાત કુટંબી પ્રજા સૌને, પાળો છો રઘુવીર.
એ તમારો ધર્મ નિર્મળ, એ જ કીર્ત્તિ ઉદાર;
ધર્મ વડે સર્વ લોકને, પાળો છો વારંવાર.
સર્વ રક્ષક થઈ કરી, મુને ન પાળિ તમે જેહ;
મારા દેહને દુઃખ પડે, અવગુણ ન ધરું તેહ.
એ જ વચન રઘુવીરને, તમે કહેજો જઇને ભ્રાત;
મારાં દુઃખની વારતા, કહેશો મા કોઇને તાત.
મુક્તાનન્દના નાથનું, ઉરમાં ધરી દ્રઢ ધ્યાન;
જાનકી અતિ દુઃખ પામે, (પણ) મન કીધું ધીરજવાન.

કડવું ૪૬ મું.

ઓધવજી એમ બોલિયા, જાનકી પરમ સુજાણ;
શોક ન કરશો માહરો, હું તજિશ નહિ મુજ પ્રાણ.
દીન ચિત્ત થઈ જાનકી, એવું બોલિયાં ધરી ધીર;
ખેદ વચનને સાંભળી, દુઃખ પામ્યા લક્ષ્મણ વીર.
સીતાને ચરણે શિર નમાવી, રામાનુજ બુદ્ધિવંત;
સીતાને વચન ન કહિ શક્યા, ઉર વ્યાપ્યું કષ્ટ અનંત.
પરિક્રમા કરી હાથ જોડી, કીધું રુદન અપાર;
રામાનુજ જાવા સમે, નમ્યા સીતાને બહુ વાર.
રામાનુજ પૂરી વહાણ બેઠા, અંતર શોકની ઝાળ;
નાવમાંથી ઉતરી બેઠા, રથ ઉપર તતકાળ.
સીતાને સામે તીર મેલ્યાં, તેનો તે મનમાં ત્રાસ;
રુદન કરી જુવે જાનકી ને, અંતર અધિક ઉદાસ.
સીતા સરખી સુંદરી, તેને મુકાવી વનવાસ;
મુકતાનંદના નાથનો, હવે થાય કેમ વિશ્વાસ.

કડવું ૪૭ મું.

ઓધવજી એમ જાનકીને, મેલી વન મોઝાર;
રામાનુજ ફરી ફરી જુવે, સતિ સીતા સામે પાર.
રામાનુજે રથ હાંકિયો, દીઠો સીતાએ રથ ગયો દૂર;
વહેવા લાગ્યાં નેત્રથી, આંસૂડાં કેરાં પૂર.
અરણ્ય વનમાં એકલી, રુવે સીતા ઉંચે સાદ;
વાલ્મિક ઋષિના શિષ્ય તે સ્થળ, આવ્યા સુણી દુઃખ નાદ.
તેડી ગયા અતિ આદરે, વાલ્મિક મુનિની પાસ;
અતિ કૃપાળુ મહા મુનિ, આપ્યો પોતા પાસ નિવાસ.
સીતાને લવસૂત અવતર્યો, કુશ કીધો વાલ્મિક ધીર;
સીતાને મુનિ સમઝાવિયાં, થાશે તુલ્ય બળ બેઉ વીર.
રામાયણ મુનિપાસ ભણિયા, લવ ને કુશ બુદ્ધિમાન;
જજ્ઞમાં જઈ રામચરિત્રનું, કીધું બેઉ જણે ગાન.
લવ ને કુશ બે પુત્ર સોતી, પાછી લાવ્યા તેહ;
વાંકાં વચન સુણિ રામનાં, ભોમાં સમાણી એહ.

સીતા સરખી મહા સતિ, તેને આપ્યું કષ્ટ અપાર;
મુક્તાનંદના નાથનાં, પરપંચનો નહિ પાર.

કડવું ૪૮ મું.

અવર બોલી આપણે, હવે શું કપટીનું કામ;
મહા દુઃખ દીધું મોહને, એનું ન લેશો કોઇ નામ.
ઓધવજી અમે અધિક ભોળાં, જાણું નહિ છળ લેશ;
મન કર્મ વચને માનિયો, કપટિ તણો ઉપદેશ.
પારધિ જેમ કુરંગને, સુંદર સુણાવે નાદ;
પછે એ મારે બાણ તનમાં, એવો મેલ્યો રસ સ્વાદ.
ટોળા વછોયો કરે તતક્ષણ, વહે રુધિરની ધાર;
અમ સંઘાતે કૃષ્ણજી, એમ કર્યું વારંવાર.
હાસ્ય કરી નખસ્પર્શ કરી, કીધો મદન પ્રકાશ;
મૃગની પેરે મારિયાં, એણે કરાવી વિશ્વાસ.
ધણી તારો ધુતારડો, તું તેનો એકાંતિક દાસ;
દાઝયા ઉપર લૂણ દે, મોકલ્યો અમ પાસ.
કરીશ મા એની વારતા, મુખ બોલો બીજી વાત;
મુક્તાનંદના સ્વામિયે, અમશું કરી બહુ ઘાત.

પદ ૧૨ મું.—રાગ કેદારો.

(ઘેર આવો તો ગોઠડિરે કીજે, ધણુંરે દિવસની સંચીરિ; એ ઢાળ છે.)
ઓધવજી અમ સાથ ધુતારે, કપટ કર્યું અતિ ભારીરે;
ચિત્ત ચોરી મથુરા જઇ બેઠો, ઝૂરે છે વ્રજની નારીરે. ઓ૦
મથુરા નગરની નાર ધુતારી, રીઝવશે કરી પ્યારરે;
મોહનવર મતલબનો ગર્જુ, કપટી કુબ્જાનો યારરે. ઓ૦
વ્રજની વાત વિસારી મોહન, હવે નહિ ગોકુળ આવેરે;
મદન શરાસન લે મારે છે, તે થકી કોણ મુકાવેરે. ઓ૦
કુબ્જાને સંગે જોગ અભ્યાસો, અમને મેલ્યાં વિસારીરે;
મુક્તાનંદનો નાથ બન્યા છે, મથુરાં જઇ બ્રહ્મચારીરે. ઓ૦

કડવું ૪૯ મું.

ગોપી રુદન કરે છે અપારરે, આવ્યો મધુકર બીજી વારરે;
બોલી મધુકરસું કરી પ્યારરે, ફરી મૂક્યો શું નંદકુમારરે.

અમને માનવા જોગ છો વીરરે, વર માગો તે દેશું સુધીરરે;
જેના ઉરમાં છે શ્રીનો નિવાસરે, અમને તેડી ચાલો તેની પાસરે.
એને નારી વિના ન રેવાયરે, રાખે ઊર વિષે શ્રીને સદાયરે;
એને નારી તણો નહિ પારરે, અમને એક એનો જ આધારરે.
વીરા મથુરા પૂરીમાં મોરારીરે, કોને સુખિયા છે શ્રીગિરિધારીરે;
ક્યારે કરે છે ગોકુલિયાની વાતરે, પ્રેમે સંભારી માત ને તાતરે.
ક્યારે ગોપ ગોવાળ સંભારીરે, રાજી થાય છે કુંજબિહારીરે;
અમને જાણી અનન્ય નિજ દાસીરે, ક્યારે સંભારે શ્રીઅવિનાશીરે.
ભૂજ અગર સુગંધિ ગોપાળરે, ક્યારે શિરપર ધરશે કૃપાળરે.
અમને મારી ગયો નેહનાં બાણરે, વિરા કેમ કરી રાખિયે પ્રાણરે;
અ'હતી પિડિયું ત્યાગશું પ્રાણરે, તેનો દોષ તમને સુજાણરે;
નહિ તો તેડો વીરા સૌને સાથરે, જ્યાં છે મુક્તાનંદનો નાથરે.

કડવું ૫૦ મું.

સુણી ઓધવ ગોપીની વાણીરે, બોલ્યા ઉર ધરી સારંગપાણીરે;
પ્રેમે ભિનાં તમારાં વચનરે, સુણિ મગ્ન થયું મારું મનરે.
તમને દર્શનની ઘણી પ્યાસરે, પૂરી કરશે મોહન સર્વ આશરે;
મુને કહ્યો છે શ્રીકૃષ્ણે સંદેશરે, તમને અતિ સુખનો ઉપદેશરે.
તમે સર્વે કૃતારથ માતરે, પૂજ્યા જોગ સૌને સાક્ષાતરે;
વાસુદેવ પ્રગટ પ્રભુ જેહરે, તેસું તમને છે અચળ સનેહરે.
તપ હોમ ને જપ વ્રત દાનરે, ગ્રંથપઠન ને સંયમ ધ્યાનરે;
કરી સાધન અનંત અપારરે, ભક્તિ કૃષ્ણની સાધે ઉદારરે.
પરમાત્મા કૃષ્ણને સંગરે, પ્રેમ ભક્તિ છે તમને અભંગરે;
પ્રેમલક્ષણાભક્તિ છે સારરે, માગે મુનિવર વારંવારરે.
પતિ પુત્ર સ્વજન ધન ધામરે, દેહાદિકથી થયાં નિષ્કામરે;
સર્વે ત્યાગી વર્યા ગિરિધારીરે, થઇ છે ત્રિભુવન જીત તમારીરે.
તમે પ્રભુમાં દેખાડી છે પ્રીતરે, મુને કીધો છે પરમ પુનિતરે;
મુક્તાનંદને વહાલે કર સાઇરે, સર્વે કમળા સમાન છે બાઇરે.

કડવું ૫૧ મું.

તમે સાંભળો મોરી વાતરે, કહ્યું શ્રીમુખે જે સાક્ષાતરે;
લાવ્યો હરિનો સંદેશો હું એહરે, સુણો એક મને કરી સ્નેહરે.

હું છઉં હરિનો એકાંતિક દાસરે, સદા રહું છું શ્રીકૃષ્ણની પાસરે;
મને પુછ્યામાં કરશો મા લાજરે, તમ સારુ મૂક્યો છે મારાજરે.
તમને કહ્યું છે શ્રીકૃષ્ણજી એમરે, સર્વે સાંભળજો કરી પ્રેમરે;
મારો સર્વે પ્રકારે વિજોગરે, તમને થયો નથી સંજોગરે.
જેમ પંચમાભૂત છે જેહરે, વ્યાપ્યા સર્વે આકારમાં તેહરે;
મન ઇંદ્રિયું પ્રાણમાં એકરે, હું છઉં વ્યાપક સમજો વિવેકરે.
મારા તેજમાં સર્વે આકારરે, સર્જું પાળું હરું બહુ વારરે;
માયા ગુણને હું પ્રેરી કરાવુંરે, સર્જું વિશ્વ ન બંધમાં આવુંરે.
હું છું સર્વેમાં સર્વથી ન્યારોરે, જાણો મુજથકી સર્વ પસારોરે;
મુંમાં મનડું બંધાણું છે જેનુંરે, સ્હેજે સિધ્યું કારજ સરવ તેનુંરે.
મુંમાં મન દૃઢ બાંધવા કાજરે, વસે વનમાં તજી સુખ સાજરે;
મુક્તાનંદના નાથની વાણીરે, સર્વે શિર ધરો પરમ શાણીરે.

કડવું પર મું.

વળી કૃષ્ણજી કહે છે વચનરે, સર્વે સાંભળજો એક મનરે;
મન મુજમાં આરોપવા કાજરે, ત્યાગી સેવે છે સંત સમાજરે.
સાંખ્યજોગ વેદાંત વિચારરે, તપ ત્યાગ દમાદિ પ્રકારરે;
સર્વે મન વશ કરવાને એહરે, તેમાં લેશ નથી સંદેહરે.
જેમ નદિયુનો સિંધુમાં અંતરે, રેણિ મનના નિરોધ પ્રજંતરે;
વસ્યો તમથી હું વેગળો જયારેરે, વધે પ્રેમ અપાર તમારેરે.
પ્રેમે મન તો રહ્યાં મારે પાસરે, તમને એજ સમીપ નિવાસરે;
મુંમાં મનને બંધાવાને પ્યારીરે, વસ્યો વેગળો સમજી વિચારીરે.
જયારે દૂર પતિ જેનો જાયરે, તેનું મન પિયુ સંગ પ્રોવાયરે;
તેવો દૃષ્ટિગોચર પતિ સંગેરે, નોય વનિતાના માનને પ્રસંગેરે.
સુણો ગોપિકા મનડાં તમારારે, મારા રૂપથી રહે નહી ન્યારારે;
એવો કીધો ઉપાય મેં સારરે, તમે લેશો માં અવળો વિચારરે.
વ્રજવનિતા તો પ્રાણ છો મારારે, ગુણ ભુલું ન લેશ તમારારે;
મુક્તાનંદનો વહાલો જાણરે, મીઠું બોલી હરે મનના પ્રાણરે.

પદ ૧૩ મું.—રાગ મલાર.

તમે તો કૃતારથ કામિની, મન મુજ વિષે ધારી;
તન મન ધન મુજ ઉપરે, રાખ્યું સર્વસ્વ વારી. તમે૦

જે મુજમાં મનને ધરે, છોડી જગ કેડો;
તે પ્રેમિજન પાસ લે, રહું કરી દઢ નેડો. તમે૦
મન મુજમાં તમે રાખજો, રહેજો જગ થકી ન્યારી;
અલ્પ કાળમાં સુંદરી, મુને પામશો પ્યારી. તમે૦
રાસ સમે વ્રજમાં રહી, રોકી નિજ સ્વામી;
તમ મોરે તનને તજી, પ્રેમે મૂને પામી. તમે૦
જે મૂને પ્રેમે ભજે, તેને પળ ન વિસારું;
મુક્તાનંદનો નાથ કહે, સર્વે કષ્ટથી તારું. તમે૦

કડવું ૫૩ મું.

ગોપી સાંભળી હરિ સંદેશ, કીધો મન હરિ રૂપ પ્રવેશ;
વળી બોલી ઉધવજીની સંગ, ભાસ્યો કૃષ્ણલિલાનો પ્રસંગ.
સુણો ઓદ્ધવ હરિ સુખકારી, મારયો કંસ મટ્યું દુઃખ ભારી;
જાદવ સંગ કરતો વિરોધ, તેનો કાઢ્યો શ્રીકૃષ્ણજી સોધ.
ત્યાગ્યો આહિરડાંનો આચાર, હવે થયા હરિ રાજકુમાર;
એ શું મથુરાં નગર કેરી નાર, વિરા કરતી હશે ઘણો પ્યાર.
જોઇ વનિતાની ભ્રકુટી વિલાસ, પડશે મોહન પ્રેમને પાસ;
વરા મથુરાં ધૂતારાનું ગામ, રાખ્યા ભોળવી સુંદર શ્યામ.
કહોને પુર વનિતા ભલિ જાણી, કેવી શ્રીકૃષ્ણને પ્રીત બંધાણી;
એને મનગમતું જ્યારે થાયે, તેને સંગ જો રાયે બંધાયે.
અમે ભોળાં ગોકુળનાં વાસી, નવ જાણિયે કપટ પ્રકાશી;
નારી નગરની છળમાં છે શૂરી, બની જોડ પરસ્પર પૂરી.
એણે કુબ્જાસું કીધો વિહાર, સંગે દૂત હતા તમે તૈયાર;
મુક્તાનંદના નાથને નોર, જોઇયે તમ જેવા દૂત ચકોર.

કડવું ૫૪ મું.

કોને ઉદ્ધવ પરમ સુધીર, પૂર નારી મધ્યે બળ વીર;
ક્યારે વાત કરે છે અમારી, જાણી દાસિયું શ્રીગિરિધારી.
વૃંદાવન મધ્યે નવલ વિહારી, અમશું રાસ રમ્યા સુખકારી;
તે તે રજનિયું અતિ સુખદાઇ, એને સાંભરે છે કે ના ભાઇ ?
વીરા રાસના લીલા અપાર, કેતાં શેષજી પામે ન પાર;
અમશું રમિયા છે કૃષ્ણજી જેમ, કહ્યું સંક્ષેપે કરી તેમ.

દેખી શરદનો ચંદ્ર વિશાળ, વાઇ વેણુ રસાળ ગોપાળ;
ફૂલી મલ્લિકા જાતિ સુરંગ, જોતાં વાધે અપાર અનંગ.
ઇંદુરાજનાં કીરણ પ્રકાશ, જોઇ વનછબી કમળા નિવાસ;
ગાયો વેણુમાં રાગ મલાર, ધાયા સુણતાં પ્હેલાં તત્કાળ.
સુણિ અનંગ પ્રદિપન ગીત, મોહ્યું વ્રજ વનિતાનું ચિત્ત;
એક બીજીથી છાનીઉં જાણી, વેગે આવ્યાં જ્યાં હતા સારંગપાણી.
કેનો જોવા ન રે કોઇ હાથ, વાઇ વેણુ ખેંચ્યા જદુનાથ;
મુક્તાનંદના સ્વામીને કાજ, સર્વે ત્યાગ કરી કુળ લાજ.

કડવું ૫૫ સું.

કોણે દોહતાં મેલિયું ગાયું, સુણિ બંસિ ઊઠી સર્વે ધાયું;
કોઇ ઉકળતું પય મેલી, ચાલી ઉનમત્ત થઇ અલબેલી.
ચુલે ચડતી રસોઇ તે ત્યાગી, ધાયું હરિ સનમુખ બડ ભાગી;
કેણે ધાવતાં ત્યાગ્યાં બાળ, ત્યાગ્યા જમતા પતિ તત્કાળ.
જમતાં ત્યાગ કર્યાં કેણે જંન, કેણે ત્યાગ્યાં ઉઘાડાં ભુવંન;
કેણે પતિ સુત સેવા વિસારી, ચાલી પ્રેમ મગન વ્રજનારી.
પેર્યાં અવળાં આભૂષણ ચીર, ગોપી પ્રેમે થયાં છે અધીર;
આંજ્યું એક એક લોચન ગોપી, પ્રેમે રહિ પરિપૂરણ ઓપી.
વેણું નાદ સુણી સર્વ ચાલી, પ્રેમે પરવશ થઇ મતવાલી;
વાર્યાં પતિ સુત માત ને તાતે, વાર્યાં સર્વે સંબંધીએ ભ્રાતે.
સૌનું બાંધ્યું મોહનજીશું મંન, વાર્યાં ન રહ્યાં તે ગોપીજંન;
જે જે પતિએ રોકી ઘરમાંઈ, જાવા માગ મળ્યો નહિ કાંઇ.
તેણે ધર્યું મોહન કેરું ધ્યાન, વિચિ લોચન મુદિયા કાન;
મુક્તાનંદના વહાલાને પ્યારી, પામી ઉરમાં મોહન સુખકારી.

કડવું ૫૬ સું.

સુણો ઓધવજી એની વાત, જેમ મળિયા મોહન સાક્ષાત;
તિવ્ર તાપે તપિ અતિ એહ, છૂટી ભોગવી દુકૃત તેહ.
ધ્યાને પામી પાતળિયાનો સંગ, પામી અતિ સુખ સમીયો અનંગ;
હરીને મળવે થયું સુખ ભારી, છુટી શુભ કર્મથી સર્વ નારી.
રહે છે કર્મે કરી સર્વ દેહ, તેમાં રંચ નહિ સંદેહ;
એના કર્મ બળ્યાં સર્વ વીર, પામી કૃષ્ણને ત્યાગી શરીર.

અમો મોરચ તે હરિવર પામી, ભાગી જનમોજનમની ખામી;
જાર બુદ્ધિએ ભજિયા ગોપાળ; તોય મુક્ત થઇ તતકાળ.
જે જે વ્રતમાં રોકાણીતી ભાઇ, તેની વાત કહી સુખદાઇ;
તેની કેડે સકળ વ્રજનારી, આવી જ્યાં હતા કુંજબિહારી.
અમને દેખી મોહન ચિત્તચોર, હસિ બોલિયા નંદકિશોર;
ભલે આવિયાં તમે સર્વ વૃંદ, કોને વ્રજમાં છે કુશળ આનંદ.
કોને શા કારણ વન આવ્યાં, એમ બોલીને અમને ડરાવ્યાં;
મુક્તાનંદના વહાલાની વાણી, સુણી સુંદરી સર્વ દુઃખાણી.

પદ ૧૪ મું.—રાગ સામેરી.

(ઓધવ કોને રસીલાવરની રિતડીરે, એ ઢાળ છે.)

કઠણ હૈયાનારે કપટી કાનજીરે, અમસંગ બોલીયા વચન કઠોર;
જાઓ ઘેર પાછાંરે સર્વે સુંદરી, વનમાં છે જંતુ ભયાનક ઘોર. ક.
તમારા સંબંધીરે તમને ખોળશેરે, કલપસે માતપિતા સુત ભ્રાત;
પતિ તો તમારારે તમપર કોપશેરે, એમાંથી તો થાય ઘણો ઉતપાત. ક.
જોવા આવ્યાં વનરે તે જોઇ પાછાં વળોરે, રજનિમાં કરવી નહિ ઘણીવાર;
જાઓ ઘર પાછાંરે પતિની સેવા કરોરે, કુલવંતી નારીનો એજ આચાર. ક.
ચિતડાં અમારાં લોભાણાં નંદલાલમાંરે, બીજે મન માને નહિ લવલેશ;
મુક્તાનંદ કેરોરે વાલમ કહિ હારિયોરે, અમને ન લાગ્યો એ ઉપદેશ. ક.

કડવું ૫૭ મું.

ઓધવ અમ સંગ બોલીયા, છળ રાખી નંદકુમાર;
નિજ ભવન જઇ ભામિની, સુખે સેવો નિજ ભરથાર.
કલપંતાં હશે વાછરુ, રોતાં હશે બહુ બાળ;
ધવાડો મન દયા આણી, જાઓ ઘરે તતકાળ.
જો તમને દ્રઢ પ્રેમ મુજ સંગ, આવ્યાં થયું દરશન;
મુજ સંગ પ્રીતિ જે કરે, તેનું થાય નિર્મળ મન.
કપટ તજી નિજ પતિ ભજે, નારીનો એ નિજધર્મ;
પતિનું વચન ન વાઢવું, અબળાને એ શુભ કર્મ.
દારીદ્રી દૂસીલ રોગી, વૃદ્ધિ જડ પતિ હોય;
એવોય પતિ જો અપાતકી, વનિતાને ભજવો સોય.

કુળવાન નારી પતિ તજી, જો ભ્રષ્ટ થાવા જાય;
ત્રણ કુળને લાંછન દઇ, પડે નરક અપજશ થાય.
શ્રવણ દર્શન ધ્યાનથી, વાધે મુજ સંગ પ્રીત અપાર;
મુક્તાનન્દને સ્વામિયે, જાઓ જાઓ કહ્યું બહુવાર.

કડવું ૫૮ મું.

ઉધવજી અમે સાંભળ્યાં, કપટિનાં વચન કઠોર;
શોક સાગર સર્વ બૂડિયાં, ચિંતા વ્યાપી ઘોર.
નિચાં મુખ કરી માનિની, સૌ મૂકે અતિ નિઃશ્વાસ;
ચરણ નખ ભૂમિ ખણે, થયાં શોકે અધિક ઉદાસ.
નયણે જળધારા વહે, ધુવે કુચનું કુંકુમ તેહ;
દાવાનળ દુઃખનો બળે, તેમાં દાઝે સૌનો દેહ.
પ્રિતમ વેરીની પેર બોલ્યા, વાંકા વચન અપાર;
જે અર્થે ઘરબાર છોડયાં, છોડયો કુળ વ્યવહાર.
સુર થઇ વ્રજ સુંદરી, લુછ્યાં લોચન જળ નિજ હાથ;
ક્રોધ કરી ગદ્‌ગદ્ સ્વરે, બોલિયાં મોહન સાથ.
શાને કાજે શામળા, કાઢો વચન અતિ વિકરાળ;
તજી સર્વ શરણ આવ્યાં, પાળો જન પ્રતિપાળ.
ભુધરજી અમને ભજો, તજો જૂઠી મનની તાણ;
મુક્તાનન્દના નાથજી, તજવાની ત્યાગો વાણ.

કડવું ૫૯ મું.

ઓધવજી અમે બોલિયું, વળી જોડીને સર્વે હાથ;
અમે તમારી દાસિયું, પ્રભુ તમે અમારા નાથ.
દાસ જાણી દયાળ અમને, આપો નિકટ નિવાસ;
આદિ પુરુષ જેમ ભક્તને, નિત્ય રાખે ચરણને પાસ.
પતિ પુત્ર સંબંધિની, સેવા અમારો એ ધર્મ;
ધર્મ જાણમાં અધિક છો, પ્રભુ તમે બતાવો મર્મ.
અમે તમારાં વચન સર્વે, માન્યાં સત્ય સ્વરૂપ;
તમે જ સૌના આતમા, તમે પતિ પરમ અનૂપ.
તમે જ સાચા પતિ સૌના, બીજા તે અબળાવૃન્દ;
પતિ જાણી પશુતુલ્ય નારી, પડે છે મોહને ફંદ.

પતિ શબ્દનો અર્થ એ છે, પાળે આલોક પરલોક;
એવા પતિ તમે એક છો, મેટણ વિકટ ભવ શોક.
તે માટે અમે વર્યાં, તમને લાગી જગની આશ;
મુક્તાનન્દના નાથજી, નિત રાખો પ્રભુ તમ પાસ.

કડવું ૬૦ મું.

ઓદ્ધવ વળિ એમ બોલિયાં, શામળા ,કેરે સંગ;
જાણ્યા તમને દ્રઢપતિ, કેમ રાચું બીજે રંગ.
જે તમને વનિતા વરે, પતિવ્રતા કહાવે તેહ;
ભમે બિજિયું ભવ વિષે, ધરે અનન્ત જાતના દેહ.
શ્વાન સુકર ખર પુરુષ સંગે, થાય તે ઘણીયુ વાર;
પતિવ્રતાના ધર્મના, તેને રહે કેમ નિરધાર.
તે માટે તમે પતિવ્રતાનો, કથ્યો જે અમને ધર્મ;
તે અમે તમ સંગે રાખશું, જાણે અલૌકિક મર્મ.
પતિ સુતાદિક કુટુંબ સર્વે, આપે દુઃખ ભય શોક;
તે સંગે પ્રીતિ કરે, તમથી વિમુખ શઠ લોક.
વિવેકી તમ સંગ ,પ્રીતિ, બાંધે અચળ અપાર;
વિષય સુખ તૃષ્ણા તજે, તમને ભજે કરી પ્યાર.
તે માટે અમે પ્રીત તમશું, જોડી અચળ જગવૃન્દ;
મુક્તાનન્દના નાથ અમને, માં લાગો સુખકંદ.

પદ ૧૫ મું.—રાગ કાફી.

પ્રાણજિવન પુરુષોત્તમ પ્યાર, અમને છે આશ તમારીરે.
લાલચડિ લાગી બહુ દિનની, સફળ કરો સુખકારીરે. પ્રા૦ ૧
ચિતડું અમારું લોભાણું સુખમાં, નયણા તે રૂપને જોઈરે;
મોરલીનો નાદ સુણિ મરમાળા, તમ સંગ મન રહ્યું મોહીરે. પ્રા૦ ૨
કર ઘરકારજ કરવા ન ચાલે, પગ ન ભરે ડગ પાછુંરે;
ચરણ તમારાં તજી મનમોહન, જાવાનું થયું કાચુંરે. પ્રા૦ ૩
હાથ નવ ચાલે પગ ન ચાલે, કહો કેમ કરી ઘર જાયરે;
અમૃતની આશા કરી આવ્યા, વિષકું તે કેમ કરી ખાયરે. પ્રા૦ ૪
અધર અમૃતપાન કરાવી, તનના તાપ બુઝાવોરે;
મુક્તાનન્દના નાથ રસિલા, રસનો ઘન વરસાવોરે. પ્રા૦ ૫

કડવું ૬૧ મું.

વળી ઉદ્ધવજી હરિ સંગેરે, અમે બોલિયાં દાઝ તે અંગેરે;
સુણો કૃષ્ણજી પરમ સુજાણરે, વાઇ વેણુ હર્યા તમે પ્રાણરે.
ખેંચી ભ્રુકુટી ધનુષ કરી જોરરે, માર્યાં કામનાં બાણ કઠોરરે;
તેની વેદના અમને છે ભારીરે, વેગે ટાળો શ્રી કુંજબિહારીરે.
જો નહિ એમ કરો બળવીરરે, વ્રેહનાં દાઝેલ તજશું શરીરરે;
ધરિ ધ્યાનને ત્યાગશું દેહરે, તમને પામશું નહિ સંદેહરે.
પ્રભુ ચરણ તમારાં ઉદારરે, સેવે સિન્ધુસુતા કરી પ્યારરે;
અમે જે દિથી ચરણ તમારરિ, ચાંપ્યાં ઉરમાં થયાં જગન્યારારે.
અમને તે દિથિ અન્ય નર સાથરે, ઉભું રહેવું ગમે નહિ નાથરે;
છુટો તમ વિના સૌથી સ્નેહરે, દિઠો નવ ગમે પુરુષનો દેહરે.
ધારી ચાત્રક સરખી ટેકરે, અમે પામિયું પરમ વિવેકરે;
વરિયું તમને કરી દૃઢ પ્રીતરે, અમે જાણી અલૌકિક રીતરે.
કિધું તમ વિના સર્વે હરામરે, જાવા સુજે નહિ બીજું ઠામરે;
મુકતાનન્દના સ્વામિ સુજાણરે, તમને અરપ્યાં છે તન મન પ્રાણરે.

કડવું ૬૨ મું.

વિરા વળિ અમે મોહન સંગરે, કાઢ્યો પ્રેમ ભક્તિનો પ્રસંગરે;
આપ્યો કમળાને ઉરમાં નિવાસરે, તોય ચરણ સેવ્યાની છે આશરે.
નિજ સૌક્ય વૃંદા સંગ તેહરે, ઇચ્છે ચરણ નિવાસને એહરે;
એવું ચરણ સરોજ તમારુંરે, પ્રભુ પૂરણ ધન છે અમારુંરે.
જેને સેવે છે મહામુનિ વૃંદરે, સેવી પામે અત્યંત આનંદરે;
તેની પેરય અમે હવે દેવરે, પામ્યા ચરણ કમળની સેવરે.
નિજ દાસ ગોપિજન જાણીરે, રીઝો અમપર સારંગપાણીરે;
અમે તમને ઉપાસવા કાજરે, લાગ્યાં મંદિર શ્રીમહારાજરે.
પ્રભુ હાસ્યવિનોદ તમારેરે, વાધ્યો અંતરે કામ અમારેરે;
તેના વૈદ તમે સુખકંદરે, ટાળો દાસનું દુઃખ જગવંદરે.
જોઇ પીતલિયાળા કેશરે, નિરખી નટવર સુંદર વેશરે;
મુખે અધર સુધા સુખકારીરે, ભુજદંડ સકલ ભયહારીરે.
જોઇ શામળા શોભા તમારીરે, થૈયું દાસિયું શ્રીગિરિધારીરે;
મુકતાનંદના વ્હાલા વિહારીરે, પૂરો પ્રેમેશું આશ અમારીરે.

કડવું ૬૩ મું.

વળિ ઓદ્ધવજી અમે નારીરે, બોલ્યાં હરિસંગ લાજ વિસારીરે;
સુણો મદનમોહન સુખધામરે, વારું છબીપર કોટીક કામરે.
એવી ત્રિભુવનમાં નહિ નારીરે, જોઇ તમને રહે અવિકારીરે;
સુણી બંસીનું ગીત રસાળરે, નારી માત્ર ચળે તતકાળરે.
તારું અનંગ વિમોહન અંગરે, જોતાં વનિતાને વાધે અનંગરે;
પશુ પંખીને દ્રુમથીર કાયરે, દેખી રૂપ રોમાંચિત થાયરે.
તમે પ્રગટ્યા છો વ્રજજન કાજરે, સુખ આપવા શ્રીમહારાજરે;
વ્રેહની વેદના અમને છે ભારીરે, ટાળો નટવર કુંજવિહારીરે.
કામે તપ્ત થયા સ્તન નાથરે, ધારો તેપર શીતળ હાથરે;
ધારો શિરપર ભુજ સુખરૂપરે, ટાળો વનિતાનું કષ્ટ અનૂપરે.
અમે રસિયા તમારાં દાસરે, આવ્યાં પ્રેમ ભર્યાં તમ પાસરે;
પ્યારા વ્રેહનીતે વેદના ટાળોરે, બોલ્યા પ્રથમ તે બોલ સંભારોરે.
રમો રાસ અમારી સંગેરે, ટાળો પિંડનો કામ અભંગરે;
મુક્તાનન્દના શામ સુજાણરે, કરો પ્રથમનાં વેણ પ્રમાણરે.

કડવું ૬૪ મું.

વીરા વિનતિ સુણિને અમારીરે, કીધી કરુણા શ્રીકુંજવિહારીરે;
કૃપાસિંધુ હસિ સુખધામેરે, કીધો રસનો પ્રારંભ શ્યામરે.
પતિ આત્મારામ છે તોયરે, ઇચ્છે રમવા ગોપિ સંગ સોયરે;
થયાં પ્રફુલ્લિત સુખ સર્વ નારીરે, વેગે ટોળે વળી સકુમારિરે.
તેને સંગે મોહન વનમાળિરે, પ્રેમે રમવાને પલવટ વાળીરે;
શોભે વનિતા મધ્યે જગવંદરે, જેમ તારામાં પૂરણ ચંદરે.
ગોપિ પ્રેમ મગન કરે ગાનરે, તેમાં તાન મેળાવે છે કહાનરે;
નારી વૃંદતણા પ્રતિપાળરે, શોભે ઉર વૈજંતી માળરે.
કાને કુંડળ મકરાકારરે, મુખચંદ્રનું તેજ અપારરે;
વાલો વિચારે શોભાવતા વનરે, વ્રજનારીના પ્રાણજીવનરે.
આવ્યા જમુનાને તીરે ગોપાળરે, દિઠી સુંદર ભૂમિ વિસાળરે;
ફુલી જળમાં કુમોદની જેહરે, તેને ગંધે સુગંધિ છે તેહરે.
હેમ સરખી છે રેતિ તે તીરરે, તેમાં રમણ કર્યું બળવીરરે;
રમ્યા અમસંગ અંતરજામીરે, વ્હાલો મુક્તાનન્દના સ્વામીરે.

પદ ૧૬ મું.—રાગ વસંત.

ઓદ્ધવજી અમ સાથે રસિયે, રમણ કર્યું સુખકારી;
આલિંગન ચુંબન કરી મોહન, મગન કરી વ્રજનારી. ઓ૦
હાસ કરી હેતે કર ઝાલી, કંઠ બાહડલી મેલી;
અંગઅંગપરસ પયોધર મર્દન, કાન કરિ રસ કેલી. ઓ૦
પરસ વિલોકન હાસ વિનોદે, મદન જગાડી મોરારી;
વ્રજવનિતા કીધી મતબાલિ, નટવર કુંજવિહારી. ઓ૦
મદન મનોરથ સફળ કરીને, અતિ દુર્લભ સુખ આપ્યું;
મુક્તાનંદને નાથ રસીલે, વિકટ વિરહ દુઃખ કાપ્યું. ઓ૦

કડવું ૬૫ મું.

ઓધા એમ હરિ સંગ વિહાર, કીધો વ્રજ વનિતા બહુવાર;
સર્વે અખંડ સોહાગણ નારી, કીધાં સુંદર વર ગિરિધારી.
વાધ્યું વનિતાને માન અપાર, પામિ પુરુષોત્તમ ભરથાર;
નારી માત્રથી હરિને પ્રતાપ, ગોપી શ્રેષ્ઠ ગણે નિજઆપ.
આવ્યું માનિનીને ઉર માન, દિઠું દીનબંધુ ભગવાન;
ગર્વ ભંજન શ્રીગોપાળ, ટાળી માન રિપુ તતકાળ.
સૌથી માન રિપુ અતિ ભારી, હરિજનને એ મહા દુઃખકારી;
એવું જાણીને જન સુખકારી, થિયા અંતર ધ્યાન મોરારી.
ગોપિ હરિ વિના સૌ અકલાણી, બોલે હાહાકાર સુખવાણી;
ધાયાં ખોળવા નારિનાં વૃંદ, જ્યાં ત્યાં ખોળે ગોપિ વ્રજચંદ.
વ્રેહને તાપે અતિ હદ વાળી, બોલે ઘેલી થઇ વ્રજબાળી;
પૂછે વૃક્ષને કૃષ્ણની વાત, કિણે દિઠા મોહન સાક્ષાત.
પૂછી પૂછી થાકી સકુમારી, હરિનાં પગલાં દિઠાં અઘહારી;
મુક્તાનંદના નાથમાં પ્યાર, દોડી આવી ગોપિ તેણિવાર.

કડવું ૬૬ મું.

ઓધા પગલાં પ્રીતમજીનાં જોઇ, વ્રજનાર રહી સર્વે મોહી;
સંગ સોક્યનાં પગલાં નિહાળી, ક્રોધે લાલ થઇ કહે બાળી.
એ તો એકલિ છે હરિ સંગ, રાચ્યા મનમોહન એને રંગ;
એના પુણ્ય તણો નહી પાર, સંગ લીધી શ્રીનંદકુમાર.

એમ કહીને ચાલી વ્રજનારી, વેગે ખોળવા દેવ મોરારી;
હરિ સંગ હતી સકુમારી, તેને ગર્વ વાધ્યો અતિભારી.
વ્હાલે સૌને તજી તત્કાળ, મુને તેડી છે સંગે ગોપાળ;
મુમાં મોહનને છે પ્રીત, મારી થઇ સર્વ ગોપીમાં જીત.
એવું જાણિ આણિ અહંકાર, બોલી હરિ સંગ વારંવાર;
હું તો થાકિ ઘણું જગસ્વામી, તેડી ચાલો મોહન બહુનામી.
દિઠું વનિતાને અતિઘણું માન, તેને ત્યાગ કરી ભગવાન;
રોતી ગઇ સર્વ વનિતાનો સંગ, સૌનું માન રહ્યું શ્રીરંગ.
ગોપી ખોળિ વળી બળવીર, પાછાં આવિઆં જમુનાને તીર;
મુક્તાનંદના સ્વામીશું તાન, ગોપી કરવા બેઠી ગુણગાન.

કડવું ૬૭ મું.

સુણો ઓદ્ધવજી વ્રજનારી, હરિને સાદ કરી કરી હારી;
વાધ્યો વિરહ તણો તન્ન તાપ, કરે સુંદરી સર્વ વિલાપ.
મેલી કરપર સર્વ કપોળ, રોઇ નેણ કર્યાં રંગ ચોળ;
ઊંચે સાદે રુવે સકુમારી, ત્રાહિ ત્રાહિ ગોવિંદ પોકારી.
આવ્યા દીનબંધુ દુઃખહારી, દિઠા ગોપિયે શ્રી ગિરિધારી;
બોલી જેજેકાર મુખવાણી, દોડી હરિચરણે લપટાણી.
કોઇક હરિનો કરાંબુજ જેહ, કરે સાંઇ રહી દ્રઢ તેહ;
કોઇક ચરણને ઊરપર ધારી, પ્રેમે મગન થઇ પ્રિય પ્યારી.
કોણે ચાવેલ તાંબુળ સાર, લીધો નિજ કરમાં કરિ પ્યાર;
કોઇક કંઠ બાહોડલીને મેલી, દે દે ચુંબન થૈ અલબેલી.
ઉઠ્યા ગોપિકા સહિત ગોપાળ, આવ્યા જમુના તીરે તતકાળ;
નિજ વસ્ત્રે આસન કરી બાળી, પધરાવ્યા પ્રેમે શ્રીવનમાળી.
ઘેરી બેઠી ચરણ કર ઝાલી, પ્રેમે પૂરણ થૈ મતવાલી;
મુક્તાનંદના સ્વામીને સંગ, વધ્યો અબળાને અતિ ઉમંગ.

કડવું ૬૮ મું.

વીરા કરી અમે પરમ વિવેક, પૂછવું પ્રશ્ન મોહનજિને એક;
પ્રભુ તમને પડી એવી ટેવ, ભજતાંને ભજો નહિ દેવ.
હસિ બોલિયા શ્રીહરિ વાણિ, સુણો સુંદરી પરમ શહાણી;
ભજતાંને ભજે નહિ જેહ, ગુરુદ્રોહી કૃતઘ્ની તેહ.

મુમાં દોષ ન લાવશો એહ, મારે ભક્તશું પરમ સ્નેહ;
હું તો ભક્તનો દોર્યો દોરાઊં, જન કાજ દશેદિસ ધાઊં.
પામે નિરધનિયો ધન જેમ, કોય ધનનું ભજન કરે તેમ;
રહું વેગળો ભક્તિથી જ્યારે, પ્રેમભક્તિને પામે તે ત્યારે.
તમે ત્યાગ કર્યો સુખસાજ, મારે અરથે તજિ કુળ લાજ;
તમને જાણી સદા નિજદાસ, કરવા પ્રેમનો અધિક પ્રકાશ.
ભજું પ્રોક્ષ રહિને હું પ્યારી, સત્ય માનજો વાત અમારી;
જોતાં ભક્તિ તમારી ઉદાર, હું ન છુટું કરી ઉપકાર.
છોડો સાધુપણે સકુમારી, તો હું છુટું એ લિધું વિચારી;
મુકતાનંદના વ્હાલાનિ વાત, સુણિ જાણ્યા પ્રીતમ સાક્ષાત.

પદ ૧૭ મું.–રાગ બિહાગ.

(રઘુવર આજ રહો મેરે પ્યારે:–એ ઢાળ છે.)

મગન થયાં વચન સુણી વ્રજનારી,
ઓધવજી અમને મોહનની, ચડિ ગઇ અખંડ ખુમારિ.–મગન૰
શામનાં ચરણ સ્પર્શ કરી ટાળી, વ્રેહની વેદના ભારી;
તન મન ધન સુંદરવર ઉપર, સર્વ નાંખ્યું છે વારી.–મગન૰
મનમોહન સંગ રાસ રમ્યાનું, સૌ ઇચ્છે સકુમારી;
નિજજનનું ગમતું કરવાને, રાસ રચ્યો ગિરિધારી.–મગન૰
પ્રેમસું પલવટ વાલી પાતળિયે, રસિયા રાસ વિહારી;
મુક્તાનંદનો નાથ ગોપિ મધ્યે, શોભે ઘણું સુખકારી.–મગન૰

કડવું ૬૯ મું.

ઓધવજી અમસંગ રસીયો, શોભે નટવર વેશ;
માથે તે મુગટ જડાવનો, કાજુ ખિતલિયાળા કેશ.
પૂરણ શશિસમ વદન ઝળકે, લાજે કોટીક કામ;
ચંદનચરચિત નીલ કલેવર, મદનમોહન શ્યામ.
કાને કુંડળ જળહળે, રવિતુલ્ય તેજ અંબાર;
વૈજંતિ માળા ગળે, મધ્ય, મોતીડાના હાર.
નેણ સંકોચેલ નાથનાં, અણિયાળાં ચપલ અપાર;
ભાલતિલક શોભા ઘણી, નાસા દિવ્ય શિખાનુસાર.

ઊન્નત ઊર કૌસ્તુભ મણિ, નિરખીને વ્યાપે મનોજ;
હાસ્ય સહિત મનને હરે, બાળાનું વદન સરોજ.
બાંય બાજુબંધ બેરખા, હાથે હેમકડાં તે નંગ જડાવ;
દશે આંગુળિયે તે વેઢ વીંટી, પેર્યાં નટવર નાવ.
પીતાંબર કટિમેખલા, પાય નેપૂરનો ઠમકાર;
મુક્તાનંદના નાથની, શોભા તણો નહિ પાર.

કડવું ૭૦ મું.

ઓદ્ધવજી વનિતા વૃંદમાં, શોભે કુંજબિહારી કહાન;
સૂર મોરલી હાથ લૈ કર્યું, કામ પ્રદીપનું ગાન.
બે બે વનિતા રમ્ય ને મધ્ય, થયા એક એક આપ;
અન્યોઅન્ય ભુજને ગ્રહી, કીધો સુંદર રાગ અલાપ.
જોગેશ્વર શ્રી કૃષ્ણજિયે, એમ રચ્યો મનોહર રાસ;
સૌ જાણે વ્રજ સુંદરી, પ્રભુ છે અમારે પાસ.
કંઠ ભુજ ધરી કૃષ્ણજી કીધું, મંડળ પરમ અનૂપ;
બે બે વનિતા મધ્ય બિરાજે, સુંદર શ્યામ સ્વરૂપ.
આવ્યા સૂર વિમાન ચડીને, બ્રહ્માદિક સુરરાય;
સૂર વિમાને ગગન છાયું, શોભા કહી નવ જાય.
દેવ બજાવે દુંદુભિ, કરે પુષ્પવૃષ્ટિ અપાર;
અનંત નાચે અપ્સરા, ગાય ગાંધ્રવ હરિગુણ સાર.
નારીનાં નેપૂર કંકણિના, વાજે અતિ ઝણકાર;
મુક્તાનંદ તે રાસમાં, થાય સુંદર શબ્દ ઉચાર.

કડવું ૭૧ મું.

ઓદ્ધવ અમસંગ રાસ મધ્યે, શોભે નંદકુમાર;
હેમ મણી મધ્ય મહામરકત, શોભે જેમ અપાર.
કર ચરણનાં કરે લટકાં, કરે તે ભ્રુકુટી વિલાસ;
ગોપિકા કટીથી નમે, ચલકે કુંડલ અધિક પ્રકાશ.
ચળ્યાં કુચપટ કામિનીનાં, સ્વેદ ભર્યો મુખચંદ;
વેણી કટિ પટ દ્રઢ કરી, મુખ ગાય કૃષ્ણ ગોવિંદ.
કૃષ્ણ વધુ એમ ગાન કરી કરી, રમે નિજ પતિ સંગ;
મેઘ ઘટામાં દામિની, એમ શોભે ઉજ્વળ અંગ.

ઊંચે સ્વર અતિ ગાય ગોપી, નાના રાગ રસાળ;
નૃત્ય કરિ કરિ ગાનમાં, દેખાડે બહુ વિધ તાળ.
રસિક પ્રભુના સ્પર્શથી, ઉર વાધ્યો અધિક ઉમંગ;
ગાન સુણી ગોપી તણું, ચડયો ચૌદ લોકમાં રંગ.
ગોપીજનના ગાનની, ધુની વ્યાપી વિશ્વમાં સોય;
મુક્તાનંદના નાથને, સંગે રહી ચિત્ત પ્રોય.

કડવું ૭૨ મું.

ઓદ્ધવ એણીપેર મદનમોહન, સુણી અમારું ગાન;
ઊંચે સ્વર અલાપ કરિ કરિ, ગાન કરે ભગવાન.
કોઇ ગોપિ મુકુંદ ને સંગ, ઉંચે સ્વર અભિરામ;
ગાઇ દેખાડે જુજવા, સુર સપ્ત ને ત્રણ ગ્રામ.
ગાન સુણી હરિ રિઝિયા, તેને વખાણિ બહુ વાર;
મોહનસંગ તે માનિની, કરે ગાન પૂરણ પ્યાર.
ધ્રુ તાળે કરી તેજ ગોપી, ઊંચો ઉપાડે રાગ;
ધન્ય ધન્ય કહે સૌ સુંદરી, કરે તાન માન વિભાગ.
રાસ મધ્યે કોઇ કામિનિ, રમતાં તે થાકી અપાર;
હાથ ધરી હરિને ખભે, લીધો મોહનનો આધાર.
રાસમાં કો કૃષ્ણ ભૂજ, ચંદન ચર્ચિત જેહ;
સુગંધ લઇ ચુંબન કરી, ધર્યો પ્રેમે ઉરપર તેહ.
કમળ સરખો ભૂજ સુગંધી, કંઠ ઉર ધરી કોય;
મુક્તાનંદના શ્યામ સંગે, રોમાંચિત થૈ સોય.

પદ ૧૮ મું.–રાગ આસાવરી.

(મન માન્યું સામળીઆ સાથે, વશ કીધા નેણુની સાનેરે;
એ ઢાળ છે.)

ઓદ્ધવજી અમ સાથ રસિયો, રાસ રમ્યા ગિરિધારીરે;
પૂરણ સુખ આપી પાતળિયે, મગન કરી વ્રજનારીરે. ઓ૦
કોઇ ગોપિ અતિ પ્રેમ મગન થઇ, પ્રભુ પાસે કહ્યું એહરે;
મોહનવર મુને ચાવેલ તાંબુલ, મુખથકી આપો તેહરે. ઓ૦
પ્રેમીજનનાં વચન સુણીને, રિઝિયા રસિક વિહારીરે;
મુખ સાથ મુખ મેળવી દિધો, તે તાંબુલ મોરારીરે. ઓ૦

નેપૂર શબ્દ કરે નવરંગી, વ્રજવનિતા અતિ નાચેરે;
પ્રેમ મગન ગોપિ ગુણ ગાવે, સુણિ મનમોહન રાચેરે. ઓ૦
રાસ રમણ કરી જે કોઇ થાકે, હરિકર ઉરપર મેલીરે;
તનનો તાપ નિવારીને ગોપી, ગાન કરે અલબેલીરે. ઓ૦
નિજ જન જાણી લાડ લડાવે, શ્યામ સુંદર સુખકારીરે;
મુક્તાનંદના નાથની છબીપર, સર્વસ્વ નાખું વારીરે. ઓ૦

કડવું ૭૩ મું.

અતિ કમળાને વલ્લભ જેહરે, ઓધા અમને મળ્યા પતિ તેહરે;
ધરિયા કંઠ ઉપર હરિ હાથરે, શોભે રાસ રમંતો નાથરે.
પ્રેમે હરિગુણ ગાય છે નારીરે, સુણી રિઝે શ્રી કુંજવિહારીરે;
તેનો આનંદ ગોપિને અંગેરે, રમે રાસ સુંદરવર સંગેરે.
શોભે કર્ણફૂલ શુભ કાનેરે, શોભે ગોપિયું ગોરે વાનેરે;
શોભે કેશ આભૂષણ સારરે, મુખે શ્રમજળ શોભે અપારરે.
ઘણાં કંકણી ને નેપુર વાજેરે, તેને નાદે તે ત્રિભુવન ગાજેરે;
ગોપિ નૃત્ય કરે હરિ સંગરે, પ્રેમે રાચિ શામળીઆને સંગરે.
છૂટ્યા કેશથી પુષ્પના હારરે, કરતાં શામળીયાશું વિહારરે;
કરે રાસમાં મધુકર ગાનરે, ગોપિ સંગ રમે ભગવાનરે.
કરસ્પર્શ આલિંગન હાસરે, કરે ગોપિશું કમળા નિવાસરે;
વ્રજવનિતાને સંગે મોરારીરે, રમે પતિ ગર્વ નિવારીરે.
ખેલે નિજ સંતિ બીંબશું બાળરે, તેમ જુવતિશું દીનદયાળરે;
મુક્તાનંદનો નાથ સ્વછંદરે, રમે રાસ તે વ્રજનો ચંદરે.

કડવું ૭૪ મું.

વીરા હરિવર અધિક સ્વછંદરે, અતિ રમણ કર્યું જગ વંદરે;
એને અંગસંગે સકુમારીરે, અતિ વ્યાકુળ થઇ વ્રજનારીરે.
કેશ કમખા ને વસ્ત્ર છે જેહરે, ગોપિ લેવા સમર્થ નહિ તેહરે;
માળા આભ્રણ નહિ સુધ કાંઇરે, લેશ સામર્થ્ય નહિ તન માંહીરે.
દેખિ કૃષ્ણનો અધિક વિહારરે, મોહ્યું સૂર વનિતાનું અપારરે;
કામબાણે પિડાણી છે સર્વરે, સૂર વનિતાનો ભાગ્યો છે ગર્વરે.
ગણે સહિત ઉડુપતિ જોઇરે, પામ્યા વિસ્મે રહ્યું મન મોહીરે;
જેણે દિઠા ત્યાં મદનગોપાળરે, સૌને વિસ્મે થયો તતકાળરે.

કીધાં રૂપ ઘણાં વ્રજચંદરે, બન્યા ગોપિકા દીઠ ગોવિંદરે;
સદા આત્મારામ અકામરે, ગોપિસંગ રમે સુખધામરે.
ક્રીડા કીધી અધિક વનમાળીરે, તેણે થાકિ રહ્યાં વ્રજબાળીરે;
તેના વદન કમળને વિહારીરે, લૂછે નિજ કરે શ્રીગિરિધારીરે.
ટાળે શ્રમજળ મુખથકી કાનરે, એવા ભક્તવત્સલ ભગવાનરે;
મુક્તાનંદનો શામ સુજાણરે, કિધાં કામનાં નિષ્ફળ બાણરે.

કડવું ૭૫ મું.

સુણો ઓદ્ધવજી વળિ વાતરે, જેમ રમિયા મોહન સાક્ષાતરે;
કરી શોભતા સૌ શણગારરે, અમૃતસમ હસવે લગારરે.
હરિને માન દિયે ઘણું ગોપીરે, અંગોઅંગ રહિ સર્વ ઓપીરે;
પામી પ્રભુ થકી સુખકું અપારરે, ગોપિ હરિગુણ ગાય ઉદારરે.
કિધો ગોપિયુંનો અંગસંગરે, માળા મર્દન થઇ ચડ્યો રંગરે;
કુચ કુંકુમ રંગે મોરારિરે, શોભે રસિયોજી નવલ વિહારીરે.
હરિની માળાના ગંધશું પ્યારરે, ગુંઠી ભમર કરે છે ગુંજારરે;
તેને લાગ્યું સુગંધિમાં તાનરે, કરે ગાંધ્રવની પેઠે ગાનરે.
સૌનો થાક નિવારવા કાજરે, ચાલ્યા માનિની સહિત મહારાજરે;
સંગે આવે ભમર ગુણ ગાતારે, પોતા જમુનામધ્યે જગ ત્રાતારે.
મત હસ્તિ ગજિકેરે સંગેરે, તેમ જળમાં પેઠા શ્રીરંગરે;
નાહ્યા કામિનિને સંગે કાનરે, ઘણું શોભે વાલો ભીને વાનરે.
સિંચે હસિ હસિ માનિની નીરરે, જળક્રીડા કરે બળવીરરે;
મુક્તાનંદનો પ્રીતમ ન્હાયરે, કરે પુષ્પવૃષ્ટિ સુરરાયરે.

કડવું ૭૬ મું.

એમ ઓદ્ધવજી અમ સાથેરે, જળ ક્રીડા કરી જદુનાથેરે;
બોલે દેવતા જય જય વાણીરે, ખેલે જમુનામાં સારંગપાણીરે.
સદા આત્મારામ મોરારીરે, ગોપિ સંગ રમે સુખકારીરે;
મત્ત હસ્તિનિપેરે મહારાજરે, નાહ્યા જમુનામાં નિજજન કાજરે.
પછે જળ થકી નિસર્યા બ્હારરે, સંગે ટોળે વળિ સર્વ નારરે;
માથે ભમર કરે ગુણ ગાનરે, શોભે જુવતિમાં શ્રીભગવાનરે.
વન ઉપવન જળ થળ માંઇરે; ન રહ્યું ક્રીડાવિના સ્થળ ક્યાંઇરે;
જ્યાં જ્યાં પુષ્પ સુગંધી અપારરે, ત્યાં ત્યાં રમિયા શ્રીનંદકુમારરે.

ફર્યા કુંજ કુંજ પ્રત્યે કહાનરે, કરે જુવતી જુથ ગુણગાનરે;
ફર્યા શૈલ નદીતટ શામરે, કર્યાં જુવતિ પૂરણ કામરે.
સંગે જુવતિને ભ્રંગનાં વૃંદરે, મધ્યે શોભે મોહન વૃજચંદરે;
જેમ હસ્તિ હાથણિયુંને સંગરે, તેમ ગોપિ મધ્યે શ્રીરંગરે.
જેવો કિધો શ્રીકૃષ્ણે વિહારરે, કહેતાં ન બને અનોપમ સારરે;
મુક્તાનન્દના વ્હાલામાં લેશરે, તોય કામે ન કિધો પ્રવેશરે.

પદ ૧૯ મું.—રાગ ગરબી.

ઓધવજી એમ રાસ રમ્યા વાલો, કોડિલો મોહન મતબાલો. ઓ૦
શરદની રાત ઘણી સારી, પૂરણ શશિ શોભે, સુખકારી;
રમ્યાં એવી રજનીમાં ગિરિધારી. ઓ૦
સદા સત્ય સંકલ્પ બહુનામી, કામનિયુંને સંગે નિષ્કામી;
એવા તો એ એક જગ સ્વામી. ઓ૦
શરદ રાતે રસિક તણિ રિતે, મોહ્યાં ગોપિ વંસીને ગીતે;
રમ્યા તેશું પાતળિયો પ્રીતે. ઓ૦
કાયર કરિ રમતાં વ્રજનારી, રાખ્યું વિર્ય પોતામાં ધારી;
રહ્યા વનિતા સંગ બ્રહ્મચારી. ઓ૦
એવું તો એકજથી થાયે, નારિ સંગ રહી નવ લોભાયે;
તેણે એને નેતિ નિગમ ગાયે. ઓ૦
અકલ કેના જાય નહિ કળિયા, અલોકિક સામર્થ અતિ બળિયા;
મુક્તાનન્દનો વ્હાલો છળિયા. ઓ૦

કડવું ૭૭ મું.

ઓધા એમ ગોપિજન કાજ, રમ્યા રાસ વાલો વ્રજરાજ;
આપ્યું અબળાને સુખડું અપાર, કેતાં શેષજી પામે ન પાર.
હતા વ્રજમાં ગોવાળિયા જેહ, મોહ્યા કૃષ્ણની માયામાં તેહ;
પોતા પાસે માની નિજ નારી, એવી માયા પસારી મોરારી.
રાત્ય પાછલી રહિ ઘડિ ચાર, બોલ્યા મનમોહન કરી પ્યાર;
હવે જાઓ ઘરે સકુમારી, માનો દ્રઢ કરી વાત હમારી.
સુણી વચન પડ્યો ઉર ત્રાસ, મૂકે માનિની સૌ નિઃશ્વાસ;
ક્ષણમાત્ર તે રજની પ્રમાણી, મૃગાનેણિ સર્વ અકળાણી.

ઘરે જાવા ઇચ્છે નહિ કોય, વ્હાલે પ્રેર્યાં જોરાવરી તોય;
અમે હરિનું વચન શિરધારી, કષ્ટે નિજ ઘર આવ્યાં વિચારી.
એવાં સુખડાં આપ્યાં સુખકારી, વીરા તે હવે ખટકે છે ભારી;
દિન રાત ઝૂરે વ્રજબાળી, પળ વિસરે નહિ વનમાળી.
એની વાત વિસારી ન જાય, સંભારતાં મહાદુઃખ થાય;
મુક્તાનંદના વ્હાલાનો સંગ, અમને આપે છે દુઃખડું અભંગ.

કડવું ૭૮ મું.

ઓધા વ્રેહવંતિ વ્રજનારી, પામે મહાદુઃખ હરિ સંભારી;
એના ગુણને સંભારે છે જેમ, વ્રેહનો તાપ વધે ઘણો તેમ.
ઝુરે કૃષ્ણવિના સકુમારી, વ્રેહની વેદના અંતરે ભારી;
બોલે ઉનમત્ત થઇ મુખવાણી, ક્યારે આવશે સારંગપાણી.
નૈણે નિર વહે એક ધાર, પીડે પ્રભુવિના કામ અપાર;
આઠે પ્હોર રોતાં એમ જાય, કંપે દેહને વેદના થાય.
એવું મહાદુઃખ પામે છે જયારે, ગોપિ હરિગુણ ગાય છે ત્યારે;
ભાસે રસિયાનું સુંદર રૂપ, તેશું કરે છે એકાંત અનૂપ.
ધ્યાને હરિના ચરણ શિરધારે, એમ વ્રેહનો તે તાપ નિવારે;
કરે આલિંગન હરિસંગ, એમ ઉરથી નિવારે અનંગ.
જયારે ધ્યાન તજિ જુવે બાર, વ્રેહને તાપે તપે વ્રજનાર;
પછે કરે છે ચરિત્રનું ગાન, પળ વિસરે નહિ ભગવાન.
એમ પરવશ થઇ વ્રજબાળી, વ્રેહને બાણે વેધિ વનમાળી;
મુક્તાનંદના નાથની પ્યારી, ગોપિ ગાવે ચરિત્ર સંભારી.

કડવું ૭૯ મું.

સુણો ઓધવ પરમ સુધીર, જે જે ચરિત્ર કર્યાં બળવીર;
મોહ પમાડે આનંદ ચંદ, અહિના મુખથી છોડાવ્યા છે નંદ.
શંખચુડ વ્રજાંગના ચોરે, તેને માર્યો શ્રીનંદકિશોરે;
તેના શિરનો ચુડામણિ જેહ, લાવ્યા ગોપિ સહિત પ્રભુ તેહ.
વ્રષભાસુર ઉર મદભારી, તેને માર્યો શ્રીકુંજબિહારી;
વ્યોમાસુરના હર્યા પ્રભુ પ્રાણ, માર્યો કેશિને પરમ સુજાણ.
એવા દૈતુથી અમને ઉગારી, શુભ ચરિત્ર કર્યાં સુખકારી;
આવ્યો અક્રૂર કપટિ કઠોર, તેણે કૃષ્ણને ચિંધ્યો મનોર.

જાવા તૈયાર થયા બેઉ ભાઇ, વ્રજનાર આવી સર્વ ધાઇ;
ગોપિ વારવા થઇ સર્વ તૈયાર, પછે બોલિયા નંદકુમાર.
અમને રોકયાનું કરશો મા કોઇ, વેલા આવજો મધુપુર જોઇ;
રાજા કંસે તેડાવ્યા છે આજ, ગીયા વોણું સરે નહિ કાજ.
ગોપિ આવ્યાની અવધે લોભાણી, કાંઇ બોલી શકી નહિ વાણી;
મુક્તાનંદનો નાથ સંભારી, પ્રેહની વેધી ઝુરે વ્રજનારી.

કડવું ૮૦ મું.

ઓધા લલિતા બોલિ હરિ સંગ, સુણો નંદનંદન નવરંગ;
તમે જાવાની કિધિ છે તૈયારી, રાધા વિરહે મુઝાય છે ભારી.
જાશે મથુરા નગર ભગવાન, એવું સુણતાં ભૂલિ તનભાન;
પામિ મુરછા ને પડિ તતકાળ, તમે આવીને દેખો દયાળ.
વળિ લલિતાની વાત વિચારી, આવ્યા રાધિકા પાસ મોરારી;
પડ્યાં ભોંપર રાધિકા રાણી, દેખિ ડરપિયા સારંગપાણી.
પાછા આવ્યાની અવધિએ એહ, નિશ્ચે નહિ રાખે નિજદેહ;
કર સાહિ જગાડિયા કહાન, ભાવે બોલ્યા મોહન દઇ માન.
તમે સુંદરી લાગો સંતાપ, તમને થયો છે શ્રીદામનો શાપ;
રેશે સો વર્ષ મારો વિજોગ, પછે પામશો પરમ સંજોગ.
હમણાં સુપનામાં રાધિકા પ્યારી, મુને દેખશો નવલવિહારી;
મારા વરથી સંજોગ છે જેહ, જોગે નહિ મળે સુંદરી તેહ.
એવો વર દઈ અંતરજામી, જાવા તૈયાર થયા બહુનામી;
મુક્તાનંદનો શામ સુજાણ, રાખ્યા વર દઈ પ્યારીના પ્રાણ.

પદ ૨૦ મું.—રાગ પ્રભાતી.

કૃષ્ણજી લલિતાને કહે સાંભળો પ્યારી;
રાધિકાની રીત સર્વ ગોપિથી ન્યારી. કૃષ્ણ૦
આવ્યાની અવધી સર્વ ગોપીને દિધી;
રાધાને વરદાન આપી અધિકિ કિધી. કૃષ્ણ૦
પ્રાણથી પ્યારિ છે મુને રાધિકા ગોરી;
મુજને જોઇ જીવે જેમ ચંદ્રચકોરી. કૃષ્ણ૦
સુપને સંજોગ મારો રાધાને રેશે;
જાગિને વિરહ કેરી વેદના સ્હેશે. કૃષ્ણ૦

મુર્છાથી જાગે ત્યારે વારતા કેજ્યે;
રાધિકાની સેવા મારે પ્રેમેશું રેજ્યે. કૃષ્ણ૦
એવું કહી અક્રુર સંગે ચાલ્યા મોરારી;
મુક્તાનંદના નાથ વોણી ઝુરે સૌ નારી. કૃષ્ણ૦

કડવું ૮૧ મું.

ઓધવજી એમ રાધિકાને, આપી વરદાન;
મુર્છામાં મુકિ પ્રિયા, રથે બેઠા શ્રી ભગવાન.
રામ સહિત રથપર બિરાજ્યા, જાવા મધુપૂર શામ;
પ્રાણ ગિયા સમે દેહ જેવું, થયું છે ગોકુળ ગામ.
કોઇક વ્યાકુળ વચન બોલે, કોઇ રુવે છે ઉદાસ;
કોઇક મુર્છા પામિયાં, જાણું જાશે હમણાં શ્વાસ.
કોઇ કામિનિ અધિક આતુર, પાડે અતિશે ચીસ;
હોઠ ડસિ અક્રૂર ઉપર, કરે છે સર્વે રીસ.
કઠણ મન કરી કૃષ્ણજી, હંકાવ્યો રથ તતકાળ;
ઓધવ હરિને એ સમે, નવ દીઠા દીનદયાળ.
જ્યાં લગી રથને ભાળિયો, ત્યાં લગિ ધાયા લોક;
પછે પડ્યા સૌ ભોમિ ઉપર, કીધો અતિશે શોક.
કોઇ પડી ઘર આંગણે, કોઇ ગામમાં કોઇ બહાર;
મુક્તાનંદ કહે કૃષ્ણ વોણી, મહાદુઃખણિ વ્રજનાર.

કડવું ૮૨ મું.

ઓધવજી એણીપેરે નમેરા થઇ, ગોકુળથી ગયા કાન;
ગોપી સર્વે ટોળે મળી, ચૂકી ગઇ સર્વે સુધસાન.
રાધા અતિ વિરહે દુઃખી, તેને જગાડો તમે વીર;
રાધિકાનાં વચન સુણો, ઓધવ પરમ સુધીર.
પછે ઓધવ અતિ પ્રેમશું, વિનતિ કરિ બહુવાર;
રસિકરાય શ્રીકૃષ્ણના, ગુણ ગાયા પરમ ઉદાર.
ગોવિંદ ગુણ સુણી રાધિકા, પછે જાગિયાં જગમાત;
ઓધવને અતિ પ્રેમશું, પુછવા લાગ્યાં વાત.
તાત તમારુ નામ શું છે, કયાંથિ આવ્યા સુરંગ;
વેશ કરાવી શ્રીકૃષ્ણનો, કોણે મોકલ્યા શુભ અંગ.

વચન સુણિ રાધાતણાં, કરી ઓધવ પ્રેમે પ્રણામ;
કરજોડી કહે માત સુણજો, ઓધવ મારું નામ.
શ્યામસુંદરે મુને મોકલ્યો, શુભ કથા કરવા પ્રકાશ;
મુક્તાનંદના નાથનો, હું અતિ એકાંતિક દાસ.

કડવું ૮૩ મું.

હરિજન જાણી રાધિકા, કર્યું વંદન વારંવાર;
રામકૃષ્ણનું કુશળ પૂછ્યું, પ્રેમે કરી બહુ વાર.
ઓધવ શા કારણ થકી, મથુરાં વસ્યા ભગવાન;
વૃંદાવન ક્યારે આવશે, વ્હાલો દેવા દર્શન દાન.
પૂરણ શશિસમ દેખશું, ક્યારે વદન એહનું વીર;
ક્યારે એ રાસ રમાડશે, મનમોહન પરમ સુધીર.
ક્યારે એ ફરીને કરાવશે, જળક્રીડા નવલકિશોર;
ચંદન ચરચિ પૂજશું, કયારે શ્યામસુંદર ચિત્તચોર.
કાનકુંવરના કંઠમાં, પેરાવશું ક્યારે હાર;
ઓધવ અમને રાત દિન, મનમાં છે એ જ વિચાર.
કરજોડી ઓધવ કહે, સુણો જગતજનની વાત;
કૃષ્ણ ને બળરામ મધુપૂર, કુશળ છે બેઉ ભ્રાત.
સંદેશો તમને કહ્યો, પ્રેમે કરી હરિ જેહ;
મુક્તાનંદના નાથનું, હવે વચન સુણજો તેહ.

કડવું ૮૪ મું.

ઓધવ કહે સુણો માત તમને, કહ્યું શ્રીહરિ એમ;
હું સૌના ઉરમાં રહું, આકાશ વ્યાપક જેમ.
હું છઊં સૌનો આતમા, વળી ન્યારો સૌથી જેમ;
પ્રેમિજનના ઉર વિષે, સુખ આપવા રહું તેમ.
એમ કહ્યું શ્રીકૃષ્ણજી, માટે મગન રેજો માત;
તમ પાસે ત્રિભુવનપતિ, હરિ રહે સદા સાક્ષાત.
ઓધવની વાણિ સુણી, કરી રાધિકા બહુ હાસ;
પ્રેમમગન થૈ બોલિયાં, જાણિ ઓધવ દૃઢ હરિદાસ.
ઓધવજી અમે કૃષ્ણને, એમ જાણિયે છૈયે વીર;
તો અમારે પ્રગટવોણું, મન ધરે નહિ ધીર.

કાલિંદિતટ તેજ છે, વળિ ત્રિવિધ મારુત સોય;
તેજ કદંબ ને ક્રીડાનાં સ્થળ, સુખ ન આપે કોય.
તેજ વૃંદાવન છે રમણિક, તેજ કોકિલ નાદ;
મુક્તાનંદના નાથ વોણો, કરે છે કષ્ટ વિષાદ.

પદ ૨૧ મું.–રાગ રામગ્રી.

ઓધાજી વાલમ વિના, વ્રજ દુખકારી;
સંપત્તિ જોઇને વ્રેહનો, તાપ વધે ભારી. ઓ૦
અમુલ્ય મણિનાં તેજ, મંદિર છે ભાઇ;
વ્હાલા વિના ભાખસિ, સરખાં દુખદાઈ. ઓ૦
મણિ કેરા દીપ અતિ, જોતિને પ્રકાશે;
વાલિડા વિના તે, વિખઝાળ સમ ભાશે. ઓ૦
સંપૂર્ણ ચંદ અતિ, આપતો ઉમંગ;
કૃષ્ણ વિના કામિનિના, બાળે સર્વ અંગ. ઓ૦
ગોપીકાનો ગુણ અતિ, દુઃખદાયી લાગે;
વાલા વિના વિરહનું, દુઃખ નવ ભાગે. ઓ૦
કામ તો કસાઇ જેવો, મ્હેર તજી મારે;
મુકતાનંદ કૃષ્ણ વોણિ, રાધિરા પોકારે. ઓ૦

કડવું ૮૫ મું.

વળિ બોલિયાં રાધિકા રાણી રે, સુણો ઓદ્ધવજી મારી વાણી રે;
મુને હરિ વિના સર્વ સંસારરે, પીરા આપે છે કષ્ટ અપાર રે.
સચ્યાં પુષ્પ સુગંધિની જેહ રે, વળિ ચંદને ચર્ચિત તેહ રે;
મુને બાણ સજ્યા સમ સોય રે, વહાલા વોણું સુખ નહિ કોય રે.
રતિ ભોગ ને જોગ્ય તંબોલ રે, વસ્યા કપુરે રંગે ચોલ રે;
કૃષ્ણ વોણાં તે સૌ દુઃખકારી રે, વ્રેહની વેદના આપે વધારી રે.
માળા માલતી પુષ્પની સારી રે, સ્વેત ચામર દર્પણ ભારી રે;
મુને હરિ વિના દુઃખ ઉપજાવે રે, જોતાં કૃષ્ણ પાર ન આવે રે.
મુક્તા માણક હીરાના હાર રે, શોભા ધામ છે તેજ અપાર રે;
મુને પ્રભુ વિના પીડે છે તે જ રે, વ્રેહની ઝાળ વધારે છે એ જ રે.
ધસી કસ્તુરી કુમ્ કુમ સંગ રે, ભર્યાં ચંદન પાત્ર સુરંગ રે;
વાલા વોણું એ સર્વ નકારુ રે, મુને કાંય ન લાગે સારું રે.

જેમાં ભમર કરે ગુણગાન રે, વન ઉપવન ક્રીડાનાં સ્થાન રે;
મુક્તાનંદના પ્રભુ વિના ભાઇ રે મુને સર્વ થયાં દુઃખદાઇ રે.

કડવું ૮૬ મું.

સુણો ઓધવ સુખપ્રદ જેહ રે, મુને દુઃખદાયક થયું તેહ રે;
મારે પુષ્પ સુગંધીના બાગ રે, જેને જોતાં વધે અનુરાગ રે.
ફુલ્યાં સરમાં સરોજ અપાર રે, તેમાં ભમર કરે છે ગુંજાર રે;
મારે વૈભવ સર્વ છે ભાઇ રે, દાસ દાસિયું જશ પ્રભુતાઇ રે.
મારે હરિ વિના વૈભવ એહ રે, ગ્રેહ તાપે તપાવે છે દેહ રે;
ક્યાં છે કૃષ્ણ કમળદળનેન રે, દુઃખહારી કરે સુખચેન રે.
આવો કૃષ્ણજી કમળા નિવાસ રે, આવો પ્રાણવલ્લભ મારે પાસ રે;
મેં તે શા શા કર્યા હશે દોષ રે, મુને ત્યાગી મોહન કરી રોષ રે.
એમ કહી કહી રાધિકા પ્યારી રે, પાછાં મુર્છા પામ્યાં સકુમારી રે;
રાધા પ્રેમનું પાત્ર પ્રમાણી રે, બોલ્યા ઓદ્ધવ ગદ્દગદ્દ વાણી રે.
તમે માત કૃતારથ રૂપ રે, દીઠી પ્રીતિ તમારી અનૂપ રે;
મારે મથુરાં જાવાનું માત રે, જાગી કરુણા કરો સાક્ષાત રે.
હું શ્રીકૃષ્ણનો દાસ કેવાઊં રે, પ્રભુ પ્રેરે ત્યાં ત્યાં જાઉં રે;
મુક્તાનંદના સ્વામીને સંગરે, જૈને કહીશ તમારો પ્રસંગ રે.

કડવું ૮૭ મું.

રાધા સુણીને ઓદ્ધવજીની વાણી રે, વળી જાગીયાં પરમ શહાણી રે;
બેઠાં રત્ન સિંહાસને પ્યારી રે, પ્રેમે બોલિયાં વચન વિચારી રે.
જાઓ મથુરાં નગર તમો તાના રે, રખે ભૂલી જાતા મારી વાત રે;
વેલા લાવો શ્રીકૃષ્ણને આંહી રે, બીજે જાવા ન દેશો ક્યાંહી રે.
પામી વનિતાનાં જન્મને વીર રે, મળ્યા કૃષ્ણપતિ રતિ ધીર રે;
એવા પતિસંગ પામી વિજોગ રે, એથી નહી અન્યદુઃખ સંજોગ રે.
શાને વાત કરો બહુ વાર રે, મુને બોધ ન લાગે લગાર રે;
હરિનું દર્શન જ્યારે ન થાય રે, તે તો નિષ્ફળ જનમ કહેવાય રે.
એનો નવસંગમ થયો જેહ રે, મુને વિસરે નહીં પલ તેહ રે;
હું તો રાતદિવસ રહું સોય રે, બીજી વાત ગમે નહીં તોય રે.
જાગું રજનીમાં નિંદ નિવારી રે, ભજે કૃષ્ણ વધે દુઃખ ભારી રે;
પડી શોકના સિંધુમાં ભાઇ રે, મુને કાઢો ઓદ્ધવ તમે ધાઇ રે.

એ છે સર્વે સુકૃત મધ્ય સાર રે, પ્રેમે કરવો જે પર ઉપકાર રે;
મુક્તાનંદનો વ્હાલો વિહારી રે, ઓધા જીવનદોરી હમારી રે.

કડવું ૮૮ મું.

ઓધા હરિગુણ મહીમા અપાર રે, કેતાં શેષજી પામે ન પાર રે;
તેને વારંવાર સંભારી રે, વ્રેહની વેદના થાય છે ભારી રે.
નારી માત્ર જગત મધ્યે સોય રે, તેમાં મુજ જેવી દુઃખિણી ન કોય રે;
દુઃખ હરિના વિજોગનું જેહ રે, બીજી મુજ વિના જાણે ન તેહ રે.
કાંઇક જાનકી જાણે છે એહ રે, જેને પ્રભુ સંગ પરમ સનેહ રે;
મુંથી અધિક દુઃખી જગમાંઇ રે, નારી માત્રમાં લાધે ન કાંઇ રે.
મારા મન કેરી વેદના જોઇ રે, વીરા હરિ વિના જાણે ન કોઇ રે;
મારા સરખું અતુલ દુઃખ આવું રે, નારી માત્રને નહીં શું બતાવું રે.
મુજ સરખી તે વનિતા મોઝાર રે, ભુત ભવિષ્યમાં દુઃખિણી ન નાર રે;
અતિ સુખ ને સૌભાગ્યથી હીન રે, મુજ સરખી વિરહિણી ન દીન રે.
પ્હેલી કલ્પતરુને હું પામી રે, વર વરિયા મોહન બહુનામી રે;
તેથી કીધો વિધાતા વિજોગ રે, મારા ઉરમાં છે એ અતિરોગ રે.
હસતાં રમતાં પ્રગટ હરિ દેખું રે, જીવ્યું જન્મ સફલ તવ લેખું રે;
મુક્તાનંદના શ્યામ સુજાણ રે, ઓધા એ મારા જીવન પ્રાણ રે.

પદ ૨૨ મું.—રાગ પંચમ.

ઓધાજી અમારારે મોહન મન લઈ ગયારે, વાલા વિના વ્રેહનો તાપ ન જાય;
વેગે તેડી લાવોરે મોહન મથુરાં થકીરે, કરની અમારી એ જ સહાય. ઓ.
નામ સુણી કાનેરે કમળદગ કૃષ્ણનુંરે, થાય છે અમારા પ્રફુલ્લિત પ્રાણ;
મનડાં અમારાંરે ધીરજ ધરતાં નથીરે, વણ દીઠે સુંદરશ્યામ સુજાણ. ઓ.
વ્યભિચારી ભાવેરે સ્પર્શ કરે કૃષ્ણનેરે, તેનો જશ ચૌદભુવનમાં ગવાય;
એવી શી સંપતરે જેને હરિ વીસરેરે, ત્રિભુવન પાસંગ તુલ્ય ન થાય. ઓ.
કોટી કામ શોભારે લજાય એક અંગમાંરે, બ્રહ્માદિક કેરું કારણ જેહ;
રિદ્ધિ સિદ્ધિ રે છેરે હાજર કરજોડીને રે, શેણે કરી વિસારું પતિ તેહ. ઓ.
કાનજી કોડીલોરે સર્વ સુખધામ છે. રે, કરુણા સાગર ગુણ ભંડાર;
મુક્તાનંદ કેરોરે વાલીડો નવ વીસરેરે, અમારા એ પ્રીતમ પ્રાણ આધાર. ઓ.

કડવું ૮૯ મું.

વળી બોલિયાં રાધકા રાણી, સુણો ઓધવજી મારી વાણી;
કોટી ચંદ્રથી શીતળ જેહ, કોટી કામથી સુંદર તેહ.

તન ધારી અસુર સૂર જોય, તેમાં કૃષ્ણને તુલ્ય ન કોય;
શેષ શારદા બ્રહ્માદિ દેવ, જેનું ધ્યાન ધરે કરે સેવ.
એવી સંપત્તિ નહીં કોઇ સાર, જેણે વીસરે નંદકુમાર;
એનું સ્વપને જો દર્શન પામે, તેનું મન ન ચડે અન્ય ભામે.
પામે કૃષ્ણનો લેશ પ્રસંગ, તેને ન ગમે સંસારનો સંગ;
જેને જોઇને સ્થાવર કાય, ગિરિ વૃક્ષ ચપળ સમ થાય.
એના અતિગુણ શીઘ્ર સંભારી, થંભે મારુત જમુનાનું વારી;
શોભા જોઇ થંભે શશિસૂર, રેવા ઇચ્છે તે હરિને હજૂર.
એવી સંપત્તિ નહિ કોઇ સારી, જેણે વીસરે કુંજવિહારી;
એવા અતીશે અલૌકીક એહ, તે શું બાંધ્યો છે અચળ સ્નેહ.
વણ દીઠે તે પલ ન રેવાય, ખાલી મંદિર ખાવાને ધાય;
મુક્તાનંદનો વાહાલો વિહારી, એ છે જીવનદોરી અમારી.

કડવું ૯૦ મું.

ઓધવ સર્વના સ્વામી છે એહ, એવું જાણીને કીધો સ્નેહ;
જેના ભય થકી ચંદ્ર ને સૂર, રેછે નિશદિન હેતે હજૂર.
જેને ડર વહે ત્રિવિધ સમીર, વરસે ઇંદ્ર સુધાસમ નીર;
જેનો ત્રાસ સદા ઉર આણી, દોડે મૃત્યુ હરે સર્વ પ્રાણી.
ફૂલે ફૂલે તરુ જેને ત્રાસે, રહે સિંધુ મરજાદમાં વાસે;
એ છે કાળના કાળ અનંત, એને વશ સુર સિદ્ધ પ્રજંત.
એ છે અતીશ સ્વતંત્ર ઉદાર, એના મહીમાનો આવે ન પાર;
એવી સંપત્તિ કોઇ ન ભાઇ, જેણે વીસરે હરિ સુખદાઇ.
મુને હરિ વિના પલ એક જાય, તે તો કોટીક પલ સમ થાય;
એવો ભેદ પ્રબોધ ન હોય, જેણે સમજાવે મુને કોય.
ત્યાગો ઓધવ બોધની આશ, જાઓ મથુરાં નગર પ્રભુ પાસ;
એવું કહીને રુદન કરી ભારી, પામ્યાં મુર્છા રાધિકા પ્યારી.
સુણી રાધાનાં વચન ગંભીર, રોયા ઓધવજી તજી ધીર;
મુક્તાનંદના નાથની પ્યારી, એની પ્રીતિ ત્રિલોકથી ન્યારી.

કડવું ૯૧ મું.

વળી બોલીયાં લલિતા વિચારી, સુણો ઓધવ વાત અમારી;
પ્હેલું આપી રાધાજીને માન, પછે ત્યાગ કરી ભગવાન.

મુને મેલી મનાવાને જ્યારે, કીધી રાધિકા માનીતી ત્યારે;
જે મેં રાધિકાને કહી વાત, તમને સંભળાવું સર્વ ભ્રાત.
સુણો રાધિકા તમ વિના કહાન, વ્રેહમાં વીકલ તજી અનમાન;
વહે શીતલ ચંદન વાય, તેણે કૃષ્ણને વેદના થાય.
તમ અરથે મદન ઉરધારી, રટે નામ તમારું મોરારી;
લાગે ચંદ્રના કીરણનો તાપ, ઇચ્છે મરણ મોહનવર આપ.
લાગે કામતણા શર ભારી, અતિ વિકલ પોકારે મોરારી;
જ્યારે ભ્રમર વૃંદ કરે ગાન, ઢાંકે તમ વિના કૃષ્ણજી કાન.
વ્યાપે રજનીમાં વિરહ અપાર, પામે વેદના પ્રાણ આધાર;
તજી સ્યામ લલિત નિજધામ, વસે વન પ્રભુ પૂરણકામ.
રાધે તમ અર્થે સુખકારી, લોટે ધરણીમાં કુંજબિહારી;
ચાલો શામના શ્રીહરિ પાસ, તમ કાજ ઝુરે અવિનાશ.
એવું માન દઈ ઘણું ભાવ, પછે ખેલ્યા રાધાજીશું દાવ;
મુકતાનંદને વહાલે એવી રીત, કીધી રાધાશું ધૂતવા પ્રીત.

કડવું ૯૨ મું.

કોને ઉદ્ધવ સુંદરસ્યામ, કે દી આવશે ગોકુળગામ;
વ્રેહને તાપે તપી વ્રજનારી, કયારે ઠારશે કુંજબિહારી.
જેમ ઈંદ્ર વરસાવીને મેહ, કરે નવપલ્લવ વન તેહ;
તેમ વ્રજમાં આવી ભગવાન, કયારે આપશે જીવતદાન.
બોલી અપર આહિરડી તે ઠામ, શીદ આવે હવે સર્યું કામ;
મારી કંસને લીધું છે રાજ, વર્યા રાજકન્યા થયું કાજ.
વિંટી વળિયાં કુટુંબનાં વૃંદ, તેને સંગે કરે છે આનંદ;
બોલી અપર સુણો સર્વે પ્યારી, એ છે પૂરણ કામ મોરારી.
નથી આપણું કામ લગાર, તેથી અન્ય સાથે પણ પ્યાર;
એને કામ ન કોયનું ક્હેની, ઘણી વાત અલૌકીક એની.
એ તો કમળાના નાથ કેવાય, એનો મહિમા તે વર્ણવ્યો ન જાય;
એને અર્થે ન કોયશું બાળી, પાળે ભક્તને શ્રીવનમાળી.
એનું ભક્તવત્સલ દ્રઢ નામ, દીનબંધુ સદા સુખધામ;
મુકતાનંદનો નાથ સ્વછંદ, ભક્તાધીન રહે જગવંદ.

પદ ૨૩ મું.–રાગ ધોળ.

ઓધવજી અમને દુઃખ દીધું વાલમે, કો' કો આગળ કહિયે દુઃખની વાતજો;
મોહનવર મથુરાં જઇ પાછા નાવિયા, કીધી અમશું કાન કુંવરને ઘાતજો. ઓ૦
લાલચડી તજીયે તો મહાસુખ પામિયે, વેશ્યા કેરાં વચન ગ્રહી ઉપદેશજો;
પરમ નિરાશી થૈ બોલી છે પિંગળા, એમાં ઓધવ જૂઠું નહી લવ લેશજો. ઓ૦
આશામાં અતીશે દુઃખ સર્વે જાણીએ, તોય ટળે નહીં કાનકુંવરની આશજો;
કઠણ ઘણી છે આશ અમારે મેલતાં, આશ તજે જાય ગોપીજનના શ્વાસજો. ઓ૦
જાદુડાં જાણે છે કાન ગોવાળિયો, એનો મારગ મૂક્યો નવ મુકાયજો;
મુક્તાનંદને નાથ લગાડી મોહિની, હવે અમે એનો શો કરિયે ઉપાયજો. ઓ૦

કડવું ૯૩ મું.

ઓધવજી એનો સંગ દુસ્તજ, તજી શકે નહીં કોય;
જેણે કીધી એશું ગોઠડી, જાણશે ભેદુ સોય.
ઇચ્છે નહી તોય એહની, કરે પ્રેમે કમળા સેવ;
નિમખ ન્યારી નવ રહે, સૌને દુર્લભ દેવ.
રમણ થળ રમિયાતણાં, નવ દીયે વિસરવા કાન;
કાલિંદી વન જોઇને, સાંભરે શ્રીભગવાન.
ગોવરધનગિરિ જોઇને, સાંભરે સુંદરશામ;
એ અમને નવ વીસરે, જે કીધું શ્રીકૃષ્ણ ને રામ.
વેણુંતણા સ્વર વાલમે, વ્રજમાં સુણાવ્યા જેહ;
તે રસિયો કેમ વીસરે, જેને સોંપ્યાં તન ધન ગેહ.
ચરણપંકજ શામળે, જ્યાં જ્યાં ધર્યાં જગવંદ;
તે સ્થળ જોતાં સાંભરે, અમને સદા સુખકંદ.
ગ્રેહવંતી વ્રજસુંદરી, પીડે અનંગ કરી ઉતપાત;
મુક્તાનંદનો વાલમો, વીરા ક્યારે મળે સાક્ષાત.

કડવું ૯૪ મું.

ઓધવજી અબળા અમે, ધરિયે તે કેમ કરી ધીર;
ચરિત્ર સુણતાં સાંભરે, લટકાળો શ્રીબળવીર.
સુંદર ચાલ ઉદાર હસવું, પ્રેમે નીરખવું જેહ;
મધુર વચને મન હર્યાં, વિસરે ન અધક્ષણ તેહ.

વિસાર્યો નવ વીસરે, નંદનંદન નટવર વેશ;
એનાં ચરિત્ર સંભારતાં, તન સુધ ન રહે લવલેશ.
સ્નેહવંતી વ્રજસુંદરી, વરતે છે ઓધવ જેમ;
તે તમને સંક્ષેપથી, વર્ણવી સુણાવું તેમ.
શીતળ ચંદન ચંદ્ર કીરણ, નિંદે ગોપીજન;
સુખદ છે પણ હરિવિના, વિરહે તપાવે તંન.
મલયાગર ગંધ સુગંધ શીતળ, મંદ મારુત સાર;
તે ગોપીને વ્યાળ વીખ સમ, આપે કષ્ટ અપાર.
કામ બાણથી કંપતાં, ગોપી રહે છે હરિમાં લીન;
મુક્તાનંદના નાથ વોણી, સુંદરી સર્વ દીન.

કડવું ૯૫ મું.

ઓદ્ધવજી અતીશે મદન બાણે, પીડાણી વ્રજનાર;
અંતરમાં હરિને ધરી, વૃત્તિ ન લાવે બાર.
કાનકુંવરને વાગશે, તીખાં મદનનાં બાણ;
એવું જાણી નિજ ઉરવિષે, કરે જળ પરમ સુજાણ.
સજળ પંકજ દળ લઇ, કરે કવચ નીજઊર માંઇ;
નંદકુંવર નવરંગને, કામબાણ ન લાગે કાંઇ.
કુસુમ સજ્યા કામ શરસમ, જાણે ગોપીજન એહ;
બાણ સજ્યામાં સૂર થઇને, ધરે પોતાનો દેહ.
આલિંગન નંદલાલશું, કરવા ધર્યું વ્રત સાર;
કુસુમની સજ્યા કરે, ગોપી સેવે કષ્ટ અપાર.
લોચન જળ ધારા વહે, શોકે તે અધર સુકાય;
રાહુ ગ્રહે દાંતે શશી, જેમ અમૃત ધાર સુકાય.
કૃષ્ટ વિના એમ કામિની, સ્નેહેવંતી અધિક પિડાય;
મુક્તાનંદના નાથ વાંણું, દુઃખ કહ્યું નવ જાય.

કડવું ૯૬ મું.

ઓદ્ધવ અમને કૃષ્ણ વોણી, અંતર સ્નેહની ઝાળ;
કલ્પના કરે ગોપિકા, જાણે મળે હરિ તત્કાળ.
કસ્તુરી ઘસી કામિની, તેણે લખે શ્રીકૃષ્ણનું રૂપ;
કામ જાણી કુસુમનું શર, આપે પરમ અનૂપ.

નીચું મીનનું ચિહ્ન બનાવી, જોડે તે આગળ હાથ;
કુસુમ શર અમને મારે, જાણી અબલા અનાથ.
પછે કરે હરિસ્તવન ગોપી, વારંવાર અપાર;
અમે તમારે શરણુ આવ્યાં, પ્રભુ લ્યો પ્રાણુ આધાર.
તમ વિના પ્રભુ સુધા સિંધુ, પીડે વિખસમ સોય;
પ્રાણજીવન પ્રભુ તમ વિના, અમને ન રક્ષક કોય.
ઉર ધરી હરિ મૂર્ત્તિ, એમ કરે સ્તવન થઇ દીન;
ફરી વિલાપ રુદન કરે, હરિ આગળ થાય આધીન.
જ્યારે ફુરે ઉર હરિની મૂર્ત્તિ, હશે વિસારે તાપ;
મુક્તાનંદના નાથ વોણી, કરે છે વનિતા વિલાપ.

પદ ૨૪ મું.–રાગ મારુ.

ઓધાજી વાલમ વિના, ગોપી સર્વ ઘેલી રે હો;
આંખડીયું માં એક ધાર, લાગી આંસુ હેલી રે હો. ઓ૦
મંદિર મશાણુ જેવાં, લાગે દુઃખકારી રે હો;
કૃષ્ણુ પ્રિતમે ત્યાગી, વિલપે વ્રજનારી રે હો. ઓ૦
સુગંધી કુસુમ માળ, જાળ જેવી જાણી રે હો;
ડરું છું દૂર રાખો, બોલે એમ વાણી રે હો. ઓ૦
તારા તો અંગારા સજ્યા, ભાખસી પ્રમાણી રે હો;
વિરહની ઝાળે ગોપી, તાપમાં તવાણી રે હો. ઓ૦
કામ જમદૂત થઇ, દે છે દુઃખ ભારી રે હો;
મુક્તાનંદ કૃષ્ણુ વોણી, ઝુરે સકુમારી રે હો. ઓ૦

કડવું ૯૭ મું.–ઢાળ પ્રથમનો.

ઓદ્ધા વિરહે વિકળ વ્રજનારી રે, પામે કષ્ટ વાલાને સંભારી રે;
ગોપી ધારે જે ઉરપર હાર રે, તે તો લાગે પ્રીતમ વિના ભાર રે.
મલીયાગરી ચંદન જેહ રે, લાગે હરિ વિના વિખસમ તેહ રે;
સુખદાયક જે જે અનૂપ રે, ગણે ગોપી તે મહા દુઃખ રૂપ રે.
નીજ શ્વાસને ત્રિવિધ સમીર રે, ગોપી તે થકી થાય અધીર રે;
વાયુ કામ અનલસમ બાળે રે, વાલા વોણું તે કષ્ટ ન ટાળે રે.
ચારે કોરે જૂવે વ્રજબાળી રે, લજ્યા લોક તણી સર્વ ટાળી રે;
તોડયું નાળથી પંકજ સાર રે, એવે નેણે વહે જળધાર રે.

નવપલ્લવ સેજ સુરંગ રે, તેણે દાઝે છે ગોપીનાં અંગ રે;
જે જે કોમળ સુખપ્રદ સાર રે, બાળે હરિ વિના જેમ અંગાર રે.
ગોપી કરપર મેલી કપોળ રે, રોઈ નેણુ કરે રંગ ચોળ રે;
સાંઝે બાળશશી થીર જેમ રે, શોકે ગોપીનાં મુખ થીર તેમ રે.
બોલે વ્રેહેવંતી હરિ હરિ વાણી રે, જેમ તન તજવા સમે પ્રાણી રે;
મુક્તાનંદનો શામ સુજાણ રે, તે શું બાંધ્યા છે ગોપીએ પ્રાણ રે.

કડવું ૯૮ મું.

ઓદ્ધા એણી પેર પીડે અનંગ રે, થાય રોમાંચિત સર્વ અંગ રે;
ગોપી મૂકે નિશાશા અપાર રે, કંપે હરિવિના વારંવાર રે.
કંપે દેહને પામે છે ગ્લાનિ રે, વ્રેહની વેદના રહે નહી છાની રે;
વીચી નેત્ર ધરી હરિ ધ્યાન રે, ચાલે પડી જાય દંડ સમાન રે.
વળી અતિ આતુર ઉઠી ધાય રે, ગોપી હરિ વિના મુર્છિત થાય રે;
એવો અતિશે વિરહ જ્વર જેહ રે, વ્રજવનિતાને બાળે છે તેહ રે.
સુર વૈદ સમાન ગોવિંદ રે, ટાળે ગોપીના મહા દુઃખ ફંદ રે;
જો એ દર્શન આપે ગોપાળ રે, સર્વ તાપ ટળે તતકાળ રે.
સૌને અંગે અનંગનો રોગ રે, ગોપી પામે જો હરિ સંજોગ રે;
તો એ દુઃખકેરું મૂળજ જાય રે, એનો અન્ય નથી ઉપાય રે.
જો નહિ જીવાડે વ્રજનારી રે, તો એ કઠણ છે વજ્રથી ભારી રે;
જો નહિ કરે એ કામનિયુંને શાંત રે, અમે માનશું કૃષ્ણ કૃતાંત રે.
એને ફંદ પડયાં અમે વીર રે, હવે ધરિયે તે કેમ કરી ધીર રે;
મુક્તાનંદનો નાથ સ્વછંદ રે, કેને વશ નહીં એ જગવંદ રે.

કડવું ૯૯ મું.

ઓધા હરિ વિના સર્વ અકળાણી રે, બોલે, નાથ હરે એમ વાણી રે;
કૃષ્ણ કાજ તે સેજ સમારી રે, ગોપી બોલે એકાંતે મોરારી રે.
કરતાં અન્યના અધરકેરું પાન રે, વાલો કયાં હશે ગુણનો નિધાન રે;
હરિને ગોતે ગોપી તજી લજ્યા રે, જૂવે દશદીશી વાસક સજ્યા રે.
હરિ આવે છે એ વિશ્વાસ રે, ગોપી મગન થઇ કરે હાસ રે;
નાવ્યા જાણી ચાલે અકળાઇ રે, પડે દોડતી ખોળે છે ધાઇ રે.
લાવે કમળપુષ્પ સકુમારી રે, તેના નાળનાં કંકણ ધારી રે;
હરિને મળવાને જીવે છે ગોપી રે, ડોળે ઉનમત્ત લાજને લોપી રે.

જુવે આભ્રણ અનંગનાં તેહ રે, ગોપી દેખે નહીં નીજદેહ રે;
હું છું મધપૂરી કહે એમ વાણીરે, પ્રેમે આપને ભૂલી શ્યાણી રે.
વેગે કેમ નથી આવતા કાન રે, મારી સેજડીએ ભગવાન રે;
પૂછે દૂતીને વારંવાર રે, સખી ક્યાં હશે નંદકુમાર રે.
વિરા કૃષ્ણવિના વ્રજનારી રે, વ્રેહમાં વ્યાકુળ હરિને સંભારી રે;
મુક્તાનંદના સ્વામીને આશ રે, તેણે તન નથી ત્યાગતો શ્વાસ રે.

કડવું ૧૦૦ મું.

ઓધા એમ હરિવર સંગ ગોપી રે, પ્રેમભક્તિમાં રહી પગ રોપી રે;
વણ દીઠે શ્રીકૃષ્ણ વિહારી રે, વ્રેહમાં વ્યાકુળ થઇ વ્રજનારી રે.
મેઘ જેવું અંધારું અનૂપ રે, તેને જાણી શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ રે;
તેને ભેટ ચુંબન કરે બાળી રે, જાણે આવ્યા મોહન વનમાળી રે.
રચે નવરંગ સેજસું શીલા રે, થાય ઘર ઘરમાં એવી લીલા રે;
વ્રેહમાં વિકલ તજી સર્વ લજ્યારે, ગોપી ઘર ઘર વાસક સજ્યા રે.
કરે કૃષ્ણને કાજ વિલાપ રે, પામે હરિ વિના અતિ સંતાપ રે;
રોતાં રોમાંચિત તન થાય રે, વેહની વેદના કહી નવ જાય રે.
પામે વેદના તાણે છે પ્રાણ રે, જાણે મારયું મદનપૂરી બાણ રે;
બોલે વ્યાકુળ વચન અપાર રે, તેનો થાય નહી નિરધાર રે.
એવી વ્રજની દશા થઇ વીર રે, ગોપી હરિ વિના સર્વ અધીર રે;
તે ન કૃષ્ણે ધરયું મન લેશ રે, મુકયા તમને દેવા ઉપદેશ રે.
વસ્યા ઉરમાં હરિ સાક્ષાત રે, હવે ક્યાં રહે બીજી વાત રે;
મુક્તાનંદના નાથને પાસ રે, ત્યાં જઇ શીખવો અન્ય અભ્યાસરે.

પદ ૨૫ મું.—રાગ સામેરી.

ઓધા વ્રજના પ્રાણ આધાર, મોહન વનમાળી રે,
અમને છેલ છબીલા સંગ, લાગી દ્રઢ તાળીરે. મો૦
એવી અમે અબળા નહીંરે, ડગમગ મન થઇ જાય;
સો લાંઘણ પડે સિંહને, તોય ઘાસ કદી નવ ખાયરે. મો૦
મીન જેવી સર્વ માનિની રે, જળ નંદલાલ સુજાણ;
આવ્યાની અવધિ કરી, તેણે રહે છે અમારા પ્રાણ. મો૦
મહા સુખકારી શામળોરે, શિરપર ધાર્યા સોય;
એ સંગ મન અટકી રહ્યું, બીજી વાત ગમે નહીં કોયરે. મો૦

ચાત્રક સરખી ટેકને રે, ધારી વસ્યા નંદલાલ;
પ્રગટે વિના પરપંચમાં, અમે નહિ થાયે બે હાલરે. મો૦
વાલા વિના વ્રજનાર રે, પલક કલપ સમ થાય;
મુક્તાનંદના નાથને, વણુ દીઠે તે કેમ રહેવાયરે. મો૦

કડવું ૧૦૧ મું.

ગોપી સાંભળી હરિ સંદેશ, જાણ્યો સૌમાં હરિનો આવેશ;
સૌના આતમા કૃષ્ણ મોરારી, સૌથી ન્યારા છે શ્રીગિરિધારી.
એવું જાણી શ્રીહરિનું સ્વરૂપ, સર્વે સમઝીયું મર્મ અનૂપ;
વ્રેહનો તાપ શમ્યો સર્વ જ્યારે, પ્રેમે પૂજ્યા ઓધવજીને ત્યારે.
પ્રેમે ઓદ્ધવજી બહુ માસ, કીધો ગોકુળગામ નિવાસ;
હરવા ગોપીનો શોક અપાર, ગાય કૃષ્ણકથા શ્રુતિ સાર.
સૌનો શોક હર્યો કરી વાત, જેમ આવે મોહન સાક્ષાત;
પ્રેમે હરિગુણ ઓધવ ગાયે, દિનરજની તે ક્ષણ સમ થાયે.
હરિભક્ત ઉધવ સુખધામ, રહ્યા જેટલા દિન નંદગામ;
જાણ્યા ક્ષણ સમ તે વ્રજવાસી, એવી કૃષ્ણકથા તે પ્રકાશી.
હરિના રમણ તણાં સ્થળ જેહ, ગોપી સહિત ઉદ્ધવ જૂવે તેહ;
જ્યાં જ્યાં કીધો શ્રીકૃષ્ણે વિહાર, ગોપી સમજાવે કરી પ્યાર.
નીરખી નિર્મળ જમુનાનું વારી, ગિરિગોવર્ધન સુખકારી;
નીરખી વૃંદાવન નવરંગ, સુણે ઓદ્ધવ સર્વે પ્રસંગ.
નીરખી કંદરા પર્વત કેરી, ગાય ગોપિયું લીલા ઘણેરી;
મુક્તાનંદ કહે વાલાનો વિહાર, તે તે સ્થળ જણાવે બહુવાર.

કડવું ૧૦૨ જું.

નીરખી કુસુમિત વૃક્ષ ઉદાર, ગાય ઉદ્ધવ હરિગુણ સાર;
આપે વ્રજવનિતાને આનંદ, હરિનું ભજન કરાવે સ્વછંદ.
એમ ઊદ્ધવ વ્રજજન સંગે, ગાય હરિગુણ અધિક ઉમંગે;
દેખી રમણનાં સ્થળ વ્રજનારી, વ્રેહમાં વ્યાકુળ હરિને સંભારી.
થયો અંતર કૃષ્ણ આવેશ, પ્રેમે મગન ન તન સુધ લેશ;
દેખી ગોપીનો પ્રેમ અપાર, વંદે ઉદ્ધવ વારંવાર.
ગોપી અધિક કૃતારથ જાણી, પછે બોલિયા ઉદ્ધવ વાણી;
તન ધારી છે ભૂપર જેહ, ગોપી તુલ્ય નહી કોઇ તેહ.

પરમાતમા કૃષ્ણ શ્રીરંગ, દૃઢપ્રીત કરી તેને સંગ;
એવી પ્રીત ઇચ્છે સર્વ સંત, ઇચ્છે મુક્ત મુમુક્ષુ પ્રજંત.
અમે ભક્ત ઇચ્છું એવી પ્રીત, પ્રેમી ભક્ત છે પરમ પુનીત;
બ્રહ્મજન્મ ત્રિવિધ જગ જોય, પ્રેમીભક્તથી શ્રેષ્ઠ ન સોય.
એને અંતરે પ્રેમ ખુમારી, વંદ્યા જોગ સર્વ વ્રજનારી;
મુક્તાનંદના નાથને પ્યારી, શ્રુતિતુલ્ય એ ગોપકુમારી.

કડવું ૧૦૩ જું.

ક્યાં એ વનચરી નાર ગમાર, વ્યભિચારિણી દુષ્ટ આચાર;
ક્યાં એ કૃષ્ણમાં ભાવ આરૂઢ, શ્રુતિસાર સર્વને એ ગૂઢ.
ભાવે ઇશ્વરને ભજે જેહ, અતિ થાય કૃતારથ તેહ;
કરે અમૃતપાન જે કોય,થાય અમર આરોગી સોય.
ગોપી પામી જે હરિનો પ્રસાદ, સૌને દુર્લભ તે રસ સ્વાદ;
હરિના ઉરમાં છે કમળાનો વાસ,તેને એ સુખની ઘણી આસ.
પદ્મ જેવી સુગંધે સુવાસી, સૂર વનિતાએ સુખની છે પ્યાસી;
રમા આદિને દુર્લભ એહ, જેને કાજ દમે બહુ દેહ.
એવો હરિનો પ્રસાદ ઉદાર, અન્ય ક્યાં થકી પામે ગમાર;
રીઝ્યા રાસમાં અંતરજામી, ગોપી તે સુખ હરિ થકી પામી.
હરિના ભૂજ ધરી કંઠમાં ગોપી, પ્રેમે શામ સંગે રહી ઓપી;
રમ્યાં ગોપી જે હરિ સંગ રાસ, એ છે દુર્લભ બ્રહ્મવિલાસ.
વ્રજનારીનું ભાગ્ય અપાર, જેને રીઝ્યા પ્રગટ કિરતાર;
મુક્તાનંદનો નાથ વિહારી, પ્રેમે ભોગવ્યા ભવોભવ હારી.

કડવું ૧૦૪ થું.

વળી બોલિયા ઓધવ વાણી, ઉરભાવ અલૌકીક આણી;
વ્રજનારીની પગરજ એહ, વૃંદાવન વિષે પામે છે જેહ.
ત્રણ ગુછ ને વેલી અપાર, તેને મધ્ય હૂં ધરી અવતાર;
વ્રજનાર ચરણરજ સાર, જેમ પામું તે કરવો વિચાર.
તજ્યાં માતપિતા સૂત ભાઇ, તજી કુલ મરજાદ સગાઇ;
અતિ દુષ્ટ જનો કરી ત્યાગ, કીધો હરિ સંગ દૃઢ અનુરાગ.
કીધો મુકુંદ મોરારીશું પ્યાર, શ્રુતિ ખોળે જે વારંવાર;
માટે વ્રજવધૂ બ્રહ્મસ્વરૂપ, હરિની પ્રેમદા પરમ અનૂપ.

હરિનાં ચરણકમળ સુખકારી, સેવે કમળા અચલ વ્રતધારી;
પ્રેમે સેવે સકળ સૂર વૃંદ, શેષ મહામુનિ. જોગી સ્વચ્છંદ.
રાસ ગોષ્ઠીમાં સૌ વ્રજનારી, વ્રેહનો તાપ નિવારવા પ્યારી;
ધાર્યા તનપર હરિપદ સોય, ભીડી ઉરમાં મગન સર્વ કોય.
પ્રેમે હરિપદ ઉર ધરી બાળી, વ્રેહની વેદના સર્વ તે ટાળી;
મુક્તાનંદના શ્યામને સંગ, ગોપી ફુલી અંગોઅંગ.

પદ ૨૬ મું.–રાગ કાફી.

(ધન્ય વંદાવન. વંશીવટની છાંઇ રે, જાં હરિ બેસતા. એ ઢાળ છે.)
ધન્ય વ્રજનારી ઓધવજી એમ, બોલે વળી વળી વાણી;
વરી ગિરિધારી, તે માટે એં બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમાણી.
ધન્ય નંદનું વ્રજ ધન્ય સૌ ગોપી, વરી હરિવર કુળ લજ્યા લોપી;
રહી હરિ ચરણે ચિત્ત આરોપી. ધન્ય૦
જેને કાન કોડીલે કર સાઇ, તેના ચરણની રજ વંદુ ધાઇ;
એની કમળાથી કરી હરિ અધિકાઇ. ધન્ય૦
એની હરિગુણ ગીત કથા એવી, કરે પાવન ત્રિભુવનને તેવી;
એની વાણી સેવે વેદ જેવી. ધન્ય૦
એ તો મુક્તાનંદનો પ્રભુ પામી, એને ભાંગી અનંત ભવની ખામી;
ધણી ધર્યા શિરપર બહુનામી. ધન્ય૦

કડવું ૧૦૫ મું.

ઓધવજી એમ ગોપીકાનું, મહાત્મ્ય જાણી અપાર;
શોક નિવારી સર્વનો, પછે જાવા થયા છે તૈયાર.
નંદ જશોમતી ગોપ ગોપી, સૌને કરી પરણામ;
આજ્ઞા માગી સર્વની, જાવાને મધુપૂર ધામ.
ઓધવ પ્રભુને પાસ જાવા, તૈયાર થયા તતકાળ;
વ્રજવાસી વીંટી વળ્યાં, નર નારી વૃદ્ધ ને બાળ.
ઓધવજી રથ ઉપરે, જૈ બેઠા લૈ હરિ નામ;
જાતા જાણ્યા હરિ કને, થયું ઘેલું ગોકુળ ગામ.
નંદાદિક સૌને ભેટ લાવ્યા, બોલે વચન રસાળ;
લોચન જળધારા વહે, સાંભર્યા દીનદયાળ.

નંદાદિક કહે મન હમારાં, રેજો પ્રભુપદ પાસ;
જીભ જપે હરિ નામને, રહો સદા એ અભ્યાસ.
દેહ સદા હરિને નમે, એવો રહેજો સરળ સ્વભાવ;
મુક્તાનંદના નાથશું, રહે અચળ ભાવ ઠરાવ.

કડવું ૧૦૬ ઠું.

નંદાદિક એમ ઓચરયા, સુણો ઓધવ પરમ સુજાણ;
કૃષ્ણ અમારા આતમા, વળી કૃષ્ણ અમારા પ્રાણ.
હરિ ઇચ્છાકરી કર્મ વસ્ય થઇ, જ્યાં જ્યાં ધરિયે દેહ;
ત્યાં અમને શ્રીકૃષ્ણ સાથે, રેજો અચળ સ્નેહ.
તીર્થ વ્રત જપ દાનનાં, સુકૃતતણું ફળ એહ;
પ્રીત વધે શ્રીકૃષ્ણમાં, અમે માગિયે નીત્ય તેહ.
નંદાદિક સર્વ ગોપ તેણે, કહિ હરિ ભક્તિ ઉદાર;
ઓધવજીને રાજી કરયા, દેખાડી પ્રભુમાં પ્યાર.
ઓધવ અતિ રાજી થયા, જોઇ વ્રજવાસીની પ્રીત;
અતિ અલોકીક સર્વથી, જાણી ગોકુલ ગામની રીત.
નંદાદિક વ્રજવાસીને, કરી વંદન વારંવાર;
ઓધવજી મથુરાં ગયા, જ્યાં રાજીવ અખિલ આધાર.
પ્રેમે કરી પ્રણામ હરિને, ઓધવ પરમ સુજાણ;
મુક્તાનંદના નાથ આગળ, કીધાં વ્રજનાં વખાણ.

કડવું ૧૦૭ મું.

ઓધવજી અતિ આદરે, કર્યું રાજાને પરણામ;
વંદન કરી વસુદેવને, પછે વંદ્યા શ્રીબળરામ.
ભેટ ધરિ નૃપ આગળે, પછે આવ્યા શ્રીહરિ પાસ;
ક્ષેમ કહો ગોકુળતણું, એમ પૂછ્યું હરિ અવિનાસ.
તારે તે ઓધવ ઓચર્યા, સુણો શ્યામસુંદર જદુરાય;
ગોપીજનના પ્રેમને, પ્રભુ કેતાં શેષ લજાય.
એક મુખે એ પ્રેમનું, કેમ થાય જથારથ રૂપ;
દીઠી મેં વ્રજનારીની, પ્રભુ ભક્તિ પરમ અનૂપ.
દાસ તમારા ગોપી સરખા, ન દીઠા પ્રભુ કોય;
મુને જે વ્રજમાં મોકલ્યો, તે મેં કીધો અનુગ્રહ સોય.

તમ વિના વ્રજસુંદરીને, અન્ય નથી આધાર;
રૂપ તમારે રાચિયું, સર્વ તજી કુટુંબ પરીવાર.
પતિભાવે કર્યો પ્રેમદા, તમ સંગ અચળ સનેહ;
મુકતાનંદના નાથજી, અતિ કૃતારથ થઇ એહ.

કડવું ૧૦૮ મું.

ઓધવજી એમ ગોપીકાનાં, કીધાં અધિક વખાણ;
શ્યામ સુંદર તેને સાંભળી, હરિ હસ્યા પરમ સુજાણ.
ઉદ્ધવગીતા આદરે કરી, સુણે સુણાવે જેહ;
કમળલોચન કૃષ્ણની, દૃઢભકિત પામે તેહ.
પ્રેમ અચળ વ્રજનારીને, પ્રભુ સંગ અનંત અપાર;
પદે પદે આ ગ્રંથમાં, વર્ણવ્યો વારંવાર.
રસિકરાય શ્રીકૃષ્ણમાં, દૃઢ પ્રીત ઇચ્છે જેહ;
તે આ ગ્રંથમાં આદરે કરી, રાખે અચળ સનેહ.
ઉદ્ધવગીતા આદરે કરી, ભણે ભણાવે ગાય;
નેહ વધે નંદલાલશું, તેના કામાદિક રીપૂ જાય.
એક સો ઉપર આઠ કડવાં, સત્તાવીશ પદ સાર;
દામ અમુલ્ય અઠોત્તરી, હરિભકતનો શણગાર.
સંવત અઢાર ને એંસીયો, કૃષ્ણ પક્ષ શ્રાવણ માસ;
અષ્ટમી બુધ વાસરે, થયો પૂરણ ગ્રંથ પ્રકાશ.
દુર્ગપત્તન કરી શુભ, ગીતા અર્થ ગંભીર;
ગાય શિખે જે પ્રેમશું, તેને રીઝે શ્રીબળવીર.
ઉદ્ધવગીતા જે સુણે, સદ્ગ્રંથ કેરું સાર;
મુંક્તાનંદ તે પ્રેમી થઇને, પામે ભવજળ પર,

પદ ૨૭ મું.—રાગ ધોળ.

ભકિત જોઇને વ્રજનારીની, ઉદ્ધવજી હરખ અપાર રે;
પ્રેમ અચળ જે શ્રીકૃષ્ણમાં, એ છે સર્વ ગ્રન્થનું સાર રે. ભ૦
નવધા ભકિત છે સર્વ ગ્રથમાં, એકુકીમાં નવ નવ અગ રે;
એકયાસી સ્વરૂપે એ ભકિત થઇ, માંહો માંહી પામીને પ્રસંગ રે. ભ૦
પ્રેમભકિત છે એથી વસમી, નવધાથી ન્યારું તેનું રૂપ રે;
વ્રજની નારીમાં તે વ્યાપી રહી, તે માટે એ ગોપીકા અનૂપ રે. ભ૦

પ્રગટ સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણનું, તેમાં જેણે બાંધી દૃઢ પ્રીત રે;
તેને નથી કાંઇ કરવું રહ્યું, પ્રેમીજન પરમ પુનીત રે. ભ૦
તન મન અરપી શ્રીકૃષ્ણને, જગ જિતી વ્રજ કેરી નાર રે;
મુક્તાનંદ કહે સર્વ ગોપીકા, પોતી ક્ષર અક્ષરને પાર રે. ભ૦

ઉદ્ધવગીતા સંપૂર્ણ.

વિભાગ ૧ લો સમાસ.

બૃહત્

કાવ્ય દોહન.

વિભાગ બીજો.

ભા લ ણ.

નરસિંહ મહેતાનો સમકાલીન કવિ ભાલણ છે, તથાપિ એની ભાષા વગેરે નરસિંહ મહેતાથી ઘણી જૂદી છે.

શિવ ભીલડી સંવાદ.

પ્રથમે ગણપતિ વરણવું, જેના જશ છે ઔઢ;
સૂરરાય સેવે સદા, દેવતા તેત્રીસ ક્રોડ.
વામાંગે ફરસી ધરી, કરે મોદીક આહાર;
લક્ષ લાભ સૂત જેહના, શુદ્ધ બુદ્ધ ઘેર નાર.
શિવ સેવંતા શોભિયે, ત્રિલોકે વિક્ષાત;
માત ભવાની મયા કરો, શ્રીશંભુ મુજ તાત.
શિવ ઉમિયાને તજી કરી, તપ સાધ્યું જૈ વંન;
આદ્ય ઇશને અનુભવી, સ્થીર રાખ્યું જૈ મંન.
પાંચે ઇંદ્રિ વશ કરી, બેઠા આસન વાળી;
સંપ્રષ્ટ નેત્ર શંભુએ કર્યાં, ધ્યાનની લાગી તાળી.

અબળ તપ જે ઈશનું, બ્રહ્મા વેદ વખાણે;
ઈંદ્ર વિરચી વરમ કરી, કારણ કો નવ જાણે.
અગમ ઉત્તમ જે ઈશનું, ઉમયા હુતાં કૈલાશ;
ત્યાં આવ્યા નારદ ઋષિ, ઉમયા કેરી પાસ.
અર્ઘ પાદ્ય પૂજા કરી, ઉમયાજી લાગ્યાં પાયે;
દીન જાણી દયા કરી, આવ્યા ઋષિ રાયે.
નારદ—ખેમ કુશલ ઋષિયે પુછીયું, ઉમયા કહાં છે ઇશ;
પાર્વતી—ઉમયા કહે શિવ તપ ગયા, ભુમિ ધરીયુંજી શિશ.
નારદ—નારદ કહે ગિરિજા સુણો, તમને ગયાજી વાહી;
જટા મધ્ય ઝીલી જાહ્નવિ, તપ શાનુંરે બાઇ.
ભાવે ભજે છે જેહને, તે તો સૌ કો જાણે;
અહો દિવસ ક્રીડા કરે, તું તો દિવસ ન જાણે.
પુણ્ય પવિત્ર જલ ઝાલવી, ગંગા પાતિક ટાળે;
મન માન્યું મહાદેવનું, તે તું સામું શાનું ભાળે.
અતિ મનોહર માનુની, મન મોહ ઉપજાવે;
શંભુ વન ક્રીડા કરે, તે ઘેર શાંને આવે.
એક વાર કૈલાસમાં, બેઠા શ્રી ત્રિપુરારી;
તવ મેં પૂછ્યું તે સમે, વ્હાલી કવણ છે નારી.
તારે ત્યાં કહ્યું હતું, મુજને વહાલી ગંગ;
સ્પર્શ કરવું નહિ ગમે, પારવતીકરે અગ.
એ દ્દષ્ટાંત મળ્યું સહિ, મન જોતાંજી આજ;
દુભણ તું માને રખે, કહું છું તુજના કાજ.
એવું કહી નારદ ગયા, તારે માંડ્યોજી ખેદ;
સત્ય જોવા મહાદેવનું, ભલો કીધોજી ભેદ.
ભીલડીનો વેશ લેઇ કરી, હું તો જાઉંજી વન;
ધિરજ જોવા જુગદીશની, વીમાસુંજી મન.
એવું કહીને સુંદરી, માંડ્યો છે શણગાર;
પ્રિત્ય વસા વનફૂલ પહેરી, ગુંજયા મણિના હાર.
બાંહે બાજુબંધ બેરખા, શોભિત કંકણ ગાજે;
અણવટ પાયે વીછુડા, ભલા છંદે વાજે.

શિર ઓળિ સિંદૂરે ભરૂ, ભર્યું કાજલ આંખ;
કાય અરિસા કર ધરી, સુની હાલેજી મુખ.
સોવણ ઝાલ પીતલ તણી, કર મુદ્રિકા ઘાલી;
તેજ આણી ત્રણ લોકનું, ચતુરા વનમાં ચાલી.
પાયે નેપુર અતિ શોભતાં, ઘૂઘરડી બહુ ઘમકે;
શંકર પાસે આવતાં, ચાલંતી અતિ ઠમકે.
નયણા તણા ચાળા માંહે, જોતી ત્યાં જુગતેબે;
ઈંદ્રપુરીની સુંદરી, મોહિ સ્વર્ગે થંભે.
સુરપતિ બ્રહ્મા સાંભળે, ભાળે તેત્રીસ ક્રોડ;
ધન્ય ધન્ય અંત્રીક્ષથી, વાત કરે કર જોડ.
નાટારંભ માંડ્યો રંગશું, ઉમિઆજી આણંદે;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, સૌ મોહ્યાં અતિ છંદે.
મણિધર મોહ્યો મહિ સ્થળે, રહ્યો મસ્તક ડોલે;
શુન્યરે શબ્દ પંખી થયાં, મુખથી નવ બોલે.
શંભુ પાસે આવીને, વળી પાછી ફરતી;
તાન માન રંગા રંગશું, ત્રિપુરારિનું મન હરતી.
મોહિની રૂપે કામિની, દીઠી જેણી વાર;
મુર્છાગત શંભુ હવા, સ્થંભ્યો શ્વાસ તે ઠાર.
આસવાસ કરી પ્રેમદા, આળપ્યો રાગ મહ્લાર;
કોમળ કર જાણ્યો કામિની, જાગ્યા શ્રીત્રિપુરાર.
પાંચે બાણ ભેદ્યાં તદા, મોહ્યા કામ્યની સારી;
શિવની સંઘાથે છળ કરી, રામા આણી વધ નારી.

શિવ–તારે શંભુ કહે સુણ સુંદરી, તું આવિ કવણ કાજ;
સફળ કરો મુને પ્રેમદા, ભજો મુજને આજ.
દેવી કે દેવાંગના, ઈંદ્ર કે ઈંદ્રાણી;
રમા કે ઉર્વશિ, કહો છો સાચી વાણી.
કોણ સ્થાનક છે તાહરૂં, કવણ તજ ભરથાર;
શિવ વાણી વદી રહ્યા, પછે બોલી તે નાર.

પાર્વતી–ભીલ ભરથાર છે માહરો, તે તો શંભુ સમાન;
આદ્ય અંત કો જાણે નહિ, તું તો સાચું જાણ.

મહા બળિઓ તે તહાં છે, કો નહીં સમ તોલે;
તે તણી છઉ કામિની, વિચારીને બોલે.
શિવ–શંકર મુખ બોલ્યા તદા, જોને વાત વિચારી;
મુજ આગળ બળ ભીલનું, શું વખાણે નારી.
અણ ગણ્યાં મસ્તક હણ્યાં, જિત્યો મેં ત્રિપુરાર;
અનેક દૈત બીજા હણ્યા, તે તો કર્યા સંહાર.
હું તો બાળીને પ્રલ્યે કરૂં, કહે તો સહસ્ર વિડારૂં;
પિનાક તણે ત્રાશે પડે, કહે તો ત્રિશૂલે મારૂં.
ભીલ મલ ભમતા ફરે; કરે વંન ફલાહાર;
રાજ્ય જોગ્ય તું કામિની, છાજે મૂજ દ્વાર.
નહિં સ્વર્ગપુરિ બ્રહ્માસને, વૈકુંઠે એક કમળા;
ત્રૈલોકે નથી સુંદરી, તેવી છું તું અબળા.
રવી શશી જે તપે તેજથી, દીસે ઝાક ઝમાળ;
ભીલ તણી સુણી સુંદરી, ઉઠી મુજને જ્વાળ.
પાર્વતી–અરે વેગળો રહેજે જોગટા, અડકિશ માં મુજને;
પ્રતિવ્રત મુજનું ભાંગશે, સાચું કહું છું તુજને.
તું ઘરડો થૈ લાજે નહિ, મુખ બોલતો એમ;
હું છું કૂલવંતી સુંદરી, તોશું બોલુંછ કેમ.
તું તો વૃદ્ધ થૈ તપ આચરે, આવીને આ વંન;
પણ સ્ત્રીને દેખી તન તારૂં, સ્થિર નવ રહે મન.
તું વ્યભિચારીશું બોલતાં, મુજને આવે લાજ;
તું તો ફરે વનમાં રહ્યો, મારે ઘેર છે કાજ.
એવું કહીને માનિની, કરે નેત્ર ચાળા અનેક;
તે દેખીને શિવ તણું, મન સાલે છે વિશેક.
તુચ્છકાર કરીને નીસરી, ભીલડી તે તેણી વાર;
અંગ અતિશે મોડતી, ચાલી તે નિરધાર.
પાછળથી જઇ શંભૂએ, કર સાહી રાખી નારી;
શિવ–ઉભી રહેરે કામ્યની, કયાં જાય છે આ વારી.
હું ઇશ તું ઇશ્વરી, મળી સરખી જોડ;
ધન આણી કૂબેરનું, પો'ચાડું તુજનાં કોડ.

તે માટે સુણ સુંદરી, આપણ જૈયે કૈલાસ;
સેવા કરશે તાહરી, મારે છે એ દાસ.
ભીલનું સુખ શું ભોગવે, જોને મન વિચારી;
સેવક થૈ સેવા કરું, હું આગનાકારી.
સિદ્ધિ સંપત્તિ છે અતિ ઘણી, તે તો તારી જાણ;
હું વશ વરતીશ તાહરે, માન મન નિરવાણ.
એક મુકતામણિ હાર છે, તે તુજને આપું;
ઊર્મિયાથી અદકી કરું, વેગે લૈને થાપું.
પલંગ સુખ છે અતિનવા, ત્યાં બેસી રહેજો;
કામ કાજ જે ઉપજે, આવી મુજને કહેજો.
અહો દિવસ ક્રીડા કરો, મન ગમે તે રંગે;
તેથી સુખ પામીશ ત્યાં, ભીલડાં કેરે સંગે.
આ વનમાં વ્યાઘ્રસંગ છે, વાસ રૂડો નહિ વાસી;
મેરુ તણે મસ્તકે રહીએ, જવું સ્થાનક કાશી.

પાર્વતી—ત્યારે ભીલડી વાણી ઓચરી, સાંભળ વ્યભિચારી;
ત્યાં આવીને શું કરું, તાહારે છે એ નારી.
લાભ શો ઘેર સોક એ, વળી આવી કરણી.
શ્વેત થયો નખશીખ લગી, હજુ દિસે છે તરુણી.
ગિરિરે સુતા ગિરિજા સતી, તે તો ધરી અરધાંગ;
વૃંદા વલ્લભ કૃષ્ણને, તેમ તૂજને ગંગ.

શિવ—તું કહે તો તેને તજું, ક્ષણુંએ ન વિલંબ લાવું;
દેવ સહુ દેખતાં, અધરા સમ ખાઉં.

પાર્વતી—હું કેમ કહું જે તેને તજો, જિહ્વા શતખંડ થાય;
અબળાને ઉવેખતાં, ભૂમિ રસાતલ જાય.
પરણીને જે પરહરે, તેનું મોટું પાપ;
નીરગમ નરકે પડે, વિચારોને આપ.

શિવ—શંકર કહે રે કામ્યની, સાંભળ ને કહું મર્મ;
આ જુગમાંહે એવા ઘણા, ક્યાં ગયાં છે કર્મ.
આગે રામે જાનકી, મેલ્યાં વન્ન વિસારી;
શ્રાપીને શલ્યા કરી, ગૌતમને ઘેર નારી.

નૈષદ કેરો ભૂપતિ, તજી દમયંતી વંન;
પાપે ન હોય તેહને, જો જો વિમાસી મંન.
શિવે તો નારી તજી, હિત માત ને તાત;
તુજ કેરે કારણે, બેને તજું હું સાક્ષાત.
પાર્વતી–ઉમયા ગંગને પરહરિ, રહેશો અમ પાસ;
માન અપમાન પામશો, તો થાશે ઉપહાસ.
શિવ–કામ બાળી પ્રલ્લે કરૂં, જુવો વિચારી નારી;
શંકર ખોળા પાથરે, નારી કરે નકારી.
પછે પ્રગટ પાર્વતી થયાં, જાગ્યા છે ત્રિપુરારી;
વસ્ત્ર લઇ આડું ધર્યું, રહ્યાં તે ઘુંઘટ વાળી.
ઉમયા હસ્યાં મહાદેવશું, દેઇ કરમાં તાળા;
શિવ સનમુખ જોઇ રહ્યાં, નયણાં નીચાં ઢાળી.
તપ જાણ્યું ત્રિભુવન ધણી, ચાલોને ઘેર જૈયે;
કામ રૂપ જે કામ્યની, કહે તે બોલ સહિયે.
સુર સાહેર પારાશર ઋષિ, શશિ સરખો જાણું;
એ વિષયી એવા ઘણા, માર્યાં છે મોહ બાણ.
દિન વચન ઉમિયાજી કહે, હું તો માગુંજી માન;
ગૃહસ્થ તણાં સુખ ભોગવો, શું જાવુંજી રાન.
તે માટે ઉઠો જૈયે, ચાલો શ્રીકૈલાસ.
ખાન પાન નાનાં ભોગવો, કરો લીલા વિલાસ;
શંકર એવું સાંભળી, ઉઠીઆ તતખેવ.
પુષ્પવૃષ્ટિ સુરપતિ કરે, અંત્રિક્ષથી દેવ.
ગિરિ કૈલાસે આવિયાં, ઉમિયાજી ને ઇશ;
ગિરિજા કહે છે સ્વામી મહારા, રખે ધરતા રીશ.
શિવ ને શક્તિ એક છે, જુવો મન વિચાર;
એવું સાંભળી શિવ હસ્યા, વરત્યો જેજેકાર.
હર સંવાદ પૂરો થયો, જે શીખે ને ગાય;
સુખ પામે સંસારમાં, અંત્યે વૈકુંઠ જાય.
એક મને સાંભળે, તેની પહોંચે આશ;
ભાલણને પ્રભુ રાખજો, નીત્યે ચરણની પાસ.

ગોપી ગોવિન્દનો સંવાદ.

પદ ૧ લું.

એણી વાટે ન જઇયે બાઇ, નંદકુંવર રહે છે—ટેક.
બંસીબટની વાટમાં એણે, માંડી છે ખંધાઇ;
કંસરાયને મન ન આણે, બળીયા છે બે ભાઇ. એણી વાટે.
ગોવરધન ગિરિધારી માટે, વાધી તેની વડાઇ;
રાધા સરખી રુપે રૂડી છે, બીજની ચતૂરાઇ. એણી વાટે.
ચાલોની આપણ સઘળાં જઇયે, જમનાજીને ઘાટ;
ભાલણ પ્રભુ રુઘનાથજીનો, જોઇએ જઇને ઠાઠ. એણી વાટે.

પદ ૨ જું.

દુધ પીયો જાવા દો અમને, શાને રોકો છો વન;
એકલડી વન કેમ રહું, ધ્રુજે મારું તન—દુધ પીયો—ટેક.
કુમળી આંગળી મરડાશે, મુકોની મારો હાથ;
હું આવી આગળ થકી, પુંઠે આવે સૈયર સાથ. દુધ૦
દિવસે પરણ્યા પીયુ સાથે, ઉભાં રહ્યું નવ જાય;
નંદજીના સમ અળગો રહે તે, પરશું કેમ બોલાય. દુધ૦
પિયુ મારો ચતુર નથી તે, શું જાણે ભોગની રીત.
તેણે હું પ્રીછું નહીં જે, પુરુષ કેવી પ્રીત. દુધ૦
જે રસ જેણે ચાખ્યો નહી રે, તે શું જાણે તેહ;
નેન નચાવો છો ઘણાં, હું પ્રીછું નહીં કંઈ નેહ. દુધ૦
તમ સરખી હોય તેને વાહો, મુકોની મારો હાથ;
બાળપણે એવું કરો જે, આગળ વાધે લાજ. દુધ૦
કાલ પિતા પરણાવશેરે, ઉત્તમ સુંદર નાર;
પરથી ઘર વસે નહીં એ, વેદતણો વહેવાર. દુધ૦
સુખ ટળે શરીરનું જો, કોઇશું લાગે મંન;
ચિતવ્યું તો નવ પામીએ, અતિ દોહિલા દુરીજંન. દુધ૦
ચતુર હશે તે જાણશેરે, ચતુરાઈની પેર;
મેં મન તમારું ઓળખ્યું, અવસરે આવજો ઘેર. દુધ૦
મારગમાં ન બોલાવીએરે, આવતા દેખે લોક;
ભાલણ પ્રભુ રુઘનાથજી, જુઠાં આળ ચહડાવા ફોક. દુધ૦

પદ ૩ જું.

જાઓ નંદના ગોવાળીયા, તું શેનું માગે દાણ;
જો તું આવે ઢુકડો તો, કંસરાયની આણ. જાઓ.–ટેક
ઘેર જઇ પુછ માતનેરે, છાશ વેચંતી કાલ;
દાણી થઇ વનમાં રહ્યો, કોની શીખ્યો તું ચાલ. જાઓ.
પાંપણ ઉપેર પાઘડી ને, અણીવાળાં લોચંન;
કરમાં કાળી કાંબલી કાં, વદે મીઠાં વચંન. જાઓ.
અંગ મા મોડીશ આવડું તું, રાખજે તારો ભાર;
ચંચળ ચાળા શા કરાં, હું તે વાળી નહીં નાર. જાઓ.
મેં તુંને નિરમળ સાંભળ્યોરે, વસંત વૃંદાવન;
ભરમે ભોળી ના જાણતો,અતિ કઠણ છે મારું મન. જાઓ.
પાધરે મારગે ચાલીએરે, ગોવાળિયાની સાથ;
છેલપણું નવ કીજીએ, ભાલણ પ્રભુ રુઘનાથ. જાઓ.

પદ ૪ થું.

ઉભી રહેરે આહીરડી, તું બોલતી વાંકા બોલ;
તારી આંખડીને મેં ઓળખીરે, અવર નહી કોની તોલ. ઉભી રહે.
મારગે છોડી અંબોડલોરે, હીંડતી મોડા મોડ;
સામું જોઇને ચાલીએ પંથ, આવડો શાનો શોર. ઉભી રહે.
સતી ન સામું ભાળીએરે, નીચું જોઇને ચાલ;
પરપુરુષથી વેગળી રહે તેની, આંખડલીમાં નહિ માલ. ઉભી રહે.
દાણ લાગે આ ઠામનું, અહીં નથી કંસનો લાગ;
વણ પ્રીછે આવે નહીં, આવે તો મારો ભાગ. ઉભી રહે.
આવતાં આવી કામિની, હું જે માગું તે આપ;
ભાલણ પ્રભુ રુઘનાથજીને, અંતર આણી થાપ. ઉભી રહે.

પદ ૫ મું.

ઓરા આવરે આહીરડા, મેં જાત તારી જાણી–ટેક.
જુલમ કરાં છાં જોરાવરરે, કંસરાયને કહીશું;
નીત ઉઠીને દુખડાં છાં તારું,ગોકુળ મુકીને જઇશું. ઓરા આવરે.
અમે દાણી નંદરાયનારે, મન માને તે લઇશું;
કહેજે તારા કંસરાયને, અમે ઉત્તર દઇશું. ઓરા આવરે.

તું સરખા મારે ઘેર ઘણારે, ગાયને પાએ પાણી;
તારું બોલ્યું સાંખું હું નો, નંદનો કુંવર જાણી. ઓરા આવરે.
ચાલની સિધે મારગ ગોપી, ગોવળીયાની સાથ;
લટપટપણું નવ કિજીએ, ભાલણ પ્રભુ રઘનાથ. ઓરા આવરે.

પદ ૬ ઠું.

ભીખુભાંનકેરી બેટી, રાધા છે મારું નામ;
દધીતણો જો ખપ કરો તો,આવજો ગોકુળ ગામ. ભીખુ.
લંપટ સંપટ નાથજીરે, કપટીયાળા કહાન;
દધીતણું જો દાણ લેશો તો, કંસને થાશે જાણ. ભીખુ.
વ્રંદાવનની વાટમાં તમે, શાને રોકો ઘાટ;
તારી માતા તો આવકું મોટું, લેતી મહીનું માટ. ભીખુ.
રાધા તો દાણ ન આપેરે, તમારું શું' જોર;
પિતા મારો જો જાણશે તો, કરશે પાધરા દોર. ભીખુ.
સિધલે મારગ ચાલીએરે, ગોવાળીયાની સાથ;
છેલપણું નવ કીજીએ, ભાલણ પ્રભુ રઘનાથ. ભીખુ.

પદ ૭ મું.

છબીલા નંદનારે, તારી ચાલનો ચટકો જો;
છોરા આહીરનારે, તારા મુખનો મટકો જો. છબીલા.
ચાલનો ચટકો મુખેનો મટકો, મોહિની નાંખે એમ;
કાળી તારી કાંબલીમાં, કામણ દીસે છે કેમ. છબીલા.
ચટકો તારી ચાલનો, પાવડીએ કંગર કોર;
છુમક છુમક ઘુઘર વાજે, નેનમાં નાચે મોર. છબીલા.
તાણીને બાંધે પાઘડીરે, ઢળકતો મુકે તોર;
શેરીએ લડથડતો હીંડે, મોરલી ઘનઘોર. છબીલા.
મુખ દેખડાવીને ઘેલાં કીધાં, જાણે હવેરાં ઢોર;
ભાલણ પ્રભુ રઘનાથજી મારા, ખીતલડાના ચોર. છબીલા.

વલ્લભ ભટ્ટ.

એ કવિએ ગુજરાતી કવિતામાં પહેલા ગરબા ગરબી દાખલ કીધાં છે.

શણગારનો ગરબો.

પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને, પાયે નમું રે લોલ;
દીન જાણુ વાણિ દીજીએ, કહું સમું રે લોલ.
સરસ્વતી તણાં ચરણુ, પ્રતાપથી રે લોલ;
નવે નીધ રીધ સીધ, આપો આપથી રે લોલ.
કરું ગાન ધરું ધ્યાન, બહુચરાતણું રે લોલ;
કરો સાર વાર વાર શું, કહું ઘણું રે લોલ.
આજ બહુચરાજિ માત, ગરબે રમે રે લોલ;
સૂર નર મુનિવરે, સર્વને ગમે રે લોલ.
માજી રૂપ રાધિકાથકી, ઘણું બણી રે લોલ;
કોટિ કામ શશિ સૂર્યની, છબી હણી રે લોલ.
રાત રોહિણી રન્નાદે, આદિ સુંદરી રે લોલ;
પલક પલવટે ઉમા રમા, પુરંદરી રે લોલ.
વેણુ વાસુકી સરીખી, શિશ રાજની રે લોલ;
ક્ષુદ્ર ઘંટ ગોફણા ને, મધ્ય ગાજતી રે લોલ.
ભરી માંગ મૂગતા તે, મહા મૂલ્યની રે લોલ;
રાજે રાખડી રુડી તે, રત્ન તુલ્યની રે લોલ.
કુલી ખેટલી સેંથો ભર્યો, સમો પત્ર્યો રે લોલ;
ચાક ચમરીશું ચોટલો, કટી અડ્યો રે લોલ.
સ્વરણુ સિંદૂર આકાર, સર્વ સીપના રે લોલ;
સોળ શોભિતા શણગાર, સર્વ નીપના રે લોલ.

કાને વાળિયો જડાવ, ઝાલ ઝુમખા રે લોલ;
જોતિ મોતિયે પરોવ્યાં, લુંબે લુંબખા રે લોલ.
સોના સાંકળી સરી, શિક્રા–જડામણી રે લોલ;
કોર તોરણ મોતિની, દિસે દામણી રે લોલ.
તેજ શું કહું તાટંકતણે, લોલકેરે લોલ;
કળાપુલ જડ્યાં નંગ, તે અમૂલકેરે લોલ.
અર્ધચંદ્રમાં કપોળ, શું કહું કથીરે લોલ;
ચૌદ ભુવનમાંહી બહુચરા, સમું નથીરે લોલ.
ભાલ લાલ આડ કુમકુમની, રાતડીરે લોલ;
તપે ટીલડી કહી ન જાયે, વાતડીરે લોલ.
ત્રિપૂટી મધ્યે સિંદૂરની, બીંદી કરીરે લોલ;
ચોઝ્યા ચોખલા કપોળ, લોલશું ભરીરે લોલ.
ભ્રુકુટી કમાન કાન, કોરશું અડીરે લોલ;
કીર નાસિકા વિદેહિ, કરે તે ઘડીરે લોલ.
આંખ ઉપમાને નાવે, કોપ પલવટેરે લોલ;
વરણ વરણવું જે અન્ય, ઉપમા ઘટેરે લોલ.
પદ્મ દીપક તારાના, તેજ ત્યાં ગળ્યાંરે લોલ;
મીન ખંજન મૃગ માન, મૂકિને પળ્યાંરે લોલ.
લક્ષ લક્ષ કાંતિ તિલકની, લીલા જુવેરે લોલ;
ગોરા ગાલમાં ત્રિલોક મોહ્યાં, તાજુવેરે લોલ.
મોહરૂપ ધર્યું બહુચરાજિ, બાળિયેરે લોલ;
ગ્રહ ચાર રહ્યા વેરસની, વાળિયેરે લોલ.
ગુરુ હેમ લાલ ભોમ, ભૃગુ મુક્તમાંરે લોલ;
શની કીકિયે જોતાં, જણાય જુક્તમાંરે લોલ.
અધર બિંબ કે પ્રવાળ, લાલમાં મળીરે લોલ;
દંતપંક્તિ જુક્તિ દાડમ, કેરી કળીરે લોલ.
ચળકે ચૂનિયો જડાવ, ભાવ રેખમાંરે લોલ;
વદન નિરખતાં ન આવે, મીન મેખમાંરે લોલ.
હાવ ભાવશું કટાક્ષ, નેન સેનનુંરે લોલ;
ચિબુક ચારુ વીચ ઈંદુ, બિંદુ મેનનુંરે લોલ.

કંઠ કોકિલા કપોત, જોત' પોતનીરે લોલ;
ભાનુ જુક્તિને પ્રમાણ, તે ઉદ્યોતનીરે લોલ.
કોટે ચીનમાળા ચંપકળી, ચમકતીરે લોલ;
ઘણી ઘૂઘરી અરીસે, દિસે ઘમકતીરે લોલ.
ગળે ઘરેણાં થયાં ઘણાં, ઘચુંબલેરે લોલ;
કનક સાંકળી તુશી દોરે, ને ઝૂમણેરે લોલ.
હિરા સાંકળી પોશાની, સેર ચારનીરે લોલ;
મુક્તામાળા તે એકાવળના, હારનીરે લોલ.
બે હમેલમાં હિરાના, ઝળકારડારે લોલ;
પારિજાતક મંદારકેરા, હારડારે લોલ.
બાહુ-દંડ જુગમ સુંઢ, સરખા સહીરે લોલ;
હાથ હાથની હાથેળિયે, મથ્યાં મહીરે લોલ.
અતિ અદ્‌ભુત અંગૂઠા, સંગ આંગળીરે લોલ;
અનૂમાનમાં આવે તે, મગની ફળીરે લોલ.
વીશ નખ રાત દીવસે, તારા તપેરે લોલ;
અન્ય ઉપમાનો અર્થ, વ્યર્થમાં ખપેરે લોલ.
બાંહે બાજુબંધ બેરખા ને, ફૂમતારે લોલ;
બાંધ્યા બાદલા બન્યા રહ્યા, ઝૂમતારે લોલ.
પાણ ચૂડલો પ્રમાણ, ચતુર રગનોરે લોલ;
અતિ અરુણ તરુણ દંત, તે મતંગનોરે લોલ.
બાહૂ કોરમાં જડાવ, લાલ લંકણીરે લોલ;
મધ્ય માણેક હિરાનો, હાથ કંકણીરે લોલ.
હાથે પોંચિયો જ્વાળી, ભાળિ કંગણીરે લોલ;
છલા છાપ આરશી, અતિ સુચગનીરે લોલ.
ઊર ઓપતું રસાળ, તે વિશાળનુંરે લોલ;
કમળ કોશકુચ અગ્રમાં, મરાળશુંરે લોલા.
કંચુકી કનક તાર, હારશું બનીરે લોલ;
ચુવા ચંદન ચરચીત, શોભે શોભતીરે લોલ.
લેંઘો લાહ્યનો પેર્યો તે, રંગ જૂજવેરે લોલ;
કસબ કોર જોર સાળુ, કશુંબે સુવેરે લોલ.

પેટ પોયણી પ્રમાણ, ક્ષીણ લ્હેકણીરે લોલ;
સજી મેખળા રસાળ, કરી કિંકણીરે લોલ.
ઉદર ઉપર તે ત્રીવળી, વળી રહીરે લોલ;
ગિરિશ્વેત દેહ મધ્ય, ત્રિવેણી વહીરે લોલ.

નાભિ કોમળ કૂવો, કર્યો સુમારનોરે લોલ;
ભર્યો વારિ તે અમૂટ, ઇંદુસારનોરે લોલ.
કંઠ હેઠ કેડ વાંસો તે, એકત્ર છેરે લોલ;
અધો મૂખનું અખંડ, કેળ પત્ર છેરે લોલ.

કટિ કેસરી હરી, નિતંબ દળીરે લોલ;
જંઘા જુગમ તે અધો મુખે, છે કદળીરે લોલ.
ચારુ ચરણામાં ચિત્ર લખ્યાં, ચોદશરે લોલ;
પગ આંગળાં વળ્યાં, ચંપા કળી જશરે લોલ.

ભરી જાવક કટોરિ હેમ, નાનિયોરે લોલ;
ઇંદુ બિમ્બને આકારે, એડિ પાનિયોરે લોલ.
જેહર લંઘર તોડાલે, ઘૂઘરી તળેરે લોલ;
પાગે નેપુર ને વીછુવે, મુનિ ચળેરે લોલ.

નયણે કાજળ સાર્યાં તે, કુમકુમ રોળશુંરે લોલ;
મંદ હાસ્ય કરે મુખ ભર્યાં, તંબોળશુંરે લોલ.
ઠરી ઠાઠ આઠ આઠ, સખી સંગમાંરે લોલ;
બાળી બહુચરા કલોલ, કરે રંગમાંરે લોલ.

કરે ગાન તાન પાન–પાત્ર હાથમાંરે લોલ;
રમે રમક ઝમક ઠમક, સખી સાથમાંરે લોલ.
દંત ઘૂઘટ અહી રહી, રસાળિયોરે લોલ;
એક એકથી લે હાથોહાથ, તાળિયોરે લોલ,

કેશ–પાસ કરી વાળિયા, અંબોડલારે લોલ;
ફેર ફૂદડી ફરે ને લે, હંબોડલારે લોલ.
એ અચંડ ખેલ ખેલે, બાળિ બહુચરીરે લોલ;
ત્રણે દેવ લેછે વારણાં, ફરી ફરીરે લોલ.
વિષ્ણુ વાંસળી વગાડે, શબ્દ નાદશુંરે લોલ;
ડાક વગાડે મહાદેવ, મરજાદશુંરે લોલ.

ધરી પાણિ પોથિયો, તે બ્રહ્મા મૂનમાંરે લોલ;
બ્રહ્મા વેદ ભણે મૂખ, ચારે ધૂનમાંરે લોલ.
પુષ્પ ચંદન વરસાવે, વળી દેવતારે લોલ;
અઠ્યાશી-સહસ્ર ઋષિ, ચરણ સેવતારે લોલ.
ગિરિશ્વેત તજી સેવક, કાજે ધશીરે લોલ;
કળિ કાળમાં ચુંવાળમાં, આવી વસીરે લોલ.
ભૂર શું લહે ભવાનીફેરા, ભેદનેરે લોલ;
આદ્ય અંત એ અગમ્ય; વાદ વેદનેરે લોલ.
આ અખંડ ગરબો ગાય, જે કોઇ માનવીરે લોલ;
ચરણ ચરણને ઉચ્ચારે, સ્નાન જાહ્નવીરે લોલ.
નવે નિદ્ધ રિદ્ધ લીજીએ, ઓવારણાંરે લોલ;
દેવી વાંઝિયાં બંધાવે, દ્વાર પારણાંરે લોલ.
મન મોહ્યાં ગોખ ચાચર, સોહામણેરે લોલ;
ભટ વલ્લભ મેવાડે, માને ભામણેરે લોલ.

કળિકાળનો ગરબો.

પરમેશ્વરીને પાયે પડી હો બહુચરી, કહું કળિજુગનાં કર્મ;
અકલ નથી કાંઇ એવડી હો બહુચરી, શકિત રાખજો શર્મ.
જીવનું જીવન તું જડી હો બહુચરી, મૂરખ નવ લે મર્મ;
અવતારીને આ ઘડી હો બહુચરી, આઇજિયે રાખ્યા ધર્મ.
આ દિન દુઃખ દેખડાવિયાં હો બહુચરી, જનમી કીધા જોખ;
સમે સરવ સંપડાવિયાં હો બહુચરી, ગુણવત કીધા ગોખ.
હવે હૈયું નથિ ચાલતું હો બહુચરી, કઠણ જ આવ્યો કાળ;
તું વિના કો નથિ આલતું હો બહુચરી, પ્રજા થઇ પિંડપાળ.
કળિજુગ આવ્યો કોપતો હો બહુચરી, કરવા શુભ સંહાર;
લાજ મર્યાદા લોપતો હો બહુચરી, ભ્રષ્ટ કર્યાં આચાર.
દુર્મતિ દીધી દેશને હો બહુચરી, સુમતિ કરાવી તાજ;
વિપરીત ધારી વેશને હો બહુચરી, કળી કરે છે રાજ.
પ્રથમ પહાણ વરસાવિયા હો બહુચરી, પછે પૃથ્વી ડુબાઇ;
કાળે દુકાળે આવીયા હો બહુચરી, પ્રજા ન પ્રીછે કાંઇ.

કુમારગ સૌ ઉલટે હો બહુચરી, તજી સુમારગ પંથ;
રહે કુકર્મ કુળે ઘટે હો બહુચરી, અરે ન આવે અંત.
મહાજન મોટાં મહેશ્વરી હો બહુચરી, માને બધા માનંત;
તૃષ્ણ્યાં દેખીને તપેશ્વરી હો બહુચરી, જાત ન જાણી અંત.
ગૌબ્રાહ્મણ સેવા તજી હો બહુચરી, જોગી જતિને ધાય;
હાણ હોય નવ લે હજી હો બહુચરી, લક્ષ્મી લહેર જાય.
કથા કહે કુપાત્રને હો બહુચરી, ગમે જોષીના જોશ;
જોડું તજી જાય જાતરે હો બહુચરી, દિલમાં ન ગણે દોષ.
ઉંચ નીચ એકઠા મળિ હો બહુચરી, બેસે બહુ એકાંત;
માને મનમાની રૂળિ હો બહુચરી, જાણી ન આણે ભ્રાંત.
હિંદુ તરકમાં એહવી હો બહુચરી, સમજ્યા સારોધાર;
જાત ન જાણી જૂજવી હો બહુચરી, વરત્યો એકાકાર.
ધર્મ ગયો ધરણી ધશી હો બહુચરી, પુણ્ય ગયું પાતાળ;
પાપ રહ્યું સઘળે વસી હો બહુચરી, નર નારી વૃદ્ધ બાળ.
દયા દેવ લોકે ગઈ હો બહુચરી, દિસે નહીં લવલેશ;
કૂડાં કર્મ કરે કઈ હો બહુચરી, અવર ન દે ઉપદેશ.
સત્ય રહ્યું સંતાઈને હો બહુચરી, સૂઝે નહીં સ્વલ્પ માત્ર;
ઘટમાં રહ્યું ઘુંટાઈને હો બહુચરી, કળિયે કિધાં કુપાત્ર.
શત્રુ સગાં સંસારમાં હો બહુચરી, વધ્યું વાલામાં વેર;
અવલોકો આ વારમાં હો બહુચરી, કળિ કરાવે કેર.
પ્રીતની રીત બધી ઘટી હો બહુચરી, સ્વારથીયો થયો સ્નેહ;
માયા મનમાંથી મટી હો બહુચરી, તુરત દગો દે તેહ.
વ્યભિચારી વાધ્યા ઘણા હો બહુચરી, કુળમાં ન ગણે કોય;
માઠામાં ન મુકી મણા હો બહુચરી, હદ હળાહળ હોય.
કુળવધુ કઈ કુટિલા થઈ હો બહુચરી, ગણે ન ગુરુજન લાજ;
પૈસે પર–પુરુષે ગઈ હો બહુચરી, પ્રગટ પેખતાં આજ.
અણઘટતું અવલોકિયે હો બહુચરી, ઘટે તે ઘટતું સર્વ;
કેમ કરિ કોઈને ટોકિયે હો બહુચરી, પ્રજા પૂર્વનું પર્વ.
વય વિના વનિતા વેષમાં હો બહુચરી, ગર્ભ જ ધરે અનેક;
દશ દિવસ દાખ્યું દેશમાં હો બહુચરી, વાધ્યો વિષય વશેક.

લક્ષણ લઘુતાનાં વધ્યાં હો બહુચરી, તુચ્છ તરુફળ થાય;
નદિયે નીર બધે ઘટ્યાં હો બહુચરી, આયુષ્ય અલ્પ ઉપાય.
સંવત સત્તર સત્યાશિએ હો બહુચરી, સૃષ્ટિ તજાવ્યું સત્ય;
અકળાવ્યા અઠ્ઠાશિયે હો બહુચરી, વિધવિધ પડી વિપત્ય.
અકરાકેર અતિ થયું હો બહુચરી, માઠા વુઠયા મેહ;
દૈવત દુનિયાનું ગયું હો બહુચરી, દુર્બળ દીસે દેહ.
વિત્ત વિના વસુધા કરી હો બહુચરી, રસ કસ ન રહ્યો રેષ;
અમૃતતા અળગી ધરી હો બહુચરી, સ્વાદ ન પામે શેષ.
અન્ન અતિ મોંઘાં હુવે હો બહુચરી, અધર્મ વાધ્યો અસાધ્ય;
કો કોની કરણી જુવે હો બહુચરી, એક થકી એક અગાધ.
ઉદર થકી ઉપજાવિયાં હો બહુચરી, ઉભયતણો જે અંશ;
તે તન પેટ તજાવિયાં હો બહુચરી, વિક્રય કિધો વંશ.
નિર્મળ જન મન નિસ્તર્યું હો બહુચરી, એજ અધિક ઉતપાત;
વિશ્વ બાધામાં વિસ્તર્યું હો બહુચરી, વિશ્વાસીશું ઘાત.
આપી થાપણ ઓળવે હો બહુચરી, જુઠા ખાયે સમ;
ભરમે ભુરને ભોળવે હો બહુચરી, કુડાં કરે સૌ કર્મ.
આપી સુકૃત આપનું હો બહુચરી, લક્ષ્મીથી લલચાય;
જે ધન જોડયું પાપનું હો બહુચરી, તે ધન તેમ વવરાય.
જે હાકેમ રક્ષા કરે હો બહુચરી, ગયા તે હાકેમ હાડ;
અવળું આ જુગ આચરે હો બહુચરી, ખેતર ખાયે વાડ.
ચોર ચાડિયા તેવડે હો બહુચરી, નગર થયું નિર્ધન;
ત્રાહિ ત્રાહિ તણિ પડે હો બહુચરી, રાત દિવસ અનુદીન.
માણસ જ્યાં ઘણાં મુવાં હો બહુચરી, પરાં શહેર નદી પાર;
કહિ મંદિર ખાલી હુવાં હો બહુચરી, ભૂ ભાસે ભયંકાર.
દેહ ધારી દુખિયાથકી હો બહુચરી, દયા ન આણે મન;
દિન દિન દુકૃતતા થકી હો બહુચરી, કાષ્ઠ થયાં વન વન.
છળ છળભેદ ન છુટિયે હો બહુચરી, પ્રસર્યો બહુ જ પ્રપંચ;
ખૂટયામાં નવ ખૂટિયે હો બહુચરી, ખરું ન રાખ્યું રંચ.
વાંક વિધાતાનો નથી હો બહુચરી, વાવ્યું તેમ લણાય;
આપ ન જાણ્યું આપથી હો બહુચરી, ભુંડે ભલું કેમ થાય.

નવ દીઠું નવ સાંભળ્યું હો બહુચરી, આ દુઃખ દુનિયા માંય;
પાપ પ્રજા જનનું મળ્યું હો બહુચરી, કહો જૈ કહિયે કયાંય.
ભૂતળ–ભુર–દેવે નહી હો બહુચરી, સૂર–પુર કર્યાં પ્રયાણ;
હાજરાહજુર તમે છો અહીં હો બહુચરી, પુરુપ નમ્યા પરમાણ.
અપલક્ષણ સંસારમાં હો બહુચરી, લોકે વાળી લીક;
અરજ સુણી આ વારમાં હો બહુચરી, બહુચર ભાંગો બીક.
ઈંદ્ર આદિ બધા દેવનાં હો બહુચરી, કંઇ કંઇ કાપ્યાં કષ્ટ;
નીર મોભે ગયાં નેવનાં હો બહુચરી, શક્તિ રાખજો સૃષ્ટ.
મહાકાળી મહાકાળમાં હો બહુચરી, સુણી કરો છો સાર;
તે બળ બહુચર બાળમાં હો બહુચરી, ઉગારો આ વાર.
હદ વળી હવે શું જુઓ હો બહુચરી, પાપે પૃથ્વી ખવાય;
સર્વનું સોમપણું ખુવો હો બહુચરી, પુણ્યે પાપ પળાય.
કોઇક સાધુને સતે હો બહુચરી, શંખલ પુરથી જાગ;
છેક વળે છે તું છતે હો બહુચરી, હોલવ બળતી આગ.
ત્રાણ કરો ત્રિપુરેશ્વરી હો બહુચરી, તમો તમ સામું જોઇ;
પ્રીત કરો પરમેશ્વરી હો બહુચરી, ખરી આળસને ખોઇ.
સરજ્યાં સર્વે શકતનાં હો બહુચરી, સુરનર જાયા જેહ;
છોજી જનેતા જગતનાં હો બહુચરી, છોરુને નવ દો છેહ.
ઉછેરીને ન ઉશેટિયે હો બહુચરી, કોઈ પ્રજા હોય પેટ;
વિષમ વેળામાં વેઠિયે હો બહુચરી, મા નહિ ધૂરો નેટ.
પાળ્યાં ત્યાં લગિ પોખિયે હો બહુચરી, પેટ તણી પરજાય;
સમર્થ લગિ સંતોખિયે હો બહુચરી, મેહરમાં ન કરો મણાય.
ઘણી ગઇ થોડી રહી હો બહુચરી, તેમાં નિત્ય ઘટાય;
બોળિયે નહિ બાંહે ગ્રહી હો બહુચરી, પાર કરો પ્રભુતાય.
નજર કરો નવ્યાશિયે હો બહુચરી, નગર કરો સરદાર;
વિશ્વ અવાસે વાસિયે હો બહુચરી, પરાં શહેર નદિપાર.
મ્હો માગ્યા મેહ મોકલો હો બહુચરી, ખટ રસ નાવે ખોટ;
સર્વતણા હરિ શોક લ્યો હો બહુચરી, કરુણા કીજે કોટ.
કામદુધા થઇ દૂઝિયે હો બહુચરી, સુખ પામે સંસાર;
સમ ખાતામાં સૂજિયે હો બહુચરી, નોધારાં આધાર.

ભૂતળ ભુરને દીજિયે હો બહુચરી, ભાત ભાત રસ ભોગ;
લાડ લડાવી લીજિયે હો બહુચરી, ભલાં ટળે વીજોગ.
આઠઆમિ છાંટા નાંખીયે હો બહુચરી, છોરુ ઢોરુ ને ગ્રામ;
ભગવતિ ભવમાં ભાખિયે હો બહુચરી, સમર્યાં પૂરો કામ.
નેઉવેથકી નારાયણી હો બહુચરી, દેશમાં દો નવનિદ્ધ;
દેવી સદા સુખદાયિણી હો બહુચરી, પરમેશ્વરી પ્રસિદ્ધ.
ગરબો સુણી કાળિકાળનો હો બહુચરી, જથા શક્તિ દે દાન;
પરતો બહુચર બાળનો હો બહુચરી, પામે ધન સંતાન.
વરણ અધિકાર વેદમાં હો બહુચરી, ભગવતિ બ્રહ્માણિ એક;
ઉચર્યો અધિક ઉમેદમાં હો બહુચરી, ત્રિપુરા ન તજો ટેક.
તમે છો ત્રિભુવનનાં પતિ હો બહુચરી, સૂર સુરેશ સમાન;
વલ્લભ ગુલામની વિનતિ હો બહુચરી, સુણજો સઘળી કાન.

રત્નો.

આ ભાવસાર ખેડાનો હતો-એની કવિતા રત્ન જેવી ઝળકારો મારી રહી છે.

મહિના.

સાખી.

કારત રસની કુંપળી, નયણામાં ઝળકાય;
અંગ સમારે રાધિકા, મનમથ રહ્યો શોભાય.
કારતકે કંથ મેલી ગયા, સાંભળ સૈયર વાત;
ગોકુળનીરે ગોવાલણી, ઘસવા લાગીરે હાથ.
વાયદા ઉપર વધતા ગયા, દિવસ ગણતારે માસ;
અમોરે વિશ્વાસે વળગી રહ્યાં, મોહન મળવાની આશ.
સગારે સહોદર છે ઘણાં, નાથવિનારે શી નાર;
બળરે કરી નવ બોલિયે, મસ્તક નહિરે મોરાર.
અમોરે મળતાં શું મળી ગયાં, બાકી રાખ્યું ન કાંય;
કહેવા સરખું રહ્યું નહીં, જાણે જાદવરાય.
પૂર્વનિ પ્રીત સંભારિયે, જાણિ પોતાની દાસ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, પૂરો અબળાની આશ.
ઓધવજીરે સંદેશડો, કહેજો મથુરા મોઝાર;
જેરે દહાડાના ગયા નાથજી, ઝુરે વ્રજની નાર. ઓધવજીરે.

સાખી.

માગશર મન મેગળ થયો, ઉપર નહી ભરથાર;
મધુપુરમાં વાસો વસ્યો, અંકુશને દેનાર.
માગશર મહિનો આવિયો, નાવ્યા નંદકુમાર;
સંભારતાં સાંસો પડે, આંખે આંસુની ધાર.
આશા ઉમેદે અવતર્યાં, અબળાનો અવતાર;
કહોને અમે કેમ કીજિયે, મેલી ગયારે મોરાર.

પ્રથમ તો મધુકર મોકલ્યો, વ્હાલે કાવ્યો છે જોગ;
આપણુ અબળાને એ ઘટે, જો જો કરમના ભોગ.
ઘરમાં તે હળવી હું પડી, બહાર નવ રે બોલાય;
કૂવા તે કેરી છાંયડી, કુવામાં રે સમાય.
મળતાં મોટમ નવ રાખિયે, આવો શ્રી ભગવાન;
રત્નાના સ્વામી રે શામળા, દ્યોને દરશન દાન. ઓધવજીરે.

સાખી.

પોષે તો પરવશ પડી, વ્રેહ વ્યાપ્યો અતિ અંગ;
ઓષડ ગુણ લાગ્યો નહીં, ડશિયો સ્યામ ભુજંગ.
પોષે તે પહેલા પૂરમાં, જોબન બાળેરે વેષ;
પૂરણ પાપ તેનાં મળ્યાં, જેનો પિયુ પરદેશ.
આછી પટોળીરે ઓઢવા, શિયાળાનીરે ટાઢ;
પાંચ પહોરની રાતડી, વ્હાલે કીધી છે રાઢ.
સાંજ સંજોગે સૌ મળ્યાં, જુવે વાલાની વાટ;
વિસાર્યા કેમ વિસરે, ઉભા જમુનાને ઘાટ.
ઘણુંરે ગાઢું કરી રાખિયે, હૈડું નવ રહે હાથ;
પ્રીત કરી કેમ પરહર્યાં, નાવ્યા નગણારે નાથ.
બળતી બોલું છું હું હવે, રખે રાખતા રીશ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, પાયે નામું છું શીશ. ઓધવજીરે.

સાખી.

મહા મહિને મન માહરું, આકુળ વ્યાકુળ થાય;
રુવે વિજોગણ રાધિકા, એકે ન સુઝે ઉપાય.
હજિ હરિ શે નવ આવિયા, આવ્યો મકર માસ;
ભાગ્ય વિના કેમ પામિયે, વ્હાલાજીનો વિલાસ.
કુબજા સરખી કામિની, આવિ હરિનેરે હાથ;
આપ કાળા ને એ કૂબડી, ભલી ભજિછેરે ભાત.
સરખા સરખી સાહેલડી, જમુના નહાવારે જાય;
પૂજીને માગે રે પ્રેમદા, મળજો જાદવરાય.
એક દુઃખે અમો દાઝિયે, બીજું કુબજાનું શૂળ;
નિર્ગુણ જોગ વળી લખે, દાઝ્યા ઉપર લૂણ.
ત્યારે દામોદર દિલ ધરી, ભેટો શ્રી ભગવાન;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, ક્યારે મળશોરે કહાન. ઓધવજીરે.

સાખી.

ફાગળ આવ્યો હે સખી, કેશું ફુલ્યાં રસાળ;
હૃદે ન ફુલી રાધિકા, ભમર કનૈયોલાલ.
સઘળો શિયાળો વહિ ગયો, આવ્યો ફાગણ માસ;
અંતરમાં અતિ ઉપજે, હોળિ રમવાની આશ.
વસંત વધાવવાને હું જતી, કુમકુમ ભરીને કચોળ;
કેસરી સાળુરે પહેરવા, મુખ ભરીને તંબોળ.
અબિલ ગુલાલ ઉડે ઘણાં, વાગે તાલ મૃદંગ;
કોકિલ શબ્દ સોહામણા, કંપે અબળાનું અંગ.
તરુવર આંબો મ્હોરિયો, ફુલ્યાં કેસુડાં વન;
અમો અબળાને એ ઘટયું, મરવું મુંઝાઇ મન.
વેરી વિધાતાએ લગ્યો, વ્હાલાતણો રે વિજોગ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી કરોરે સંજોગ. ઓધવજીરે.

સાખી.

ચૈત્રે ચતુરા સંચરી, ઉભી જમુનાને તીર;
પંથ ન્યાળતી પ્રેમદા, રડતાં ભીંજે ચીર.
ચૈતર માસનો ચાંદલો, રુડી નિર્મળ રાત;
સ્વપનામાં સ્વામી રમી ગયા, હૃદે થઇ રળિયાત.
જાગીને જોતાં દીસે નહીં, ફાળ પડી છે પેટ;
બોલાવ્યા બોલે નહીં, નાશી પેઠા રે નેટ.
કોમળ કર ધરિ દીવડો, ચતુરા ન્યાળે ચોપાસ;
ખોળતાં ખુટીરે રાતડી, ન મળ્યા શ્રી અવિનાશ.
પાછલી રાત પરોઢિયું, ઉઠી પ્રાતઃકાળ;
જોશીડા જોશ સંભાળજે, આ શું આળપંપાળ.
સૂખ સ્વમાનું સાંભરે, ભીતર ભડકારે થાય;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી મળે તો બોલાય. ઓધવજીરે.

સાખી.

વૈશાખ આવ્યોરે સખી, વહી ગયા ખટમાસ;
હજી સંદેશો નાવિયો, કાગળની શી આશ.
વૈશાખે વાયારે વાયલા, પાક્યાં દાડમ દ્રાખ;
પાકી તે રાયણ આંબલી, ગળી આંબાની સાખ.

લુકનાં લહેરાં લાગે ઘણાં, બહાર નવ નીસરાય;
ધરતી ધખે ને રવિ તપે, કોમળ મુખ કરમાય.
ફુલડાંની સેજ સમારિયે, બહેકે ચંપો ને જાય;
વ્હાલાજિ કેરે વીંઝણે, કેને ઢોળુંરે વાય.
માંગ સમારું રે મોતિએ, સેંથે ભરુંરે સિંદૂર;
નાથજિ લ્હાવો લીજિયે, જોબન જાય ભરપૂર.
ગ્રીષ્મ ઋતુ અતિ દોહેલી, વ્હાલા વિચારો મન;
રત્નાના સામીરે શામળા, સોંપ્યું તન મન ધન. ઓધવજીરે.

સાખી.

જેઠ જોડી સોગઠી, પાસા લીધા હાથ;
જાણ્યું પડશે પાધરા, અવળા પડિયા નાથ.
જેઠ લગી જોઇ વાટડી, કોઇ આવે ને જાય;
કાગળ કટકો મળ્યો નહીં, લખવા જાદવરાય.
મરવું તે મુખથી કેમ કહું, મરણ હરિનેરે હાથ;
પ્રીતમગત મૃત્યુ થઇ રહી, જાણે વૈકુંઠનાથ.
સગપણ સાચું સૌ કહે, પ્રીત પીતળ ફોક;
એરે ઉખાણો સાચો મળ્યો, ભલા હસાવ્યા લોક.
દોષ અમારાં અદૃષ્ટનો, વાલાજીનો શો વાંક;
સુખ દુઃખ સરજ્યું દેહને, મારી વિધાતાએ ટાંક.
ચતુર થઇ નવ ચૂકિયે, જાણો અબળાનો ધર્મ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, વળતી બેસશે કર્મ. ઓધવજીરે.

સાખી.

અશાડ આવ્યો હે સખી, કેમ કરિ કાઢું દન;
નાથ નમેરા થઇ રહ્યા, હૃદે પડિયાંરે રતન.
અસાડોરે ઘન ઉલટ્યો, માગ્યા વરસેરે મેહ;
વીજળડી ચમકારા કરે, બ્હાલે દીધોરે છેહ.
મોરના સોર સોહામણા, દાદુર બોલેરે જોર;
કોયલડી ટૌકા કરે, નાવ્યા નંદકિશોર.
રાત અંધારિ ઊડે આગિયા, દેખી ઝબકેરે મન;
દીવડો દીસે બિહામણો, નાવ્યા જગના જીવન.
લીલા ચરણા અવનિએ ધર્યા, તરુવર ગેરગંભીર;
પંખીડે માળારે ઘાલિયા, જ્યાં ત્યાં ભરિયાંરે નીર.

જોગીડા પણ પંથ પરહરી, બેઠા એક આસન;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવો જગના જીવન. ઓધવજીરે.

સાખી.

શ્રાવણ માસે સજ થઈ, દરપણ ન્યાળે અંગ;
તતક્ષણ તે ધરણી ઢળી, જાણે ડસ્યો ભુજંગ.
શ્રાવણ માસ સોહામણો, હિણ્ડોળાના રે દંન;
હિંચે તે ગોરી રાધિકા, ઘણું પીડે અનંગ.
સખિરે સાહેલી સૌ મળી, જમુના નાવારે જાય;
કેસરી તિલક સોહામણાં, કોમળ રંગ્યારે પાય.
ગૌરી પૂજે સાહેલડી, કરમાં પુષ્પની માળ;
બીજા રે કરમાં કુંકાવટી, મુખે શ્રીગોપાળ.
ચાર પહોર જાગરણ કરે, ગોરી ગરબારે ગાય;
રાત થોડી ને રમત ઘણી, રખે વહાણુંરે વાય.
શ્રાવણે પાકયો આંબલો, કોને કરિયે ભેટ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આડો જમુનાનો બેટ. ઓધવજીરે.

સાખી.

ભાદરવે ભવન પાંચમે, પલંક હિંદોળાખાટ;
પુષ્પને પંખે પદ્મિણી, જુવે વ્હાલાની વાટ.
ભાદરવો ભરપૂરમાં, ભલું જણાયે જોર;
ગગન વિષે કરે કાટકા, નાવ્યા નંદકિશોર.
ઉત્તર દેશથી ઉલટ્યો, થયો ઘોર અંધાર;
વીજલડી ચમકા કરે, નાવ્યા નંદકિશોર.
પંચરંગના આભમાં, મોટા તાણ્યા રે મચ્છ;
ચંપક વરણી રે રાધિકા, ચીર ભીંજાયે સ્વચ્છ.
નદિએ નીર ભર્યાં ઘણાં, નવ દીસે ઉતાર;
વેરણ જમુના પૂરે ચઢી, પીયુડો પેલેરે પાર.
બાળ્ય બધું સુખ દેહનું, જેનો નાથ નઠોર;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, બળતી બોલું છું જોર. ઓધવજીરે.

સાખી.

આસોએ આશા હતી, મળવાની મનમાંય;
ઓધવજી ભલે આવિયા, વીરા થાઓ વિદાય.

દુઃખનારે દહાડા વહી ગયા, આવ્યો આસોરે માસ;
સૌકો સપરમે દહાડલે, વસે પોતાને વાસ.
નવરે દહાડા ગયાં નોરતાં, નાવ્યા દશરા રે માંય;
મોટો ઓછવ દીવાળીનો, આવી કરજો છાંય.
સખી સાહેલી સૌ મળી, હરિને લેવાને જાય;
આણે મારગ હરિ આવશે, ઉલટ અંગ ન માય.
ધનતેરશે ધન ધોઇને, સજ્યા સોળ શણગાર;
નયણે તે કાજળ સારિયાં, મળવા નંદકુમાર.
કોમળ કરમાંરે દીવડો, હઇડે હરખ અપાર;
હરિને નિહાળવા નીસરી, ઉભી આગણાં બહાર.
મનના મનોરથ વહિગયા, એકે સિધ્યું નહિ કાજ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, દોહેલું કીધું છે રાજ. ઓધવજીરે

સાખી.

અધિક માસ વળિ આવિયો, તેથી ઉપજ્યો ત્રાસ;
વળિ એ કેવો વીતશે, વીત્યા બારે માસ.
બારે માસ તો વહી ગયા, તેરમાની શી પેર;
પુરુષોત્તમ પહેલો નથી, કોણે કીધો છે કેર.
બાર રવિ બાર પર્વણી, અધિકું ઓછું ન થાય;
અધિક માસ કર્મે ક્યાં લખ્યો, ઘણો થયો દુઃખદાય.
વર્ષ પછવાડે વાછરું, મુકયો છે મળમાસ;
રખે વળી ચૌદમો કરે, એનો શો વિશ્વાસ.
રાધા ને લલિતા ચંદ્રાવળી, ભામા આદ્યે જે વામ;
સૌકોનાં મન મનાવિયાં, આવ્યો સુંદરશ્યામ.
તેરે માસ પૂરણ થયા, જે કો પ્રેમે રે ગાય;
સાંભળતાં સુખ ઉપજે, બેહુ વૈકુંઠ જાય.
પદ ઓગણોતેર રાગ સોરઠી, બતરીસો રે બંધ;
ગુણીજન મન વિચારજો, એ છે રસનોરે કંદ.
સંવત સત્તર પંચાણુંઓ, માસ માગશર સાર;
પ્રથમ પક્ષ એકાદશી, ઉત્તમ ચંદ્ર વાર.
મન કર્મ વચન શુધે કરી, રચ્યા ત્રયોદશ માસ;
રત્નોના સ્વામીરે શામળા, પ્રીતે પૂરજો આશ. ઓધવજીરે.

જીવરામ ભટ.

પ્રેમાનંદ ભટના વિવેકવણજારાની નકકલ કીધી છે.

જીવરાજ શેઠની મુસાફરી.

હીરછંદની ચાલ.

શિવરાજ શેઠ પુત્ર જીવરાજને, મોકલે વિદેશમાં કહી સુકાજને;
જાઓ મૃત્યુ લોકમાં ગુમાસ્તા લેઇને, માલ વોરજોજિ પુત્ર શુદ્ધ જોઇને.
સાથ રાખજો દલાલ સંત કોઇને, લેવરાવશે સુમાલ સારો જોઇને;
આગવો સુસંગ લેઇ રાખજો કને, ધીરશો મા કામ ક્રોધ લોભ ચોરને.
મૂકજો કુસંગ ફાંસિયાતણી પુરી, આવશે અપાર મોહિની નદી ખરી;
બેસજો વૈરાગ્ય નાવમાં ફરી ફરી, ચાલજો સુવાટ પેલી પાર ઊતરી.
વિકટ છે અવાટ બીજી વાટ ચૂકશો, જાણ દેશ રહિ જશે અજાણમાં જશો;
વિષય ધૂર્ત મધ્ય જાળમાંહિ ડૂલશો, કામરૂપ દંભ ત્યાં વિવેક ભૂલશો.
પરખ્યા વિના પ્રપંચ માલ વોરશો, લાભ કાળ વહિ જશે દેવાણું કંકશો;
તો ત્રસાળે ખોટ દેખી પોક મૂકશો, કોઇ ધીરશે નહીં વિદેશ શું કરશો.
દેશ દેશ કાઢજો દુકાનો ધર્મની, છાંડજો પ્રપંચ વાત કૂર કર્મની;
ધારશો ન કર્ણ વાત વિષય ઘાતની, કાવજો ભલાઈ આપ સારી વાતની.
યત્ન રાખજો શરીર વાટ ઘાટમાં, તાપમાં ન ચાલશો કુકર્મ સાથમાં;
જ્ઞાન યોગ ભક્તિ માલ જો ગમે તને, ખોટ લાભ પૂછજો ને વોરજો તમે.
એટલી વિવેક વાત ચિત્ત રાખશો, તો ભવાટવી તરી સ્વપૂર આવશો;
એક વાર સર્વ વસ્તુ લેઇ આવશો, તો પ્રદેશ પરહરી સ્વધામ બેસશો.
શીખ લેઇ શેઠજી પ્રદેશ સંચર્યા, નાત જાત નગર લોક સર્વને મળ્યા;
નગર શેઠ પુત્ર જીવરાજ નીકળ્યા, રામ રામ જેગોપાળ શબ્દ કહી વળ્યા.
જીર્ણ મૂકીને નવા પોશાક પેરિયા, દેખતાં પિતાએ નેત્ર નીર ખેરિયાં;
ત્યાં કુટુંબ નાત લોક તો રહી ગયા, જીવરાજ શેઠ ત્યાં થકી વિદા થયા.

શહેર બ્હાર સર્વ સાથ એકઠો થયો, શિવરાજ શેઠ ત્યાં વળાવવા ગયો;
પુત્રને વળાવી શિવરાજ ત્યાં રહ્યો, જીવરાજ ત્યાં થકી વિદેશમાં ગયો.
જીવરાજ વ્યસનના તરંગમાં ઝર્યો, મનોવેગ તુર્ત મૃત્યુલોકમાં પડ્યો;
કર્મયોગ ત્યાં ભવાબ્ધિ પાર ના જડ્યો, ઘણિકવાર જીવરાજ તીર્થ આથડ્યો.
દૈવયોગ એક દેહ નાવ સાંપડ્યું, દ્વારસપ્ત ઉર્ધ્વ કાળ શિલ્પિનું ઘડ્યું;
પંચ પાટિયાં પ્રપંચ લોહનું જડ્યું, જે ભવાબ્ધિ નીલ પંકજાળમાં પડ્યું.
સ્ત્રી જુવાન એક બેઠી દીઠી નાવમાં, બુદ્ધિ આગળી સ્વરૂપ હાવભાવમાં;
મંદ હાસ ચતુર છે વિચાર વેણમાં, મધુરી વાણીમાં અને મૃગાક્ષિ નેણમાં.
શેઠ પાસ આવી વાત પૂછી સાનમાં, કોણ માત તાત કોણ નાત જાતમાં;
કોણ નામ ઠામ વાસ કોણ દેશમાં, કેમ છો ઉદાસિ આ વિચિત્ર વેશમાં.
સ્વસ્થ ચિત્તે શેઠજી કહે વિચારિ વાત, કોટિ લક્ષ જન્મ કોટિ લક્ષ માત તાત;
કોટિ લક્ષ નામ કોટિ લક્ષ નાત જાત, મૂળ નામ એક છે સુણો પિતાની વાત.
શિવરાજ છે વિદેહી નગર શેઠિયો, પુત્ર તેમનો હું જીવરાજ વેઠિયો;
ઉદ્યમાર્થ અર્થ મૃત્યુલોક આવિયો, ભૂલમાં હું આ ભવાબ્ધિ મધ્ય ભટકિયો.
પાર ના જડિયો હું દેખતો જ આંધળો, ભૂલમાં ભમ્યો હું ચાલતો જ પાંગળો;
જાત નાત તાતથી થયો હું વેગળો, તાત છે સમીપ તેમને હું ના મળ્યો.
આશરા વિના ગયો ઘણો હું આકળો, વાટ ઠામ તું મળી થયો હું મોકળો;
ઘણિક નાર મેં કરી તથાપિ એકલો, દુઃખ સોચના થકી થયો હું દૂબળો.
નવ મટે થનાર વાત કર્મની લખી, આજ દુઃખ વિસર્યું થયો ઘણો સુખી;
ગુહ્ય વાત મેં કહી તને ન ઓળખી, મેં કહ્યું તને તમે મને કહો સખી.
તે નિવૃત્તિ નાર શેઠને કહે કથી, ઓળખો મને પવિત્ર માત તાતથી;
મન પિતા સુબુદ્ધિ ને કુબુદ્ધિમાતથી, ત્રણ બેન નીપની બને ન મૂળથી.
મન પિતાનું હેત ઝાઝું મા કુબુદ્ધિથી, મારિ મા સગી સુબુદ્ધિ તેથકી નથી;
હું નિવૃત્તિને તમે સ્વયંવરે હરી, શેઠ જે વિદેહ નામ શહેર જઇ વરી.
માત તાત પાસ હું નિવૃત્તિને ધરી, નાથ મૃત્યુલોકમાં ગયા તમે ફરી;
ત્યાં ગયા પછી પ્રવૃત્તિ ભ્રાંતિને વર્યા, તેમનું સ્વરૂપ જોઇને તમે ઠર્યા.
લંપટિ કુબુદ્ધિ સાસુના કહ્યાગરા, મૂળથી ખરી સુબુદ્ધિ સાસુ વિસર્યા;
ત્તવ સુબુદ્ધિ માત મારિ પાસે આવિયાં, માત દિકરી વિદેહ શહેરમાં રહ્યાં.
શિવરાજ સ્વસુર આશરે સુખી થયા, સ્વસુર સાસુનાં પવિત્ર ચરણ સેવિયાં;
ત્યાં તમારિ શાંતિ મા રડી રડી મરે, શિવરાજ તાત તે ઉદાસમાં ફરે.

દેહ વસ્તુ સાક્ષિરૂપ ગર્વ ના ધરે, રોજગાર ના કરી વૈરાગ્ય આદરે;
સમર્પણ થયું હશે નવું ન સંઘરે, આગલી કમાઇ સંતને મુખે ધરે.
ગુણથી અતીત પંથ એકલો ફરે, ખાય ના પિયે ના પુત્ર પુત્ર ઉચરે;
એકવાર હું નિવૃત્તિ ઘેર આવિયા, સ્વસુરજી અમારિ પાસ ગળગળા થયા.
કહે વહૂજિ તમ પતિ વિદેશમાં ગયા, કોટિ કલ્પ વહિ ગયા હજૂ ન આવિયા;
ક્યમ થયું હશે મળ્યા શું વિપથિ ફાંશિયા, કામ ક્રોધ લોભ તસ્કરે શું લૂંટિયા.
કે શું લેવું દેવું અધિકનૃત્યથી રહ્યા, કે કુસંગ ધૂર્ત સંગથી વહી ગયા;
જા વહૂ નિવૃત્તિ આપ મૃત્યુલોકમે, વૃદ્ધ આ મુનીમ સુસંગ સાથ લો તમે.
સાથ લો દયા સખીથી વાટ નિર્ગમે, તું ગયા વિના ન થાય અર્થ આ સમે;
લેઇ આજ્ઞા થયાં સવાર તે સમે, આ દયા સખી સુસંગ સાથ બે અમે.
મૃત્યુલોક આવિયાં ભવાબ્ધિ તીરમે, દેશ દેશ ખોળિયા મળ્યા નહીં તમે;
ઘણિકવાર ખોળિ ખોળિ થાકિયાં અમે, હાલું નાવ દેખિયું ભવાબ્ધિ નાળમે.
પૂછિયું ન કોઇને હું બેઠી આ સમે, તેટલેજ શેઠ દૃષ્ટિયે પડ્યા તમે;
ઓળખું તમોને મને ન ઓળખી તમે, શીદ ઓળખો ગરીબ નાર છું અમે.
હું વિનાં અનેક નાર ઇશકિને ગમે, આજ કાળ ભ્રાંતિ નારમાં રમો તમે;
ક્યાં ગઇ પ્રવૃત્તિ વ્હાલી નાર આ સમે, માત તાત વિસર્યાં પ્રવૃત્તિ નારમે.
હું નિવૃત્તિ વીસરી ભલી જ ભ્રાંતિમે, આવડા અજાણ શેઠ ક્યમ થયા તમે;
અમ જેવી દયાની વાત કાનમાં ધરો, મુનિમ વૃદ્ધ આ સુસંગનું કહ્યું કરો.
પૂર્વ નાર હું નિવૃત્ત ચિત્તમાં ધરો, શિવરાજ શાંતિ માની સેવના કરો;
ભ્રાંતિ પ્રવૃત્તિ નારિ વેગળી કરો, તો ભવાબ્ધિ આ શરીર નાવથી તરો.
ઘાટ ઘાટ ફેરવો સુમાલથી ભરો, વસ્તુ સારી લઇને સ્વદેશ સંચરો;
છેહું છેહું શેઠજી ચડો શરીર વ્હાણ, હું નિવૃત્તિ નાર હાથમાં ગ્રહું સુકાણ.
આગુવા ભલા દયા સુસંગ છે પ્રમાણ, પૂર્વદેશ જાતાં વાટ રોકનાર કોણ;
જીવરાજજી થયા પ્રસન્ન ચિત્તથી, હાથ સાહી નારને ચડ્યા સુમાનથી.
પંચ માસનું કલોલ વ્હાણ નાળથી, હાલતું થયું તથાપિ નીકળતું નથી;
જીવરાજ ફેરવે ઘણું ઘણું મથી, નાળ સાંકડેથિ લાગ લાગતો નથી.
તે સમે અનેક બંદગી કરે કથી, કાઢ વ્હાણ કાઢ વ્હાણ નાથ નાળથી;
વ્હાણ નીકળ્યા પછી છ માસ દૂધ પીશ, ચાર પાંચ વર્ષ પાઘડી વિના ફરીશ.
વર્ષ એક બે મુનિવૃત્તને ધરીશ, કાઢ વ્હાણ કાઢ વ્હાણ હે કૃપાળ ઇશ;
મુનિમ વૃદ્ધ આ સુસંગનું કહ્યું કરીશ, મનસ્વસુરથકી સુબુદ્ધિ સાસુ મેળવીશ.
સ્ત્રી નિવૃત્તિ સંગ પતિવ્રત આચરીશ, શિવરાજ શાંતિ માનિ સેવના કરીશ;
આ દયા સખીની વાત કાનમાં ધરીશ, મનસ્વસુરથકી કુબુદ્ધિ સાસુ પરહરીશ.

ભ્રાંતિ ને પ્રવૃત્તિ નાર વેગળી કરીશ, આજથી પરાંગનાને દૂરથી તજીશ;
એકવાર વ્હાણ સાથ બહાર નિકળીશ, તો ફરીથી રોજગાર વ્હાણનો તજીશ.
દૂરથકી કુસંગ ફાંશિયાથકી ડરીશ, કામ ક્રોધ લોભ ચોર વેગળા કરીશ;
એ પ્રકારે જીવરાજ બંદગી કરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિ સાથ ભક્તિ ભાવને ધરે.
તે સમે પ્રસૂતિ કાળ વાયુ સંચરે, દેહ વ્હાણ નાળમાં અહીં તહીં ફરે;
નાળમાં નવેક માસ એકલું ખડ્યું, સૂતિકા પ્રચંડ વાયુ ડોલમાં પડ્યું.
ત્યાંથકી મહા ભવાબ્ધિ પૂરમાં પડ્યું, મોકલું થયું અનેક ખડકે આથડ્યું;
પૂર્વના ગુમાસ્તા શીવરાજના હતા, એ નવાણ શેઠજીની ખબર પૂછતા.
જીવરાજ કહે હું ઓળખુંછું લૈ જતાં, નિર્વિકારને લેઇ વિકાર મૂકતાં;
ગુહ્ય અર્થ સમજ્યા વિવેકિ રિઝિયા, દેહ સાધના કરી વિદેહમાં ગયા.
બુદ્ધિહીન મૂર્ખ લોક તે ન સમજિયા, વિષય તુચ્છ લોભથી ભવાબ્ધિમાં વહ્યા;
એ કથા રહી પછી વિચાર શા થયા, મૃત્યુલોક વાયુ જેટલે જ લાગિયા.
કેટલેક માસ વ્હાણ ચાલતું કરે, બાર વર્ષ બાળપણમાં જઇ ફરે;
તે પછી પલાણ જોબન અશ્વનું કરે, નવનવા પોશાક ખાન પાન શું ભરે.
કારમો કુસંગ મિત્ર સાથે સંચરે, તેવિ વાત ચિત્ત કર્ણ દેશમાં ઠરે;
ભ્રાંતિ ને પ્રવૃત્તિ નારિ ચિત્તમાં વસે, મનસ્વસુર કુબુદ્ધિ સાસુથી ઘણું હસે.
વ્હાણ ફેરવે જુવાનિ અશ્વ ખેલવે, ઘાટ ઘાટથી પ્રપંચ દ્રવ્ય મેળવે;
દેશ દેશમાં નવી દુકાન ખૂપવે, ત્યાં મુનીમ છે ઘણા હીસાબ ચૂકવે.
નાત શેઠ પારકી લડાઇ શીજવે, કારમું કટુંબ માત તાત રીઝવે;
મુખ્ય સાહુકાર લાખે લેખું લેખવે, અન્યની હુંડિ પાછી નવ ફરે.
દેશપાળ હાથમાં દિવાન જઇ નમે, અમલનો છકેલો સર્વ લોકને દમે;
કીર્ત્તિ લોભિયાંની વાત આપને ગમે, દ્રવ્યને મદેથી સાધુ સંતને દમે.
ઉદ્યમે અજાણ પલક નિર્ગમે વૃથા, ધર્મ વાસના ન થાય કૃષ્ણની કથા;
દામ સાહેબીનું અભિમાન સર્વથા, સ્વાર્થમાં ખુશાલ પરમાર્થમાં વૃથા.
નવનવી મિઠાઇ દૂધ કૂરશું જમે, રંગ મહેલમાં પ્રવૃત્તિ નારિશું રમે;
લોભ લાભ પુત્ર પાસ લેઇને ભમે, ભાવહીન આપ કીર્ત્તિ સર્વથા ગમે.
જરકશી પોશાક કીનખાબ ખોળિયાં, પામરી રુમાલ રંગચોળ મોળિયાં;
ચેદ વાંકડાં અમુલ્ય કર્ણ ચોકડાં, હીમરુ ગલેચા શેઠ ગાદિયે પડ્યા.
રંગ તાન નાચ થાય છે ખડા ખડા, થયા ભાઇ સાહેબ તો અમલથી અડા;
ચેર તાયફા અખંડ નાચતા વડા, પ્રેમથી વેંચાય રોજ પાનના પડા.
ચૌદ માળની હવેલી ખુબ બંગલા, હીંચકા પલંગ ત્યાં સુવર્ણ સાંકળ્યા;
ભાગ્ય પાંશરેથિ સર્વ વૈભવો મળ્યા, વાંકડું થતાંજ વૈભવેથકી ટળ્યા.

દૈવ કોપાતાં જ દેશપાળ કોપિયો, સેજ વારમાં અનંત માલ લુંટિયો;
દેશ દેશની દુકાન સર્વ અટકિયો, માલ ખોટ જોઈ જીવરાજ પટકિયો.
ઉઘરાણિ બંધ કરજ તો ખરૂ થયું, કોઈ ધીરનાર નહીં કામ ડુબીયું;
કરજદારે ઘેરિયો દીવાળું ફુંકિયું, એ પ્રકારે પાપ દ્રવ્ય વ્યસ્ત થઇ ગયું.

હાય દૈવ હાય દૈવ કાંઇ નવ રહ્યું, છપન ઉપર ભેરતાન ભુંગળું ગયું;
નાત શેઠ તે હવે ન કો કરે કહ્યું, બ્રહ્મભોજ્ય દાન પુન્ય કાંઇ ના થયું.
ભાગતી દશાયે તોલ ભાગતો ગયો, મહા દરિદ્રતામાં આહાર ચોગણો થયો;
બહુ ખરાખસ્ત કારભાર ના રહ્યા, માન હીન બાપડો ફરે વહ્યો વહ્યો.

એ સ્થિતિમાં જુવાની ચોટિ ગુજરી, શ્રી પ્રવૃત્તિએ જણી ખરાબી દીકરી;
લોભ લાભ પુત્ર તે સમે ગયા મરી, દુઃખમાંહી સાંભર્યા જ શ્રીહરી.
કાળ પેંગડેથિ વૃદ્ધ ઘોડલે ચઢ્યો, ટેક લાકડી લગામ શ્વેત કાઠડો;
વેગહીન ચાલતો તે જો કદી પડ્યો, માર ચાબખાનિ ચોંપથી કરે ખડો.

કાળનું ભરેલ દેહવ્હાણ પૂરિયું, આ ભવાબ્ધિ તીર નામ નર્મદા ગયું;
ચક્રપાણ ઓરસંગ ઘાટ છીપિયું, શ્રી કુબેર સોમનાથ ભેટવું થયું.
તીર્થવાસી વિષ્ણુ ભક્તને મળ્યો જઇ, તેમને સમાગમે કથા સુણી થઇ;
તે સમે સુસંગ મિત્ર તે મળ્યો જહીં, ભેટતાં પ્રવૃત્તિ ભ્રાંતિ વેગળી રહી.
વરણ વેષ ફેરવ્યો નવો ધર્યો તહીં, વૃદ્ધ જ્યેષ્ઠ જોઈ લાજપૂરમાં વહી;
તે વધા પછી પરંતરો રહ્યો નહીં, તે પછી સુસંગ મિત્ર ઓળખ્યો સહી.

ઓળખ્યા પછી ફરી વળ્યો હસીખસી, ભેદ ભાંગતાં પ્રવૃત્તિ ભ્રાંતિ ગઈ ખસી;
પૂર્વની વિવેક વાત ચિત્તમાં વસી, સાંભરી નિવૃત્તિ નાર ને થયો ખુશી.
મિત્ર મેળવો નિવૃત્તિ નાર આ સમે, શીવરાજ શાંતિ માત ભેટવો તમે;
દેહમાંથી લઇ જશો વિદેહમાં અમે, તો તમારો પાડ ખુબ માનશું અમે.

એ પ્રકારે જીવરાજની ફરી મતી, તે સમે સુસંગ તે થયો સભા પતી;
સુણિ બોધ જીવરાજને થઈ ગતી, બ્રહ્મભાવથી જરી પ્રકાશ પદ્ધતી.
મનસ્વસુર સુબુદ્ધિ સાસુ એકઠાં કર્યાં, પૂર્વની નિવૃત્તિ રાણી ચિત્તમાં ધર્યાં;
કોટિ વર્ષના વિયોગ સ્હાણાં હર્યાં, અસલનું મળ્યું કુટુંબ દુઃખ વીસર્યાં.
નિવૃત્તિ નાર સંગ પ્રિતડી થઇ ઘણી, જીવરાજ વશ કર્યો નિવૃત્તિયે ધણી;
પ્રથમ ભક્તિ દીકરી નિવૃત્તિયે જણી, જીવરાજ વશ શેઠને ગઇ વધામણી.
તે સમે આનંદી ચિત્ત શેઠનું થયું, કાંઇ ન રાખિયું કને સહુ સમર્પીયું;
નવ પ્રકાર ભક્તિનું સ્વરૂપ સાંખિયું, તે સ્વરૂપ જોઇ પ્રેમરૂપ વાખિયું.

પ્રેમનો ભરેલ શેઠ નાચતો ફરે, રોમહર્ષ થાય ગાય ગદગદ સ્વરે;
પાય ઘુઘરા સતાર વાજતા ફરે, સપ્તસ્વર ભલાથી તાન ગાન ઉચરે.
ભક્તિ પાંચ વર્ષની થતાં પિતા ડરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિથી વૈરાગ્ય પુત્ર અવતરે;
હર્ષનો ભર્યો વધાઈ મસ્તકે ધરે, વણુ સુસંગ વાત ચિત્ત કાંઇ ના કરે.
જ્ઞાન પુત્ર તે પછી થયો નિવૃત્તિને, ગઇ વધામણી વિવેક શેઠની કને;
સમર્પણ કર્યું સહુ તદા વિવેકને, વિધિ નિષેધના વિવેકની થઇ બને.
જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય પુત્ર હાથમાં ધરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિ ભક્તિ પુત્રિ સાથ સંચરે;
યોગમાર્ગમાં સુસંગ આગુવો કરે, લિંગ દેહ ત્યાગિને વિદેહ પરવરે.
ત્યાં ગયા પછી સ્વધર્મમાં ધસ્યો વળી, જીવરાજ શીવરાજમાં ગયો મળી;
પરમશાંતિ–માત આવિ તે સમે વળી, શોક મોહ જન્મમરણુની પિડા ટળી.
જીવરામ– ભટ્ટ નામ ગામ ધોળકું, ટોળક દીજાત બામણોલનું પખું;
તે નરે વિવેક વાત જોઇને લખ્યું, આ અધ્યાત્મ દીપ જીવ શીવ પારખું.
આ વળી નવીન ગ્રંથથી વિચારજો, ઘણીક વાતનો પટંતરો ખુલી જજો;
લિંગદેહ જીવને વણિક પ્રમાણજો, શેઠ ને વણિક વિષે ન ભેદ આણજો.
ધામ જે વૈકુંઠ પૂર્વ દેશ જાણજો, શીવરાજ નામ વિષ્ણુ દેહ માનજો;
જીવરાજ તેજ લિંગ દેહ માનજો, શાંતિ માત તેજ મુક્તિ દેહ જાણજો.
મન મળે કુબુદ્ધિ માત દામલીન થાય, મન મલિનમાં પ્રવૃત્તિ ભ્રાંતિ જૈ ભરાય;
તે પ્રવૃત્તિ ભ્રાંતિથી કુકર્મ કાંઇ કરાય, ને કુકર્મ બાંધિ જીવ દેહમાં ભરાય.
ભ્રાંતિ તામસીથિ ભ્રમણુતા અજાણ થાય, રજગુણી પ્રવૃત્તિથી વિચારમાં પડાય;
મન મળે સુબુદ્ધિમાં ન દામલીન થાય, નિર્મળી નિવૃત્તિ શુદ્ધ સાત્વિકી જણાય.
પ્રથમ મુખ્ય મુખ્ય તીર્થ સેવના હજો, તીર્થ સેવતાં કથાતણી રુચી થજો;
કથા રુચી થતાં સુસંગ મિત્ર ભેટજો, મિત્ર ભેટતાં પ્રવૃત્તિ ભ્રાંતિ છાંડજો.
પ્રવૃત્તિ ભ્રાંતિ નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખજો,નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખે ભક્તિ સ્વાદ ચાખસો;
ભક્તિને નવે પ્રકારમાં રમાડજો, તે રમાડતાં પ્રભૂથી પ્રેમ આણજો.
પ્રેમ આણતાં વૈરાગ્ય તુર્ત ભાવશે, તે સમે પ્રપંચ વાત તુચ્છ લાગશે;
જ્ઞાન આવતે વૈરાગ્યમાં ઠરી જશે, તે સમે વિવેક સત્યદાર્થનો થશે.
વિધિ નિષેધના બધા અનિત્ય જાણશો, તે સમે સમાધિ યોગ માર્ગ ઝાલશો;
યોગમાર્ગ ઝાલી લિંગ દેહ ત્યાગશો, લિંગ દેહ ત્યાગે જીવ શીવ થઇ જશો.
સંવત અઢાર પડવો પોષ માસનો, આ નવીન ગ્રંથ પૂર્ણ તે સમે બન્યો;
હું કવિ અજાણ દોષ હ્રસ્વ દીર્ઘનો, જાણતો નથી સુધારજો કવીજનો.

પ્રીતમદાસ.

એની કવિતા વેદાંત તથા વૈરાગ્યમાં સરસ છે.

કક્કો ૧ લો.

છપાયાછંદ.

કક્કા કર સદ્ગુરુનો સંગ, હ્રદે કમળમાં લાગે રંગ;
અંતરમાં અજવાળું થાય, માયા મનથી દૂર પળાય;
લિંગ વાસના હોય ભંગ, કક્કા કર સદ્ગુરુનો સંગ.
ખખ્ખા ખરેખરી છે વાત, તે શ્રીમુખે કહી સાક્ષાત;
જ્ઞાની મૂની જોગી જતી, ગુરુ કૃપા વણ સિદ્ધિ નથી;
જન્મ મરણની મટશે ઘાત, ખખ્ખા ખરેખરી છે વાત.
ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો, પરનિંદા પરધન પરહરો;
પ્રપંચ તે પડવાનો ઠામ, સાચે રાચે સીતારામ;
એ શીખામણ ચિતમાં ધરો, ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો.
ઘઘ્ઘા ઘણું કહે શું થાય, ભવ તરવાનો એ જ ઉપાય;
સમજીને સંશય ટાળવા, બાહ્યાભ્યંતર હરિ ભાળવા;
જોતાં જીવ દશા તો જાય, ઘઘ્ઘા ઘણું કહે શું થાય.
નન્ના નિર્મળ તેની દશા, જેને હરિ હ્રદયામાં વસ્યા;
પોતાના અવગુણને હણે, પરના તો હ્રદિયે નવ ગણે;
કોના દોષ ન દેખે કશા, નન્ના નિર્મળ તેની દશા.
ચચ્ચા ચિત્તમાં ચેતી લે, માથે મરણતણો છે ભેં;
કાયા ઉપર તાકે કાળ, મોહ પારધિયે માંડી જાળ;
તેમાં હરિ રાખે તો રહે, ચચ્ચા ચિતમાં ચેતી લે.

છચ્છા છે માયા ગુણમયી, બળવંતી પણ દીસે નહી;
દાનવ માનવ ને દેવતા, અધીન થઇ સૌએ સેવતા;
હરિજન આગે હારી રહી, છચ્છા છે માયા ગુણમયી.

જજ્જા વિરલા જાણે ભેદ, માયા પ્રપંચ વિધિ નિષેધ;
તે માયાનું તજવું માન, માયાપતિ ભજવા ભગવાન;
અંતરમાં ઉપજે નિર્વેદ, જજ્જા વિરલા જાણે ભેદ.

ઝઝ્ઝા ઝાંખી જોને જેહ, વણ વાદળ જ્યાં વરસે મેહ;
વિના સરોવર અંબુજ સાર, વિના ભમર ઉઠે ગુંજાર;
વિના અર્ક અજવાળું જેહ, ઝઝ્ઝા ઝાંખી જોને તેહ.

નન્ના નામ નાવ છે સાર, જે બેસે તે ઉતરે પાર;
કાળ કર્મ નહિ લાગે લેશ, છે આનંદી હરિનો દેશ;
તે પદ પામે નિરધાર, નન્ના નામ નાવ છે સાર.

ટટ્ટા ટેક જનમનો ટળે, અંતરજામી ઘટમાં મળે;
નાના મોટા હરિના ઘાટ, કાંઇ સૂક્ષ્મ ને કાંઇ વૈરાટ;
હરિને ભજતાં હુંપદ ગળે, ટટ્ટા ટેક જનમનો ટળે.

ઠઠ્ઠા ઠેકાણું છે ઠીક, જ્યાં ન મળે બીજાની બીક;
નિર્ભય નારાયણનો વાસ, પ્રેમ ધરીને રાખે પાસ;
સમજુ માની લેને શીખ, ઠઠ્ઠા ઠેકાણું છે ઠીક.

ડડ્ડા ડાપણ મૂકી દે, સંતગુરુને શરણે જૈ રહે;
વચનતણો રાખી વિશ્વાસ, કુકલ્પનાનો કરજે નાશ;
ઉપાધિથી અલગો રહે, ડડ્ડા ડાપણ મૂકી દે.

ઢઢ્ઢા ઢોલ વગાડી કહ્યું, રુડા પુરુષને હૃદયે રહ્યું;
સમજ્યા તેણે લીધો સાર, ગાફલ નર તો ખાશે માર;
જોતામાં જોબન તો ગયું, ઢઢ્ઢા ઢોલ વગાડી કહ્યું.

રેણા રણ ચોરાશીતણું, તેનું વ્યાજ વધે છે ઘણું;
દાણીગણમાં ડુલી ગયો, દેવાળું કાઢીને રહ્યો;
જમકિંકર કરશે તાપણું, રેણા રણ ચોરાશીતણું.

તત્તા તારું આપ તપાશ, ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં તું જાશ;
ખેપ કરીને ખોળી કાઢ, હરિરૂપ હોય તો લાગે હાડ;
મૂરખના મનમાં નહિ ત્રાસ, તત્તા તારું આપ તપાશ.

થથ્થા થિર તો રહેવું નથી, કોણ રંક કોણ પૃથ્વીપતી;
આજ કાલમાં જાવું સહી, કોટિ ઉપાયે રહેવું નહી;
ભાવ ધરી ભજ કમળાપતી, થથ્થા થિર તો રહેવું નથી.
દદ્દા દેહ દેવળમાં દેવ, સેવક થઇને કરની સેવ;
પ્રેમ પુષ્પ ને ચંદન હાર, જ્ઞાન દીપક ઘટમાં અજવાળ;
અંતરનો ટાળે અહમેવ, દદ્દા દેહ દેવળમાં દેવ.
ધદ્ધ ધરજે ધારણ ધીર, વાચ કાછ રાખે વીર;
શબ્દતણી ગ્રહજે સમશેર, શત્રુ દળમાં પાડે મેર;
સદગુરુ બક્તર પ્હેર શરીર, ધદ્ધા ધારણ ધરજે ધીર.
નન્ના નિશાન ગુરુનું જોય, ધીર વીર પગ રોપી રોય;
કાયર નરનું નહિ ત્યાં કામ, શૂરવીરનો સાચો સંગ્રામ;
જિત્યા નિરગુણ જગમાં જોય, નન્ના નિશાન ગુરુનું જોય.
પપ્પા પૂરાની જે પ્રીત, મેરુ ચળે પણ ન ચળે ચિત્ત;
ધ્રુવની પેરે અવિચળ રહે, સ્તુતિ નિંદા ને સુખ દુઃખ સહે;
નારાયણને નિરખે નીત, પપ્પા પૂરાની જે પ્રીત.
ફફ્ફા ફોગટ તે કોણ ફરે, સચેત થઇ હરિ સ્મરણ કરે;
જન્મ મરણમાં આવે નહીં, જેનું મન વસિયું હરિમહી;
જઠરાવાસ ન નિશ્ચે કરે, ફફ્ફા ફોગટ તે કોણ ફરે.
બબ્બા બોલે તેને જાણ, મૂકી દેને મનની તાણ;
હું મારું હૃદિયાથી ટાળ, પરમારથમાં પિંડ જ ગાળ;
દયા દીનતા મનમાં આણ, બબ્બા બોલે તેને જાણ.
ભભ્ભા ભજનથકી ભય ટળે, નિશ્ચય કાલ કરાળ ન ગળે;
ભેખ ધરે જો સિદ્ધિ થાય, ભાંડ ભવૈયા વૈકુંઠ જાય;
જેવો ભાવ તેવા હરિ ફળે, ભભ્ભા ભજનથકી ભય ટળે.
મમ્મા માયા મનની જાણ, મારું તારું ખેંચા તાણ;
સઘળે સરખો આત્મારામ, સાંધા વાંધા મનનું કામ;
માટે મન હરિ ચરણે આણ, મમ્મા માયા મનની જાણ.
યય્યા ઓળખ નહિ જેહને, સંશય શોક સદા તેહને;
આતમ બુદ્ધિ ન ઉપજે કદા, આશા તૃષ્ણા બહુ આપદા;
દેહ ધરિશ દેખે દેહને, યય્યા ઓળખ નહિ જેહને.

રરરા રામ ભજનમાં રહે, બીજું બકવું મુકી દે;
વળતો શીદ વદે છે વાદ, નીર વલોવે ના આવે સ્વાદ;
હરિનું હારદ હેતે રહે, રરરા રામ ભજનમાં રહે.

લલ્લા લે તું આતમ લાવ, ફરી ફરી નહીં આવે દાવ;
જીતી બાજી હારિશ નહીં, સમજુને શીખામણ કહી;
હવે ન ચુકીશ આવો દાવ, લલ્લા લે તું આતમ લાવ.

વવ્વા વેદ વચન નિરધાર, જે પ્રીછે તે પામે પાર;
ઊંચ નીચનો અંતર નથી, સમજ્યા તે પામ્યા સદગતી;
સંશય સૌ તજવો અહંકાર, વવ્વા વેદ વચન નિરધાર.

શશ્શા સાધન સર્વે થયું, જેનું ચિત હરિ સરણે રહ્યું;
હરતાં ફરતાં હરિનું ધ્યાન, તપ તીરથ તેને બહુ દાન;
કોટિ વિઘન ભય દુક્રૃત ગયું, શશ્શા સાધન સર્વે થયું.

ખખ્ખા ખાંડનાં બીબાં ભરે, કોયલ કાગડો કુંજળ કરે;
મીન મગર બહુ જળચર જાત, જેવું બીબું તેવી ભાત;
મિસકિ જોતાં તો મન હરે, ખખ્ખા ખાંડના બીબાં ભરે.

સસ્સા સઘળે સુંદર સ્યામ, હરી વિના નહિ હાલો ઠામ;
અનેક રૂપે એનાં નામ, આદે અંતે એક જ રામ;
જો સમજે તો પૂરણ કામ, સસ્સા સઘળે સુંદર સ્યામ.

હહ્હા હરિ ભાળો ભરપૂર, દોષ કર્મ તો રહેશે દૂર;
રવિને રજની નહિ કો કાળ, તેમ આતમા પૂરણ ભાળ;
નિર્મળ નયણે નિરખો નૂર, હહ્હા હરિ ભાળો ભરપૂર.

સૌ અક્ષર સંપૂરણ થયા, હરિ ગુરુ સંતે કીધી દયા;
અક્ષર અક્ષર આતમ બોધ, જો સમજે તો ટળે વિરોધ;
કક્કામાં કહ્યું કંપરું જ્ઞાન, માને મન તો ચિતમાં આણ.

સંવત અઢાર બત્રીની સાલ, ચૈત્ર સુદી સાતમ સોમવાર;
સંધેસર સાધુનું ધામ, ઠાકોર કુંજબિહારી નામ;
પ્રીતમ પ્રેમે અક્ષર કહ્યા, હરિ ગુરુ સંતે કીધી મયા.

કક્કો ૨ જો.

(રાગ ધોળ.)

કરિયે કૃષ્ણ ઉપાસના, ધરિયે હૃદયામાં ધ્યાન;
ફરિયે નહિ ગર્ભવાસમાં, ઠરિયે ઠીક નિદાન. કરિયે.
ખોટો ખેલ સંસારનો, આતસબાજીનો રંગ;
કરતાં વર્ષ વિત્યાં ઘણાં, ક્ષણમાં થાશે તે ભંગ. કરિયે.
ગુરુગમ ગાઇયે ગોવિંદને, જીવનું જોખમ જાય;
દયા દાન ને દીનતા, તે તરવાનો ઉપાય. કરિયે.
ઘટ ઘટ પ્રત્યે રચના ઘણી, ભરિયા રત્ન ભંડાર;
હીરા મોતીની હાટડી, સદગુરુ ખોળણહાર. કરિયે.
નિર્મળ નામ નારાયણનું,જુગતે જપશે જે કોય;
અવિચળ પદવી તે પામશે, આવાગમન ન હોય. કરિયે.
ચિતવન કરિયે ચિદરૂપનું, ઇશ્વિર બોલે છે આપ;
એને સમર્પે સુખ ઉપજે, ટળશે ત્રિવિધના તાપ. કરિયે.
છે છતિ વસ્તુ દેખે નહીં, જીવનું જોને અજ્ઞાન;
માયા પડ્યો મધ્યે પડયો, ભૂલવણીનું એ ભાન. કરિયે.
જન્મ મરણતણી આપદા, નથી કાંઇ સંકટસેલ;
ધંધો કરતાં ઢળી પડયો, જેમ કોઇ ઘાણીનો બેલ. કરિયે.
ઝાઝે લોભે લાગી રહ્યો, માયાની મધલાલ.
તેમ તેમ તૃષ્ણા વધે ઘણી, ફૂટાયો કંઇક કાળ; કરિયે.
નૌતમ દેહ દુર્લભ દેવને, પ્રાણી પામ્યો છું તેહ;
હીરો નીછારે નાંખીયો, એમાં ન રહે સંદેહ. કરિયે.
ટેક ધરીએ નિજ નામની, સેવા સમરણ ધ્યાન;
તે હરિરસ પીજીએ, મૂકી માન ગુમાન. કરિયે
ઠીક ઠરીને રે બેશીએ, રાખીને રે વિશ્વાસ;
જઠરામાં જેણે જાળવ્યો, પરહર પારકી આશ. કરિયે.
ડગમગ ઠાલી શાને કરે, તારું ધાર્યું નહિ થાય;
ગમતું થાશે ગોવિંદનું, કોઇનું જાણ્યું નહિ જાય. કરિયે.
ઢાંકયો પાવક ધૂંમરે ઢાંકયો વાદળે સૂર;
માયાયે ઢાંકયો આતમા, સમજણ રહિ ગઇ છે દૂર. કરિયે.

રણુ સંબંધે આવી મળ્યાં, સુત વિત દારા ને દેહ;
લેવાં દેવાં જ્યારે મટે, મારગ લાગશે તેહ. કરિયે,
તોળ્યું તત્વ ત્રિલોકમાં, નહિ હરિ સમાન નામ;
બીજું સરવે એ બાદલું, અંતે આવે નહિ કામ. કરિયે.
થિરતા કરિને તું ન્યાળજે, હૃદે કમળમાં રૂપ;
બાહ્યાંભ્યંતર ભાળજે, હરિનું અકળ સ્વરૂપ. કરિયે.
દેહતણું ફળ એહ છે, ભાવે ભજીયે ભગવાન,
બીજાં સાધન સંસારનાં, નહીં હરિ નામ સમાન; કરિયે.
ધ્યાન ધરજે પરિબ્રહ્મનું, જેમ કોઇ લોભીને ધન;
કામીને જેમ કામિની, એવું કરિયે ચિંતવન. કરિયે.
નિશ્ચે જાણો રહેવું નથી, જૂઠો જગત વિલાસ;
એથી રહેજે તું અળગો, આઠે પહોર ઉદાસ. કરિયે.
પ્રીત નિરંતર કિજીએ, સદગુરુ સંતની હાથ;
રખે ઢોળી તું નાંખતો, અમૃત આવ્યું છે સાથ. કરિયે.
ફોગટ ફંદ સંસારનો, સ્વારથનો તે સનેહ;
અંતે કોઇ કોઇનું નથી, તું તો તેનો રે તેહ. કરિયે.
બાવન ઉપનિષદ વેદનાં, તેનું તત્ત્વ વિચાર;
તતપદ ત્વંપદ ત્યાગીને, અસિપદમાં ચિત્ત ધાર. કરિયે.
ભારે ભેદ ગુરુદેવનો, કો ન પામ રે પાર;
શિવ વિરંચી ને સારદા, સેવે પદરજ સાર. કરિયે.
માયા મુળ વની વરખડી, મોરી ત્રિભુવન માંય;
નીત્ય નૌતમ ફૂલે ફળે, તાતી શીતળ છાંય. કરિયે.
જીવ અનેક નીપજાવતી, સેવે સુરનર વૃંદ;
અણુની આદ્યે અજા ઇશ, સૌને સરખો આનંદ. કરિયે.
રહિયે ઇશ્વરને આશરે, ધારણ ધારીને ધીર;
સુખ દુઃખ એણીપેરે આવશે, જેમ કાંઇ નાળીયેરમાં નીર કરિયે,
લીલા કોઇએ લેતું નથી, એની ભૂલવણિ સોય;
નટ જેમ નંજર બંધી કરે, કળી શકે નહિ કોય. કરિયે,
વિશ્વ રહ્યું સઉ મોહીને, જૂઠી બાજીને જોઇ;
તેનો કરતા કોરે રહ્યો, જાણે તે જન કોય. કરિયે.

શશા શોધ સ્વરૂપને, તેને સમજે સુખ થાય;
નિદ્રા માંહી દુઃખ ભોગવે, તે તો જાગ્યેથી જાય. કરિયે.
ખોળે ખોટું સરવે પડે, નજરે નામ ને રૂપ;
બાંધી રુંધી ઉભું કર્યું, જેવું કાષ્ટ સ્વરૂપ. કરિયે.
સંશય તેને શાનો રહ્યો, જેને બ્રહ્મ-વિચાર;
અગ્નિને ઉધેઇ અડે નહીં, રવિને નહિ અંધકાર. કરિયે.
હરિનો મહિમા અપાર છે, નિગમ નિરંતર ગાય;
અજ ઉમયાપતિ અહિપતિ, નિશિદિન ધ્યાનમાં ધાય. કરિયે.
પ્રેમ પયોધયે ઝીલીએ, સદગુરુ સંતોને સંગ;
પ્રીતમ તમને તે થકી, પ્રગટે પૂરણ રંગ. કરિયે.

ગુરુમહિમા.

સાખિયો.

પ્રથમ નમું ગુરુ દેવને, જેણે આપ્યું જ્ઞાન;
જ્ઞાને ગોવિંદ ઓળખ્યા, ટળ્યું દેહાભિમાન.
તત્ત્વ સાર ત્રિલોકમાં, ગુરુ ગોવિંદજ રૂપ;
આદ્ય અંત્ય મધ્ય એહ છે, હરિગુણ સંત સ્વરૂપ.

મોતીદામછંદની ચાલ.

હરિ ગુરુ સંત સદા પદ સેવું, જેનું નિત્ય નામ નિરંતર લેવું;
ગુરુ ગોવિંદ એક રૂપ જાણ, રખે ભિન્ન ભાવ હૃદેમાં આણ.
ગુરુ ગોવિંદથકી છે અધિક, જેની પરમારથ કારણ શીખ;
ગોવિંદના સરજ્યા પડ્યા જિવ જાળ, ગુરુ તેનિ મુકિત કરે તતકાળ.
એવા ગુરુ પૂરણ પ્રેમ દયાળ, પોતાનો જાણીને કરે પ્રતિપાળ;
ગુરુતણું જ્ઞાન ગ્રહ્યું શુકદેવ, સંસાર સમુદ્ર તર્યા તતખેવ.
મળ્યા ગુરુ નારદને સુખ રાશિ, તો ટાળિ તતક્ષણ માયા ચોરાશિ;
ગુરુ વિના કોઇ ના પામે પાર, જેના જશ ગાય ઉમા ત્રિપુરાર.
વિરંચી વ્યાસ વદે ગુરુ ઇષ્ટ, ન જાણે મહીમા પ્રાણિ પાપિષ્ટ;
તેને ગુરુ દ્રોહિ કૃતઘ્ની કહીયે, જેણે ગુરુ જ્ઞાન ધર્યું નહિ હૈયે.

ગુરુને આપ બરાબર જાણે, તેને જમ દૂત વૈતરણિમાં તાણે;
ગુરુને ગાળ કાઢે તે કપૂત, તેનું મુખ સૂળે ભરે જમ દૂત.
ગુરુની સેવામાં ચૂક પડાવે, તેને હરિ ચક્રનિ ધારે ચઢાવે;
ગુરુની નિંદા સુણે નિરધાર, સિસું ગાળિ રેડે તે શ્રવણ મોઝાર.
ગુરુને ચરણે નમાવે ન શીશ, તેને શત્રુ રૂપે ગણે જગદીશ;
ગુરુની સેજે જે પગ ધારે, તેને ત્રિલોકમાં કોણ ઉગારે.
ગુરુ મરજાદ ન રાખે કોય, તે તો નર-રણમાં રાક્ષસ હોય;
ગુરુ વિના ચાકટ જેવો સાપ, જેનું, મુખ દીઠે ચઢે બહુ પાપ.
ગુરુ વિના નગરો ફરે જન જેહ, મુવા પછિ ઢોર અવતરે તેહ;
એવું ગુરુ ગીતામાં કહે શિવરાય, જેને વેદ શાસ્ત્ર નિરંતર ગાય.
ગુરુ બ્રહ્મ કેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપ, જેને હ્રદે આતમ તત્ત્વ અનૂપ;
છે તત્ત્વમસિમાં અખંડ આનંદ, ત્રિગુણાતીત ટાળે ભવફંદ.
એવા ગુરુ પ્રેમે કરી જે પૂજે, તેના ઘટ માંહિ ત્રિભુવન સૂજે;
ગુરુનું પ્રેમે ચરણોદક પીધું, તેણે ત્રિલોકનું તીરથ કીધું.
પામે પરસાદ ગુરુનો પ્રીતે, જાણે તેણે જગ્ન કર્યા લક્ષ નીત્યે;
ગુરુને પ્રેમ સંતોષ પમાડયા, જાણે તેણે ચૌદે લોક જમાડ્યા.
ગુરુને પ્રક્રમા કરી લાગે પાય, તેને સહુ સાધન સેજે થાય;
એવા ગુરુ જાણિને આવ્યો શરણ, નિવારો નાથ જન્મ ને મરણ.
ધરિ દેહ પામ્યો મહા દુઃખ, હવે હરિ આપો અવિચળ સૂખ;
પિડાયો પાર વિના મહારાજ, હવે હરિ બાંહગ્રહ્યાની લાજ.
જોશો અપરાધ અમારા ઈશ, ત્યારે કોઈ કાળે હું કેમ તરીશ;
જ્યારે નિજ માત બાળકને મારે, ત્યારે તેને બીજું તે કોણ ઉગારે.
અભય પદ બિરદ તમારું હોય, આવે શરણે તેને હણે ન કોય;
તમો ગુણ ગાયે જો કર્મ ન નાસે, ત્યારે કોણ ચરણ તમારાં ઉપાસે.
રવિને ઉગે રહે અંધકાર, ત્યારે તેને શીદ ઇચ્છે સંસાર;
અમૃતને પીધે જો રોગ ન જાય, ત્યારે શો અમૃતનો મહિમાય.
સુરતરુ સેવે ન ભાગે ભૂખ, ત્યારે તેને કોણ કહે સુર વૃક્ષ;
ગંગાજી નહાયે ન જાયે પાપ, ત્યારે શો ગંગાજીનો પરતાપ.
પારસને પરશે ન હોય હેમ, ત્યારે તેને પારસ કહિયે કેમ;
સિંહને શરણે જાંબુક ખાય, ત્યારે સિંહ શરણે ગયે શું થાય.

રામ નામ લીધે દમે અજ્ઞાન, ત્યારે કોણ કહેશે ભલા ભગવાન;
કામ ક્રોધ લોભ લુંટે જ્યારે ચોર, ત્યારે શું નાથ તમારું જોર.
ધણીમાં જ્યારે મળે નહિ ઢંગ, તેની ત્રીયા ફરે ઉઘાડે અંગ;
પતિવ્રતા નારિ પતિને લાજ, જુવો મન માંહી તમે મહારાજ.
પિડા પામે દાસ પ્રભુને ખોટ, અમોપર કાળ ચલાવે ચોટ;
પ્રભુનું ભજન કરે તે પિડાય, તેનો તમને બટ્ટો છે જદુરાય.
આપો નિજ ભક્તિ સંઘ ઉમરાવ, હૃદે ખેડું ઉજડ ફેર વસાવ;
બેસારીને બેરખ નામ તમારું, તેણે કરી કારજ થાય અમારું.
ત્યારે પુરિ નગર ન લુંટે કોય, જ્યારે રખવાળું હરિનું હોય;
આવી પ્રભુ કરો હૃદેમાં વાસ, ત્યારે સહુ થાય અવિદ્યા નાશ.
વરતાવોને એક તમારી આણ, ઉઘાડોને રામ રતનની ખાણ;
દીનપણું દૂર કરો જદુનાથ, હવે હરિ હેત કરી ઝાલો હાથ.
બોલાવી પાસ બેસાડો બાપ, પમાડો શીદ હવે પરિતાપ;
ભમાવો શીદ હવે ભગવાન, દયા કરિ દીજે અભયપદ દાન.
નાઠે નહિ ફરો ત્રિભુવન નાથ, ન મૂકું શ્યામ તમારો સાથ;
વેરી મેઘ બિંદુ બરાબર હોય, તમારો સંગ ન મૂકું તોય.
માયાને વારો તમો રામરાય, નથી મુને જંપવા દેતી જરાય;
કરે છે સાંધા વાંધા બહુ જોર, એવું એનું કારમું કામ કઠોર.
હરિ ગુરુ સંતમાં અંતર પાડે, જીવને લાલચ લોભ દેખાડે;
એને કોઈ જિતે મહાશૂર વીર, ડગે નહિ ધર્મ ધુરંધર ધીર.
સાગર સાત તે અંજલિ નીર, ગોપદ ભૂમી ગગન સમીર;
શૂન્ય પૂરણ દેખે સોય, મૃત્યુ તેને અમૃતનું ફળ હોય.
રિદ્ધિ સિદ્ધિ મારે ન જોઈયે મુક્તિ, ન માગું જોગ સિદ્ધિની જુક્તિ;
ન માગું એક છત્ર-સમ રાજ, ઈંદ્રતણા આસનનું શું કાજ.
ઈચ્છું નહિ અજપદ ને કૈલાશ, ન માગું ગૌલોક વૈકુંઠ વાસ;
પદરજ એક ચડાવું શીશ, તમારી મહેર માયાને અધીશ.
ઇચ્છું નહિ અન્ય પદારથ કાંઈ, રાખો નિજ ચરણ કમળની છાંઈ;
માગું પ્રેમ ભક્તિ સત સંગ સાર, માગું જશ ગાવા લીલા અવતાર.
માગું હરિ પદરજ ચડે મુજ શીશ, એ માગું પ્રભુ દો આશીશ;
નડે નહિ કોઈ મને સંસાર, રહું નિજ નામ તણો આધાર.
પ્રીતમ પતિ ઉધારણ નામ, તાર્યાં કંઈ કોટી પામ્યા નિજ ધામ;

સાખી.

સત્ય નામ પ્રભુ તમ તણું, સત્ય સંત પુરુષ વિચાર;
કહે પ્રીતમ શુધ ભાવશું, દીજે નિત્ય દેદાર.
ગાયે શિખે ને સાંભળે, ધરે નિરંતર ધ્યાન;
કહે પ્રીતમ નર નારમાં, નહિ કો તેજ સમાન.

જ્ઞાનમાસ.

સાખી.

સદ્ગુરુને ચરણે નમું, માગું પ્રેમ પ્રસાદ;
દયા કરિને દિજિયે, હરિ રસ અમૃત સ્વાદ.
વાણી શકે ન વરણવી, સદ્ગુરુતણું સ્વરુપ;
બુદ્ધિ બળ પહોંચે નહીં, ઉપમા રહિત અનૂપ.
પરથમ પૂરણ પ્રેમશું, વંદુ સદગુરુ ચર્ણ;
તાપ ટળે સંસારના, મટે જન્મ ને મર્ણ.

(રાગ સોરઠ–રત્નાના મહીનાનો.)

સાંભળ શુદ્ધ ચિત્તે કરી, હરિના ગુણ ગાન;
પ્રીત સહિત નિત નાથનું, હૃદયે ધર ધ્યાન.
ગુરુપદ પંકજ પૂજતાં, ચૌદ લોક પૂજાય;
શિવ વિરંચિ ને સારદા, ગુરુના જશ ગાય.
અંતઃકરણ હોય ઉજળાં, જડ તિમર ટળી જાય;
સરવે લાગે સુજ્વા, પદરજ મહિમાય.
જપ તપ તીરથ જોગનું, ફળ જે કહેવાય;
પ્રીતમ સદગુરુ સેવતાં, તે તો સરવે થાય. સાંભળ.

સાખી.

સદગુરુની કરુણા થકી, ઉપજે નિરમળ જ્ઞાન;
શુદ્ધ ચૈતન્ય તુરિયા પદે, રહે નિરંતર ધ્યાન.
કારતકે ચિત્ત ચેત્યાં નહીં, ઘડી લાખેણી જાય;
વળતી વિચારીશ જીવડા, પછેથી પસ્તાય.

જો જાણે તો બાંધજે, પાણી પહેલી પાળ;
નીર ગયે નહીં નીપજે; શીર તાકે છે કાળ.
કાયા કુસુમ છે કારમું, વેગે વણસી રે જાય;
અમર થાય જેમ આતમા, એવો કરજે ઉપાય.
કહે પ્રીતમ તું પ્રીછજે, ઇચ્છજે કલ્યાણ;
સંત સમાગમ કીજિયે, મૂકી મનની રે તાણ. સાંભળ.

સાખી.

મનના પ્રપંચ મૂકજે, કરજે તત્ત્વ વિચાર;
રત્ન પદાર્થ જન્મ છે, નાવે વારંવાર.
માગસર માથા ઉપરે, મોટું મરણનું સાલ;
મારગ વહે છે ઉતાવળો, કોઇ આજ ને કાલ.
અંતે કોઈ કોઇનું નહી, રામનું લેને નામ;
એક ઘડી ન વિસારિયે, સૂખ સાગર શ્યામ.
જુઠી બાજી જોઇને, મનમાં આવી ભૂલ;
રુડાં રંગે રળિયામણાં, સિમળાનાં ફૂલ.
સુત વિત મંદિર સુંદરી, સૂખ સુપન વિચાર;
કહે પ્રીતમ સહુ કારમું, દીસે છે દિન ચાર. સાંભળ.

સાખી.

મોતી સૌ ઉદકતણાં, તેના હાર ન થાય;
મિથ્યા મન મોદક કરે, તેણે ભૂખ ન જાય.
પોસે તે પ્રાણી પ્રીછજે, જેને ગુરુગમ હોય;
પરમારથ પાકું રત્ન છે, જત્ન કરશે જે કોય.
અણછતું આપું માનીને, દુઃખ પામે અપાર;
શ્વાન સમાન આ જીવ છે, વહે શકટનો ભાર.
સામગ્રી સર્વે હરિતણી, ભોગવે સંસાર;
મારું મારું તે કરી રહ્યા, તેણે ખાયછે માર.
તન મન જેણે સોંપિયું, શ્રીહરિનેરે હાથ;
કહે પ્રીતમ તે પામિયા, વૈકુંઠનો સાથ. સાંભળ.

સાખી.

તજશે આપે આપદા, ભજશે પૂરણ બ્રહ્મ;
પલકમાંહિ પ્રલય જ થશે, કોટી જન્મનાં કર્મ.

માહ મહિને માયાતણો, મર્મ જાણે જેહ;
ભૂલવણીમાં ભૂલે નહીં, તરે ભવજળ તેહ.
બાજીગરનો બાળકો, ગ્રહે હાથ ભુજંગ;
ઔષધ બુટ્ટીને ઓળખે, વીષ વ્યાપે ન અંગ.
નામ અમૃત જન જે પિયે, તે તો અમર થાય;
જનમ મરણની આપદા, તેની તતક્ષણ જાય.
અજ ઉમયાપતિ, અહિ પતિ, જપે નિશદિન જેહ;
અનંત કોટી ગૃહી ઓધાર્યા, પ્રીછે પ્રીતમ તેહ. સાંભળ.

સાખી.

સદ્‌ગુરુ સંત કૃપા કરે, પ્રગટે નિર્મળ જ્ઞાન;
રવિ ઉદયે રજના ટળે, રહે નિરંતર ધ્યાન.
ફાગણ ફુલ્યો સોહામણો, ફુલી જુજવી જાત;
જોયાની રચના ઘણી, રંગ જૂજવી ભાત.
વિધ વિધ પેરની વાસના, ઉઠે અનંત અપાર;
મન ભમરો ભોગી થયો, રહ્યો વનમોઝાર.
ઠારે ઠારે દ્રુમ ઢાંકિયાં, આશા અમરવેલ;
નવપલ્લવ નૌતમ સદા, કોકિલ કરે કેળ.
લીલા લલિત સોહામણી, શોભાનો નહીં પાર;
જન પ્રીતમ એવું જોઇને, રીઝ્યા હૃદયમોઝાર. સાંભળ.

સાખી.

નિરમળ નયણે નિરખતાં, દરશે નિજ દેદાર;
સાગરમાં સૌ ઉપજે, લહરી લોઢ અપાર.
ચૈતરે ચિત્ત ચિદ્રૂપમાં, થઇ રહ્યું તદ્‌લીન;
નિમિષ માત્ર ન્યારું નહીં, જેવું જળનું રે મીન.
ચૈતન્ય સિન્ધુ ઝીલતાં, થયું શુદ્ધ શરીર;
સૌ ઇશ્વર સૌને વિષે, જેમ મણિકામાં હીર.
એને આધારે સૌ રહ્યું, પિંડ ને બ્રહ્માંડ;
સચરાચર શોભી રહ્યો, અવિનાશી અખંડ.
બ્રહ્મ જથારથ ભાળતાં, ભાગે મનનીરે ભ્રાંત;
પ્રીતમ પ્રીછે પાધરું, થાય સમજે તે શાંત.

સાખી.

સદચિદ–આનંદ સરવમાં; ભરી રહ્યો ભરપૂર;
દિન રજની રહે રંગમાં, નિરમળ વર્ષે નૂર.
વૈશાખે જોતાં વેદમાં, મહા વાયક જ્ઞાન;
તત્ત્વમસિ તે તુંજ છું, અળગો નહિ આન.
વાયુને ખોળે વંટોળિયો, એમ ઇશ્વર જીવ;
વસ્તુ વિચારતાં એક છે, શ્યામ સૂત્ર સદીવ.
અરસપરસ છે એકમાં, જેમ તરણીમાં તેજ;
ભિન્ન નહીં એમ બ્રહ્મથી, ઓળખે પદ એ જ.
સરિતા સાગરમાં રહે, સાકર માંહે મીઠાઇ;
પ્રીતમ પુષ્પમાં વાસના, એવી ગુરુગમ પાઇ. સાંભળ.

સાખી.

પઠ તંતુ ન્યારો નહીં, જ્યમ હાટકને હાર;
જડ ચૈતન જગદીશમાં, તેજ પુજ એક તાર.
જેઠે જનમ સફળ થયો, જાણ્યા જગદીશ;
અખિલ ભુવનનો આંતમા, ગુણ માયાનો ઇશ.
વિશ્વ વિચિત્ર છે જેવડે, કરે રંક કલોલ;
થંભ વિના થંભાવિયું, બ્રહ્માંડનું ગોળ.
રમવાને બાજી રચી, ધરી નવનવાં સ્વરૂપ;
સંશય શોક સ્વભાવથી, થયો જીવ સ્વરૂપ.
વિષય વૃત્તિને આંતરે, અવરાયો અનીત;
પ્રીતમ પોતાને વિસર્યો, કરે પરશું પ્રીત. સાંભળ.

સાખી.

અંતરજામી આતમા, માનો મિથ્યા ગર્વ;
માયાને પડદે રહી, મોહ પમાડયું સર્વ.
આશાડે અમરિતતણા, વરસ્યા વરસાદ;
હરિ હરિ સઘળે થૈ રહ્યું, થાવર જંગમ જાત.
ચિત ચાતક રંગે રટે, બોલે મન મોર;
જ્યાં ત્યાં ચૈતન–બ્રહ્મના, ઊગતા અંકોર.
સુખ સાગર સેજે ઉછળ્યો, સલિતા શુભસાર;
બ્રહ્મ નિરંતર જળ ભર્યાં, કોઇ ન પામે પાર.

માણે મત્સ મગન થઇ, મરજીવા સંત;
પ્રીતમ પલક ન્યારા નહીં, રસિયા રસવંત. સાંભળ.

સાખી.

મહા મુગટ જાણે જગત, જે આપે અદ્વૈત;
અણુલિંગી આકાશવત, સ્વયંપદ શબ્દાતીત.
આવણ સાધન શું કરું, સમરણ ને ધ્યાન;
અહંકર્તા ઉડી ગયો; ગયું સરવ સમાન.
પંચ કોશપદ હું નહી, નહીં અંતઃકરણ.
ઇંદ્રી અવસ્તા ઉરમી નહીં, નહિ વેષ ને વર્ણ.
જીવ નહીં ઇશ્વિર નહીં, નહિ માયા ને જ્ઞાન;
ત્રિધાવૃત્તિ ત્રિગુણ નહીં, નહિ જ્ઞાતા ને જ્ઞાત.
સહુ પ્રકાશિત સરવનો, સાક્ષી શુદ્ધ સ્વરૂપ;
પ્રીતમ તે પરમાતમા, એ તો અકળ અનૂપ. સાંભળ.

સાખી.

ચેન ચરિત્ર જેને નહીં, સૌમાં વ્યાપક સોય;
પ્રીતમ તેને પ્રીછતાં, આવાગમન ન હોય.
ભાદરવે એક રસ ભર્યો, સચરાચરમાંય;
પ્રલય સમે પાણી વિના, દીસે નહિ કાંય.
કોર કિનારો પાળી નહીં, નહિ આવરણ ને આડ;
એક ચિદાનંદ જોઇને, છળ-વિદ્યા છાંડ.
સ્વતંતર અંતર નહીં, બાહ્યાભ્યંતર બ્રહ્મ;
એમ જાણે તે ઉપાસના, એ વિના મોટો ભ્રમ.
બ્રહ્મનિષ્ઠા પણ નવ ચળે, અનન્યતા એહ;
પ્રીતમ પૂરણ બ્રહ્મશું, જેને સાચો સ્નેહ. સાંભળ.

સાખી.

દૃષ્ટ પદારથ જેટલું, તેનો થયો અભાવ;
તનમય તન તુરિયાતણો, તેથું બન્યો બનાવ.
આસો લીલા અખંડ છે, નીરખી નિરધાર;
ઓઘ વળ્યા આનંદના, સુખ સિન્ધુ અપાર.
ઇચ્છા ટળી ઇંદ્રિલોકની, અજપદ કૈલાસ;

નહિ વૈકુંઠની વાસના, ભાળ્યો બ્રહ્મવિલાસ.
અધિકારીને આવશે, સમજણ ને સાન;
મુક્ત થઈ તે માનશે, મૂકી દેહાભિમાન.
સદગુરુની કીરપાથકી, ઉપનો આનંદ;
પ્રીતમ તે પદ પામીઆ, નહીં શૂર ને ચંદ. સાંભળ.

સાખી.

જાણવુંતું તે જાણિયું, નથી જાણવું કાંય;
પોતે પોતામાં ભળ્યો, જ્યમ પ્યાલો પાણીમાંય.

ઉત્તરસંદે આદર કર્યો, રચ્યા દ્વાદશ માસ;
ખુટજે પ્રેમે પૂરા કર્યા, આણી અંગે ઉલાસ.
સોરઠ રાગ સોહામણો, સુંદર શુભ સાર;
અક્ષરે અક્ષરે અતિઘણો, અનુભવ ભંડાર.
સંવત અઢાર આડત્રીશે, કીધો એ વિચાર;
ચૈત્રવદી તીથી સપ્તમી, ઉત્તમ ગુરુવાર.
ગાશે સાંભળશે શીખશે, કરશે હ્રદયે વિચાર;
કહે પ્રીતમ પદ પામશે, નહીં સંશય લગાર. સાંભળ.

શૃંગાર સંગ્રહ.

પદ ૧ લું.

રસીએ રંગ વધારિયા, અતિ આનંદમાં;
મોહનજી મંદિર પધારિયા, અતિ આનંદમાં.

દયા કરી દુઃખ ટાળિયું, અ; ભાવશું સનમુખ ભાળિયું, અ.
પ્રભુ પ્રેમે પરસન કીધલાં, અ; આજ અમને દરશન દીધલાં, અ.
બંધાવું તોરણ બારણે, અ; તન મન ધન કીજે વારણે, અ.
ઉત્તમ આસન આપિયાં, અ; ભવકેરાં બંધન કાપિયાં, અ.
પય સાકર પ્રેમે પીજીએ, અ; મુખ બીડી નાથની લીજીએ, અ.
સુખ સેજડલીનું સાર છે, અ; હૈડામાં હરખ અપાર છે, અ.
હું રસબસ થઇ રસમાં રહી, અ; રંગમાં રજની વીતિ ગઇ, અ.
પ્રીતમનો સ્વામી શામળો, અ; અબળા ઉપર અઢળક ઢળ્યો, અ.

પદ ૨ જું.

સ્નેહ વધારી શામળે, રંગ ભેર રમતાં;
જેહેના દરશનથી દુખડાં ટળે, રંગ ભેર રમતાં.
કમળ નેન કરુણા ભર્યાં, રંગ; જોઇ લાલે લાખેણાં કર્યાં, રંગ.
રસ વ્યાંપ્યો પૂરણપ્રીતમાં, રંગ; વહાલો વસ્યો ચતુર વર ચિત્તમાં, રંગ.
મન અટક્યું મોહનલાલમાં, રંગ; ખંત લાગી લાલાજીના ખ્યાલમાં, રંગ.
સખી સુખ સાગર સેજે ઉછળ્યો, રંગ; મનગમતો વર સુજને મળ્યો, રંગ.
પ્રીતમનો સ્વામી પ્રાણપતિ, રંગ; ક્યમ મૂકાય માહારી વતી, રંગ.

પદ ૩ જું.

પાતળિયો પ્રાણ આધાર છે, ભાવે ભજીએ;
હોંશી હૈયાનો હાર છે, ભાવે ભજીએ.
વર વરવા સરખો છે સહી, ભાવે; એ સરખો નર બીજો નહીં, ભાવે.
પ્રેમી જન કેરો પ્રાણ છે, ભાવે; સુંદરવર ચતુર સુજાણ છે, ભાવે.
એની રૂપ કળા ગુણ ચાતુરી, ભાવે; છે મોહન મુરત્ય માધુરી, ભાવે.
સુખ સાગર નાગર નંદનો, ભાવે; ગુણ પામી ગોકુળ ચંદનો, ભાવે.
પ્રીતમનો સ્વામી મન વસ્યો, ભાવે; જ્યમ હીરો હાટકમાં રસ્યો, ભાવે.

પદ ૪ થું.

તનની પીડા સઉ ટળી, મોહન મળતાં;
મહા રસ વ્યાપ્યો વેલા, વળી મોહન મળતાં.
તનમન પલટું તે વારનું, મોહન; સુખ દીઠું જુગદાધારનું, મોહન.
હૈડામાં હેત વધારીયું, મોહન; સેજે સઉ કારજ સારિયું, મોહન.
આનંદે સુખ આપીયું, મોહન; દુખ જનમો જનમનું કાપિયું, મોહન.
સંશયનું સૂર સમાવિયું, મોહન; એહેનું રૂપ રસીલું ભાવિયું, મોહન.
થૈ પ્રફુલિત હેતે હૈયે, મોહન; રસ પ્રીતમ પ્રેમે શું પિયે, મોહન.

પદ ૫ મું.

શામ સોહાગી આવિયા, નવલે નેહે;
ભુદરજી ભીંતર ભાવિયા, નવલે નેહે.
નેણ ભરીને નિહાળીયા, નવલે; તન તાપ ત્રિવિધિ ટાળિયા, નવલે.
એહેનું રૂપ રસીલું જોઇને, નવલે; રહ્યું મનડું મહારું મોહીને, નવલે.
નવ અંબુજ નેન વિશાલ છે, નવલે; શિર મુગટ કુંડલ ગળે માળ છે, નવલે.
પિતાંબર જામો જરકસી, નવલે; રહ્યા ચરણ કમળ ચિત્તમાં વસી, નવલે.
પ્રીતમના સ્વામીને ભજું, નવલે; બીજું સઉ તુચ્છ કરીને તજું, નવલે.

પદ ૬ ઠું.

નવ રસના ભર્યા નાથજી, નૌતમ વયમાં;
રહે સદા અમારી સાથજી, નૌતમ વયમાં.
વદન સુધાકર સાર છે, નૌતમ; તે તેજ તણો ભંડાર છે, નૌતમ.
અધર અરુણ ઓપે વળી, નૌતમ; દીસે દશન કુંદ કેરી કળી, નૌતમ.
નાસા જળસુત સોહાવ્યું, નૌતમ; ભ્રૂ મનમથ ચાપ ચઢાવ્યું, નૌતમ.
નેણ બાણ તીખી અણી, નૌતમ; હેલામાં મન લે છે હણી, નૌતમ.
રવિ નંદક કુંડલ કાન છે, નૌતમ; રસીયાજી રૂપનિધાન છે, નૌતમ.
મૃગમદ ચંદન ટીકો કર્યો, નૌતમ; મણિ મુગટ લસીત છોગો ધર્યો, નૌતમ.
નટવર છબી જોઇને, નૌતમ, ભજ પ્રીતમ ચીતડું પરોઇને, નૌતમ.

પદ ૭ મું.

પામી પ્રેમ સ્નેહીને, પૂરણ પ્રીતે;
રસ પીધો ઉરપર લેઇને, પૂરણ પ્રીતે.
પ્રેમે પીઉજી માણિયો, પૂરણ; જુગજીવન જુગતે જાણિયો, પૂરણ.
જે કારણ જોગી દેહ દમે, પૂરણ; તે રસીયો અમ સંગે રમે, પૂરણ.
દિલ દેખી આવે ધસ્યો, પૂરણ; તે ટાંણે નહીં અંતર કશો, પૂરણ.
જન પ્રીતમનો સ્વામી મળ્યો, પૂરણ; ભવસાગર ફેરો ભે ટળ્યો, પૂરણ.

પદ ૮ મું.

સખી શામળીયો વર સાર છે, વા'લે વરીએ;
ગુણવંતો ગુણ ભંડાર છે, વા'લે વરીએ.
સઉ સુખદાયક લાયક હરિ, વા'લે; નિશદિન નીરખું નેણાં ભરી, વા'લે.
એનું રૂપ હૃદયામાં રાખિયે, વા'લે; સુખ જનમ કરમ જશ ભાખિયે, વા'લે.
એ સુખ આનંદનો ઓઘ છે, વા'લે; સુંદરજી ભજવા યોગ્ય છે, વા'લે.
પ્રીતમ રસ પૂરણ પીજીએ, વા'લે; એને ચરણ કમળ ચિત્ત દીજીએ, વા'લે.

પદ ૯ મું.

પ્રેમ સુધારસ પીજીએ, આનંદ રસિયો;
સઉ સોંપી લાહો લીજીએ, આનંદ રસિયો.
કલ્પદ્રુમ તરુણી તણો, આનંદ; તે ફાલ્યો ફુલ્યો છે ઘણો, આનંદ.
જુવતી જુગ સેવે સદા, આનંદ; તેની સદા સમાવે આપદા, આનંદ.
ઇચ્છા ફલ ગુણમાં નામનાં, આનંદ; પૂરે જેની જેવી મન કામના, આનંદ.
પ્રભુ પ્રીતમનો ચતુર શિરોમણિ, આનંદ; તે અમર અખંડ વર એ ધણી, આનંદ.

પદ ૧૦ મું.

સખી શ્યામ કિશોર કુંવર જોને, કુંવર જોને, કુંવર જોને;
એહનું મુખ જોઇ મનના વિકાર ખોને,સખી શ્યામ કિશોર કુંવર જોને–ટેક.
વસુદેવ ને દેવકીના સુત કહાવે, ધનુપ જાગ જોવા આવે; સખી.
કાલ કુબજાનું ચંદન લીધું, તેહેનું રૂપ કમળા સરખું કીધું; સખી.
હુતા નંદરાય ઘેર ગોકુળમાં, મઘવાનું માન હર્યું પળમાં; સખી.
નિત્ય નિત્ય નીરખે નાર વ્રજની, લોચન સફલ કરોની સજની; સખી.
રસીક શિરોમણી રંગરસિયો, પ્રીતમનોસ્વામી મહારે મન વસિયો; સખી.

પદ ૧૧ મું.

જુવે જુવંતી જરુખે જાંખીને, જાંખીનેરે, જુવે જાંખીને;
કહે પરસ્પર પાંકીને; જુ.
કરે મનુની મનોરથ મધુપૂરની, છબી નેહે નીરખે નાથ નટવરની; જુવે.
મોર મુકુટ કુંડળ વનમાલ, નખ શિખ સુંદર રૂપ રસાળ; જુવે.
તડિત સમાન પીત પટરાજે, શોભા જોઇ મનમથ લાજે; જુવે.
અમૃત દૃષ્ટિ ગંભીર ગેહેરી, સઉ કોઇ કહે કંસના વેરી; જુવે.
જ્યાં જ્યાં જાય સ્યામ સુખરાશિ, મોતીડે વધાવે પુરવાસી; જુવે.
વરવા જોગ સખી આ વર છે, સુંદરતાનો એ સાગર છે; જુવે.
માત તાતને કોણે ભરમાવ્યાં, અવર પુરુષને પરણાવ્યાં; જુવે.
અવર બીજું સખી શું કરીએ, પ્રીતમ સ્વામી પ્રેમે વરીએ; જુવે.

પદ ૧૨ મું.–રાગ પરજ ગોડી.

ઓ આવેરે ઓ આવેરે, અલબેલો આનંદ રસિઓ;
સુંદર શ્યામ સલોણો સજની, મોહનજી મહારે મન વસિયો. ઓ.
કરમાં ગેડી ને કમળ ફેરાવે, શિરસોહે ફેંટો ફૂલ ભર્યો;
શ્રી ગિરિરાજ ધર્યો નખ ઉપર, ઇંદ્રતણો અહંકાર હર્યો. ઓ.
બકી બકાસુર શકટ તરણાવત, ધેનુક વછાસુર પ્રલંબ હણ્યો;
કાળી દૂર કીધો દાવાનળ પીધો,કેશી કંસ ને કીટ ગણ્યો. ઓ.
કલ્પદ્રુમ વ્રજજુવતી કેરો, સંત તણો સુખકારીરે;
પ્રીતમનો સ્વામી પ્રેમ સનેહી, નટવર નવલ બિહારીરે. ઓ.

પદ ૧૩ મું.

ચાલ સખી જોવાને જઇએ, જીવન જોવા સરખો રે;
રૂપ કળા ગુણ લક્ષણ પૂરણ, નેણ ભરી ભરી નરખો રે. ચાલ.

ઘેરથી ગોપીજન નિસર્યાં, કર ધરી કંચન થાળ રે;
અગર કપુરે આરતિ સાજી, સુંદર રૂપ રસાળ રે. ચાલ.
પય પકવાન્ન મીઠાઈ મેવા, બીડાં બહુ તાંબુલ તણાં રે;
અધર રસ અરપે અંગ સમરપે, વ્રજ જુવતીનાં જુથ ઘણાં રે. ચાલ.
કામ્યની કનક કમળ વન ફુલ્યો, મધ્ય મધુકર મોહન લાલ રે;
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સ્નેહી, ભક્તવચ્છલ પ્રતિપાલ રે. ચાલ.

પદ ૧૪ મું.

સુરભિ સંગ શામળિયો આવે, જેમ ઉડગણમાં ઇંદુરે;
બાલ મરાલ વિશાળ મંડળી, ચરણ કમળ રજ વંદુરે. સુરભિ સંગ.
ફુલીસ કમળ ભુજ જવ જાંબુ ધ્વજ, ચહેન ખટદશ જોયરે;
હાટિક તડિત ઉડિત રવિ રંગે, અંગ પીતાંબર સોયરે. સુરભિ સંગ.
કેસરી લંક અલંકૃત ભૂષણ, ભુજ અંબુજ નખજોતીરે;
વદન સુધાકર સુંદર શોભે, શ્રમ નિરમળ મોતીરે. સુરભિ સંગ.
અરૂણ અધર ધરી મધુર મોરલી, પ્રેમે પાસ બોલાવેરે;
રસ ભર્યાં લોચન ભવભયમોચન, આનંદ અતિ ઉપજાવેરે. સુરભિ સંગ.
રવિ નંદક કુંડલ કર્ણ સોહે, મદન કોટી છબી છાજેરે;
કુટિલ કેશ આનન અંબુજપર, મધુપ મંદીલ બિરાજેરે. સુરભિ સંગ.
મૃગમદ ચંદન તિલક બિરાજે, તેહેનું તે તેજ અપારરે;
મુગટમય મણિપર મોર ચંદ્રિકા, ઇંદ્ર ધનુષ આકારરે. સુરભિ સંગ.
નખ શિખ રૂપ નાથનું નિરખી, રાખ્યું હ્રદયમોઝારરે;
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સ્નેહી, પ્રાણતણો આધારરે. સુરભિ સંગ.

પદ ૧૫ મું.

સુંદર રૂપ રસિકવર કેરું, કોટીક મનમથ લાજેરે;
કમળ વદન અંબુજ આંખડલી, ભાલ તિલક રંગ રાજેરે. સુંદર રૂપ.
મોર મુકુટ મકરાકૃત કુંડલ, કર શિરિરુહ સોહેરે;
નાભિ નલિન નવલ પદ પંકજ, મુનિ મન મધુકર મોહેરે. સુંદર રૂપ.
કુસુમહાર શણગાર શોભિતા, નીરખી નેન શરાયરે;
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સ્નેહી, ભેટે ભવ દુઃખ જાયરે. સુંદર રૂપ.

જ્ઞાન તથા ભક્તિ પ્રકાશ.

પદ ૧ લું.

રામજી સત્ય છે સાંભળ સાચું કહું તુજને, એક વાતડલી ચિત ધરજેરે;
જો સુખ ઈચ્છે આપણું, તો સંત સમાગમ કરજેરે.
સંતસંગે સુખ છે ઘણું, દુઃખ કોટિ જનમનું કાપેરે;
જીવતણી બુદ્ધિ પાલટે, સુધ જ્ઞાન જથારથ આપેરે.
શીતલ નિરમલ સંતને, કાંઇ વદન સરોજની વાણીરે;
સાંભળતાં સંશય ટળે, મળે પ્રેમે સારંગપાણીરે.
શબ્દે સંસાર છૂટીયે, જમકિંકરનો ભે ભાગેરે;
નૌકાસ્વરૂપી સંત છે, ભવ તરતાં વાર ન લાગેરે.
એહવી સંગત્ય સંતની, તનમનના તાપ નિવારેરે;
પ્રીતમ પૂરણ પ્રેમશું, સુખસાગર સ્નેહ વધારેરે.

પદ ૨ જું.

સંત વિના સંસારમાં, કો હરિનો મરમ ન જાણેરે;
શ્રીમુખ મહીમા સંતનો, પ્રભુ પૂરણ પ્રીતે વખાણેરે.
નારદ પ્રત્યે નાથજી, તે સંત તણા જશ ભાખેરે;
સંત મને વહાલા ઘણા, નીત રૂપ હૃદયામાં રાખેરે.
સંત સદા સુખધામ છે, માહરે રે'વાનું નિરધારરે;
સંતની રક્ષા કારણે, ધરું અવનીમાં અવતારરે.
અસર પરસ રહું એકમાં, જેમ સાકરમાં મીઠાઇરે;
પુષ્પ મધ્યે જ્યમ વાસના, તેમ સંતમાં સહુ સમાઇરે.
તરણ તેજ ન્યારું નહીં, કનક કુંડળ ભીન રૂપરે;
જલ તરંગ નહીં જૂજવા, એમ સંત તે માહારું સ્વરૂપરે.
સંત ચરણ રજ વંદશે, તે સર્વ શિરોમણિ થાશેરે;
શિવ વિરંચિ સારદા, તે સંતતણા ગુણ ગાશેરે.
મૂલે પાણી સિંચતાં, ફૂલફૂલ પાંદડે ફરશેરે;
જે સંતોખે સંતને, તેહનાં સઘળાં કારજ સરશેરે.
સંત તણો મહીમા ઘણો, તે કોઇ વીરલા જન જાણેરે;
પ્રીતમ પૂરણ પ્રેમશું, પ્રભુ સંતનો સુજશ વખાણેરે.

પદ ૩ જું.

સંત તે તીરથ રૂપ છે, માહે રામ સુધાજલ ભર્યુંરે;
વચન લેઇ આનંદમાં, તન પરસે પાતક હર્યુંરે.
સાધુ ચંદન બાવના, સેવે તે શીતલ થાયરે;
તાપ પાપ ભવ આપદા, સૌ દુકીત દૂર પળાયરે.
કામધેનુ ચિન્તામણિ, મનકામના પૂરણ થાયરે;
હ્રદે કોમળ નવનીતથી, પરતાપે ઓગળી જાયરે.
સંત સજીવન ઔષધિ, ભવ રોગોનો તાપ નિવારેરે;
સંસાર અપાર સમુદ્ર છે, એક પલકમાં પાર ઉતારેરે.
સંત વચન બિંદુ સ્વાતિનું, મન છીપમાં મુક્તા થાયરે;
પ્રીત સહીત ચિત્ત પ્રોઇ લે, તેનું જનમતણું દુઃખ જાયરે.
જે જાણે સુખ સંતનું, તે પળભર સંગ ન છાંડેરે;
પ્રીતમ પૂરણ પ્રીતડી, તે મન ક્રમ વચને માંડેરે.

પદ ૪ થું.

પ્રીત વિના પ્રભુ દૂર છે, તમે જો જો જુક્ત કરીનેરે;
શુદ્ધ પ્રેમ જેને પ્રગટે, તે ભાવે ભેટે હરિનેરે.
પ્રીત જુઓ વ્રજનારની, જેણે વશ કીધા વનમાળીરે;
તન મન સદા વિસારિયાં, લોકલાજ મરજાદા ટાળીરે.
સાચી પ્રીત એક મીનની, તે નીર વિના નવ જીવેરે;
જુઓ પ્રીત પતંગની, તે દેહ દહન કરે દીવેરે.
ચિત્ત ચોટયું ચકોરનું ચંદ્રશું, તે પ્રીતે પાવક પ્રાશેરે;
રવિ રહે લખ જોજને, જળ મધ્યે કમળ પ્રકાશેરે.
પય ને પાણીને પ્રીતડી, એકમેક થઇને જાયરે;
આપ બળે પય ઉગરે, તે સાચો સ્નેહ કહેવાયરે.
પ્રીત જુઓ પંખી તણી, જળ ચાત્રક ચંચ ન બોળેરે;
અંબુ પીએ આકાશનું, અવનીનું નીર ન ડોળેરે.
નર માદા મોતી જુઓ, સત જોજનપર વેચાયરે;
આવી મળે તે એકઠાં, અધક્ષણું અળગાં નવ થાયરે.
પ્રીતમ એવી પ્રીતડી, ગુરુ સંતની સાથે સાચીરે;
તે પૂરણ પદ પામિયા, કાંઇ કહેણી ન રહી કાચીરે.

પદ ૫ મું.—રાગ બીજો.

ગુરુ ગમે ઘટમાં જોયોરે, સંશય સરવ ટળ્યો;
અવિનાશી ચૈતન્ય રે, શબ્દાતીત મળ્યો.
ચતુર દલ ચીતવી રે, ખટ દલ માંહે ખળ્યો;
દશ દલમાં દીઠો રે, દ્વાદશ દશમાં મળ્યો.
ષોડશ દલ ખુપ્યો રે, દ્વિ દલમાં દરસો;
સહસ્ત્ર દલ ચઢ્યો રે, પંખી થઈ પરસો.
નહીં નાદ ને વાણી રે, રવિ શશી જોત્ય રહી;
શુદ્ધ સ્વયં પ્રકાશી રે, દુનિયા ભાસ નહીં.
નહીં અભ્ર એ ઉરમી રે, નહીં માયા મમતા;
પ્રીતમ સ્વયે પોતે રે, શૂન્ય શિખર સમતા.

પદ ૬ ઠું.

આ તનમાં તીરથરે, તત્ત્વ વિચારતણું, ચૈતન્યસાગરમાંરે, નહાવાનું ફળ છે ઘણું;
ગલકીમાં ઝીલોરે, નિરમલ નિરવડે; ગંગા ને જમુનારે, સરસ્વતી પૂર ચઢે.
પરભાતમાં પ્રાગેરે, તાહાં થાયે તરવેણુ; મરજીવા જોગીરે, ઝીલે દીન રેણ;
કાયા કાશીમાંરે, વિશ્વના નાથ વસે; પ્રીતમ પદ પરસેરે, તે તદરૂપ થશે.

પદ ૭ મું.

સદગુરુને શબ્દેરે, સઉ તીરથ તેહને; પંડમાં છે પોતેરે, જિતી પૂરે જેહને;
ગુરુદેવ દયા કરેરે, તેહને સઉ સૂઝે; બોલે બહુનામીરે, બીજો શું બૂઝે.
અંતરગત્ય ઈશ્વિરરે, આપે અવિનાશી; પોતાની ભૂલેરે, ભમે લખ ચોરાશી;
છે શ્રીમંત સુખિયોરે, રાંક થઈ રઝળ્યો; માયાને સંગેરે, ત્રિવિધિ તાપે બળ્યો.
સદ્ગુરુને સેવેરે, તો નીજ રૂપ જડે; તનમાંહે તપાસેરે, પોતે પોતા વડે;
નખશિખ લગી ન્યાળોરે, ન મળે કોઈ બીજો;
પ્રીતમ એક અદ્રીતરે, જોઈ હ્રદયે રીઝો.

પદ ૮ મું.

પુરણાનંદ પોતેરે, પરપંચ પરહરતા;
કારણનું કારજરે, લઈ અલગું કરતા.
નભ પવન નહીંરે, નહીં અંબુ અવની;
પંચ વીસે ચતુષ્ટરે, નહીં સુક્ષમ નવની.

દશે ઇંદ્રિ અવસ્થારે, નહીં સ્થલનું ઠેકાણું;
સુરજ જેમ સાક્ષીરે, એમ આત્મા જાણું.
અન્વય વ્યતિરેકેરે, જ્યમ છે ત્યમ જોયું;
પ્રીતમ છે સ્વરૂપેરે, નહિ પામ્યો નહિ ખોયું.

પદ ૯ મું.

ભૂલ ભ્રણી ભાંગીરે, બ્રહ્માનંદ ભાસ્યો;
શુદ્ધ ચૈતન્ય સાક્ષીરે, સઘળે પ્રકાશ્યો.
ટળ્યું તિમિર ત્રિગુણનુંરે, તુરિયા તેજ ઘણું;
અખંડ અજવાળુંરે, નિરમળ નામતણું.
એકરસ અવિનાશીરે, શુદ્ધ રૂપ સ્વેજોતી;
તરવેણી તારેરે, પ્રોયું મન મોતી.
હરિ હાર હીરાનોરે, પહેરો પ્રીત ધરી;
થઈ પ્રેમ સોહાગનરે, પૂરણ મન મોદભરી.
પામી અચળ એવાતણરે, અખંડ વર વરતાં;
પ્રીતમના સ્વામીરે, સંગ આનંદ ધરતાં.

પદ ૧૦ મું.

જગતનું સુખ ઝાકળનું છે પાણી રે, જાણી લે;
વણશી જાતાં વાર નહીં સત વાણી રે, જાણી લે.
સીસાબાજી સંસારનો છે ખેલ રે, જાણી લે;
એ વિચારી અહંકાર તું મેહેલ રે, જાણી લે.
જોતાં જોતાં જાવું છે તતકાળ રે, જાણી લે;
રેંહેંટ તણી ગેડ્યો જેવી ઘટમાળ રે, જાણી લે.
એક ભરાયે એક ઠાલી થાય રે, જાણી લે;
એક અવતરે એક મરીને જાય રે, જાણી લે.
પરમારથને પંથે પગલાં માંડ રે, જાણી લે;
કુડ કપટ ને છળવિદ્યા તું છાંડ રે, જાણી લે.
પાપ પુણ્યનો ઉત્તર દેવો પડશે રે, જાણી લે;
જમકિંકર જ્યારે આવી પડશે રે, જાણી લે.
માટે ગરવ તજી ગોવિંદ ગુણ ગાજે રે, જાણી લે;
પ્રીતમ પ્રભુને ભજીને પાવન થાજે રે, જાણી લે.

પદ ૧૧ મું.

મિથ્યા માયામાં શું મોહ્યો મૂઢ રે, ચેતી લે;
હું હું કરતો શું હિંડે છે હૂડ રે, ચેતી લે.
કુબુદ્ધિથી તાહારું કરતવ્ય કાંયે ન ચાલે રે, ચેતી લે;
હરિના હુકમ વિના તો તરણુ ન હાલે રે, ચેતી લે.
મુરખ મિથ્યા મમત કરિયે શું થાય રે, ચેતી લે;
તુંબથી ત્રુટો વાળ નવ સંધાય રે, ચેતી લે.
મહારું મહારું કરતો જો સમરીને રે, ચેતી લે;
મનુપા દેહ તે મળ્યો નથી હરિને રે, ચેતી લે.
મલીન માયા મૃગ તૃષ્ણાનું તોય રે, ચેતી લે;
ઓસતણા મોતીના હાર ન હોય રે, ચેતી લે.
અંજલિનું જળ ક્ષણું ક્ષણું ઓછું થાય રે. ચેતી લે;
એણીપેરે આવરદા તાહરો જાય રે, ચેતી લે.
આવો બનાવ બને નહીં બીજીવાર રે, ચેતી લે;
પ્રીત પ્રભુને ભજતાં ભવનો પાર રે, ચેતી લે.

પદ ૧૨ મું.

હું માહરું તે સંસાનું છે મૂળ રે, સમજી લે;
ક્ષણુ ક્ષણુ ચાલે સંશે રૂપી શૂળ રે, સમજી લે.
માહરું તાહરું મટતાં ભવનો અંત રે, સમજી લે;
સૌ શાસ્ત્ર પોકારી કહે છે સંત રે, સમજી લે.
દ્રુમ તણે દ્દષ્ટાંતે આ વૈરાટ રે, સમજી લે;
પત્ર તણી પેરે આવે જાયે ઘાટ રે, સમજી લે.
કનકકુટ જમ ઘાટ ઘડીને ભાળે રે, સમજી લે;
એમ એને બ્રહ્માંડની વાર ન લાગે રે. સમજી લે.
ઇંદ્રજાળ જ્યમ બાજીગરનો ખેલ રે. સમજી લે;
કમર કોકડાં ગુંચાયાં ઉકેલ રે, સમજી લે.
શું સુતો છે અચેત આલસ આણી રે, સમજી લે;
આયુષ્ય તાહરું ઓસતણું છે પાણી રે, સમજી લે.
સંસાર સુખથી રહેજે સદા ઉદાસ રે, સમજી લે;
જ્યમ મધુકર ન કરે ચંપક વનવાસ રે, સમજી લે.

શ્વાસે શ્વાસે સમરણ કરજે સાર રે, સમજી લે;
રખે ધરતો તું દેહ તણો અહંકાર રે, સમજી લે.
હરિ નામ હીરો હૃદયામાં રાખે રે, સમજી લે;
પ્રીતમ પ્રેમે પ્રેમ સુધારસ ચાખે રે, સમજી લે.

પદ ૧૩ મું.

રામ રસાયણ પ્રેમ ધરી જે પીશે રે, માણી લે;
તેહને અખીલ લોકોનું દૈવત દીસે રે, માણી લે.
અમર થાય તે મરે નહીં કોય કાળ રે, માણી લે;
અપાર હીત થઈ આપોપું સંભાળ રે, માણી લે.
અજર પ્યાલો અધર ફરે છે જેહ રે, માણી લે;
મરજીવા હોય તે મુખમાંહી લેહ રે, માણી લે.
આળસ નિદ્રા ભુખ તરસ સઉ ભાગે રે, માણી લે;
ત્રિભોવન પતીશું તનમાં તાળી લાગે રે, માણી લે.
અખંડ બ્રહ્મ જુએ એક મેકથઇ જાય રે, માણી લે;
સાગર નીર ભળ્યું ન્યારું નવ થાય રે, માણી લે.
તેહના સુખને અવર ન જાણે કોય રે, માણી લે;
અમૃતપાન કરી અતિ આનંદ હોય રે, માણી લે.
મહા મગન થઈ મુંગો મીસરી ખાય રે, માણી લે;
પતિનું સુખ સુંદરીયે ક્યમ કહેવાય રે, માણી લે.
શુદ્ધ વિચાર કરી સુખ માંહે સમાયો રે, માણી લે;
કહે પ્રીતમ તે રંગમાંહે રંગાયો રે, માણી લે.

પદ ૧૪ મું.–રાગ કોલેરો.

જાણે નહીં જગજીવન અભાગી, મરણ તણો ભય મોટોરે;
કાચા કુંભ બરાબર કાયા, જેવો જળ પરપોટોરે. જાણે.
કૌરવ, કંસ, જરાસંધ, રાવણ, દંતવક્ત્ર, શિશુપાલરે;
એહવા ગયા તેહની નહીં ગણતી, દેતા સાગર ફાળરે. જાણે.
મણિધરના મુખ માંહે, મીડકી માખ્યને મારેરે;
એહવો આ સંસાર ખેલ છે, વીરલા જ્ઞાન વિચારેરે. જાણે.
જગત જીવ ચતુરાનું ચવણું, કૈ ખાધા ને કૈ ખાશેરે;
પ્રીતમ પ્રભુનું ભજન કરી લે, તે નર નીરભે થાશેરે. જાણે.

પદ ૧૫ મું.

પરમારથ પ્રીછ્યો નહીં પ્રાણી, ઇચ્છો આપ સવારથરે;
મૂઢમતિ માયામાં મોહ્યો, ખોયો જનમ અકારથરે. પરમારથ.
આપણી હોંસે હેડમાં પેઠો, અચેત પામર પોતેરે;
કામધેનુનું પય ઢોળીને, શું જડ સ્વાની દોહાતોરે. પરમારથ.
રત્ન પદારથ જનમ ગમાયો, ધાયો ધંધા માંહેરે;
કહે પ્રીતમ તે અંતની વેળા, કામ ન આવ્યું કાંયેરે. પરમારથ.

પદ ૧૬ મું.

સાકુટ નરનો સંગ ન કરીએ, મરીયે મહા વિખ ખાઇરે;
પરવત ચઢી પડીયે પાવકમાં, તેથી દુષ્ટ દુઃખદાઇરે. સાકુટ.
લેઇ સાણસા અંગ મરોડે, વીંછી તોડે તનરે;
સિંહ ખાયે ભાવે વસિયે ભુજંગમાં, પણ મળશો નહી દુરિજનરે. સાકુટ.
નર તે કેહને કહિયે, જેહને હૈયે દ્વેષ ઘણોરે;
હરિગુરુ સંતની કરે અવગણના, શત્રુ સઉ જુગ જીવ તણોરે. સાકુટ.
નહીં આધીન ગુરુ ગોવિંદનો, જ્ઞાન હીણને ઘણું ગુમાનરે;
કહે પ્રીતમ તેને પરહરીયે, જયમ ખર સુકર શ્વાન સમાનરે. સાકુટ.

પદ ૧૭ મું.

જે મુખમાં નહીં સીત ચરણામૃત, તે મુખ નહીંન હોય પવિત્રરે;
બળ્યા ઘરના ગોસ બરાબર, જેણે ગાયાં નહીં ગોવિંદ ચરીત્રરે. જે.
સુકર કુકર પ્રેત તણી પેરે, પોષ્યો પિંડ બહુ પાપેરે;
અડયા થકી સ્નાન ઉપજે, સદા અશચી આપેરે. જે.
મરિયે પણ સુપને નવ કરીયે, એહવા પુરુષનો સંગરે;
સંગ થકી સઉ સુક્રીત નાસે, પડે ભજનમાં ભંગરે. જે.
કૃપા કરે ગુરુ દેવ દયાનિધિ, તેનાં તાળાં ત્રૂટેરે;
પ્રીતમ પ્રભુનું ભજન કરી લે, ભવનાં બંધન છૂટેરે. જે.

પદ ૧૮ મું.

સત્ય સુધા શ્રીકૃષ્ણ નામ છે, જે જન જુગતે ચાખેરે;
પ્રીત સહિત નિત્ય નેહધરિ, હરિરૂપ હૃદયામાં રાખેરે. સત્ય.
કોય કહે સુધા રહે સિંધુમાં, કોય કહે શશિમાં છે સહીરે;
કો કહે વનિતા વદન રહે, ન્યમ કહે છે સમ વાત નહીરે. સત્ય

સાગરમાં હોય તો નોય ખાંરો, શશિકલા કયમ ઝાંખા હોયરે;
પીયુ પ્રેમદાને વદન વસે તો, પતિ પોતાનો નાશ ન હોયરે. સત્ય.
પ્રેમ પીયુખ મુખ વસે વૈષ્ણવને, પ્રેમ ધરે તેહને રસ પાયરે;
કહે પ્રીતમ પીતા હોય અમર,જનમ મરણનું જોખમ જાયરે. સત્ય.

પદ ૧૯ મું.

કુરમ કહીપેરે અંગ સમેટે, ઉપર દીસે નહીં આકારરે;
જીવ જંત જોઇને વળે પાછો, તેહને એ ન મળે સંસારરે. કુરમ.
ઇંદ્રી દેવ વિષે ગુણ વરતી,સરવ સંકોચ ન કીજે રે;
મોતી કાજય પડે મરજીવા, એમ અમીરસ પીજેરે. કુરમ,
જોગીનો જીવ જડે નહીં જમને, કાલ રહે શીર કુટીનેરે;
અમૃત પાન કોટિ થયાં અમર, શું કરે રવિસુત રુઠીનેરે. કુરમ.
રવિનાં કીરણ રહે જ્યમ રવિમાં, સરિતા સાયરમાંહે રહેરે;
કહે પ્રીતમ એમ હરિમાં હરિજન,નિમિષ માત્ર તે ન્યારા ન રહેરે. કુરમ.

પદ ૨૦ મું.

કાયારે તાહરી કામ ન આવે, જો કરે કોટી ઉપાયરે;
વણશી જાતાં વાર નહીં લાગે, જો કુંદન કાપીને ખાયરે. કાયારે.
દેહીના સ્નેહી સકળ સ્વારથિયાં, અંત્યે અળગાં રહેશેરે;
એક ઘડી ઘરમાં નહીં રાખે, કાઢો કાઢો કહેશેરે. કાયારે.
પાંચ સાત દિન કોયક સંભારશે, વળતી મૂકશે વિસારીરે;
પોતે પોતાને મારગ લાગશે, કોણ પુરુષ કોણ નારીરે. કાયારે.
સુપનાનું ધન જોયા સુધી, તેણે કાંઇ કારજ નવ થાયરે;
પ્રીતમ પ્રભુનું ભજન કરી લે, અમુલખ અવસર જાયરે. કાયારે.

પદ ૨૧ મું.

જે જન હરિનું નામ ન જાણ્યું, તે પસ્તાયા પ્રાણીરે;
વેઠ વેળ્ દળી તે પુરુષે, મૃગજળ માયા માણીરે. જે જને.
ધન દારા સુત કુટુંબ કબીલો, મૂઢમતિ શું મોહ્યોરે;
ચિંતામણિ પામ્યો મનુષ્યા દેહ, તેં ખડભડમાં ખોયોરે. જે જને.
જનમ ધરી જુગદીશ ન જાણ્યા, હરિ રસ અમલ નપીધોરે;
કહે પ્રીતમ એળે ગયો અવસર એક અરથ ન સીધોરે. જે જને.

સામાજીક આવૃત્તિ.

732

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

733

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮.   સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ તુરીયા, રમ્ય રમ્ય રહ્યો પ્રકાશી; તું તારું.
તું છે સુક્ષમ કારણનો દ્રષ્ટા, આનંદરૂપ અખિલ અવિનાશી; તું તારું.
ઉઠ પીઠકુ લાટક સાહાટક, ભમર ગુફા બ્રમરંધ્ર વિનાશી; તું તારું.
આઠે પહોર રહે એ સુખમાં, પ્રીતમ તેહની ટળી ચોરાશી; તું તારું.

પદ ૩૦ મું.

તું તો રામ રટણ કર રંગમાં, અંગમાં, ઉપજે આનંદ;
ગોવિંદ ભજ ભાવશું.
પરમારથ અરથ વિચારીએ, તજ સ્વારથ માયાનો ફંદ; ગોવિંદ.
કહીએ કાયા તે તારી કારમી, તેને વણસતાં નહીં લાગે વાર; ગોવિંદ.
ઓસ ઉદક બીડી બરાસની, તેને ઉડયતણો આંતબાર; ગોવિંદ.
મૃગ તૃષ્ણાજળ જાસક ભર્યાં, એવો જાણો સકળ સંસાર; ગોવિંદ.
ગુંજા વહ્નિ તે મરકટે માનિયો, તેણે ટાઢ ટળે નહીં લગાર; ગોવિંદ.
સુપનામાં સમૃધિરે પામિયો, જાગી જોતાં મળે નહીં જરાય; ગોવિંદ.
ધુમરના તે ઢગ સોહામણા, તુજ મૂઠીમાં ન ભરાય; ગોવિંદ.
સાચી સંગત સદગુરુ સંતની, જેણે જીવપણું ટળી જાય; ગોવિંદ.
કહે પ્રીતમ પ્રભુને સંભારતાં, મહા પાપી પાવન થાય; ગોવિંદ.

પદ ૩૧ મું.

સંત પારસ ચંદન બાવના, કામધેનુ કલ્પદ્રુમ સાર; સમાગમ સંતનો.
પ્રેમ સમજાણો અંતર ઘણો, તરુ પારસ ત્રણ પ્રકાર; સમાગમ.
એક પારસથી પારસ બને, એક પારસથી બને હેમ; સમાગમ.
એક પારસ લોહ કુંદન કરે, સો વસા એમનું એમ; સમાગમ.
એક ચંદનથી વિષ ઉતરે, એક ચંદને અગ્નિ ઓળખાય; સમાગમ.
એક તલભર તેલમાં જો પડે, પુરી તાતું ક્યારે નવ્ય થાય; સમાગમ.
સૌ ગજ શિર મોતી ન નીપજે, સઉ નાર્ય સતી નવ હોય; સમાગમ.
સૌ સેના શૂરી નવ જાણીએ, એવી જયુગત વિચારી જોય; સમાગમ.
જ્ઞાન હીણ ગુરુ નવ કીજીએ, વાંઝ ગાય સેવ્યે શું થાય; સમાગમ.
કહે પ્રીતમ બ્રહ્મવિદ ભેટતાં, ભવ રોગ સમૂળો જાય; સમાગમ.

પદ ૩૨ મું.

સંત લક્ષણ ત્રીસસોહામણાં, જેહની ચિત્ત થઇ વૃત્તિ શાંત;
એવા જન હરિતણા.
બ્રહ્માનંદ બ્રહ્માત્મ ભોગિયા જન પ્રસિદ્ધ ભાગી ભ્રાંત; એવા.

દયા દાન દાસીત્વ અતિ ઘણાં, જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ; એવા.
ક્ષમાવંત તપે નહીં તાપમાં, આશા રહિત અમલ અનુરાગ; એવા.
અક્રોધ ઇંદ્રીજિત અનુભવી, કવિ કોમળ શીલ સંતોષ; એવા.
આશા રહિત અમૃત વાણી વદે, સેહેજાનંદ આનંદ કોશ; એવા.
શુદ્ધ સ્નેહી સવારથ નવ મળે, પરમારથ ઉપર પ્રીત; એવા.
શશિ સુરજવત સાક્ષી રહે, ઉદાર અરણવની રીત; એવા.
હરખ શોક વિષે ડોલે નહીં, અર્ધ નિમિષ તજે નહીં નામ; એવા.
સુરતરુ સુરધેનુ ચિંતામણી, મળતાં પહોંચે મન કામ; એવા.
પરિપૂરણ વળણ સંતનાં, બતરીશમાં ઓછાં બે; એવા.
કહે પ્રીતમ સદગુરુ સંતને, સઉ સોંપીને શરણે રહે; એવા.

પદ ૩૩ મું.

સદ્‌ગુરુના તે શબ્દ વિચારતાં, મટે માયા મોહ વિકાર; હરિરસ પીજીએ.
બાળી ભસ્મ કરે બીજી વાસના, ઉર પ્રગટે પ્રેમ અપાર; હરિરસ.
એવો અજર અમીરસ જે પીયે, તેહનાં નેણ વેણ પલટાય; હરિરસ.
લાગી બ્રહ્મ ખુમારી નવ ઉતરે, સુખ મુખે કહ્યું નવ જાય; હરિરસ.
તેને સંભવ નથીરે શરીરનો, થયો આ તેમ દષ્ટે ઉઘાડ, હરિરસ.
મરજીવો થઈ હરિને મળે, ગળે જ્ઞાન હિમાળે હાડ; હરિરસ.
બ્રહ્મ ધ્યાને ગગનવત્ થૈ રહે, જયમ કુંભ મહાજળ માંઈ; હરિરસ.
કૃષ્ણ પોતામાં, પોતે કૃષ્ણમાં, કૃષ્ણ વિના ન દિસે કાંઈ; હરિરસ.
જૈ સરિતા સાગરમાં ભળે, તેહનું નામ નદી ટળી જાય; હરિરસ.
કહે પ્રીતમ સદ્‌ગુરુ સેવતાં, ટળે અંતર એકરસ થાય; હરિરસ.

પદ ૩૪ મું.

કાયા બનીરે તાહરી કારમીરે, તાહારો અમર નથી અવતારરે;
હરિનું ધ્યાન ધરજે.
કાચો તે કુંભ જળે ભર્યોરે, તેહને ભાંગતાં કેટલી વારરે; હરિનું.
તરુવરથી ફળ છુટીયુંરે, તે ફરી ન ચોંટે ડાળરે; હરિનું.
ગયો અવસર આવે નહીંરે, બાંધ પાણી પહેલી પાળરે; હરિનું.
નદી યોગે હેરી નાવ જર જડીરે, માંહે બેઠા મૂઢ ગમારરે; હરિનું.
ખોટો છે માંહે ખારુઓરે, તે તો હોડીનો હાંકણહારરે; હરિનું.
કર્મ વા આવી આફળેરે, માંહે મોહનાં મોજાં થાયરે; હરિનું.
તેડ ન સુઝે તેહનીરે, તેહનો કરવો કોણ ઉપાયરે; હરિનું.

સામાજીક આવૃત્તિ.

736

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

737

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

કથીર કાંસુ હેમ ન હોયે, કોટી પારસ પરસે જોને;
શૂન્ય છીપ તે ઉપર નાવે, સોમણ સ્વાતિ વરસે જોને.
અચેતને ઉપદેશ ન લાગે, શિવ બ્રહ્મા સમજાવે જોને;
જેનાં અવળાં અંતઃકરણો, તેને સમજણ નાવે જોને.
કુબુદ્ધિ કાળપ જેને હ્રદયે, તેને ન લાગે રંગ જોને;
અડદ ઉજળા કયમે ન થાયે, જઇ ઝબોળે ગંગ જોને.
કુંશકા ફૂટેથી શું થાય, કણ ન જડે તેમાંથી જોને;
મંદ અભાગી મૂરખ નરને, સમજણ આવે ક્યાંથી જોને.
પાપીને પરબોધ ન કરિયે, સુન્ય ગ્રહીને રહિયે જોને;
કહે પ્રીતમ તુલસી દલ તોડી, પ્રેત ન પુજવા જઇયે જોને.

પદ ૪૦ મું.

હરિ મહિમા મોટા જન જાણે, સનકાદિક શુકદેવ જોને;
અંજતનયા ઉમયાપતિ વંદે, કરે કમળા પદ સેવ જોને.
વેદ વિરંચી વ્યાસ વખાણે, અપાર લીલા એની જોને;
નાથ વિના બીજો નહિ બળિયો, જોયું ચિત્તમાં ચેતી જોને.
માટે મારું મનડું મોહ્યું, રસિક વરને રંગે જોને;
સદા સરવદા સુખમાં ઝીલું, સુંદર વરને સંગે જોને.
અમૃતકેરા સાગરમાંહે, મગન થયું મન મીન જોને;
એક નિમિષ ન્યારું નવ થાયે, રહ્યું તે રસમાં લીન જોને.
અગરચંદનનાં વનમાં જઇને, ભોગી ભમરો બેઠો જોને;
ઉડીને અળગો નવ થાયે, સ્વાદ સુખમાં પેઠો જોને.
કમળનેનની સુંદર શોભા, નિરખું નિત્યે નિત્ય જોને;
પ્રીતમના સ્વામીની સાથે, બાંધી પૂરણ પ્રીત જોને.

પદ ૪૧ મું.

સંત કૃપાથી છૂટે માયા, કાયા નિર્મળ થાય જોને;
શ્વાસોશ્વાસે સમરણ કરતાં, પાંચે પાતક જાય જોને.
કેસરીકેરે નાદે નાસે, કોટી કુંજર જૂથ જોને;
હિંમત હોય તો પોતે પામે, સંધળી વાતે સૂથ જોને.
અગનીને ઉધઇ ન લાગે, મહામણિને મેલ જોને;
અપાર સિંધ મહાજળ ભિરાં, અગ્નીને મન સહેલ જોને.

બાજીગરની બાજી તે તો, જંબુરો સઉ જાણે જોને;
હારની માયા બહુ બળવંતી, સંત નજરમાં નાણે જોને.
સંત સેવતાં સુકૃત વાધે, સહજે સીજે કાજ જોને;
પ્રીતમના સ્વામીને ભજતાં, આવે અખંડ રાજ જોને.

પદ ૪૨ મું.

ભજન કરી લે ભાવેરે, ભવ ભટકણ ભાગે;
સંસાર સાગર તરતાંરે ક્ષણું વાર ન લાગે.
માયા મોહ નિદ્રામાંરે, ગાફલ શું ઘોરે;
પાંચ ચોર વસે પાસેરે, આતમ ધન ચોરે.
અચેત શું ઉંઘેછેરે, જોને આંખ ઉઘાડી;
વેગે વણશી જાશેરે, કાયાની વાડી.
ચેત ચિદાનંદ મળશેરે, ટળશે અંધારું;
આ અવસર છે રુડોરે, હોય કારજ તારું.
મહા પુરુષનો મારગરે, તે પગલું સહાજે;
પ્રીતમ પ્રેમ ધરીનેરે, હરિના ગુણ ગાજે.

પદ ૪૩ મું.

જા સદગુરુને શરણેરે, સૌ સંશય હરશે;
જીવ દશાને ટાળીરે, હરિ સરખો કરશે.
ઉગ્ર દશા અનુભવીરે, છે સમજણ મોટી;
મન કંચનને કસવારે, ગુરુ જ્ઞાન કસોટી.
હોય હેમ લોહ કેરુંરે, જેને પારસ પરશે;
થાય મહા મુક્તાફળરે, જળ સ્વાતિ વરસે.
છીપ રહે સાગરમાંરે, માંય મોતી નિપજે;
જ્ઞાન મીનકા પરસેરે, તેને ઋતુ ઉપજે.
સતસંગે નર સમજેરે, સૌ દુગ્ધા જાશે;
પ્રીતમ તે પ્રાણીનુંરે, સૌ કારજ થાશે.

પદ ૪૪ મું.

કર હરિ સમરણ સાચુંરે, કાચું તન તારું;
મનથી મૂકી દેજેરે, માયાનું લારું.

માયા છે મહા ઠગણીરે, ઠગ વિદ્યા કરશે;
જ્ઞાન ધ્યાન ધન ધીરજરે, હેલામાં હરશે.
માયા બંધન બહુ છેરે, તેને તું તજને;
મોહ ઉપજાવે સૌનેરે, સુરનર મુનિ અજને.
અપાર બળ માયારે, ડાહ્યા જન જાણે;
જેણે ગોવિંદ ગુણ ગાયારે, તે ભય નવ આણે.
ભજન પ્રતાપે ભવજળરે, ગૌપદની પેરે;
અખંડ અભેપદ માણેરે, આનંદની લહેરે.
સદા સરવદા સુખમાંરે, દુઃખમાં નવ દેખે;
પ્રીતમ સરવે પ્રભુનુંરે, પરમારથ લેખે.

પદ ૪૫ મું.

જે પરમારથ પ્રીછેરે, તેને પાપ ન પર્શે;
રૂપ અનૂપમ હરિનુંરે, સચરાચર દર્શે.
સૌ સામગ્રી હરિનીરે, હરિનો થઇ રહેજે;
હરિને અર્પણ કરીનેરે, ઉગરે તે લેજે.
સાચે રાચે રસિયુંરે, પરપંચ પરહરજે;
હેતારથ હરિજનશુંરે, દુરજનથી ડરજે.
હું મારું હૃદયેથી, ટાળીને રમજે;
વિશ્વ આત્મા વિષ્ણુરે, નિરખીને નમજે.
અસત્ય આલાપ ન કીજેરે,સત્ય વચન ઉચરજે;
પ્રીતમ પ્રેમ નિરંતરરે, પ્રભુજીશું કરજે.

પદ ૪૬ મું–ધોળનો રાગ બીજો.

સખી આજ આનંદ રંગ અંગમાં; નેહે નિરખ્યા શ્રીનંદ કિશોર,
આ તન રંગ અંગમાં.
હરિને મસ્તક મુગટ સોહામણો; તે પર ચમકે છે ચંદ્રિકા મોર, આ૦
હરિને લિલવટ તિલક કેસરતણું; બહુ કુંડળ ઝળકે છે કાન, આ૦
નાકે નિર્મળ મોતી મકરાતણું; સુંદર લોચન કમળ સમાન, આ૦
ઓપે અધર અરૂણ પરવાળાં શી; મુખ સુંદર રૂપ રસાળ, આ૦
કણ્ઠે હીરા મોતીના રે હારડા; કળી કુસુમ ગુંજા મણિમાળ, આ૦
ભુજ ભૂષણ રતન જડાવનાં; પોંચી મુદ્રિકા વેઢ વિશાળ, આ૦

નાભિ અગમ ઉદર રેખા ત્રિવલ્લી; કેડે કંદોરો મણિકૃતમાલ, આ૦
પગ પલ્લવ પંકજ પાંખડી; નખ ચંદ્ર છટા છબી જોર, આ૦
ઝમકે ઝાંઝર ઘમકે રે ઘુઘરી; શબ્દ સંગીત નાદના ઠોર, આ૦
પેર્યું પીતાંબર દ્યૂતી દામની; તન નવ-ઘન તરુણ-તમાલ, આ૦
સ્વામી પ્રીતમનાની શોભા ઘણી; સદા સેવકનો પ્રતિપાળ, આ૦

પદ ૪૭ મું.-રાગ ગરબી.

શું કર્યું ગીતા ગાઇને રે, તેં શું કર્યું ગીતા ગાઇને; ટેક.
ભણ્યો ગણ્યો પણ ભેદ ન જાણ્યો, ધિક પડયો પંડિતાઇનેરે; તેં શું.
પોથી વાંચિને પરમારથ ન કીધો, કુટુંબ પોખ્યું કમાઇનેરે; તેં શું.
ભાગવત ભાંખ્યું હેત હૃદે ન રાખ્યું, રહ્યો આપ સ્વારથ સાઇનેરે; તેં શું.
શેષને માથે મણિ છે તોયપણ, જીવે છે જીવ ખાઇને રે; તેં શું.
કહે પ્રીતમ પોતાના ડહાપણથી, ગયો ચોરાશિમાં વહેંચાઇનેરે; તેં શું.

રેવાશંકર.

આ નાગર કવિએ કૃષ્ણલીલા વગેરે ચંદ્રાવળામાં બહુ કવિતા લખેલી છે.

બાળલીલા.

છંદ ચંદ્રાવળા.

મહા મંગલમાં મુખ્ય મનાયે, ગુણનિધિ ગણપતિ દેવ;
સિદ્ધિ બુદ્ધિ દાયક સિદ્ધિ બુદ્ધિ નાયક, ઉત્તમ સર્વ અવેવ.
ઉત્તમ સર્વ અવેવ તે એના, જશ પ્રસિદ્ધ જગતમાં જેના;
પગરણમાંહી પ્રથમ પુજાયે, મહા મંગળમાં મુખ્ય મનાયે.
શારદ હારદ કોડે કહું છું, હેતે જોડી હાથ;
હરિગુણ ગાવા હરખ થયો, તે ગરવી આપો ગાથ.
ગરવી આપો ગાથ તો ગાઊં, કિરતન કરી કૃતારથ થાઊં;
શરણ તારે તે સારું કહું છું, શારદ હારદ કોડે કહું છું.
રમણ દ્વિપ રણછોડ બિરાજે, સકળ સુરાસુર ભૂપ;
અમર ચમર કરમાં લૈ ઉભા, કોટિક સમર સ્વરૂપ.
કોટિક સમર સ્વરૂપ તે શોભે, લોચન લાવણ્ય જોઇને લોભે;
ત્રિવિધ વિવિધ શૃંગાર તન સાજે, રમણ દ્વિપ રણછોડ બિરાજે.
શ્રીરણછોડને શરણે રહેતા, અકૃત જાય અઘોર;
રેવાશંકર ભૂપ ભયંકર, જમકિંકરનું જોર.
ફેરે કૃતારથ કીર્તન કેતાં, શ્રીરણછોડને શરણે રેતાં;
જય રણછોડ જદુકુળ નાયક, જગપતિ જગદીશ.
અજ ઇંદ્રાદિક અમર ઓળખે, ઇશ નમાવે શીશ;
ઇશ નમાવે શિશ આનંદે, પ્રભુપદ પૂરણ પ્રતિ શું વંદે.

વરણુવે વેદ ભેદ વર લાયક, જય રણછોડ જદુકુળ નાયક;
પરમ દયાળ કૃપાળ કમળાવર, ઠાકોર ડાકોર દેવ.
બિર્દ રાખ્યું બોડાણુકેરું, સહજ માનિ લૈ સેવ;
સહેજ માનિ લૈ સેવ સંબંધે પ્રગટ પધાર્યા પ્રેમ પ્રબંધે.
સુણિ શરણે થયો રેવાશંકર, પરમદયાળ કૃપાળ કમળાવર;
દર્શન કીધે દુકૃત જાયે, દુર્મતિ થાયે દૂર.
ડાકોર ઠાકોર દેવ શિરોમણિ, ભક્તિ આપો ભરપૂર;
ભક્તિ આપો ભરપૂર પ્રાણીને, કૃપા નિજ જન જાણીને.
મહિમાંહિ મોટો મહિમાયે, દર્શન કીધે દુકૃત જાએ;
જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણું, નથી અભ્યાસ અનુપ્રાસ.
મૂઢમતિ અતિ ગૂઢમતિમાં, કવિ કોવિદનો દાસ;
કવિ કોવિદનો દાસ કહેવાણીં, ચંદ્રાવળા કરવા ચિત્ત ચાહું.
જ્યમ ત્યમ જડતા અક્ષર આણું, જુક્તિ ઝમક ઝડ જરા ન જાણું;
શ્રાવણમાસ મહા સુખકારી, કૃષ્ણાષ્ટમિ મધરાત.
રોહિણિ શુદ્ધ બુદ્ધ જોગ શુભ સુંદર, કેરણુ બાળવ વિખ્યાત;
કરણુ બાળવ વિખ્યાત તે વારે, જ્યોતિષ શાસ્ત્રતણે અનુસારે.
મહર ઘેર સુતજન્મ દુઃખહારી, શ્રાવણુ માસ મહા સુખકારી;
પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળિ કાને, ગુરુજી ગર્ગાચાર.
મંદ નિલય આનંદથી આવ્યા, આશિર્વાદ ઉચ્ચાર;
આશિર્વાદ ઉચ્ચાર તે કીધો, આદ્યેથી અતિ આદર દીધો.
સંનમુખ જઇ લાવ્યા સનમાને, પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળી કાને;
પ્રોહિતને પધરાવી પાટે, પ્રેમે જોડી પ્રાણુ.
કેવો કુંવર થાશે કુલ દીપક, કહો ગુરુજી ગુણુ જાણુ;
કહો ગુરુજી ગુણુ જાણુ તે જોઈ, સાંભળી સુખ પામે સૌ કોઈ.
લખીયા શા શુભ લેખ લલાટે, પ્રોહિતને પધરાવી પાટે;
ગ્રહ સઘળા સેવા સુખ લેવા, આવ્યા શુભ આગાર.
પૂર્ણબ્રહ્મ પૂરણુ પુરુષોત્તમ, પણુ સંસાર વિહાર;
પણુ સંસાર વિહારની રીતે, જન્મપત્રિ લખી પ્રોહિત પ્રીતે;
દાસ થઇ મંગળ ફળ દેવા, ગ્રહ સઘળા સેવા સુખ લેવા.
ગુરુજી–વૃષભલગ્ન મધ્ય વિધુ વિરાજે, અરુણુ ઇંદુ–સુત ચાર;
શત્રુસ્થાને શુક્ર શનિ કેતુ, અમર–ગુરુ અગિયાર.

અમર–ગુરુ અગિયાર આગારે, રાહુ બળવંત બેઠો બારે;
ભાગ્ય ભુવન ભુવિનંદન ભ્રાજે વૃષભલગ્ન મધ્ય વિધુ વિરાજે.
ગ્રહ ગુણ જોઇ ગુરુજી બોલે, બાલક બહુ બળવાન.
સુર સમૂહની સહાય કરશે, અસુર અધમ અભિમાન;
અસુર અધમ અભિમાન ઉતરશે, પ્રૌઢ પરાક્રમ પૃથ્વિમાં કરશે.
ત્રણ લોકમાં નહીં કોઈ તોલે, ગ્રહ ગુણ જોઇ ગુરુજી બોલે.
દીર્ઘાયુ ઇંદિરા અખંડિત, અતુલ્ય પ્રતાપ અવનીશ;
અજ ઇંદ્રાદિ અમર ઓળગશે, અહોનિશ ધ્યાને ઇશ;
અહોનિશ ધ્યાને ઇશિ તે ધરશે, વિપુલ વિશ્વમાં જશ વિસ્તરશે.
પ્રણય પ્રણામ કરશે મહા પંડિત, દીર્ઘાયુ ઇંદિરા અખંડિત.
કૈકતણાં કલ્યાણ એ કરશે, હરશે ભૂમી–ભાર;
આદિ પુરુષ અવિનાશી પોતે, ઉદર ધર્યો અવતાર;
ઉદર ધર્યો અવતાર તે ધારી, વ્રજવાસીની વાત વધારી;
ગ્વાલ ગોધન લૈ વનમાં ફરશે, કૈકતણાં કલ્યાણ એ કરશે.

કવિ–ચૈલ પલ્લવ ચોકે ચિત્રામણ, ચોદશ છાયાં ચીર.
ઢોલ નિશાન નફેરી નોબત, વાજે સ્વર ગંભીર;
વાજે સ્વર ગંભીર તે ગાજે, મંગળ કળશ માનની સાજે.
ત્રણે વેદ રસ ભીના બ્રાહ્મણ, ચૈલ પલ્લવ ચોકે ચિત્રામણ.
ધામ ધામથી ધાઇ ધસમસતી, અંગે ઉમંગ અપાર;
કુમકુમ આડ લલાટ લટકાળી, શોભતા સૈજ શૃંગાર;
શોભતા સૈજ શૃંગાર શરીરે અતિ અનૂપ ને રુપ રુચીરે;
હરણ નેણિ હસતી મસમસતી, ધામધામથી ધાઇ ધસમસતી.
નંદને ઘેર શેહેર સહુ મળિયું, ફળીયું ઝાક ઝમાલ;
મંગળ ગીત પ્રીતથી ગાયો, ગાયો લઈ ગોવાળ.
ગાયો લઈ ગોવાળ તે ગર્વે, વાકે વાજિંત્ર સામટા સર્વે;
ગાજિ રહ્યું બાધું ગોકળિયું, નંદને ઘેર શેહેર સહુ મળિયું.
ગોપી તનિયા ટોપી લઇને, ગોપ ગોરસને ઘૃત;
દૂધે દહી દધિજાત દિશોદિશ, નંદ નિકેતે નૃત.
નંદ–નિકેતે નૃત તે કરતા, ગાય ગોકુળ ગલિયે ગલી ફરતા;
એમ ઉભા આંગણમાં જઇને, ગોપી તનિયા ટોપી લઇને.

નંદ નિલય આનંદથી આવી, ઉમા અજિર મોઝાર;
જાત કર્મ કરવા હેત કર લઈ, ઝાંઝ ઝાલર ઝણકાર.
ઝાંઝ ઝાલર ઝણકાર તે થાયે, પૂરણ પ્રેમે પિતૃ પુજાયે;
ભર્યા ભંડાર દિધા લુંટાવી, નંદ નિલય આનંદથી આવી.

દિવ્યદંતિ ગુણવંતી ગાયે, દ્વિજને દીધાં દાન;
ભાત ભાતનાં ભુષણ ભાવે, પેર પેરનાં પરિધાન.
પેર પેરનાં પરિધાન પેરાવે, માગતા માગણુની મેહેર આવે;
તોય નૃપતિને તૃપતિ નવ થાયે, દિવ્યદંતી ગુણવંતી ગાયે.

સાત શૈલ તિલના તે ટાણે, રત્ન મેળવી સાટે;
સ્વસ્તિવાચન કરી વિપ્રને આપ્યા, અંગ ઉમંગ ઉચ્છાહે;
અંગ ઉમંગ ઉચ્છાહે તે ઉરથી, પુષ્પ વૃષ્ટિ થાય સુરપુરથી;
વ્રજ વાસીનાં ભાગ્ય વખાણે, સાત શૈલ તિલના તે ટાણે.

અશન વસન અતિ ઓપતાં અંગે, આપ્યાં એમ અનેક;
સુંદરિયો સહુને શણગારી, વંદિને વિનય વિવેક;
વંદિને વિનય વિવેક કરીને, જશોમતિ કહે યુવતીને હરીને;
દ્યો આશિષ ઉચરંગ ઉમંગે, અશનવસન અતિ ઓપતાં અંગે.

એક અવધૂત વિભુત તન ધારી, અદ્ભુત ઉજ્જ્વલ અંગ;
અકલ અરૂપ સકળ સુર સેવે, અદ્રિસુતા અરધંગ.
અદ્રિસુતા અરધંગ તે આણી, ડમરુ ડાક પિનાક છે પાણી;
રેવાશંકર શુભકારી, એક અવધૂત વિભુત તન ધારી.

આંગણે આવી અલક જગાવી, કીધો શિંગી સોર;
નંદરાણી ગભરાણી ઘરમાં, ગોપમાં વાયો ઘોર;
ગોપમાં વાયો ઘોર તે જાણી, માતા મનમાં વિસ્મય આણી;
સુતને લીધો હૃદય લગાવી, આંગણે આવી અલક જગાવી.

જશોદા—જશોદા જોગીરાજને નીરખી, ભાવ ભરી ભરપુર;
લ્યો ભિક્ષા રક્ષા કરો સુતની, દૃષ્ટિ પડે રહો દૂર;
દૃષ્ટિ પડે રહો દૂર દિગંબર, પેરો તો આપું પટ અંબર;
દૂર ઉત્તર હવે દે છે હરખી, જશોદા જોગીરાજને નીરખી.

શિવજી—આદ્ય પુરુષ ને અલખ નિરંજન, જે અનંત અવિનાશ;
રોમ રોમ બ્રહ્માંડ ભમે તે, પળ્યામાં લેઈ પાસ;

પડખામાં લેઇ પાસ પલંગે, અર્ભક જાણીને ઉછરંગે;
અંબુજ આંખે આંજતી અંજન,આદ્ય પુરુષને અલખ નિરંજન.

કવિ–શ્રવણ સુણી શુભ વેણ શંકરનાં, વાધ્યો ચિત્ત વિચાર;
કારમો ક્યમ લઇ જાઉં કુંવરને, 'સર્વાંગે સુકુમાર;
સર્વાંગે સુકુમાર શરીરે, શિશુ સંકુચાયે શીત સમીરે;
વચન જાય ક્યમ જોગેશ્વરનાં, શ્રવણ સુણી શુભ વેણ શંકરનાં.

શિવજી–જશોમતી બીજું કાંઇ ન જાચું, સાચું કહું સુણ વેણ;
અંતરમાં અભિલાષા એવી, નંદ કુંવરને નેણ;
નંદ કુંવરને નેણ નિહાળી, પુત્ર પધરાવ વચન પ્રતિપાળી;
રૂપ જોઇ હૃદયામાં રાચું, જશોમતી બીજું કાંઇ ન જાચું.

કવિ–જત્ન કરી જશોદા મહતારી, બાળક લાવી બહાર;
દર્શન કરી દિગંબર રીઝયા, ઉમંગ્યા ઉર અપાર;
ઉમંગ્યા ઉર અપાર અવિનાશી, કર્યું કુતુહલ કૈલાસ વાસી;
તાંડવ નૃત્ય કર્યું ત્રિપુરારી, જત્ન કરી જશોદા મહતારી.
પરસ્પરે પ્રભુતાયે પરખ્યા, રીઝયા હૃદય મોઝાર;
અદ્‌ભુત અવિગતિની ગતિ દેખી, તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર;
તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર તે ટાણે, અન્યો અન્ય બન્યો મન જાણે;
હસીયા હરિ હર હઇયે હરખ્યા, પરસ્પરે પ્રભુતાને પરખ્યા.

શિવજી–પ્રજાપાલ છે બાળક બાઇ, કંસ કેસિનો કાળ;
લીલા કરવા લઘુવેશ ધર્યો, દેવના દેવ દયાળ;
દેવના દેવ દયાળ દુઃખ હર્તા, સર્વ સૃષ્ટિને મહા સુખ કર્તા;
કોક અવતારની પૂળી કમાઇ, પ્રજાપાલ છે બાળક બાઇ.
ત્રણે લોકતણો જે ત્રાતા, શ્રુતિ શાસ્ત્રનું સાર;
પુત્ર થઇને પારણે પોઢયો, ઉદર ધરી અવતાર;
ઉદર ધરી અવતાર તે આપે, જે જોગીને જડે ન જાપે;
લાડ લડાવી લાવો લે માતા, ત્રણે લોકતણો જે ત્રાતા.

કવિ–શ્રીધર 'શશિધર રમા ઉમાવર, શિવ કેશવ 'બળદેવ;
ગોધર ગંગાધર ને નગધર, પન્નગધરની સેવ;
પન્નગધરની સેવ જે કરશે, પ્રૌઢ પાપ પરિતાપને હરશે;
હેતે કરીને ભજો હરિહર, શ્રીધર શશિધર રમા ઉમાવર.

શિશ નામી આશીષ દઇને, ઇશ પામ્યા આનંદ;
ધન્ય વસુધા વ્રજવાસી વનિતા, ધન્ય જશોદા નંદ;
ધન્ય જશોદાનંદ નરનારી, વિશ્વમાં ખ્યાત વિખ્યાત વધારી;
પછે પધાર્યાં પ્રસન્ન થઇને, શિશ નામી આશીષ દઇને.

નાગદમણ–વળી વિવેકે કરી વખાણું, પ્રભુએ પ્રાક્રમ કીધ;
હાથથકી હલવે હરજીએ, દડો દોડાવી દીધ;
દડો દોડાવી દીધ તે દડિયો, જલ કાલંદી દ્રોહમાં પડિયો;
ઇચ્છા ઓળખી સહુ અકલાણું, વળી વિવેકે કરી વખાણું.
પાછળથકી પધાર્યાં પોતે, પાણીમાં કરી પ્રવેશ;
નાગણના ગણ નયણે નરખી, કરતી ઘણો કલેશ;
કરતી ઘણો કલેશ કળકળતી, ગદગદ કંઠે થઇ ગળગળતી;
મોહ પામી મુખ સુખમાં જોને, પાછળથકી પધાર્યાં પોતે.
કોમળ કમળ સુકુમસમ કાયા, સર્વાંગે સુકુમાર;
ક્યમ આવ્યો કહે કેનો કુંવર, નામ દેને નિર્ધાર;
નામ દેને નિર્ધાર તે મુખે, મૃત્યુ માગી લીધું શે દુઃખે;
માત તાતે ઉતારી માયા, કોમળ કમળ કુસુમ સમ કાયા.

કૃષ્ણ–નાગણી નીર ભરો કાં નેણે, નિશ્ચે કહું છું નામ;
કહાન કુંવર હું નંદજીકેરો, ગોકુળ મારું ગામ;
ગોકુળ મારું ગામ તે ગમતું, દુષ્ટ દુર્મતી કોય નથી દમતું;
નિર્વિષ નીર કરવું કહું વેણે, નાગણી નીર ભરો કાં નેણે.

નાગણી–વપૂ ચિત્તને વયે વિચારે, વદને વદને વાત;
સુણશે સર્પ તો દર્પ ઉતારશે, કરશે કાળી ઘાત;
કરશે કાળી ઘાત તે તારી, માટે માન શિખામણ મારી;
પ્રથમ કહું પરિણામ અચારી, વપૂ ચિત્ત ને વયે વિચારી.

કૃષ્ણ–કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાણીં, નાગણી નિશ્ચે જાણ;
નાક ચીરીને નાથ લૈ ઘાલું, ઝાલું હાથ નિરવાણ;
ઝાલું હાથ નિરવાણ ઝડપથી, અહિં આવ્યો છું એજ અડપથી;
કમળ કંસને કાજ લેઈ જાણીં, કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાણીં.

કવિ–વિષમ વેણ લાગ્યાં વિષધરને, કારમો કીધો ક્રોધ;
બળ કરી બળબંધુને બાઝયો, વાધ્યો ઘણો વિરોધ;

વાધ્યો ઘણો વિરોધ તે વળગ્યો, અંગથી અહિ નવ થાયે અળગો;
સહજ ક્રીડા સરખું શ્રીવરને, વિષમ વેણ વાગ્યાં વિષધરને.
પ્રભુએ પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને, એવું વધાર્યું આપ;
કંધ કુટે પણ બંધ ન છુટે, સંધથી તૂટે સાપ;
સંધથી તૂટે સાપ સંકળાણો, આરતથી અહિપતિ અકળાણો;
ઉભી નાગણી નંમાન કરીને, પ્રભુયે પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને.
નાક ચીરીને નાથ લેઈ ઘાલી, નાચે નંદકુમાર;
નંદને મન આનંદ થયો નરખી, હરખી જશોદા નાર;
હરખી જશોદા નાર મળતાં, ગોપમાં થયો સંતોષ સાંભળતાં;
ચોદશથી સહુ આવ્યું ચાલી, નાક ચીરીને નાથ લેઈ ઘાલી.
પરસ્પરે પરિયાણ કરીને, પુતના પાપણ નાર;
તેડી કહ્યું તતક્ષણ તું જા, શિશુનો કર સંહાર;
શિશુનો કર સંહાર સધાવી, ગોકુળ મહરતણે ઘેર આવી;
હળવે હળવે લઈ હરીને, પરસ્પરે પરિયાણ કરીને.
૧—ધાઇ ધરીને ધાઇ ધવરાવી, કપટ કરીને કહાન;
૨—પરપંચે પ્રભુને પોઢાડી, ઓઢાડી પરિધાન;
૩—ઓઢાડી પરિધાન તે અંગે, અબળા બોલે ઉર ઉછરંગે;
૧૧—ચરણે કીધો ચૂર વિચાર્યો, તતક્ષણ તરણાવૃતને તાર્યો.
૫—પ્રાણ લીધો પયપાન કરતાં, પુતના પામી પીડ;
૬—બાળકમાં આવડું બળ ક્યાંથી, રીસમાં પાડે રીડ;
૭—રીસમાં પાડે રીડ તે રોતે, જનુની ગતિ દીધી જગ જોતે;
૮—વાર ન થઇ વૈકુંઠ વરતાં, પ્રાણ લીધો પયપાન કરતાં.
૯—પ્રબળ પ્રલંબ ધેનુકને ટાળ્યો, અઘ બગ આદિ અસુર;
૧૦—વિકટ શકટ સૂતાં સંહાર્યો, ચરણે કીધો ચૂર;
૪—વળગતાં વનિતાને વહવરાવી, ધાઇ ધરીને ધાઈ ધવરાવી;
દંભ દાવાનલ દૂરથી વાળ્યો, પ્રબળ પ્રલંબ ધેનુકને ટાળ્યો.
એમ અનેક અસુર ઊડાડયા, વ્રજની કીધી વાર;
જન આરત હરવા અવતરિયા, ભૂમિ ઊતારણ ભાર;
ભૂમિ ઊતારણ ભાર ભુતળમાં, થઈ ગોવાળ ફર્યા ગોકુળમાં;
સુલ જાણી રાણિયે રમાડયા, એમ અનેક અસુર ઉડાડયા.

ગોપિયો—કેસ ત્રોડે ને વચ્છ વછોડે, ફોડે માખણ માટ;
ઠામ ઢોળે ને ધામ ઢંઢોળે, ખંખોળે છે ખાટ;
ખંખોળે છે ખાટ ને ખાંતે, આવી આળ કરે એકાંતે;
કરગરાટ કરતો કર જોડે, કેસ ત્રોડે ને વચ્છ વછોડે.
ઘેર ધણી થૈ ઘરમાં પેસે, ગોતે ગોરસ ઘૃત;
સુખથી સહુના મુખમાં મેલે, દુઃખ દે છે દિન પ્રત;
દુઃખ દે છે દિન પ્રત તે દહાડે, તાણીને તાળાં ઊઘાડે;
બાળક થઇને બારણે બેસે, ઘેર ધણી થૈ ઘરમાં પેસે.
મારગમાં મટુકી ઉઘાડી, દહાડી માગે દાણ;
વગડે પણ ઝગડે જુવતિને, જનની જીવન પ્રાણ;
જનની જીવન પ્રાણ તે જાણી, સુતને દ્યો શિખામણ રાણિ;
કંસને કહું તો મુકશે કાઢી, મારગમાં મટુકી ઉઘાડી.
શણગટ પનઘટ માંહે સાહે, અણખટ કરે અપાર;
વારે વારે વારે તો નવ, હારે નંદ કુમાર;
હારે નંદકુમાર ન જાણે, છેડ કરે ને છેડલો તાણે;
વળગે ને વળી વાંસળી વાહે, શણગટ પનઘટ માંહે સાહે.
નાહિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે, વળી કરે વણસાડ;
ચિર ચોરીને ચતુરાંકેરાં, ચડે જઇને ઝાડ;
ચડે જઇને ઝાડ તે લાડે, એમ ઉદકમાં અંગ ઉઘાડે;
નિર્લજ નીચો વળી નિહાળે, નાહિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે.
પ્રસન્ન થઇને વસન ન આપે, વૃક્ષે કરી વિલાસ;
નિરમાં નગ્ન શરીર સહૂનાં, અબળા અતિ ઉદાસ;
અબળા અતિ ઉદાસ ઊઘાડે, દુરથી લઈ દુકૂલ દેખાડે;
સુંદરીને સહેજે સંતાપે, પ્રસન્ન થઇને વસન ન આપે.

જશોદા—કોણ કહે કાનુડો કુડો, બહેકયું બોલ ન બાળ;
શું સમજે સુત શિશુ સકોમલ, અબળા આપો આળ;
અબળા આપો આળ તે આવી, બાંહ્ય ઝાલીને દિયો બતાવી;
રાણીએ ઉત્તર દીધો રુડો, કોણ કહે કાનુડો કુડો.

કવિ—અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો, કીધાં અપરંપાર;
શ્રીકૃષ્ણ રાધાજીકેરો, વ્રજવધૂ સહિત વિહાર;

વ્રજવધુસહિતવિહાર વ્રજમાંયે, અખંડ લીલા અવનીપર થાયે;
ગાય સુણેથી થાય પવિત્રો, અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો.
વ્રજમાં વ્રજવાસી વધૂ સંગે, વ્રજવનમાંય વિહાર;
વૃંદાવનમાં રાસ રમ્યા અતિ, નાગરિ નંદકુમાર;
નાગરિ નંદકુમાર તે પ્રેમે, સદા સમરું હું સ્નેહે ક્ષેમે;
રેવાશંકર ભજે ઉમંગે, વ્રજમાં વ્રજવાસી વધૂ સંગે.
રાસ રમણ ને મૃત્તિકા પ્રાસન, અવર ચરિત્ર અનેક;
કળિમાંહી કીધાં ઘણાં કૃષ્ણે, વરણવું શો વિવેક;
વરણવું શો વિવેક વાણિયે, આગળ શાસ્ત્રે જાણ્યું આણિયે;
પ્રગટ્યા પ્રભુ નિવારણ ત્રાસન, રાસ રમણતે મૃત્તિકા પ્રાસન.
ગિરિ ધાર્યો વર્ષાને વાર્યો, સંહાર્યો શકટાસુર;
કંસ માર્યો તરણાવૃત તાર્યો, ચૂર કીધો ચાણુર;
ચૂર કીધો ચાણુર ચપટિયે, કીધી કોટી કળા કપટિયે;
નાગ નાથીને દોષ નિવાર્યો, ગિરિ ધાર્યો વર્ષાને વાર્યો.

રાધિકાનું રુશણું—કૌસ્તુભ કંઠે હરિયે ધરી, જોઇ પોતાની છાંય;
સેહેજે સોક્યતણે સંદેહે, માન ધર્યું મનમાંય;
માન ધર્યું મનમાંય મુંઝાણી, ઉઠી રુઠી અતિ અકળાણી;
કહ્યું લહ્યું નહિ કાને કરી, કૌસ્તુભ કંઠે હરિયે ધરી.
આળવાળ ઉર બાળ ઉપજિયું, માનવેલીનું મૂળ;
અંગ અંગ ઉરઝી અબળાને, આભ્રણ દિવ્ય દુકૂળ;
આભ્રણ દિવ્ય દુકૂળ દેખાણી, પ્રતિપાળી પાઇ મદ પાણી;
સર્વ શરીર સ્યામથી સજિયું, આળવાળ ઉર બાળ ઉપજિયું.
રાધારાણી રિસાણી જાણી, જોઇ નંદ કુમાર;
મનમાંહે મુંઝાઇ ઉઠયા, તેડાવવા તૈયાર;
તેડાવવા તૈયાર તે થયા, દૂતી તેડી સમાચાર કહ્યા;
શ્રીમુખ બોલે મૃદુલતા વાણી, રાધારાણી રિસાણી જાણી.
સખી સયાણી મોકલી શ્યામે, શ્યામાને સમજાવ;
જેમ તેમ કરી જઇ જુવતીને, તતક્ષણ તેડી લાવ;
તતક્ષણ તેડી લાવ તે ટાણે, સુરજન દુર્જન કોય ન જાણે;
અલ્પ કલ્પના કીધી આ મેં, સખી સયાણી મોકલી શ્યામે.

મનની વાત મોહનની જાણી, ચાલી ચંચલ નાર;
ચડવડ ચડવડ ચરણે ચાંપે, જ્યાં વૃષભાન કુમાર;
જ્યાં વૃષભાન કુમાર ત્યાં ગઇ, કર જોડીને ઉભી રહી;
મુખથી બોલી મધુરી વાણી, મનની વાત મોહનની જાણી.

સખી–પ્રમદા તું કાં પીઠ દઇને, પોઢી રહી પલંગ;
કરગરી ક્યારની કહું છું કામની, ઉઠ આળસ તજી અંગ;
ઉઠ આળસ તજી અંગ અજ્ઞાની, તું મોહનના મનમાં માની;
પ્રીત રીતથી જીત જઇને, પ્રમદા તું કાં પીઠ દઇને.

હજી તજી હઠ શઠ સાહેલી, સજી સહજ શૃંગાર;
જુક્તિ જાણ તો માણ મોહનશું, તાણમાં હાણ અપાર;
તાણમાં હાણ અપાર તે પામે, ભુલ્યમાં અજાણ માનની ભામે;
મુખથી બોલ મરજાદા મેલી, હજી તજી હઠ શઠ સાહેલી.

હરી વારીને હરિનેણી, મૂક્તી નથી મરોડ;
લાડલી લીધી વાત ન મેલી, કીધી કળા કરોડ;
કીધી કળા કરોડ હો કામા, સમા ન ઉત્તર દીધા સામા;
એવી ન દીઠી એકલવેણી, હરી વારીને હરિનેણી.

વનિતા વિનય વિવેક કરીને, વિનવી વારંવાર;
અક્ષર એક ન લાગ્યો અંગે, એવડો શો અહંકાર;
એવડો શો અહંકાર ઉરમાંહે, વાતમાં રાત જઇ વહાણું વાહે;
હવે હેત નહિ રહે હરિને, વનિતા વિનય વિવેક કરીને.

મેલ રીશ કહું શિષ નમાવી, નેહ નિપુણ સુણ નાર;
વાલમ વિરહ વ્યથા હરવાને, કરવા વિવિધ વિહાર;
કરવા વિવિધ વિહાર તે વનમાં, મેહેર આણ મારી તું મનમાં;
સમય જોઇ દે સ્મર સમાવી, મેલ રીસ કહું શિષ નમાવી.

હરિ કરી હેત સંકેત સિધાવ્યા, ચેત ચતુર ચિત્તમાંય;
ઓળખે નહિ અવસર આગળથી, પાછળથી પસ્તાય;
પાછળથી પસ્તાય તે પોતે, પુનર જ્વાળ જડે નહિ જોતે;
ભરમમાં ભાવ સરવ સંભાળવ્યા, હરિ કરી હેત સંકેત સિધાવ્યા.

સોળ સહસ્ર સુશિળ છે સ્યામા, બીજી વળિ બહુ બાળ;
હાથ મારે હરિણાક્ષી હમણાં, તેડાવું તતકાળ;

તેડાવું તતકાળ તે તરુણી, ચતુર શિરોમણી ચંપકવરણી;
સમજી શ્લેષ કલેશ તજ કામા, સોળ સહસ્ત્ર સુશિલ છે શ્યામા;
સુંદરી સાંભળ શ્રવણુ દઈને, કહું કહાનની વાત;
તું સરખી તરુણી ઘણી, તેને રંગ રમે દિનરાત;
રંગ રમે દિનરાત તે સાથે, માટે વાંકનું લેતા માથે;
માન મેલી વેલી મળ જઈને, સુંદરી સાંભળ શ્રવણુ દઈને.
દૂતી કહે સુતી શું સજ્જા, રોતી રહિ કાં આમ;
ક્રોધ કીચમાં છકી ગઈ તું, ભરમાવી ગઈ ભામ;
ભરમાવી ગઈ ભામ કો ખીજી, તેણે તરુણિ તું મુજને ખીજી;
એવી ક્યમ થઇ તું નિર્લજ્જા, દુતી કહે સૂતિ શું સજ્જા.
ક્રોધ રોધથી બોધ ન લાગે, શોધથી વધે વિરોધ;
જોધ જુવતી ઝાઝો નવ કીજે, મેલ અહંપદ બોધ;
મેલ અહંપદ બોધ જે લીધી, ક્રૂર કઠિન કોણે કરી દીધી;
કહ્યા વિના ક્યમ સંદેહ ભાંગે, ક્રોધ રોધથી બોધ ન લાગે.

રાધા–કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી, લાજતી નથી લગાર;
ભ્રમર પેર પરઘરનો ભોગી, વનિતા કાં નવ વાર;
વનિતા કાં નવ વાર વિચારી, આંહિ વદે તું વધૂ વધારી;
વચલી વાત મેં વેણુમાં વરતી, કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી.

સખી–વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં, રહી રંગ મોઝાર;
નંદલાલને નેહે નિરખી, થાશે હરખ અપાર;
થાશે હરખ અપાર તે તુંને, એટલું મન નિશ્ચે છે હુંને;
તરુણિ તૃપ્ત થૈ રહીશ તું તનમાં, વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં.
રાધે રોષ રસિયા શું છોડી, વિલસે વસંત વનમાંહ;
સઘન કુંજ તરણી તનયા તટ, ખેલને અતિ ઉત્સાહ;
ખેલને અતિ ઉત્સાહ ભરીને, રસભરી રમી રિઝવ તું હરીને;
હવે હઠીલી હઠ દે ત્રોડી, રાધે રોષ રસિયા શું છોડી.
ખટ્ ઋતુ માંહી વસંત ઋતુ રુડી, કલરવ કોકિલ કીર;
વન વેલી અલબેલી સર્વે, સુંદર શીત સમીર;
સુંદર શીત સમીર તે વહે, ઉન્મદ મધુપ મંડળી રહે;
કાનનમાંહે ફુલી કેસુડી, ખટ ઋતુમાંહી વસંત ઋતુ રુડી.

અલબેલી ઉભી કાં અળગી, રસમય આ ઋતુરાજ;
સંજની સજ શૃંગાર સોહંતા, તજની લૌકિક લાજ;
તજની લૌકિક લાજ તે સર્વે, ગુણ ગુણવંત અનંત નહિ ગર્વે;
કર વિહાર વાલમ કરે વળગી, અલબેલી ઉભી કાં અળગી.

કવિ—રોમ રોમ રસ થયો રાધાને, હૃદે રહ્યો નહિ રોષ;
સહીં વાયક સુખ દાયક શ્રવણે, સુણતાં થયો સંતોષ;
સુણતાં થયો સંતોષ શરીરે, તરુણી ચાલી તરણિજા તીરે;
બોલી બાળ તજી બાધાને, રોમ રોમ રસ થયો રાધાને.

પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સંભળાવો, સોંપ્યાં સમીર સુજાણ;
પૃથ્વીપર પળમાં પહોંચાડે, જુવતી જનને જાણ;
જુવતી જનને જાણ જે કરવું, આજ્ઞા આપી ત્યમ અનુસરવું;
સમય તજીને શરણે મુજ આવો, પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સંભળાવો.

આલ તું આગળ કાગળ આવી, વાંચે વિવિધ વિહંગ;
ચક્રવરતી થયો ચોદ્દશ ચતુરા, અવનીમાંહી અનંગ;
અવનીમાંહી અનંગ અહંકારી, રમશે ગમશે જે નરનારી;
રહીશ માં હવે હૃદય રીસાવી, આલ તું આગળ કાગળ આવી.

રસમાં રસ રાધાને વાધ્યો, અધિકો અંગ અનંગ;
સખિ વાયક શ્રવણે અધિકેરું, સુણી માન કર્યું ભંગ;
સુણી માન કર્યું ભંગ નિજ પ્રિયથી, સુખ સવંત જાણ્યું ઘણું જિયથી;
ખેલ કરવા કલેશ તજી બાધો, રસમાં રસ રાધાને વાધ્યો.

ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી, ખાંતે કરવા ખેલ;
કર ચામીકરની પિચકારી, શિર કેશરની હેલ;
શિર કેશરની હેલ ભરીને, જિતવા જતી ઇશ અરીને;
શ્રમજળ સબળ વહે ભાલેથી, ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી.

ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે, રતિપતિ પાસ પ્રધાન;
સંજોગી ભોગી સુખદાયક, માનવતીનું માન;
માનવતીનું માન મૂકાવે, લોક લાજ ચરચા ચૂકાવે;
વિલસે હસે વિરોધ ન વાધે, ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે.

ચડ્યો મેંન લેઇ સેન સપરાણું, પાંચ બાણ લૈ પાણ;
નાત જોગી તપસી સંન્યાસી, ભેખમાં પડ્યું ભંગાણ;
ભેખમાં પડ્યું ભંગાણ તે ભાગ્યા, નગન પગે નીસરિયા નાગા;
ગિરિ ગહ્વર આપ્યું ઠેકાણું, ચડ્યો મેંન લઈ સેન સપરાણું.

સંજોગી ભોગીને આપે, મહા સુખ થઇ સહાય;
હાસ વિલાસ વિવિધ વિધકેરા, રાત દિવસ ઋતુરાય;

રાત દિવસ ઋતુરાય રસ રીતે, પ્રસન્ન પુરુષે પ્રેમાનંદની પ્રીતે;
સ્તંભ દંભે ને બહુ સંતાપે, સંજોગી ભોગીને આપે.
મંત્ર મૂકિયો મહા મુનિ મારે, આપ્યો એ ઉપદેશ;
વિષય વિલાસ વિદ્યા વિધિકેરો, અબળાનો આવેશ;
અબળાનો આવેશ તે આવે, અંગો અંગ ઉછરંગ ઉપજાવે;
આસન કરીને ઉર આગારે, મંત્ર મૂકિયો મહા મુનિ મારે.
નૂતન પલ્લવ નયણે નિરખી, હરખી હૈયા માંય;
વ્રજ વનિતા વન વાટે વેગે, જમુના ઘાટે જાય;
જમુના ઘાટે જાય ઉમંગે, રમવાને સુંદર વર સંગે;
સુંદરી સર્વે સરખા સરખી, નૂતન પલ્લવ નયણે નરખી.
મતું કરીને માનિની મનમાં, આભરણ સજિયાં અંગ;
સાડી સોંધે ભરી સુગંધિત, કંચુકિ કેસર રંગ;
કંચુકિ કેસર રંગ તે રુડી, ઝળકે ઝાલ ને ચળકે ચુડી;
ઉદિયો અનંગ તતક્ષણ તનમાં, મતું કરીને માનિની મનમાં.
પ્રફુલિત લલતિ લતા રહી લેહેકી, માંહિ બેહેકી રહ્યા મોર;
મધુકર નિકર ચકોર ચાતક, પિક શુક સારસના સોર;
શુક સારસના સોર સુહાવે, ઉરમાંહી ઉત્સાહ ઉપજાવે;
બાળ દેખિ બહુ બોલતિ બેહેકી,પ્રફુલિત લલિત લતા રહી લેહેકી.
કુંદી કોમળ કમળ ને કરણી, કેતકી ને કણવીર;
સુમન સુગંધિત સહજ સુશીતળ, સુંદર વહે સમીર;
સુંદર વહે સમીર સુખકારી, વય વનિતાનો વિરહ વિચારી;
ચોંપે ચાલતી ચંપકવરણી, કુંદી કોમળ કમળ ને કરણી.
લાડલિ લેહેકંતી લઘુ વેષે, રાધકાજી રસ રાસ;
હરિનું મન હરિને હરિનેણી, હળવે કરતી હાસ;
હળવે કરતી હાસ તે હેતે, ભામિની ભેળી થઇ સંકેતે;
વાક વિદગ્ધ ને છાક અશેષે, લાડલિ લેહેકંતી લઘુ વેષે.
આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને, રોપીને રિપુ રાજ;
છળ બળ કળથી સકળ અકળ રહી, કરવું છે એક કાજ;
કરવું છે એક કાજ તે કરિયે, ભોળવીને ભૂધરને ભરિયે;
કેલિમાં શું કરે કહાન કોપીને, આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને.
ચંદ્રભાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ, ચક્ષુયે કરતી ચેન;
પળમાંહી પ્રભુ પાસે પહોંચી, વાંસે વનિતા વહેન;
વાંસે વનિતા વહેન તે વહેનું, લોક લજ્યા ને કોઈ નથિ લેતું;
શ્યામે વરત્યો સાનમાં સંચળ, ચંદ્રભાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ.

કૃષ્ણરામ.

કળીકાળનું વર્ણન.

ગરબા છંદ.

કેશવ કૃપા નિધાન, અરજી ઉરમાં આણો;
ભક્ત પ્રિય ભગવાન, જીવ દયા મન જાણો.
પુરુષોત્તમ પ્રતિપાલ, આ અવસર તો આપ્યો;
કુટિલ કર્મથી કાલ, કેટલોક તો કાપ્યો.
હજી રહ્યો અવશેષ, જિકર કરતાં જાશે;
રીઝ કરો ઋષિકેશ, સફળ તમે સુખ થાશે.
બાળક દેખે બાઉ, પ્રીતે ફરે તે પૂઠે;
હઠે બતાવે હાઉ, છાતીમાં છળિ ઉઠે.
એમ હું અંતરયામી, હેત દેખાડો હરખું;
ગોવિંદ ગરુડાગામ, થોડા દુઃખથી થરકું.
સેવકને સનમાન, કરીને સોંપો કામું;
દાસ હું ઠરી દુકાન, નિત્ય લખું નિજ નામું.
ઉઘરાણી ઘરઘર, કરવી ન મુજથી સાધે;
મન ધ્રુજે થરથર, બોલ લોકના બાધે.
ત્રિકમ નં રહ્યો તાલ, અર્થ નથી કંઈ સરતો;
કળિનો આવ્યો કાળ, કડકડાટ બહુ કરતો.
વિમળ મતિ વિપરીત, વહેવા લાગી સહુની;
પરમારથની પ્રીત, બહાર ખશી ગઈ બહુની.
ઉત્તમ ચારે વરણ, ઉત્તમતાને મૂકી;
કરે અધર્માચરણ, ચિંતન હરિનું ચૂકી.
વાડવ વિદ્યાવાન થઈ, પણ ઘર ઘર ડોલે;
શૂદ્રતણાં સનમાન નહિ, પણ આશિષ બોલે.

સામાજીક આવૃત્તિ.

756

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

757

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

કઇ ધન કાજે થાય, વોહોરાના વાણોતર;
કઇ કાસદિયે જાય, કઇ ભીખતા ઘર ઘર.
કઇક નાંખતા ટેલ, કઇ વિંટણિયો વીટે;
કઇક હાંકતા બેલ, શકટ ભરીને ઈંટે.
કઇક કરેતા રાસ, નારી રૂપ થઇ નાચે;
મશકરિયોથી હાસ, કઇક કરાવે સાચે.
કઇક પાણી ભરનાર, કઇક રસોઇ કરેતા;
કઇ હોય નાદાર, કઇક કરોડે ફરેતા.
કઇ લે ભરિને દામ, સરપણ શકટ ઇજારે;
કઇ શેઠોનાં કામ, બેઠા કરે બજારે.
એક નાતમાં નાત, કળિયે બીજી કીધી;
ગૃહસ્થ ભિક્ષુક જાત, દીકરિયો નવ દીધી.
નમસ્કારની રીત, તજી સલામો કરતા;
પરનાતિની પ્રીત, મનમાં કદી ન ધરતા.
વાડવ થયા વકીલ, ઘરઘર કેરા હાકર;
દિવ્ય વધારે દીલ, યવનતણા થઇ ચાકર.
ફારશિઓના હરફ, વસ્યા વિપ્રની વાણે;
ગજલ રેખતા તરફ, ગમતા દીઠા ગાણે.
દીકરિયોના દામ, હૃદયે લાગ્યા રશિયા;
કરે કારમાં કામ, કેશ ધરે કાનશિયા.
બેસે બનીને બેશ, ચકલે ડંમર હાંકે;
અરધ ઉરાડે કેશ, તારુણિયોને તાકે.
કઇકે કીધાં કામ, વેળા જોઇને વંકી;
નીચ જનોને નામ, આપી બાંધે કંઠી.
કઇકે પૂજતા પીર, અવલોકે જઇ ઓરસ;
પયમાં નાંખી નીર, કઇ વેચંતા ગોરસ.
કઇ પરણેલી નાર, પ્રહારે કરે ત્યાં પેખી;
કઇ કરે વ્યભિચાર, દાર પારકી દેખી.
સાઠે વર્ષે સાન, કઇકે મૂકી ઘરેણે;
વારુ થઇ વિદ્વાન, ફરી ફરીને પરણે.

નાથે કાઢ્યો નરક, પોતે પાછો પેસે;
ગદ્ધાઇમાં ગરક, બાધા થઇને બેસે.
વાડવ ઉપર વેર, આવડું તે કયમ આણ્યું;
કળિએ કીધો કેર, કારણ કાંઇ નવ જાણ્યું.
ભલા તમે ભગવાન, હરિ ઉઠાવો હાની;
ગોવિંદ આપો જ્ઞાન, મુખ્ય બ્રાહ્મણને માની.
આ અવસર અલોપ, થઇ જળમાં કયમ ઝીલો;
કરીને કરડો કોપ, કળિયે લીધો કીલ્લો.
નરપતિ થઇને ન્યાય, પૂછી જોઇ ન પ્રીછે;
ધન લેવાને ધાય, અનર્થ કઇનો ઇચ્છે.
વિપ્રને વપુનો દંડ, દેતાં દયા ન આવે;
પેખે પણ પાખંડ, લાંચો લઇ લલચાવે.
કઇક વધારી કર, રાંક લોકને રગડે;
જ્યાં જ્યાં દેખે જર, બુદ્ધિ ત્યાં ત્યાં બગડે.
પરદારાનો સંગ, રાતે તેથી રમતા;
ધારી નવ જુવે ઢંગ, દક્ષ જનોને દમતા.
કૂડી ધરતા કાન, ચુગલ જનોની ચાડી;
ઘટવા લાગ્યું જ્ઞાન, દંભી સંગે દહાડી.
વેદ શાસ્ત્રની વાત, કદી ધરે નહિ કાને;
રાજી રહે દિન રાત, ગુણિકાકેરે ગાને.
ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ, કદી કરે નહિ કૂડા;
રાખે નહિ સંભાળ, ભકત જનોની ભુંડા.
શાક ભાજિયો ફળ, એપર અંત ઇજારા;
વળી બતાવે બળ, ઝોળીવાળા ન્યારા.
કાષ્ટ શકટથી કાઠ, કેટલાક તો કાઢી;
કડકા ભારે સાઠ, દરવાનાદિક દહાડી.
વર્ષે વર્ષે સવાઇ, ઇજારદારિ વધારે;
રઇયત રુવે રગડાઇ, કો આગળ પોકારે.
ચૌટે જણાવે તોર, દોડાવીને ઘોડા;
રાતે આવે ચોર, ઘર ઘર પડે દરોડા.

ચોરોના અસવાર, બાન પકડતા લૂંટે;
દરવાજેથી બહાર, વહાર કરે નહિ પૂંઠે.
દરવાજે દરવાન, રાંક જનોને રોકે;
કોઈ ધરે નહિ કાન, રડે બિચારા પોકે.
અન્યાયોના દામ, લેઇ ઠરાવે સાચા;
ન્યાયીનાં લે જો નામ, તો તો હણે તમાચા.
રાખ્યતણાં સંતાન, રાય આપણને માને;
દુશ્મન થઇ દીવાન, કેદ કરે રાજાને.
થોડો જોઇ અપરાધ, મંદિરિયાને મારે;
બળવંતોનો બાધ, કરી શકે નહિ ક્યારે.
વરતાવે નહિ ધર્મ, રઇયત જનનો રીતે;
પોતે પણ સતકર્મ, કદી કરે નહિ પ્રીતે.
ઉત્તમ જનને આંચ, વિષયી નિત્યે દમતાં;
વર્ષ ચાર કે પાંચ, એટલામાં આથમતા.
કળિયે કીધો કેર, જેમ શશિ ને રાહૂ;
માધવ કરિયે મહેર, જોઇ પોતાના બાહૂ.
વૈશ્ય કરે વિપરીત, તોલ ન સાચાં તોળે;
પરમારથની પ્રીત, મૂકી મગદળ ચોળે.
બાર પાણનો માલ, વીશ પાણે વેચંતા;
દોડાદોડ દલાલ, કળાહળ કેક કરંતા.
કહે ધર્મના સમ, ધર્મ ધસરડે ધૂળે;
તોયે ત્યમનું ત્યમ, મરદી નાંખે મૂળે.
હેતસ્વી થઇ હાણ, કરીને લે જો અશિયે;
વદે પરસ્પર વાણ, પોતાની પારશિયે.
દમડી માટે ગાળ, મુખથી માને દેતા;
એક એકની ચાળ, જઈ દરબારે કહેતા.
શાણા થઇને શેઠ, પાન તબાકૂ ચાવે;
વાડવ પાસે વેઠ, કાયાતણી કરાવે.
લેઈ આપ્યાની આશ, મનમાં ફરી ન રાખે;
દામતણા થઈ દાસ, મુખથી ભુંડું ભાખે.

જતિ ગુરુ બ્રાહ્મણ દેવ, ગોસાંઈ વિધવાનાં ધન;
સંઘરવાની ટેવ, અંતે ઓળવ્યાનું મન.
ચાર રામની ધર, થઇને કરતા કાળું;
બિજરવી કઇનાં જર, દેખાડે દેવાળું.
મનમાં રાખે મેલ, મૂખ જણાયે મીઠા;
ઘૃતમાં ઘાલી તેલ, દેતાં કઇને દીઠા.
કહી બતાવે કાંય, આપે વસ્તુ બીજી;
મગન થયે મનમાંય, તાળી આપે રીજી.
વૈષ્ણવ થઇને વેષ, અબળાને આરાધે;
કરે ધર્મનો દ્વેષ, શિવની નિંદા સાધે.
સમર્પણી થઇ સ્વાદ, શીરા પૂરી જમતા;
ગુરુનો લેઈ પ્રસાદ, રામા સંગે રમતા.
વિપ્ર અડે જો અંગ, છુવાઈ જગને થૂંકે;
ઉરમાં અતિ અનંગ, માની જણી ન મૂકે.
સાચા મનથી તરણ, ગુરુ ચરણે ન રહેતા;
કરે અધર્માચરણ, કલ્પી કઈ મન દેહેતા.
અજ મૂકાવી ધન, હિસકને ચવરાવે;
માણસ લાયક અન્ન, શ્વાનોને ખવરાવે.
જીવ દયા પ્રતિપાળ, થઇને કરે ઇજારા;
કઇનો આણે કાળ, શ્રાવક થઇને સારા.
ધર્મ એટલો લાભ, બોલે પણ નવ પાળે;
ગર્ભિણિયોના ગાભ, ઔષધ આપી ગાળે.
પરધનથી પરતંત્ર, સમજે નહીં શીખામણ;
જપે મુઠના મંત્ર, કઇને કરતા કામણ.
પરનારીને સંગ, પ્રીતિ મનમાં પેસે;
અલંકારથી અંગ, સરસ સમારી બેસે.
વેદ વિનાના ધર્મ, વાંચે નિત્ય વખાણે;
કૃષ્ણચંદ્રનાં કર્મ, જીવ સરીખાં જાણે.
કળિ એમ કચ્ચરઘાણ, કરીને પીડે પ્રાણી;
કૃષ્ણ કરો કલ્યાણ, ઉર આપણા જાણી.

દંભી જનનો દાસ, થઇને શિશ નમાવે;
વિઠ્ઠલતણો વિશ્વાસ, શદ્રોને મન ભાવે.
ઉત્તમનાં આચરણ, કનિષ્ઠ થઇને કરતા;
સજ્જન જનનું શરણ, ઓળખિ નવ આચરતા.
રાજ સેવાની રીત, જાણે નહીં પણ રાખે;
મુખમાંહેથી નિત્ય, મંમો ચચ્ચો ભાખે.
દેખે પરની નાર, રૂપાળી મનમાની;
દંડ ભરી દરબાર, તે છંડાવે છાની.
સંતાનોના સહિત, અષ્ટ મંગળે આણે;
નારી પામે નીત, જગ જિત્યો એમ જાણે.
ગરીબ કેરું ઘર, ઉલાળીને એ લે;
છતનો વાધે છર, મેલા થાયે મેલે.
નવ ઠેકાણે જઈ, આવે દશમે દ્વારે;
કાંતા તેને કહી, સુવરણથી શણગારે.
પાપી પંડ પ્રણામ, બ્રાહ્મણને નવ કરતા;
દુઃખે જોડી દામ, દરબારોમાં ભરતા.
લેખી ન જુવે લેશ, નિર્મળ જનને નાગા;
નિત્ય બતાવે એશ, દેવ મંદિરે વાગા.
જાત્રા જાતાં સંગ, જબરા બેલ જોડાવે;
જ્યમ વળગ્યું હોય વંગ, ત્યમ ગાડી દોડાવે.
મલીન મેલું મન, સંત સંગતિ નવ સૂઝે;
કલ્પિત ગાય કીર્તન, જાત જાતને પૂજે.
ગૌ બ્રાહ્મણને દાસ, કરીને ધર્મે ધાવે;
સેવા બ્રાહ્મણ પાસ, કણબી થઇ કરાવે.
ઓછું હોય જો જર, તો તો તાણા તણાવે;
વળી ઘરેણાં ઘર, ચાનક કરી ચણાવે.
શુદ્ધ ધર્મની વાત, હઠથી ઘાલી હેડે;
જમે જમાડે જાત, જાણ્યાં જમાઇ તેડે.
કૌતુક સરખું કામ, કળિયે કીધું ભારી;
રક્ષા કરજો રામ, પ્રજા પોતાની ધારી.

કડિયા સુતાર મજૂર, વચન પ્રમાણે ન ચાલે;
જોખમ કરે જરૂર, ઘર કરતાં ઘર ઘાલે.
સોની દઇ વિશ્વાસ, કાલને વાયદે દેતું;
આપે આઠે માસ, સોનાનું કરી સૂનું.
ધોબી સાળવિ સઇ, ફાટાં વસ્તર સાંધે;
રોક. મજુરી લઇ, પણ પોતાનું રાંધે.
વૈદ થયા વાળંદ, શાસ્ત્ર--વાત સતાણી;
સઇયદ કરી સણંદ, પાય મંત્રીને પાણી.
બ્રાહ્મણ વિના અનંત, ગૃહસ્થ થઇનિ ભીખે;
શેરિયે શેરિયે સંત, ટેલ નાંખવી શીખે.
વૈરાગી ગોસાંઇ, શસ્ત્ર અંગપર ધરતા;
મારે માંહોમાંઇ, મમતા માની મરતા.
અંતરમાં અભિમાન, બાનું હરિનું બણિને;
દ્વિજનું મોડે માન, બ્રાહ્મણ પાસે ભણિને.
ઉલટી વરણ અઢાર, વેરાગીને વેષે;
ગામ ગામને બહાર, બાવા થઇનિ બેસે.
કરીને ચારે ધામ, પૂજા કરે પૂજારી;
દેવતણાં લેઇ દામ, નિકળિ જાય લૈ નારી.
દેઇ બ્રહ્મણને ધન, ભારે વિદ્યા ભણતા;
વળતા વ્યાસાસન, બેસે સિદ્ધજ બણતા.
તિલક છાપ ને માળ, ધરીને કરથી ખેંચે;
કણીક ચોખા દાળ, કઇના લાવી વેચે.
કરમાં લે નહિ દામ, મોટમ રાખે માઝા;
લઇ પુસ્તકનું નામ, જર લે કઇના ઝાઝા.
માંડીને ઘરબાર, લોટ માગતા વહાણે;
લાવી લાકડાં ચાર, જમી આવે જ્યાં જાણે.
વિઠ્ઠલજીનો વેષ, હીંડે વિકળ વગોતા;
મુંડાવીને કેશ, જરને હીંડે જોતા.
ફકીર થઇને ફૂળ, ભાલાનું કર પકડે;
પૈસા લે કરી બળ, રાંક જનોને રગડે.

ગૌ બ્રાહ્મણને ત્રાસ, વધતો દ્વિજથી વાધે;
રૂડી વસ્તુની આશ, સાલે સાતે સાધે.
અંબુ વરસે અલ્પ, તે પણ નહીં મુખ માગ્યું;
સત્ય રહ્યું છે સ્વલ્પ, તે પણ જાવા લાગ્યું.
ભલા પુરુષને ભાઇ, ભાવે છળવાઇ ફેરાં;
ડાહ્યા ડહાપણમાંહી, થઇને ફરે અનેરાં.
પૃથ્વી પણ ગળી જાય, ધન દાટ્યું કર નાવે;
રગડે નિત્યે રાય, જયમ જો જનથી ફાવે.
પિતા પુત્રમાં વેર, ભાઇ ભાઇને ભાંડે;
જાત જાતમાં ઝેર, મુખ કો કોથી ન માંડે.
સગાં સહોદર સાથ, વાંધે વેર વધારે;
નર થઇ નારી હાથ, પુત્ર પિતાને મારે.
પૂરણ પાપે તન, આ અવસરમાં આવે;
લેઇ તાતનું ધન, અંતે બહુ અથડાવે.
લાગે નરને અંગ, કામિનિયોનાં કામણ;
માને મન થઇ દંગ, સાળાની શીખામણ.
સ્નેહી સગાં સમસ્ત, કટ કાળજું કોરે;
દાવે દેખી વસ્ત, આપ આપમાં ચોરે.
મુખ તંબોળે લાલ, પહેરે જામા નીમા;
જુઠા જકડી માલ, સત્ય કરાવે વીમા.
રાખીને વેવાર, ગાળી નાખે નામું;
માગે જો દેનાર, જુવે ન તેના સામું.
કરવું આપ્યું રોક, નાણું તે પણ નાપે;
સમજે કરવું શોક, વળી ઉલટું શાપે.
મેળે ખેળે જાય, ડાહ્યા કામને દરદે;
કામિનિયોની કાય, પણ મંદિરમાં મરદે.
પીતળના શણગાર, સુવરણ સરખા કરિને;
વચ્ચે મધ્ય બજાર, ધન લઇ જાય હરિને.
રૂપૈયામાં રોળ, ત્રાંબુ ઘાલે ચેખી;
કોરી ભરતા તોલ, મારે ઉપર મેખી.

દામે ડળકે ડાઢ, મનુષ્ય મનુષ્યને મારે;
ખોદી ઘાલે ખાડ, અલંકાર ઉતારે.
માત પિતાનું ધન, મૂક્યું ચોરી જાતા;
માનિનિ કરી મગન, ખાંતે ખાવું ખાતા.
ગમે ગરોડા જોશ, પોમલિયો કરજોતી;
નિર્મળ જનનો દોષ, કળ્યો ન જાયે કોથી.
દુનિયા સઘળી ડાહી, પોતપોતાના મનથી;
સંત રહ્યા સંતાઇ, ઝેર ભરેલા જનથી.
કળિ કરે કલ્પાંત, કૃપણ જનોને કરડે;
સધાય નહિ સિદ્ધાંત, સાખિં શિખીને ભરડે.
પતિવ્રતાની પેર, નારી જનની નાઠી;
મરદાઇ ગઇ મહેર, માનિનિયો થઇ માઠી.
દશ એકાદશ બાર, વર્ષે ગર્ભ જ ધરતી;
વિહ્વલ થઇ વ્યભિચાર, કામિનિયો બહુ કરતી.
થયા વામણા વેષ, આઠ હાથની સાડી;
લાજ રહી નહિ લેશ, તરુણી ઉઠે તાડી.
ઠરી ન બેસે ઠામ; ઘરેઘરે અથડાતી;
દીલમાં ધારી દામ, પર પુરુષોને ચહાતી.
જીભે ભરિયું ઝેર, બકોર કરતી બોલે;
વરથી રાખે વેર, ડાકણ સરખી ડોલે.
સાસુને કહે સોક, વહુ સામી રહી વઢતી;
પછી મૂકતી પોક, રાંક સરખી રડતી.
મારે જો ભરતાર, સામું બોલે સડતું;
ખરો ધરીને ખાર, કૂવે મૂકે જઇ પડતું.
સાસુ પણ વહુ સાથ, કહે બાપની બઇયર;
લાંબા કરીને હાથ, સુણતાં સઘળી સઇયર.
નાગી થઇને નહાય, વિખાણ ત્યાં પણ વાંચે;
શૌચ જવાને જાય, એક કળશિયે પાંચે.
મેળી કોયને કોક, ત્યાં પણ બડબડ કરતી;
જેમ સાંભળે લોક, એ રીતે ઉચરતી.

વાટે કરતી વાત, કઇ મળીને કળવળ;
જાણી જાયે ન જાત, ખસે ન કરતી ખળભળ.
કલ્પિત કીધા એમ, ધર્મ દિવસ ધોવાના;
નિરખે નહીં કઇ નેમ, પરવ દિવસ રોવાના.
કરે કમોતે મરણ, જો દિલમાં એ રૂઠે;
બ્યંડળ સરખાં વરણ, પુરુષ પોકારે પૂઠે.
એક એકથી એક, આગળ પડે ઉજાતી;
અબળા મળી અનેક, પ્રૌઢ પરજિયા ગાતી.
કૂટે કઇ કપાળ, મૂકી ઊર ઉઘાડાં;
જણાય નહિ જંજાળ, સંઘટ પેઠાં ગાડાં.
સાયં પ્રાતઃકાળ, મુખ વાળીને રડતી;
લીંટ આંસુ ને લાળ, દેઇ જીવોને નડતી.
એજ સ્વારથ કાજ, પતિ પુત્રોને મારે;
દિલમાં રાખે દાઝ, હઠ પોતે નવ હારે.
અપરમાત થઇ આપ, દાસ પુત્રને દમતી;
પ્રૌઢ થાય જ્યાં પાપ, ત્યાં જઇ છાની જમતી.
ખાય શેર બેયેક, તોય કહે નવ ભાવે;
લડે તજીને ટેક, પોળો ચાર જગાવે.
તેલ સરસિયું રાઇ, ખાતી એઠું ટાઢું;
શિક્ષાથી રીસાઇ, અબળા બોલે આડું.
છાની લેઇ જાય વસ્ત, મહિયરમાં મનમાની;
માંડે જુદ્ધ થઇ મસ્ત, પાછી ન ધરે પાની.
કાંઇને શાટે કાંઇ, વસ્તુ બતાવે બીજી;
ઘરનાં જન ઘરમાંઇ, ખરું કહેતાં રહે ખીજી.
પીટયા કહિને ગાળ, શિશુને દેઇ પછાડે;
પતિતણી પ્રતિપાળ, કરે નહિ પણ ત્રાડે.
નગ્ન નદીને તીર, નરને તનુ નિરખાવે;
પતિને નિજ મંદિર, નિત્ય કરડવા ધાવે.
હાય હાય કહી આદ્ય, વાત કરે વિસ્તારી;
મૂકી નિજ મર્યાદ, નિર્લજ થઇ કુળનારી.

વિવાહ મંગળ દિન, ભૂંડું ગાતી ભામા;
જાત જાતના જન, સાંભળવા રહે સામા.
હોળીની પણ પેર, હાડી ખસે જમ મહારી;
ગાય ત્યમ પૂરણ પેર, નરને સુણતાં નારી.
નિરધન ને ધનપાત્ર, સુભાગ્યવંતી કે રાંડી;
મળી માનિની માત્ર, કંતે ચરખા માંડી.
શેરિયે કરતી સોર, શ્યામા શરમ ન આણે;
દિવસ ચડે જ્યાં પહોર, ઘરમાં ઘંટી તાણે.
ઘરમાં હોય જો દુઃખ, ગમતાં ન મળે ઘરેણાં;
મરડીને કહે મુખ, પાપે તમને પરણ્યાં.
છડે ન વીણે ધોય, તરત ન દેતી તડકા;
રસોઇમાં પણ હોય, કોયલાકેરા કડકા.
ચકલે ચકલે ગાય, ગરબો મળીને ઘણિયો;
જાર જોવાને જાય, ભામા એવું ભણિયો.
સાસુ વહુને શિપ, પ્રથમ પેરાવે વાડી;
અંતે કરતી રીશ, કહે ઘોડાની લાડી.
સાસુ જોઇને સુખ, વહુકેરું મન ખીજે;
વહુનું જોઇને દુઃખ, સાસુનું મન રીઝે.
અપરમાત કે માત, સુતના ઘરમાં આવી;
જે કાંઇ આવે હાથ, તે તે જાય સધાવી.
દીકરિયો થઇ દૂત, ફોસલાવી લે માનું;
શળી ન પામે સૂત, કરવા કાર્ય પીતાનું.
મરે જિવે ભરથાર, વગોવી વનિતા વરને;
નીકળી જાય કુગનાર, લેઇ પારકા નરને.
શ્યામા સુતને કાજ, વીર્ય ધરે કઇ કઇનું;
મૂકે કુળની લાજ, ત્યમ પાસુ હોય ક્ષયનું.
પિતા પુત્ર ભરથાર, સમ ખાવાને જૂઠે;
ચડે ઘડી દિન ચાર, આંખ ચોળતી ઊઠે.
પિતાનું કરે ન માન, માનિનિયો મન માન્યું;
સ્વારથની રહી સાન, કળિમાં સઘું સ્વાનું.

કંથ પાસ બહુ કામ, ઘરનાં નિત્ય કરાવે;
ઘરનો કરી ગુલામ, અહરનિશા અથડાવે.
વિધવા પણ જણિ બાળ, જઇ ટાંકામાં નાંખે;
ગુણવંતી થઇ ગાળ, સર્વ જનોની સાંખે.
પરપુરુષોથી વાત, હસિ હસિ વાટે કરતી;
ઉઠી અરધી રાત, અબળા નવ ઓસરતી.
દેવ મંદિરે જાય, નિત્યે રઝળતી રામા;
અન્ય પુરુષ અથડાય, સુંદરિયોના સામા.
ન કરે કદિયે નાર, સેવા નિજ સ્વામીની;
વાત કરે વ્યભિચાર, કાંતા જન કામિની.
ભાગે પર ઘરસૂત્ર, તેવી વાતો ચણતી;
થાય પુત્રને પુત્ર, તો પણ પોતે જણતી.
બાળા યુવતી વૃદ્ધ, ચડભડતી નવ ચૂકે;
બડબડ કરતી બોધ, મમતા મનથી ન મૂકે.
સાચી જૂઠી વાત, સુણી લડાઇ લડતી;
સમ ખાતી સાક્ષાત, રગડે રામા રડતી.
વાંધા પાડી વિશેક, સવળે અવળું સમજે;
એક એકથી એક, ટક્કર લેવી ન તજે.
જંબા જાય ત્યાં જાન, પરનું થતું ન જાણે;
કરી એકઠું ધાન, છાંડે શરમ ન આણે.
કૃષ્ણ-કથામાં વાત, એક એકથી કરતી;
કરે આપની ધાત, કાન કથા નવ ધરતી.
મનમાં જાણે ડહાઇ, વરણન નિજનું ભાવે;
રુડું કહે રિસાઇ, જાય કથામાં નાવે.
કેટલાં કરું વિખાણ કળિના જનનાં કંઠે;
ભજન પડે ભંગાણ, વાણી વળતી વંઠે.
સર્વ જનોને સાથ, નમસ્કાર છે મારો;
જોડીને કહું હાથ, હું છું દાસ તમારો.
કરશો કોઇ નહિ રોષ, સૌથી હું બહુ પાપી;
સૌના ગાવા દોષ, વાણી જ્યારે વ્યાપી.

કળિમાં છે બે ગુણ, દાસ તણા નિદાલક;
કળી શકે તે કૃષ્ણ, પોતાના પ્રતિપાલક.
મન ચિંતવ્યાં સત્કર્મ, શીઘ્ર સફળ તે થાશે;
એક કર્યે અધર્મ, મનન કર્યે મરદાશે.
કૃષ્ણતણાં કીર્તન, ગાવાં સુણવાં ગમશે;
થાશે પાપ પતન, સંકટ સઘળાં સમશે.

માટે શ્રીમહારાજ, મુજ સામું કાંઇ જોઇયે;
અન્નાદિકને કાજ, ખોટી થવું તે ખોઇયે.
નાથ દાસને નીત, આ અથડામણ ન ઘટે;
પ્રભુ કરો તો પ્રીત, સાચી મનમાં પ્રગટે.
કોને કહું કિરતાર, આતુર થયો અતિશે;
શ્રીધર કીજે સાર, દિન મારા જ્યમ દિશે.

નરતનુ કેરું નૂર, રહી ન જાય વિશ્વંભર;
હરિજી રાખો હજૂર, અથડાવો મા ઇશ્વર.
દેવ ન જોઇયે દોષ, દાસતણા મન ધારી;
રંક ઉપર શો રોષ, મહેર કરો મોરારી.
અન્ય જનોની આશ, કરવી લાગે કરડી;
જોઇયે જગત નિવાસ, પ્રભુજી પાસું મરડી.
પતિત પાવન નાથ, શરણાંગતના વત્સલ;
મેં માન્યું મન સાથ, બિરદ તમારાનું બળ.
સત્ય સચ્ચિદાનંદ, વચન તમારું જાણી;
આવ્યો ધરી આનંદ, શરણે સારંગપાણી.

વિટંબણાની વાત, દૂર કરો દામોદર;
જદુપતિ જાણો જાત, સંકટ કાપો સત્વર.
પ્રભુજી રૂડી પેર, ડગતું મન સ્થિર કરિયે;
માધવ કરિયે મહેર, અરજી ઉરે ધરિયે.
ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ, આશરે રાખો અમને;
કૃષ્ણરામ કંગાલ, ચરણ શરણ છે તમને.

દેવીદાસ.

નાનો ઈશ્વર વિવાહ.

રાગ ધોળ.

શંકર શારદાને શિશ નામુંરે, ગરુવા ગણપતિ જુવો મુજ સામુંરે;
સમરું શારદા સમરથ જાણીરે, અંબા આપો અવિચળ વાણીરે.
પરમોદીને પૃછે છે વાતરે, કેમ પરણ્યા તે શંભુનાથરે;
વિવાહ વૈકુંઠનાથે વખાણ્યોરે, એવો દેવીદાસે ન જાણ્યોરે.
પ્રભુજીનું નામ પ્રિછવુંરે, વિવાહ વિગતે કરીને ગાઉંરે.

ઢાળ.

વિવાહ વીગતે વરણવું, મારી માતાજી કરોને મયાય;
દીન વચન દેવીદાસનાં, સેવકને કરોને દયાય.
એક સમે નારદ આવિયા, જ્યાં હતા શંભુનાથ;
પ્રિતેશું પ્રભુજીને પ્રીછવી, કહે ઋષિ આગળ તે વાત.
નારદ કહે નયણે નીરખતાં, એવી કન્યા ન જાણું કોય;
સમોવડ શંભુનાથની, સરખા તે સરખી હોય.

રાગ પ્રથમનો.

વળતી ઋષિયે માંડી છે વાતરે, તમે સાંભળો શંભુનાથરે;
અહાંથી દૂર ઘણી ભૂમિ થાયરે, તહીં રહે છે હિમાચલ રાયરે.
તેને ઘેર છે મેના નારીરે, તેને કૂળ છે કન્યા કુંવારીરે;
કોડે શોભા તેની ઘણી કહાવીરે, મહા રૂપ અનુપમ લાવીરે.
દિસે દેવીતણો અવતારરે, શોભા કહેતાં ન આવે પારરે;
હિંડે હંસતણી ગતિ ધરતીરે, ભૂમિ ઉપર ડગલાં ભરતીરે.
કટિ જાણિયે કેસરી લંકરે, અવની પર આડો અંકરે;
વેણે વાસુકી નાગ લજાયરે, દિસે કંચન સરખી કાયરે.

ચરણ કદળી સ્થંભશા જાણુંરે, તપે ઋષિથી અધિક વખાણુંરે;
બેઠી છે તે બાળ કુંવારીરે, શ્યામા શોધે છે વરને વિચારીરે.
કહે નારદ નયણે મેં નરખીરે, દેવ કન્યા છે શંભુ સરખીરે;
શંભુ કહે તમે નારદ જાઓરે, ઋષિ વાયુથી વેલા આવોરે.
શુભ કામ કરો શ્રમ આણીરે, ઋષિ ચાલ્યા સુણી એવી વાણીરે;
એમ કહીને ત્યાં નારદ આવ્યારે, મહાદેવનાં માગાં લાવ્યારે.
જેથી માત પિતા મન મોહેરે, એવો વર કન્યાને સોહેરે;
વળતિ ઋષિયે માંડી છે વાતરે, વર સારો છે શંભુનાથરે.
જેને સુરવર મુનિવર જાણેરે, જેને વેદ રુડો તે વખાણેરે;
ત્યારે બોલિયાં મેના માયરે, કોણ ખંડનો છે વરરાયરે.
એનું કુળ છે કેવી જાતેરે, એ તો વર કેવી છે નાતેરે;
કહે નારદ સાંભળો બાઈરે, એને કુળ છે આદ્ય વડાઈરે.
એનું સુંદર કુળ બહુ સારુંરે, દેખી મન માને છે મારુંરે;
જો કોઈ અણજુગતું કહે તમનેરે, તેની ખોટ વરધ છે અમનેરે.
ઈશ્વિરજી છે વિવાહ સરખારે, એવાં વચન સુણી રાય હરખ્યારે;
જોયા વિના અજોયું કીધુંરે, શંભુનાથનું શ્રીફળ દીધુંરે.

ઢાળ.

રાય કહે ઋષિ સાંભળો, જુક્તે શું લાવો જાન;
મોટા તે મહિપતિ આવશે, રુડી પેરે વધશે માન.

રાગ પ્રથમનો.

નારદ કહે તમે સાંભળો રાયરે, કહું મહાદેવનો મહિમાયરે;
બ્રહ્માદિક ને શ્રી ભગવાનરે, સાથે આવશે સરવે સમાનરે.
એવાં વચન કહી ઋષિ વળિયારે, શંભુજીને પંથે પળિયારે;
મહાદેવને મંદિર આવ્યારે, ઋષિ રુડા સમાચાર લાવ્યારે.
હિમાચળે તે કન્યા દીધીરે, શંભુનાથની સગાઈ કીધીરે;
એવી વાત કહી છે વ્હાલીરે, શિવે હશીને દીધી છે તાળીરે.
ચાલો જગદીશ પાસે જઈયેરે, વિવાહ વૈકુંઠનાથને કહિયેરે;
લક્ષ્મિ-વરને તેડી લીજેરે, પરિયાણ પ્રભુજીસું કીજેરે.

હિમાચળને હરખ ન માયરે, મહા મંડપ રચ્યો ત્યાંયરે;
તેડ્યા સલાટ સુતાર સોનારરે, તેડ્યા કારીગરો તે દ્વારરે.
બ્રહ્માજીએ મુહૂર્ત સારું સાંધીરે, દિશા જોઇને દોરડી બાંધીરે;
ભૂમિ ચાર જોજન ભરી લીધીરે, પરવાળાની પૂરણી કીધીરે.
મણિ જડિત્ર મોડ ઘડાવ્યારે, ત્યાં બ્રાહ્મણો સરવે આવ્યારે;
ભુમિ ઉંચાં ભવન આકાશેરે, માંહિ જડિત્ર જ્યોતિ પ્રકાશેરે.
માંહિ જુક્તિતણી ગતિ જાણીરે, નવરંગની રચના આણીરે.

ઢાળ.

રંગની રચના આદરી, જુજવી જુજવી જાત;
મેઘમાળા ને ચિત્રશાળા, ભલી ઓપે છે ભાત.
મેરુ પર્વત પંખી પ્રગટ્યાં, ફૂલ વેલ સુખકાર;
નયણેથી તે નીરખતાં, કહેતાં ન આવે પાર.

રાગ પ્રથમનો.

એવી મંડપ રચના માંડીરે, ચતુરાઇથી ચિત્રી જ કાઢીરે;
માંહિ ભેદ ભૂલવણી ભારીરે, માંહિ બાજીગર રચના ન્યારીરે.
માંહિ વેદ ભણંતા જોશીરે, માંહિ વણજ કરંતા દોશીરે;
માંહિ મનમોજી મન ગમતારે, ભાટ ચારણ રમતા ને ભમતારે.
માંહિ ગોપ વાંસળિયોવાળારે, ત્યાં તો ચાલતા મારગ ટાળ્યારે;
કોઇ ઘોડે ચડ્યા અસવારરે, બકતર પાખરનો નહિ પારરે.
માંહિ મત્ત મેગળ મદ ઝરતારે, માંહોમાંહિ લડિ મસ્તાઇ કરતારે;
શુંઢ વાળાને સાંકળો છાજેરે, ગળે બાંધ્યા તે હયવર ગાજે રે.
માંહિ મલ્લ પ્રતિજ્ઞા કરતારે, માંહિ ગાંધર્વ ગાન ઉચરતારે;
ત્યાંહાં આનંદ ઓચ્છવ થાયરે, એવું લખિયું છે મંડપ માંયરે.
બીજી નાટક વાત જાણુંરે, વનસ્પતિ શું મુખથી વખાણુંરે;
માંહિ અનુપમ આંબા ફળિયારે, જોવા જેવાં જાંબુડાં ગળિયાંરે.
ગળ્યાં ખારેક ને ખજૂરરે, ફળ ફોફળ ને નાળિયેરરે;
લીલી કેળો ને કર્મદી પાકીરે, બોરડિયે રહ્યાં બોર બાઝીરે.
વળી બદામો ને બીલીરે, તે તો દીસે છે નવરંગ લીલીરે;
નવરંગી તે નાગરવેલીરે, શોભા વૈકુંઠની લાવી મેલીરે.

વનસ્પતિ તે ભાર અઢારરે, માંહિ પંખિતણો નહિ પારરે;
જ્યારે મધ્ય મંડપમાં આવ્યારે, ત્યારે હરખે શું હંસ લખાવ્યારે.
માંહિ મોર મધૂરા બોલેરે, જોતાં નાવે કોયલડી તોલેરે;
માંહિ નવરંગ સારસ રુડારે, માંહિ કાબેર ચકલી ને સૂડારે.
માંહિ પાર વના પોપટ પઢતારે, ત્યાં તો કુરંગી કૂકડા વઢતારે;
મેના બોલે છે શબ્દો મીઠારે, બગ ધ્યાન ધરીને બેઠારે.
પર ભૂમિતણાં જે પંખીરે, તેની જાત લખી છે અસંખીરે;
એવી મંડપ રચના કહાવેરે, કેવિ જાન શંભુનાથ લાવેરે.
મઢી આગળ માંડવા ઘાલ્યારે, શંભુનાથ પરણવા ચાલ્યારે;
શિવે જુક્તે શું જટા બાંધીરે, પહેરી ફાટેલી કંથા સાંધીરે.
ભાર ભાંગ ધંતુરાનો આણ્યોરે, મહાદેવે પોઠીડો પલ્યાણ્યોરે;
ગળે પેરી છે રૂંઢની માળારે, અંગે લપેટ્યા છે ભોરિંગ કાળારે.
શંભુનાથ સમાચાર કહાવેરે, એવો વેષ ધરી વર આવેરે;
નવ જોબની નેણ સમારીરે, સામૈયે આવી સુંદર નારીરે.
જોવા ગયાં છે જાન જમાઈરે, પડ્યાં મેના ત્યાં મૂર્છા ખાઈરે;
ભુંડો બ્રાહ્મણ ભુંડો જાણ્યોરે, અણગમતો આંગણિયે આણ્યોરે.
એવાં વચન કહી સહુ જાયરે, જઈને કહ્યું હિમાચલ રાયરે;
માતા કુંવરીને એમ કહાવેરે, તારો બળદે ચડી વર આવેરે.
કુંવરી કહે કર્મની વાતરે, વર પામી હું શંભુનાથરે.

ઢાળ.

મેનાનું મન માને નહીં, તેના કેઈક અવગુણ ગાય;
પેરે પેરે કરી પ્રીછવે, આધીન થઇ ઉમિયાય.
જનમ આપે જનેતા પણ, કર્મ ન આપે કોય;
પાણી પીને ઘર પૂછિયું, તેની જાત ભાત શી જોય.
આંગણે આવ્યો વર આશાકરી તે, વર્યા વિના કેમ જાય;
કરમ બંધન કીજિયે તો, દોષ લાગે મોરી માય.

રાગ પ્રથમનો.

જે મને ઋષિયે વર આપ્યોરે, તે મેં સત્ય કરીને થાપ્યોરે;
ત્રણ લોકમાં તપ મેં કીધુંરે, શંભુનાથનું સગપણ લીધુંરે.

એવાં વચન કહી કરી વાતરે, મુખથી બોલ્યાં મેનામાતરે;
આ તો પુત્રી મેં કયાંથકી જાઇરે, વિષની ગળથુંથી કાં ન પાઇરે.
વણુ દીઠે શું વરને વખાણેરે, હંસ કાગને કોટે બંધાણેરે;
પહેલાં પોંખવા જે કોઇ જાશેરે, તેને સર્પ તે કરડી ખાશેરે.
એમ મેના તે મનમાં વિમાસેરે, કોણ જાય તે જોગી પાસેરે;
દેવકન્યા એને કેમ દીજેરે, માટે રુડું ગમે તેમ કીજેરે.
સહુ હાંસી કરે એને દેખીરે, કન્યા કેમ દીજે દેખી દેખીરે;
જો જો કુળવંતો જમાઇરે, દેખી નારી પડી મૂર્છા ખાઇરે.

ઢાળ.

મેનાનું મન માને નહીં, એને આંગણે ઉભા ઇશ;
પારવતીનો પ્રેમ જોઇ, રૂપ પ્રગટ્યું ઉમિયાધીશ.
સૂર્ય સમોવડ વદન ઝળકે, કળા કોટી પ્રકાશ;
જોતામાં ખામી નહિ જરા, તે તો કહું શો તાસ.
હવે હરખ્યા શ્રીહરિ ને, અંગે વધ્યો ઉછરંગ;
શણગાર સજી સહુ સુંદરી, બહુ નારી બની નવરંગ.
ધૂશળ મૂશળ કર ધરી, મલપતિ મંગળ ગાય;
પોંખી કરી પધરાવિયા, મહાદેવ મંડપમાંય.

રાગ પ્રથમનો.

વર મંડપમાં પધરાવ્યારે, ત્યાં તો મોટા મુનીન્દ્રજી આવ્યારે;
બ્રહ્મા સાથે સોહે બ્રહ્માણીરે, ઇંદ્ર સાથે સોહે ઇંદ્રાણીરે.
રવિ સાથે તે રાંદલ જાણીરે, ચંદ્ર સાથે છે રોહિણી રાણીરે;
હિમાચળની સાથે છે મેનારે, વળી કરું વખાણ કેનાં કેનારે.
શિવ બેઠા પલાંઠી વાળીરે, મધુપર્કમાં કાંસાની થાળીરે;
લક્ષ્મી શિવને લૂણ ઉતારેરે, સત્યભામા તે સહુને વારેરે.
સહુ નાટક બોલે છે બોલરે, નાવે જાંબુવતીને તોલરે;
રુખમણિ એણીપેર ગાયરે, રાધિકાજી તે વારણે જાયરે.
સહુ બોલે શંભુજીની પક્ષરે, જળ આવ્યાં મેનાને ચક્ષરે;
અતિ આનંદે પરણ્યા ઇશરે, સાથે જાનૈયા શ્રીજગદીશરે.

કન્યાદાન દે હિમાચલ રાયરે, મળી માનિની મંગળ ગાયરે;
ધન્ય ધન્ય થયો અવતારરે, વાજાં વાગે દુંદુભિ અપારરે.
બ્રહ્મા શાશ્વતું મુહૂરત સાંધીરે, લીલા વાંસની ચોરી બાંધીરે;
સુંદર મંગળ વરત્યાં છે ચારરે, શિવજી આરોગ્યા કંસારરે.
શિવને હાથ ગ્રહણું ત્યાં થાયરે, દાન આપે હિમાચલ રાયરે;
રાયે હસ્તિ આપ્યા શણગારીરે, ઉપર અંકુશ ને અંબાડીરે.
લાંબી ડોકના સાંઢિયા સારરે, ગાયો ભેંશોના ટોળાં અપારરે;
રાયે રથ આપ્યા છે ક્રોડરે, સાથે ધોળા ધોરીની જોડરે.
પ્રભુને પેરામણી ઘણી કીધીરે, સહસ્ર દાસો સેવામાં દીધીરે;
ઘેડ બંધ દિસે ધરચોળાંરે, ઘણાં લાંબાં પનાદાર પોળારે.
ભરજરિયા જામા મન ભાવેરે, મન ગમતા મસરુ મંગાવેરે;
વળી લાવે બીજાં નવરંગીરે, જાન માંડવે અતિ ઉછરંગીરે.
ઘણી જુકતે જમાડી છે જાનરે, આપ્યાં જાવંત્રી ફોફળ પાનરે;
ગાય ગંધર્વ અપ્સરા ગાનરે, છૂટ્યા બંધથકી બંધીવાનરે.
શંભુ પરણિને ચાલ્યા કૈલાસરે, મૃત્યુલોક મેલ્યો દેવીદાસરે;
વાસાવડમાં વાસો વસેછેરે, અતિ આનંદે વિવાહ કહેછેરે.
જે કોઇ ઇશ્વર-વિવાહ ગાશેરે, તેનાં પાતિક પ્રલે થાશેરે;
જે કોઇ સાંભળશે નર નારીરે, તેની આશા પૂરે ત્રિપુરારીરે.
વિવાહ સાંભળી ધરશે ધ્યાનરે, તેને રીઝે તે શ્રીભગવાનરે;
તેને કૃપા કરે શંભુનાથરે, ઝાલે સંકટ વેળાએ હાથરે.
ધન ધાન્ય પુત્ર પરિવારરે, આપે પારવતી ભરથારરે.

ઢાળ.

પ્રીતે શું આપે શ્રીહરિ, તેનાં મનની તે પૂરે આશ;
શ્રોતાજન સૌ સાંભળી તે, બોલો શ્રીઅવિનાશ.

રણછોડ ભક્ત.

રાધા વિવાહ.

ઢોળ ૧.

શ્રી ગુરુ શારદા વરણવું, પ્રેમે લાગું પાય;
વિવાહ ગાઉં રાધે કૃષ્ણનો, હઇડે હરખ ન માય;
વર રે વિઠ્ઠલ કન્યા રાધિકા.

વ્રજનાં મંદિર અતિ શોભતાં, રુડું બરસાણું ગામ;
આહિર સઉકો રે ત્યાં વસે, અધિપતિ વૃષભાન. વર રે.
તેને રે એક પુત્રી થઇ, પાડયું રાધિકા નામ;
કાલું ને ઘેલું બોલતી, લાગે તે વ્હાલી ઠામ. વર રે.
સાત વરસ થવા આવિયાં, આવ્યોરે કન્યા કાળ;
માત પિતા સહુ હરખિયાં, ઘાલિયે હવે વરમાળ. વર રે.
એમ કરતાં ટોળે સૌ મળ્યાં, રમવા સૈયરનો સાથ;
વીંટાઈ વનિતા સઉ મળી, ઝાલી એક એકનો હાથ. વર રે.
સર્વે મળીને વિચારિયું, ન જાણે રાધાની માત;
ઉપવન રમવા આપણ જઇ, રમિયે રાધાની સાથ. વર રે.
કંઠે બાંયલડી કર ગ્રહી, રમવા ચાલ્યા જિવન;
વનને વિષે રે શોભા ઘણી, સઉકો કહે ધન્ય ધન્ય. વર રે.
ઉપવન અતિ રળિયામણું, ઝાડી ઓળારે ઓળ;
લવિંગ લતા ને કેતકી, પક્ષી કરે બહુ કલ્લોલ. વર રે.
મોર બપૈયા ને કોકિલા, કરે સારસ ઉચ્ચાર;
પાંખડાં રાધે રાધે રટે, કહેતાં આવે ન પાર. વર રે.
રમત રુડી રમવા તણી, કરે અન્યો અન્ય ખ્યાલ;
શોભા તે સમે શી વર્ણવું, રમે વ્રજની રે બાળ. વર રે.

ગોવાળની મંડળી લેઇ, નિસર્યાં દીન દયાળ;
પુષ્પતણા હાર પેરિ, દૂર રમે નંદનો લાલ. વર રે.
હરખ ધરીને ખોળે લિધાં, વૃષભાન કુમાર;
પેરિયાં વસ્ત્ર વિવેકથી, શોભિતા શણગાર. વર રે.
ફુલના ચરણા ફુલનિ ઓઢણી, ફુલના સૌ શણગાર;
પુષ્પની ચોળિયો શોભતી, શોભા બનિ રે અપાર. વર રે.

ભુજંગીની ચાલ.

રમે રાધિકા રંગથી રૂપ રાતી, કરે કામિની કેલ જોબનમાતી;
સહૂ સુંદરી એકઠી ઠામ પામી, મળ્યો મોહનો સુંદરીનો જ સ્વામી.

રાગ પ્રથમનો.

ગેડી દડે રમે કાનજી, રમતા ચાલ્યા જિવંન;
દડો લીધો છે દામોદરે, રમવા જગજિવંન. વર રે.
દડો દામોદરે નાંખિયો, પોંચ્યો રાધાની પાસ;
મોહને વળતો માગિયો, આણિ મનમાં હુલાસ. વર રે.
હરખે રાધા લેઇ આવિયાં, દડો પોતાને હાથ;
સ્નેહ કરી પછી સોંપિયો, બોલ્યા દીનો રે નાથ. વર રે.
આવો અહીયાંરે રાધિકા, રમિયે તે રંગે રાસ;
હાથ પકડી તેડિયાં, રાધા થયાં હુલાસ. વર રે.
કૃષ્ણ સંગે બેઠાં રાધિકા, શોભિ બન્નેની જોડ;
તે સમે સોભા શી વરણવું, નહીં ખાંપણ કે ખોડ. વર રે.
બોલ મેળાપ જ ત્યાં થયો, લીધાં શ્રીફળ હાથ;
પીઠી તે પ્રભુજીને ચડે, બેઠારે દીનોનાથ. વર રે.
વનને વિષે રે ઓચ્છવ થયો, ગોરડિ મળી સહુ ગાય;
વર તમે થાવ રે વિઠ્ઠલા, કન્યા રાધિકા થાય. વર રે.
આંખ આંજી અબળા મળી, રીઝયા શ્રીનંદલાલ;
ગાળો તે દે સઉ ગોપિકા, એ તો ગાયનો ગોવાળ. વર રે.
એક કદમને રે છાંયડે, ઠરીને તેજ ઠાર;
પેર કરી પરણાવવા, હર્ખ વાધ્યો અપાર. વર રે.
હસ્ત મેળાપ કીધો હરિ, ગીત ગોપિકા ગાય;
છાસ પિનારો એ છોકરો, રુડી રાધા ચોરી જાય. વર રે.

ભુજંગીની ચાલ.

સહુ સુંદરી ગાય છે શર્મ તોડી, શું જાણે ગોવાળો વળી જાન જોડી;
કહે ગોપિયો કેહમાં બુદ્ધિ થોડી, જુવો ઓઢણી લેઇને માથે ઓઢી.

રાગ પ્રથમનો.

ચતુરાએ ચોરી રચી, કીધી સઘળી રે રીત;
મંગળ ફેરા ત્યાં ફર્યાં, કરી પૂરણ પ્રીત. વર રે.
ગોવાળિયા સહુ આવિયા, પાસે બેઠાજી તર્ત;
હાસ્ય વિનોદ જ સહુ કરે, અગ્નિમાં હોમ્યાં ઘૃત. વર રે.
સતિ રે શિરોમણિ રાધિકા, બીડી લીધી રે હાથ;
લેઇને મેલી મુખમાં પ્રીતે, ઠગિયા તે દીનોનાથ. વર રે.
આજ્ઞા માગે પ્રભુજી દેવની, પેર્યાં કંકણ હાથ;
છોડ્યા ને છોડો દોરડા, તેડાવો નંદ તાત. વર રે.
પરણિને ઉઠ્યાં રાધિકા, ગયાં પોતાને ઘેર;
માતાએ આવી જાણીને, પૂછી પુત્રીને પેર. વર રે.
ઘેર આવ્યાં છે રાધિકા, કોઇ જાણે ન વાત;
ઘુંઘટ રાધાએ કર ગ્રહ્યો, પૂછે કીર્ત્તિજી માત. વર રે.
કાં લાજે તું દીકરી, શાને ઘુંઘટ ખેંચે વળી;
અસુર કાં તુંને હવું, સૈયર સૌ તુંને હળીમળી. વર રે.
સાસુ તે મારી જશમોતી, સસરો તે નંદરાજ;
કૃષ્ણજી કંથ કોડામણો, પરણી હું તેને આજ. વર રે.
આડોશી પાડોશી સઉ મળ્યાં, તાલી લે છે રે હાથ;
કોઇયે ન અડશો રાધાને, પરણી કાળાને સાથ. વર રે.
કાળો કાળો કરશો નહીં, કાળો છે ત્રિભુવન નાથ;
ભવોભવ મારે એ હજો, ઝાલ્યો હરજીએ હાથ. વર રે.
ધન્ય ધન્ય ગોકુળ ગામને, ધન્ય વૃન્દા રે વન;
ધન્ય રે આહિરની ગોપિકા, નીરખ્યા જગજીવન. વર રે.
જેરે ગાય ને જે સાંભળે, તેનો વૈકુંઠ વાસ;
વિવાહ ગાયો રાધે કૃષ્ણનો, કહે રણછોડદાસ. વર રે.

નરભેરામ.

નીતિ પ્રેમ વિષે.

છપ્પા.

નથી નિપજતો પ્રેમ, વાડિમાં પાણી પાતાં;
નથી નિપજતો પ્રેમ, તેલ ચોળ્યાથી તાતાં;
નથી મળતો કાંઇ પ્રેમ, ગાંધી દોશીને હાટે;
નથી મળતો કાંઇ પ્રેમ, ખોળતાં વાટે ઘાટે;
નથી મળતો પ્રેમ તપાસતાં, ગુજરી ગામો ગામની;
કહે નરભો પ્રેમ પૂરો મળે, કૃપા હોય શ્રીરામની.

મળ્યો પ્રેમ વ્રજનાર, મગન થઇ મનમાં ફૂલી;
કહાન કહાન કહિ ફરી, ભાન ગઇ દેહનું ભૂલી;
પ્રેમિ વિદુરની નાર, નાહતાં નાગી ધાઇ;
એ લક્ષણ પ્રેમનું, જઇ ભેટી જદુરાઇ;
તે ગર્ભને કાઢી નાંખતી, છોડાં મુખે ધરાય છે;
કહે નરભો પ્રેમનું પારખું, છબિલો છોડાં ખાય છે.

જ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, તુલસીના દળથી રાજી;
જ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, ખાધી ખિચડી ને ભાજી;
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, પ્રેમને તે નર જાણે;
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, તેહને વેદ વખાણે;
મનમાં જો પ્રેમ પ્રગટ થયો, એક રતીભર જેહને;
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, નિત્ય બલિહારી તેહને.

કરીને યજ્ઞ અનેક, વ્રત વિધિ બહુ પાળે;
વળી આપે ગૌદાન, હાડ હિમાળે ગાળે;

ગીત વેદનાં ગાય, તિર્થ પણ બહુ ફરિ આવે;
દધી દૂધ ધૃત ખાંડ, વિપ્ર પોષે મન ભાવે;
એવાં સુકૃત કીધાં ઘણાં, શું આપું જીભે ગણી;
કહે નરભેરામ એ સર્વથી, જ્ઞાન દાન શિરોમણી.
ખારાં જળનો જીવ, મિઠા જળમાંહી મરે છે;
મિસરી મીઠી ઘણી, ગધાના પ્રાણ હરે છે;
સિંહણકેરું દૂધ, કનકને પાત્રે જામે;
બીજી ધાતુ બહુ, માંહી વિરામ ન પામે;
છે એમ હરિ રસ આકરો, પ્રેમીને દિલ બહુ ઠરે;
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, દુરજનને વિસ્મય કરે.
નથી મૃત્તિકામાં પ્રભુ, નથી પિત્તળમાં પેઠો;
કનકની મૂર્ત્તિ કરે, નથી ઈશ્વર મહિ બેઠો;
નથી ઘોરોમાં પીર, નથી જૈનોને દેરે;
અસલ જુવે નહિ કોય, સઉ નકલોને હેરે;
છે રામ નામ અક્ષર અસલ, બીજું નકલ કહેવાય છે;
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, પ્રેમે પ્રગટ જ થાય છે.
શાસ્ત્ર પુરાણો વેદ, કમાવા કારણ શીખે;
આઠ પહોર દિન રાત, જઈને ઝિકણું ઝીકે;
વાણી મધુરી વદે, મોરના જેવી કહિયે;
સર્પ વિછીને ખાયે, ઝેર એવું છે હૈયે;
જો રામ રટણ કાંઈ નહિ કર્યું, તે ગવાર છે તેડિયા;
કહે નરભો ખરને લાભ શો, મિસરી ભર કે મૈડિયા.
જુવતી જળને કાજ, જુવો પનઘટપર જાએ;
જેને જેવો અર્થ, તેટલું તે જઈ લાવે;
ભાણે ભર્યાં પકવાન, ભૂખ સમ ભોગ કરે છે;
હદ આવી જે વાર, હાથ આડા જ ધરે છે;
ભાગવત પકવાન પણ ભટ કહે, અક્ષર એક જેથી પળે;
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, સત્ય વસ્તુ તેને મળે.

પ્રજાપતિની ધોડિ, રાંડ શિદ દુરિજન જાયો;
પેટ ભરે કરિ વિષય, એહમાં શું એ કમાયો;
નિદ્રા મૈથુન આહાર માંહિ, તું શું થયો રાજી;
એ પ્રાણી સર્વને, વિચારી જોને પાજી;
જો રામ રટણ કાંઈ નવ કર્યું, અંતે કારજ શાં શર્યાં;
કહે નરભો પેટ સર્વે ભરે, ગધાં બિલાડાં કૂતરાં.

મેગળ નિસરી બ્હાર, ચાલતો મહાસુખ માણે;
નહિ શત્રુ નહિ મિત્ર, વિશ્વને સરખું જાણે;
પૂઠે ભસે બહુ શ્વાન, કેટલાં બેસી રહે છે;
મેગળને મન નહીં, માન અપમાન જ દે છે;
એમ હરિજન મેગળ રૂપ છે, જેને હરિનું ધ્યાન છે;
કહે નરભેરામ ગુરુથકી, દુરિજન સઘળા શ્વાન છે.

ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, જેની પરનારે પ્રીતી;
ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, જેહની ચાલ અનીતી;
ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, હરિ ગુણ ગાતાં લાજે;
ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, પરાયાં સુખ જોઇ દાઝે;
વળિ ભઠ્ઠ પડ્યો અવતાર, જે મોહ્યો મોટમ માનને;
કહે નરભેરામ રટ્યા નહીં, શીદ વણસાડ્યું ધાનને.

ધા ખાધું તે ધૂળ, નહીં વહાલા રઘુરાય;
ધાન ખાધું તે ધૂળ, વળી જે વિષયી થાય;
ધાન ખાધુ તે ધૂળ, પાપ કરી પેટ ભરે છે;
ધાન ખાધું તે ધૂળ, ઘાત વિશ્વાસ કરે છે;
સામાનું સુખ જોઇ દાઝતો, નરકે જશે નિદાનરે;
કહે નરભો કુટ ગધેડીના, શિદ વણસાડ્યું ધાનરે.

કર જોડી કહું કૃષ્ણ, સાંભળો અક્ષર મારો;
મનુષ્ય દેહ દઇ ભલે, શીદ બ્રાહ્મણ અવતાર્યો;
અણસમજુને એમ, જન્મ બ્રાહ્મણનો મોટો;
મુજને ભાસે એમ, જન્મ બ્રાહ્મણનો ખોટો;
જે જન્મે ઉધાર સાથે થયું, તેનો ધરું છું શોકરે;
કહે નરભો હાથ ધરી સહુ, સાધન સોંપ્યું લોકને.

કોઇ કહેશે રે એમ, હાથ તો શિદને ધરિયે;
હાથ ધર્યે જીવાય, નહીં તો પેટ ન ભરિયે;
ધરિયે નહીં જો હાથ, નવસ્ત્રાં કેમ પૂરાય;
હાથ ધર્યા પરતાપ, ટાઢ તડકો તે જાય;
જે હાથ ધર્યા વણ મ્હેનતે, જીવવું તે તો ઠીક છે;
જન નરભે તો નિશ્ચય કર્યું, હાથ ધર્યામાં ધીક છે.

વગર મહેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા;
વગર મહેનતે ખાય, હરાયા-સાંઢો જેવા;
જીવે પારકું ખાઇ, એહ અવતાર ન સારો;
જોતો નથી વિચારી, લાભ લૂટાયે મારો;
જે માલ પારકો ખાઇને, મૂર્ખ હૈયે હરખાય છે;
કહે નરભો લાભ બધો ખુવે, નાગો શું લૂટાય છે.

ખાતરવિન ભૂમિમાં, સહસ્ર મણ બાજરી વાવી;
ખાર બધું ખાઈ ગયો, પાછી પાશેર ન આવી;
વિવેક સમજ્યો નહીં, પાત્ર કુપાત્ર ન જોયું;
ખાધું તેને ના પચ્યું, ખવરાવ્યું તેણે ના ખોયું;
સઘળી ભૂમિ સરખી નથી, કઈ છાયા કઈ તાપની;
કહે નરભો કુપાત્ર થાય તો, દસુંદ આવે પાપની.

જાચક જીવન ધીક, વગર મહેનત જે જીવે;
જાન જાચકે થાય, જુવો દેખાડું દીવે;
માગે સાકર ગોળ, તનુજને ટપલી મારે;
જાચકને નોતરી, જમાડે ઘીની ધારે;
જાચક તો તે નથી જાણતો, જાન અતિશે થાય છે;
કહે છે નરભો મોટમ પણે, લાખો જર લૂટાય છે.

રઘુનાથદાસ.

આ ગરબીઓ ગુજરાતમાં અતિ ઘણી પ્રસિદ્ધ છે.

ઓધવજીનો સન્દેશો

ગરબી ૧ લી.

ઓધવજી આવ્યારે વેગે વ્રજમાં, મથૂરાંથી મોકલીયા છે એમ જો;
વાલાને વાલારે વ્રજ આહિરડાં, ગોપિ જનનો જોવા કારણ પ્રેમ જો. ઓ૦
ગોકુળની શોભારે સુંદર શી કહું, નેહે આવ્યા નંદજિને ભોવંન જો;
પુરુષોત્તમ જાણીને મળિયાં પ્રેમશું, પ્રીત કરીને કરાવોયાં ભોજંન જો. ઓ૦
કુશળતા પૂછીરે વાસુદેવની, કુંવરનાં સંભારી સઘળાં કામ જો;
જશોદા રુવે ને સુખડાં સાંભરે, સૌ કો કહે કેમ નાવ્યા સુંદર શ્યામ જો. ઓ૦
વાંસળિયો ને વલોણાં વાગે ઘણાં, ઘેર ઘેર ગાય ગોકુળિયામાં ગીત જો;
આ મંગળ કીધાંરે દશ દિશાતણાં, ત્રણ લોકમાં કરે છે પુન્ય નિત્ય જો. ઓ૦
આંગણિયે આવીરે સરવે ગોપિયો, રથ કાંઇ છુટયો દીઠો નંદને દ્વાર જો.
અધર્મી અક્રૂર પૂરી આવ્યો હશે, એ જ ઘોડા ને એ જ દિસે અશ્વાર જો, ઓ૦
આપણા સ્વામીને એ તેડી ગયો, ત્યાં જઇ એણે મરાવ્યો છે કંસ જો;
પ્રાણ લેઇને પાછો કેમ આવ્યો હશે, માસીસો કરવાને લેશે માંસ જો. ઓ૦
જમનાજીમાં નાહિને એટલે આવિયા, જુવતિયે તો જાણ્યા શ્રીભગવાન જો;
રઘુનાથના સ્વામીના સેવક ઓળખ્યા, અરસ પરસ ત્યાં દીધાં ઝાઝાં માન જો. ઓ૦

ગરબી ૨ જી.

ઓધવજી અમ સાથે રસીયો રૂશણે, રીસાયા કેમ કહોને દીલની વાત જો;
આંટી ને ઘૂંટી તો નવ અમે જાણીએ, મોહનજીના મનમાં મોટી ઘાત જો. ઓ૦

લક્ષણ સૌ જાણ્યાંરે લોભી લાલનાં, ગુણવંત છે પણ ગાયોનો ગોવાળ જો;
આહિરડો શું સમજે રસની રીતમાં, કાનુડો કાંઇ કુડાં ચઢાવે આળ જો. ઓ૦
જીવન સંગે રમવા જોબન જાળવ્યાં, બાળપણામાં ખાંતે કરતાં ખેલ જો;
મનડાંની વાતોરે સૌ મનમાં રહી, મેલી ગયા કાંઇ દુઃખડાંકેરી હેલ જો. ઓ૦
વચને અમને વાલ્યાંરે એ વિઠ્ઠલે, જાતાં જાતાં જૂઠો દીધો કોલ જો;
છોકરડા સરખેરે અમને છેતર્યાં, તજી ગયો એ તસ્કરનો શો તોલ જો. ઓ૦
મહિયરિયે જાઉં તો મુજને ખીજવે, સાસરિયામાં સાસુનો સંતાપ જો;
નહાનીતે નણદલરે બાળે બોલડે, પૂરણ લાગ્યાં પાડોશણનાં પાપ જો. ઓ૦
દુઃખડાની વેળાયેરે સુખડાં સાંભરે, અંત સમે તો કોય ન આવે કામ જો;
સગપણ તો સોનુંરે પીતળ પ્રીતડી, વાલપણામાં વેર કરી ગયા શ્યામ જો. ઓ૦
દયા નવ આવીરે દિલથી ઉતર્યાં, દાસીનો તો દોષ ન જાણ્યો કાંય જો;
પરમેશ્વર જાણીને પ્રીતે પૂજતાં, હરિજીને અમે હાથે કરતાં છાંય જો. ઓ૦
ભણકારા વાગે છે ભોજન પીરસતાં, જમણ કરીને જોઇયે હરિની વાટ જો;
સાસુજી પૂછેરે વહુ તમે સાંભળો, રસોઇ કરતાં આવડો શો ઉચાટ જો. ઓ૦
અવગુણને ગુણ શારે અબળા રાંકના, વાંક ઘણો પણ વનિતા સંગ શું વેર જો;
રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલું, ઘણી થઇ હવે પ્રભુ પધારો ઘેર જો. ઓ૦

ગરબી ૩ જી.

ઓધવજી માધવરે મેલી કેમ ગયા, કહોને વીરા શો છે અમારો વાંક જો;
નમેરા થયારે નંદના લાલજી, રણ વગડામાં રોતાં મૂકયાં રાંક જો. ઓ૦
ધીરજની વાતોરે ધરથી સાંભળો, પહેલી પ્રીતે હર્યા અમારા પ્રાણ જો;
કાળજડાં છેદ્યાં રે ભીંતર ભેદિયાં, મરમ કરીને માર્યાં મોહનાં બાણ જો. ઓ૦
ખાધાં ને પીધાંરે ખરચ્યાં વાપર્યાં, એને અમારે આણવેચી મીરાત જો;
લજ્જાતો લોપીરે દુરિજન લોકની, મોહન માટે તજ્યાં કુટંબ ને જાત જો. ઓ૦
વલોણું વલોવતી હું તો સાં જઇ, કહેતી હું તો જાગો જશોદા માત જો;
મહિડાંને મશે મળતી મહારાજને, તેને મશે કરતી વળી હું તો વાત જો. ઓ૦
પરભાતે પાણીરે જમુના હું જતી, શેરડિયોમાં સામા મળતા શ્યામ જો;
અલબેલો કરતો અમશું અતીઘણા, જૂઠા ઝગડા જોતું બાધું ગામ જો. ઓ૦
ઉઘાડો રમતોરે મારે આંગણે, છોકરડામાં માગી પીતો છાશ જો;
માખણને મશેરે મચકે નાચતો, અલબેલાની મોટી અમને આશ જો. ઓ૦

મેળાવો કરતોરે ઝાઝાં માંકડાં, સૂના ઘરમાં જઇને કરતો સાન જો;
બાળકડાં બીજાં એ અવસર આવતાં, દહીં ગોરસડાં પાતો સઉને કાન જો. ઓ૦
મોભારે ચડતોરે માંખણ ચોરવા, શાક લેઇનિ કરતો રસની રેલ જો;
લાખેણી લીલારે એવી લાલની, ખાંત કરીને કરતો નવલા ખેલ જો. ઓ૦
વિસ્તારી વાતોરે કીજે કેટલી, સાંભરતામાં થાય ઘણો સંતાપ જો;
રઘુનાથના સ્વામીને સરવે સાંભરે, તમે તમારું જુવો વિચારી આપ જો. ઓ૦

ગરબી ૪ થી.

ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને, મારા સમ જો મૂકી મનનો મેલ જો;
કાનુડો કપટીરે આવડો કેમ થયો, છળ કરીને છેતરિયે નહિ છેલ જો. ઓ૦
આટલા દિવસરે આવું નવ જાણતી, ઘરથી ન જાણ્યા ધૂતારાના ઢંગ જો;
પાણીડાં પીનેરે ઘર શું પૂછિયે, બાળપણામાં કીધો એશું સંગ જો. ઓ૦
અણતેડયાં જાતાંરે નંદને આંગણે, વણ કરાવ્યાં કરતાં ઘરનાં કામ જો;
એવે રે મિશે જઈ મળતાં માવને, પલકે પલકે કરતી હું પરણામ જો. ઓ૦
દીવડિયા મિશેરે દૂરથકી આવતિ, વડો કરીને વળતી વારંવાર જો;
મોહનનાં મુખનાંરે લેતી મીઠડાં, જશોદા મુજને કહેતાં નિર્લજ નાર જો. ઓ૦
માડીથી છાના રે મેવા લાવતાં, વાટકડીમાં દોતાં ગૌરી ગાય જો;
દુધ ને દહિયેરે હરિને સિંચતાં, મેં જાણ્યું જે જીવન મોટા થાય જો. ઓ૦
વેરીડાં કીધાં રે વ્રજનાં લોકને, વાલા કીધા ગોપી ગિરિધર લાલ જો;
ફુલડિયે પાંખડિયે હું નહિ ફૂબતી, કેમ વિસાર્યું વિઠ્ઠલજીયે વ્હાલ જો. ઓ૦
જમાડી જમતાંરે જીવન પ્રાણને, પવન કરીને પોઢાડતી પર્યંક જો;
એવારે સુખડાં તો સુપને વહી ગયાં, વેરી વિધાતાયે અવળા લખિયા અંક જો. ઓ૦
આભૂષણ ધરતાંરે હરિને અતી ઘણાં, મોર મુગટ ને કુંડળ ઝળકે કાન જો;
રાજની રીતિએ મોહન માલતાં, નિત્ય નિત્ય નિરખી જોતી નવલે વાન જો. ઓ૦
વાસીદું વાળતાં ધરતી માતનું, રખે રજ ઉડે રસિયાને અંગ જો;
આંખડલી આગળથી હરિ નવ મૂકતી, શા માટે હરિ તજ્યો અમારો સંગ જો. ઓ૦
દુઃખડાંની વાતોરે ક્યાં જઇ દાખવું, કહિયે છિયે પણ કહ્યું ન માને કોય જો;
કુવાની છાંયડી તે કુવામાં સમે, તસ્કરની મા કોઠીમાં પેશી રોય જો. ઓ૦
અમારા અવગુણરે હરિના ગુણ ઘણા, જોઈ નવ કરિયે વડા સંઘાતે વેર જો;
રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલું, મળવા આવો મનમાં રાખી મહેર જો. ઓ૦

ગરબી ૫ મી.

ઓધવજી અબળા તે સાંધન શું કરે, વાલા વિના તો મેહની પ્રગટી આગજો;
સંદેશો લાવ્યારે ભુંડા જોગનો, નથી ખમાતો દાઝ્યા ઉપર ડાગજો. ઓ૦
જોગીડાં થઇયે તો જગમાં લાજીયે, ભોગીડાં કયમ ધરિયે ભગવો ભેખજો;
વિશ્વાસે વસું છું વાલમ આવશે, અંગ માંહિથી ઉપની રંગની રેખજો. ઓ૦
જંગમની જુગતી તો સર્વે જાણિયે, સમીપ રહે પણ શરીરનો નહીં સંગજો;
એકાંતે વસવુંરે એકજ આસને, ભેદ પડે તો પડે ભજનમાં ભંગજો. ઓ૦
ફકીરી સાધ્યાનું તો ફળ પામિયે, દમન તજીને દીલ કરિયે દરવેશજો;
દેવને દેખેરે દીલ દેદારમાં, પોકારિયે શું પ્રભુ નથી પરદેશજો. ઓ૦
સંન્યાસી થઇએ તો સુખદુઃખ સાંભરે, વસ્ત્ર તજીને વનમાં કરિયે વાસજો;
પૂરણ પ્રીત વિના તો પ્રભુજી નહીં મળે, દેહ દમનમાં દુઃખડાં બારે માસજો. ઓ૦
જૈની તો જાણેરે જ્યાં ત્યાં જીવને, જતિ ખરા જે જાણે જીવની જાતજો;
અલખેલો મેલીને નહિ થાઉં આરજા, ભુલું નહીં કાંઇ દેખીને વળિ ભાતજો. ઓ૦
બ્રાહ્મણ તે જાણેરે સાચા બ્રહ્મને, વિપ્ર વિવેકી વેદ તણો લે સારજો;
ઋષિપતની રીઝીરે હરિના રંગમાં, પ્રેમ કરીને પૂજ્યા નંદકુમારજો. ઓ૦
ખટદર્શનવાળાને તો દુઃખડાં ખરાં, બાંધ્યું મારૂં મોહન સાથે મનજો;
જ્ઞાન ગૂઢારથ તો મનમાં ગમતું નથી, સુંદર વરને સોંપ્યાં તન મન ધનજો. ઓ૦
આ સારૂં જાણો તો શે નથી રાખતા, જપ તપ સાધન જગત માંહિનું કામજો;
વહોરતિયાં વિના તો વસ્તુ નહીં મળે, મધુકર એનો તો ન્યારો છે ઠામજો. ઓ૦
હરિ પાસે હતું તે અમને આપિયું, અમ પાસેથી ભરી પ્રેમની પોઠજો;
રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલું, હેત હતું તે આવ્યું હૈયાનું હોઠજો. ઓ

નિષ્કુલાનંદ.

વૈરાગ્ય તો એ જ કવિનો સર્વોપરી છે.

વૈરાગ્ય વિષે.

પદ ૧ લું.–રાગ જંગલો.

જનની જીવોરે ગોપીચંદની, પુત્રને પ્રેર્યો વૈરાગજી;
ઉપદેશ આપ્યો એણીપેરે, લાગ્યો સંસારિડો આગજી. જનની.
ધન્ય ધન્ય માતારે ધ્રુવતણી, કહ્યાં કઠણ વચનજી;
રાજ સાજ સુખ પરહરી, વેગે ચાલિયા વનની. જનની.
ઉડી ન શકે રે ઉટિયો, બહુ બોલાવ્યો બાજંદજી;
તેને રે દેખી ત્રાસ ઉપનો, લીધી ફકિરી છોડ્યો ફંદજી. જનની.
ભલોરે ત્યાગ ભરતરીતણો, તજી સોળસેં નારજી;
મંદિર ઝરુખા મેલી કરી, આસન કીધલાં બહારજી. જનની.
એ વૈરાગવંતને જાઉં વારણે, બીજા ગયારે અનેકજી;
ભલારે ભુંડા અવની ઉપરે, ગણતાં નાવે છેકજી. જનની.
કયાં ગયું કુળ રાવણતણું, સગરસુત સાઠ હજારજી;
ન રહ્યું તે નાણું રાજા નંદનું, સર્વ સુપન વેવારજી. જનની.
છત્રપતિ ચાલી ગયા, રાજ મૂકી રાજનજી;
દેવ દાનવ મુનિ માનવી, સર્વે જાણો સુપનજી. જનની.
સમજી મૂકો તો સારું ઘણું, જરૂર મૂકાવશે જમજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ મટે, સાચું કહું આઇ સમજી. જનની.

પદ ૨ જું.

જંગલ વસાવ્યું રે જોગિયે, તજી તનડાની આશજી;
વાત ન ગમે આ વિશ્વની, આઠે પહોર ઉદાસજી. જંગલ.

સેજ પલંગરે પોઢતા, મંદિર ઝરુખાં માંયજી;
તેને નહિ તૃણ સાથરો, રહેતા તરુતળ છાંયજી. જંગલ.
શાલ દુશાલા ઓઢતા, ઝીણા જરકશી જામજી;
તેણે રે રાખી કંથા ગોદડી, સહે શિર શીત ઘામજી. જંગલ.
ભાવતાં ભોજન જમતા, અનેક વિધિનાં અન્નજી;
તેણે રે માગવા લાગ્યા ટુકડા, ભીક્ષા ભવને ભવંનજી. જંગલ.
હાજી કહેતાં હજારો ઉઠતા, ચાલતા લશ્કર લાવજી;
તે નર ચાલ્યારે એકલા, નહીં પેંજાર પાવજી. જંગલ.
રહો તો રાજા રસોઇ કરું, જમતા જાઓ જોગીરાજજી;
ખીર નિપજાવું ક્ષણું એકમાં, તે તો ભિક્ષાને કાજજી. જંગલ.
આહાર કારણ ઉભો રહે, એકની કરી આશજી;
તે જોગી નહીં ભોગી જાણવો, અંતે થાય છે વિનાશજી. જંગલ.
રાજ સાજ સુખ પરહરી, જે જન લેશે રે જોગજી;
તે ધન દારામાં નહિ ધસે, રોગ સમ જાણે ભોગજી. જંગલ.
ધન્ય તે ત્યાગ વૈરાગને, તજી તનડાની આશજી;
કુળ રે તજીને નિષ્કુળ થયા, તેનું કુળ અવિનાશજી. જંગલ.

પદ ૩ જું.

હું બલિહારી એ વૈરાગને, ઉપનો, જેને અંગજી;
ચૌદ લોક ને ચતુરધા, ગમે સુખનો સંગજી. હું બલિ.
સુખ ન ઇચ્છે સંસારનાં, સમજે સુપન સમાનજી;
વાત ગમે એક વૈરાગની, તન સુખ ત્યાગવા તાનજી. હું બલિ.
દુઃખીરે દેખે આ દેહને, રહે રાજી તે મંનજી;
અનરથનું આગાર છે, જાણી ન કરે જતંનજી. હું બલિ.
રાતદિવસ હૃદિયા વિષે, વરતે એમ વિચારજી;
આ હુંરે કોણ ને જઇશ કયાં, કરુ તેનો નિર્ધારજી. હું બલિ.
કરું ઉપાય હવે એહનો, ડોળી દીશ વિદીશજી;
કોયરે ઉગારે મને કાળથી, સોંપું તેને જૈ શિશજી. હું બલિ.
રહે આતુરતા અંતરે, દેખી દેહ અનિત્યજી;
સુખ ન માને આ સંસારમાં, ન કરે કોઇશું પ્રીતજી. હું બલિ.
એવી દશા આવ્યા વિના, ન હોય તનસુખ ત્યાગજી;
ઉપરનો લાગેરે લજામણો, વગોણા સરખો વૈરાગજી. હું બલિ.

હરિગુરુ દેવ દયા કરે, આપે એહ વિચારજી;
નિષ્કુલાનંદ નિશ્શંક થઈ, સેજે તારે સંસારજી. હું બલિ.

પદ ૪ થું.

ત્યાગ ન ટકેરે વૈરાગ વિના, કરિયે કોટિ ઉપાયજી;
અંતર ઊંડી ઇચ્છા રહે, તે કેમ કરીને તજાયજી. ત્યાગ.
વેષ લીધો વૈરાગનો, દેશ રહિ ગયો દૂરજી;
ઉપર વેષ આછો બન્યો, માંહિ મોહ ભરપૂરજી. ત્યાગ.
કામ ક્રોધ લોભ મોહનું, જ્યાં લગી મૂળ ન જાયજી;
સંગ પ્રસંગે પાંગરે, જોગ ભોગનો થાયજી. ત્યાગ.
ઉષ્ણરતે અવની વિષે, બીજ નવ દિશે બહારજી;
ઘન વરસે વન પાંગરે, ઇંદ્રિ વિષય આકારજી. ત્યાગ.
ચમક દેખીને લોહ ચળે, ઇંદ્રિ વિષય સંજોગજી;
અણભેટેરે અભાવ છે, ભેટે ભોગવશે ભોગજી. ત્યાગ.
ઉપર તજે ને અંતર ભજે, એમ ન સરે અરથજી;
વણસ્યોરે વર્ણાશ્રમથકી, અંતે કરશે અનરથજી. ત્યાગ.
ભ્રષ્ટ થયો જોગ ભોગથી, જેમ બગડ્યું દૂધજી;
ગયું ઘૃત મહિ માંખણથકી, આપે થયું રે અશુદ્ધજી. ત્યાગ.
પળમાં જોગિ ભોગી પળમાં, પળમાં ગૃહીને ત્યાગજી;
નિષ્કુલાનંદ એ નરનો, વણ સમજ્યો વૈરાગજી. ત્યાગ.

પદ ૫ મું.

અમેરે જડ ભરતિ જોગીયા, ઇચ્છું નહિ વૈભોગજી;
જગત પદારથ જીવને, રુચે નહિ જેમ રોગજી. અમેરે.
ખટરસખાવા નહિ ખોળિયે, જમશું જે મળશે અન્નજી;
નિરમાને દિન નિર્ગમશું, રેશું મનમાં મગંનજી. અમેરે.
જુનાં પુરાણાં પટ પેરશું, નહિ ઇચ્છું નવીનજી;
શીત ઉષ્ણ શિર સહિ રેશું, રાખી કંથા કોપીનજી. અમેરે.
પ્રીત સૌશું પરહરી, કરશું કૃષ્ણ ભજંનજી;
મોહ અમારા મનમાં, મને કરતું વિઘંનજી. અમેરે.
હરખ શોક હાણ વૃદ્ધિને, સહેશું દુઃખ તંનજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ દૈયે, નિજ કુળને લાંછનજી. અમેરે.

પદ ૬ ઠું.

ઋષભકુંવરની રીતને, સુણો સંત સુજાણજી;
સમરથ ભરત નામે કરી, પાડ્યો પંડ પ્રમાણજી. ઋષભ.
રાજ તજી તપ આદર્યું, તજી સૌ શું સનેહજી;
દયામાંથી દુઃખ ઉપનું, થયો મૃગસું સનેહજી. ઋષભ.
તેને કરી તન ધારિયું, રહ્યું જ્ઞાન અભંગજી;
અંગિરા કુલમાં ઉપના, રહ્યા સૌથી અસંગજી. ઋષભ.
મા બાપ મેલી મરી ગયાં, રહ્યાં ભાઇ ભોજાઇજી;
જડ જાણીને જેવું તેવું, અન્ન આપે ખાયજી. ઋષભ.
ટોવા સારુ ખેતર મોકલ્યાં, ચોર લૈ ગયા ત્યાંયજી;
દેતાં બલિદાન દેવિયે, કરી આવીને સાયજી. ઋષભ.
ત્યાંથી જડભરતને છોડિયા, રાયે દઇ શિક્ષાયજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નૃપને, કર્યો સુખનો ઉપાયજી. ઋષભ.

પદ ૭ મું.

જડરે ભરતની જાતના, જોગી જે જગમાંયજી;
ઇંદ્રિય મનની ઉપરે, રહે શત્રુ સદાયજી. જડરે.
વિકળ ન થાયે વિષયમાં, રહે પરવત માંયજી;
ધરમ ધીરજ મૂકે નહિ, મર મુસ્તક જાયજી. જડરે.
આઠે પહોરમાં એક ઘડી, નવ માને નીજ દેહજી;
તેનારે સુખ સારુ શું કરે, ઉપાય ન કરે એહજી. જડરે.
હરિ ઇચ્છાએ હરે ફરે, કરે જીવના ઉદ્ધારજી;
જેને મળે એવા જોગીયા, પામે તે ભવ પારજી. જડરે.
એવા જોગીને આવી મળે, જાણે અજાણે જંનજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરને, પળમાં કરે પાવનજી. જડરે.

પદ ૮ મું.

જોગી જીવો રે એવા જગતમાં, સગા સૌના સોહાયજી;
શત્રુ શોધતા સંસારમાં, જેને નવ જડે કોયજી. જોગી.
સ્થાવર જંગમ સ્થૂળ સૂક્ષ્મ, ચરાચર જે જંનજી;
મન કર્મ વચને દૂભે નહિ, દયા દિલે અનંતજી. જોગી.
નિશ્ચે એવાને નિરખીને, દયા દુષ્ટને નોયજી;
બીજા તે સર્વે દયા કરે, જ્યારે એવાને જોયજી. જોગી.

દેહદર્શી દુઃખ ભોગવે, કરે સુખને ઉપાયજી;
આત્મદર્શી આનંદમાં, રહે સુખમાં સદાયજી. જોગી.
મૂલ્યે પોતાનું ભાસે નહિ, ત્રણ કાળમાં તંનજી;
નિષ્કુલાનંદ એમ સમજી, જોગી ન કરે જતંનજી. જોગી.

પદ ૯ મું.

પ્રથમ વૈરાગ જેને પ્રગટે, તજે સકળ સંસારજી;
રાજસાજ સુખ સંપતિ, મેલે માલ ભંડારજી. પ્રથમ.
આસન વસન ભૂષણ સજ્યાં, એથી ઉતારે મનજી;
અતર વૈરાગ્ય જ્યાં ઉપને, તજી ભુવન ઇચ્છે વનજી. પ્રથમ.
સત્ય ધાતુ સોવ્રણ લગે, વાંછે નહીં વાસણજી;
ગામ ભોગ તે ગમે નહીં, ઇચ્છે અરણ્યમાં આસનજી. પ્રથમ.
માતા તાત સુત સંબંધી, તજે ભગિની ભાઇજી;
નારી ન ગમે દીઠે નેણે, તોડે સૌ શું સગાઇજી. પ્રથમ.
એટલાં તજી નર નિસરે, વળતો લિયે. વેશજી;
સુખ દુઃખ સહે શરીરને, દેખી દેશ વિદેશજી. પ્રથમ.
પછે બેસે કોઇ થાનકે, જોઇ સુંદર જાગજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરનો, વળતો ન રહે વૈરાગજી. પ્રથમ.

પદ ૧૦ મું.

વૈરાગને વિઘન ઘણાં, તાસી રહ્યાં તૈયારજી;
માન મોટાઇ છે મારવા, ઢોળાવવા ધન નારજી. વૈરાગ.
ઉપરથી અભાવથી, ટકે નહિ કાદ ટેકજી;
પાંચ વેરી પ્રચંડ છે, અધિક એકથી એકજી. વૈરાગ.
ખાતાં પિતાં સુતાં જાગતાં, વસવું વેરીને વાસજી;
જમતાં સૂણતાં બોલતાં, તેનો કરવો તપાસજી. વૈરાગ.
તપાસ વિના જે ત્યાગિયું, હોડે કરી હૈયાજોરજી.
તે કોઇ દહાડે કચવાઇને, કંઇક ભાગશે ભૂરજી. વૈરાગ.
અંતર ઉંડા અભાવથી, કરિયે તનમન ત્યાગજી;
વિષયને વિષ કરી જાણિયે, રાખિયે નહિ રાગજી. વૈરાગ.
સાચે કારજ સર્વે સરે, કાચે રાચે નહિ રાગજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે નક્કિ જીવ, અણુસમજુ બેફાગજી. વૈરાગ.

પદ ૧૧ મું.

વૈરાગ્ય વિણ એ વાણી વદે, સમજ્યો નહીં લેશજી;
મોટા સંતની સેવા ક્યાં મળે, એમ આપે ઉપદેશજી. વૈરાગ્ય.
તન ધન સંત વડે કરી, સેવા સાધુની કીજેજી;
વિધ વિધના વિજનશું, રૂડી રસોઇઓ દિજેજી. વૈરાગ્ય.
આગ્યે સાધુને અર્પિયાં, સૂત વિત ઘરબારજી;
એવા ભક્ત લખાયા ભક્તમાળમાં દેખો દીલના ઉદારજી. વૈરાગ્ય.
આજ સાધુને આપતાં, ક્યારે મુંઝાયે મંનજી;
સૂત કલત્રને કારણે, દોડી ખરચો છો ધંનજી. વૈરાગ્ય;
અમેરે ત્યાગી સર્વે ત્યાગિયું, ત્યાગ્યાં રાજ ને પાટજી;
તમારા કલ્યાણને કારણે, સંત વરતાવે વાટજી. વૈરાગ્ય.
એ વણ શા વૈરાગ્યની વાતડી, સૂણજો નર નારજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરનું, કેમ પડશે પારજી. વૈરાગ્ય.

પદ ૧૨ મું.

જેનુંરે મન વનશું વર્તતું અતિ રહેતા ઉદાસજી;
તે તાકયા વસ્તીએ વસવા, બાંધી સૌ સાથ આશજી. જેનુંરે.
જેને ગમતી જીર્ણકંથા જેવું તેવું જળ ઠામજી;
તેણે રંગ્યાં રુડાં તુંબડાં, વસ્ત્ર માગે ગામો ગામજી. જેનુંરે.
રસે રહિત અન્ન જમતા, દેવા દેવને દંડજી;
તેનેરે જોઇયે તીખાં તમતમાં, ખાવા ખીરને ખંડજી. જેનુંરે.
જેનેરે જાગ્યા આગ લાગતી, ગમતું નહિ સન્યા ને ઘરજી;
તેનેરે આસનાથી ઉઠાડતાં, જગાડવો મણિધરજી. જેનુંરે.
પોતાનો પરિવાર પરહરી, ચાલ્યા એકલા આપજી;
તેનેરે સ્નેહ બાંધ્યો શિષ્યશું, લીધો પરનો સંતાપજી. જેનુંરે.
ઓછી સમજ એ જે આદરે, કાચો થશે કાયજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે તે નરને, અંતે એમ હોયજી. જેનુંરે,

પદ ૧૩ મું.

વાય વાય જો કુમતિ મતિ તારીરે, મેલિ મોહન વદન જોઇ નારીરે;
હાર્યો હેવાન કુબુદ્ધિ જીતી બાજીરે, લાગી પેજાર ન આવી લાજ પાજીરે.
તેં તો ખારી બલાને ખોળિ લીધીરે, તેં તો વાઘણીસું વાલપ કીધીરે.
તજી મહા રસના પ્રભુ મેવારે, જાણિ ઝેરનું જાય પારખું લેવારે.

તેં તો સ્નેહ કીધો સર્પણિ સાથેરે, માગી લીધું મૂરખ દુઃખ માથેરે.
ઘણી ઘાત થઇ છે ઘરમાંઇરે, તેનો તુજને વિચાર નહી કાંઇરે.
તારું વિષય સંગાતે ચિત્ત બાંધ્યુંરે, આંબ તજીને આક ફળ ખાધુંરે.
તેં તો વણસાડ્યું છે કાજ તારુંરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે સારુંરે.

પદ ૧૪ મું.

ધિક ધિક તારો જો અવતારરે, તેં તો ન કર્યો નર જો વિચારરે;
ચૌદ લોકને ગઈ છે નારી ચાવીરે, તુંને તેની પ્રતિત કેમ આવીરે.
બ્રહ્મા સરખાને જેણે જો ભોળાવ્યારે, શિવ સરખાને જેણે જો ડોલાવ્યારે;
જેણે એકલશૃંગીને અંધ કીધોરે, જેણે પરાશર પકડીને લીધોરે.
કીધું નારદતણું તે મુખ કાળુંરે, ઋષિ શૌભરિતણું તે તપ ટાળ્યુંરે;
જેણે અંધ તે અસૂર કુળ કીધુંરે, કહિ અમૃત ને જો વિખ દીધુંરે.
જેણે રાવણતણું કુળ ખોયુંરે, ત્યાં તારું તે મન કેમ મોહ્યુંરે;
લિધું દુઃખ તે અલ્પ સુખ સાટેરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે માટેરે.

પદ ૧૫ મું.

બળો બળો કુમતિ મતિ તારીરે, તેં તો વાત કાંય ન જોઇ વિચારીરે;
કાં ગઇ તારી અકલ અભાગીરે, તજી સુખ દુઃખ મુખ લીધું માગીરે.
તુંને વિષય મોદિક કેમ ભાવેરે, થાવા હડકાયાની હોંસ કેમ આવેરે;
તારું ધન દારા દેખી દિલ ડોલેરે, થૈ બાવરોને હક બક બોલેરે.
તારું અસત્ય ધંધે તે મન લાગ્યુંરે, સુતા સિંહને ઉઠાડી વિખ માગ્યુંરે;
મન ગમતિ ખાધી તેં ઠગ મૂળીરે, તજી સુખસેજ સૂતો જઇ શૂળીરે.
કટપટ કુમતિ મતિ તારીરે, તજી મહિં ને વલોયું જઇ વારીરે;
કહે નિષ્કુલાનંદ નર તુંનેરે, વળી કહીશ કહ્યું નહીં મુનેરે.

પદ ૧૬ મું.

એક અચંબો આવે છે અતિ ભારીરે, તુંને લાજ નથી આવતી લગારીરે;
લખ ચોર્યાશિ કુટુંબ કુળ તારુંરે, ખર શૂકરમાં કેને કુણ સારુંરે.
અંડ ઉદ્‌ભિજ ને સ્વેદ જરાયુરે, વાર અનેક તું ઉપજ્યો મરાયુરે;
ઉંચ નીચમાં લીધો તેં અવતારરે, આદ્યે શ્વપચ દઇ વર્ણ અઢારરે.
એક એકને ઉદર નર આવ્યોરે, તું તો સરવે તણો સુત કહાવ્યોરે;
તેની લાજ તુંને ન આવી લેશરે, હવે આપિયે તે કિયો ઉપદેશરે.
દીઠો નહિ તુજ જેવો કોય ડાહ્યોરે, તું તો ભુખ ને દુઃખથી નકાયોરે;
કહે નિષ્કુલાનંદ તુને કેટલુંરે, માન તજી હજી માને તો છે ભલુંરે.

પદ ૧૭ મું.

સત વાત એક સાંભળોને સારીરે, જોજો જન મન વાત એ વિચારીરે;
આવી મનુષ્યા દેહ તે શ્યા માટેરે, આવ્યો કુણ કામ ચાલ્યો કુણ વાટેરે.
તેની સંતને ન પૂછી વાત સારીરે, તું તો આપણે ડહાપણે રિયો રાચીરે;
ઠરે સુખના સમાજ કાજ કામરે, તારું મન મોહ્યું દામ વામ ધામરે.
કરે મનોરથ મન નિત્ય નવારે, વિષે સુખ વળી ભોગજે ભોગવવારે;
આજ સુધી તેનો અભાવ ન આવેરે, કેમ ધંતુરાનાં ડીંડાં ભુંડાં ભાવેરે.
ભણ્યો ભોયંગ ને લાગે લિંબ મીઠારે, કરિ કમાણી ને હાલ્યો નર હિઠારે;
શી અક્કલ લીધી છે નર તે શિખીરે, કહે નિષ્કુળાનંદ નર દેખીરે.

પદ ૧૮ મું.

એક વાત વળી સાંભળી છે સારીરે, કહું વિવિધ પ્રકાર જો વિચારીરે;
એક બાવનો બેસાર્યો વળી વહાણેરે, માન્યું મુરખ પડયો હું બંધિખાનેરે.
ચડયો ફેરને દીઠું છે સર્વ ફરતુંરે, માન્યુ મનમાં જે પામ્યો હવે મરતુંરે;
થયો આકળો અભાગી લાગી લેરીરે, ખરા ખારવા વિશેષે જાણ્યા વેરીરે.
ચડી ડોલ ને દીઠું છે દુઃખદાઇરે, મારી ઠેક છેક પડયો પાણિ માંઇરે;
એમાં દોષ કોહો કેને હવે દઇયેરે, મળ્યો સતસંગ તરી તજી જઇયેરે.
તજી સુખ પડયો દધિ દુઃખ માંઇરે, એ પ્રકારમાં ન જાય કયાંઇરે;
સર્વે સુખ દુઃખ વાહાણનું જો સહિયેરે, કહે નિષ્કુળાનંદ પાર થઇયેરે.

પદ ૧૯ મું.

એક મૂરખને હાથ મણિ મળિરે, જોઇ ચાખી સુંઘી ન લાગી ગળીરે;
હતો વેવલો ને કાવતો વિવેકીરે, જોઇ ત્રાડી ફોડિ નાંખ્યું નરે ફેંકીરે.
તેમ સતસંગ મળ્યો શિરોમણિરે, હતિ બાળ બુદ્ધિ કુબુદ્ધિને ધણીરે;
તેણે સતસગ રંગ અંગ ત્યાગ્યોરે, કાળા કામળાને કસુંબો ન લાગ્યોરે.
રહે પથ્થર કોરો જો પાણી માંઇરે, જેમ જળ મળે જ્વાસો સુકાઇરે;
મળિ મરકટને રાજ સાજ સિદ્ધિરે, દેખી ટોપરું ને તરત ટેક દિધિરે.
મળિ અલ્પમતિને વાત મોટીરે, કરે અનમાન જ્ઞાન કહે ખોટીરે;
મળિ અનુપમ મોજ તેજ ત્યાગીરે, કહે નિષ્કુળાનંદ એ અભાગીરે.

પદ ૨૦ મું.

જેમ સર્પને પાળીને દુધ પાયરે, તે તો ઘરના પરનાને ખિજ્યો ખાયરે;
જેમ વેરીને શિખવે વિદ્યા વિધરે, કરે દાવ ઘાવ પાછો પરસિદ્ધરે.

દેખે દિનમાં અંધારું ખાંતે ખોળીરે, એવા અંધ નર ઉલુકની ટોળીરે;
એવો નર કોઇ દિઠો ન નઠારોરે, મળ્યું કલ્પવૃક્ષ માગ્યો છે કુઠારોરે.
પડ્યું અવળું ન સૂઝે બીજું સાજરે, રિઝયા રાજ પાસ માગી છે પિયાજરે;
કરિ કલ્પવૃક્ષ સમ કહાવેરે, મળે તેને તેવું જેને જેવું ભાવેરે.
કેશે દેવને ચોર મેલું દેખીરે, પણ અંતરની ઇચ્છા ન ઉવેખીરે;
પડી જન્માંતરે વાત પાછીરે, કહે નિષ્કુલાનંદ એ સાચીરે.

પદ ૨૧ મું.

લટકાળો લટકંતોરે આવે, મોહન મોરલી વાતોરે; લટ–ટેક.
સખાને સંગે અતિ ઉછરંગે, ગીત મધુરાં ગાતોરે; લટ.
કેસરિયે વાઘે કસુંબલ પાઘે, કેસર રંગમાં રાતોરે; લટ.
ફુલોના તોરા ગજરાની ટોપી, ફુલોને હારે ફુલાતોરે; લટ.
નિષ્કુલાનંદનો સ્વામી શામળિયો, આવે અમીરસ પાતોરે; લટ.

પદ ૨૨ મું.

શામળિયો સ્નેહનો બાંધ્યો, આવે છે અલબેલોરે; શામ–ટેક.
રંગમાં રાતો ને વાંસલી વાતો, છોગાળો છેલ છબીલોરે; શામ.
અતિ પ્રસંન વદન વહાલાનું, અળવે ભર્યો અલવિલોરે; શામ.
દરશન દેવને કાંઈ એક દેવા, રસ બસ કરવા રસિલોરે; શામ.
નિષ્કુલાનંદનોસ્વામી શામળિયો, આવે વાલપશું વહેલોરે; શામ.

પદ ૨૩ મું.

છબીલાની છબી જોઇને, મોહી રહ્યું મન મારુંરે; છબી–ટેક.
નેણાં વિશાળ ને વાણી રસાળ, તેપર તન મન વારુંરે; છબી.
વહાલાનું વદન સુખનું સદન, શોભે છે સુંદર સારુંરે; છબી.
જીવન જોઇ હું મનમાં મોહી, મીટે મટકું ન મારુંરે; છબી.
નિષ્કુલાનંદના નાથને નિરખી, અંતરમાં ઉતારુંરે; છબી.

પદ ૨૪ મું.

છોગાળા તારા છોગલાં ઉપર, વાલમજી જાઉં વારીરે; છોગાળા–ટેક.
નટવર નાગર સુખના સાગર, મન માન્યા મોરારીરે; છોગાળા.
કાન ગોવાળા ને વાંસળીવાળા, તમે મીરાત્ય છો મારીરે; છોગાળા.
નંદના લાલા લાગો અતિ વાલા, ગુણવંતા ગિરિધારીરે; છોગાળા.
નિષ્કુલાનંદના સ્વામી શામળિયા, હું છું દાસી તમારીરે; છોગાળા.

બ્રહ્માનંદ.

એ જાતનો ચારણ હતો, એની કવિત્વ શક્તિ મોટી અને તાત્કાલીક હતી.

શૃંગારનાં પદો.

પદ ૧ લુ. રાગ ધનાશ્રી.

છેલા ચાલંતા ગજ ચાલ, આવો મારે આંગણે,
હું તો મોહિ છું મોહનલાલ, તોરે ફુલડાંતણે;—ટેક. આવો.
પ્રીતમ પેર્યો પ્રેમથી, તમે સોનેરી સુરવાળ,
જરકસિયા જામાતણી, મારા ચિતડામાં ખુંતી ચાળ; આવો.
રૂપાળો રતને જડ્યો, કાજુ શોભે કમર કટાર,
ગુણિયલગજ—મોતિતણો, રાજે હૈડા ઉપર હાર; આવો.
સુંદર મુખ સોહામણું, જોઇ લાજે શશિયર ક્રોડ,
બ્રહ્માનંદના વાલમા, તારા મોળિડાનો અજબ મરોડ; આવો.

પદ ૨ જું.

ઓરા આવોને પ્રાણ આધાર, વાલા મારે ઓરડે,
હું તો મોહિ છું નંદકુમાર, બાજુકેરે બોરડે;—ટેક. વાલા.
સોનાકેરાં સાંકળાં, પેર્યાં રસિયા જાદવરાય,
હરિવર બટકાં હાથનાં, મારે અટક્યાં અંતરમાંય; વાલા.
અજબ અલૌકિક અંગુળી, રાજે નખ મણી—લાલ સમાન,
શોભા વિંટી વેઢની, કાજુ રાજે છે રસિયા કાન; વાલા.
અંગ અંગ પ્રતિ ઓપતા, શોભે સુંદરવર શણગાર,
બ્રહ્માનંદના વાલમા, તારી બાનકની બલહાર; વાલા.

પદ ૩ જું.

વાલી લાગે છે વ્રજચંદ, પ્યારા તારી પાઘડી,
મરમાળા બાળમુકુંદ, કલગડલામાં જડી;—ટેક. પ્યારા.
ફુલ દડો ઉછાળતા, જ્યારે સાંમા આવો છો સેણ,
જાદવ સામું જોઇને, મારાં નાથ ઠરે છે નેણ; પ્યારા.
અતિ મરમાળી આંખડી, કાંયક સુંદર રાતી કોર,
આડી નજરે હેરતા, કાળુ લાગો છો નંદકિશોર; પ્યારા.
આંટો ઉપરણીતણો, ભાળી વાધે છે મનમાં ભાવ,
બ્રહ્માનંદ જાય વારણે, તારા મુખડા ઉપર માવ; પ્યારા.

પદ ૪ થું.

રુડી લાગે છે વ્રજરાજ, છબી તારી શામળા,
કાના મનડું લેવા કાજ, ચાલો છો ઉતાવળા;—ટેક. છબી.
આવીશ હું અલબેલડા, વારિ ગિરિધર તારી ગેલ,
કબુદ્ધિડાં નિંદા કરી, છોને મૂરખ ઘોતાં મેલ; છબી.
રસિયા તારા રંગની, લાગી ચટકી ચિત્તડામાંય,
શંકા તજી સંગ ડોલશું, હવે જગથી ડરે રે બલાય; છબી.
અચળ તમારો આશરો, મારે નહીં બિજાની આશ,
બ્રહ્માનંદ કહે રાજનાં, અમે દામ વિનાનાં દાસ; છબી.

પદ ૫ મું.

હેલિ જોને આ નંદકુમાર, સલુણો શોભતા;
ચાલે મદઝર ગજની ચાલ, રસિક ચિત્ત લોભતા.
પ્યારી લાલ સુરંગી પાઘ, અલૌકિક બાંધણિ;
છુટા પેચ ઝુક્યા ચહુકોર, અધિક શોભા બણી.
રુડી રાજે છે નલવટ રેખ, મનોહર માવને;
જોતાં કેસર તિલક અનુપ, વધારે ભાવને.
ઉભા અલવ કરે અલબેલ, સખાના સંગમે;
ખેલે બ્રહ્માનંદનો નાથ, રાજેસર રંગમે.

પદ ૬ ઠું.

શોભે નટવરજીને શિશ, કલંગી વાંકડી;
પુખરાજ પીરોજા લાલ, મોતિડેથી જડી.

તોરો પ્હુલતણો નવરંગ મોલિડા ઉપરે;
જોઇને કાનકુંવરનું રૂપ, મારાં નેણાં ઠરે.
સખિ આંટાદાર અનૂપ, પિયાજીની પાઘડી;
તે તો નહિ વિસરે પળ એક, જીવડામાં જડી.
લલકે કુંડલ કાનું માંહિ, કે મોંઘા મૂલના;
બાંધ્યા બ્રહ્માનંદના નાથે, કે બાજુ ફૂલનાં.

પદ ૭ મું.

આંખડલિ શરદ સરોજ, રસિલા લાલની;
દેખિ મનડું પામે મોહ, તિલક છબિ ભાલની.
નાસા સુંદર દીપ સમાન, અતિ શોભિ રઇ;
મુખ નિરખીને શશિયર જોત, ગગનમાં ઝાંખી થઇ.
લીધી લટકાળ નંદલાલ, કે હાથ કબાણને;
એનિ ચટક રંગીલિ ચાલ, હરે મન પ્રાણને.
કાજુ મોતિડે જડિત્ર કટાર, કમર કશી લીધલો;
નિરખી બ્રહ્માનંદ કહે જન્મ, સુફ્લ મારો કીધલો.

પદ ૮ મું.

સખિ કેસર ભીનો કાન, ઠરે જોઈ છાતડી;
રુડિ આંખડલિમે રેખ, મનોહર રાતડી.
એનિ સાંભળતાં ગુલતાન, થઇ એના ગીતમે;
રસિયા વર કેરો રંગ, ચડયો મારા ચિત્તમે.
સમઝાવી મુજને શામ, નેણું કેરિ સાનમે;
મુને મગન કરી મસ્તાન, અમૃત રસ પાનમે.
કાજુ રાજે જે ગૌર કપોલ, સુભગ તિલ ત્રાજવી;
શોભે બ્રહ્માનંદનો નાથ, રસિલો રાજવી.

પદ ૯ મું.

લટકાળા તારે લટકેરે, લેરખડા હું લોભાણી;
વાંસલડી કેરે કટકેરે, ચિતડાને લીધું તાણી.
છોગલિયું તારું છેલારે, આવી અટક્યું અંતરમાં;
વણ દીઠે રંગના રેલારે, બેઠી અકળાઉં ઘરમાં.

રાતી આંખલડીની રેખુંરે, મનડામે ખુંતી મારે;
ડોલરીઆ હું નવ દેખુંરે, જંપ નથી થાતો જ્યારે.
મરમાળી મૂર્ત્તિ તારીરે, વાલમ મારે ચિત્ત ચડી;
બ્રહ્માનંદના હાર હજારીરે, કેમ કરી મેલું એક ઘડી.

પદ ૧૦ મું.

રુડું ભાળ તિલક રૂપાળુંરે કોડે કીધું કેસરનું;
ભાવે હું સુંદર ભાળુંરે, કામડલું મેલી ઘરનું.
વાંકી ભ્રુકુટિ જોઇ વનમાળીરે, મારું લોભાણું મનડું;
મોહન નાસા વનમાળીરે, દીપલી વેળાનું ધનડું.
તારાં લોચનીયાં નંદલાલારે, રંગભીના રંગ ભરિયાં;
વ્રજજીવન નટવર વાલારે, ગુણિયલ અંતરમે ગરિયાં.
લટકાળા મોહની લાગીરે, ભાવે મુખડું ભાળીને;
બ્રહ્માનંદના શામ સુહાગીરી, બેઠી જગભય ટાળીને.

પદ ૧૧ મું.

માણીગર મોલિડું તારુંરે, સુંદર ફુલડેથી છાયું;
મોહન તેમાં મન મારું રે, ઠીક કરીને ઠેરાયું.
રૂપાળું રંગનું ભરીયુંરે, શોભે કોર્યું સોનેરી;
છોગલિયું નૌત્તમ ધરિયુંરે, લાડકડા વાલમ લેરી.
કાજુ નવલ કલગી નિર્ખિરે, ચિતડામાં લાગી ચટકી;
થઇ ગઇ દીવાની સરખીરે, લોક લજ્યા સર્વે પટકી.
બહુ અંતરમાં રસ બસિયુંરે, ગરક કસુંબી મોલીડું;
બ્રહ્માનંદના મનમાં વસિયુંરે, મોહન તારું મોલીડું.

પદ ૧૨ મું.

વ્રજ જીવન શામ વિહારીરે, લાવણમાં હું લેવાણી;
મેં તો મેલ્યો જગ વિસારીરે, કાનુડા તારી કેવાણી.
સુંદર વર રંગડો ચડીયોરે, મરમાળા મોહન તારો;
જગ તૃણ સરખો ત્રેવડિયોરે, કુણ માને એનો ડારો.
તમસાથે પ્રીતિ બાંધીરે, કોઇની શંકા કેમ ધરું;
ચિન્તામણિ સુંદર લાધીરે, રાંક થઇને શીદ ફરુ
તમ સાથે રંગનાં ભીનારે દિલડું માન્યું ડોલરિયા;
બ્રહ્માનંદના નાથ નવિનારે, વાલમ અમે તમને વરિયા.

પદ ૧૩ મું.—રાગ ગરબી.

ચાલો ચાલો સૈયરનો સાથ, વૃન્દાવન જાઇએરે;
સખી છેલ છબીલાને સંગ, હળી મળી ગાઇએરે.
વહાલો જુવે છે આપણી વાટ, ઉભા છે વનમારે;
સખી આપણે સાથ એકાંત, મળ્યાનું છે મનમારે.
વ્હાલે મોરલી લીધી છે હાથ, વજાડે છે ઘેરીરે;
આવી ઉભા છે જમુનાને તીર, પિતાંબર પેરીરે.
વાલે પેરયા છે ફુલડાંના હાર, બાંધ્યા છે બાજુરે;
એને લ્હેકે છે કાનો માંઇ, કુંડલિયા કાજુરે.
વાલે મૃગલાં પમાડ્યાં મોહ, બંસીને નાદેરે;
હરિ ગાય છે સુંદર ગીત, મધુરે સાદેરે.
હરિને હેતે કરીને હાથ, ઝાલ્યાનો હેવારે;
સખી બ્રહ્માનંદનો નાથ, રમવા જેવારે.

પદ ૧૪ મું.

જોને જોને સખી એનું રૂપ, મનોહર રાજેરે;
મુખ લાવણ્યતા જોઇ કામ, કે કોટિક લાજેરે.
જોને ફુલડાંનો તોરો શિશ, સુંદર શોભેરે;
જોઇ લાલ સુરંગી પાઘ, મનડું લોભેરે.
વ્હાલો નેણે જણાવે છે નેહ, હેતે હેરેરે;
મુને ન્યાલ કરી નંદલાલ, આજુને ફેરેરે.
પેરી શોભીતા શણગાર, રુડા લાગે રમતારે;
વાલો વ્રજ નારીને ચિત્ત, ગિરિધર ગમતારે.
મારાં લોચનિયાં લોભાય, નટવર નિરખીરે;
હું તો મગન થઇ મનમાંય, દિવાની સરખીરે.
ઉભા ગીત મધુરાં ગાય, ગોપીજન સંગેરે;
વ્હાલો બ્રહ્માનંદનો નાથ, રમે રસ રંગેરે.

પદ ૧૫ મું.

આવો આવોને નંદજીના લાલ, આ પણ રમીએરે;
રુડાં ભોજનીઆં બહુ ભાત, જમાડું તે જમીએરે.
વારી શામળીયા તમ સાથ, લાગી પ્રીતિરે;
હવે શું કહેશે સંસાર, કોઇથી નથી બીતીરે.

મારા હેતુ છો હૈડાના હાર, તમપર વારીરે;
તમે ભુજ કેડીલા કાન, મેં સેજ સમારીરે.
મારે તમથી જગમાં હેત, બીજું નહી વાહુરે;
તે તે જોઇયેતે જગરાય, આછી આછી આહુરે.
હસું સરસ સુંદર શ્યામ, તુજપર વારીરે;
તારા છોગલિયામાં શ્યામ, મોહ્યું મન મારૂરે.
બ્રહ્માનંદના વ્હાલા ગુણવાન, પધારોને પ્યારારે;
તમને એક ઘડી અલબેલ, નહિ મેલું ન્યારારે.

પદ ૧૬ મું.

તારી આંખલડી અલબેલ, અતિ અણીયાળીરે;
હું તો ગરક થઇ ગુલતાન, કે ભૂધર ભાળીરે.
માથે લાલ કુસુંબી પાઘ, તોરો લટકેરે;
છબી જોઇને સુંદર શ્યામ, મન મારૂ અટકેરે.
રૂડી કેસર કેરી આડ, કે ભાલ વિરાજેરે;
જોઇ મુખની શોભા માત્ર, પુરણ શશી લાજેરે.
શોભે ઘુઘરડીનો ઘોર, કેડે કંદોરો રે;
ગળે મોતીડાની માળ, ચિતડું ચોરો રે.
શોભે સુથણુલી સોરંગ, રૂપાળો રેંટો રે;
વ્હાલા પેરીને પ્રાણ આધાર, ભાવેસું ભેટો રે.
વ્હાલા બ્રહ્માનંદનાં નાથ, આવી સુખ આપોરે;
મુને મ્હેર કરી મોરાર, પોતાની કરી થાપો રે.

પદ ૧૭ મું.

સખી નન્દતણે દરબાર, માહા રંગ રેલે રે;
વ્હાલો ગોવાળાની સાથ, ખાંતીલો ખેલે રે.
મુને કાનુડાનાં કોડ, ગઇતી જોવા રે;
વ્હાલે કીધો અલૌકીક ખ્યાલ, મારું મન મ્હોવા રે.
કાને ગોપી ગોવાળાને ઘેર, ગોપ જમાડ્યારે;
રૂડાં લટકાં કરી નંદલાલ, કે ખૂબ રમાડ્યારે.
હસી હેત કરી હરિ રાય, ઝાલી મુને હાથેરે;
વ્હાલે દુધતણી લૈ હેલ, ઢોળી મારે માથે રે.

મુને કીધી રસબસ કાન, ભીંજી મારી સાડીરે;
મુને ચસકો લાગ્યો એ સાથ, જઇશ હું તો દહાડીરે.
વ્હાલો ડોલે ગોવાલીડા સંગ, બોલે સારું સારુંરે;
હેલી બ્રહ્માનન્દને નાથ, મોહ્યું મન મારુંરે.

પદ ૧૮ મું.

ઓરા આવોને સુંદર શ્યામ, એકાંતે મળીયેરે;
વ્હાલા દિન જાણીને દયાળ, અઢળક ઢળીયેરે.
વારી મુરતી તમારી માવ, વસી દિલ મોરેરે;
હું તો જોઇને થઇ ગુલતાન, ફુલો કેરે તોરેરે.
વ્હાલા તમને મળ્યાનાં છે કોડ, કરિયે વાતુરે;
વાલા તમ વિના પળ એક, નથી રેવાતું રે.
તમે દીલડાના દરીઆવ, કે છેલ છોગાળારે;
મારા મનનાં માન્યા મોરાર, છો મરમાળારે.
આવી તમ સાથે અલબેલ, પ્રીત બંધાણીરે;
મુખ લાવણ્યતા જોઇ માવ, હું લોભાણીરે.
તમે મોટા થઇ મહારાજ, શું લલચાવોરે;
વાલા બ્રહ્માનંદના નાથ, હસિને બોલાવો રે.

ઈશ્વરને ભજવા વિષે.

પદ ૧૯ મું.–રાગ ગરબી.

પ્રભુ સાથે કરને રે નર તું પ્રીતડી રે, મેલિ દેને મોહ મત્સર અભિમાનરે;
દિન ઝાઝા રહેવું નથીરે આ દેહમાંરે, હૈયાફુટા શાને થાય છે હેરાનરે–પ્રભુ.
સમજીને શરણું તું લેને સાચા સંતનુંરે, જાય તારા અનંત જનમનો રોગરે;
દુર્લભ મનુષ્યજનમ ભરતખંડમાંરે, વારે વારે એવો મળે નહિ જોગરે–પ્રભુ.
સમજી વિચારિને જોને તું કોણ છે રે, ક્યાંથી તું આવ્યો ને જઇશ કેને ઘેરરે;
ચારને દિવસરે રહેવું આ સંસારમાંરે, અમૃત તજીને ખાય છે ઝેરરે–પ્રભુ.
મમતાને માંહીરે માયા લગી ખુતિયોરે, મારું મારું કરી રહ્યો મંદરે;
કહેને તારું હરિ વિનારે સગું કોણ છેરે, માટે સત્ય કહેછે બ્રહ્માનંદરે–પ્રભુ.

પદ ૨૦ મું.

શરણું તું તો લેનેરે સુંદર શ્યામનુંરે, તજી તેને મુરખ ઠાલી તાણરે;
વારિને વલોવેરે ઘૃત નવ નીકળેરે, તેવું છે આ જગનું ડહાપણ જાણરે—શરણું.
કુબુદ્ધિને મેલીનેરે જતન કર જીવનુંરે, જોને તારિ ઉમર ખુટી જાયરે;
પ્રભુના ભજનરે વિના તને પ્રાણીયારે, કોઇ દિન સુખ સુપને નહીં થાયરે—શરણું.
મોટેરો થઇનેરે ફરે અભિમાનમાંરે, જાણે હું જીવાડું પરિવારરે;
શકટને હેઠેરે શ્વાન જેમ ચાલતુંરે, માને સર્વે પોતાને શિર ભારરે—શરણું.
ભરણ ને પોષણરે સહુનું હરિ કરેરે, સુખ દુઃખ સઉનું હરિને હાથરે;
એવું તું જાણીનેરે તજ અહંકારનેરે, ભજી લેને બ્રહ્માનંદનો નાથરે—શરણું.

પદ ૨૧ મું.

માનિલે શિખામણરે ડહાપણ તારું મેલિનેરે, ધન તન જોબન સુપનું જાણરે;
ચાર તે દિવસનારે જીવતર કારણેરે, ભટકીશ પરવશ ચારે ખાણરે—માનિલે.
મનમાં વિચારિરે જોને તું તો મૂરખારે, નથિ આંહિ રહેવાનું નિદાનરે;
મહેલ અગિયારે મંદિર માળિયાંરે, મેલિ દેઇને વસવું છે મેદાનરે—માનિલે.
સગાં ને કુટુંબિરે રહેશે રોઇ કળકળીરે, દાટ્યા સર્વે રહેશે ઘરમાં દામરે;
અંતકાલે ઠાલે હાથે જાવું પ્રાણી એકલારે, કોઇ નહિ આવે તારા જીવને કામરે—મા.
શરીર સાચવિયુંરે જ્યાંન કીધું જીવનુંરે, સાચો કીધો નરક ચોરાશીનો લેખરે;
બ્રહ્માનંદ કહેરે બુડ્યો જમપુરમાંરે, દિલમાં સમજી વિચારીને તું દેખરે—માનિલે.

પદ ૨૨ મું.

વિષયમાં વળુંધ્યોરે હરિને વિસારીનેરે, ફરે મરડાતો અતિ મનમાં ફુલરે;
જેના વતિયે જીવેરે તેને નથી જાણતોરે, મણમાં તારે આઠ પાંચશેરીના ભુલરે—વિ.
તોલ્યા વિના ખર થઇને ભાર તાણતોરે, હાંકતાં સૌ કહી તને હાડ હાડરે;
મટાડી પશુરે કીધો તને માનવીરે, પ્રભુનો કાંઇ નથી જાણતો પાડરે—વિ.
જઠરાગ્નિથીરે રાખ્યો તને જાળવીરે, સુંદર દીધો તનનો સાજરે;
અન્ન જળ દુમણાંરે તેનું દીધું ખાય છે રે; તેનું નામ લેતાં આવે છે તને લાજરે-વિ.
ભુંડપ કેરુંરે ભાતું તેં તો બાંધિયુંરે, માથે લીધો મમતા કેરો બોજરે;
બ્રહ્માનંદ કહેરે હરિ નવ ઓળખ્યારે, ફરતો ડોલે જેવો વનનો રોઝરે—વિ.

પદ ૨૩ મું.

રે સગપણ હરિવરનું સાચું, બીજું સર્વે ક્ષણભંગુર કાચું રે; સગ–ટેક.
રે સૌ સાથે પ્રીતિ ટાળી, રે ભાગ્યું મન મિથ્યા ભાળી;
છે વરવા જેવા એક વનમાળી; રે સગ.
રે થિર નહીં આવરદા થોડી, રે તુચ્છ જાણીને આશા તોડી;
મે જગના જીવન સાથે જોડી; રે સગ.
રે ફોગટ ફેરા નવ ફરિયે, રે પરઘર પાણી શું ભરિયે;
જો વરિયે તો નટવરને વરિયે; રે સગ.
રે ભૂધર ભેટ્યા ભય ભાગો, રે સૌ સાથે તોડ્યો ધાગો;
એ રસિક રંગીલાથી રંગ લાગો; રે સગ.
રે એવું જાણીને સગપણ કીધું, રે મેણું તો શિર ઉપર લીધું;
બ્રહ્માનંદનું કારજ સીધું; રે સગ.

પદ ૨૪ મું.

રે લગની તો હરિવરથી લાગી, મેં તન ધનની આશા ત્યાગી; રે લગની. ટેક
રે વાત કહું સુણ સાહેલી, રે બળિયોજી કીધા બેલી;
માથું પેલું પાંસંગમાં મેલી; રે લગની.
રે ન ડરું હું લોકતણી લાજે, રે શિર ઉપર ગિરિધર ગાજે;
આ દેહ ધર્યો નટવર કાજે; રે લગની.
રે શિરપર જો બીજો ધારું, રે તો બગડે જીવતર મારું;
હું જીતી બાજી તે કેમ હારું; રે લગની.
રે હરિ વિના બીજાને વરવું, રે ગજ તજી ખર ચડીને ફરવું;
રે જીવ્યાથી રુડું મરવું; રે લગની.
રે મરજાદા જગની મોટી, રે બાંધી પ્રેમતણી પેટી;
બ્રહ્માનંદનો વ્હાલો ભેટી; રે લગની.

પદ ૨૫ મું.

રે શિર સાટે નટવરને વરિયે, રે પાછાં તે પગલાં નવ ભરિયે; રેશિર.–ટેક.
રે અંતર દૃષ્ટિ કરી ખોળ્યું, રે ડહાપણ ઝાઝું નવ ડોળ્યું;
એ હરિ સારુ માથું ગોળ્યું; રે શિર.

રે સમજ્યા વિના નવ નિસરિયે, રે રણ મધ્યે જઈને નવ ડરિયે;
ત્યાં મુખ પાણી રાખી મરિયે; રે શિર.
રે પ્રથમ ચડે શૂરો થઈને, રે ભાગે પાછો રણમાં જઈને;
તે શું જીવે ભુંડું મુખ લઈને; રે શિર.
રે પેહેલું જ મનમાં ત્રેવડિયે, રે હોરે વારે જુદ્ધે નવ ચડિયે;
જો ચડિયે તો કટકા થઈ પડિયે; રે શિર.
રે રંગ સહિત હરિને રટિયે, રે હાક વાગે પાછા નવ હટિયે;
બ્રહ્માનંદ કહે ત્યાં મરી મટિયે; રે શિર.

પદ ૨૬ મું.

રે ધરિયા અંતર ગિરિધારી, શું કરશે ચોળ્યા હવે સંસારી; રે ધરિયા—ટેક
રે હું કોઈની ન રહું ઝાલી, રે વહાલાને ધાવા મ્હાલી;
રે શિર કરમાં લઈને ચાલી; રે ધરિયા.
રે જેમ ગજ જાય બજારે ખુશી, રે શ્વાન મરે બહુ ભસીરે ભસી;
તે હાથીને નહીં શંકા કશી; રે ધરિયા.
રે બળવા ગઈ જો સતી સાચી, રે રોમ રોમ પીયા સંગ રાચી;
તે પડમાં જાય ન વળે પાછી; રે ધરિયા.
રે જો પડથી પાછી આવે, રે લાજ તજી મન લલચાવે;
તે સતી મટી કુત્તી કહાવે; રે ધરિયા.
રે બ્રહ્માનંદ એમ વિચારી, રે બીક સર્વે કાઢી બારી,
રે મળીયા મોહન સુખકારી; રે ધરિયા.

દેવાનંદ.

એના પદમાં બોધ સાથે સપાટા છે.

પ્રભુ સાથે પ્રીતિ કરવા વિષે.

પદ ૧ લું.-રાગ ગરબી.

કર પ્રભુ સંગાથે દ્રઢ પ્રીતડીરે, મરી જાવું મેલી ધનમલા;
અંતકાળે સગું નહિ કોઇનુંરે.-ટેક.
સંસ્કારે સંબંધી સર્વે મળ્યાંરે, એ છે જુઠી માયા કેરી ઝાળ. અંત.
મારું મારું કરીને ધન મેળવ્યુંરે, તેમાં તારું નથી તલભાર. અંત.
સુપ્ન સ્વમા જેવું છે સંસારનુંરે, તેને જાતાં ન લાગે વાર. અંત.
માટે સેવજે તું સાચા સંતનેરે, તારાં ટળશે ત્રિવિધિના તાપ. અંત.
અતિ મોટા પુરુષના આશરેરે, બળે પૂર્વ જનમનાં પાપ. અંત.
એવું સમજીને ભજ ભગવાનનેરે, સુખકારી સદા ઘનશ્યામ. અંત.
દેવાનંદનો વ્હાલો દુઃખ કાપશેરે, મન વાંછિત પૂરણ કામ. અંત.

પદ ૨ જું.

મળ્યો મનુષ્યનો દેહ ચિંતામણિરે, તારા અંગમાં છે રોગ અસાધ્ય;
નથિ લેતો નારાયણ નામનેરે.-ટેક.
માથે જનમ મરણ મોટું દુઃખ છેરે, તારા અંતરમાં હરિને આરાધ્ય. નથી.
ઘણું સુજે છે કામ સંસારનુંરે, કરે સગાનું બહુ સનમાન. નથી.
હેત કરતો નથી હરિદાસમાંરે, હઇયા ફુટા તું લુણહરામ. નથી.
પરનારી સંગાતે કરે પ્રીતડીરે, તારો એળે ગયો અવતાર. નથી.
બહુ નામીની બીક નથી રાખતોરે, ખરે ખાતે મળીશ તેમ ખુવાર. નથી.
અતિ કઠણ વેળા છે અંતકાળનીરે, પછી થાશે તુંને પસ્તાવ. નથી.
દેવાનંદની શિખામણ માનજેરે, તારા અંતરમાં કરીને ઉચ્છાવ. નથી.

પદ ૩ જું.

તારા મનમાં જાણે છે મરવું નથીરે, એવો નિશ્ચય કર્યો નિરધાર;
તેમાં ભૂલી ગયો ભગવાનનેરે.–ટેક.
ધન દોલત નારી ને ઘણા દીકરારે, ખેતિવાડી ઘોડી ને ઘરબાર. તેમાં૦
મેડી મંદીર જરુખા ને માળીયાં રે, સુખદાયક સોનેરી સેજ. તેમાં૦
ગાદિ તકિયા ને ગાલમશુરીયાંરે, અતિ આડ કરે છે એજ. તેમાં૦
નિચિ ખાંધ કરીને નમતો નથીરે, એવું સાધુ સંગાતે અભિમાન. તેમાં૦
મરમાળી મોહનજીની મૂર્તિરે, તેની સાથે ન લાગેલ તાન. તેમાં૦
પાપ અનેક જન્મનાં આવી મળ્યાંરે, તારી મતિ મલિન થઇ મંદ. તેમાં૦
દેવાનન્દના વ્હાલાને વિસરી ગયોરે, તારે પડયો ગળે જેમ ફંદ. તેમાં૦

પદ ૪ થું.

તારે માથે નગારાં વાગે મોતનાંરે, નથી એક ઘડીનો નિર્ધાર;
તોય જાણ્યા નહિ જગદીશનેરે.–ટેક.
મોટા મેલીને રાજ મરી ગયા, જેને જાતાં ન લાગી વાર.. તોય૦
તારું જોબન ગયું જખ મારતુંરે, માથે કાળા મટી ગયા કેશ. તોય૦
અતકાળે લેવાને જમ આવિયારે, તેનો ભાળી ભયંકર વેશ. તોય૦
રોમ કોટી વીછુતણી વેદનારે, દુઃખ પામ્યો તું દૈવના ચોર. તોય૦
સગાં સ્વારથી મળ્યાં સર્વે લુંટવારે, તેને જરાએ ન ચાલે જોર. તોય૦
જીભ ટુંકી પડી ને તૂટી નાડિયોરે, થયું દેહ તજયાનું તતકાલ. તોય૦
દેવાનંદ કહે નવ જાણ્યા મારા નાથનેરે, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ વિશાળ. તોય૦

માયાની મોહિનીમાં ઈશ્વરને ભૂલી ગયો.

પદ ૫ મું.

ભજ્યો નહિ ભગવાનને, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ;
પ્રીત કરિ પરનારશું, નીચ સોબત સ્નેહ. ભજ્યો.–ટેક.
મિથ્યા માયાના જોરમાં, થયો અંધ અજાણ;
લાજ વિંટાણો લોકની, કરે આપ વખાણ. ભજ્યો.
ચિંતા ઘણી ચિત્તમાં ભરિ, હાલ ભુંડા હેરાન;
ફુટેલ હૈયું ને ફેલ આવડે, મિથ્યા મોટપનું માન. ભજ્યો.

જુઠા બોલો નથી જાણતો, માથે મરવાની ઘાત;
દેવાનન્દ કહે જમ આવશે, માર મુરખ ખાત. ભજ્યો.

પદ ૬ ઠું.

અંતે જાવું છે એકલાં, સંગે આવે ન કોય.
માત પિતા ને ભાઇ દીકરા, નારી કુટે છે રોય. અંતે—ટેક.
ભુખે મરી ભેળી કરી, માયા લાખ કરોડ;
ડાટી રહેશે દરબારમાં, જોને આંખ્યું ના ફોડ. અંતે૦
જીવ સંગાતે જાય છે, પુન્ય પોતાનાં પાપ;
સુખ દુઃખ ફળ તેનાં ભોગવે, જમપુરીમાં આપ. અંતે૦
રાજા ધરમની આગળે, ખાસો મુરખ માર;
દેવાનંદ કહે દેહ ધારશો, લક્ષ ચોર્યાશી વાર. અંતે૦

પદ ૭ મું.

ભુલિ ગયો ભગવાનને, ગયું જોબન બાળ;
આવ્યું બુઢાપણ અંગમાં, કેડે આવે છે કાળ. ભુલિ—ટેક.
ઘરનાં માણસ જાણે ઘેલડો, કોઇ ન માને વાત;
અકકલ ઘટી ને વધી આપદા, કેદી મરશે કુજાત. ભુલિ૦
મનમાં અતિ ધન ધાંખડી, વાલા વિષે વિકાર;
આકું બોલે તે અક્રિણિયો, દુઃખ પામે અપાર. ભુલિ૦
શરીરનું ચાંમડું સુકું થયું, થયો અંધ અધીર;
દેવાનન્દ કહે હરિ ન ભજ્યો, બહુનામી બળવીર. ભુલિ૦

પદ ૮ મું.

પ્રભુ ભજી લેને પ્રાણીયા, ધન દોલત ને નાર;
તેને તજી જાવું એકલાં, સગું કુટુંબ સંસાર. પ્રભુ—ટેક.
જેણે ભજ્યા જગદીશને, ભવ પામ્યા તે પાર;
એને વિસારીને આથડે, ગોથાં ખાય ગમાર. પ્રભુ.
લખ ચોર્યાસી જાતનાં, આવે દેહ અપાર;
જન્મ મરણ ગર્ભવાસનું, દુઃખ વારંવાર. પ્રભુ૦
વૈદ કોટિ વાંસે ફરે, કરે ઔષધ અનેક;
રંચ ન ટાળે રોગને, દેવાનન્દ કહે વિવેક. પ્રભુ૦

પદ ૯ મું.—રાગ ગરબી.

જન્મ સંગાતી વિસર્યા જગદીશનેરે, એળે ખોયો માનસનો અવતારરે;
સગું નથી કોઇ જાણે તારા જીવનેરે, સુપના જેવો જુઠો આ સંસારરે—જન્મ. ટેક
ડાહ્યો થઇને ડોલે નિર્લજ નાતમાંરે, મરમ કરીને બોલે મિથ્યા વેણરે;
શેરીમાં મરડાતો ચાલે માનમાંરે, રાતાં દિસે રોષ ભરેલાં નેણરે—જન્મ.
નારી આગળ એક રતી ન ઉપજેરે, ડાપણ મેલી જ્યાં દોરે ત્યાં જાયરે;
નિર્લજ થઇને નાચે કુબુદ્ધિ કેણમાંરે, વિષે ભરેલો ગરજુ ગોથા ખાયરે—જન્મ.
અંતરમાં કપટી ને ઉંડી ઇર્ષારે, સાધુ જનનો રેશ ન કીધો સંગરે;
દેવાનંદ કહે જમ જોરાવર આવશેરે, ભાંગી કરશે ભુકો તારું અંગરે—જન્મ.

પદ ૧૦ મું.

ભવસાગરનો પાર ન આવે પ્રભુ વિનારે, તપ તીરથ કરિયે કોટી ઉપાયરે;
પુન્ય કરી અમરાપુરનું સુખ પામીયેરે, અંતે પાછો કાગટ ફેરો થાયરે.—ભવ.
માયાની મોટપ તે મિથ્યા જાણજોરે, નદિએ આવ્યું જેમ પાણીનું પૂરરે;
તેની પેઠે ધન જોબન ને જીવવુંરે, આકતણાં જેમ ઉડી જાએ તૂરરે—ભવ.
સગાં કુટુંબ મેલિને મરવું એકલુંરે, લખ ચોરાશી ફરવું વારંવારરે;
પાપતણાં ફળ આગળ તારે આવશેરે, કર્મ કરીને ભરિયા તેં કોઠારરે—ભવ.
આજ અમુલખ માણસનું તન આવિયુંરે,ભજવા સારુ ભાવ કરી ભગવાનરે;
દેવાનંદ કહે માન તજીને માનજોરે,વાત વિચારી ચતુર સારી ચતુરસુજાણરે—ભવ.

પદ ૧૧ મું.

સગપણ સાચું જાણે શ્રી ઘનસ્યામનુંરે, કેવળ બીજું માન કુડાકુડરે
સગાં સંબંધી સ્વાર્થ કેરાં સોબતીરે, મેલી જાશે મુખમાં નાંખી ધુડરે—સગ.
દેશ વિદેશે ડોલે ધનને કારણેરે, પ્રભુ વિસારી લાલચમાં લેપટાયરે;
ભાગ્ય વિનાનો ભટકે પામર પ્રાણીઓરે, જોને તારું જોબન એળે જાયરે—સગ.
કાળ અચાનક મોજું આવે કારમુંરે, ઘેરી લેશે ત્યારે ધરનું બારરે;
નાડી તુટી આંખ્યું બારે નિસરીરે, તે ટાણે શામળિયો કરતલ સારરે—સગ.
એટલા સારુ કરજે એનો આશરોરે, માથે પડતો મટશે જમના મારરે;
દેવાનંદ કહે દાસપણામાં લાભ છેરે, પ્રેમ કરીને રાખો મનમાં પ્યારરે—સગ.

પદ ૧૨ મું.

દેખ વિચારી દિલમાં તારા દેહનેરે, નથી રહ્યાનો એક ઘડી નિરધારરે;
મમતા મોટી ખોટી બાજી ખેલ છેરે, ભુંડપ કેરો માથે લે માં ભારરે–દેખ. ટેક.
વરણાગીમાં વડ પેપાંની હારનેરે, ઉપ રાતો માતો રંગનો છેલરે;
ભિતર કાચો ભેખ ધરીને ભોળવેરે, ફોગટ ફરતો કરતો કુડા ફેલરે–દેખ.
આતમ સાધન કાંય ન કીધું આળસુરે, વિષયમાં વિંટાણો બારે માસરે;
હરિજન સાથે હેત ન કરતાં આવડ્યુંરે, કપટી તારો કોણ કરે વિશ્વાસરે–દેખ.
સુમ થયો ધન સંચીને ભેળું કર્યુંરે, મરતાં સૂધી ન ખરચ્યું ને ખાયરે;
દેવાનંદ કહે મધમાખી લૂટાય છેરે, હાથ ઘસીને પામર તું પસ્તાયરે–દેખ.

પદ ૧૩ મું.—રાગ ધોળ.

હૈયાના ફુટ્યા, હરિ સંગે હેત ન કિધું;
લખ ચોરાશિ કેરું લગડું માથે માંગી લિધું રે. હૈયા.
પેટને અરથે પાપ કરંતાં, પાછું ફરી નવ જોયું;
ચાર દિવસના જીવતર સારુ, મન માયામાં મોહ્યુંરે. હૈયા.
જન્મ મરણ દુઃખ ગર્ભવાસનાં, તે નવ શકિયો ટાળી;
માત પિતા સુત જુવતી સંગ, વિસાર્યા વનમાળીરે. હૈયા.
આળસ ને અજ્ઞાન અતિશે, કામ બગાડ્યું તારું;
દેવાનંદ કહે દેખ વિચારી, માન કહ્યું તું મારુંરે. હૈયા.

પદ ૧૪ મું.

દુનિયામાં ડાહ્યો, ડાપણુમાં દુઃખ પામે;
ભવતારણ ભગવાન વિસારી, ચડિયો ઠાલે ભામેરે. દુનિયા.
મનુષ્ય દેહ મળ્યો અતિ મોટો, ખોટો જાણી ખોયો;
ચોરે ચૌટે જુઠું બોલ્યો, નાહક નિર વલોયોરે. દુનિયા.
હરિ હરિજન સંગ હેત ન કીધું, પીધું વિષનું પાણિ;
સુખ સંસારી પામ્યા સારુ, મુવા લગી ધર તાણીરે. દુનિયા.
હરખ શોકની નદિયો મોટી, તેમાં જાય તણાણો;
દેવાનંદ કહે હરિ ભજ્યો નહીં, ઘણે દુઃખે ઘેરાણોરે. દુનિયા.

પદ ૧૫ મું.

અજ્ઞાની તારા, અંતરમાં દેખ વિચારી;
અંત સમે કોઇ કામ ન આવે, સગાં કુટંબ નરનારી. અજ્ઞા.

જોબન ધનનું જોર જણાવે, ફાટી આંખે ફરતો;
કાળ કરાળ કઠણ શિર વેરી, દિલમાં કેમ નથી ડરતોરે. અજ્ઞા.
માલ ખજાના મંદિર મેલી, મુઆ ભૂપ મદમાતા;
શ્વાન શુકરનાં દેહ ધરીને, ઘર ઘર ગોથાં ખાતારે. અજ્ઞા.
આજ અમૂલખ અવસર આવ્યો, હરિ ભજ્યાનું ટાણું;
દેવાનંદ કહે દેહ મનુષ્યનો, ન મળે ખરચ્યે નાણુંરે. અજ્ઞા.

પદ ૧૬ મું.

પામર તેં પ્રાણી, વિસાર્યા વનમાલી;
મિથ્યા સુખ માયામાં મોહ્યો, મૃગ તૃષ્ણા જળ ભાળીરે. પામ.
આઠે પહોર અંતરમાં બળિયો, ધણે ધણાને ધાયો;
રળી ખપી ધન ભેળો કીધો, ન ખરચ્યો ન ખાયોરે. પામ.
નારી આગળ નિર્લજ થૈને, બિહિતો બિહિતો બોલે;
હડક લાવે હશી બોલાવે, કરે તરણાંને તોલેરે. પામ.
સાળો સસરો સગાં સંબંધી, તેની સેવા કીધી;
દેવાનંદ કહે સાધુ જનનિ, સેવા તજી તેં દીધીરે. પામ.

ઇશ્વરને ઓળખવા વિષે.

પદ ૧૭ મું. રાગ કાફી.

આવો રુડો અવસરરે, ઓળખવા એક હરિ;
મોંઘું મનુષ્ય તનરે, નાવે તારે ફરી ફરી. આવો.
ધન જોબન તન રંગ પતંગી, વણસે વારંવાર;
તે સારુ જતન કરે છે, સપનું આ સંસાર;
મેલી એને મરવુંરે, ડરવું દિલ દોપ ધરી. આવો.
વાસ કરે નિત વૈષ્ણવ જનમાં, મનમાં માને વાત;
દાસપણું દેવતાને દુર્લભ, ભજેથી જન્મ દુઃખ જાત;
ભક્તિ કરજો ભાવેરે, ધર્મની ટેક ધરી. આવો.

સૌમ્ય સ્વભાવ પરમ સુખ સંપત્તિ, એહિ પામ્યાનો ઉપાય;
પ્રગટ સ્વરૂપ ઓળખજે એવું, દુર્લભ દેવ ગવાય;
એવું તન આવ્યું રે, લેજે વ્રજરાજ વરી. આવો.
માયાની મોટમ મિથ્યા, નથી, ઘડીનો નિરધાર;
દેવાનંદ કહે ભજ દુઃખભંજન, કરુણાનિધિ કિરતાર;
કઠણ વેળામાંરે, રહેશે તારાં કારજ સરી. આવો.

પદ ૧૮ મું.

કાયા માયા કુડીરે, રાખી તારી રહેશે નહીં;
જોને તું વિચારીરે, ઘેલા કેમ અક્કલ ગઇ. કાયા—ટેક.
નંદ રાજાને અળગળ નાણું, ભરી સંચી ભંડાર;
કોડી અંતે કામ ન આવી, જાતાં ન લાગી વાર;
ન ખાધી ન ખરચીરે, વેઠે મુવો ભાર વહી. કાયા.
રાવણ રિધ સિધ પૂરણ પામ્યો, ઇંદ્ર અધિક અભિમાન;
અજ્ઞાને અવરાણું અંતર, ભૂલિ ગયો પ્રભુ ભાન;
વાદળની છાયારે, જોતાં જોતાં છેટે ગઇ. કાયા.
ભજ ભગવાન માન તન મેલી, ખેલી કર બળવીર;
લાલચ રાખે લક્ષ્મીવરની, ધરજે મનમાં ધીર;
અધમ ઉધારણરે, અભેદ આપે સહી. કાયા.
મૃગ જળ ભરવા મુરખ માણસ, દોડે સૌ સંસાર;
વાત વિચારી પાછો વળજે, પામ્યા નથી કોઇ પાર;
દેવાનંદ કહે દેખીરે, વિવેકની વાત કહી. કાયા.

પદ ૧૯ મું.

કાળ તારી કેડેરે, આયુષ્યને ઓછી કરે;
મમતામાં મૂરખરે, ખુતો તોએ ખબર ન રહે: કાળ—ટેક.
બાળપણું જોબન ગયું જોતાં, ઘરડો થયો તું ગમાર;
આજ કાલ આવ્યો તારો વાયદો, માથે છે જમનો માર;
વાર નથી ઝાઝીરે, દીલમાં હજી ન ડરે. કાળ.
લવ નિમેષ ઘડી મોરત માપે, પોહોર દિવસ પરમાણ;
બાર માસે કરી વરસ કહાવે, સઇકે જુગ સુજાણ;
માથે તારે મોટુંરે, ફરતું એવું ચક્ર ફરે. કાળ.

ચાર જુગની એક ચોકડી, એકોતેર અલપાય;
ઈંદ્ર પડે અધિકારથી, ત્યારે તું કોણ માત્ર કહેવાય;
ચોર્યાસીનું લગડુંરે, માગી શીદ માથે ધરે. કાળ.
કર કર સંતસમાગમ સાચો, અવસર આવ્યો અમૂલ;
દેવાનંદ કહે દેખ વિચારી, અંતઃકરણ અંકૂલ;
ભજ્યા વિના ભૂધરરે, જીવ બહુ જનમ ધરે. કાળ.

પદ ૨૦ મું.

પ્રભુ ભજ પ્રાણીરે, કે કીધી નર દેહ દયા;
હરી હેતકારીરે, તારે સારુ પ્રગટ થયા.–પ્રભુ ટેક.
કલ્પતરુ કરુણાનિધિ કેશવ, મન વાંચ્છિત ફળ દેત;
એ મૂર્તિ અંગમાં ધરતાં, લાભ અલૌકિક લેત;
અગણિત આગળરે, જેને જગ જીતી ગયા. પ્રભુ.
ભક્તાધિન નિગમ નેતિ ગાવત, આવત અવની માંય;
અકળ રૂપ ઓળખજે એવાં, કરવું રહે નહીં કાંય;
જાણ્યા વિના જગમાંરે, વહેતે પૂરે જાશો વહ્યા. પ્રભુ.
રાખો ધરમ રમાપતિ રીઝે, કીજે મુક્તિ કાજ;
માન બડાઈ મોટપ મેલી, ફોગટ ફેલી ટળ આજ;
નિરભેની નોબતરે, વાગી પછે કુશળ કાયા. પ્રભુ.
નાખ્ય ખજાનો નિરખી નાણું, કર ગોવિંદ ગુણ ગાન;
દેવાનંદ કહે દોષ નિવારણ, ભવતારણ ભગવાન;
કરુણાના સાગરરે, વાલાજીને વેદે કહ્યા. પ્રભુ.

પ્રેમાનંદ.

આ કવિનું બીજું નામ પ્રેમ સખી હતું. વિજોગની ગરબી જયારે કવિએ ગાઇ, ત્યારે શ્રોતાઓની આંખમાંથી આંસુ વહ્યાં હતાં.

સ્વામીનારાયણનો વિજોગ.

પદ ૧ લું.—રાગ ગરબી

સજની શ્રીજી સુજને સાંભરિયારે, હૈડે હરખ રહ્યો ઉભરાય;
નેણે આંસુની ધાર વહેરે, વિરહે મનડું વ્યાકુળ થાય. સજની.
સુંદર સુરતિ શ્રી મહારાજનીરે, સુંદર કમળ સરીખાં નેણ;
સુંદર કરતી લટકાં હાથનારે, સુંદર અમૃત સરખાં વેણ. સજની.
શી કહું શોભા અંગો અંગ તણિરે, નિર્ખી લાજે કોટિક કામ;
હસતા હસતા હેત વધારતારે, એવા સુખ નિધિ શ્રીઘનશ્યામ. સજની.
સદા શ્વેતાંબર શ્રીજી ધારતારે, અંબર જરકસિયા કોઇવાર;
ગુચ્છ કલગી તોરા ખોસતારે, ગજરા બાજુ ગુલાબી હાર. સજની.
એ છબી જોવા તલખે આંખડીરે, મધુરાં વચન સાંભળવા કાન;
એ હરિ મળવાને હૈડું તપેરે, પ્રેમાનંદના જીવનપ્રાણ. સજની.

પદ ૨ જું.

મનડું મુર્ત્તિમાં વળગી રહ્યુંરે, ચિન્તવન કરવા ચિત્ત આતુર;
તરુણ મનોહર મુર્ત્તિ નાથનીરે, રાજીવ લોચન જોબન પૂર. મનડું.
સોળે ચિહ્નસહિત અતિ શોભતારે, સુંદર ચરણ કમળની જોડ;
હળવિ રહીને હેતે ચાંપતીરે, ક્યારે હવે પૂરશે મનના કોડ. મનડું.

પિંડી જાનું નિત્યે નિરખતીરે, રૂડિ સાથળ ચિહ્ન સહિત;
શ્યામ કટિ જોઉં જાદવરાયનીરે, નિત નિત નૌતમ ઉપજે પ્રિત. મનડું.
ઉંડી નાભિ કમળ સરીખડીરે, ત્રીવલ્લી નિખિ ઉદર માંય;
છાતી ઉપડતી અતિ ઓપતીરે, હવે ક્યારે ભુજ ગ્રહી બાથ ભરાય. મનડું.
મુખની શોભા જોઇ મહારાજનીરે, લાજે પંકજ પૂરણ ચંદ;
નાસા નેણ ભ્રકુટી જોઇ ભાળનેરે, જાઉં બલિહારી પ્રેમાનંદ. મનડું.

પદ ૩ જું.

સજની નીમખ ન વિસરે, નાથજીરે, નિત્ય નવા તરૂણપણાના ખેલ;
આ ઓસરિયે આવી બેસતારે, આ ઢોલિડે નટવર છેલ. સજની.
આ તકિયે તે વાંસો મેલતારે, માળા આ ફેરવતા શ્યામ;
ગાતા ગોટિડાના સાથમારે, ઘેરે સાદે પૂરણ કામ. સજની.
આ મોજડિયું વ્હાલો પેરતારે, આ છડી લેતા કર વર માંય;
આ પાદુકા પેરી આવતારે, મારે મદિર મુનિના રાય. સજની.
આ ફળીયામાં ઘોડા ફેરવતારે, માણકી મતવાલી મહારાજ;
સંતની સભા કરી ત્યાં બેસતારે, શ્રીહરિ સુરનર મુનિ શિરતાજ. સજની.
કિરતન મુનિવરને ગવરાવતારે, ભેળા ગાતા સહેજાનંદ;
એવા ધરમ કુંવર હરિ ઉપરેરે, તન મન વારી પ્રેમાનંદ. સજની.

પદ ૪ થું.

લટકાં લટકાળા ઘનશ્યામનારે, ખટકે ઉંડાં અંતર માંય;
પ્રીત કરી મુજને બોલાવતારે, તે સંભારી બહુ દુઃખ થાય. લટકાં.
આ સજ્યા તે શ્રી મહારાજ તણીરે, આ બાજઠે બેસતા લાલ;
આ ઠેકાણે નાતા નટવરજીરે, લુતા અંગ કર લઈ રુમાલ. લટકાં.
આ ઠેકાણે જમવા બેસતારે, જમતા વિધવિધનાં પકવાન;
સુંદર શાક કરી, વંતાકનાંરે, જમીને દેતા પ્રસાદી દાન. લટકાં.
આ ખળખળિયે નહાતા નાથજીરે, નાઇને હરિજન મુનિ લઈ સાથ;
આવતા માણકચોકમાં મલપતારે, પુરજન થતાં જોઇ સનાથ. લટકાં.
ચાલો બેસતા જઇ ફુલ બાગમાંરે, પેરતા ગજરા ગુલાબિ હાર;
જેમ જેમ સાંભરે તેમ થાય વેદનારે, પ્રેમાનંદના પ્રાણ આધાર. લટકાં.

સહજાનંદ અંગ વર્ણન.

પદ ૫ મું—રાગ ગરબી.

શોભા શી કહું રે, રૂડી વરણુન કરતાં જાય ચિત્ત ખુડી;
હરિવર જોયારે રંગમાં, મોહિ હું તો રસિયાજીના અંગમાં.
ઉદર અનોપમરે નિરખી, ઉપમા પિપળ પાનના સરખી;
ત્રિવલી સુંદરરે શોભે, જોઇ જોઇ ચિતડું મારું લોભે.
નાભિ ઉંડીરે રૂપાળી, બ્રહ્મા બેશે તે આસન વાળી;
કટિ લંક જોઇનેરે મનમાં, મૃગપતિ લાજી રહ્યો મહા વનમાં.
હરિએ ઉપવિતરે ધારી, મુનિના મનને આનંદકારી;
નિરખી આનંદરે પામી, આવ્યાં રૂડાં પ્રેમ સખીના સ્વામી.

પદ ૬ ઠું.

હરિને નિરખ્યારે તેણે, વાલાને વર્ણવું સુંદર વેણે;
શ્યામ શરીરેરે શોભે, અજાનબાહુ ચિતડું લોભે.
મૂર્ત્ત ઉંચીરે વખાણું, સવા ચોસઠતણું પરમાણું;
જાડા સુંદરરે શરીરે, પિતપટ પેર્યાં છે બળવીરે.
ઘેરે સાદેરે ગાજે, સાંભળી મેઘ નગારાં લાજે;
હસતા આવેરે પાસે, કેસર સરખો સુગંધ શ્વાસે.
કુતૂહલનારે પૂરિઆ, જોગ કળાના પૂરણ દરિયા;
બ્રહ્મ વિદ્યાનારે સ્વામી, આવા રૂડા પ્રેમ સખી વર પામી.

પદ ૭ મું.

રંગનો ભીનોરે જોઇ, હરિના જુગલ ચરણપર મોહી;
રૂડા સાથળરે કેવા, નિરખી મનમાં રાખ્યા જેવા.
ગોળ છે જાડારે સ્વરૂપે, ઉપમા કદળી સ્થંભની ઓપે;
શોભિત શોભારે ધામ, વ્રજ વનિતાનાં પૂરણ કામ.
સુંદર શોભેરે જાનું, નિરખી ધન્ય ભાગ્ય કરી માનું;
જંઘા જુગલનેરે નિરખી, ચંદન ચરચિત મનમાં હરખી.
ઘુંટી અનુપમરે પાની, નિરખી મનમાં રાખું છાની;
એ પદ ઉર મારે ધારી, પૂજી પ્રેમ સખી બલિહારી.

પદ ૮ મું.

ચરણ હરિનારે શોભે, જોઈ જોઈ મુનિ મન મધુકર લોભે;
છબી અલૌકિકરે ન્યારી, સોળે ચિહ્ન તણી બલિહારી.
મચ્છ તે મહા સુખ આપે, ત્રિગુણ ગોપદ દુઃખડાં કાપે;
કળશ ધનુષનેરે ધારે, વ્યોમ તે તાપ હૈયાના ટાળે.
અર્ધચંદ્ર ઉચ્ચારે ભારી, સ્વસ્તિ અષ્ટકુણ મંગળકારી;
જવ ને જંબુરે રજે, વજ્ર ધ્વજ અંકુશ અતિશે છાજે.
અંબુજ શોભારે સારી, લાગે ઉર્ધરેખા અતિ પ્યારી;
શુક જેવા જોગીરે વિચારે, નિત્ય ઉઠી પ્રેમસખી ઉર ધારે.

પદ ૯ મું.

એ ચરણનારે ભોગી, શિવ સનકાદિક શુક જેવા જોગી;
મનમાં વિચારીરે પ્રિતે, તેણે કરી કામાદિક રીપુ જિતે.
ધ્યાનમાં નખમણિરે દેખે, ઝીણિ ઝીણિ આંગળીયુંની રેખે;
જોવે ચિહ્ન જમણેરે અંગુઠે, બીજે ન રાચે ભાંમે જુઠે.
ઋષિગણ પૂજેરે આનંદે, ભવ બ્રહ્માદિક નિત્ય ઉઠી વંદે;
શેષ સંભારેરે મનમાં, પૂજે ગોવાળ વૃંદાવનમાં.
કુચને કુમકુમરે સમારી, ઉરપર રાખે વ્રજની નારી;
ઉપનિષદનોરે સાર, પ્રેમ સખી કરી રાખે ઉર હાર.

પદ ૧૦ મું.

સુંદર શોભેરે રસિયો, વાલો મારે હૃદે કમળમાં વસિયો;
રૂપ અનોપમરે જોઇ, ઉપમા તુલ્ય ન આવે કોઇ.
નિત્ય ઉઠી નારદરે ગાવે, શેષ સહસ્ર મુખ પાર ન પાવે;
શ્રી નારાયણરે સ્વામી, હું તો જોઇને આનંદ પામી.
નખશિખ શોભારે વખાણી, સફળ કરું છું મારી વાણી;
અંગોઅંગનેરે ગાઉં, હવે હું તો ભવમાં પાછી નાઉં.
હવે હું તો થઇ છું રે માતી, હરિના ગુણ સાગરમાં નહાતી;
વ્હાલો મુને ઝાલીરે હાથે, રસિયે પ્રેમ સખીને નાથે.

શૃંગારનાં પદ.

પદ ૧૧ મું.

હું તો વારીરે ગિરિધરલાલ, મોળીડે તારેરે;
આવી અટક્યા છો અલબેલ, ચિતડે મારેરે.
તમે રાજી થઈને મહારાજ, મારે ઘેર આવોરે;
હું તો તલપું તમારે કાજ, હસિને બોલાવોરે.
મારે મંદિરિયું મહારાજ, પાવન કરવારે;
આવો અલબેલા આધાર, ચિત મારું હરવારે.
તમે આવતાં અલબેલ, બીક મા આણોરે;
મારે મંદિરિયે મહારાજ, ગમતું માણોરે.
તારું મુખડું જોવા નાથ, થઇ છું ઘેલીરે;
આવો પ્રેમાનંદના પ્રાણ, છોગલાં મેલીરે.

પદ ૧૨ મું.

આવો રસિયા રાજીવ નેણ, નંદના લાલારે;
મારા પ્રાણ તણા છો પ્રાણ, મુજને વાલારે.
મારે સુખ સંપત સુખ ધામ, નામ તમારુંરે;
તારા નામ ઉપર વ્રજરાજ, સરવસ વારુંરે.
મારે જોગ સમાધિ ધ્યાન, દરશન તારુંરે;
તારા મુખપર શ્યામ શરીર, તનમન વારુંરે.
તારાં લટકાં ઉપર લાલ, જાઉં હું તો થોળીરે;
મુને લટકાં જોવા માવ, લીધી ખોળીરે.
વાલા આવા ને આવા શ્યામ, રહો દ્રગ આગેરે;
નિજ સેવક પ્રેમાનંદ, એ વર માગેરે.

પદ ૧૩ મું.

મારી પ્રીતિ પ્રાણ આધાર, તમ સંગ લાગીરે;
મેં તો અસત્ય જગતથી નાથ, આશા ત્યાગીરે.
એક તમે તમારા જંન, તે મને પ્યારારે;
મારા જીવલડાથી નાથ, ન રહો ન્યારારે.

વ્હાલા તમથી વિમુખ નર નાર, પશુવત દિસેરે;
તમ વિના તે બીજે ક્યાંય, મન નવ હિસેરે.
વાલા કલ્પતરુ તમે શ્યામ, સુંદર છેલારે;
ચિંતામણિ ચતુર સુજાણ, છો અલબેલારે.
બીજું તમ વિના શ્યામ, સિન્ધુ ખારોરે;
મારે પ્રેમાનંદના નાથ, ભરોસો તારોરે.

પદ ૧૪ મું.

નહીં મેલુંરે સુંદર શ્યામ, કુંજબિહારીરે;
હું તો દામ વિનાંની નાથ, દાસી તમારીરે.
તમે ગુણવંત સુખના ધામ, સારંગપાણીરે;
હું તો હાથે તમારે નાથ—જી વેચાણીરે.
જેમ રાખો તેમ રહું નાથ, એક પગે ઉભીરે;
નહીં વરતું કોઇ દિન નાથ, તમને દૂભીરે.
તારા ચરણતણી રજ શ્યામ, થઇને ચાલુંરે;
કહો તો વ્રત રાખું વ્રજરાજ, તમને વ્હાલુંરે.
જે કહેવું ઘટે તે કાન, મુજને કહેજોરે;
વ્હાલા પ્રેમાનંદપર નાથ, રાજી રહેજોરે.

ધીરો ભકત.

કાફીનાં પદ તે ધીરાનાં જ ગણાય છે. એ કવિ જ્ઞાની, વૈરાગી સાથે બાધડ તથા મશ્કરો હતો.

આત્મજ્ઞાન વિષે.

પદ ૧ લું. –રાગ કાફી.

આત્માતત્ત્વ શોધોરે, જ્ઞાનીજન ગોતો ઘરમાં;
બોલે તે નહિ બીજોરે, ઓળખી લેજો અંતરમાં;–આત્મા–ટેક.
વિશ્વંભર દરિયો સભર ભરિયો, માંહે રવિશશિ તેજની જ્યોતિ;
શૂરાપૂરા તારા એ જળમાં ઝંપલાવે, કોઇ મરજીવા લાવે મોતી;
કોઇ પહેરે પનોતિરે, અખંડ ચુડીલો કરમાં.–આત્મા.
કાગડાં બાગલાં હોલાં કાંઠે, હરિયો તો જડે નહિ આરે;
માન સરોવર માંહે મુક્તાફળ, કોઇ હંસ ચરે તેને ચારે;
ખીર ને નીર ભેળાંરે, જુજવાં કરી પીએ પળમાં.–આત્મા.
સદ્ગુરુ સંગતમાં જે જન સમજે, તેનું નિશ્ચે થાશે કાજ;
દર્પણમાં તન દરશે પોતાનું, એમ માંહેથી મળે મહારાજ;
પોતાને પોતે પરખોરે, ભરો સંભરા ભરમાં.–આત્મા.
હે હો હરિ ગુરુ સસોથીર રૂપતે, જંત્ર વાજિંત્ર બજાવે;
શબ્દ ઘટા વલક્ષિણી મધ્ય ડોલે, હરિનાદે નામ તે ઘર આવે;
ધીર સુખ સાગરરે, નિરખો નિજ અંતરમાં.–આત્મા.

પદ ૨ જું.

સંત મળે સાચા રે, અગમની તે ખબર કરે;
ભાવે ભેટું તેને રે. સરવે મારું કાજ સરે;–સંત–ટેક

ઉલટી સરિતા પડે ગગનપર, વિના વાદળ વરસાય;
વિના આભ વિજળી ચમકે, ગેબી ગરજના થાય;
ધીરે ધીરે વરસે રે, વરસીને અમર ભરે.--સંત.
તેતરડે સિંચાણો પકડ્યો, શશે સપડાવ્યો સિંહું;
કાયર ખડ્ગ કહાડીને દોડ્યો, ત્યારે શૂરે પાડી ચીહું;
મંઝારી ચૂવે મારીરે, દૈયતશું રાજા ડરે.--સંત.
વિના વાજિંત્રી વાજાં વાજે, વિના કંઠ હોય ગાન;
દો કર વિના તાળી વાજે છે, તોલ વિના જડે માન;
વિના વાડી પુષ્પ જરે, પદ્મ વિના ભ્રમર ફરે.--સંત.
વિદેહની વારતા મરજીવા, માની માની હરખાય;
ગુરુ ગમવાળા સંત મળે તો, તેને લળીલળી લાગું પાય;
દાસ ધીરો કહેછે રે, ત્યારે તો મારું મનડું ઠરે.--સંત.

પદ ૩ જું.

તરણા ઓથે ડુંગરરે, ડુંગર કોઈ દેખે નહીં;
અજા જુથ માંહેરે, સમરથ ગાજે સહીં;--તરણા--ટેક.
સિંહ અજામાં કરે ગર્જના, કસ્તુરી મૃગ રાજંન;
તલને ઓથે જેમ તેલ રહ્યું છે, કાષ્ટમાં હુતાશંન;
દધિ ઓથે ઘૃતજ રે, વસ્તુ એમ છુપી રહી.--તરણા.
કોને કહું ને કોણ સાંભળશે, અગમ ખેલ અપાર;
અગમકેરી ગમ નહીરે, વાણિ ન પહોંચે વિસ્તાર;
એક દેશ એવો રે, બુદ્ધિ થાકી રહે તહી.--તરણા.
મન પવનની ગતિ ન પહોંચે, છે અવિનાશી અખંડ;
રહ્યો સચરાચર ભર્યો બ્રહ્મપૂરણ, જેણે રચ્યાં બ્રહ્માંડ;
ઠામ નહિ કો ઠાલોરે, એક અણું માત્ર કહીં.--તરણા.
સદ્દગુરુજીએ કૃપા કરી ત્યારે, આપ થયારે પ્રકાશ;
શાં શાં દોડી સાધન સાધે, પોતે પોતાની પાસ;
દાસ ધીરો કહેછે રે, જ્યાં જોઉં ત્યાં તુંહી તુંહી.--તરણા.

પદ ૪ થું.

મન તુંહી તુંહી બોલેરે, આ સુપના જેવું તન તારું;
અચાનક ઉડી જાશેરે, જેમ દેવતામાં દારુ.--મન--ટેક.

આકળ જળ પળમાં વળિ જાશે; જેમ કાગળને પાણી;
કાયાવાડી તારી એમ કરમાશે, થઇ જાશે ધુળધાણી;
પાછળથી પસ્તાશેરે, મિથ્યા કરી મારું મારું.—મન.
કાચનો કૂંપો કાયા તારી, વણસતાં ન લાગે વાર;
જીવ કાયાને સગાઇ કેટલી, મૂકી ચાલે વનમોઝાર;
ફોગટ ફુલ્યાં ફરવુંરે, ઓચિંતુ થાશે અંધારું.—મન.
જાયું તે તો સરવે જાવાનું, ઉગરવાનો ઉધારો;
દેવ ગાંધર્વ રાક્ષસ ને માણસ, સઉને મરણનો મારો;
આશાનો મેહલ ઉંચોરે, નિચું આ કાચું કારભારું.—મન.
ચંચલ ચિતમાં ચેતીને ચાલો, ઝાલો હરિનું નામ;
પરમારથ જે હાથે તે સાથે, કરો રહેવાનો વિશ્રામ;
ધીરો ધરાધરથી રે, નથી કોઇ રહેનારું.—મન.

પદ ૫ મું.

અંતે સંતને તેડાવેરે, હરિનું ભજન કરવા;
કરમાં માળા ઝાલીરે, મુરખ જ્યારે સુતો મરવા;—અંતે—ટેક.
નાનપણે ઘરધંધામાં ધાયો, વૃદ્ધપણે હરિગુણ ગાય;
ઘર લાગ્યું ત્યારે કુવો ખોદાવે, એ અગ્નિ કેમ ઓલવાય;
જીતી બાજી હારયોરે, પથ્થરને નાવે બેઠો તરવા.—અંતે.
અંતસમે છાપ તિલક બનાવે, ભૂલી ગયો જ્યારે ભાન;
એરણની ચોરી સોયનું દાન એમ, કેમ આવે વૈમાન;
ગુરુ જ્ઞાન નાવ્યું રે, બુદ્ધિ તારી ગઇ ચરવા.—અંતે.
જુવતી તારીને જેવી પુરુષની આશા, એમ હરિ ભજે ફળ થાય;
વૃદ્ધ નારીને નહીં પુત્રની આશા, એનો એળે જન્મ વહી જાય;
હરિને બેઠા ઠગવારે, એંશી વરસે વર વરવા.—અંતે.
વિશ વર્ષે વિશ્વંભર મળે, ભકિત કરે ભૂખ જાય;
હરિશું ધાયા તે બહુ કમાયા, તેને મળિયા નિરંજન રાય;
દાસ ધીરો કહેછેરે, મટ્યા ચોરાશી ફરવા.—અંતે.

પદ ૬ ઠું.

ખબરદાર મનસુબાજી, ખાંડાની ધારે ચડવું છે;
હિંમત હથિયાર બાંધીરે, સત્ય લડાઇયે લડવું છે;—ખબરદાર—ટેક.

એક ઉમરાવને બાર પટાવત, એક એક નિચે ત્રીસ ત્રીસ;
એક ધણિને એક એક ધણિયાણી એમ, વિગતે સાત ને વીશ;
સો સરદારે ગઢ ઘેર્યો રે, તેને જીતી પાર પડવું છે.–ખબરદાર.
પાંચ પ્યાદલ તારી પુઠે ફરે છે, ને વળી કામ ને ક્રોધ;
લોભ મોહ ને માયા મમતા એવા, જુલમી જોરાવર જોધ;
અતિ બળીષ્ટ સ્વારી રે, એ સાથે આખડવું છે.–ખબરદાર.
પ્રેમ-પલાણ ધરી જ્ઞાન-ઘોડે ચઢી, સદ્દગુરુ શબ્દ લગામ;
શીલ સંતોષ ને ક્ષમા ખડ્ગ ધરી, ભજન ભડાકે રામ;
ધર્મ ઢાલ ઝાલી રે, નિર્ભે નિશાને ચઢવું છે.–ખબરદાર.
સુરત નુરત ને ઇડા પિંગળા, સુષુમણા ગંગાસ્નાન કીજે;
મન પવનથી ગગનમંડળ ચઢી, ધીરા સુધારસ પીજે;
રાજ ઘણું રીઝે રે, ભજનવડે ભડવું છે.–ખબરદાર.

પદ ૭ મું.

મુનિજન મોહ્યારે, મહામસ્તાની માયા;
બંધને બંધાયારે, રંકને રાણી જાયા;–મુનિ–ટેક.
મોટા મોટા નર વિંધાણા; ધિર વીર સમરથ શૂર;
જોગી જંગમ જતિ શેવડા, ચોળી કર્યા ચકચૂર;
સંન્યાસી ને સ્વામીરે, લાલચમાં લપટાયા.–મુનિ.
ખેપ કરીને ક્ષત્રીરે ખાધા, બ્રાહ્મણ શૂદ્ર ને વૈશ્ય;
નાથી ભેદી પંડિત પુરાણી, પછાડ્યા પરમહંસ;
વિવેકના સાગરરે, વિષયમાં બહુ વિટાયા.–મુનિ.
પારાશર સૌભરી પુરંદર, નારદને વશ કીધ;
ચંદરમા ચિતમાં લલચાયા, લક્ષણવંતા લુટી લીધ;
એકલશૃંગી ઋષિ રે, ઓળમાં અટવાયા.–મુનિ.
વિશ્વ બધું છે એના વશમાં, મોહ્યા ચૌદે લોક;
બ્રહ્માશિવસનકાદિક મોહ્યા, એની આગળ ડહાપણ ફોક;
દાસ ધીરો કહેછેરે, કોણ માનવ કાયા.–મુનિ.

પદ ૮ મું.

થાણદાર થયારે, થાણાને રાખો ઠેકાણે;
મોજદુર્લભ દેહ નગરીરે, માંહિ બેઠો માણે;–થાણદાર.–ટેક.

ફૂડા પાંચ પચીશ ઠગારા, રઇયતને રંજાડે;
ચંચળ ચોર કરે માંહિ ચોરી, ભવન બહુ ભંજાડે;
ધરપત ન ધારેરે, ધરાયો નહિ ભરે ભાણે.—થાણદાર. ૧
સત્ય ધરમ રૂપી પટાવાળા,હુકમ કરો તો બાંધી આણે;
તસ્કર સઘળાને વશ કરીને, નાખોને બંધીખાણે;
દંડ દેઇ તેનેરે, ઘાલો અવળે ઘાણે.—થાણદાર. ૨
છુપિ રહ્યા છે દોતિયા એ રુડા, તેને તું નવ જાણે;
જે જે કર્મ કરોછો પ્રતિદિન, તે લખી લેશે તે ટાણે;
દફતર દેશે ધણીનેરે, હિસાબ લેશે દાણેદાણે.—થાણદાર. ૩
પાંચ પ્રકૃતિના કર શુભ બાંધી, વૃત્તિ રાખો થિર થાણે;
ધીગો ધણી છે દાસ ધીરાનો, એને ઓળખી લેજો એંધાણે;
અવિચળ ગાદી આપેરે, આપ રૂપ પરમાણે.—થાણદાર. ૪

પદ ૯ મું.—રાગ ધનાશ્રી.

જગજીવન મને મોહન મળિયારે, જન્મ મર્ણના મારા ફેરા ટળિયારે.—ટેક.
આપે ગુરુ આપે શિષ્ય, જોયા મેં તે જગદિશ;
અંતરજામી ઇશના ઇશ, બ્રહ્મો બ્રહ્મ ભળિયારે. જગ.
મલચક્રથી આઘે ચઢિયા, ગનીચક્રે આવી અડિયા;
વૈકુંઠની પારે પડિયા, વિષ્ણુવેણે પળિયારે. જગ.
કૈલાસ માંહે કલ્લોલ, આત્મારામ ઝાકમઝોળ;
ત્રિવેણી માંહે જો ડોલ, ફેરા મારા ફળિયારે. જગ.
ખટસેં એકવીશ હજાર, ઉર્ધ્વમુખે સંધાધાર;
અખંડ ઇટનીપાળ, બળવંતા બળિયારે. જગ.
સેનશિખરપર, અમરઅજરનર, પરમ પ્રભુ વિશ્વંભર;
ધીર ધણી ધરણીધર, અઢળક ઢળિયારે. જગ.

પદ ૧૦ મું.—રાગ ધોળ.

આજ સાહેલી અમર વર પામી, સાચો સ્વામી અંતરજામીરે; અમર.
પૂર્વની પ્રીતે પિયુડો મંદિરીએ આવ્યા, મોટે મોટે મોતીડે વધાવ્યારે; અમર.
જ્યોતે જ્યોતે જગજીવન જડી આવ્યા, તેમાં રામ દષ્ટે પડિયારે; અમર.
આજ આનંદ મારા અંગમાં વાધ્યો, હરિ હીરો હાથે લાધ્યોરે; અમર.
સુતી જોવું તો મારી સેજમાં દીઠા, બેઠાં જોવું તો પાસે બેઠારે; અમર.

રાત દિવસ વસે પાસે પિયુડો, પહેર્યો અવિચળ ચૂડોરે; અમર.
સાસુ મારી સૂક્ષ્મણા શાણી, નણદી નિવૃત્તિ નાણીરે; અમર.
દયા દાતા દેવબાઇ દેરાણી, પ્રેમકુંવર જેઠાણીરે; અમર.
સસરો અમારો સત્યધર્મસંગી, પરણ્યો આત્મારામ રંગીરે; અમર.
રસ બસ કીધી રસીએ રંગરચી, છેલ છબીલે છકાવીરે; અમર.
દાસ ધીરાના સ્વામી અઢળક ઢળિયા, મનુષ્યના ફેરા મારા ફળિયારે; અમર.

રાસલીલા.

પદ ૧૧ મું–રાગ લલીત.

મહારાજાની વાંસલડી વાજેરે, રુડા છંદમાં, ચાલો જોવા જઇએ;
રાસ રચ્યો રઢિયાળે રંગમાં–મહારાજાની વાંસલડી વાજે રે.
વાંસલડી સાંભળી બ્રેહ જાગી, પ્રેમકટારી કાળજડામાં વાગી;
રુડા લાડકડાની મને લેહ લાગી–મહારાજાની વાંસલડી વાજે રે.
પહેર્યાં ચરણાં ચોળી ચુંદડીઓ, ઝાલઝુમણાં ઝળકે પાંદડિયો;
સોલ સોલ વર્ષની નારી નાનડિયો–મહારાજાની વાંસલડી વાજે રે.
ઓપીતાં આભૂપણ અંગે ધર્યાં, વિધવિધકેરાં પટકૂલ પહેર્યાં;
એવાં આહીરપુત્રી લેરાં ચેર્યાં–મહારાજાની વાંસલડી વાજે રે.
ઘણું ઘેલાં થયાં વ્રજનારી, સાસુ સસરાનો ભય ભારી;
ચાલ્યાં ઘર ધંધો સહુ વિસારી–મહારાજાની વાંસલડી વાજે રે.
રુડી રજની શોભે શરદ્દતણી, સહુ સંચર્યાં વૃંદાવનભણી;
ત્યાં મળિયો દાસ ધીરાનો ધણી–મહારાજાની વાંસલડી વાજે રે.

પદ ૧૨ મું.–રાગ ગરબી.

હરિ મારે ઘેર આવ્યા હેલીરે, મારા કુળની મરજાદા મેલીરે.–ટેક.
મારે આજ આનંદની હેલીરે, ગુણવંતાને જોઇ થઇ ઘેલીરે;
મારે પૂર્વ જન્મની પ્રાતડી પહેલીરે, રસબસતે રંગની રેલીરે.–હરિ.
કરે છંદ છબીલો છબીલીરે, હરિ ચંપે વીટાણી હું વેલીરે;
એની સ્નેહની વાત નથી સ્હેલીરે, દાસ ધીરાના સ્વામીસંગે ખેલીરે.–હરિ.

મંજુકેશાનંદ.

અજ્ઞાન નરને શિખામણ.

પદ ૧ લું–રાગ સોરઠ.

નર અજ્ઞાની, સાંભળને શિખામણ મૂરખ મારી;
કહું હેત કરી; સત્ય માની અંતરમાં લેજે ધારી–ટેક.
તું માહા દુઃખ પામીશ મૂઢ મરી, નર અજ્ઞાની.
પ્રભુ નવ ભજ્યા નર દેહ ધરી, આણી ખોટામાં પરતીત ખરી;
સુત નારી કુટંબી જે કહાવે, તે તારા ભેળાં નહિ આવે;
તોય મૂરખ તારે મન ભાવે, નર અજ્ઞાની.
તું ઘર દોલત સાચાં જાણી, તેમાં બંધાણો અતિશે પ્રાણી;
માટે નવ ઓળખ્યા સારંગપાણિ, નર અજ્ઞાની.
તારું ધન જોબન સર્વે કાચું, જમ લઇ જાશે કરડી ડાચું;
કહે મંજુકેશાનંદ સાચું, નર અજ્ઞાની.

પદ ૨ જું.

શું સમજીને, મુખથી વેણાં બોલે ચાવી ચાવી.
વળી જ્ઞાન કરે, ભોળાં જનને ખોટી સાખ્ય બતાવી–ટેક.
તું ખોટા ગુરુને સાચા જાણે, તેના દોષ હૈયામાં નવ આણે;
તને પડશે ખબર મરવા ટાણે, શું સમજીને.
બાવળમાં આંબ બુદ્ધિ લાવે, તેને કેરી કદીયે નવ આવે;
તેની શૂળ વાગી પીડા પાવે, શું સમજીને.
વળી નપુંસકની નારી કહાવે, તેને પુત્રતણું સુખ નવ આવે;
તેને રાત દિવસ દુઃખમાં જાવે, શું સમજીને.
તેમ ખોટા ગુરુને શરણે જાય, તેનું કલ્યાણ ક્યારે નવ થાય;
મંજુકેશાનંદ એ સત્ય ગાય, શું સમજીને.

પદ ૩ જું.

જોને જાગીને, અંતરમાં અંધારું મૂરખ તારે;
સાચા સંત હરિ, ઓળખીને તું હેડામાં નવ ધારે-ટેક.
તું દેહમાંયે પ્રભુને શોધે, તે કપટી ગુરુ ક્રેરે બોધે;
તેમાં તારું મનડું નવ રોધે, જોને જાગીને.
નાગપાંચમ આવે જ્યારે, કરી સર્પ લિટો પૂજે ત્યારે;
સાચા નાગને લાકડિયે મારે, જોને જાગીને.
જેમ ઘુડ રવિને નવ દેખે, તેમ અજ્ઞાની પ્રભુ નવ પેખે;
તેનો મનુષ્યા દેહ જાય અલેખે, જોને જાગીને.
તને જમડા લઈ જશે તાણી, મુખથી ન બોલાય વાણી;
મંજુકેશાનંદ કહે સત્ય વાણી, જોને જાગીને.

પદ ૪ થું.

નર તન પામી, હાર્યો જીતી બાજી મૂઢ અજ્ઞાની,
ખોટા સંત તણી, શિખામણ તેં અંતરમાં સત્ય માની-ટેક.
કામી ક્રોધી ગુરુ તુને એમ કહે છે, તારો દેહમાંથી જ પ્રભુ રહે છે;
તું બહાર તે શું શોધે છે, નર તન પામી.
એમ કહી પરનારી સગં કરે, કરી ચેલા તેનું દ્રવ્ય હરે;
તેનું પાપ હૈયામાં નવ ધરે, નર તન પામી.
કોઈ કહે છે મન મારો ભાઈ, કોણ છે ભગની પુત્રી માઈ;
તેનો સંગ કરે મહાતમ ગાઈ, નર તન પામી.
એમ દૈત્ય ગુરુ શિક્ષા દેછે, તેને મૂરખ સત્ય માની લેછે;
મંજુકેશાનંદ સાચું કહે છે, નર તન પામી.

પદ ૫ મું-રાગ કાફી.

સારને અસારરે, વિવેક જે કોય ન કરે;
એવા અજ્ઞાનીરે, લખ ચોર્યાશી ફરે; ટેક.
બાનું બતાવે ભોળા જનનું, ધર્મ ન પાળે લેશ;
ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ કરે મનુષ્યને, આપી અસત્ય ઉપદેશ;
એવાને અસત્યેરે, જનમે ન મરે; સારને૦

જે નર ધન ત્રિયાના ત્યાગી, તેને સંગે રાખે રોષ;
નારીથી ભાગે તો ક્યાંથકી આવ્યા, એવો દેખાડી દોષ;
પોતે પરનારીરે, સંગે ફરે હરે; સારને૦
કાચા હોય તે નારીથી ભાગે, પાંકા ન ભાગે કેથે સાર;
બતાવે જનને નિશ્ચે કરે મનમાં, કરે કુકર્મ અપાર;
એવા ખળ અજ્ઞાનીરે, ભવજળ નહીં તરે; સારને૦
અગ્નિ પાસ બેસને તાપ ન લાગે, જળમાં શીતળ ન હોય;
મંજુકેશાનંદ કહે નારી પાસે, વિકાર કદી ન જોય;
એ તો વાત ખોટીરે, જે જન ઉર ધરે; સારને૦

પદ ૬ ઠું.

નામ તો બતાવેરે, રામને નવ જાણે;
દેહ અભિમાનીરે, ઉર તૃષ્ણા આણે. ટેક.
દશરથ કેરા પુત્ર રામને, નવ માને મતિમંદ;
ભેખ ધરીને જગ ભરમાવે, તેને સેવે સૌ જન;
બહુ દુઃખ સેવેરે, જીવ મરવા ટાંણે; નામ૦
પ્રગટ રામનું ભજન કરીને, તર્યા જીવ અનેક;
ર ને મ બે અક્ષર જપિને, તર્યો ન દીઠો એક;
પ્રગટ રામ મૂકી રે, ન તરે રામ બાને; નામ૦
વાલ્મિક સવરી વાનર આદિક, ભજી પ્રગટ શ્રીરામ;
વૈકુંઠમાં નિવાસ જઇ પામ્યા, તે વિભીક્ષણ લે નામ;
રામને ઉચારીરે, પડી ગયા કે ઠેકાણે; નામ૦
તેમજ પ્રગટ શ્રી કૃષ્ણ ભજીને, ગોપી ગોવાળ સુજાણ;
પાંડવ ઉદ્ધવ ઋષિ પત્ની, આદિક ભક્ત પામ્યા જ્ઞાન;
મંજુકેશાનંદ કહે, ગૌલોક જૈ સુખ માણે; નામ૦

પદ ૭ મું.

મુખે બ્રહ્મ ભાખેરે, જીવ સમ વર્તે છે;
વિષયને ચાખેરે, મોટાની ઓથ લે છે. ટેક.
બ્રહ્મ રૂપ પોતાને માની, નારીને કહે તું બ્રહ્મ;
પાપ કયાં છે જમપુરી કયાં છે, ક્યાં છે ધર્મ ને કર્મ;
એવા અસુરરે, ભવમાં ભટકે છે; મુખે.

શુક નારદ નવ યોગી પોતે, વર્ત્યા બ્રહ્મ સમાન;
ચરાચરમાં બોલ્યા શુકજી, તોયે ભજ્યા ભગવાન;
અધુની અજ્ઞાનીરે, એવાને પણ લજવે છે. મુખે.

વેદપુરાણને કલ્પિત કહીને, ધર્મ ન પાળે એક;
હરિઅવતારને ખોટા કરે, એ અચળ ઉર ટેક;
બીજાને પણ એવારે, નિત્ય ઉપદેશ દે છે. મુખે.

સત્પુરુષ સત્શાસ્ત્ર પ્રમાણે, વરતે વરતાવે આપ;
મંજુકેશાનંદ કહે એવાને શરણે, જૈયે તો મીટે સૌ સંતાપ;
એવા સંત મુકીરે, અસંત પાસે શીદ રહે છે. મુખે.

પદ ૮ મું.

કાયાથી જીવ ન્યારોરે, તેને આત્મા કહીયે;
એને બ્રહ્મ માનીરે, હરિને શરણે જૈયે. ટેક.

ચિદાકાશમાં તેજ પુર મધ્યે, રહે સદા ભગવાન;
એ જ પ્રભુએ કરી કાપા, પધાર્યા ભોમીપર સુખધામ;
એવા તો શ્રીહરિનારે, ભજનમાં ઝુકી રહીયે. કાયાથી.

અનંત બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક થૈને, ન્યારા રહે પ્રભુ આપ;
એવા નિરંજન શ્રીકૃષ્ણ ભજીએ, તો મીટે સૌ સંતાપ;
માટે નારાયણનું રે, નામ સહજ તો લૈયે. કાયાથી.

બ્રહ્મરૂપને જાણ્યાવિના, કહે જગત છે બ્રહ્મ;
જીવ ઇશ્વર ને પુરુષોત્તમનો, મૂઢ ન જાણે મર્મ;
માટે ઉપમારે, પામરને શી દઇયે. કાયાથી.

અનંત બ્રહ્માંડને સમજાવે, પ્રલે નાશ કરે પ્રભુ એક;
મંજુકેશાનંદ કહે માટે, કરવો સંત વિવેક;
પ્રભુ ભજીનેરે, પરમ આનંદ પામે. કાયાથી.

ભોજો ભક્ત.

જ્ઞાનના ચાબકા.

પદ ૧ લું.

દેસિ સંતતણી લાવીરે, ભેળાં ફરે બાવા ને બાવી.—ટેક.
મોટાં કપાળે ટિલાં કરે ને, વળી ટોપી પટકાવી;
કંથા ને ખલતો માળા ગળામાં, કાને મુદ્રા લટકાવીરે. દેસિ.
સંત સેવામાં સુખ ઘણુંને, કરે સેવા મન ભાવી;
તન મન ધન સોંપો એ સંતને, પ્રીતિયો લગાવીરે. દેસિ.
એવું ને એવું જ્ઞાન દિયે, બહુ હેતે બોલાવી;
ભોજો ભગત કહે રાખ્યા ચાહુમાં, ભેખે ભરમાવીરે. દેસિ.

પદ ૨ જું.

ભેખ તો ભાવર થકી ભુંડારે, મેલા અંતરમાં ઉંડા.—ટેક
ટકો પૈસો ટેલ ગામ ગામ નાંખે, વળી ખેતર ખેતર કુંડાં;
જેની વાંસે ધાય તેનો કેડો ન મેલે, જેમ કટકનાં લુંડારે. ભેખ૦
ત્રાંબિયા સારુ ત્રાગું કરે ને વળી, કામ ક્રોધના ઉંડા;
ધન ધુતવા દેશ દેશમાં ફરે, જેમ મલકમાં મુંડારે. ભેખ૦
ગામ બધાની ચાકરી કરેને, ઘેર રાખે અગન કુંડા;
ભોજો ભગત કહે કર્મની કોટી, પાપતણાં જુંડારે. ભેખ૦

પદ ૩ જું.

જોઇ લો જગતમાં બાવારે, ધર્યા ભેખ ધુતિને ખાવા.—ટેક.
જ્યાં પ્રેમદા ઘણી પાણી ભરે, ત્યાં જાય નિત નિત નાવા;
રાંડી છાંડી નારનો નર ઘર ન હોય ત્યારે, બાવોજી બેસે ગાવારે. જોઇ લો૦
લોકનાં છોકરાંને તેડી રમાડે, વળી પરાણે પ્રીત થાવા;
ગૃહસ્થની સ્ત્રી રીસાવી જાય ત્યારે, બાવોજી જાય મનાવારે. જોઇ લો૦
રૂપ કરે ને બાવો ધ્યાન ધરે, ભોળા લોકને ભરમાવા;
ભોજો ભગત કહે ભાવેસું સેવે એને, જમપુરીએ જાવારે. જોઇ લો૦

પદ ૪ થું.

ભરમાવી દુનિયાં ભોળીરે, બાવો ચાલ્યો ભભુતી ચોળી.—ટેક.
દોરાં ધાગા ને વળી ચીઠ્ઠી કરીને, આપે ગણકારુ ગોળી;
જીવને હણતાં દયા ન આણે, જેમ ભીલ કાપ્ર કોળીરે. ભરમાવી.
નિત નિત દર્શન નીમ ધરાવે, ઘેર આવે ત્રિયા ટોળી;
માઇ માઇ કરીને બાવો બોલાવે, હૈયે કામનાની હોળીરે. ભરમાવી.
સઘળા શિષ્યને ભેળાં કરી ખાય, ખીર ખાંડ ને પોળી;
ભોજો ભગત કહે ભવસાગરમાં, બાવે માર્યાં બોળીરે. ભરમાવી.

પદ ૫ મું.

મૂરખો રળી રળી કમાણો રે, માંથે મેલસે મોટા પાણો.—ટેક.
ધાઇ ધુતીને ધન ભેળું કીધું, કોટિધ્વજ કહેવાણો;
પુણ્યને નામે પા જૈ ન વાવર્યો, અધવચથી લૂટાણોરે. મૂરખો.
ભર્યા કોઠાર તારા ધર્યા રહેશે, નહિ આવે સાથે એક દાણો;
મ્સાણની રાખમાં રોળાઇ ગયા કઇક, કોણ રંક ને કોણ રાણોરે. મરખો.
મંદિર માળિયાં મેલી કરીને, નીચે જઈ ઠેરાણો;
ભોજો ભગત કહે મુવા પુઠે જીવ, ઘણો ઘણો પસ્તાણોરે. મરખો.

પદ ૬ ું.

મૂરખો માની રહ્યો મારું રે, તેમાં કાંઇયે નથી તારું.—ટેક.
સાત સાયર જેની ચોકી કરતા, ફરતું નીર ખારું;
ચૌદ ચોકડીનું રાજ્ય ચાલ્યું ગયું, રાવણાદિક વાળું રે. મૂરખો.
દુઃખને તો કોઇ દેખે નહી, ને સુખ લાગે સારું;
વેળા વેળાની છાંયડી તારી, વળિ જાશે વારું રે. મૂરખો.
હરિ ભજનમાં હેત જ રાખો, સ્મરણ કરો સારું;
ભોજો ભગત કહે રાખો હૃદયમાં, પ્રભુનું ભજન પ્યારું રે. મૂરખો.

પદ ૭ મું.

ભક્તિ શિશતણું સાટુંરે, આગળ વસમી છે વાટુ.—ટેક.
એક દિવસ તો આવી બની, રાજા મૂરધ્વજને માથે;
કાશિએ જઇને કરવત મુકાવ્યું, હરિજનને હાથે રે. ભક્તિ

સત્યને કાજે ત્રણે વેચાયાં, રોહિદાસ ને રાણી;
ઋષિને વાસ્તે રાજા વેચાણો, ભરવાને પાણી રે. ભક્તિ.
પેરો પટોળાં પ્રેમનાં રે તમે, શૂરવિર થઇ ચાલો;
ભોજો ભગત કહે ગુરુ પરતાપે, આમરાપર માલોરે. ભક્તિ.

પદ ૮ મું.

દુનિયાં દીવાની કહેવાશેરે, ભુંડી ભિતોમાં ભટકાશે.-ટેક.
પાપ જ્યારે એનું પ્રગટ થશે ત્યારે, ભૂવા જતિ ઘેર જાશે;
ધુણી ધુણી એની ડોક જ દુઃખસે, ને લેનારો લેઈ ખાશેરે. દુનિયાં.
સ્વર્ગમાં નથી સુપડું ને, નથી ખાંડણિયો ને ઘંટી;
દુધ ચોખાના જમનારા તમે, કેમ કરી જમશો બંટીરે. દુનિયાં.
ઢોંગ કરીને ધુતવાને આવે ત્યારે, હાથ બતાવા સૌ જાશે;
ક્યારે આના કર્મનું પાનું રે ફરશે, અને ક્યારે પુત્ર જ થાશેરે. દુનિયાં.
કીમિયાગર કોઇ આવી મળે ત્યારે, ધનને વાસ્તે ધાશે;
ભોજોભગત કહે ભ્રમણામાં ભમતાં, ગાંઠની મૂડિ ગમાશેરે. દુનિયાં.

રામ કૃષ્ણ ભક્ત

કૃષ્ણલીલાનાં પદ.

પદ ૧ લું.—રાગ બિલાવલ.

પહેરોને પિતામ્બર લાલ, પલવટડી તમે વાલોજી;
જુવતિ જનને મોહારે લાલ, લડસડતી ગતે ચાલોજી.
અમલ કલમ દલ લોચન લાલ, ભવમોચન ભવ ભાવોજી;
કંઠડે કોકીલ લાજેરે લાલ, ઝીણે સાદે બોલાવોજી.
દીઠડે દુઃખડાં નાસેરે લાલ, મીઠડાંરે લીજે મુખનાંજી;
રામકૃષ્ણ (કૃપા) રસ પીતાંરે લાલ, લેખાં શાં રહે સુખનાંજી.

પદ ૨ જું.

સુંદર કાંઇ ન દેખુંરે લાલ, તમ સરખું શામળિયાજી;
અમસુ સુકૃત સાધ્યુંરે લાલ, મહી વેચંતાં મળિયાજી.
સુર નરને નહિ સુણોરે લાલ, જોગીને નહિ જોતાજી;
ઘેર અમારે આવોરે લાલ, લાજો નહિ ગઉ દોતાજી.
વૃંદાવનમાં વસતાંરે લાલ, સગપણ થયું છે સારુંજી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિયારે લાલ, નામે તમારે નાચુંજી.

પદ ૩ જું.

નામ તમારું સુણતાંરે લાલ, તાન જ આવે તનમાંજી;
રૂપ તમારું રુડુંરે લાલ, વારુ વસિયું મનમાંજી.
લોક કહે છે ઘેલીરે લાલ, વનમાં દોડું એકેલીજી;
મોહન મુખડું જોતાંરે લાલ, આનંદની થાય હેલીજી.
કણકણતી ને કાલીરે લાલ, વહાલાને છું વહાલીજી;
રામકૃષ્ણ રસ ભીનીરે લાલ, બલિયે બાથે જીઘાલી.

પદ ૪ થું.

ટેવ પડી છે તમનેરે લાલ, ભામનીઓ બહુ ભાવેજી;
બાંહે ગ્રહી બોલાવોરે લાલ, અમને અચરજ આવેજી

રસિયા ને રંગીલારે લાલ, વહાલ ભર્યાં નેણ વારૂજી;
મુખ દેખી મલકાઉંરે લાલ, લાજ કરો શા સારૂજી.
રંગભર રમશું તમશું રે લાલ, નેહ ધરીને નમશુંજી;
રામકૃષ્ણ રસમાતારે લાલ, આળ કરો તે ખમશુંજી.

પદ ૫ મું.– રાગ રામશ્રી.

નિરખતાં નાથને મારી, આંખ થઇ છે ટાઢીરે;
નિત નિત નવલા સુખ મુજને, દામોદર દેછે દાડીરે. નિરખત
છેલ છબીલા કહાનજીનું મુખ, જોતાં તૃપ્ત ન થઇએરે;
ભાવે પૂરણ ભાળી એના, ભામલડાં તો લઇયેરે. નિરખત
જસોદાનો સુત જીવણજી, સહુ સહીયરને સુખદાઇરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પામિયાં, કાંઇ પૂરણ પુન્યે બાઇરે. નિરખત

પદ ૬ ઠું.

સ્નેહેં બાંધી સુંદરી, સુંદર વર જોવા જાયરે;
મોહનજીને મરકલડે, કંઈ ઉલટ અંગ ન માયરે. સ્નેહે.
કોની અચલે ચુંદડી ને, કોની લલકે ફુલીરે;
મુખડું જોતાં માવનું હુંતો, મચકો ગઈ છું ભૂલીરે. સ્નેહે.
એક વધાવે ફુલડે, એક ફરી ફરી આશિષ બોલેરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પેખતાં, કાંઇ દેવાંગના શી ડોલેરે. સ્નેહે.

પદ ૭ મું.

મહારા કહાનજી તમને કામલડી, તે કેવી સારી દીપેરે;
મોર પીછને મુંજ્યા ગેડીએ, માનુનીનાં મન હિસેરે. મહારા.
પર્મ પનોતા પાતળીઆ તમો, જે પહેરો તે ગોઠેરે;
ચાલતણી ચતુરાઇ જોતાં, લક્ષ્મી ચરણે લોટેરે. મહારા.
અણીયાળીશી આંખડલી તે, જોગ ભોગનું જામણરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભર્યા, કાંઇ કીકીમાંહે કામણરે. મહારા.

પદ ૮ મું.

વહાલા વિઠ્ઠલજી રે હો, દુર્લભ દીઠલાજીરે હો.–ટેક.
તમ માટે ટીલડી કરૂંરે, પહેરૂં પટોલી હો;
નેન સમારૂં નિરમળાં, નીત નવલ રંગ ચોલી હો. વહાલા.
અબળાને ઉંજમ ઘણોરે, તમશું રમવા હો;
કાલ સુણતાં વાંસલડી ઘેરે, ન રહી જમવા હો. વહાલા.

એવાં લાડ લડાવીએ, કાંઇ અમને વહાલા હો;
રામકૃષ્ણ રસ ઘેલડા, હું ચર્ણે રહી બાલા હો. વહાલા.

પદ ૯ મું.

મુજને તુજવીણ ન ગમે હો, વેરી વિરહ દમેછે હો.—ટેક.
તુજ માટે મચકો કરીને, આવું તીરે હો;
અણદીઠે મન અણમણું, તો સુખ ન શરીરે હો. મુજને.
મનડું હર્યું માહેરું તે, કહીએ કેવું હો;
નરનારી છે અતિ ઘણાં, કો ન મળે એહવું હો. મુજને.
પહેરું ઓઢું પાતળી તે, કાંઇ એક સારું હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ નથી અળગા, તન મન સોંપ્યાં વારુ હો. મુજને.

પદ ૧૦ મું.

નંદના છૈયા છોજી હો, લક્ષણે લૈઆ છોજી હો.—ટેક.
ઘણા દિવસ તમો અમશું, કાંઈ કાંઈ ટળતા ચાલો હો;
હવડાં સહુ સહીઅર મળીને, હલકે હાલો હો. નંદના.
મહિ વેચંતાં માવજી તમે, પકડી પાડી હો;
બાથ લઇ ખેંચી મુજને, ઢોળી પાડી હો. નંદના.
એ રસ લીલા લાડકી, કહો કણાં રમાશે હો;
રામકૃષ્ણ જન રસ ભર્યાં, જુગ જુગ જશ ગાશે હો. નંદના.

પદ ૧૧ મું.

પ્રેમ પુષ્ટ કર્યાં છો હો, વલ્લભ મન વર્યાં છો હો.—ટેક.
ગોકુળમાં રાખી રહ્યા, અમો અતિ અન્યાઇ હો;
પાડ માનો અમતણો, તમો કુંવર કનાંઇ હો. પ્રેમ.
પ્રેમે ગોરસ મારા ઘર તણાં, ખોળીને પિધાં હો;
જે દિન ગોરસ નવ લુટ્યાં, ત્યારે હૈડાં દાઝયાં હો. પ્રેમ.
ઝઘડો કરતાં ઝટકે, ઊરમાળા તુટી હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રાખીએ, છીએ બાંધી મુઠી હો. પ્રેમ.

પદ ૧૨ મું.

ગોપી ઘેલી દીસે હો, મુજપર દંત પીસે હો.—ટેક.
તે નર હું હો નહિ; તુંજ હાથે આવું હો;
ખ્યાત ઘણી છે તુંજને, તે સૌ સમાવું હો. ગોપી.
તુંએ છે ધુતારડી, હું એ પણ નથી ઓછો હો;
ઘણું દોહલે જાણજે, મુજને જડવો છોછો હો. ગોપી.

તે દિન દાણ માગતા, આવી અમશું બાથે હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રુડું થયું, હું તો નાગર સાથે હો. ગોપી.

પદ ૧૩ મું.—રાગ સારંગ દેશી.

આવ હરિ વહાલા આવરે, આવ હરિ વહાલા;
મનની ગમતી વાત કીજીએ, છબીલારે છોગાલા. આવ.
તુજ મળતાં મન મ્હારું, હીસે આનંદ પામેરે;
રજની આખી રંગભેર રમીએ, તો રસ બહુ જામેરે. આવ.
એ સુખ કાંઇ કહ્યું ન જાએ, કહાનડ કાલારે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ અનુભવ કીજે, અતિ છો વહાલારે. આવ.

પદ ૧૪ મું.—રાગ ગરબી.

નંદનજીનો કુંવર કોડામણો, સાહેલીરે; ગોવરધન મન ભાવનો, સાહેલીરે.
ગોકુળયું રળીઆમણું, સાહેલીરે; જમુના તટ સોહામણું, સાહેલીરે.
વ્રજ સુંદરીના સગમાં સાહેલીરે; રાસ રમે વહાલો રંગમાં, સાહેલીરે.
પ્રેમ તે સીધુ સુખ પુંજમાં; સાહેલીરે;વૃંદા તે વનના કુંજમાં, સાહેલીરે.
રાસ રમે સાહેલડી, સાહેલીરે; થઇ વહાલાનેકંઠે બેલડી, સાહેલીરે.
સુંદરીને રગની રેલડી, સાહેલીરે; મુરલીને નાદે થઇ ઘેલડી, સાહેલીરે.
રમતાં રમતાં રાતલડી, સાહેલીરે; કહી નવ જાએ વાતલડી, સાહેલીરે.
પહોડયાં તેબેઉ સુખસેજમાં,સાહેલીરે;શ્યામ શામાજી બહુ હેજમાં, સાહેલીરે.
નીરખી સખી વૃંદમાં, સાહેલીરે; રામકૃષ્ણ પ્રભુ નાચે આનંદમાં, સાહેલીરે.

પદ ૧૫ મું.

પહેલે તે મોહન મીઠડો, સાહેલીરે; અહિયાં ઉભો મેં દીઠડો, સાહેલીરે.
તે છબી મન ગોડી ગઇ, સાહેલીરે; શીર બેડું ને ઉભી રહી, સાહેલીરે.
ગોઠ કરે કોસું ઘણી, સાહેલીરે; દૃષ્ટિ તે ફેરવે મુજ ભણી, સાહેલીરે.
કુંવર હશે એ કેહનો, સાહેલીરે; મારે છે માર એ મોહનો, સાહેલીરે.
સાચા તે બાપનો બેટડો, સાહેલીરે; મોલીડું તે ભારે મરોડતો, સાહેલીરે.
ઉભા રહ્યાની શી ઠોણ છે, સાહેલીરે; એવું તે સુંદર કોણ છે, સાહેલીરે.
કોણ તે દેશનો કહાનો, સાહેલીરે; ન હોય તે આપણા હ્યાંનો, સાહેલીરે.
ઝાઝી વાર ત્યાં ઉભી રહી, સાહેલીરે; મન પાખી મંદિરિયે ગઇ, સાહેલીરે.
રામકૃષ્ણ પ્રભુ મન હર્યું, સાહેલીરે; તે દિનથી કાંઈ કામણ કર્યું, સાહેલીરે.

પદ ૧૬ મું.

ધુતારા ધરણીધર તારી વાંસળીરે લોલ;
વાંસળીયે કંઈ ઘેલું કીધું ગામ જો—ધુતારા.—ટેક

સખી નહાતાં ધોતાં દોહોતાં વલોવતાં નીસર્યારે લોલ,
ટળતાં પડતાં રહતાં મુક્યાં બાળ જો; ધુતારા;
સખી સાસુ સસરો જેઠ જેઠાણી નવ લહ્યારે. લોલ,
કેથળને વ્હલતી મુકી રીસ જો; ધુતારા;
સખી મધરાતે મોહનજી બેઠા કદમ ચઢીરે. લોલ,
ગોપીજનનાં હરીયાં છે કંઈ ચીર જો; ધુતારા.
સખી અવળાં વસ્ત્ર ને અવળાં આભ્રણ પહેરીયારે. લોલ,
કાન તણાં લઈ કેડે ચાલ્યાં કેડે જો; ધુતારા.
સખી રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે પધાર્યા શેરીએરે લોલ,
ગોપીજનની પૂરી છે કંઈ આશ જો; ધુતારા.

પદ ૧૭ મું.

હસવા સરખી હરિસું મારે ગોઠડીરે લોલ;
હસવા સરખું બ્રિજમંડલ શુભ ધામ જો. હસવા.—ટેક.
સખી નાહતાં ને ગાતારે ગુણ ગોવિંદનારે લોલ;
વસવા સરખું વૃંદાવન શુભ ગામજો. હસવા.
તીરથ મારે કીરત કેશવરામનું રે લોલ;
પીવું મારે પ્રેમતણું રસપાનજો. હસવા.
નાત હમારી નીરમળ નંદકુંવર શું રે લોલ;
સાત હમારી ભુધરજી શું ભળતી જો. હસવા.
રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે પધાર્યા શેરીયેરે લોલ;
ગોપી સઘળી ગુણ તમારા ગાયજો. હસવા.

પદ ૧૮ મું.

નહીં જાઉં તે જમના પાણીરે મા, હુંને ખીજવે તે સૈયર સમાણીરે મા.
મુને કુંવારી કુંવારી સહુ કહીછેરે મા, મારી સૈયરો તે મેણાં દેછેરે મા.
જળ જમનાજીને ઘાટેરે મા, હુંને કાહનજી કાસ્વડે છાંટેરે મા.
જાણે કરે નેણના ચાળારે મા, મેં તો કહાનવર સાંભળ્યા કુંવારારે મા.
હુંને કહાન વરને પરણાવોરે મા, મારી વ્રજમાં તે વાત વખણાવોરે મા.
મળે સરખાને સરખી જોડરે મા, તુંને પોંખતાં તે પહોંચશે કોડરે મા.
હેવા રામકૃષ્ણ વર રૂડારે મા, હુંને અખંડ પહેરાવો ચુડરે મા.
હેવા રામકૃષ્ણ વર રંગીરે મા, મારા જન્મ જનમના સંગીરે મા.

રાજે.

કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોપીના પ્રેમ વિનય.

પદ ૧ લું.

હરિ મેં હાવે કયમ રહેવાયે, તુંપણ આતે કયમ સહેવાયે;
એ તો અંધ થઇને તાણે, પ્રેમની વાતો પશુ શું જાણે.
આવી અમથાં ખુંદી મારે, સાચો શબ્દ કોઇ ન ધારે;
મોહન વાત તું સાંભળ મારી, હું તો બેઠી સહુથી હારી.
દુરીજન કે છે મુને મેહણાં, મારાં તમશું લાગાં નેણાં;
વહાલા વેરી વાંકુ બોલે, તે તો પડશે તેને ખોલે.
હાવે જે બોલે તે સહીએ, મનની વાતો કોને કહીએ;
સઉકો બોલે છે આડું આડું, વાંક હું કોનો કહાડું.
એ તો શિખામણ છે જાણો, મનમાં દુભણ કાંઈ ન આણો;
રસીઆ છો રાજેના વાલા, ભગતતારણ છો નંદલાલા.

પદ ૨ જું.

તેં તો ઘેલું કીધું ગામ, કાને હાથ ન લાગે કામ;
જેને મળીઓ તું મોરાર, તેને મૂકાવ્યાં ઘર બાર.
હાવો કોનો કાઢું વાંક, ત્રીકમ તજથી આડો આંક;
રસીઆ રંગ રમાડ્યા એમ, વળતાં તે વિસાર્યાં કેમ.
જે કો જળ ભરવાને જાએ, તે તો વાટે ખોટી થાએ;
કોનું ચોરી લીધું ચંત, એવો કામણગારો કંથ.
વિઠ્ઠલ વહાલાં તારાં વેણ, મ્હારાં તમશું લાગ્યાં નેણ;
મારે તમશું લાગ્યો નેહ; તમને સોંપી સુંદર દેહ.
ઘરના છો ધૂતારા કાહાન, મનમાં મુકાવો છો માન;
રસીઆ છો રાજેના નાથ, સર્વે સોંપ્યું તમારે હાથ.

પદ ૩ જું.

વહાલા વાટે તે વાત ન થાય, તમે જાણોછો જાદવરાય;
કેહું કાંઇ લજે સંસાર, અમો અબલાનો અવતાર.
ઉભાં રહીએ ઘોલે દિસ, વળતા વેરી કાઢે વેશ;
ત્રીકમ તમારું કંઇ ન જાય, વળતી અમને દુષણ થાય.
વહાલા ચડ્યાં ન ઉતરે આળ, જુગમાં રહેવું મહા જંજાલ;
મોહન મળવું તે એકાંત, એવી મનની વિચારો ભ્રાંત.
માહરે સાસુડીનું સાલ, જોતાં જેઠાણી દે ગાળ;
જેમ કાંઇ મીન રહે જલમાંહિ, પાણી પીવું તે કહો કાંહિ.
વહાલા વાત સાંભળો એક, વિઠ્ઠલ વારુ કાંઇ વિવેક;
દુરીજન દેખે હામો હામ, શાને મેલાવો છો મામ.
મારે અંતર ઉપને દુઃખ, તમો માનો શાનું સુખ;
રસીઆ છો રાજેના નાથ, તાહારા નેનમાં છે કાંઇ ઘાત.

પદ ૪ થું.

મારા મન ગમતા મહારાજ, મારે ઘેર આવોને;
હું તો તલસું તમારે કાજ, હસીને બોલાવોને.—ટેક.
વિલંબ ન કરીએ વિઠ્ઠલારે, આવોને અમ ઘેર આજ;
ઘેર ઘેરનાં પકવાન બનાવું, ત્રિકમ તમારે કાજ. મારા.
મનમાં હતું તે માવજીરે, મુખડે કેમ કહેવાય;
આવી રહો તો આવજો, મારું જોતાં જોબન જાય. મારા.
આ જોને આંગણિયે ઉભો, રંગીલો રણછોડ;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અંતરજામી, પૂરો મારાં મનનાં કોડ. મારા.

પદ ૫ મું.

કુણ બોલે તમારી સાથ, જાદવજી જાણ્યારે;
આતો નોહે મોટાની રીત, પરઘેર માણ્યારે.—ટેક.
વાટ જોતાં રજની વીતી, આવ્યા ઉગમતે સૂર;
કામણગારા કાનજીરે, વાલે અમને વિસાર્યા દૂર. કુણ.
પરનારીની પ્રીતડી તમે, કરી આવો હામો હામ;
અહીંઆ આવીને શું કરો, જેનો ઘેર ઘેર હોય વિશ્રામ. કુણ.
કોને તે મંદિર તમે કાનજી, કરી આવ્યા લીલા લેર;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અંતરજામી, કોણ જાણે તમારી પેર. કુણ.

પદ ૬ ઠું.

જેનો પીયુડો તે પરઘેર જાય, સખી હવે શું કરીએરે;
એકલડાં નવ રહેવાય, ઝુરી ઝુરી મરીએરે. સખી.
રૂપ જોવંતાં રસીઓ વાલો, પરાણે કરે છે પ્રીત;
વણ તેડ્યો પરમંદિર જાએ, એહેવી છે એની રીત. સખી.
સમજાવ્યો સમજે નહિરે, કહો હવે કરીએ કેમ;
શેરડીએ સામો મળે, ત્યારે ઢાળે નીચાં નેણ. સખી.
છળભેદ જાનો રમેરે વાલો, વાતોમાં મને વાય;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અંતરજામી,એતો અરથ પડ્યે ઓળખાય. સખી.

પદ ૭ મું.—રાગ ગરબી.

કાગળ મોકલુંરે; વહાલા વાંચો હેત કરી;
એકવાર આવજોરે, નીરખું મુખડાં મૂછ ભરી.
વીનતા બ્રેહે તણીરે, લખતાં લોચન ચાલે નીર;
અબલા અવતર્યાંરે, વાલા કહો કેમ ધરીએ ધીર.
બાળે વેશમાંરે, લાગી પરણ્યા પહેલી પ્રીત;
વર વિઠ્ઠલ વર્યાંરે, અવર વરવાની શી રીત.
ત્રિકમ તમ વિનારે, સુકાં સહુ વાડીનાં વંન;
લીલાં કેમ રહેરે, વહાલા પલ્લવ છો આ વંન.
સહુ અળખામણુંરે, મુજને કુટુંબતણો પરિવાર;
વહાલાં વીખ ભર્યાંરે, વેરી બોલે સહુ સંસાર.
અન્ન પાણી તજ્યાંરે, હવે પડશે પાપી પ્રાણ;
સુનું તમ વિનારે, વહાલા લાગે છે બ્રહ્માંડ.
જાંહાં હરિ રંગે રમ્યાંરે, તે મને જાગી ખાવા ધાય;
તે સુખ સાંભરેરે, તમ તમ હઇડે હોળી થાય.
રહેવાતું નથીરે વહાલા, કહું છું મૂકી લાજ;
મળજો દયા કરીરે, રસિયા રાજેના મહારાજ.

પદ ૮ મું.

ઉગો શરદ પુનમનો ચંદ, મહારે ઉપનોરે આનંદ;
ગોરી ગરબે રમવા આવે,રમશે ગોપી ગોવાળ સાંહે.

રમવા ભુધર સાથે ભાવ, આપણે આવ્યો છે આ દાવ;
મળીએ સરવે સરખી નાર, સજીએ શોભિતા શણગાર.
ઠમઠમ વીંછીવાનો ઠમકાર, ઝમ ઝમ ઝાંઝરનો ઝમકાર;
ઓઢો આપે એવાં ચીર, આપણે જાવું જમનાં તીર.
ચોળી ચંપક વરણી મેહેર, આપણે કરવી લીલાલે
જ્યમ કાંઇ વશીયેર માંડે ફેણ, એવી ગુંથાવોની વેણ.
લેહેકે હૈડા ઉપર હાર, નેણે નીરખોને મોરાર;
રસિઆ છો રાજેના નાથ, અમને રંગે રમાડો રાત.

પદ ૯ મું.

આજની ઘડીરે રળિયામણી.
હાંરે મ્હારા વ્હાલાજી આવ્યાની વધામણી જીરે; આજની.—ટેક.
હાંરે સોહાસેણ પૂરોની સાથીયા,
હાંરે ઘેર મલપતા આવે તે હરિ હાથીયા જીરે; આજની.
હાંરે સખી આલેરા વાંસ અણાવીએ,
હાંરે મારા વ્હાલાજીને મંડપ રચાવીએ જીરે; આજની.
હાંરે સોહાસેણ ચાર તેડાવીએ,
હાંરે મ્હારા વ્હાલાજીને મોતીડે વધાવીએ જીરે; આજની.
હાંરે સોહાસેણ મળશે જે ઘડી,
હાંરે મ્હારા પ્રભુજી પધારે તે ઘડી જીરે; આજની.
હાંરે મલ્યા દાસ રાજેના સ્વામી વાંકડા,
હાંરે હુંતો મોહી રહી મુછના આંકડા જીરે; આજની.

પદ ૧૦ મું.

આવોની લાલ વરણાગીયા.
હાંરે ઘેર આવોની શ્યામ સવાદીયા જીરે; આવોની.—ટેક.
હાંરે કહાના આવો તો શીખવું ચાતુરી,
હાંરે આપણ રમીએ તે રંગભર રાતડી જીરે; આવોની.
હાંરે ચાલો જઇયે જમનાજીના ઘાટમાં,
હાંરે પેલા દુરિજન લોક દેખે વાટમાં જીરે; આવોની.
હાંરે રૂડા દાસ રાજેના સ્વામી વાંકડા;
હાંરે હું તો મોહી રહી મુછના આંકડા જીરે; આવોની.

સામાજીક આવૃત્તિ.

842

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં–ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

843

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

ભૂખણ ભક્ત.

ઈશ્વરને ભજવા વિષે.

અષ્ટક ૧ લું.–છંદ ભુજંગીની ચાલ.

કશી વાતનો ખરખરો મન નાણો, સુખ દુઃખ તે દેહના ધર્મ જાણો;
કરોને તમે કોટી લક્ષ પ્રકાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
હરિશ્ચન્દ્ર રાજા મહા પુણ્યવાન, નહીં કોય સંસારમાં એ સમાન;
તેણે નીચ ઘેર વહ્યો નીર ભાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
સતી મુખ્ય કહાવે અહલ્યાજી જેહ, જેના નામથી થાય નિષ્પાપ દેહ;
તેણે ઇન્દ્ર સાથે કર્યો વ્યભિચાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
જુવો જાનકીજી પડ્યાં દુષ્ટ હાથ, જેના સ્વામિ છે કોટિ બ્રહ્માંડ નાથ;
આપોઆપ લક્ષ્મીતણો અવતાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
વળી પાંડવોની કહું એક વાત, જેના સારથિ નિત્ય વૈકુંઠનાથ;
હાર્યાં રાજ રિદ્ધિ તથા નીજ નાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
મહા પુણ્યકારી જેને સિદ્ધ નાથ, ચાલી નીસર્યા નારી લઇ વંન સાથ;
બહુ કષ્ટ વેઠ્યું તેણે વર્ષ બાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
શા માટે તમે ભાર માથે ધરો છો, વળી હું કરું હું કરું એ કહો છો;
કરોને તમે ચિત્ત સાથે કરાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.
કરી વિનતિ સર્વને હું કહું સત્ય વાત, રચ્યા ભૂખણે તે સુણો શ્લોક સાત;
ઘણું સાંભળ્યા જોગ સાધૂ વિચાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર.

અષ્ટક–નવપદી ૨ જું.

પિતા માત સંતાન ને મિત્ર ભ્રાત, એ તો સર્વ છે આળપંપાળ વાત;
એમાં અંતકાળે નાવે કોય કામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
ઘડીમાં ઘટી જાય આયુષ્ય અલ્પ, ભમંતાં ભમંતાં થયા કોટિ કલ્પ;
સાથે મર્ણ કેરી મહા એક ભામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.

ઘણીવાર સંસાર માંહી ફર્યાં છો, પશુ પક્ષી યોની વિષે અવતર્યા છો;
હવે આ સમો છે તર્યાનો જ ઠામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
કરો છો બીજી અલ્પ વસ્તુનું યત્ન, તજો છો હરિ નામ જેવું જ રત્ન;
નથી એસતું મૂલ્ય એક બદામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
જરાયે ઘણો દેહ તો જીર્ણ થાશે, શરીરિથકી સર્વ સામર્થ્ય જાશે;
થશે રોગ પીડા જશે સર્વ હામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
જેને સેવતાં કોટી કલ્યાણ થાય, બહુ જન્મનું પાપ તો સદ્ય જાય;
વળી પામિયે જે થકી સિદ્ધ ધામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
જવું એકલાં ત્યાં નહીં કોય સાથ, વળી જીવને દુઃખ અત્યંત થાય;
તેણીવાર રક્ષા કરે મેઘશ્યામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
જે કો જાનકીનાથના હોય દાસ, ન પામે કદી તે ફરી ગર્ભ વાસ;
કરે લોક આ સર્વ તેને પ્રણામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.
રચ્યા ભૂખણે તે સુણો શ્લોક આઠ, હેતે સાંભળે ને કરે નિત્ય પાઠ;
થશે તેથકી દુઃખકેરો વિરામ, તે માટે ભજો સર્વથા રામ નામ.

અષ્ટક–અગિયારપદી–૩ જું.

ઘણા પૂન્યના ભાવથી દેહ પામ્યાં, હસંતા રમંતાં સુખે દીન વામ્યાં;
ગયા નાથનું નામ તો સદ્ય ચૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
ભણ્યા શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતની સર્વ વાત, નથી ઓળખ્યા શ્રી તમે પ્રાણનાથ;
વિવેકી થઇ કાં કરો બુદ્ધિ ટુંકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
પરસ્ત્રી પરદ્રવ્યનો ત્યાગ આણી, હૃદેમાં ધરોને તમો ચક્રપાણી;
એ તો દુષ્ટ માયાતણી સર્વ ભૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
મદે અંધ દૃષ્ટિ થયાથી ન દીઠું, કુસંસારનું સૂખ લાગે છે મીઠું;
જરા આવશે આ થશે દેહ સૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
ઘણા જત્નથી દેહને સુખ દીધું, ઘણા ભેદથી સર્વનું દ્રવ્ય લીધું;
જવું એકલાં સર્વ સંપત્તિ મૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
ઘણા રમ્ય વૈભોગથી દેહ પોખ્યો, કરી તીર્થ જાત્રા કદાપી ન સોખ્યો;
મળી મિત્ર ટાળે દેશે સર્વ ફુંકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
જદા આવિને જીવને મૃત્યુ ઘેરે, તદા સર્વ સંબંધી ત્યાં જોઇ રેરે;
ન રક્ષા કરે વૈદ્ય કે ક્વાથ ભૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.

કદે વ્યાધિયે કંઠનો રોધ થાશે; હૃદેમાં થકી જ્ઞાન તો સર્વ જાશે;
તદા જીવ જીહ્વા થશે સદ્ય ટૂંકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
નથી જાણતા ધર્મની રીત ઠીક, નથી રાખતા મરણની મન બીક;
ગુમાને ભર્યા ચાલ ચાલો છો ઝૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
જમકિંકરા મારશે દુષ્ટ મારે, તદા નાથ પાખે નહીં કોય તારે;
જુવો મૃત્યુ માથે રહે નીત ઝૂકી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.
સદા રૈકવજ્ઞાતિ સદા રંક કહાવે, કથા રામની તો જેને મન ભાવે;
રચી ભૂખણે તે સુણો જ્ઞાન કૂંચી, ભજો રામને કામને દૂર મૂકી.

અષ્ટક–નવપદી–૪ થું.

તમે અવતર્યા લક્ષચોરાશિવાર, નથી પામિયા તોય સંસાર પાર;
માટે આ સમે જાપમાળા ધરીને, ભજો ભક્ત ભાવે સદા શ્રીહરિને.
ઉદરમાં અધો મસ્તકે જ્યાં રહાતા, ઘણા વ્યાકુળ તો તમે ત્યાં થયાતા;
હવે તે સમો કાં ગયો વિસરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.
સંચ્યું દ્રવ્ય તો દ્રવ્યને ઠામ રહેશે, સગા મિત્ર સંસારની રીત કહેશે;
જોતામાં જશે પ્રાણ તો નીસરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.
એ તો દેહ સંબંધી જાણો અનિત્ય, પ્રભુનાથનું નામ તો એક સત્ય;
નાવે જેથકી ગર્ભવાસે ફરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.
અભિમાન આડે નથી કાંઇ જોતા, કદાપિ નથી કૃષ્ણનું નામ લેતા;
અરે મૂઢ લોકો જવું છે મરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.
કહ્યું માનજો સર્વથા એક મારું, નથી કોઇ સંસારમાંહી તમારું;
માટે સંગ માયાતણો પરહરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.
કળિકાળમાં જન્મ મિથ્યા વગોયો, મહારત્નને કાચને મૂલ ખોયો;
ધરો ધ્યાન ગોવિંદનું આદરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.
જેણે ગોપિકા નાથનું નામ લીધું, તેણે જન્મ પામ્યાતણું સાર્થ કીધું;
ગયા તે તો સંસાર સેજે તરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.
એ તો વિષ્ણુ ભક્તિતણો છે પ્રબોધ, સુણીને રખે આણતા મન ક્રોધ;
કહ્યું ભૂખણે શ્લોક આઠ કરીને, ભજો ભક્તિ ભાવે સદા શ્રીહરિને.

અષ્ટક–બારપદી–૫ મું.

રમ્યા રંગ તે ગોપિકા સંગ રાસ, ઘણે પ્રીતિભાવે કરીને વિલાસ;
કહાવે તથાપિ સદા બ્રહ્મચારી, ભજો દુઃખ હારી સદા શ્રીમુરારી

આવી ગોકુળે કામ અત્યંત કીધું, પિતા માતને સુખ સંપૂર્ણ દીધું;
એ તો નંદનો નંદ આનંદકારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
ઘણા દુષ્ટ મારી હર્યો ભૂમિ ભાર, કૃપાયે કરી ભક્ત તાર્યા અપાર;
જેણે નંદની ધેનું નવલક્ષ ચારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
સુદામાતણી સાર અત્યંત કીધી, મુઠી તાંદુળામાં નવેનિધ દીધી;
કૃપાનાથ સાધુતણા હિતકારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
જમ–કિંકરે દુઃખ અત્યંત દીધું, ત્યારે નારાયણ પુત્રનું નામ લીધું;
એવામાં અજામેળ લીધો ઉગારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
સ્તુતિ સાંભળી ભક્તની ભીડ જાણી, આવ્યા સદ્ય વૈકુંઠથી ચક્રપાણી;
મૂકાવ્યો ગજ ગ્રાહ નાંખ્યો વિદારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
અરે બુદ્ધિહીણા ન જાણો હરિને, તેણે આવશો ગર્ભ વાસે ફરીને;
જુવોને તમે જ્ઞાન દષ્ટે વિચારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
હરિભક્ત પાખે વૃથા જન્મ જાશે, પછી અંતકાળે ઘણું કષ્ટ થાશે;
તે માટે તમે વાત બીજી વિસારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
વિષય વિષરૂપી તેને શું વખાણો, આ સંસાર તે સ્વપ્નને તુલ્ય જાણો;
વિવેક કરી મોહ માયા નિવારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
ચતુર્ભુજ શ્રીનાથ છે સત્ય શર્ણ, મહાલક્ષ્મી સેવે જેનાં નિત્ય ચર્ણ;
એ તો શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
તેણે શું થયું જે ઘણું એક ડાહ્યા, તેણે શું થયું દ્રવ્ય ઝાઝું કમાયા;
તેણે શું થયું જે રમ્યા રંગ નારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
પ્રભુનાથ પોતે દિસે છે દયાળ, કરે નિત્ય ભક્તોતણી પ્રતિપાળ;
તેને જો ભજો તો ગતિ થાય સારી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.
સદા ગામ વેલાળ મધ્યે નિવાસ, પ્રભુજીતણો નિત્ય દાસાનુદાસ;
રચી ભુખણે, તે સુણો મોક્ષઆરી, ભજો દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી.

શાંતિદાસ.

આ કવિનાં પદ સ્ત્રીઓમાં બહુ ગવાય છે

કાનુડાની બાળલીલા વિષે.

પદ ૧ લું.

કોઇયે દીઠડો કાન કોડામણો રે, સખી જોને, દીઠડો કાન કોડામણો.—ટેક.
છેલ છબીલો ને છોગાવાળો, રુડો ને ખૂબ રળિયામણોરે; કોઇયે.
મહિ છળવાની વાલો બુદ્ધિ નિપાવે, શામળિયો સોહામણોરે; કોઇયે.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણી, પોતે થઇ ગયો વામણોરે; કોઇયે.

પદ ૨ જું.

જુઠડાને ક્યાં ઝાલું, જુવોને સખિ, જુઠડાને ક્યાં ઝાલું—ટેક.
વચન મોહનનાં લાગે છે મીઠડાં, કેવું બોલે છે કાલું કાલું; જુવો.
એકવાર વાલોજી ઓરા આવે તો, વેરીને ઘરમાં ઘાલું; જુવો.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણી, એથકી બીતી હું ચાલું. જુવો.

પદ ૩ જું.

કોઇ કન્યા નહિ આપે, કુંવરને, કોઇ કન્યા નહિ આપે.—ટેક.
સારાં ન લક્ષણ કુંવરજીકેરાં, નિત ઉઠીને સંતાપે; કુંવરને.
રુડો તે વર શોધીને કાઢ્યો, રાધિકાજીને બાપે; કુંવરને.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણી, કુંવારો રહેશે એને પાપે; કુંવરને.

પદ ૪ થું.

કાનુડો કાળજાની કોર છે, બેની મારે, કાનુડો કાળજાની કોરછે.—ટેક.
અટપટી પાઘ ને કેસરિયો વાઘો, માથે કળાયલ મોર છે; બેની.
વૃંદાવનમાં વાલે વાંસળી વજાડી, મોરલીનો સ્વર જોર છે; બેની.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણી,ગોપી સંગ પાધરો દોર છે; બેની.

પદ ૫ મું.

કાનુડે કામણ કીધલાં, આ એની પેલે, કાનુડે કામણ કીધલાં.—ટેક.
કામિનિયોનાં કાળજાં કોરવા, બાણ જ માર્યાં સીધલાં; આ એની.
લવિંગ સોપારી ને પાનનાં બીડલાં, અમને કાંઇ એક દીધલાં; આ એની.
શુંય કર્યું ને વાલો શું વળિ કરશે, એવું જાણીને બહુ બીધલાં; આ એની.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, આંખે અમીરસ પીધલાં; આ એની.

પદ ૬ ઠું.

જાને ગોવાલણી જૂઠી, અહીંથકી, જાને ગોવાલણી જૂઠી—ટેક.
મહિ વેચવાને તું કાલે આવીતી, આંગળિયે પેરીને અંગુઠી; અહીં.
જુઠા બોલ તું શાને બોલે છે, મહિની મટુકિ ક્યારે ફૂટી; અહીં.
હસતાં આળ ચઢાવે રે બેઠી, મારું ગેડી ને કરું હૂંઠી; અહીં.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, માલ તારામાં નથી મૂઠી; અહીં.

પદ ૭ મું.

મનડાં વ્યાકુળ હરિ આવતાં, જોને એની, મનડાં વ્યાકુળ હરિ આવતાં.—ટેક.
પારણિયાં પરશાળે મૂક્યાં છે, બાળક મૂક્યાં છે ધાવતાં; જોને એની.
સાદ કરંતા સામા મળિયા, સ્વામિ પેલાં ભોજન પાવતાં; જોને એની.
વલોણું તાણતાં બાઝતા મોહન, માંખણ ખાતા ઘી તાવતાં; જોને એની.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણી, હરખે હરિ ગુણ ગાવતાં; જોને એની.

પદ ૮ મું.

મન માને ત્યાં જાઓછોજી, તમારું મન, માને ત્યાં જાઓછો.—ટેક.
આવાં રૂડાં ભોજન મેલીને, કોદરાને શીદ ખાઓછોજી; તમારું.
આવાં રૂડાં તીરથ મેલીને, ખાબોચિયામાં શીદ ન્હાઓછોજી; તમારું.
નાના હતા ત્યારે ઢોરાં ચરાવતા, હમણાં મોટેરા થાઓછોજી; તમારું.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, અમને વાયદા વાઓછોજી; તમારું.

પદ ૯ મું.

વારો જશોદા માવડી, કુંવરને, વારો જશોદા માવડી.—ટેક.
વાછડાં છોડીને વાલો વનમાં પધારે, હાથે ગેડી ને પગે પાવડી; કુંવરને.
નિત્યનિત્ય ઉઠી વાલો વનમાં સધારે, ગોવિંદ ચરાવે ગાવડી; કુંવરને.
મોળિયું મરડીને બાંધે મારો વાલો, બાંધણી એકેઇ પેરે આવડી; કુંવરને.

કોણ જાણે શું ખાઇને જનમિયો, કાંધે છે ભાતની કાવડી; કુંવરને.
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, શીખ શી દેઇ મૂકી આવડી; કુંવરને.

પદ ૧૦ મું.

જળ ભરવાને કેમ જાઊં, જશોદા મા, જળ ભરવાને કેમ જાઊં.—ટેક.
ઘાટે જતાં વાલો પાણી માગે છે, માણસમાં કેમ પાઊં; જશોદા.
નાથજી નિર્લજ થઇને બેઠા, હુંય નિર્લજ કેમ થાઊં; જશોદા.
સોના રૂપાનો મારો ઘાટઘડૂલો, ઊઢાંણી રત્ન જડાઊં; જશોદા.
આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમુના, વચ્ચે સરસ્વતી નાઊં; જશોદા.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, હરખે હરિ ગુણ ગાઊં; જશોદા.

પદ ૧૧ મું.

આવો મારે ઘેર માણવા, હોજી રાજ, આવો મારે ઘેર માણવા.—ટેક.
સરવેથી સારું ગોરસ મારું, હીરને તાંતણે તાણવા; હોજીરાજ.
સૌ સૌને ઘર ધંધે લાગ્યાં, પુરુષનાં વચન પ્રમાણવા; હોજીરાજ.
કહેશે તેને ઉત્તર દેઇશું, ઉત્તર બિજેથી નથી આણવા; હોજીરાજ.
પાતળિયાજી મારે ઘેર પધારો, નથી એવું કોઇ જાણવા; હોજીરાજ.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, મારે તારા ગુણ વખાણવા; હોજીરાજ.

પદ ૧૨ મું.

ક્યારે મળશે કહાન, જોશીડા, જોસ જુઓની.—ટેક.
સાત સોપારી ને પાનનું બીડું, જાઊં રે જોસીડાને ધામ; જોશીડા.
દુ:ખે તારે હમે દુબળાં રે, જાણે પાકૃ પાન; જોશીડા.
દુખડું તો રે ડુંગર થઇ બેઠું, સુખડું સ્વર્ગ સમાન; જોશીડા.
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, ગેરી રહ્યો સારું ગામ; જોશીડા.

પદ ૧૩ મું.

માછીડા રે હોડી હલકાર, મન છે મળવાનું.—ટેક.
તારી રે હોડીએ હીરલા જડાવું, ફરતી સુકાવું ઘુઘરમાળ; મન છે
સુનાંબી દઉંગી ને રૂપાંબી દઉંગી, દઉંગી ગલનકો હાર; મન છે
આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમના, બીચમેં ખડો રે નંદલાલ; મન છે
મન કરું મછુંવો ને તન કરું તછુંઓ, જીવ મુકું રે રખવાળ; મન છે
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, કૃષ્ણજી ઉતારે પેલે પાર; મન છે

થોભણદાસ.

રાધિકાના રોષ વિષે.

પદ ૧ લું.

રંગભેર રમતાં રાસમાંરે, હાંહાંરે રંગ જામ્યો છે ઢગલે;
કુમકુમની ઢગો પડેરે, હાંહાંરે પાતળીઆને પગલે.
ફર ફર ફરતાં ફુદડીરે, હાંહાંરે પાયે ઘુઘરી ઘમકે;
મેઘ સમો મારો વાલમોરે, હાંહાંરે ગોપી વિજળી ચમકે.
ફર ફર ફરતાં જે ફરેરે, હાંહાંરે તેનો કર સાહી રાખે;
હસી હસીને ચુંબન કરેરે, હાંહાંરે કંઠે બાંહડી નાંખે.
મસ્તક મુગટ સોહામણોરે, હાંહાંરે માંહી મુગતા બીરાજે;
સામાં ઉભાં તે રાધિકારે, હાંહાંરે તેનું પ્રતિબિંબ નાચે.
સોળ વરસની સુંદરીરે, હાંહાંરે તેની દૃષ્ટિ આવી;
નારી થોભણના નાથનીરે, હાંહાંરે રાધે ચાલી રીસાવી.

પદ ૨ જું.

રુસણું મુકોને રાધિકારે, હાંહાંરે ઘેલી હઠ ના કીજે;
મુખથી બોલો બોલડારે, હાંહાંરે મુનિવ્રત ના લીજે.
વાલો વન ચરાવે ગાવડીરે, હાંહાંરે ઉભા જમુના આરે;
મોરલી તે કેરા નાદમાંરે, હાંહાંરે રાધે રાધે પોકારે.
વાલા એક ઘડી નવ મૂકતારે, હાંહાંરે રહેતા શામા સંજોગે;
દિવસ રેણી કેમ જાય છેરે, હાંહાંરે મારા વાલા વિજોગે.
સુંદરીનો સોહામણોરે, હાંહાંરે શામળો સુખકારી;
એરે વહાલો કયમ વિસરેરે, હાંહાંરે ફટ નાર ધુતારી.
કહ્યું ન માન્યું કામિનીરે, હાંહાંરે દૂતી પાછી તે આવી;
નારી થોભણના નાથનીરે, હાંહાંરે નહિ સમજી સમજાવી.

પદ ૩ જું.

મારો નાથ બન્યા નવ જોબનારે, હાંહાંરે પહેરી પીળી પટોળી;
કમલ વેલીનો કંચવોરે, હાંહાંરે કસી લીધાં છે ભેળી.
વહાલે વેણ ગુંથી વિવેકશુંરે, હાંહાંરે પૂંઠ ગોફણો ળળકે;
વાલે સેંથો પૂર્યો સીંદુરશુંરે, હાંહાંરે ચૂવા ચંદન ઝળકે.
વાલે નૈણે તે કાજળ સારીઆંરે, હાંહાંરે કાને ઝાલ ઝબુકી;
વાલે મધ મધ ચોડી ટીલડીરે, હાંહાંરે નાકે નિરમલ મોતી.
પાયે વીછુવા વાજતારે, હાંહાંરે હાથે ખણ ખણ ચુડી;
સઘળી સૈયરમાં શોભતારે, હાંહાંરે એની શોભા છે રુડી.
લટકો કરીને લાડણીરે, હાંહાંરે આડે ધામ ઉતરીયાં;
દાસ થોભણ રુડી રાધિકારે, હાંહાંરે તેનાં કારજ સરીયાં.

કૃષ્ણવિરહના મહિના.

કારતક માસે મેલી ચાલ્યા કંતરે, વહાલાજી;
પ્રીતલડી તોડીને આણ્યો અંત, મારા વહાલાજી.

પિયુજી મારા શું ચાલ્યા પરદેશરે, વ. મંદરિયામાં મેલ્યાં બાળે વેશ; મા.
ભર દરિયામાં મેલી મુજને વહેતીરે, વ. આવડલી ઘાતો તે હું નવ લેતી; મા.
હું તો જાણતી ઉજળું એટલું દુધરે, વ. જાવાને દીવસડે માંડ્યું જુદ્ધ; મા.
સાગરિયા તમે શીદ થયાછો ખારારે, વ. કો આગળ જૈ કરિયે કષ્ટવિસારા; મા.
તમે અમારાં દુઃખડાંના છો જાણરે, વ. પ્રીતલડી ઉપર બંધાણા પ્રાણ; મા.
થોડેને દીવસડે અમને મળજોરે, વ. થોભણના સ્વામીજી વહેલા વળજો; મા.
માગસર મહિને મંદીર ખાવા ધાયરે, વ. એકલડી દાસીના દિન કેમ જાય; મા.
શરીર મારું સંપતણો છે ભારોરે, વ. ઉગરવાનો નથી એકે આરો; મા.
જાય મારું જોબનિયું ભરપૂરરે, વ. આવે દિવસે કંથ ગયા કેમ દૂર; મા.
નાગરવેલ તો નીર વિના સુકાયરે, વ. મુળમાંથી ઉપજી મેહની લાય; મા.
વાલા તમારી વાડિયો વણશી જાયરે, વ. ટોયા વગર તો પંખી એઠાં ખાય; મા.
ધણી વિના તો નીધણિયાં લુટાયરે, વ. ગોકુળમાં કેની ઓથે રહેવાય; મા.
પિયુજી મારા પૂરણ કિરપા કરજોરે, વ. થોભણનાસ્વામીજી વહેલા વળજો; મા

પોષ માસે પડિયો અમને શોષરે, વ. તેડાવો જોશીડા જુવે જોષ; મા.
શા કારણથી નાઠ્યા સુંદર શ્યામરે, વ. તરછોડીને ચાલ્યા ગોકુળગામ; મા.
બેઉ બંધવના લખજો કુશળ ક્ષેમરે, વ. વધામણી વાચંતાં વાધે પ્રેમ; મા.
હૈયામાંથી નથી ભુલાતો ખટકોરે, વ. કાગળિયો લખી મોકલજો કટકો; મા.
સાહી વીના તે હરતાળો દેવાયરે, વ. ભૂધરજી તમે કેમ ભૂલ્યા ચતુરાઇ; મા.
ચતુર હોય તેને ચારે દશે ફૂમરે, વ. શામળિયા સાંભળજો મારી બૂમ; મા.
ઘડી ગણતાં માસ ગયા છે ત્રણેરે, વ. શોભણના સ્વામીજી રાખો શરણે; મા.
માહ મહિનાની સેજલડી છે સૂનીરે, વ. ગાતરની ધાટડિયો ભીડું કેની; મા.
બાંહલડી તે કેની કંઠે નાંખુંરે, વ. હઇયાના હીંડોળા મનમાં રાખું; મા.
વાવલિયા તે ઠંડા શીતળ વાયરે, વ. હીમાળો હાલ્યો તે કેમ સ્હેવાય; મા.
અમ ઉપર તે દુઃખનો ડુંગર વાળ્યોરે, વ. શા માટે શિયાળો ઘેર ન ગાળ્યો; મા.
તેજ અમારી આંખતણાં તો ઉલ્યાંરે, વ. હમણાંનું હસવું રમવું ભૂલ્યાં; મા.
દેહતણાં તે દુઃખડાં કોને કહિયેરે, વ. આંસૂડાં ગાળીને થાક્યાં રહિયે; મા.
ઓચિંતાં આવીને પડયાં દુખડાંરે, વ. શોભણનાસ્વામીજી આપો સુખડાં; મા.

ફાગણ મહિને ફુલ્યાં સુંદર ફૂલરે, વ. એ દેખી અંતરમાં ઉપજે શૂળ; મા.
વસંત ઋતુમાં વિરહ ઉઠેછે ભારીરે, વ. જાતાં ઝેર દઇને કેમ ન મારી; મા.
પેલાં આહિરડાં ખેલે હોળીરે, વ. સરખી સૈયરની મળી છે ટોળી; મા.
ચૂવાચંદન ઉડે અબીલ ગુલાલરે, વ. ભેરભુંગરળ ને વાગે મૃદંગ તાલ; મા.
જોરે બની છે ઘેરૈયાની ટોળીરે, વ. આ પેલી પડોશણ રંગમાં રોળી; મા.
હરિ અમારે હૈયે હરખ ન માયરે, વ. ગોકુળની ગોપીઓ તમને ગાય; મા.
આ વેળા તમે આકાશથી ઉતરજોરે, વ. શોભણના સ્વામીજી વારે ચઢજો; મા.

ચઈતર માસે મહોટી તારી વાડીરે, વ. કરમાણાંતાં તેણે કુંપળ કાઢી; મા.
વૃંદાવનમાં ભારે દાડમ ફાલ્યાંરે, વ. ભીતરિયાંમાં ભારે દુઃખડાં સાલ્યાં; મા.
ભાત ભાતનાં ફુલડાં ફુલ્યાં ખોળાંરે, વ. લીલાં ને પીળાં ને રાતાં ધોળાં; મા.
કાળી કોયલ બોલે મધુરા મોરરે, વ. ભમરા ગુંજારવના ઉડે સોર; મા.
ડમરો મરવો ગુલાબ ને ગુલતોરારે, વ. છોગલડા મુકાવાને આવો ઓરા; મા.
અગર ચંદનની શોભા નથી અધૂરીરે, વ. તેને તળે તો બેસો સભા પૂરી; મા.
જળજમુનાનાં છાંટણિયાં છંટાવુંરે, વ. શોભણના સ્વામીજી તમને ભાવું; મા.

વૈશાખ માસે વાટ તમારી ન્યાળુંરે, વ. આંખલડી ઉઘાડી ચોદશ ભાળું; મા.
ઝંખનામાં તો જાય છે આઠે પહોરરે, વ. મંદિરિયામાં નથી વેતું સોર; મા.
જીવ અમારો આકુળવ્યાકુળ થાયરે, વ. ઘડી એકમાં તો જન્મારો વહિજાય; મા.
દુઃખડાંમાંથી સુખનો લેતાં લાભરે, વ. ઓચિંતો અમઉપર પાડયો આભ; મા.
જળીનાં જીવડાં દળવાદળ કેમ સહેશેરે, વ. તરણા ઉપર કેમ મેરુ રહેશેરે; મા.
કીડી ઉપર કટક ચડાવી લાવ્યારે, વ. વાલપણામાં વિખના છોડ વાવ્યા; મા.
શું નાંખોછો તાણી ને તરછોડીરે, વ. શોભણના સ્વામીને કહું કરજોડી; મા.

જેઠ માસે જોઇ રહી છું ઠેઠરે, વ. ઉનાળો ઉલ્યો પણ નવ થૈ ભેટ; મા.
ઘડી ગણતાં માસ ગયા છે આઠરે, વ. આગળ આવ્યા અષાડાના ઘાટ; મા.
જીવનજી તમને બહુ ઘણી લૂ વાંશેરે, વ. ઉનાળાની આંચે દેહ કરમાશે; મા.
પિયુડા તારી કુમકુમ વરણી મોળરે, વ. મંદિરિયે આવીને ચંદન ચોળ; મા.
વીંઝણિયે તે વાવલિયા ઢોળાવુંરે, વ. શીતળ જળ ઝારીયો આગળ લાવું; મા.
તારે અર્થે આંગણું સ્વચ્છ કરાવુંરે, વ. શીતળ વા સંગાતે રીસ સમાવું; મા.
જાદવ તમને ઝીણાં વસ્ત્ર પેરાવુંરે, વ. શોભણના સ્વામી લાડ લડાવું; મા.

આષાઢ માસે આવી મેઘ ધડૂકેરે, વ. વીજળિયો ચમકે ને જોર ઝબૂકે; મા.
અવધ ઉપર સર્વે આવી ઉભુંરે, વ. શામળિયાજી કોની જોડે શોભું; મા.
ઘેર વળ્યા જે ગયા હતા પરદેશરે, વ. પિઉજી મારાં કોનાં ઓઢાં લેશ; મા.
આ ચોઘડિયે એવો ઉપનો નેહરે, વ. પ્રાણ તજું કે પાડું મારો દેહ; મા.
કાં જાણું જે ભેરવ-જપ જૈ ખાવુંરે, વ. કાશીએ જૈને કરવત મૂકાવું; મા.
કાં જાણું જે જોગ ધરીને જાઉંરે, વ. તારેને વિજોગે ચોદશ ધાઉં; મા.
જોયા વિના તે જંપ જ નથી વળતારે, વ. શોભણના સ્વામીજી શે નથી મળતા; મા.

શ્રાવણ માસે સરવડિયાંની ઝડિયોરે, વ. હેલીની નથી ઉઘડતી ઘડિયો; મા.
વા વાદળ ને વાય છે બહુ સોરરે, વ. નાની મોટી નદીએ આવ્યાં પૂર; મા.
કંથ વિના કાનનિયે કેમ ખમાશેરે, વ. પરદેશી પિયુની પ્રીત જણાશે; મા.
જે કાનૂડે કંસનું કર્યું નિધનરે, વ. તે કાનૂડો કોનું ઠારે મન; મા.
આ વાલાનો અધૂરો ઘરવાસરે, વ. માસી મારી તેનો શો વિશ્વાસ; મા.
ઢોરાં ચાર્યાં તેનો શો તોલરે, વ. વાટે ને ઘાટે દો જૂઠા કોલ; મા.
ભૂધરજી તમે ભરવાડા વટ રાખીરે, વ. શોભણના સ્વામી જૂવો આંખી; મા.

ભાદરવે ભરનિદ્રા લાગી મીઠીરે, વ. સ્વપ્નામાં, તો તારી મૂર્તી દીઠી; મા.
માથે મૂગટ પીતાંબર છે પેર્યાંરે, વ. તિલક છાપ ને ટપકાં કેસર કેરાં; મા.
પાતળિયાનો પટકો જોઇને અટકીરે, વ. તે વેળાએ દુઃખડાં ચાલ્યાં છટકી; મા.
કાને કુંડળ કોટે મોતીહારરે, વ. જરકશીને જામે ઝળકે તાર; મા.
વાંસલડીની વરણાગી શી કહીયેરે, વ. ઘૂઘરિયો દેખીને ઘેલાં થઇયે; મા.
વધામણી તો આવે વારંવારરે, વ. શોભણના સ્વામી મળિયા મોરાર; મા.
આસો માસે આવી વાયસ બોલેરે, વ. ચોકમાં આવીને ચાસ ડોલે; મા.
વધામણી કોઇ લાવે આણી વારરે, વ. કંઠેથી આલું એકાવળ હાર; મા.
તરિયાં તોરણ બાંધું મારે દ્વારરે, વ. ઘરમાં ઘાલું કુમકુમ વરણી ગાર; મા.
સોનાને શ્રીફળે પૂરું થાળરે, વ. ભે ભુંગળ વજડાવું મૃદંગ તાલ; મા.
ચાલો સજની વૈકુંઠનાથ વધાવારે, વ. શોભણના સ્વામીજી મંદિર આવ્યા; મા.
બારે માસે આવી ઝાલ્યો હાથરે, વ. મોતીડે વધાવ્યા વૈકુંઠનાથ; મા.
પુરુષોત્તમજી પુરુષોત્તમ મસવાડોરે, વ. દયા કરી તે દીવાળીનો દહાડો; મા.
હરિ અમારે આનન્દ ઓચ્છવ થાયરે, વ. માનિનિયો મળીને મંગળ ગાય; મા.
સેવક સરવે આરતિયો ઉતારેરે, વ. અલબેલાજી ઉપર તનમન વારે; મા.
ખાનપાન પકવાન મીઠા મેવારે, વ. જમુનાંજળ ઝારીયો આચમન લેવા; મા.
લવિંગ સોપારી એલચી આદરમાનરે, વ. વાળિ આપું બિડલે બાસઠ પાન; મા.
સુખ શજ્યામાં પોઢાડું નંદલાલરે, વ. શોભણના પ્રભુ નિર્ખિને થાઉં ન્યાલ; મા.

દયારામ.

શૃંગાર રસમાં આ કવિના જેવો ગુજરાતી ભાષામાં એક પણ કવિ નથી.

ચાતુરીનો ગરબો.

સર્વ કામ છોડીને પરથમ, ગુરુગોવિંદને ભજીએજી;
સકલ કામના જેથી સિદ્ધિ, વારે તેને તજીએ. શિક્ષા શાણાને.
મૂળથી મ્હોટી સંગે કરિયે, નીચ સંગત પરહરિયેજી;
સંગત તેને વશ મન રહે છે, જેથી તરીયે મરીયે; શિક્ષા.
હર પ્રકારે પ્રીત મૃદુવાણી, મ્હોટા જન તે જાણેજી;
નિર્દય આપસ્વારથી જુઠા, તે નીચા પરમાણે; શિક્ષા.
ખરી મહેનતનું દ્રવ્ય જોડિયે, નીચ નજર ના કરિયેજી;
પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, હાંસીથી તો ડરિયે; શિક્ષા.
સાહસ કર્મ ન કરિયે કદાપિ, ડરિયે હરિ જગને મારેજી;
ઉતરેલું જલ મોતીનું ન ચડે, વળતું કોટી પ્રકારે; શિક્ષા.
રીતે ચાલતાં દુઃખ પડે તો, ભલું સુખ અનીતે ટુંકુંજી;
એશી નાવ બુડે નહીં કહેવત, તરી ઉતરો તોહે ભુંડું; શિક્ષા.
વિના વિચારે કામ કરે, તે પાછળથી પસ્તાયેજી;
બગડી બુંદ જે હોજ ન સુધરે, મળે ન જે તક જાયે; શિક્ષા.
કોલું કહાડીને ખરચ ન કરિયે, દાદી ના સહિયે દુઃખજી;
જેવી સંપત તેવું ભોજન, સદા પામિયે સુખ; શિક્ષા.
પૂર્વે વૈર તાંહાં સ્નેહ ન કરિયે, પૂર્વે મિત્રશું વૈરજી;
મિત્ર કોઈ દીન ગુંજ પ્રકાશી, શત્રુના ઘેરે જેહેરે શિક્ષા.
આપ વખાણ અવરની નિંદા, પરપતિશું હાસ્યજી;
અતિ ભાષણ કડુ ડંભ ચલાવે, મ્હોટપણાનો નાશ શિક્ષા.

સુખ આવે છાકી નવ જાઇયે, દુઃખ આવે નવ ડરિયેજી;
આપણથી અધિકાને જોઇને, ગરવ ક્લેશને હરિયે; શિક્ષા.
લોભીજન ધન વડે સાધિયે, ગરવી જોડી પાણજી;
મુરખનું મનગમતું કરિયે, પંડિત સાચી વાણ; શિક્ષા.
હરિ ગુરુ સાહેબથી સાચા રહિયે, સ્ત્રીશું જુઠું કહિયેજી;
મોટાં આગળ કોઇ સમે પણ, મુખે મોટાં નવ થઇયે; શિક્ષા.
રીત નમે નહીં રંદા કેરી, વાંસલે વરતું થાયજી;
કરવતની કક્ષા ગ્રહી રાખો, ઉભે લોક સુખદાય; શિક્ષા.
કેવળ સ્વારથ કૃતી વાંસલાની, સહુ પરમારથ રંદોજી;
કરવત બેપાસ સરખું છાંડે, રહે ધર રહે હરિબંદો; શિક્ષા.
લાખ ગમાવા સાખ રાખજો, સાખે મળશે લાખજી;
લાખ ખરચતાં સાખ નવ મળે, સાખ ગયે સહુ ખાખ; શિક્ષા.
મળી સ્હેજ પોળી નવ તજીયે, દુર મોદક અભિલાષેજી;
ઉછંગ સુત અળગો કેમ કરિયે, ઉદરગર્ભની આશે; શિક્ષા.
સામાંને શોભા આપેથી, આપણે શોભા આવેજી;
પતિમુખ શોભા સ્ત્રીને કરે જેમ, સ્ત્રીને પતિ દરશાવે; શિક્ષા.
જે કરતાં પરિણામે હાણી, તે કારજ નવ કરવુંજી;
આપણી પોંચ પ્રમાણે સઘળે, સમજી ડગલું ભરવું; શિક્ષા.
જેથી પ્રીત વધ્યાની ઇચ્છા, તે ધર ત્રણથી ડરિયેજી;
વિવાદ ધંન વહેવાર પરોક્ષે, વામા વાત ન કરિયે; શિક્ષા.
માતપિતાશું હેત ધરિયે, કદી ન ધરિયે દોષજી;
નાગરવેલ વણસે પણ દળ ન વણસે, જે પોંચ્યું શતકોશ; શિક્ષા.
કૃષ્ણવિના કોઇ થકી કદાપિ, જાચપ્રીત ના કરિયેજી;
ગળે પડી છૂટે નહીં કેમે, પાપતાપ પચિ મરિયે; શિક્ષા.
થોડું બોલ્યામાં સુખ શોભા છે, બહુ બોલે પત જાયેજી;
ચો કોડીનો ચાંલો ભાળે, સત ના પાછળ થાયે; શિક્ષા.
કામ વિવેકે કરિયે કદાપિ, કષ્ટ પડ્યું તે માંહેજી;
તે પછી હરિ ઇચ્છા એમ લહેવું, હરખવું નહીં તાંહે; શિક્ષા.
પાણી વાણી ને દૃષ્ટિ દઢ, રાખી સઘળે જાઇયેજી;
મોહોટપ આવે માન પામિયે, કહિં દુખીયાં નવ થઇયે; શિક્ષા.

જે ભાવે જે પૂછે તેને, તેહવો ઉત્તર દઇએજી;
ભાષણમાં ભિતરનું હારદ, સેજે સમજી લઇએ; શિક્ષા.
જે વિના ચાલે ના તેની, મરજી રાખી રહેવુંજી;
સમો આપણો સમજી લેવો, ભૂલ્યું બગડયું સહેવું; શિક્ષા.
તન મન વસનસું વિમળ રાખિયે, આળસ ક્રોધ ન કરવોજી;
પરદુઃખ દેખી પ્રસંન ન થવું, પાખંડધર્મ ન ધરવો; શિક્ષા.
મ્હોટા જનની અદબ રાખવી, બાળને શિક્ષા દેવીજી;
ગુરુજન સેવા દયા દીનશું, સ્ત્રીને વશ કરી લેવી; શિક્ષા.
દીવસે વાત વિચારી કરિયે, નિશા વિવેકે છાનીજી;
કોઇ સમે કોઇ કેવું સાંભળે, ઉપજે મ્હોટી હાની; શિક્ષા.
મ્હોટા સાથે નવ બગાડવું, નીચ ભલાઇ ન સારીજી;
નૃપ યોગીનો નહીં આસંગો, ક્ષણમાં કરે ખુવારી; શિક્ષા.
નમી ભીંતપર ના લો બારી, નવ ઠરવું તે હેઠજી;
ભગ્ની ભ્રષ્ટ તન કળા પસ્તાવો, વણ સ્વારથની વેઠ; શિક્ષા.
જાર જુગારી તસ્કર વ્યસની, વિશ્વાસે નવ રહેવુંજી;
વહેવારે વેપારે લજ્જા, નવ ધરવી સટ કેવું; શિક્ષા.
હરિ વિના ક્યાંઇ લુબ્ધાઇ ન જાવું, જૂઠું સર્વ સમજવુંજી;
કાળ ઝપેટો પચક લાગશે, ભગવત ભજન ન તજવું; શિક્ષા.
જે જે વાતે મીઠું કડવું, આપણને જેમ લાગેજી;
તેજ પ્રમાણે સમજી લેવું, સહુને સુખ દુઃખ જાગે; શિક્ષા.
દંપતિ વચ્ચે દૂત ના થવું, કુડી સાખ ના ભરવીજી;
ના કરીએ અરી કેરી ચુગલી, અધરમ પક્ષ ન કરવી; શિક્ષા.
માણસ જોઇને કામ પાડીએ, મૂરખ મિત્ર ન કરિયેજી;
હઠ ના કરવી ખોટી વાતે, ક્રૂરને દ્વેષે મરિએ; શિક્ષા.
દીન સગાને દઇ ન માગવું, દે ઘણું માગે વાલીજી;
દાનો દુશમન ગુણે મારીયે, શકે ન ઉંચું ભાળી; શિક્ષા.
મરમ વચન કોઇને નવ કહિએ, સુણતાં તે સંકોચજી;
વાટે જતાનું કષ્ટ કાપિએ, જાહાંલગી આપણી પોંહોંચ; શિક્ષા.
મધુરી વાણી વદિયે સહુથી, ઉદર રાખીએ ઉંડુંજી;
મળ્યા મનુષ્યને પ્રાણ આપીએ, કેનું ન કરિયે ભુંડું; શિક્ષા.

કૃતિ ઉપર ના ભુલી જઇએ, ગુણ સઘળેથી લેવોજી;
અંનદાતાને આધિન રહેવું, લાલચ દગો ન દેવો; શિક્ષા.
મ્હા મ્હોટું કંઇ સંકટ આવે, શ્રી હરિ ચરણે જોવુંજી;
હીંમત રાખી ઉપાય કરવો, પ્રાણ મુક્ત ના થાવું; શિક્ષા.
મૂરખથી કહીં મમત ન કરવો, ગાંઠ ગોદડે દેવીજી;
અણી ચુકાવી કામ કહાડવું, આગળ વણસે કેવી; શિક્ષા.
કદળી દોલ કુટીલજન કાંઠી, કુટયવણ ફલ નાપેજી;
દુષ્ટની સામાં સાધુ ન થાવું, થતાં અતિ સંતાપે; શિક્ષા.
કામ કપેચૂં કાંઇક આવે, ધીરા થાવું જાણીજી;
જલદ થયાની જોખમ લાગે, પથ્થર નીચે પાણ; શિક્ષા.
જેવો સમો વિધિ પણ તેવી, કરતાં કારજ થાયજી;
એકે રીતે અટકી નવ રહેવું, રોગ પ્રમાણે ઉપાય; શિક્ષા.
અગમ વિચારી સરવે કરવું, ગફલત કહીં ન રહેવુંજી;
સહનું વચન વિચારી જોવું, રોમરોમ ચિત્ત દેવું; શિક્ષા.
ગુણવંતને અંતરાઇ ન કરવી, વૃદ્ધપણે લાલાઇજી;
ગુમાન ગરજ સમે નવ ધરવું, ભાગી જાએ ભલાઇ; શિક્ષા.
પરઘરે જઇને દુઃખ ના રોવું, કોઇ નવ થાય વિભાગીજી;
પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, ભાર જાય સહુ ભાગી; શિક્ષા.
પરઘરમાં અચાનક ન જાવું, વાત કરી નવ હસવું;
ગુંજ કરતાં હોય બે જણાં ત્યાં, વણ તેડ્યા નવ ધસવું; શિક્ષા.
કૌતકમાં કુમક વણ સજ્જન, દુર્જન સાથ નવ વઢવુંજી;
ગજ ગ્રેવાનો સામાન લઇને, બકરી બંધન ચઢવું; શિક્ષા.
રીતે પણ ખોટાની સાથે, વાદ ન કરવો વાતેજી;
ખરાબ ઠામે પથ્થર નાંખી, છંટાવું નીજ હાથે; શિક્ષા.
ઉલટી કૃતિ ઘેલાની ગ્રહિયે, દાસ દક્ષ ના થઇયેજી;
સર્વ ઠામથી ગુણ ગ્રહી લેવો, એમ ચતુરાઇ લહિયે; શિક્ષા.
કલેશની ઉપર કલેશ રાખવો, ક્રોધની ઉપર ક્રોધજી;
મન મોહ મદ મચ્છર ના ધરવો, મનનો કરવો બોધ; શિક્ષા.
આ વ્હેવાર ચાતુરીની શિક્ષા, ધરશે ઉરમાં રાખીજી;
ભવ સુખ હરિ પદ શુભ કીર્ત્તિ, આખરના અભિલાખી; શિક્ષા.

પચીશ પચાસનું ખત ના લખિયે, અંતે આવે એકજી;
ગળે પડે કોઇ ગુલામ માણસ, હાનિ વાત વિવેક; શિક્ષા.
સકળ ચાતુરિ એક વચનમાં, કહું છું સહુ સાંભળજોજી;
હરિ ગુરુ હરિજન સેવા સમરી, જનમ મરણથી ટળજો; શિક્ષા.
આશ્રમ ચારવિષે ગૃહસ્થાશ્રમ, એક વાતથી મ્હોટોજી;
શ્રી હરિની સેવા બની આવે, માટે નહિ તે ખોટો; શિક્ષા.
મન ભાવે આશ્રમને માંડે, મારે નહિ લેવા દેવાજી;
દયો કહે મારે તે મ્હોટો, કરે કૃષ્ણની સેવા; શિક્ષા.

મીરાં ચરિત્ર.

મીરાં મન મોહનસું માન્યું;
વરિયા વરિયા શ્રી ગિરિધર લાલ, જાણે જગ નથી કાંઈ છાનું.—ટેક.
જેમલ રાઠોડની દીકરીરે સુણો, મીંડતાં એનું ધામ;
રુપગુણ કોઇ સમોવડ નહીં રુડું ધર્યું મીરાંબાઇ નામ. મીરાં.
જોશીએ વાંચી જન્મોતરીરે, તેમાં લખ્યું નીકળ્યું એહ;
વરશે વિશ્વંભરનાથનેરે, કરશે નંદકુંવરજીશું નેહ. મીરાં.
ઉદ્યોતપુરનો રાણો રાજ્યોરે, તે સાથે છે સગાઇ;
પરણાવીને વળાવ્યાં સાસરે કંઇ, લૌકીક રીતે મીરાંબાઇ. મીરાં.
દેવીને દેવા વધામણાંરે, ચાલ્યાં વરકન્યા સહુ જન;
રાણે પારવતીજી પૂજ્યાંરે, મીરાંનું તો મોહનમાં મન. મીરાં.
સાસુ કહે સૌભાગ્ય વધેરે વહુ, નમો શકિતને પાય;
મીરાં કહે મસ્તક મારું નહી નમે, વિના શ્રીગિરિવરધરરાય. મીરાં.
સાસુ કેરે સામી બોલી આજથી મારે, નથી એ વહુનું કામ;
પુત્રને કહ્યું એહને રાખો પરી એક, ન્યારું રચાવો એનું ધામ. મીરાં.
એવું સુણીને મીરાં મગ્ન થયાંરે, ભલું થયું ભાંગ્યો જંજાળ;
સાધુની સંગે દિન રેણ નિર્ગમશું સુખે, સેવીશું ગાઇશું ગોપાળ. મીરાં.
નંદનંદન સાથે ન્યારાં રહ્યાંરે મીરાં હરિજન આવે ઘણા ઘેર;
નિત્ય ભજન કથા કીરતન ઓચ્છવ, હરિને લડાવે કરે લેહેર. મીરાં.

નણંદ આવી મીરાંબાઇની પાસે, ભાભી આશો માંડ્યો ઉતપાત;
સાસરે રાણાજીનું કુળ લજાવ્યું વહુ, મહીઅર લજાવ્યાં માતતાત. મીરાં.

અંબર આભ્રણ પહેરો અનુપમ, સજો સુંદર સણગાર;
મહેલે પધારો રાણાજીતણેરે, રમા રીઝવી લ્યો ભરથાર. મીરાં.

છાપાં તિલક આ શી તુલશીની માળા, નાચો ખુંદો વેરાગીને વેશ;
સંગ મૂકી દ્યો સાધુ સન્તનોરે, રાણોજી તો કરે સુણી કલેશ. મીરાં.

મીરાં કહે રે બાઇ કલેશ ટળવાનો, એક જ છે ઉપાય;
કહેજો રાણાજીને સાધુને સેવે પ્રેમે, નૃત્ય કરીને હરિ ગાય. મીરાં.

વળી સોનું રૂપું પહેરે શું સુધર્યુંરે, કહાડી નાખો ડાકડમાળ;
છાપાં તીલક ધરી સાધુઓમાં બેસો, આ લો પેરો તુળશીની માળ. મીરાં.

તમો પણ જાઓ શીદ સાસરેરે બાઇ, વૃથા વટાળો શાને દેહ;
મનગમતા મોહનવર સાથે તમો, સરવ તજીને કરો સ્નેહ. મીરાં.

કહેજો તમારી માતનેરે વૃદ્ધ, થયાં ગોવિદ ગુણ ગાયે;
હરિવિના કોટી દેવ સેવશો તોએ, જનમ મરણ નહીં જાયે. મીરાં.

સુણી એમ છણકતી ખીજતીરે બાળા, આવી બંધવની પાસ;
ઓ ભાઇ ભાભી કહેછે થાઓ વેરાગી સહુ, મૂકી દ્યો રાજ અવાસ. મીરાં.

એવું સુણીને આવ્યો રોષ રાણાને, પ્રેર્યો સેવક મીરાંને અવાસ;
લાવો ખબર છે શા રંગમાંરે, કોણ કોણ બેઠું છે એની પાસ. મીરાં.

અનુચરે આવી એમ કહ્યું જે, નથી ત્રીજું માણસ આ વાર;
રાણીજી સાથે કોઇ પુરુષ બીજો છે, ઘરમાં થઇ રહીછે થૈથૈકાર. મીરાં.

સુણતામાં રાણો થયો રાતડોરે, ખેંચી ખડ્ગ ધાયો છે તેણીવાર;
પેઠા મીરાંને મહેલે એકલોરે, કોઇ આવે ના ધાઇ દીધાં દ્વાર. મીરાં.

આવી જોયું તો મીરાં એકલીરે, પ્રભુએ તેને ના દીધું દરશન;
પૂછ્યું મીરાંને પેલો પુરુષ ક્યાં છે, તાહારે લાગ્યું જેસું લગંન. મીરાં.

ક્યાં છે પૂછો શું રાણા રોષમાંરે, તે તો સઘળે વસે છે ભરપૂર;
ધ્યાનમાં જુવે જોગી પ્રેમી પ્રત્યક્ષ દેખે, રહેછે દુષ્ટથકી દૂર. મીરાં.

કહાડી નાંખોજી આ કલેશ કપટ સંગે, નિર્મળ કરો મંન;
પ્રેમ ભક્તિએ પરબ્રહ્મ ભજો તો, તમને થાય તેહેનાં દરશંન. મીરાં.

એવું સુણીને આગ લાગી ઘણીરે, પણ ભાવ ના આવ્યોરે ભૂપ;
ક્રોધ કરીને શસ્ત્ર વાવરે એહેવે, દીઠાં મીરાંનાં બે રૂપ. મીરાં.
તોહે મુરખ સમજ્યો નહીંરે, મન સાથે ન કીધો વિચાર;
બીજું ખડ્ગ એણે ખેંચીયુંરે, ત્યારે હરિયે દેખાડી મીરાં ચાર. મીરાં.
છોભો પડ્યો પાછો ફર્યોરે, રાણો આવ્યો પોતાને ઘેર;
વિષનો પ્યાલો મોકલ્યો પીજો, કહાવ્યું રાણાએ આણી ઝેર. મીરાં.
લીધો મીરાંએ મન મગ્ન થઇનેરે, પ્રભુને દેખાડી કર્યું વિષપાન;
અમૃત સરીખું થઇ ગયુંરે, એને સમર્થ ધણી ભગવાન. મીરાં.
મીરાંબાઇ આવ્યાં વૃંદાવનમાંરે, પ્રેમે નીરખ્યા શ્રી વ્રજરાય;
શ્રી જમુના પયપાન કર્યું ને કરી, જીવા ગોંસાઇને શિક્ષાય. મીરાં.
હરિજન જાણી મીરાં મળવાનું કહાવ્યું, તેણે કાવ્યું ના જોઉં સ્ત્રીનું મૂખ;
મીરાં કહે સારું થયું સવારું મુજને, પરપુરુષ જોએથી દુઃખ. મીરાં.
આજ લગી હું એમ જાણતી જે, વ્રજમાં કૃષ્ણ પુરુષ છે એક;
વૃંદાવન વસી હજી પુરુષ રહ્યા છો, તેમાં ધન્ય તમારો વિવેક. મીરાં.
એવું સુણીને જ્ઞાની પામિયારે, જીવાગોંસાઇ મળ્યા છે સામા ધાઇ;
હળી મળીને હરિની વાત કરીને આવ્યાં, મેવાડદેશ મીરાંબાઇ. મીરાં.
કરી તઇયારી ચાલ્યાં દ્વારીકાંરે, પ્રેમે નિરખ્યાં શ્રીરણછોડ;
વાસ પુરીને પ્રભુની પાસે રહ્યાં સદા, પહોંચ્યા છે મનના કોડ. મીરાં.
પાછળ પસતાવો રાણાને થયોરે, ગયું ઉતરી મનનું ઝેર;
મુખે માગે તે આપું તેહને જે કોઇ, લાવે મનાવી મીરાં ઘેર. મીરાં.
ઉપરા ઉપરી તેડાં મોકલ્યાંરે, આવીને લાગ્યાં સહુ પાય;
આજી પધારો મેવાડમાં, પહેલાં, રાણાજી તો અંન ન ખાય. મીરાં.
જ્યાંરલગી તમો રહેશો દ્વારીકાંરે, ત્યાંલગી કરું અપવાસ;
આગ્રહ દેખી મીરાં વિદાય માગવાને, આવ્યાં શ્રી પ્રભુજીની પાસ. મીરાં.
હરિએ હકીકત સાંભળીનેરે, હસી ચાંપી હૃદયા સાથ;
શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપમાં સમાઇ ગયાંરે મીરાં, જે જે શ્રીદ્વારિકાંનાથ. મીરાં.
ચરિત્ર એ મીરાંબાઇનુંરે જે કો, શિખે સાંભળે ને ગાય;
પ્રેમભક્તિ તેહેને મળે ને ત્રુઠે, દયાનો પ્રાતમ વ્રજ રાય. મીરાં.

પ્રેમ પરીક્ષા.

ગરબો.

ઓધવજી છે અળગીરે, વાત એક પ્રેમતણી;
કોઇ અનુભવી જાણેરે, કહેતાં તો નાવે બણી.
પ્રસુતાની પીડારે, વંઝા તે શું જાણે;
જાણ્યું કેમ આવેરે, માણ્યાને પરમાણે.
મૂંગે સક્કર ખાધીરે, ગુંગાને સ્વપ્ન થયું;
સરવે મન જાણેરે, બીજાને ન જાય કહ્યું.
ઘાએલનાં દુઃખનેરે, કાયર તે શું પ્રીછે;
અજ્ઞાની લહે નહીરે, રતીની ગતિ શી છે.
નીમ સરવે નાશેરે, જ્યારે પ્રેમ તે વ્યાપે;
નિદ્રા જેને આવેરે, તે ઉત્તર કેમ આપે.
આશુક માશુકમાંરે, રૂપ ગુણ શા દેખે;
જેવું ભાસે છે તેહનેરે, અવર તેવું નવ પેખે.
જેનું ચિત્ત જ્યાંહાં ચોટ્યુંરે, તેને તેથી સુખ થાયે;
શો છે સ્વાદ અગ્નિમાંરે, ચકોર ભાવે ખાયે.
રીત પ્રીતની એવીરે, તેનું સુખ તે જાણે;
અનુભવથી અજાણ્યુંરે, એના અવગુણ આણે.
નેહ સુખથી ન વાધેરે, દેખી દુઃખ નવ ઘટે;
જેમ વૃક્ષને વળગીરે, વેલા તો ફરી ના લટે.
શીખે સાંભળે ગાયેરે, ઓધવ ગત પ્રીતતણી;
કરવી નથી પડતીરે, એની મેળે આવી બણી.
પ્રીત બાઝે તો સહેજેરે, છૂટે ન પછે છોડી;
મચ્છને દુઃખ દે છે રે, ગળ્યા પછે અંકોડી.
સાચી પ્રીત તે પ્રાણ લેરે, સાધારણ થયા પરી;
દાદુર જળવણ જીવેરે, માછલડાં તો જાય મરી.
મોટી મનની મોહિનીરે, બીજી પ્રીતથી ન મળે;
પણ જડ જુઓ લોહરે, ચમકને દેખી ચળે.
છીપ રહે સાગરમાંરે, ઇચ્છા સ્વાતિ બુંદતણી;
જુઓ દૃષ્ટિ ચકોરનીરે, અચળ રહે છે ઇંદુભણી.

લજ્યા સુધ બુધ સાત્રથરે, પ્રેમી જનમાં ન ટકે;
મધુકર વાંસ કોરેરે, કમળ ભેદી નવ શકે.
મૃગ સહેજે મરે છેરે, પલાયણ અભ્યાસી;
રાગ અનુરાગ પાસેરે, બાંધ્યું ન શકે નાશી.
દૃષ્ટિ પ્રીતની માટેરે, પતંગ દીપકમાં બળે;
જાય પ્રાણ પોતાનોરે, તોયે સ્નેહીને મળે.
રહે ચાત્રક તરસ્યુંરે, સદા બાર માસ લગી;
પીએ સ્વાતિનું વારિરે, અવર પડશે ન ડગી.
વીખના વ્યસનીનેરે, સાકર પણ સુખ ના કરે;
પય પાણીથી ઉત્તમરે, મીન તેમાં નાંખે મરે.
જેનું મન જેશું માન્યુંરે, તેને સુખ તેથી મળે;
તે વિના તેથી સારુંરે, નાવે તેની આંખતળે.
બે વૈરાટનાં લોચનરે, ઇંદુ ભાનુ ભેદ કશો;
કુંજ કરમાય ચંદ્રેરે, ફુલે રવિ મોહ વસ્યો.
કોટે વળગી ના છૂટેરે, એ પ્રેમતણી ફાંસી;
કાપ્યો માટે ફૂટેરે, સુણી જગની હાંસી.
છે અગમ પંથ સ્નેહનોરે, ઓધવજી તેં નથી દીઠો;
સાં લગી જ્ઞાન ગોઠેરે, જોગ છે પણ મીઠો.
જોગ તો તેને જોઇએરે, જેનું મન જગમાં ભમે;
તે તો અચળ હમારુંરે, ચિત્ત રસિયામાં રમે.
જેનું મન માનેરે, જોગ સુખેથી ગ્રહો;
અમો તો એહ માગુંરે, પ્રીતમજીશું પ્રીત રહો.
તમારા તો હરિ સધળેરે, અમારા તો એક સ્થળે;
તમો રીઝો ચાંદરણેરે, અમો રીઝું ચંદ્ર મળે.
ઇંદુને અવલોકીરે. ચકોરનું ચિત્ત ચળે;
તે પ્રકાશને પેખીરે, તેને સંતોષ વળે.
હેવાં વચન સુણીનેરે, ઓધવજીની ભ્રાંતિ ટળી;
જોગ જંજાળ છૂટીરે, ગયું મન સ્નેહમાં મળી.
અભિમાન મૂકીનેરે. ઓધવ ગોપીપાય પડ્યા;
કહે દયાનો પ્રીતમજીરે. નિશ્ચે એક તમને જડ્યા.

હનુમાન ગરુડસંવાદ.

લાવણી.

એક સમે હનુમાન ગરુડ, બેહુ એક સ્થળ મળિયા;
કોઇ કોઇનાં ગાંજ્યા ન જાય, એક એકપેં બળિયા. ટેક.

નિકટ દ્વારીકા શ્રીકૃષ્ણ તણો, એક બાગ હતો ચારુ,
ચોકી ત્યાં ગરુડજી કરતા, પતિને પ્રિય સારુ;
હરિઇચ્છા હનુમાન ત્યાંહાં, એકદા સુધા ભરમાં,
આવી અચાનક ફળ ભક્ષી, તરુ ફેંક્યાં સાગરમાં;
તજી વિવેક વાટિકા બિગાડી, ગરવ ઘણો લાવી,
જોઇ અનીતિ વિહંગમપતિએ, હસ્ત ગ્રહ્યો આવી;
જોઇ સમોવડ સુભટ વિકાસ્યા, વૃક્ષથકી પળિયા. કોઇ૦ એ૦

ગરુડ કહે અલ્યા ઉભો રહેજે, છે અનુચર કહાનો,
વિના કહે એમાં કેમ પેઠો, બાગ વીશે છાનો;
એ વાડી શ્રીકૃષ્ણતણી છે, એહની તને દુહાઇ,
નિકળ બહાર કે શિક્ષા કરી, હું કહાડીશ કર સ્હાઇ;
એમ સુણી કપિરાય કોપિયો, રીસ ઘણી આણી,
રહે અળગો શ્રીકૃષ્ણ હીમાયતી, વિચારી વદ વાણી;
શ્રીરામદૂત તેં હજી નથી દીઠા, શ્રવણે નથી સાંભળિયા. કોઇ૦ એ૦

શ્રીરામદૂત જાણ્યા ઢાંક્યા રોહો, શું જાઓછો ફૂલી,
અહીરાવણના પ્રતિહારનો, માર ગયા ભૂલી;
શ્રીકૃષ્ણદાસથી હાર્યા માટે, ધ્વજપર પડ્યું રહેવું,
મનમાં જાણો છો પણ ફુલ્યા, માટે પડ્યું રહેવું;
જાણ્યું બળ વાળીના ભયથી, વસ્યા હતા વનમાં,
કુંભકરણ ગળી ગયો હતો, વળી વિચારી લો મનમાં;
ત્રણ તાત ને માત કુંવારી, એવા કુંવર કળિયા. કોઇ૦ એ૦

અરે ગરુડ ત્હારા જશ કહું હું, સાંભળી રહે છાનો,
શોકતણી દાસી ત્હારી મા, તું તે સુત કોહોનો;
ભાઇ બીચારો એક પાંગલો, નહિ કંઇ ઠેકાણું,
સુરજતણો સારથિ થઇને, ભટકે નીશ વહાણું;

ઓરમાઇ પણ ભાઇ પોતાનો, તેહને તું મારે,
વહાલાનો વેરી તું તેવો, સ્વામી પણ ત્હારે;
માતપિતા બંધનમાં પોતે, આહિરમાં ભળિયા. કોઇ૦ એ૦
ગરુડ કહે કપિ ત્હારે પતિએ, જશ ઝાઝો કીધો,
પરણી સ્ત્રી એકલી અબળાને, બ્હારવટો દીધો;
સહિત પ્રેમદા પુત્ર પોતાના, બ્રાહ્મણે પાળ્યા,
નગ્ર સરવ વૈંકુઠ વસાવ્યું, આપ તાત ટાળ્યા;
વ્હાલ ધરી એક વિનતા, આવી વરવાને કાજે,
તે નારીનું નાક છેદાવ્યું, ત્હારે રઘુરાજે;
જુઠાં ફળ સવરીનાં ખાધાં, પવિત્ર પણ ચળિયા. કોઇ૦ એ૦
મ્હારા પતિનાં લક્ષણ કહે, ત્હારે ઘેર શો ટોટો,
તુજ પતિ આહિરડાંનું એઠું, ખાઇ થયો મોટો;
મારી પુતના અબળા જાતિ, જેનું પય પીધું,
વચ્છ પ્રલંબ બક અજગર; માર્યો અઘટિત કૃત કીધું;
ભિક્ષુક બ્રાહ્મણને ઘેર, ભિક્ષા માંગીને જમિયો,
વણ પરણી બહુ અબળા સાથે, રંગે પણ રમિયો;
વ્યભિચારી વ્રજનાથ, રઘુવર, એકપત્નિ પરણિયા. કોઇ૦ એ૦
મુજ પતિને બહુ સ્ત્રી પણ, સહુને સુખ લીલા દાખી,
ત્હારા પતિને એક પ્રેમદા પણ, ન શક્યો રાખી;
રઘુનંદન રામાનો રસિયો, નથી તેં પણ જોયો,
મહેલાં માટે હે સીતે, હે સીતે કરી રોયો;
મોટો અધરમ વણ વાંકે, વાળી વાનર તાડયો,
ક્ષત્રી થઇ બ્રાહ્મણની વિનતાને, પગ અડકાડયો;
બ્રાહ્મણકેરું દૈવત લીધું, એમાં શું રળિયા. કોઇ૦ એ૦
ત્હારે કૃષ્ણે સહુનાં આભ્રણ, ઉતરાવી લીધાં,
બ્યંડળનો રથ હાંક્યો, પાંડવદાસપણાં કીધાં;
શિશુપાળની ગાળો ખાધી, પરાક્રમી પૂરા,
કાળયવનથી રણમાં નાઠા, જાણ્યા બહુ શૂરા;
ત્હેની આજ્ઞા હું નહીં માનું, એમ કહ્યું જ્યારે,
પ્રેર્યો દૂત પ્રભુની પાસે, વિહંગમપતિ ત્યારે;
શ્રીકૃષ્ણ કહાવ્યું રામ આણ દો, દેતાંમાં ઢળિયા. કોઇ૦ એ૦

હરીશ કહે આરામ કિહાં છે, મુજને દરશાવો,
વિહંગમ કહે દ્વારામતિમાં, મુજ સંગે આવો;
જદુનાયક રઘુનાથ થયા, રુકિમણી જાનકી જોડે,
પવન પુત્ર પરણામ કરીને, સ્તવન કરે કોડે;
એ જ કૃષ્ણ શ્રીરામ થઇ, માર્યો લંકાભૂપ,
જુગલ નામ પણ જોતાં દીસે, ઉભય એકરૂપ;
મળ્યા માયા હનુમાન ગરુડ, સંદેહ સહુના ટળિયા. કોઈ એ૦
એ વાણીવિલાસ કર્યો, નથી નિંદા ઉચારી,
ઉર અવળું ભાસે અંતર, જોતાં છે સ્તુતિ ભારી;
ઉપાસનાની ટેક બતાવી, નથી ગાયું અવળું,
ભક્તવત્સલનો ભેદ સમજશે, તે લ્હેશે સવળું;
એ રામ કૃષ્ણ મુજને પ્રિય, હોજો પ્રાણજીવન મ્હારા,
સદૈવ એના નિર્મળ જશ, મુજ વદન વહે ધારા;
દાસ દયાના પ્રીતમ, શ્રી સીતાવર શામળિયા. કોઈ૦ એ૦

શૃંગાર.

ગરબી ૧ લી.

પ્રેમની પીડા તે કોને કહિયે, હો મધુકર, પ્રેમની પીડા તે.—ટેક.
થતાં ન જાણી પ્રીત જાતાં પ્રાણ જાયે, હાથનાં કીધાં તે વાગાં હઇયેરે; હો.
જેને કહિયે તે તો સરવે કહે મૂરખ, પસ્તાવો પામી સહિ રહિયેરે; હો.
ધીકિયે ઢાંક્યાં રાત દિવસ અંતરમાં, ભુખ નિદ્રામાં નવ લહિયેરે; હો.
દાઝ્યા ઉપર લુણ દીધું એ દામોદરે, સોકલડી સુણિને કાળજ દહિયેરે; હો.
અબળાનો અવતાર તે પરાધીન, રંકે કલ્પિયે પણ કિહાં જઇયેરે; હો.
સ્નેહનો દઝાડ્યો ઘણો મર્ણથકી માઠો, શું કહિયે વાઢ્યાં તે વહિયેરે; હો.
દયા પ્રભુ આવે તો પ્રસિદ્ધ સુખ થાયે, દુઃખ દીધું નંદજીને છૈયેરે; હો.

ગરબી ૨ જી.

પ્રીતડીની રીત અતી અટપટી, ઓધવજી છે પ્રીતડીની રીત.—ટેક.
થાવાનો ઉપાય પણ જાવાનો જડે નહીં, વજ્રરેહેણે જટી તે જટી; ઓ.
પ્રીત ના કહેવાય તે તે સ્વારથ સમજવો, ચાર દિવસ પ્રગટી ને મટી; ઓ.

પીડાની ભરેલી પ્રીત તોયે કરે પંડિત, દુઃખ પામે તોય મ્હાયના ઘડી; ઓ.
કહ્યા સમજ્યામાં ન આવે એ વસ્તુ તો, જાણે જેને હોય વીતતી વડી; ઓ.
દયાના પ્રીતમ વિના પ્રીત તે જ પીડા, ધરમ લાજ ખોયને મરે ખડી; ઓ.

ગરબી ૩ જી.

શ્યામરંગ સમીપે ન જાવું, મારે આજથકી, શ્યામરંગ.—ટેક.
જેમાં કાળાસ તે સહુ એકસરખું, સરવમાં કપટ હશે આહવું; મારે.
કસ્તુરીની બીંદી તે કરું નહીં, કાજળ ન આંખમાં અંજાવું; મારે.
કોકીલાનો શબ્દ સુણું નહીં, કાગવાણી શકુનમાં ન લાવું; મારે.
નીલાંબર કાળી કંચુકી ના પહેરું, જમનાનાં નીરમાં ન ન્હાવું; મારે.
મરકત મણી ને મેઘ દષ્ટે ના જોવાં, જાંબુ વંતાક ન ખાવું; મારે.
દયાના પ્રીતમ સાથે મુખે નીમ લીધો, પણ કહે મન પલક ના વિભાવું; મારે.

ગરબી ૪ થી.

આવોની મ્હારે ઘેર માણવા, હોજી રાજ, આવો માહારે ઘેર.—ટેક.
પ્રેમરસ પ્યાલો તે પીવા ને પાવા, જોબન તુરીને પલાણવા; હો. રા. આ.
પડતી રાતે પધારજો પ્રીતમ, કોઇ નથી એહું જાણવા; હો. રા. આ.
માહારી શેરીના છે સંતસાધુ, પરની ન વાત એસે છાણવા; હો. રા. આ.
પ્રભાતે જાતાં કોઇ પૂછશે તો કહીશું, તેઆતા વલોણું તાણવા; હો. રા. આ.
સર્વ તજે પણ સમો સંભાળે, રસિયા તે પરમાણવા; હો. રા. આ.
રાજની રૂપાળી છબે ચિત્ત મારું ચોર્યું, સમરથ નથી વખાણવા; હો. રા. આ.
ઘણા દીની આશ મારા મનમાં દયા પ્રભુ, મ્હારે મ્હોલે એકવાર આણવા;
હો. રા. આ.

ગરબી ૫ મી.

આંખ ભરો મા અલબેલડારે, લાડલી લાલું,
એક મુહુરત પ્હેલી મહારાજ, શીદ સંતાપ કરો છો; લાડલી લાલું. ટેક.
વાંક તમારો કદી હોય તોયે, લાડલી લાલું,
નહિ તો નામ ધરું ન લલીતાય, શીદ સંતાપ કરો છો; લાડલી લાલું.
લાલ લોચન શીદને કરોછો, લાડલી લાલું,
ઉંડા નિઃસાસા મૂકશો મા નાથ, શીદ સંતાપ કરો છો; લાડલી લાલું.
એક વાતડીમાં વિહ્વલ કરીને, લાડલી લાલું,
સોપું હાથ તમારો હેને હાથ, શીદ સંતાપ કરો છો; લાડલી લાલું.

લટું કરી લગાડું લત, લાલજીરે, લાડલી લાવું,
એક બુટ્ટી સુંઘાડું બુદ્ધિરૂપ, શીદ સંતાપ કરો છો; લાડલી લાવું.
અથવો કાજળ કહાડી કાળજતણુંરે, લાડલી લાવું,
એવું કારજ કરું હું અનૂપ, શીદ સંતાપ કરો છો; લાડલી લાવું.
મર્મ માલમ છે મુને માનનોરે, લાડલી લાવું,
વિના કહે સરવ વ્રજરાય, શીદ સંતાપ કરો છો; લાડલી લાવું.
એમ કહીને સખી સંચરીરે, લાડલી લાવું,
લાગી દયા પ્રીતમજીને પાય, શીદ સંતાપ કરો છો. લાડલી લાવું.

ગરબી ૬ ઠ્ઠી.

લલિતાજી આવ્યાં પ્રેર્યાં લાલનારે, માનુની મનવ્યાં,
આવી પાગ કર્યો છે પરણામ,વિનય વિવેકશુંરે;માનુની મનવ્યાં.—ટેક.
કોણ જાણે શું કહ્યું કાનમાંરે, માનુની મનવ્યાં,
જેથી રોશનું રહ્યું નહિ નામ, વિનય વિવેકશુંરે; માનુની મનવ્યાં.
શ્રમ પડ્યો નહીં સ્વલ્પમાંરે, માનુની મનવ્યાં,
ક્ષણમાં ક્ષણ કર્યું છે શુરુમાન, વિનયવિવેકશુંરે; માનુની મનવ્યાં.
જગની આતુરતા ઉલટીરે, માનુની મનવ્યાં,
લાગી લાલ લક્ષ ટળ્યું બીજું ભાન, વિનયવિવેકશુંરે; માનુની મનવ્યાં.
પધરાવી લાવ્યાં પ્રેમે કરીરે, માનુની મનવ્યાં,
પ્રિયા બેસાડ્યાં પ્રીતમજી પાસ, વિનય વિવેકશુંરે; માનુની મનવ્યાં.
આનંદ સાગર ઉછળ્યોરે, માનુની મનવ્યાં,
વાધ્યું સુખ થયું દુઃખ નાશ, વિનય વિવેકશુંરે; માનુની મનવ્યાં.
હળ્યાં મળ્યાં હરખ્યાં ઘણુંરે, માનુની મનવ્યાં,
જેમ રિદ્ધ પામે મહા રંક, વિનય વિવેકશુંરે; માનુની મનવ્યાં.
દાસ દયાનો પ્રીતમ પ્રસંન થયોરે, માનુની મનવ્યાં,
પછે રતિ રસ પોઢ્યાં પરીયંક, વિનય વિવેકશુંરે; માનુની મનવ્યાં.

ગરબી ૭ મી.

શીખ સાસુજી દેછેરે, વહુજી રોહો ઢંગે;
આવડો શો આસંગોરે, સામળિયા સંગે.
વાટે ને ઘાટેરે, ચળગો છો વાતે;
કહ્યું કોઇનું ન માન્યુંરે, દીઠું મારી જાતે.

વહુવારુ માણસરે, ડાહ્યાં બહુ થાશો મા;
જળ ભરવા એકલડારે, હવે પછી જાશો મા.
અલબેલો આ શેરીએરે, આવે વહુ તમમાટે;
તમો તેને કાજેરે, જાવો જમુના ઘાટે.
ચતુરોઈયો તમારીરે, સરવે હું જાણું;
કો દહાડો નથી કહેતીરે, આજ મુખે આણું.
સાસરિયામાં રેવુંરે, ત્યારે એમ નવ કરિયે:
તમો થયાં નિરલજરે, હમો લાજી મરિયે.
હું તો મુખોમુખે કહું છુંરે, લોકો પુંઠળ કહેછે;
આડોસી પાડોસી, મસે મહેણાં દેછે.
વિવેક વાત કરતાંરે, વહુજી દુઃખ નવ ધરશો;
દયાના પ્રભુકેરીરે, સંગત હવે નવ કરશો.

ગરબી ૮ મી.

એવાં વચન સુણીનેરે, વદ્યાં વળતાં વહુજી;
ગંગાજળ સરખાંરે, સાંભળો સાસુજી.
જેના મનમાં જેવુંરે, તેવું તે તો દેખે:
સારાં ને નરતાંરે, પોતા સરખાં પેખે.
કાહોછો તેવાં હોશોરે, ત્યારે એમ સૂઝેછે;
દોપ પ્રભુમાં શો દીઠોરે, જેને જગ પૂજેછે.
હવે વાંક ન મારોરે, કહું છું કહ્યા પૂઠી;
એમાં કોઇ ન સાચુંરે, એ ગત સર્વે જૂઠી.
જેમ ખુંદી ખમુંછુંરે, નચાવી નાચું છું;
તોયે પુંઠ ન મૂકીરે, તારે જાઓ સાચુંછે.
હવાં તો નીત જઇશુંરે, શામળિયાની સંગે;
વૃંદાવન ઘાટેરે, સદા રમીશું રંગે.
મન ભાવે તો બોલજોરે, સહેવાય તો સહેજો;
ચાલે તે કરજોરે, ગમે તેવું કહેજો.
તમારાં કહ્યા ઉપરરે, જાઓ નિશ્ચે કરવું;
દયાનો પ્રભુ ભજવોરે, કોઇથી નથી ડરવું.

ગરબી ૯ મી.

હું શું જાણું જે વ્હાલે મુજમાં શું દીઠું;
વારેવારે સામું ભાળે મુખ લાગે મીઠું. હું શું જાણું જે.
હું જાઉં જળ ભરવા ત્યાં પુંઠે પુંઠે આવે;
વગર બોલાવ્યો વ્હાલો બ્હેડલું ચડાવે. હું શું જાણું જે.
વઢું ને તરછોડું તોયે રીસ ન લાવે;
કાંઇ કાંઇ મીષે મ્હારે ઘેર આવી બોલાવે. હું શું જાણું જે.
દૂરથકી દેખી વ્હાલો મુને દોડ્યો આવી દોટે;
પોતાની માળા કહાડી પેરાવે મ્હારી કોટે. હું શું જાણું જે.
મુને એકલડી દેખી ત્યાં મ્હારે પાવલે લાગે;
રંક થઇ કાંઇ કાંઇ મ્હારી પાસે માગે. હું શું જાણું જે.
મુને જ્યાંજયાં જાતી જાણે ત્યાં એ આવી ઢૂંકે;
એની દયાનો પ્રીતમ મ્હારી કેડ નવ મૂકે. હું શું જાણું જે.

ગરબી ૧૦ મી.

હવે હું સખી નહીં બોલુંરે, કદાપિ નંદકુંવરની સંગે;
મુને શશિવદની કહીછેરે, ત્યારની દાઝ લાગી છે અંગે. હવે.
ચંદ્રબિંબમાં લાંછન છે વળી, રાહુ ગળે ખટમાસેરે;
પક્ષે વધે ને પક્ષે ઘટે કળા પૂરણ, નિત્ય તે નવ પરકાશે. હવે.
તે કરતાં ચંદ્રવદની કહી તો ઠર્યાં, હું ને ચંદ્ર એકરાસેરે;
ત્યારે મુજ મુખ પાખે શું અટક્યું, છે જોશે ચંદ્ર આકાશે. હવે.
નહિ તો શિવને સમીપ રાખશે ને, ભાલે ચંદ્ર દેખાશેરે;
પ્રસંન થઇ પાસે રહેશે નહિ તો, કહેવાય નહીં નિજ દાસે. હવે.
એવડો શ્રમ પણ શીદ કરે જુઓ, ચંદ્ર પોતાની પાસે;
વામ ચરણમાં ઈંદુ અચળ છે, શીદ રહે અન્યની આશે. હવે.
દયાના પ્રીતમને કહેસખી જુઓ,શશિમુખ સરખું સુખ પાસે;
કોટી પ્રકારે હું નહીં આવું, એવા પુરુષની અડાસે. હવે.

ગરબી ૧૧ મી.

કાળજડું કોર્યું તે કોને કહિયેરે, ઓધવ છેલ છબીલડે. ટેક.
વેરી હોયે તો વઢતાં કાવિયે, પણ પ્રાણથી પ્યારો એને લહિયેરે. ઓધવ.
ધીકિયે ઢાંક્યા તેં કહે નવ શોભિયે, ડાહ્યાં શું વાહ્યાં ન્હાને છઇયેરે. ઓધવ.

સોડનો ઘાવ માર્યો સ્નેહી શામળિયે, કિયા રાજાને રાવે જઇયેરે. ઓધવ.
કળ ન પડે કાંઇ પેર ન સૂઝે, રાત્ર દિવસ ઘેલાં રહિયેરે. ઓધવ.
કાંઇ વસ્તુમાં ક્ષણુ ચિત્ત ન ચોહોટે, અલબેલો આવી બેઠો હઇયેરે. ઓધવ.
દયાના પ્રીતમજીને એટલું જઇ કહેજો, ક્યાં સુધી આવાં દુઃખ સહિયેરે. ઓધવ.

ગરબી ૧૨ મી.

માનીતી તું છે મોહનતણી, હો વાંસલડીરે,
તુંને વાલમ કરે છે ઘણું વહાલરે, હો વાંસલડીરે,
પીએ અધરામૃત પીયુતણું, તું વાંસલડીરે,
અમારે સોક્ય સરીખું તું સાલરે, હો વાંસલડીરે,
મીઠો આવડો શો સોહોર, મોહ્યો નંદનો કિશોર,
તારું આવડું શુ જોરરે, ભુંડી કાલજડું માં કોરરે. હો વાંસલડી.
વાજી વાજી ને વિહ્વળ કર્યાં, હો વાંસલડી,
તું તો પીડે અમારા પ્રાણ રે, હો વાંસલડી,
સુણતાં પડે છે હૃદે સાંસરાં, હો વાંસલડી,
તાહારા ટઉકારાથી મોહબાણ રે, હો વાંસલડી.—મીઠો.
ઝેર ઘણું છે તારી ઝપટમાં, હો વાંસલડી,
ભલાં તુંથી ભાલાં તરવાર રે, હો વાંસલડી,
એકી વારે તું હણી નાખની, હો વાંસલડી,
ઓ ભુંડી થોડે થોડે મા માર રે, હો વાંસલડી.—મીઠો.
પતિવ્રતાનાં પણ મુકાવીયાં, હો વાંસલડી,
તેં તો છોડાવીયાં સતીયોનાં સત્યરે, હો વાંસલડી,
વન વન કુંજ કુંજ ફેરવ્યાં, હો વાંસલડી,
તેં તો સહુની કરી છે એવી ગત્યરે, હો વાંસલડી.—મીઠો.
ગરજે ગુમાન ભરી આવડી, હો વાંસલડી,
તું તો જોની વિચારી તાહારી જાતરે, હો વાંસલડી,
જોતાં તું કાષ્ઠકેરો કરકડો, હો વાંસલડી,
તુંને આજ મળી છે રકરાત રે, હો વાંસલડી.—મીઠો.
ગતવિહીણાં તેં ઘેહેલાં કર્યાં, હો વાંસલડી,
તેં તો લગાડ્યું લાલશું લગંન રે, હો વાંસલડી,
ચોરની સંગે શીખી ચોરવા, હો વાંસલડી,
વહાલે માખણ ચોર્યું ને તેં તો મંનરે, હો વાંસલડી.—મીઠો.

માન રાખ્યું માનિનીતણું, હો વાંસલડી,
તેં તો સહુને કર્યાં પાએમાલ રે, હો વાંસલડી,
દયાના પ્રીતમની દાસી તું ખરી, હો વાંસલડી,
તેડે સહુને બેઠી તું તો ઠામ રે, હો વાંસલડી.–મીઠી.

પદ ૧ લું રાગ–સોરઠ.

ચાલ વ્હેલી અલબેલી પ્યારી રાધે;
તને તારો કાન બોલાવે, તને ઘનશ્યામ બોલાવે;
તને તારો પિયુ બોલાવે, સરસ સમય સાધે સાધે; પ્યારી રાધે. ચાલ વ્હેલી. ટેક.
નથી તુજ સમ કોઈ અખિલ વિશ્વમાં;
શચી સાવિત્રી ઉમા રમા;
તે પણ નહિ સમોવડ અવર કોણ કામા;
ત્હારી તુલના ત્હારી તુલના, એક તુંજ વ્રજભૂપ;
તું તદ્રૂપ, ગુણ સ્વરૂપ, વાસરૂપ, અપ્ય યૂપ;
સકૃત રૂપ એહુ અનૂપ, ગતિ અગાધે અગાધે. પ્યારી રાધે; ચાલ વ્હેલી.
કેસરી આમિષ તજી તૃણ કેમ ખાય;
સ્વાતિ સલિલ વણ ન ચાતક તરસ જાય;
વન વિશાખા અગ્રજાજ સીપ ન્હાય;
એ દૃષ્ટાંત, એ દૃષ્ટાંત, અર્થ આણ, ધ્યાન ગાન, મૂકી માન;
પ્રીતમ કહાન, દે રસદાન, અધરપાન ભાગ્યવાન ન કો આન;
તું સમાન, સુતા ભાન; તજિ ઉપાધે ઉપાધે, પ્યારી રાધે; ચાલ વ્હેલી.
સલિલ હીન મીન જીવે ન કોય,
જલાવહીન થયું બગડે તે તોય,
તડિત મધ્ય મેઘ તડિત વણ ન સોય,
કરી જો વિચાર, કરી જો વિચાર, વાર વાર, એજ સાર;
માર્યા માર, ધારધાર, સહુ શૃંગાર, મકર વાર, નંદકુમાર;
પ્રાણઆધાર, ને ઉરહાર, કર અબાધે અબાધે, પ્યારી રાધે; ચાલ વ્હેલી.
એમ કહી પતિ અતિ રતિસ્મૃતિ કરાવી,
સજાવ્યા શૃંગાર જેમ તેમ સમજાવી,
લાવી લલિતા પટરાણીને પધરાવી,
સોંપી શ્યામા, સોંપી શ્યામા, સુંદર શ્યામ, કરી પ્રણામ;
વળી વામ, કુંજધામ, પૂરણકામ, નિગમ યામ, સો વિશ્રામ;
તે ગુણગ્રામ, કથે આમ, દયારામ, હર્ષ વાધે વાધે; પ્યારી રાધે; ચાલ વ્હેલી.

પદ ૨ જું.—રાગ કાફી.

ચતુરા ચેટક એવું જાણીરે. એણે કઈ વેળાનું કામણ કર્યું. છે ચતુરા. ટેક.
બોલીને મધુરી વાણી, મ્હારું મન લે છે તાણી,
નિરખ્યા વિના નહિ રહું નંદલાલને,જેમ ચંદ્ર જોઈ ચકોર, શું ચળ્યું; છે ચ૦
મળ્યા એને એમ ન કીજે, પોતાનો કરીને લીજે,
તું તારા ધીરજથી ગુણ જાણેરે, નૈણામાં આવી અંબુજ કર્યું; છે ચ૦.
પ્રીત કરીને પ્યારા, શું રહોછો નૈણાંથી ન્યારા,
વછોડ્યાં વ્હાલાં જુદાં નહિ થાયરે,જેમ સરિતાનું નીર સાગરમાં ભળ્યું; છે ચ૦.
તેણે કરી આનંદ પામી, મળ્યો દયારામનો સ્વામી,
એવાં પુણ્યે પૂરણ પામી પારરે, મનડું તો વિઠ્ઠલમાં વળ્યું; છે ચ૦.

પદ ૩ જું.

મુને અંગોઅંગ લાગી લાહ્ય, કાળજડું કોઇ કાપેરે;
મારું વ્રેહે દુઃખ સહ્યું નવ જાય, કાળજડું કો કાપેરે—ટેક.
મુને રોમરોમ વીંછી વળગિયા, લાગી નખશીખ તાલાવેલ;*
પ્રાણનાથજી પ્રભાતે પધારશે, મારા હૃદયમાં મારી સીલ. કાળજડું.
પીયુજી પહેલાં તું તો ક્યમ નથી જાતો, નેહ મારા પાપી પ્રાણ;
મોહનવર તો મધુપુરી વસશે, પછી તારો જીવન કોણ. કાળજડું.
અરે દૈવ મુને શીદ સરજી, શીદ આપ્યો અબળાનો દેહ;
શે ન કરી મુને મુરખ થાત નહીં, નંદકુંવરશું સ્નેહ. કાળજડું.
ક્યાંહાં જઇયે સખી કોણને, કહિયે ને કરિયે કવણ ઉપાય;
પાયે પડું કોઇ એવું કરેરે, વ્હાલાજીનો વિજોગ ન થાય. કાળજડું.
અરે વૃદ્ધ ગોપ કોઈ કેમ નથી વારતા, મૂઢ સરવકો અજાણ;
અરે વિધાતા વિઘન પાડ એવું, પિયુજી ના કરેરે પ્રયાણ. કાળજડું.
ચાલો સખી મરજાદારે મૂકી, રોકીએ રસિયો રાય;
તેથી ન માને તો પડો ચક્ર વચ્ચે, મારીને જાય તો જાય. કાળજડું.
પ્રેમ પીડાતી ને મન અભિલાખીને, વ્રજલાલના વ્રજભૂપ;
પરિરંભણ કરતાં સહુ પ્યારીને, હૃદે રોપ્યું નીજ રૂપ. કાળજડું.
હરિ રથ ધ્વજ રજ પણ રહી ઉડતી, ધરણી ઢળી સ્ત્રી જંન;
દયા પ્રીતમ શ્રીગોવરધનધર, દીધું સકળ હૃદે દરશંન. કાળજડું.

*કાઠિયાવડામાં 'ધાલાવેલી' કહે છે.

પદ ૪ થું.—રાગ સાખી.

લોચન મનનોરે, કે ઝગડો લોચન મનનો;
રસિયા તે જનનોરે, કે ઝગડો લોચન મનનો.—ટેક.
પ્રીત પ્રથમ કોણે કરી, નંદકુંવરની સાથ;
મન કહે લોચન તેં કરી, લોચન કહે તારે હાથ. ઝગડો લોચન.
નટવર નિરખ્યા નેણ તેં, સુખ આવ્યું તુજ ભાગ;
પછી બંધાવ્યું મુજને, લગન લગાડી આગ. ઝગડો લોચન.
સુણ ચક્ષુ હું પાંગળું, તું મારું વાહન;
નિગમ આગમ કહ્યું સાંભળ્યું, દીઠા વના ગયું મંન. ઝગડો લોચન.
ભલું કરાવ્યું મેં તને, સુંદરવર સંજોગ;
મને તજી તું નિત મળે, હું રહું દુઃખવિજોગ. ઝગડો લોચન.
વનમાં વ્હાલાજી કને, હુંય વસું છું નેણ;
પણ તુંને નવ મેળવે, હું નવ ભોગવું ચેન. ઝગડો લોચન.
ચહેન નથી મન કયમ તને, બેટે શ્યામ શરીર;
દુઃખ મારે જાણે જગત, રાત્ર દિવસ વહે નીર. ઝગડો લોચન.
મન કહે વીંધું હૃદે, પ્રેમ પ્રગટ ત્યાં હોય;
તે તુજને લાગેરે નેણ, તે થકી તું રોય. ઝગડો લોચન.
એ બેઉ આવ્યાં બુદ્ધિકને, તેણે ચુકવ્યો ન્યાય;
મન લોચનનો પ્રાણ તું, લોચન તું મનકાય. ઝગડો લોચન.
સુખથી સુખ દુઃખ દુઃખથી, મન લોચન એ રીત;
દયા પ્રીતમ શ્રીકૃષ્ણશું, બેઉ વડેથી પ્રીત. ઝગડો લોચન.

નીતિ ભક્તિ.

હરિનામમાળા.

સવૈયો એકત્રીસો.

ગુરુ ગોવિંદ કૃપાનિધિ કેશવ; કમળાનાથ કૃપાળ;
કમળનયન કરુણાસાગર, શ્રીકૃષ્ણ હરે ગોપાળ.
ગોપીજનવલ્લભ ગિરિધારી, ગોપીનાથ ગોવિંદ;
ગોકુલેશ ગરુડધ્વજ, ગોવરધનધારી વ્રજચંદ.

ગોકુળચંદ ગદાધર, ગોમતીપ્રિય રમેશ;
નારાયણ નરસિંહ નિરંજન, નિરાકાર નરેશ.
નરકાંતક નરવીર નરોત્તમ, નંદલાલ નરરૂપ;
જગન્નાથ જળશાયી જનાર્દન, જ્યોતિરૂપ જગભૂપ.
જગદાધાર જશોદાનંદન, જગજીવન જગતેશ;
શ્રી જમુનાવલ્લભ જગદવંદન, જુગદીશ્વર જમુનેશ.
ચક્રપાણી ચતુર્ભુજ અચ્યુત, ચિદાનંદ શુભકંદ;
ચતુર્બાહુ ચાણુરતનમર્દન, શ્રીધર પરમાનંદ.
દયાસિંધુ દામોદર દિનપતિ, દીનાનાથ દયાળ;
દીનબંધુ પ્રભુ દેવકી નંદન, નરપતિ સુરપતિપાળ,
શ્રીપતિ પદ્માપતિ રાધાપતિ, કમળાપતિ ભવેશ;
દ્વિજાપતિ રુક્મિણીપતિ સાગર, સુતાપતિ ઋષિકેશ.
પદ્મનાભ પુરુષોત્તમ પરિબ્રહ્મ, પરમપુરુષ પરમેશ;
પુષ્કરાક્ષ પરમ પ્રભુ, મદુસૂદન મથુરેશ.
ધરણીધર અવનીધર ભૂધર, વસુમતિધર મહિધારિ;
કૌસ્તુભધર પીતાંબરધર, બંસીધર કુંજવિહારિ.
માધવ સુરમર્દન મધુમરદન, મતિવિક્રમ સુખધામ;
મુકુંદ મેઘવર્ણ મહાબાહુ, જદુપતિ સુંદરશ્યામ.
રામચંદ્ર પ્રભુ દશરથનંદન, દયાસિંધુ ભગવંત;
માં પાહિ માં પાહિ પાહિ માં, પૂર્ણાનંદ અનંત.
અષ્ટોત્તરશત નામ કૃષ્ણનાં, ગણિ ગણિ જે જન ગાય;
રોગ દોષ દુઃખ ક્લેશ જશે, વળી પળમાં પાપ જ જાય.
મન વાંછિત ફળ તેને મળશે, દયો કહે ધ્રુવ વાણિ;
કોટિક કારજ તજિને ભજિયે, દઢ કરી સારંગ પાણિ.

ગરબી ૧ લી.

શરણ પડ્યોછુંરે શ્રીહરિ, નથી મહારે અવર આશ વિશ્વાસ;
શ્રીવલ્લભવરનારે લાડીલા, અનન્ય આપતણો હું દાસ. શરણ.
નહીં કોઇ દેવી રે દેવતા, નહીં કોઈ આપતણા અવતાર;
ધરનો ગુલામરે રાવલો, મનક્રમવચને નંદકુમાર. શરણ.
માહારે નથી બળ સાધનરે ધરમનું, નથી બળ ભકિત જ્ઞાન વિવેક;
સેવા સમરણે ના મળે, મેં નથી સતસંગ કર્યો ક્ષણું એક. શરણ.

પણ બાનું તમારુરે જોઇને, મુજને જગત કહે હરિ ભક્ત;
હું છઊં જુઠોરે જીવણજી, નથી મ્હારું મન તમથી આસક્ત. શરણ.
તે અંતે ઉઘડીરે વાગશે, પાસું દેશો જો મહારાજ;
બળવંત બાનુંરે લાજશે, હું નિરલજને શાની લાજ. શરણ.
પણ એક ભરોસોરે એ છે, અંતરજામી છો તમે સાક્ષ;
બરદ વિચારીરે કૃપાનિધે, સહજે કરશો કૃપા કટાક્ષ. શરણ.
મોઘમ રાખેરે મોટમ ઘણી, ઉઘાડું પાડે ઓછ જણાય;
સાચો સંગ્રહ રે સહુ કરે, જુઠું નભવે જગ જશ ન થાય. શરણ.
જેહેવો તેહેવો છું હું રાજનો, દીન લહી કરિયે કરુણાનંદ;
દાસ દયાનીરે વિનતિ, કૃષ્ણ કૃપાનિધિ ધરજો કાન. શરણ.

ગરબી ૨ જી.

દરશન દ્યોનીરે દાસને, માહારા ગુણનિધિ ગિરિધરલાલ;
નાથ નિવારોરે વાસને, આપો આપ ઉપર અતિ વહાલ. દરશન.
શ્રીનટવરનંદનરે નંદના, ભાવે મુને મદનમનોહર રૂપ;
ચિત્ત ના ચોહોટેરે માહેરું, મુને અનુભવ વ્યાપક બ્રહ્મ અનૂપ. દરશન.
જપું નહીં અજપારે જાપને, ગમે ના સુણવો અનહદ નાદ;
યજ્ઞ સમાધિરે ના ગમે, ન ગમે સ્વરગ મુક્તિના સ્વાદ. દરશન.
અન્ય ઉપાસનરે ના ગમે, વિના એક પૂરણ પુરુષોત્તમ;
ફીકાં લાગેરે સાધન સહુ, પડી મુને પ્રેમ ભક્તિમાં ગમ. દરશન.
મુને શ્રી વલ્લભસુતરે ગુરુ ગમ્યા, સહુ વિધિ શ્રીકૃષ્ણજી સમાન;
જીવનાં સાધનરે ના જુવે, વહાલો નિજબળે કરે નિજાનંદવાન. દરશન.
સરવ તપાસ્યુંરે ફરી ફરી, કિંચિત્ કયહું ના દીઠું સાર;
સુખ એક દીઠુંરે સરવથી, સેવા સમરણ નંદ કુમાર. દરશન.
શ્રી મહાપ્રભુનીરે કહાણથી, મુજપર રીઝો રાધા નાથ;
સમુળ અવિદ્યારે તો ટળે, હરિજી ઝાલો મુજ હાથ. દરશન.
શ્રી વૃંદાવનનીરે કુંજમાં, જાંહાં કર્યો જુગલકિશોરે વિલાસ;
દાસ દયાનીરે વિનતિ, મુને દાસી કરી રાખો નીજપાસ. દરશન.

ગરબી ૩ જી.

જીવ જાણી લે, જારપ્રીત જુગદીશ વિના નવ સારી;
મન માની લે, પૂછી જો અનુભવિ હોય જે નરનારી. જીવ—ટેક.

એમાં ડાહ્યા, ઘેલા થઇ જાયે, વણુ તેડ્યા તે પુંઠળ ધાયે;
ના ગણે જગમાં હાંસી થાયે, જીવ જાણી લે.
તેની લજ્જા સ્વધર્મ સહુ જાયે, ને નષ્ટ નિર્લજ કહેવાયે;
શું કરે મનમાં બહુ દુઃખ થાયે, જીવ જાણી લે.
જે પાંચ લોકમાં પંકાયે, જેનું બુદ્ધિબળ કલ્પ્યું નવ જાયે;
તે પણ સ્નેહીને વશ થાયે, જીવ જાણી લે.
તેનું વિકળ ચિત્ત સહુથી થાયે, તેને વિચારમાં વહાણાં વાયે;
તે કલેશ કોઇને ના કહેવાયે, જીવ જાણી લે.
થઇ જાય તેજ યશની હાનિ, તેની નિંદા કરે સહુ મનમાની;
તોયે ન છૂટે પામે ગ્લાની, જીવ જાણી લે.
તેહેને ભોજન નાભાવે ભાણે, તેહેની મન પીડા કોઇ નાજાણે;
તેહેના સર્વ કોઇ અવગુણ આણે, જીવ જાણી લે.
કોઇ શિક્ષા દે તે શર લાગે, વિખવેણ અમૃત સ્નેહનાં લાગે;
તે જાણે જેને અનુભવ જાગે, જીવ જાણી લે.
એવો પ્રેમ જેને પ્રભુશું લાગે, તેનાં સરવે દુઃખ સહેજે ભાગે;
દયો કરગરી કૃષ્ણ પાસે માગે, જીવ જાણી લે.

ગરબી ૪ થી.

મોટાનું વચન સુખધામ, કૃતિ રીતે કરીયે;
તે કરે ચાહાય તે કામ, આપણ તો મરીયે. મોટા.—ટેક.
પરનારી ક્રીડા કરી કૃષ્ણે, તે તો આપણે થાયરે;
ઉર્ધ્વરેત અગની પીવો, ગોવરધન કેમ ધરાય. કૃતિ રીતે.
શિવ અર્ધાંગે ઉમીયા રાખે, પણ આપણને બીહીવુંરે;
ત્યમ કરીયે જો કામ બાળિયે, બણે હળાહળ પીવું. કૃતિ રીતે.
રુધિર માંસને ભોગે ભવાની, આપણે હઠીયે ત્યાંથીરે;
સિંહ ચઢી દાનવ દળવા એ, કાઢીએ તે બળ કયાંહાંથી. કૃતિ રીતે.
ખરુ ખોટું પણ પુત્રીલાંછન, બ્રહ્માને કહેવાયરે;
તે જોઇ ત્યમ કરીયે પણ, આ સૃષ્ટિ કેમ રચાય. કૃતિ રીતે.
ચંદ્ર ઇંદ્ર ગુરુપત્ની રમીયાં, ત્યમ કરવું તો સુલભરે;
અંડ પ્રકાશ અમી સૃષ્ટિ નગ, પાંખો છેદન દુર્લભ. કૃતિ રીતે.
અગ્નિ ભક્ષણ સર્વ કરે પણ, કોઇ કહે નહીં મેલોરે;
તે જોઇને તું તેમ કરીશ, તો સર્વે કહેશે ઘેલો. કૃતિ રીતે.

ક્લેશ પ્રિય નારદને છે જોઇ, રખે તું વેલાં ક્હાડેરે;
તેહેનો સંગ ભવભયભંજન ને, ત્હારો સંગ ભવ પાડે. કૃતિ રીતે.
અસુર પ્રતિગ્રહ સુરાપાન, શુક્રાચાર્ય નવ જોશેરે;
દિવ્ય હુતી મૃતસંજીવન-વિદ્યાવેળા પછી રોશો. કૃતિ રીતે.
ગંગામધ્યે મુનિ પારાશર, ઢીમર કન્યા ભોગવીરે;
વ્યાસ પ્રગટ મછગંધા, મૃગમદગંધા કરી એ યોગી. કૃતિ રીતે.
કુંતા કૃષ્ણા પંચ પતિ, સતી શિરોમણી કહાવેરે;
તેહેનું જોઈ સ્ત્રી અન્ય કરે તો, નીશ્ચે નર્કમાં આવે. કૃતિ રીતે.
શંકરસ્વામીનું જોઈ શિષ્યે, સ્વપચના ટુકડા ખાધારે;
સીસું નવ પીવાયું સંગે, થયા બહિમુખ આધા. કૃતિ રીતે.
પુત્રીતણી એ પુત્રી કસ્યપ, થઈને પિતામહ વરીયારે;
તેનો દોષ આપણે ના જોવો, તે ઘર હરિ અવતરીયા. કૃતિ રીતે.
જવની રાખી જગન્નાથ પંડિત, તે તો સહુજ બની આવેરે;
બાવન સીઢી ગંગા ચઢાવી, તે તો વેવલાં વિણાવે. કૃતિ રીતે.
મેહેતે અનામિકને ઘેર ઓચ્છવ, કીધા તે નવ જોઇયેરે;
હરિએ હાર મહેતાને આપ્યો, તે વેળા પત ખોઇયેરે. કૃતિ રીતે.
માટે પ્રમાણ વાટે ચાલવું, ભજવા ગિરીવરધારીરે;
મ્હોટાની ગતિ મ્હોટા જાણે, દયા દીનતા સારી. કૃતિ રીતે.

ગરબી ૫ મી.

જે કોઇ જન કલ્યાણે ચાહો તે, સ્ત્રીની સંગત તજજોરે;
દુઃખ દરીઓ પાપ પુતળી, શાણા સમજી ભજોરે. જે૦
જડ જુઠ્ઠી નીરદે લોભીને, ગંદી છળ રચનારીરે;
સાહસ કરતી નીચ હઠીલી, સદાકાળ સહુ નારીરે. જે૦
સ્વારથ થાતો હોય તદા, સ્ત્રી પતિ પુત્રાદિક મારેરે;
ના કરવાનું કરે વિકૃતાં, વિધિ નિશદિન વિચારેરે. જે૦
મચ્યા પછી પાછા ફરાય નહીં, જર જશ તપની હાનીરે;
હરિની વાત હૃદેમાં ન આવે, અનુભવી લેજો માનીરે. જે૦
પળ ન મળે પરવાર જાહાં લગી, ગમતો પુરુષ નવ લાધેરે;
નારદને હરિ કહ્યું પતિવ્રત, તાંહાં લગી સ્ત્રી સાધેરે. જે૦
અફીમ ને અબળા એ સરખી, ગળે પડ્યાં નવ છુટેરે;
તન ધન સુધર્મ સહુ વણસાડે, નરક પડે તન ફુટેરે. જે૦

પ્રેમદા પુષ્પ સરીખાં સમજો, નીરખે મન મોવાએરે;
ગોળ્યા પાછળ તેવાં ન રહે, ચિત્ત પસ્તાવો થાએરે. જે૦
શણગારી તરવાર ઉપર સારી, અંતર રહે કટારીરે;
તેમ સુંદર સ્ત્રી મોહનવરની, કાળજામાંહી કટારીરે. જે૦
દામે દામે ચિત્ત ન ચાહે, સંત સગાં વહાલાં જેહનેરે;
દયો કહે તે સાચો, શ્રીહરિ ન તજે તેહનેરે. જે૦

પદ ૧ લું.–રાગ હોળી સાથે કટાવ.

રટ શ્રી રાધા રાધાવર ગિરિધારી,
શું પૂરણ પ્રેમ ધરી, પ્રમાદ દૂર કરી, આ સમય ક્યાંથી ફરી.
એવું મન ધારી ધારી રટ શ્રી રાધા રાધાવર. ટેક.
પાપ ચતુરાવધી પલકમાં પળાશે, ત્રિવિધ તાપ તુર્ત ભસ્મિભૂત થાશે;
અભય પરમાનંદ સિંધુ ઉર ભરાશે.
તે વિના જ્ઞાન ધ્યાને ધર્મ, દાનકર્મે, તપ ન ધર્મ, તીર્થસર્મ.
સ્થિતિ હર્મ, અભિદવર્મ, વકતુચર્મ, મચીનર્મ પ્રાપ્તિવર્મ,
શ્રુતિ પુકારી પુકારી, રટ શ્રી રાધા રાધાવર.
અવિદ્યા ટળે કૃતાંત કંપ ખાએ, ભુંડા ભાળ, અંક અટળ પણ ભુસાયે;
વૃંદ વૃંદારકમાં પ્રશંસાયે.
માટે ચેત સ્વલ્પ કાળ, ગા ગોપાળ, નંદબાળ, દીનદયાળ, પ્રણતપાળ;
કંસકાળ, મહાકૃપાળ, રૂપરસાળ, શ્રીવનમાળ, હર્ષભાળ;
કષ્ટ હારી હારી, રટ શ્રી રાધા રાધાવર.
શેષ એ જ નામ રટે પળ ન ભૂલે, ઉમાશંકર મન મનન ફેરી ફુલે;
નારદાદિક આનંદ ડોળ ઝુલે;
વળિ ચતુર સનત્કુમાર, નિગમચાર, સૃષ્ટિકાર, ગિરાદાર;
શુક શું પ્યાર, ધી શૃંગાર, ધનાગાર, ભા અંબાર વિદ્યાધાર,
સુર સરદાર, શ્રી મુખકારી કારી, રટ શ્રીરાધા રાધાવર,
વણુ પ્રયાસ મન પ્રમોહે સાગે, ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ રુક્ષ લાગે;
એવી પ્રેમ ભક્તિ સહેજે હૃદય જાગે;
તદુપરાંત, નિત્યરાસ, જુગવિલાસ, શ્રી અવિનાશ, આનંદરાસ;
કેલિ હાસ, જ્યાંહાં પ્રકાશ, ત્યાંહાં નિવાસ, અનાયાસ, નિપટપાસ;
દયોદાસ, કરે વિહારી વિહારી, રટ શ્રી રાધા રાધાવર.

પદ ૨ જું.

ચિત્ત તું શિદને ચિંતા ધરે, કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે.—ટેક.
સ્થાવર જંગમ જડ ચૈતનમાં, માયાનું બળ ઠરે;
સમરણ કર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું, જન્મમરણ જાય પરે. કૃષ્ણને૦
નવ માસ પ્રાણી કૃષ્ણચંદ્રનું, ધ્યાન ગર્ભમાં ધરે;
માયાનું આવ્રણ કર્યું ત્યારે, લક્ષ ચોરાસી ફરે. કૃષ્ણને૦
તું અંતર ઉદ્વેગ ધરે, તેથી કારજ શું સરે;
ધણીનો ધાર્યો મનસુબો, હર બ્રહ્માથી નવ ફરે. કૃષ્ણને૦
દોરી સરવની એના હાથમાં, ભરાવ્યું ડગલું ભરે;
જેવો જંત્ર વગાડે જંત્રી, સુર તેવો નિસરે. કૃષ્ણને૦
થનાર વસ્તુ થયા કરે જ્યમ, કૃષ્ણ ફળ પાણી ભરે;
જનાર વસ્તુ એણીપેરે જાશે, જ્યમ ગજ કોઠું ગરે. કૃષ્ણને૦
જેહેવું જેટલું જે જ્યમ કાળે, તે તેહને કર ઠરે;
એહેમાં ફેર પડે નહીં કોઇથી, શીદ કુટાઇ તું મરે. કૃષ્ણને૦
ત્હારું ધારયું થતું હોય તો, સુખ સંચે દુઃખ હરે;
આપપણું અજ્ઞાનકુળ એ, મૂળ વિચારે ખરે. કૃષ્ણને૦
થાવાનું અણચિંતવ્યું થાશે, ઉપનીષદ્ ઓચરે;
રાખ ભરોંસો રાધાવરનો, દયા શીદને ડરે. કૃષ્ણને૦

પદ ૩ જું.—રાગ લાવણીનો.

સાંભળ શિક્ષા તું મન મારી, સાચિ કહું એક વાત;
મનુષ્યા દેહ દુર્લભ ભજ હરિને, જ્યાં લગી તન કુશલાત;
સમો ગયે પસ્તાઇશ પાર ક્યાં, ચોરાસી અથડાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ઘણું છે, ઘરમાં ગોવિંદ ગાતાં.
ખર અવતાર થશે હરિ ભૂલ્યે, પીઠ લાદશે તારી;
ભૂખ્યો તરસ્યો કોઇ નહીં પૂછે, શીત તૃષા તપ ભારી;
પાછળ માર ધડાધડ પડશે, કાંઇએક મંદ ચલાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ઘણું છે, ઘરમાં ગોવિંદ ગાતાં.
શ્વાન થઇશ ભગવાનને ભૂલ્યે, હડકાઇસ ઘેર ઘેર;
મળ મુત્રાદિક ખાનપાન બહુ, કષ્ટ સહીશ શી પેર;

કહ્યું નહીં આ જન્મ જશે એમ, લાત લાકડી ખાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ઘણું છે, ઘરમાં ગોવિંદ ગાતાં.
ઘણું ગંદુ તન વિટવરાહનું, હરિ ન ભજે તો થાશે;
મુત્ર પુરીષની હાર વાસ ત્યાં, તને અડી સહુ નાશે;
નાશે દિને જ્ઞાની ભુંડા, જ્યાં ત્યાં ફરે મરાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ઘણું છે, ઘરમાં ગોવિંદ ગાતાં.
કૃષ્ણકીર્તનમાં આળસ આણે, આજ કુર્કટ પડે થાવું;
વણ વાંકે પાળે ને વેચે, કસાઇ કરમાં જાવું;
અકાળ મૃત્યુ શસ્ત્રમાર પીડા, અતિશય કંઠ કપાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ઘણું છે, ઘરમાં ગોવિંદ ગાતાં.
હરિ ન ભજે ઇત્યાદિક અધમ તેનો, ગણુતાં આવે પાર;
નરક કુંડની અખંડ આંચનો, કેમ કરું ઉચ્ચાર;
કેશવ વણ કોઇ શકે ન છોડવી, જમ કિંકર લઇ જાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ઘણું છે, ઘરમાં ગોવિંદ ગાતાં.
દયા પ્રિત વિષે રહ્યું ઉંઘ્યું, ને ચેત હજુ તો ચેતાય;
વિષય સુખ સહુ યોનીમાં, ત્યાં કૃષ્ણ ભજન નહિ થાય;
આ અવસરમાં લે સમરી, પછી પાર નથી પસ્તાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ઘણું છે, ઘરમાં ગોવિંદ ગાતાં.

પદ ૪ થું.

જે કોઇ પ્રેમઅંશ અવતરે, પ્રેમરસ તેના ઉરમાં ઠરે.—ટેક.
સિંહણકેરું દુધ હોય તે, સિંહણ સુતને જરે;
કનકપાત્ર પાખે સહુ ધાતુ, ફોડીને નિસરે. પ્રેમરસ.
સકરખોરનું સાકર જીવન, ખરના પ્રાણ જ હરે;
ક્ષાર સિંધુનું માછલડું જ્યમ, મીઠા જળમાં મરે. પ્રેમરસ.
સોમવેલી રસપાન શુદ્ધ જે, બ્રાહ્મણ હોય તે કરે;
વંગરવંશીને વમન કરાવે, વેદવાણી ઉચરે. પ્રેમરસ.
ઉત્તમ વસ્તુ અધિકાર વિના મળે, તદપિ અર્થ ના સરે;
મત્સ્યભોગી બગલો મુક્તાફળ, દેખી ચંચુ ના ભરે. પ્રેમરસ.
એમ કોટી સાધને પ્રેમવિના, પુરુષોત્તમ પુંઠ ન ફરે;
દયા પ્રીતમ શ્રીગોવરધનધર, પ્રેમ ભક્તિયે વરે. પ્રેમરસ.

પદ ૫ મું.

સાધુ શ્રમ ના કરશોરે, કોટી પ્રયત્ને ગરધવ થશે નહીં ગાય;
માટે શ્રમ ના કરશોરે, કઠણ બોલી કાળજ બાળે;
હરિજન ભુલાય, માટે શ્રમ કરશોરે.—ટેક.
કામળા કેરી કાળપ સોમણ, સાબુથી ના જાય;
શ્વાનની પુંછડી થાય ના સીધી, કરે અનેક ઉપાય. માટે શ્રમ.
કુલક્ષણથી શીથળ પડ્યો, પુરુષે પુરુષ થાય;
પણ વંઠલ મરદ હોય ન કદા, સોમણ પારો ખાય. માટે શ્રમ.
કસ્તુરી કયારે વાવો તોહે, લસણ તો ગંધાય;
ફળે ના ફૂલે ન નેતર, સુધા જો સીંચાય. માટે શ્રમ.
આઠે પ્રહર ઉકાળીયે તોહે, કાંકણું ન બફાય;
વાંસ એરંડો થાય ન ચંદન, મળીયાચળને વાય. માટે શ્રમ.
જેહને કાજે જે સરજ્યાં છે, તે તેહમાં લોભાય;
હરિના ભકતો હરિ વિના, બીજે નહીં બંધાય. માટે શ્રમ.
પરાપુરવથી પ્રભુના છે તે તો, પ્રભુતણા ગુણ ગાય;
દયો દુષ્ટને ડાબા મૂકી, ભજે શ્રીવ્રજરાય. માટે શ્રમ.

પદ ૬ ઠું.—રાગ કાફી.

સાચું તે સગપણરે, સમજ મન શ્યામતણું;
બાકી સહુ જૂઠું રે, કશું નથી કામતણું.—ટેક.
માત તાત સુત ભ્રાત ને ભગિની, સગાં સહોદર સોય;
કુળકુટુંબ સખા ગોત્ર ને જ્ઞાતિ, એહમાં તારું છે નહીં કોય;
સગું એ તો સરવે રે, સુખ તે દામતણું. સાચું તે.
જનુની જનક એવાં કર્યાં કેટલાં, તેં જેટલી ધરી દેહ;
લ્હેણાદેણીનો સંબંધ તુટ્યો, ત્યારે મૂકી ગયાં તેહ;
કોઇએ ના બતાવ્યુંરે, ઠેકાણું વિશ્રામતણું. સાચું તે.
જોની આ હરિવણ હેત ધરીને, કોણ આપે મનુષ અવતાર;
પશુ પક્ષી ફેડીને આપ્યો, તને ભજનતણો અધિકાર;
ભજે તેને આપે રે, પદ નીજ ધામતણું. સાચું તે.

આણું આસક્તિ ક્યહું મા રાખીશ, માયા મનથી છોડ;
નિશ્ચિત થઇ સહુ શોક તજીને, પ્રીત પ્રભુજીશું જોડ;
દયા હિરજની રે, રટણ કર રામતણું. સાચું તે.

પદ ૭ મું.

મનજી મુસાફર રે, ચાલો નીજ દેશભણી;
મુલક ઘણા જોયા રે, મુસાફરી થઈ છે ઘણી.—ટેક.
સ્વપુર જવાનો પંથ આવ્યો છે, રખે ભૂલતા ભાઈ;
ફેરી આ મારગ મળશે નહીં, એહેવી છે અવળાઇ;
સમજીને ચાલો સીધારે, ના જાશો ડાબા કે જમણી. મનજી.
વચ્ચે ફાંશીઆ વાટે મારવાને, બેઠા છે ચોર;
માટે વળાવા રાખો બે ત્રણેક, ત્યારે તેનો નહીં ભાર;
મળ્યો છે એક ભેદીરે, કહેલી ગતિ સહુ તે તણી. મનજી.
હાવાં માલ વોહોરો તો વોહરો શેઠના નામનો,થાય ના ક્યહું અટકાવ;
આપણો કરતાં જોખમ આવે, ફાંવે ધણીનો દાવ;
એટલા સારુ રે, ના થાવું વોહરતના ધણી. મનજી.
જો જો જુગથકી જાવું છે, કરજો સંભાળીને કામ;
દાસ દયાને એમ ગમે છે, હવાં જઇએ પોતાને ગામ;
સુઝે છે હાવાં હેવું રે, અવધ થઇ છે આપણી. મનજી.

મીરાંબાઇ.

ગુજરાતી ભાષામાં સ્ત્રી કવિમાં પહેલી મીરાંબાઈ પટરાણી શોહે છે. એની કવિતામાં ભકિત ભાવનો પ્રેમરસ ઝળહળે છે.

સતભામાનું રુશણું

જાણ્યું જાણ્યું હેત તમારું જાદવારે લોલ, હેત જ હોય તો હૈડામાં વરતાયજો;
અમે તમારી આંખડિયે અળખામણારે લોલ, વાલ હોય તો નયણામાં ઝળકાયજો; જાણ્યું જાણ્યું.

પારિજાતકનું ફુલરે નારદ લાવિયારે લોલ, જૈ સોંપ્યું રાણી રુક્મિણીને દરબારજો;
એક પાંખડલી મારે મંદિર ન મોકલીરે લોલ, કીધી મુજથી એ અદેકેરી નારજો; જાણ્યું જાણ્યું.

અચરત પામ્યાં ને આનંદ ઉતર્યોરે લોલ, જાઓ જાઓ નહિ બોલું સુંદરશ્યામજો;
રુક્મિણીને મંદિર જૈને રંગે રમો રે લોલ, હવે તમારે અમસાથે શું કામજો; જાણ્યું જાણ્યું.

અળગા રહો અલબેલા મને અડશો નહીરેલોલ, તમસાથે નહિ બોલું નંદકુમારજો;
બોલે તો પધારો માનીતી તણેરે લોલ, આજ પછી નવ આવશો મારે દ્વારજો; જાણ્યું જાણ્યું.

નારદે કહ્યું સતભામા સાંભળોરે લોલ, એ નિર્લજને નથી તમારું કામજો;
કાલા ને વાલા કરતો તે આવશેરે લોલ, મોટા કુળની મૂકશો મા તમે મામજો; જાણ્યું જાણ્યું.

ઉતાર્યાં આભ્રણરે સર્વે અંગથકીરે લોલ, લો શામળિયા તમારા શણગારજો;
મારા રે મૈયરની ઓઢું ઓઢણીરે લોલ, બીજું આપો માનીતીને દરબારજો; જાણ્યું જાણ્યું.

અરણાં ચીર ઉતારી ચોળી ચુંદડીરે લોલ, ઉરથકી ઉતાર્યો નવસર હારજો;
કાંબી ને કડલારે ત્રોટી દામણીરે લોલ, સર્વ સંભાળી લેજો નંદકુમારજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
આગળથી નવ જાણ્યું મેં તો એવડુંરે લોલ, ધરથિ ન જાણ્યો ધુતારાનો ઢંગજો;
બાળપણાંની પ્રીત અમારી પાલટીરે લોલ, એ નિર્લજને શાનો દીજે રંગજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
ધીરજની વાતો ધરથી જાણી નહીરે લોલ, પ્રીત કરીને પરવશ કીધા પ્રાણજો;
કાળજડાં કોરીને ભીતર ભેદિયાંરે લોલ, મીટડલીમાં માર્યાં મોહનાં બાણજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
પ્રીત કરી પરહરવું નોતું પાધરુંરે લોલ, થોડાં દિવસમાં શું દીધાં મને સુખજો;
સ્વપ્નાનાં સુખડાંરે સ્વપ્ને વહી ગયાંરે લોલ, દેહલડીમાં પ્રગટ્યાં દારુણ દુઃખજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
પૂરણ પાપ મળ્યાંરે એ અબળાતણાંરે લોલ, જેનો પરણ્યો પરઘેર રમવા જાયજો;
અબોલડા લીધા રે બાળે વેષથીરે લોલ, તે નારીનું જોબન ઝોલાં ખાયજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
પાણીડાં પીનેરે ઘર શું પૂછિયેરે લોલ, વેરી પિતાએ પૂરણ સાધ્યાં વેરજો;
ઉછેરી આપીરે એના હાથમાં રે લોલ, ગળથુળામાં ઘોળિ ન પાયાં ઝેરજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
શોકલડીનાં વેણ મને બહુ સાંભરેરે લોલ, નયણાંમાંથી છૂટે જળની ધારજો;
હૈડું ન ફાટ્યુંરે હજુયે અમતણુંરે લોલ,ઉર ઉપર કાંઈ ઉઠયા મેઘ મલારજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
એવાં તે મેણાં શું બોલો મુખથકીરે લોલ, ભોળાં મનની શું આણો છો ભ્રાંતજો;
નારી મત શું રાખો નારદને કહેરે લોલ; કુળવંતી તમે કેમ કરો કલ્પાંતજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
પટરાણી તમથી બીજી પ્યારી નથીરે લોલ, શું સતભામા કુડો આણ્યો ક્રોધજો;
કપટી નારદિયાનાં કહેણ ન માનિયેરે લોલ, ઘણો વધારે ઘેર ઘેર જઈ વિરોધજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
સાચું જો કહું તો તમે નવ સાંભળોરે લોલ,કહો સતભામા ખોટી તમઆગળસમજો
કાળુડા નાગને આપું આંગળીરે લોલ, તો એ તમારું મન નવ માને કેમજો;
જાણ્યું જાણ્યું.

મોહનજી કહેરે સતી તમે સાંભળો રે લોલ, કહોતો મંગાવું પારિજાતનું ઝાડજો;
આણીને રોપવું તમારે આંગણેરે લોલ, રાણી રોષ તજીને મૂકો રાડજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
હરખીને બોલ્યાંરે હરિથી હેતશુંરે લોલ, સતભામાને ચૌકો લાગ્યાં પાયજો;
વાજાં ને વાગેરે વાંસળીરે લોલ, ગીત ગાન ને નૌતમ ઉચ્છવ થાયજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
કુમકુમ ને કસ્તુરી બેહેકે કેવડોરે લોલ, ચૂવાચંદન ઉડે અબિલ ગુલાલજો;
આનંદ ઓછવરે થાય અતિ ઘણોરે લોલ, ભેરભુંગળ ને વાજે મૃદંગ તાલજો;
જાણ્યું જાણ્યું.
સ્વાણું ગાયુંરે રુડી રીતશુંરે લોલ, સતભામાનાં મનાવ્યાં છે મનજો;
મીરાંનો સ્વામીરે મોલ પધારિયારે લોલ, સતભામાનાં જીવન કીધાં ધન્યજો;
જાણ્યું જાણ્યું.

કૃષ્ણકીર્તનનાં પદ.

પદ ૧ લું.—રાગ પ્રભાત.

મુજ અબળાને મોટીમીરાત* બાઇ,શામળો ઘરેણું મારે સાચુંરે.—ટેક.
વાળી ઘડાવું વિઠ્ઠલ વરકેરી, હાર હરિનો મારે હઇયેરે;
ચિત્તમાળા ચતુરભુજ ચૂડલો, શીદ સોની ઘેર જઇયેરે. મુજ.
ઝાંઝરિયાં જગજીવનકેરાં, કૃષ્ણજી કલ્લાં ને કાંબીરે;
વિંછુવા ઘુઘરા રામં નારાયણના, અણુવટ અંતરજામીરે. મુજ.
પેટી ઘડાવું પુરુષોત્તમકેરી, ત્રિકમ નામનું તાળુંરે;
કુંચી કરાવું કરુણાનંદકેરી, તેમાં ઘરેણું મારું ઘાલુંરે. મુજ.
સાસરવાસો સજિને બેઠી, હવે નથી કાંઇ કાચુંરે;
મીરાંબાઇ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હરિને ચરણે જાચુંરે. મુજ.

પદ ૨ જું.

ક્યાં ગયેરે પેલો મોરલીવાળો, અમારા ઘુંઘટ ખોલીરે;
ક્યાં ગયેરે પેલો વાંસળીવાળો, અમને રંગમાં રોળીરે.—ટેક.
હમણાં વેણી ગુંથી હતી, પેરી કસુંબલ ચોળીરે;
માત જસોદા સાખ પૂરે છે, કેસર છાંટયાં ઘોળીરે, ક્યાં.

જળ જમુનાનાં ભરવા ગયાંતાં, બેડું નાંખ્યું ઢોળીરે;
પાતળિયો પરપંચે ભરિયો, અમે તે અબળા ભોળીરે. ક્યાં.
પ્રેમતણી પ્રેમદાને અંતર, ગેબની મારી ગોળીરે;
મીરાંબાઇ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણકમળ ચિત્ત ચોળીરે. ક્યાં.

પદ ૩ જું.

બોલ મા બોલ મા બોલ મારે, રાધાકૃષ્ણ વિના બીજું બોલ મા.—ટેક.
સાકર સેરડીનો સ્વાદ તજીને, કડવો લીમડો ઘોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ.
ચાંદા સૂરજનું તેજ તજીને, આગીયા સંગાતે પ્રીત જોડ મા રે, રાધાકૃષ્ણ.
હીરા રે માણેક ઝવેર તજીને, કથીર સંગાતે મણિ તોળમાં રે, રાધાકૃષ્ણ.
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, શરીર આપ્યું સમતોલમાં રે, રાધાકૃષ્ણ.

પદ ૪ થું.

પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કટારી પ્રેમની.—ટેક.
જળ જમુનામાં ભરવા ગયાંતાં, હતી ગાગર માથે હેમનીરે. મને.
કાચે તે તાંતણે હરિજીયે બાંધી, જેમ ખેંચે તેમ તેમનીરે. મને.
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, શામળી સુરત શુભ એમનીરે. મને.

પદ ૫ મું.

લેહ લાગી મને તારી, અલ્યાજી લેહ લાગી મને તારી.—ટેક.
કામકા જ મૂક્યું ને ધામ જ મુક્યું,મનમાં ચાહું છું મોરારી. અલ્યાજી.
ખભે છે કાંમળી ને હાથમાં છે વાંસળી,ગોકુળમાં ગાયો ચારી. અલ્યાજી.
સોળસહસ્ર ગોપિયોને તમે વરિયા, તોય તમે બાળબ્રહ્મચારી. અલ્યાજી.
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણ કમળ બલિહારી. અલ્યાજી.

પદ ૬ ઠું.

કાલે પરણાવશું ગોપી; કુંવરને કાલે પરણાવશું ગોપી;
લાજ મરજાદ સર્વ લોપી; કુંવરને કાલે પરણાવશું ગોપી.—ટેક.
કાનવર મારો ઘોડે ચડશે, માથે મુગટ આરોપી. કુંવરને.
રાધિકા જ્યારે મંદિર પધારશે, મંદિર રહેશે ઓપી. કુંવરને.
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, લીલા વાઘા ને પીળી ટોપી. કુંવરને.

પદ ૭ મું.

હારે કોઇ માધવ લ્યો માધવ લ્યો, વેચંતી વ્રજનારીરે. હારે.
માધવને મટુકીમાં ઘાલી; ગોપી લટકે લટકે ચાલીરે. હારે.

હરિ ગોપી ઘેલું શું બોલતી જાય, મટુકીમાં ન સમાયરે. હરિ.
નવ માનો તો જુવો ઉતારી, માંહી જુવે તો કુંજબિહારીરે. હરિ.
વૃંદાવનમાં જાતા દહાડી, વાલો ગૌ ચારે છે ગિરિધારીરે. હરિ.
ગોપી ચાલી વૃંદાવન વાટે, સૌ વ્રજની ગોપીયો સાથેરે. હરિ.
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, જેનાં ચરણ કમળ સુખસાગરરે. હરિ.

પદ ૮ મું.

થનક થનક તાથઇરે, નાચે નાચે નંદનો નાનડીયો.—ટેક.
તાળબંધ તાળી વાગે ઘુઘરુ ઘમકે, હરિ લાલ મોરલી બજાવે લઇરે. નાચે.
નારદ નૃત્ય કરતારે આગે, હરિ વળી સાથ રાધાને લઇ લઇરે. નાચે.
બ્રહ્મા વેદ ભણંતારે આગે, હરિ ત્યાં તો સૂરજ રહ્યો મોહી મોહીરે. નાચે.
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હરિ ત્યાં તો કૃષ્ણજીએ મોરલી બજાઇ. નાચે.

પદ ૯ મું.—રાગ પરજ.

ગોવિંદો પ્રાણ અમારો રે, મને જગ લાગ્યો ખારો રે;
મને મારો રામજી ભાવેરે, બીજો મારી નજરે ન આવે રે.—ટેક.
મીરાંબાઇના મહેલમાં રે, હરિ સંતનનો વાસ;
કપટીથી હરિ દૂર વસે, મારા સંતનકેરી પાસ. ગોવિંદો.
રાણોજી કાગળ મોકલે રે, દો રાણી મીરાંને હાથ;
સાધુની સંગત છોડી દ્યો, તમ વસોને અમારે સાથ. ગોવિંદો.
મીરાંબાઇ કાગળ મોકલે રે, દેજો રાણાજીને હાથ;
રાજપાટ તમે છોડી રાણાજી, વસો સાધુને સાથ. ગોવિંદો.
વિષનો પ્યાલો રાણે મોકલ્યો રે, દેજો મીરાંને હાથ;
અમૃત જાણી મીરાં પી ગયાં જેને, સહાય શ્રીવિશ્વનો નાથ. ગોવિંદો.
સાંઢવાળા સાંઢ શણગારજે રે, જાવું સો સો રે કોશ;
રાણાજીના દેશમાં મારે, જળરે પીવાનો દોષ. ગોવિંદો.
ડાબો મેલ્યો મેવાડ રે, મીરાં ગઈ પશ્ચિમમાંય;
સરવ છોડી મીરાં નીસર્યાં જેનું, માયામાં મનડું ન કાંય. ગોવિંદો.
સાસુ અમારી સુષુમણારે, સસરો પ્રેમ સંતોષ;
જેઠ જગજીવન જગતમાં મારો, નાવલિયો નિર્દોષ. ગોવિંદો.
ચુંદડી ઓઢું ત્યારે રંગ ચુવે રે, રંગ બેરંગી હોય;
ઓઢું હું કાળો કાંબળો, દુજો ડાગ ન લાગે કોય. ગોવિંદો.
મીરાં હરિની લાડણી રે, રહેતી સંત હજૂર;
સાધુ સંઘાતે સ્નેહ ઘણો પેલા, કપટીથી દીલ દૂર. ગોવિંદો.

કૃષ્ણાબાઈ.

આ નાગર સ્ત્રીનાં ગીતો ગુજરાતમાં બહુ પ્રસિદ્ધ છે.

સીતાજીની કાંચળી.

શ્રી રામજી કેરે ચરણે નમીને, સીતા કાંચળી પ્રીતેરે;
શ્રી રામ લક્ષ્મણનું વંદન કરીને, ગાવું છું નૌતમ; હો રમતાં રઢ લાગી રાણીને.
દશરથસુતે આજ્ઞા પાળી, ઘર તજી ચાલ્યા વંનરે;
લક્ષ્મણ બંધવ જોડે લીધો, સ્નેહ ગાવું ધંન ધંન. હો રમતાં.
પંચવટીમાં નિવાસ કરીને, આનંદ બહુ ઉપજાવેરે;
દિન પ્રત્યે ચોપટ બહુ ખેલે, જાનકીને મન ભાવે. હો રમતાં.
પર્ણકુટીમાં સરોવર પાસે, જ્યાં ખેલે સીતારામરે;
કનકતણો કૂરંગ દીઠો એક, આવ્યો તેણે ઠામ. હો રમતાં.
સોનાનાં શીંગ ને ત્વચા કનકની, નાભિયે કસ્તુરી બેહેકેરે;
ડમરો ચરતાં દીઠો જાનકિયે, નાચે નૌતમ લેહેકે. હો રમતાં.
સીતા—તે દેખી સીતાને રઢ લાગી, રામ એ મૃગ મારી લાવોરે;
આપણે જ્યારે અજોધ્યા જઈશું, કાંચલડી શીવડાવો. હો રમતાં.
રામ—સરોવર તીરે મૃગલો ઉભો, દીસંતો ઘણો રુડોરે;
ઘેલી સીતા ઘેલું શું બોલો, મૃગ છે હૈયાનો કૂડો. હો રમતાં.
બ્રહ્માએ જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ત્યારે, સોનાનો નથી નિપજાવ્યોરે;
નથી દીઠો નથી શ્રવણે સાંભળ્યો, કોઇક કારમો આવ્યો. હો રમતાં.
સીતા—પ્રત્યક્ષ પારખું મારા પીયુજી, સાચો હશે તો સહાશેરે;
કૂડ કપટથી આવ્યો હશે તો, હમણાં ફીટી જાશે. હો રમતાં.
રામ—સાચો હોય તેને કયમ હણિયે, ક્યાં ગયું તમારું જ્ઞાનરે;
પોતાના સ્વારથને માટે, લ્યો છો પશુના પ્રાણ. હો રમતાં.
સીતા—સીતા કહે સાંભળો રઘુનંદન, વિદ્યા તમારી કાચીરે;
ઉજાતો મારિ લાવો મૃગને, તો જાણું વિદ્યા સાચી. હો રમતાં.

રામ–બીજાં વિદ્યાનાં કામ ઘણાં છે, શાખા પત્ર ફળ ફૂલરે;
પોતાનો સ્વારથ સરતો હોય તો, પાપ ન કરિયે મૂળ. હો રમતાં.
સીતા–સીતા કહે એક મૃગને હણતાં, શાનું બેસે કર્મરે;
મહારાજાને મૃગયા રમવી, ખરો ક્ષત્રીનો ધર્મ. હો રમતાં.
રામ–મૃગયા માટે અમે નથી આવ્યા, અમને શાની આશરે;
જ્યાં જેવે આશ્રમે રહેવું, ત્યાં તેવો અભ્યાસ. હો રમતાં.
સીતા–સાધુપણાં જ્યારે એવાં આદર્યાં, ધનુષબાણ શાને ઝાલેરે;
સાધુ થઇને રહો એકાંતે, ધર્મ પોતાનો પાળો. હો રમતાં
રામ–રામ કહે એ રાજપુત્રને, લખિયાં છે એંધાણરે;
કદાપિ કોઈ બળિયો દુઃખ દે તો, તેના લેવા પ્રાણ. હો રમતાં.
સીતા–શૂર્પનખા ભગિની રાવણની, તેનો શો હતો વાંકરે;
વણ અપરાધે તે અબળાનાં, છેદ્યાં કર્ણ ને નાક. હો રમતાં.
રામ–શૂર્પનખા કહે મુજને પરણો, તે મારે મન નવ ભાવેરે;
એકથકી અમે વાજ આવ્યા તો, બીજીને કોણ લાવે. હો રમતાં.
સીતા–સંસારમાં જ્યારે રહેવું કંથજી, કાયર થયે કેમ ચાલેરે;
સંસારનો લાવો મારા કંથજી, નારિ માગે તે આલે. હો રમતાં.
રામ–ઘેર બેઠાં માગો તે આલું, કાયર ન થાઊં ક્યમરે;
વનમાં આવીને લેવાં સ્પણાં, નહીં સતીનો ધર્મ. હો રમતાં.
સીતા–એવો કમખો મેં નથી પેર્યો, કોટિ ઉપાયે કંથરે;
જાત ભલી ને ભાત અનોપમ, ઉજ્જ્વલ અંગ અનંત. હો રમતાં.
રામ–એથી રુડો કમખો શીવડાવું, સોનાના તાર નંખાવુંરે;
વારુ ફુલ ઉપર વેલ ફરતી, વચ્ચે મોતી ટંકાવું. હો રમતાં.
સીતા–નિપજાવી જે વસ્તુ નીપજે, તેમાં તે શી વડાઇરે;
અણનિપજી ને અમુલ્યક જેની, જગમાં દિસે જુગતાઈ. હો રમતાં.
રામ–એવા સ્વાદ હતા જ્યારે તમને, શિદ આવ્યાં છો સાથેરે;
ઘેર બેઠાં નવ રહીરે ઘેલી, ઓઢત પહેરત ખાંતે. હો રમતાં.
સીતા–પતિવ્રત મારું વ્રત પાળવું, પ્રિય વિના કેમ રહેવાયરે;
એક ઘડી નવ દેખું તો, બ્રહ્માંડ વહીને જાય. હો રમતાં.
રામ–પતિવ્રતા જે હોય પ્રેમદા, પિયુનું માને વચનરે;
મુખે ન માગે હૈયામાં દાઝે, ધીરજ રાખે મંન. હો રમતાં.
સીતા–દેખ્યા પાખે શાનું દાઝે, નજર પડે મોહ લાગેરે;
થોડું કામ ને આળસ કરવું, હજી નથિ ગયો આવો. હો રમતાં.

સામાજીક આવૃત્તિ.

892

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮.

સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

સામાજીક આવૃત્તિ.

893

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

દશ ગ્રંથમાં—ગ્રંથ ૧ લો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

"ગુજરાતી" પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮. સંવત્ ૧૯૬૫.

કિમ્મત રૂપિયો દોઢ.

દિયરિયા તુંને શાનું દાઝે, વહાલા નહીં આરામરે;
બંધવ હોય તો રણમાં દોડે, કરવાને સંગ્રામ. હો રમતાં.
લક્ષ્મણ–તમને અહિંયાં કો સારું મેલું, સાંસો કરું છું તેણેરે;
તમને જો લાંછન લાગે તો, વળતા મરિયે મેહેણે. હો રમતાં.
સીતા–તેવાં ભોળાં અમે નહિ દિયરિયા, મન વસિયા મહારાજરે;
અવર પુરુષ સાથે બોલું તો, લાગે કુળને લાજ. હો રમતાં.
લક્ષ્મણ–કેટલું બળ તમ અબળાકેરું, તનક તાલ ને હેલારે;
રાધ્યું ધાન ને પ્રેમદા સરખી, વણસતાં નહીં વેળા. હો રમતાં.
સીતા–સીતા કહે તું શું સમજાવે, સાસુતણા સુત કાલારે;
એકલો ઉજડમાં શાને જાએ, પ્રાણ તને તારા વહાલા. હો રમતાં.
લક્ષ્મણ–મુજને પ્રાણ જો વહાલા હોય તો, શીદ જાઉં હું વંનરે;
વન ફળ મેવા વિણી લાવુંછું, એઠાં કરોછો ભોજન. હો રમતાં.
સીતા–સીતા કહે તું શું દિયરિયા, મુજને રાખે વારીરે;
તું જાણે છે રામ પડે તો, હું ભોગવું આ નારી. હો રમતાં.
લક્ષ્મણ– ભલી સીતાજી બુદ્ધિ તમારી, મુજને એવું ન કહિયેરે;
એક દહાડે હસ્યો હઉતો, સર્વે સાચું લહિયે. હો રમતાં.
સીતા–કપટી હોય તે કોઇશું હસે નહિ, રાખે મનમાં જાણીરે;
જળ કાંઠે બગ ધ્યાન ધરે તે, મચ્છને લેવા તાણી. હો રમતાં.
પંડિતા–વચન બાણ વાગ્યાં લક્ષ્મણને, તાપ ઉપન્યો તનમાંરે;
બહુએ પેર પડી લક્ષ્મણને, ઝુરણ લાગી મનમાં. હો રમતાં.
શિલિમુખ રેખા કીધી લક્ષ્મણે, દીધી રામની આણરે;
કૂડે કપટે જે કોઇ આવે, તેના જાજો પ્રાણ. હો રમતાં.
એમ કહી લક્ષ્મણજી ગયા, તારુણીને લાગ્યો તાપરે;
કઠણ વચન કહ્યાં દીયરને, તેનું લાગ્યું પાપ. હો રમતાં.
લાગ જોઇ લંકાપાત આવ્યા; પાપિયે ચલાવ્યા ચરણરે;
પરદારાને હરવા કારણ, માથે લાવ્યો મરણ. હો રમતાં.
ભગવાં વસ્ત્ર ને ભેખ સંન્યાસી, કરમાં કમંડળ ધારયુંરે;
ક્ષુધાર્થીને ભિક્ષા આપો; આવી એમ ઉચરિયું. હો રમતાં.
આવો પ્રભુજી બેસો ઋષિજી, અમૃત બોલ્યાં વાણીરે;
ઉઠીને આસન ત્યાં આપ્યું, ગૃહસ્થાશ્રમધર્મ જાણી. હો રમતાં
રાવણ–કોણ પિતા કોને ઘેર પરણ્યાં, કોણ તમારો કંથરે;
ઉજંડમાં એકલડાં મેલીને, ક્યાંહાં ગયા બળવંત. હો રમતાં
સીતા–જનક પિતા ને દશરથ સસરો, કૌશલ્યાજી સાસુરે;
તાતતણાં વચન પાળવાને, અમે ત્રણે થઇ વન વાસ્યું. હો રમતાં

સોનાના શિંગનો મૃગ આવ્યો તો,કંચુકિની થઇ અભિલાખારે
મૃગલો મારવા પિયુજી ગયા છે, કરીને શિલિમુખ રેખા. હો રમતાં.
પંડિતા–ાશલિમુખ રેખા ઉપર મેલી પાંવડી, પાપી બોલે મર્મરે;
ઓપર પગ મેલી દો ભિક્ષા, રહેશે તમારો ધર્મ. હો રમતાં.
પાપીનો પ્રપંચ ન પ્રીછ્યો, ભામિની થઇ હઇયે ભોળીરે;
પોતાની વાત જે પરને કહેશે, તે રહેશે આંખો ચોળી. હો રમતાં.
સીતાએ સીતાફળ આપ્યાં, પગ પાવડિયે ધરિયોરે;
ઉપાડી લીધી અબળાને, હરણ કરીને સંચરિયો. હો રમતાં.
ત્યારે તારુણિને ત્રાસ જ પડિયો, ધાજો લક્ષ્મણ રામરે;
આ પાપી કોઇ હરી જાય છે, કરીને દુષ્ટનું કામ. હો રમતાં.
તે શબ્દ સાંભળી પંખી આવ્યો, દશરથનો જે મિત્રરે;
સીતાને મૂકાવા કારણ, માંડ્યું જુદ્ધ વિચિત્ર. હો રમતાં.
રાવણે એક કપટ જ કીધું, પર્વત પાછળ રહીનેરે;
રુધિરાળા પાષાણ ગળાવ્યા, ભારે પડિયો થઇને. હો રમતાં.
ત્યાંથી રાવણ લેઇને ગયો, લંકાના ગઢ માયરે;
મૃગ મારીને રામજી વળિયા, જે જે રાઘવરાય. હો રમતાં.
નથિરે સીતા નથિરે સીતા, નથિરે મઢુલી માંયરે;
કાગારોળ ત્યાં થઇ રહ્યો છે, ચકડોળ વાતે ત્યાંય. હો રમતાં.
પગલે પગલે શોધતા તેને, ગયા તે બેહુએ ભાઇરે;
ઋષ્યમૂક પર્વતમાંહિ પહોંચ્યા, જ્યાં છે વાંદરાનો રાય. હો રમતાં.
સુગ્રીવ સાથે કરી મૈત્રી, વાળીને નાંખ્યો મારીરે;
વાળીનું રાજ્ય સુગ્રીવને આપ્યું, ઉપર આલી નારી. હો રમતાં.
નર વાનર એકઠા કરીને, સાગર બાંધી પાજ્યરે;
રાવણને મારી કરીને, વિભિષણને આપ્યું રાજ્ય. હો રમતાં.
જુદ્ધ કરી સીતાને લાવ્યા, ઢોલ નિશાન વજડાવીરે;
સીતાજીનાં લાડ પાળ્યાં ને, કાંચલડી શીવડાવી. હો રમતાં.
સ્વામી આજ્ઞા ઓળંગીને, મમત ધર્યો બહુ મનમારે;
સતી સીતાને દુઃખ ઉપનું, તાપ વ્યાપિયો તનમાં. હો રમતાં.
પહેલે સીતાવિવાહ ગાયો, રુક્મિણીહરણ રુડુંરે;
સીતાકંચુકી શોભ વરણવ્યો, કૃષ્ણ વિના સૌ કુડું. હો રમતાં.
સતી ગુણ કૃષ્ણાબાઇ ગાયે, વડનગરમાં વાસરે;
રામલક્ષ્મણ જાનકીનો જય, સાથે હનુમંત દાસ. હો રમતાં.
જે જન હરિગુણ ગાય સાંભળે, તેહતણાં દુઃખ વાસેરે;
ધર્મ અર્થ ને કામ મુક્તિ ફળ, ચાર પદારથ પામે. હો રમતાં.

પુરીબાઈ.

તળ ગુજરાતની સ્ત્રી કવિ તે માત્ર એ જ છે.

સીતામંગળ.

કડવું ૧ લું.—રાગ ધોળ.

સતી સીતાને ચરણે લાગુંજી, નિર્મળ વાણીને શુદ્ધ બુદ્ધ માગુંજી;

ઢાળ.

માગું છુંરે શુદ્ધ બુદ્ધ મનોહર, સ્વામી સારંગપાણ;
ગુણ વરણવુંરે હું તાહરા, મને આપ અવિચળ વાણ.
સિવરા મંડપ રચ્યો જ્યારે ને, તેડાવ્યા ભૂપ;
ઋષિ સાથે રાઘવ આવ્યા એનું, મહા મનોહર રૂપ.
પાતાળનારે પન્નગ તેડ્યા ને, આવ્યા ગગન મુનિ દેવ;
રાવણ કહે હું ધનુષ ભાંગું ને, કન્યા વરું તતખેવ.
સતી જાનકિયે સામું જોયું ને, દીઠા શ્રીમહારાજ;
સ્વામી ભવોભવ હું પદસેવક, કેમ વિસારી આજ.
સતી તે કેરાં વચન સુણીને, હસ્યા શ્રીરઘુવીર;
ક્ષણમાં રે વરું હું જાનકી, તું રાખ મનમાં ધીર.
કરજોડી પૂરી ભણે જેનો, અમરાપૂરીમાં વાસ;
સ્વામી સૌ સંતની દાસ છું, રઘુનાથ રાખો પાસ.

કડવું ૨ જું.—ઢાળ.

રતનાળિ સીતાજીએ વેણુ વછોડી, શેષ નાગ સળગી રહ્યા કરજોડી;
પુષ્પની છબી અતિ બુદ્ધિ શોધ્યેજિમાંહી, રોહિણી પતિ દરશને આવ્યા બાઇ.
નાસિકા શુકચંચુ અધરરસ શોહે, દંત દેખીને માનવીનાં મન મોહે;
શણગાર સજે રાજા જનકકુંવારી, તેની શોભા બની ત્રણ લોકથી ન્યારી.

કર કોમળ ને રાતા કુમ કુમ જેવા, ચુડલો રતનાળો બાજુબંધ તેવા.
કોદંડને ભાગતાં હાથ ચપાણા, મોટાં ભૂપતિ માંય પડ્યા ખશિયાણા;
સ્વામિ આજ તમે મને કેમરે વિસારી, જુગજુગ માંહી હું તો હતીરે તમારી.
ત્યાં તો ધનુષ ભાંગિને શત ખંડ કર્યારે, પછી જનકની કુંવરીને રામ વર્યારે;
ત્યારે ચૌદ લોક માંહિ ચાલી વધાઇ, કરજોડીને એમ કહે પુરીબાઇ.

કડવું ૩ જું.—ઢાળ.

જાન લઈ આવ્યારે દશરથરાય, હસ્તી ઘોડા બહુ કહ્યા નવ જાય;
કાળા કાબારા ને રાતારે ઘણા, સુંદર તે મહારાજારે તણા.
લીલા પીળા ને ધોળા જેહ, ઘોડા પાખરિયા પલાણ્યા તેહ;
રથ સુખપાલોનિ રચનારે બણી, જાન વખાણુંરે રાઘવતણી.
ભારે શેષ પાતાળે ગયા, રજે સૂરજ ઝાંખારે થયા;
ભેર ભૂંગળ બહુ નાદ જ થાય, જાનની શોભા કહી નવ જાય.
ક્ષણમાં પહોંચ્યારે દશરથરાય, સામૈયે રાજા જનકજી જાય;
ભેટ્યા વેવાઇને મળિયાં મન, રાજા જનક કહે દિવસ ધનધન.
એલચિએ વાસ્યારે જળ આણી, ખાંડ ઘોળીને પાયાંરે પાણી;
જાન જોઇને રાજા જનકજી હસ્યા, એ આગળ આપણ રાજારે કસ્યા.
ચદનના ઓરડારે ઉઘાડ્યા, દશરથ રાયને ત્યાંરે ઉતાર્યા;
પાલખડી મેલોરે પરશાળ, જોતાં સામી દીસેરે રસાળ.
જાનરડિઓનીરે જુક્તિ જ બણી, પાથરણાંરે આપ્યાં પાથરી;
ઘોડાનીરે ઘોડારો ઘણી, વળી વિધ કરી રુડી માફાતણી.
આવી જનકજી બોલ્યા વાયકા, કલુઓ લઈ ચાલો નાયકા;
નાગરી સઉ મળી નારી જેહ, કલુવો લઇને ચાલી તેહ.
ગાતી ને વાતી જાનિવાસે જાય, ઘણું સંતોષ્યારે રાઘવરાય;
કૌશલ્યા બાઇયેરે દીધાં માન, સઉકોને આપ્યાં ફોફળ પાન.
જનક રાજાની જે વહુ દીકરી, તેને તેને તે શ્રીફળ આપ્યાં ફરી;
માતા તે નયણે અંજન કરે, કંકુ ચંદન રઘુપતિને ધરે.
માતા તે મનમાં એવું ભણે, રખે કુંવર કોની દષ્ટે પડે;
ભરત શત્રૂઘન લક્ષ્મણ ધીર, વર પાસે બેઠા ત્રણ વીર.
માતાજી ચિંતા ન કરશો તમો, રક્ષા કરીશુંરે રાઘવ અમો;
એ તો કહિયેરે કારણ રૂપ, સૂરજવંશમાં મોટો ભૂપ.

ધનુષ તો એણે ભાંગિયું, ઘણા અસુરનું કુળ લાજિયું;
તોરણે ને છજે નાચે મોર, મંડપમાં દીસે ઘનઘોર.
મંડપમાંરે ઊભાં મહામતી, તેણે નવરાવ્યાં મહાસતી;
ગોત્રજ આગળ બેઠાં સીત, રાઘવજી શું પૂરણ પ્રીત.
ગોત્રજ માંય જીયાવર આવિયા, હૃદે કમળમાં તે ભાવિયા;
દશરથનાં દદામાં ગડગડ્યાં, રઘુનંદન વરઘોડે ચડ્યા.
કર જોડીને કહે પૂરીબાઈ, લગન સાધવાની વેળા થાઇ.

કડવું ૪ થું.—ઢાળ.

ચંચળ અશ્વ ચઢ્યા રઘુનંદન, ઢોલ દદામાં ગાજેજી;
સીતાનો વર શોભે તોરણ, જોઈ કોટી કામ લાજેજી.
કટી કોમળ ત્યાં મેખલા સોહિયે, પાયે નેપૂર વાજેજી;
બાંહે બાજુબંધ બાંધ્યા છે, કોટે કૌસ્તુભમણિ છાજેજી.
જાનરડી વરની માડી સગાતે, ગીત મધુરાં ગાયેજી;
સાસુ પ્રેમે પનોતી ધાઈ, વરને પોંખવા જાયેજી.

કડવું ૫ મું.—ઢાળ.

નાક સાહિને નિરખ્યા અંતરજામી, મારી લાડકવાઇ રુડો વર પામી.
એની ચોરિયે ચોતરફ હિરની દોરી, રાજા જનક કહે સીતા રામથી ગોરી.
ત્યારે મધુરી શી વાણી કૌશલ્યા બોલે, ત્રિલોકમાં નહિ મારા રામને તોલે.
સીતા પહેલું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાં તો મધુપર્કકેરાં દાન અપાય.
સીતા બીજું મગળ વરત્યુ રઘુરાય, ત્યાં તો મુદ્રીકા કેરાં દાન અપાય.
સીતા ત્રીજાં મંગળ રામની સાથ કીધાં, ત્યારે જનકરાયે મહાદાન દીધાં.
સીતા ચોથું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાં તો કન્યાકેરાં દાન અપાય.
ત્યાં બરાનપુરની બાજોઠી મંગાવો, ત્યાં વીસલનગરનિ થાળી અણાવો.
ત્યાં ડુંગરપુરની ઝારીરે આણી, કંસાર પીરસે રાજા જનકની રાણી.
કંસાર પીરસ્યો તે રુડીરે રીતે, સીતા રામ જમ્યાં તે પૂરણ પ્રીતે.
ત્યાં પાન સોપારીની છાબ જ છોડી, સીતા રામ રહ્યાં છે બેઉ કર જોડી.
કર જોડી પૂરી કહે જે જે રે કીજે, ત્યાં કન્યા સજોડાનાં ભામણાં લીજે.

કડવું ૬ ઠું.—ઢાળ.

ઉત્તમ જળ ઉષ્ણોદક મેલ્યાં તે, કોણને નાવણ કાજેજી;
પાટ પરિાજા ને સોના આડણિયો, તે જાનને આસન દીજેજી.

વીસલનગરની થાળિયો અણાવો, ને ડુંગરપુરની ઝારીજી;
વાટકડા વીજાપુરી મેલો તો, સુવરણ લોટા શુભકારીજી.
કાઠા ઘઉંની લાપશિ પિરસો તો, માંહે માળવિયો ગોળજી;
ઘી તો ગવરી ગાયનાં પિરસો ને, દહિ દુધ કેરી છોળજી.
શાક તો સૂરણનાં પિરસો તો, રાઇતાનો નહીં પારજી;
દાળ ચંપાના છોડશિ પિરસો ને, વિધ વિધ માંહી વઘારજી.
શેવ સુંવાળી સુંદર પિરસો ને, પાપડ પૂનમ ચાંદજી;
ભાત કમોદતણો પિરસો તો, ખોબલે પીરસો ખાંડજી.
ભોજન રૂડાં ભાવથિ કીધાં, સંતોકિ સર્વે જાનજી;
શુદ્ધાચમન લેઇ બાર પધાર્યાં ને, આપ્યાં શ્રીફળ પાનજી.
પેરામણીનો સમય થયો છે, માગી લ્યો જે જોઇયેજી;
દશરથરાયને સોનાનું ટીલું તો, રઘુનંદનને જનોઇયેજી.
પાંચે વસ્ત્ર આપ્યાં રઘુનંદનને, રંગ કસૂંબે બોળીજી;
ઘરશાડી ઘરચોળાં અણાવો ને, પાટણનીજ પટોળીજી.
જાનરડીને ઝુલતી સાડી ને, માંડવે આવીને પેરેજી;
ઝાલ ઝુમણાં ને નાકે વેસર, સીતાબાઇ કેરેજી.
સીતાબાઇ સાસરે ચાલ્યાં ને, દાદાના દેશ મૂક્યાજી;
સીતા વિનાં તો સુનું લાગે ને, તુલસીના ક્યારા સૂક્યાજી.
પાછું વાળી જુવે સીતા પનોતાં ને, દાદાને આશિષ દેયજી;
ઘણું જીવજો દાદાજી મોરા ને, રાજ અવિચળ રહેયજી.
ઘણુ જીવજો વીરજી મોરા ને, ભાભીના નવરંગ ઘાટજી;
સીતાબાઇને પાસે બોલાવીને, કહે છે પોતાની માતજી.
ગદગદ કંઠે થયા જનકજી ને, આંસુડાં ઢોળે માયજી;
મારી સીતાને તમો સુખ દેજો ને, ચૌદ ભુવનના રાયજી.
લાડકી સીતા કહ્યું કરજે તું, લાજ વધારજે તારીજી;
રમકડાં રળિયામણાં આલ્યાં ને, દીધી શિખામણ સારીજી.
સીતાબાઇ સહિયરોને મળીને, પછી સાસરિયે જાયજી;
પૂરીબાઇ કહે છે કડવાં તે, પ્રીતે પૂરણ થાયજી.
ગાય શિખે ને સાંભળે, તેનો વૈકુંઠ થાયે વાસજી;
અડસઠ તીરથનું ફળ મળશે, પાપ થશે સૌ નાશજી.

ગવરીબાઈ.

ગીરપુરની આ નાગરણ બ્રહ્મજ્ઞાની હતી.

પદ ૧ લું.

સોહં સોહં બ્રહ્મ એ ભજ, સોહં સોહં બ્રહ્મ એ ભજ.—ટેક
પંચ કોસકો તું સાખીરે, ચૈતન્ય સમજી લે એ ભ્રમ; સોહં.
જન્મ જરા મૃત્યુ નહીં તોકું, નહીં તો એ કાલની ક્રમ; સોહં.
નહીં તું શ્વેત પીતળ ને રક્ત, નહીં તું શીતળ શ્રમ; સોહં.
નહીં તું બંધ્ય, નહીં તું મુક્ત, નહીં તું એ દેહનો ધર્મ; સોહં.
નહીં તું દીર્ઘ, નહીં તું સૂક્ષ્મ, ગવરી સ્વતંત્ર બ્રહ્મ; સોહં.

પદ ૨ જું.—રાગ મલાર.

પૂર્ણ બ્રહ્મ પુરી રહ્યો, અખંડ એક સ્વામી—ટેક.
ચૌદ ભોવન વ્યાપી, રહ્યો હરિ ત્યાંહી,
બાહીર ભીતર જ્યાંહી, તુંહી મોહ નામી; પૂર્ણ.
ચંદમેં તું ચૈતન્ય તું, સુરજ મેં તું તેજ,
નાહક ભજે તું વિના, દસોદીશ જામી; પૂર્ણ.
રૂપ નહીં, રંગ નહીં, વર્ણ નહીં વિભૂ,
નિરંજન નિરાકાર, નહીં માયા કામી; પૂર્ણ.
ગવરિ ગુરુ જ્ઞાન પ્રકાશ, તિમિર ભયોરિ નાશ,
ભાગ્યો બ્રહ્મ ચિદ વિલાસ, પૂર્ણપદ પામી; પૂર્ણ.

પદ ૩ જું.—ગરબી.

જયજય દીન દયાળ, હરિ હવાં કરો અમારી સાર—ટેક.
કાલના કાલરે કહાવો, ભવ પાસ છોડાવાને આવો; જયજય
કરુણાકારી આરત બંધુ, હરિ તમો દયાના છો સિંધુ; જયજય.
તારા ચરણ હરિ ના સેવે, તે સુખ પરમ કહાંથી લેવે; જયજય.
પૂર્ણબ્રહ્મ સનાતન સ્વામી, અખંડાનંદ તું બહુ નામી; જયજય.
ધાવધાવ રઘુપત રાયા, હરિ હું પડું તારે પાયા; જયજય.
દીન દયાળ દયા કીજે, બુડતાં ઉગારીરે લીજે; જયજય.

બિંબ પ્રતિબિંબથી રે ન્યારા, આત્મારામ અવિનાશી મારા; જયજય.
નિત્ય સેત અનંતરે સચરાચર, જોગી ધ્યાન ધરે નહિ ક્ષણભર; જયજય.
બ્રહ્મ અગ્નિ મેં કરને બાલી, દશમે દ્વારે જોએ તને ન્યાળી; જયજય.
શિવ બ્રહ્માદિક ભેદ ન જાણે, હરિ તુંને વેદ પુરાણ વખાણે; જયજય.
સૂક્ષ્મ પરમાણું ન થાય, હરિ વેદ નિરંતર ગાય; જયજય.
મન વાણીથીરે અપાર, કોઈ ન જાણે તારો પાર; જયજય.
આદ્ય ને અંત નહી તારો છેડો, હરિ તું નજીક થકી છે નેડો; જયજય.
કાલજા કારણ ન મલે લેશ, હરિ તું નેતિ નેતિનો શેશ; જયજય.
મોહના પાશ સર્વરે કાપ, ટાળો ત્રિવિધના સૌ તાપ; જયજય;
ભક્તવત્સલરે પ્રતિપાળ, આવો ગવરીના ગોપાળ; જયજય.

પદ ૪ થું.—રાગ કાફી.

હરિનામ બીનારે ઓર બોલના ક્યા, હરિ કથા બીના ઓર સુનના ક્યા;—ટેક.
સુખ સાગર સામલીઓ ત્યાગી, કુપ ડાબમે ડોલના ક્યા; હરિ.
ઘટ ગિરિધર ગિરિધારી પાયા, બાહેરદ્રીંગ અબ બોલના કયા; હરિ.
આત્મા અખંડ આવે ન જાવે, જન્મ નહીં તો ફીર મરના ક્યા; હરિ.
ગવરી બ્રહ્મ સકળ મેં જાન્યા, જાન્યાતો તો જદ બોલના કયા; હરિ.

પદ ૫ મું.—ગરબી.

આત્મજ્ઞાન વિના પ્રાણીને સુખ ન થાએરે;
આત્મજ્ઞાન વિના મન વિશ્રામ ન પાએરે.
આત્મજ્ઞાન વિના કોઇ સાધે જોગની જુગતીરે;
આત્મજ્ઞાન વિચાર વિના ન પાવે મુક્તિરે.
આત્મજ્ઞાન વિના કોઇ કોઇ અડસઠ તિર્થ નાહેરે;
કામ ક્રોધ કેરા ન રહ્યા કે મુક્તિ ન પાએરે.
આત્મજ્ઞાન વિના કોઇ ઘર તજી વંન ખંડ જાયેરે;
ફલ ફુલ વિણીને ખાએ કે મુક્તિ ન પાએરે.
આત્મજ્ઞાન વિના પવન સાધે કે ગુફા સમેરેરે;
આત્મજ્ઞાન વિના ન ચડે રંગ કરારેરે.
આત્મજ્ઞાન વિના મુનિ મતબાળા ફરેરે;
ઉપર રાતા ને ભીતર કાચ્યા કે મુક્તિ ના મીલેરે.
આત્મજ્ઞાન વિના જટા વધારે જોગીરે;
નાકી તૃષ્ણા નાંહી બુઝી કે જ્યાંનો રોગીરે.

આત્મજ્ઞાન વિના કોઇએ પંચાગ્નિમે તાપેરે;
કંઈ ઊંધે મસ્તક ઝૂલે મુક્તિ ન આપેરે.
આત્મજ્ઞાન ધ્યાનમેં સેવ્યા અંતર જામીરે;
ગવરી પરમાત્મા પૂર્ણ બ્રહ્મને પ્રેમે પામીરે.

પદ ૬ ઠ્ઠું.—રાગ કલ્યાણ.

બ્રહ્મનો ભેદ જાણે જન અનુભવી, ભેદ જાણ્યા વિના ભ્રમણા ન જાવે;
ભ્રમણા ગયા વિના કરમ કહો કેમ ગળે, કર્મ ગયા વિના મરમ ન પાવે. બ્રહ્મ
મરમ લહ્યા વિના સંશય ન ટળે, સંશય ટળ્યા વિના સર્વ કાચું;
કથની કથે અર્થ બહુ અનુભવે, રહેણી વિના પદ કેમ પામે સાચું. બ્રહ્મ
સાચું સિદ્ધાંતનું રહસ્ય સમજે નહીં, ન સમજ્યે અરથ કશું ન સરે;
અનાત્મા સુઆત્મા બુદ્ધિ જોએ, તેણે કરી વાસનાનું લિંગ ન ગળે. બ્રહ્મ
અણલિંગીને અનુભવી જાણજો, તે જ તત્ત્વદર્શી રહે જોઈ;
ગવરી આત્મા પરમાત્મા એક ભયે, દ્વૈત ભાવ ન છોસે કોઈ. બ્રહ્મ

પદ ૭ મું.

પ્રથમ પંચમ ભાગથી, પિંડ રચ્યો તું જાણ;
આઠ અવયવમાંહે મેળવ્યા, પીછે અંત વેશ પ્રમાણ.
બીજે તે બીજો બોલે નહીં રહે,મેં તો જોયો વિવેક વિચાર;
પાંચ પચીસમાં પોતે રમે, જેમ છે તેમ એ સાર.
ત્રીજે તે તિમિર ટળ્યાંરે, માંહે ઉગ્યો ભાણ ઉજાસ;
કમળ પુલ્યાં સોહામણાં, જ્યાં ભમર લેવે વાસ.
ચોથે તે ચિત્ત ચોંપે ચડ્યું, આવી અનુભવ અંગે પાંખ;
ચિદાકાશમાં ઉડે સદા, જીણે જરુખે આંખ.
પાંચમે પ્રભુજી પ્રગટ્યા, મારા હૃદ્યા કંદરી માંહ;
અણછતું આવરણ ટળી ગયું, કલહ કલ્પના મોટાય.
છઠ્ઠે તે સ્વરગ વૈકુંઠની, મને વાત ન સોહાય;
નિર્ગુણ સગુણથી ન્યારો સદા, લખ્ય લખ્ય માંહે સમાય.
સાતમે કોનું સાધન કરયું, નથી બીજો કોઇ પરિબ્રહ્મ;
બીજો કહેશે ત્યાં લાગે બંધન, એમ વેદ વદે છે મર્મ.
આઠમે આત્મા એક છે, એક ઉદક એક ખાણ;
વા બીજ મેં જેમ વિસ્તર્યો, તેની અન્ય ચાલે વહાણ.

નોમે નિરાલંબ તુંહી, જાણે તત્ત્વદરશિ સંત;
ઘટ ઘટમેં વ્યાપી રહ્યો, જેમ માળા વિશે તંત.
દશમે દશ દિશા માંહે, ઓળ્ય અંતર દષ્ટ દેખ;
હરિ વિના અન્ય કો નથી, સંશય કલ્પના તું છેક.
એકાદશી અદ્વૈત કરી, જ્યાં દ્વૈત નહીં કો લાલ;
વરતું વિચારે સંસાર સુપન, વંધ્યા સૂતનો પરિવાર.
બારસે બીજ બળી ગયાં, ફેલી અગન ન પાય;
સદગુરુની કૃપાથી, અણલિંગી પ્રગટ્ટત થાય.
તેરસે ત્રિગુણ નીદ્રા ટાળી, કોઇ જાગ્યા મહાજન;
તમપદનો લેખ લખી, વાંચી લેને ધન્ય.
ચતુરદશા ઉપમા તરે, તુરીયા અજિત તું જાણ;
બાહીર ભીતર બ્રહ્મ માયાને, વિભુસબીપર માન.
પૂરણ છે પરમાત્મા, સદચિદ આનંદ ઘન;
ગવરી સ્વપદ પાઇઆ, ઉદ અસ્ત નહીં રહેણી દન.
સોળે કળા સંપૂર્ણ થઇ, નીજ ધામ કૈવલ્ય એમ;
કે બાદ બી ઉપજે ખમે, ખણ ખગ તેમનું તેમ.

પદ ૮ મું.

આદ અનાદિનો એક છે, એક પૂર્ણ પરિબ્રહ્મ;
બીજું તેનું જાણજો, મિથ્યા કલપીત ભરમ.
સોમ સમાધિ માંહે રહે છે, અણલિંગી આસે;
મીટેવા એક જાળ, સકળ સાધન નાસે.
મંગળ વર તે માંહે, આત્મ સ્વેપ્રકાશે;
નાહી વિધિની સેહ, પાપ પુનકો આશે.
બુધ થકી વ્યતરીક છે, ગુણ ઈંદ્રી રહી તે;
રવિ શશી જો નહીં, નહીં ત્યાં દિન રજની સહી તે.
ગુરુ અકીની મહેર, મીટ્યું દેહજો ભાને;
સુકૃત દુષ્કૃત ક્રમ ઝાલ્યા, બ્રહ્મ અગ્નિ માંહે.
સની સ્કંધ થયો નિરાશ, નહીં ત્યાં સુમર તો થેમ;
સ્થાવર જંગમ માંહે, વિલાસો પૂર્ણ પરિબ્રહ્મ.
છેએ સ્વતંત્ર ગવરી અણુઝ્તો, નામે નહીં દ્વૈત;
કો કાળ એને જાણવો, અખંડ એક અદ્વૈત.

પદ ૯ મું.—રાગ પ્રભાતી.

સુખ સાગર શિવરાજ સદાએ, સુખ સાગર શિવરાજ;
વનેશ્વર વિશ્વમાં વીલસ્યા, જેમ પુલનમેં બાસ. સુખ.
વગડે વાસ પુરેરે વનેશ્વર, ગેબ સાગર ગંગપાસ;
નરનારી મીલ દર્શન આવે, પૂરો સબનકી આસ. સુખ.
ઓરકુંતો રિદ્ધ સિદ્ધ બક્ષિશ દેવે; ખાનપાન મીઠાસ;
આપકું તો આક ધંતુરે, ભાંગ અંગ ભભૂતિ ઉજાસ. સુખ.
શિવ હરિમે ભેદ નહીરે, વેદવાણી ઉચરે સાચ;
દાસ ગવરી સદાશિવ ચરણે, ટાળો મોહનો પાસ. સુખ.

પદ ૧૦ મું.

માયા તણી શોભા જોઇને, ન પામો મોહ; માયા.
ભુખા ભમોરે જગ વિશે, તે મોટીરે હાણ; માયા.
આપ વિચારો મન વિશે, કોણ વ્યાપ્ત એક; માયા.
જુઓરે તમે છે એક જે, પરિ પૂર્ણ બ્રહ્મ; માયા.
રૂપ રેખ તે નવ મળે, એવો સ્વામી એક; માયા.
સર્વ હૃદયમાં વ્યાપ્ત છે, અવિનાશિ તું જાણ; માયા.
મદ મોહને તેં ત્યાગીને, મન ધીર ધાર; માયા.
ન જોઇશ તું રંગને, એ તો મિથ્યા માન; માયા.
જરા મરણ ત્યાગીને, બુદ્ધિ નિશ્ચે ધાર; માયા.
ગવરી કહે અનહદ જો, મન શાન્ત થાય; માયા.

પદ ૧૧ મું.

માયા મોહકો છાંડી કે, મન નિશ્ચય ધારો;
એકહી વ્યાપક આત્મા, દુજો નાહી પ્રમાણો. માયા.
જહાં દેખો ત્યાં વહી રહ્યો, મન નિશ્ચલ જાણો;
આવાગમન સંશય છાંડી કે, મન માંહી વિચારો. માયા.
રાગ દ્વેષકો ત્યાગહી, મન માંહી કરી લેનો;
અહંત્વકો ત્યાગજો, મન નિશ્ચલકો ધારો. માયા.
ગવરી કહે સુંદરકું નિશ્ચલ, એક બ્રહ્મ જાણો;
માયા મોહકો છાંડી કે, મન નિશ્ચલ ધારો. માયા.

જૈન કવિ.

ઉદયરત્ન.

સ્ત્રીઓને શિખામણની સઝઝાય. (સ્વાધ્યાય.)

એક અનુપમ શીખામણ ખરી, સમજી લેજોરે સઘળી સુંદરી.

ત્રુટક.

સુંદરી સેજે હૃદય હેજે, પરસંગે નવિ બેસિયે;
ચિત્તથકી ચુકી લાજ મૂકી, પરમંદિર નવિ પેશિયે.
બહુ ઘેર હિંડે નારિ નિર્લજ, શાસ્ત્ર પણ તજવી કહી;
જમ પ્રેત દૃષ્ટે પડ્યું ભોજન, જમતું પણ જુગતું નહીં.

ઢાળ.

પરશું મસ નવિ બોલીયે, દંત દેખાડીરિ ગુંઝ નહિરે ખોલિયે.

ત્રુટક.

ગુંઝ ઘરનો પરની આગળ, કહો કેમ પ્રકાશીયે;
વળી વાત જે વિપરીત ભાખે, તેથી દૂરે નાશીયે.
અસુર સવારે અને ગોચર, એકલાં નવિ જાઈયે;
સહુ સાતકારે કામ કરતાં, સહજે શીળ ગમાઈયે.

ઢાળ.

નટ વિટ નરશુંરે નયણ ન જોડીયે, મારગ જાતાંરિ આઘું ઓઢીયે.

ત્રુટક.

આઘું ઓઢીયે વાત કરતાં, ઘણું જ રૂડાં શોભીયે;
સાસુ અને માતા જાણ્યાવિણ, પલક પાસ ન થોભીયે.
સુખ દુઃખ સરજ્યું પામિયે, પણ કુલાચાર ન મૂકીયે;
પરવશે વસંતા પ્રાણ તોપણ, શીળથી નવી ચૂકીયે.

ઢાળ.

વ્યસનીની સાથેરે, વાત ન કીજીએ, હાથોહાથેરે તાળી ન લીજીએ.

ત્રુટક.

તાળિ ન લીજે નજર ન દીજે, ચંચળ ચાલે ન ચાલીયે;
વિષય બુદ્ધે વસ્તુ કેની, હાથે પણ નવિ ઝાલિયે.
કોટિ કંદર્પ રૂપ સુંદર, પુરુષ પેખી ન મોહિયે;
તણખલાને ગણો તોલે, ફરિ પાછો નવ જોઇયે.

ઢાળ.

પુરુષ પરાયોરે વળી ન વખાણીયે, વૃદ્ધ તે પિતા સરીખો જાણીયે,

ત્રુટક.

જાણિયે પિયુવિણ પુરુષ સઘળા, સહોદર સમોવડે;
પતિવ્રતાનો ધર્મ જોતાં, નાવે કોઇ તડોવડે.
કુરૂપ કુષ્ટિ કૂબડો ને, દુષ્ટ દુર્બલ નિર્ગુણો;
ભરથાર પામી ભામિની તમે, ઇંદ્રથી અદકો ગણો.

ઢાળ.

અમર કુમારેરે તજિ સુરસુંદરી, પવન કુમારેરે અંજની પરિહરી.

ત્રુટક.

પરિહરી સીતા રામે વનમાં, નળે દમયંતી વળી;
મહા સતી નિર્મળ કષ્ટ પડયે, શિળથી તે નવિ ચળી.
કસોટીયે જિમ સુવર્ણ કસતાં, કંતશું વિછડે તહી;
તન મન વચને સત્ય રાખે, સતી તે જાણો સહી.

ઢાળ.

રૂપ દેખાડીરે પુરુષ ન પાડીએ, નિર્લજ થઇનેરે મન ન બિગાડીયે.

ત્રુટક.

મન ન બિગાડીયે પુરુષપરનું, જોગ જોતાં નવિ મળે;
કલંક માથે ચડે કુડાં, સગાં સઉ દૂર ટળે.
અણસરજ્યો ઉચ્ચાટ થાયે, પ્રાણ તિહાં લાગી રહે;
આ લોક પામે આપદા, પરલોકે બહુ પીડા સહે.

ઢાળ.

રામને રૂપેરે સૂર્પણખા મોહી, કામ ન સિધ્યું અને ઇજત ખોઈ.

ત્રુટક.

ઇજત ખોઇ દેખિ અભિયા, શેઠ સુદર્શન નવિ ચળ્યો;
ભરથાર આગળ પડી ભુંડી, અપવાદ સઘળે ઉછળ્યો.
કામની બુદ્ધે કામિનીએ, વંકચુલી વાળ્યો ઘણું;
પણ શીળથી ચૂક્યો નહી, દષ્ટાંત એમ કહેતાં ભણું.

ઢાળ.

શીળ પ્રભાવેરે, જુઓ સોલે સતી, ત્રિભુવનમાંહી તે થઇ છતી.

ત્રુટક.

છતી થઇ જો શીળ રાખ્યું, કલ્પના કીધી નહી;
તે નામ તેહનાં જગત જાણે, વિશ્વમાં ઉગી રહી.
વિવિધ રત્ને જડીત ભૂષણ, રૂપ સુંદર કિન્નરી;
પણ શીળ વણ શોભે નહીં, તે સત્ય ગણજો સુંદરી.

ઢાળ.

શીળે સુરનર સઉ સેવા કરે, નવે વાડું રે નિશ્ચળ જે ધરે.

ત્રુટક.

ધરે નિર્મળ શીળ ઉજ્જ્વલ, તાસ કિરતી જળહળે;
મન કામના તે સિદ્ધિ પામે, અષ્ટભય દૂરે ટળે.
ધન્ય ધન્ય તે જાણો ધરા, જ્યાં શિયળ ચોખું આદરે;
આનંદના તે ઓઘ પામે, ઉદયરત્ન જશ વિસ્તરે.

સોળ સતી–ચોપાઇ.

ઉઠરે પ્રાણી સૂતો જાગ, ધર્મતણે મારગ તું લાગ;
સોળ સતીનાં લીજે નામ, જ્યમ પામીજે ઉત્તમ ઠામ.
પહેલી સમરું બ્રાહ્મી સતી, ચંદનબાળા બીજી ભાગવતી;
રાજેમતિ જાણો મનરંગ, ચોથી દ્રૌપદી શીળ સુચંગ.
કૌશલ્યા ને મૃગાવતી, સુલસા સીતા વંદુ ગુણવતી;
સુભદ્રા ને શિવા સુજાણ, કુંતા શીળવંતી મન આણ.
નળ દમયંતી મહા ગુણયુતી, પુષ્પચુલા ને પ્રભાવતી;
પદ્માવતી પ્રમુખ સુંદરી, સોળ સતી જાણો ગુણભરી.
સોળ સતી જગમાં અભિરામ, કર જોડીને કરું પ્રણામ;
ઉદયરત્ન મુનિવર એમ ભણે, સતી નામે નવનિધ આંગણે.

કુમુદચંદ્ર.

પુરુષને શિખામણની સજઝાય. (સ્વાધ્યાય)

સુણ સુણ કંથરે શીખ સોહામણી; પ્રીત, ન કીજે પરનારીતણી.

ત્રુટક.

પરનારી સાથે પ્રીત પીયુડા, કહો કેમિ પેર કીજીએ;
એક ઉંઘ વેચી આપણી, ઉજાગરો કેમ લીજીએ.
કાછડી છૂટો કહે લંપટ, લોકમાંહે લાજીએ;
કુળવિખે ખાંપણ નિખર લાગે, સગામાં કેમ ગાજીએ.

ઢાળ.

પ્રીત કરતાંરે પહેલાં બીજીએ, રખે કોઇ જાણેરે મનમાં ધ્રુજીએ.

ત્રુટક.

ધ્રુજીએ મનશું ઝુરિયે, પણ જોગ મળવો છે નહીં;
રાત દિન મન ઝુરતાં જાય, અવટાઇ મળવું છે સહી.
નિજ નારિથી સંતોષ ન વળ્યો, પરનારીથી શું હશે;
જો ભર્યે ભાણે તૃપ્ત ન વળ્યો, એઠું ચાટે શું થશે.

ઢાળ.

મૃગતૃષ્ણાથીરે નહીં ટળે, વેળું પીલ્યેરે તેલ ન નીકળે.

ત્રુટક.

નવ નીકળે પાણી વિલોવતાં, લેશ માખણ તો વળી;
બુડતાં બાચકો ભર્યો ફીણે, તર્યા વાત ન સાંભળી.
તેમ નારી રમતાં પરતણી, સંતોષ ન વળે એક ઘડી;
ચિત્ત ચટપટી ઉચાટ લાગે, નેણે નાવે નિંદડી.

ઢાળ.

જેવો ચટકોરે રંગ પતંગનો, તેવો લટકો પરસ્ત્રી સંગનો.

ત્રુટક.

પરસ્ત્રી કેરો સંગ પિયુડા, રખે મન જાણે ખરો;
દિન ચાર રહેશે રંગ રુડો, પછે રહે નહિ નિરધરો.
જે ઘણાં સાથે પ્રીત માંડે, છાંડો તે શું વાતડી;
એમ જાણી નવિકર નાવલા, પરનારી સાથે પ્રીતડી.

ઢાળ.

જે પતિ વહાલોરે છાંડી પાપિણી, પરશું પ્રેમેરે રાચે સાપણી.

ત્રુટક.

સાપણી સરખી વેણ નિરખી, રખે શીળથકી ચળે;
નયણ લટકે મુખને મટકે, દેવ દાનવને છળે.
મને કાળી અતિ રસાળી, વાણિ મીઠી શેલડી;
સાંભળી ભોળા રખે ભૂલો, જાણજો વિષ વેલડી.

ઢાળ.

સંગ નિવારોરે પરરામાતણો, શોક ન કીજેરે, મન મળવાતણો.

ત્રુટક.

શોક શાને કરો ફોગટ, દેખવો પણ દોહલો;
ક્ષણ બેઠિયે ક્ષણ શેરિયે, ભમતાં તે લાગે સોહલો.
ઉસાસને ને નીસાસ આવે, અંગ ભાગે મન ભમે;
વળી કામ વ્યાપે દેહ દાઝે, અન્ન દીઠું નવ ગમે.

ઢાળ.

એકલડો થઇ મન શું કળપવે, ઉન્મત્ત થઇનેરે વળી અફળ લવે.

ત્રુટક.

લવે એલફેલ એમ અજાણે, મોહે ઘેલો મન રડે;
મદન વેદન કઠિણ જાણે, મરણ વારુ ત્રેવડે.
દશ અવસ્થા કામકેરી, કંથ કાયા તે દહે;
એમ જાણી નારી પારકી, જે તજે તે બહુ સુખ લહે.

ઢાળ.

પરનારીનારે પરભવ સાંભળો, કથા કીજેરે ભાવશું નિર્મળો.

ત્રુટક.

નિર્મળે ભાવે નેહે સમજી, પરવધુ સંગ પરિહરો;
ચાંપીયો કીચક ભીમસેને, શિલા હેઠે સાંભળ્યો.

રણ પડયાં રાવણ દશે, મસ્તક રવડતાં ગ્રંથે કહ્યાં;
મુંજપતિ અતિ દુઃખ પામ્યો, અપજશ જગમાંહે રહ્યાં.

ઢાળ.

શીળ સલૂણારે માનવ સોહીએ, વિણુ આભરણેરે જગ મન મોહીએ.

ત્રુટક.

મોહિયે સુર નર કરે સેવા, વિષ અમૃત–સાગર ભરે;
કેસરીસિંહ વિશાળ થાયે, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે.
સાપ થાયે ફુલમાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે;
પરનારી પરહર શિયળ મનધર, મુકિત વધુ હેલા વરે.

ઢાળ.

તે માટે હુંરે વાલમ વીનવું, પાયે લાગીરે મધુર વચન કહું.

ત્રુટક.

વચન મારું માનજો, પરનારીથી રહો વેગળા;
અપવાદ માથે ચડે કૂડા, નરકે થાયે દોહિલા.
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઉજળો;
તે પામશે જશ જગતમાંહિ, કુમુદચંદ્ર કહે સમજલો.

સવૈયો.

કવિતાવનમાં વિચરી પ્રેમે, સંગ્રહ કીધાં સુમન અનેક;
તેતણી માલ રચિ અતિ સુંદર, કંઠ ધરો સજ્જન સવિવેક;
શીતળ તેમ સુવાસિત સ્નેહવધારણુ છે વસુધાતલ છેક;
તે સજશે પરિપૂરણુ પ્રેમે, જેહ રસજ્ઞ હશે નર નેક.

સમાપ્ત.

કઠણ શબ્દનો કોશ.

અકૃત- પાપ નઠારું કૃત.
અક્રૂર-દયાળું.
અખિલ-સઘળું.
અખેપાત્ર-જેમાં રાખેલું ખૂટે નહીં તેવું વાસણ.
અગમ-પુરાણ; ભવિષ્ય, હોનાર.
અગવો-આગેવાન, ભોમિયો.
અગાધ-ઉંડું, પારવનાનું.
અગોચર-દેખાય નહીં તેવું.
અગ્ર-આગળ, અણી, મુખ્ય.
અગ્રજા-પહેલી.
અગ્રિમ-આગળનું.
અઘ-પાપ, પાતક.
અઘોર-ભય ભરેલું, ભયંકર.
અચર-બેસે નહીં તેવું.
અચ્યુતાનંદ-સદા આનંદ.
અજા-અજ-બકરો, બ્રહ્મા.
અજર-જરા ન આવે તે. આનાકાની.
અજીર-પરસાળ.
અટાટ-ઘણું સાર વિનાનું.
અટન-ફરવું, ભ્રમણ, પ્રવાસ.
અંડકટાહ-બ્રહ્માંડ, તાળવું.
અઢળક-ઘણું.
અણમિલ-મળે નહીં તે.
અણરાગ-અણબનાવ.
અણગાર-નિયમ.
અણલિંગી-વિદેહી, મુક્ત.
અણિમાદક-યોગની આઠ સિદ્ધિમાંની એક.
અતિથિ-પરોણો, અભ્યાગત.
અતીત-વૈરાગી.
અતિમાત્રા-ઘણું ખાવું.
અદબદ-અદ્‌ભૂત, અપૂર્ણ.
અ દીઠ-નદેખાય તેવું.
અદ્રિસુતા-પાર્વતી.
અધર-હોઠ.
અધવધરો-મધ્યમ જાતિનો.
અધ્યયન-ભણવું.
અધ્યાપન-ભણાવવું.
અધ્યાપક-ભણાવનાર.
અધ્યારોપ-વૃથા ભાસવું.
અધ્યાસ-ખોટું ભાસવું.
અધિષ્ઠાન-ઉપરીપણું, સત્તા.
અધોમુખ-ઉંધું મોહડું.
અનન્ય-એના જેવો બીજો નહીં.
અનલ-અગ્નિ.
અનહદ-હદવગરનું.
અનિત્ય-નિત્ય રહે નહી તે, ક્ષણભંગુર.
અનિલ-વાયુ, પવન.
અનિઠ-અપાર.
અનુચર-સેવક, ચાકર.
અનુચિત-અયોગ્ય.
અનુદિત-હમેશાં, દરરોજ.
અનુપ-ઉપમા ન અપાય એવું.
અનુપ્રાસ-મળતા અક્ષર લાવવા તે.
અનુરાગ-પ્રીતિ.
અનુસંગ-સાથે જોડેલું, સાંધેલું.
અનંગ-કામદેવ.
અનંગળ-અગણિત.
અનેરું-જુદી તરેહનું.
અપ-જળ.
અપથ્ય-કુપથ્ય, ચરી ન પાળવી.
અપૂર્વ-પ્રથમજ,જેની પહેલાં કાંઈ ન હોય
અબધુત-જોગી.
અભ્ર-વાદળાં.
અભિચાર-મંત્રની સાધના.

અભિધાન–નામ.
અમર–દેવતા, મરે નહીં તે.
અમિત–અપાર.
અમિ–અમૃત.
અમોઘ–ફળદાયક, લાભકારી.
અયુત–દશ હજાર.
અરણવ–દરિયો, સમુદ્ર.
અરવિંદ–કમળ.
અર્ક–સૂર્ય, આકડો.
અર્ધાંગના–સ્વપત્ની, સ્ત્રી.
અર્ભક–બાળક.
અરૂણ–સૂર્ય, રાતું.
અલક–ચોટલો.
અલકાપુરી–કુબેરનું શહેર.
અલખ–જોવામાં ન આવે તે.
અલખત–વૈભવ.
અલવણ–મીઠાં વગરનું.
અલી–ભમરો.
અવલોકન–જોવું.
અવ્યક્ત–સંભળાય–સમજાય નહીં તેવું.
અવિદ્યા–અજ્ઞાન.
અસિ–તરવાર.
અશાત–પીડા.
અસ્ત–હાડકાં.
અશ્વત્થ–પીપળો.
અશ્વિની–એક નક્ષત્ર છે, ઘોડી.
અષ્ટમાસિદ્ધિ–અષ્ટમહાસિદ્ધિ, અણિમા, મહિમા વિગેરે આઠ.
અહિપતિ–શેષનાગ.
અહોનશ–દિવસ રાત.
અક્ષરબ્રહ્મ–અવિનાશી, બ્રહ્મ.
અક્ષરાતીત–આત્માથી જુદો પરમેશ્વર.
આગાર–ઘર.
આગમાપાયી–ઉત્પત્તિ, નાશવાન.
આઘેરી–આઘી, દૂર.
આજ્ય–ઘી.
આહોડમ–વ્યાપક, ભરેલો.
આડંબર–ખોટો ડોળ.
આંદુલમાન–પ્રસન્ન,
આથ્ય–પુંજી.
આદર્શ–આરસી.
આધિ–મનથી વ્યથા.
આભ–આકાશ.
આભરણ–ઘરેણાં.
આભા–શોભા.
આભાસ–પ્રકાશ.
આમિલ માંસ.
આરટવું–અટવાવવું.
આવસત–રોજ ત્રણ વખત કુંડમાં હોમ કરે છે તે.
આયાસ–શ્રમ, મહેનત.
આયુધ–હથિયાર.
આલિંગન–બાથમાં લેવું.
આવરવું–ઢાંકી દેવું, ફેલાવવું.
આવિર્ભાવ– હોવાપણું.
આરત–આરતી, પીડા.
આરોપવું–મૂકવું.
આરોહ–ચઢવું.
આવરણ–આડે આવવું.
આવાગમન–ચાલવું ને જવું.
અશન–જમવું, ખાવું.
આળવાળ–કયારો.
આવિર્ભાવ–પ્રકટ થવું.
આળાપવું–ગાવું.
આળીગાળો–અટકચાળો.

ઇચ્છાચારી–મરજી પ્રમાણે વર્તનાર.
ઈડા–એક નાડી.
ઇન્દ્રિય–આંખ, કાન, નાક વગેરે.
ઇન્દિરા–લક્ષ્મી.
ઈન્દુ–ચંદ્રમા.

ઇન્દુસુત–બુધ.
ઇન્ધણઘોરી–હોઠ.
ઈપણા–ઇચ્છા.
ઇક્ષુ–શેરડી.

ઉક્તિ–વાણી.
ઉખાણો–કહેવત.
ઉગ્ર–મોટું.
ઉ ંગ–ખોળો.
ઉદ–સાડા ત્રણ હાથ.
ઉડગણ–તારા.
ઉદવત્સ–ઉજડ.
ઉદધિ–સમુદ્ર.
ઉધડકી–ઝપકી.
ઉપરછળા–ઉપરચોટીયા.
ઉપરતિ–વિરામ, વૈરાગ્ય.
ઉપાંગે–ઉપાયે.
ઉમરેણ–ઉમેરો, ભરતી.
ઉલસે–પ્રકાશી રહે.
ઉલકાપાત–ઉત્પાત.
ઉલુક–ઘુવડ.
ઉરણનાભ–કરોળિયો.
ઉર્મિ–મોજાં, તરંત.
ઉણાઇ–ઉન.
ઉસરણ–કાઢી લેવાનું.

ઓધાંણ–નિશાની.
એકાવળ–એકસેર.
એળે–અમથો, ફોકટ.
ઓઘ–ઢગલો.
ઓઘો–ઘાસની ગંજી.
ઓજ–તેજ, પ્રકાશ.
ઓછાયો–પડછાયો.

અંકુર–ફણગો.

અંગજા–પુત્રી, દીકરી.
અંતઃપુર–જનાનખાનું.
અંતરપટ–પડદો.
અંતરીક્ષ–આકાશ.

કટી–કેડ, કમર.
કટુતા–કડવાશ.
કણ્યકા–ઘણું ઝીણું.
કતાળ–ક્લેશ.
કદળી–કેળ.
કપિ–વાંદરો.
કપોળ–ગાલ.
કમઠ–કાચબો.
કમળા–લક્ષ્મી.
કરસણી–કૃષીવિદ્યા, ખેતીવિદ્યા.
કરાળ–ભયંકર.
કરિણી–હાથણી.
કરુણાકર–દયાની ખાણ.
કલત્ર–સ્ત્રી.
કલ્પદ્રુમ–દેવનું ઝાડ.
કલરવ–હંસનાં બચ્ચાંનો અવાજ.
કલશું–દુઃખ લગાડનારું.
કશેટા–એક જાતનું ફળ.
કંડુ–ખરજ, ચળ.
કંદર્પ–કામ.
કવી–કહેલું.
ક્લીબ–નપુંસક.
કૃતાંત–યમ.
કૃશાનુ–અગ્નિ.
કાકવંધ્યા–કાગડાની પેઠે એકવાર વિ- [યાય તે.
કાછ–કાછડી.
કાંત–સ્વામી.
કાંતા–પોતાની સ્ત્રી.
કામ–કામદેવ, કાર્ય, ઇચ્છા.
કામદુધા–દેવતાની ગાય.

કામ્યકર્મ–સુખની ઇચ્છાએ કર્મ કરવાં તે.
કાયક્લેશ–કાયાનો ક્લેશ.
કાર્મુક–બાણ.
કાયાક્લેષ–શરીરદમન.
કારાગ્રહ–બંધીખાનું.
કિંકર–સેવક, ચાકર.
કિન્નર–દેવની એક જાત.
કિશોર–બાળક.
કિલ્મિષ–પાપ.
કુક્કુટ–કુકડો.
કુચ–સ્તન.
કુટજ્ઞાની–ખોટો જ્ઞાની.
કુતર્ક–ખોટો વિચાર.
કુતોહળ–કૌતક.
કુરંગ–હરણ.
કુસુમ–ફુલ.
કુશ–દર્ભ.
કુશીલ–નઠારા સ્વભાવનો.
કેતકી–કેવડાનું ઝાડ.
કેશપાશ–ચોટલો.
કૈવલ્ય–મોક્ષ.
કોકિલા–કોયલ.
કોડામણો–હોંસિલો.
કોદંડ–ધનુષ.
કોવિદ–વિદ્વાન.
કૌસ્તુભ–એક મણિ.

ખ–આકાશ.
ખગ–પક્ષી.
ખગવાહન–વિષ્ણુ.
ખગેમ–પક્ષીઓનો રાજા, ગરુડ.
ખટદર્શન–છશાસ્ત્ર.
ખટરસ–છ રસ.
ખદ્યોત–આગીયા–પતંગિયા.
ખાધાવેધ–એક બીજાનું ભુંડું.
ખાંડુ–તલવાર.
ખેચરી–પક્ષિણી.
ખેચર–પક્ષી.
ખોડ–મોટું ઝાડ.
ખોહ–ગુફા.
ખ્યાત–કીર્તિ.
ખંજન–એક જાતનું પક્ષી.

ગગન–આકાશ.
ગજ–હાથી.
ગજગામા–હાથણીની માફક ચાલનારી સ્ત્રી.
ગણ–સમૂહ, ટોળી.
ગર્થ–નાણું.
ગર્દભ–ગધેડો.
ગર્ભાધાન–સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે તે.
ગરુડગામી–વિષ્ણુ.
ગયણ–આકાશ.
ગયવર–મોટો હાથી.
ગવાનિક–ગાયને માટે કાઢેલું અન્ન–ગોગ્રાસ.
ગામોટ–ગામનો ગોર.
ગિરિ–પર્વત.
ગીરા–વાણી.
ગીર્વાણ–સંસ્કૃત વાણી.
ગુંજા–ચણોઠી.
ગુંજાર–ભમરાનો ગણગણાટ.
ગુણાતીત–ત્રણ ગુણથી ન્યારો.
ગુદરુ–માફ કરું છું.
ગુહ્ય, ગૂઢ –છાનું.
ગેહ–ઘર.
ગોખર–ગાયમાં ઉછરેલો ગોધો.
ગોતવું–શોધવું.
ગોપદ–ગાયનું પગલું.
ગોમય–છાણ.

ગૌરી–પાર્વતી.
ગૌરીપુત્ર–ગણપતિ.

ઘટ–ઘડો, શરીર.
ઘન–વરસાદ.
ઘાતક–મારનાર.
ઘારણ–ઉંઘમાં ઘેરાવું.
ઘોષ–અવાજ.

ચક્રપાણ–ણિ–વિષ્ણુ.
ચખહીણ–આંધળો.
ચતુરધા–ચાર પ્રકારની મુક્તિ.
ચતુષ્ટય–ચારનો જથ્થો.
ચપલા–વિજળી.
ચરાણો–ચોરાણો–ચાયરો.
ચરણોદક–પગ ધોયેલું પાણી. [ઉદ્ભિજ્જ.
ચારખાણ–સ્વેદજ, અંડજ, જરાયુજ અને
ચાર પદાર્થ–ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ.
ચિદ્ઘન–બ્રહ્મ.
ચિન્તવું–જાણવું.
ચૈતન્ય–જીવ.
ચૈલ–વસ્ત્ર.

છજોરી–હલકી.
છર–અસ્ત્રના ચપકા.
છાર–રાખ.
છિદ્ર–કાણું.
છિલ્લર–નાનું તળાવ.
છેહ–અંત.

જગતી–પૃથ્વી.
જની–મારનાર.
જરી–મૂળી, બુટી.
જનની–મા.
જલ્પવું–બકવું.

જડદાજડદ–જડ ચૈતન્ય.
જાડ્ય–જડાપણું, મૂર્ખાઈ.
જાતું–ગોફણ, ઢીંચણ.
જાતકર્મ–જન્મ સમયની ક્રિયા.
જામ–પ્રહર, પહોર.
જામિની–રાત્રી.
જાહ્નવી–ગંગા.
જીવન્મુક્ત–જન્મ મરણથી, ત્રિવિધ તા-
જીવાંતક–પારધી. [પથી છૂટેલો જીવ તે.
જુગલ–બે. [બ્રહ્મજ્ઞાન થવું તે.
જુવતિ–જુવાન્ સ્ત્રી.
જ્યેષ્ઠ–મોટો.
જ્યેષ્ઠિકા–લાકડી.
જોજન–યોજન (ચાર ગાઉ.)
જોષિતા–સ્ત્રી. [ધર્મનો જોશી.
જંગમ–હરી ફરી શકે તેવી વસ્તુ. એક
જંઘા–જાંઘ.
જંબુક–શિયાળ.

ઝમક–યમક, કવિતામાં વારેવારે આ-
ઝામર ઝોળ–મોટો રોળ. [વતા શબ્દો.
ઝામણ–દહીને આધકવા માટે દહી
ઝુંઝાર–લડાઈ કરનાર. [ળવાણી.

ટાળી–વગર.
ટીકી–ટપકું.
ટેડી–વાંકી.

ઠાણ–સ્થાન.

ડેરો–ઘરેરી, તોફાની ગાયને ગળે લાકડું
ડમરુ–વાજું. [બાંધે છે તે.
ડાકડમાલ–ડોળ, આડંબર.
ડંબર–ડોળા.

તક્ર–છાસ.
તત્પદ–ઈશ્વરપદ.
તત્ક્ષણ–તે વખતે, તરત.
ત્રિઠ–પીડા.
ત્રિધાવૃત્તિ–ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિ.
ત્રિપુંડ્ર–આડું ટીલું, શૈવી કરે છે તે.
તમ–અંધારું.
તમાલ–તમાલનાં પાંદડાં.
તનયા–દીકરી.
તરણી–સૂર્ય.
તરપેટ–ત્રિપેટ, ત્રણ ગામની સીમ એકઠી [થતી હોય તે.
તજ્ઞ–ડાહ્યો.
તાત્પર્ય–સાર, મતલબ.
તાપસ–તપ કરનાર, તપસી.
તામ–તમોગુણી.
તાસ–સ્વાદ, લ્હેજત.
ત્રાણ–રક્ષણ.
ત્રાવડ–તાવડું.
ત્રિગુણાત્મક–રજ, તમ અને સત્વ એ ત્રણ ગુણોને જીવાડનાર.
ત્રિગુણાતીત–રજ, તમ અને સત્વ એ [ત્રણ ગુણોથી ન્યારો.
ત્રિપુરારી–શિવ.
ત્રિયા–સ્ત્રી.
ત્રિવેણી–ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી એ ત્રણ નદીઓ, ત્રણ નદી એકઠી થાય તે જગા.
ત્રિવિધતાપ–અધિભૂત, અધિદૈવ અને અધ્યાત્મક, એ ત્રણ જાતનાં [દુઃખ.
તિમિંગળ–મગર.
તિમિર–અંધારું.
તુલા–તોળવાનો કાંટો, એક રાશિ છે.
તુષ–સાળનાં ફોતરાં.
તોય– પાણી.
તોરારો–તે–પાઘડીનો.
તૃણચર–ઘાસ ખાનાર.
દગ્ધ–દાઝેલું.
દત્ત–આપેલું હોય તે.
દદામા–નગારાં.
દધિજા–લક્ષ્મી.
દનુજ–રાક્ષસ, દૈત્ય.
દર્પ–અભિમાન.
દરી–ગુફા.
દશાનન–રાવણ, દશમુખ.
દળ–પાંદડું, લશ્કર.
દક્ષ–ડાહ્યો.
દાદુર–દેડકો.
દામણાં–દોરડાં.
દામિની–વિજળી.
દારા–સ્ત્રી.
દારુણ–વિકરાલ, ભયંકર.
દાસત્વ–દાસપણું.
દિગ્પાળ–દિગ્રાય–દિશાનો દેવ.
દિગંબર–દિશા છે વસ્ત્ર જેનાં એવો નગ્ન.
દિવ્ય–તેજસ્વી, ભભકાદાર.
દીક્ષિત–દીક્ષા દીધેલું એવું, બ્રાહ્મણોમાં એક અટક છે.
દીર્ઘાયુ–લાંબા આયુષવાળો.
દુકૂલ–વસ્ત્ર.
દુધા–દુઝતી.
દુર્ગ–કોટ, કિલ્લો.
દુરિત–પાપ.
દુર્ભિક્ષ–દુકાળ.
દુલારી–દીકરી.
દેવાંગના–દેવતાની સ્ત્રી.
દેહદર્શી–શરીરને પોતાનું જાણનાર.
દોહન–દોહવું, સાર.
દોહગ–દોષ.
દૃગ–આંખ.
દ્યુત–જુગાર.
દ્રવવું–ગળવું.

દ્રવંતિ-! વિરહથી ગળતી.
દ્યુતિ-કાંતિ.
દંતી-હાથી.
દંપતી-સ્ત્રી અને પુરૂષ.

ધડકણુ-બીકણુ, ડરકણુ.
ધનદ-કૂબેર.
ધનિક-પૈસાવાળો.
ધરણી-પૃથ્વી.
ધરાધર-ધરા-પૃથ્વી, ધર-ધરનાર, પૃથ્વીને ધરનાર-શેષ.
ધાતા-બ્રહ્મા.
ધૂર્ત-ધૂતારો.
ધૂમ્ર-ધૂમાડો.
ધેનુ-ગાય.
ધ્યેય-ધ્યાન કરવા યોગ્ય પદાર્થ.
ધ્વનિ-શબ્દ, સ્વર.
ધ્વજ-ધજા.

ન-નિષેધમાં વપરાય છે-નહીં.
નગ-પર્વત.
નગદ-રોકડું.
નટવર-નટ-નાચનારો-વર-શ્રેષ્ઠ, સારો નાચનારો, શ્રીકૃષ્ણ.
નફેરી-એક જાતનું વાજું.
નભ-આકાશ.
નરતો-નરસ્યો.
નરહરિ-નરસિંહ.
નરેડાટ-ઉજ્જડ, વેરાન.
નર્તન-નાચવું તે, નાચ.
નવનીત-માખણ.
નવનિધ-નવ પ્રકારની નિધિ.
નથા-નથ.
નષ્ટ-નાશ પામેલું.
નાગર-ચતુર.
નાટકી-નાટક કરનાર.
નાથ-ધણી.
નાદ-સ્વર.
નાદી-તોરી.
નાપિક-હજામ, વાળંદ.
નાયક-ઉપરી, આગેવાન.
નારકી-નરકવાસી.
નાગગોળે-તોપને ગોળે.
નિકટ-પાસે. ઢૂંકડું.
નિકર-સમુદાય.
નિકેત-ઘર.
નિગમ-વેદ.
નિત્ય-નૈમિત્તિક-નિત્યનાં સ્નાન સંધ્યા અને કંઇ નિમિત્તે. કરવાની ક્રિયા, એકાદશાહ દ્વાદશાહાદિ શ્રાદ્ધ.
નિદાન-કારણ
નિધન-મોત.
નિધાન-ભંડાર.
નિપત-નફટ, બેશરમ.
નિધિ-ભંડાર.
નિપાત-મરણ, નાશ.
નિપુણ-કુશળ, પ્રવીણ.
નિભ્રંછાં-તુચ્છકારવું-નિંદવું.
નિમિષ-થોડો વખત, આંખ ઉઘાડ મીંચ કરતાં જે વખત લાગે તે.
નિમંત્રણ-નોતરું.
નિર્ઘોષ-અવાજ, શબ્દનો ઘોર.
નિર્મિત-ઠેરવેલું.
નિર્વાણ-છેલ્લું, મોક્ષ, મુક્તિ.
નિર્વેદ-કંટાળો, ઈચ્છા, આતુરતા, નમ્રતા.
નિશા-નિશ-નિશી-રાત્રી.
નિષેધ-વારવું, મના કરવી.
નિષ્કંટક-કાંટા વિનાનું.
નીર-પ્રવાહ.
નીલ-કાળું, ભુરું.
નીલકંઠ-નિળવટ-મહાદેવ.
નૂતન-નવું.
ન્યૂન-ઓછું.
નૃપતિ-નૃપ, રાજા.

નેડો—સ્નેહ, પ્રેમ.
નેતિ—અપાર.
નેપૂર—નેહેરી—નૂપુર—ઝાંઝર.
નૈષ્ઠિક—આસ્થિક.

પખાલવું—ધોવું.
પગરણ—અવસર, રૂડો દિવસ.
પટ—પટકુલ, લુગડું, વસ્ત્ર.
પટોળું—એક જાતનું રેશમી લુગડું.
પડો—ઢોલ—પડાદાર—ઢોલ વગાડનાર.
પતિત—પડેલું, પાપી.
પતાકા—ધજા.
પદ્ધતિ—બાંધેલું ધોરણ.
પયોધર—દરિયો, વાદળ, સ્તન.
પરાગ—ફૂલમાંની ઝીણી રજ.
પરાત્પર—માયાથી જુદો.
પરજન્ય—વરસાદ.
પરા—શ્રેષ્ઠ.
પરિગ્રહ—દાન લેવું.
પરિધાન—પહેરવું.
પર્ણકુટી—પાંદડાંથી છાયલી ઝુંપડી.
પર્વણી—પર્વ.
પરિઘ—ફરતો ઘેર, ઘેરાવો.
પરિધાન—પટકુલ.
પરિમાણ—પ્રમાણ, માપ.
પરોક્ષ—નજરે ન પડે તેમ, પુંઠપાછળ.
પલાશ—ખાખરો.
પલ્લવ—પાંદડાં.
પલાંડુ—ડુંગલી, કાંદા.
પશુપતિ—શિવ, સિંહ.
પસાય—પ્રસાદ, કૃપા.
પળવું—નાસવું, ભાગી જવું.
પાખર—ઘોડાનું બખતર.
પાઘ—પાઘ—પાઘડી, (૨) પગ.
પાંગરવું—ખીલવું.
પાંડુર—ફીકું.
પાણિગ્રહણ—પરણવું.
પાતક—પાપ.
પાતાંજલિ—એક મુનિ, જેણે યોગશાસ્ત્ર [રચેલું છે.
પાદોદક—પગ ધોયેલું પાણી.
પાય—પગ.
પાયકા—માળા.
પાર્થ—અર્જુન.
પારદ—પારો.
પારધી—શિકારી.
પારો—માળાનો મણિકો, એ નામની [એક ધાતુ.
પાવક—અગ્નિ.
પાવન—પવિત્ર.
પાહિ—પાળવું.
પિક—કોયલ.
પિનાક—શિવનું ધનુષ.
પિપાસા—તૃષા.
પિશાચી—ડાકણ.
પિશુન—ચાડિયો.
પિષ્ટ—આટો.
પીંગાણી—લુપેલની વાડકી.
પીત—પીળું.
પીન—કઠણ.
પીયાવો—ઢોરને પાણી પાવાનો કર.
પુદ્દગલ—શરીર.
પુણ્યશ્લોક—જેનાં નામ સ્મરણથી પુણ્ય [થાય એવો.
પુનરપિ—ફરીને પણ.
પુનિત—પવિત્ર.
પુર—શેહેર.
પુરીષ—વિષ્ટા.
પુરન્દર—ઇન્દ્ર.
પુરન્દરી—ઇન્દ્રાણી.
પુરી—નગરી, ખાવાની પુરી.
પુંશ્ચલી—ગણકા, વેશ્યા.
પુષ્પિત—પુષ્પાળું, ફળેલું.

પૂજ્ય-પૂજવા યોગ્ય.
પૂર્વપક્ષ-વાદી, પહેલું પખવાડીયું.
પેય-પીવાનો પદાર્થ.
પૅજાર-ખાસડું.
પેશકશી-એવે નામે લેવાતો એક કર.
પોત-વહાણ.
પેક્રમા-પ્રદક્ષિણા.
પ્રચંડ-મોટું, ભયંકર.
પ્રચારવું-ટોકવું.
પ્રજાપતિ-કુંભાર, રાજા, બ્રહ્મા.
પ્રણવ-ઓંકાર.
પ્રણય-નમ્રતા.
પ્રણિપત-સ્તુતિ.
પ્રતિકાર-ના કહેવી.
પ્રતિબોધ-ધીરજ.
પ્રત્યવાય-દોષ, હરકત.
પ્રત્યક્ષ-પ્રગટ.
પ્રથક-જૂદું.
પ્રબળ-વધારે બળવાન.
પ્રબંધ-કવિતા, ભાષણ ઈત્યાદિનો સંગ્રહ,
પ્રભા-પ્રકાશ, કાંતિ. [નિબંધ.
પ્રભાવ-મહિમા, પરાક્રમ, સામર્થ્ય.
પ્રમથવું-વલોવવું.
પ્રમાદ-આળસ, બેદરકારી.
પ્રમદા-પ્રેમદા-સ્ત્રી.
પ્રલંબ-લાંબું.
પ્રવૃત્તિ-ઉદ્યોગ.
પ્રશમ-શમતા, શાંતિ.
પ્રશસ્ત-મોટું, મોકળું મન.
પ્રસૂતા-માતા.
પ્રસૂતિકાળ-જન્મ સમય.
પ્રસ્થાન-પ્રદેશ જવા ઘેરથી નિકળવું તે
પ્રહાર-માર. [વિળા સુકન જોવાને
પ્રક્ષાલન-ધોવું. [કંઇક વસ્તુ અગા-
પ્રજ્ઞા-બુદ્ધિ. [ડીથી મૂકી આવવી તે.

પ્રાશન-ખાવું.
પ્રાસાદ-મહેલ, હવેલી.
પ્રિછવું-સમજવું, જાણવું.
પ્રેરવું-મોકલવું, ઉશ્કેરવું.
પ્રોહિત-પુરોહિત, ગોર.

ફનો-સમૂલો નાશ, પાયમાલ.
ફાળ-જોરમાં દોડવું, ચમકી જવું, ત્રાસ,
(૨) લુગડાંના ફાળ, બેફાળ,
ફાડું-ફાળિડી. [ત્રિફાળ, ચોફાળ.
ફીલ-દરિયાનું ફીણ.
ફુટડિયા શોભતા, ફુટડા.
ફોફળ-ળી-સોપારી, તેનું ઝાડ.

બગ-બગલો.
બડી-નિંદા.
બદ્રિ-બોરડીનું ઝાડ.
બળ-જોર, કૌવત.
બળબંધુ-બળદેવનો ભાઈ, કૃષ્ણ.
બહુલતા-બહુ.
બાહુવાં-બિચારાં.
બાનક-બાંધણી.
બાવના ચંદન-એક જાતનું ચંદન.
બાહ્યાભ્યંતર-બહાર તથા અંદર.
બાહુ-હાથ.
બાળાબંધ-બાળકને માથે બાંધવાનો
બિંદુ-શૂન્ય, મીંડું, ટપકું. [ફિંટા.
બિંબ-પ્રતિબિંબ, ઘિલોડું (એક ફળ).
બિરદ-પણ, પતિજ્ઞા.
બુદબુદા-પાણીના પરપોટા.
બુંબારવ-ગોંધાટ, હોકારા.
બુસટિયો-શ્રીમંત વખતે ભાભીને તેનો
દિયર કંકુવાળા હાથ કરી ત-
બુહારવું-ઝાડવું. [માચો મારનાર.
બેબાકળી-ગાભરી, ઉશ્કેરાયલી.

બેલડી–જોડી.
બ્રહ્મ કન્યા–સરસ્વતી, બ્રહ્માની દીકરી.
બ્રહ્મવેત્તા–બ્રહ્મને–પરમેશ્વરને જાણનાર.
બંદીજન–ભાટ, ચારણ.
બંધુ–ભાઈ.

ભખવું–ભક્ષ કરવું, ખાવું.
ભગિની–બહેન.
ભડવું–લડવું.
ભણે–કહે.
ભર્ત્તા–ધણી, પાળનાર.
ભરમ્યાં–ભમાવ્યાં.
ભવ–સંસાર, જન્મારો, શિવ.
ભવન–ઘર.
ભવાટવિ–સંસારરૂપી વન.
ભવાબ્ધિ–ભવસાગર.
ભવ્ય–પ્રૌઢ, સુંદર, શોભતું.
ભક્ષ–ખાણું.
ભાખવું–બોલવું.
ભાગીરથી–ગંગા.
ભાજન–વાસણ.
ભાનુ–સૂરજ.
ભામની–ભામિની–ભામ–ભામા–સ્ત્રી.
ભામો–ભ્રમ, વેહેમ.
ભારતી–સરસ્વતિ.
ભાલ–કપાળ.
ભાવન–ભાવતું.
ભિન્ન–જાદું.
ભીતિ–ભય.
ભીર–સહાયતા.
ભુક્તા–ખાનાર.
ભુક્તિ–ઉપયોગ.
ભુજ–હાથ.
ભુજંગ–સર્પ.
ભુવન–જગત, લોક, ઘર.
ભુંસો–બગાડવું, ચહેરવું.
ભૂત–પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ, (પંચમહાભૂત). પિશાચ.
ભૂતબલી–ધર્મની એક જાતની ક્રિયા.
ભૂતળ–પૃથ્વી ઉપર.
ભૂધર–શેષનાગ, પર્વત.
ભૂતિ–ઘણું, આબાદી,
ભૂના–પૃથ્વીના, મટોડીના.
ભૂવિનંદન–ભૂવિ–પૃથ્વી, નંદન–છોકરો. [પૃથ્વીનો છોકરો. [મંગળ.
ભૂષણ–ઘરેણું.
ભૃકુટી–ભમર.
ભૃગુ–શુક્ર.
ભૃંગ–ભમરો.
ભેક–દેડકો.
ભેર–ભેરી.
ભેવ–ભેદ, મર્મ.
ભેષજ–ઓસડ.
ભેળ–ભેગું, લુટ. ખેતરમાં ઢોર પેસા- [ડી ખવરાવી દેવું તે.
ભેંસર–પાડો,
ભોક્તા–ભોગવનાર.
ભોગાસક્ત–ભોગવવાની ઇચ્છાવાળો.
ભોમ–મંગળ.
ભોર–સવાર, પ્રભાત.
ભૌતિક–પાંચે ભૂતોમાંથી થયલું તે.
મકરાકર–મગરના આકારનું.
મગ્ગ–માર્ગ
મગ્ન–ગરક થયેલું, પ્રસન્ન.
મઘવા–ઇંદ્ર.
મજ્જત–ચરબી.
મત્સર–અદેખાઇ.
મદગર–મગદળિયાં.
મદન–કામદેવ.
મધુકર–ભમરો. [જન કરવું તે.
મધુપર્ક–દહી, દુધ, મધ, વિગેરેથી પૂ-
મધુરભાષણી–મીઠું બોલનારી.

મધુવન-વૃંદાવન.
મધુસૂદન-વિષ્ણુ, મધુ નામના દૈત્યને
મનન-વિચાર. [મારનાર.
મનમથ-કામ.
મનસા-મનથી, મનવડે.
મયણ-કામદેવ.
મયા-દયા, માયા.
મરાલ-હંસ.
મરકટ-વાનર.
મર્દની-મારનારી, મર્દન કરનારી.
મરજીવો-સમુદ્રમાંથી મોતી કાઢનાર.
મહતારી-ચાકરડીની વરણુની. [કાશ.
મહાભૂત-પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આ-
મહાવાક્ય-વેદાન્તનું એક વાક્ય છે.
મહિધર-પર્વત, શેષ, વિષ્ણુ.
મહિષ-પાડો.
મહિષી-રાણી, ભેંસ.
મહુઅર-વાદીની વાંસળી.
મશક્લો-મ્હોરો દેવાનું હથિયાર.
મા-લક્ષ્મી, માતા.
માગધ-વેહીવંચા.
માણવું-ભોગવવું.
માતંગ-હાથી.
માર્ત્તંડ-સૂરજ.
માદક-કેફી.
માધવ-વિષ્ણુ.
માનિનતા-અભિમાનપણું.
મામ-મમત્વ.
માયા-હેત, પ્રિત.
માયીક-માયીક-માયામાંથી થયેલું.
માર-કામ.
મારુત-પવન, વાયુ.
મીટ-દૃષ્ટિ, નજર.
મીન-માછલું. ૨ બાર રાશિમાંની એક.
મીરાત-મીલક્ત.

મીમાંસા-છ શાસ્ત્રમાંનું એક શાસ્ત્ર.
મિશ્ર-મળેલું, શેળભેળ.
મીસરી-ખાંડ.
મુક્તા-મોતી.
મુક્તિપૂરી-અયોધ્યા, મથુરા, માયા, કા-
મંજુલ-સુંદર. [શી, કાંચી, અવન્તિકા, અ-
મંથન-વલોવવું. [ને દ્વારિકા, એ સાત છે.
મુગ્ધા-અજ્ઞાની, થોડી સમજણવાળી.
મુંડ-માથું.
મુદા-આનંદ.
મુદ્રા-છાપ.
મુદિત-આનંદી.
મુદ્રિકા-વીંટી.
મુન્ય-મુનિ.
મુમુક્ષુ-મોક્ષની ઇચ્છા રાખનાર.
મૂશળ-સાંબેલું.
મૂષક-ઉંદર.
મેખલા-કંદોરો.
મેગળ-હાથી.
મેઘાડંબર-વરસાદના જેવો ડોળ.
મેદ-ચરબી.
મેન-કામ.
મેરૂ-એક પર્વત, માળાનો ઉપરનો મણકો
મેટ-મોટાઇ.
મોડવું-ભાંગવું, મરડવું.
મોદવર્ધન-હર્ષ ઉપજાવનારી.
મોરારિ-વિષ્ણુ, મુરારિ.
મેવાસ-ચોરને રહેવાની ઝાડી.
મેષોન્મેષ-આંખ ઉઘાડવી ને મીચવી.
મેહેરામણ-સમુદ્ર.
મેક્ષણ-કંસાર હલાવવાનો ચાટવો.
મોદ-આનંદ.
મ્હોર-છાપ.
મોચન-છુટકો.
મોળીઉં-ફેંટો-માથે બાંધવાનો.

મોહકમ–ઘણો છુપો.
મૃગ–હરિણ.
મૃગજળ–ઝાંઝવાં.
મૃગયા–શિકાર.
મૃગાક્ષિ–હરણના જેવી આંખવાળી સ્ત્રી.
મૃત્તિકા–માટી.
મૃદુલ–કોમલ.
મંગલ–કલ્યાણ, એક ગ્રહ.
મંજન–માંજવું, નહાવું.
મંદાર–દેવતાનું ઝાડ.
મંદ્રાચળ–એક મોટો પર્વત છે

યક્ષકર્દમ–શરીરે ચોળવાની એક જાતની પીઠી.
યજન–હોમ કરવો.
યજવું–પૂજવું.
યથા–જેમ.
યવન–મુસલમાન.
યાજન–પૂજા.
યુવા–જુવાન.
યુકા–જુ.
યોગમાર્ગ–યોગીનો માર્ગ.
યોજના–ગોઠવણ.
યોદ્ધો–લડવૈયો.

રક્ત–રાતું લોહી.
રજની–રાત.
રજો–રજોગુણ.
રટવું–બોલવું.
રણ–રેતીનું મેદાન, કરજ, યુદ્ધ, સંગ્રામ.
રણકાર–અવાજ.
રતિ–પ્રીતિ, કામદેવની સ્ત્રી.
રતિભોગ–ઇશક.
રદ–દાંત.
રસકૂપિકા–જેના પાણીથી લોઢાનું સોનું થાય એવી વાવ.
રમણીદ્વીપ–દ્વારકાનો બેટ.
રમણી–સ્ત્રી.
રમ્ય–સુંદર.
રમા–લક્ષ્મી.
રવિનંદ–યમરાજ.
રસિક–રસવાળું, રસ સમજનાર.
રસના–જીભ.
રહસ્ય–છાનું, ગુહ્ય, મર્મ,
રહેણી–રહેવાની રીત, ક્રિયા.
રાજીવ–કમલ.
રાવલું–સભા, રાજમંડળ.
રાસભ–ગધેડો.
રાશી–જથો.
રિદ્ધિ–પૈસા.
રિપુ–શત્રુ.
રીડ–બૂમાટ.
રુચિર–ગમતું, ભાવતું.
રુંઢમાળ–માણસના માથાની માળ.
ઋતુરાજ–વસંત.
ઋતુવંતી–અડકાયલી, રજસ્વલા.
રુદે–હૃદય, અંતઃકરણ.
રુદ્રાણી–પાર્વતી.
રુંધન–રોકવું.
રોધ–અટકાવવું.
રેણુ–રજ.
રેન–રાત્રી.
રેવંત–ઘોડો.
રૈકવ–રાયકવાળ બ્રાહ્મણ.
રોમહર્ષ / રોમાંચિત. } રુવાંટા ઉભાં થાય તે.
રોમાવલિ–રુવાટાંની હાર.
રોહિણી–ચંદ્રની સ્ત્રી, એક નક્ષત્ર.
રૌરવ–નરકનો કુંડ છે.
રનાદે–સૂરજની સ્ત્રી.
રંભા–એ નામની એક અપ્સરા.

લખ-લાખ.
લગડું-ઝાલરું.
લઘુ-નાનું.
લલાઘવી-ચંચલાઈ.
લાછ-લક્ષ્મી.
લતા-વેલ.
લભ્ય-મળે એવું.
લલિત-સુંદર.
લલુતા-તૃષ્ણા.
લક્ષ-ધ્યાન, લાખ.
લાઘવ-લઘુતા, ચતુરાઈ.
લાધવું-જડવું.
લાવણ્ય-મધુરતા, વાણીની મીઠાશ.
લિંગદેહ-સૂક્ષ્મ શરીર.
લીટ-હદ.
લિલવટ-કપાળ.
લીલા-ખેલ.
લૂંબો-ઝુમખા.
લોકોત્તર-સાધારણ લોકના વિચારથી પર, પરલોક.
લોચન-આંખ.
લોલ-ચંચળ.

વક્તા-બોલનાર.
વક્ત્ર-મોહું.
વગળવંશી-ભેગવાળો, વર્ણસંકર.
વછોડી-છુટું મૂકવું.
વજ્ર-ઈન્દ્રનું હથિયાર.
વણ-વિના, કપાસ.
વણસવું-નાશ પામવું.
વણસાડ-બગાડ.
વતાં-હજામત.
વત્સ-બાળક, વાછરડો.
વત્સલ-પાળનાર.
વદન-મુખ.
વદવું-કહેવું, બોલવું
વધુ-વહુ, વધારે.
વનકુળ-ઝાડના પાંતરાનાં વસ્ત્ર.
વનચર-વનમાં ફરનારાં જાનવર.
વનમાળી-વિષ્ણુ.
વનરાય-સિંહ, વનસ્પતિ.
વહ્નિ-અગ્નિ.
વપન-હજામત.
વપુ-શરીર.
વમન-ઉલટી.
વયણ-વચન.
વતિક-શ્રાવકોના જતિ.
વર્ધન-વધારનાર.
વરચવું-કંટાળવું.
વરજવું-તજી દેવું.
વરવું-ઉઝરડવું.
વરત-રેંટ અથવા કોશનું દોરડું.
વરતિ-શ્રાવકોના જતિ.
વરાંસે-ભરૂંસે.
વરાહ-ભૂંડ.
વરિષ્ઠ-મોટી, મોટું.
વરુ-નાહર નામનું જાનવર
વલુધ્યો-ગુંચવાયલો, પેઠો.
વલો-છાસમાંથી માખણનું વિખરાઇ જવું.
વલોણું-દહીંને રવાઇયે હલાવવું તે.
વસન-વસ્ત્ર.
વસંત-વાસવ-ફાગણ તથા ચૈત્રની ઋતુ.
વહવરાવવું-વહી જવું.
વહાયા-ખેંચાયા.
વહુવર-મોટી વહુ.
વાક્-વાણી.
વાક્વિદગ્ધ-વાણીમાં ચતુરાઇ દેખાડવી.
વાગલાં-ફાંફાં.
વાઘાંબર-વાઘના ચામડાનાં વસ્ત્ર.
વાચ-વાણી, વાચા.
વાંછવું-ઇચ્છવું.

વાજ–તોબા પામવું, કંટાળવું.
વાજી–ઘોડો.
વાટીકા–વાડી.
વાડવ–બ્રાહ્મણ.
વાન–શરીરનો રંગ.
વાપી–વાવ.
વામ–શિવ, ડાબું અંગ.
વામણું–ઠીંગણું.
વામા–સ્ત્રી.
વાય–કાગડો.
વાયુચર–પવન ખાઈ જીવે તે.
વારાંગના–વેશ્યા.
વારિ–પાણી.
વારિધિ–સમુદ્ર.
વારિનિધિ–પાણીનો ભંડાર, દરિયો.
વારુણિ–દારુ.
વાસક–દિવસ.
વાસુકી–નાગની એક જાત.
વાસનિક–વાસનાવાળો.
વાસવ–ઈંદ્ર.
વિકટ–ભયંકર, મુશ્કેલ.
વિક્રય–વેચાણ.
વિકલ્પ–શક, સંદેહ, વેમ.
વિકલ–ચેન વિનાનું, આકળું.
વિકાશવુ–ફુલવું, ખીલવું
વિખિયા–સ્ત્રી, ચંદ્રહાસની સ્ત્રીનું નામ.
વિગય–ખાવાના રસ.
વિઘટવું–ઘટવું.
વિચરવું–જવું.
વિજયા–ભાંગ.
વિટવરાહ–ભૂંડ.
વિતંડ–પાખંડ.
વિત્ત–દ્રવ્ય, પૈસા.
વિદગ્ધ–ડાહ્યો.
વિદ્યુત–વિજળી.
વિદ્વત–વિદ્વાન.
વિદળ–દળ્યા-વગરનું, આખું અન્ન.
વિદારવું–ફાડવું.
વિદ્રુમ–રાતો મણિ.
વિદેહ–દેહથી જૂદો આત્મા.
વિદેહી–શરીરનું ભાન નહીં હોય તે.
વિધાતા–બ્રહ્મા.
વિધાત્રી–બ્રહ્માની સ્ત્રી.
વિધિ–બ્રહ્મા.
વિધિનિષેધ–કરવું ન કરવું.
વિધુ–ચંદ્ર.
વિનય–નમ્રતા.
વિનોદ–આનંદ.
વિપર્યય–નાશ.
વિપાક–પરિણામ.
વિપિન–વન.
વિપુલ–મોહોટું.
વિભૂતિ–રાખોડી, ઐશ્વર્ય.
વિમુખ–ઉલટું, અવળું.
વિરંચી–બ્રહ્મા.
વિરજ–વીર્ય, ધાતુ.
વિરલા–જવલા, કોઈ એક.
વિરહ–વિરહ–વિયોગ.
વિરહણી–વિજોગણી.
વિરાથવું–વિરોધ થવો.
વિલાસ–સુખ, આનંદ.
વિલાસવું–શોભવું.
વિવર–પોલાણ, દર.
વિશદ–ચોળું.
વિશાળ–પહોળું.
વિષય–શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ.
વિષાદ–ખેદ, દિલગિરી.
વિષધર–નાગ.
વિષમ–બરાબર નહીં તે.
વિષ્ટિ–સુલેહ.

વિસ્તરવું-વિસ્તાર કરવો, વધવું.
વિસ્તીર્ણ-વિસ્તારવાળું.
વિસ્મય-અચરત, હેરત.
વિહગ-વિહંગ-પક્ષી.
વિહાર-આનંદ કરવા માટે અહીં તહીં ફરવું.
વિહિન-વિના.
વિજ્ઞાન-સવિસ્તર જ્ઞાન, અનુભવ જ્ઞાન.
વીર-બહાદુર.
વીરક્ષેત્ર-બહાદુર જગો, વડોદરું.
વીણાપાણિ-નારદમુનિ.
વુઠવું-જવું.
વૃંદ-ટોળું.
વૃદ્ધા-ડોસી.
વૃદ્ધિ-વધારો.
વૃશ્ચિક-વિંછિ.
વૃષભ-બળદ.
વૃષ્ટિ-વરસાદ.
વેણ-ચોટલો.
વેંતરો-વહેનારો.
વેદાંત-એક શાસ્ત્ર છે.
વેસર-નાકનું ઘરેણું, ખુલાક.
વેળુ-રેતી.
વૈતરણી-વૈખરી-નરકની નદી.
વૈદેહી-સીતા, દમયંતી.
વૈરાટ-મ્હોટું, બ્રહ્માંડ.
વૈશેષિક-એક શાસ્ત્ર છે.
વૈષ્ણવી-લક્ષ્મી.
વૈશ્વદેવ-શુદ્ધિ વાસ્તે હોમ.
વંગ-ગાંડું, વાંકાં.
વંચક-ઠગ, વિદૂષક.
વ્યક્ત-આકાર, ગુણ જાણી શકાય તે.
વ્યંજન-વિંઝણો.
વ્યંઢળ-નપુંસક.
વ્યતિરેક-જૂદું.
વ્યથા-પીડા.
વ્યાધ-શિકારી.
વ્યોમ-આકાશ.
વ્યોમચર-પક્ષી.

શકટ-ગાડું.
શકરખોર-શાકરનો જીવડો.
શકે-રખેને.
શક્ર-ઇંદ્ર.
શચી-ઇંદ્રાણી.
શણગટ-શણકો, સાડીનો છેડો જે કમરમાં ખોસે છે તે
શતશાખી-સો ડાળીવાળું.
શનિ-હળવે, ધીમે.
શબ-શવ-મુડદું.
શબ્દાતીત-શબ્દથી જૂદો.
શબ્દાવેધી-શબ્દ સાંભળીને નિશાન મારનાર
શમ-ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખવી.
શયન-સૂવું.
શર-બાણ.
શરણાંગત-આશ્રે આવેલો.
શરદ-છમાંની એક ઋતુ, ભાદરવો, આસો.
શરદેંદુ-શરદ ઋતુનો ચંદ્ર.
શરાસન-બાણનું આસન-ધનુષ્.
શર્વરી-રાત્રી.
શર્વરીપતિ-ચંદ્ર.
શરવો-તુરત સાંભળનાર.
શલભ-ટીડ.
શશિ-ચંદ્ર.
શશિધર-મહાદેવ.
શાખા-ડાળ.
શામળ-કાળું.
શામા-સ્ત્રી.
શાંભવી-શિવની સ્ત્રી.
શારદ-સારદ, સરસ્વતી.
શિખ-શિખામણ, રજા.
શિખા-ચોટલી.

શિબિકા–પાલખી.
શિબિર–તંબુ.
શિલિમુખ–બાણ, ભ્રમર.
શિલ્પિ–શિલ્પનું કામ કરનાર, કારીગર.
શિવ–મહાદેવ, કલ્યાણ.
શિશિર–એક ઋતુ, પોષ તથા માઘ.
શિશુ–બાલક.
સિદ્ધોદર–ઉપસ્થ અને પેટ.
શીચાણો–બાજ, એક જાતનું પક્ષી.
શીઘ્ર–જલદી.
શીત–ટહાડ, ઠંડું.
શીર્ષ–માથું.
શીમળો–એક જાતનું ઝાડ, જેનાં ફુલ દેખાવે સારાં હોય છે પણ કંઇ કામમાં આવતાં નથી.
શુક–પોપટ.
શુકર–ભૂંડ, ભૂંડણી.
શુદ્ધાચમન–જમીને આચમન કરવું તે.
શૂન્ય–મીંડું, ઉજડ.
શુભટ–શૂરો.
શેજ–પથારી.
શેણ–નજર.
શેષ–શેષનાગ.
શૈલ–પર્વત.
શોણિત–લોહી.
શૃંગી–શીંગડું, એ નામના એક ઋષિ.
શ્રમજળ–પરસેવો, ધામ.
શ્રવણ–કાન.
શ્રીધર–લક્ષ્મીને ધરનાર, વિષ્ણુ.
શ્રીપાત–સંન્યાસી.
શ્રીમત્–શોભાવાળું.
શ્રીમુખ–શોભીતું મુખ.
શ્રીરંગ–પરમેશ્વર.
શ્રીવછ–વિષ્ણુના હૃદયમાં ચિહ્ન છે તે.
શ્રુતિ–વેદ.
શ્રોતા–સાંભળનાર.
શ્લેષ–બીજો અર્થ.
શ્વસુર–સસરો.
શંકરષણ–પરમેશ્વર.
સકટ–ગાડું.
સંકુચાવું–સંકોચ પામવો.
સખા–મિત્ર.
સચરાચર–સ્થિર અને અસ્થિર.
સત્યાનૃત્ય–સાચું ખોટું.
સત્વ–ત્રણ ગુણમાંનો એક.
સત્વર–તરત.
સણગટ–ઘુંમટો–લાજ.
સદન–ઘર.
સધ–તરત.
સદયણ–નક્કીભાવ.
સદળી–જાડી.
સદૈવ–હંમેશાં.
સદોદિત–હંમેશાં.
સનાતન–અનાદિ.
સપરાણું–ઉપરાણું.
સમક્તિ–ધર્મનો સાચો રસ્તો.
સમર–કામદેવ.
સમર્પણ–સોંપવું.
સમવિત–સરખા જાણનાર.
સમાજ–સભા, મંડળી.
સમીપ–પાસે.
સમીર–વાયુ.
સમુદાય–જથો.
સમુછિત–જૈનના મત પ્રમાણે ઝીણા જીવ થાય છે તે
સમૂહ–જથો.
સમોવડ–બરાબરીયું.
સરવો–ઉદાર.
સરોડો–સર્વાવાસ, સર્વ વસે તે.
સર્વાંગ–આખું શરીર.

સર્વાતીત-સર્વથી જૂદો.
સરિતા-નદી.
સળકવું-આમ તેમ હાલવું.
સલિતા-નદી.
સલિલ-પાણી.
સલુણું-સરસ.
સવત્સ-વાછરડાંવાળી ગાય.
સવ્ય-સવળું.
સહકાર-આંબો.
સહજાનંદ-નિરંતર આનંદ.
સહસ્રશીર્ષા-હજાર માથાનો.
સહિષ્ણુ-સાંખી રહેવું.
સહોદર-એક માબાપનાં છોકરાં.
સાંઈ-ભેટવું.
સાકટ-અધર્મી.
સાંખ્ય-એક શાસ્ત્ર છે.
સાત્વિક-સત્વ ગુણવાળો. સાદર-આદર-
સાધક-ભક્ત. [ભાવ-અધરણીવાળી સ્ત્રીને
સાનુકૂળ-મદદગાર [તેના ધણી તરફનાં
સાધ્ય-બની શકે તેવું. [લાડ.
સાધ્વી-સારાં આચરણવાળી સ્ત્રી.
સાથરો-સાદડી કે કામળો.
સામદ-સરદાર.
સામરો-સમા કરવાં.
સાયર-સાગર.
સારંગ-બાણ.
સારંગપાણિ-વિષ્ણુ.
સારથિ-ગાડીવાન.
સારિકા-મેના.
સાવજ-સિંહ.
સાવિત્રી-બ્રહ્માણી.
સિદ્ધ-જોગી.
સિંધુ-સમુદ્ર. [પાઠ.
સિંહિકા-રાહુની મા. [વાની શરુઆતનો
સિદ્ધો વરણે-જુના વખતમાં અભ્યાસ કર-

સીમા-સીમાડો.
સીમંત-અધરણી.
સુકર-સહેલું.
સુચી-સોય દરજીની.
સુખમા-શોભા.
સુત-દીકરો, એક પુરાણી, ગાડીવાન.
સુતા-દીકરી.
સુડો-પોપટ.
સુદર્શન-વિષ્ણુનું ચક્ર.
સુધા-અમૃત.
સુધાકર-ચંદ્ર.
સુમન-ફુલ.
સુર-દેવ.
સુરગુરુ-બૃહસ્પતિ.
સુરત-ચહેરો, નજર.
સુરતરુ-દેવનું ઝાડ.
સુરદ્રુમ-કલ્પવૃક્ષ.
સુરધેનુ-કામ દુધા.
સુષુમ્ણા-શરીરની ત્રણ નાડીમાંની એક.
સૂક્ષ્મ-ઝીણું.
સૂતિકા-સુવાવડી.
સૂર-સૂરજ.
સોપો-પરો પાતળી.
સોમવલ્લી-એક જાતનો વેલો, એવું કહે-
સોહાગ-રૂડું ભાગ્ય. [વાય છે કે જો
સોવણકાર-સોની. [ખરો બ્રાહ્મણ
સૌમ્ય-નરમ; માયાળુ. [હોય તો તેને
સૌભરી-એક મુનિ. [પિયે નહીં તો
સંકલ્પ-વિચાર. [હલકી થઇ જાય.
સંકર્ષણ-બળદેવ, શેષ.
સંક્રમ-આપવું.
સંકેત-ઠરાવ, સિંચિત, એકઠું કરેલું.
સંજયની-યમપુરી.
સંતતિ-પરિવાર.
સદર્શો-ઉપદેશ.

સંના-ભાવના.
સંમષ્ટ-જોરથી બંધ કરવું.
સંમાર્જની-સાવરણી.
સંયમ-મન નિયમમાં રાખવું.
સંવત્સર-વર્ષ.
સ્તંભ-થાંભલો.
સ્તંભતીર્થ-ખંભાત.
સ્થૂલ-જાડું.
સ્તવન-સ્તુતિ.
સ્ફટિક-એક જાતનો મણિ.
સ્માર્ત-સ્મૃતિ પ્રમાણે ચાલનાર.
સ્મિત-મલકાવું.
સ્મૃતિ-ધર્મ શાસ્ત્ર.
સ્વતઃસિદ્ધ-પોતાની મેળે બનેલું.
સ્વછંદ-સ્વતંત્ર.
સ્વર્ણાગાર-સોનાનું ઘર.
સ્વયં-પોતે, સ્વેચ્છાથી.
સ્વયંવર-પોતાની ઈચ્છાયે પરણનાર [કન્યા.
સ્વસ્તિવાચન-આશિર્વાદનાં વચન.
સ્વેદ-પરસેવો.

હણવું-મારવું.
હર્મ્ય-હવેલી.
હલશલ-હય-ઘોડો.
હરિણાક્ષિ-હરણના જેવી આંખોવાળી.
હરિવદની-ચંદ્ર જેવા મોહોવાળી.
હવિષાન્ન-જવ, ડાંગર, હોમવાનું અન્ન.
હલેતું-હળવું અથવા ધીમું.
હસ્તામલ-હથેલીમાં આમળું હોય તે.
હળધર-બળદેવ.
હાટક-સોનું.
હારણ-કાયર, ધીરજ.
હારદ-સારાંશ.
હારી-હરનાર
હાવભાવ-કામને ઉત્પન્ન કરે તેવી ચેષ્ટા.
હળાહળ-ઝેર.

હિક્કનાદ-હૈયામાં નાદ ઉઠે તે.
હિર-સાર.
હિરણ્યગર્ભ-બ્રહ્મા, સૂર્ય, ઈશ્વર.
હિંસક-હિંસા કરનાર,
હિમરુ-હીરાગળ.
હીસવું-હરખવું.
હેસારવ-હણહણાટ.
હુતદ્રવ્ય-અગ્નિમાં હોમવાની સામગ્રિ.
હુતાશન-હુતાશ, અગ્નિ.
હેજે-સ્નેહ, હેત.
હેડો-હળી જવું.
હેદળ-ઘોડાનું ટોળું.
હેમ-સોનું.
હેરવું-જોવું.
હેલ-બેડું, ઘડો અને ગાગર, ભાર.
હેલી-સખી.
હેલો-ઝપાટો.
હ્રદ-પાણીનો ઝરો.

ક્ષત-ઘા વાગવાથી પડેલો ખાડો.
ક્ષપ્ર-તરત.
ક્ષમા-માફ.
ક્ષર-નાશવંત-વસ્તુ.
ક્ષિતિ-પૃથ્વી.
ક્ષિપ્રા-ખીચડી.
ક્ષીણ-ઓછું.
ક્ષીર-દુધ.
ક્ષુદ્ર-હલકો.
ક્ષુદ્રઘંટા-ઘુઘરી.
ક્ષુદ્રઘંટાળી-ઘુઘરીવાળો કન્દોરો.
ક્ષુધા-ભુખ.
ક્ષુધાર્તિ-ભુખથી પીડાયલો.
ક્ષુધિત-ભુખ્યો.
ક્ષોણી-અક્ષોહિણી, હાથીઓ, પેદળ, પાળા, રથ વિગેરેથી મુકરર કરેલું લશ્કર.

વેદાન્ત. રૂ. આ. પૈ.

૧	પંચદશી—વિસ્તારવાળા વિવરણ સહિત ...	૬— ૦—૦
૨	ચન્દ્રકાન્ત પ્રથમ ભાગ (છઠ્ઠી આવૃત્તિ.)	૨— ૮—૦
૩	ચન્દ્રકાન્ત—બીજો ભાગ (ત્રીજી આવૃત્તિ) ...	૨— ૮—૦
૪	ચન્દ્રકાન્ત ભાગ ૩ જો (બીજી આવૃત્તિ)...	૨— ૮—૦
૫	શ્રી અધ્યાત્મ રામાયણ (બીજી આવૃત્તિ)...	૧— ૮—૦
૬	પંચરત્ન ગીતા (રેશમી) (છઠ્ઠી આવૃત્તિ)...	૧— ૦—૦
૭	ભગવદ્ગીતા શ્લોક અને ભાષાંતર સહીતરેશમી	૦— ૮—૦
૮	ભગવદ્ ગીતા—મૂળ, ગુજરાતી, હિંદી ને ગુ.કવિતા	૦— ૮—૦
૯	ભર્તૃહરી શતક ચતુષ્ટયસંગ્રહ (૩ જી)...	૦—૧૪—૦
૧૦	યુક્તિપ્રકાશ (સાધુ નિશ્ચલદાસજીકૃત) ...	૧— ૦—૦
૧૧	યોગવાસિષ્ઠ મહા રામાયણ પ્રથમ ભાગ ...	૫— ૦—૦

ધર્મ.

૧૨	શ્રીમદ્ભાગવત, પોથી આકારમાં સંસ્કૃત શ્લોક તથા ગુજરાતી ટીકા. બાલબોધ લીપીમાં	૮— ૦—૦
૧૩	શ્રીમદ્ભાગવત પદબંધ મોરલીધરનું (૨ જી)	૫— ૦—૦
૧૪	શ્રીમદ્ભાગવત ગુજરાતી ગદ્ય ભાષાંતર મંગળાસ્વરૂપનું (ચોથી)... ...	૪— ૮—૦
૧૫	શ્રીમદ્ભાગવત ઝીણા ટાઇપ...	૨— ૪—૦
૧૬	શ્રી વાલ્મીકિ રામાયણ (બીજી—સચિત્ર)...	૫— ૦—૦
૧૭	વ્રતરાજ	૩— ૮—૦
૧૮	ધર્મ વિચાર (કવિ ન. લા. બીજી આવૃત્તિ)	૧— ૮—૦

કાવ્ય.

૧૯	નર્મ કવિતા (ત્રીજી આવૃત્તિ)	૭— ૦—૦
૨૦	બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૨ જો (૫ મી) ...	૨— ૮—૦
૨૧	બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૧ લો (બીજી આવૃત્તિ)	૧— ૮—૦
૨૨	બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૩ જો છપાય છે...	૩— ૦—૦
૨૩	બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૪ થો	૩— ૦—૦
૨૪	બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૫ મો	૩— ૦—૦
૨૫	બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૬ ઠો	૩— ૦—૦
૨૬	કૃષ્ણચરિત્ર (ગીરધરકૃત ટપાલ સાથે)...	૨—૧૦—૦

ગુજરાતી પ્રીંટીંગ પ્રેસ: મુંબઈ.

		રૂ. આ. પૈ.
૨૭	દયારામકૃત કાવ્ય સંગ્રહ (ચોથી આવૃત્તિ)	૧– ૮–૦
૨૮	નર્મકવિતા ભાગ ૧ લો	૦– ૬–૦
૨૯	નળાખ્યાન (કવિ ન. લા. ટેક્સ્ટબુક) ...	૦– ૫–૦
૩૦	સવિતાકૃત કવિતા	૧– ૦–૦

નવલ કથા.

૩૧	કથાસરિત્સાગર (બીજી આવૃત્તિ છપાય છે)	૪– ૦–૦
૩૨	અરેબીયન નાઇટ્સ (૧૭૫ ચિત્ર સાથે સંપૂર્ણ)	૩– ૮–૦
૩૩	દિલ્હીપર હલ્લો (બીજી આવૃત્તિ)	૧– ૦–૦
૩૪	શાહજાદો અને ભીખારી	૨– ૦–૦
૩૫	ઔરંગઝેબ અને રાજપુતો...	૨– ૦–૦
૩૬	અરાડમી સદીનું હિંદુસ્તાન	૧– ૮–૦
૩૭	હેસ્ટીંગ્સની સોટી	૨– ૦–૦
૩૮	પાણીપતનું યુદ્ધ	૨– ૦–૦
૩૯	ગંગા–એક ગુર્જર વાર્તા	૧– ૮–૦
૪૦	લીલા–(લાર્ડ લીટનકૃત. યોગની એક વાર્તા)	૧– ૪–૦
૪૧	માલતી માધવ...	૦– ૫–૦
૪૨	વિક્રમોર્વશીય	૦– ૩–૦
૪૩	શકુન્તલા...	૦– ૩–૦
૪૪	સરળ કાદમ્બરી...	૧– ૦–૦
૪૫	ચાંદબીબી (ઐતિહાસીક નૉવેલ)	૨– ૦–૦
૪૬	વિક્રમની વિસમી સદી...	૩ –૦–૦
૪૭	અદ્ભૂત વિક્રમાદિત્ય	૧ –૦–૦

નીતિ.

૪૮	શુક્ર નીતિ (પાકાં પુઠાં)	૨– ૪–૦
૪૯	,, (કાચાં પુઠાં)	૧–૧૨–૦
૫૦	વિદુરનીતિ ગુજરાતી (ત્રીજી આવૃત્તિ) ...	૦– ૨–૬
૫૧	નીતિસુધાતરંગિણી	૧– ૦–૦
૫૨	કળા વિલાસ (બીજી આવૃત્તિ)	૦– ૮–૦
૫૩	ચારૂચર્યા (બીજી આવૃત્તિ)	૦– ૨–૬

ગુજરાતી પ્રીંટીંગ પ્રેસ: મુંબઈ.

	રૂ. આ પૈ.
૫૪ પુત્રીશિક્ષા	૦-૪-૦
૫૫ નીતિબોધ	૦-૬-૦
૫૬ હિતવચન માલા	૦-૧-૦
૫૭ પંચતંત્ર (બીજી આવૃત્તિ)	૧-૨-૦
૫૮ રાજધર્મ...	૦-૮-૦

ઐતિહાસિક.

૫૯ રાજતરંગિણી. ભાગ ૧ લો. (કાશ્મીરનો પ્રાચીન ઇતિહાસ)	૩-૦-૦
૬૦ હૈદર ને ટીપૂ	૧-૪-૦
૬૧ લોર્ડ લૉરેન્સ	૧-૪-૦
૬૨ લોર્ડ વિલ્યમ બેન્ટીક...	૧-૪-૦
૬૩ ઔરંગઝેબ	૧-૪-૦
૬૪ મહારાણીનું જીવનચરિત્ર (બીજી આવૃત્તિ) ...	૧-૮-૦

નાટક.

૬૫ વિક્રમોર્વશીય નાટક—(કવિ કાલિદાસ કૃત કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી)	૧-૧૨-૦
૬૬ રાજભક્તિ વિડંબણ (ભાણ)...	૦-૨-૦
૬૭ તપાસંવરણ નાટક	૦-૨-૦
૬૮ બાળકૃષ્ણ વિજય નાટક (ન. લા. પા. પુ.)	૦-૮-૦
૬૯ ,, (કાચાં પુઠાં)	૦-૬-૦
૭૦ દ્રૌપદી દર્શન નાટક (ન. લા. ત્રીજી આવૃત્તિ)	૦-૧૨-૦
૭૧ રામ જાનકી દર્શન (ન. લા.)...	૦-૧૨-૦
૭૨ સાર-શાકુન્તલ (ન. લા.)	૦-૮-૦

બાળકો માટે.

૭૩ સચિત્ર વાંચનમાળા...	૦-૪-૦
૭૪ બાળકોનો આનંદ ભાગ ૧ લો	૦-૧૦-૦
૭૫ ,, ,, ભાગ ૨ જો	૦-૧૦-૦
૭૬ પ્રશ્નપંચાનન	૦-૨-૦
૭૭ પર્વોત્સવતિથ્યાવળી	૦-૪-૦

ગુજરાતી પ્રીંટીંગ પ્રેસઃ મુંબઈ.

		રૂ. આ પૈ.
૫૪	પુત્રીશિક્ષા	૦– ૪–૦
૫૫	નીતિબોધ	૦– ૬–૦
૫૬	હિતવચન માલા	૦– ૧–૦
૫૭	પંચતંત્ર (બીજી આવૃત્તિ)	૧– ૨–૦
૫૮	રાજધર્મ...	૦– ૮–૦

ઐતિહાસિક.

૫૯	રાજતરંગિણી. ભાગ ૧ લો. (કાશ્મીરનો પ્રાચીન ઇતિહાસ)	૩– ૦–૦
૬૦	હૈદર ને ટીપૂ...	૧– ૪–૦
૬૧	લોર્ડ લોરેન્સ	૧– ૪–૦
૬૨	લોર્ડ વિલ્યમ બેન્ટીક...	૧– ૪–૦
૬૩	ઔરંગઝેબ	૧– ૪–૦
૬૪	મહારાણીનું જીવનચરિત્ર (બીજી આવૃત્તિ) ...	૧– ૮–૦

નાટક.

૬૫	વિક્રમોર્વશીય નાટક—(કવિ કાલિદાસ કૃત કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી)	૧–૧૨–૦
૬૬	રાજભક્તિ વિડંબણ (ભાણ)...	૦– ૨–૦
૬૭	તપાસંવરણ નાટક	૦– ૨–૦
૬૮	બાળકૃષ્ણ વિજય નાટક (ન. લા. પા. પુ.)	૦– ૮–૦
૬૯	„ (કાચાં પુઠાં)	૦– ૬–૦
૭૦	દ્રૌપદી દર્શન નાટક (ન. લા. ત્રીજી આવૃત્તિ)	૦–૧૨–૦
૭૧	રામ જાનકી દર્શન (ન. લા.)...	૦–૧૨–૦
૭૨	સાર–શાકુન્તલ (ન. લા.)	૦– ૮–૦

બાળકો માટે.

૭૩	સચિત્ર વાંચનમાળા...	૦– ૪–૦
૭૪	બાળકોનો આનંદ ભાગ ૧ લો	૦–૧૦–૦
૭૫	„ „ ભાગ ૨ જો	૦–૧૦–૦
૭૬	પ્રશ્નપંચાનન	૦– ૨–૦
૭૭	પર્વોત્સવતિથ્યાંવળી	૦– ૪–૦

ગુ જ રા તી પ્રીં ટીં ગ પ્રે સ: મું બ ઈ.